Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Historia B. Platinae de vitis Pontificum Romanorum. : A D[omino]. N[ostro]. Iesu Christo vsque ad Paulum II. Venetum Papam,

https://hdl.handle.net/1874/427687

Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell

Huybert van Buchell (1513-1599)

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:
http://repertorium.library.uu.nl/node/2732

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
- de kopsnede
- de frontsnede
- de staartsnede
- het achterplat

This book is part of the Van Buchell Collection

Huybert van Buchell (1513-1599)

More information on this collection is available at:
http://repertorium.library.uu.nl/node/2732

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

H. qu.
9

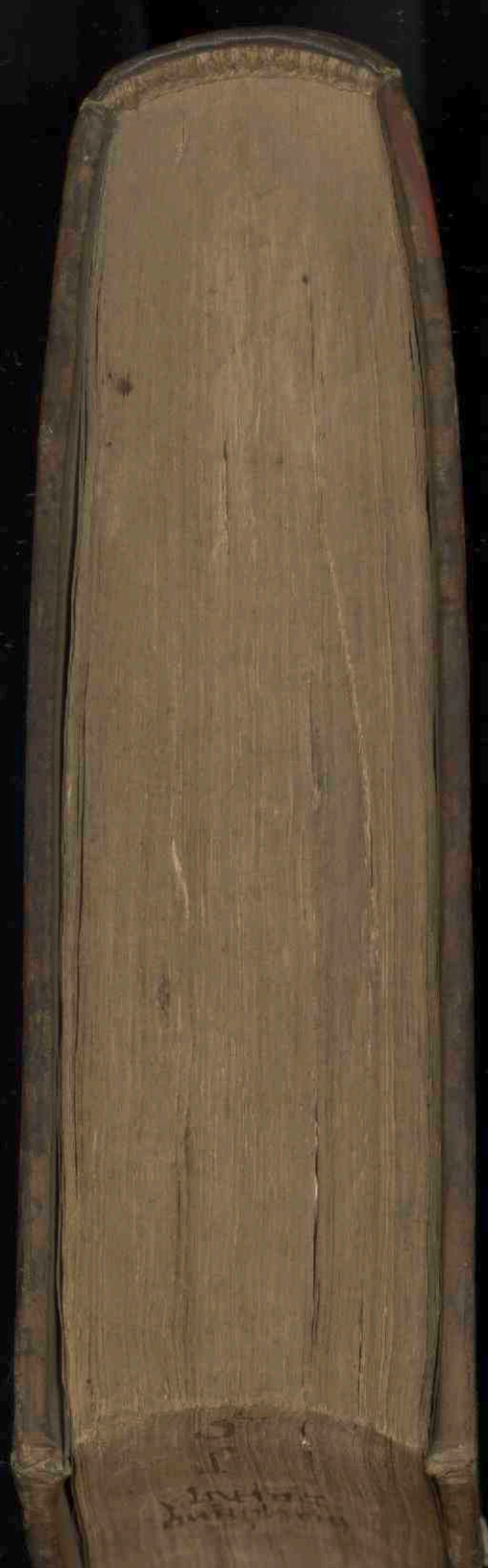

5

Historia Ecclesiastica
Quarto n°. 9.

BPLATINAE

DE VITIS PONTI-

FICVM ROMA-

NORVM

AD N. IESV CHRI-

STVM VSQVE PAVLVM II.

VENETVM PAPAM SECVNDVM

QUAM emendatior, & ubiorum accessione

auctior quam Omnibus Patri-

bus hactenus editis

fuerit edidit.

COLONIAE

Apud Herredianum Valckenburg.

N. 324 A

5. f.

HISTORIA

B. PLATINAE DE VITIS PONTIFICVM ROMANORVM.

A D. N. IESV CHRISTO VSQVE AD PAVLVM II. VENETVM PAPAM, LONGE QVAM antea emendatior, Doctiſsimarumque annotationum Onuphrij Panuinij acceſſione nunc illuſtrior reddita.

Cui, eiuſdem ONVPHRII accurata atque fideli opera, Reliquorum Pontificum VITAE, vſque ad PIVM QVINTVM, & ANTONII CICCARELLIAE, vſque ad CLEMENTEM OCTAVVM, qui hodie Sanctæ ROMANAE CATHOLICAE ECCLESIAE præſidet, nunc recens adiunctæ ſunt.

Ex dono Buchelii

COLONIAE,

Apud Henricum Falckenburg.

Anno 1593.

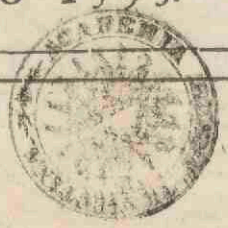

REVERENDISSIMO ET ILLVSTRISSIMO DOMINO D. OCTAVIO FRANGIPANE MYRTHO NEAPOLITANO, EPISCOPO TRICARICENSI, SEDIS APOSTOLICAE AD TRACTVM RHENANVM, ET INFERIOREM GERMANIAM nuncio, cum potestate Legati à latere Domino suo obseruandissimo.

***

NVLLIS ex libris plus vtilitatis capi posse mihi persuaserim Reuerendissime Illustrissimeque Domine, quam ex eorum monumentis, qui res publicè priuatimque gestas bona fide posteris prodiderunt : Ex bonæ enim fidei scriptoribus, præter alias innumeras, hæc præcipuè capitur vtilitas, quod nulla res æquè, vel bonorum principum animos ad res cum laude gerendas accendat, inflammetque, vel Tyrannorum cupiditates cohibeat ac refrenet, dum vtriq; cernunt, horum literis, suam vitam omnem, mox in totius orbis, imò speculorum omnium quoddam quasi amphiteatrum producendã. Quanquam autem & benefacta laudare, & quę contraria ijs sunt vituperare, historiæ non doceant quidem, quod tamen efficacissimum est, exemplis propositis, quæ rectè, secusve fiant, velut in speculo repræsentant. His adductus rationibus, editioni historiæ animum adieci, quę mihi ad Calculos reuocanti, hic se scrupulus obijcit, nouamnè aliquam proferam, an verò veterem recudam, cũ nonnullos antiquitatis tenacissimos, alios auidissimos nouitatis esse, dubitare nemo possit. Omnibus itaq; & singulis satisfacere dum cogito, Summorum Romanorum Pontificum historias à B. Platina conscriptas, ab Onuphrio Panuino vsq; ad Pium

Quintum continuatas, demum ab Antonio Ciccarella ad Clemẽ tem vſq; VIII. (cui diuina fauente clementia, in præſenti Eccleſiæ Chriſti commiſſa, concreditaq́ue ſunt gubernacula) mihi prælo committendas delegi. Quod autem Romanorum potius Pontificum, quàm Imperatorum, Regum, aut quarumuis gentium hiſtorias mihi ſumpſerim, vt rationes omittam reliquas, vna hæc eſt eaq́ue maxima, quòd continuam videlicet in Romana Eccleſia, Pontificum Romanorum à Chriſto ſucceſsionem, euidentiſsimè ob oculos ponat, in quo indubitata rectæ in Deum fidei veritas conſiſtit. Et huius quidem rei D. Auguſtinus Eccleſiæ Catholicæ Doctor eximius, mihi teſtis eſt locupletiſsimus, dum ait: Multa
" ſunt alia quæ in Eccleſię gremio me iuſtiſsimè teneant: tenet con-
" ſenſio populorum, atque gentium, tenet auctoritas miraculis in-
" choata, ſpe nutrita, charitate aucta, vetuſtate firmata: tenet ab ipſa
" ſede Apoſtoli Petri, cui paſcendas oues ſuas poſt reſurrectionem
" Dominus commendauit, vſque ad præſentem epiſcopatum, ſuc
" ceſsio ſacerdotum: tenet poſtremò ipſum Catholicę nomen, &c.
" Accedit & huc præclariſsimũ Tertulliani teſtimonium dicentis:
" Cupio, oſtendant mihi ex qua auctoritate prodierint, edant origi
" nes Eccleſiarum ſuarum, euoluant ordinem Epiſcoporum ſuo-
" rum, ita per ſucceſsiones ab initio decurrentem, vt primus ille Epi
" ſcopus, aliquem ex Apoſtolis vel Apoſtolicis viris, qui tamen
" cũ Apoſtolis perſeuerarit, habuerit auctorem, & ſucceſſorem,
" hoc enim modo Eccleſiæ Apoſtolicæ cenſus ſuos deferent, ſicut
" Smyrnæorum Eccleſia Polycarpum à Ioanne collocatum, refert:
" ſicut Romanum Clementem à Petro ordinatum edit: Confingãt
" aliquid tale Hæretici. Poſſent & alia quàm plurima præclariſsimorum Eccleſiæ Catholicæ Doctorum proferri in hanc ſententiam teſtimonia, quę ne ęquo ſim longior, ſilentio pręteribo. Quoniam verò iniquitate prô dolor temporum, eò res prolapſa eſt vt, quod maximos, vberrimosq́ue de ſe fructus profert, neminẽm non habeat æmulum? opus hoc ſingulari Mecœnatis opera putaui indigere, cuius grauiſsima authoritate niteretur. Ego itaq; licet de fide plurimorũ minimè dubitarẽ, te tamen Reuerend. Illuſtriſsimeq́; Domine vindice, (te inquam Patrono) meũ hunc (licę

at mihi

at mihi sic loqui) fœtum tutissimum fore iudicaui, & mihi nil tale volutanti rationes occurrerũt: quarum omniũ, vel hanc vnicam suffecerit attigisse, quòd nimirnm solus in tanta præclarissimorũ virorum multitudine, totius Romanæ Curiæ applausu, Ecclesiæ Apostolicæ Romanę Pontificis, in Tractus Rhenani & inferioris germaniæ prouincijs Nuntius sis, cũ potestate legati de latere, à Xisto Quinto electus, & à quatuor deinde ordine succedentibus Romanæ Ecclesię Episcopis, tanquam solus, muneri huic grauissimo obeundo par, confirmatus, ac postmodum etiam à Clemente VIII. ob eximias virtutes tuas, præsertim rerum agendarum dexteritatem ab Episcopatu Calatino ad Tricaricensem summo tuo honore translatus. Accipe igitur Reuerendissime Illustrissimeque Præsul in tutelam patrociniumque tuum, Summorum Pontificum (quorum hic vices geris) vitas, easque non minore, quam propria cura, & diligentia tutari minimè dedignare: DEVS Opt. Max. Reuerendissimam Illustrissimamque C. V. Ecclesiæ suæ diu seruet incolumen. Datum Coloniæ 21. Augusti, Anno M. D. XCIII. Stylo nouo.

Reuerendissimæ Illustrissimæq; C. V. humillimus Cliens.

Henricus Falkenburg Bibliopola.

S. D. N. PIO V. PONTIFICI MAXIMO, ONVPHRIVS PANVINVS VERONENSIS FRATER EREMITA AVGVSTINIANVS S. P. D.

QVVM maxima sit, Pie V. pontifex maxime, rerũ omnium, quæ cæli terræq; ambitu cõtinentur, varietas, atq; in his variæ quoque hominum propensiones, dissimilia studia, & inuenta sint, inter omnes ingenij, & studiorum solertia præstãtes, eximia semper laude digni præter cæteros, ij potissimum visi sunt, qui aut excellentium regnorum, rerumve publicarum, aut clarissimorum hominum res gestas monumentis litterarum tradere, easq; ab obliuione vindicare studuerunt. Quandoquidem eorum opera & industria fit, vt aduersus edacis temporis iniuriã, fortissimis quasi quibusdã armis, ac præsidijs muniti, res ferè vniuersas, præclarè olim excellenterq; gestas, memoria tuentes, imitemur. Hinc illæ faces, quibus ad immortalis gloriæ studium præclara indolis animi vehementer inflammantur, contraq; à vitijs improbi, quum sceleratorum hominum memoriam exagitari intelligant, omninò deterrentur. Verumenimuero si tãta ijs omnium hominum iudicio gloria debetur, qui clarissimarum gentium origines, & res publicè, priuatimq; gestas, qui locorum, & regionum situs, vel vetustissimarum ciuitatum, aut populorum mores, & ritus suis commentarijs ostẽderunt, quum ad res profanas omne studium contulerint Quo nam eos præconio extollendos censebimus, qui sacrarum, & ecclesiasticarum rerum memorias temporũ vi, & eorum hominũ, qui superiorib. ætatibus vixerunt, negligentia prorsus obscuratas, literis illustrandas susceperunt? maiore haud dubie, & honorificentiore: nam vt profanis sacras historias, sic harum scriptores longè illis præferẽdos puto, tum propter excellẽtioris argumenti dignitatẽ, tũ quòd rari semper fuerint homines, qui sibi in hoc scribẽdi genere laborandũ duxerint. Nec id eo dico, quasi improbẽ illorum studia, qui rebus Romanis Græcis, & Barbaris

tradendis exornandisq; se totos dederunt: sed quod antiquitatem Christianã, qua nihil antiquius nobis esse debet, negligãt, & valde miror, & plurimũ doleo. Atq; ego quidem huius, pæne dixerim criminis, & quidem eiusmodi, quo nullũ tetrius esse existimem, labẽ vitaturus, post ꝓfana, quæq; multis cõmentarijs à me explicata, ad res ecclesiasticas conscribendas, maiorumq; nostrorũ memoriã renouandã animum conuerti: accessit summorũ virorum auctoritas, & dignitas, à quibus, cum de Romanorũ põtificum, & Cardinalium rebus gestis librum in manib. haberem, rogatus, vt dum ea immensi propè laboris cõmentaria vnus ipse cõfeciſſem, Platinæ historiã, quã de vitis Romanorum pontificum cõscripsit emendatiorem, et locupletiorem studio, curaq; mea edendã curarem: vt esset interea, quod Christianæ historiæ studiosi ad subleuãdos seuerioribus studiis affectos animos per otium lectitarent, donec ederem ea, q̃ ego maxima iam ex parte eodem argumento conscripsi: honestißimis postulatis refragari non ausus, Platinæ satis pro illa temporũ conditione diligentis scriptoris librum, infinitis librariorum mendis repurgatum, & aliquot annotationib. cognitu nõ indignis pontificumq; vitis auctum in lucem cum sanctißimi nominis vestri præscriptione emisi. Cui enim aptius dicari de maximis pontificibus liber scriptus potuit, q̃ pontifici maximo, & ei pontifici, qui diuinitus nobis in hac temporum, hominumq; prauitate datus est, qui pietate, religione, iustitia, prudentia, & humanitate ecclesiæ ipsi iã in senium vergenti, & fere collapsæ, pias manus porrigit, eã iacentem attollit rursum, atq; pene confectã sua virtute, & Dei beneficio, quãtum in se est, restituit. Eum igitur S. V. libenter accipiat, qui quum ad alia cõplura, si quando per assiduas Christianæ reip. curas ei licebit, non inutilis legenti futurus est, tum ad id conducet p̃cipue, vt ex eo multa possit apposite in p̃clarißimarum actionum suarum exemplum, non sine magna animi voluptate non dubia laude conferre. Deus Opt. Max. sanctitatem vestrã diu ecclesiæ suæ seruet incolumem. Romæ Kal. Nou. Anno salutis 1567.

BAP. PLATINÆ VITA, EX LIBRO IOANNIS TRITTEMII ABBATIS SPANHEIMENSIS, DE SCRIPTORIBVS ECCLESIASTICIS.

AP. Cognomento Platina, Patria Cremonenſis, Apoſtolicus quõdam Abbreuiator, vir vndecunque doctiſſimus. Philoſophus & Rhetor celeberrimus, ingenio ſubtili & vehemens, eloquio diſertus & mulcens, animo conſtans & validus, multas à Paulo Papa II. calamitates ſuſtinuit, adeò, vt bonis omnibus & dignitate ſpoliatus, poſt equulei ſuſpenſionem in carcerem crudeliſſimè detruſus, vſque ad mortem ipſius Pauli detentus ſit. Qui à Sixto mox liberatus, ad imitationem Eutrandi Ticinenſis diaconi, à Berengario Rege Italiæ ſimilia paſſi, Pauli mores per antipodoſim nõ inſulſe notauit. Scripſit enim ad Sixtum Pontificum Librum vnum, de naturis rerum Librum vnum. Epiſtolarum ad diuerſos, & quædam alia. Moritur Romæ ex peſte ſub Friderico Imperatore quarto, & Sixto Pontifice quarto. Anno Domini M. CCCC. LXXXI. indictione XIV.

Hæc Trittemius. Cæterum de proprio ipſius Platinæ nomine, controuerſia quoddam eſt, Baptiſtâne ſit, an Bartholomæus: nam vetuſtiſſima quæq; exemplaria abbreuiatè ſcriptum, BAR. recentiſſima, BAP. Nos, vt quibus non ſatis conſtaret, vtrum rectiùs eſſet, recentem lectionem ſecuti, veteris te admonitum volumus, vt ſit de quo ſententiam & ipſe feras: tantummodò, ne fortuitò aut temerè per nos depraua-tum putetur.

Huic operi, præter vitas & chronicon Summorum Pontificum, hæc etiam acceſſerunt.

Onuphrii { Interpretatio multarum vocum Eccleſiaſticarum, quæ obſcuræ, vel barbarę videntur.
De ſtationibus Vrbis Romæ.

AD LECTOREM.

BReuem & neceſſarium Catalogum hunc, tum ex hoc Platinæ volumine, tum ex alijs ſcriptoribus collegimus, qui præter Romanos Præſules ſuo ordine poſitos, etiam Imperatorum nomina, qui illorum temporibus imperarunt, & Concilia, quæ ſub illis quoque celebrata ſunt, continet. Atque in eo hoc obſeruatum eſt, vt Concilia generalia tam Latina, quàm Græca, maiuſculis literis excuderẽtur, addito illis tempore, quo celebrata, fuerunt, quaq́ue de cauſa coacta, & à quibus approbata fuerint: Prouincialibus verò litera Præponeretur. Imperatores autem, præterquam quòd temporibus Pontificum & Conciliorum reſpondeant, etiam tempus ſui Imperij annotatum habent. Hunc laborem in tuum commodum aſſumptum grato animo ſuſcipe, atque ſtudia tua in Eccleſiæ vtilitatem conuerte. Vale.

ROM. PONTIFICES.	Annus.	Menſes.	Dies.
IESVS CHRISTVS Pontifex in æternum Eius Vicarij hoc ordine ſequuntur.			
1. *S. Petrus Apoſtolus Martyr primum Antiochiæ ſedit 7. annis, Romæ vero*	25	2	3
2. *S. Linus Tuſcus Martyr*	11	3	12
3. *S. Cletus Romanus Martyr*	12	1	11
4. *S. Clemens Romanus, Martyr.*	9	2	10
5. *S. Anacletus Athenienſis, Martyr*	9	2	10
6. *S. Euariſtus Græcus, Martyr*	9	10	2
7. *S. Alexander I. Romanus, Martyr*	10	7	2
8. *S. Sixtus I. Romanus, Martyr*	10	3	21
9. *S. Teleſphorus I. Græcus, Martyr*	11	3	22
10 *S. Higinius Athenienſis, Martyr*	4	3	4
11 *S. Pius Aquilienſis,*	11	4	3

CONCILIA.

CONCILIA aliquod celebrata ſunt, vt illud Hieroſolymitanum, de quo Acto. 15. & in quo Canones Apoſtolorum ſunt compoſiti, qui approbati ſunt in 6 Synodo generali.

IMPERATORES.

IVLIVS Cæſar Imperauit annis 5. menſ 7.
Octauianus Auguſtus, Ann 56.
Tyberius, Ann. 23. vel 21. vt aiunt alij.
Caius Caligula, Ann. 3. menſ. 10 diebus 8.
Claudius, Ann. 23. mẽſ. 9. dieb. 28.
Nero An. 14. mẽſ. 9. diebus 28.
Prima perſecutio Chriſtianorum
Galba, menſ. 7.
Otto primus, menſ. 3.
Vitellius, menſ. 7.
Veſpaſianus, An. 9. mẽſ. 11. dieb 22.
Titus, annis 2. menſ 8.
Domitianus regnauit, an. 15. menſ. 4.
Secunda perſecutio.
Nerua. ann. 1. menſ. 4. dieb 8.
Traianus, an 19. mẽſ. 6. dieb. 5.
Tertia perſecutio.
Adrianus, ann 21.
Quarta perſecutio.
Antoninus Pius cum filijs Aurelio & Lucio regnauit Annis 23. menſ. 3.
M. Antonius Verus cum L. Aurelio Commodo fratre, Annis 19. Menſe vno.

† S. Anice-

ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	CONCILIA	IMPERATORES.
12 S. Anicetus Syrus, Martyr	11	4	3		Antoninus Cõmodus, ann. 13.
					Aelius Pertinax, ann. 0. Mens. 6.
13 S. Soter I. Fundanus.	9	3	21		Iulianus Iurispiritus, Mens. 7.
14 S. Eleutherius I. Nicopolitanus	15	3	2		Seuerus Pertinax, ann. 18.
					Quinta persecutio.
15 S. Victor I. Apher.	10	3	10	Huius tempore Concilia aliquot in Palestina celebrata sunt de ratione Paschatis.	Antoninus Caracalla, Bassianus anteà dictus, ann. 6 Mens. 2.
16 S. Zepherinus I. Romanus	8	7	10		M. Aurelius Antonius Heliogabalus, ann. 4.
17 S. Calliſtus I. Romanus, Martyr	6	10	10		Diadumenus }
18 S. Urbanus I. Romanus, Martyr	4	10	12		Macrinus } Ann. 1.
					Albinus Edax }
					Alexander, ann. 13.
					Maximinus, ann. 3.
					Sexta persecutio.
19 Pontianus Romanus, Martyr	9	5	2		Gordianus, ann. 6.
					Philippus I. Christianus cum Philippo filio, ann. 5.
20 S. Antherus Graecus, Martyr	11	1	12		Decius, ann. 2.
21 S. Fabianus Romanus, Martyr	14	11	11	Romanum 60. Episcoporum contra Nouatianam hæresim.	Septima persecutio.
					Gallus cum Volusiano filio, an. 2. Mens. 4.
22 S. Cornelius Romanus, Martyr	2	2	3	Carthag. nense de rebaptizandis hæreticis sub D. Cypriano, aliquomodo confirmatur in Trullo.	Aemilianus tyrannus, Mens. 3.
					Valerianus & Galienus, ann. 5.
23 S. Lucius I. Romanus, Martyr	3	3	3		Octaua persecutio,
24 S. Stephanus I. Romanus, Martyr.	7	5	2		Imperium tum vacabat, scilicet tyrannide in Gallijs occupat Posthumus: & post cum Victorinus, deinde.
25 S. Sixtus II. Atheniensis, Martyr	2	10	23		Tetricus Senator.
					Claudius, ann. 1. Mens. 9.
26 S. Dionisius I.	6	2	4	Antiochænum, quo damnatur Paulus Samosatenus.	Quintilius Claudij frater, diebus. 17.
27 S. Felix Romanus, Martyr.	4	3	15		Aurelianus, ann. 5. Mens. 6.
					Nona persecutio.
28 S. Eutychianus Tuscus. Martyr	1	1	1		Tacitus, Mens. 6.
					Florianus, Mens. 2. diebus 20.
29 S. Gaius Dalmaceus, Martyr	11	4	12		Probus. ann. 6. Mens. 4.
					Carus cum Carino & Numeriano filiis, ann. 2.
30 S. Marcellinus Romanus, Martyr	9	2	16	Sinuessanum in Campania 180. Episcoporum.	Diocletianus & Maximianus ann. 20.
31 S. Marcellus Romanus, Martyr	5	6	21	P. Ancyranum confirmatum in Trullo Canon. 2.	Decima, eaque maxima persecutio.
32 S. Eusebius Graecus	6	1	3		

Con-

ROMANI PONTIF.	Ann.	Mens.	Dies.	CONCILIA.	IMPERATORES.
33 *S. Melchiades Afer, Martyr.*	4	7	9	Neocæsariense confirmatum in Trullo.	Constantius primus, ann. 13. Galerius, ann. 16. à quo in partem imperij assumptus est Licinius ann. 16. Maxentius Maximinus, ann. 6. & Constantinus 1.
34 *S. Syluester Romanus.*	23	10	11	Anno Domini 330. I. NICAENVM GENERALE 318. Episcoporum contra Arrianos à Siluestro confirmatum, cuius nomine præfuerunt Concilio Hosius Episcopus Cordubensis, & Victor atque Vincentius Presbyt. Romani. Romanum 75. Episcoporum. Romanum aliud. P. Elibertinum. P. Arelatense I. P. Gangrense confirmat. in Trullo. P. Arelatense II.	Constantinus I. solus, ann. 30. mens. 10.
35 *S. Marcus Roman.*	2	8	20	P. Carthaginense.	Constantinus II. ann. 24.
36 *S. Iulius I. Romanus.*	15	2	6	Romanum. Agrippinense. Antiochænum confirmatum in Trullo. Sardicense confirmatum in Trullo. Hierosolymitanum. Syrmense.	Constans, ann. 17. & Constantinus II. fratres.
37 *S. Liberius Romanus.*	6	3	4	Laodicænum contra Arrianos cõfirmatum in Trullo.	
38 *Felix II. Romanus, qui quoniam viuente adhuc Liberio Pontifex factus est, non deberet meritò inter Rom. Pontifices numerari. Dicitur tamen ab hæreticis cũ multis aliis Catholicis interfectus.*	1	4	2	Romanum 48 Episcoporum, quo ipse Felix electus fuit Pontifex, & aliquot ab Ecclesia separati. Romanum aliud 48. Episcoporum, omnibus Episcopis esse ad Concilium veniendum. P. Laodicænum confirmatum in Trullo.	
39 *S. Damasus Hispanus.*	19	3	11	Anno Domini 370. II. CONSTANTINOPOLITANUM I. 150. Episcoporum contra Macedonium confirmatur à Damaso, & in sexta synodo in Trullo. P. Valentinum in Gallia 30. Episcoporum. Aquilienſe.	Iulianus Apostata, an. 1. mēs. 8. Iouinianus, mens. 8. Valentianus cum Valente fratre, ann. 15. mens. Gratianus cum Valentiniano, ann. 6. cum ipsis & post ipsos Theodosius I. ann. 11.
40 *S. Syricius Romanus.*	15	11	25	Romanum. P. Telense	

ROMANI PONTIF.	Dies.	Mens.	Ann.	CONCILIA.	IMPERATORES.
				P. Carthaginense II. confirmatum in Trullo.	
				P. Carthaginense III. confirmatum in Trullo.	
41. *S. Anastasius I. Romanus.*	3	10	0	P. Carthaginonse IIII. confirmatum in Trullo.	
				P. Taurinatense confirmatum in Trullo.	
				Carthaginense V. Episcoporum 73. confirmatum in Trullo.	
				P. Toletanum I. Episcoporum 15. confirmatum à Leone Papa.	
42. *S. Innocentius I. Albanus.*	15	2	25	Mileuitanum approbatum ab Innocentio.	Arcadius cum fratre Honorio, an. 13.
				Burdegalense, in quo damnatur Priscilliani dogma.	
43. *S. Sozimus.*	1	3	12	P. Carthaginense VI. Episcoporum 217. confirmatū in Trullo.	
44. *S. Bonifacius I. Romanus.*	3	8	7	P. Carthaginēse VII. Episcoporum 38. confirmatum in Trullo.	Theodosius II. Iunior Imper. an. 27. & cum eo & post eum.
				Aphricanum.	
				Anno Domini 413.	
45. *Celestinus. I. Campanus.*	8	10	17	III. EPHESINVM 200. Episcoporum cōtra Nestorium & Pelagianos confirmauit Cælestinus I. cuius loco prefuerunt Cyrillus & Arcadius Episcopi, præterea VI. Synodus in Trullo.	Valentinianus, ann 30.
				P. Agathense 53. Episcoporum.	
46. *S. Sixtus III. Romanus.*	8	0	19	P. Rhegiense 13. Episcoporum.	
				Romanū 37 Episcoporum, in quo Sixtus III. absolutus fuit.	
47. *S. Leo I. Tuscus.*	2	1	13	P. Auriscanum I.	
				Auriscanum II de libero Arbitrio.	
				Valense I 18. Episcoporum.	
				Valense II.	
				Carpentoracense.	
				Arelatense III.	
				Cōstantinopolitanum sub Flauiano insertū actioni primæ Chalcedonensis.	Martianus, ann. 7.
				Tyrium actioni IX. Chalcedonensi insertum.	
				Berite ase actioni X. Chalcedon	
				Anno Domini 443.	
				IIII. CHALCEDONEN. 630. Episcoporum contra Eutichetem, cuius loco præfuerunt Paschasius & Lucentius Episcopi & Bonifacius Presbyter.	
				Item VI. Synodum Trullo.	
				P. Veneticum.	
48. *S. Hilarius I. Sardus.*	7	3	10	P Turonense 8. Episcopor.	Leo I. ann. 16.
				Romanum.	Leo II.
49. *S. Simplicius Tiburtius.*	15	1	7		Zeno, ann. 17.

S. Felix

ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	CONCILIA	IMPERATORES.
50 S. Felix III. Romanus.	8	11	17	P. Tarraconense 10. Episcoporum	
51 S. Gelasius Apher.	4	8	17	Romanum.	Anastasius Imper. ann. 26.
52 S. Anastasius II. Romanus	1	10	24	P. Epaunense 70. Episcoporum.	
53 S. Symmachus Sardus	15	6	22	Rauennense, quo Symmachus in Pontificatu confirmatur. Sex concilia Romæ celebrata sunt. Ilerdense 8 Episcoporum. Valentinum Hispaniæ 6. Episcoporum.	
54 S. Hormisda Frusinonius	9	0	8	Romanum, in quo Eutychiani damnantur.	Iustinus I. ann. 8.
55 S. Ioannes I. Tuscus, Martyr	2	8	0	Aurelianense 33. Episcoporum. P. Gerundense.	
56 S. Felix IIII. Samius	4	3	13	Cæsarauguſtanum 12. Episcoporum.	Iustinianus, ann. 40.
57 Bonifacius II. Romanus.	2	0	2		
58 Ioannes II. Romanus.	2	4	0	Toletanum II.	
59 S. Agapetus Romanus.	0	11	19	Hierosolymitanum II. cuius mentio fit actione I.	
60 S. Siluerius Campanus.	1	5	12	Constant. II.	
61 Vigilius Romanus.	15	6	26	Anno Domini 553. V. CONSTANTINOPOLITANA II. 160. Episcoporum cõtra Theodorum, qui D. Virginem Θεότοκον dici nolebat, præsidente Menna Patriarcha, confirmauit. Gregorius I. & VI. Synodus in Trullo. Aurelianense II. P. Aurelianense III. Auernense.	
62 S. Pelagius I. Romanus.	10	10	28	P. Aurelianense IIII.	Iustinus II. ann. 11.
63 S. Ioannes III. Catellinus	12	11	26	P. Turonicum II.	
64 S. Benedictus I. Romanus	4	1	24	P. Parisiense I. Aurelianense V. Parisiense II.	Tiberius II. ann. 7.
65 S. Pelagius II. Romanus	10	2	10	Hispalense I. Robur habens à sede Romana.	Mauritius ann. 19.

ROMANI PONTIF.	Ann.	Mens.	Dies.	CONCILIA	IMPERATORES.
				Toletanum III. Arrij hæresis damnatur. P. Matiſconenſe I. P. Matiſconenſe II.	
66 S. Gregorius I. Romanus.	13	6	10	Lateranenſe. Romanum.	Phocas ann. 8.
67 Sabinianus Tuſcus.	1	5	9		
68 Bonifacius III. Romanus	0	9	0	Romanum 72. Epiſcoporum de electione Roman. Pontifici.	
69 Bonifacius IV. Marſus	6	8	13	Antiſiodorenſe.	Heraclius, ann. 29 30.
70 S. Deuſdedit Romanus	3	0	23	P. Hiſpalenſe II. Toletanum IV. 70. Epiſcoporum.	
71 Bonifacius V. Campanus	5	0	10	Toletanum V 21. Epiſcop. Toletanum VI. 52. Epiſcop. Bracarenſe I.	
72 Honorius Campanus	12	11	17	P. Bracarenſe II.	Conſtantinus III. menſ. 4.
73 Seuerinus Romanus	1	2	0	Toletanum VII. 38. Epiſcoporum Romanum Lateranenſe 150. Epiſcoporum contra Monothelitas.	Conſtantius III. Ann. 28.
74 Ioannes IV. Dalmata	1	9	9		
75 Theodorus I. Græcus	6	5	8	Commendatur ab Agathone in quadam decretali ad VI. Synodum.	
76 S. Martinus I. Tudertinus.	6	1	26	Toletanum VIII. 55. Epiſcop. Toletanum IX. 16. Epiſcopor. Toletanum X 17 Epiſcop. P. Cabilonenſe I. Toletanum XI. P. Bracarenſe III.	
77 Eugenius I. Romanus	2	9	0	Anglicanum I.	Conſtantinus IV. à patre in partem Imperij ſuſcipitur. Mezentius à militibus creatus Imperator, Cõſtantio interfecto, ſcilicet non multò poſt occiditur, & Conſtantinus IV. Solus Imperat. ann. 17.
78 Vitalianus Signinus	14	6	0		
79 Adeodatus Romanus	4	2	5	Anno Domini 719. Anglicanum II. aduerſus Monothelitas, cui interfuit Ioãnes Abbas iuſſione Agathonis.	
80 Donus Romanus	5	5	10		
81 S. Agatho Siculus	2	6	15	VI. CONSTANTINOPOLITANUM III. 289. Epiſcoporum aduerſus Monothelitas. Poſtea verò in Trullo fuerũt Patres 227. loco Agathonis interfuerunt.	

ROMANI PONTIF.	Ann.	Men.	Dies.	CONCILIA.	IMPERATORES.
				Theodorus & Georgius Presbyteri, & Ioannes Diaconus, confirmauit Leo II. Toletanum XII.	
82 *S. Leo II. Siculus*	0	10	0	Toletanum XIII.	Iustinianus II. ann. 10.
83 *Benedictus II. Roman.*	0	10	12		Leontius Imperium inuadit, ann. 3. quo expulso Tiberius III. ab exercitu eligitur, regnat mensibus 7. sed paulò post Iustinianus Imperio restituitur duobus istis è medio sublatis, regnauit ann. 6.
84 *Ioannes V. Syrus*	1	0	0		
85 *Conon Thrax*	0	11	3		
86 *Sergius I. Syrus*	13	8	23		
87 *Ioannes VI. Græcus dicitur esse Martyr*	3	3	0		
88 *Ioannes VII. Græcus*	2	7	17		
89 *Sisinnius, vel vt alij volunt Sosinus Syrus*	0	0	20		
90 *Constantinus I. Syrus*	7	0	20	Romanum, quo imagines sanctorum depingi deberc statuitur.	Philippicus hæreticus, anno 1. mens. 6.
					Anastasius II. Arthemius, ann. 3. postea sacris initiatur.
91 *Gregorius II. Roman.*	16	9	11	Romanum.	
92 *Gregorius III. Syrus*	10	8	24		Theodosius III. anno vno.
93 *Zacharias Græcus*	10	3	0	Francicum.	Leo III. Iconomachus hæreticus, ann. 24.
94 *Stephanus II. Romanus*	5	1	0	Arelatense III. Romanum.	
Ante quē tamen Stephanus quidem Presbyter à populo creatus tertia post die obijt.					Constantinus V. ann. 34. mens. 2 dieb. 26.
95 *Paulus I. Romanus Constantinus II.*	10	1	0		Cum Leone IV. filio, ann. 5.
Hic ab alijs ponitur, quem tamē quia non legitimè Pontificatū adeptum, licet anno sedem occuparit, in Pontifices Platina meritò non numerat.				Lateranense.	
				Anno Domini 781. VII. SYNODVS GENERALIS, Quæ est II. Nicæna contra Iconomachos 350 Episcoporum, cui præfuerunt Petrus Presbyter et Petrus Monachus loco Hadriani: cōfirmauit Hadrianus I. & ex ea quoque testimonium sumit Nicolaus I ad Michaelem Imperatorem	Constantinus VI. cum Matre Irene, ann. 19.
					Irene Sola, ann. 4.
96 *Stephanus III. Siculus*	4	5	25		Transfertur Imperium ad Gallos.
97 *Hadrianus I. Romanus*	23	10	17		

ROMANI PONTIF.	Ann.	Mens.	Dies.	CONCILIA.	IMPERATORES.
98 *Leo III. Romanus.*	21	0	0	relatense III. Turonicum III. Cabilonense II. Moguntinum. Remense.	Carolus Magnus I. ann. 14.
99 *Stephanus IV. Romanus*	0	7	0	Apud Theodonis Villam 32. Episcoporum. Aquisgranense I. Ticinense potius conuentus Imperialis, quàm Synodus Episcoporum fuit. Aquisgranense II. P VVormacience circa hæc tempora fuit.	Ludouicus pius I. ann. 15. Platina dicit. 36. Cum Lothario filio.
100 *Paschalis I. Romanus.*	7	3	17	Romanum 30. Episcoporum, in quo Paschalis accusatus, se purgauit.	Lotharius I. Solus, ann. 15.
101 *Eugenius II. Romanus*	4	6	24		
102 *Valentinus Romanus*	0	0	40		
103 *Gregorius IV. Romanus*	16	0	0		
104 *Sergius II. Romanus*	3	0	0		
105 *Leo IV. Romanus*	8	3	6		Ludouicus II. ann. 11.
106 *Ioannes VIII. fœmina Moguntina, quæ tamen inter Pontifices numeranda non est.*	2	1	4		
107 *Benedictus III. Roman.*	2	8	9		
108 *Nicolaus I. Romanus*	7	9	13	Romanum 113. Episcoporum.	
109 *Hadrianus II. Romanus*	5	9	12	Anno Domini 914. VIII. GENERALIS SYnodus Constantinopolitana, 300. Episcoporum contra Photium: præfuerunt nomine Hadriani Donatus Hostiensis, Stephanus Depresinus Episcopi, & Marinus Diaconus: hac Synodo confirmantur 7. præcedentes generales, & ipsam approbat Hadrianus.	
110 *Ioannes IX. Romanus*	10	0	2		Carolus II. Caluus, ann. 6.
111 *Martinus II. Gallus*	1	5	0		Carolus III. Crassus, ann. 12.
112 *Hadrianus III. Roman.*	1	2	0		
113 *Stephanus V. Romanus*	6	0	11	Colonience.	Arnulphus iuxta quosdam deiecto Carolo sufficitur, Ann. 12.
114 *Formosus*	5	6	0	P. Moguntiacum.	Ludouicus III. ann. 6.
115 *Bonifacius VI. Tuscus*	10	0	26	P. Turiense Concilium 22. Episcoporum Germaniæ.	Transfertur Imperium ad Longobardos, apud Italos.
116 *Stephanus VI. Romanus*	1	3	0		Berengarius I. ann. 4. apud Germanos Conradus I. ann. 7.
117 *Romanus I. Roman.*	0	3	0		
118 *Theodorus II. Romanus*	0	0	20		

119 Ioan-

ROMANI PONTIF.	Ann.	Men.	Dies.	CONCILIA.	IMPERATORES.
119 *Ioannes X. Romanus*	2	0	15		
120 *Benedictus IV. Romanus*	3	4	0		
121 *Leo V.*	0		14		Berengarius II. Ann. 4.
122 *Christophorus I.*	0	7	0		
123 *Sergius III. Romanus*	7	4	16		
124 *Anastasius III. Romanus*	2	0	0		Apud Germanos Henricus I. dictus Auceps, Ann. 18.
125 *Landus Romanus*	0	6	21		
126 *Ioannes XI. Romanus*	13	2	3		
Inuadit tum sedem alius Ioannes, inter Pontifices tamen non numeratur.					Hugo, ann. 10.
127 *Leo VI. Romanus*	0	6	15		
128 *Stephanus VII. Romanus*	2	1	12		
129 *Ioannes XII. Romanus*	4	10	15		Berengarius III. ann. 11.
130 *Leo VII. Romanus*	3	6	10		
131 *Stephanus VIII. Germanus*	3	4	12		
132 *Martinus III. Romanus*	3	6	10		Lotharius II. ann. 2.
133 *Agapetus II. Romanus*	9	7	10		Berengarius IV. cum Alberto filio, ann. 11.
134 *Ioannes XIII. Romanus*	9	3	5		Transfertur Imperium ad Germanos.
135 *Benedictus V. Romanus*	0	6	5		Otho II. Magnus Otho ne filio, ann. 12.
136 *Leo VIII. Romanus*	1	4	0		
137 *Ioannes XIV. Romanus*	6	11	5		
138 *Benedictus VI. Romanus*	1	6	0		Otho III. post patrem, ann. 17.
139 *Donus II. Romanus*	1	0	0		
140 *Bonifacius VII.*	0	7	5		
141 *Benedictus VII. Romanus*	8	6	0		
142 *Ioannes XV. Romanus*	0	3	0		Othonem IV. hic ponit Platina.
143 *Ioannes XVI. Romanus*	0	8	0		

ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	CONCILIA.	IMPERATORES.
144 *Ioannes XVII. Romanus*	10	6	10		Otho IV.
145 *Gregorius V. Saxo.*	2	5	0		
146 *Ioannes XVIII. Græcus.*	0	10	0		Ratio eligendi Imperatoris instituitur, anno 1004.
Non esset hic meritò inter Pontifices numerandus, quia viuente adhuc Gregorio sedem occupauit & reliquit.					
147 *Siluester II. Gallicus*	4	1	10		
148 *Ioannes XIX.*	0	4	20		
149 *Ioannes XX. Romanus*	4	4	0		
150 *Sergius IV. Romanus*	2	0	15		
151 *Benedictus VIII. Tusculanus.*	11	1	13	Salegumstadiense.	S. Henricus II. Ann. 14 Huno Imperatorem, Platina Henricum primũ nominat, sed quia Germani in dissensione tempore Longobardorũ orta alium Henricum elegerũt, quem primum vocant, & Platina inter Henricum IV. nullũ V. agnoscit, sed tantum VI. & VII. visum fuit Germanorum numerũ ample-ctendum esse.
152 *Ioannes XXI. Romanus*	11	0	9		
153 *Benedictus IX. Tusculanus*	10	4	9		
154 *Siluester III. Romanus*	0	0	49		
Pontificibus non esset annumerandus, quia viuo Benedicto sedem occupauit, & deseruit.					
155 *Gregorius VI.*	2	7	0		Conradus II. Ann. 15.
156 *Clemens II.*	0	9	0		Henricus III. Niger, ann. 17.
157 *Damasus II. Bauarus*	0	0	23		
158 *Leo IX. Alemannus*	5	2	6	Florentinum contra Simoniacos.	
159 *Victor II. Bauarus*	2	3	0		
160 *Stephanus IX. Lotharingus*	0	7	8		
161 *Benedictus X. Campanus*	0	9	20		
162 *Nicolaus II. Allobrogus*	3	6	16	Sutrij.	Henricus Senior IV. ann. 48.
163 *Alexander II. Mediolanensis*	11	6	0	Lateranense contra Simoniacos. Mantuanum.	

ROMANI PONTIF.	Ann.	Men.	Dies.	CONCILIA.	IMPERATORES.
164 *Gregorius VII. Hetruscus*	12	1	3	Tertium Lateranense contra Rauennatem Archiepiscopum.	
165 *Victor III.*	1	4	0	Melphi de pace componenda.	
166 *Vrbanus II.*	12	4	19	Placentinum contra licentiam Ecclesiasticorum.	
				Apud Clarum montem ad recuperandam Hierosolymam.	
167 *Paschalis II. è Flaminia*	18	6	7	Guardastalli de Homagiis feudis, &c.	Henricus Iunior V. an. 29.
				Trecassinum de cultu Ecclesiasticarum.	
				Lateranense contra Henricum V. In Apulia.	
168 *Gelasius II. Caietanus*	1	0	5		
				Lateranense 900. Patrum de recuperanda terra sancta.	
169 *Calistus II. Burgundus*	5	10	6	Ad Clarummontem contra Petrũ	Lotharius III. Saxo. ann. 11.
170 *Honorius II.*	5	2	0	Antipapam.	
				Remense.	
171 *Innocentius II. Romanus*	14	7	13	Placentinum.	
				Pisanum pro tuenda fide.	
172 *Celestinus II. Tuscus*	0	5	0	Lateranẽse ne Laicus Clerico vim inferret.	
				Gallicanum contra Ealiardum Peripateticum.	Conradus III. Sueuus, ann. 15.
173 *Lucius II. Bononiensis*	0	11	4		
174 *Eugenius III. Pisanus*	8	4	20		
175 *Anastasius IV. Romanus*	1	4	24		
176 *Hadrianus IV. Anglicus*	4	10	0	Ad clarum montem contra Imperatorem Fridericum.	Fridericus I. cognomento Barbarossa ann. 37.
177 *Alexander III. Senensis*	21	0	19	Lateranẽse 280. Episcoporum, tum vt mores reformentur, tum ne infidelibus arma deferãtur. Quidam istud primum generale Latinorum faciunt, celebratum est, Anno Domini 1180. præsidente ipso summo Pontifice.	
178 *Lucius III. Lucensis*	4	2	18	Veronense vt Christianis in Asia succurratur.	
179 *Vrbanus III. Mediolanensis*	1	10	25		
180 *Gregorius VIII. Beneuentanus*	0	0	57		Henricus VI. ann. 10.
181 *Clemens III. Romanus*	3	5	0		

ROMANI PONTIF.	Ann.	Men.	Dies.	CONCILIA.	IMPERATORES.
182 *Cælestinus III. Romanus*	6	7	1		
183 *Innocentius III. Anagninus.*	18	7	16	Anno Domini 1215. SYNODVS Lateranenſis celeberrima partim contra errores Ioachim, partim de expugnatione terræ ſanctæ, præſide ipſo Romano Pontifice præſentibus Patriarchis Conſtantinopolitano & Hieroſolymitano, Metropolitanis 70. Epiſcopis 400. Prioribus 800. Græci & Romani Imperij legatis, oratoribuſque Regum Hieruſalem, Franciæ, Hiſpaniæ, Angliæ, & Cypri.	Otho V. ann. 3. alij elegerunt Philippum Frederici filiũ, quo mortuo eligitur Fredericus II. ann. 33.
184 *Honorius III. Romanus*	10	7	13		
185 *Gregorius IX. Anagninus*	14	3	0	Lateranenſe contra Fredericum II. Imperatorem.	
186 *Cælestinus IV. Mediolanenſis*	0	0	18		
187 *Innocentius IV. Genuenſis*	11	6	12	Lugdunenſe citatur Imperator ad Pontificem.	Henricus depoſito Frederico eligitur, quo mortuo ſuccedit VVilhelmus, quamuis Conradum IV. Frederici filium nonnulli præponant.
188 *Alexander IV. Campanus*	7	0	0		
189 *Vrbanus IV. Trecenſis*	3	1	0		
190 *Clemens IV. Narbonenſis*	3	0	21		
191 *Gregorius X. Placentinus*	4	2	10	Anno Domini 1246. LVGDVNENSE de proceſſione Spiritus ſancti à Patre & filio: præfuit ipſemet Pontifex.	
192 *Innocentius V. Burgundus*	0	6	2		Rodulphi, ann. 19.
193 *Hadrianus V. Genuenſis*	0	40	0		
194 *Ioannes XXII. Vlyxiponenſis*	0	8	0		
195 *Nicolaus III. Romanus*	3	8	15		
196 *Martinus IV. Turonenſis*	4	1	0		
197 *Honorius IV. Romanus*	2	0	1		Adulphus qui electus cum Imperij iura repoteret, ab Alberto Rudolphi filio interficitur.
198 *Nicolaus IV. Aſculanus*	4	1	8		
199 *Cælestinus V. Eſermenſis*	1	5	0		
200 *Bonifacius VIII. Anagninus.*	8	9	7	Romanum quò Philippus Rex Franciæ Alberto Imperatori ſubijcitur.	Albertus I. ann. 10.

ROMANI PONTIF.	Ann.	Mens.	Dies.	CONCILIA.	IMPERATORES.
201. *Benedictus XI. Tarvisinus.*	0	8	17		
202. *Clemens V. Vascо* Ab hoc Pontifice transfertur sedes in Galliam.	8	10	15	Tria Concilia habuit Clemens Anno Domini 1305. CONCILIVM Viennense, in quo probantur constitutiones, quæ in Clementinis habentur, festum corporis Christi instituitur, & Begardi & Beguinæ damnãtur. Præfuit ipsemet Pontifex.	Henricus VII. Lucenburgen. mens 9. Ludouicus Bauarus III. Fredericum superat, & solus imperio potitur, regnauit, annis 33.
203. *Ioannes XXIII. Caturcensis Gallus.*	19	4	0		
204. *Benedictus XII. Tolosanus.*	7	3	17		
205. *Clemens VI. Lemouicensis.*	10	6	28		Carolus IIII. ann. 32.
206. *Innocentius VI. Lemouicensis.*	9	8	6		
207. *Vrbanus V. Lemouicensis.*	8	4	0		
208. *Gregorius XI. Lemouicensis.* Refertur sedes Apostolica ex Galliis Romam.	7	5	5		VVenceslaus, ann. 22.
209. *Vrbanus VI. Neapolitanus.*	11	8	0		
210. *Bonifacius IX. Neapolitanus.*	14	9	0		
211. *Innocentius VII. Sulmonensis.*	2	0	0		Robertus Bauarus, ann. 10.
212. *Gregorius XII. Venetus.*				Pisanum ad tollendum Schisma.	
213. *Alexander V. Cretensis.*	0	8	0	Anno Domini 1415.	
214. *Ioannes XXIIII. Neapolitanus.*	4	10	0	CONSTANTIENSE Concilium contra Hussitas, & ad Schisma tollendum. confirmatur à Martino V.	Sigismundus, ann. 27.
215. *Martinus V. Roman.*	14	3	0	Senense. Anno Domini 1431.	
216. *Eugenius IIII. Venetus.*	16	0	0	BASILIENSE contra Hussitas cõfirmatur ab Eugenio IIII.	Albertus II. ann. 2. Fredericus III. ann. 54.
217. *Nicolaus V. Sarzanus.*	8	0	0		
218. *Calistus III. Satinensis in Hispania.*	3	3	16	FLORENTINVM in quo facta est vnio Græcorum, Armenorum, & Latinorum, confirmatur ab Eugenio IIII. qui præfuit Concilio.	
219. *Pius II. Senensis.*	6	0	0		
220. *Paulus II. Venetus.*	6	10	0		
221. *Sixtus IIII. Ligur.*	23	0	0		
222. *Innocentius VIII. Genuensis.*	8	0	26		Maximilianus, ann. 26.

ROMANI PONTIF.	Ann.	Men.	Dies.	CONCILIA.	IMPERATORES.
223 *Alexander VI. Hiſpanus*	11	0	8		
224 *Pius III. Hetruſcus.*	0	0	16		
225 *Iulius II. Genuenſis.*	10	0	11	Anno Domini 1513.	
226 *Leo X. Florentinus.*	9	0	0	LATERANENSE pro reformatione Eccleſiæ,	
227 *Adrianus VI. Traiectenſis.*	2	0	0	præfuit ipſe Pontifex.	Carolus V. ann. 30.
228 *Clemens VII. Florentinus.*	10	10	7	Ratisbonenſe ad reformandum clerum Germaniæ. P. Senonenſe contra Lutheranos & alios hæreticos. P. Colonienſe ſub Hermanno. Hildemenſe.	
229 *Paulus III. Romanus.*	15	0	28	Anno Domini 1545.	
230 *Iulius III. Aretinus.*	5	5	10	TRIDENTINVM contra Lutheranos & alios hæreticos.	
231 *Marcellus II. Tuſcus.*	0	0	22		
232 *Paulus IIII. Neapolitanus*	4	2	27	Auguſtanum diocœſanum. Treuirenſe diocœſanum. P. aliud Treuirenſe.	
233 *Pius IIII. Mediolanenſis.*	5	11	15	P. Colonienſe ſub Adolpho. P. Moguntinum.	Ferdinandus, Ann. 6. menſ. 4 abdicante Carolo V. fratri.
234 *Pius V. Alexandrinus*	6	3	16		
235 *Gregorius XIII. Bononienſis.*	12	10	27	Anno Domini 1562. TRIDENTINVM.	Maximilianus II.
236 *Sixtus V. Anconitanus*	5	4	3		
237 *Vrbanus VII. Romanus*			13		
238 *Gregorius XIIII. mediolanenſis*		10	10		
239 *Innocentius IX. Bononienſis*		2	1		
240 *Clemens VIII. Florentinus*					

INDEX PONTIFICVM IVXTA ORDINEM ALPHABETICVM.

A
Deodatus 96
Agapetus I. 75
Agapetus II. 153
Agatho I. 98
Alexander I. 17
Alexander II. 172
Alexander III. 202
Alexander IV. 225
Alexander V. 288
Alexander VI. 371
Anacletus I. 15
Anastasius I. 56
Anastasius II. 69
Anastasius III. 149
Anastasius IV. 206
Anicetus 22
Anterus 30

B
Enedictus I. 80
Benedictus II. 100
Benedictus III. 138
Benedictus IV. 146
Benedictus V. 155
Benedictus VI. 156
Benedictus VII. 157
Benedictus VIII. 164
Benedictus IX. 166
Benedictus X. 170
Benedictus XI. 251
Benedictus XII. 261
Bonifacius I. 61
Bonifacius II. 74
Bonifacius III. 86
Bonifacius IV. 87
Bonifacius V. 89
Bonifacius VI. 146
Bonifacius VII. 157
Bonifacius VIII. 247
Bonifacius IX. 277

C
HRISTVS pag. 3
Cælestinus I. 62
Cælestinus II. 197
Cælestinus III. 213
Cælestinus IV. 222
Cælestinus V. 246
Caius 37
Callistus I. 27
Callistus II. 192
Callistus III. 326
Christophorus 148
Clemens I. 13
Clemens II. 167
Clemens III. 211
Clemens IV. 230
Clemens V. 251
Clemens VI. 262
Clemens VII. 397
Clemens VIII. 591
Cletus 12
Conon 101
Cornelius 32
Constantinus 106

D
Amasus I. 53 pag.
Damasus II. 168
Deusdedit 88
Dionysius 35
Donus I. 97
Donus II. 157

E
Leuterius 24
Euaristus 16
Eugenius I. 94
Eugenius II. 127
Eugenius III. 199
Eugenius IV. 303
Eusebius 41
Eutychianus 37

F
Abianus 31
Felix I. 36
Felix II. 51
Felix III. 68
Felix IV. 73
Formosus 145

G
Elasius I. 68 pag.
Gelasius II. 190
Gregorius I. 82
Gregorius II. 108
Gregorius III. 110
Gregorius IV. 128
Gregorius V. 159
Gregorius VI. 167
Gregorius VII. 173
Gregorius VIII. 211
Gregorius IX. 219
Gregorius X. 232
Gregorius XI. 268
Gregorius XII. 286
Gregorius XIII. 490
Gregorius XIIII.

H
Adrianus I. 119
Hadrianus II. 140
Hadrianus III. 143
Hadrianus IV. 208
Hadrianus V. 237
Hadrianus VI. 388
Hilarius 65
Honorius I. 90
Honorius II. 194
Honorius III. 217
Honorius IV. 243
Hormisda 71
Hyginus 20

I
Nnocentius I. pag. 57
Innocentius II. 195
Innocentius III. 214
Innocentius IV. 222
Innocentius V. 237
Innocentius VI. 365
Innocentius VII. 283
Innocentius VIII. 366

Innocentius IX. 387
Ioannes I. 72
Ioannes II. 74
Ioannes III. 79
Ioannes IV. 92
Ioannes V. 101
Ioannes VI. 104
Ioannes VII. 105
Ioannes VIII. 134
Ioannes IX. 142
Ioannes X. 147
Ioannes XI. 150
Ioannes XII. 152
Ioannes XIII. 154
Ioannes XIV. 155
Ioannes XV. 158
Ioannes XVI. 159
Ioannes XVII. ibid.
Ioannes XVIII. 161
Ioannes XIX. 163
Ioannes XX. ibid.
Ioannes XXI. 165
Ioannes XXII. 238
Ioannes XXIII. 257
Ioannes XXIV. 290
Iulius I. 49
Iulius II. 378
Iulius III. 426
Landus 150
Leo I. 64
Leo II. 99
Leo III. 123
Leo IV. 132
Leo V. 148
Leo VI. 151
Leo VII. 152
Leo VIII. 155
Leo IX. 168
Leo X. 383
Liberius 50
Linus 11
Lucius I. 33
Lucius II. 198
Lucius III. 209
Marcellinus 38
Marcellus I. 40
Marcellus II. 468
Marcus 48
Martinus I. 94
Martinus II. 143
Martinus III. 153
Martinus IV. 240
Martinus V. 294
Miltiades, seu Melchiades 42
Nicolaus I. 139
Nicolaus II. 171
Nicolaus III. 238.
Nicolaus IV. 244
Nicolaus V. 317
Paulus I. 115
Paulus II. 343
Paulus III. 404
Paulus IV. 444
Paschalis I. 126
Paschalis II. 148
Pelagius I. 78
Pelagius II. 80
Petrus 5
Pius I. 21
Pius II. 331
Pius III. 377
Pius IV. 459
Pius V. 477
Pontianus 29
Romanus 146
Sabinianus 85
Sergius I. 102
Sergius II. 130
Sergius III. 149
Sergius IV. 164
Seuerinus 91
Siluerius 65
Siluester I. 43
Siluester II. 161
Siluester III. 166
Simplicius 66
Siricius 55
Sisinius 106
Soter 23
Stephanus I. 34
Stephanus II. 113
Stephanus III. 116
Stephanus IV. 126
Stephanus V. 144
Stephanus VI. 146
Stephanus VII. 151
Stephanus IIX. 152
Stephanus IX. 170
Symmachus 70
Telesphorus 19
Theodorus I. 93
Theodorus II. 147
Valentinus 128
Victor I. 25
Victor II. 169
Vigilius 76
Vitalianus 95
Urbanus I. 28
Urbanus II. 181
Urbanus III. 210
Urbanus IV. 228
Urbanus V. 267
Urbanus VI. 271
Urbanus VII. 570
Xystus I. seu Sixtus 18
Xystus II. 34
Xystus III. 63
Xystus IV. 357
Xystus V. 515
Zacharias 112
Zepherinus 26
Zosimus siue Sozimus 59

AD XYSTVM IIII. PONTIFICEM MAX.

B. PLATINAE IN VITAS ROM. PONTIFICVM.

PROOEMIVM

MVlta quidem in vita vtilia esse beatiss. Pontifex, & humano generi commoda, nemo est qui ambigat. Scripsere Philosophi multa, scripsere mathematici excogitata & inuẽta, ad ingenia hominum excolẽda. Magnum fuit (ne mentiar) secreta naturæ rimari, & cœlos scandere: atq; inde ad nos doctrinam et artẽ earum rerum traducere, quæ auctor & parẽs omnium Deus, procul ab oculis mortalium collocauerat: vt cùm tantam pulchritudinem, tantum ac tam perpetuum ordinẽ admirantes intueremur, maiestatẽ diuini numinis meritò collaudaremus. Negari certè non potest, quin ex hac philosophandi ratione magna vtilitas ad homines peruenerit, ingenio præsertim vtẽtes: quippe qui pulchritudine diuinitatis commoti, humana contemnentes, vitam cœlestem in terris ducere nituntur. Verùm (vt ait Poëta) non omnia possumus omnes. Inueniẽda igitur via fuit, quæ omnibus aditum ad felicitatem præstaret, ne solis philosophis consultum videretur. Ea certè rerum antea gestarum cognitio est, quas ipsa historia continet, ex qua non quid vna, sed quid omnes ætates egregiè fecerint colligentes, magistram vitæ nostræ vetustatem ipsam habituri, priuati etiam quouis imperio digni existimamur. Præterea verò ex hac cognitione, ad prudentiam, ad fortitudinem, ad modestiam, ad omnes denique virtutes animi hominum ita concitantur, vt laude ipsa nil antiquius, turpitudini autem nil detestabilius existiment. Quòd si veteres illi, apud quos virtus in precio fuit, celebrari maiorum suorum statuas in foro collocatas, pro templis & alijs in locis publicis volebant, ad vtilitatem hominum respicientes: quanti à nobis facienda est historia, quæ non muta, vt statuæ, non vana, vt picturæ, veras præclarorum virorum imagines nobis exprimit, quibuscum loqui, quos consulere & imitari vt viuos fas est? Addo præterea quod historiæ lectio, quæ vitam hominum continet, ad eloquentiam, ad humanitatem, ad vsum rerum quauis facultate gerẽdarum confert plurimum, atq; adeo quidẽ, vt eos etiam, qui rebus gestis nequaquam interfuere, dum

aliquid compositè atq; eleganter narrant, supra cæteros sapere & intelligere arbitremur. Tu itaq; theologorum ac philosophorum princeps maxime Pontifex, hac hominum vtilitate motus, simulq; dignitati ecclesiasticæ consulẽs, non frustra mandasti, vt res gestas pontificum scribereẽ, ne illorum benefacta perirẽt negligẽtia scriptorum, qui suo sudore et sanguine hanc rempub. Christianam tam amplam nobis, tamq; præclaram reliquere: vtq; deinceps haberent posteri nostri, quo ad bene beateq; viuendum incitarentur, cum legendo perdiscerent quid imitari, quidue fugere oporteret. Non sum tamen nescius, futuros quosdam, qui dicant me hoc onus frustra suscepisse, cùm id antea à pleriscq; factum sit. Leguntur certè multi (Damasum semper excipio) qui nullum florem orationis, nullam compositionem & elegantiam sequuntur, non de industria (vt ipsi iactitant) ornatum fugientes, quod eleganti stylo res sacræ scribi non debeant, sed insciitia et ignoratione bonarum litterarum. His autem obijcere Augustini, Hieronymi, Ambrosij, Gregorij, Leonis, Cypriani, Lactantij eruditionem & doctrinam sit satis, qui hac in re Ciceronis auctoritatem sequentes arbitrati sunt, nil esse tam incultum & horridum, quod non splendesceret oratione. Non negauerim tamen huic generi scribendi difficultatem quandam inesse, cum nudis verbis interdum, ac minus Latinis quædam exprimenda sunt, quæ in nostra Theologia continentur. Hæc autem ad latinitatẽ qui referat, magnas perturbationes ingenijs nostrorum temporum hac consuetudine imbutis afferat necesse est, mutatis præsertim terminis, vnde omnis disputandi ac ratiocinandi series colligitur. Sed habeat hanc quoq; auctoritatem ætas nostra, vel Christiana Theologia potius. Fingat noua vocabula, Latina faciat, nec veteribus tantummodo id licuisse videatur. Verùm iam tandem huic Proœmio finem imponam, vbi lecturos prius admonuero, non esse mirandum, si cum Pontificum vitas, & mores scripturum me pollicitus sum, imperatorum quoq; principum, ac ducum res gestas inseruerim, adeo enim hæc simul connexa sunt, si primos imperatores, dum Christianis aduersantur, si vltimos dum fauent, inspicis, vt alterum integrè sine altero exprimi nequiuerit. Legant ergò æquo animo: & si quid emolumenti ex hac scriptione nostra perceperint, tibi soli Pontifex optime gratias agant, cuius sanctiss. imperio libenter obtemperaui.

PLA-

PLATINAE DE VITIS PONTIFICVM HISTORIA, QVAM A VITA CHRISTI MERITO AVSPICATVS EST, AD XYSTVM IIII. PONTIFICEM MAXIMVM.

D. N. IESVS CHRISTVS.

MAXIMAM nobilitatis partem duci ex his maioribus, qui clari, iustiq; fuêre, quiq; ob singularem aliquã virtutem imperauerũt, nemo est qui ambigat, nisi qui Platonis auctoritatẽ non adeo probat, cuius quadripartitam de nobilitate diuisionem, quantum ad genus pertinet, Christus rex noster consecutus est. Quem enim ex gentilibus habemus, qui gloria & nomine cum Dauid & Salomone, quique sapientia & doctrina cum Christo ipso conferri meritò debeat ac possit? Neminem certè. *Christi genealogia.*

Nascitur Christus ex tribu Iuda, nobilissima quidem, ob vetustatem & imperium inter Hebræos, vnde Prophe ta Iacob inquit: Non auferetur sceptrum de tribu Iuda, quoad venerit, qui mittendus est: Is erit profecto expectatio gentium. Quot autem reges vel duces, vel pontifices in ea tribu fuerint, non attinet dicere, cùm libri tum noui, tum veteris testamenti, huius nobilissimæ genealogiæ mentionem faciant. Verùm cum post longissima tempora inter Aristobulum & Hyrcanum Alexandri regis & pontificis filios, orta seditio de principatu esset, tandem Herodi alienigenæ regnum Iudæorum à Romanis traditur: ex parte enim Idumæo & matre Arabenatus, & Iudæorum legisperitos interfecit, & genealogias incendit ad integendam generis sui notam. Cessauit ergo, ac meritò quidem eorum vnctio, hoc est Imperium, quia ex Danielis sententia sanctus sanctorum venerat, quem Maria virgo Angelo annunciante ex Spiritu Sancto concepit, & peperit in Bethleem Iudæ. Quirino tum Syriæ præside, anno ab vrbe condita D CCLII. Imperij verò Augusti Cæsaris, qui tum orbi imperitabat anno xlij. Imperium enim à Caio Cæsare, tum propinquitatis, tum hæreditatis iure accipiens: vel potius pulsis ac interfectis patricidis tyrannisque rep. vsurpare conantibus, monarchiam orbis terrarum in meliorem formam redigens, suis temporibus miram felicitatem præstitit. Nam pacatis rebus, tum externis, tum domesticis, tanto in honore non solum apud suos, verumetiam apud exteros reges fuit, vt eius nomine ciuitates conderent, quas Sebastias vel Cæsareas appellarunt. Venêre etiam multi reges ad vrbem visendi hominis causa: quos ita comiter & perbenignè suscepit, vt ex amicis sibi amicissimos redderet. Cum ciuibus autem suis humanissimè vixit: in delinquentes clemens, erga amicos liberalissimus est habitus: in comparandis amicis ratus, in retinendis constantissimus. Liberalium artium adeo studiosus fuit, vt nullus pene laberetur dies, in quo non legeret aliquid, aut scriberet, aut declamaret. Ingenio & doctrina Salustij, Liuij, Virgilij, Horatij, Asini, Pollionis, Massalę, Coruini oratoris insignis, delectatus est, quorum scriptis etiam eius res gestæ immortalitati commendatæ sunt. Vrbem Romam ita exornauit, vt gloriatus sit se vrbem Lateritiam inuenisse, marmoream relinquere. Hanc felicitatem, quæ (ne mentiar) magna fuit: maiorem certe reddidit saluberrimo ortu suo Christus rex noster. Intercessere autem à creatione mundi vsque ad hunc felicissimum natalem diem, anni * quinque millia centum & xcix. Nascitur puer sine dolore matris: quippe qui diuinus erat, non humanus partus, vnde mater integra statim surrexit, & infantem de more pannis inuoluit. E taberna autem meritoria in Transteberina regione ex terra oleum erupit, vt ait * Eusebius. fluxitque toto die sine interuallo, Christi gratiam gentibus ostendens. Narrat Orosius, Augustum Cæsarem eadem

Gen. 49.

Dani. 9.

Augusti humanitas.

aliàs V. M. D. I aliàs Europias.

Augustus Christo nato nolluit se dominum vocari.

Orosius lib. 6. ca. 22. Matth. 5.

dem die mandasse, ne quis se Dominum deinceps vocaret: diuinantem credo verum principem orbis terrarum ac mundi totius natum esse. Idem quoque mandauit, vt in orbe Romano omnium hominum capita censu notarentur: ac si maiori principi rationem gubernati imperij aliquando redditurus esset. Huic autem censui Quirinum virum consularem ex senatusconsulto præfecit. Pax præterea & quies tanta fuit, tum domi, tum foris, quanta nunquam antea. Hunc enim iustitiæ & pacis regem prophetæ appellarunt. Defertur autem octaua die ad templum circuncisionis causa: neque enim venerat abrogare legem, sed adimplere. Erat autem circuncisio testamenti signum inter Deum & homines, vt ait Augustinus. Die verò tertiodecimo adoratur à Magis, & muneribus donatur, qui ex Oriente Hierosolymam eius rei causa venerant. Magos enim quidam orientales populi reges suos & sapientes appellant. Ne verò legem Mosæos prætermittere videretur, mater purificationem sumptura, licet intacta & incorrupta lustratione minimè indigeret, puerum ad templum defert. Hunc autem Simeon vir iustus & singularis religionis, in vlnis retinens, diuino numine afflatus, regem suum & saluatorem profitetur, vnde Iesus Christus appellatus est, Nam Iesus nomen saluatoris est, Christus verò regis, qui mystico illo chrismate vnctus, quo reges omnes: Messias Hebraicè dicitur. Vt enim Romani imperatores purpura, sic Hebræorum reges vnguento cæteris insigniores habebantur. Idem fecit Hanna spiritu prophetico incitata. Quid de Christo senserint Sibyllæ, non est cur scribamus, cùm omnes ferè eius saluberrimum aduentum prædixerint. Celebrata hac lustratione, recognitoque iure primogenitorum secundum legem diuinam, in Nazareth patriam rediere ciuitatem Galileæ, vbi per quietem Ioseph: existimatus Christi pater, ab Angelo admonetur, vt fugiens in Egyptum puerum secum & matrem deferat. Futurum enim paulò pòst, nisi id fecerit, vt Herodes puerum occideret. Verùm id agere tunc quod destinauerat, homo crudelissimus non potuit. A filijs enim ob sæuitiam accusatus, Romã ad causam dicendam proficiscitur: quam simulata concordia in prouinciam rediens, Aristobolum & Alexandrum filios adolescẽtes quidẽ egregios & doctos, quippe qui apud Cæsarem Augustum fuerant educati, in Cæsarea laqueo peremit. Ad necem deinde puerorum conuersus homo regnandi cupidus, quòd natum esse alterum regem Iudæorum à prophetis intellexerat, omnes qui tum in Bethlehem erant & finibus suis: à bimatu & infrà occidi iubet, secundum tempus quod à Magis exquisierat: nec filio proprio eius ætatis parcit. Vnde ferunt Augustum Cæsarem crudelitatem hominis detestatum, hoc dixisse: Maluissem Hærodis porcus esse quam filius. Iudæi enim ex lege non modò degustare, sed tangere etiam suillam carnem prohibentur: quare fit, vt neque eos alant, neque comedant: hanc ob rem in porcos clementes dicuntur. Ioseph autem septennio in Aegypto commoratus, vbi Herodem tyrannum tabe & sacro igne mortuum intellexit. Hierosolymam cum puero proficiscitur: nec diu ibi immoratus, quum Archelaum Herodis filium regnare intellexerat, in partes Galilææ alterius imperio obtemperantes, secessit, & Nazareth ciuitatem incoluit, vnde puer Nazareni nomen sumpsit. Dum autem in Aegypto esset, cecidere (vt Hieronymus ait) Deorum omnium simulacra, cessarunt oracula, & mors quorundam dæmonum subsecuta est ex vaticinio prophetæ: Ecce, inquit, leuem nubem conscendet, & mouebuntur simulacra Aegypti ab eius conspectu, & cor Aegypti in eius medio tabescet. Annum verò xij. agens, Hierosolymam cum parentibus de more ad diem festum celebrandum proficiscitur. Hi verò postea peracto sacro abeuntes, cùm puerum subsequi non viderent, sollicitudine pleni ad templum redeunt, eumque doctores sciscitantem offendunt, quod maximè adolescentem deceret. Supra ætatem enim sapiebat: quia (vt Euangelista ait) Dei gratia & virtus in illo erat. Parentes deinde benè monentes secutus, in patriam reuertitur. Quid verò egerit in hac ætate vsque ad trigesimum

Herodes filios suos in Cæsarea laqueo peremit.

Maluit Augustus Herodis esse porcum quàm filius.

Deorum simulacra in Aegypto cecidere. Isaiæ 19.

Lucæ 2.

gesimum annum, quo à Ioanne Zachariæ filio aqua baptizatus est, dicere prætermittam, cùm non solum Euangelia & epistolæ rebus à se optimè ac sanctissimè gestis plenæ sint, verumetiam eorum libri, qui ab eius vita, moribus & institutis abhorruere. Flauius ille Iosephus, qui lingua Græca antiquitatem Iudaicam viginti libris conscripsit, cùm ad Tiberij principis imperium veniſſet. Fuit, inquit, eisdem temporibus Iesus vir quidam sapiens, si tamen virum eum nominare fas est. Erat enim mirabilium operum effector, ac hominum doctor, eorum maximè, qui quæ vera sunt, libenter audiunt. Hanc ob rē multos tum ex Iudæis, tum ex gentibus sibi adiunxit: Christus hic erat. Hunc autem cùm Pilatus à principibus nostræ gentis instigatus, in crucem agendum censuiſſet, non tamen hi deseruere, qui eum ab initio dilexerant. Eisdem præterea die tertio post mortem viuus apparuit, quemadmodum diuinitus inspirati prophetæ, & hæc & alia de eo innumerabilia miracula futura esse prædixere. Perseuerat & vsq; in hodiernum diem celebre Christianorum nomen ab ipso sumptum: perseuerat & genus. Idem quoque Iosephus Ioannē Baptistam verum prophetam, & ob eam rem ab omnibus in precio habitum, iussu Herodis, magni Herodis filij, paulo ante mortem Christi cæsum fuisse affirmat in castello Machærunta, non quod sibi & regno timeret, vt idem ait, sed quod Herodiadem Agrippæ sororem, ac Philippi fratris viri optimi vxorem, incestis nuptijs sibi coniunxerat. Hic est ille Ioannes, quo nemo maior inter natos mulierum fuit. Saluatoris nostri sententia, Interficitur & Christus verus Dei filius, veritatis, iustitiæ, pietatis, religionis assertor, anno decimooctauo Tiberij Cæsaris: ætatis verò suæ anno trigesimotertio, & eo magis, quod ei vita propagata est ab octauo calendas Ianuarij, vsque ad octauum calendas Aprilis. quo die conceptus in virginis vtero est de Spiritu sancto. Accusatus à Iudæis, quod sabbatis non vacaret, saluti hominum quouis tempore consulēs: & quod baptismum circumcisioni anteferret, & quod abstinentiam sui ille carnis auferret: quibus in rebus Iudaicæ religionis sacramenta consisterent. Cædis autem tam nefariæ, etiam cœli ipsi signa dedere. Nam & solis tanta defectio facta est hora sexta diei, vt & dies in obscuram noctem versus sit: & Bithynia etiam, licet multum ab Hierosolymis distet, terræmotu concussa: & multa Nicænę vrbis ędificia corruere. & velum templi quod separabat duo tabernacula scissum: audita & vox ex adyto templi Hierosolymitani, Transmigremus ciues ex his sedibus. Admonitus Tiberius à Pilato de Christi morte ac dogmate, ad senatum retulit, censuitque Christum in Deos referendum ac templo honorandum Fieri id non modò senatus vetuit, quod non ad se prius, sed ad Tiberium scripsisset Pilatus, verumetiam pellendos vrbe tota Christianos censuit. Proposita sunt accusatoribus præmia, quos Tiberius à tanto scelere minis & morte prohibuit. Auctores autem tam nefarij parricidij pœnas dēdere. Nam & Iudas laqueo vitā finiuit, & Pilatus maximis calamitatibus vexatus, sibi manum iniecit: licet sint qui scribant eum sceleris pœnituisse, ac veniam à Deo meritum. Iudæi autem amissa libertate, iusti sanguinis meritas pœnas adhuc luunt. Hæc sunt ferè quæ de vita Christi regis ac Pontificis nostri quàm breuissimè scribenda censui, quo & mihi facilior aditus ad opus mente conceptum daretur, & legentibus gratior fieret lectio, quę tāquam irriguus fons ab Imperatore Christianorum, in Pontifices Romanos per ordinem vsque ad tempora Xysti quarti deriuaretur.

Antiquitatum li. 18. cap. 9.

Eodem cap. 10.

alias xix.

S. PETRVS APOSTOLVS.

POST Christi mortem & resurrectionem, completis iam diebus Pentecostes, Spiritum sanctum accepere discipuli: quo imbuti, varijs linguis res gestas summi Dei locuti sunt, etsi plerique eorum sine vlla eruditione sint habiti, maximè verò Petrus & Ioannes. Eorum autem vita ad vtilitatem com-

munem respiciebat: nil proprij habebant, quicquid ante pedes eorum ob religionem ponebatur, id totum vel partiebantur inter se ad commoda naturæ, vel pauperibus erogabant. Hi verò prouincias partiti sunt: Thomas Parthos sortitus est, Matthæus Aethiopiam, Bartolomæus Indiam citeriorem, Andreas Scythiam, Ioannes Asiam, vnde & apud Ephesum commoratus, post longos labores & diutinas solicitudines è medio sublatus est. Petro autem principi Apostolorum Pontus, Galatia, Bithinia, Capadocia obtigit. Petrus enim natione Galilæus ex Bethsaida ciuitate Ioannis filius, Andreæ Apostoli frater, primus sedit annis septem in episcopali sede apud Antiochiam Tiberij tempore: qui Augusti priuignus & hæres, annis viginti tribus variè imperauit. Neque enim inter malos omnino, neque inter bonos principes numerari potest. In homine fuit multa litteratura, & grauis eloquentia: bella per se nunquam, sed per legatos gessit, tumultus exortos prudenter suppressit. Multos reges à se blanditijs euocatos nunquam remisit, maximè verò Archelaum Cappadocem, cuius regnum in prouinciam vertit, Multos senatores proscripsit, quosdam etiam interfecit: magnis quoque suppliciis ab eodem necatur C. Asinius Gallus orator, Asinij Pollionis filius. Moritur & Vocienus Montanus Narbonensis orator in Balearibus, eo enim relegatus à Tiberio fuerat. Fratrem quoq; Drusum veneno eius iussu necatum, tradunt historici. Hac tamen moderatione vsus est, vt publicanis quibusdam & præsidibus prouinciarum augenda esse vectigalia dicentibus, responderit: Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere. Mortuo Tiberio, C. Cæsar cognomento Caligula à castrensi loco ducto, Imperium occupat. Filius enim Drusi Augusti Cæsaris priuigni, & ipsius Tiberij nepos habebatur, homo omnium sceleratissimus. Nil enim vel domi, vel foris strenuè gessit. Auaritia omnia expilauit: tantæ libidinis fuit, vt etiam sororibus stuprum intulerit. Tantæ crudelitatis, vt sæpius exclamasse dicatur, Vtinam populus Rom. vnam ceruicem haberet: exules quoque omnes interfici iussit. Nam cùm vnum ab exilio reuocasset, quæreretque quid potissimum exules optarent, cùm ille imprudenter respondisset, mortem principis, omnes passim sustulit. De conditione temporum suorum sæpe etiã quæstus est, quod nullis calamitatibus publicis insignerentur, velut Tiberij tempora, quibus obtrita ferunt ad viginti millia hominum casu theatri apud Tarracinam. Ita autem Virgilij & Liuij gloriæ inuidit, vt paulum abfuerit, qui eorum scripta & imagines ex omnibus bibliothecis amouerit: quorum alterum, vt nullius ingenij minimæque doctrinæ: alterum, vt verbosum in historia, negligentemque carpebat. Dicebat Senecam harenam esse sine calce. Præterea Agrippam Herodis regis filium, à Tiberio in carcerem coniectum, quod Herodem accusauit, liberat: & regem Iudææ facit: ipsum autem Herodem perpetuo exilio Lugdunum relegat: Seipsum verò in Deos transfert: imagines in templo Hierosolymitano collocat. Postremò autem à suis tandem necatur, Imperij anno tertio, mense decimo. Duo libelli in scriptis eius reperti sunt: quorum alteri pugio, alteri gladius pro signo erat impressus. Ambo lectissimorum virorum vtriusque ordinis senatorij & equestris nomina & notas continebant morti destinatorum. Inuenta est & ingens arca variorum venenorum, quibus mox Claudio Cæsare iubente demersis, infecta maria traduntur, non sine magno piscium interitu, quos ejectos in proxima littora passim æstus eiecit. Libuit hominum monstra perscribere quo facilius appareret Deum vix potuisse tum retineri ab excidio orbis terrarum mundique totius, nisi & filium misisset, & Apostolos: quorum sanguine humanum genus Lycaonem imitatum, ab interitu redimeretur. Horum itaque temporibus fuit Petrus ille, quem his verbis Christus allocutus est: Beatus es Simon Bar. Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cælis est: & tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: ac tibi dabo claues regni cælestis, potestatemque ligandi & soluendi. Is vero omnium diligentissimus

Vocienus Montanus Narbonensis orator.

Cuius filius fuit Germanici Cæsaris & huius Drusi nepos non filius

Matt. 6. 3. Petrus quo tempore Romã venit.

mus, vbi Asiaticas Ecclesias satis confirmasset, confutatis eorum opinionibus, qui circuncisionem approbabant, secundo Claudij anno in Italiam venit.

Claudius enim C. Caligulæ patruus, quem nepos in ludibrium reseruauerat, imperium accipiens, quintus ab Augusto Britanniam, quam neque ante Iulium Cæsarem, neque post eum quisquam attingere ausus est, in deditionem accepit. Orcadas insulas Romano adiecit imperio: Iudæos tumultuantes Roma expulit, compressit & seditiones in Iudæa à quibusdam pseudoprophetis concitatas. Obtrita etiam sunt triginta millia Iudæorum in portis Hierosolymitani templi Azymorum diebus, Cumano eius iussu procurante Iudæam. Laboratum eodem quoque tempore annonæ caritate vbique est, Agabo propheta, tantam calamitatem prædicente. Ab externo hoste securus, perfecit aquæ ductum, cuius ruinas apud Lateranum cernimus, à Caio inchoatum. Emittere quoque Fucinum lacum est aggressus, non minus compendij spe quàm gloriæ, cum quidam priuato sumptu emissurum se polliceretur, si sibi siccati agri concederentur. Per tria autem passuum millia partim effosso monte, partim exciso, cuniculum ægrè absoluit post vndecim annos, triginta millibus hominum ibi sine intermissione elaborantibus. Portum quoque Ostiensem, quem adhuc cum admiratione intuemur, extruxit, ducto dextra læuaq; brachio ad coercēdos maris fluctus. Messalina vxore conuicta probari interfecta, Agrippinā Germani fratris sui filiam contra ius fasque ducit vxorem, à qua postea imperij decimoquarto anno boletis veneno illitis necatur. Petrus itaque Romam caput orbis terrarum tunc venit: & quod hanc sedem pontificali dignitati conuenientem cernebat, & huc profectum intellexerat Simonem Magum Samaritanum quendam, qui prēstigiis suis eo erroris iam deduxerat populum Romanum, vt Deus crederetur. Romæ enim iam titulum adeptus erat inter duos pontes positum, ac Latinis litteris sic scriptum: Simoni Deo sancto. Hic dum in Samaria esset, tamdiu se credere in Christum simulauit, quoad baptismum à Philippo vno ex septem diaconis acciperet, quo quidem postea in malam partē vtens, multarum hæresum fundamenta iecit, cum Selene impudica muliere, quam sceleris sociam habuit, prouocare Petrum miraculis morte pueri homo nefarius ausus est: quē eius carmine primo mouere visa sunt. Verùm cum postea nihilominus puer iaceret, in nomine Iesu Petro iubente surrexit. Hanc ob rem indignatus Simon, vidente populo se volaturum ex Capitolino monte in Auentinum pollicetur, si Petrus subsequi vellet: ea ratione dignosci posse, vter ipsorum sanctior haberetur, & Deo carior. Cùm iam volaret, rogatu Petri ad cœlum manum tendentis ac rogantis Deum, ne deludi magicis artibus tantum populum sineret, Simō decidit, ac crus infregit: cuius dolore non ita multò post Ariciæ mortuus est. Nam eo post tantam ignominiam delatus à suis fuerat. Hinc Simoniaci hæretici originem habent, qui donum Spiritus sancti emere ac vendere consueuissent: quique affirmabant creaturam non à Deo esse, sed ex superna quadam virtute prouenire. Conuersus deinde ad propagādum verbum Dei Petrus sermone & exemplo, rogatur à Romanis, vt Ioanni cognomento Marco, eius in baptismate filio conscribendi Euāgelij negocium tradat. Probata namque erat eius vita, probati mores. Is enim, vt Hieronymus ait, in Israel sacerdotium agens secundum carnem Leuita, id est, additus vel appositus, ad Christi fidem conuersus, in Italia Euangelium scripsit, ostendens quid generi suo deberet & Christo. Extant eius Euangelia testimonio Petri cōprobata. Deinde verò in Aegyptum missus, vt ait Philo Iudæus scriptor egregius, vbi docendo & scribendo Alexandrinā Ecclesiam optimè constituisset, doctrina ac moribus insignis, viij. Neronis anno Alexandriæ moritur & sepelitur, in locumque demortui Anianus sufficitur. Anno vero antea moritur & Iacobus, cognomento Iustus Domini frater. Nam ex Ioseph & alia vxore natus erat, vel vt alij volunt, ex sorore Mariæ Christi matris. Hic enim, vt Egesippus ait,

Acto. 18. *Agabus propheta.* *Acto. 11.*

Acto. 8. *De Simone Mago.*

Simoniaci. Act. 8. *Marcus.*

Iacobus Domini frater.

pus ait, Apostolorum temporibus vicinus, in vtero matris sanctus fuit, vinum & siceram non bibit, nil carnis degustauit vnquam, intonsus, nec balneo, nec vnguento vsus est, vestibus lineis tantum modo indutus. Sancta sanctorum ingressus, ita assiduè flexis genibus pro salute populi orabat, vt eius genua camelorum more occalluerint. Verùm abeunte ex Iudæa Festo ipsius prouinciæ gubernatore, priusquam ei Albinus succederet, pontifex Ananus Anani filius, compellens publicè Iacobum Christum Dei filium negare, recusantem lapidibus obrui iussit: qui cum præceps de pinna templi deiectus esset, semiuiuus adhuc, & manus ad cœlum tendens pro persecutoribus oraret, fuste, quo fullones vtuntur, tandem necatur. Refert autem Iosephus hunc tantæ sanctitatis fuisse, vt propter eius necem publicè creditum sit, Hierosolymam esse subuersam. Hic est ille Iacobus, cui Dominus post resurrectionem apparuit, cuique panem benedicens ac frangens dixit, mi frater, comede panem tuum, quia filius hominis è morte resurrexit. Annis verò triginta Hierosolymitanæ Ecclesiæ præfuit, id est, vsque ad septimum Neronis annum. Cuius sepulchrum iuxta templum vnde deiectus fuerat, cum titulo, Hadriani temporibus adhuc extabat. Mortuum quoque Barnabam Cyprium, qui Ioseph Leuites cognominatus est, ante Petri martyrium constat. Hic enim cum Paulo gentium Apostolus electus, vnam tantum epistolam ad Ecclesiam pertinentem conscripsit, licet ea quoq; inter apocryphas scripturas habeatur. Dissentiens item à Paulo ob Marcum discipulum, in Cyprum proficiscitur Marco comite: vbi Christi fidem prædicans, martyrio coronatur. Paulus autem qui antea Saulus dicebatur, ex tribu Beniamin & oppido Iudææ Giscalis originem, ducebat: quo à Romanis bello capto, cum parentibus suis Tarsum Ciliciæ commigrauit: inde Hierosolymam ob studia legis missus, à Gamaliele viro doctissimo eruditur. Acceptis deinde epistolis à Pontifice templi, eos persequens, qui Christum verum Deum esse profiterentur, Stephani protomartyris neci interfuit. At verò cùm Damascum pergeret, Spiritu diuino ad fidem compulsus, vas electionis vocari meruit: nomenque à Paulo proconsule Cypri accepit, quem prædicatione ad fidem redegerat. Vna deinde cum Barnaba multis vrbibus peragratis, Hierosolymam rediens, à Petro, Ioanne, Iacoboque gentium Apostolus eligitur. Hic autem post Christi mortem anno vigesimo quinto, id est, Neroniani Imperij secundo, eodem tempore quo Festus procurator Iudææ Felici successit, Romam vinctus, Aristarcho concaptiuo comitante, vt ciuis Romanus mittitur: vbi biennio in satis libera custodia manens, cum Iudæis quotidie disputabat. Dimissus tandem à Nerone & prædicauit multa, & scripsit. Extant eius decem ac quatuor epistolæ: ad Romanos vna, ad Corinthios duæ, ad Galatas vna, ad Ephesios vna, ad Philippenses vna, ad Colossenses vna, ad Thessalonicenses duæ, ad Timothæum duæ, vna ad Titum, ad Philemonem altera: quæ ad Hebræos eius nomine fertur, incerta habebatur propter styli sermonisque differentiam. Erant etiam olim, qui hanc & Lucæ, & Barnabæ, & Clementi asscriberent. Scripsit & Petrus duas epistolas, quæ canonicæ nominantur. Secunda à plerisque eius esse negatur, quod à stylo primæ dissideat. Verùm quia pluribus intentus esse non poterat, cùm orationi & prædicationi vacaret, duos Episcopos ordinauit, Linum scilicet & Cletum, qui sacerdotale ministerium Romano populo, & aduenis bene sentientibus exhiberent. His rebus intentus vir sanctissimus, tantum nominis sibi apud omnes comparauerat, vt iam ferè pro Deo coleretur. Hanc ob rem indignatus Nero, mortem hominis quærere: vnde Petrus monentibus amicis ad declinandam inuidiam & iram Principis, via Appia ab vrbe discedens, ad primum lapidem Christo, vt verbis Egesippi vtar, fit obuiam, quem quidem adorans rogat, Domine quò vadis? Tum Christus: Romam iterum crucifigi. Extat sacellum eo in loco, vbi hæc verba sunt habita. Tum Petrus de martyrio suiipsius dictum existimans, quod in se Christus passurus videretur, ad vrbem rediit, ac statim

Iosephus anti. lib. 20. ca. 6.

Hiero. ex euangelio secundum Hebræos.

Barnab. Acto. 4. Acto. 13. Acto. 15.

Paulus Apostol. Acto. 7. Acto. 9.

Gala. 2.

Acto. 27.

Paul. quot Epistolæ Acto. 28.

Petri epistola.

Lib. 3. cap. 2. Verba Petri ad Clementem.

statim Clementem Episcopum consecrat,eiq; cathedram & Ecclesiam Dei commendat his verbis:Eandem ego tibi potestatem ligandi & absoluendi trado,quam mihi Christus reliquit: spretis ac contemptis rebus omnibus, tum corporis, tum fortunæ, oratione & prædicatione saluti hominum, vt bonum pastorem decet,consule. Cùm hæc autem ita dispositisset,non multò post vnà cum Paulo iussu Neronis necatur. vltimo eius anno. diuersis tamen cruciatibus. Petrus enim cruci affigitur capite in terram verso, eleuatisq; in sublime pedibus:ita enim voluit: quod diceret se indignum esse,qui mortem Saluatoris imitaretur.Sepultus est autem in Vaticano via Aurelia secus hortos Neronis non longe à via triumphali,quæ ad Apollinis templum ducit.Sedit autem annis xxv. Paulus verò eodem die capite mulctatus, funeratur via Ostiensi, anno post mortem Christi trigesimo septimo.Hoc idem approbat Caius Historicus in Proculum quẽdam Cataphrygum disputans:Ego,inquit,trophæa Apostolorum habeo quæ ostendam: siue enim via Regali pergas,quæ ad vaticanam ducit,siue Ostiensi trophęa eorum inuenies, qui hanc stabiluere Ecclesiam: duo certè fuêre,Petrus & Paulus.Præterea verò in ijsdem Neronianis hortis multi cineres Sanctorum martyrum reconditi sunt.Nam cum incendium tempore Neronis à cliuo Scauri ad Esquilias vsq; sex diebus vagatum,multas fortunas ciuiũ consumpsisset,ac omnis culpa principi asscriberetur,ipse,vt ait Cornelius Tacitus, abolendo rumori intentus,falsos testes subornauit,qui id factum à Christianis causarentur. Vnde tot capti & interfecti sunt, vt ex eorum cadaueribus per aliquot noctes lum na cõtinuata dicantur.Sunt tamen qui dicant illud incendium ab eo excitatum fuisse,vel vt Troiæ ardẽtis similitudinem cerneret,vel offensus deformitate veterum ædificiorum, & angustiis flexibilibusq; vicorum,homo libidinosus,intemperans,sæuus,& auunculo Caligula omnibus in rebus nequior ac sceleratior.Nã & magnam partem senatus interfecit,& turpiter in scena videntibus omnibus cecinit ac saltauit. Tantæ præterea luxuriæ fuit, vt frigidis lauaretur vnguentis, retibusq; aureis piscaretur,quæ attrahere funibus purpureis cõsueuerat. Hæc omnia vitia principio Imperij sui ita occultauit,bonam spem omnibus prę se ferret. Nam cum admoneretur, vt in supplicio cuiusdam capite damnati ex more subscriberet,Quã vellem,inquit,nescire literas. Splendidè tamen cum in vrbe,tum foris ædificauit.Nam & thermas suo nomine Romæ,& domũ auream,& porticũ trium milium passuum mira celebritate perfecit:& portũ Antij quem ego nuper mira cum voluptate inspexi,sumptuosissimis operis extruxit.Ad sæuitiam eius redeo, qua in Senecam præceptorem,in M.Annæum Lucanum poẽtam egregium,in matrem Agrippinam, in vxorem Octauiam, in Cornutum philosophum præceptorem Persij,quem in exilium egit, in Pisonem,in omnes denique,qui aliquo in præcio apud ciues suos erant, vsus est. Tandem verò populi Rom iram & odium in se concitauit,vt ad pœnas quæsitus quam diligentissimè sit. Quæ tales profectò erant, vt vinctus in publicum sub furca duceretur, & virgis vsque ad necem cæsus,in Tiberim proijceretur.Verum is fugiens ad quartum militarium,in suburbano liberti sui inter Salariam & Nomentanam viam semetipsum interfecit,ætatis suæ anno trigesimo secundo Imperij vero decimoquarto.

Incendium tempore Neronis Libro 15.

IN VITAM B. PETRI APOSTOLI, ET QVATVOR sequentium Pontificum Annotationes.

B. Platina, qui ante nonagesimum annum in vrbe vixit, sub Xysto Papa III. (à quo bibliotheca Pontificia,quam in Vaticano magna librorum copia instructam restituerat præfectus fuit) vitas Romanorum Pontificum scribere aggressus, Damasum Papam,qui à Petro Apostolo initium faciens, opus vsque ad sua tempora perduxit, & qui eum suppleuerunt, auctores est sequutus. Hi fuêre Anastasius Monachus. & S. R. E. bibliotecarius, id est cancellarius,qui à Damaso ipso vsque ad Nicolaum Primum scripsit.Guillelmus

alter Apostolicæ sedis bibliothecarius, qui ab Hadriano II. vsque ad Alexandrum II. & Pandulphus Pisanus, qui à Gregorio VII. vsque ad Honorium II. easdem vitas persecuti sunt. Martinus Polonus ordinis Cistertiensis à beato Petro incipiens, vsque ad Honorium IV. vitarum opus addidit. Ex cuius libro, quæ ab Innocentio II. vsque ad Honorium IV. Damaso adiecta fuêre, excerpta sunt. Quæ post eundem Honorium, vsque ad eundem Vrbanum IV. pertinent Theodoricus à Niem Germanus, qui diuturni schismatis tempore vixit, & de eo egregium volumen composuit, & alij quidam collegêre. Qui deinceps ab Vrbano VI. vsque ad Martinum V. (eo enim vsq; vitarum liber, qui sub Damasi nomine circunfertur, perductus est) memoriæ prodiderint, incompertum est. Ex his igitur omnibus auctoribus, adiuncto fratre Ptolomæo Lucensi ordinis Prædicatorum, qui sub Bonifacio VIII. Romanorum Pontificum res gestas insigni opere conscripsit, Platina quæ de Pontificum actis vsque ad Eugenium IIII. concinauit, ad verbum ferè, stylo paululum elaboratiore assumpsit. Quibus externa & profana ex alijs scriptoribus interponens, opus illud, quod de Romanorũ Pontificum vitis nuncupauit, constituit. Ab Eugenio deinde vsq; ad Paulum II. quo in Pontifice operi finem imponit, quæ videre potuit, vel ab ijs, qui viderunt, audiuit, monumentis tradidit literarum. Vir fuit pro temporum conditione satis diligens & eruditus. Cæterum, cùm in quibusdam rebus ab eo dissentiam (posterior enim hominum diligentia, multa quæ ante parum comperta fuerunt, inuenit) breuissimè omnia singulis in locis suggeram, de quibus mihi cum eo non admodum conuenit, quo rerum ipsarum clarior cognitio habeatur.

Atque ante omnia à prima quinque Pontificum successione, de qua maxima, tum inter Græcos, & Latinos: tum inter Latinos ipsos controuersia est, scribẽdi initium faciam, cum res sit meo iudicio necessaria, & cognitu non indigna. Hanc porro quæstionem accuratè in libro, quem de rebus gestis Romanorum Pontificum ædidi, accuratius verò, & latius in historia Ecclesiastica tractaui, & quæ dixi multis argumentis, & veterum scriptorum sententijs confirmaui. Cuius tractationis summa, quam nunc breuitatis causa sine rationibus, argumentis, & auctoritatibus ipsis, referam, hæc est. Petrum Apostolum post Christi mortem annos xxxiiij, menses iij. & dies aliquot vixisse censeo. Si enim Christus xix. anno Tiber. Cæsaris, ætatis suæ xxxiij. mense iij. olympiadis ccij. quarto, Galba & Sylla consulibus, vt in fastorum commentarijs probaui, cruci affixus est: & Petrus nouissimo Neronis anno, Christi verò lxix. Asso & Capitone consulibus (vt D. Hieronymus & Damasus tradunt) occisus, profectò id, quod dixi omnino necesse est, totidem enim anni interiacent. Ex his nouem primis, vsq; ad initium secundi anni imperij Claudij, Petrum Iudæa nunquam excessisse, ex actis Apostolorum, & Pauli Epistola ad Galatas apertissimè constat, idem in Chronico refert Eusebius, & ego alibi multis rationibus probaui. Si igitur, vt inter omnes auctores conuenit, secundo Imperij Claudij anno (is decimus fuit à passione Christi) ex Agrippæ vinculis diuinitus liberatus Romam venit, illud certè necessarium videtur, eum ante ad vrbem aduentum, Antiochiæ septem annis non sedisse, cùm ante ex Iudæa nunquam discesserit, sed hanc eius Antiochænam cathedram alio tempore fuisse. Quam rem ex vetustissimorum auctorum testimonio sic constitui. Decimo post Christi passionem anno, qui adhuc secũdus erat Imperij Claudij, quanquam in fine, Petrus post annuam prædicationem, quam ex carcere liberatus ad vrbem peregrinando fecit, Romam xv. Kal. Februarij primum ingressus est. Vnde ea etiam die cathedra sancti Petri Romæ solennitas recẽs est restituta: à quo tempore vsq; ad illius obitũ anni plus minus xxv. interfuit, & si eum Romæ sedisse veteres scribant, non tamen propterea sequitur ipsum semper in vrbe commoratum esse. Nam septimo Claudij anno, quarto verò eius ad vrbem aduentus, post quam Simone Mago extincto, Romanam Ecclesiam constituisset, edicto Claudiano, quo Iudæi pulsi sunt, Roma exire coactus (nullum enim adhuc inter Iudæos, & Christianos discrimen noscebatur) Hierosolyma reuersus est, Agrippa, cuius metu ex Iudæa aufugerat, iam mortuo. Ibi concilio Apostolorum de abroganda circumcisione, & morti beatissime Virginis interfuit. Inde Antiochiam, relicto Hierosolymis Iacobo Apostolo profectus, septem ibidem annis, vsque ad Claudij obitum, & Neronis Imperium permansit. Cuius imperij initio Romam cum Marco Euangelista reuersus, Romanam dilabentem reparauit Ecclesiam. Linum Cletum, in chorepiscopos, siue coadiutores suos instituit, duas epistolas scripsit, Marcum, vt Euangelium scriberet, monuit. Peregrinatione deinde per vniuersam ferè Europam suscepta, Romam, Nerone in Christianos tan-

quam

quam publici incendij auctores denum, post se futurum deligisset, III. Kal. Iulij Martyrium crucis passus est, xxiiij. anno, mense V. & die xij. postquam primum sub Claudio in Vrbem venerat. Hæc ego ex actis Apostolorum, epist. Pauli ad Gal. cap. 1. & 2. item Dionisio Corinthiorum episcopo, & Caio antiquo scriptore apud Eusebium lib. 2. cap. 25. historiæ Ecclesiasticæ, Iustino in Apologia ad Imp. Antoninum Pium, Irenæo lib. 3. cap. 1. & 3. Tertulliano pluribus in locis, Origene tomo 3. in Genesin, Eusebio Cæsariense libro 2. cap. 25. & in chronico, Damaso, in vitis quattuor Pontificum Petri, Lini, Clementis & Cleti, Hieronymo in libris de viris illustribus in martyrologio & contra Iouinianum Epiphanio libro 1. Tomo 2. Genesis 27. Lactantio lib. 4. cap. 2. Orosio lib. 7. cap. 6. & alijs vetustis auctoribus collegi.

S. LINVS.

LInus natione Tuscus patre Herculaneo, ab vltimo Neronis anno vsque ad Vespasiani tempora peruenit: à consulatu Saturnini & Scipionis vsque ad Capitonem & Rufum consules. *II. Pont.*

Hoc autem interuallo imperârunt, sed breui tempore, Galba, Otho, Vitellius. Galba enim vir antiquissimæ nobilitatis in Hiberia imperator à militibus creatus, vbi Neronis mortem comperit, Romam confestim venit. Verùm cum omnes auaritia ac segnitia offenderet, insidiis Othonis Romę ad lacum Curtii iugulatur, septimo imperij sui mense, cum Pisone nobilissimo adolescente, quem in filium per adoptionem susceperat. Vir certe fuit vita priuata insignis militaribus ac domesticis in rebus: Sæpe tamen consul, sæpe proconsul, frequenter dux fuit grauissimis bellis. Hunc vt laudem, facit M. Fabij Quintiliani doctrina, quem secum Galba ex Hispania Romam duxit. Otho vero marterno genere quàm paterno nobilior, vita priuata, mollis, quippe qui Neronis familiaris fuerat, inter tumultus, vt dixi, cædesque inuasit imperium. Cùm autem ciuile bellum contra Vitellium in Germania Imperatorem creatum molitus, tribus leuibus prælijs superior fuisset, vno ad Alpes, alio apud Placentiam, tertio ad Castorem, quarto apud Bebriacum superatur: vnde rerum desperatione sibimet manum iniecit, imperij sui mense tertio. At Vitellius familia magis honorata quàm nobili Romam veniens ac imperio potitus, in omnem nequitiam, sæuitiam & ingluuiem prolapsus est. Nam tantæ voracitatis fuit, vt sæpius in die comederet, & vna cœna suo iussu duo millia piscium, & septem millia auium apposita sint. Verum vbi comperit Vespasianum apud Iudæam Palæstinæ ab exercitu Imperatorem creatum, cum legionibus aduentare, primum deponere Imperium constituit: postea verò à quibusdam animatus, sumptis armis, Sabinum Vespasiani fratrem cum flauianis in Capitolium compulit: quo quidem succenso omnes concremati sunt. Quare superueniente Vespasiano, cum nullum veniæ locum sibi reliquisset, è cella palatij, in qua dilituerat, turpissimè tractus per viam sacram, nudus ad scalas gemonias ducitur, vbi excarnificatus in Tiberim proiicitur. *Galba imperator.* *Otho imperator.*

Hoc itaque tempore Linus fuit Petri successor. Sunt qui hunc locum Clementi asscribant, & Linum ac Cletum prætermittant, quos non solum historia, verum etiam Hieronymi auctoritas reprehendit. Quartus, inquit, post Petrum Romæ Episcopus Clemens fuit: siquidem Linus secundus, Cletus tertius sunt habiti, tametsi Latinorum plerique post Petrum statim Clementem numerent: quem certè constat (tantæ modestiæ fuit) coëgisse Linum ac Cletum ante se munus Pontificatus obire, ne posteris hæc principatus ambitio pernitiosi exempli haberetur licet eidem Petrus, quasi ex testamento successionis locum tradiderit. Linus verò ex mandato Petri constituit, ne qua mulier, nisi velato capite templum ingrederetur. Præterea verò ex sacris ordinibus bis in vrbe habitis, presbyteros decem & octo, episcopos, XI. creat. Scripsit & res gestas Petri, maximè verò eius contentionem cum Simone mago. Huius autem temporibus fuit Philo Iudæus

nationę

natione Alexandrinus, qui multa ita eleganter & grauiter scripsit, vt dictum merito sit, aut Plato Philonem sequitur, aut platonem Philo. Is autem sua doctrina & elegantia, Appionis temeritatem contra Iudæos ab Alexandrinis missam compescuit. Romæ verò imperante Claudio, consuetudinem cum Petro habuit. Inde multa de laudibus Christianorum conscripsit. Iosephus quoque Mathathiæ filius, & Hierosolymis sacerdos à Vespasiano captus, ac cum Tito filio tantisper relictus, donec Hierosolymæ caperentur, Romam veniens, Iudaicæ captiuitatis libros septem patri ac filio obtulit. Lini Pontificatu, qui etiam in bibliothecam publicam repositi sunt, & auctor ipse ob ingenij gloriam statu ac merito certè, donatus est. Scripsit & alios xxiiij. antiquitatum libros, à principio mundi vsque ad xiiij. Domitiani Cæsaris annum. Linus autem cum sanctitate & moribus in precio haberetur, dæmones fugaret, & mortuos in vitam reduceret, Saturnino consule, cuius filiam à dæmonibus liberauerat, capitali supplicio afficitur: sepeliturque in Vaticano iuxta Petri corpus die xi. Calendas Octobris, cum sedisset in pontificatu annos vndecim, menses tres, dies xij. Sunt qui scribant Gregorium episcopum Ostiensem corpus sanctissimi Pontificis Ostiam ex voto transtulisse, & in templo diui Laurentij magnificè collocasse.

Iosephus Mathiæ filius

S. CLETVS.

E. Pont.

CLetus patria Romanus, de regione Vicopatritij, patre AEmiliano, adhortante Clemente pontificatus onus inuitus suscepit, licet doctrina, moribus, & dignitate plurimum apud suos valeret. Fuit autem temporibus Vespasiani & Titi, à consulatu Vespasiani septimo & Domitiani quinto, vsque ad Domitianum & Rufum consules, vt Damasus scribit.

Vespasianus enim: vt antea dixi, Vitellio successit, bellumq; Iudaicum biennio ante protractum, Tito filio commendauit, quod quidem biennio pòst constantissimè absoluit. Nam capta Iudæa, euersis Hierosolymis, temploque solo æquato, ad D C. millia hominum interfecta referuntur: licet Iosephus Iudęus eo bello captus ac vita donatus, quod & mortem Neronis, & Vespasianum Imperatorem breui futurum prædixerat, vndecies centena millia ferro ac fame eo bello perijsse scribat: captaque ad centum millia, ac publicè venundata. Nec id verò dissonum videri, cum referat Azymorum dies tum fuisse, quo tempore ex omni Iudæa Hierosolymam tanquam in publicum carcerẽ tum vel maximè die Phase, quo Christum occiderunt, sunt profecti, daturi pœnas, & frequentis contra populum Romanum defectionis, & sceleris atque perfidię, qua Christum innocẽtem peremẽre. Deuictis itaque Iudæis triumphârunt pater & filius eodem curru vecti, subsequente Domitiano equo albo insidente. Extant adhuc in via noua huius triumphi monimenta: apparent insculpta candelabra, apparent tabulæ veteris legis è templo ablatæ, & in triumphum ductę, hac etiam in victos humanitate vsus, vt omnes qui ex familia Dauid superfuissent, velut ex regia stirpe conquisitos in precio habuerit. Idem quoque imperio semper modestissime vsus est. Tantæ enim lenitatis & clementiæ fuit, vt reos etiam maiestatis, verbis tantum castigatos dimitteret: petulantiam & loquacium dicta contemneret, offensarum & inimicitiarum immemor. Colligendarum tamen pecuniarum nimium studiosus habitus est, licet ex alieno non raperet, eis denique pecunijs ad liberalitatem & magnificentiam vteretur. Nam & templum Pacis foro proximum diui Claudij

cœptum

cœptum perfecit & amphitheatrum, cuius partem cum admiratione adhuc cernimus, inchoauit. Virtutem autem Titi filij tanti semper fecit, vt tumultuantibus quibusdam ob cupiditatem imperandi dixerit, Aut neminem, aut filium Imperio potiturum: & meritò quidem, cùm ob virtutem & integritatem animi, Titus amor & delitiæ humani generis haberetur. Nam & eloquentissimus in pace, & fortissimus in bello, & clementissimus in delinquentes est habitus: ita comis & liberalis, vt nulli quicquam negaret. Hoc cum reprehenderent amici, respondisse fertur, Neminem à vultu principis tristem discedere oportet. Addidit & illud, recordatus quod nihil cuiquã muneris dedisset, amici, diẽ perdidi. Nemo ante se magnificentia maior fuit absoluto atq; dedicato amphitheatro, thermisque edita venatione ferarum quinque millium. Reuocauit etiã ab exilio Musonium Rufum philosophum insignem, & Asconij Prædiani viri doctissimi familiaritate delectatus est. Perijt autem anno imperij sui secundo, delatusq; ad sepulcrum est publico luctu, ac si parente orbati omnes essent.

Sunt autem qui scribant, anno secundo Vespasiani, qui annis decem imperium obtinuit, Cletum Lino successisse. Vtcunque sit, constat Cletum virum optimum ac sanctissimum fuisse, nihilque prætermisisse, quod ad augendam ecclesiam Dei pertineret. Huius autem temporibus fuit Lucas medicus Antiochensis, Græci sermonis apprimè doctus, Pauli Apostoli imitator, & omnis peregrinationis eius comes ac socius. Scripsit autem Euangelium, quod à Paulo laudatur. Vnde meritò Euangeliũ illud suum esse Paulus dicit. Apostolorũ verò res gestas, quemadmodum viderat, conscripsit. Vixit annos octoginta quatuor, vxorem non habens in Bithynia sepultus est Constantinopoli: ad quã vrbẽ xx. Constantij anno eius ossa cum reliquijs Andreæ Apostoli de Achaia translata sunt. Philippus quoq; eadẽ tẽpestate ex Scythia, quã viginti annis in fide, exemplo, prædicatione retinuit in Asiam rediens, Hieropoli moritur. Cletus autem cum ecclesiam Dei optimè pro tempore constituisset, redactis in ordinem ex mandato Petri vigintiquinque presbyteris, sub Domitiano martyrio coronatur, ac sepelitur apud beati Petri corpus in Vaticano, quinto Kal. Maij. Affecti & alij multi martyrio. inter quos est habita & Flauia Domicilla, Flauij Clementis consulis ex sorore neptis, in insulã Pontiam relegata, quia Christianam se fassa est. Sedit autem Cletus annis xij. mense vno. diebus xj. Sedes autem huius morte diebus viginti vacat.

S. CLEMENS I.

CLemens patria Romanus de regione Cælij montis, patre Faustino, Domitiani temporibus fuit: qui ab Augusto nonus Tito successit. *4. Pont. Domitianus Tito successit.*

Neroni aut Caligulæ similior quàm patri Vespasiano aut fratri: moderatior tamen primis annis est habitus. Mox in ingentia vitia prorupit: libidinis, desidiæ, iracundiæ, crudelitatis, quibus criminibus tantum odij in se cõcitauit, vt penè patris ac fratris nomen aboleuerit. Multos autem ex nobilitate interfecit, pleroscque in exilium misit, eoque in loco truncari iussit. Tantæ verò desidiæ fuit, vt in cubiculo solus muscas præacuto stylo configeret, vnde quidam prodiens interrogatus, esset ne quispiam cum Cæsare? respondit per iocum, Ne musca quidem. Eo præterea dementiæ & iactantiæ venit, vt se dominum ac Deum vocari, scribi, colique iusserit. Hic autem secundus post Neronem Christianos persequitur. Exquiri quoque quæstionibus & tormentis genus Dauid inter Iudæos mandauit, conquisitumque funditus perdi ac deleri. Tandem verò diuina superueniente vltione, in palatio à suis interficitur anno imperij decimoquinto. Huius verò cadauer per vespillones delatum ignominiosè sepelitur. Phlix enim in suburbano suo Latina via illud funerauit.

Clemens

Clemens autem quartus, vt dixi, tum erat Romæ post Petrum episcopus. Nam Linus secundus est habitus, tertius Cletus, tametsi plerique Latinorum secundum post Petrum putauerint Clementem fuisse: quod etiam epistola ad Iacobum Hierosolymitanũ episcopum plane significat: Simon Petrus vbi finem vitæ suæ adesse sensit, in corona fratrum positus, apprehensa manu mea, hunc, inquit, vrbis episcopum constituo, qui mihi in rebus omnibus posteaquam Romam veni, comes fuit. Subterfugiebam ego tantum onus, tum ille, tibi tantummodo consules, populum Dei in fluctibus ambulantem deferes, cum periclitanti subuenire possis? Verum hic omnium modestissimus, vt dixi, Linum & Cletum sponte sibi in tanto honore prætulit. Scripsit idem Romanæ Ecclesiæ nomine ad Corinthios epistolam quidem perutilem, nec characteri epistolę differentem, quę sub Pauli nomine ad Hebræos fertur. Legitur hæc publicè à nonnullis: extat & secunda eius nomine quam veteres non adeo probarunt. Disputationem quoque Petri & Appinionis, longo sermone ab eodem conscriptam, Eusebius in tertio historiæ suæ volumine coarguit. Peruenisse autem ad hæc vsque tempora Ioannem Apostolorum constat, Zebedæi filium, Iacobi fratrem. Hic verò omnium nouissimus Euangelium scripsit, ac ea confirmauit, quæ à Matthæo, Marco, Luca conscripta fuerant. Ferunt & id ob eam rem à Ioanne postremo factum, quo Ebionitarum dogma consurgens infringeret, qui asserebant & impudenter quidem, Christum ante Mariam non fuisse: eius enim diuinã naturam Ioannes explicat. Scripsit & alia multa, tum verò Apocalipsim, relegatus à Domitiano in Pathmos insulam, quo postea interempto, & actis eius ob nimiam crudelitatem à senatu rescissis, imperante Nerua Ephesum redijt: ibique vsque ad Traianum principem consilio & scriptis Ecclesias Asiæ sustentans, senio confectus, sexagesimo octauo post passionem Christi anno in domino quieuit. Clemens autem pietate, religione, doctrina multos ad fidem Christi quotidie traducebat. Quamobrem P. Tarquinius sacrorum princeps cum Mamertino vrbis præfecto Traianum in Christianos cõcitat. Cuius imperio in insulam Clemens deportatur: vbi ad duo millia Christianorum ad secanda marmora damnatorum inuenit. Dum ibi verò aquæ penuria laboraretur, quam sexto milliario repetebant, Clemens collem haud longè positum conscendens, agnum vidit, sub cuius dextro pede fons diuinitus abundantem aquam scaturiebat, qua quidem recreati omnes sunt, & multi ad fidẽ Christi conuersi. Hanc ob rem motus Traianus satellitibus suis quosdam mittit, qui Clementem in mare proijcerent, alligata ad collum ancora cuius sacratissimum corpus non ita multò pòst ad littus delatum est: atque eo loci sepultum extructo templo, vnde fons diuinitus emanauerat. Hoc autem factum narrant xix. Kal. Decembris, anno tertio Traiani principis. Sedem verò retinens annis nouem, mensibus duobus, diebus decem, & regiones septem notarijs diuisit, qui diligenter res gestas martyrum scriberent: & habitis quoque de more sacris ordinibus Decembri mense, presbyteros decem, diaconos duos, episcopos quindecim creat. Eius autem in morte dies xxij. sedes vacat.

Ioannes quando suum Euangelium scripserit.

ANNOTAT.

Sic S. Clemens Papa, & martyr post Petri mortem episcopatum Romanum suscipiens sedit annos ix. mẽses iiij. & dies xxvi. vt in Damasi libro, ex consulatum ordine elicitur, Idemq́, Eusebius in annorum numero confirmat illud profecto necesse est, eum non sub Traiano, vt Platina tradit, sed Vespasiano relegatũ esse. Quum præfectus Vrbi Christianis tanquam Iudaizantibus parum tunc æquus fuisset, nam Vespasianũ Augustũ aliquid ijs molestiæ intulisse, nõ memini legisse, obijt autẽ auctore Damaso, Vespasiano Augusto vij. & Tito Cæsare v. consulibus. Is fuit annus imperij Vespasiani octauus

Clementis verò Pontificatus mense tertio, ix. Kal. Octobris, eodem quo Petrus anno, Linus Chorepiscopus siue Petri in Episcopatu Romano coadiutor interfectus est, sacerdotij sui anno xij. mense quarto, vt auctor est Damasus.

Clementẽ

Clementi porro, in exilio vita functo, Cletus Chorepiscopus, siue coadiutor alter ei superstes, anno salutis lxxvij. sub Vespasiano imperatore successit, sedité, vt ex Damasi consulatibus & fastis intelligitur, annos vi. menses v. & dies iij. Post cuius mortẽ, septimo vacantis sedis die, iiij. nonas Maij anno Christi lxxciij. imperij Domitiani secundo, Anacletus Romanam sedem obtinuit, sedité, annos xij menses ij. & dies x. Hæc ex Damaso in horum pontificum vitis, Ioanne Papa III. in quadam epistola decretali ad episcopos Germaniæ & Galliarum & fastis consularibus.

Qua ratione fit, vt nullo pacto audiendi sunt auctores, quidam tam Græci, quàm Latini, qui Cletum cum Anacleto confundũt: quũ tam ex Damaso, quũ ex ecclesiastica traditione quam omnibus scriptoribus, hac in re præpono, manifestè liqueat, Cletum ab Anacleto homine, Patre Patria, rebus gestis, mortis tempore, & die diuersum esse. Ille n. fuit natione Romanus, Aemiliani filius, sub Vespasiano creatus, & initio imperij Domitiani VI. Kal. Maij occisus: hic verò natione Græcus, patria Atheniensis, patre Antiocho, & nouissimis Domitiani temporibus III. Idus Iulij interfectus, vtriusque etiam tanquam diuersi festum diem sancta Mater Ecclesia adhuc diuersum celebrat.

S. ANACLETVS I.

ANacletus natione Græcus, patria Athenienſis, Antiocho patre natus, Clementi ſuccedit, Neruæ Traiani temporibus. Nerua enim moderatæ vitæ, tum publicæ, tum priuatæ princeps, æquiſſimum ſe atque vtilem reip. præſtitit. Præterea verò eius opera ex ſenatus decreto Domitiani acta abrogata ſunt, vnde multi ab exilio rediere. Plerique verò bona ſua, quibus antea ſpoliati fuerãt, huius beneficio recepere. At Nerua cùm iam ſenio premeretur, & mors inſtaret, reip. cauens, Traianum principem in filium per adoptionem accipiens, ſecundo & ſeptuageſimo ætatis anno moritur, Imperij verò ſui anno primo & menſe quarto. *S. Pont. Nerua Imperãtor.*

Nerua itaque Traianus, genere Hiſpanus, cognomento Crinitus, imperium accipiens, militari gloria, vrbanitate, & moderatione omnes principes ſuperauit. Nam fines imperij longè & latè diffudit Germaniam Tranſrhenanam in priſtinum ſtatum reduxit, Daciã & multas trans Danubium gentes imperio Romano ſubegit, Parthos recepit, Albanis regem dedit, trans Euphratem & Tigrim prouincias fecit, Armeniam, Aſſyriam, Meſoponiam, Seleuciam, Cteſiphontem, Babylona vicit & tenuit, vſque ad Indiæ fines, & mare rubrum acceſsit, in quo etiam claſſem conſtituit, qua Indiæ fines vaſtaret.

Anacletus autem inſtitutis & moribus Eccleſiam Romanam confirmaturus, conſtituítne præſul, néue clerici barbam vel comã nutrirent, néue epiſcopus à paucioribus quã à tribus epiſcopis ordinaretur: vtque clerici publicè, non priuatim, ad ſacros ordines aſciſcerentur. Omnibus quoque fidelibus præcepit, vt per acta conſecrationis communicarent, qui verò nollent, è ſacris ædibus eliminarentur. Augebatur hac ratione mirum in modum Chriſtiana reſp. Quare Traianus veritus ne quid detrimenti Romanum imperium inde caperet, tertiam perſecutionem in Chriſtianos conceſſit, qua quidem multi interempti ſunt: maximè verò Ignatius, Antiochenæ Eccleſiæ tertius poſt Petrum epiſcopus, qui captus & damnatus ad beſtias, dum Romam à ſatellitibus traheretur, quos decẽ leopardos vocat, omnes Chriſtianos in itinere oratione vel litteris in fide confirmabat: Sic inquiens, vt Ieſum Chriſtum inueniam, crux, beſtiæ, contractio oſſium & totius corporis contentio, & tormenta diaboli in me veniant, dummodo Chriſto fruar. Cùm autem iam audiret leonum rugitum, frumentum ſum, inquit, dentibus beſtiarum molar, vt panis mundus inueniar. Moritur autem vndecimo Traiani anno, eiuſque reliquiæ Antiochiæ iacent extra portam Daphniticam. At verò Plinius Secundus, qui tum prouinciã gubernabat, miſericordia ob multitudinem interemptorum motus, ad Traianum ſcribit: Innumera hominum millia quotidie obtruncari, in quibus nihil omninò ſceleris deprehende- *Lib. 10. Epiſt. de Chriſt. ad Traianũ.*

prehenderetur, aut aliquid, quod Romanas leges offenderet, nisi hoc solum quod ante lucanos hymnos Christo cuidam canerent Deo: adulteria verò & huiusmodi crimina apud eos illicita haberi. Vnde permotus Traianus, rescribit, Christianos quidem non esse requirendos, oblatos tamen puniri oportêre. Perijt etiam illo tumultu Simeon Domini consobrinus, Hierosolymitanus episcopus in cruce positus, filius Cleophæ, qui centum & viginti compleuit annos. Hæc autem quæ dixi, sub hoc Pontifice gesta sunt, non autem sub Cleto, vt Eusebius tertio historiæ suæ libro ostendit. Damasus enim Cletum ab Anacleto patria, & genere mortis, differre ostendit. Nam Cletus natione Romanus, sub Domitiano: Anacletus verò Athenien sis, sub Traiano principe moritur. Hic autem & memoriam Petri composuit, & seorsum à plebe loca vbi martyres sepelirentur assignauit: & sacris ordinibus semel mêse Decembri habitis, presbyteros quinque, diaconos tres, episcopos diuersis in locis sex numero creauit, quo quidê vltimo supplicio perempto, vacat episcopatus diebus tredecim. Sedit autem annis nouem, mensibus duobus, diebus decem.

ANNOTAT.

Post S. Anacletum, Romanus Pontifex quartodecimo Domitiani anno creatus est Euarist. cui imperij Traiani duodecimo suffectus est Alexander. Qui decimonono eiusdê principis anno moriens successorem habuit Xystum. Ex Damaso, Eusebio in chronicis, historia Ecclesiastica libro tertio, & fastis consulum. Cæterùm cum in singulorum fere Pontificum annis à P. atina dissentiam, qui eos longa, difficili, & operosa supputatione formauit, & nimis fastidiosum esset vnicuique Pontifici, meam sententiam adiungere, in libri fine breuem omnium Romanorum Pontificum catalogum cum annorum, quibus vnusquisq; sedit, numero adijciam, ex vetustis, probatisq; auctoribus à me constitutum. Quæ omnia postea latius explicabo in meo de Romanorum Pontificum rebus gestis libro, quem haud ita multò post sum publicaturus.

S. EVARISTVS.

a. Pont. Traianus Imperator.

EVARISTVS natione Græcus, patre Iudæo, nomine Iuda, ex Bethleem ciuitate, ad Traiani tempora peruenit.

Cuius principis ob singularem iustitiam & humanitatem libenter mentionem facimus. Nam vbique terrarum ita se æqualem omnibus præbuit, vt vsque ad Iustiniani tempora in creatione principum fit acclamatum, Felicior sit Augusto, ac Traiano melior. Præterea verò tantæ comitatis & humanitatis fuit in visendis ægrotis, salutandis amicis, celebrandisque passim festis diebus, inuitantiumq; conuiuiis, vt ei tanta benignitas vitio daretur, vnde dictum illud Imperatore dignum prodiit: Talem priuatis Imperatorem esse oportêre, quales sibi priuatos optat habere. Honores autem, diuitias, facultates, præmia, benemerentibus æquè distribuit. Nulli quicquam iniuriarum fecit augendi ærarij gratia. Immunitates ciuitatibus inopia laborantibus dedit. Fluminum traiectiones ac itinera periculosa, tuto & saluberrimo opere composuit. Portum Anconitanum, ducto prælto & lato muro ad coêrcendos maris fluctus, muniuit. Nihil in vita agens, nil cogitans, quod ad cõmunem vtilitatem non pertineret. Hac tanta gloria belli domique parta, apud Seleuciam Isauriæ ciuitatem profluuio ventris periit, anno Imperij ẽius decimo octauo, mense sexto: cuius ossa Romam postea delata sunt, & in vrbe sepulta, vrna aurea in foro, quod ipse struxit sub columna cochlide, quam adhuc cernimus: cuiusque altitũdo centum & quadraginta pedum est.

At Euaristus (vt Damasus ait) titulos in vrbe Roma presbyteris diuisit, & septem diaconos in ordinem redegit, qui custodirent episcopum prædicantem, propter stylum veritatis. Idem constituit, ne plebis in episcopum accusatio reciperetur. Ordinationes ter habuit mense Decembri, ac presbyteros sex, diaconos quos, episcopos per diuersa loca nume-

numero quinque creauit. Huius tempore Papias fuit, Ioannis auditor, Hieropolitanus episcopus, qui non tantum historia, veterum discipulorum Domini, quantum voce Aristonis & senioris Ioannis adhuc viuentis, delectatus est. Vnde apparet ex ipsa nominum dinumeratione, cum omnium ferè Apostolorum mentionem fecisset, alium esse Ioannem, qui inter Apostolos locatur: alium seniorem Ioannem, quem post Aristonem numerat, qui certè doctissimus est habitus: quemque etiam multi secuti ob doctrinam sunt, vt Irenæus, Apollinaris, Tertullianus, Victorinus Pictauiensis, Lactantius Firmianus. Quadratus quoque Apostolorum discipulus, Ecclesiam Dei tum periclitantem, fide & industria sua quoad fieri potuit, sustentauit. Nam cum Hadrianus tum Athenis hyemem agens, symmystesque Eleusinæ omnibus pene sacris initiatus, occasionem sæuiendi in Christianos dedisset, Quadratus ipse librum Hadriano porrexit de honestate religionis Christianæ compositum, plenum fidei & rationis. Idem fecit Aristides Athenienſis philosophus, sub pristino habitu Christi discipulus: volumen nanque nostri dogmatis rationem continens, eodem tempore, quo & Quadratus Hadriano principi obtulit. His autem Apologeticis libris factum est, vt Hadrianus iniustum fore existimans, Christianos indicta causa vbique occidi, Minutio Fundano Asiæ proconsuli scripserit, neminem occidendum, nisi de accusatore & crimine constaret. Euaristus autem (vt quidam tradunt) martyrio coronatur vltimo Traiani principis anno. Sed melius censent, qui sub Hadriano nondum in Christianos placato, id ei contigisse scribunt. annis enim nouem sedit, mensibus decem, diebus duobus. Sepultus est autem Euaristus in Vaticano apud beati Petri corpus, sexto Calendas Nouembris. Vacat tum sedes dies xix.

S. ALEXANDER I.

7. Pont.

ALexander patria Romanus, patre Alexãdro, ex regione Caputtauri, iuuenis ętatę, moribus senior, vsq; ad AElij Hadriani tempora peruenit. Hadrianus enim cõsobrinę Traiani filius, imperium accipiens, primo quidem Christianis aduersatus est, postea (vt deinceps dicetur) cognita eorum religione & pietate, in eos admodum beneficus fuit. De populo Romano benemeritus, pater patrię statim appellatur: eiusque vxor Augustæ nomen susceptit. Vtraque verò lingua eruditissimus, & leges multas composuit, bibliothecã insignẽ Athenis retulit, Plutarchi Cheronæi, Xysti, Agathoclis & Enomai philosophi doctrina ac familiaritate delectatus. Athenienſibus autẽ leges petentibus, ex Draconis & Solonis sententia iura composuit. Idem quoque sacris Eleusinæ initiatus, multa Athenienſibus dona contulit, eorumque pontem restituit, quem Cephysus fluuius inundatus alluuione dissoluerat. Fecit & Romæ sui nominis pontem qui adhuc extat, & sepulchrum in Vaticano apud Tiberim, quo nunc Pontifices pro arce vtuntur. Tiburtinam quoque villam miro sumptu ędificauit, quę quidem hodie Tibur vetus appellatur, in eaque prouinciarum & locorum celeberrima nomina inscripta erãt. Peleusium autem veniens, Pompeij tumulum magnificentius extruxit: murum duxit in Britannia octoginta millia passuum, qui barbaros Romanosque diuideret. Septicio Claro prætorij sui tum præfecto & Suetonio Tranquillo epistolarum magistro, multisque aliis, qui apud Sabinã vxorem iniussu eius familiarius se tunc egerant, quàm reuerentia domus aulica postularet, successores dedit.

Hadriã. Imperator.

At verò Alexander Romanus Pontifex primus ob memoriam passionis Christi in sacrificio addidit, Qui pridie quam pateretur, vsque ad hanc clausulam, Hoc est corpus meum. Instituit item, vt aqua, quam sanctam appellamus, sale admixta interpositis sacris orationibus, & in templis, & in cubiculis ad fugandos dæmones retineretur. Voluit quoq; aquã

admiſceri vino in conſecratione ſanguinis & corporis Ieſu Chriſti, quo ſignificaur Chriſtum Eccleſiæ coniunctum eſſe. Oblationem quoque ex azymo, non autem ex fermentato, vt antea, fieri mandauit: quia hoc modo purior haberetur, & Ebionitis hæreticis cauſumniandi occaſio auferretur. Huius verò temporibus fuit Agrippa cognomento Caſtor, qui Baſilidis hæretici volumina in Euangelium ſcripta, ſua doctrina mirificè confutauit: Barcaban & Marcob eius prophetas, conficta ſcilicet ad terrorem nomina, & Deum Maximum eiuſdem Abraxan, deridens. Mortuus eſt autem ea tempeſtate Baſilides: qua & Cochebas dux Iudaicæ factionis, Chriſtianos varijs ſupplicijs perſecutus eſt. Huius verò atq;, Iudęorum omnium pertinaciam Hadrianus Imperator vltima cęde perdomuit, pręcepitq; ne cui Iudæo facultas introeundi Hieroſolymam daretur, Chriſtianis tantum modo ciuitate permiſſa, quam mœnibus & ędificiis inſtaurans, de ſuo nomine Aeliam appellauit. In eadē vero ciuitate Marcus ex gentibus primus epiſcopus cōſtituitur, ceſſantibus iis, qui fuerant ex Iudæis. Huius quoque Pontificis tempore martyrium pro fide Chriſti Saphyra Antiochena, & Sabina Romana mulier paſſę ſunt: & Fauorinus, Palęmō, Herodes Athenienſis, Marcus Byzantius rhetores inſignes habentur. At Alexāder poſt ordinationes tres, quas habuit menſe Decembri, quibus presbyteri quinque, diaconi tres, epiſcopi per diuerſa loca quinq; creati ſunt, martyrio coronatur cum Euētio & Theodulo diaconis, ſepulturq́ue in via Nomētana, vbi interfectus eſt ſeptimo ab vrbe milliario, V. nonas Maij, Sedit annis x. menſibus viij. diebus duobus. Vacauit autē ſedes dies vigintiquinque.

Agrippa cognomento Caſtor.

S. XYSTVS I.

S. Pont. aliàs Bibulum.

XYſtus natione Romanus, patre Paſtore: vel vt alij volunt, Heluidio, fuit Hadriani tempore, vſque ad Verum & * Anniculum conſules.

Quem quidem Hadrianum inter bonos principes numerādum cenſuimus. Liberalis enim, ſplendidus, magnificus, ac clemens fuit. Nam & ſeruum in ſe gladio ſurentem, medicis curandum tradidit, & ægrotos bis tērue in diem inuiſit, & Alexandriam à Romanis euerſam ſua inſtaurauit impenſa: Romæ Pantheon reſtituit, ac munera aromatica populo dedit. Moriens hos verſus feciſſe dicitur.

Animula, vagula, blandula,
Hoſpes, comesq́; corporis,
Quæ nunc abibis in loca
Pallidula, rigida, nudula:
Nec vt ſoles, dabis iocos.

Moritur autem morbo intercutaneo, xxij Imperij ſui anno, ac ſepelitur Puteolis in villa Ciceroniana. Xyſtus autē rei diuinę (vt par era) curam gerens, conſtituit ne à quoquam niſi à miniſtris ſacrorū, myſteria & vaſa ſacra tangerentur, maximè verò à fœminis: neue, quod ſacerdotes corporale vocant, ex alio quàm ex lineo panno, & quidem puriſſimo, fieret. Idem cenſuit, ne epiſcopi ad ſedem Apoſtolicam vocati, redeūtes à ſuis reciperentur, niſi ſecum deferrēt litteras plebem ſalutantis. In celebratione verò mandauit, vt Sanctus, Sanctus, Sāctus, dominus Deus ſabaoth, cantaretur. Nuda primo hæc erant, & omnia ſimpliciter tractabātur. Petrus enim vbi conſecrauerat, oratione pater noſter, vſus eſt. Auxit hęc myſteria Iacob⁹ epiſcopus Hieroſolymitanus: auxit & Baſilius, auxēre & alij: Nā Cęleſtinus Miſſæ introitū dedit, Gregorius Kyrieeleyſō, Gloria in excelſis Deo Teleſphorus, collationes Gelaſius primus, epiſtolā & euāgelium Hieronymus. Alleluia verò ſumptum eſt ex eccleſia Hieroſolymitana. Symbolū in concilio Niceno: Mortuorum autem commemorationem Pelagius inuenit. Thus Leo tertius, Oſculū pacis Innocētius primus. Vt caneretur Agnus Dei, Sergius Pontifex inſtituit. Cùm verò Xyſti tēporibus propter frequentes cędes pauci reperirētur, qui nomen Chriſti profiteri auderet, & Galli Chriſtiani

præſu-

præsulem sibi deposcerent, eò Peregrinum Romanum ciuem misit, qui confirmatus in fide Gallis, Romam rediens, vltimo supplicio afficitur in via Appia, eo loci vbi Christus discedenti Petro apparuit. Eius corpus in Vaticanam per fideles delatum, apud sepulcrũ Petri reconditur. Aquila quoque Iudæus natione Ponticus, cum Priscilla vxore edicto Claudij discedens, vsque ad hæc tempora (vt nonnulli aiunt) superuixit, secundus Mosaicæ legis interpres, post illos lxx. qui Philadelphi temporibus fuêre. At verò Xystus vbi ordinationes ter mense Decembri habuisset, quibus presbyteros xj. diaconos vndecim, episcopos per diuersa loca iiij. creauit, martyrio coronatur, & in Vaticano apud Petrum sepelitur. Sedit autem annis decem, mensibus tribus, diebus viginti vno. Vacatum sedes biduo tantum.

Aquila cum Priscilla.

S. TELESPHORVS.

TElesphorus natione Græcus ex patre Anachoreta, Antonini Pij temporibus fuit. 9. Pont.

Cuius quidem imperatoris paternum genus è Gallia Cisalpina originem habuit. Imperauit autem cum filiis Aurelio & Lucio annis ij, ac viginti, mensibus tribus, tanta cum modestia & benignitate, vt meritò Pij cognomentum adeptus sit, ac pater patriæ appellatus. Nulli enim vnquam tum priuatim, tum publicè acerbus fuit aut in redimendis pecuniis, aut exactione tributi, quod quidem interdum ita remisit, vt cautionibus incensis omnium debita relaxaret. Quid plura de hoc principe dicam? Qui religione pietate, gratia, humanitate, clementia, iustitia, modestia cum Numa Pompilio bonorum omnium sententia comparari potest. Is præterea cum Tiberis inundatione plurima Romæ vexasset ædificia, tum priuata, tum publica, sua impensa ciues in restituenda vrbe liberalissimè iuuit. Tarracinensem quoq; & Caietanum portum miris operibus, vt nunc etiam apparet, restituit. Eius quoque impensa erectam esse columnam illam cochleam putarim, à qua vrbis celeberrima regio nomen accepit.

Antoninus Pius.

Telesphorus autem quem diximus Xysto successisse, cõstituit, vt septem hebdomadibus ante Pascha ieiunium obseruaretur: vtque in natali IESV Christi noctu tres Missæ celebrarentur: prima in dimidio noctis, quo Christus in Bethleem nascitur: secunda, illucente aurora, quando à pastoribus cognitus est: tertia, eadem hora diei, qua nobis dies redemptionis & veritatis, illuxit, cùm omni reliquo tempore ante horam tertiam celebrare interdictum esset, qua hora Dominus noster in crucem ponitur, vt Marcus ait Constituit item, vt ante sacrificium hymnus ille caneretur, Gloria in excelsis Deo. Huius temporibus multum elaborauit pro fide Christi Iustinus philosophus ex Neapoli vrbe Palestinæ, qui & Antonino Pio principi, ac filiis eius librum dedit contra gentes scriptum & dialogum contra Triphonem principem Iudęorum habuit. Inuectus est in Marcionem, qui Cerdonis dogma secutus, alterum bonum, alterum iustum Dominum asseruit, tanquam duo contraria principia creationis & bonitatis. Impugnauit & Crescentem Cynicum vt gulosum, mortis timidum, luxurięq; ac libidinum appetentissimũ, Christicq; blasphemum: cuius insidiis ad extremum circunuentus pro dignitate Christiani nominis sanguinem fudit. Hunc autem Iustini hostem non philosophum fuisse, sed Philopompum, id est, amatorem arrogantiæ scribit Eusebius. Eodẽ quoq; tempore inualuisse Valentinianam hæresim constat. Hi quidem Valentini cuiusdam Platonici sectatores, dicebant Christum de corpore virginis nil sumpsisse, sed per eam tanquã per fistulam quandam purum transijsse. Photinus autem tum Lugdunẽsis episcopus, vir certè singularis virtutis & doctrinæ (vt ait Isidorus) iam nonagenarius, martyrij coronam constanti animo perpessus est. At verò Telesphorus cum ordinationes quatuor mẽse Decembri habuisset, cre-

Iustinus Philos.

Valentiniana hæresis.

creasſetq; presbyteros quindecim, diaconos octo, episcopos tredecim, martyriũ subiens, apud beati Petri corpus in Vaticano sepelitur. Sedit annis vndecim, mensibus tribus, diebus xxij. Vacat tum sedes dies septem.

S. HYGINVS.

10. Pont.

HYginus natione Græcus, patria Athenienſis, patre philoſopho, Antonino Pio imperante, Teleſphoro ſucceſſit.

Addere verò aliquid etiam de laudibus Pij, antequã ad Hyginum veniam hominis virtus me cogit. Qui adeo moderatæ gloriæ fuit in re militari, vt defendere magis prouincias quàm augere ſtuderet: vtq; hanc Scipionis ſententiam ſæpius vſurparet ac diceret, Malle ſe vnum ciuem ſeruare, quàm mille hoſtes occidere contra Domitiani inſtitutum, qui populi Romani exercitum hoſtibus obijciebat, quò rarior in patriam reuerteretur, adeo multitudinem oderat, & reformidabat ob eius ſæuitiam. Tantæ autem iuſtitiæ Pius fuit, vt multi reges, multæq; nationes poſitis eius iuſſu armis, ad hominem controuerſias ſuas litesq; deferrent, eiuſdem ſententiæ ſtatim parerent. Ob hæc autem merita quæ maxima ſunt, populus Romanus mortuo & flaminẽ, & circenſes & templum, & ſodales Antonianos, lacrymantibus omnibus, conſtituit.

Laudes Antonini Pij imp.

At Hyginus vrbis Romæ epiſcopus tum maximè clerum prudenter in ordinem redegit, gratus diſtribuit inſtituitq; ne templa ſine celebratione dedicarentur, neue augerentur diminuerenturq; ſine arbitratu metropolitani vel epiſcopi. Vetuit item ne tigna, reliquaue materias ad ædificanda templa congeſta, in prophanos vſus conuerteretur, poſſe tamen ad ſtructuram alterius templi vel cœnobij, concedente epiſcopo, transferri. Voluit item vnum ſaltem patrimum vnámue matrimam baptiſmo intereſſe: ſic enim eos appellant, qui infantes tenent dum baptizantur, licet reuera patrimus & matrima aliud ſignificent. Eſt enim patrimus (teſte Feſto) qui cum pater ſit, patrem adhuc habeat: idem de matrima dicendum eſt. Inſtituit præterea ne metropolitanus epiſcopum prouinciæ ſuæ alicuius criminis reum faceret & damnaret niſi prius à prouincialibus epiſcopis cauſa diſcuſſa & cognita fuiſſet. Sunt tamen qui hoc poſtremum Pelagio Pontifici aſſcribant. Huius quoq; tempore fuit & polycarpus Ioannis Apoſtoli diſcipulus, Smyrnæus epiſcopus ab eo creatus, ac totius Aſiæ religione & doctrina tum facile princeps. Is autem Romam veniens plurimos fidelium Marcionis & Valentini falſa perſuaſione deceptos, ad fidem reduxit. Cum autem Marcio fortè huic obuiam factus, diceret, mé ne cognoſcis? Reſpondit, cognoſco quidem primogenitum diaboli. Negabat enim patrem Chriſti Deum eſſe Creatorem, qui per filium mundum fecerat. Poſtea verò imperante M. Antonino & L. Aurelio Commodo quarta poſt Neronem perſecutione Smyrnæ ſedente proconſule, igni crematus eſt. Melito quoque Aſianus Sardenſis epiſcopus, Frontinusque oratoris diſcipulus, librum de doctrina Chriſtiana M. Antonino tradidit. Huius ingenium Tertullianus mirum in modum laudat: dicitque à pleriſque noſtrorum prophetam habitum eſſe. Scripſit & Theophilus Antiochenſis eccleſiæ epiſcopus librum contra Marcionem, imperante M. Antonino: ſcripſit & librum contra Hermogenis hæreſim, qui materiam non naturam introducens, Deo non autem naturæ eandem comparauit, materiam elemẽtorum & Deum appellans. Hyginus autem bene de Eccleſia Dei meritus, cum ordinationes, ter Decembri menſe habuiſſet, creaſſetque presbyteros quindecim, diaconos quinque epiſcopos ſex, moritur, & apud beati Petri corpus in Vaticano ſepelitur tertio idus Ianuarij. Sedit annos quatuor, menſes tres, dies quatuor. Sedes autem quattriduo tum vacat.

Polycarpus Ioannis Apoſtoli diſcipulus.

ANOTAT.

A. S. Petro Apoſtolo vſque ad Teleſphorum omnes Pontifices ob Chriſti confeſſionem capitis pœnas dediſſe,

Dama-

quit, tanta vis est in interpretatione, quantam putabimus esse in sermone proprio? Eleutherius autem vbi ex tribus ordinationibus mense Decembri habitis, presbyteros duodecim, diaconos octo, episcopos quindecim creasset, moritur, & apud beati Petri corpus sepelitur septimo calẽdas Iunij. Sedit autem annos quindecim, menses tres, dies duos. Vacat tum sedes dies quinque.

ANNOTAT.

Eleutherum, non Eleutherium, item Zephyrinum, non Zepherinum passim in vetustis codicibus, tam Græcis, quàm Latinis scriptum inueni.

S. VICTOR I.

VIctorem natione Afrum, patre Felice, fuisse Aelij Pertinacis tempore credididerim. *15. Pont.*

Qui quidem Aelius cum grandis natu esset, septuagesimum enim agebat annum, ex præfecto vrbis, quem magistratum tum gerebat, senatusconsulto imperator creatur. Rogatus deinde vt vxorem Augustam faceret, & filium Cæsarem appellaret, id facere recusauit, testatus sufficere, quod ipse imperaret inuitus. At verò quoniam in imperatore nihil auaritia turpius est, cum illiberalis ac sordidus haberetur, quod dimidiatas lactucas & cardos conuiuis apponeret, nemine contradicente, à Iuliano iurisperito in palatio occiditur, imperij sui mense sexto. Hic est ille Iulianus, qui perpetuum edictum composuit, quique septimo mense postea quàm imperare cœperat, apud pontem Miluium victus à Seuero ciuili bello, & interfectus est. *Aelius Pertinax.* *Iulianus Iurisp.*

At Victor Pontifex reip. Christianæ, vt par erat, curam gerens, constituit vt Pascha Dominico die celebraretur ex Eleutherij sentẽtia (vt Damasus ait) à quartadecima Luna primi mensis vsque in xxj. Cuius decretis obtemperans Theophilus Palestinæ vrbis episcopus contra eos scripsit qui xiiij. luna cũ Iudęis Pascha celebrabãt. In hanc verò opinionem inuectus est Polycrates Ephesiorum episcopus qui ex vetere cõsuetudine, xiiij. luna cum Iudęis Pascha celebrabat. Se enim Apostoli Ioannis, & veterum auctoritatẽ secutũ ostendit: Nos (inquit) inuiolabilem celebramus diem, neq; addentes quicquam, nec diminuentes. Hanc verò opinionem secutus est Philippus Hierapoli mortuus: hanc Ioannes qui supra pectus Domini recubuit, & pontifex eius fuit, auream laminam in fronte portãs: hanc Polycarpus Thraseas, Melito, & Narcissus Hierosolymitanæ ecclesiæ episcopus. Idẽ quoque Victor decreuit, vt in quauis aqua baptismum petentes, baptizarẽtur, si necessitas instaret: hanc ob rem quidam existimant cõcilium in Palestina habitum esse, cui Theophilus, Irenęus, Narcissus, Polycarpus, Bacchylus, Asianæ prouinciæ insignes episcopi, interfuêre. Restamen integra in Nicænum concilium translata, in quo etiam constitutum est, vt Pascha post quartamdecimam lunam celebraretur, ne Iudæos imitari videremur. Fuere huius pontificis tempore multi doctissimi viri. Nam & Appion tum Hexameron fecit, & Paulus Samosatenus vnà cum Theodoto Coriario, existimauit Saluatorem purum hominẽ fuisse, & Sextus de resurrectione conscripsit, & Arabianus opuscula edidit ad Christianam doctrinam pertinentia. Iudas quoque chronographiam superiorum temporum vsque ad decimum Seueri annum conscripsit, in qua tamen erroris arguitur, quod aduẽtum Antichristi suis temporibus futurum dixerit, in quem errorem ideo incurrisse putamus, quod & vitia hominum & crudelitatem eò peruenisse cernebat, vt diutius tolerari humanum genus à Deo non posset, quæ res & Lactantium postea & Augustinum fefellit. Victor autem compositis etiam quibusdam de religione voluminibus, moritur, & apud beatum Petrum in Vaticano sepelitur: cuius diem festum quinto calendas Augusti cele- *Paschæ celebratio.* *Concilio in Palæstina quæ interfuerunt.*

bramus. Sedit autem annis, decem, menſibus tribus, diebus decẽ. At ſedes dies xij. tũ vacat.

S. ZEPHYRINVS.

19. Pont. ZEphyrinus natione Romanus, ex patre Habundio, Seueri tẽporibus fuit, Qui genere Afer, ex oppido Lepti vnà cum imperio cognomentum Pertinacis Iuliano cęſo accepit. Is enim fiſci procurator, mox tribunus militaris per gradus alios vſque ad imperium peruenit. Parcus admodũ, natura ſæuus, multis bellis laceſſitus, fortiſſime quidem remp. licet laborioſiſſime gubernauit. Ad bellicam gloriam, laudem quoq; litterarum addidit, philoſophiæ admodum ſtudioſus. Foris Parthos & Adiabenos ſuperat. Arabas autem interiores ita cecidit, vt regionem eorum prouinciam Romanam faceret. Hanc ob rem triumphans, vt in eius arco ſub Capitolio poſito adhuc apparet, Parthicus, Arabicus, Adiabenicus, cognominatur. Aedificijs præterea publicis vrbem exornauit. Nam & thermas Seuerianas & Septizonium extruxit, non longe à Circo maximo Palatinum inter & Cælium montem. Paululum autem abfuit, quin Pauli ſecundi Pontificis iuſſu lapicidæ quidam ſuperioribus annis eam partem Septizonij, quæ adhuc extat, demolirentur. At Zephyrinus Pontifex rei diuinæ magis, quàm humanæ intentus, conſtituit, vt aſtantibus clericis & laicis fidelibus, & leuita & ſacerdos ordinaretur, quod poſtea in Chalcedonenſi concilio confirmatum eſt. Statuit item vt conſecratio diuini ſanguinis in vitreo vaſe, non autem in ligneo, vt antea, fieret. Hæc quoque inſtitutio ſequentibus temporibus immutata eſt. Vetitum enim eſt, vt neq; in ligno fieret propter raritatem qua ſacramentum imbibitur, neque in vitreo propter fragilitatem, neque ex metallo ab tetrum ſaporem, quem inde concipit: ſed fieri voluêre ex auro argentóue aut ex ſtanno, vt in Triburienſi & Remenſi concilio ſcriptum apparet. Idem præterea inſtituit, vt omnes Chriſtiani annos pubertatis attingentes ſingulis annis in ſolenni die Paſchæ publicè communicarent. Quod quidem inſtitutum Innocentius tertius deinceps non ad communionem ſolum, verumetiam ad confeſſionem delictorum traduxit. Mandauit item ne epiſcopus, vel à patriarcha, vel à primate, vel à metropolitano ſuo in iudiciũ vocatus, ſine auctoritate apoſtolica damnaretur. Voluit poſtremo presbyteros omnes adeſſe celebrante epiſcopo, quod etiam (vt dictũ eſt) Euariſto placuit. Huius autem temporibus fuere & Heraclius, qui in Apoſtolũ commẽtarios ſcripſit, & Maximus, qui famoſam quæſtionem inſigni volumine diſcuſſit, & Candidus qui Hexameron compoſuit, & Origenes qui decimo Seueri Pertinaci anno perſecutione in Chriſtianos mota, Leonida patre interempto, quem ipſe adoleſcens ad martyrium adhortatus eſt, cum ſex fratribus & matre vidua, pauper relinquitur, redactis in fiſcũ paternis bonis, quod Chriſtum Verum Deum profiterentur, vnde grammatica ſibi ac ſuis victũ quęſiuit. Diſcipulum autem Plutarchũ habuit, qui poſtea martyrio coronatus eſt. Totus deinde ad religionẽ conuerſus, catechizandi, hoc eſt, prędicãdi officium habuit. Tãti autẽ ingenij fuit, vt nulla eũ lingua, nulla literatura latuerit. Mira vtebatur cõtinẽtia in cibo & potu, abſtinẽtia in rebus alienis. Nã & paupertatẽ Chriſti imitatus eſt, & multis annis nudis ambulauit pedibus: illud quoq;, quod in euãgelio dicitur, ſecutus eſt, etſi puerile habetur quia ſunt eunuchi qui ſe ipſos caſtrauerũt propter regnũ Dei. Huius virtutẽ plerique imitati, martyrium pro fide Chriſti æquo animo paſſi ſunt: maximè verò Potamiena mulier, calida pice in caput eius fuſa. Zephyrinus autẽ cum ex ordinationibus quatuor, menſe Decembri habitis, presbyteros tredecim, diaconos ſeptẽ, epiſcopos tredecim creaſſet, moritur Seueri tempore: ac in via Appia nõ longe à cœmiterio Calliſti ſepelitur ſeptimo Calendas Septembris. Sedit autem annos octo, menſes ſeptem, dies decem, vacat tum ſedes dies ſex.

Seuerus imperat.

Heraclius Maximus Candidus Origenes.

Matt. 19.

S. CAL-

S. CALLISTVS I. 17

Alliſtus natione Romanus, patre Domitio, ex regione vrbis Rauennatum, vſque ad Seueri tempora peruenit, cuius cum animo fortuna mutata eſt.

Nam vbi quintus à Nerone perſecutionem in Chriſtianos mouet, continuo variis periculis & bellis diſtrahitur: hinc à Peſcennio Nigro, qui magnos in Syria motus concitauerat: hinc à Clodio Albino, quem tamen in Gallia nõ incruento prælio ſuperauit. Inde verò in Britanniam profectus, deficientibus fere ſociis omnibus, variis caſibus afflictatus, apud Eboracum Galliæ moritur anno imperij ſui decimoſeptimo, duobus filiis relictis, Baſſiano & Geta: quorum Geta hoſtis publicus iudicatus eſt ac interfectus, cum ob vitam eius omnibus probris contaminatam: tum vel maxime, * quia Papinianum iuris ciuilis alterum aſylum, ſua manu necauerat. At Baſſianus ſumpto à ſenatu Antonini nomine, imperio potitus eſt: ac Caracallæ cognomentum accepit à genere veſtis, quã populo dono dedit. Is autẽ patre aſperior, & omniũ libidine intẽperantior, nullũ genus facinoris in vita prætermiſit. Nã & fratrẽ Getam occidiſſe putatur, licet Geticũ triumphũ eius nomine duxerit, & nouercã ſuam in vxorem duxit. Nihil egregium de ſe reliquit præter thermas Antoninianas, quas ipſe inchoauit, & Alexander perfecit: muniuit & viam Nouam. Eos præterea capitali pœna affecit, qui remedia quartanis ac tertianis collo geſtarent. Damnati præterea ab eo ſuntqui ad ſtatuas minxiſſent. Hic poſtremò dũ bellũ in Parthos mouet, inter Edeſſam & Charras ab hoſtibus circũuẽtus, occiditur ſeptimo imperij ſui anno, dum leuãdæ veſicæ cauſa ex equo deſcendiſſet.

Hoc à Caracalla, non à Geta factũ. Caracalla.

Calliſtus autem Pontifex in tãta rerum perturbatione tamq; ſceleratus imperatoribus, nequaquam ab inſtituto ſuo diſcedẽs, cõſtituit, vt ter in anno ieiunaretur, die ſabbati, præſertim frumenti, vini & olei gratia, ſecundum prophetiam, videlicet quarto menſe, ſeptimo & decimo, inchoando annum Hebræorum more. Verùm poſtea mutata ſententia id in quatuor anni tempora trãſtulit, in vernale ſcilicet, ęſtiuale, autumnale & hyemale, quibus tẽporibus deinceps ratio ſacrorum ordinum habita eſt, cum antea id quidem tantũmodo Decembri menſe fieri conſueuiſſet. Idem quoq; inſtituit, ne clericorum delatores & accuſatores vel infames, vel ſuſpecti, vel inimici, in accuſationibus & iudiciis recipe-rentur. Eos verò hæreticos putauit, qui arbitrantur ſacerdotes poſt crimen admiſſum etiam ſi dignam pœnitẽtiam ſubiiſſent, ad priſtinos honores redire nõ poſſe. Hunc ędificaſſe baſilicam in Tranſtiberina regione in honorem beatę Virginis, Damaſus ſcribit. Nõ tamen crediderĩm hanc illam eſſe, quam hodie tam celebrem & amplam cernimus, cùm ea tempeſtate ob crebras perſecutiones occulta eſſent omnia, & ſacella potius, atque eadem abdita, & plerunque ſubterranea, quàm apertis in locis ac publicis fierent. Cœmiterium quoq; de ſuo nomine condidit via Appia, eo loci vbi multorum martyrum cineres antea repoſiti fuerant. Vnde mirum cuipiam videri non debet, ſi prius multos eiſdem iñ locis ſepultos diximus, cum nomen illud poſtea à notiore perſona traxerit. Inuiſi ego hæc loca cum amicis quibuſdam religionis cauſa. Viſuntur adhuc cineres & oſſa martyrum, viſuntur ſacella, vbi priuatim ſacrificia fierent, quę publice quorundã imperatorum edicto exhiberi Deo non poterant. Huius tẽporibus fuit Tertullianus Aſer, Centurionis procõſularis filius, quem Hieronymus primum poſt Victorẽ & Appolloniũ inter doctos Latinos cõmemorat. Acris enim ingenij fuit, multa volumina ſcripſit. Vidi ego, (Hieronymus inquit) Paulũ quẽdam Concordię, quod oppidum Italiæ eſt, qui ſe beati Cypriani notariũ cum ipſe admodum adoleſcens eſſet, Romę vidiſſe diceret, referetq; Cyprianum nunquã abſq; Tertulliani lectione vnã diem pręterijſſe. Is verò cum vſq; ad mediam ætatem presbyter manſiſſet, inuidia deinceps & contumelijs clericorum Romanæ vrbis, ad Montani doctrinam lapſus, cõtra eccleſiam volumina cõpoſuit, maximè verò de pudicitia, de monogamia,

Pſalm 4.

Ieiuniũ quatuor temporũ.

Tertullianus

nogamia,de ieiunijs.Scripsit & contra Appollonium libros sex.Eisdem quoq; temporibus multa præclara gessit Origenes Nam & Hebioneorum hæresim impugnauit: qui & Christum ex Ioseph & Maria natũ, purum esse hominem dicebant,& legem Iudaico ritu seruãdam prædicabant. Hoc idem & Symmachus sentiebat. Traduxit etiam sua doctrina ad veram fidem Ambrosium quendam Valẽtiniani dogmatis(vt ait Eusebius)imitatorẽ, vel(vt Hieronymo placet)Marcionitem,cui pro Theoctisto presbytero liber Origenis de martyrio inscribitur.Hunc quidem etsi hostem sibi Porphyrius desumpserit,Christiani nominis acerrimus persecutor,ita tamen interdum laudat, vt nunc doctissimum,nunc philosophorum principem vocet:& cum dicat eum omnia Platonis secreta consecutum, carpit tamen quod religioni Christianæ se addixerit. Scripsisse Origenem ad sex millia volumina librorum,Hieronymus ipse refert.Errauit tamẽ(vt eidem & Augustino placet)in plerisque,maximè verò in libro de principatu,quem Periarchon appellauit.Hunc verò & Pamphylus martyr,& Eusebius,& Rufinus Aquileiensis presbyter,mirifice commendant.At Callistus vbi ex ordinationibus quinquies per mensem Decembrem actis, presbyteros sedecim diaconos quatuor,episcopos octo creasset,martyrio coronatus est, ac sepultus in cœmiterio Calepodij via Aurelia, tertio ab vrbe milliario, pridie idus Octoribus.Sedit annos sex,menses decem,dies decem.Vacat tum sedes dies sex.

Origenes multa præclara gessit.

S. VRBANVS I.

18. Pont. VRbanus natione Romanus patre Pontiano,M.Aurelio Antonino imperatore fuit,anno Christi ducentesimo vigesimo sexto.ab vrbe verò condita noningentesimo & septuagesimo.

Hic autem(vt putabatur)Caracallę filius(Erãt enim qui dicerent eum vulgò cõceptum)Romam veniens,magna omnium expectatione imperium adeptus,Elagabali nomen sumpsit à Sole,cuius sacerdos erat ædito templo.Phœnices enim Elagabalum solem vocãt.Verùm ita prẹter expectationẽ is vixit, vt nullam de se,nisi flagitiorum, totiusq; obscœnitatis memoriam reliquerit. Nam & in virgines Vestales incestum commisit,probrosas mulieres semper domi habuit,& iracundia incitatus,Sabinum consularem virum(ad quem Vlpianus scripsit)è medio tolli iussit. Dignitates autem & honores malis ac flagitiosis committebat,quos quidem ita aliquãdo deridebat, vt cum secum accubuissent, stratis follibus in cœna,eisdemque reflatis,subito sub mensa omnes reperirentur. Ita autem inhonestè ridebat, vt publicè in theatro solus audiretur.Primus Romanorum holoserica veste,mensis,ac capsis argenteis vsus est. Admonentibus amicis,caueret ne ad inopiam redigeretur,respondit: quid melius, quàm vt ipse mihi hæres sim & vxori meæ? Eò vesaniæ interdum prouectus est,vt decem millia pondo aranearum collegerit,qua ex re dicebat magnitudinem vrbis Romæ comprehendi posse.Exhibuit præterea decem millia murum,mille mustelas,mille sorices.Hac verò insania adeò contemni cœptus est, vt tumultu militari exorto,ipse cum matre necaretur. Aiunt,cum ei à sacerdotibus Syriis dictum esset,vi moriturum,eum parasse funem serico & coco intortum,quo vitam laqueo finiret. Moritur autem quarto imperij sui anno,quo tempore in Palæstina Nicopolis vrbs quæ prius Emmaus dicebatur,condita est, legationis industriam eius rei gratia suscipiente Africano rerum ac temporum scriptore.

Marcus Antoninus imp.

Nicopolis

Vrbanus verò,qui huius monstri tempore fuit,non autem Diocletiani (vt quidam volunt)multos sanctitate vitæ,& doctrina singulari ad finem traduxit.Inter hos autem Valerianum virum præstantissimum,beatæ Cæciliæ sponsum,& Tiburtium eiusdem Valeriani fratrem,qui postea martyrium constanti animo tulẽre.Quam cõtubernionem etiã virgo ipsa subiit in domo paterna,iam antea suo rogatu ab vrbano Deo dicata.Eiusdẽ quoq;

Vrbani

Damasus auctor est. Vulgo etiam traditur, omnes quotquot deinde fuerunt episcopos Romanos vsque ad sanctum Syluestrum martyrio vitam finisse, quod (salua semper veritate) à veteribus historicis traditum non reperio. Quin etiam non semper quæstiones capitis in Christianos exercebantur. Traianus rescripto suo inquisitionem in nos fieri prohibuit. Hadrianus, Pius, & Marcus neminem, quod Christianus esset, inultus vocari voluerunt, vt ex ipsorum rescriptis, quæ adhuc extant, constat. Et quanquam populorum, vel præsidum rabiæ eiusmodi decreta, quæ Christianis fauere videbantur, sæpe insti ngerentur, & ipsi in Christianos atrocissimè desæuirent, non tamen perpetua erat persequutio, nec semper crimen capitale censebatur Christiani nomen. Hygenius, & Pius, in optimi Principis Antonini Pij tempora inciderunt, quem & persequutiones in nos cohibuisse, & Christianis æquum fuisse refert in epitoma Dionis Xyphilinus. Martyrij insuper ipsorum nulla in Damasi libro mentio est. Insuper extat in bibliotheca Pontificis Vaticana vetustissimus liber ante sexcentos annos in membranis scriptus, in quo omnes Romani Pontifices vsque ad Syluestrum 2. exarati sunt, ab accuratissimo quodam scriptore collecti. in his ante S. Syluestrum Papam Anacletus, Eleutherus, Zephyrinus, Antherus, Dionysius, & Miltiades apertè & clarè confessores, reliquorum verò pars martyres appellantur. Sunt enim aliquot qui neque martyris neque confessoris adiectionem habent. Porro autem omnes hi Pontifices fortè martyres dicuntur, quod & si violenta morte non decesserint, multa tamen pro Christi confessione à furente plebe, & iniquis magistratibus, qui perpetuum in Christianos odium retinebant, passi sint, sed eiusmodi à Beato Cypriano confessores video appellari.

S. PIVS I.

PIVS natione Italus, patria Aquileiensis, patre Rufino, M. Antonij Veri tempora attigit, qui tum vnà cum L. Aurelio Commodo fratre annis decem & nouem imperium æquo iuræ administrauit. *11 Pont. Marcus Antonius Verus imp.*

Bellum autem contra Parthos simul susceptum, admirabili virtute & felicitate gesserunt, de hostibusque triumphârunt. Verùm non ita multò post apoplexiæ morbo è medio sublato Commodo fratre, Antonius solus imperium obtinet: quem certè ob eius præstantem in omni genere virtutis animum, mirari facilius quàm laudare licet. Hic enim & quia à teneris annis eiusdem animi eiusdemque vultus in quauis fortuna semper est habitus, & quia benignitas naturæ cum doctrina à Cornelio Frontone oratore habita, in eodem viro certabat, ab omnibus Philosophus meritò appellatus est. Platonis sententia, quam semper (Capitolino teste) in ore habuit sæpius repetitam, tum demum florêre ciuitates, sit aut philosophi imperarent, aut imperantes philosopharẽtur. Adeo autem doctrinæ auidus fuit, vt imperator etiam Apollonium philosophum & Sextum Plutarchi nepotem, legentem audiuerit. Frontonis quoq; præceptoris statuam honoris causa in senatu collocauit.

Hoc tempore Pius Pontifex consuetudinem & quidem magnam cum Hermete habuit qui librum scripsit titulo pastoris insignitum. Quo quidẽ in libro angelus pastoris personã induẽs, ei mãdat, vt omnibus persuadeat Pascha die Dominico celebrari: quod etiam fecit Cõstituit item Pius, ne hæreticus quispiam ex Iudæorum hæresi susciperetur & baptizaretur. Rogatu primo Praxedis sanctissimæ fœminæ thermas Nouati in Vico patricij in honorem sororis suæ diuæ Pudentianæ dedicauit. Multaque dona huic templo obtulit, ac sæpius eodẽ in loco sacrificium Deo præstitit. Vbi & fontem baptismi cõstituit, ac benedicens cõsecrauit, multosq; veniẽtes ad fidẽ in nomine Trinitatis baptizauit. Illis quoq; pœnam constituit, qui negligentes sunt in attrectãdo Christi sanguine & corpore, Pœnitentiam (inquit) agant quadraginta diebus, quorum negligentia in terrã aliquid deciderit: si super altare, tribus diebus: si super linteũ, quatuor: si in aliud linteũ, nouem diebus. Vbicunq; decederit, si recipi potest, lambatur: sin secus, aut lauetur, aut radatur: lotum & rasum, aut comburatur, aut in sacrarium reponatur. Huius tempore in precio est habitus A- *Hermes.*

Apollinaris Asiæ Hierapolitanus.

pollinaris in Asia Hierapolitanus episcopus, qui insigne volumẽ de fide Christi M Antonino secundo tradidit. Scripsit & in Cataphrygas, qui tunc etiam cũ Priscilla & Maximilla insaniebant vaticinantes, incipiente tamẽ Montano quorum omnium hæc erat opinio, aduentum spirituſſancti non in Apostolis, sed in se traditum fuisse. Illis quoq; tẽporibus laudabatur & Tatianus vir doctissimus, quãdiu ab opinione Iustini martyris præceptoris sui non discessit. Nam postea inflatus opinione sui, nouam hæresim cõdidit, quam postea Seuerus auxit, vnde Seueriani appellati. Hi vinum nõ bibunt, carnes fastidiunt, & vetus testamentum ac resurrectionem non recipiũt. Præterea verò Philippus Cretensis episcopus, præclarũ contra Marcionem librum hoc tempore edidit. Nam (sicuti dixi) Marcionistæ Cerdonis dogma sequebantur. Scripsit & Musanus librum contra quosdam qui ad Encratitarum hæresim declinabãt: horum quidẽ opinio cum Seuerianis conuenit. Omnem enim coitum spurcum putabant, cibosque damnabant, quos Deus generi humano proposuisset. At verò Pius vbi in ordinationibus suis, quæ quinque fuêre, mense Decembri presbyteros decẽ & nouem, diaconos vnum & viginti, episcopos decem creasset, moritur, & apud beati Petri corpus in Vaticano sepelitur, quinto idus Iulij. Sedit verò annis vndecim, mensibus quatuor, diebus tribus. Vacauit tum sedes dies tredecim.

Tatianus hæreti⁹.

Musanus contra hæreticos.

S. ANICETVS.

12. *Pont.*

ANicetus natione Syrus, patre Ioanne de Vicomurco, vel (vt Damaso placet) Humisia, eiusdem Antonini Veri tempore fuit, de quo in Pio diximus.

Quem quidem Antoninum Philosophia nequaquam à rebus in bello gerendis retardauit. Nam Germanos, Marcomanos, Quados, Sermatas ingenti virtute & felicitate vnà cum filio Commodo Antonino superauit, ac triumphum egit. Iturus autem ad hoc bellum, cùm non haberet vnde stipẽdia militibus præberet exhausto ærario, omnem imperatoriam supellectilem, omnemque ornatum vxoris in foro Traiani hastæ subiecit. Verum cùm postea superato hoste in patriam rediisset, emptoribus precia restituit. Nemini tamẽ molestus fuit qui reddere empta noluisset, parta victoria, in omnes de rep. meritos liberalis fuit. Tributa quibusdã prouinciis remisit. Fiscalium titulorum monumenta in foro cõgesta cremari iussit. Leges seueriores nouis constitutionibus temperauit. His rebus gestis factum est, vt ab omnibus ita diligeretur amareturque, vt sacrilegi nomen incurreret, qui eius imaginem domi non habuisset.

Anicetus autem ecclesiæ Romanæ consulens, ne moribus petulantium quorundam labefactaretur, instituit ne clericus vllo modo comam nutriret secundum Apostoli præceptum néue episcopus consecrari posset à paucioribus, quàm à tribus eiusdẽ ordinis viris, quod postea Nicæna synodus confirmauit. Vbi verò Metropolitanus cõsecrandus est, omnes prouinciales interesse debent. Statuit præterea (vt Ptolomæus ait) ne episcopus crimẽ Metropolitani sui ad alium, quàm ad primatim aut ad sedem Apostolicã deferret, quod & dicta synodus, & auctoritas summorum Pontificum deinceps confirmauit. Eiusdem etiã institutum fuit, ne archiepiscopi nisi ex singulari titulo primates nominarentur. Hi autem meritò patriarchæ vocantur, cæteri autem archiepiscopi nominẽtur: vel (vt quidã volunt) Metropolitani. Huius temporibus Egesippus laudator fidei nostræ fuisse dicitur, qui omnẽ à passione Domini vsque ad suam ætatem Ecclesiasticorum operum texuit historiam sermone simplici: vt quorum vitam quam diligẽtissimè obseruauit, eorũ quoq; dicendi genus imitaretur. Affirmat autem se Romam Aniceti tẽpore, decimi post Petrum episcopi peruenisse, ac perseuerasse vsque ad Eleutheriũ, qui Aniceti quõdam diaconus fuerat. Multa verò in idollatras scripsit, quod tumulos mortuis templaq; facerent, vt Hadrianus qui in honorem Antinoi serui, quem in delitiis habuerat, gymniacũ agona cõsti-

Egesipp⁹.

tuit

tuit apud Antinoum ciuitatem, quam de nomine ipsius conditam vocauit, ac prophetas in templo statuit. Sunt qui & Dionysium huius ætate fuisse dicant. Variantur hoc loco tẽpora, cum alij Pium, alij Anicetum præponant: variantur & historiæ. Vtcunque sit, in tam remota historia, tantaque maiorum negligentia, satius erit res ipsas paulò ante vel post gestas aliqua ex parte attingere, quam meas omnino prætermittere. Anicetus autem vbi ordinationibus quinque, quas mẽse Decembri habuit, presbyteros nouẽdecim, diaconos quatuor, episcopos nouem creasset, martyrio coronatus, ac sepultus est in Callisti cœmiterio via Appia xv. Calend. Maij. Sedit annos vndecim, menses quatuor, dies tres. Sedes verò dies septemdecim post eius mortem vacat.

ANNOTAT.

Anicetum, & Victorem martyrio vitam finisse tradit Damasus, Idem martyrũ Soteris, Eleutheri, & Zephyrini nullam mentionem facit, & certè singulorum obitus dies in quieta, & pacifica Ecclesiæ tempora inciderunt, & in vetustissimo bibliothecæ Palatinæ libro apertè confessores, vt paulo ante dixi, vocãtur.

S. SOTER.

SOter natione Campanus, patria Fundanus, ex patre Concordio, L. Antonino Commodo imperante fuit. 13. Pom.

Hic enim omnibus incommodus, vt Lampridius ait, nil commune cum patre habuit, nisi, quod & ipse contra Germanos adiuuantibus Christianis militibus feliciter pugnauit.* In eo bello cum ex exercitus Commodi penuria aquæ laboraret, ferunt precibus Christianorum militum aquam diuinitùs è cælo missam, pluraque fulmina in Germanos & Sarmatas cecidisse, quod etiam imperator ipse accedisse literis suis testatus est. Cæterùm ad vrbem rediens, in omni luxuriæ & obscœnitatis dedecora prolabitur, nihil virtutis & pietatis habens. Gladiatoriis quoque armis in ludo, Neronem imitatus, depugnauit. In amphitheatro feris sese frequẽter obiecit. Plurimos quoque senatores interfecit, & eos maximè quos nobilitate industriaque excellere animaduertit.

Hoc sub eius patre Marcõ sub commodo factum fuisse cõstat.

Soter autem à tantis malis animum ad rem diuinam conuertens, instituit, ne monacha vlla pallam attrectaret, néue thus in acerram poneret dum sacrificia fierent. Eius, extabat epistola hac de re scripta ad episcopos Italię. Instituit item, ne legitima haberetur vxor, nisi cui sacerdos ex instituto benedixisset, & quam parentes solemni pompa more Christiano marito collocassent: quamque etiam paranymphæ de more custodiuissent. Hoc autẽ constituit, multa pericula reijciens, quę in nouas nuptias cadere solent ex præstigiis & magicis artibus quorundam improborum. Gratianus tamen hoc decretum Euaristo asscribit. Vtri verò sit attribuendum, legentes dijudicent. Non enim multum refert illi ne an huic attribuatur. Soteris temporibus fuisse Dionysium Corinthorum episcopum scribit Eusebius, qui tantę eloqentię industriæ fuit, vt non solũ suæ ciuitatis & prouinciæ populos, verumetiam aliarum vrbiũ ac prouinciarum episcopos suis epistolis erudiret. Instructus enim Pauli Apostoli doctrina facilimè potuit sanctitate & eruditione alios in officio continere. Multa & Theodotion genere Asianus, Tatiani discipulus, ad laudẽ religionis nostrę tum scripsit. Maximè verò Appellem hęreticũ scriptis suis percommodè irridet, quod Deum, quem coleret, ignorare se diceret. Affirmabat enim Christum non Deum in veritate, sed hominem in phantasia, apparuisse. Non desunt qui dicant Cataphrygarũ hęresim hoc tempore ortã, auctore Montano Clemẽs prætẽrea Alexandrinę Ecclesię presbyter multa conscripsit, è quibus illa sunt, Stromatũ, id est, varietatum libri octo. Hypotyposeon, id est, informationum libri totidem, contragentes vnus. Huius autem discipu-

Apelles hæreticꝰ.

Cataphrygarũ hæresis.

Origenes Clemẽtis

lum Origenem fuisse cõstat. Huius quoque ętati & Pinytum Cretensem virum eloquentissimum, & Oppianum, qui Halieutica scripsit, poëtam insignẽ, & Herodianum grammaticum quidam asseribunt. Soter autem vbi per ordinationes quinq;, mense Decembri habitas, presbyteros octo diaconos nouem, episcopos vndecim creasset, moritur, ac sepelitur via Appia in cœmiterio Calisti. Sedit annos nouem, menses tres, dies vnum & viginti. Vacat tum sedes dies totidem.

S. ELEVTHERIVS.

14. Pont.

ELeutherius natione Græcus, patria Nicopolitanus, patre Habundio, temporibus L. Antonini Commodi fuit, cuius flagitiosæ vitæ vrbs ipsa pœnã tulit. Nam Capitolium fulmine ictum vnà cum egregia illa bibliotheca maiorum cura parata, concrematur. Ædes quoque in proximo sitæ eandem calamitatem sensere. Exortum est deinde aliud incendium, quo & ædes Vestę, & palatium, bonaq; vrbis pars exusta est, ac solo æquata. Tantę præterea temeritatis fuit, vt & suæ imaginis caput colosso permagno & egregio, priore detracto, imponi iusserit, & mensem Decembrem ad imitationẽ Augusti Cęsaris, Commodum appellari voluit, quę omnia post mortem eius abrogata sunt, ipseque mortuus, etiam humani generis hostis adiudicatus est: adeo eius vita flagitiis contaminata omnibus erat odio. Strangulatus in domo Vectiliani duodecimo imperij sui anno & mense septimo, è medio sublatus est.

L. Antonino imp.

Eleutherius autem, quẽ diximus Soteri successisse, inito pontificatus statim epistolam accepit à Lucio rege Britanno, qua rogabatur, vt se ac suos in Christianorum numerũ reciperet. Quare Fugatium & Damianum viros optimos eò misit, qui regem ipsum ac oppulum baptizarent. Erant tum in Britannia pontifices quinque & viginti, quos flamines vocabant. Inter hos autem tres archiflamines habebantur, quorum in loco archiepiscopi tres constituti sunt, vt Ptolomęus ait. Protoflaminum vero loco primitiua ecclesia patriarchas instituit. Idem etiam statuit, ne quis ob superstitionem cibi genus vllum respueret, quo humana consuetudo vesceretur. Noluit præterea quempiam de gradu suo deijci, nisi accusatus, reus criminis conuinceretur, exemplo Saluatoris, qui errore Iudæ, licet rei, nõdum tamen conuicti, ita æquo animo tulit, vt quicquid interim egisset, pro dignitate apostolatus ratum firmumq; manserit. Prohibuit etiam, ne absente eo quem accusator reum facit, vlla in causa decerneretur, quam quidem sententiam & Damasus Pontifex & ius pontificum postea confirmauit. Huius autem pontificatu & ecclesiis pax data est ac quies, & nomen Christianum per omnem terram mirum in modum auctum. Romę potissimum, vbi multi ex nobilitate Romana cum coniugibus & liberis in fidẽ recepti, baptismi charactere notati sunt. Solus verò Appollonius orator insignis, martyrium tum passus est, habita prius oratione de laudibus Christianæ fidei, quod illis temporibus capitale habebatur. mortuo Apollonio, multæ hæreses inualuêre. Marcionis quippe secta variè diuisa est. Alij enim vnum principium fatebantur, alij duo, alij tria: & tres naturas confirmantes, fidem prophetis abrogabant. Florinus quoq; & Blastus noua contra veritatem machinabantur figmenta. Deũ creasse mala, contra illud, Deus omnia bona fecit. Cõtra hos sensêre Quolitiani, affirmãtes Deum non creasse mala, cõtra id quod scriptum est, ego sum Deus creãs malum. Sunt qui dicãt & Galenũ Pergamenum medicum insignem, & Iulianum legum latorem, & Frontonem rhetorem his temporibus fuisse, quod ego in tanta perturbatione temporũ & historię nec affirmo, nec refello. De Modesto verò & Bardesane affirmare ausim: quorum alter in Martionem scripsit alter verò in Valentinum. Nam cuius primum sectator fuerat, eius postea confutator factus est. Hunc Hieronymus concitatissimũ in dicendo fuisse affirmat, cum eius scripta ex Syra lingua in Gręcam conuersa vidisset; & si inquit,

Apollonius orator insignis. Hæreses multæ inualuere. Quolitiani. Esaiæ 45.

Vrbani institutum fuit, vt ecclesia prædia ac fundos, à fidelibus oblatos reciperet, partiretur; prouétus clericis omnibus viritim, nihilque cuiuspiam priuatum esset, sed in commune bonum, quod hodie obsoleuit, tanta est hominum rapacitas & libido. Sunt qui huic attribuunt distinctionem quatuor temporum ac ieiunij, quæ antea confundebantur hominum imperitia. Huius temporibus Tryphonem Origenis auditorem fuisse constat, qui librum præcipue composuit de vacca ruffa in Deuteronomio. Minucius item Felix, insignis tum Romæ causidicus dialogum scripsit, quo Christianum & ethnicum disputantes inducit. Scripsit & contra mathematicos, cuius etiam Lactãtius meminit. Alexander quoque Hierosolymitanus episcopus bibliothecam illam Hierosolymis tum instituit, vnde tantum laudis consecutus est. At vbi ex ordinationibus quinquies mense Decembri habitis, presbyteros nouem, diaconos quinque, episcopos nouem creasset, martyrio coronatus est, & sepultus in cœmiterio Prætextati via Tiburtina. Sedit annos quatuor, menses decem, dies xij. Sedes autem dies xxx. tum vacat.

Tryphonis Minucius.

Alexander.

S. PONTIANVS.

19. Pont.

POntianus natione Romanus, patre Calpurnio, temporibus Alexandri imperatoris fuit, anno ab vrbe condita, DCCCCLXXIII. anno verò Christi CC, & XLV.

Inter imperium verò Elagabali & Alexandri, tres imperatores sunt habiti, Macrinus, Diadumenus, & Albinus: quorum nomina prætermittere instituit, cum quia parum imperarunt, tum vel maximè, quia nihil memoria dignum gesserè, solus tamen Albinus ob edacitatem nomen aliquod apud posteros consecutus est, vt ait Cordus, qui centum persica Campana, decem melones Ostienses, quingentas ficus passarias, quadringenta ostrea vna cœna comedebat. Sed omittamus hæc monstra, ad Alexandrum venio vnicum virtutis exemplar, qui senatus ac militum studio imperator creatus ad componendam remp. vitio superiorum principum labefactam, animum adiecit. Adiutores autem ad hanc rem habuit, Iulium Frõtinum virum doctissimum, Vlpianum & Paulum viros in iure ciuili præstantissimos. Iustitiam verò ita coluit, vt nemo vnquam de illata ab eo iniuria quæstus sit. Procul omni pompa & ambitione vixit, vnde semel tantum dum consul esset, picta toga vsus est. Si quis autem inter salutandum caput flexisset, aut blandius aliquid dixisset, vt adulator, reijciebatur. erat præterea tantæ prudentiæ, vt à nemine decipi posset: vnde Turinum qui munera accipiebat, quòd magnæ esse auctoritatis apud imperatorem videretur, in foro Transitorio ad palum alligatum fumo necari iussit, præcone clamante: Fumo punitur, qui fumum vendidit Pecunias autem, quarum mater Mammæa, vt mulier, studiosa fuit, omninò contempsit. Gemmas reiecit, vt res muliebres, dictitans in Virgilio (quem platonem poëtarum vocabat) plures & meliores gemmas esse. Lenonum vectigal & meretricum & exoletorum, in sacrum ærarium inferri vetuit, idque sumptibus publicis assignandum censuit, quo & theatrum & circus & amphitheatrum & stadium instaurarentur. Statuas summorum virorum vndiq; conquisitas, in foro Transitorio locauit: Thermas verò Antonini Caracallæ, quæ hodie Antonianæ vocantur perfecit & ornauit. Templum Christo ædificare voluit, eumque inter Deos recipere. Habuit præterea Christum ipsum, Abraham & Orphæum in lararío suo. Alexander igitur tot virtutibus insignis, iuuenis admodum imperator creatus, bellum statim contra Persas suscepit, ac Xerxem eorum regem constantissimè vicit. Disciplinæ verò militaris adeò seuerus emendator fuit, vt quasdam etiam integras legiones exauctorauerit. Quà seueritate factum est, vt militari tumultu apud Magũtiacum in Gallia occideretur.

Alexander vnicum virtutis exemplar.

Pon-

Pontianus autem Pontifex Romanus, instigantibus sacrificulis idolorum, mandato principis ab vrbe Roma in Sardiniam insulam cum Philippo presbytero deportatur, eo potissimum tempore, quo Origenes Germanũ presbyterum Antiochenum, & Beryllum Arabiæ episcopum, ab hęresi ad veritatem reduxit. Negabat Beryllus Christum ante incarnationem fuisse. Aliqua opuscula hic scripsit maximè verò epistolas aliquot, quibus Origeni pro sana doctrina gratias agit. Extat & dialogus Origenis & Berylli, in quo Beryllum hæreseos arguit. Tanti autem ingenij fuit Origenes & doctrinæ, vt septem notarij sibi invicem succedentes, homini vix sufficerent. Liberarios habuit totidem, & puellas apprimè eruditas, quos omnes ingenij copiam & vbertatem effundẽdo defatigabat. Ab Antiochia verò accersitus Romam à Mammæa Alexandri matre, in quam filius vnicè pius fuit, in precio habitus Origenes, mulierem Christianam fidem edoctam relinquens, Antiochiam redijt. Pontianus verò multas calamitates & grauia tormenta pro fide Christi in Sardinia passus, tandem moritur: cuius corpus postea à Fabeano pontifice Romam cum magna veneratione ac totius cleri supplicationibus reportatum est, ac sepultum via Appia in Callisti cœmiterio. Hic autem ex sacris ordinibus bis mense Decembri habitis, sex presbiteros, diaconos quinque, episcopos sex creauit. Vixit autem in Pontificatu annis nouem, mensibus quinque, diebus duobus, Vacat tum sedes à martyrio eius dies decem.

Liberarij Origenis.

ANNOTAT.

Pontianum in exilio Sardinienſi naturali morte, Calliſtum verò, Vrbanum, Anterum, Fabianum, Cornelium, Lucium, Stephanum, & Xyſtum II. martyrio vitam finiſſe tum ipſa tempora, quæ Chriſtianis horribilia perſequutionum immanitate fuerunt, tum omnes penè quotquot extant veteres ſcriptores declarant.

S. ANTERVS.

20. Põi

ANterus natione Græcus, patre Romulo, Pontifex creatur Maximino imperante, qui anno ab vrbe condita. DCCCCLXXX. ex corpore militari, posteaquam bellum in Germania prospere gesserat, sine vlla senatus auctoritate imperator electus est.

Adagiũ.

Fuit autem ingentis staturæ vir adeò vt pedes octo excederet. Pedem habuit tantæ magnitudinis, vt postea in prouerbij locum cesserit cum de longis & ineptis hominibus loquimur, Maximini caligam requirit. Pro anulo autem vxoris dextrocherio vtebatur. Tantæ verò bibacitatis erat, vt vini amphoram vna cœna biberet Verum cùm sextus à Nerone Christianos cędibus persequeretur, tertio anno posteaquam regnare cœperat, à Pupieno Aquileię quam obsidebat, vnà cum filio Maximino interfectus, persecutioni simul & vitæ finem imposuit. Mammææ mulieris Christianæ & Origenis mortem permaximè cupiens. Ferunt in ea obsidione Aquileienses fœminas funes ex capillis suis fecisse, cum nerui deessent aut funes, ad emittendas sagittas. Vnde in honorem matronarum, templum Veneri Caluæ senatus dedicauit.

Maximinus imp.

Alius arcario. Episcopus sua ipsius nõ causa transferri, ad alium episcoparum potest.

Anterus autem primus statuit, vt res gestæ martyrum diligẽter exquisitæ à notariis scriberentur: conscriptas recondi in * ærario ecclesię mandauit, propter Maximum quendã, qui martyrio coronatus est, ne vnà cum vita bene agentium memoria aboleretur. Censuit item episcopũ omisso primo episcopatu ad alium necessitatis causa & vtilitatis, non sui ipsius, sed creditarum ouiũ posse transferri, interposita summi pontificis auctoritate, quod hodie à plerisq; contra fit: ad vtilitatem enim propriam respicientes, imò voluptatem, vt habeant vnde expilent, ad vberiorem semper respiciunt. Non quòd oues, & qua ratione pascendę sint quęrentes, quod est officium boni pastoris, sed scisitantes quantum singulis

annis

annis inde excerpi possit. De cura animarũ parua fit mentio, de augendis prouentibus magna: quo multa iumenta & plures seruos, ac eos quidem ignauos & stolidos, domi alant. Huius autẽ temporibus Iulius Africanus fuit inter scriptores nobilis, constituta etiam (vt Eusebius ait) Cęsareę suo nomine insigni bibliotheca. Hic sub M. Aurelio Antonino legationem suscepit pro instauratione Emmaus, quę posteà Nicopolis appellata est, vt ante diximus. Scripsit item epistolam ad Origenẽ, qua ostendit fabulam Susannę apud Hebręos nõ haberi contra quem postea Origenes ob hanc rem grandem epistolam scripsit. Geminus quoque Antiochenæ ecclesię presbyter, & Heraclas Alexandrinæ ecclesiæ pontifex, tum quidem in precio sunt habiti. Anterus verò vno tantummodo episcopo creato, martyrium subiens, in cœmiterio Callisti via Appia sepelitur, tertio nonas Ianuarij. Sedit annis vndecim, mense vno, diebus duodecim. Vacat tum sedes dies tredecim. *Geminus Heraclas.*

S. FABIANVS.

FAbianus natione Romanus, ex patre Fabio, à Gordiano & Philippo vsque ad Decium imperatorem peruenit. *21 Pont.*

Gordianus enim imperium adeptus, cum Parthos iam erumpentes ingenti clade superasset, ad triumphum rediens, à Philippo necatur. Cuius hæc suit præcipua laus, quòd ad sexaignta duo millia librorum in bibliotheca habuisse dicitur. Philippus autem anno ab vrbe condita noningentesimo nonagesimo septimo, reductis militum copijs, è Syria, in Italiam vnà cum filio Philippo annos quinque imperat. Hunc autem primum imperatorem Christiani habuere: qui quidem mysteria adire nunquam est ausus, nisi confessus. Post tertium verò imperij sui annum, millesimus ab vrbe condita annus impletus est: vnde & sæculares ludi celebrati sunt, qui centesimo quoque anno repetebantur: instituti à Valerio Publicola post exactos reges à sæculo nomen ducentes, quod est humanæ vitæ spatium. Hi tamen Decij fraude licet, diuersis in locis, interfecti sunt: nam Philippus pater Veronæ, sed Romæ filius occidirur. *Gordianus imp.*

Fabianus autem Pontifex septem diaconis regiones diuisit, qui à notariis martyrum res gestas colligerent ad cęterorum exemplum, qui Christi fidem profitebantur. Idem quoq; in cœmiterijs pro dignitate martyrium ædificauit. Statuit præterea, vt singulis quibusquã annis in cœna Domini chrisma renouaretur, ac vetus in ecclesia cõbureretur. Huius tẽpore exorta est Nouatiana hęresis. Nouationus enim vrbis Romę presbyter, ob cupipitatem episcopatus, omnia diuina atq; humana miscebat, ne in manus Cornelij, qui Fabiano successit, põtificatus deuenerit. Ab ecclesia enim separatus, semet ac suos καθαροὺς id est, mũdos appellabat. Negabat apostatas etiam pœnitentes, recipiendos esse. Hanc ob rem Romæ consilium sexaginta episcoporum, totidem presbyterorum cum diaconis pluribus habitum est, quo Nouatiani opinio vt falsa improbatur, quòd Saluatoris exemplo nemi- *Nouatiana hæresis.* *Concilia Romæ.*
in pœnitenti deneganda sit venia. Eisdem quoq; temporibus Origenes hæresim quorundam sustulit, affirmantium animos hominum vnà cum corporibus interire, rursumq; in anastasi (quã nostri resurrectionem vocant) vnà cum corporibus suscitari. Sustulit & hęresim Helchesaitarum, qui Paulum Apostolum omninò respuunt: quicq; asserunt negantem in tormẽtis Christum, nihil criminis habiturũ, modo integri & recti sit cordis. Scripsit etiam idem auctor in Celsum Epicureum Christianos impugnantem. Litteras quoq; de fide ad Philippum & Seueram eius vxorem dedit. Ad Fabianum postremo de ordine fidei multa conscripsit. Alexander verò Cappadociæ episcopus, cùm desiderio sacrorum locorum Hierosolyma perrexisset, cogitur à Narcisso eiusdem vrbis episcopo iam sene, administratione episcopatus secum suscipere, verũ sub Decio ardente persecutione, quo

sem-

tempore Babylas Antiochiæ martyrium passus est, Cæsaream ductus, ob confessionē Christi necatur. At Fabianus Pontifex, cui dum Anthero successor quæreretur, colūba vt creditum est, supra caput astitit eiusdem formæ qua illa visa est, quæ spiritum sanctum suprà caput IESV apud Iordanem detulit martyrio coronatur, vbi ex quinque ordinationibus mense Decembri habitis, presbyteros duos & viginti, diaconos septem, episcopos vndecim creasset sepultus est autem in cœmiterio Callisti via Appia xiiij. calendas Februarij. Sedit annos xiiij. menses vndecim, dies vndecim. Vacat autem sedes diebus sex.

S. CORNELIVS.

Aur. Pan.

Cornelius natione Romanus, patre Castino, Decij temporibus fuit. Qui in Pannonia inferiore Budaliæ natus interfectis Philippis, imperium sumpsit, odio in Christianos exardens, propter Philippos eiusdem sectæ imitatores. Verùm cum postea bienniū cum filio Cæsare imperasset, à barbaris opprimitur, adeò vt eius cadauer nusquam repertum sit. Digno certè damnatus iudicio, qui septimam post Neronem persecutionem in Christianos mouens, multos sanctissimos viros interemit.

Decius imp. mouet persecutionem in christianos.

At verò sub Episcopatu Cornelij, qui apostatas recipiendos censebat, pœnitentes præsertim, Nouatus Nouatianum extra ecclesiam ordinauit, & in Africa Nicostratum: quam ob rem confessores qui à Cornelio secesserant, cum Maximo presbytero ac Moyse sentientes, ad ecclesiam reuersi, veri confessoris nomen adepti sunt. Verùm postea instantibus hereticis, Cornelius Centum cellas in exilium mittitur, ad quem Cyprianus Carthaginensis episcopus in carcerem coniectus litteras mittit quibus intellexit & amici calamitatem, & exilij sui confirmationem. Extant & aliæ Cypriani ad Corneliū epistolæ plenę religionis fidei, sed illa potissimum elegans habetur qua Nouatum Discipulum quendam suum accusat & damnat. De eadem quoque hæresi & Dionysius Alexandrinæ vrbis episcopus, Originis olim auditor, ad Cornelium scripsit. Nouatianum præterea alia epistola reprehendit, quod à communione Romanæ Ecclesiæ discessisset quodque etiam se inuitum ad pontificatum obeundum diceret esse deductum. Tum ille, si inuitus Nouatiane (vt dicis) designatus es, probabis, cum volens secesseris. Cornelius autem priusquam in exilium mitteretur instante Lucina matrona sanctissima, corpora Petri & Pauli è catachumbis, vbi minus tuta esse videbantur, noctu leuauit. Paulum Lucina in prædio suo via Ostiensi collocat, eò loci vbi interfectus fuerat. Petrum verò Cornelius apud locum reponit, vbi crucis martyrium subierat, in templo Apollinis ad radices aurei montis tertio calendas Iulij. At verò Decius vbi intellexit Cornelium literas à Cypriano accepisse, eum à Centum cellis Romam perduci iubet, quem ita in Telluris templo, astante vrbis præfecto, alloquitur: ic (inquit) obstinate vitam ducere instituisti, vt neque Deos cures, neq; præcepta vel minas principum timeas, & contra rempub. litteras arripias ac mittas? Huic Cornelius: De laudibus Christi, de ratione redimendorum animorum, non de imminutione imperij, litteras accepi & reddidi. Tum Decius, iratus sanctissimum virum plumbatis cædi, genus id flagelli est atque deinceps ad templum Martis duci iubet, vt simulacrum eius adoraret: id si facere abnueres, pœna capitali afficeretur. At vir sanctus dum ad supplicium duceretur, omnia bona sua Stephano archidiacono comisit. Post hoc vero tertio nonas Maij obtruncatur. Huius corpus beata Lucina vnà cum quibusdam clericis noctu sepeliuit in harenario prædii sui, via Appia non longe à cœmiterio Callisti. Sunt qui scribant hunc pontificem sub Gallo & Volusiano passum, At ego multo magis Damaso credo, qui Decij iussu hoc factum affirmat. Cornelius autem mense Decembri sacrorum initiandorum potestatem bis fecit, vnde presbyteros quatuor, diaconos quatuor, episcopos

pos septem creauit. Sedit annis duobus, mensibus duobus, diebus tribus. Sedes autem diebus quinque & triginta tum vacat.

ANNOTAT.

Post S. Fabiani obitum, & Cornelij electionem, primum in Ecclesia Romana schisma fuisse constat, Nouatianus enim quidam presbyter S. R. E. ambitionis spiritu inflatus, Nouato presbytero asro, magni nominis viro, & quibusdam confessoribus, eiusdã Nouati dolis, & fallacijs circumuentis auctoribus (hi duo pro Christi fide in vinculis fuerant) Pontificatum contra cornelium, Romæ assumpsit, occasione accepta, quod Cornelium Papam, & qui ei consensissent, in hæresim prolapsus esse diffamasset, cùm præter ipsius & sociorum eius sententiam, eos, qui idolis sacrificauerant pœnitentes in ecclesiæ communionem, suscepissent. Nouati enim socij lapsis, & immundis sacrificijs coinquinatis, quanquam eos dignè pœnituisset, spem omnino ecclesiasticæ reconciliationis denegabant, Deo eiusmodi causam remittentes, qui solus peccata dimittere posset. Diu autem in schismate contra cornelium & eius successores Romæ episcopus fuit, A quo hæresis Nouatianorum manauit. Hæc Eusebius libris VI. & VII. historiæ ecclesiasticæ, & Damasus in vitis Fabiani & Cornelij pontificum. Huius Nouatiani in Episcopatu successores Romæ vsque ad Cælestini Papæ pontificatum permanserunt, à quo deinceps publicè episcopum habere prohibiti sunt, vt auctor est Socrates libro VII. cap. XI. historiæ ecclesiasticæ. Huius schismatis, & hæresis frequens mentio est, in epistolis sancti Cypriani, qui hoc tempore vixit.

S. LVCIVS I.

LVcius natione Romanus, patre Porphyrio, imperante Gallo Hostiliano, Pontifex eligitur. 23. Pom.

Gallus enim cum Volusiano filio imperium obtinuit: quorum temporibus in vltionem Christiani nominis tanta pestis exorta est, vt paucæ domus, nedum ciuitates & prouinciæ extiterint, quæ non tãtam calamitatem senserint. Verùm Gallus & Volusianus dum contra Aemelianum res nouas agitantem, bellum ciuile moliuntur, Interám ne necantur, non dum completo imperij sui biennio. AEmilianus verò obscuro locus natus, tertio mense occupatæ tyrannidis opprimitur. Mox autem Valerianus in Rhetiis & Norico ab exercitu, Gallienus Romæ à senatu imperatores eliguntur. Quorum imperium perniciosum Romano nomini fuit, principum ignauia, & in Christianos sæuita. Nam & Germani Rauennam vsque peruenêre, ferro ac flamma omnia vastantes, & Valerianus in Mesopotamia bellum gerens, à Parthis captus, in seruitute turpiter vixit. Eò enim vt scabello Saporês Persarum rex equum inscensurus vtebatur: ac meritò quidem, cùm statim vbi imperium arripuit, octauus à Nerone adigi tormentis Christianos, idola colore, abnegantesque interfici vbique iusserit. Territus autem tam claro Dei iudicio Gallienus, pacem ecclesijs tribuit. Serò tamen: iam enim Dei voluntate barbari omnes in fines Romanos eruperant, & tyranni quidam pernicioſi exorti sunt, deseruisset, ac Mediolani libidinibus operam daret, occiditur.

Gallus imper.

Valerianus & Gallienus imperatores.

Lucius igitur mortuo Volusiano exilij pœna liberatus, Romam veniens constituit vt duo presbyteri, diaconi tres, vbiq; locorum episcopum comitarentur, eius vitæ & actionis testes. Huius autem temporibus martyrium passus est Cyprianus, qui primo rhetoricam docuit: deinde suadente presbytero Cæcilio, vt Hieronymus ait, à quo & cognomen sortitus est, ad Christianos trãsiens, omnes facultates suas pauperibus erogauit. Presbyter primò, deinde Carthaginẽsis episcopus creatus, sub Gallo & Volusiano martyri pœna affi-citur. Cuius vitam & martyrium Pontius eiusdem Cypriani presbyter & exilij comes, egregio volumine composuit. Ante verò quàm moreretur Cyprianus, venerat in sententiam ecclesiæ Romanę, non esse rebaptizandos hæreticos, sed sola manus impositione in

Cyprianus.

gratiam recipiendos Hac enim de re inter Cyprianum & Cornelium magna fuerat olim contentio. Lucius verò antequàm ad martyrium iubente Valeriano duceretur, omnem potestatem ecclesiæ Stephano archidiacono suo permisit. Ter autem dãdis ordinibus sacris vacauit Decembri mense, vnde presbyteros quatuor, diaconos quatuor, episcopos septem creauit. Sepultus est in cœmeterio Callisti via Appia octauo calendas Septembris. Sedit annis tribus, mensibus tribus, diebus tribus. Dies quinq; & triginta sedes tum vacat.

S. STEPHANVS I.

24. Pont.

STephanus natione Romanus, patre Iulio, cùm iam de imperio Romano actũ videretur, pontifex eligitur, eo potissimum tempore, quo Postumus in Gallia tyrannidem occupat, cum maximo reip. emolumento.

Nam annis decem ingenti moderatione vsus, pulsis hostibus, prouinciam in pristinam formam redegit. Huic deinde militari tumultu apud Maguntiacum interfecto, Victorinus successit, vir quidem in re militari strenuus: sed dum nimiæ libidinis esset, & aliena matrimonia corrumperet, Agrippinæ occiditur.

Stephanus autem ad ordinandam ecclesiam conuersus, instituit, ne sacerdotes & leuitę vestibus sacris alibi quàm in ecclesia, & peragendis sacris vterentur: ne si secus facerent, pœnã Balthasar regis Babylonis subirent, qui vasa sacra prophanis manibus attigerat. De rebaptizandis autem his qui ad fidẽ rediissent, eadem sensit quæ Cornelius Pontifex: neque vllo modo his communicandum esse qui rebaptizarent. Vnde Dionysius qui antea hac de re cum Carthaginensibus & orientalibus senserat, mutata sententia, ad Stephanum scribens, eum bono esse animo iubet, cum ecclesiæ tam Asianæ quàm Africanæ, mutata opinione, in sententiam Romanæ sedis iam veniissent. Iuuit & ecclesiam Dei illa tempestate Malchion eloquentissimus Antiochenæ ecclesiæ presbyter. Hic enim cõtra Paulum Samosatenum episcopũ Antiochenum scripsit, quòd dogma Artemonis instaurare conaretur, affirmantis Christum communis naturæ hominem tantummodo fuisse, sed à Maria sumpsisse principium. Quæ opinio postea in Antiocheno cõcilio omniũ cõsensu improbata est. Hac autem de re idem Malchion grandem epistolam nomine Synodi ad Christi fideles scripsit. Stephanus autem cum opere & verbis multos gentiles ad fidem Christi conuertisset, conquisitus à Gallieno, vt quidam volunt, vel ab his qui ex Deciano edicto Christianos persequebantur, vnà cum plerisque suorum ad martyrium rapitur. Capite enim mulctatus, in Callisti cœmeterio via Appia sepelitur, quarto nonas Augusti cum iã ex ordinibus sacris bis mense Decembri propositis, presbyteros sex, diaconos quinq; episcopos tres creasset. Sedit annis septem, mensibus quinque, diebus duobus. Sedes autem ad dies duos & viginti tum vacat.

Malchion Presbyter.

S. XYSTVS II.

25 Pont.

XYSTVS secundus, natione Græcus, patria Athenienſis, ex philosopho Christi discipulus factus est, durante adhuc Deciana & Valeriana persecutione.

Sed non erit à re nostra alienum, reliquos tyrannos, vt cœpimus, sparsim scribere, quoad verum principem attigerimus. Nam Victorino in Gallia interempto, Tetricus senator, qui tum Aquitaniam gubernabat, absens à militibus imperator creatur. At verò dum hæc in Gallia agerẽtur, per Odenatum Persæ victi, defensa Syria Mesopotamia vsque ad Ctesiphontem recepta est.

Eaque tempestate exorta doctrina est apud Ptolemaidem, quæ olim Barce vocabatur, Pentapoleos ciuitatem, plena blasphemiis in Deum patrem & in Christum, quem summi

Dei

Dei filium esse negabat, primogenitumque omnis creaturę, simul etiam Spiritus sancti intellectum auferebant. Hi Sabelliani à Sabellio auctore, tam peruersæ sectæ inuētore, vocati sunt. Quid dicam de spurcissimo Cherinti dogmate? Qui post mille annos futurā anastasim, & regnum Christi in terris dicebat: vnde Chiliasta à Græcis vocatus est. Is autem quia libidinum & cupiditatum impatiens erat voluptates ipsas in promissionibus futuri regni sanctus proponebat, abundātiam ciborum, & mulierum copiam. Idem sentiebat & Nepos in partibus Aegypti episcopus. In delitijs enim corporis & voluptatibus omnibus regnaturos in terra sanctos cum Christo dicebat. Hinc Nepotiani, tam turpis sectæ imitatores, vocati sunt. Confutare & extinguere has opiniones Xystus aliquādo meditabatur, verum accusatus quod Christi fidem contra imperatorum decreta prædicaret, captus ad Martis templum ducitur, vt aut Marti sacrificet, aut si id facere noluerit, pœnam capitis subeat. Euntem ad supplicium Laurentius archidiaconus ita alloquitur: Quo (inquit) progredieris sine filio pater? Quo sacerdos optime sine ministro properas? Cui Xystus ego te non desero fili, maiora tibi pro fide Christi supersunt certamina, post triduum me sequeris sacerdotem leuita. Interim autem si quid in thesauris habes, id pauperibus distribue. Eodem verò die vnà cum Xysto diaconi sex interficiuntur: Felicissimus, Agapitus, Ianuarius, Magus, Innocentius, Stephanus sexto idus Augusti. Laurentius verò triduo post vnà cum Claudio subdiacono, & Seuero presbytero, & Crescentio lectore, & Romano ostiario, variis cruciatibus necatur quarto idus Augusti. Exustum igni Laurentium ferunt. Vincentius verò quem Xysti discipulum fuisse constat, in Hispaniam profectus huic martyrio interesse non potuit. Xystus autem in pontificatu suo sacrorum ordinum potestatē bis fecit mense Decembri, vnde & presbyteros quatuor, diaconos septem, episcopos duos creauit: Xysti corpus in cœmeterio Callisti via Appia sepelitur. Reliqui verò martyres iacent in cœmeterio Prætextati in agro Veranio via Tiburtina. Sedit autem Xystus annos duos, menses decem, dies tres & viginti. Vacat tum sedes dies quinque & triginta.

Sabellia ni.

Nepotiani.

Laurentius.

ANNOTAT.

Ita certum, & manifestum est Xystum Papam II. & eius archidiaconum Laurentium cum plerisq; alijs clericis, & laicis fidelibus Romanis, sub Valeriano, & Gallieno imperatoribus martyria consumasse, quàm ea quæ auribus, & experientia percipi consueuerunt: passim tamen eos sub Decio imperatore occisos fuisse legimus historicorum quorundam proculdubio incuria, Decium cum Valeriano confundentium. Nam Fabianus quidem sub Decio: Cornelius sub Gallo, & Volusiano: Lucius, Stephanus, & Xystus II. sub Valeriano pro Christo capite pœnas dedisse ex temporum ordine atque ex aliquot epistolis D. Cypriani, Damasi, Eusebijq; libris VI. & VII. hist. ecclesiastica manifeste liquet.

Post Xysti II. mortem, ob persequutionis sæuitiam, Romanam sedem annum I. menses XI. & dies XV. pastore vacasse tradit Damasus, qui etiam presbyteros, vacanti ecclesiæ præfuisse inter pontificatus tempore refert. Sed hoc ex instituto in fine operis ostendam.

S. DIONYSIVS.

Dionysius, cuius origenem Damasus inuenire potuisse negat, ex monacho Pontifex creatus, presbyteris ecclesias & cœmeteria in Vrbe Roma statim diuisit. Parochias & diœceses foris distribuit, quò quisque finibus suis limitibusue contentus esset. *26. Pont.*

Huius temporibus fuisse Claudium existimauerim: qui vbi ex voluntate senatus imperium suscepit, Gothos annis iam quindecim, Illyricum Macedoniamque vastantes, bello adortus, incredibili clade superauit. Hanc ob rem in curia aureus clypeus, in Capitolio aurea statua eidem à senatu decreta est. Morbo autem correptus *Claudius imp.*

apud Syrmium moritur,nõdum expleto biennio in imperio. Quo mortuo ſtatim Quintillus frater ab exercitu imperator eligitur,vir quidem vnicæ moderationis, & qui ſolus fratri præferri poſſet. Is quoque decimoſeptimo imperij die interficitur.

Paulus Samo apoſtata.

Dionyſij verò temporibus, Paulus Samoſatenus ab orthodoxa fide deſciſcens, Artemonis hæreſim ſuſcitauit. Nam in Demetriani locum Antiochenus epiſcopus creatus, ſuperbe nimium ſeſe habebat, Inter eundum enim prę ſuperbia & litteras relegebat, & dictabat epiſtolas, multis conſtipato agmine præcedentibus ac ſubſequentibus, vnde propter hominis arrogantiam, Chriſtianam religionem plerique deteſtabantur. Sed quid facerent noſtra tempeſtate, qua nil vel ſuperbiæ vel pompę, nolo dicere luxuriæ, addi poteſt, ſi toti adoleſcentes ante ambulones ſericatos & occinatos in equis præferocibus, ac phaleratis viderent? Sique ſubſequentium presbyterorum turbam cernerent, chlamydibus optimi cuiuſque coloris hinc inde ab equis deauratis pendentibus? Execrarentur eos ſat ſcio: dicerent nil eis cum Chriſto præter ſimilitudinem quandam religionis commune eſſe. Ad Paulum redeo, quem tutius reprehendere licet. Is enim inflatus opinione ſui ipſius, ac tribunal altius quærens, negabat Dei filium è cælo deſcendiſſe, ſed à Maria cæpiſſe originem, & initium è terra habuiſſe. Hanc ob rem in concilio Antiocheno omnium epiſcoporum qui aderant, conſenſu, publicè damnatus eſt: maximè verò Gregorij Cæſarienſis epiſcopi, viri ſanctiſſimi ſententia, qui tanto concilio interfuit: & poſtea pro fide Chriſti martyrij pœnam ſubijt. In Paulum verò Malchio Antiochenus presbyter multa diſſeruit & ſcripſit quia Artemonis hæreſim (vt dixi) inſtaurare conabatur. Huic autem concilio propter ſenium intereſſe Dionyſius non potuit. Ea tamen de re ad eum per Maximum Alexandrinum epiſcopum latè perſcriptum eſt. Mortuus autem Dionyſius, ſepelitur in cœmiterio Calliſti, vbi ex inſtitutionibus duabus, menſe Decembri habitis, presbyteros duodecim, diaconos ſex, epiſcopos ſeptem creaſſet. Sedit annis ſex, menſibus duobus, diebus quatuor. Vacat tum ſedes dies ſex.

Gregorium Cæſarienſis epiſcopum.

ANNOTAT.

Huius Dionyſij eccleſia, quod ſciam, Salomonem memoriam non colit. Quem naturali morte deceſſiſſe ex eo opinor, quod diu vixit: & nemo eius martyrium commemorat, atque in tranquilla eccleſia tempora, pace à Gallieno edicta publicis, Chriſtianis data, mors eius incidit. Liber quoque bibliothecæ Vaticanæ quem ſupra citaui eum confeſſorem aperte nominat. Damaſus Felicem, & qui huic ſucceſſit Eutychianum, item Caium, Marcellinum, & Marcellum martyres prodit: ita etiam eos eccleſia celebrat,

S. FELIX I.

27. Pont. Aureliamus imp.

FElix natione Romanus, patre Conſtantino, Aureliani tempore fuit. Qui anno ab vrbe condita milleſimo ac vigeſimoſeptimo imperium adeptus, vir militari diſciplina Clarus, Gothos apud Danubium graui prælio ſuperat. In Aſiam deinde traijciens, Zenobiam, quæ occiſo Odenato marito orientis tenebat imperium apud Thymas haud longe ab Antiochia terrore magis quàm prælio vincit, eamque in triumphum vnà cum Tetrico ducit, quo apud Catalaunos ſuperato, Gallias receperat. Aureliani tamen clementia & humanitate Zenobia honorificè in vrbe conſenuit: vnde Zenobia familia Romana originem habuit: & Tetricus conſeruatus, Lucanis deinde præfuit. Ad pacis verò opera conuerſus imperator, & templum Apollinis, & muros vrbis magnificentiſſimis operibus extruit. Hic autem poſtea mota in Chriſtianos perſecutione, nonus à Nerone, de cęlo tactus inter Conſtantinopolim & Heracleam in Zenophrurio occiditur.

Felix autem martyrum glorię cõfulgens, ſtatuit vt quotannis ſacrificia eorum nomine celebra-

celebrarentur, vtque nullibi, quàm in sacro loco & à viris sacris initiatis sacrificiũ, quod Missam appellant, celebraretur, necessitatẽ semper excipiens. Quòd si de consecratione tẽpli ignoratum fuerit, vtpote vetustate & abolitione monumẽtorum, cõsecrari denuò mãdat. Neque enim (vt ipse aiebat) iteratũ dicitur, quod factum esse nescitur. Huius tempore Manes quidã gente Persa, vita & moribus, barbarus, profiteri se Christum ausus est, ascitis in societatem duodecim discipulis, quò fidem rebus in omnibus facere. Vtautẽ tũ impugnatur Manes ob impietatẽ & superbiam, ita maximè laudatur Anatolius Laodicenus episcopus propter religionem & doctrinam. Ausus etiam eodem tempore Saturninus est nouam Antiochiam cõdere, exercitus opera fretus. Verùm dum audacter nimium imperium quoque molitur inuadere, Apameæ tandem occiditur. Felix autem vbi repetitis sacris ordinibus mense Decembri, presbyteros nouẽ, diaconos quinque, episcopos quinque creasset, martyr via Aurelia sepelitur, tertio calendas Iunij in basilica, quam antea in honorem Dei condiderat, secundo ab vrbe milliario. Sedit autem annis quatuor, mensibus tribus, diebus quindecim, Vacat tum sedes quinque.

Manes Persa

S. EVTYCHIANVS.

28. Pont.

EVTYCHIANVS natione Tuscus, patre Maximo, temporibus Aureliani fuit.

Cui quidem interempto Tacitus succedit, vir certè idoneus reipub. gubernandæ ob eius virtutem & integritatem. Verùm in Ponto sexto mense post adeptum imperium occisus est, Florianus quoque qui Tacito successit, tertio demum imperij sui mense, apud Tarsum, occiditur.

Tacitus imp.

Florianus succeßit Tacito.

Eutychianus autem instituit, vt in altari fruges benedicerentur, maximè verò fabæ & vuæ. Constituit item, ne, qui martyres sepelire vellent, sine Dalmatica, colobióue purpureo id facere auderent, se nesciente præsertim. Sunt qui scribant huius temporibus Dorotheum eunuchum fuisse, virum certè Græca & Hebraica lingua doctissimũ, cuius doctrina mirificè delectatum Aurelianum ferunt. Nam ita primis imperij sui annis Christianis fauit, vt Pauli Samosateni sectã ab ecclesia separauerit. Verùm postea malis consiliis subornatus, in Christianos (vt dixi) persecutionem mouens, scriptis iam ea de re ad Præsides prouinciarum litteris, diuino iudicio interimitur. Ipsius autẽ Dorothei scripturas sacras exponẽtis, auditor Eusebius etiam adolescens fuit. Anatolius quoque Alexãdrinus Laodiceę Syrię episcopus, multæ doctrinæ vir, præclara quædam in mathematicis & scriptura sacra tum composuit. Inuectus est & in Manichæorũ hæresim, quæ tũ maximè inualuerat: Hi ad reliquos errores & duas substantias introduxerunt, bonam & malã, dixereq; animas ex Deo quasi ex aliquo fonte manare. Testamentũ vetus omninò respuebant: nouum verò aliqua ex parte recipiebãt. At Eutychianus vbi ex sacris ordinibus mẽse Decembri habitis, presbyteros quatuordecim, diaconos quinque, episcopos nouẽ creasset, martyrio coronatur, & in cæmiterio Callisti via Appia sepelitur, octauo calendas Augusti. Sedit annum vnum, mensem vnum, diem vnum. Vacat tum sedes dies octo. Sunt tamen qui scribant eum annis octo, mensibus decem in pontificatu vixisse, sed ego multò magis Damaso credo, qui primæ sententiæ auctor est.

Dorotheus.

Anatolius Alexandrinus. Episcopus Laodiceæ.

S. CAIVS.

29. Pont.

CAius natione Dalmata, patre Caio, ex genere Diocletiani imperatoris, primùm Probi tempore fuit, deinde Caio & Carino imperantibus.

Probus autem rei militaris gloria insignis, susceptæ reipublicæ administratione, Gallias à barbaris occupatas ingenti felicitate restituit. Saturni-

Probus imp.

num imperium vsurpare conantem in oriente, Proculum & Bonosum Agrippinæ magna celeritate oppressit. Apud Syrmium tamen vir acer & iustus tumultu militari & licentia occiditur, anno imperij eius sexto, post quem Carus Narbonensis imperium suscepit ac biennio tenuit. Hic cum filios duos, Carinum & Numerianum ad gubernacula imperij traduxisset, bello Parthico captis etiã Charris & Ctesiphonte nobilissimis vrbibus, in castris fulmine ictus concidit. Numerianus verò, qui tum cum patre erat rediens, Apri soceri sui fraude necatur. Carinus autem probris omnibus contaminatus, à Diocletiano, difficili tamen bello in Dalmatia victus, scelerum suorum pœnas tandem luit.

Carus Narbonẽsis.

Caius verò ordines in ecclesia distinxit, quibus tanquam gradibus quibusdam ad episcopatum ascenderetur. Hi erant ostiarius, lector, exorcista, acolytus, subdiaconus, Diaconus, presbyter, episcopus. Idem quoque (vt quondam Fabianus) regiones diaconis diuisit, qui res gestas martyrum conscriberent. Constituit etiã ne prophanus quispiam sacris initiatum in iudicium vocaret, néue paganus, aut hæreticus accusandi Christianum hominem potestatem haberet. Huius tempore fuisse Victorinum Pitabionensem episcopum cõstat, qui multa cõmentaria in sacros codices scripsit. Inuectus est etiã hæreses omnes, licet non æquè Græcam linguam ac Latinam nouerit, vt Hieronymo placet, qui affirmat eius scripta grandia sensu, compositione vilissima apparuisse. Pamphilus verò presbyter Eusebij Cæsarienſis episcopi necessarius, adeo diuinorum voluminum cupidus fuit, vt magnã partem librorum Origenis sua manu descripserit: quos quidẽ libros Hieronymus affirmat se vidisse in bibliotheca Cæsarienſi tanta auiditate, vt Crœsi diuitias consecutum se arbitraretur. Scripsit idem Pamphilus Apologeticum pro Origene, quod etiam Eusebius nõ multò pòst fecit. At verò Caius orta in Christianos tempore Diocletiani tanta persecutione, quanta nunquam antea, in subterraneis locis, quas cryptas vocant, diu latuit. Captus deinde à persecutoribus vnà cum Gabinio fratre, eiusque filia Susanna, martyrio coronatur. & via Appia in cœmeterio Callisti sepelitur, decimo calendas Maij. Sunt etiam qui scribãt Luciam, Agatham, Hagnetem non multò pòst martyrium passas fuisse. Sedit autẽ Caius annis vndecim, mẽsibus quatuor, diebus duodecim. Quo quidem tẽpore presbyteros quinque & vinginti, diaconos octo, episcopos quinque creauit, quater ordinibus sacris mense Decembri habitis. Vacat tum sedes dies vndecim.

Victorinus Pitabionẽsis episcopus Pamphilus Eusebij necessarius.

S. MARCELLINVS.

30. Pont.

Marcellinus natione Romanus, patre Proiecto, Diocletiani Dalmatę obscuro loco nati, & Maximiani temporibus fuit.

Diocletianus imp.

Diocletianus enim anno ab vrbe condita M.XLI. ab exercitu imperator electus, Aprum qui Numerianum interfecerat, ipsemet occidit. Verùm moto in Gallia tumultu potius quàm bello, eò cum exercitu Maximianum cognomento Herculeum misit, qui agrestes facilè compescuit. At verò circunstrepentibus vndique bellis, cum solus Diocletianus resistere tot periculis non posset, Maximinianum, Augustum: Constantium verò & Maximianum Galerium, Cæsares creat. Maximianus autem Herculeus Carausio fraude Alecti interempto, Britanniã post annos decem recipit. At Cõstãtius, cum primò in Gallia malè pugnasset, renouata secundò pugna, multa millia Alemanorũ occidit, qui eò venerant mercede conducti, ac Gallias pacatas reddidit. Diocletianus interim captã Alexandriam, quàm Achilleo resistente mẽsibus octo obsederat, diripiendam militibus dedit. Præterea verò Maximianus Galerius cũ duobus prælis contra Narseum bene pugnasset, postremò inter Galletium & Charras superatur. Atque tam finistra pugna amissis copiis ad Diocletianum confugit: à quo ita arroganter acceptus est, vt per ali-

quot

quot millia passuum purpuratus ante currum eius cucurrisse dicatur. Is autem hac contumelia motus, repetito bello hostes superat ac domat.

Decima Christianorũ persecutio.

Pacatis hoc modo vndique rebus Diocletianus in oriente, Maximianus verò Herculeus in occidente vastari ecclesias, Christianos affligi, interficique mandant, decima post Neronem persecutione, quæ certè omnibus diuturnior & immanior est habita. Nam & scripturæ sacræ igni exustę sunt, & si quis Christianus in magistratu fuisset, eo sublato remanebat infamis. Præterea verò serui, qui in Christianismo perdurabãt, libertatem consequi non poterant, milites item Christiani cogebantur aut immolare idolis, aut militiã pariter vitamque deponere, edicto principis in foro posito. Hoc verò quidã lacerare ausus, pelle nudatus, superfuso aceto & sale tã diu cruciatur, quoad vita superfuit. Hunc in fide confirmãrunt Dorotheus, & Gorgonius viri clarissimi. Iisdem diebus fortè fortuna in vrbe Nicomedię regia domus incendio conflagrare cœpit, vnde imperator à Christianis id factũ falsa suspicione existimans, multos interfici, plerosq; viuos in ignem conijci iubet. Eadem quoq; sæuitia vsi sunt, qui in Melitene prouincia, in Syria, in Africa, in Thebaide, in AEgypto cum imperio erãt. In planitie verò Palestinę & Tyri multi sæuissimis bestiis expositi sunt. Nullum autem genus tormenti Christianis tum non adhibitum est. Pro vngulis enim testas fictilium vasculorum adhibebant: quibusdã verò arundines acutæ sub vnguibus figebantur. Hoc etiã tormento vexatæ mulieres sunt, arundinibus ipsis per pudẽda corporũ adactis. Vrbs quædam in Phrygia tota combusta est, quia ciues idolis sacrificia exhibere recusarunt, Adaucto Romano viro sanctissimo eos in fide retinẽte: ad hęc postremo venêre sæuissimi tortores, vt oculis effossis, ac cauterio adustis sęuirent. Passi etiam martyrium sunt Anthimus Nicomedię episcopus, Lucianus presbyter, Antiochenus vir doctissimus, Pamphilus Cæsarienſis, Phileas Aegyptius, qui & Thmuenus episcopus vocabatur. Is enim capitali pœna afficitur, quòd & librum de laudibus martyrum composuit, & impugnare iudices male iudicantes ausus est. Quid plura? cùm Damasus referat xvij. millia hominũ vtriusque sexus diebus xxx. per diuersas prouincias martyrio coronata fuisse. Omitto eos, qui in insulas relegati sunt, vel ad metallum, vel ad opus metalli, vel ad fodiẽdas arenas, excidẽdosque lapides damnati, quę multitudo prope infinita est habita. At Marcellinus Pontifex ad sacrificia gentium ductus, cum minis instarẽt carnifices, vt thura diis exhiberet, metu perterritus, Deos alienos adorauit. Habito deinde non ita multò pòst concilio C. & LXXX. episcoporum in Sinuessa vrbe Campaniæ, eò & Marcellinus squalidus & puluerulentus ac cilicio indutus proficiscitur, petitq; vt sibi pro inconstãtia, debita pœna tribuatur. Quj eum damnaret, in tãto concilio nemo vnus inuentus est, cum dicerent omnes ea fermè ratione Petrũ peccasse, ac flendo peccati pœnã luisse. Rediit Romam Marcellinus iratus, Diocletianum adijt, hominemq; increpat, qui se impulerit diis gentium immolare. Ducitur ad martyriũ Diocletiani iussu Marcellinus cum Claudio, Cyrino, Antonino Christi fidelibus. Inter eundũ verò Marcellum presbyterum admonet, ne Diocletiani prœceptis obtemperet in rebus maximè ad fidẽ pertinentibus: néue corpus suum sepulturæ traderet, quòd diceret ob negatum Saluatorem se id nequaquam mereri. Horum autẽ simul interemptorũ corpora, Diocletiani iussu ad dies sex & triginta insepulta iacuerũt via publica. Vnde Petri Apostoli iussu, qui Marcello in somnis apparuit, via Salaria in cœmeterio, quod Priscillę deinceps nomẽ habuit, sepeliũtur, sexto calendas Maias, apud beati Crescentionis corpus. Tandem verò aperuit oculos Deus (vt Eusebius ait) & eo Diocletianum compulit, vt depositio imperio priuatus viueret. Idem fecit & Maximianus eius collega, accerrimus persecutionis Christianæ auctor, qui post aliquot annos multis, variisque morbis vexatus, ac post longos cruciatus, insania mentis percitus, furiisque scelerum agitatus, seipsum tandem peremit. Hanc autem cala-

Anthimus episc. Lucianus pres. Phileas Aegyptius.

mitatem, quam nostri passi sunt, à Deo permissam refert Eusebius, propter corruptos nimia libertate & indulgentia Christianorum mores, maximè verò ecclesiasticorum, quorum peruersitatem diuina iustitia frenare hac persecutione instituit, dum simulationem in vultu, dolum in corde, fallaciam in eorum verbis cerneret. Hi enim liuore, superbia, inimicitiis, odiis inter se certantes, tyrannidem potius quàm sacerdotium sapere videbantur, Christianæ pietatis omnino obliti, ac diuina mysteria profanantes potius, quàm celebrantes. Sed quid futurum nostra ætate arbitramur? qua vitia nostra eò creuêre, vt vix apud Deum misericordiæ locum nobis reliquerint. Quâta sit auaritia sacerdotum, & eorum maximè qui rerum potiuntur, quanta libido vndiq; conquisita, quanta ambitio & pŏpa, quanta superbia desidia, quanta ignoratio tũ suijpsius, tũ doctrinę Christianę, quàm parua religio, & simulata potius quàm vera, quàm corrupti mores, vel in profanis etiam hominibus (quos seculares vocant) detestandi, non attinet dicere, cùm ipsi ita apertè & palàm peccent, ac si inde laudem quærerent. Venient (mihi credite, vtinam falsus sim, vates) veniet Turcus hostis Christiani nominis, Diocletiano & Maximiano violentior. Italiæ claustra iam pulsat. Nos desides & somniculosi interitum communem expectamus, voluptati priuatæ poti ùs quàm communi vtilitati consulentes. Ad Marcellinum venio, quẽ vtinam aliquando imitati, ad sanitatem redeamus. Hic enim (vt dixi) cognito errore suo, quo à fide defecerat, ad se rediens, martyrium pro fide Christi constanti animo passus est, vbi ex sacris ordinibus bis mense Decembri habitis, presbyteros quatuor, diaconos duos, episcopos quinque creasset. Sedit autem annis nouem, mensibus duobus, diebus sedecim. Vacat tum sedes dies quinque & viginti.

S. MARCELLVS I.

Ex Pont.

MArcellus natione Romanus, patre Benedicto, ex regione viæ latæ, à Constantio & Galerio vsque ad Maxentium peruenit.

Constantius & Galerius imp.

Constantius enim & Galerius, abdicantibus se ab imperio Diocletiano & Maximiano, imperij gubernacula suscipiẽtes, prouincias inter se partiti sunt. Nam Galerius Illyricum, Asiam & orientem sortitus est: Constantius verò singulari moderatione vsus, Gallia tantùm & Hispania contentus fuit, licet ei & Italia sorte obtigerit. Vnde Galerius duos Cæsares legit, Maximianum quem orienti præfecit, & Seuerum, cui Italiam commendauit. Illyricum ipse retinuit, quòd ea barbaros hostes populi Rom. iter facturos sentiebat. At Constantius vir singularis mansuetudinis & clementiæ, Gallis omnibus carissimus fuit, præcipuè verò quòd & Diocletiani vafrum ingenium, & Maximiani crudelitatem non sine magno discrimine euaserant. Moritur autem Constantius Eboraci in Britannia, principatus sui anno decimotertio, atq; in diuos summo omnium consensu refertur.

Ad Marcellus diuino cultui intentus, vbi Priscillam matronã Romanã impulisset cœmiterium suis sumptibus via Salaria construere, titulos quinque & viginti in vrbe Roma constituit, quasi diœceses ad commoditatem baptismi & oportunitatem eorum, qui ad fidem ex gentibus quotidie veniebant, consultum iri & eo modo sepulturis martyrũ videbat. Maxentius verò vbi Lucinam matronam Romanam instituisse Ecclesiam Dei rerum suarum hæredem intellexisset, iratus, & mulierem ipsam relegauit ad tempus, & Marcellum captum impellere minis conatus est, vt & episcopatu se abdicaret, & Christianum nomen deponeret, quem vbi contemnere & deridere sua præcepta vidit, in cacabulum ad custodienda animalia publica (vt quidam volunt) statim inclusit: quo in loco nec orationes vnquam, nec ieiunia prætermisit. Parochias itẽ non secus ac si liber esset, epistolis gubernabat. Mense autem nono captiuitatis suæ à clericis noctu è cacabulo liberatus est, qua re maiore percitus ira Maxentius, sanctissimum virum in cacabulum redegit: vbi cum

Maxentius imp.

fœdè,

fœdè, & incommodè habitaret, pedore & situ mortuus est. At verò Lucina sanctissimi viri corpus via Salaria in cœmiterio Priscillę condidit decimoseptimo calendas Februarij. Postea autem re Christiana crescēte, cacabuli domus in Ecclesiam erigitur beati Marcelli nomine, quæ etiam ætate nostra inuisitur. Sunt autem qui scribant Mauritium cum vna Christianorū legione apud Rhodanum flumen à persecutoribus cęsum. His additur Marcus, Sergius, Cosmas, Damianus, aliique complures, qui vbiq; terrarum cædebantur. Marcellus autem annis quinque sedens, mensibus sex, diebus vno & viginti, ex sacris ordinibus mense Decembri habitis, presbyteros sex & viginti, diaconos duos, episcopos vnum & viginti creauit. Vacat tum eius morte Romana sedes dies viginti.

Marcus.
Sergius.
Cosmas
Damian⁹ mart.

S. EVSEBIVS.

EVsebius natione Grecus, patre medico, pontificatum adijt Constantino & Maxentio imperantibus. 32. Pont.

Nā mortuo Constantio (sicut dixi) Claudij ex filia nepote, Constantinus eius & Helenę in gratiā Herculei repudiatę filius, occidētis imperiū maximo omniū consensu adeptus est. Romę interea prętoriani excitato tumultu, Maxentiū Maximiani Herculei filium, Augustum nuncupant. Vnde Maximianus spe recuperandi imperij ex solitudine Lucanię Romam venit, litteris Diocletianum adhortatus, vt idem ipse faceret. Contra hos motus missus à Galerio Seuerus cum exercitu, dum vrbem Romam obsidet, fraude militum, qui cum Maxentio sentiebant, circunuentus, fugiens demum Rauennæ occiditur. Paululum etiam abfuit, quin Maximianus pater, militum beneuolentiam pollicitationibus & largitione quærens, à filio Maxentio occideretur. Is autem in Gallias ad Constantium generum profectus, dum circumuenire hominem studet, detecto per Faustam eius filiam dolō, quæ rem omnem marito aperuit, fugiens, ac Massiliæ oppressus, suorum scelerum pœnas tandem luit: vel seipsum (vt quidam volunt) desperatis rebus interfecit.

Constantinus imp.

Dum autē Eusebius in pontificatu viueret, crux Domini inuēta est quinto nonas, Maij & ab Helena Constantini matre exornata, ac in magna, veneratione habita. Baptizatur & Iudas crucis inuentor, quem postea mutato nomine Cyriacum vocarunt. Hęreticos quoque idem pontifex reconciliauit, imposita tātum modo manu. Instituit præterea, ne prophani quos laicos vocāt, episcopum in iudicium vocarent. Huius verò temporibus fuisse Lactantium Firmianū constat Arnobij discipulum. Hic cum Rethoricam Nicomedię doceret, infrequentia discipulorū motus, quòd in Græca ciuitate ageret, ad scribendū se cōtulit, qua in re tantùm valuit, vt post tempora Ciceronis ab eo secundus habeatur. Multa scripsit, sed illa potissimum extant, quæ contrà Gentiles, de opificio hominis, de ira Dei conscripsit. In extrema senectute constitutus, Cæsaris Crispi filij Constantini præceptor fuit in Gallia. Eusebius quoq; Cęsareę Palistinę episcopus, ac bibliothecæ diuinæ cū Pamphilo martyre diligentissimus inuestigator, multa eisdem temporibus scripsit, maximè verò libros euangelicę præparationis, ecclesiasticę historię, in Porphyrium Christianorū hostem acerrimum. Apologias itē sex pro Origene composuit: de vita Pamphili martyris, à quo ob amicitiam cognomentum accepit, libros tres. Eusebius autem Pontifex, habita semel ratione sacrorum ordinum, mense Decembri, cum presbyteros tredecim, diaconos tres, episcopos quatuordecim creasset, Romę moritur, ac in cœmiterio Callisti via Appia sepelitur sexto nonas Octobris. Sedit autem annis sex, mense vno, diebus tribus. Vacat tum sedes dies vnum.

Inuentio S. Crucis.
Iudas crucis inuentor.
Lactantius Firmianus.
Eusebius Cæsareæ.

ANNOTAT.

Quod ex Damasi (vt videtur libro) Platina tradit, crucem Christi ab Helena imperatoris Constantini

matre sub Eusebio inuentam fuisse, qua nam ratione fieri potuerit, non inuenio: cùm nihil tum Constantinus in Syria iuris haberet, quæ incredibili Maximini tyrannide premebatur, neq; adhuc ipse plenè in Christum credebat, quod post crucis in cœlo visionem ardentissimè fecit. Insuper Rufinus libro primo, cap. vij. & viij. Theodentus libro primo, cap xviij. Sozomenus lib. ij. cap. primo, & ij. & Socrates libro primo, cap. xvij. historiæ ecclesiasticæ, id xxv. ferè anno post, Niceno iam Concilio celebrato, quod magis quadrat, factum fuisse referunt.

S. MILTIADES.

S. Pont.

MIltiades natione Afer, Maxentij, Licinij & Maximini temporibus fuit. Licinius enim ex Dacia oriundus, à Galerio in partem imperij recipitur propter eius in re militari præstantiam. Hi, quòd Constantinum videbant apud omnes magno esse in precio, Christianis parcebant. Maxẽtius tamẽ milites clanculum mittebat, qui obuium quemque cẽderent. Arte quoque magica delectatus, grauidas, maximè verò Christianas, funestis sacris adhibitis scindebat infantum causa, quorum cineribus in magia vtebatur, vt ostenderet tyrãnidem seruari etiã per nefas posse. Simili vesania & crudelitate Maximinus quoque in oriente vtebatur, qui magorum magistris & malarum artium doctoribus præmia etiam decernebat, auguriis ac diuinationibus fidem præstans. Sæuior ceteris in Christianos hæc omnia contemnentes est habitus. Vetera autem delubra renouari, ac more veterum sacra diis exhiberi iubet. In hos verò Constantinus mouens, & Maxentium graui prælio victum apud pontem Miluium ita superat, vt dum præ dolore suarum fraudum oblitus, pontem ad decipiendum hostem structum decipulis transit, cum magna parte suorum satellitum submergatur. Et Licinium sororium nauali ac terrestri prælio victum, apud Nicomediam dedere seipsum coëgit, vitamque Thessalonicæ priuatam ducere, ac meritò quidem, cum à fide ob inuidiam deficiens, Christianos Constantino fauentes grauibus suppliciis persequeretur. Maximinus verò diuina vltione inflatis subito visceribus, suppuratisque intestinis ita distenditur, vt inter se & putridum cadauer nil interesset, scatentibus vndique vermibus, & tabo serpente, tanto pedore, vt sustineri fœtor non posset. Hoc volebant eius merita, qui & nostros ad cœmeteria conuenire vetabat, & simulacrum Antiochię consecratum, subornatis sacerdotibus, qui ex adytis id enunciarent, clamasse dicebat, pellendos ab vrbibus Christianos, & præmia in prouinciis distribuit sacerdotibus simulacrorum, qui contra Christianos agerent. Tandẽ verò tyrannus pœnitentia ductus, medico verum dicente, decreto publico vetuit Christianos lædi, eosque suis legibus vti sinit, Sed hoc nihil ei profuit cum vi fierent omnia. Nam grauissimis morbis diutius cruciatus, viuendi finem tandem fecit, homo sæuus & varius: nunc enim in Christianos, nunc pro Christianis agebat.

Dorothea.

His autem cladibus multi Christiani interfecti sunt, maximè verò Dorothea virgo sanctissima & pulcherrima, quæ mortem potius quàm stuprum tyranni pati voluit. Sophronia quoq; à Maxentio sæpius de stupro appellata, cum diutius vitare periculum non posset, seipsam interfecit, Lucretiam imitata. Miltiadis autem institutũ fuit, ne dominico, néue quinta feria ieiunaretur, quia hos dies pagani quasi sacros celebrant. Multa quoque in oblationibus faciendis cõstituit, quod Manichęorum hęresis in vrbe Roma tum maximè inualescebat. His autem peractis, Maximini iussu martyrio coronatur. Idem fatũ subiere & Petrus Alexandrinus episcopus, & Lucianus Antiochenus presbyter, vir moribus & doctrina insignis, & Timotheus presbyter Romanus, alijq; complures episcopi & sacerdotes. Sepultus est autem Miltiades via Appia in Callisti crypta quarto idus Decembris. Viuens adhuc ex ordinibus sacris semel habitis, presbyteros septem, diaconos sex, episcopos duo-

duodecim creauit. Sedit annis quatuor, mensibus septem, diebus nouem. Vacat tum sedes dies septendecim.

ANNOTAT.

Maxentium, qui Romæ Marcelli, Eusebij & Miltiadis temporibus tyrannidem gessit, hostili aliquando in nos animo fuisse, Marcelli Papæ acerba mors, quam ipsi tyrannus intulit, testimonio esse potest. Mitiorem deinde in Christianos factum persecutionemq; prohibuisse refert libro primo contra Donatistas Optatus Afer episcopus Mileuitanus, Sub quo Eusebium etiam morte naturali consumptum esse existimo, tum propter eam, quam dixi, rationem, tum etiam, quod eius martyrium, nec Damasus, nec ecclesia profitetur.

De Miltiade (non vt vulgo legitur Melchiade) dubium esse non debet. Nam eum Romæ viuum post Maxentij necem, sub Pij Constantini imperio, et ab ipso imperatore iudicem datum cum quibusdam alijs episcopis in causa Ceciliani episcopi Carthaginensis libro primo refert. Optatus Mileuitanus & Eusebius historia ecclesiastica lib. 10. cap. 5. idem propemodum tradit. Sed nec Damasus vllam eius martyrij mentionem fecit, vir in his enumerandis alioqui diligens. Liber quoque vetustissimus bibliothecæ Vaticanæ eum confessorem vocat. Nam quod Platina scribit eum Maximini iussu cæsum fuisse fieri omnino non potuit, cum nullum Maximini Romæ, vel in occidente imperium fuerit, Eusebius, & Optatus sub Constantini principatu, post Maxentij, & Maximini ipsius obitum Romæ vixisse tradant, Constantino III. & Licinio III. Augustis consulibus. Quo etiã anno IIII. idus Decẽbris mortuus est, Siluestro successore relicto, auctor Damasus.

S. SILVESTER I.

SIluester natione Romanus, patre Rufino, Constantini temporibus fuit anno ab vrbe cõdita milleſimo, nonageſimo primo, Domini verò anno CCCXVI. 34. Pont.

Sub hoc tandem principe Christiani à tyrannis antea oppressi, non nihil respirare incipiunt. Nam corporis ac animi dotibus cũ optimo quoq; principe comparari Constantinus potuit, militaris enim gloriæ appetentissimus fuit in bello fortunatus, Pacem petentibus libenter dedit liberalibus studiis, vbi per ociũ licebat, delectabatur. liberalitate & gratia omniũ beneuolentiam sibi comparabat, multas leges rogauit ex æquo & bono, superfluas abscidit, seueras nimium emendauit, vrbem in Byzantij ruinis de nomine suo condens, eam Romæ magnitudine ædificiorum parem facere conatus, secundam Romam vocauit. vt literæ sub equestri eius statua indicabant. *Constantinus imp.*

Is igitur tantus princeps omnia circunspiciens, omni cõsiderans, vbi honestatem Christianæ religionis intellexit, qua seruare parsimoniam, paupertate gaudere, mansuetudinẽ colere, paci studere, simplicitate & constantia vti iubemur, eam ita complexus est, vt iturus ad bellum, non alio quàm crucis signo vteretur. Quod sereno cælo dum in Maxentiũ tyrannum copias mouet, & viderat & adorauerat astantesque Angelos audierat dicentes: Constantine, ἐν τούτῳ νίκα, quod etiam fecit, ac tyrannos omnes à ceruicibus populi Romani Christianorumq; omnium depulit, maximè verò Licinium, qui Christianos & domo & militia pulsos, aut religatione, aut carcere (vt dixi) ad mortem vsq; macerabat. aut leonibus obijciebat, aut suspensos tanquam porcos, membratim lacerans dissipabat. Tantum itaque principem ac tam humanum Siluester nactus, relicto Soracte monte, quò à tyrannis sæuientibus relegatus fuerat (vel vt quidam volunt) secesserat, Romã veniens, Constãtinum erga Christianos bene animatum, promptiorem ad optimè de ecclesia Dei promerendum reddidit. Nam & pontificibus diadema aureum distinctum gemmis concedebat: quod quidem Siluester aspernatus, tanquã religioso capiti minime cõueniens, phrygia mitra & candida tantum modo contentus fuit. Permotus autem Constantinus sanctitate Siluestri, ecclesiam in vrbe Roma condidit in hortis Equitij non longè à thermis Dominitianis, quæ titulum Equitij vsq; ad tempora Damasi præ se ferebat. Cui quidem ecclesiæ imperator munificus hęc etiam dona præstitit, patenam argenteam librarum viginti, scyphos duos viginti librarum, calicem aureum duarum librarum, & alia vasa tum argen-

tea,

tea tum aurea quæ enumerare longum esset. Fundum quoque Valerianũ dono dedit in agro Sabino positum, vnde quotannis solidos octoginta capiebat. Hortũ intra vrbem ad regionem Duorum amantium, vnde solidi quindecim capiebantur. Domum in regione Orphea intra vrbem, vnde solidi octo & quinquaginta proueniebant. Verùm, dum hæc Romæ agerentur apud Alexandriam presbyter quidam Arrius nomine, vir specie & forma magis quàm virtute insignis, & laudis ac gloriæ potius quàm veritatis cupidus, serere discordiã in fide Christi cœpit, separare enim filium ab ęterna & ineffabili Dei patris substãtia conabatur his verbis: Erat aliquando quando non erat, non intelligens filium patri coæternum esse; & eandem in trinitate substantiã, cum dictũ sit: Ego & pater vnũ sumus. Cùm autẽ Alexãder Alexãdrinę vrbis Episcop⁹ frustra reuocare Arriũ ab errore tẽtasset, Constãtini mandato, adhibita etiã impẽsa munificè quidẽ, apud Nicæam vrbem Bithynię cõcilium generale indicitur: cui trecenti & octodecim episcopi interfuêre. Disputatũ est in eo loco aliquandiu, & quidẽ acriter. Nam viri aliquot in quæstionibus callidi, Arrio tũ quidẽ fauebant, simplicitati fidei nostræ aduersantes, licet ex his quidam doctissimus philosophus diuino spiritu motus, vno momento fidẽ nostram, quam antea impugnabat, vt sanctam & integram statim amplexus sit. Tandem verò re ipsa in concilio diligenter discussa, concluditur ὁμούσιον scribi debere, id est, eiusdem cũ patre substantiæ filium confiteri. Qui verò cum Arrio sentirent, fuere ad decem & septem, affirmantes extrinsecus creatum esse Dei filium, & non ex ipsa patris diuinitate progenitũ. Cognita autẽ tantæ cnotrouersiæ veritate, Constantinus decretum concilij affirmat, proposito contradicẽtibus exilio, vnde sex tantum cum Arrio exulauere, reliqui enim sententiam bene iudicantium venere. In eodẽ damnatos ferunt & Photinianos, à Photino episcopo Gallogręciæ nomen ducẽtes, qui Ebionitarum hæresim imitati, affirmabant Christum à Maria pio coitu fuisse conceptum. Damnati & Sabelliani, qui vnam tantùm personam patri & filio & spiritui sancto ascribunt. In eodem verò concilio querimoniarũ libellos (vt fit) episcopi ipsi Constantino dabant, se inuicem accusantes, expetentesque à principe iudiciũ quibus ita imperator optimus respondet, combustis eorum libellis, eos Dei tantummodo & nõ hominum iudicium expectare debere. Præterea autem in eodem concilio decretum est, ne qui se impatientia libidinis castrarent, in clerũ amplius reciperentur: néue neophytus antequam cautius examinaretur, clericus fieret: & ne in militiam Dei ascitus cum extraneis mulieribus habitet: cũ matre verò, sorore, amita id tantummodo licere, ne episcopus in ordinem ascisceretur, nisi ab omnibus, vel saltẽ à tribus prouinciæ episcopis: & ne, quẽ alius episcopus expulerit, vel clericum vel laicum alius suscipiat. Decernitur etiã ac quidem sanctè, ne cuiquam fieret iniuria, vt singulis annis concilium in prouincia habeatur. Quare hoc sanctum institutum aboleuerint nostræ ætatis pontifices, non video, nisi quòd censuras bene viuentium ac sentientiũ reformidabant. Constitutum quoque est, vt qui absque tormentis in persecutionibus lapsi fuerint, annos quinq; inter catechumenos vitam ducant. Postremo verò decernitur, ne quis de minore ecclesia ad maiorem transeat ambitionis & auaritiæ causa, quod certò non obseruatur, cum siccis faucibus, tanquã lupi famelici, precibus, pollicitationibus, muneribus, largitione, vberiores episcopatus, omissis primis, omnes quęrant & efflagitent. Syluestri autẽ cõstitutiones hæ sunt habitæ, vt chrisma ab episcopo tantùm consecraretur, vt episcopi baptizatum signarent propter hæreticam suasionem, vt baptizatum chrismate liniat presbyter, occasione mortis. Addit præterea laicus clericum in iudiciũ ne vocet. Diaconus in ecclesia celebrãdi causa dalmatica induatur, & palla linostima læua eius tegatur. Clericus causas in curia ne agat: nec ante iudicem secularem causam dicat. Presbyter celebraturus neque serico, neque panno tincto vtatur, sed lineo, & quidem albo. Sic in albis celebrandum esse dicebat, quemadmodũ in

Arrius hæreticus.

Cõcilliũ Nicænũ.

Photiniãi & Sabelliani hæret.

linea

linea sindone & alba Christi corpus sepultum fuit. Gradus quoq; in ordinibus ecclesiasticis constituit, vt vnusquisq; vno tantum ordine contentus sit, & vnius solum vxoris vir. Constantinus autem augendę Christianę religionis cupidus, Basilicam Constantinianam (quam Lateranensem vocant) ædificauit, donisque plurimis eandem exornauit. Nam & fastigium argēteum templo obtulit, habens in fronte Saluatorem sedentem in sella quinque pedum, cētum & triginta librarum, & xij. Apostolos in quinis pedibus librarum nonaginta cū coronis argenti purissimi. Saluatorem quoque addidit respicientem in apsida, sedentem in throno V. pedum, cuius pondus cētum quadraginta librarum erat, Angelos quatuor ex argento ponderis centum & quinque librarum, coronas quatuor ex auro purissimo cum delphinis viginti librarum, altaria septem ex auro purissimo ducētarum librarum. In vsum verò luminum massę Gargilianę prouentum ex agro * Suessano constituit solidos CCCC. Additur & massa Vrbana, quæ in agro Antiati est. Sacrumq; præterea fontem instituit apud eandem Basilicam ex lapide Porphyretico, cuius tota pars illa quæ aquam continet, ex argēto erat. In medio autem fontis columna porphyretica posita erat, in qua aurea phiala L. librarum balsamo plena, in celebritate paschæ vsum nocturni luminis præstabat. In labro fontis stabat agnus auri purissimi, vnde aqua fundebatur. Nō lōgè ab agno erat Saluatoris statua argenti purissimi centum & LXX. librarum. Ad alteram partem stabat Ioannis Baptistæ statua argentea centum librarum, hunc titulum præ se ferens, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Septem verò cerui aquam fundebant: quorum singuli octoginta librarum erant. Prouentus autem sacri fontis ex massa Statilia-na in agro Corano, ex fundo Bassi, ex domibus & hortis, aliquot in vrbe positis, ex quibusdam fundis in Africa, Numidia, & Græcia sitis. Idem etiam Constantinus rogatu beati Siluestri Petro Apostolorum principi Basilicam in Vaticano ædificat, non longè à templo Apollinis, quo in loco eiusdem Apostoli corpus splēdidè, ac mirificè collocauit: ex ęre enim & cupro vndique clausum erat. Supra beatissimi Apostoli sepulchrum crux centū & quinquaginta librarum extabat ex auro purissimo. Aderant circunquaq; candelabra IIII. argento concluſa, cum sigillis argenteis, vnde Apostolorum actus cernebātur. His addidit calices aureos tres, librarum duodecim, calices argēteos XX. quorum singuli X. librarum erant. Metretas argentaas IIII. CC. librarum. Patenam auream cum thure & columba ornatam gemmis hyacinthinis & margaritis XXX. librarum. Ipsum autem altare erat clausum argento & auro, distinctumq; pluribus gemmis. Hos verò prouentus huic basilicę addidit, in Antiochia domum Daciani, solidos centum & L. præstantem, Cellam in Aphrodisia solidos D. XV. prębētem. Horum Maronis, thermas complures, popinas, pristina con-

Sinuessano

Basilica Pauli ædificatur.

donauit, vnde multum colligebatur ad vsum sacerdotum. Idem quoq; Constantinus instante Siluestro, Basilicam Pauli via Ostiensi extruxit: corpus verò Apostoli ita condidit, vt de Petro diximus. Vasa etiam aurea, argentea, ęnea totidem donauit, quot diuo Petro, maximè autem crucem auream centum & quinquaginta librarum, supra loculum beati Pauli collocauit. Venēre prouentus ad eandem Basilicam ex Tarso Cilicię, ex possessione Tyri venit oleum, venēre aromata & cassiæ: venit balsamum ex locis hæc eadem ferentibus: venit crocū, sal, piper, cinnama. AEdificatur etiam imperatoris iussu Basilica in atrio Sessoriano sub titulo sanctæ crucis in Hierusalem, vbi sanctæ crucis partē aliquam reposuit, inuentam ab Helena matre, fœmina incomparabilis fidei, & religionis. Hęc enim ma-

Helena.

gnitudine animi mota & visis nocturnis, Hierosolymā petijt, vt lignum crucis perquireret. Difficile id quidem erat, quia ab antiquis persecutoribus eò loci simulachrū Veneris collocatum fuerat, vt Christiani Venerim Saluatoris loco adorarent. At mulier religione percita, vbi locū ipsum ruderibus purgasset, tres confuso ordine cruces reperit. In vna inscripto illa legebatur tribus linguis, IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM.

RVM. Aſtabat autem Marcarius illius vrbis tum epiſcopus, qui vnam ex his manibus cum religione retinens, veram eſſe dicebat: at tertia mulieri mortuæ admota, eidem vitã reſtituit. Hanc ob rem Conſtantinus motus, edicto vetuit, ne quiſpiam deinceps eo ſuppli cio vteretur. Helena verò ædificato eo in loco templo, vbi crucẽ repererat, abiens, clauos quibus Chriſti corpus cruci affixum fuerat, ſecum ad filium portat. Horum ille vnum in frenos equi tranſtulit, quibus in prælio vteretur, alio pro cono galeæ vtebatur, tertiũ in mare Hadriaticum (Vt ait Ambroſius) ad cõpeſcendas ſæuientis maris procellas deiecit, Illa autem crucis pars, quam eadem mulier ſecum in thecis argenteis detulerat, gemmis & auro diſtincta in Baſilica Seſſoriana collocatur. Huic hęc munera adduntur, argentea candelabra quatuor, argentei ſcyphi quatuor, calices aurei decem patena argentea auro cluſa librarum L. altare argenteum CCL. librarum, agros quoque circa palatiũ poſitos eccleſię dono dedit. Ex Faliſcis autẽ & Nepeſino agro fundos quoſdam donauit. Sunt qui ſcribãt & Baſilicam ſanctæ Hagnetis Conſtantini iuſſu ædificatam eſſe, rogatu Conſtantię eius filiæ, & baptiſterium eccleſiæ additum: vbi & filia & ſoror Cõſtantini eiuſdẽ nominis, baptizatæ ſunt. Huius Baſilicæ hæc fuêre munera: patena aurea librarum viginti, calix aureus librarum decem, calices argentei quinque, fundus ex agro Fidenatium, fundus ex vico Piſonis. Idem quoque imperator baſilicã ſancti Laurentij extra muros ædificat in agro Veranio ſuper harenarium cryptæ, gradusque extruxit: quibus aſcẽſus ac deſcenſus his daretur, qui ad viſendum beati Laurentij corpus accederent. Templi ornamentum erat, apſis, argento & porphyreticis lapidibus ornata. In aditu cryptę, lucerna erat ex auro puriſſimo librarum viginti. Ante corpus martyris erant lucernæ x. argenteæ librarum xv. Fundus autem Cyriacetis fœminæ, quem fiſcus perſecutionũ tempore occupauerat huic baſilicæ aſſignatur: fundus item Veranius, vnde ſolidi LX. veniebant. Via etiã Lauicana idem imperator inter duas lauros baſilicam beatis martyribus, Marcellino presbytero & Petro exorciſtæ ædificat. Non longe verò mauſoleum erexit in honorem matris, quam ſepulchro porphyretico incluſit. Huic templo martyrũ & matris gratia hæc dona data ſunt, patena ex auro puriſſimo librarum quinque & triginta, candelabra argentea IIII. auro cluſa in pedibus XII. calices aurei tres cum gemmis praſinis & hyacinthinis: amæ aureæ duæ, ara ex argento puriſſimo librarum CC. ſcyphus ex auro puriſſimo librarũ viginti: fundus Laurentinus cum balneo iuxta formam prodeũtis aquæ poſito, fundus Auguſtę Helenę, vnde ſolidos trecentos & viginti, ſacerdotes quotannis habebant. Sunt qui ſcribãt (ſine auctore tamen) Sardiniam cum fundis ſuis, & Meſanam, & Maritimam cum monte Argentario, ac fundis omnibus huic eccleſiæ dono datã. Ad has baſilicas in vrbe Roma ædificatas, alias quoque foris extruxit. Nam & Oſtiæ non longè à portu eius mandato templum ædificatur in honorem beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli ac Ioannis Baptiſtæ, quibus etiam hæc dona eius munificentia oblata ſunt: patena argentea librarum xxx. calices argẽtei x. patena argentea chriſmatis librarum x. peluis ex argento ad vſum baptiſmi librarum xx. His muneribus additi & Gracchorũ fundi Ardeatini agri, fundus Quirini in agro Oſtienſi. In Albano quoque Ioanni Baptiſtæ templum ædificat, cui hæc dona obtulit, patenã argenteam librarum triginta, ſcyphum argenteum deauratum librarum duodecim: amas argẽteas librarum viginti, fundum Laurentinum cum adiacentibus prædijs fundum cum lacu Albano, fundum Ti. Cæſaris, Caput etiam baſilicam Apoſtolorum condidit, quam ciues Conſtantinianam appellarunt. Cui & hęc dona oblata, patenæ argenteæ xl. librarũ, candelabra Græca IIII. cũ pedibus x. His additur fundus ex agro Caietano, & fundus Paternus ex agro Sueſſano, Aliam poſtremo baſilicam Neapoli ędificauit, vt ait Damaſus, in cuius honorem eam erexerit, non ſatis conſtat. Proinde reticere donaria templo dedicata inſtitui, ne videar cum aliis errare. Sunt etiam qui ſcribãt, Silueſtrum titulum ſuũ in ter-

tia

tia regione vrbis apud thermas Domitianas instituisse, Equitium quidam vocant. Huic titulo multa dona Constantinus obtulit, vt patenam argẽteam librarum xx. coroſtrata ænea XVI. fundum Barbatianum ex argo Ferentinati, fundum Sulpicianum ex agro Corano. Ne autem nouæ Romæ ſacerdotes imperatoriæ munificentiæ expertes eſſent, duas item baſilicas Conſtantinopoli ędificat, quarum altera Iręne, altera Apoſtolorũ vocatur, euerſis prius paganorum templis, aut in vſum Chriſtianorum tranſlatis, ſublatiſq; è medio tripodibus Delphicis, vnde infinita mala oriebantur. Hæc ſunt Conſtãtini dona, quæ antea narrauimus, quibus hoc etiam addidit: Certũ enim vectigal à ciuitatibus pẽdi ſolitum, eccleſijs prouincialibus cleroque diſtribuit. Dationẽ verò ipſam, decreti ſui auctoritate validam in perpetuum eſſe voluit. Vt autem virginibus & qui in cœlibatu viuerent, teſtari liceret, aliquidq; ſacerdotibus ex teſtamento relinquere, (qua ex re ego arbitror eccleſiæ patrimonium auctum eſſe) legem ſuſtulit antea latam propagandam ſobolem, qua illi vetabantur hæreditatem adire, qui vigeſimoquinto ætatis anno vxorẽ non duxiſſent. Hinc ius illud trium liberorum inuentũ à principibus eſt, quo in amicos prole carentes plerunque vtebantur. Hæc Socrates & Sozomenes in tripartita ſua accuratè ſcribunt. Fuêre autem & Silueſtri temporibus multi præclari viri, quorũ opera & labore gentes & nationes pleræque ad fidem noſtram venêre, maximè verò Iuliani, Frumentij & Ediſij prędicationibus: quos philoſophi quidam Alexãdrini eò perduxerãt, Iberorum quoq; gens, quæ ſub axe pontico iacet, fidem Chriſti intelligunt à captiua muliere, & credunt, Baccurio rege omnes ad id cohortante. Valuit etiam multum illis tẽporibus ad monendos homines Antonij eremitæ ſanctiſſimi auctoritas, cui litteris & nuncijs Helena ſe ac filios ſæpius cõmendauit: eius cibus ſolus panis erat, aqua potus: nec vnquam, niſi in occaſu ſolis comedebat: homo ægyptius omnino contemplationi deditus. Huius quidem vitã Athanaſius Alexandrinæ vrbis epiſcopus inſigni volumine perſcripſit. Silueſter autem vbi ex ſacris ordinibus ſepties menſe Decembri habitis, presbyteros duos & quadraginta, diaconos ſex & triginta, epiſcopos quinque & ſexaginta creaſſet, moritur, ac ſepelitur in cœmeterio Priſcillæ via Salaria, tertiò ab vrbe milliario, pridie calen. Ianuarij. Sedit autem annos tres & viginti menſes decem, dies vndecim. Vacat tum ſedes dies quindecim.

Hæc parentheſis in plerijque deſideratur.

Antonius eremita.

Athanaſius Alexandriæ epiſcopus.

ANNOTAT.

Conſtanti omnium ſcriptorum ſententia, optima pax, quies, & libertas ſub Silueſtro Papa, hoſtibus noſtris Galerio, Maxentio, & Maximino mortuis, atque Licinio necato, vniuerſis Chriſti eccleſiis, quæ in toto orbe Romano erant, non ſolum à Conſtantino imperatore conceſſa eſt, ſed etiam optimis legibus, & multis ſanctionibus aduerſus vim & audaciam aduerſariorum noſtrorum, circa annũ Chriſti CCCXXV. (quo celeberrima CCCXIIX. patrum Nicæna Synodus contra Arrij hæreſim celebrata eſt) ſepta, & communita fuit: Poſtquàm diabolus Chriſtianorum hoſtis, & hoſtis quidem atrox, atque immanis, Romanorum Principum miniſterio, & præſidum prouinciarum, ac populorum furentium opera, annis plus minus CCC. in gentem inermem, atque imbellem omnem ſæuitiæ ſuæ vim nouem perſecutionibus fruſtra effudiſſet. Quarum primam Nero iuſſit, ſecundam Domitianus indixit, tertiam Traianus, quartam ſub Marco Aurelio furentes populi, & peſſimi prouinciarum aliquot rectores imperatore connuente, quintam Seuerus, ſextam Maximinus, ſeptimam Decius, octauam Valerianus, nonam omnium acerbiſſimam, ac maximè diuturnam duodecim annorum Diocletianus, inſtauarunt. Cui per Conſtantinum (vt dixi) ſublatæ, decima omnium longè periculoſior hæreticorum Arrianorum à Conſtantio Magni Conſtantini filio imperatore incepta ſucceſſit, quæ per continuos xl. annos adeò in Chriſti eccleſiam debacchata eſt, vt cuiuis ſuperiorum, vel temporis diuturnitate, vel ſupplicíorum magnitudine comparari potuerit. Multa de ea apud Euſebium, Rufinum, Epiphanium, Socratem, Sozomenũ, Theodoritum, Damaſum, D. Hieronymum, & alios veteres hiſtoriæ ſcriptores, tradita ſunt.

MAR-

MARCVS I.

35 Pont.

MArcus natione Romanus, patre Prisco, Magni Constantini temporibus fuit, de quo varia scribunt historici.

Sunt enim qui affirmant Constantinum vltimis imperij sui annis, instigãte sorore, Arrium ab exilio reuocasse, quod inuidia damnatum hominem mulier diceret, in eiusque dogma declinasse. Hos ego deceptos similitudine nominis puto, & patri illud ascribere, quod filij scelere factum est. Neque enim simile veri est, principem illum sapientissimum, quod semper improbauerit, ea potissimum ætate qua sapere datur, illud idem collaudasse. Scribunt præterea Canstantium ab Eusebio Nicomedię episcopo Arriani dogmatis imitatore, baptizatum esse. Quod quidem falsum esse, & religio principis ostendit, & baptisterium huius rei causa Romę ab eo magnificentissimis operis ędificatum. A Siluestro enim vnà cum Crispo filio baptizatur, pulsis ab vrbe tyrannis, fidemque edocetur. Aiunt qui alter dictum sentiunt, Constantinum tantam rem distulisse, quo ad ei ad Iordanem peruenire contingeret, in quo ad imitationẽ Saluatoris baptizari cupiebat. Verùm dum in Parthos proficiscitur Mesopotamiam incursionibus vastantes, vno & trigesimo imperij sui anno, ætatis verò sexto & xl. apud Nicomediã via publica diem extremum obijsse: nec ad Iordanẽ baptismi causa peruenire potuisse. atque illic tum demum extremo vitæ tempore baptizatum fuisse. Misceant isti, vt volunt rem hanc: & nos quod omnes ferme sentiunt, credamus. Constantinũ qui in signo crucis, toties hostes vicerat, qui tot templa in honorem Dei ædificauerat, qui sacris cõcilijs interfuerat, qui toties cum sanctis patribus in mysteriis orauerat, baptismatis charactere, vbi sapere cæpit muniri etiam contra hostem humani generis voluisse. Non latet me certè quid Socrates & Sozomenes in tripartita sua velint, quidq; alij plerique: veritatẽ sequor, optimi principis religioni & pietati conuenientem. Quod verò in lepram inciderit, vt vulgò dicitur, baptismoq; mũdatus sit, cõficta prius de sanguine infantũ nescio qua fabula, nullo modo credo, Socratẽ hac in re secutus, qui affirmat Constantinũ ipsum vbi sexagesimum quintum ætatis annum attigisset, ægritudine captum, ex vrbe Canstantinopoli ad aquas calidas egressum valetudinis causa, nulla de lepra mentione habita. Præterea verò hac de re à nullo scriptorũ sit mentio, non dico ab his, qui ethnici sunt habiti, sed ne à nostris quidem. Non reticuisset hoc Orosius, nõ Eutropius, nõ illi qui Constantini res gestas quàm diligentissimè scripsere. Ante verò tanti pincipis mortem stellam crinitam inusitatæ magnitudinis (quam Græci cometen appellant) fulsisse aliquandiu constat.

Marcus autem Romanus Pontifex ad curam Christianæ religionis conuersus, instituit vt episcopus Ostiensis à quo Romanus cõsecratur, pallio vteretur. Voluit præterea diebus solẽnibus statim post euangelium symbolum à clero & populo magna voce decantari: & eo modo quo fuerat in Niceno concilio declaratum. Duas item ecclesias Romę cõdidit, vnam via Ardeatina, in qua sepultus est: alteram in vrbe Roma ad Palatinas, quas quidem Constantinus his muneribus exornauit & auxit: Fundo Rosarum cum omni agro campestri, patena argentea librarum xx. scypho argenteo x. librarum, corona argentea librarũ x. Fundo Antoniano, qui est via Claudia, Fundo Marmoreo via Ardeatina. Huius autem & Cõstantini temporibus fuit Iuuencus Hispanus presbyter genere nobilis, qui tetrauangelia hexametris versibus ferè ad verbũ trans ferens, quatuor libris cõposiuit, Scripsit & quędam eo genere metri ad sacramentorum ordinem pertinentia. Marcus autem postea quam ex sacris ordinibus bis mense Decembri habitis, presbyteros quinque & viginti, diaconos sex, episcopos octo & viginti creasset, moritur, ac sepelitur in cœmiterio Balbinæ via Ardeatina tertio nonas Octobris. Sedit autem annis duobus, mẽsibus octo, diebus viginti, Vacat tum sedes dies viginti.

Iuuencus Hispanus presbyter.

IVLI-

IVLIVS I.

IVlius natione Romanus, patre Rustico, temporibus Constantij: fuit qui cum Constantino & Constante fratribus imperium adeptus, annis quatuor & viginti imperauit. 32. Pont. Constantinus imper.

Habitus est etiam inter successores magni Constantini Delmatius Cæsar fratris, filius adolescens sanè præclaræ indolis, qui haud ita multo post tumultu militari opprimitur, sinente potius Constantio quàm iubente. Interea verò Arriana hæresis inualuit fauente Constantio, qui nostros cogebat Arrium recipere. Secundo itaque Constantij anno apud Laodicæam vrbem Syrię, vel vt alij volunt, apud Tyrum concilium indicitur. Eò conuênere catholici & Arriani: disputatur quotidiè, homusiónne, an secus, Christum cum patre vocarent. Instabat Athanasius Alexandrinus episcopus rationibus & argumentis, affirmans filium patri homusion esse. Id cùm refellere Arrius non posset, ad conuicia versus, magicas artes Athanasio viro sanctissimo obijcit, prolato in loculis Arsenij brachio. Damnatur itaque violenter iubente Constantio Athanasius: qui quidem fugiens, sex continuis annis in lacu cisternæ carentis aqua ita delituit, vt solem nunquam viderit. Indicante deinde ancilla quadam, cum in eo esset vt caperetur, Dei monitu ad Constantis partes confugit, qui fratrem Constantium minis certè coëgit Athanasium recipere. Arrius interim episcoporum & populi frequentia stipatus dum leuandi vêtris causa ad publicum locum declinat, egerere conatur, intestina omnia in cuniculum latrinæ demisit, mortem certè passus vita turpissima condignam. Arriana hæresis inualuit. Athanasius Alexandrinus.

Iulius autem Pontifex multis incommodis vexatus in tãta rerum perturbatione, tandẽ post menses decem Romam ab exilio rediit, adita præsertim Cõstantini morte: qui bellũ fratri Constanti inferens, dum apud Aquileiam inconsultè dimicat, occiditur, non destitit tamen Iulius orientales episcopos reprehendere, maximè verò Arrianos, qui iniussu Romani pontificis Antiochiæ concilium indixerant, cum id sine eius auctoritate fieri non posset, quòd Romana ecclesia ceteris præesset. Consutabant id orientales, non sine ironia, quod dicerent à se ad occidentem Christianæ religionis principes commigrasse, hanc ob rem suam ecclesiam, tanquam perennem fontem, vnde tanta gratia manauerat, ceteris præferendam. Constat autem Iulium ipsum omissis his contentionibus, duas ædificasse basilicas: vnam iuxta forum Romanum, aliam in Transtiberina regione. Tria item cœmeteria, extruxit vnum via Flaminia, aliud via Aurelia, tertium via Portuensi. Constituit præterea ne sacerdos alibi, quàm apud iudicem ecclesiasticum causam diceret. Voluit item vt omnia ad ecclesiam pertinentia per notarios aut per primicerium notariorum conscriberentur: hos hodie (vt arbitror) protonotarios vocamus, quorum officium est res gestas præcipuè conscribere. Verùm nostra ætate adeò plerique (nolo dicere omnes) literarum ignari sunt, vt vix sciant nomen suum latinè exprimere, nedum aliorum res gestas perscribere. De moribus nolo dicere, cùm è lenonum numero, & parasitorum quidam in hunc ordinem relati sint. Constantini autem & Constantij tempore in precio fuit Marcellus Ancyranus episcopus, qui multa scripsit, maximè verò contra Arrianos. Feruntur tamen contrà hunc Asterij & Appollinarij libri, eum Sabellianæ hæresis arguentes, eiusdem quoque erroris eum Hilarius arguere conatur: quem certè Marcellus refellens, se tamen nequaquam cum Iulio & Athanasio sentire ostendit. Contra hunc præterea scripsit & Basilius Ancyranus episcopus librum vnum de virginitate. Nam Basilius Macedonicæ partis vnà cum Eustachio Sebasteno princeps fuit. Theodorus quoque Heracleæ Thraciarum episcopus, elegantis copiosæque elocutionis, vir multatum scripsit, maximè verò commentarios in Matthæum, in Ioannem, in Psalterium,

in Apostolum. Iulius verò cum ex sacris ordinibus ter mense Decembri in vrbe habitis presbyteros octodecim, diaconos tres, episcopos nouè creasset, moritur, ac sepelitur via Aurelia in cœmeterio Calepodij, ab vrbe Roma milliario tertio, pridie idus Augusti. Sedit annos quindecim, menses duos, dies sex. Vacat tum sedes dies quinque & viginti.

LIBERIVS I.

37. Pont.

LIberius natione Romanus, patre Augusto, Constantij & Constantis temporibus fuit

Constans & Constans imp

Constantinus enim (vt antè dixi) dum Cõstantem fratrem bello incautius persequitur, ab eius militibus opprimitur. Constans autem varia fortuna contra Persas vsus, cum nocte intempesta seditione militum suscipere prælium cogeretur, tandem vincitur. Verùm postea cum de seditiosis militibus suscipere pœnas instituisset, Maxentii dolo ac fraude in oppido Helena interficitur anno imperii sui xvij, ætatis verò xxx.

Mortuo autè Constante, rursum in Athanasium consurgunt veteres illi Arrianæ hæresis suscitatores. Nam concilio apud Mediolanum habito, omnes qui Athanasio fauebãt, in exilium pellũtur, Præterea verò cum in synodo Ariminensi orientales sacerdotes callidi homines & acuti, occidentales simplices & imperitos argumentis ac fallaciis conuincerent, prætermittere eam disputationem pro tempore satius visum est. Christum enim cum patre Homusion esse negabant. Hoc autem, quia primum Liberius Pontifex apertè impugnabat, quodque etiam damnare Athanasium iubente imperatore nolebat, in exiliũ ab Arrianis pellitur, atque ita triennio ab vrbe abfuit. At verò sacerdotes congregata synodo, in Liberij locum, Felicem presbyterum virum optimum, pontificem creârunt, qui statim octo & quadraginta episcoporum conuentu duos presbyteros, Vrsatiũ & Valentem ab ecclesia separauit, quòd cum Constantio Augusto in fide sentirẽt. Hanc ob rem rogatu & precibus eorundem, Constãtius Liberium ab exilio reuocat, qui imperatoris beneficio motus, cum hæreticis in rebus omnibus (vt quidam volunt) sentiens, illud tamen cum catholicis tenebat, hæreticos ad fidem redeuntes, non esse rebaptizandos. Ferunt Liberium apud cœmeterium sanctæ Hagnetis aliquandiu habitasse cum Constantia Constantij sorore, quo eius rogatu & auxilio vrbem tutius ingrederetur: sed mulier catholica dolum ineesse sentiens, id se facturam omninò recusauit. Tandem verò Constantius, instigantibus Vrsatio & Valẽte, pulso felice, Liberium introduxit. Vnde persecutio ita vehemens exorta est, vt in ecclesijs ipsis presbyteri & clerici passim necarentur. Sunt tamen qui scribant mulieres Romanas in circensi spectaculo reditum Liberij ab imperatore precibus impetrasse. Pontifex autem tametsi cum Arrianis sentiebat, ecclesias Dei quàm diligenter exornauit, maximè autem sepulchrum beatæ Hagnetis, & basilicam, quam de nomine suo fecit apud macellum Liuiæ. Fuit autem hac misera tempestate Eusebius Emissenus, qui multa cõtra Iudæos, gentes, & Nouatianos doctè admodum, & eleganter scripsitt. Triphylius quoque Cypri Ledrensis, siue λευτεάρχος episcopus, in canticum canticorum copiosè & accuratè cõmentarios composuit. Præterea verò Donatus Afer (à quo Donatiani nomen sumpsere) multa in catholicos scribens, totam penè Aphricam & Iudæam sua persuasione decepit. Affirmabat enim patre minorem esse filium, & spiritum sanctum minorem filio, catholicosq; rebaptizãdos esse. Extabant autem Hieronymi tempore eius multa scripta ad hæresim pertinẽtia, & de spiritu sancto liber Arrianæ doctrinæ conueniens. Vt ne quicquam Arrianæ perfidiæ tum deesset, asterius eius factionis philosophus, imperante Constantio, multa scripsit in epistolã ad Romanos, in Euangelia, in psalmos, quę ab hominibus suę hæresis studiosissimæ leguntur. Lucifer præterea

Donatus hæreticus.

Asterius Arianæ factionis philosophus.

Lucifer

rea Caralitanus episcopus cum Pancratio & Hilario Romanis clericis ad Constantium à Liberio missus, cum nollet sub nomine Athanasij Nicænam damnare fidem, relegatus, contra Constantium imperatorem, scripsit, librumque ei legendum misit: moritur tamen sub Valentiniano principe. Ferunt autem Fortunatum Aquileiensem episcopum Liberium fidei causa in exilium pergentem, vt in hæresim & discordiam laberetur, solicitasse. Serapion quoque, qui ob elegantiam ingenij, Scholastici cognomen meruit, addidit tum aduersum Manichæum librum egregium: nec vnquam Constantij minis à confessione veritatis destitit: ad hominem enim profectus quò eum pacatiorem magno Athanasio redderet, ministanti principis è gradu constantiæ nunquam decidit. Ideò autem Athanasius magnus est habitus, quod paganis & hæreticis constanti animo semper restitit. Liberius verò vbi ex sacris ordinibus bis in vrbe Roma habitis, presbyteros octo & decem, diaconos quinque, episcopos decem & nouem creasset, moritur, ac sepelitur via Salaria in cœmeterio Priscillæ ix. calendas Maij. Sedit autem annos sex, menses tres, dies quatuor. Vacat sedes dies sex.

Caralitanus episcopus.

FELIX II.

FElix secundus natione Romanus, patre Anastasio, Constantij temporibus fuit. 38. Pont.

Qui solus post interfectum à Magnentio Constantem, imperio potitus est. Mox Iulianum patruelem suum, quippe qui ex Constantio patris Constantini fratre natus erat, Cęsarem creatum in Gallias seditione quorundam tyrannorum tumultuantes misit, qui breui & Gallorum & Germanorum motus virtute sua compescuit: vnde militum omnium consensu Augustus appellatur. Quo audito, Constantius rebus Parthicis occupatus, ad bellum ciuile conuersus, apoplexia in itinere obiit inter Ciliciam, Cappadociamque in Mopsocrene oppido, anno imperij quarto & vigesimo, ætatis quinto & quadragesimo. Hoc autem morbo dixêre medici hominem interiisse ob dolorẽ animi & grauem cogitationem, in quã rebellante Iuliano inciderat. Ob eius autem moderationem (Christianorum causam semper excipio, in qua vnicè impius fuit) & comitatem, inter diuos more vetetũ referri meruit. Nã post susceptum imperium, Romam cum triumpho via Flaminia ingressus, aureo carpento ciues obuiam factos, mira benignitate inspexit & veneratus est, dictitans illud Cyneæ Pyrrhi legati verum esse, tot se videre reges in vrbe Roma quot ciues. In vna tamen re populum Romanum ad risum potius, quàm ad indignationem concitauit, quòd portas vrbis ingrediens, celsas & fastigiatas, arcusque triumphales prælatos & latos, homo paruæ staturæ caput incuruaret, more anserum læsionem veritus. Is prętera campum Martium cum admiratione inspiciens, sepulcrum Augusti Cæsaris tot simulacris marmoreis, & æneis ornatũ, forum Romanum Iouis Tarpeij delubra, thermas, porticus in prouinciæ modum auctas, amphitheatrum Tiburtino lapide extructum tantæ altitudinis, vt eò vix inspicere humanus oculus posset, Pantheon mira altitudine spatiosis molibus fornicatum, templum pacis, Pompeij theatrum, circum maximum, septisolium, tot arcus triumphales, tot aquæ ductus, tot statuas per vrbẽ ad ornatum positas, obstupuit ac tandem dixit, naturam vires omnes in vnam vrbem effudisse. Stabat Traiani equus æneus in atrio, cuius instar alterum sibi fieri Constantinopoli Cõstantius petebat ab Hormisda architecto, quem secum duxerat. Cui Hormisda, stabulum quoq; tale condas oportet, si voles equum latè succedere. Idem quoq; Hormisda à Constantio interrogatus, quid de vrbe Roma sentiret. Id tantum sibi placere respondit, quòd didicisset ibi quoque homines mori, vt philosophum decebat, locutus.

Constantius imp.

Felix autem quem diximus in Liberij locum à catholicis subrogatum esse, licet id fa-

ctum ab hæreticis Eusebius & Hieronymus affirmant, quod certè miror statim vbi pontificatum inijt, Constantium Magni Constantini filium, hæreticum & secundo rebaptizatum promulgat ab Eusebio Nicomediẽsi episcopo in Aquilone villa nõ longè à Nicomedia. Hinc autẽ deprehendi error potest, quo ducuntur nõnulli, qui hanc hæresim Magno Constantino asscribunt. Quod profectò (vt ex historia vides) in tantum principem, tamq; religionis Christianę amantissimum nec debuit cadere, nec potuit. Dum autem altercatio esset, & quidem magna (vt diximus) inter Liberium & Felicem, Arriana hęresis bifariam diuiditur. Nam Eunomius (vnde Eunomiani) vir corpore & animo leprosus, nec secus interius quàm exterius morbo regio correptus, affirmabat in rebus omnibus & filium dissimilem patri, & sanctum spiritum cum patre & filio nihil habere commune. Macedonius autem quem nostri ante errorem Constantinopolitanum episcopum fecerant, ab Arrianis expellitur, quia filium patri similem fatebatur licet Spiritum sanctum non secus atq; illi blasphemaret. Aiunt quidem Felicem concilium octo & quadraginta episcoporum habuisse, in quo decernitur vt episcopi omnes aut ad concilium generale veniant, aut literis rationem reddant, quare id facere nequeant, quod quidem institutum, Carthaginensi in concilio postea renouatum est. Huius autem temporibus fuit Acacius, quem quia luscus erat, μονόφθαλμον vocarunt. Hic verò Cæsarienſis ecclesiæ in Palestina episcopus, multa in ecclesiasten conscripsit: tantæq; auctoritatis ob eloquentiam & versutiam apud Constantium fuit, quemadmodum Hieronymus ait, quod ego certè miror, vt Romæ in Liberij locum Felicem Arrianum episcopum constitueret: quem profecto catholicum fuisse constat (vt scripsimus) & Arrianos semper damnasse. Felix autem postremò cum nulla in re orthodoxę fidei deesset, ab aduersariis captus, vnà cum multis secum bene sentientibus interficitur, sepelituŕque in basilica quam ipse ædificauit via Aurelia, secundo ab vrbe Roma milliario, duodecimo calendas Decembris. Sedit autem tantum modo in annum vnum, menses quatuor, dies duos, propter seditionem à Liberio motam, quem, Damasum secutus, licet immeritò, inter pontifices numeraui.

ANNOTAT.

Marcellus Papa II. vir sempiterna memoria dignus antiquum Romanæ ecclesiæ registrum ab horum temporum clericis scriptum mihi aliquando describendi copiam fecit, quod ille Eugubij in monasterio sanctæ crucis de Auellana literis vetustissimis, & maiusculis in membranis scriptum inuenerat. In eo accurata huius schismatis inter Liberium, & Felicem descriptio extat, ab eo, qui tunc vixit, proculdubio facta. Res autem sic se habet. Constantius Augustus Athanasio episcopo Alexandrino Arrianæ hæresis, cui imperator addictus erat oppugnatori constantissimo infensus, cum eum omnibus modis sede sua eijcere vellet, episcoporum synodum congregari iussit: ex cuius decreto iuxta Cæsaris sententiam sedem suam, alio subrogato sanctus pontifex amisit. Hunc (inquit) illorum temporum scriptor Ammianus Marcellinus rerum gestarum libro 15. per subscriptionem adijcere sede sacerdotali paria sentiens ceteris iubente principe, Liberius monitus, perseueranter renitebatur, nec visum hominem, nec auditum damnare nefas esse sæpè exclamans, aperte scilicet recalcitrans imperatoris arbitrio, id enim ille Athanasio semper infestus licet sciret impetum, tamen auctoritate, qua potiuntur æterna vrbis episcopi firmari desiderio nitebatur ardenti. Quo non impetrato Liberius ægre populi metu, qui eius amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit asportari. Hæc ille. Extat apud Theodoretum lib. 2. cap. 16. hist. ecclesiasticæ Liberij ipsius colloquium super hac re imperatore constantissime, antequam in exilium pelleretur, habitum. Porrò autem antequam Liberius ex vrbe discederet, clerus omnis Romanus sanctissimo interposito iureiurando ipsi pollicitus, est se nullum alium Pontificem vnquam illo viuente suscepturum, cæterum relegato statim Felix archidiaconus eius contra sacramenti fidem episcopus ordinatus in schismate Romanum inuasit sacerdotium, quod vniuersus populus Romanus valdè ægrè ferens, se ab eius separauit cõmunione. Biennio post Constãtio Romam

venienti

venienti populus Romanus pro Liberij reditu supplicauit. Cui annuens Liberium ad vrbem reuocauit, Felice à populo & senatu notato, & vrbe pulso. Qui nihilominus sacerdotij iura in schismate, dum vixit contra Liberium, modo in vrbe, modo extra in alia ciuitate annos x. menses iij. & dies xi. retinuit: obijt enim x. Kal. Decemb. Valentiano, & Valente Augustis consulibus. Tum Liberius misericordia motus, clericos omnes, qui perierauerant absoluit, & locis suis, quibus viuente Felice priuati fuerant, restituit. Et anno sequenti, qui salutis erat CCCLVI. Gratiano, & Dagalaipho consulibus, viij. Kal. Octob. rebus humanis excessit.

Quo mortuo presbyteri aliquot, & diaconi S.R.E. Liberianæ partis statim Vrsicinum diaconum pontificem constituunt, & à Paulo episcopo Tiburtino ordinari faciunt. Hi verò, qui Felici adhæserant Damasum in schismate etiam ipsi pontificem Romanum renuntiant, atque ita pessimum schisma, & ciuilis seditio vrbem vexare cœpit, quæ eò vsque populo in duas factiones diuiso succreuit, vt in basilica Sicinij armatis vnà concurrentibus ad c. & xxxij. interfecti sint. Quod cum Imperator Valentinianus cognouisset, seditionis Vrbanæ, schismatisq; tollendi causa, Damaso in pontificatu confirmato, Vrsicinum vrbe expulit anno primo, & mense secundo ordinationis eius, atque ita solus Damasus præsul Apostolicæ sedis permansit. Hæc ex vetustissimo illo regist ro excepi, quæ multò magis Ammiani Marcellini lib. 15. D. Hieronymi in Chronico, Rufini lib. 1. cap. 12. & lib. 2. cap. 10. Socratis lib. 2. cap. 27. & lib. 4. cap. 29. Theodoreti 2. cap. 15. 16. 17. Sozomeni lib. 4. cap. 11. & lib. 6. cap. 23. & aliorum historijs quadrant, quam ijs, quæ vulgo circunferuntur, de Liberio & Felice. Neque enim Liberius vnquam Arrianus fuit, neque Felix legitimè pontificatum adeptus est, aut quid contra Constantium gesserit, vel ab eo capite est cæsus. Hæc Anastasius bibliothecarius (vt opinor) primus credidit, & vt pleraque alia Damasi libro interposuit. Hac igitur ratione schismata duo fuerunt, breui tempore sub quatuor pontificibus fere continuata. Et Felix cùm schismaticus fuerit, nulla ratione inter legitimos Romanos pontifices enumerandus esset, duo enim simul Papæ esse non possunt, sed hæc in meo libro apertius, & distinctius conscripsi.

S. DAMASVS I.

DAmasus natione Hispanus, patre Antonio, Iuliani temporibus fuit, viri certè egregij, si domi, si foris eius ingenium respicis. nam & Eubulo sophista & Libanio philosopho præceptoribus vsus, liberalibus disciplinis ita erat imbutus, tũ Græcè, tũ Latinè, vt cuiuis optimo principi cõparari posset. Multę erat memoriæ, ingentis facundiæ, in amicos liberalis, prouincialibus iustissimus, glorię cupidus. Verùm hęc omnia ad extremũ euertit, dum Christianos persequitur. Callidior tamen ceteris persecutor, non vi, neque tormentis primò, sed præmiis, honoribus, blanditiis, persuasionibus maiorem ferè populi partem, quàm si atrocior fuisset, elicuit. Vetuit autem ne Christiani auctorum gentilium studia adirent, néue scholæ, nisi his, qui deos deasque venerarentur, paterent. Vni tamen Prohæresio viro doctissimo concessum est, vt Christianos publicè doceret, quam gratiam ipse indignatus contempsit. Militare cingulum dari nisi Gentilibus vetuit. Statuit præterea, procurationes prouinciarum iurisque dictionem Christianis non debere permitti, quippe quibus lex ipsa Christiana proprio vti gladio vetat. Athanasium tamen apertè oppugnat, atque in exilium mittit, à magis, & auguribus instigatus, quorum artibus maximè delectabatur, quod diceret Athanasium obstare, quò minus eorum artes in pretio essent. Cum Daphne quoque in suburbano Antiochiæ iuxta fontem Castalium litaret Apollini, & nulla ex his, quæ quærebantur, responsa susciperet, causasq; silentij percontaretur à sacerdotibus, dæmones aiunt sepulcrum Babylæ martyris propè æstare, & ideò responsa reddi. Tum Iulianus Galilæis imperat, hoc enim nomine Christianos appellabat, vt sepulcrum martyris inde auferant. Qui dum sepulcrũ mira exultatione traherent, dicentes: Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis, ita iram Iuliani principis concitarunt, vt multos præter institutum suum interfici iusserit. Miror ego id à Iuliano factum, cum

59. Pont. Iulianus imp.

diaboli artes iam vanas esse cognosceret: Semel enim magum quendam in speluncam secutus, cum voces dæmonum perhorresceret, signo crucis vsus est, quo fugati sunt dæmones. Cum verò Iulianus diceret signo crucis aliquid mirum inesse, respondit magus, dæmones etiam genus illud supplicij formidare. Hanc ob rem Iulianus pertinacior quàm antea factus est, adeò vanitati magicæ deditus erat, licet prius Christianam religionem simulato animo amplexus fuisset, vt Constantij odiũ vitaret, legisset què publicè diuinos codices, ac basilicam nomine martyrium ædificasset. Præterea verò idem imperator quò nostris stomachum faceret, Iudæis templum Hierosolymitanum restituit, cum dicerent se alibi sacrificare non posse. Qui certè tanta arrogãtia elati sunt, vt maiore impensa, quàm antea, restituere templum conarentur. Verùm non ita multò pòst terræ motu templum corruens, & multos Iudæos simul oppressit, & illud approbatum est, lapidem supra lapidem poni non debere. Sequenti autem die incendio diuinitus immisso, & ferramenta ipsa consumpta sunt: & eo miraculo multi Iudæi perterriti, ad fidem Christi venêre. In Persas verò proficiscens Iulianus, quos intellexerat res nouas molliri, in reditu suo malam quidem rem Christianis minatur. Cum autem superatis hostibus incomposito agmine victor rediret, apud Ctesiphontem confossus periit. A suis, an ab hostibus id factum sit, ni certum est, quanquam sunt qui scribant sagitta ex incerto missa transfixum fuisse, eundemque exclamasse manu ad cælum extensa, Vicisti Galilæe, vicisti: nam Christum, Galilæum appellabat & fabri filium: vnde illud adolescentis in Libanium sophistam, interrogantem quid ageret fabri filius. Iuliano, inquit, locellũ componit: nam paulò post eius cadauer locello auectus est. Sunt etiam qui scribant, hunc antea clericum fuisse, ac postea à fide nostra defeciſſe, vnde hominem apostatam vocant. Periit autem post annum, & octo imperij sui menses, anno verò ætatis secundo & trigesimo. Huic deinde succedit Iouinianus, qui ab exercitu inperator electus, non prius profiteri imperatoris nomen voluit, quàm omnes conclamarent se Christianos esse. Quibus collaudatis, & imperium suscepit, & exercitum è manibus barbarorum liberauit. Ni sibi ac magna Mesopotamiæ parte Sapori regi Persarum relicta. Hic autem octauo imperij sui mense, cruditate stomachi, siue tetro odore prunarum moritur.

Vicisti Galilæe. Iulianus.

Iouinianus imp.

Damasus autem electus ad Pontificatum obeundum, Vrsicinium diaconum competitorem habuit in basilica, quæ Sicini appellatur, vbi multi vtrinque cecidere in ipso templo, cũ res non suffragiis tantum, sed vi & armis tractaretur. Verum non ita multò pòst, sacerdotũ ac populi consensu Damasus episcopus cõfirmatur, & Vrsicinus ad Neapolitanam ecclesiã traducitur. Damasus autẽ adulterij accusatus, publico cõsilio causam dixit: vbi & innocens absoluitur & concordius atque Callistus diaconi falsi accusatores damnati, ac reiecti ab ecclesia sunt. Cautumque lege est, vt deinceps pœnam talionis subeãt qui aliquem falsò accusauerint. Pacata tandẽ ecclesia, Damasus otio literario delectatus, vitas pontificum omnium qui ante se fuere, conscripsit, eaque ad Hieronymum misit. Non destitit tamen & templa & cultum diuinum augere. Duas enim basilicas ædificauit: vnam iuxta theatrum, alteram via Ardeatina ad catachumbas, Dedicauit & platoniã, vbi corpora Petri & Pauli aliquando iacuerant, versibus quoque elegãtibus sanctorũ corpora eò loci sepulta exornauit ad memoriam posteritatis. Præterea verò basilicam quã ipse in honorem diui Laurentij non longe à theatro Pompeiano cõdiderat, maximis muneribus ornauit, patena argentea librarum viginti, ama argentea librarum quindecim, scypho argenteo anaglypho librarum decem, calicibus argẽteis quinque coronis argenteis V. domos quoque circa basilicam positas dono dedit: fundum etiam papirianum agri Ferentinatis: fundũ Antonianum, balnea non longe à templo posita vt psalmi quoq; alternis vicibus in ecclesia caneretur, in fineque eorum verba hæc ponerentur. Gloria patri & filio

Vrsicinus.

&

& spirituisancto, instituit. Primus etiam Hieronymi scriptis auctoritatem dedit cũ, priùs septuaginta interpretum scripta tantummodo in pretio essent. Nam & biblia Hieronymi legi cœpta est, vt Psalmi eiusdem fideliter ex hebraico traducti, cũ autẽ apud Gallos potissimum incompositè legerentur. Mandauit item vt in principio celebrationis (quam Missam vocant) confessio diceretur, vt hodie fit. Idem verò Damasus, vbi ex sacris ordinibus quinquies habitis presbyteros vnum & triginta, diaconos vnum & decem, episcopos duos & sexaginta creasset, moritur, ac sepelitur via Ardiatina cum matre & sorore in basilica à se condita, tertio idus Decembris. Sedit annos xix. menses tres, dies xi. Vacat tum sedes diem vnum & viginti.

SIRICIVS I.

SIricius natione Romanus, patre Tiburtio, Valentiniani temporibus fuit. 40. Pont.

Qui à Iuliano multa incommoda ob fidem Christi passus, pullusq; militia cũ sectatorum princeps esset. Mortuo autem Iouiniano, militum omnium consensu imperator electus, Valentem fratrem in partem imperij accipiens eidem orientem assignat, Postea verò imperij sui anno tertio Gratianum filium, nec dum benè puberẽ socrus & vxoris hortatu Augustum creat. Procopium quidem apud Constantinopolim res nouas molientem, cum satellitibus suis mira celeritate opprimit. *Valentiniani imp.*

Sed valens ab Eudoxio Arriani dogmatis episcopo baptizatus in sæuissimam hæresim declinans, nostros persequitur, & in exilium pellit, mortuo præsertim Athanasio, quo viuente res Christiana sex & quadraginta annis mirificè sustentata est. Instabat Lucius hæreticus hostilem in modum nostros persequens, neque illis quidem parcens qui in eremo erant: eos enim immissis militibus, aut trucidabat aut in exilium mittebat. Magnè auctoritatis tunc erant Antonij discipuli, Macharij duo in Syria, quorum alter in superiore, alter in inferiore habitabat eremo. Isidorus quoque tum in prætio erat, Paphnutius, Pambo, Moses, Beanim. Paulus Alpheliotes, Paulus Phocensis, Ioseph qui mons Antonij dicebatur. Hos cùm exilio vexaret Lucius, mulier phanatica proclamabat, viros Dei in insulam AEgypti nequaquam mittendos esse, Maunia quoque Saracenorum gentis regina, cum frequentibus prælijs Romanorum opes attriuisset, Palæstini & Arabici limitis oppida vastans, orata pacem, non aliter repromittit, nisi Mosen Christianum virum sanctissimum, genti suæ episcopum designarent. Id agere Lucius conabatur. Verùm Moses inclamat, Arguũt te, ò Luci per metalla damnati Christiani in insulas relegati & carcere inclusi: quare manus tuas ad me consecrãdum nunquam iniicies. Reuocatis itaque episcopis qui se consecrarent, datur reginæ presul, ac pax Romanis redditur. Sæuiebat in Christianos Valens & Lucius licet Themistij philosophi litteræ Valentem aliquantulo mitiorem reddiderint. Sæuiebat & Athanaricus Gothorum rex, qui plurimos barbarorum martyrio affecit. *Eudoxius Arriani dogmatis episcopus.* *Macharij Isidorus.* *Themistius Philosophus.*

Interim verò Valentinianus Saxones gentem in Oceani littoribus positam locis inuijs, & Burgundiones virtute ac rei militaris scientia oppressit. At verò dum Sarmatæ sese per Pannonias effudissent, bellumque in eos parat, subita sanguinis effusione apud Bergẽtionem oppidum moritur. Tum Gothi sedibus suis pulsi, per omnes se Thracias effundunt: quibus dum Valens ire obuiam cũ exercitu parat, reuocatis prius, sed sero ab exilio episcopis & Monachis, quos etiam militare coegerat, prœlio victus, igni exuritur. Hæc quidem clades Romani imperij ac totius Italiæ exitium fuit.

Siricius autem (dum hæc agerentur) censuit monachos, quorum vita probata esset, posse sacris initiari à primis ordinibus vsq; ad episcopatũ. Censuit item ordines per inter-

ualla dand s. Mini. hæos præterea qui in vrbe erant, vetuit communicare cum fidelibus Pœnitentes autem & redeuntes ad gremium orthodoxæ fidei, recipiendos esse censuit, si monasterium ingrederentur, atq ibi ieiunijs & orationibus se toto suæ vitę tempore macerarent Viaticum siquidem tum demum ab ecclesia recipiebant, vbi de optima eorum vita constaret Consecrari autem presbyterum ab episcopo tantum censuit. Instituit item, vt quicunque aut viduam aut secundam vxorem duxisset, ab officio ecclesiastico pelleretur. Hæreticos quoque per manus impositionem recipiendos censuit. Huius temporibus Hilarius fuit, orbis Pictauorum Aquitaniæ episcopus, qui & contra Arrianos duodecim libros scripsit, & alterum contra Valentem & Vrsatium, atque non ita multo post Pictauis moritur. Victorinus autem natione Afer, Romæ tum primum rhetoricam docuit: postea vero in extrema senectute fidei nostræ se tradens, contra Arrium libros more dialectico scripsit. Multa quoque composuit ad commendationem fidei nostræ Gregorius Bæticus Iliberi episcopus. Photinus autem Gallogrecus, Marcelli Ancyrani episcopi discipulus, Hebionis hęresim instaurare tum conatus est. Hebion enim Christum pio coitu Marię natum, virum iustum putauit. Is quidem à Valétiniano imperatore pulsus, plura scripsit volumina, ac præcipua contra gentes. At Didymus Alexandrinus, à teneris annis oculis captus, & ob id etiam primarum litterarum ignarus, ita geomitriam & dialecticam, quæ magno vsu indigent, iam grādis natu cum primis elementis didicit, vt pręclara quedam opera in mathematicis scripserit, in Psalmos quoq; & in Euangelium Matthæi ac Ioannis, & contra Arrianos multa edidit. Optatus quoq; Afer episcopus Miliuitanus, libros sex contra Donatistas composuit. Seuerus autem Aquilius Hispanus, agnationem ab illo Seuero ducens, ad quem Lactantij duo extant epistolarum libri, volumen composuit, quod catastrophen vocauit. Siricius vero compositus ecclesiæ rebus, & creatis sex & viginti presbyteris, diaconis sedecim, episcopis duobus & triginta, ex sacris ordinibus quinquies habitis, moritur, ac sepelitur in cœmiterio Priscillæ via Salaria, octauo calēdas Martij. Sedit enim annos quindecim, menses vndecim, dies quinque & viginti. Vacat tum sedes dies viginti.

Hilarius Pictauorum episcopus.

Victorinus Afer

Gregorius Bæticus

Photinus hæreticus.

Didymus Alexandri.

Optatus episcopus Miliuitanus.

ANASTASIVS I.

41. Pont.

ANastasius natione Romanus, patre Maximo, imperante Gratiano, vrbis Romæ episcopus creatur.

Gratianus imp.

Nam Gratianus adolescens religione clarus, militia strenuus, apud Argentariam oppidum Galliæ, vno prælio ad triginta millia Alemanorum fines Romanorum vastantes, cum minimo suorum incommodo interfecit. In Italiam deinde rediens pulsa Arriana hæresi, totam prouinciam ad veram Christi fidem redegit. At vero cum instantibus Gotthis, rempub. in magno discrimine videret, Theodosium ex Hispania oriundum virum clarissimum, socium ac imperij comitem sibi delegit, qui superatis Alanis, Hunnis & Gotthis, orientale imperium restituit. icto cum Athalarico rege Gotthorum fœdere: quo quidem mortuo, ac Cōstatinopoli egregiè sepulto, omnes eius milites Theodosium virum optimum secuti sunt. Interim verò Maximus in Britannia tyrannidem occupans, ac in Galliam traijciens, apud Lugdunum Gratianum interfecit: quare Valentinianus iunior frater metu perterritus, ad Theodosium in orientem confugit. Sunt autem qui scribant hos quidem fratres in tantam calamitatem incidisse matris iustinæ crimine, quę Arrianam hæresim fouens, Christianos persequebatur, maximè vero Ambrosium, quem etiam inuitum populus Mediolanensis tum episcopum delegerat. Mortuo enim Auxentio hęreticorum episcopo, statim seditio Mediolani exorta est. Cum hanc itaque reprimere Ambrosius conaretur, qui tum consularis eiusdem prouinciæ fasces regebat, ecclesiamque ingressus, multa de concordia partium disseruisset,

Ambrosius.

ab

ab omnibus succlamatum est, non alteri quam Ambrosio episcopatum committi debere, quod etiam factum est. Ex catechumeno enim Christianus factus, & sacris initiatus, Mediolanensis episcopus creatur. Cuius doctrina & sanctitas quanta fuerit, eius vita ac opera doctissimè & elegantissimè scripta ostendunt.

Tunc autem Anastasius rei diuinæ cauens, constituit ne sacerdotes vllo modo sederent, sed curui & venerabundi starent, cum sacrum euangelium aut caneretur aut legeretur in ecclesia Dei: Néue peregrini, maximè autem transmarini, in clerum reciperentur, nisi quinque episcoporum præ se ferrent chirographa. Hoc autem factum esse aiunt propter Manichæos, qui tum in Africa magno in precio erant, & ad corrumpendam fidem de suis quoquouersum mittebant. Constituit item, ne debiles & manci, néue aliquo membro carentes, in numerum clericorum reciperentur. Basilicam quoque, quę Crescentiana vocatur, in regione secunda via Mamurtina didicauit. Huius & Damasi & Siricij tempora, illustrarunt non modò optimi imperatores, Iouinianus, Valentianus, Gratianus, Theodosius, verum etiam sanctissimi atque excellétes in quauis facultate & doctores, tum Græci, tum Latini, Gregorium nobis Christianis cum Basilio Cappadocia genuit, vt ait Eusebius, ambo fuere nobiles, ambo Athenis eruditi. Basilius enim Cæsareæ Cappadociæ, quæ prius Mazaca vocabatur, episcopus contra Eumonium egregios libros edidit. Scripsit volumen de Spiritu sancto, & monachorum instituta. Duos habuit fratres, Gregorium & Petrum viros doctissimos: Gregorij extabant Eusebij temporibus aliqua volumina. At Gregorius Nazianzenus qui Basilium ad monasterium perduxit, Hieryonmi præcepor multa scripsit, maxime vero in laudem Cypriani, Athanasij, Maximi philosophi. Scripsit & contra Eumonium libros duos, contra Iulianum Imperatorem librum vnum. Laudauit & nuptias & virginitatem hexametro versu. Leuauit & Constãtinopolitanos ab hęresi rationibus & suo elegantissimo dicendi genere, in quo Polemonem virum eloquentissimum secutus est. Is postremum dum senex admodum esset, successorem sibi diligens, ruri vitam monachi duxit. Basilius autem sub Gratiano, hic vero sub Theodosio moritur. Epiphanius quoq; Cypri Salaminæ episcopus, hęreses omnes elegantissimis voluminibus impugnauit. Composuit tum etiam multa sermone Syro, Efræm Edessenę ecclesię diaconus, qua ex re ad tantam venit dignitatem, vt post lectionem scripturæ sacræ, publice in quibusdam ecclesijs eius scripta legerentur. Anastasius autẽ vbi ex sacris ordinationibus bis in vrbe mense Decembri habitis presbyteros octo, diaconos quinque, episcopos decem creasset moritur, & sepelitur in cœmeterio ad Vrsum pileatum quinto calendas Maij. Annos vero tres, dies decem sedit. Vacat tum sedes dies vnum & viginti.

Gregorius. Basilius.

Gregorius Nazianzen.

Epiphaneus Efram Edesseneus.

INNOCENTIVS I.

INnocentius natione Albanus, patre Innocentio, particeps Theodosij temporum fuit.

Qui singulari celeritate & consilio vsus, Maximum tyrannum Gratiani interfectorem, apud Aquileiam occidit. Hanc calamitatem Maximo ipsi Martinus vir sanctissimus antea prædixerat, dum Britanniã militaribus copijs spoliat, in Italiam contra ius fasque venturus. Tunc enim à circio Scoti, ab aquilone Picti, insulam vacuam militibus ingressi, longè ac late omnia vastarunt. Theodosius autem diuino auxilio fretus, & Andragatium Maximi comitem, & victorem eiusdem tyranni filium, Arbogastem & Eugenium tyrannos, mira celeritate vsus opprimit, vnde merito Claudiani poæte carmina in laudem Theodosij extant:

O nimium dilecte Deo, tibi militat æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.

Teodosius ab ingressu ecclesiæ prohibitus

Accidit Theodosio ad disciplinam militarem laus ingens, qua plurimũ valuit, & religionis. Nam cum Mediolani ingredi ecclesiã vellet mysteria visurus, prohibitus ob quoddã facinus (vt fieri solet) ab ingressu ecclesiæ nisi pœniteret, ita æquo animo id tulit, vt vltro ipsi Ambrosio gratias egerit atque pœnituerit. Huius vxor Flaccilla fuit ex qua Arcadiũ & Honorium suscepit. Iratus semel Theodosius quòd Thessalonicenses in theatro militem occidissent, vel (vt alij volunt) iudicem suum, ægrè retentus à sacerdotibus Italicis est, quo minus omnes Thessalonicenses occideret. Qui postea ad se rediens, re cognita, & lacrimis pœnitentiam prope patrati sceleris egit, & legem tulit, & sententiæ principum

alium xxx.

super animaduersione prolatæ, in * tertium diem differentur, quò misericordię vel pœnitentiæ locus daretur. Ferunt principem ipsum, si quando ita percitus fuisset, hac deinceps cunctatione vsum, vt notas omnes literarũ expresse recenseret, quo interim iræ daretur locus. Affirmant quidam principem ipsum familiaritate cuiusdam Ioannis monachi anachoretæ in Thebaide vsum, cuius consilio tum bellum, tum pacem gerebat. Theodosius autem quinquagesimum ætatis agens annum, Mediolani moritur.

Innocentius verò tanta imperii tranquillitate & benignitate principis vsus, multa ad religionẽ Christianam pertinentia meditatus est. Constituit enim, vt sabbato ieiunium celebraretur, & quod tali die Christus in sepulchro iacuisset, & quod eius discipuli ieiunassent. De Iudæis quoque & paganis, deq; monachis regulas quasdam tulit. Cathaphrygas autem hæreticos, quorum auctores fuere, Montanus, Priscilla & Maximilla, vt antè dixi, ab vrbe expulit, Theodosio annuente, vel in monasteria (vt alii volũt) relegauit. Præterea

Pelagius & Cælestinus damnantur.

verò Pelagium monachum & Cælestinũ hæreseos damnauit, & quod liberum arbitrium diuinæ gratiæ anteferrent, & quòd dicerent ad implenda diuina iussa, voluntatem per se sufficientem esse. Contra hos quoque multa scripsit Augustinus, Pelagius autem in Britanniam proficiscens, totam insulam errore suo infecit, adiuuante Iuliano tanti mali comite & socio. Basilicã verò Geruasij & Prothasij dedicauit, Vestinę mulieris impensa structam & ornatam, diuẽditis eius bonis ex testamento relictis iusto prætio. Templi dona hęc fuere: patenæ argenteæ duæ lx. librarum, coronæ xij cerostrata argentea quatuor. Ad ornatũ baptisterij cerium obtulit quinq; & xx. librarum fundẽtem aquam, vas chrismatis ex argento librarum v. scyphos duos argenteos anaglyphos xx. librarum. Dos autem templi erat domus ad basilicam Liuianam, balneum ad templum Mamuri domus, itẽ in cliuo Salutis balneatæ, fundus in agro Clusino, alter fundus in agro Fundano. His addita domus Emeriti in cliuo Mamurtino, domus altera in vico longo, balneum quoq; in eodem vico. Curam verò & administrationem huius basilicæ & sanctæ Hagnetis, Leopardo, ac Paulino presbyteris commisit. Huius tẽporibus fuit Apollinarius Laodiceæ Syriæ episcopus, vir sanè in disputãdo vehemens, & ita acutus, vt ausus sit dicere, corpus, non animam à domino in dispensatione susceptum, postea verò cùm rationibus vrgeretur, ait eum quidem habuisse animam non tamen ex ea parte qua rationabilis est, sed ea solum qua corpus viuum reddit: ad supplementum verò rationabilis partis, ipsum verbum Dei fuisse perhibebat. Quæ quidẽ sententia, & à Damaso antea, & Petro Alexandrino episcopo explosa est. Hinc Apollinaristæ originẽ habuere. Marcianus autem Barcilonę vrbis episcopus, castitate & eloquentia insignis, bene cum fide sensit, & Nouatianos scriptis suis impugnauit.

Apollinaristæ.

Cyrillus.

Cyrillus vero Hierosolymitanus episcopus, sæpe pulsus ecclesia, & receptus, ad extremum sub Theodosio principe annis octo episcopatum tenuit, multaque scripsit. Euzoius item apud Thespesium rhetorem cum Gregorio Nazianzeno episcopo adolescens Cæsareæ eruditus, plurimo labore Origenis & Pamphili corruptam bibliothecam menbranis instaurare conatus est, scripsit & ipse multa. Eodem quoque tempore Hieronymus presbyter in Bethleem habitans, ingenio ac facundia sua Christi fidem mirum in modum auxit,

Hieronymi habitatio.

quod

quod etiam eius scripta declarant. Improbatur item eo tempore in synodo Burdegalensi Priscilliani dogma sumptum ex Gnosticorum & Manichæorum hæresi, de qua superius diximus. Innocentius vero vbi per sacros ordines quater in vrbe habitos, presbyteros triginta, diaconos duodecim, episcopos quatuor & quinquaginta creasset, moritur, ac sepelitur in cœmeterio ad Vrsum pileatum quinto calendas Augusti. Sedit annis quindecim, mensibus duobus, diebus quinque & viginti. Vacat tum sedes dies duos & viginti.

ZOSIMVS I.

ZOsimus natione Græcus, patre Abrahamo, mortuo Theodosio, Arcadij & Honorij, qui patri in imperio succedere temporibus fuit. 43. Pont.

Hi quidem gubernacula imperij suscipiētes, paribus auspiciis illud rexere, diuisis tantummodo administrationibus. Arcadius enim orientem, Honorius vero occidentem gubernabat, licet Theodosius filiis adhuc adolescentibus tres duces reliquerit, qui Romanū gubernarēt imperiū, Rufinum qui orientem, Stiliconem qui occidentem, Gildonem qui Africam regerent. Qui deinceps cupiditate imperandi moti, spretis paruulis, regnum occupare conati sunt. Gildoni res nouas in Africa molienti, Mascezel fratris eius crudelitatem veritus, cum exercitu obuiam factus, hominem fundit fugatq; : qui vel dolore animi, vel veneno, non ita multo post, moritur. Itē quoq; Mascezel tāta victoria elatus, cu nec Deo, nec hominibus parceret, à militibus occiditur. Rufinus verò ab Arcadio opprimitur, dum orientale imperium conatur inuadere. Ingressus tum Italiam Rhadagasus Gotthorū rex immanissimus, ferro ac flamma omnia vastabat. Verum Romani comparato exercitu, barbarum in fesulanis montibus opprimunt, duce Stilicone. Huic vero successit Alaricus, quem Stilico regni cupidus, cum superare posset, & fouit & iuuit. Verùm postremo cum Alaricus in Galliam proficiscens, concedente eo loci sedes ad incolendum Honorio apud Polentiam consedisset, Saulum gente & religione Hebræum, à Stilicone cum militibus immissum, quo fœdus turbaretur, hostem sensit. Facilè enim fuit, barbaros nil tale suspicantes, & diem paschæ obseruantes, incautos perturbare. Verum sequenti die sumptis armis, & Saulum cum exercitu ad internecionem cædit, & omissa Gallia, in Stiliconem & Romanos mouet. Quibus superatis, vrbem Romam post longam & grauem obsidionem capiunt, anno eiusdem conditæ millesimo ac centesimo & septuagesimo quarto: salutis verò Christianæ, anno duodecimo & quadringentesimo. Hac tamen moderatione Alaricus vsus est & clementia, vt suis manauerit, à cæde & sanguine quoad fieri poterat, abstinere: vtque confugientibus ad Basilicas Petri ac Pauli, parceretur. Rex verò tertia die ab vrbe discedēs, minus calamitatis quā putaretur perpessa (parum enim incendij senserat) in Lucanos & Brutios proficiscitur, vbi apud Consentiā vj. captam & direptā, moritur. Cui statim omnium Gotthorum consensu Athaulphus ob affinitatem & genus succedit, quem quidem ad vrbem Romā cum exercitu redeūtem, Galla Placidia superioris Theodosij filia, eius vxor, ita placauit, vt à cædibus & rapinis rēperatum, & suis magistratibus vrbs dimissa sit. In animo certe ei prius fuerat, vrbem Romā delere, ac nouam condedere, eamq; Gotthiam appellare, & imperatoribus nomen de se relinquere, vt non Augusti deinceps, sed Athaulphi vocarentur. Mentem hominis Placidia non modo à tanto facinore auertit, verum etiā fœdus inter Athaulphum, Honorium & Theodosium iuniorem composuit, Arcadii iam mortui filium. *Arcadius & Honorius.*

Zosimus autem in tanta rerum perturbatione rem diuinam nunquam omisit. Constituit enim vt diaconi, dum celebraretur, Læuas tectas haberent linostimis. Concessit item, vt in parochiis cerei Sancto sabbato benedici possent. Bibere autem in publico clericis vetuit: in cellis fideliū, id fieri posse nō negauit. Vetuit etiam ne serui in clerum reciperentur,

tur, quod huiuscemodi viros liberos & integros esse oporteret, Asciscuntur nunc non modo serui & vulgò concepti ac nati, verumetiam flagitiosi omnes ex flagitioso quoque geniti, quorum sceleribus ecclesia Dei magnum aliquod incommodum tandem capiet. Ferunt tum Zosimum misisse ad Carthaginense consilium Faustinum episcopum, duosque vrbis Romæ presbyteros, vt ostenderet nil vsquam publicè agi debere sine consensu ecclesiæ Romanæ. Huius autem pontificatu fuit Lucius Arrianæ partis episcopus, qui variarum hypotheseon libellos scripsit. Diodorus quoque Tarsensis episcopus, dũ Antiochiæ presbyter esset, multa tum scripsit, Eusebij sententias, non autem eloquentiam imitatus, propter ignorationem sæcularium litterarum. Scripsit & Tiberianus apologeticũ ob suspicionũ hæreseos, quia cũ Priscilliano accusabatur. Euagrinus præterea acris & feruentis ingenij, vitã beati Antonij de Græco Athanasij, in sermonem nostrum transtulit. scripsit & Ambrosius Alexandrinus auditor Didymi, in Apollinarium volumen præclarum. Fuere tum etiam in pretio Ioannes Constantinopolitanus & Theophilus Alexandrinus illustres episcopi. Hunc ego arbitror Ioannem Chrysostomum fuisse, qui ob elegãtiam dicendi hoc cognomentum merito adeptus est, quiq; Theodorum & Maximum condiscipulos suos ad fidem Christi traduxit, relictis præceptoribus Libanio & Andragathio philosopho. Interrogatus Libanius iam morti propinquus, quem potissimum in schola successorem relinquere vellet, non alium quam Chrysostomum dixit, nisi hominem Christiani ad se traduxissent. Perlata tum etiam sunt ad Zosimum synodalia decreta, quibus confirmatis, Pelagiana hæresis vbique damnatur. Sunt qui scribant & Petronium Bononiensem episcopum virum sanctissimum, & Possidonium Africæ prouinciæ episcopum magnam sanctitatis opinionem de se tum concitasse. Scripsi & multa contra hæreses Primasius ad Fortunatum episcopum. Sunt qui, scribant Probam Adelphi pro consulis vxorem, Centonas Virgilij in laudem Christi tum composuisse. Hanc certè laudem quidam Eudoxiæ asscribunt, Theodosij iunioris vxori. Augustinus verò beati Ambrosij in fide discipulus, homo certè omnium, qui tum fuere doctissimus, Hipponę in Africa episcopus, fidem nostram scriptis & disputationi tum maxime tuebatur. At Zosimus creatis in vrbe Roma presbyteris decem, diaconis tribus, episcopis octo, moritur, ac sepelitur via Tiburtina apud corpus beati Laurentij martyris, septimo calendas Ianuarij. Sedit annum vnum, menses tres, dies duodecim. Vacat tum sedes dies vndecim.

Lucius Arrianus partis episcopus.
Tuberianus.
Euagrius.
Ambrosius Alexand
Ioannes Chrysost.
Petronius
Possidonius
Primasius.
Augustinus
Hippon.

ANNOTAT.

Zosimum hunc fuisse natione Græcum Asiaticum, patria Cæsariẽsem in Cappadocia, eiusq; Hermogenis nepotem, qui in consilio Nicæno symbolum edidit, facile suspicari possumus ex quadam epistola Basilij Cæsariensis episcopi, quam ad Papam Innocentium scribit, in quo eum virum depingit quem, ex multis circunstantijs Zosimum hunc esse intelligitur. Qui cum esset vir doctissimus, & sanctissimus propter eius incredibilem virtutem à Basilio Episcopo Cæsariense (cum esset suæ ecclesiæ presbyter) ad prædecessorem suum Innocentium Papam missus Romam veniens statim post Innocentij mortem omnium suffragijs Romanus Pontifex Theodosio iuniore Augusto VII. & Palladio V. Consulibus anno Christi CXVI. renunciatus sedit annos III. menses. IIII. & dies VIII. Post cuius obitum altero die Bonifacius presbyter in schismate Romanus Pontifex ordinatus est cum Eulalio archidiacono. Qui Eulalius mense III. die XV. mitis dignitatis coactus abdicauit, & factus est episcopus in campania. Bonifacius verò Apostolicam sedem in pace obtinuit. Fuit hoc schisma quintum in Romana ecclesia, ab Anastasio Bibliothecario, & in eo registro, de quo supra dixi, accuratissimè, & singulatim descriptum, de quo ago plura in meo de Pontificibus libro. Ceterum de ijs quæ de Zosimo dixi, monuit ne vir doctissimus & præstantissimus Guillelmus Syrleti sedis protonotarius.

BO-

BONIFACIVS I

BOnifacius natione Romanus, patre Iucundo presbytero, Honorij temporibus fuit. Orta quidem tum in clero seditio est. Nam dum Bonifacius in basilica Iulij, vrbis Romæ episcopus creatur, Eulalius in Constantiniana electus, huic statim obijcitur. Quod vbi Honorius, qui tum Mediolani erat, intellexisset instante Placidia cum filio Valentiniano, ambo ab vrbe pelluntur. Reuocatur tamen septimo mense post Bonifacius, & solus vrbis præsul constituitur. *44. Per Honorius imper.*

Interea verò mortuo Athaulpho, Gotthorum rex Vallias decernitur, qui Dei iudicio perterritus. Placidiam apud se tamen honeste habitam, Honorio fratri reddidit, pacemque cum eo datis dilectissimis obsidibus inijt. Idem fecêre Alani Vandali & Sueui. Placidiam verò Honorius Constantio, quem Cæsarem declarauerat, in matrimonium collocat: vnde Constantius Valentinianum filium suscepit: quæ postea à fratre pulsa ad orientem cum filiis Honorio & Valentiniano proficiscitur.

Bonifacius autem Pontifex tum constituit, ne mulier vlla aut monacha sacratam pallam attractaret, aut thura contingeret: néue seruus aut obnoxius, vel obæratus, in clerum reciperetur. Condidit præterea oratorium in cœmeterio sanctæ Felicitatis martyris, eiusque sepulchrum ornauit marmoribus & argento. Nam & patenam argenteam dono dedit librarum viginti, & scyphum argenteum librarum decem, coronas argenteas tres, calices minores duos. Huius quoque pontificatum insignem reddidere multi præclari viri, maximè verò Hieronymus presbyter, patre Eusebio natus oppido Stridonis, quod à Gotthis euersum, Dalmatiæ quondam Pannoniæq; in finibus fuit. Quantum iste iuuerit ecclesiã Dei, vita & scriptis, non attinet dicere cum & vita eius sanctissima omnibus præluceat, & scripta eius ita in precio & honore sint, vt nemo magis legatur, ab eruditis præsertim. Moritur autem Hieronymus in Bethlehem ætatis suæ anno lxxxxj. die calendas Octobris. Laudatur & Gelasius Cæsariæ Palestinæ post Euzoium episcopus, vir accurati elegantisque ingenij. Scripsit & historiam Dexter Paciani filius ad Hieronymum. Laudauit & Spiritum sanctum Amphilochius eleganti stylo. Laudat & Sophronium Hieronymus, quod de euersione Serapis librum copiose ac docte scripserit. Aiunt & Lucianum presbyterum Deo innuente, tum quidem reliquias Stephani protomartyris & Gamalielis Pauli præceptoris inuenisse, deque ea re sermone Græco ad omnes ecclesias scripsisse: quam scriptionem postea Abundius presbyter Hispanus Latinam fecit ad Orosium presbyterum. Sunt etiam qui huic ætati addunt Ioannem Cassianum & Maximinum viros doctissimos. De Eutropio autem Augustini discipulo, non ita ambigitur, qui Historiæ Romanę Epitomen fecit ab vrbe condita vsque ad tempora sua satis eleganti stylo & oratione. Scripsit & ad duas sorores Christo dedicatas de pudicitia & amore religionis. Laudatur & Iuuennalis, qui tum *Constantinopolitanus episcopus erat. Fuit etiam in pretio Heros vir sanctus, ac beati Martini discipulus, Arelatensis episcopus iniuria pulsus. Bonifacius autem vbi ex sacris ordinibus semel habitis, presbyteros tredecim, diaconos tres, episcopos sex & triginta creasset, moritur, ac via Salaria sepelitur apud corpus sanctæ Felicitatis martyris octauo calendas Nouembris. Sedit annis tribus, mensibus octo, diebus septem. Mortuo Bonifacio, clerici quidam Eulalium statim ad vrbem reuocant qui vel indignatione, vel contemptu rerum humanarum reuocationem spernens, anno post Bonifacium moritur. Vacat tum sedes dies nouem.

Hieronymus presbyter.

Gelasius episcopus.

Cassianus Eutropius.

alias Hierosolymitanus.

Eulalius reuocatur.

CAELE-

CAELESTINVS I.

45. Pontificatus Theodosij.

CAELESTINVS natione Campanus, Theodosij iunioris temporibus fuit. Hic enim mortuo Honorio principe clarissimo, Valentinianum Placidię amitæ suæ filium Cæsarem creatum ad regendum occidentale imperium mittit. Qui statim totius Italię consensu imperator creatus, gubernacula imperij apud Rauennam suscipiens, hostes Romani nominis, maximè verò Ioannem tyrannum, mira felicitate in Italia compescuit, Interea verò Vandalorum, Alemannorum, & Gotthorum effera gens, ab Hispania in Africam Genserico rege traijciens, prouincia ferro ac flamma depopulata, fidem quoque catholicam Arriana impietate fœdauit, pulsis etiam in exilium quibusdam episcopis bene sentientibus, in qua perturbatione beatus Augustinus Hipponensis episcopus, tertio obsidionis mense quinto calendas Septembris moritur, septimo & lxx. ætatis anno. Vandali autem capta Carthagine in Siciliam traiiciens, insulam depopulantur & vastant. Idem fecere Picti & Scoti, insulam Britanniam occupantes. Accitus autem à Britannis in auxilium Aetius patritius, vir bellicis artibus insignis, non modò laborantibus auxilium non fert, verumetiam regnandi cupidus, Hunnos ad inuadendam Italiam solicitat, Vnde Britanni ab Aetio destituti, ab Anglis auxilium petiere, quos hostes deinceps, non auxiliares sensere. Ab his enim oppressi & patriam simul & nomen amisere. Interim verò Theodosio Constantinopoli mortuo, septimo & vigesimo imperij sui ac patrui Honorij anno. Bleda & Attila fratres Hunnorum reges, Illyricum ingressi, omnia incendunt & vastant.

Augustinus moritur.

At Cælestinus diu no cultui intentus, constituit vt psalmi Dauid ante sacrificium antiphonatim ab omnibus canerentur, quod ante fieri non consueuerat. Perlecta enim epistola & Euāgelio, finis sacrificio imponebatur. Refert Martinus Cassinas, Iudica me Deus & discerne causam meam, quod in principio sacrificij dicitur, eius inuentum fuisse. Graduale quoque huic asscribitur. Multa præterea constituit de omni ecclesia, quæ tum in archiuiis legebantur. Dedicauit & basilicam Iuliam, cui etiam hæc dona obtulit patenam argenteam librarum, v. & xx. scyphos ij. argenteos xx. librarum, aquam annulos argenteos xx librarum, candelabra argentea duo lx. librarum, cantharos, cerostrata ænea quatuor & viginti magni ponderis. Nestorius autem Constantinopolitanus episcopus, nouum tum errorem inducere conatus est. Prædicabat enim Christum ex Maria hominem tantum, & non Deum natum, atque diuinitatem collatam esse pro meritis, cui impietati & Cyrillus Alexandrinus episcopus, & Cælestinus Pontifex mirum in modum aduersati sunt. Nam habita apud Ephesum synodo cc. episcoporum, impius Nestorius cum hæresi nominis sui, cumque Pelagianis omnibus, qui dogma illud prope conatum iuuabāt, omnium consensu xiij. canonibus eorum stultitiam impugnantibus damnantur. Præterea Germanum Antisiodorensem episcopum in Britanniam mittit, qui deturbatis hęreticis, insulares ad catholicam fidem redigeret. Misit ad Scotos Christi fidem optantes Palladium quem ipse episcopum creauerat. Huius certè atque suorum opera, magna pars occidentis ad veram Christi fidem conuersa est. Ferunt hoc tempore diabolum personam Moysi indutum, multos Iudæos decepisse, dum eos ex Creta in terram promissionis ad similitudinem historiæ veteris sicco pede per mare deducere pollicetur. Multi enim ex his falsum Moysen secuti, in vndis periere. Aiunt autem illos solos euasisse, qui tum Christum verum esse Deum credidere. At Cęlestinus vbi ex sacris ordinibus ter in vrbe mense Decembri habitis, presbyteros duos & triginta, diaconos duodecim, episcopos duos & lx. creasset, moritur, ac sepelitur in cœmeterio Priscillæ via Salaria octauo, idus Aprilis. Confederat annis octo, mensibus decem, diebus & septem. Vacat tum sedes dies vnum & viginti.

Nestorius Constantinop.

Synodus Ephesina.

Germanus.

Diabolus personam Moysi induit.

XYS

XYSTVS III.

XYSTVS III. natione Romanus, patre Xysto, Valentiniani tempora attigit. 46. Pont.

Qui occidentalis imperij gubernator, pacem cum Genserico Vandalorum rege iniit, ac certis finibus Africam sibi ac Genserico diuisam, Vandalis incolendam dedit. Subornatus deinde Gensericus ab Arrianis, eorum impietatem extollens, variis terroribus episcopos nostros persequitur. Interim verò dum Valentinianus Constantinopolim proficiscitur, & Theodosij filiam in vxorem ducit. Vandali Genserico duce Carthaginem iterum capiunt ac diripiunt, anno quingentesimo & lxxxiiij. posteaquam Romanorum esse cœperat. Dum hæc autem in Africa gererentur. Attila cum Bleda fratre Hunnorum reges, non contenti occupasse Pannonias, Macedoniam, Mysiam, Achaiam & vtrasque Thracias ferro ac flamma deuastat, Bledamque fratrem obtruncat, quò solus regno potiretur. Inde verò animos sumens ad occupandum occidentale imperium, copias vndique celeriter colligit atque iter statim carpit. Quod vbi Aetius intellexisset, legatos de pace statim Tolosam ad Theodoricum regem mittit, cum quo fœdera ita sunt inita, vt communi impensa & paribus copiis bellum contra Attilam gereretur. Romanorum ac Theodorici auxiliares copiæ fuere, Alani, Burgundiones, Franci, Saxones, atque omnes fere occidentales populi. Tandem verò superueniente Attila in campis Catalaunicis, magno ardore animorum prælium vtrinque committitur. Pugnatum erat aliquandiu atque acriter, cùm vox superueniens incerto auctore, certamini finem imposuit. Ad centum & octoginta millia hominum in eo prælio vtrinque cecidisse constat, neutra inclinante acie, aut cedente. Ferunt tamen Theodoricum Thurismundi regis patrem, eo prælio cecidisse. *Valentinianus imp.*

At Xystus pontificatum iniens, à Basso quodam reus in iudicium accersitur. Hic autem congregata septem & quinquaginta episcoporum synodo, ita causam dixit vt ab omnibus vno consensu absolueretur. Damnatur Bassus calumniator iniquus, annuente Valentiniano & Placidia eius matre, in exilium que mittitur, ita tamen, vt vltimo die viaticum ei ob pietatem ecclesiæ non negaretur. Eius autem prædia non fisco, sed ecclesiæ asscribuntur. Aiunt Bassum post exilium non multum vixisse, tertio enim mense diem extremum obiit: cuius corpus Xystus episcopus linteaminibus inuolutum, & aromatibus conspersum, propriis manibus ad sanctum Petrum sepeliuit in loculis parentum. Aedificauit autem Xystus basilicam beatæ Mariæ virginis, quæ ab antiquis Liberii cognominabatur iuxta Marcellum * Liuiæ, accepit deinde nomen ad præsepe: postremo verò sancta Maria maior, vocata est. Xystum autem huius templi auctorem fuisse, titulus ipse in frontispicio primi fornicis declarat his verbis: XYSTVS EPISCOPVS PLEBI DEI. Per X enim in principio & y scribitur Græca ortographia, licet nostra ætas consuetudini seruiens. Sixtum scribat per s & iota. Huic quoque templo pontifex hæc dona obtulit, altare argenteum purissimum, CCC C librarum, scyphos argenteos quinque, calices decem, coronas argenteas octo & viginti, candelabra argentea tria, thymiamatarium librarum quindecim, fundum Scauri in agro Caietano, fundū Celeris, ceruum argenteum fundentē aquam in fontem baptisterii. Ornauit & ambonem ecclesiæ porphyreticis lapidibus, quem nos suggestum appellamus, vbi euangeliū & epistola canitur. Præterea verò rogatu Xysti Valentinianus tēplo quædam sanctorum mirificè excoluit. Nā & supra confessionē beati Petri auream Saluatoris imaginē gēmis aureis distinctam collocauit, & fastigiū argēteum basilicæ Constantinianæ à barbaris sublatum restituit. Ornauit & confessionē beati Petri ex argento. Aiunt præterea huius temporibus Petrum episcopū natione Illyricum,

ædificasse templum diuæ Sabinæ in monte Auentino, non longè à monasterio sancti Bonifacij, in quo diuus Alexius iacet. Quod ego factum Cælestini primi tempore credidérim, vt etiam carmina heroica indicant, quæ adhuc leguntur his ferè verbis.

Culmen Apostolicum cùm Cælestinus haberet,
Primus & in toto fulgeret episcopus orbe:
Hæc, quæ miraris, fundauit presbyter vrbis
Illyrica de gente Petrus, vir nomine tanto
Dignus, ab exortu Christi nutritus in aula.
Paupertas locuples, sibi pauper, qui bona vitæ
Præsentis fugiens, meruit sperare futura.

Sunt etiam, qui scribant huius temporibus fuisse Eusebium Cremonensem & Philippum Hieronymi discipulos, qui pleraque eleganti oratione scripsêre. Laudatur & Eucherius Lugdunensis episcopus doctrina, dicendi copia. Non improbatur postremò Hilarius Arelatensis episcopus, vir sanctitate & doctrina ea tempestate insignis. Xystus autem cum omnia, quæ habuerat, aut in ædificijs & ornamentis ecclesiarum, aut pauperibus erogasset, creatis presbyteris octo & viginti, diaconis duodecim, episcopis duobus & quinquaginta, moritur, ac sepelitur in crypta via Tiburtina apud corpus beati Laurentij. Sedit autem annis viii. diebus ix. Vacat tum sedes dies duos & viginti.

Hilarius

LEO I.

LEO natione Tuscus, patre Quintiano.

47. Pont.

Eo tempore fuit, quo Attila à pugna Catalaunica rediens, in Pannonia comparatis magnis copiis, Italiam hostili manu ingressus, ac primo Aquileiam in limitibus prouinciæ positam, triennio obsedit. Verum cùm iam desperatis rebus in eo esset vt statiua moueret, vidissetque ciconias ex vrbe in agros pullos suos deferentes, auspicio motus, adhibitis machinis, miseram ciuitatem acriter oppugnatam, tandem capit, diripit & incendit: nec vlli generi hominum parcit, flagellum Dei se vocitans. Inde Hunni veluti ruptis claustris, per totam Venetiam seffundentes, vrbes omnes occupant, Mediolanum, ac Ticinum diripiunt. Iturus deinde Romam infestis signis, cum eo loci consedisset, vbi Mincius Padum influit, amnem transiturus, vir sanctissimus Leo Pontifex calamitatem Italiæ & vrbis Romæ miseratus adhortante etiam Valentiniano, ei fit obuiam, persuadetque Alarici exemplo, qui statim Dei iudicio post captam vrbem mortuus est, ne vltra progrediatur. Monitis pontificis optimi obtemperans Attila, quod dum simul loquerentur, cernere duos viros supra caput suum strictos tenentes gladios, ac mortem minitantes, nisi pareret, visus est. Ij Petrus & Paulus apostoli putati sunt, inde mouens, Pannonias repetit: vbi non ita multò post, effundére se vbertim propter ebrietatem è naribus sanguine, moritur.

Attila flagellum Dei.

Leo verò ad vrbem rediens, totus ad confirmandam Catholicam fidem conuertitur, quæ tum potissimum à multis hæreticis impugnabatur, maximè autem à Nestorianis & Eutychianis. Nestorius enim Constantinopolitanus episcopus, virginem non Dei, sed hominis tantummodo genitricem dixit, vt aliam carnis, aliam diuinitatis personam faceret, & seiunctim alterum esse Dei filium, alterum hominis ostenderet. Eutyches autem Constantinopolitanus Abbas, ne sentire cum Nestorio videretur, diuinam cum humana natura in idem compositum recedisse affirmabat, vnumque factum, nec vllo modo inter se distingui debere. Hanc hæresim cum Flauianus Constantinopolitanus episcopus damnasset, Theodosio annuente, synodus Ephesina indicitur, in qua Dioscoro Alexandrino episcopo præsidente, Eutyches restituitur, Flauianus verò damnatur. At Leo, mortuo Theo-

Theodosio, in eiusq; locum suffecto Marciano principe catholico, concilium Chalcedonense indicit, in quo sexcentorum & triginta episcoporum auctoritate decernitur credendum duas naturas in Christo fuisse: vtq; vnus ideq; Christus Deus & homo crederetur, ac statim Nestorius & Eutyches nefandus Manichęorum præsul damnarentur. Combusti etiam publicè sunt Manichæorum libri, calcata & depressa est Dioscori superbia atq; hæresis. Interim verò mortuo à suis Valentiniano Maximus tyrannus imperium occupat, Eudoxamque quondam Valentiniani vxorem, sibi violentis nuptiis adiungit. Hanc ob rem Vandali ex Africa acciti, Genserico duce Romam hostili manu ingressi, Maximum in illo tumultu ab Vrso milite Romano occisum, in Tiberim proijciunt, vrbem diripiunt atque incendunt, templa & sacraria spoliant, nec Leonem Pontificem exaudiunt clamantem & dicentem, vt vrbi & templis parcentes, prædam quò vellent abigerent. Abeuntes quartodecimo die post vrbē captā, atq; Eudoxiam cum filia & ingenti captiuorum numero secum trahentes, in Africam reuertuntur. At Leo ad reparandam vrbem & templa conuersus: Demetriam ancillam Dei impulit, vt basilicam beato Stephano via Latina tertio ab vrbe milliario in fundo suo conderet. Ipse verò in honorem beati Cornelij ępiscopi basilicam via Appia ædificauit. Templa diffracta restituit, sacrorum vasa comminuta aut ablata vel denuo renouauit, vel ex integro quoad fieri potuit, restituit. Cameras præterea tres condidit in tribus basilicis, Ioannis, Petri ac Pauli. Sepulcris quoque Apostolorum custodes addidit ex clero Romano: hos cubicularios appellauit. Præterea verò monasterium prope sanctum Petrum condidit, constituitque vt intra actionem mysterij diceretur: HOC sanctum sacrificium &c. néue vlla monacha velamen capitis benedictum acciperet, nisi approbatum fuisset, eam quadraginta annis caste & integre vixisse. Dum autem his curis vir sanctus intentus esset, subito exorta est Acephalorum hæresis: qui ideo Acephali vocati sunt, quia sine cerebro & sine auctore habebantur. Hi autem Chalcedonense concilium improbant, proprietatem duarum substantiarum in Christo negant, vnam tantum in eiusdem persona naturam prædicantes: quam quidem hæresim epistolis suis eleganter & docte ad Christi fideles scriptis acerrime confutauit. Sunt qui scribant Paulinum Nolanæ vrbis episcopum, Prosperum Aquitanum virum doctum, Mamercum Viennensem episcopum, in pretio tum fuisse. Primus enim Mamercus (vt aiunt) supplicationes, quas Græci litanias vocant, instituit ob frequentes terræmotus, qui tum maximè Gallias vexabant. Leo postremò creatis ex institutione sacrorum lxxxj. presbyteris, diaconis xxxj. episcopus sex & lxxx. moritur, ac sepelitur apud sanctum Petrum in Vaticano iiij. idus Aprilis. Sedit annis vno & viginti, mense vno, diebus tredecim. Vacat tum sedes dies octo.

Concilium Chalcedonense.

Nestorius Constantinopolitanus episcopus.

Acephalorum hæresis.

Paulinus Prosper. Mamercus.

HILARIVS I.

HILARIVS natione Sardus, patre Crispino, ad Leonis tempora peruenit. 48. *Pont.*

Leo enim primus ex Græca natione, in locum Marciani imperatoris demortui sufficitur, qui statim filium suum eiusdem nominis, Augustum creat. Sub hoc quidem imperatore respublica Romana magnas calamitates passa est, subortis quibusdam tyrannis imperium vsurpare conantibus. Hac verò oportunitate illectus Genscricus Vandalorum rex, ex Africa in Italiam statim nauigat, Romanum imperium inuasurus, quod vbi intellexit Leo, * Basiliscum patritium cum valida classe in auxilium Anthemij principis Romani mittit. Hi coniunctis copiis & animis ad Populoniam Genserico fiunt obuiam, hominemque classe decernere impellunt: qui quidem superatus ingenti clade, turpi fuga in Africam rediit. Vexare interea vrbem Romanam

Leo primus imp.

rabat Ricimer ille patricius, qui Biorgum Alanorum regem in montibus Tridentinis superauerat, elatus tanta victoria, ni Epiphanius Ticinensis episcopus, hominem Anthemio vrbem defendenti conciliasset.

Hilarius autem in tanta perturbatione rerũ, d'uinam rem intermisit nunquam. Præterea verò instituit, ne pontifices deinceps successorem sibi deligerẽt, quę institutio ad omnes ecclesiasticos gradus pertinet. Fecit & decretalem, ac per vniuersum orbem sparsit. Epistolas quoque conscripsit de fide catholica, tres synodos confirmantes, Nicænam, Ephesinam, & Chalcedonensem, quibus item Eutychem, Nestorium, & Dioscorum cum sectatoribus damnat. In baptisterio autem Constantinianæ basilicæ tria oratoria ædificauit, auro & prætiosis lapidibus distincta, tribus sanctis dedicata, Ioanni Baptistę, Ioanni Euangelistæ, & sancte Cruci: quorum ianuæ erant aneæ argento cælato clausæ, in oratorio autẽ τοῦς ἁγροῦ erat lignum crucis auro clausum, & ornatum gemmis. Stabat & eo loci agnus aureus duarum librarum in columna onychina, ante oratiorium erant columnæ mirę magnitudinis, quæ dicuntur hecaton. In fonte Ioannis erat lucerna aurea librarum decẽ, cerui argentei tres, octoginta librarum, aquam fundẽtes, columba aurea duarum librarum. Addidit & oratorium sancti Stephani baptisterio Lateranensi. Duas quoque bibliothecas apud eundem locum ædificauit. At Lunã verò, monasterium in vrbe struxit. Omitto dona templis oblata, quæ quidem propè infinita fuere, ex auro, argento, marmoribus & gemmis. Sunt qui scribant, Germanum Altisiodorensem & Lupum * Trecharẽsem episcopos, huius temporibus fuisse, qui tum multum iuuere Christianam fidem, gentilium ac Pelagianorum opera plurimum labefactatam. Gennadius præterea Constantinopolitanus epiſcopus, ingenio, doctrina & moribus ecclesiæ catholicæ multum profuit. Victorinus autem natione Aquitanus arithmeticus insignis, rationem Paschæ ad cursum lunæ tum redegit, Eusebium & Theophilum ea in re superans. Sunt qui Merlinum Anglum vatem insignem his temporibus adscribant, de quo plura fortasse, quam satis est, scribuntur. Hilarius autem vbi ea peregisset, quæ ad optimum pontificem pertinebant, tum in extruendis templis ornandisque, tum etiam docendo, admonendo, castigando, eleemosynasque vbi erat opus præbendo, moritur, creatis prius de more quinq; & viginti presbyteris, diaconus quinq;, episcopis duobus & viginti. Sepelitur autem in crypta sancti Laurentij apud corpus beati Xysti. Sedit annos septem, menses tres dies decem. Vacat tũ sedes dies decem.

Tratasenum.

Gẽnadi⁹ epiſ.

Victorin⁹ Aquitan⁹

Merlin. vates.

ANNOTAT.

Vt, ex antiquis litteris argenteis, & mustais, quæ adhuc extant in baptisterio Lateranensi, Hilarus, non Hilarius dicendum est, quod etiam in aliquot vetustis codicibus scriptum animaduerti.

SIMPLICIVS I.

49. Põt.

Leo secũdus, & Zeno imper.

Simplicius patria Tiburtinus, patre Castino, imperante Leone secundo & Zenone fuit.

Nam Leo primus valetudine correptus Leonem secundam ex Ariadne sorore sua nepotem, & Zenonis Isaurici filium, successorem imperij designauit: qui non ita multò pòst graui morbo oppressus, cum finem vitæ sibi adesse cerneret, patri Zenoi imperium reliquit. Interim vero Odoacer cum maxima Tucilingorum & Herulorum manu Italiam ingressus, Oréstem patricium apud Ticinum superatum & captum, Placentiæ inspectantiæ exercitu interfecit. At Zeno calamitates Italiæ miseratus, Theodoricum Gotthorum regem iam antea apud se in honore habitum, contra Odoacrem cum ingentibus copiis in Italiam propere mittit, qui duces Odoacris non procul Aquilea ad Lisontium amnem graui prœlio superat. Eadẽ quoq; fortuna

tuna contra Odoacrem sæpius vsus, hominem triennio Rauennæ obsessum eò perpulit, hortante etiam Ioanne episcopo, vt se imperij socium acciperet. Verum sequenti die cum filio contra datam fidem interficitur, vnde statim nemine aduersante Theodoricus totius Italiæ imperio potitus est.

Simplicius autem vir sanctissimus has basilicas interim dedicat basilicam Stephani protomartyris in Cælio monte, basilicam Andreæ Apostoli non longe à templo sanctæ Mariæ maioris, in qua ad huc vestigia quædam antiquitatis apparent, quæ persæpe flendo etiam inspexi ob incuriam eorum, quibus ipsa templa iam ruinam minantia, commissa sunt. Hoc autem in templo hæc carmina legisse memini musiuo opere descripta.

Hæc tibi mens valide decreuit prælia Christe,
Cui testator opes detulit ille suas:
Simplicius q; Papa sacris cælestibus aptans
Effecit vere muneris esse tui:
Ne quod Apostolici deessent lumina nobis,
Martyris Andreæ nomine composuit.
Vtitur hæc hæres titulis ecclesia iustis,
Succedens q; domo mystica iura locat.
Plebs deuota veni, per q; hæc commercia disce
Terreno censu regna superna peti.

Dedicat & aliam basilicam Stephani Simplicius apud sanctum Laurentium, basilicam quoque Vibianæ martyris ad Palatium Licinianum, vbi corpus virginis repositum est. Hebdomadas quoq; instituit, vt persbyteri, tum ad Petri, tum ad Pauli, tum ad Laurentij martyris templa viciſſim manerent propter pœnitentes & baptismum requirentes. Vrbem præterea presbyteris in quinque regiones diuisis, prima erat Petri, secunda Pauli, tertia Laurentij, quarta Ioannis Lateranensis, quinta sanctæ Mariæ maioris. Instituit postremò, ne clericus vllus possessionem beneficij à laico recognosceret, quod postea à Gregorio & aliis Pontificibus confirmatum est. Romam autem sedem esse primam omnium ecclesiarum declarant Acatij episcopi Constantinopolitani, & Timothei viri doctissimi scripta, quibus rogatur Simplicius Pontifex magnus, vt Petrum Alexandrinum episcopum Eutychetis imitatorem, hæreseos damnet. Quod etiam factum est, hac conditione tamen, vt pœnitenti tempus asscriberetur. Sunt qui dicant huius temporibus fuisse Remigium Remensem episcopum virum sanctissimum, qui Clodoueum (vt historiæ referunt) regem Francorum baptizauit. Scripsit etiam multa eo tempore contra Eutychetum. Theodorus Syriæ episcopus: edidit & decem libros ecclesiasticæ historiæ, Eusebium Cæsariensem imitatus. Tum verò omnes fere AEgyptij declinarunt in Dioscori hæretici errorem, de quo multa superius diximus. Vexauit & catholicos in Africa Hunericus Vandalorum rex, Arrianos imitatus. Quamobrem Eudoxia Theodosij neptis, mulier catholica eius vxor, simulans se Hierosolymam voti causa ituram, à marito hæretico discedens, Hierosolymis post longam peregrinationem, & mulieri præsertim grauem moritur. Ferunt ea tempestate & Elisei ossa in Alexandriam translata esse, & corpus Barnabæ Apostoli cum euangelio eius manu scripto, repertum. At Simplicius cum ecclesiam Romanã non institutis solum, verumetiã donis auxisset, creasset q; ex ordine sacrorum presbyteros octo & quinquaginta, diaconos vndecim, episcopos sex & octoginta, moritur, ac sepelitur in Petri Basilica sexto nonas Martij. Sedit autem annos quindecim, mensem vnum, dies septem. Vacat tum sedes dies sex & viginti.

Remigij Episcopus Remẽsis.

FELIX III.

50. Pont.

FElix tertius, patria Romanus, patre Felice presbytero, ex regione Fasciolæ, rege Odoacre, qui annis quatuo, decim Italiæ imperauerat, vsq; ad Theodoricum peruenit.

Qui etsi Rauennam sedem regni feciſſet, tamen vrbem Romam quoad fieri potuit, exornauit: Nam & sepulcrum Octauij instaurauit & spectacula de more exhibuit, & ædificia ac basilicas pleraſque restituit, nihilque omisit quod ad optimũ principem pertineret. At vero vt regnum aliquãdo stabiliret, & Clodouei Franciæ regis filiam Andefledam in vxorem duxit, & sororem Hunerico Vandalorum, & filiarum suarum alteram Alarico Vesegotthorum, alteram Gundibato regibus in matrimonium collocauit.

Felix autem tum maximè intellexerat Petrum Eutychianum quẽ ante diximus ob hæresim in exilium pulsum, instigante Acatio, tunc demum ab eodem reuocatum esse. Quare sanctus Pontifex fraudem subesse veritus, ex auctoritate sedis Apostolicæ concilio bene sentientium approbata, Petrum & Acacium damnat. Post annos verò tres cum Zeno fidem faceret hos homines pœnitere. Felix eò misit episcopos duos, Messenum & Vitalem, qui recognita damnatos absoluerent. Hi itaque Heracleam ciuitatem ingressi, pecunia corrupti, nihil ex sententia Felicis egere. Vnde Pontifex meritò indignatus, habita de more synodo, hos vt præuaricatores & Simoniacos à communione deiecit. Messeno tamen pœnitentiæ tempus assignatum est, qui errorem suum fassus est, pœnitendique tempus petijt. Idem quoque Felix basilicam sancti Agapeti ædificauit non longè à basilica Laurentij martyris. Constituit item vt ecclesiæ non nisi ab episcopis consecrarentur. Aiunt autẽ huius tempore Theodorum presbyterum Græcum, librum contra hæreticos scripsisse de conuenientia veteris ac noui testamenti. Sunt etiam qui huic ætati asscribant Ioannem Damascenum, virum doctissimum ac theologum insignem. Hic enim librum sententiarum composuit, in quo Gregorium Nazianzenum, Gregorium Nyssenum, Didymum Alexandrinum imitatus est, libros quoque medicæ artis composuit, quibus morborum causam & medelas describit. At Felix cum ex institutione sacrorum ordinũ, quos in vrbe Roma mense Decembri bis habuit, presbyteros octo & viginti, diaconos quinque, episcopos triginta creasset, moritur, ac sepelitur in Pauli basilica. Sedit annos octo, menses vndecim, dies decem & septem. Vacat tum sedes dies quinque.

Theodorus presbyter.

Ioannes Damascenus.

ANNOTAT.

Gelasius, de quo mox Platina scribit, canonicos (vt vocant) regulares ordinis sancti Augustini Lateranj primus collocauit, qui ibidem vsque ad Bonifacium VIII. a quo expulsi sunt, permanserunt, ex archiuis basilicæ Lateranensis.

GELASIVS I.

51. Pont.

GElasius natione Afer, patre Valerio.

Eo tempore fuit, quo Theodoricus Clodoueo socero suo Francorũ regi bellum intulit, quòd Alaricum generum Vesogotthorum regem in agro Volgadensi interfecisset, Vasconiamque occupasset, vterque affinis. erat. Iustior habebatur Alarici causa vnde socerum genero prætulit. Superatis itaque Francis ingenti prælio, Vasconiam recipit, receptamque pro Almarico Alarici filio, donec adolesceret, gubernat. Idem Theodoricus Siciliam Dalmatiam, Liburniam, Illiricum, Narbonensem Galliam, Burgundiam suo regno adiecit. Tridentum vrbem in alpibus

bus muro cinxit & Italiam ab externo hoste tutatus est, collocatis Erulis in extremis Italiæ partibus apud prætoriam Augustam, quorum regem adhuc adolescentem in adoptionem susceperat.

Gelasius autem Manichęos in vrbe deprehensos exilio damnat, eorumque libros apud basilicam diuę Marię publicè comburit. Instante præterea synodo, cognita Messeni pœnitentia, eum libello prius satis facientem, purgatum ecclesiæ suæ restituit. Cum verò intellexisset Petri & Acacij seditionibus multa flagitia & parricidia in ecclesijs Græciæ committi, confestim eò misit, qui hos, si non statim pœniterent, in perpetuum damnarent. Erat autem consuetudo primitiuæ ecclesiæ, diutius expectare ad gremium pietatis suæ aliquando redituros. Confugerat tum Ioannes Alexandrinus episcopus, vir catholicus illorum seditionibus vexatus, ad pontificem Romanum, à quo perbenignè & comiter susceptus est. Dedicauit Gelasius ecclesiam Euphemiæ martyris in ciuitate Tiburtina. Dedicauit & basilicam sanctorum Nicandari & Eleutherij via Labicana, & basilicam sanctæ Mariæ via Laurentina in fundo Crispi vigesimo ab vrbe lapide. Clerum quoque amauit & auxit. Pauperes semper mira beneuolentia & caritate complexus est. Ciuitatē Romanam à multis periculis liberauit, maxime verò ab inopia rerum & fame. Hymnos etiam composuit ad imitationem beati Ambrosij edidit & libros quinque contra Eutychen & Nestorium, duos item contra Arrium. Orationes habuit elegantes & graues. Epistolas prætereà ad amicos & domesticos fidei scripsit, non minus graues quam doctas: quæ opera in publicis bibliothecis tum legebātur. Sunt qui scribant Gelasium excommunicasse Anastasium imperatorem Constantinopolitanum, Zenonis successorē, quòd hæreticis & Acatio faueret, vnde constat imperatorem errantem in fide & monitum, si nō paruerit, à pontifice Romano excommunicari posse, Eadem auctoritate vsus est etiam contra Vandalos eorumq; regem, qui Arriana infecti hæresi, catholicos cruciatibus & suppliciis persequebantur. Fuere etiam in primo huius pontificis tempore Germanus & Epiphanius, quorū alter Ticinensis, alter vero Campanus episcopus fuit. Hi multum auctoritate & sanctitate sua Italiam à barbaris vexatum iuuēre, orationibus & blandiciis barbarorum corda mollientes. Multum prętерea tum in Gallia profecere, & Lannociatus abbas Carnotēsis & Aurelianus & Mezentius Pictauiensis viri optimi ac docti, qui Clodoueum regem Franciæ, ac Crocildim eius vxorem eò perpulere, vt Christianissimi fierent, & fidem catholicam vbiq; tutarentur. Sunt qui hanc laudem Remigio viro sanctissimo asscribant. Gelasius autem posteaquam presbyteros duos & triginta, diaconos duos, episcopos septem & sexaginta creasset, moritur, ac sepelitur in basilica beati Petri Apostoli xj. Calendas Decembris. Sedit annis quatuor, mensibus octo, diebus decem & septem. Vacat tum sedes dies septem.

Anastasius imp.

ANASTASIVS II.

ANastasius secundus, patria Romanus, patre Fortunato, Anastasio imperante fuit. *52. Pont. Anastasius imp.*

Quo tempore Transamundus Vandalorum rex, & catholicas ecclesias claudit, & centum ac viginti episcopos exulatum in Sardiniam mittit. Ferunt tum apud Carthaginem Olympium quendam Arrianam episcopum, sanctam trinitatem publicè in balneis detestantem, tribus fulminibus ictum concidisse, eiusque cadauer exultum omnino fuisse. Cumq; item Barbas quidā Arrianus episcopus, nescio quem baptizaturus esset his verbis, Baptizat te Barbas in nomine patris per filium in spiritusancto, ferunt aquam nusquam comparuisse, quo miraculo permotus, qui charam eterem expectabat, confestim ad nostros transit. *Olympius de cœlo tactus.*

Anastasius verò (vt quidam scriptores referunt) Anastasium imperatorẽ excommunicauit, quòd Acatio faueret, tametsi postea ipse ab Acatio seductus, dum eum reuocare clãculum tentat, clerum à se grauiter alienauit, qui se à communione pontificis tum maxime subtraxit, quòd etiam sine catholicorum consensu Photino Thessalonicensi diacono communicasset, qui tum Acatij errorem imitabatur. Hanc ob rem ferunt diuino nutu hominẽ subito morbo correptum interijsse. Sunt qui dicant eum in latrinam effudisse intestina, dũ necessitati naturæ obtemperat. Huius temporibus Fulgentius natione Afer, Rumpensis, Episcopus qui in Sardiniam quoq; cum aliis catholicis Africæ à Transamundo exulatum missus est, nil prætermisit quod ad veram Christi fidem pertineret docendo, prædicãdo, monendo. Edidit & libros de trinitate, de libero arbitrio, de regulis fidei. Scripsit & contra Pelagianam hæresim. Orationes quoq; habuit ad populos elegantes quidem & graues. Iuuit etiam scriptis suis ecclesiam Dei Egesippus vir doctissimus, qui & monachorũ regulas composuit, & Sancti Seuerini abbatis eleganti stylo vitam edidit. Faustus autem apud Gallos episcopus multa tum scripsit copiosè & ornate, sed eius illud opus potissimum laudatur, quod contra Arrianos scripsit, in quo ostendit, τριάδα, hoc est, trinitatem essentialem esse. Scripsit & contra eos qui dicunt, increatis aliquid incorporeum esse, quos in re ostendit, tum patrum sententijs, tum diuinæ scripturæ testimoniis, solum Deum incorporeum dici posse, ne etiam creata incorporea dicerentur. Hæc de Anastasio & eius pontificatu, qui ex sacris ordinibus semel Decembri mense in vrbe habitis, presbyteros duodecim, episcopos sedecim creauit. Sepultus est autem in basilica Petri xiij. calendas Decembris. Sedit annum vnum, mensibus decẽ, dies quatuor & vinginti. Vacat tum sedes dies quatuor.

Fulgẽti⁹

Egesipp⁹.

SYMMACHVS I.

53. Pont.

Symmachus natione Sardus, patre Fortunato mortuo Anastasio, Pontifex creatur, non sine magna discordia. Nam dum pars cleri Symmachum apud basilicam Constantinianam Pontificem decernit, pars altera apud basilicam Marię in via Noua Laurentium in locum demortui Anastasij, sufficit: seditio ingens in senatu ac populo Romano bifariam diuiso orta est, vnde omnium consensu consilium Rauennæ indicitur: discussaque re præsente Theodorico, Symmachus tandẽ in pontificatu confirmatur, qui certe magna clementia vsus, Laurentium competitorem Nucerinis episcopum dedit. Verùm anno quarto post clerici quidam seditionibus gaudentes, adiuuantibus Festo & Probino senatorij ordinis viris, Laurentium reuocant, qua ex re indignatus rex Petrum Altini episcopum Romã mittit: qui pulso vtroque sedem teneret. Verùm Symmachus habita centum & viginti episcoporum synodo, & obiecta constanti animo diluit, & omnium sententijs obtinuit, vt Laurentius & Petrus malorum omnium capita relegarentur. Orta autem ob hanc rem tanta seditio Romæ est, vt multi tum ex clero, tum ex populo passim cæderentur, nec sacris virginibus parcerent. Opprimitur eo tumultu Gordianus presbyter, vir optimus ad vincula sancti Petri, nec finis tantæ cædis factus fuisset, ni Faustus consul clericos miseratus contra Probinum tanti mali auctorem arma sumpsisset.

Gordianus presb.

Respirante deinde aliquantulum republica Christiana Clodoueus pulsis Arrianis hæreticis, & Catholicos reduxit & Parisiorum ciuitatem regni caput constituit.

Symmachus vero Manichæos tum ab vrbe expulit, eorumque librosante fores Constantinianæ basilicæ concremauit. Basilicas verò multas, aut ornauit, aut à fundamentis erexit. Nam & templum beati Andreę Apostoli apud sanctum Petrum ædificauit, multoque argento & auro exornauit, & templũ ipsius Apostolorum principis ac porticum cum marmoribus opere vermiculato in angustiorẽ formã redegit. Gradus quoq; ipsius basilicæ

silicæ ampliores fecit, aliosq; gradus sub diuo dextra leuaque epiſcopia præterea cõſtruxit. Aedificauit etiam baſilicã Agathæ martyris via Aurelia in fundo Lardario. Baſilicam ſancti Pancratij cum arcu argenteo librarum quindecim. In baſilica Pauli renouauit apſidam, cui ruina imminebat, picturiſq; ornauit, poſt apſidã vero aquã introduxit, balneumque fundamento erexit. In vrbe autem baſilicam ſanctorum Silueſtri & Martini à fundamentis extruxit iuxta Traiani thermas, vbi & ſuper altare ciborium fecit argenteum librarum centum viginti, arcus argenteos librarum decem: confeſsionem argenteam librarum quindecim, ſuggeſtum quoq; erexit porphyreticis & cruſtis marmoreis inſignẽ. Fecit & gradus baſilicę Ioãnis & Pauli poſt Apſidã, Auxit & baſilicã Archãgeli Michaelis, aquamque introduxit. Sanctorum Coſmæ & Damiani oratoria à fundamentis erexit via Tiburtina in fundo Paciano, adiuuantibus Albino & Glaphyra illuſtribus viris. Pauperibus quoque ad baſilicas Petri & Pauli habitacula extruxit, curauitque ne quid eis deeſſet, quod ad victum pertineret. Amator enim pauperum fuit, & epiſcopis ac cæteris clericis in Africa & Sardinia propter catholicam fidem exulantibus, pecunias & veſtes ſubminiſtrabat. Reparauit etiam baſilicã ſanctæ Felicitatis, & apſidam beatæ Hagnetis cum Baſilica, quę ruinã minabãtur, in meliorẽ formã reſtituit. Redemit & captiuos in diuerſis prouincijs multa pecunia. Cõſtituit item vt die dominico, vel natalitijs martyrum caneretur hymnus, Gloria in excelſis Deo. Cœmeterium quoque Iordanorum vel fecit, vel in meliorem formam redegit. Nil poſtremò omiſit, quod ad omnipotentis Dei gloriam pertineat. Huius quoque tempore eccleſiam Dei multum iuuit Gennadius Maſſilienſis Epiſcopus, qui diligens Auguſtini imitator, & librum de dogmatibus compoſuit: & quid cuique ad ſalutem neceſſarium eſſet, declarauit. Scripſit item de viris illuſtribus, Hieronymũ imitatus. Symmachus autẽ creatis duobus & lxxxx. presbyteris, diaconis xvj. epiſcopis cxxij habitis de more ſacris ordinibus, moriens, ad baſilicam Petri ſepelitur xiiij. calendas Auguſti. Sedit autem annis xv. menſibus ſex, diebus xxij. Vacat tum ſedes dies ſeptem.

Epiſcopia.

Ciboriũ.

Gẽnadius Moſſilieñſis epiſc.

ANNOTAT.

Schiſma hoc pernitioſum, & atrox à primo Nouatiani ſciſmate quartum fuit, cuius præter bibliothecarium in dialogis libro iij. cap. xl. beatus Gregorius mentionem facit, vbi de Paſcaſio Diacono loquitur. Reliqua ſchiſmata in meo indice diligenter annotabo.

HORMISDA I.

HOrmiſda patria Fruſinonius, patre Iuſto, ad Theodorici & Anaſtaſij tempora peruenit, à conſulatu Senatoris vſque ad conſulatũ Boethij & Symmachi. Quos Theodoricus ob ſuſpicionem affectatæ libertatis, exilio primo, mox carcere affecit. In hac calamitate conſtitutus Boethius, multa ſcripſit quæ adhuc leguntur. Tranſtulit & pleraque ex Ariſtotele, in eademque commentatus eſt. In mathematicis doctiſſimus eſt habitus, quod eius muſicę arithmeticę oſtendũt. Poſtremo vero cum Symmacho ſenatore Theodorici iuſſu necatur. Sunt autem qui ſcribant Boethium tantam calamitatẽ ſubiiſſe, quod in Arrianos inueheretur, ad quos Theodoricus declinauerat. Superior ſententia mihi verior videtur.

54. Pont. *Theodoricus imper. Boethius*

Hormiſda autem hortãte Theodorico, prouincialem ſynodum in vrbe habuit omniumque conſenſu Eutychianos iam antea improbatos, damnauit. Ioannem quoque Cõſtantinopolitanum epiſcopum literis & nuncijs adhortatus eſt, vt ab eadem hæreſi deſiſteret, crederetque duas in Chriſto naturas eſſe. diuinã & humanã. Deſijt parere Ioãnes Anaſtaſij viribus fretus, quem non ita multo poſt fulmine ictum, dediſſe pœnas creditum eſt, tum

propter hæresim quæ grauis erat, tum vel maxime, quia legatos ab Hormisda missos, contra ius gentium magna affecerat contumelia: reiectos enim à se naui quassa & rimosa ex conditione nauigare iussit, vt recta in Italiam redirent, nec vllũ Græciæ littus attingerẽt. Hæc etiam eisdem mandata ad Pontificem dedisse referunt, vt sciret imperatoris propriũ esse imperare, & non imperata pontificis aut cuiusuis alterius accipere. Fuere autem legati Euodius Ticinensis episcopus, Fortunatus Catinensis, Venantius vrbis Romæ presbyter, & Vitalis diaconus. Mortuo itaque Anastasio vij. & xx. imperij anno, Iustinus orthodoxæ fidei amator imperium accipit, ac statim nuncios ad pontificem mittit: qui & sedis apostolicæ auctoritatem confirmarent, & pacem ecclesijs omnibus exquirerent, quantum per religionem concederetur. Quare permotus Hormisda Theodorico annuẽte Germanum Capuanum episcopum, Ioannem & Blãdum presbyteros, & Felicem ac Dioscorũ diaconos, legatos ad Iustinum mittit, qui eos nullo non genere honoris adhibito, effusa obuiã honoris gratia monachorum, ac magna orthodoxorũ & illustriũ virorũ multitudine honorificè accipit, congratulante clero vnà cum Ioanne Constantinoplitano episcopo. At qui cum Acatio sentiebant, istorum aduentum veriti, se in templo quodam munitissimo incluserunt, & nuncios habita consultatione ad imperatorem misere, affirmantes se nullo pacto in sententiam apostolicæ sedis Vẽturos, nisi eis reddita fuerit ratio, quamobrẽ Acatius damnatus esset, hos omnes Iustinus ex templo atque ab vrbe expulit. Idem fecit Hormisda contra Manichæos iterum in vrbe Roma pullulantes, eorumque codices ante fores basilicæ Constantinianæ incendio consumpsit.

Iustinus imper.

Eodem tempore mortuo in Africa Transamundo Vandalorum rege, Ildericus filius, quem ex captiua Valentiniani filia susceperat, regnũ obtinet. Hic non hæresim paternam imitatus, sed matris Catholicæ monita secutus, omnes catholicos, quos Transamundus in exilium miserat, reduxit, atque eos suo instituto viuere permisit. Dona præterea multa ac preciosa eodem tẽpore Romam ad ornandas basilicas sanctorũ sunt missa. Gemmas enim magnæ æstimationis Clodoueus rex Franciæ misit. Delata & dona tum aurea, tum argẽtea: Delata euangelia cum tabulis aureis gemmis distinctis à Iustino imperatore voti gratia. Misit & patenam auream librarum viginti cum hyacinthis, scyphum aureum gemmis circundatum. Ornat & templum beati Petri Theodoricus rex trabe argentea M. & xl. librarum ceroſtratis argenteis duobus librarum lxx. Certauit & Hormisda muneribus cum his principibus. Locauit enim ante altare Constantinianæ basilicæ coronam argenteam librarum viginti, canthaos argenteos sex. Ornauit etiam templum Pauli scyphis argenteis decem, amis argenteis tribus. His demũ ex sententia peractis, cum etiam de more presbyteros vnum & viginti, episcopos quinque & I. creasset, moritur, ac sepelitur in basilica Petri octauo idus Augusti, consulatu Maximi. Sedit annis nouem, diebus octodecim. Vacat tũ sedes dies sex.

IOANNES I.

55 Pont.

IOannes natione Tuscus, patre Constantio, à consulatu Maximi vsq; ad cõsulatum Oliberij peruenit, Theodorici regis tẽporibus & Iustini Augusti, qui Orthodoxæ fidei diligentissimus obseruator, vt tãdem hæreticorum nomen extingueret, Arrianos expulit, eorumque, ecclesias catholicis assignauit. Quam quidem rem Theodoricus ægrè ferens, Ioannẽ Pontificem, Theodorum, duosq; Agapetos oratores ad Iustinum mittit, qui eum adhortarentur, vt Arrianos restitueret: sin secus animatus esset, sciret se omnes Italiæ ecclesias, catholicas præsertim, demoliturum. Magnificè & perbenignè primo quidem excepti legati sunt qui vbi rationem legationis exposuere, cum flectere Iustinum nõ possent,

possent, ad lachrymas versi, ac suppliciter petentes, vt perituræ Italiæ vnà cum catholicis omnibus subueniret, eò tandem pium hominem perpulere, vt Arrianos restitueret, atq; eos viuere suis legibus & institutis sineret. Sunt qui scribant Theodoricum rabie sæuiendi tum incitatum Symmachum & Boethium reuocatos ab exilio & carcere, eo tempore occidisse. Vtcunque sit, necatos Theodorici iussu constat, nec multum refert Hormisdæne, an Ioannis temporibus asseribantur. Ioannes autem Rauennam ad Theodoricum rediens, in carcerem propere cõijcitur: ac parum abfuit quin eum statim occideret: adeo in hominem exarserat, & fide & moribus cum Iustino sentientem. Perijt tamen sanctissimus homo in carcere pedore, situ, & inedia: quam quidem sæuitiam ira diuina non ita multò pòst grauiore pœna compescuit. Apoplexia enim Theodoricus moritur, eiusque anima (vt quidam eremita vir sanctissimus retulit) in ignem Lipareum immersa est.

Theodorico aut ẽin regnum Amalasiuntha filia successit, cum gnato Athalarico, quem ex Eucherio marito susceperat. Quæ quidem mulier supra sexum prudentia vsa, & patris decreta mala præsertim emendauit, & Boethij ac Symmachi filiis bona paterna in fiscum delata restituit, & filium optimis disciplinis erudiuit, adùersantibus Gotthis. & acclamantibus, non literis, sed rei militaris disciplina, regem suum imbuẽdum esse. Iustinus autem senex admodum, eodem ferme tempore Iustiniano fororis suæ filio imperatore relicto moritur, & Clodoueus Franciæ rex, filijs quatuor in regno relictis. Fuere tum in pretio & Benedictus Nursinus, qui rationem monasticæ vitę Italis dedit, & Brigida Scotica mulier sanctissima, & Ioannes Antiochenæ ecclesiæ presbyter, qui multa contra eos scripsit, qui in vna tantum substantia Christum adorandum censebant. His addidit Isidorus Cyprignium quendam episcopum Hispanum, qui eleganter in Apocalypsim scripsit. *Benedictus.* *Brigida.*

Ioannes autem Pontifex, antequam Constantinopolim proficisceretur, tria cœmeteria restituit. Primum fuit Nerei & Achillei via Ardeatina: Secundum, sanctorum martyrum Felicis & Adaucti: Tertium, Priscillæ. Ornauit etiam altare sancti Petri gemmis & auro. Detulit & secum Iustini imperatoris munere patenam auream librarum viginti, calicem aureum gemmis librarum quinque, quæ dona vnà secum perijsse arbitror. Creauit etiam habitis de more sacris ordinibus episcopos xv. Ferunt corpus viri sanctissimi Rauenna ad vrbem delatum, sepultumque in basilica Petri vj. calendas Iulij Olibrio consule. Sedit autem annis duobus, mensibus octo. Vacat tum sedes dies octo & quinquaginta.

FELIX IIII.

Felix quartus natione Samnis, patre Castorio, Iustiniani tempora attigit. *56 Pont. Iustinia.*

Qui Belisario duce in prælijs vsus de Persis & Vandalis triumphat, quorum gentem in Africam traijciens idem dux præstantis animi & singularis virtutis superauit, ac prope deleuit, capto eorum rege Gilimere, & in triumphum ducto. Amalasiuntha vero seditionibus Gotthorum diu vexata mortuo filio Athalarico, quo cum moleste vixit Theodabatum cõsobrinum suum regni consortem fecit. Erat autem Theodahatus ita Græcis & Latinis litteris edoctus, vt & temporum suorum historiam eleganter scripserit, & Platonicam disciplinam optimè calluerit segnis tamen ad res agendas habebatur. Verum hortante Amalasiuntha, Burgundiones & Alemannos felicibus prælijs superauit. *Theodahatus.*

Felix autem rei diuinæ interim curam gerens & patriarcham Constantinopolitanum declinantem à fide, anathemate notauit, & sanctorum Cosmę & Damiani templa, quæ adhuc extant in vrbe via Sacra apud forum Romanum ædificauit quod carmen vermiculato opere notatum adhuc indicat. Basilicam quoque sancti Saturnini via Salaria incendio consumptam, restituit. Sunt qui scribant Cassiodorum hac ætate fuisse, qui & senator de *Cassiodorus*

regenda repub. multa conscripsit: & monachus psalterij sententias eleganti oratione ac stylo edidit. Ferunt etiam Priscianum Cęsariensem grammaticum insignē, librum suum grammatices tum composuisse. Arator quoque vrbis Romæ subdiaconus, versibus hexametris euangelia conscripsit. Laudatur & Iustinianus Valētinæ ecclesiæ episcopus: multa enim prædicauit & scripsit ad doctrinam Christianam pertinentia. At Felix habitis de more sacris ordinibus, vbi presbyteros quinq; & quinquaginta creasset, diaconos quatuor, episcopos nouem & viginti, moritur, ac in basilica Petri sepelitur quarto idus Octobris. Annis quatuor sedit, mensibus duobus, diebus tredecim. Vacat tum sedes dies tres

Priscian. grammaticus.

BONIFACIVS II.

97. Pont.

BOnifacius secundus, patria Romanus, patre Sigeuulte, Iustiniano imperante fuit.

Quem quidem imperatorem tanti constat ingenij, tantæque doctrinæ fuisse, vt mirum non sit, si leges Romanas sparsas & incompositas in ordinem ad vtilitatem hominum redegerit, eaque absciderit, quæ superuacanea & inutilia videbantur. Hac tamen in re, consilio & opera Ioannis patricij Triboniani, Theophili, & Dorothei vsus est, qui tum doctrina & auctoritate insignes habebantur. Immensum namque illud librorum pelagus (ad duo enim fere millia librorum fuisse constat) coaceruatis simul ab vrbe condita vsque ad hæc tempora tot iudicijs, in quinquaginta libros titulatim digessit, quos nunc Digesta, nunc Pandectas appellant: quod omnem ciuilem doctrinam contineant. Idem quoque legum Epitomen fecit librorum quatuor. Has autem leges, institutiones vocat. Dicimus etiam Iustiniani codicem & volumen esse. Sunt præterea qui dicant Iustinianum ipsum libros de incarnatione Domini eleganter scripsisse, templumque in honorem Dei patris (nam filius sapientia est) sanctæ Sophiæ, quo nullum est in orbe maius, sua impensa, suoque iussu ædificatum.

Iustiniani codex.

Huius itaque tempore Bonifacius Pontifex creatur, non sine contentione tamen: nam & Dioscorus diuisobifariam clero, in demortui Felicis locum subrogatur. Exagitatus autem clerus hac seditione diebus octo & viginti, morte Dioscori à tanta perturbatione tandem liberatur: vnde Bonifacius ad confirmandam ecclesiam conuersus, instituit nequispiam sibi in episcopātu successorem deligeret, quod postea multi pontifices confirmarunt. Instituit item vt in demortui locum alter pontifex, si fieri posset, tertia die sufficeretur, ne dilatio seditionem faceret. Diuisit & populum à clero dum celebraretur. Hoc eodem tempore multi ex Romana nobilitate Benedicti sanctitate moti in montem Casinum peruenere religionis gratia: inter quos Maurus quidem ac Placidus insignes habentur. Laudatur & Dionysius abbas, qui tum Romæ Paschæ calculum mira ratione composuit. Facundi quoque scripta contra Eutychianos quosdam tum pullulantes, laudantur. Martinus præterea gentem Sueuionum prædicatione & scriptis ab Arriana hæresi ad nostros traduxit. At Bonifacius cum in pontificatu sedisset annis duobus, diebus duobus moritur, & in basilica Petri sepelitur. Sedes autem mensibus duobus tum vacat.

IOANNES II.

98. Pont.

IOannes secundus, patria Romanus, patre proiecto ex Cælio monte, Iustiniani tempore fuit: qui statim vbi pontificatum inijt, Anthemium episcopū damnauit, quòd in Arrianam hęresim declinasset. Sunt qui scribant hunc episcopum Constantinopolitanū fuisse. Iustinianus verò sedem Romanam veneraturus, Hyppatum & Demetrium episcopos Romam cum muneribus mittit, qui & Romanum Pontificem suo nomine salutā,

salutarent,& munera hæc beati Petri templo offerrent, scyphum aureum circundatum gemmis librarum sex,scyphos argenteos duos,librarum duodecim,calices argēteos duos librarum quindecim.Interim verò,dum hæc dona misisset,Mundus exercitus Iustiniani dux,Salonas vrbem munitissimam capit,ac Gotthos prelio vincit non incruenta victoria, Vnà enim cum filio egregiæ virtutis adolescente,Mundus eo prælio occiditur, quo nihil potuit Iustiniano molestius nuntiari:tanti faciebat hominis virtutem & fidem. Ioannes autem pontifex,de quo pauca admodum scribunt historici, moritur, vbi ex sacris ordinibus semel habitis,presbyteros quindecim,episcopos vnum & viginti creasset,sepelitur-que in Basilica Petri sexto calendas Iunij. Sedit annis duobus, mensibus quatuor. Vacat tum sedes dies sex.

ANNOTAT.

Huius Ioannis mentio extat in antiqua tabula,sita in pauimento basilicæ S.Petri ad vincula,his verbis.

*SALBO PAPA N. IOANNE COGNOMENTO MERCVRIO. EX SANCTAE ECCL. ROM. PRESBYTERIS ORDINATO. EX TIT. S. CLEMENTIS. AD GLORIAM PONTIFICALEM PROMOTO BEATO PETRO AP. PATRONO SVO A VINCVLIS EIVS SE-VERVS PRESB. OFFERT ET IT. P. C. LAMPADI ET ORE-STIS VV. CC. VRBICLVS CERDINVS EST.

AGAPETVS I.

AGapetus patria Romanus, Gordiano presbytero ecclesiæ sanctorum Ioannis & Pauli, pontifex creatus, à Theodahato, statim ad Iustinianum mittitur, ei infensum, quod Amalasiuntham Athalarici matrem, in insulam lacus Vulsinienſium relegauerat, interficique iusserat. Erat enim hæc femina ita Græcis & Latinis litteris imbuta, vt cum quouis docto disputando congredi auderet. Prætereà verò ita linguas barbarorum omnium callebat, vt sine interprete cum his omnibus loqueretur,qui tum Romanum inuaserant imperium, Huius autem mulieris interitum Iustinianus ita ægre tulit,vt bellum Theodahato se illaturum minaretur. Agapetus itaque eò missus,ac benignè & honorificè susceptus, cum pacem impetrasset ac imperatore,tentatur vt Eutychianam opinionē confirmaret. Verum cum Iustinianus ab ea re hominem sanctissimum abhorrere cerneret,precibus minas addidit. Tū Agapetus, ego, inquit, ad Iustinianum Christianissimum principem venire optaui, sed Diocletianum inueni,quem Christianorum hostem fuisse constat.Hac libertate loquendi & Dei nutu Iustinianus permotus, & fidē catholicam amplexus est, & pulso Anthemio Constantinopolitano episcopo qui Eutichyanam hæresim tuebatur,Menam catholicum in eius locum suffecit Agapeto consecrante, qui haud multò post Constantinopoli moritur,cuius corpus loculis plumbeis occlusum, Romam defertur,ac in basilica Petri sepelitur.Sedit autē mensibus vndecim,diebus vndeuiginti. Vacat tum sedes mensem vnum, dies nouem & vinginti. 59.Pōt. *Amalasiuntha.*

SILVERIVS

SIluerius natione Campanus,patre Hormisda episcopo.Theodahato iubente pontifex creatur,cùm antea non regum, sed imperatorum auctoritas interueniret.Plus autem valuere Theodahati minæ quàm decreti ratio. Mortem enim his clericis minatus est,qui nomina sua non subscriberent in creatione Siluerij 60.Pont.

Hanc ob rem,& vt etiam Amalasiunthæ necem vlciscereturIustinianus, Belisarium patri-

patritium cum exercitu in Italiam mittit. Nauigans hic primò Siciliam attigit, eamq; in fide imperatoris retinuit. Interim verò mortuo Theodahato, cum Gotthi regem contra voluntatem Iustiniani creassent, Belisarius è Sicilia mouens, Italiam à tyrannide Gothorum liberaturus, in Campaniam veniens, Neapolim mandata imperatoris nequaquam facientem vi capiens ac diripiens, Gotthos omnes qui in præsidio erant, ac magnam partem ciuium interfecit, abactis inde virginibus ac pueris cum omni præda. In tanto autem belli furore & templa spoliata, & virgines sacras violatas fuisse constat. Inde verò Romam cum exercitu properans, noctu vrbem ingressus, tantum terroris Gotthis, qui in præsidio erant incussit, vt omnes relictis portis ac mœnibus Rauennam confugerint. Belisarius autem super venturum Vitigim cum ingẽti exercitu ratus, cui aperto marte nequaquam par esse posset, mœnia vrbis pro tempore vallo ac fossa opus esse videbatur quam celerrime munit. Superueniende deinte Vitige cum ingenti exercitu, ad centum namque millia hominum secum duxisse fertur, continere se mœnibus Belisarius contentus fuit, cum non amplius quinque millibus hominum secum duxisset. Castra inter duos aquę ductus locat Vigitis, quò munitiora sint: quorum alter ad Latinam viam, alter verò ad Prænestinam vergit, seque inuicem iungunt quinto ab vrbe milliario: & ne aqua ad vrbem Romam influeret, omnes aquæ ductus, quos ad quatuordecim fuisse constat, interciſi sunt. Portum quoque Vitigis cum parte copiarum occupat, qua ex re magna calamitas Romanis illata est, cum & bello simul & fame laboratum sit.

Vitigis.

Interea verò instigante Vigilio diacono ciue Romano & apocrisario, Theodora Augusta Siluerio imperat, additis etiam minis, vt pulso Menna ab vrbe Constantinopoli, Anthemium reuocet, quem diximus ob Eutichianam heresim damnatum esse. Id autem cum facere pontifex recusaret, scribit ad Belisarium mulier, vt pulso Siluerio, in eius locum Vigilium sufficiat. Belisarius autem rei bellicę intentus, rem Antoninę vxori suę committit, quæ quidem subornatis à Vigilio testibus qui affirmarẽt Siluerium vrbem Romam Gothis hostibus prodere voluisse, hominem coegit abdicare se pontificatu: ac posito pallio cucullam monasticam sumere, qui in Pontiam insulam in exilium missus, non sine opinione sanctitatis moritur. Ferunt Gallos hoc tempore nuncijs & literis Benedictum rogasse, vt vnum aliquem ex discipulis suis ad se mitteret, qui Gallos monasticam vitam edoceret. Quare Benedictus Maurum eò misit, qui omnibus vita & moribus rationem bene ac beatè viuendi dedit: quiq; etiam multa monasteria constituit. Vigilius autem clericis Romanis ex Antoninę sententia ita petentibus, pontifex creatur. At verò Siluerius vbi annum vnum, menses quinque, dies xij. in pontificatu vixisset, vt dixi, in insula Pontia moritur ac sepelitur xij. calendas Iulij. Vacat tum quidem episcopatus dies sex.

Vigilius pontifex creatur.

VIGILIVS I.

61. Pont.

VIgilius patria Romanus, patre consule, imperãte Iustiniano, Pontifex creatur cuius temporibus Constantinopoli quinta synodus habita est contra Theodorum & omnes hæreticos, qui affirmabant beatissimam Virginem solum hominem, non etiam Deum & hominem peperisse: qua quidem in synodo statutum est, vt beata virgo Θεοτόκος diceretur, quod Deum suo partu nobis edidisset.

Synodus Constantinopolitana.

Interim verò Belisarius auctis copijs, cum per annum integrum & dies nouem mœnia vrbis tutatus esset, egredi constituit, & collatis signis cum Vitigie decernere. Is autem copijs suis diffidens, incensis castris Rauennam magnis itineribus proficiscitur. Eò & Belisarius propere mouet, ac Vitigim in vrbe captũ cum omni familia & magna procerũ parte, recuperataque fere tota Italia, Constantinopolim secum ducit, quinto anno postea quàm in

in Italiam venerat. Idem quoque Mauros Africam vastantes, mira celeritate perdomuit, deque hostium manubijs crucem auream gemmis distinctam librarum centũ, cerostrata duo magni prerij, Petro Apostolorum principi dono misit. Duo item xenodochia, quæ nos domos hospitales appellamus, sua impensa Romę ædificat: quorum alterũ in via lata, alterum via flaminia extabat. Condidit & monasterium sancti Iuuenalis apud hortam vrbem, additis fundis, vnde Monachi pascerentur.

Instabat tum Theodora, vt Vigilius Pontifex Constantinopolim, proficisceretur, Anthemiumque vt pollicitus fuerat, restitueret. Negat Vigilius se id facturum, quod malis, promissis standũ non sit. Censere enim se quæ Agapetus & Siluerius contra Anthemum hæreticum egissent, iure facta, esse: & propterea eorum acta nullo modo sibi rescindenda videri, Irata Theodora Romanis quibusdam adiuuantibus, Vigilium in iudicium vocat; & quòd eius fraudibus Siluerius circunuentus exulatum abierit: & quod ipso iubente, adolescens quidam à nepote Vigilio Asterij consulis filio cæsus ad necem sit. At verò ne iudicij pœnam Vigilius refugeret, Anthemium quendam cum his mandatis Romam mittit, vt Vigilium parere recusantem, ad se vi etiam perduceret. Is verò Romam veniẽs, mandata facturus in basilica sanctæ Cæciliæ hominem comprehendit, munera populo ob diem natalem suum distribuentem more Romano, ac captum quibusdam Romanis adiuuantibus Constantinopolim perducit. Erunt Vigilium naui per Tiberim deuectum, fustibus & saxis cum execratione à populo impetitum: cumque hac exprobratione. Male meritus de Romanis es, mala omnia tecum veniant. In Siciliam verò perueniens concedentibus his qui captum ducebant, quosdam ad sacros ordines asciuit, ex hisque Ampliatum presbyterum, & Valentinum episcopum, qui clerũ & Romanam ecclesiam interim gubernarent. Ei verò è Sicilia Constantinopolim mouenti, Iustinianus cum magno comitatu fit obuiam. Ingrediuntur vrbem clero præcedente, vsque ad templum Sanctæ Sophiæ. Tentare tum Theodora Vigiliũ, vt quod pollicitus erat, præstaret. Cui ille, male se quoduis supplicium pati respondi, quàm sententiam mutare: & cùm mulier & qui secum aderant, minis instarent, Ad Diocletianum se, non te Iustinianũ, quemadmodum arbitrabatur veniſſe, dicens, ita cæsus est vt paulum abfuerit quin tum occideretur. Fugiens itaque in templum sanctæ Euphæmiæ, quod haud procul aberat, inde à grassatoribus trahitur & iniecto in collum eius funę, tanquam latro per totam vrbem vsque ad vesperã trahitur. Deinde verò carceri inclusus, pane & aqua tantum modo aliquandiu vitam duxit, ita patienter & æquo animo, vt semper diceret se etiã peiora meritum, si digna pro peccatis pœna irrogaretur. Clerici autem qui hominẽ secuti fuerant, partim in exilium, partim ad excidenda metalla deportati sunt. Verum postea rogantibus Romanis omnibus, qui iam sententiã mutauerant & instante Narsete, quem Iustinianus contra Gothos Romã miserat, Vigilius ac exules omnes in patriam remittuntur. At verò, cùm Syracusas in Siciliam peruenissent. Vigilius quem tot mala, tot curæ occidere non poterant, ex calculo moritur: eiusque corpus Romam defertur, & apud sanctum Marcellum via Salaria sepelitur, vixit autem in pontificatu cùm Romę tum alibi annis decem & septem, menses sex & viginti. Vacat tum sedes eius morte mensibus tribus, diebus quinque.

ANNOTAT.

Huius Vigilij ingressus parum legitimus fuit, cùm præter ecclesiasticas regulas prædecessore suo Siluerio viuente, & Pontificatus administratione subinde, per vim pontificatum Romanum occupauit. Et idcirco sextum schisma, quod Siluerij morte finitum est, natum. Proculdubio Vigilius ambitionis furiis diu laborauit. Nam paulo ante sub Bonifacio Papa II. se in pontificatu coadiutorem creari procu-

rauer-

rauerat, & ea re ille tunc ex animo succedente, aliquo tempore post, Siluerij locum inuasit. Quæ omnia ille Siluerius exul in epistola quadam quæ secundo consiliorum tomo excusa est, vehementer exprobrat, auctor Bibliotecarius.

PELAGIVS I.

62. Pont.

PElagius primus, patria Romanus, patre Ioanne Vicariano,

Totila Gotthorum rex.

Eo tempore fuit, quo Totila Gotthorũ rex Varuisio mouit cum magno exercitu, Italiam inuadens ac diripiens, adeo vt propter sæuitiam & rabiem, flagellum Dei vocatus sit, peruenięs deinde ad montem Cassinatem in Campaniam iturus, gregarij militis habitu à Benedicto viro sanctissimo dignoscitur: & minis deterretur, ne tantopere in Christianos sæuiat. Inde vero mouens, in Samnium proficiscitur, Beneuentum oppugna, vrbis mœnia demolitur, Neapolim obsidet, Cumas recipit, & magna benignitate ac modestia vsus pleraſq; matronas Romanas ibi captas Romam ad suos intactas remittit. Capta deinde Neapoli, atque occupata omni illa Italiæ patre, quæ ad Siciliam vergit, in Romanos mouet: quos quidem occupato prius portu, vnde subuehi comeatus poterãt, tam acri obsidione preſſit, vt inopia rerum, humana quædam vescerentur carne. Tandem verò Totila per Ostiensem portam vi irrumpens, vrbem capit, ac direptam incendit. Sunt tamen qui scribant ei in animo fuisse vrbẽ seruare, misisseque noctu præcones per vrbem, qui militibus mandarent, vt vrbi parcerent. Hoc verò vbi Iustinianus comperit, Narsetem Eunuchum cum magno exercitu in Italiam propere mittit. Narses enim, vt nonnulli scribunt, primo quidem bibliopola fuit, hunc cùm

Narses mittitur.

in cubiculum suum accepisset imperator, cognita hominis virtute, eum in ordinem patriciatus asciuit. Pietatis enim, religionis, miserrcordiæ, munificentiæ, gratiæ postremo vnicum exemplar tum omnibus erat. Is igitur acceptis etiam auxiliaribus copiis ab Alboino Longobardorum rege, Gotthos inuadit, obtruncat, persequitur. Nam & Totila apud Brixellum malè pugnans occiditur, & Theias in eius locum suffectus, non longè à Nuceria fortiter pugnans, virtute Narsetis opprimitur. Atque ita secundo & septuagesimo anno postea quam Theodoricus eorum rex primò Italiam ingressus est, Gotthorum nomen cũ regno interiit. Iustinianus quoq; nõ multò pòst quadragesimo imperij sui anno moritur, vir quidem memoria dignus, cum merito suo Alemannicus, Gotthicus, Vandalicus, Persicus, Africanus, more veterum imperatorum appellari posset, licet aliorum opera & suo consilio hæc gesta sunt.

Alboin⁹.

Pelagius autem ecclesiam Dei in tantis perturbationibus non deserens, constituit vt hæretici & schismatici coërceri etiam secularium manu possent, quando ad sanitatem rationibus non deducerentur. Hic autem accusatur quod malorum Vigilij causa fuisset, cum Iustinianus eum Vigilio præferret, vidente populo & clero crucem tangens & euangelium, iurciurando suscepto, se à tanto crimine purgat, Inde Narses ad vrbem veniens, supplicationes pro rebus bene gestis à sancto Pancratio vsq; ad sanctum Petrum celebrat, vrbemque à Gotthis liberatam, quoad fieri potest instaurat. Vnà verò eum Pelagio instituit ne vllus ambitione vel pretio ad quosuis sacros ordines admittatur. Pelagius præterea

Cassiodorus.

Valentinum notarium suum, virum probatæ fidei & religionis, thesauris ecclesiæ præficiens, basilicam Apostolorum Iacobi & Philippi inchoat. Sunt qui scribant Cassiodorum monachum virum doctissimum, vsque ad tempora Pelagij peruenisse, qui primum consul, inde senator factus, postremo monasticam vitam, spretis rebus omnibus, complexus est. Aiunt & Victorem Capuanum episcopum librum Phasetum composuisse, quo potissimum Dionysium abbatem Romanum insciticę arguit, qui Paschalem calculum inaptè nimium composuisset. Ornarunt etiã Pelagij tempora sanctitatem & doctrina Sabinus Canusinus, Gregorius Lingonensis, Vedastus beati Remigij discipulus, & Attrebatum epis-

Victor Capuanus.

copus

copus. Herculanus vero Perusinus antistes à Totila interemptus, in sanctos refertur. Pelagius autem vndecimo sui pontificatus anno, mense decimo, die octauo & vigesimo moritur, & in basilica Petri sepelitur: vbi ex sacris ordinibus bis mense Decembri habitis, presbyteros sex & viginti, diaconos vndecim, episcopos vndequadraginta creasset. Vacat tum sedes mensibus tribus, diebus sex & viginti.

IOHANNES III.

IOannes tertius patre Anastasio ex illustri genere orto, Iustini temporibus fuit qui Iustiniano successit, cuius certè nulla in re similis fuit. *Cæ. Pont. Iustinus Iustiniano succeßit.*

Auarus enim, improbus, rapax, deorum atq; hominum contemptor habitus est, Hanc ob rem, cũ totus auaritiæ & cupiditati inhæreret, libidine habendi in insaniam vertitur, cuius vxor Sophia imperium vsque ad Tiberij secundi tempora gubernauit: hæc autem mulier instigantibus quibusdam delatoribus, qui Narsetem oderant, hominem ab Italia ad se cum ignominia verborũ reuocat, videlicet vt eunuchus ad lanam & pensa rediret. Ferens id iniquo animo, vt par erat, Narses, respondet se talem orsurum telam, quæ inextricabiles errores æmulis atque inimicis suis præstaret, quod etiam fecit. Alboinum namque Longobardorum regem cum omnibus copiis è Pannonia in Italiam ad capessandas sedes vberiores quas in Pannonia occupauerant, literis & nuncijs accersit. Obtemperans itaque Narsetis monitis Alboinus, Italiam per Syrmium ingressus cum coniugibus & liberis, cumque exercitu lectissimo, primo quidem omnem Venetiam occupat, inde Insubriam ingressus, Mediolanum vi capit ac diripit. Papiam triennio obsessam, in potestatem suam tandem redigit. Hac autem victoria lætus Alboinus, Veronam se contulit, quam regni totius sedem constituerat. Vbi verò conuiuio exhilaratus, Rosimundam vxorem ea patera bibere compellit, quam ex patris ipsius mulieris capite à se occisi, in poculum redegerat. Erat autem in exercitu Alboini Helmechidis Longobardus adolescens forma insignis, & nobilitate atque armis præstantissimus, cuius consuetudine Rosimunda quidem delectabatur: quemque in cubiculum secreto ducens, proposita regni spe, Alboinum obtruncare compulit. Verùm cum aduersantibus Longobardis de spe regni decidissent, ambo ad Longinum, qui tum Rauennę præerat, confugêre. Nec ita multò pòst, seipsos inuicem veneno petentes, diem extremum claudunt. Multas clades tum passa Italia est, irrumpentibus in prouinciam barbaris, quas quidem portendere prodigia illa tempestate visa, & igneæ acies in cælo apparentes: ita etiam in immensum Tiberis creuit, vt inundatione sua populo Romano magnas calamitates intulerit.

Interim verò Ioannes pontifex & sanctorum cœmeteria restituit, & Iacobi ac Philippi ecclesiam à Vigilio inchoatam perfecit: & Narsetem Romanis non dissimulanter iratum, quòd de se male opinarentur, idque ad Sophiam scripsissent, è Neapoli ad vrbem ducit: vbi haud ita multò pòst Narses moritur, cuius corpus loculis impositum, Constantinopolim defertur. Actum tum demum de nomine Italico putassem in tanta rerum perturbatione, nisi sanctissimi viri perituræ prouinciæ succurrissent. Nam & Paulus patriarcha Aquileiensis, & Felix episcopus Taruisinus, Alboinum vbi Italiam attigit, mitiorem ciuibus suis & prouinciæ reddidêre. Et Fortunatus vir singularis literaturæ & eloquentiæ Gallos ad mitiorem cultum redegit scriptis & exemplo. Ad Sigibertum enim eorum regem, libellum de gubernando regno perscripsit, ac beati Martini vitam eleganter composuit. Sunt qui scribant Germanum Parisiensem episcopum, virum quidem sanctissimum hoc tẽpore fuisse, qui Franciæ reges semper in officio cõtinuit & adeo quidem, vt inter se certatum religione, pietate, gratia, humanitate sit. Nil enim in Germano cernebant, quod ipsi *Paulus patriarcha.*

non

Pastoris boni exempla.

non imitarentur, tantum valent boni pastoris exempla. Ioannes autem, cuius temporibus Armenij fidem Christi recepêre, moritur, ac in basilica Petri sepelitur pontificatus sui anno duodecimo, mense vndecimo, die sexto & vigesimo. Vacat tum sedes eius morte mensibus decem, diebus tribus.

BENEDICTVS I.

64. Pōt.

BEnedictus patria Romanus, patre Bonifacio, Tiberij secūdi temporibus fuit. Quem quidem Iustinus per adoptionem in filium & regni hæredem sub- eperat, ac merito certè, cum in homine ea ornamenta essent, quæ in optimo principe requiruntur, clementia, iustitia, pietas, religio, sapientia, constantia & perpetua fortitudo. Verùm inter alias eius virtutes benignus & liberalis in omnes, potissimum verò erga pauperes habitus est, & ob eam rem dominus largas o- pes ei subministrauit. Nam dum semel per ædes suas contentius inambularet, cerneret in pauimento marmoream crucem, eam religionis causa, ne pedibus culcaretur, auferri iussit, meliorique loco atque honestiore reponi. Post hanc verò vna atque altera inuen- est: sub qua tantam vim auri & argenti reperit, quantam homnis beneficentia requirebat cuius quidem magnam partem pauperibus erogauit. Ferunt etiam Narsetis thesauros ab eum ex Italia delatos fuisse, quibus conflatis ad munificentiam & liberalitatem vsus est. Ad Sigibertum nanque Francorum regem, qui se per legatos inuiserat, cum reliquis mu- neribus, quæ magna fuere, aureos etiam quinquaginta singularum librarum misit: quo- rum pars vna imagine principis signata erat his literis, Tiberij Constantini perpetui Au- gusti: Alterea verò pars quadrigam cōtinebat cum ascensore: atque his litteris, Romano- rum Gloria. Et ne quid ad integrā eius felicitatem deesset, exercitus, quem in Persas mi- serat, victor rediens, tantam prædam cum elephantis viginti auexit, quantam nullus vn- quam antea. Hoc requirebant eius merita erga genus humanum: hoc religio in Deum Sal- uatorem nostrum: hoc postremò eius beneficentia erga populum Romanum, quem a armis quoad fieri potuit, ab hostibus tutatus est: & immisso ex AEgypto frumento, à fa- uissima fame liberauit, interuenientibus Benedicti Pontificis precibus, quem Tiberius mirum in modum dilexit & obseruauit. Adeo enim Longobardi longè & latè Italiam va- xauerunt diutino bello, vt ex illa vastatione rerum omnium caritas & inopia orirentur. Dum hæc in Italia agerentur, Ioannes Constantinopolitanæ vrbis episcopus, orientalem ecclesiam quoad fieri potuit, in fide continuit, legendo, disputando, scribendo, mone- do, docendo, licet multos aduersarios habuerit. Idem quoque fecit Leander Toletanus (vel vt quidam volunt) Hispalensis episcopus, in quo doctrina & eloquentia pari lan- certabant. Multa enim composuit, tum ad confirmationem nostri dogmatis, tum ad con- futationem Arrianæ perfidiæ, quam tanquam teterrimam labem Vandali ex Africa in Hispaniam à Belisario pulsi, secum detulerant.

Leander Toletanus.

Benedictus autem (vt quidem scribunt) solicitudine & dolore, quem in calamitatibus vrbis Romæ & prouinciæ Italiæ conceperat, moritur quarto pontificatus sui anno, men- se vno, & diebus octo & viginti. Vacat tum sedes mensibus duobus & diebus decem.

PELAGIVS II.

65. Pont.

PElagius secundus, patria Romanus, patre Vnigildo, à Tiberio ad imperato- rem Mauricium Tiberij generum peruenit.

Huic enim & si Cappadox erat, imperium tamen ob virtutem & strenu- tatem in rebus agendis commissum est. At verò Longobardi, cum post mor- tem Alboini viginti annis sub ducibus fuissent, Autharim regem sibi creat- que

quem & Flauium appellarunt, quo quidem cognomento omnes Longobardorum reges deinceps vsi sunt. Mauricius autem pellere Italia Longobardos conatus, Sigibertum Francorum regem mercede ad id bellum solicitat, qui statim comparato Gallorum & Germanorum magno exercitu, cum Authari decertans, magno accepto incommodo superatur. Hac autem elati victoria Longobardi, vsque ad fretum Siculum peruenere, vrbes Italiæ in potestatem suam redigentes, quo minus verò vrbe Roma diu obsessa potirentur, fecere imbres, & quidem frequentes: quibus hostes à mœnibus propelluntur. Tanta enim tum aquarum inundatio fuit, vt Noë diluuium renouatum crederetur. *Mauricij Tiberij gener.*

Hęc autem vna fuit causa, quare Pelagius iniussu principis tum pontifex creatus sit, cum extra obsessam ab hoste vrbem mitti quispiam non posset. Nil enim tum à clero in eligendo pontifice actum erat, nisi eius electionem imperator approbasset. Missus itaque Constantinopolim ad placandum imperatorem Gregorius diaconus vir optimus atque doctissimus, vbi ex sententia pontificis omnia peregisset, nequaquam otio & ingenio suo abusus, & libros moralium in Iob composuit, & Eutychium quendam Constantinopolitanæ vrbis episcopum, ita præsente Augusto disputationibus conuicit, vt omnia, quæ in libro suo de resurrectione conscripserat, retractare coactus sit. Dicebat enim corpus nostrum in illa resurrectionis gloria vento aëreque subtilius futurum, & ob eam rem tangi non posse. Quod cõtra illud dominicum est, palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, quemadmodum me videtis habere. Pelagius autem vbi Gregorium rogatu populi Romani ad vrbem reuocasset, & domum paternam in xenodocheon pauperum senum redegisset, Hermetisque martyris cœmeterium ac basilicam Laurentij martyris à fundamentis extruxisset, pestilentia moritur: quæ tum maximè Europam omnem vexabat, anno pontificatus sui x. mense secundo, die decimo. Sepultus est autem in ecclesia beati Petri in Vaticano. Vacat tum sedes mensibus sex, diebus octo & viginti. *Aquarum inũdatio.* *Luc. 24.*

ANNOTAT.

In eo, quod Platina scribit Pelagium Pontificem iniussu Principis creatum, nihilq; tum à clero in eligendo pontifice actum esse, nisi eius electionem imperator approbasset, non ita accuratè rem hanc attigisse visus est, quæ sic se habet. Gothis Italia omni per Narsem patricium pulsis, eaq; cum vrbe Roma orientalis imperij parte facta: sub Iustiniano imperatore, ex auctoritate Papæ Vigilij nouus quidam in comitijs Pontificijs mos inoleuit. Is fuit, vt mortuo Papa, noua quidem electio more maiorum statim à clero S. P. Q. R. fieret verùm electus Romanus Pontif. non ante consecrari atque ab Episcopis ordinari posset, quam eius electio ab imperatore Constantinopolitano confirmata esset, ipseq; literis suis patentibus licentiam electo Pontifici concederet, vt ordinari, & consecrari posset, atque ita iurisdictionem pontificatus tum obtineret. Pro qua licentia consequenda electo necesse erat certam pecuniæ quantitatem imperatori transmittere. Qua venia obtenta ipse postea consecrabatur, & Romanum administrabat Pontificatum. Antea enim idem dies comitiorum, & consecrationis Pontificis renuntiati erant. Hoc autem ideo Iustinianum imperatorem, vel ex eius auctoritate Vigilium Papam instituisse credendum est, vt imperator certus esset de conditionibus noui Pontificis, cuius tum maxima esse auctoritas cœperat, imperatoribus præsertim Italia absentibus, ne aliquo Pontifice factioso, vel imperatoris hoste ordinato, Vrbs, & Italia eo auctore ab orientali imperio deficeret, seq; finitimis barbaris traderet, quod Siluerium Papam aliquando quæsisse sibi persuadebat. Quaratione fiebat, vt in nouis comitijs eum potissimum Romanum Pontificem crearent, quem imperatori, à quo confirmandus erat, amicum esse scirent, & de quo ille consideret nihil in Italia contra imperium moliturum, barbaris præsertim Longobardis, eam paulo post vexantibus. Perduranit hæc consuetudo vsque ad Benedictum II. cuius sanctitate permotus Constantinus imperator Heraclij prone-

pos edicto suo iussit, vt deinceps quem clerus S.P.Q.R. Pontificem summum delegissent, is nulla amplius imperatoris confirmatione expectata, more vetustissimo, statim ab episcopis ordinaretur. Rursus Hadrianus primus hoc ius, et paulo amplius Carolo magno Francorum Regi, & eius successoribus Regibus Francorum primum, deinde Imperatoribus Romanorum concessit: quod successoribus eius ab Hadriano III. ereptum Othoni primo Germanorum Regi, & Romano Imperatori restituit Leo VIII. Id postremo Gregorius VII. Henrico IIII. ademptum Cardinalibus, & clero S.P.Q.R. primum, deinde alij Pontifices, qui secuti sunt, Cardinalibus tantum permisere, quod ad nostra vsque secula perdurat. Ex epistola S. Gregorij IIII. libri primi, Anastasio Bibliothecano in vitis Pelagij II. Vitelliani, Agathonis, & Benedicti II. Romanorum Pontificum. Item post Carolum magnum, Gregorij IIII. Sergij II. Leonis IIII, Benedicti II. Romanorum Pontificum. Item post Carolum magnum, Gregorij IIII. Sergij II. Leonis IIII. Benedicti III & Nicolai. Abbate Vrspergense ex Ademaro monacho S. Germani in eorundem Pontificum enarrationibus. Registro Gregorij Papæ VII. Sigeberto in Chronico, Guillelmo Tyrio lib. 1. cap. 13. de bello sacro. Gratiano in decretis distinctione lxiij. Concilij Lateranensis sub Alexandro III. Papa celebrati actis, & alijs vetustis S.R.E. monumentis.

GREGORIVS I.

66. Pont. GRegorius patria Romanus, patre Gordiano, viro senatorio, vno omnium consensu inuitus etiam pontifex creatur, anno domini DCX. Monachus namq; erat, ac Leuita. Is autem, cum principis consensus requireretur, vt antea dixi, nuntios cum literis miserat, qui Mauritium obsecrarent, ne pateretur electionem cleri & populi Romani ea in re valere. Interceptæ sunt literæ à præfecto vrbis, ac discerptæ, scriptæque aliæ, quibus rogabatur, vt quem populus ac clerus in pontificem legisset, eundem imperator confirmaret, quo nihil ei nunciari iucundius ac gratius potuit, cum secum familiariter, dum Constantinopoli erat, Gregorius vixisset, filiumque eius è fonte baptismatis leuasset. Remittit itaque Mauritius nuntios, ac quidem properè, qui Gregorium confirmarent, cogerentque hominem sanctissimum pontificatus gubernacula in tanta perturbatione rerum suscipere. Is itaque non sibi ipsi, sed vtilitati hominum, ac honori diuino consulens, quem certè ob religionem & pietatem rebus omnibus semper ante tulerat, spretis opibus, posthabitis voluptatibus atque omni ambitione, & potentia, gubernacula reipublicæ Christianæ suscipiens, ita vixit vt vsq; ad tempora nostra neminem ex successoribus parem habuerit, nedum superiorem vel sanctitate vitæ, vel diligentia in rebus agendis, vel doctrina & scriptis. Nam & librum de sacramentis composuit, & Antiphonarium tam diurnum quàm nocturnum, & commentarios in Ezechielem & quadraginta homilias in euangelia, in Iob quoque (vt dixi) allegoricè ad mores, & historiam respiciens, eleganter scripsit. Edidit & libros quatuor in dialogo: & librum quem pastoralem apellauit, ad Ioannem Episcopum Rauennatem de ratione gubernandæ ecclesiæ. Instituit præterea, ne quid ornatus & concentus inter sacrificandum deesset, vt antiphonæ canerentur: hæ vulgò introitus vocantur. Eius quoq; inuentum est, vt nonies kyrieeleyson caneretur, & Halleluia, interpositis septuagesimę diebus vsq; ad Pascha. Cantatur etiam post Euangelium, post communionem suo mandato. Idem quoq; in canonem redegit, Dieśq; nostros in tua pace disponas. Præterea verò supplicationes maiores, quas Græci litanias vocant, primus instituit. Stationum quoq; magnam partem, maximè autem, quæ in basilica Petri habentur, die natali IESV CHRISTI, in epiphania, in dominica passionis, in albis pascę, in ascensione, in pentecoste, in natalibus apostolorum, in tertia dominica aduentus in dedicatione eiusdem basilicę, die Festo sancti Andreę, in cathedra Petri: dum maior Litania fit in sabbato quatuor temporum. Quid plura de hoc sanctissimo viro commemorem? cum omnis institutio ecclesiastici officij vete-

veteris præsertim, ab eo sit inuenta & approbata: quem quidem ordinem vtinam sequeremur. Nō abhorrerent hodie à lectione officij viri docti, quemadmodū faciūt propter barbariē, nescio quā illi latinitati & cōpositioni additam. Ne verò vlla in re vir sanctissimus ecclesię deesset synodum habuit apud sanctum Petrum quatuor & viginti episcoporum, qua certe multa sustulit, quæ nocitura multa etiam addidit, quæ profutura fidei nostræ videbantur. Misit & viros optimos in Britanniam, Augustinum, Melitum, & Ioannem, cumque his monachos quosdam probatissimæ vitæ: quorum monitis & prædicationibus fidei nostræ dogma Anglitum primum integrè receperunt. Redierē etiam Gothi Gregorij opera ad vnionem catholicæ fidei. Sunt præterea qui scribant Gregorium dialogum suum de moribus ad Theudelindam Longobardorum reginam misisse, cuius lectione præferocem & indomitum viri sui Autharis animum, ad religionem & mitiorem cultum redigeret. Erat enim matrona insignis, & fidei Christianæ studiosissima. Nam & basilicam beati Ionnis Baptistæ Modoetiæ ædificauit, quod oppidum decem millibus passuum à Mediolano distat & eandem ecclesiam prædijs, ac vasis aureis ornauit.

Angli & Gothi receperūt fidem.

Ferunt eo tempore quo Hermichildus à patre Leuigildo Gothorum rege interfectus est, quòd fidem catholicam cōfiteretur, Iesu Christi tunicam quæ sorte vni militum obtigerat, inuentam esse apud vrbem Zaphat in arca marmorea eo loci repositam, Thomæ Hierosolymitani Episcopi, & Ioannis Constantinopolitani ac Gregorij Antiocheni tempore. Interea verò Mauritius, superatis in Etruria & Campania, Exarcho Romano duce, Longobardis, in omnia vitia & omnem arrogantiam prolapsis, legem tulit, vt qui Romanæ militiæ ascriptus esset, nisi finita militia, aut mancus, & debilis ex vulnere factus, Deo militare non posset. Hanc ob rem motus Gregorius, hominem admonet, ne eius religionem impugnet, cuius benignitate ex infima sorte hominum, ad summum gradum dignitatis peruenerat. Prætereà verò cum Ioannes Constantinopolitanus episcopus habita Græcorum synodo, seipsum œcumenicum, id est, vniuersalem patriarcham creasset, monuissetq; Gregoriū Mauritius, vt Ioanni obtemperaret, Respondit homo cōstantis ingenij & fidei, potestatē ligandi & soluēdi Petro traditā, eiusq; successoribus, nō Episcopis Cōstantinopolitanis proinde desineret irā Dei in se concitare, dū seditiones studiosē nitium in eius ecclesia serit. Nequaquā verò his malis contētus Mauritius, reuocatis militibus suis, qui in Italia erant, Longobardos adhortatur vt spretis fœderibus iam ictis, Romanos adorirentur: quare Agilulphus & Cisalpina mouens, vastatis longè ac latè Etruriæ agris, qua iter faciebat, vrbem Romam magnis illatis calamitibus integrum annum obsedit: quo quidem tempore Seuerus Aquileiensis Episcopus in hæresim prolapsus est, quæ multorum malorum seminarium fuit. Nam Seuero mortuo, Aquilienſis ecclesia bifariam diuisa est, cum Agilulphus Longobardorum rex, Ioannem Aquilienſem, Gregorius Candianum Gradensem Foroiulianis Episcopos præfeciſſent. Agilulphus verò, omissa spe potiundæ vrbis, obsidonem soluens, Mediolanum redijt. At Mauritius non sponte sed coactè pœnitentia ductus, cum Gregorio mitius agere cœpit, quòd intellexerat quendam monachi habitu indutum, strictum gladium in manu tenentem, in foro Constantinoplitano clamasse, imperatorē breui gladio moriturum: hoc idem eius somnium confirmauit, quo se, vxorē ac liberos cædi videbat. Interim verò milites stipendiis suis defraudati, Phocam centurionem imperatorem creant, & Mauritiū obtruncant vndeuigesimo imperij sui anno. At Gregorius exornatis quibuscunq; rebus potuit basilicis Romanis, dedicataq; Gothorum ecclesia, quæ in Sabura est Agathæ martyrijs nomine, Fl. Ricimeris viri consularis opus (vt literæ musicæ indicant) paternam domum in Cliuo Scauri positam non longè à Circo maximo, in monasterium redegit, quo in loco & hospites continuo accipiebat, & pauperes vndique confluētes, cibo & potu in vita retinebat.

Seuerus Aquileiensis.

Phocas creatur imperat.

Vir certè omni laude dignus, si vitam, si mores, si doctrinam, si solertiam in rebus tum di-
uinis tum humanis inspicis. Neq; est cur patiamur Gregorium hac in re à quibusdam lite-
terarum ignaris potissimum carpi, quod suo mandato veterum ædificia sint diruta, ne pe-
régrini & aduenæ (vt ipsi fingunt) ad vrbem religionis causa venientes, posthabitis locis
sacris arcus triumphales & monumenta veterum cum admiratione inspicerent. Absit hæc
calumnia à tanto pontifice Romano, præsertim cui certè, post Deum, patria, quàm vita
carior fuit. Multa profectò ex collapsis ædificijs exedit vetustas. Multa præterea demoli-
untur homines ædificandi gratia, vt quotidie cernimus. Impacta illa foramina quæ tum
in concauo fornicum, tum in coniunctu ris marmorum quadratorum úe lapidum vide-
tur, non minus à Romanis quàm à barbaris auellendi æris causa crediderim. In fornici-
bus enim, quò leuior esset moles, ollas cum numismatibus collocabant. Lapides verò qua-
dratos æneis clauis firmabant. Factum id quoque à Romanis, dixi, si Epirotæ, Dalmatæ,
Pannonij, & sex totius orbis terrarum huc missa, Romani appellari possunt. Gregorius
autem confirmata omni ratione ecclesia Dei, anno xiij mense sexto, die decimo, pontifi-
catus sui moritur. Phoce verò imperatoris anno secundo, sepelitúrque collacrymantibus
omnibus in basilica Petri ante secretarium, quarto idus Martij. Eius verò in morte mé-
bus quinque, diebus decem & nouem, sedes Romana tum vacat.

ANNOTAT.

*Multa de hoc Pontifice dicenda essent, à Platina vel omissa, vel leuiter tacta, quæ ego in meis Roma-
rum Pontificatum vitis accuratè & copiosè describam, puta de stationibus, ritibus ecclesiasti-
cantoribus, septem Romanæ ecclesiæ officijs, videlicet primicerio, secundicerio, arcario, sacellario, ad-
miniculatore, primicerio defensorum, & protoscriniario cum xij scriniarijs & alijs multis. Illud tamen
de eius sepulchro dicam. Quod moriens in extrema porticu ante basilicam S. Petri apostoli, prope sece-
tarium, quod nunc dicitur, sancta Maria de Febre (vbi etiam sepulti fuerunt Leo, Simplicius, Gelasius
Symmachus, & aliquot alij Romani pontifices) conditus est. vt libro 4. eius vitæ tradit Ioannes Dia-
cuius corpus postea Gregorius IIII. intra basilicam transtulit, & sub B. Andreæ Apostoli altare collo-
uit. Priori eius tumulo hoc epitaphium positum fuit.*

Suscipe terra tuo corpus de corpore sumptum
Reddere, quod valeas viuificante Deo.
Spiritus astra petit, leti nil dira nocebunt,
Cui vitæ alterius mors magis illa via est.
Pontificis summi hoc clauduntur membra sepulchro.
Qui innumeris vixit semper vbique bonis.
Esurient dapibus superauit, frigora veste
Atque animas monitis texit ab hoste sacris.
Implebatq; actu quicquid sermone docebat
Esset, vt exemplum mystica verba loquens.
Anglos, ad CHRISTVM conuertit pietate magistra.
Acquirens fidei agmina gente noua.
Hic labor, hoc studium, hæc tibi cura, hoc pastor agebat.
Vt Domino offerres plurima lucra gregis.
Hisq; Dei consul factus lætare triumphis,
Nam mercedem operum iam sine fine tenes.

SEDI

SEDIT BEATAE MEMORIAE SANCTISSIMVS GREGORIVS PAPA ANNOS. XIII. MENSES VI. DIES VIII. OBIIT IIII. IDVS MARTII. INDICTIONE VII. ANNO DOMINICAE NATIVITATIS DCIIII.

SABINIANVS I.

SAbinianus cuius patria ignoratur, ac meritò quidem, Gregorio succeſſit. Homo enim obſcuro loco natus, obſcurior moribus, rebus geſtis Gregorij viri ſanctiſſimi aduerſatus eſt. Nam cum ſuo pontificatu fame laboraretur, inſtarentque pauperes, vt pietatem Gregorij eleemoſynis imitaretur, nil aliud reſpondebat, quàm Gregorium popularem famam aucupantem, patrimonium eccleſiæ, largitionibus diſſipaſſe. Paululum etiam abfuit, quin libri eius comburerentur adeò in Gregorium ira, & inuidia exarſerat homo maleuolus. Sunt qui ſcribant Sabinianum inſtigantibus quibuſdam Romanis, hoc in Gregorium molitum eſſe quod veterum ſtatuas in tota vrbe dum viueret, & obtruncauerit, & diſiecerit, quod quidem ita à vero diſſonum eſt, vt illud, quod de abolendis ædificijs maiorum in vita eius diximus. Iacent ſtatuæ tum propter vetuſtatem collapſę, tum etiam quia baſibus ſublatis, vel æris, vel etiam marmorum cauſa, ſtare tantæ moles non poterant. Quòd autem capitibus careant, mirum nequaquam videri debet, cùm ipſius ſtatuæ caſu ea pars vtpote fragilior, & ad accipiendam læſionem paratior, potiſſimum frangatur. Sed quid ego has coniecturas quæro? Videmus ſtatuas exciſis capitibus, non diſtractis iacere, quia facilius eſt caput ſtatuę quàm totum corpus deferri: quod hodie quoque fit ab his præſertim, qui antiquitatis ſtudioſi ſunt. Non eſt igitur cur tantum facinus Gregorio obijciatur. Ad Sabinianum redeo, cuius hoc fuiſſe inſtitutum ferunt, vt & horę in eccleſijs diſtinguerentur officij gratia, & accenſæ lampades continuò retinerentur, potiſſimùm verò in eccleſia beati Petri. 67. Pont.

Sunt qui ſcribant Phoca annuente, pacem tum cum Longobardis ictam, reddita Agilulpho eorum regi filia, quæ in bello capta fuerat. Tanta verò hoc tempore apparuerunt prodigia, quanta nunquam antèà, quibus certè futuræ calamitates portendebantur. Nam & cometes viſus eſt perlucidus, & Byzantij puer quadrupes naſcitur. Et apud Delon inſulam duo marina monſtra omnino humanam ſpeciem habentia, viſa ſunt. Sirenes fortaſſe fuere Acheloi filiæ, vt aiunt Poëtæ: quod ſi ita fuiſſet, nequaquam pro monſtro habenda erant, cum elementum aquæ, animalia terreſtribus ſimilia, in omni ſpecie producat. Sunt qui ſcribant tempore Sabiniani & Ioannem patriarcham Alexandrinum vitum pietate & doctrina inſignem, & Latinianum epiſcopum Carthaginienſem Ioanni nequaquam deſſimilem, dignitatem vtriuſque eccleſiæ mirum in modum auxiſſe. Seuerus quoque Latiniani familiaris, vir doctiſſimus, multa tum in Vincentium Cæſaraugustanum Epiſcopum ſcripſit, qui in Arrianum dogma declinauerat. Idem quoque de virginitate librum ad ſororem ſcripſit, quem aureolum appellauit.

At Sabinianus cùm annum vnum, menſes quinque, dies nouem, in pontificatu ſediſſet, moritur, funuſque eius à ſancto Ioanne per portam Aſinariam & pontem Miluium ad baſilicam Petri defertur. Vacat ſedes, eius morte, menſes vndecim, dies ſex & viginti.

BONIFACIVS III.

68. Pont. Phoca imperat.

BOnifacius tertius, patria Romanus, à Phoca imperatore obtinuit, magna tamen contentione, vt sedes beati Petri Apostoli, quę caput est omnium ecclesiarum, ita & diceretur, & haberetur ab omnibus: quem quidem locum Ecclesia Constantinopolitana sibi vendicare conabatur fauentibus interdum malis principibus, affirmantibusque eo loci primam sedem esse debere, vbi imperij caput esset. Affirmabant Romani Pontifices vrbem Romam, vnde Constantinopolim Colonia deducta est, caput imperij meritò habendam esse, cùm etiam Græci ipsi alteris suis Principem suum, τῶν ῥωμαίων αὐτοκράτορα, id est Romanorum imperatorem vocent, ipsiq; Constantinopolitani etiam ætate nostra ῥωμαῖοι, non Græci vocentur. Omitto, quòd Petrus Apostolorum princeps successoribus suis pontificibus Romanis, regni cælorum claues potestatemq; à Deo sibi concessam reliquerit, non Constantinopoli sed Romæ.

Illud tantùm dico, multos Principes, maximè verò Constantinum comparandæ synodi, ac dissoluendæ, confutandi vel confirmandi ea, quæ in synodis decreta erant, Romanis sedi tantum modo concessisse.

Meritò igitur sedes Romana ceteris antefertur, cuius integritate & constantia cuncta hæreses confutatæ sunt & explosæ. Idem quoque Bonifacius instituit, habita synodo Episcoporum duorum & lxx. presbyterorum xxx. diaconorum trium, ne quis sub anathematis culpa in locum demortui pontificis aut Episcopi subrogaretur, nisi tertia saltem post obitum eius die: vtque anathematizarentur, qui largitione, & gratia ad pontificatum, vel Episcopatum aditum sibi quærerent. Voluit item electionem Episcopi à clero pariter, & populo fieri, eamq; ita ratam fore, si à principe ciuitatis approbata esset: & si summus Pontifex denique his verbis auctoritatem suam interposuisset, Volumus & Iubemus: sanctio quippè institutio, & perneccssaria nostris præsertim temporibus, quibus in peius omnia dilabuntur. Est enim simile veri, clerum & populum, ac principem ciuitatis, si liberum suffragia sunt, non alium electuros, quàm qui meritò possit, & debebat aliis præesse, quod est Episcopi proprium, vt vocabuli etymologiam, huic rei accommodatam repetamus. Licèt reuera (pace bonorum dicam) multi Episcopatum desiderent explendæ auaritiæ & libidinis suæ causa, non quò communi vtilitati, vt eorum exposcit officium, & nomen consulant. Quæritur enim quantum reddat Episcopatus, non quot oues pascuę in eo sint, sed de his satis. Ad Bonifacium redeo, cuius cum vita, vt video, etiam decreta extincta sunt pontificatus sui mense nono. Sepultus est autem in basilica Petri. Vacat tum sedes mense vno, diebus sex.

Largitionibus nō quærendus Episcopatus.

ANNOTAT.

Vetustissima patriarchalium sedium priuilegia in concilio etiam Nicæno canone 6. approbata fuere, vt Romana sedes primum locum, secundum Alexandrina, & tertium Antiochena, obtinerent. Nam Hierosolymitana longo tempore post inter patriarchales ecclesias connumerata est. Constantinopoli verò condita in concilio generali secundo in ea vrbe sub seniore Theodosio congregato, decretum est, vt Constantinopolitana sedes secundum post Romanam locum, & ante Alexandrinam obtineret, quòd Constantinopolis esset noua Roma. Ita Eiusdem concilij vulgatus canon 3. & Socrates historiæ ecclesiasticæ libro 5. cap. 8. Quem tamen canonem suppositititium esse, & à Græcis fictum fuisse aperte in concilio Chalcedonensi proclamari legati Leonis papæ, & S. R. E. qui in concilio Papæ nomine præsidebant. Vt ex eiusdem synodi actione 16. liquet. Nam cùm eius canonis occasione concilium Chalcedonense prærogatiuam supra omnes Ecclesias post Romanam tamen sedi Constantinopolitanæ denuo tribuisset, repugnarunt ijdem legati,

tali, affirmantes nihil tale vnquam ei Ecclesiæ ante id tempus fuisse concessum, et decretum illud, quod cæterarum Ecclesiarum dignitatem tolleret, iniquum esse. Vtcunq; autem sit, illud satis constat quod Episcopi Constantinopolitani ambitione, & regiæ vrbis magnificentia, splendoreq; elati, non solum super cæteras sedes locum sibi vendicasse contenti, maiora etiam ausi, sub Leone papa, vnus eorum Anatolius cæterarum sedium priuilegia, & eorundem Episcoporum consecrationem ad se vnum reuocare, eosq; in ordinem cogere, & sibi subdere conatus, acerrimum oppugnatorem habuit Leonem Papam. Is enim scribens ad ipsum Anatolium Epistola 51. post illa (inquit) ordinationis tuæ non inculpata principia, post consecrationem Antiocheni Episcopi, quam tibimet contra canonicam regulam vindicasti, doleo etiam in hoc dilectionem tuam esse prolapsam, vt sacratissimas Nicænorum canonum constitutiones conareris infringere, tanquam opportune sè tibi hoc tempus obtulerit, quo secundi honoris priuilegium sedes Alexandrina perdiderit, & Antiochena Ecclesia proprietatem tertiæ dignitatis amiserit, vt HIS LOCIS IVRI TVO SVBDITIS omnes Metropolitani Episcopi proprio honore priuentur. De eadem re Martiano imperatore, & Pulcheriæ Augustæ scripsit epist. 52. et 53. eius registri. Cuius postremo industria res turbatæ compositæ sunt. Cæterum aliquo tempore post sub Pelagio II. Ioannes, & qui ei successit Cyriacus patriarchæ Constantinopolitani, longè maiora moliti, & aduersus ipsam sanctam sedem Apostolicam insurgere ausi. Vniuersalis sibi Episcopi nomen, et primum in ecclesia locum, in præiudicium non solum omnium ecclesiarum, sed etiam Romanæ assumere conati. Gregorium papam eorum superbiæ resistentem habuere. Cuius in registro suo de hac controuersia aliquot graues epistolæ extant vt lib. 4. epist. 76. 78. & 80. 82. & lib. 6. epist. 168. 169. 170. Et cùm res Mauritij inertia sub S. Gregorio transigi non posset, eo mortuo sub Bonifacio III. ab imperatore Phoca ita constituta est, vt Romanus pontifex, iuxta Apostolica dogmata, & vetustissimam sanctorum patrum traditionem primum omnino locum in Catholica Ecclesia retineret, secundum verò Constantinopolitanus antistes. Ita Beda in lib. de temporum ratione: & Paulus Diaconus historiæ Longobardicæ lib. 4. cap. 21. & lib. 18. historiæ Romanæ Eutropio adiunctæ. Processu temporis, & præsertim post Photium patriarcham Constantinopolitanum vtraque parte conniuente illud vsurpari cœptum, vt ambo Episcopi, Romanus s. & Constantinopolitanus Oecumenici, i. vniuersales appellarentur, hic, quod vniuersalis patriarcha, non quod sibi vni aliorum iura vendicaret, sed quod ijs dignior esset, primumq; post papam locũ haberet: ille verò vniuersalis papa. Additumq; vt Papæ nomen, quod omnium vocabulorũ Episcopaliũ excellẽtius esse statuũ est, solus Romanus pontifex, cùm ante omnibus commune esset Episcopis, retineret: quo vno, & illi tantum particulari nomine, potestatis, eius dignitas, & supra cæteras ecclesias vetus prærogratiua designaretur: cæteri verò quatuor Episcopi præcipuarum sedium, videlicet Constantinopolitanus œcumenici nomen, quod initio vsurpauerat, etiam continuauit, & præsertim post Photium, atq; ita scribere solitus est: N. miseratione diuina archiepiscopus nouæ Romæ Constantinopolis, & Oecumenicus patriarcha. Episcopus verò Romanus superbi nominis ambitioso titulo semper abstinuit, neque alio quàm humillimo nomine, videlicet: N. Episcopus seruus seruorum Dei, vel catholicæ Ecclesiæ Episcopus se appellauit. In publicis tamen acclamationibus, quæ in missarum solennijs, & celebratione conciliorum fieri solebant, hunc modum sibi ab alijs attribui aegre permisit sic: D. N. N. vniuersali Papæ vita, & c. Atque hinc fuit litis finis inter duos summos Christiani orbis episcopos. Quam rem ego ex historiarum tum Græcarum, tum Latinarum varia lectione obseruaui. Sed hæc alio loco abundantius.

BONIFACIVS IIII.

BOnifacius quartus, natione Marsus, patria Valerien sis, patre Ioanne medico, templum sanctæ Mariæ rotundæ, quod veteres Pantheon, quia Cybeli, & omnibus dijs commune esset, à Phoca imperatore obtinuit, consecrauitque quarto idus Maij in honorem beatæ virginis, omniumque martyrum, eiectis prius gentium simulachris, lustratoque templo. Vnde postea virgo ad martyres appellata est. 96. Pōt. Maria rotunda.

Hoc eodem tempore Perſę Rege Choſdroe in Romanas prouincias irrumpente, ſuperato Phocæ exercitu, Hieroſolymam occupant. Templa Chriſtianorum profanant & diripiunt. Lignum dominicæ crucis inde auferunt. Zachariam virum ſanctiſſimum eiuſdem ciuitatis patriarcham, in captiuitatem abducunt. Hanc ob rem ab omnibus, potiſſimum verò à ſenatu ſpretus Phocas, ab Heraclio copiarum Africæ Prouinciæ duce, imperio, ac vita priuatur. Cacannus verò Auarorum rex per Pannoniam & Illyricum in Italiam irrumpens Longobardorum reges ita ſuperat, vt paulum abſuerit quin prouinciam ipſam caperet, ita tamen Forumiulij proditione Romildæ eius amore captæ diripuit, vt vix ipſius prouinciæ cernerentur veſtigia. Dum hæc agerentur in Italia, Ioannes Gerundenſis epiſcopus religionem Chriſti prædicatione & ſcriptis vbique tuebatur. Hic enim genere Gothus, in Luſitania natus, vbi ſapere aliquid per ætatem cœpiſſet, Conſtantinopolim proficiſcens, ita græcè & latinè doctus inde diſceſſit, vt in Luſitaniam rediens Arrianam hæreſim, quæ tum inualuerat, facillimè confutaret. Hanc ob rem Barchinonam ab hæreticis relegatur. Verum poſteà mortuo Lemungildo rege qui hæreticis fauebat, in patriam rediens, & multa ſcripſit ad doctrinam noſtram pertinẽtia, & monaſterium condidit, rationemque viuendi monachis conſcripſit. Eutropius quoque Valẽtinus Epiſcopus Hiſpanos doctrina & exemplo in fide continuit. Prætereà verò columbanus abbas vir ſanctiſſimus, genere Gotthus, vt quidem affirmant, ex Scotia in Burgundiam primò veniens, Lexouienſe monaſterium egregium id quidem extruxit: inde in Italiam abiens, apud Bobium in Apennino aliud monaſterium amplum ſanè ædificat inter Hetruſcos, Ligures & Inſubres.

Ioannes Gerũdẽſis,

His autem hac in re nequaquam cedens Bonifacius pontifex domum paternam in monaſterium redigit, fundoſque ſuos monaſterio aſſcribit in monachorum vſum. Verum nõ ita multò poſt diem extremum obiit, ſexto pontificatus ſui anno, menſe octauo, die xiij. quo quidem tempore, peſte, fame, & inundatione aquarum laboratum eſt, ſepelitur in baſilica Petri. Vacat tum ſedes eius morte menſibus vij. diebus quinque & viginti.

DEVSDEDIT I.

70. Pont.

DEuſdedit patria Romanus, patre Stephano ſubdiacono pontificatum omnium ſuffragijs adeptus, clerum mirum in modum dilexit & auxit. Ferunt quidam hunc tantæ ſanctitatis fuiſſe, vt quendam obuium elephantiæ morbo laborantem, oſculo ſuo lepra ſtatim liberauerit, Conſtituit autem vir optimus, ne filius patrimi puellam è ſacro fonte a patre leuatam, ducere in vxorem poſſet.

Heracl. Imp. geſ.

Eodem quoque tempore Heraclius magno comparato exercitu, multas prouincias à Perſis occupatas, in poteſtatem ſuam redigit. Ducem Perſarum ſingulari certamine ex equo deturbat & interficit. Choſdroen regem Perſarum opprimit, filium eius captum & baptizatũ, in regnum paternum reſtituit. Perſidem ingreſſus, turrim Choſdroę theſauris plenam capit, quorum partem militibus tribuit, partem verò reparandis templis, quæ Perſæ diripuerant, & vaſtauerant, deſignat. Ipſe prætereà alia onuſtus præda cum ſeptem elephantis Hieroſolymam rediens, crucem domini à Perſis ablatam ſecum deferens, eo loci reponit, in quo antea fuerat Captos à Perſis, in patriam remittit. Rediens deinde Conſtantinopolim, literis & ocio delectatur, ad aſtrologiam ſe contulit. Sororis tamen ſuæ filiam tantus imperator contra ius, fasque in vxorem accipit: & vt ſceleri ſcelus adderet, quod fieri conſueuit, vbi quis in peiora labitur, ad Eutychianos tranſijt, eo potiſſimum tempore, quo Anaſtaſius Perſa monachus ſub nomine Chriſti à ſuis captus, martyrium paſſus eſt: cuius reliquiæ Poſtea Romam adductæ ſunt, & in monaſterio beati Pauli repo-

repoſitæ ad aquas Saluias, vt vulgò dicitur, Ferunt eodem tempore Siſebutum Gothorũ regem, plurimas Hiſpaniæ ciuitates, quæ ad Romanos defecerant, in fidem recepiſſe Iudæosque omnes in regno deprehenſos, grauioribus ſupplicijs ad Chriſti fidem compuliſſe, rogatu (vt aiunt) Heraclij, qui in fatis habuerat, ſibi cauendum à circunciſis eſſe, cum tamen poſteà haud ſatis fati neceſſitatem circumſpiciens, à Saracenis circunciſionem obſeruantibus, oppreſſus ſit. Agebantur hæc in oriente, nec ſuis athletis pro fide Chriſti carebat occidens. Arnulphus enim Metenſis Epiſcopus conſilio, & ſanctitate Dagobertum Frãcorum regẽ in officio cõtinebat, adiuuante Amando Traiectenſi Epiſcopo, viro quidẽ optimo, & religionis Chriſtianę defenſore acerrimo. Hiſpanis quoque Iſidorus Hiſpalenſis Epiſcopus Leandri ſucceſſor, multa tum ſcripſit, quæ fidem Chriſtianam mirificè iuuant. De ſummo enim bono, de viris illuſtribus, de vocabulis grammatices, & etymologiis libros compoſuit. Hiſtoriam præterea ab Adam vſque ad tempora Heraclij, vitas quorundam ſanctorum, hiſtoriam Longobardorum, & breuem quandam coſmographiam ſtylo ſatis eleganti edidit. In eo homine pluris facienda eſt certè ſanctitas, quàm eruditio. Sunt qui ſcribant Iſidorum Germanum fuiſſe, quanquam Hiſpani hunc ſuum eſſe affirment: vt cunque ſit, ſatis conſtat, eum fuiſſe quauis laude dignum ob doctrinam & ſanctitatem.

Siſebutus Gothorũ rex.

Arnulp' Metenſis Amandus Epiſcopus Traieſt. Iſidorus

Deuſdedit autem, cuius tempora ad hæc etiam, quæ diximus, notiora fecere & terræmotus, & ſcabies quædam ita ad elephantiam tendens, vt deformitate cognoſci homines non poſſent, moritur pontificatus ſui anno tertio, die tertio & vigeſimo, ac ſepelitur in baſilica Petri, ſexto idus Nouembris. Eius morte Epiſcopatus tum vacat menſem vnum, dies xvj.

ANNOTAT.

Hic ante pontificatum presbyter Cardinalis fuit tituli ſanctorum Ioannis & Pauli, cuius mentio extat in vetuſto diplomate S. Gregorij Papæ tabulæ marmoreæ inciſo, quæ adhuc eſt in ipſorum ſanctorum titulo his verbis.

Gregorius Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, dilectiſſimis in Chriſto filijs. Deuſdedit Cardinali, & Ioanni archipresbytero tituli S S. Ioannis, & Pauli, & per vos in eodem titulo in perpetuum. Credite ſpeculationis impellimur cura, &c.

BONIFACIVS V.

BOnifacius quintus, natione Campanus, patre Ioanne, eo tempore pontificatũ nijt, quo Eleutherius patricius Romam ab Heraclio miſſus, vindicata Ioannis Exarchi morte, ſemetipſum regem Italiæ creat.

71. Pont. Eleutherius patricius.

At verò cùm Romam proficiſceretur, à militibus ſuis necatur, eiuſque caput Conſtantinopolim mittitur. Huius in locum poſteà Iſaatius patricius Conſtantinopolitanus, Exarchus ſuffectus eſt. At Theudelinda (vt diximus) mortuo Adoaldo marito, vnà cum filio regnum Longobardorum ſapienter, & integrè gubernans, inter Longobardos & Italos pacem decennio continuit, eccleſias multas donis, & muneribus exornauit, fundos quoque his adiecit, quorum prouentibus ſacerdotes vterentur. Anno verò duodecimo Heraclij Mahometes Arabs, vt quidam volunt: vt alij Perſa, nobili genere natus, patre, qui Deos gentium coleret, matre Hebraica Hyſmaelitici generis, magnum in Chriſtiano populo excitauit incendium, & ita magnũ, vt verear ne eius ſecta, noſtra potiſſimùm ætate, reliquias Chriſtiani nominis penitus extinguat: adeò tepeſſimus, & animo, ac corpore languidi interitum noſtrum expectãtes cõcidimus. Inualeſcit eius ſecta nunc multo magis quàm anteà Nam tota Aſia & Africa, ma-

Mahometes Arabs.

gnaque pars Europæ Mahumetanis principibus subiecta est. Instant nunc Turci terra, at mari, vt nos tanquam cuniculos ex his Europæ latebris eruant. Sedemus, otiosi alterum expectantes, quasi hoc malum vniuersæ reipublicæ Christianæ non immineat. Expectant sacerdotes, vt à secularibus hoc tantum bellum, & tam necessarium sumatur. Expectant item seculares, vt presbyteri tuendæ religionis causa pecunias in sumptus bellicos pollicentur & subministrẽt, nec in peiores vsus effundant, quemadmodum facere plerique consueuere, pecunias eleemosynis, & sanguine martyrum comparatas, in aurea & argentea vasa, & prægrandia quidem fundentes, parum de futuro soliciti, Dei, quem tantùm vtilitatis gratia colunt, & hominum contemptores. Ad Mahometem redeo, virum adeo versutum, & acris ingenij, vt cum inter Christianos diu versatus esset, omnesque omninum, qui ante fuêre sectas cognouisset, nouam quandam superstitionem introduxit, vt videmus, qua propè nostra religio extincta est. Ausus est etiam comparato ingenti Arabum exercitu, fines Romani imperij turbare, cuius motus Heraclius citò compescuit, solicitatis eius ad defectionem militibus, pollicitationibus, & præmiis.

Bonifacius autem Pontifex vir singularis humanitatis & clementiæ, magni in homines benignitate, & gratia vtens, nullum genus officij, quod bonum pastorem deceret, prætermisit. Instituit prætereà ne qui ad ecclesias confugerent, inde vi retraherentur: néue acolyti reliquias martyrum attrectarent, quod est presbyteri, aut sub diaconi officium. Mandauit item vt quouis in loco sacrilegi anathematizarentur: vtúe testamentum iussu principis vbique valeret. Cœmeterium autem betai Nicomedis fecit, & dedicauit. In clericos verò integrè viuentes, vnicè liberalis, & munificus fuit. Gallus autem beati Columbani discipulus ita in occidente tùm viuebat, vt etiam in vita sancti nomen mereretur. Huius
Eligius. vestigia secutus est Eustachius abbas, secuta & sancta Aurea, in cuius honorẽ beatus *Eligius monasterum virginum ædificauit. Ferunt etiam Basilium quendam Isidoro æqualem vita, moribus & doctrina insignem tum habitum fuisse. Moritur autem Bonifacius Pontificatus sui anno quinto, die decimo, & in basilica Petri collachrymantibus omnibus sepelitur. Eius autem in morte diebus tredecim sedes tum vacat.

HONORIVS I.

72. Pont.

HOnorius natione Campanus, patre Petronio viro consulari.

Eo tempore pontificatum inijt, quo Theudelinda moritur, eiusque filius Adoaldus è regno deijcitur, suffecto in eius locum Arioaldo. Instabat tum (vt dixi) Heraclius, qui de Persis triumphauerat, vt omnes Iudæi imperij subiecti baptizarentur. Hanc ob rem Sarraceni, & Arabes arma sumentes à natiuitate Christi anno DCIII. ac vigesimo, ita Heraclij duces superarunt, vt hominem felicem primò, mox infelicissimum reddiderint, duce Mahomete, qui cum magnæ se Dei prophetam assereret, magicis artibus Asianos, & Africanos, deludens, ita populos quosdam concitauit noua à se religione imbutos, vt paulum abfuerit, quin omnino imperij nomen delerent, capta Alexandria, multisque aliis Syriæ & Ciliciæ vrbibus. Saracenos sectatores suos habuit, * à Sara Abrahæ legitima vxore ita appellatos, quasi legitimæ diuinæ professionis successores & hæredes. Secutus est homo callidissimi ingenij hac in re Hieroboam exemplum, qui tribui suæ alios colendi ritus conscripsit, ne vnquam Iudæorum imperio subessent. Idem posteà fecere Græci à Catholicis dissentientes, non ob religionem tantummodo, sed ob imperium, cuius gratia Nestorianorum, Iacobitarum & Hebionitarum errores secuti sunt. Verùm postremò hac pertinacia eò deducti sunt, vt vna cum religione & secta imperium, omnino amiserint, in turpissimam seruitutem redacti. Mahometes autem (vt in Alcorano legitur) quò magis sectatores suos à religione Christiana sejungeret, hæreticos quosdam in componendis legibus, maxime

Stephan⁹ à Sarracha vr be.

vero

verò Nestorianos secutus est, multa hinc inde contra legem Moysèos, & euangelij Dei astutè colligens, ac in vnum quasi corpus redigens. Ferunt Heraclium tum quidem desperatione, & fœdam pacem cum Sarracenis iniisse, & Pyrrhi patrirachæ Constantinopolitani & Cyri Alexandrini Episcopi fraudibus deceptum, in hæresim quoque Monotheliatarum incidisse, vnam tantummodo voluntatem in Christo esse dicentium, vnde nomen accepere.

Hos tamen posteà tanti erroris auctores, hortante Honorio, & verum ante oculos literis, & nuntijs ponente, relegauit Heraclius. Honorius autem à rebus externis aliquantulum quietis adeptus, doctrina, & moribus sanctissimis omnem propè clerum renouauit. Basilicam beati Petri tegulis æneis ex Ioue Capitolino sumptis cooperuit. Aedem Hagnetis martyris via Nomentana, vt carmen in apside indicat, ædem Pancratij via Aurelia restituit. Templum quoque S. Anastasij ac aquas Saluias, templum quatuor Coronatorum martyrum, templum beati Cyriaci via Ostiensi milliario septimo, templum S. Seuerini apud vrbem Tiburtinam magnificentissimis operis ædificauit: & argento, auro, porphyreticis, & marmoreis lapidibus, incrustatione parietum, opere tectorio, opere vermiculato exornauit, Restituit etiam cœmeterium S. Marcellini & Petri via Lauicana. Ecclesiã quoque beatæ Hagnetis apud sanctum Siluestrum, ecclesiam beati Hadriani in tribus fo-ris, huius mandato, & impensa ædificatas fuisse, scribunt nonnulli: vt vero vnoquoque sabbato à sancto Apollinari ad diuum Petrum iretur cum litaniis, primus instituit. Moritur autem vir sanctissimus anno pontificatus sui duodecimo, mẽse vndecimo, die decimo septimo, ac in basilica Petri sepelitur quarto idus Octobris, Eius morte annum vnum, menses septem, dies decem & octo sedes interim vacat.

ANNOTAT.

Video in sextæ synodi Constantinopolitanæ tertiæ vulgatis codicibus, sanctissimo huic viro Monothelitarum hæresis crimen impingi, cum falsissimum sit ipsum ei hæresi vnquam subscripsisse, imo constet eam cõdemnasse, vt ex Maximi monachi eius centemporanei, qui sub Martino Papa vixit epistolis Græcis, & dialogo, contra Pyrrhum patriarcham Constantinopolitanum hæreticum Monothelitam, quæ in bibliotheca palatina extant, satis manifestum est. Eundem enim pontificem catholicum semper fuisse scriptis cõfirmarunt Emanuel Calleca Græcus, qui paulo post concilij secundi Lugdunensis sub Gregorio decimo Papa anno CCLXXIIII. celebrati tempora vixit, & insignem librum pro Latinis contra omnes Græcohæreses scripsit, Io. de Turre cremata in lib. deprimatu S. R. E. & nostris temporibus Albertus Pigius in libris de Ecclesiastica Hierarhia. Cæterum vulgata sexta synodi exemplaria à Græcis corrupta, eiusq; canones, in quibus Honorius condemnatur, supposititios esse ex Theophane Isauro Græco historiæ ecclesiasticæ scriptore docet Anastasius bibliothecarius in historia sua Latina, quam ex eodem Theophane, Nicephoro, & Georgio abbate composuit. Hæc animaduertit Guillelmus Sirletus Apost. sedis protonatarius, vir doctrina, pietate & omni virtutum genere cumulatissimus.

SEVERINVS I.

Seuerinus patria Romanus patre Labieno, in demortui Honorij locum subrogatus, ab Isaatio totius Italiæ Exarcho in Pontificatu confirmatur. Vana tunc enim habebatur cleri, ac populi electio, nisi id Imperatores, aut eorum Exarchi confirmassent, Isaatius itaque ob eam causam Romam profectus cum pontificem confirmasset, ne gratuitò tantum laboris suscepisse videretur, thesaurum & sacrarium basilicæ Lateranensis adiuuantibus Romanis quibusdam spoliat, resistentibus aliquandiu frustra tamen sacerdotibus templi, quorum primates

73. Pont. Electionẽ pontificis imperator cõfirmare solebat.

omnes

omnes postea in exilium misit. Indignabatur enim Isaatius eos tantum in thesauris habere neque quicquam in vsus bellicos conferre, præsertim cùm milites inopia rerum omnium tunc liborarent, Huius prædæ partem militibus concessit, partem secum Rauennam detulit, reliquum verò ad imperatorem misit.

Sarraceni autem, quos pretio conductos ab Heraclio diximus, cùm eis auarè, malignéque pacta merces persolueretur, in Syriam profecti, Damascum imperio subiectam vicapiunt. Deindè verò cum reliquis Arabibus, qui domi remanserant coniuncti, commeatibus, & armis adiuti, Machometis furore incitati, Phœnicem & Aegyptum peruagati, resistentes cum imperio suo, tum legi Mahometanæ passim cędunt. Versi deinde in Persas, Hormisda Persarum rege interempto, non prius vastandi omnia finem fecêre, quàm Sarracenorum legem, & imperium suscipiunt. Verùm Heraclius audita Sarracenorum licentia, capta præsertim Antiochia, veritus ne Hierosolymam occuparent crucem Domini Constantinopolim deferendam curauit, ne iterum in Agarenorum manus deueniret. Agarenos enim Græci Arabas appellarunt ob ignominiam, quasi ab Agara ancilla Abrahæ ortos: neque ita multò pòst Hierosolyma capta est. Mahomete autem (vt quidam scribunt) ad Mecham mortuo, in principatu Calipha succedit. Post hunc Hali. Quo quidem pulso, quòd nimium superstitiosus esset, alterum Calipham sibi ducem AEgyptij creauêre. Ferunt tum etiam, ne quid calamitatis deesset, quod Romanum vexaret imperium, Sisebutum Gothorum regem omnes Hispaniæ ciuitates Romanis ademisse: ac tum demùm Romanos imperare in Hispania desijsse.

Seuerinus autem pontifex vir singularis pietatis, & religionis, amator pauperum, in calamitosos benignus, in omnes munificus, in reparandis templis splendidus, pontificatu sui anno primo, mense secundo moritur, ac sepelitur in basilica Petri quarto nonas Augusti. Vacat tum sedes menses quatuor, dies vndetriginta.

IOANNES IIII.

74. Pont. Rhotaris Arioaldo in regno successit. Arriana secta.

IOannes quartus, natione Dalmata, patre Venantio, pontificatum iniens statim mira pietate vsus est. Ex reliquis enim thesauris, quos Isaatius apud Lateranum reliquerat, captiuos omnes, quos potuit. Istros, & Dalmatas à captiuitate redemit.

Interea verò Rhotaris, qui Arioaldo in Longobardorum regnum successerat, licet iustitia, & pietate insignis habitus sit, ad Arrianos tamen declinat, passusq; est, vt eodem tempore omnibus regni sui ciuitatibus duo Episcopi pari potestate præessent: alter enim catholicus, alter Arrianus habebatur. Tãti prętereà ingenij fuit, vt leges quæ sola memoria & vsu retinebantur, in seriem quandam redegerit, coditemq; ipsum edictum appellari præceperit. In re autem militari ita præstans fuit, vt Etruriam omnem, & Liguriam cum ora maritima Massiliam vsque in suam redegerit potestatem. Anno deinde sexto regni sui moriens, Rhodoaldo filio regnum reliquit. Ferunt sacerdotem quendam Rhotaris corpus apud templum Ioannis Baptistæ sepultum, noctu aperto tumulo spoliasse: solent enim prætiosa quædam cum regum corporibus reponi. Hanc ob rem beatus Ioannes homini apparens, ei mortem interminatus est, si deinceps templum suum ingrederetur. Huic enim sancto Rhotaris mirum in modum in vita deditus fuerat. Idem contigit temporibus nostris Alouisio cardinali, patriarchę Aquileiensi. Eruto enim sepulchro ab his spoliatur, quos ipse ex infima sorte hominum ad dignitatem sacerdotalem, & meliorem fortunam erexerat. Rhodoaldus igitur regni gubernacula suscipiens, Gundibergam reginæ Theudelindę filiam in vxorem accipit, quæ religionem matris imitata, vt illa Modoctię sic ipsa Terracinæ Ioannis Baptistæ templũ ædificauit,

plurimoque auro & argento exornat. At Rhodoaldus in adulterio deprehensus, à marito adulteræ interficitur. Huic autē succeſſit Aripertus Gudualdi filius, Theudelindæ reginæ frater, qui apud Ticinum Saluatoris oraculum condidit, varijſque ornamētis inſigniuit, & fundis dotauit.

Ioannes autem Pontifex veritus ne corpora Vincentij & Anaſtaſij aliquando in manus barbarorum deuenirent, vt Romam quam diligentiſſimè ferrentur curauit, ac iuxta fontem Lateranenſem in oratorio beati Ioannis Baptiſtæ magna cum veneratione collocauit. Sunt qui ſcribant huius Pontificis tempore & Vincentium Beluacenſem Epiſcopum, & Muardum Archiepiſcopum Remenſem, ſanctitate & doctrina in pretio fuiſſe. His addunt & Riginulpham Gallam matronam, genere, & ſanctitate inſignem: & Renaldum Traiectenſem Epiſcopum, vita, & miraculis clarum. Iodocus quoque his nequaquam inferior eſt habitus, qui Britonum regis filius, ſpreto regno, cum aliquandiu in eremo vixiſſet, tandem in pago Pontio moritur. Ioannes autē pōtificatus ſui anno primo, menſe nono moriens in baſilica Petri ſepelitur quarto idus Octobris. Vacat tum ſedes menſem vnum, dies tredecim.

THEODORVS I.

THeodorus natione Græcus patre Theodoro Epiſcopo Hieroſolymis oriundo, pontificatum iniens, omnia, quæ ad dignitatem religonis Chriſtianæ pertinere arbitrabatur, circunſpiciebat, vt bonum paſtorem decet: in omnes maximè autem erga pauperes, mira benignitate vtens. 53. Pont.

Intereà verò Heraclius trigeſimo imperij ſui anno, morbo intercutaneo perijt, cum paulò ante Theodorum cognomento Calliopam mortuo Iſaatio Exarchum in Italiam miſiſſet. In locum verò demortui Heraclij primo ſufficitur Conſtantinus filius, qui quarto ſuſcepti imperij menſe, veneno opprimitur Martinæ nouercæ & Heracleonis inſidijs, quos quidem ad tantum facinus (vt aiunt) Pyrrhus patriarcha inſtigauerat. Heracleon itaque mortuo fratre imperium occupat; eo potiſſimùm tempore, quo Cyrus, Sergius, & Pyrrhus Acephalorum hæreſim inſtaurantes, vnam operationem in Chriſto, humanitatis ſcilicet & diuinitatis, vnamque voluntatem prædicabant. Ex his autem Pyrrhus audita Heraclij morte, redeundi in patriam cupidus ex Africa vbi exulabat, Romam veniens, ac errati veniam petens non ex animo, ſed ficte, à Theodoro viuendi formam accepit. Verum prius vitam amiſit, quàm tanto ſcelere quæſitam dignitatem potuerit obtinere. Senatus enim, populusque Conſtantinopolitanus cognito ſcelere, in Martinam, Heracleonemque conſurgens, cum hunc naſo, illam lingua mutilatam relegaſſet, Pyrrhum de fuga retractum interficit. Conſtantium verò Conſtantini dolo necati filium imperatorē creat. In locum autē Pyrrhi Paulū Epiſcopū ſufficit, quem Theodorus pontifex Romanus dignitate priuauit, quia orthodoxæ fidei normam, & rationem ſuſcipere recuſabat, adiuuante eius ſtultitiam Conſtantio, in eandem hæreſim ſtolidè nimium prolapſo. Conuerſus deinde ab hoc certamine pontifex ad ornanda ſanctorum corpora. Primi, & Feliciani martyrum reliquias ex harenario viæ Nomentanæ ablatas in vrbem deferens, in baſilica Stephani protomartyris in Cælio monte collocat: multis ornamentis, tum ex argento, tum ex auro adhibitis. Idem quoque baſilicam ædificat via Flaminia non longè à ponte Miluio, & ſtatim dedicat. Duo poſtremò oratoria conſtruxit, & ornauit: quorum alterum erat apud Lateranenſem baſilicam beato Sebaſtiano: alterum verò via Oſtienſi, Eupolo martyri dedicatum. His ita conſtanter, & ſanctè peractis, moritur pontificatus ſui anno ſexto, menſe quinto, die decimo octauo: ſepeli-

Conſtantinus filius in locum Heraclij ſufficitur.

sepeliturq; in basilica Petri pridie idus Maij. Episcopatus autem diebus duobus & quinquaginta tum Vacat.

MARTINVS I.

76. Pont. MArtinus primus patria Tudertinus, patre Fabritio, in Theodori locum suffectus, legatos statim Constantinopolim misit, qui Paulum adhortarentur, vt omissis erroribus suis, aliquando veritatis callem ingrederetur. Is autem non modò pontifici benè monenti non obtemperat, verumetiam eius legatos Constantij auctoritate abusus, in diuersas insulas relegat. Quam ob rem indignatus Martinus, synodum centum, & quinquaginta Episcoporum Romæ habuit, in qua Cyri Alexandrini, Sergij, ac Pyrrhi damnationem renouauit, & Paulum patriarcham omni anathematis vinculo damnatum, priuauit.

Intereà verò, dum hæc ita agerentur, pax Italiæ, quæ inter Romanos, & Longobardos annis triginta durauerat, turbari iam cœpta est, Longobardis omnia ad vtilitatem suam trahentibus: contrà verò recusantibus Romanis, quæ præter ius fasque mandarentur, maximè verò cum Rhotaris Arriana labe inquinatus, nullam ferme ciuitatem haberet, cui non Arrianũ pariter, & catholicũ Episcopum præposuisset. Hunc autem errorem emendare conati Theodorus, & Martinus, rem sæpius frustra tentauerant. Ob has igitur causas instante etiam Theodoro Italiæ Exarcho, bellum Longobardis indicitur. Non detrectarunt illi certamen. Ad Scultennam siquidem Mutinæ amnem acriter vtrinque pugnatum est. Tandem verò Theodorus superatus funditur, & fugatur. Quo quidem in prœlio ex suis ad septem millia desiderati sunt. Rhotaris autem tanta victoria elatus, Liguriam omnem haud magno negocio breui in potestatem suam redegit.

Olympi⁹. Intereà varò Constantius fortunam cum duce mutaturus, reuocato Theodoro, Olympium Exarchum in Italiam statim mittit, qui pirmò quidem, & Monothelitarum sectam per omnem Italiã spargeret: & Martinum pontificem aut interficeret, aut captum ad se perducendum curaret. At Olympius Romam veniens, vbi iam synodus habebatur contra hunc, atque alios orientalis ecclesiæ errores, cum virus conceptum spargere non posset, lictorem suum immisit, qui Martinum in ecclesia sanctæ Mariæ maioris caperet, & ad se perduceret, vel saltem parere recusantem interficeret. Facturus mandata lictor, De miraculo subita cæcitate corripitur. Atque ita diuinæ maiestatis nutu tantum discrimen tum Martinus euasit. Hac verò orientalis & occidentalis Ecclesiæ discordia freti Sarraceni, Alexandria cum ingenti classe soluentes, Rhodum peruenêre: captaque vrbe, colossum fama celeberrimum demoliti sunt, ex cuius ære nongentos camelos onustos ferunt. Erat enim septuaginta cubitorum cuius auctor Chares Lysippi discipulus habitus est. Deinceps verò occupatis multis Aegei maris insulis, in Siciliam nauigantes, multa damna Siculis intulêrẽ: ob quod Olympius Martini precibus motus, eos insula depulit, non sine magna nauium, militũ, ac sui ipsius iactura: ibi enim morbo correptus moritur. Constantius verò tot calamitatibus nihilo melior factus, Theodorum Calliopam cum his mandatis iterum in Italiam mittit, vt primo quoq; tempore Martinum pontificem ad se vinctum mitteret: eiq; rei socium addidit Paulum Pellarium, qui tãtum facinus curaret. Theodorus à Romanis perbenignè exceptus cum salutandi causa adire pontificem simularet, homini cathenas injicit, eumque Constantinopolim mittit. Vnde posteà in Chersonesum Põti exilij causa deportatur: vbi quondam beatus Clemens Romanus præsul exulauerat. Martinus autem multis calamitatibus circunuentus, ac inopia rerum omnium pressus, tandem in exilio moritur, pontificatus sui anno sexto, mense vno, diebus sex & viginti. Sedes autem Romę quatuordecim mensibus tum vacat, quia nil certi de sanctissimi viri morte habebatur.

Rhodus à Sarracenis capitur.

EVGE

EVGENIVS. I.

EVgenius primus, patria Romanus, patre Rufiniano è Cęlio monte Martino in pontificatu succeſſit, eodem fermè tempore quo Petrus in locum Pauli hæretici Conſtantinopoli ſufficitur. Hic enim etſi melius aliquantulum de religione ſenſit, quàm Paulus, non tamen vſque adeò eandem fidei normam tenuit, quam ſancta Romana eccleſia prædicat, & ſeruat. Cuius quidem literæ Romam miſſæ duas operationes, & voluntates in Chriſto negãtes, ita ſunt exploſæ, vt clerus ipſe interdicere pontifici auſus ſit, quò minus in Eccleſia ſanctæ Mariæ maioris ſacrificaret, niſi prius tam profanas literas reieciſſet. 77. Pōt.

Littera ad Eugenium negantes duas operationes & voluntates in Chriſto.

Intereà verò Grimoaldus dux Beneuentanus Rhomoaldo filio Beneuẽti duce relicto, cum ingenti exercitu in Galliam Ciſalpinam mouens, Papia Pertherim, Mediolano Gundibertum Arithperti filios expulit. Quod vbi Clodouæus Francorum rex intellexiſſet, caſum adoleſcentum miſeratus, magnas copias ſtatim in Italiam miſit, quæ adoleſcentes in regnum paternum reſtituerent. In Tranſpadana regione prœlium vtrinquè magna virorum concitatione committitur, cum illi redire in ditionem paternam, hic retinere bello partum conarentur. Tandem verò ſe inclinante ad Grimoaldum fortuna, fuſi ac fugati Galli Italia expelluntur, Sunt tamen qui ſcribant Gallos hac ratione deceptos eſſe. Longobardi enim ſimulata fuga, caſtra rerũ omnium copia, ac vini potiſſimũ plena relinquentes, haud longe in inſidijs conſtiterant: Galli verò caſtra ingredientes, rati veram eſſe hoſtium fugam, in omem voluptatem effunduntur, epulis, & vino replentur: quare ſuperuenientibus hoſtibus, cum ſomnolentia grauati paſſim, veluti pecora ſine cuſtode iacerent, ita ab hoſtibus cæduntur, vt vix nuntius ſuperfuerit, qui tantam cladem Clodouęo nuntiaret. Hac victoria fretus Grimoaldus, omnem prouinciam ſtatim in poteſtatem ſuam rẽdegit.

Eugenius autem pontifex, vir mirę pietatis, religionis, manſuetudinis, comitatis, munificentiæ, pontificatus ſui anno ſecundo, menſe nono moritur: ac in baſilica Petri ſepelitur quarto nonas Iunij. Vacat tum ſedes menſem vnum, dies viij. & xx.

VITALIANVS I.

VItalianus patria Signinus, ex oppido Volſcorũm, patre Anaſtaſio, eo tempore pontificatum inijt, quo Cæſarea Perſarum regina, neſciente marito cum paucis fidelibus Conſtantinopolim venit, anno ſexcenteſimo tertio ac lxxx. Quæ quidem ab imperatore honorificè ſuſcepta, non multò pòſt characterem baptiſmi ſuſcepit, cuius rei cauſa profectò venerat. Hoc vbi intellexiſſet Perſarum rex, legatos ſtatim Conſtantinopolim mittit, qui vxorem ab imperatore repetant. Reſpondet imperator, in arbitrio reginæ eſſe ſtandi vel diſcedendi, proinde eam ſciſcitentur. Interrogata regina reſpondet, nunquam redituram in patriam, niſi rex Chriſtiani nomen ſuſciperet, qui ſtatim re cognita cum quadraginta millibus hominum Conſtantinopolim pacato agmine veniens, perbenignè ab imperatore ſuſceptus, vnà cum militibus ſuis baptizatus, in regnum cum vxore reuertitur. Poſteà verò Conſtantius Conſtantino filio in partem imperij ſuſcepto comparata ingenti claſſe, Conſtantinopoli ſoluens, Tarentum peruenit, copias etiam terreſtres nauibus onerarijs ſecum vehens. Inde verò terreſtri itinere in Samnium veniens, obſidere Beneuentum inſtituerat. Verùm vbi intellexit vrbem valido præſidio, multisque commeatibus Rhomoaldi diligentia munitam eſſe, Luceriam mouens, vrbem vi cœpit: ac dire- 78. Pont.

direptam solo æquauit. Inde autem Acherontiam profectus, cum vr' em munitissimam capere non posset, Beneuentum oppugnare adortus, statim obsidionem soluit, quòd intellexerat Grimoaldum propediem cũ magnis copijs affaturum vt filio Rhomoaldo opem ferret. Neapolim igitur primò mox Romam, inde Constantius petens, magna incommoda in itinere passus est. Saburro autem ciue Romano cum viginti millibus hominum apud Formias relicto, qui hostes reprimeret, tandem ad vrbem peruenit, prodeunte obuiam pontifice cum clero, & populo vsque ad sextum lapidem honoris causã. Ductus per vrbem plaudente multitudine ad basilicam Petri, pallium auro intertextum sancto obtulit. Interim verò Rhomoaldus patris auxilio fretus Saburrum aggreditur, & superat, at plurimos Græcos interficit. Hac desperatione motus Constantius, quinta posteà, quàm vrbem ingressus est, die, ad direptioné conuersus, omnes statuas ex ære, & marmore ad ornatum vrbis locis insignibus positas, omnia ecclesiarum ornamenta paulò decentiora distrahit, ac nauibus ad id subuectis imponit plusque ipse ornamentorum septem diebus vrbi detraxit, quam barbari anteà ducentis, & quinquaginta octo annis. ne dicant maleuoli, historiarum ignari, Gregorij pontificis iussu comminutas esse maiorum statuas & monimenta. Duodecimo autem die Roma in malam rem abiens Græculus nequam & perfidus, Neapolim contendit: inde quoque in Siciliam proficiscitur, vbique tributa adeo acerbè colligens, vt filij obærati à parentum complexibus diuellerentur. Commoratus aliquandiu in Sicilia homo auariissimus, dum Syracusis in balneo libidini vacat, à suis occiditur: in eiusque locum Mezentius, cuius fraude necatum putant Constantium, imperator à militibus creatur. Magna fuit in hoc homine varietas. Nam primò quidem vbi intellexit Vitalianum pontificatum iniisse, nuntios misit, qui ei suo nomine gratularentur: quique euangelia aureis literis scripta, ac multis gemmis ornata beato Petro condonarent. Deinde verò mutata sentẽtia nec diis nec hominibus pepercit, diuina humanaq; omnia confundens. At Vitalianus cultui diuino intẽtus, & regulam ecclesiasticam composuit, & cantum ordinauit, adhibitis ad consonantium (vt quidam volunt) organis, Theodorum quoque archiepiscopum, & Hadrianum abbatem viros doctissimos, atque optimos in Britanniam mittit (quam Angliam vocant) cum magna potestate ligandi, & soluendi, quò Britannos in fide, prædicationibus, & exemplo continerent. Fecêre mandata ac quidem diligenter viri optimi, Librum præterea Theodorus scripsit, quo declarauit, qua pœnitentia dilui vnumquodque peccatum possit. Sunt tamen qui hoc opus Theodoro pontifici ascribant. Vitalianus autem benè, & ex sententia quantum in eo fuit gubernata ecclesia, anno XIIII. pontificatus sui, mense vi. moritur: ac sepelitur in basilica Petri, VI. calendas Februarij. Episcopatus autem tum vacat mẽsibus quatuor, diebus quindecim.

Cant' ordinatur ab Vitaliano

ADEODATVS I.

72. Pont.

ADeodatus patria Romanus, patre Iouiniano ex monacho pontifex creatur, eo tempore potissimùm, quo Lupus Foroiulianorum dux, regnum Italiæ occupare conatus est.

Grimoaldus enim (vt diximus) à filio Romoaldo duce Beneuentano contra Constantium imperatorem in auxilium accitus, Lupo (vt aiunt) regnum, & oues commendauit. In Etruria enim, Aemilia, & transpadana Italia omnis tumultu Lupus inuoluit. Hanc ob rem Grimoaldus Auaros duce Cacanno in Lupum pecuniis, & pollicitationibus mouet: qui primò congressu à Lupo superati sunt. Verùm sequenti die prœlium repetentes, Lupum superant, & obtruncant, ac totum Forumiulij diripiunt. Grimoaldus autem abeunte ex Italia Constantio in Cisalpinam rediens, Forum-

Lup⁹ Foroiulianorum dux.

rum Pompilij sabbato sancto aggressus, cæsis omnibus, diripuit, ac solo æquauit propter iniuriam, quam eo loci à Rauennatibus acceperat, cum in auxilium filij proficisceretur. Dum verò Arnefites Lupi filius, adiuuãtibus Dalmatis ducatũ paternum repetit, ad Natisonẽ fluuium à Longobardis superatus, duce Vectari Vicentinorũ comite cęditur. Opitergini quoq; hanc calamitatem sensere. Domo enim, & patria pulsi sunt, quia Arnefitis studiosi erant, in Sicilia verò tum quoque laboratum est: eo enim ex omnibus prouinciis Romanis profecti milites sunt, ad opprimendum Mezentium cuius dolo Constantius interfectus fuerat. Quo sublato cum omnes passim dilaberentur superuenientibus cum magna classe Sarracenis, & Syracusæ, & tota insula occupatur. Vnde posteà onusti præda Alexandriam redeuntes, vrbis quoque Romæ ea ornamenta secum detulere, quæ Constantius Syracusas aduexerat eo animo, vt inde Constantinopolim traijcerentur. Indicabat profectò tot clades, tot mala, & stella crinita, quam Græci cometen appellant: quæ tribus continuis mensibus apparuit: & pluuiæ magnæ, ac frequentia tonitrua, qualia nunquam antea fuere. Sed cæcum est humanum genus: etsi enim futura præuidet, non tamen, vt deceret, sibi cauet. Ferunt autem his frequentibus pluuiis, omnes segetes conculcatas iterum renatas esse: & ad maturam frugem peruenisse, in Cisalpina potissimum. *Cometæ apparitio*

Interea verò Adeodatus vir religione & omni comitate præditus, in delinquentes clemens, in pauperes beneficus in hospites benignus, erga calamitosos misericors, ecclesiam beati Petri via Portuensi iuxta pontem Meruli tum instaurauit, ac dedicauit. Auxit & monasterium sancti Erasmi in Cælio monte ædificiis, & fundis, vbi ipse monasticam vitam duxerat. Supplicationes quoque frequentes habuit ad abolenda prodigia, quæ diximus tum apparuisse. Demum verò peractis pontificatus sui annis iiij. mensibus ij. diebus v. vir sanctissimus moritur: & ab omnibus fletus ad basilicam Petri sepelitur, sexto calendas Iulij. Vacat tum sedes mensibus quatuor, diebus viginti.

DONVS I.

DOnus patria Romanus, patre Mauritio. Eo tempore pontificatum inijt quo Grimoaldus Longobardorum rex moritur ix. die post phlebotomiam in brachio factam, dum arcu in columbam sagittam acriter intendit, quod fieri non sine magna neruorum, & venarum contentione solet, vnde sanguis sine vlla intermissione prodiit. Fuere in hoc rege multæ præclaræ corporis, & animi dotes. Tantum enim prudentia, & consilio valuit, non solùm in rebus externis, verùm etiam in domesticis: vt quædam capitula ac quidem vtilia, Rhotaris, regis edicto addiderit, quæ posteà legis formã accepere. Fuit præterea mediocris staturæ, corpore validus, capite caluo, promissa barba, nec animo minus in rebus agendis, quàm corpore promptus. Sepultus est autem Papiæ in basilica beati Ambrosij, quam ipse sua impensa ædificauerat. Pertharis autem Arithperti regis filius, quẽ pulsum à Grimoaldo diximus, dum exul ex Gallia in Britanniam traijceret, incerta voce admonetur, vt mortuo Grimoaldo regnum paternum repetat: qua quidem voce permotus, licet incertus haberetur auctor, in Italiam rediens tertio mense post Grimoaldi mortem, regno paterno sine contentione potitus est. Eodem fermè tampore Dagobertus Francorum rex, vir callidi, & astuti ingenij, nec consilio minus, quàm manu promptus moritur cuius animam è manibus dæmonum Lypaream insulam propè attingentium, liberatam ferunt Dionysij, ac Mauritij martyris, ac etiam Martini confessoris auxilio, quos semper, dum vixit, vt patronos coluit, & templis honoratiores reddidit. *80. Pont. Grimoaldus Longobardus.*

Donus autem pontifex honori, & cultui diuino consules, vestibulum beati Petri (quod

paradisum vocant) quadriporticum marmoribus strauit, sublatis (vt arbitror) ex illa py-
ramide, quæ in vaticano est è regione molis Hadrianæ. Instaurauit prætereà, & restituit
dedicauit ecclesiam apostolorum via Ostiensi & ecclesiam beatæ Euphemiæ via Appia
sitam. Clerum quoque diuersis ordinibus distinxit, & honoribus auxit. Monachos vero
quosdam Syros cum Nestorianis sentientes, in monasterio Boethiano deprehensos &
castigatos, in varia monasteria diuisit: Boethianumque Romanis incolendum tradidit.
Prętereà autem tantum doctrina, & sanctitate vitæ emicuit vt Rauennatem ecclesiam
Romana iam pridem segregatam, & ob eam rem Allocephalim appellatam, sedi Apostoli-
cæ obtemperantem reddiderit, Theodoro eiusdem ecclesiæ præside in hanc opinionem
descendente. Sunt etiam qui scribant huius temporibus & Proiectum Episcopum in ag-
Cameracensi ob fidē Christi martyrij, pœnam, & gloriam subiisse: & Mezelindim femi-
nam incomparabilis pudicitiæ tum habitam, quę ab Ardenia amatore petita, & varijs cru-
ciatibus affecta, etiam pro persecutore ob crimen, Dei nutu obcæcato, ita orauit, vt eius
precibus homini scelesto, & intemperanti lux tandem sit reddita. At Donus pontificatu
sui anno v. die x. moritur, ac sepelitur ad basilicam Petri Apostoli iiij. idus Aprilis, cuius
in morte Episcopatus vacat mensibus ij. diebus sexdecim.

Allocephalis ecclesia,

ANNOTAT.

In antiquo musiuo, quod est Romæ in ecclesia sanctæ Martinæ, hic pontifex Domino, non Donus, sic Domnus apellatur: sic in antiquis codicibus Cuno, non Conon alius, qui paulo post pontifex fuit, vocatur.

AGATHO I.

81. Pont.

AGatho natione Siculus, patre Romano, anno Domini DCCII. ex mo-
cho pontifex creatur, vir certè tantæ sanctitatis, vt leprosum obuium ha-
ctum osculo suo statim liberauerit. Tantæ præterea mansuetudinis, & humā-
nitatis fuit, vt neminem à se vnquam tristem dimiserit. Nactus itaque im-
peratorem moribus suis haud quaquam dissimilem Monothelitarum cau-
consilium habere constituit. Expectauit itaque donec Constantinus à bello in patriam
rediret, qui Sarracenos à se victos, imperio Romano vectigales reddidit. At verò cum
Bulgari ex Scythia venientes. Thraciam tum inuasissent, eorumque impetum retardare
imperator conaretur, ab hostibus Pannoniam inter, & Mœsiam ingenti clade superatus.
Hanc ob rem pacem non æquis cōditionibus inire necesse fuit. Pannonia siquidē & Mœ-
sia his ad incolendum concessa est, non sine magno reipublicæ Christianæ emolumen-
to, & incommodo. Hi enim tanquam propugnatores nostri bellum iam septingentis &
septuaginta annis contra Turcas Christiani nominis hostes assiduè gerunt. Pace itaque
hac ratione parta, Agatho pontifex statim legatos Constantinopolim mittit, Ioannē Pon-
tuensem Episcopo, & Ioannem Romanæ ecclesiæ diaconum. Hos perbenignè susceptos
mira charitate Constantinus adhortatus est, vt omissis cauillationibus, & sophisticis alter-
cationibus ex æquo & bono, omni controuersia sublata, duas ecclesias vnam tandem face-
rent. Aderant in ea synodo ducenti, & octogintanouem Episcopi. Elati in medium sunt
imperatoris iussu è bibliotheca Constantinopolitana libri, vnde antiquorum patrum sen-
tentiæ, & decreta perlegerentur. Inuertebant veras maiorum sententias Georgius pa-
archa Constantinopolitanus, & Macarius Antiochenus, vnam tantum voluntatem & ope-
rationem in Christo esse dijudicantes. Verum cū orthodoxi rationibus & auctoritatibus
instarent, ac Georgium in veram sententiam deduxissent. Macarium pertinacem anathe-
matizant, eiusque sectatores: & Theophanē abbatē vera sentientem, in locum Macarij An-
tiochenum Episcopum creant. Hac autem rę ex sentētia feliciter gesta, vt Deo gratiæ age-
rentur

Constantinus Sarracenis deuictis Romā redit

rentur, quod vtranque ecclesiam vnam fecisset, sententia, & animis, Ioannes Episcopus Portuensis octaua Paschæ coram principe, ac patriarcha, coramque populo Constantinopolitano in basilica sanctę Sophiæ missam latinè celebrat, approbantibus omnibus, qui tũ aderant, verum esse, ac sanctum illum sacrificandi morem: & qui aliter sentiunt, à recto, & honesto discedere. Hęc est autem sexta vniuersalis synodus ducentorum, & octogintanouem Episcoporũ Constantinopoli habita, qua Cyrilli, Atanasij, Basilij, Gregorij, Dionysij, Hilarij, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, sententia conclusum est, duas naturas, & operationes in Christo esse, explosaque illorum pertinacia, qui vnicam esse in domino voluntatem dicerent, vnde Monothelitæ vocati sunt. Prima enim synodus trecentorũ & xviij. patrũ (vt antea diximus) Nicææ habita est, pontifice Iulio, *ac Constantino principe contra Arrium, qui diuersas in trinitate substantias ponebat. Secunda Constantinopoli cẽtum & quinquaginta patrum, Gratiani principis, & Damasi Papæ temporibus contra Macedonium, & Eudoxum negantes Deum esse Spiritum sanctum. Tertia in Epheso ducentorum patrum Theodosio iuniore principe, & pontifice Cælestino contra Nestorium Constantinopolitanum Episcopum, qui virginem non Dei, sed hominis tantum genitricem appellauit: quiq; aliam personam carnis, aliam faceret diuinitatis: & seiuncti alterũ esse filium Dei, alterũ hominis prædicaret. Quarta Chalcedonæ quæ vrbs è regione Byzantij est, sexcentorum & triginta patrum, Leone pontifice & Martiano principe, contra Euthycẽ Constantinopolitanũ abbatem: qui asserere non dubitabat Christũ post humanã assumptionem non ex duabus naturis consistere, sed sola diuina contentum esse. Quinta Constantinopoli contra Theodorum & hęreticos omnes, qui Mariam virginẽ solũ hominem peperisse dicebant, non Deum & hominem: qua in synodo constitutum est, vt beata virgo theotocos diceretur, quia verum Deũ & hominẽ pepererat. De sexta synodo satis superius diximus, in qua etiã plurimũ valuere literę Damiani episcopi Ticinẽsis, Mansueti archiepiscopi Mediolanẽsis nomine missæ, quibus hęc potissimũ inerãt: Hæc est vera Dei & hominis fides, vt duę credantur in Deo volũtates, duę operationes. Ego (inquit) quantum ad diuinitatem & pater vnũ sumus: quantum vero ad humanitatem pertinet, pater maior me est. Præterea verò secundum humanitatem eũ in naui dormientẽ cernis, si diuinitatem inspicis, ventis, & mari imperat. Agatho verò, cuius tempore post lunæ ac solis eclipsim peste, ac grauissima quidẽ laboratum est, pontificatus sui anno secundo, mense sexto, die quintodecimo moritur, ac sepelitur ad sanctum Petrum quarto idus Ianuarij, cuius morte annum vnum, menses quinq; sedes tum vacat.

Sexta synodus

Prima synodus Nicæa. aliæ Siluestro. Secunda. Tertia.

Quarta.

Quinta

LEO II.

LEo secundus, natione Siculus, patre Paulo, vir doctissimus fuit Latinè, ac Græcè, vt eius scripta indicant. Præterea verò adeò musices peritus est habitus, vt psalmodiam composuerit, hymnosque ad meliorem concentum redegerit artem exercitatione confirmans. Idem quoque instituit, vt in celebratione pax populo daretur. Sextam verò Synodum (de qua in Agathone diximus) ita suscepit, vt eosdem anathematizauerit, quos sancta synodus præsente Constantino damnauerat. Contudit etiam superbiam præsulum Rauennatum, quod Agatho inchoauerat. Instituit enim, ne electio cleri Rauennatis valeret, nisi eadem Romanæ sedis auctoritate confirmata fuisset. Antea verò Exarchorum potentia freti, diuina atque humana omnia pro arbitrio animi miscebant, nemini obtemperantes, quasi Romanis pontificibus pares. Leonis quoque institutum est, ac quidem sanctũ (quod vtinam hodie obseruaretur) ne ad archiepiscopatum assumptũs, pro vsu pallij aliorumque

82. Pont.

officiorum quicquam ecclesiæ persolueret, cum ex largitione multa quotidie mala orirentur.

Agebantur hæc à Leone, cum Rhomoaldus dux Beneuentanus comparato magno exercitu, Tarentum, Brundusium, ac totam Apuliam occupat, eiusque vxor Theodata mulier pientissima, ex his manubiis non longè à Beneuento Basilicam in honorem beati Petri ædificat, addito sacrarum virginum cœnobio. Moritur deinde Rhomoaldus, cui Grimoaldus filius sine stirpe virili succedens Gisulpho fratri ducatum reliquit.

At Leo, in quo præter doctrinam, & eloquentiam singularis religio, mira pietas, & clementia fuit, quique omnes verbis, & exemplo ad iustitiam, & fortitudinem, humanitatem, benignitatem adhortabatur, pontificatus sui mense decimo moritur, sepeliturque collacrymantibus omnibus tanquam publico parente orbatis, ad basilicam Petri quarto calendas Iulij. Post eius mortem mensibus vndecim, diebus vno & viginti Episcopatus vacat. Breuis fuit huius sanctissimi viri pontificatus, sed gloria tanta, vt diutius vixisse appareat, cum eius nomen omnium laudibus meritò celebretur.

BENEDICTVS II.

83. Pont.

BEnedictus iunior, patria Romanus, patre Ioanne, ab ineunte ætate Christo militans, diuinæ scripturæ ita operam dedit, vt doctrina, & exercitatione in rebus diuinis singularis tum haberetur. Addo eius humanitatem, pietatem, gratiam in omnes, maximè verò erga pauperes, quibus virtutibus humanum corda ita sibi deuinxit, vt tum vnus haberetur, qui omnium suffragiis in locum demortui Leonis meritò subrogaretur. Ad hunc autem Constantinus imperator hominis sanctitate permotus, sanctionem misit, vt deinceps quem clerus, populus, exercitusque Romanus in Pontificem delegissent, eundem statim verum Christi vicarium esse omnes crederent: nulla aut Constantinopolitani principis, aut Italiæ Exarchi expectata auctoritate, vt anteà fieri consueuerat. Id enim ratum erat in creando pôtifice, quod princeps confirmasset, vel qui eius vices in Italia gerebat.

Constãtini sãctio de pontifice.

Pertharis verò Longobardorum rex religionem Benedicti, & pietatem imitatus, monasterium Papiæ in honorem sanctæ Agathæ ædificat. Eius autem vxor Rhodelinda viri exemplo permota, extra mœnia Ticinensium basilicam beatæ Virgini extruit, quæ ad perticas dicitur.

Hoc autem fecere æmulatione moti, quòd intellexerant Benedictum pontificem, Romæ beati Petri Apostoli, Laurentij martyris in Lucina, beati Valentini via Flaminia, Virginis genitricis ad martyres templa magnis sumptibus restituisse: eademque ophitico, & porphyretico lapide, incrustatione parietum, opere tectorio & vermiculato, argenteis atque aureis vasis, vestibus inauratis, & holosericis exornasse.

Erat & Perthari in animo maiora templa extruere, sed eum retraxit Alalchis Longobardus Tridentinus dux qui elatus victoria, quod Bauaros ingenti clade superasset, in regem suum arma mouet. Verùm Pertharis comparato exercitu hominē primò impetu fundit, ac fugat, clausum Tridenti aliquandiu obsidet: quo quidem noctu fuga inde abeunte, Tridento potitur. Tanta præterea à Pertharis regis clementia fuit, vt & hominem ad se redeuntem in gratiam reciperet, & eum Brixianorum ducem creauerit.

Sunt qui scribant Benedicti temporibus, stellam iuxta Vergilias per aliquot dies & noctes apparuisse sereno cęlo inter natalem Domini, & Epiphaniam, Stellam ipsam apparuisse non negauerim, & quidem crinitam, atq; aliquid portendentem. Sed de ortu Vergiliarum non cohæret, nisi id quoque prodigiosè factum arbitremur, Aequinoctio enim verno oriuntur Vergiliæ, cum Sol Arietis signum ingreditur: quod fieri consueuit nono calen-

Aprilis, occidereque incipiunt æquinoctio autumnali. Quod autem ex Vesuuio monte Campaniæ tantus ignis tum eruperit, vt loca circumquaque posita exusta sint, minus mirum videtur, cùm Plinius ille qui naturalem historiam scripsit, ex classe, cui tum iussu Traiani præerat, ad visendum spectaculum profectus, consumptus incendio dicatur. Vtcunque sit, constat tamen non ita multò pòst, cædes, rapinas, incendia, mortes principum subsecutas esse, maximè verò Benedicti pontificis, qui vt æquè omnibus in vita charus fuit, ita post mortem ab omnibus vt sanctus, & bene de humano genere meritus celebratur. Moritur autem pontificatus sui mense decimo, die duodecimo, sepeliturque apud beatum Petrum Idibus Maij. Eius autem in morte sedes vacat mensibus duobus, diebus quindecim.

IOANNES V.

IOannes quintus, natione Syrus, patria Antiochenus, patre Cyriaco. pontifex creatur fermè tempore, quo imperator Constantinus decimo septimo imperij sui anno moritur filio Iustiano secũdo in imperio relicto. Qua quidem tempestate Sarraceni Lybiam, & Africam inuasere, omniaq; mari exposita haud magno negocio occuparunt. Verùm Iustinianus confirmato aliqua ex parte imperio, comparatoque satis magno exercitu in Sarracenos mouens, eorum duci Abimelech (quem Admiratum vocant) tantum terroris incussit, vt vltro pacem petierit, atque Africam restituerit. Sunt qui scribant pacem in decennium his concessam, hac conditione tamen, vt mille nummos aureos, seruum vnum ex gente sua equo insidentem Romano imperatori singulis diebus penderẽt.

§ 1. Pont. *Iustinianus secundus filius Constantini Imperatoris.*

Ioannes itaque vir singularis religionis, & mansuetudinis, vno omnium consensu põtifex creatus in ecclesia Saluatoris, quę Constantiniana appellatur ad Lateranum, ea ratione, qua Leo secundus consecratur à tribus episcopis, Ostiensi, Portuensi & Veliterno: quẽ quidem morem posteri deinceps tenuêre. Huius pontificatum celebrem eius fecêre, & Felix Flauiani patruus, vir tantæ integritatis & doctrinæ, vt Condiperthus Arithperti filius Longobardorum rex, ei baculum argento, & auro insignitũ virtutis gratia dono dederit: & Ioannes Bergomatum Episcopus, cui ob sanctitatem, & doctrinam reges etiam, & principes honoris gratia assurgere consueuerant. Ioannes autem, & anteà, & in pontificatu valetudinarius, cum libellũ de pallij dignitate composuisset, pontificatus sui anno primo moritur, sepeliturq; ad sanctum Petrum iiij nonas Augusti. Eius in morte sedes vacat mensibus duobus, diebus xix.

CONON I.

COnon Thracia oriundus, in Sicilia educatus, inde Romanæ ecclesiæ militans, ex presbytero pontifex creatur. Nam dum Romani Petrum archiepiscopum, exercitus verò Theodorũ presbyterum in Ioannis demortui locum sufficere conarentur, tandem post longam altercationem in hanc sententiam venêre omnes nutu diuino impulsi, vt Cononem eligerent, virum certè tanto principatu dignum, si animi dotes, si corporis inspicimus. Erat enim moribus, litteratura, pietate, religione, dignitatis specie insignis, quem nonnulli angelicum ob venerandam caniciem, & dignitatem formæ appellarunt: animi simplicis & integri, modestiæ & iustitiæ singularis, constantiæ & prudentiæ pluſquam humanæ semper est habitus. Hanc ob rem è vestigio omnes, ad quos pertinebat, eum confirmarunt cũ maxima acclamatione laudum suarum. Idem fecit Theodorus Exarchus Rauennas, cuiquidem in magistratu mortuo, non ita multò pòst Ioannes Platina in Exar-

§ 1. Pont.

chatu succeſſit: hunc ego crediderim dediſſe nomen meo natali ſolo, quod Platina appel-
Platina in agro Cremonenſi. latur, in agro Cremonenſi poſitum. Nam cum inter Exarchos, & Longobardorum reges frequentia bella committerentur, haud diſſonum vero ſit, cum ille locus propè medius inter Rauennam, & Papiam ſit, quarum altera Longobardorum altera Exarchi ſedes haberentur, ibidem aliquando vel pugnatum eſſe, vel caſtra habita: quibus ex rebus loci ipſis plerunq; nomina indita legimus: vt in eodem agro Vitellianam, oppidum à Vitellianis caſtris, & vicum Bebrignanum non longè à Bebriaco Othonis clade inſignem vi-
Aliae archidiaconor. demus. Ad Cononem redeo, qui poſt initum pontificatum ſtatim in valetudinem incidit: vnde Paſchalis * archipresbyter, ac theſauri pontificij diſpenſator regnandi cupidus
Paſchalis pecunia ſollicitat pro pontificatu. Ioannem Exarchum pecunia ſollicitat, vt eius ſuffragiis poſt mortem Cononis pontificatus ſibi decernatur. Accepit pecuniâ Exarchus: quanquam nihil eorum, quæ promiſerat, deinceps præſtiterit. Nõ erat certè alio præmio quàm fruſtratione dignus, homo auarus, & imperandi cupidus, qui theſaurum eccleſiæ, quem mandato Cononis, tum in eleemoſynas pauperum, tum in reſtitutionem templorum erogare debuerat, in largitionem effuderit: quo nihil poteſt eſſe in viro præſertim eccleſiaſtico, deteſtabilius. Hoc non feciſſe Gubertus Epiſcopus Britannus vir ea tempeſtate doctrina, & integritate vitæ inſignis, non Leodegarius martyr Epiſcopus Aguſtodunenſis, qui Thodorici Francorum regis iuſſu interfectus eſt, quòd eum perſæpe tyrannidis arguerit. Non Audonus Rhotomagenſis archiepiſcopus, doctrina & ſanctitate nulli ſecundus. Hi enim non in ambitione & auaritia, ſed in Deo & doctrina ſpem omnem ſuam collocarunt: vnde poſteà condignam cum apud Deum, tum apud homines accepere mercedem felicitatis æternæ, ac gloriæ. Moritur autem Conon pontificatus ſui menſe vndecimo, die tertio, ſepeliturque ad ſanctum Petrum vndecimo calendas Octobris. Vacat tum ſedes menſibus duobus, diebus viginti.

SERGIVS I.

16. Pont. SErgius natione Syrus, patria Antiochenus, patre Tiberio, Adeodati pontificis tempore Romam veniens, in clerum Romanum aſciſcitur. Deinde ver ob eius doctrinam, & diligentiam circa myſteria, ac rem diuinam, per ordines conſcendens, ſanctæ Suſannæ ad duas domos presbyter cum titulo eius loci creatur. Frequentare tum magis atque magis cœmeterea cœpit, eiſdemq; in locis ſolennia celebrare, qua ex re tantum ſibi nominis comparauit, vt defuncto Conone, in eius locum ſuffectus ſit, non ſine altercatione tamen. Populus enim Romanus
Populi diuiſio ob electionem. bifariam diuiſus, hinc Theodorum, hinc Paſchalem archidiaconum petebat. Irruperat iam Theodorus cum factione ſua interiorem partem Epiſcopatus Lateranenſis: exteriora verò Paſchalis occupauerat ab oratorio ſancti Silueſtri vſque ad baſilicam domus Iuliæ, quæ campo imminet. Verum cùm ibi tanta altercatio, & rixa eſſet, vt de pugna non ambigeretur, cum alter alteri ceſſurus non videretur, niſi vi, & armis pulſus, principes ciuitatis, cleri, militiæque Romanæ, vnum in locum ſecedentes, quid maxime fieri oporteret ad tollendam ſeditionem, conſultant. Tandem verò re ipſa diſcuſſa, cum neutri eorum qui ob ambitionem tantos motus concitauerant, demandandum pontificatum cenſerent, Dei nutu nemine aduerſante, Sergium pontificem deligunt: eundemque è media turba humeris tollentes, primò in oraculum Cæſarij martyris, mox in Lateranenſem Epiſcopatum detulerunt, refractis viſoribus, repulſiſque his, qui locum occupauerant. At verò Theodorus cognito omnium conſenſu, Sergium pontificem ſalutat, & oſculatur. Idem fecit Paſchalis alter competitor, licet inuitus, cogente multudine, quæ armis circunſtrepebat. Hic tamen clanculum Ioannem Platinam

Exar-

Exarchum Rauennatum literis, nuntijs, & pollicitationibus adeò contitauit, vt quæ antè pollicitus erat, largitione corruptus tandem præstaret. vt idem Ioannes Romam confestim veniret nullis præmissis nuntijs, quò negligentes & incautos opprimeret. Verùm vbi intellexit Sergium omnium consensu pontificem declaratum, instaretque, vt quæ Paschalis pollicitus erat, sibi præstarentur, aduersante Sergio quòd tantam largitionem improbaret, donaria quædam ex basilica sustulit. Verum Paschalis tanti mali causa magices accusatus & conuictus, vt sortilegus archidiaconatu priuatur : in monasterium-que pœnitentiæ causa retruditur : vbi quinquennio post eadem semper pertinacia vsus, moritur. Intereà verò Iustinianus cum in Deũ, tũ in homines, mira in constantia vsus, & Sarracenos, & Bulgaros præter fœdera pacis initæ adoritur, à quibus cerrè plus incommodi accepit, quàm intulit: & Constantinopolim rediens, à ciuibus omnibus odio habitus, quod fœuitiam præfecti vrbis non compescuisset, synodum habuit, in qua nonnulla approbata sunt, orthodoxæ fidei nequaquam congruentia. Eadem quoque Sergij apocrisarius, qui tum Constantinopoli erat, subscriptione sua stolidè nimium confirmauit. Verùm cum posteà Romam delata à Sergio exploderentur, qui non vnam, sed duas in Christo naturas tenebat, ac virginem θεοτόκον fuisse, ita percitus Iustinianus Zachariam protho-sphatarium (quem nos principem militiæ dicere possumus) Romam misit, qui Sergium ad se vinctum traheret: quod vbi sensere milites Exarchatus Italici, raptis properè armis, non solum pontificem à tanta iniuria tutati sunt, verumetiam parum affuit, quin Zachariam occiderent: quem pontifex ad se confugientem, in cubiculo suo aliquandiu conseruatum, clanculum ad imperatorem remisit.

Agebantur hæc Romæ cum Leontius annuente Callinico patriarcha, plebe Constantinopolitana ad arma excitata, refractis omnibus custodijs vrbis: vnde multi nexi prodire, Iustinianum imperio deiecit, ac truncis naribus exulatum in Chersonesum Ponti mittit. Hæc cum intellexisset Abimelech Sarracenorum admiratus, Africam statim inuaditit seditionibus Constantinopolitanorum fretus, eò properè & Leõtius copias suas mittit, quæ barbarorum impetum tetardarent. Verùm non ita multo pòst seditione inter eos orta. Tiberium quendam ciuem Constantinopolitanum imperatorem creant: qui confestim Constantinopolim cum exercitu ad nauigans, Leontium capit, & eodem affectum supplicio quo Iustinianum diximus, in carcerem conijcit maiori ludibrio hominem reseruans. Philippum præterea Nicephori patricij filium, qui meo adipiscendo imperio fauerat in exilium mittit, ex quò æqualibus suis narrauerat se per quietẽ vidisse aquilam caput suum alis obtegere, veritus ne imperium adolescenti portenderetur. Dum hæc Constantinopoli agerentur, Pipinus Austriæ gubernator, & dux, occupandi regnum Franciæ fundamenta iecit. Cum enim intellexisset Bertarium quendam ignobilem, cuius opera Theodoricus Franciæ rex plurimum vtebatur, omnibus odio esse, coactis in vnum ingentibus copiis in Galliam traijcit, ac Theodorico cum Bertario obuiam factum, collatis signis fundit, fugatque. Salutẽ sibi Bertarius fuga quæsiuit. In regnum verò, Theodoricus sese recipiens, Pipinum victorem pace sequestra regni gubernatorem & maiorem domus (vt Galli aiunt) efficit. Is autem in Austrasiam rediens, quòd à Germanis & Sueuis vexari suos intellexerat, superatis hostibus: in Franciam denuo redijt, quod mortuo Theodorico regnum ad Childepertum fratrem eius peruenisse cognouerat, eò perueniens, & à rege perbenignè susceptus, cùm filiũ Grimoaldum domus regiæ gubernatorem instituisset, in Sueuos, & Germanos iterum rebellantes infesto animo rediit.

At verò Sergius pontifex, relegato Iustiniano pace ac quiete vsus, basilicã Petri ablatis rude-

ruderibus, renouatisq; tignis, stillicidijs, ac parietibus, in antiquam formam restituit. Frontispicium basilicæ opere vermiculato exornauit, candelabra atq; alia templi ornamenta ex auro, & argento conficit in eadem basilica, & partem dominicę crucis inuenit in capsula ænea: & beati Leonis corpus vilius vsq; ad tempora sua iacens, quàm eius merita requirebant, honestiore, ac celebratiore loco reposuit. Statuas Apostolorum vetustate exoletas renouauit. Multarum præterea ecclesiarũ, quas commemorare longum esset, ornamenta collapsa, vel restituit, vel noua de integro fecit. Constituit prętereà vt in fractione dominici corporis, caneretur, Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis: vt litaniæ quoque à sancto Hadriano quotannis dicerentur per vrbem die annunciationis sanctæ genitricis, ac Simonis, instituit: Rauennatibus autem Damianum, Berflauardum verò Britannis archiepiscopos dedit. Ecclesiam Aquilienſem quintam synodum non omnino approbantem ad sanitatem doctrina, & auctoritate sua tandem perduxit. Sũt qui scribant Lambertum virum sanctissimum, apud Leodium ea tempestate martyrium subijsse, quòd Pipinum reprehenderit, qui vxori pellicem Elpiadem superinduxerat. Hoc autem facinus ipsius Elpiadis fratrem commisisse, qui postea morbo pediculari consumptus est. Sunt etiam, qui scribant, Sergij virtute, & sanctitate Saxones tum primum fidei nostræ characterem, sumpsisse. His tot rebus vir sanctissimus insignis, pontificatus sui anno xiij. mense octauo, die iij. & xx. moritur, in basilica Petri, collacrymantibus omnibus præ dolore, ob amissum pontificem, communem omnium parentem, magno funere sepelitur vj. idus Septembris. Vacat tum sedes mensem vnum, dies viginti.

Lambertus Episcopus.

IOANNES VI.

87. Pont.

IOannes sextus, natione Græcus, eo tempore pontificatum iniit, quo Theophylactus Exarchus Italiam petens, primò in Siciliam venit. Quod vbi sensere milites Itali, veriti ne quid mali eius aduentus portenderet, quòd superioribus temporibus ferè magis cum pontificibus, quàm cum imperatoribus sensissent, ingressurum vrbem Romam interficere constituerant. Verum Theophylactus auctoritate Ioannis pontificis defensus, qui sequestrum se inter ducem, & milites fecerat, compositis rebus omnibus Rauennam proficiscitur. Interea verò Gisulphus Beneuentanus dux militum, & Exarchi discordia fretus, Campaniam inuadit, Soram, & Arpinum occupat, villas incendit, rusticos, & pecora abigit: quibus malis permotus pontifex legatos ad Gisulphum mittit, qui ei mandent vt omissis Campaniæ, & Hernicorum oppidis, in Samnium reuertatur: quòd si secus fecerit, breui sensurum omnipotentis Dei in se iram. His monitis perterritus Gisulphus, opida, quæ ceperat, restituens. Beneuentum reuertitur. Captiuos autem omnes quoad per ærarium ecclesiæ sibi licuit, Ioannes redemit ex toto Samnio conquisitos.

At Iustinianus (quem diximus) à Tiberio in Chersonesum Ponti relegatum, inde fugiés ad Cacannum Auarum peruenit, à quo primò ita perbenignè susceptus est, vt ei filiam in vxorem spoponderit: verùm postea pecunia, & muneribus à Tyberio corruptus, hospitem, & generum ei prodere instituerat. Hoc vbi Iustinianus intellexisset, ad Trebellium Bulgarorum regem confugit, à quo etiam non ita multò pòst vi, & armis in imperium restituitur. At verò dum hæc in Europa agerentur, Sarraceni occupata Lybia & Africa, ex Lepta soluentes transmisso Athlantico freto, omnes Hispanias præter Asturres, & Cantabros occupant. Hi enim sicuti vltimi fuêre in Hispania, quos Romanum subigeret imperium, vltimi quoque: qui ab eo deficerent: soli postremò, qui Visegothorum è se discuterent iugum: ita nunc demum accepta Christi fide, & religione armis se à perfida Sarracenorum gente constantissimè tutati sunt. Africa igitur, quæ à Belisario primi

Sarraceni occupata Lybia & Africa Hispanias occupant.

primi Iustiniani duce recuperata, centum & septuaginta annis Romano paruit imperio, Sarracenis vna cum Bætica Hispania (quam nunc granatam vocant) tum occupata, eorum moribus, & legibus iam septingentis, & quadraginta annis, obtemperat cũ maxima Christiani nominis ignominia: etsi Hispani qui iactare ingenium, & fortitudinem solent, nequeant tantam labem ab Europa propellere. Sunt qui scribant, Bedam, qui eisdem temporibus fuit, hanc calamitatem literis ad principes Christiani nominis, scriptis lamentatum fuisse, quò bellum in hostes Dei atq; hominum susciperẽt. Beda enim præter Græcæ, atq; Latinæ linguę doctrinam, quam non mediocriter tenebat, ob religionem etiam, atq; modestiam, Venerabilis cognomentum adeptus est. Scripsit enim multa in Actus Apostolorum, in Lucam. Edidit & librum de temporibus, & homilias pleraſque quibus multum Gallici sacerdotes vtuntur. Strabo quoque, & Haymo viri doctissimi, Bedæ fratres sunt habiti: quorum alter pleraſque homilias eleganti sermone composuit, alter verò genesim commentatus est.

Beda venerabilis.

Strabo et Haymo Bedæ fratres.

At Ioannes pontifex restituta basilica sancti Andreæ in Vaticano, sartoque tecto diui Marci, atq; ornato altari principis Apostolorum Petri ductis columnis dextra, læuaque, moritur pontificatus sui anno iij. mense iij. martyrio vt quidam volunt. Sed à quo martyrium passus sit, non satis constat. Sepultum ad catæchumbas S. Sebastia via Appia quidam affirmant. Eius ex morte vacat tum sedes mensem vnum, dies vndeviginti.

IOANNES VII.

IOannes septimus, natione Græcus, patre Platone.

Eo tempore pontificatum iniit, quo Iustinianus Constantinopolim reuersus, Tiberium, & Leontium, à quo fuerat imperio deiectus, spectante populo interfici iussit. Multos præterea ex inimicis è medio sustulit vario genere mortis, pleroſque in carcerem coniecit: quorum de numero quotidie aliquem supplicio afficiebat, cum nares emungendo illatæ iniuriæ reminiscebatur. Præterea verò Callinicum patriarcham Constantinopolitanum confossum oculos, Romam exulatum misit: Cyrumque abbatem, cuius munificentia in Ponto vixerat, in locum Callinici patriarcham sufficit.

88. Pont.

Eadem verò stultitia vexatus, qua fuerat ante amissum imperium Sergio pontifice, duos metropolitanos Romam misit, qui Ioannem adhortarentur, vt habita synodo, quę de hoc mysio crederent orientales, eadem vera etiam occidentales affirmarent, præpositis libellis, in quibus ei subscribendum erat. Homines autem re infecta ad imperatorem pontifex remisit, neque tamen (vt par erat) errores malè de Deo opinantium emendauit censuris, & interdictis, quemadmodum constantem pontificem decuisset. Sunt qui scribant (sine auctore tamen) Arithpertum Longobardorum regem religione motum, donasse alpes Gottias beato Petro: & quicquid à Taurinis, & Medullis Genuam vsque, Ligusticamque protenditur. Alij autem affirmant donationem ipsam ab Arithperto confirmatam fuisse. Verùm cum de donatione nil certi habeatur, paleamque pontificij iuris periti appellant, quod sine frumento sit, nihilq; Constantinianæ elegantiæ, ac dignitatis habeat, quomodo de confirmatione constabit? Ad Ioannem pontificem redeo, virum certè multę eloquentiæ, & sanctitatis, qui in basilica Petri oratorium (ita enim appellant locum orandi) in honorem Dei genitrici extruxit, cuius parietes vermiculato opere intecti, dextera, læuaque quorundam sanctorum patrum vultus ostendebant. Basilicam præterea sanctæ Eugeniæ restituit, iampridem vetustate collapsam. Cœmeteria quoque sanctorum martyrum Marcellini, Marci, Damasiique pontificis exornauit. Postremò verò multas Basilicas pictura, & statuis sanctorũ cultiores reddidit. Has autem qui cernebant, ipsum pontificem intueri videbantur, vnde exemplaria grauitatis & dignitatis pictor. s, ac statuarij

simpserant. Moritur autem Ioannes secundo pontificatus sui anno, mense septimo, die xvij, sepeliturque in basilica Petri ante altare Dei genitricis quod ipse extruxerat, quintodecimo calendas Nouembris. Eius autem in morte tribus mensibus sedes vacat.

SISINNIVS I.

89 Pont. SIsinnius, vel (vt alij volunt) Zosimus, natione Syrus, patre Ioanne, xx. tantum diebus in pontificatu vixit, quo quidem tempore ferunt S. Benedicti corpus è monte Cassino furto sublatum propter solitudinem loci, & in Galliâ translatum fuisse. Sisinnius autē licet podagra, & chiragra ita laboraret, vt neq; ambulare, neque cibum capere posset, tamen ita vrbis Romæ, & reipub. Christianæ curam gesit, vt nil prætermiserit, & ante pontificatum, & in ipso magistratu, quod bonum pontificem deceret. Iam enim materiam omnem parabat, qua & mœnia vrbis, & templa vetustate collapsa, in meliorem formam restitueret, celebrationaque redderet. Verùm subita morte correptus, in basilica Petri sepelitur octauo idus Nouembris. Vacatum sedes mensem vnum, & dies decem & octo.

CONSTANTINVS I.

90. Pont. COnstantinus natione Syrus, patre Ioanne, eo tempore pontificatum iniit, quo Romæ triennio fame laboratum est: qua quidem in re ita omnes, tum vel maximè pauperes iuuit, vt Constantinum cælitus missum homines arbitrarentur. Interea verò Iustinianus odio pontificij nominis Mauritium patricij ordinis virum, & Heliam Spatharium in Chersonnesum, vbi exulauerat, cum classe mittit, qui omnes pubertatem supergressos occiderent. Fecêre mandata profecti classis, vt rabiem imperatoris explerent. Et ne in homine solam crudelitatem fuisse existimes, tantæ ingratitudinis fuit, vt Trebellium regem, cuius ope, & copijs in imperium restitutus fuerat, cum Thracibus contendentem, de improuiso hostili manu adortus sit, quem certè Trebellius non modò sustinuit, verumetiam cum detrimento repulit. De pristina vita ob calamitates, quas perpessus fuerat Iustinianus, nil immutauerat, præter hoc tantum, quod sedem Apostolicam contra atque antea consueuerat, veneratione deinceps obseruauit, tutatusque est. Nam cum Felix archiepiscopus Rauennas ordines à Romano pontifice accepisset, cogereturque de more formulam obtemperandi scripto, & pecuniam Romam mittere, neque id præ arrogantia faceret, Iustinianus recognita Theodorum patricium classis præfectum statim admonet, vt primo quoque tempore ex Sicilia in Rauennates moueat. Is autē dicto imperatoris obtemperans, & Rauennates prælio superatos, maximis affecit cladibus, & Felicem cathenis vinctum Constantinoplim misit, quem posteà Iustinianus in Pontum relegauit, orbatum prius lumenibus æneo vase concauo, ac quidem candente diu inspecto. Inde enim pyramis ignota exit, quæ facilimè oculorum aciem perstringit, & obcæcat. Nequaquam tamen hanc sæuitiam Constantinus probauit: redigere enim hominem ad sanitatem volebat non tantis malis affici.

Iustinianum imp.

Interea verò cùm hæc à Pontifice & imperatore agerentur, Arisprandus regnum auitum repetēs, auxilio Bauarorum fretus, in Italiam descendens, collatis signis cum Aritperto dimicat & vincit regnoque Longobardorum potitur, Aritperto ipso dum trepidis nimium aufugit, in rapido flumine submerso, Verum Arisprandus non ita multò pòst moriens, Luitprandum filium regni successorem approbantibus omnibus reliquit.

Iustinianus autem videndi Constantini Pontificis admodum studiosus, hominem rogat vt ad se proficiscatur, præmissa classe quò tutius nauigaret. Appropinquanti autem vrbi regiæ Constantino Tiberius Iustiniani filius cum regio comitatu, & Cyrus patriarcha

cum

cum omni clero honoris causa ad octauum lapidem obuiam prodeunt, cumq; Camelanto pontificali amictu indutum, solenni pompa vrbem ingressi in regiam perduxere. Inde verò Nicodemiam proficiscens, quò venturus & imperator Nicæa erat, non secus quàm Constantinopoli à Nicomediensibus susciptur. Iustinianus autem non ita multò post vrbem ingressus, non solùm pontificem amplectitur, verumetiam eius pedes venerationis causa exosculatur. Cùm verò sequentibus diebus multa inter se colloquuti fuissent, confirmassetque Iustinianus pontificum decreta, Constantinus abiens hominem adhortatur, ne in Philippicũ in Gersonneso exulãtem grauius aliquid decerneret, veritus ne aliquid mali oriretur, quod Philippicum magni animi esse, & consilij virum intellexerat. Verùm Iustinianus consilio pontificis bene monentis nequaquam obtemperans, classem in pontum mittit eo animo, vt Philippicum interficeret: qui quidem deficientibus ad se militibus, eadem classe vsus, duodecimo ab vrbe Constantinopoli milliario, cum Iustiniano, & Tiberio dimicans eos vincit, & interficit, imperioque statim omnium consensu potitur. Deinde verò Cyro patriarcha in pontum relegato, quòd bene cum põtifice Romano sentiret, in eius locum Ioannem monachum hæresiarcham sufficit. Cuius quidem dogmata statim Romam misit, mandauitq; vt omnium consensu, approbarentur. At Constantinus habita synodo, non modò Philippici, & Ioannis monachi opiniones improbat verumetiam decernit, vt sanctorum patrum imagines, qui sex consiliis ab omnibus probatis interfuerant, in porticu beati Petri depingerentur, cum intellexisset eas à Philippico è parietibus sanctæ Sophiæ ignominię causa abrasas fuisse. Prętereà verò idem pontifex constituit, ne imperatoris hæretici nomen publicis scriptis, aut priuatis in ære, argento, plumboue reciperetur. At Anastasius cognomento Arthemius, sumptis armis Philippicum imperio deiecit, anno primo, & mense imperij vj. eumq; captum oculis priuauit. Litteras prætereà ad Constantinum pontificem mittit, quibus se catholicæ fidei, ac sextæ synodi accerrimũ defensorem futurum pollicetur. Verum hic quoq; triennio pòst à militibus spretus, imperio deijcitur, cogiturque à Theodosio, qui in eius locum suffectus est, sacros ordines recipere, ne ei sacris initiato amplius redire ad imperium liceat. Theodosius autem catholicus imperator statim imagines sanctorum patrum (vt diximus) à Philippico demolitas, restituit. Pristino in loco mãdauit Felix verò (quem diximus) in Pontum à Iustiniano relegatum, à pristina hæresi discedens, in patriam reuertitur, ac sedem, vnde pulsus fuerat, repetit. Declaratum est etiam eodem tempore, Ticinensem Episcopum Romanæ sedi tantum non etiam Mediolanensi archiepiscopo obtemperare debere. Ea enim de re magna, & diuturna inter vtrunque antistitem contentio fuerat. Sunt qui scribant duos reges Saxonum hoc eodem tempore Romam voti, & religionis causa venisse mortuosque ibidem esse, peste vt arbitror. Post hos verò non ita multò pòst moritur Constantinus, vij. pontificatus sui anno, die xx. ac in basilica Petri sepelitur iij. idus Februarij. Sedes autem huius in morte mensem vnum & dies xl. tum vacat.

Imagines sanctorum Patrum depingi in parietibus.

Imperator hæreticus.

Ticinensis Episcopus cui vt obtemperet de cretum.

ANNOTAT.

Primus omnium Romanorum pontificum imperatori Græco Philippico, qui Iustiniano iuniore Orthodoxo principe occiso, imperium inuaserat, in os resistere palàm ausus fuit Constantinus Papa. Imperator enim in Iconomachiæ hæresim lapsus, sanctas imagines vbique tollendas esse etiam Romano pontifici iusserat, quod ille facere constantissimè recusauit. Leoni verò III. Augusto similia iubenti, Gregorius, qui Constantino successit, maiora ausus, Italicum imperium, quod de Longobardis superauerat, iure eripuit anno Domini DCCXXIX. Gregorius deinde III. quem secundus moriens successorem reliquit, orientalibus destitutus auxilijs, primus ad Francorum opes longè lateq; patentes confugit, & ab ipsorum duce Carolo Martello, Pipini regis patre auxilia contra Longobardos Romam vexantes implorauit.

Cra

Quæres semel incepta cum Longobardici regni excidio finita est. Ex Anastasio S. R. E. bibliothecario, in supradictorum pontificum vitis, Paulo Diacono lib. 6. cap. 11. & 13. hist. Longobardiæ, Annonio, qui res Ademaro monacho de rebus gestis Francorum scripsit lib. 4. cap. 57. item annalibus Constantinopolitanis, qui sub Eutropij nomine circunferuntur lib. 21. Quorum auctor fuit Nicepherus patriarcha Constantinopolitanus, qui ante annos 70. vixit, eosq; Anastasius bibliothecarius è Græco in Latinum vertit.

GREGORIVS II.

90. Pont.

GRegorius secundus patria Romanus, patre Marcello, sub Sergio pontifice sacris initiatus, sacellis, & bibliothecæ præfuit, tantæ fidei & integritatis est habitus. Sumens deinde diaconatus ordinem, Constantinopolim cum Constantino pontifice proficiscitur: vbi cum acriter disceptaretur quibusdam de rebus ad fidem pertinentibus, ita acutè respondit, vt omnibus ingenij sui & doctrinæ admirationem iniiceret, tantæ.n. eruditionis, & facundiæ erat, vt facilè conuinceret malè de fide nostra opinantes. Inito autem pontificatu, & mœnia vrbis aliqua ex parte vetustate collapsa instaurat, & trabes basilicæ principis apostolorum, Laurentiique martyris extra muros, annositate quassas restituit resartis tectis ac parietibus, introductisque de more aquis, compaginatis fistulis iamdudum vetustate, & hominum incuria vitiatis. Alias quoque ecclesias restituit, muneribusque tum aureis, tum argenteis exornauit: quas quidem enumerare longum esset. Non reticebo tamen restitutum esse ab eo monasterium in via Ostiensi positum, non longè à basilica Pauli, cuius ruinas adhuc cernimus. Restitutumq; etiam monasterium beati Andreæ, quòd Barbaræ nuncupatur, ibique dispositos monachos, qui die, ac noctu laudes Deo canerent. Huius præterea hæc peculiaris laus est, quòd eius opera Germani ad fidem nostram conuersi sunt, misso eò Bonifacio monacho, qui eos è tenebris educeret propositæ veritatis luce. Ipsorũ autem Germanorum magnã partem Romam venientem suis manibus vir sanctus baptizauit. Impulit item sua auctoritate Luithprandum, primò quidem recusantem, Arithperti donationem (de qua anteà diximus (confirmare: qui quidem Luithprandus principio regni sui, & Baiouariæ magnam partem occupat, & Rauennam obsidet, ac capit. Eiusdem temporibus Tiberis adeò in immensum creuit, vrbem porta Flaminia, influens, vt & in via Lata hominis magnitudinem aqua ferè æquaret, & à ponte Miluio vsq; ad gradus sancti Petri nauigaretur lintribus non paruis. Durauit autem hæc illuuies diebus septem cum maximo ciuium damno, & detrimẽto, euersis domibus, ac erutis arboribus, satisque. Luna quoq; eclipsim tum passa, vsque ad mediam noctem colorem sanguineum præ se tulit. Dedit & signa futuri mali cometes, extensa ad septentrionem cauda. Gregorius autem quò summi Dei iram à ceruicibus Christianorum auerteret frequentes supplicationes vrbe tota facit. Dum hæc Romæ à pontifice agerentur, nunciatum est Longobardos Beneuentano duce arcem Cumanam insidiis occupasse: qua ex re Gregorius vehementer commotus, Longobardos admonet, vt arcem præter fœdera pacis, fraude occupatam reddant, aliter eos breui indignationem omnipotentis Dei sensuros: cùm hostes sæpius moniti, res repetitas non redderẽt, Neapolitanos põtifex adhortatur proposito præmio, præmissisq; etiã quibusdã militibus Romanis, vt arcem vi occupent. Hi verò mandata strenuè facientes, Theodoro subdiacono hanc rem curante arcem recipiunt, cæsisque trecentis ex his, qui in præsidio erant, ad quingentos viuos capiunt, ac Neapolim perducunt, vbi statim militibus præmia reddita fuut. Pace itaq; foris parta, Gregorius reparandis locis sacris animũ adijcit, basilicam nanq; sanctæ crucis in Hierusalẽ iampridẽ destitutã restituit, porticus circunquaq; positas instaurat fornicibus, & tectis. Oratorium Susannæ in monte Cælio, à fundamentis extruxit. Domum paternam mortua matre in honorem Agathæ Christi martyris dedi-

Germani ad fidem conuersi

dèdicauit, eoque loci monasterium extruxit, addidis suburbanis, & rusticis prædiis ad monachorum vsum & commoditatem,

Sarraceni autem discordia Christianorum freti, ex Lepta Africæ in Hispaniam traiicientes, prouinciam omnem præter Bæticam à suis iam anteà possessam depopulantes, ad Aquitaniam vsque cum coniugibus, & liberis peruenêre, eam quoque prouinciâ occupaturi. Erat tum Carolus Martellus Pipini ducis filius magno apud omnes in pretio: duos enim filios Pipinus tum habuit, mortuo Grimoaldo, Carolomannum, & Carolum Martellum, qui posteà solus hoc quoque mortuo regnum Franciæ obtinuit, multis tamen aduersantibus: maximè verò Eudone Aquitaniæ duce & Chilperico rege, quem Franci quidam post Theodoricum æmulatione moti regem constituerant. Verùm Carolus Martellus transmisso Sequana fluuio, in Aurelianos mouens, vno impetu hostes fundit, fugatque ac regno Franciæ solus potitur. Rhenũ deinde traijciens, Saxones, Alemannos, Sueuos, Bauaros regno suo adijcit. Verum cum intellexisset Sarracenos ab Eudone in Galliam euocatos, magnis itineribus in hostem proficiscitur: pugnandique potestatem facit & vincit, non longè à Turonum finibus: in eo autem prælio scribunt historici ad trecenta & Ix. millia Sarracenorum cecidisse: ex Francis verò mille tantummodo centum, & quinquaginta desideratos. Sunt tamen, qui scribant, Eudonem tanto periculo motum, postremò cum Carolo sensisse. Hac itaque ratione Sarraceni beneficio Caroli à ceruicibus Hispanorum, & Gallorum pulsi rabiem omnem, & indignationem ex tanta clade conceptam, in Constantinopolitanos vertêre: vrbem enim terra marique triennio obsident, Verùm cũ fame, frigore pestè, bello, postremò magna incommoda paterentur, obsidionem soluentes, ad sua quique rediere. Ex Constantinopolitanis autem ad trecenta millia eadem peste consumpta traduntur. In Italia verò Longobardi duce Luithprando, Rauennam diu obsessam, tandem capiunt, & diripiunt: inde Ticinum, auferentes quicquid præclarum in vrbe erat, vnde crediderim tum equum illũ æneum viro insidente, Papiam aduectum, quem acolæ Regis solem vocant. Sed ita fit, in rebus humanis vicissitudo est. quod enim Theodoricus, aliique reges Gothorum, atque deinceps Exarchi Rauennates Roma Rauennam detulerant, id posteà in varia loca dissectum est.

Martellus.

Interim vero Romæ à quibusdam seditiosis in pontificem coniuratur, principibus cõiurationis Basilio, Iordane cartulario, Ioanne subdiacono cognomento Lurion, Marino spathario, qui ducatui Romano imperatoris nomine tũ præerat. Verùm dilata in aliud tempus res est, quòd Marinum imperator reuocauerat. Tentare & Paulum Exarchum coniurati cœpere, quo quidem duce in tanta re vti volebant, Sed Romanus populus re ipse tandem patefacta, arma capit, Ioannem & Lurionem interficit, reliquosque coniuratos dissipat. Basilium monasterio includit: vbi & vitam finiuit. Paulus autem vehementer pontifici infensus, quod ab eo prohiberetur, quò minus noua vectigalia exigeret, clam & apertè mandato imperatoris viri sanctissimi mortem quærere, sed Romani & Longobardi sumptis armis, quò minus id fieret, prohibuere. Tum verò Leo tertius imperator, cum apertè invehi in pontificem non posset, edictum proponit, vt omnes qui sub imperio Ramano essent, sanctorum omnium, martyrum & angelorum statuas, atque imagines è templis abraderent, & auferrent, tollendæ (vt ipse dicebat) idololatriæ causa: qui verò secus fecisset, eum se pro hoste publico habiturum. Gregorius autem tantæ impietati non modò non obtemperat, verumetiam omnes catholicos admonet, ne in tantum errorem timore, vel edicto principis vllo modo dilabantur. Qua cohortatione adeò certè animati sunt Italiæ populi, vt paulum abfuerit, quin sibi alium imperatorem deligerent. Quò minus autem id fieret, auctoritate sua obstare Gregorius annixus est. Rauennæ tamen tanta seditio orta est, cùm alij imperatori, alij pontifici obtemperandum dice-

Seditio Rauenna

propter imperatorem et pontificē.

dicerent, vt in ipso tumultu Paulus Exarchus cùm filio occideretur. Mittitur deinde ab imperatore Eutychius, eunuchus, qui pollicitationibus, & donis Longobardos à beneuolentia, & societate Romani pōtificis seperaret. Verùm cùm id frustra quęreretur, rē toties tentatā ad tēpus omisit, vnde Pōtifex tāta molestia liberatus, loca pauperū & basilicas inuisere cœpit, eaq; restituere, quæ ob vetustatē, & incuriam, ruinam minabātur. Pacē præterea inter regem Longobardorū, & duces Spoletinū, ac Beneuētanū cōposuit. Hos enim rex ipse opprimere instituerat, cuius animū adeò pontifex ad māsuetudinē redegit, interposita Saluatoris nostri auctoritate, vt omisso bello, armillas, baltheū, ensē, ac reliqua arma tēplo principis Apostolorū offerret: cū exercitu enim vsque ad Vaticanū peruenerat, pacato tamē agmine, hac de re cū pōtifice locuturus. Leo autē imperator phanatico spiritu iterū incitatus, omnibus mādat, vt simulacra, vel lignea, vel ænea vel marmorea ad se deferāt, & delata statim incendit, nō deferentes verò capit, & obtrūcat. Germanū patriarchā id potissimū improbantē, in exiliū mittit, in eiusq; locū Anastasiū malè sentiētē sufficit, quē posteà Gregorius synodo habita priuauit, & ab officio diuino semouit, nisi ad catholicā fidē reuerteretur. Sæpius præterea, vt sanctissimū virū decuit, literis imperatorem admonuit, vt omissis quorundā improborum erroribus, veram tandem amplecteretur fidē: & abolere sanctorum imagines desineret, quorum memoria, & exemplari ad virtutem & imitationē excitarentur homines. Sunt qui scribant Bonifacium huius pontificis tēpore è Britannia Romā veniisse, & ex monacho ob eius sanctitatem Episcopū factū, ac in Germaniam ad confirmandos prædicatione, & exemplo Germanos in fide missum, quod quidē ita egregiè fecit vt Moguntinus Episcopus creari meruerit: in Frisiam deinde proficiscens cum verbum Dei elegātissimè prædicaret, ab hostibus Christiani nominis occiditur. Ferunt & sanctū Egidiū natione Græcum, exemplo, & miraculis insignē tum habitū fuisse, & Petronacem ciuem Brixianum ex voto basilicā beati Benedicti propè derelictam, sua impensa restituisse. At Gregorius qui suo exēplo omnes ad virtutē, & sanctitatē incitabat pontificatus sui anno sextodecimo mense nono, die vndecimo moritur, sepeliturq; ad basilicam Petri, tertio idus Februarij, eius in morte Episcopatus tum vacat dies quinque & xxx. Centum autem & vij. ac xl. Episcopos toto suo pontificatu creasse dicitur.

Germanus patriarcha in exiliū mittitur.

GREGORIVS III.

92. Pont.

GRegorius tertius, natione Syrus, patre Ioanne, anno domini septingentesimo quinquagesimonono omniū consensu pōtificatū init. Fuit autē vir singularis doctrinæ & humanitatis præcipuæ, Græca atq; Latina lingua eruditus, mētē diuinæ scripturæ ita callens, vt nemo tū disertior prædicatione atq; interpretatione rerum occultarū & admirabiliū haberetur. Præterea verò, ne verbo tantū & cohortatione populos mouisse arbitreris, omnia quę exemplo mouere possunt, ita assiduè obibat, vt iudicare difficile sit, promptiórne lingua quàm opere habendus esset. Orthodoxę fidei ita acerrimus defensor fuit, vt ob eam rem maximorū principū graues simultates & inimicitias susceperit, nō armis, non potentia, nō minis cuiuspiam è gradu constantiæ suę deiectus. Tantæ postremò humanitatis fuit, vt & pauperes mira charitate complecteretur, ac eleemosynis foueret, captiuos redimeret, ære alieno nexos solueret, viduas & pupillos, quò minus à potentibus circūuenirētur, tutaretur adeò, vt fere omniū parens ac pastor meritò vocaretur. Hic statim vbi pontificatū iniit, cleri Romani consensu Leonē tertiū imperatorē Constantinopolitanū, imperio simul & cōmunione fideliū priuat, quod sanctas imagines è sacris ædibus abrasissēt, & statuas demolitus esset, quodque etiam de homusio malè sentiret. Interim verò cū Luitprandus Longobardorū rex cupiditate imperandi motus, vrbē Romā obsideret, captis circūquaq; oppidis omnibus, Gregorius legatos naui, quia terrestri itinere nō licebat, ad Carolū Francię principē statim mittit, qui hominē rogarent, vt primo quo-

Leo tertius imperator à Gregorio & imperio &

que tempore laboranti Romæ & ecclesiæ auxilium ferret. Consueuerãt autem pontifices Romani, si quid mali ab externo hoste imminueret, auxilia ab imperatore Constantinopolitano petere. Quod facere Gregorius subsititit, cum ob easdem causas, quas paulò antè commemorauí, tum vel maximè quòd vrbem regiam ægrè Leo à Sarracenis tutaretur, nedum alios defenderet. His itaque rationibus accidit, vt tunc primum tutela ecclesiæ ab imperatoribus Constantinopolitanis ad alios translata sit. Carolus autem rogatu Gregorij patrocinium ecclesiæ suscipiens, Luithprandum regem amicum & compatrem rogat, vrbem ne obsideat, ac pontificem ne vexet, hac re nil sibi fieri molestius quicquam aut grauius posse. Obtemperat Carolo Luithprandus, atque vrbem obsidione soluit.

communione fidelium priuatur.

Nam inito iã antea inter se fœdere, Carolus Pipinũ filiũ in Cisalpinam Galliã ad Luithprandũ miserat, vt ei capillũ de more sacrorũ succinderet, vnde cõpatres more Christiano inuicẽ facti sunt, quod est quoddã affinitatis vinculũ. Remiserat puerũ ad parentes Luithprãdus multis ac maximis donatũ munerib⁹. At Carolus pacatis Italiæ reb⁹, in Burgũdiones versus, eos vi capit, & præmodestia socios appellat, Frisones idolatras opprimit: Lugdunũ Arelate, Massiliã de Vesogothis occupat, qui Athimũ Sarracenorũ regẽ in auxiliũ vocant. Is itaq; cũ magno exercitu Rhodanum traijciẽs, Auinionẽ vi capit, opportunitate loci pro arce vsurus. At Carolus re cognita eo propere cũ exercitu mouit, & Auinionẽ recuperat, interfectis Sarracenis omnib⁹, qui in præsidio erãt. Inde Narbonã proficiscitur, quò aufugisse Athimũ cognouerat. Ab obsidione Narbonæ discedens quòd Amoreũ alterũ ex Sarracenis Hispaniæ regẽ, venire in auxiliũ Athimy cũ magno exercitu intellexerat, haud procul inde in vallẽ Corboriã descẽdit: vbi inerat planities ad dimicãdum aptissima. Amoreus autẽ arbitratus Carolũ desperatione rerum in fugã versũ, in vallẽ ingreditur, statimq; pugnãdi copia facit. Nõ detrectat certamẽ Carolus, licet hostiũ numerus, propè infinitus esset. Tãdẽ verò vbi acriter aliquãdo vtrinq; pugnatũ esset, cadẽte autẽ in primis acieb⁹ Amoreo, fũdũtur hostes fugãturq; quorũ pars magna in proximis plaudib⁹ & stagnis quò cõfugerant, oppressa est. Athimus verò fortè fortuna nauigiũ nactus, inde in Hispaniã vlteriorẽ, fugiens, oẽs insulas, quas adiit, desperatione rerũ ferro ac flãma vastat. Eodẽ fermè tempore beati Augustini corpus, quod antea ducẽtis & quinquaginta annis ab Hippone in Sardiniã trãslatũ fuerat, cũ Vãdali prædabũdi Africã vastarẽt, diligẽtia Luithprãdi ex insula ipsa Papiã delatũ est, & egregio in loco recõditũ. At Sarraceni his cladib⁹ domiti, intra Pyteneũ se deinceps cõtinẽt, vnde Vesogothi oẽs qui citeriorẽ Hispaniã & partẽ Galliæ occupauerant, auxilio carẽtes, in potestatẽ Caroli deuenêre, atq; ita Gothi, qui trecẽtis propè annis imperauerant, funditus deleti sunt præter paucos, quos Barchinonenses ab interitu liberarunt. Sũt qui scribant Luithprandum copias auxiliares in tanto bello Carolo misisse atq; ita rebus bene gestis suos omnes onustos præda domum rediisse.

Augustini corpus Papiam delatum est.

Interim verò Gregorius põtifex nequaquã ocio & pace abutẽs, ad exornãdas ecclesias animũ adiicit. Nã & altare beati Petri sex colũnis onychinis augustius reddidit, dextra ac læua positis ad Philopareas vetustate ferè cõminutas. Stabãt in his colũnis trabes argẽto deliburatæ. In trabib⁹ verò æquis spatiis Saluatoris & Apostolorũ simulachra distinxit. Struxit & oratoriũ in eadẽ basilica, in quo de reliquiis ferè sãctorũ omniũ recõdidit, celebrariq; eo loci quotidie mãdauit, atq; in canone celebritatis hęc verba addidit, marmorib⁹ circũquaq; positis insculpta. Quorũ solẽnitas in cõspectu tuæ maiestatis celebratur dñe Deus noster toto in orbe terrarũ, & cætera. Quib⁹ verbis nũc sacerdotes in secretis nõ vtũtur. Præterea verò huic basilicę multa argẽtea vasa donauit, eius quoq; iussu & impẽsa aurea Dei genitricis imago Saluatorem amplectẽs, extructa est, & in basilica sanctæ Mariæ ad Præsepe collocata. Restituit etiam tectum sancti Chrysogoni, eoque in loco monachos collocauit, qui rem sacram quotidie celebrarent. His addidit & fundos vnde viuerent. Monasteria quoq; multa partim restituit, partim verò à fundamentis extruxit, addita regula, qua monachi, integrè & sanctè viuerent. Instaurauit & mœnia vrbis, magna ex parte vetustate collapsa. Idẽ etiam Centum cellis fecit iã propè desertis propter collapsa mœnia. Instituit præterea, vt ferè sine interuallo, & à presbyteris hebdomadarijs & à monachis in ecclesia sancti Petri diuina officia celebrarentur: vnde apparẽt & monachorum & presbyterorum secularium

domi-

domicilia multis in locis contigua, fuisse, qui æmulatione moti, Deo quam diligentissimè seruiebant, Gregorius verò bene de Deo & hominibus meritus, anno pontificatus sui decimo, mense octauo, die quarto & vigesimo moritur, ac in basilica Petri sepelitur, quarto calendas Decembris, collacrymantibus omnibus tanquam communi parente orbatis. Sedes autem dies octo tantummodo tum vacat.

ZACHARIAS I.

95. Pont.

ZAcharias natione Græcus, ex parre Policronio, inter optimos pontifices annumeratur. Fuit enim vir mitissimi ingenij, miræ suauitatis & gratiæ, omni virtute præditus, cleri ac populi Romani amator: ad iram tardus, ad misericordiam & clementiam promtissimus, nulli malum pro malo reddens, sed ad imitationem Saluatoris malum in bono vincens: & adeo quidem, vt quos habuerit æmulos & inimicos, & eosdem posteà inito pontificatu honoribus & præmiis affecerit. Cum autem initio pontificatus sui ardétem bellis Italiam offendisset, legatos de pace componenda statim ad Luithprandum Longobardorum regem misit, pertinentem bello Transmundum Spoletinum ducem. Verùm, cum à legatis ea de re nil fieret, ipse comitante clero Romano in Sabinos proficiscitur. Ferunt autem octauo milliario à Narnia regem pontifici honoris causa obuiam factum, ex equo descendisse, ac pedibus virum sanctissimum in vrbem comitatum fuisse. Qui sequenti die inter Missarum solennia orationem publicè habuit, & quidem elegantem, qua ostendit, quid maximè regem Christianum deceret, siue pacem, seu bella gerat. Hac oratione ita permotum regem ferunt, vt statim arbitrium omne componendę pacis ei commiserit. Iam verò Transmundum ducatu Spoletino rex priuauerat, in eiusq; locum Agrandum nepotem suum substituerat. Accipitur tamen in gratiam Transmundus rogatu pontificis: & ex duce in clericatum assumitur. Redduntur item Romanis oppida sua ex Sabinis capta: redditur Narnia & Ancona ex Picentibus: & quicquid à Longobardis triginta iam annis in Etruria occupatum fuerat Redduntur & captiui omnes eo bello capti. Mira etiam humanitate pontifex vsus est: adhibito enim rege in conuiuium, nullum genus commitatis & gratiæ prætermisit. Inde verò rex pacato agmine abiens non ita multò pòst moritur, anno regni sui trigesimo secundo.

Fuit autem vir tanto regno dignus: quippe qui sapientia, prudentia, consilio plurimum valebat, ac ita manu promptus erat, vt nemo veteranus eo pugnacior haberetur. Iustitia autem & clementia ita insignis habebatur, vt difficile iudicaretur vtra in re maiorem laudem mereretur. Huic autem in regno Aldeprandus nepos succedit: quo quidem post menses sex defuncto, Rachis dux omnium suffragiis rex decernitur, vir certè omni laude dignus, si vitam eius, si mores, si animi integritatem inspicis. Redintegratum quoque fœdus cum hoc rege à pontifice est missis legatis, quibus omnia ex animi sententia rex ipse pius & religionis amator, benignissimè concessit. Post quartum verò regni sui annum, rediuino numine tactus, spreto regno, vitam monasticam amplectitur: vxorem & filios, vt idem ipsi facerent, adhortatus. Huius quidem frater Aistulphus regnum occupat, quippe astutiam ingenij & ferocitatem animi omnibus arma intentabat, maximè verò pontifici & Romanis: quorum ditionem sibi vendicare armis conabatur. Interea verò Carolus Martellus graui morbo correptus, suadentibus amicis, regna à se armis occupata filiis suis diuidit. Nã Carolomanno maiori natu Austrasia & Sueuia, Pipino verò iuniori Burgundia & pars Franciæ obtigit. Moritur cutem Carolus vir animi magni & sapientiæ singularis villa Carisiaco apud Isarim fluuium, anno magistratus sui (quem maiorem domus vocant) quinto & trigesimo, sepelituŕque Parisiis in basilica Dionisij martyris. Habuit & alios

alium filium Carolus ex prima vxore ortum, quem Grifonem appellabant: cuius cum nomine etiam mores conueniebant. Rapere enim ex alieno consueuerat, vnde & bella fratribus intulit. & Saxones, gentem ferociſſimam contra eos ſollicitauit. Carolus autem & Pipinus hoſtili manu prouinciam Saxonum ingreſſi, Theodoricum gentis principem in deditionem accipiunt. Ab hac autem expeditione digrediens Carolomannus, Romam venit: ibique dimiſſa imperiorum & regni gloria, in montem Caſſinatem ad monaſterium ſancti Benedicti proficiſcitur: vbi & monachi habitum & mores ſuſcipit.

At Pipinus regnandi cupidus, legatos ſuos ad pontificem mittit, eumque rogat, vt regnum Franciæ ſibi auctoritate ſua cõfirmet. Annuit pontifex eius poſtulatis, acceptí beneficij & veteris beneuolentię memor, quæ inter pontifices & principes huius familiæ interceſſerat, atq; ita eius auctoritate regnum Franciæ Pipino adiudicatur, anno domini ſeptingenteſimo quinquageſimo tertio: ex Maiore nanque domus, qui poſt regem ſummus erat apud Francos magiſtratus, reges Franciæ deinceps à Pipino ſecundo eiusque familia originem habuêre. Ferũt Carolum, quem diximus, monachi habitum ſumpſiſſe, ex monte Caſſino cum aliis monachis ad Zachariam põtificẽ veniſſe: ab eoq; precibus obtinuiſſe, vt eis liceret repetere ſancti Benedicti corpus furtim ablatum, quod tum in Floriacenſi monaſterio regni Franciæ collocatum fuerat. Annuit iſtorum precibus pontifex, & literis Pipinum adhortatur, vt patiatur monachos ſancti Benedicti corpus repetere. Quod quidem rex haud grauatè conceſſit, quia inde furtim ablatum à monachis quibuſdam ſenſerat. Zacharias autem pace iam vbique parta, multas baſilicas ruinam minantes reſtituit. Porticum quoque & turrim ante baſilicam Lateranenſem à fundamentis erexit: vbi & cancellos & portas æneas extruxit. In ipſo frontiſpicio porticus vbi orbis terrarum imago deſcripta erat, ſanctorum imagines vetuſtate exoletas renouauit, Lateranenſes ædes auxit & exornauit. Bibliothecam beati Petri reſtituit. Vectigal præterea vnicuiq; baſilicæ affignauit, vnde oleum pro lampadibus emeretur. Condonauit & veſtem altari beati Petri, auro gemmisque diſtinctam, in qua depicta erat Ieſu Chriſti natiuitas. Idem quoque baſilicam beati Georgij in Velabro condidit, eoq; loci caput ipſius ſancti collocauit: AEdificauit & oratorium beatæ Cæciliæ via Tiburtina quinto ab vrbe milliario. Huic autem baſilicæ oratorium quoque addidit in honorem beati Cyri abbatis: addidit & fundos, vnde ſacerdotes viuerent. Reſtituit & tectum Euſebij martyris, quod ſuo tempore corruerat. Conſtituit item, vt buccellarij quotidie eleemoſynas è Lateranenſi palatio cuiuſuis generis præberent. Venetis præterea inhibuit ſub anathematis pœna, ne ſeruos Chriſti ſigno notatos, Sarracenis & gentilibus venderent, vt mercatores facere conſueuerunt. Poſtremò verò, ne literas in tanto rerum faſtigio eum prætermiſiſſe arbitreris, quatuor libros Gregorij in dialogo è Latino in Græcum tranſtulit, vt haberent Græci vndè bene viuendi rationem perdiſcerent. Cùm verò ita ſanctè & integrè populum Dei annis decem, menſibus tribus cum maxima omnium beneuolentia gubernaſſet, moritur, ac ſepelitur in baſilica Petri idibus Martiis. Eius autem ex morte Epiſcopatus tum vacat diebus duodecim

STEPHANVS II.

STephanus ſecundus, natione Romanus, patre Conſtantino, per gradus eccleſiaſticos ad pontificatum peruenit, licet defuncto Zacharia Stephanum quendam presbyterum Romanum pontificem populus ſtatim creaſſet, qui tertia die pontificatus ſui ſomno excitus, dum res domeſticas diſponere incipit, morbo apoplexiæ correptus interiit. Poſt hunc verò cleri ac populi conſenſu in templo ſanctæ Dei genitricis ad Præſepe, Stephanus ſecundus pontifex creatus, hu- 94. Pbr.

meris omniũ (adeò omnibus erat gratus) in basilicam Saluatoris, quæ etiã Constantiniana dicitur, deportatur, atque inde in patriarchatum Lateranen. sem. Erat autem vir singularis religionis & prudentiæ, amator cleri, ecclesiarum restitutor, Christianæ doctrinæ diligens prædicator & scriptor, pater pauperum, pupillorum & viduarum defensor acerrimus, fortissimus & constans in rebus agendis, non tamen pertinax. Placare enim Aistulphum, Romanorum agros & fines bello vexantem, primò quidem verbis & muneribus conatus est. Nam tributum sibi rex auariſſimus pendi volebat à populo Romano, quotannis singulis aureis in capita collatis: vnde pontifex coactus ad externa auxilia confugere, ad Constantinum imperatorem Constantinopolitanum legatos mittit, qui auxilium petant contra Aistulphum totam Italiam vexantem, quique iam Rauennam Exarchatus sedem & magnam partem Flaminiæ cœperat. Verùm cùm id frustra ac sæpius tentasset, eius rei causa proficiscì ad Pipinum regem Franciæ instituit: Mittit itaque legatos ad regem, qui Aistulpho mandet, vt ei tuto liceat iter facere per regnum suum. Postulata concessit Aistulphus Pipini rogatu. Stephano iam fines regni Franciæ attingenti, Carolus Pipini filius, cui postea à rebus gestis Magno cognomentum fuit ad centesimum lapidem honoris causa fit obuiam. Idem facit Pipinus tertio ab vrbe lapide, qui ex equo descendés, & pedes sanctissimi viri exosculatus est, & à freno equi, quo pontifex vehebatur, pede ipse nunquam discessit, donec hominem in vrbem perduceret, & in cubiculo, vbi diuersaturus erat, collocaret. Aistulphus autem veritus, ne quid mali in se Stephanus moliretur, Carolomannum monachum ad fratrem Pipinum mittit, qui eum adhortaretur, ne Stephani gratia bellum Longobardis inferret: qui certè non modo monacho non obtemperat, verum etiam eum in Viennense monasterium relegat, vbi non multò pòst dolore animi & cruciatu moritur. Interea verò cum pro anni tempore bellum geri non posset, Pipinus veteri amicitiæ multum tribuens, legatos ad Aistulphum mittit, qui hominem adhortentur, res repetitas reddere: aliter enim se eas bello & armis breui repetiturum. Non paruit sanis admonitionibus Aistulphus, vnde Pipinus appetente iam verè, copias in Longobardos mouet, præmissis leuis armaturæ militibus, qui Aistulphi præsidia è clausturis alpium deturbarent. In planitiem deinde Insubrium descendens, cum longè ac latè omnia depopulatus esset, nemine obstante, Papiam Longobardorum sedem obsidione cingit & oppugnat, defendente Aristulpho, & qui cum eo in præsidio erant. At Stephanus, tot calamitatibus hominis pertinaciſſimi & prouincialium motus: pacem vltro Aistulpho postulatur, modò ablata restituat. Accepit tandem conditiones pacis Aistulphus, & plura etiam quàm quæ peterentur, promisit iureiurando interposito. Hanc ob rem Pipinus satisfactum pontifici arbitratus, soluta obsidione in patriam reuertitur, relicto Varreno huiusce pacis arbitro. Eunt Romam Stephanus & Varrenus, arbitrati Aistulphum promissa breui præstiturum qui contractis celeriter vndique copiis tumultuario magis quàm iusto exercitu eos subsecutus, Romam obsidione cingit: ac suburbana omnia vastat & incendit, maiore propè damno ex hoc latrocinio accepto, quàm trecentis iam ante & quatuor ac quadraginta annis inclinatione imperij sensissent. Rogatus denuo Pipinus à pontifice, vt vrbi Romæ perfidia & rabie Aistulphi laboranti opem ferret, exercitum quanta maxima celeritate potest, comparat.

Papia Lõgobardorũ sedes.

Turci quos vicerunt

Interim verò Turci meliores sedes expetentes, Alanos primò, mox Colchos, & Armenios, inde minoris Asiæ populos, postremò Persas & Sarracenos vincunt & opprimunt, anno domini septingentesimo quinquagesimoquinto. Sunt qui scribãt hos fuisse Scythas, ex his præsertim, quos Alexander Macedonum rex intra Hyperboreos ferreis repagulis clausit, hac metaphora vsi, quòd gentem indomitam in angulum illum tanquam in ergastulum inclusisset. Verùm cùm post multas illatas inuicem & acceptas clades de pace inter

inter Sarracenos & Turcos conuenisset, decretum est vt Turci, qui in Perside habitabant, Sarraceni appellarentur: atque ita æquiore animo Sarraceni in Asia regnare Turcos passi sunt: & quòd etiam eos breui accepturos Mahumetanam superstitionem videbant, adeo erant eorum ingenia ad malum prona.

Pipino autem iam in Italiam cum exercitu descendenti Gregorius Constãtini quarti imperatoris protho secretarius fit obuiam, hominem imperatoris nomine admonet, ne Exarchatum Rauennatem oppressum à Longobardis, ad se pertinentem, vel pontifici, vel Romanis dedat, si ei contingerit Longobardos superare, cui Pipinus ita respondet, se quidẽ in Italiam ideo venisse, vt & pontifici & populo Romano rem gratam faceret, cõsulturumque eorum commodis quoad eius fieri poterit. Deinde verò Papiam mouens, ita Aistulphum obsidione pressit, vt breui eum coegerit pristinas conditiones pacis accipere. Redditus itaque Romanis Exarchatus est: quicquid Padum & Apennium interiacet à Placentinis vsque ad stagna Venetorum: & quicquid intra Isaurum flumen, Apéninum & Hadriaticum continetur. Addo etiam quæ Aistulphus de Etruscis & Sabinis coeperat. Pipinus autẽ qui ad radices Alpium tamdiu constiterat, donec deditio fieret, relicto abbate Pholcado cum parte copiarum, qui Aistulphum in officio contineret, non prius alpes transcendit, quàm intellexit Aistulphum in venatione apoplexia interiisse, nondum plane deditione facta. Desiderius autem qui dux Etruriæ erat, copias Lõgobardorum statim vndiq; contrahit, regnum inuasurus. Idem quoque facit Rachisius Aistulphi frater, quem diximus monachi habitum sumpsisse. Hunc autem Longobardi omnes, præter eos, qui in Etruria erant, secuti sunt. Verum Desiderius multa pontifici & Romanis pollicitus, eos statim in sententiã suã trahit, qui quidẽ propere legato ad Rachisiũ misere, atq; inter hos Pholcadum abbatem, qui homini mandaret, vt armis discederet, ac Desiderio obtemperaret. Atque ita Fauentia & Ferraria postremò pontifici reddita, nomen Exarchatus cessat, qui centum & septuaginta durauerat annos, à Narsete vsque ad captam ab Aistulpho Rauennam. Foris itaque pace parta, atq; aucta mirum in modum ecclesiæ ditione, Stephanus habita synodo, oues suas atque earum pastores recenset, delinquentes castigat seruata clementia: errantes in viam rectam deducit, ignaros docet & admonet quid deceat episcopum, quid presbyterum, quid denique omnes sacris initiatos, proponit. Litanias præterea instituit ad placandam Dei iram, Itum est primo sabbato ad sanctam Dei genitricem ad præsæpe, secundo ab beatum Petrum in Vaticanum, tertio ad sanctum Paulum via Ostiensi. Restituit & basilicas quasdam ab Aistulpho, dum vrbem obsideret, comminutas, non tamen recuperauit sanctorum reliquias quas idem rex Papiam secum detulerat, ibique non indecorè in quibusdam basilicis collocauerat. His itaque artibus Stephanus vir sanctissimus bene de Deo de patria, de ciuibus suis, deq; omnibus Christianis meritus, pontificatus sui anno v. mense primo moritur, ac sepelitur in basilica Petri collacrymantibus omnibus, tanquam communi parente orbatis, vj. calendas Maij. Vacat tum sedes dies duos & xxx.

Pholcadꝰ alij Holcadus.

PAVLVS I

PAulus natione Romanus, patre Constantino Stephani secũdi frater in patriarchatu mores & doctrinã ecclesiasticã perdidicit, sub Gregorio secũndo & Zacharia pontificibus, à quo in diaconatus ordinem cum fratre ascitus est: verùm mortuo fratre in ipso pontificatu cum successor quæreretur, fuere qui Theophylactum archidiaconũ porponerent. Fuere item qui dicerẽt Paulũ ob integritatẽ vitæ & doctrinã in demortui fratris locũ subrogandũ esse. Exploso itaque post longã contentionẽ Theophylacto, solus bonorũ omnium 95. Pont

omnium suffragiis Paulus pontifex decernitur Constantini & Leonis temporibus. Erat autem Paulus vir mitissimi ingenij clementiæque singularis, & adeo Saluatoris nostri imitator, vt nulli vnquam malum pro malo redderet, sed contra malos, à quibus persæpe iniuria afficiebatur in bono vinceret. Hic autem tantæ pietatis & humanitatis fuit, vt noctu cum duobus & eò amplius tribus familiaribus cubicula pauperum ægrotantium circuiret, vnumquenque eorum & verbis & eleemosynis ad recuperandam valetudinem cohortatus. Carcerem quoque frequenter adibat, indeque plerosque ære alieno nexos, persoluto creditoribus prætio dimittebat. Pupillos & viduas circumuentas fraude causidicorũ tuebatur, & eleemosynis sustentabat. Idem quoque cõgregato, clero vniuersoque populo Romano, corpus beatæ Petronellæ Petri filiæ, vna cum sepulchro marmoreo his literis notato, Petronellæ filiæ dulcissimæ, ex via Appia in Vaticanum detulit, canentibus (vt fit) sacerdotibus, populoque celebritatem agente. Atque corpus ipsum sanctissimum in templo Apollinis ad caput Basilicæ patri dedicatæ collocauit. Interea verò cum Constantinus Imperator sacras imagines vbique demolitus, Constantinum regiæ vrbis episcopum, impietati suæ resistentem, verberibus necasset, in locumque demortui Nicetam spadonem sui sacrilegij conscium suffeciisset, pontifex ipse omni ex parte religioni consulens, nuncios Constantinopolim mittit, qui imperatorem adhortarentur, vt sacras imagines & statuas restitueret: id si facere recusaret, eidem anathematis censuram minarentur.

Sed Constantinus in sacrilegio suo pertinax, & sanas admonitiones contemsit, & Sabinum Bulgarorum regem in demoliendis sacris imaginibus eius impietatem imitatum, ingratiã recepit, cum antea bello Bulgaros persecutus fuisset. Ascito deinde Leone filio eius nominis quarto in partem imperij, cui Irenen Athenien sem mulierum omnium pulcherrimam, in matrimonium collocarat, fœdus cum Sarracenis iniit, stomachum orthodoxis Christianis facturus. Interea verò Pipinus & Taxillonem Bauarorum ducem suo imperio subijcit, & Saxones in amicitiam recipit, hac tamen conditione, vt trecentos equites, quoties bellum gerere oporteret, auxilio mitterent, cum Aquitanis diuturnum ei fuit bellum: quod quidem postremo Carolo adolescenti commisit, cum ipse senio confectus interesse non posset. Hoc bello absoluto, Carolus Borbonium, Claromontem, & multa de Aluernis oppida vi cepit. At Pipinus, quem diximus, annis grauem esse, non ita multo post moritur, duobus filijs Carolo ac Carolomanno in regno relictis. Sunt qui scribant hoc tempore mortuum esse Aistulphum Longobardorum regem, quem dixmus multa sanctorum corpora Romæ Papiam secum detulisse: eorumque sacella ædificasse, ac monasteria virginum, vbi & filias Deo dicauit. Monachos autem supra modum dilexit, quorũ etiam in manibus regni sui anno sexto, mense quinto moritur, In principio regni nimiũ ferox & audax, in fine moderatus. Tantæ præterea literaturæ fuit, vt edicta Longobardorum in leges retulerit. Huic (vt dixi) Desiderius dux militaris successit, languescente iam ob delitias Longobardorũ virtute. Moritur & Paulus in basilica Pauli via Ostiensi, restitutis quibusdam ecclesijs vetustate collabentibus: pontificatussui anno decimo, mense vno: eiusque corpus magna ac solenni pompa in Vaticanum defertur. Vacat tum sedes annum vnum mensem vnum.

STEPHANVS III.

96. Pont. Stephanus tertius, natione Siculus, patre Olibrio, anno domini septingẽtesimo sexagesimooctauo pontificatum inijt, vir certè doctus atque eruditus, & in rebus agendis, maximè verò ecclesiasticis, strenuus admodum ac constans. Hic enim à teneris annis Romã veniens, mandato Gregorij tertij in monast-rio

nasterio sancti Chrysogoni rationem bene viuendi, & doctrinam ecclesiasticam perdidicit, accepto clerici ac monachi ordine. Vocatus deinde à Zacharia Pontifice in patriarchatum Lateranensem, cum eius vita & doctrina ab omnibus probaretur, sanctæ Cæciliæ presbyter cum titulo instituitur, quem tamen & Zacharias & Stephanus & Paulus à se nunquam dimisere: tantæ probitatis erat & præstantiæ in agendis rebus. Mortuo autem Paulo, quem nunquam ne in extremo quidem spiritu reliquit, Desiderius, quem ex duce regem Longobardorum creatum esse adiuuante Paulo diximus, liberatus omni metu Pipini morte, Totonem Nepesinum ducem adhortatur, vt Constantinum fratrem vi etiam, quando largitione & ambitione fieri non possit, pontificem deligat. Is itaque Romam cum exercitu profectus, Constantinum fauentibus quibusdam amicis largitione & pollicitationibus corruptis, pontificem creat. Fuêre etiam qui Philippum quendam huic præponerent, qui statim abdicare se magistratu armis compulsus est. Cogitur & Gregorius Prænestinus episcopus, Constantinum ipsum laicum sacris statim initiare, atque episcopum inungere, cuius manus ita ob eam rem exaruisse miraculo dicuntur, vt eas ori admouere non posset. Cùm verò Constantinus munera pontificatus per annum obstinate exercuisset, tandem è sede deijcitur à populo Romano, ira & indignitate rei percito: in eiusque locum omnium suffragijs Stephanus tertius sufficitur. Hanc ob rem Constantinus in basilicam Saluatoris perductus, videntibus omnibus ac sacris canonibus perlectis vt fieri solet, deposito Pontificali habitu, magistratu se abdicat, in monasterio vitam priuatam ducere iussus. Tunc verò Stephanus in basilica sancti Hadriani inter tria fora à tribus episcopis consecratus, & ab vniuerso clero ac populo vt verus pontifex salutatus, ad corrigendos mores quorundam improborum, labefactare integritatem ecclesiæ Romanæ volentium, animum adijcit. Indicto itaque consilio, Carolum literis ac nuncijs adhortatur, vt primo quoque tempore episcopos quosdam Galliæ ad hanc rem doctrina & integritate morum idoneos Romam quamprimum mittat. Idem quoque cæteris principibus Christiani nominis scribit. Obtemperarunt omnes mandato pontificis, in Lateranensi basilica concilium habetur. Multa inter se de componendis ecclesiis rebus collocuti, Constantinum ad se perduci iubent. Nam cum Desiderij Longobardorum regis subornatione & Pauli cognomento Aphiarthæ imperatoris Constantinopolitani fraude, crebræ seditiones in populo Romano orirentur, quòd Desiderius reuocare animos Romanorum à Carolo ad imperatorem studeret: & interfecti plerique sunt, & Constantinus cuius causa tot mala committebantur, ab aduersa factione reclamante Stephano & indignante, oculis capitur. Sed ire obuiam populo in furorem verso nõ licet. Perductus itaque in medium Constantinus & accusatus, quòd nullis sacris initiatus, sedem apostolicam occupasset, omne crimen in vim populi & quorundam facinorosorum reijcit, quòd se etiam inuitum coëgerint pontificatum obire. Cùm verò in pauimento pronus & supplex iaceret veniam petens, commiseratione moti qui aderant, eum è medio duci iubent: atque ita rem integram in sequentem diem reijciunt maturius consulturi, quid in tali re facere oporteret. Verùm Constantinus sequenti die in conciliũ rediens, mutata sententia, ostendit quæ adhuc egerat, maiorum exemplo fecisse: quod & Sergius Rauennnatum archiepiscopus, & Stephanus Neapolitanorum, ex laico episcopus creatus sit. Ob hanc verò impudentiam indignati, qui in concilio aderant, eum turpiter eijcientes ad componendam rempublicam Christianam animum adiecere, abrogatis primò Constantini decretis. Institutum est autem omnium consensu, ne quisquam laicus, nisi per gradus ecclesiasticos ascendens pontificatum occupare auderet sub anathematis pœna. Promulgatum est item, vt qui episcopi dignitatem Constãtini tempore consecut fuerant, magistratu se abdicantes, ad pristinos ordines recíderent. Quod si istorum vita & doctri-

Constantinus laicus initiatur sacris.

na à populo probata fuissẽt placere vt ad sedem apostolicã venientes, denuo consecrarentur. Idẽ de presbyteris & diaconis adiudicatũ est. Vetitum tamen est, ne qui istorũ maiores gradus attingerẽt: vetitos credo, ne quid erroris, aut secta aliqua inde oriretur, tanquã ex seminario quodã discordię ac seditionis. Constitutũ est preterea vt quę Cõstantinus in re sacra egisset irrita haberentur, præter baptismum & chrisma. Postremò verò abrogata synodo Constantiniana, qua decretũ inter Græcos fuerat, vt sanctorum simulacra & statuæ è templis abraderentur, eijcerentúrue: constitutum est, vt eædem statuæ vbiq; restituerẽtur, anathematizãtes execrabilẽ & pernicioſam illam synodum, qua Dei immortalis conditio peior quàm hominum fieret. Referre enim statuas mortalium bene de repub. meritorum licet, ne ingrati videamur, vtq; eorum facta æmulatione imitari cogamur: Dei nõ licet, quem semper ante oculos, si fieri posset habere deberemus, si eius merita erga humanum genus, si naturæ diuinæ dignitatem inspicimus? His verò ex sententia peractis, decretum est vt sequenti die supplicationes haberentur, quibus & Deo gratias agerent, & iram ipsius, si qua ex hominum peccatis concepta esset, placarent. Itum est autem à Lateranensi basilica ad sanctum Petrum cum maxima omnium religione nudis pedibus, & à pontifice & ab omnibus, qui tum aderant.

Nunc verò adeò refrixit pietas & religio, non dico nudis pedibus, sed caligati & cothurnati vix supplicare dignantur. Non flent inter eundem, vel dum sacrificatur, vt illi sancti patres: sed ridẽt, & quidem impudẽter: de his etiam loquor, quos purpura insigniores facit non hymnos canunt. id n. seruile videtur, sed iocos & fabulas ad risum concitandũ inter se narrant. Quid plura? quò quis dicacior est & petulãtior, eò maiorem in tam corruptis moribus laudẽ meretur. Seueros & graues viros reformidat hic noster clerus. Quid ita? quia in tanta licentia malunt viuere, quàm bene monenti, aut cogenti obtemperare, & ob eam rem Christiana religio quotidie in peius labitur.

Ad Stephanum virum sanctissimum redeo, qui peractis supplicationibus statim quæ in cõcilio acta erant, & voce apocrisarij & scripto promulgauit, pœnamque anathematis illis proposuit, qui abrogare auderent, quæ in sancta synodo instituerãt. Verùm nõ ita multò post mortuo Sergio Rauẽnatum archiepiscopo, Michael eiusdem ecclesię scriniarius sedẽ occupat, nullis sacris initiatus, addiuuante Desiderio rege & Mauritio Ariminensiũ duce, quos Michael pecunia & largitione corruperat pulso Leone archidiacono quem potissimum clerus exp̃tebat. Ausi quinetiam missis ad Stephanũ legatis eum pecunia subornare, vt eundem Michaelẽ in ecclesia confirmaret: qui non modo dona reiecit, verum etiam edictum proposuit, quo ille anathematis pœna notaretur, nisi sedem relinqueret, quã cõtra ius fasq; occupauerat. Tam diu tamen vi Rauennatum eam obtinuit, quam diu aliquid habuit & profanum & sacrum, quod Desiderio munerũ cupientissimo elargiretur. Verũ cùm pontifex eò legatos suos misisset, cum oratoribus Caroli regis ob eam rem in Italiam missis, admonuissentq; quid maximè pontifex expeteret, statim eiecto Michaele Leonem deligunt, quem pontifex confirmauit. At verò cum ob hanc rem à Desiderio clanculum vexaretur, Carolum rogat vt Desiderium admoneat, vt ab iniuria inferenda caueat. Fecit id Carolus, & quidem perdiligenter, retinere tamen hominẽ in officio armis non potuit, quòd ei mortuo fratre, qui secũ paribus animis biennio regnauerat, multa bella obire necesse fuit. Aquitanos enim, quod bellum pater inchoauerat, in potestatem suã redegit. Vascones domuit in Aquitania positos. Deinde verò transmissis Pyrenæis montibus, fusis ac fugatis Sarracenis, vsque ad Bętim flumen peruenit, quò nunc in Hispania Sarraceni Granatę se continent. Interim verò Stephanus pastor quàm diligentissimus, & verus Petri successor, ac Christi imitator, quarto pontificatus sui anno moritur, mense quinto, die vij. & xx. sepelitúrque in basilica Petri. Eius autem ex morte dies nouem sedes tum vacat.

HA-

HADRIANVS I.

Adrianus primus, patria Romanus, patre Theodoro summæ nobilitatis viro, pontificatum iniens, nequaquam à maioribus suis degenerauit. Nam magnitudine animi, consilio, doctrina, & sanctitate vitæ, cum quouis optimo pontifice comparari potest. Cuius amplitudinem Desiderius Longobardorum rex veritus, statim de pace ineunda & de amicitia mentionem per legatos fecit. Verùm Hadrianus cognita hominis perfidia plusquam Punica, in aliud tempus pacem distulit. Interea verò mortuo Carolomanno, Berta eius coniunx, Hildegardæ Caroli vxori ob amplitudinem mariti inuidens, Adoarij cuiusdam consilio vsa, cum filijs ad Desiderium regem in Italiam confugit, qui eam perbenignè suscepit: & quod se tutiorem futurum hac ratione ab impetu Gallorum existimabat, & quod Francos propositis Carolomanni filiis, facilius sumpturos arma in Carolum regem, si quid in se moueret, arbitraretur. Verùm cùm obtinere ab Hadriano precibus non posset, vt filios Carolomanni reges inungeret, ad vim conuersus, in Rauennates mouens ditioni Romanæ obtemperantes, Fauentiam & Comaclum vi cepit. Præerat tum Rauennæ archiepiscopus & tribuni tres, qui primo quoque tempore ab Hadriano auxilium petierè. Pontifex autem primò quidem Desiderium nuntiis & literis adhortatus est, vt suis finibus se contineret, nec ditionem ecclesiæ inuaderet. Deinde verò vbi intellexit eum Vrbinum, Senogalliam, & Eugubium cepisse, tum magis atque magis minari, cum paulò pòst affuturum Deum vindicem violati fœderis diceret. Qui quidem in tantis minis nil aliud dicebat, quam pontifici in suas partes transeundum esse. Separare enim hominem ab amicitia Caroli omnino nitebatur, & ob hanc rem cum precibus & pollicitationibus id obtinere non posset, minabatur se vrbem breui obsessurum. Iam enim Spoletium cum Aldagasio Carolomanni filio venerat, inde tamen ad vrbem peruenturus (vt ipse dicebat) pacato agmine voti gratia. Verùm Hadrianus redactis in vrbem reliquijs omnium basilicarum, quæ extra vrbis mœnia habebantur, tres Episcopos ad Desiderium misit, qui ei sub anathematis pœna minarentur, ne vllo modo fines Romanos attingeret. Rex igitur veritus ne iram Dei incurreret, in Cisalpinam statim redijt. Interea verò Carolus ab Hadriano de iniuria sibi illata certior factus, Desiderium per legatos admonet, ac frustra quidem, vt res iniuria ablatas pontifici restitueret: aliter se breui cum exercitu affuturum, vt quod sponte nollet, id vi facere cogeretur. Vtrinque igitur magni parantur exercitus, sed Carolus mira celeritate vsus, præmissa parte copiarum quæ in transitu Apium Iouis montem occuparet, cum reliquo exercitu per montem Cinisium in Italiam descendit. fusoque ac fugato Desiderio obuiam facto, omnia longè ac latè populatur & capit. Desiderius autem desperatis rebus tanto accepto incommodo: Papiam se recepit, vxore ac liberis Veronam missis. At Spoletini, Reatini ac Longobardi omnes, qui eas regiones incolebant, audita Desiderij calamitate Romam venientes, se ac sua omnia Romani pontificis fidei committunt, adhibito iureiurando, depositio capillo & barba; quod apud eam gentem maximum veræ deditionis signum erat. Horum secuti exemplum Anconitani, Auximates, Firmani, pontifici se ac sua liberè dedunt. Longobardis autem ad suos redire nolentibus, Vaticani sedes ad incolendum concessa, quò posteà ex tota Italia multi suæ gentis confluxêre, istorum exemplo permoti. At Carolus relicto Bernardo patruele suo in obsidione Ticinensis vrbis, cum parte copiarum Veronam proficiscitur: quæ quidem ciuitas haud ita multò pòst inclinante in partes Francorum Berta ac Carolomanni fillijs, deditionem fecit. Aldegisius verò Desiderij filius indeabiens, ad imperatorem Constantinopolitanum confugit. Carolus autem

97. Pom.

autem acceptis in deditionem omnibus fermè Transpadanæ Italiæ vrbibus, Romam petit, vnà cum pontifice resurrectionis festum celebraturus: cui iam vrbi appropinquanti ad tria millia iudicum honoris gratia occurisse, bibliothecarius scribit: iudices eos vocás, qui nequaquam sordidis artibus impliciti essent, Expectabat hominem Hadrianus cum clero suo in gradibus sancti Petri: quem quidem accedentem mira benevolentia complexus est, nec retinere eum potuit, quò minus pedes suos exoscularetur. Inde post datam acceptamque salutem basilicam ingressi, cum ad altare Apostoli simul peruenissent, iurauerunt mutuo Carolus ac pontifex, Romani ac Franci, & perpetuam se amicitiam seruaturos: & communes eorum hostes fore, qui alteram partem lacessissent. Vrbem deinde ingressus, omnes basilicas piè admodum & religiosè inuisit, ac muneribus quibusdam ornauit. Nudius verò quartus posteaquam vrbem ingressus fuerat, quod dono pater Pipinus Gregorio tertio dederat, eadem ipse amplioribus priuilegijs confirmauit iureiurando interposito. Quæ quidem (vt Bibliothecarius refert) hæc sunt, quicquid in Liguria ab vrbe Luca iampridem euersa vsq; ad Alpes Italiæ fines pertinet, huic ditioni additur: & Corsica insula, & quicquid Lucam & Parmam interiacet. Additur & Forumiulij cum Exarchatu Rauennatum, cumque beneuentano & Spoletino ducatu. His autem rebus ita compositis, Carolus cum bona Hadriani gratia in Transpadanam rediens, sexto mense posteà quàm obsideri cœpta est, Papiam deditione occupat.

In Desiderium autem clementia vsus, hominem spoliatum regno, non etiam vita, Lugdunum cum vxore & liberis exulatum mittit. Versus deinde Arachinum Beneuentanum principem Desiderij generum, qui eius furores iuuerat, hominem pacem petere breui coégit, duobus filijs obsidibus datis. At verò dum iter in Cisalpinam facit, ad Cassinum diuertens religionis causa, omnia monasterij dona ab alijs principibus diuo Benedicto data confirmauit. Atque ita sedatis in tota Italia rebus propositisque Cisalpinæ firmissimis præsidiis, cum magna præda & gloria in patriam reuertitur. Caroli fratris vxorem & liberos secum ducens, quos quidem semper in honore habuit. Paulum quoque Longobardum Aquilienſis patriarchatus diaconum, Desiderio ob doctrinam & ingenium admodum charum, secum in Galliam ducens, libertate donauit: in pretioque aliquandiu habuit. Verùm cum posteà comperiisset hominem Desiderij libertatem quærere, eum in Diomedis insulam relegauit, vnde post aliquot annos aufugiens, & ad Arachim perueniens, rogatu Adelpergæ Desiderij filiæ & Arachis vxoris Eutropij historiæ duos libros addidit, à Iuliano principe vsque ad primi Iustiniani tempora omnia perscribens. Mortuo inde Arachi. Cassinense cœnobium ingressus, reliquum vitæ sanctissimè vsque ad mortem ducens, sæpe ad Carolum regem literas elegantes & humanitatis plenas scripsit, ab eodemque, à quò fuerat ob literaturam seruatus, vicissim accepit. Longobardi itaque quarto & ducentesimo anno postquam in Italiam venerant, regnum amisere, anno Domini septingentesimo septuagesimo sexto. Carolus autem nulla interposita mora in Saxones idololatras, qui ob eius in Italiam discessum rebellauerant, mouet, eosdemque, quibus cum ad triginta annos bella gesserat, vincit, & fidem Christi omnino suscipere cogit. Conuersus deinde in Hispanos, à nostra quoque fide alienos, Pampalunam & Augustam vi captas militibus diripiendas concessit. Neque Hispanis pacem & quietem daturus erat; nisi ipsi quoque integrè fidem Christi recepissent. In Galliam verò tum quoque rediens, rebus ex sententia gestis, dum Pyrenæos transit, in Vasconum insidias incidit: quo in prœlio licet se acriter tutatus sit, Anselmum tamen & Egibardum summos in bello duces amisit. Sunt qui eo quoque pœlio cecidisse scribant Rolandum Caroli ex sorore nepotem, post editam ingentem hostium cædem & stragem. Per. ei sine siti (vt aiunt) an vulnere, haud constat. Vascones vero tandem à Carolo superati, de-

defectionis ac perfidiæ meritas pœnas dedere. Mouet bellum in Francos, Taxillo Baiouariæ dux, Desiderij gener, solicitatis Hunnis, quod quidem celeritate sua prius penè Carolus confecit quàm inchoatum sit: huic quoq; pacem nõ negauit acceptis prius obsidibus. Dum hæc in Gallia gererentur, Constantinus orientis imperator elephantiæ morbo correptus, vnde fortasse nata est illa de lepra magni Constantini vana opinio, ob similitudinem nominis, moriens Leonem quartum imperatorem reliquit, qui adeò gemmis delectatus est, vt direpto sacrario sanctæ Sophiæ, coronam magni ponderis ac pretij sibi constituerit, qua quidem ita frequenter vtebatur, vt aut propter pondus, aut ob frigiditatem lapillorũ subito morbo correptus sit. Idẽ quoq; accidisse nostra ætate Paulo secũdo putauerim, qui adeò his mulieribus delinimẽtis delectatus est, conquisitis vndiq; magno precio gẽmis, & exhausto penè ecclesię Romanę ærario, vt quotiescunq; in publicũ prodiret, Cybeles quędã phrygia ac turrita, non mitrata, videretur. Hũc ego ortã tũ sudore præpinguis corporis, tũ gẽmarũ põdere apoplexiã illã puto, qua correptus subito morbo interijt.

Leone itaque mortuo, Irene eius vxor & filius Constantinus sextus imperitum accipientes, consilio trecentorum & quinquaginta episcoporum in Nicæna vrbe secundo habito instituere, vt qui sacras imagines delendas dicerent, perpetuò anathemate notarentur. Quam quidem constitutionem Constantinus adolescens patris flagitia secutus, quorundam improborum suasu, non ita multò pòst & abrogauit & matri omnino administrationem imperij ab stulit. Repudiata deinde vxore, Theodoram eius ancillam coronа imperij augustiorem redditam, in suos complexus traduxit. Subornauit & duces suos, quos in Italia habebat, contra finitimos: hos quidem vnico nuncio sua auctoritate Carolus in officio continuit, qui tum in Sclauos & Hunnos (quos Vngaros meritò dicemus) copias mouerat, quod horum incursionibus circa Danubium vexarentur omnia, quibus certè perdomitis, in Franconiam duxit maiorum suorum natale solum, vnde Franci nomen sumpsere. Qua quidem prouincia haud magno negotio in potestatem suam redacta, biennio post Theophylactus & Stephanus episcopi insignes Hadriani nomine synodum Francorum Germanorumque episcoporum habuêre: in qua & synodus (quam septimam Græci appellabant) & hæresis Feliciana de tollendis imaginibus abrogata est.

Synodus septima abrogata & hæresis Feliciana.

Hadrianus verò opera & auctoritate Caroli à terrore bellico securus, ad exornandam vrbem sacrasque basilicas animum adiicit. Nam & corpus beati Pauli laminis argenteis inclusit, & altare Petri Pallio exornauit auro intertexto, in quo depicta historia inerat quemadmodum angelus beatum Petrum è vinculis liberauerat. Restituit item & straui, marmoribus Pauli Apostoli atrium, iam antea vetustate collapsum, Instituit item, vt singulis diebus centum pauperes in atrio Lateranensi pascerentur, in quo etiam discumbentes pauperes picti cernebantur. Restituit præterea magna impensa aquæ ductus quosdam & vetustate & hostium maleficio collapsos: Alsietinum potissimum ductum, iam antea ab Augusto via Claudia ex lacu Alsietino duobus ac viginti millibus passuum in subiacentem Transtiberinam regionem magis ad vsum hortorum, naumachiæ, thermarumue, quàm ad potum, cum aqua illa insalubris haberetur. Sabatinum verò ex lacu, Sabatino nomen ducens, quem quidem lacum alio nomine Anguilariæ appellant, à tribus angulis quos præ se fert, via Aurelia in Vaticanum duxit, vt eo vterentur sacerdotes beati Petri, tũ ad vsum basilicæ, tũ ad lauandos Christi pauperes, qui in Paschate eleemosinam accepturi lauabantur ad imitationem apostolicæ doctrinæ & religionis. Molendi quoque vsum ea aqua interdum præstabat, è Ianiculo in planum cadens. Sabbatinum autem lacum Anguilariæ etiam appellatum fuisse declarat emtio Polæ Rutiliæ, quæ fundum hac ratione in ripa lacus Sabbatini, vel Anguilariæ emit, vt quicquid agri exhausto

lacu deficcaretur, id fundo Polæ adiudicaretur, quaquà versum fundus tenderet. Restituit & Iuliã à duodecimo lapide via Latina in vrbẽ ductã, quæ quidẽ (vt ait Frõtinus) Tepulę exagro Tusculano ductæ riua intercipitur. Ita verò Claudiam formã, reparauit via Sublacensi conceptam ad trigesimum octauum lapidem ex duobus fontibus amplissimis, vt eius aquæ pars in baptisterium Saluatoris ad Lateranũ deriuaretur, restituit etiam Virginis formam ab octauo lapide via Collatina in vrbem introductam. Tecta quoq; multarum basilicarum ob vetustatem ruinam minãtia, resarsit. Dum verò his operibus detineretur. Hadrianus, adeò in immensum excreuit Tiberis, vt & portã Flaminiã à fundamentis euerterit, & põtem Antonini Pij, quem olim Sublicium vocarunt, inter Ianiculum, & Auentinũ, & multa vrbis ædificia demolitus sit, secum & arbores & segetes & vrbis ornamenta trahens. In tãta autem calamitate hac diligentia Hadrianus vsus est, vt per vicos naiuiculas mitteret, vnde cibaria ob excrescentiã aquæ egredi domo nequeuntibus submistrarentur. Eos prætereà, qui tanta calamitate magis ac magis vexati fuerant, & verbis & muneribus consolatus est. Turres & vrbis muros collapsos restituit, centũ auri libris in eo sumptu expensis. Quid plura? nil prætermisit in vita Hadrianus, quod ad bonum principem, & ad optimum põtificem pertineret. Nam & religionem Christianam, & libertatem ciuium suorum & vitam pauperum, pupillorum viduarum acerrimè tutatus est. Moritur autem pontificatus sui anno tertio & vigesimo, mense x. die decimoseptimo: sepelitur- que magna cum laude in basilica Petri sexto calendas Ianuarij.

ANNOTAT.

Sub Hadriano papa, Desiderio Longobardorũ rege à Carolo Magno prælio victo, & capto, ipsorũ regnũ, quod C C. et amplius annis duraucrat, in Italia defecit. Auctores Anast. Bibliothecarius in vita Hadriani papæ, Annoninus ex Adimaro lib. 4. cap. 69. 70. & 71. Eginardus in vita Caroli magni, & abbas Vrspergensis.

Nemo porro post apostolum Petrum Romanorum põtificum diutius in pontificatu, quam Hadrianus papa vixit. Sedit enim, vt ex eius sepulchri elogio intelligitur, annos xxiij. menses x. et dies. xvij. Huius autẽ Epitaphium. quod à Carolo magno editum, sepulchro eius in basilica sancti Petri collacatũ est, subiycere placet, quod est eiusmodi.

Hic pater ecclesiæ, Romæ decus, inclytus auctor
Hadrianus requiem papa beatus habet.
Vir cui vita Deus, pietas, lex, gloria Christus,
Pastor apostolicus promptus ad omne bonum
Nobilis, ex magna genitus iam gente, parentum,
Sed sacris longè nobilior meritis.
Exornare studens deuoto pectore pastor
Semper vbique suo templa sacrata Deo.
Ecclesias donis, populos & dogmate sancto
Imbuit, & cunctis pandit ad astra viam.
Pauperibus largus, nulli pietate secundus.
Et pro plebe sacris peruigil in precibus.
Doctrinis, opibus, muris erexerat arces
Vrbs caput orbis honor inclyta Roma tuas.
Mors cui nil nocuit, Christi quæ morte peremta est
Ianua sed vitæ mox melioris erat.
Post patrem lacrymans Carolus hæc carmina scripsit
Tu mihi dulcis amor, te modo plango pater.
Tu memor esto mei, sequitur te mens mea semper

Cle-

Cum Christo teneas regna beata poli.
Te clerus, populus, magno dilexit amore,
Omnibus vnus amor optime præsul eras.
Nomina iungo simul titulis clarissime nostra
Hadrianus Carolus rex ego, tuq; pater.
Quisq; legas versus, deuoto pectore supplex
Amborum mitis dimisirere Deus.
Hæc tua nunc teneat requies charissime membra,
Cum sanctis anima gaudeat alma Dei.
Vltima quippe tuas donec tuba clamet in aures,
Principe cum Petro surge videre Deum.
Audituras eris vocem scio iudicis almam.
Intra nunc Domini gaudia magna tui,
Tum memor esto tui nati pater optime posco,
Cum patre dic natus pergat & iste meus.
O pete regna pater felix cælestia Christi,
Inde tuum precibus auxiliare gregem.
Dum sol ignicomo rutilus splendescit ab axe
Laus tua sancte pater semper in orbe manet.

Sedit beatæ memoriæ Hadrianus papa Annos xxiij. menses x. dies xvij. obiit septimo Kal. Ianuarij.

LEO III.

98. Pont.

TEo tertius, patria Romanus, patre Azzupio, pontifex creatur, ac meritò quidem. Ab ineunte enim ætate ita erat educatus & eruditus disciplina ecclesiastica, vt dignus esset qui cæteris anteferretur. Fuit præterea vir castus, integer, pudicus, facundus, doctorum virorum ita amator, vt eos vndiquaque ad se præmijs alliceret, eorumque consuetudine mirum in modum delectaretur. Præterea verò ægrotos visere, eosque ad patientiam adhortari, eleemosynas indigentibus præbere, desperatos consolari, errantes in viam rectam deducere prædicationibus, admonitionibusque, quibus plurimũ ob eloquentiam & doctrinam valebat, ei peculiare fuit homo certe ita mitis ingenij, vt omnes diligeret, neminem odio haberet, tardus ad iram, ad miserendum promptus, insignis pietate, fortissimus rerum ecclesiasticarum honorisque diuini procurator & defensor. Creatur itaq; (vt dixi) pontifex vno omnium consensu in natalitijs Stephani prothomartyris, sequentique die acclamantibus omnibus præfauore, in sede Petri collocatur.

Irene Constantini imp. mater.

Iisdem verò temporibus Constantini imperatoris mater Irene, filij flagitia nequaquam ferens impellẽtibus quibusdam ciuibus Constantinopolim reuertitur, ac Constantinum captum oculis in carcerem conijcit: vbi & meritò tanquam sacrilegus minimæque pietais quippe qui matrem relegauerat, vitam finiuit. Interim verò cum Carolus multis rebellantibus vndique lacesseretur, Pipinum filium in Vngaros misit, quos quidem grauibus prœlijs superatos, tãdem ad deditionem compulit. Adelphonsus autem Asturiæ & Galliciæ rex acceptis, à Carolo auxiliaribus copijs superatisq; Sarracenis, Vlyxibonum vi cepit, qui verò in præsidio Barchinonæ erant. Carolo audita Adelphonsi victoria, se confestim dedũt. Superantur & Bauari, qui Foroiulianos vexabãt, ab Henrico Caroli præfecto.

Interea verò Leo tertius dum supplicationes à beato Gregorio institutas, Romæ agit cum populo & clero, Paschalis primicerij & Campuli presbyteri fraudibus apud ædem Beati Siluestri captus, ac pontificali amictu priuatus, multisque verberibus adeo cæsus

vt

vt oculis & lingua captus putaretur, in monasterio sancti Erasmi in vincula cõijcitur: vnde postea Albini cubicularij industria custodes fallens, in Vaticanum sese proripuit: ibiq; tandiu latuit, quo ad Vinigisius Sploletinorum dux clanculum accersitus, eum incolumen Spoletium perduxit, cohortibus militum itinere stipatum, ne aliqua hostium vi obrueretur. At seditio si cum sæuire in Leonem & Albinum non possent, eorum domos à fundamentis diruunt. Iidem quoque (adeò audaces erant & temerarij) ad Carolum qui tum bello contra Saxones gerebat, quoque Leonem profectum intellexerant, accusandi hominis causa peruenêre. Verùm Carolus reiecta in aliud tempus disceptatione, pontificem cum egregio comitatu Romam mittit, se eò breui peruenturum pollicitum componendarum rerum Italicarum gratia. Leoni verò ad pontem Miluium honoris & gratulationis causa clerus ac populus Romanus obuiam factus, virum sanctissimum in vrbem introducunt, Carolus autem non diu immoratus per Maguntiacos in Belgis positos, Noricumque montem in Forumiulij descendens, Taruisinos graui supplicio afficit, quòd Henricum præfectum occidisset. Creto verò in huius demortui locum altero, Rauennã primo, mox Romã expectatus proficiscitur, vrbem ingredienti omnia certe, & merito quidem honoris genera adhibita sunt. Octauo autem die postea quam vrbem ingressus fuerat, in basilica Petri astante populo & clero, episcoporum omnium, qui eò ex tota Italia & Francia conuenerant sententias de vita & moribus pontificis rogat. Verùm ab omnibus vna voce responsum est, sedem apostolicam omnium ecclesiarum caput, à nemine (laico præsertim) iudicari debere. Omissa autem ob tam graue responsum à Carolo quæstione, Leo pontifex, qui id iudicium maximè expetebat, suggestum conscendens, ac euangelia in manibus retinens, iure iurando affirmauit se omnium rerum, quæ sibi obijcerentur, in sontem esse. Fuit is dies Idibus Decembris, salutis anno octingentesimo. Dum hæc autem Romæ ægerentur, Pipinus mandato patris Beneuentanos duce Grimoaldo finitimos suos vexantes aggressus, magnis cladibus ita perdomuit, vt ægre se mœnibus tuerentur: cui bello Vinigisium Spoletinum ducem præficiens ad patrem reuertitur imperij coronam breui sumpturum. Nam pontifex Carolo optimè de ecclesia Dei merito aliquam gratiam relaturus, cum videret imperatores Constãtinopolitanos ægre id nomen tueri, ac ob eam rem vrbem & Italiam ipsam magnas calamitates passam, in basilica Petri post solennia sacra populi Romani scito ac precibus ipsum Carolum magna voce Imperatorem decernit, ac diademate donat, ter acclamante populo Romano, Carolo Augusto à Deo coronato magno & pacifico imperatori vita & victoria. Pontifex item hominem inunxit vna cum Pipino filio quem Italiæ regem solenni decreto pronunciauit. Accepta itaque imperij potestate Carolus Campullum & Paschalem coniurationis reos, capite plectendos censet. At pontifex omni ex parte clemens, à Carolo rege tamen obtinuit, vt his vita condonaretur, in Franciam tantummodo relegarentur. Post hoc verò fuere qui Carolo suaderent, vt omnes Longobardos Italia expelleret. Verum cum id nequaquam tutum videretur, quòd multis Italiæ populis sanguine & affinitate coniuncti essent, censuere simul & Carolus & Leo, vt Longobardorum nomen ibi tantummodo remaneret, vbi ea gens præcipuè sedem habuisset.

Sedes Apostolica omnium ecclesiarum caput.

Pipinus autem cum in Samnium rediisset frustraque per aliquot menses Beneuentum oppugnasset, Theate se conferens, oppidum vi captum incendit ac diripit. Inde Ortonam & Luceriam mouens, eas ciuitates timore perculsas in deditionem statim accipit ac Grimoaldum Beneuentanum ducem Luceriæ capit: qui non ita multo post dolore animi periit. Interea verò Constantinopolitana imperatrix missis in Italiam legatis, cum Carolo pacem & fœdus iniit, imperiumque his terminis diuisit, vt Irene ea Italiæ parte potiretur, quæ ad dexteram Neapoli incipens, ad sinistram Syponto (quæ vrbs nunc

Man-

Manfredonia dicitur infero superoq́ue mari clauditur vnà cum Sicilia. Reliqua verò Italiæ pars Carolo ipsi ex fœdere obtigit, ea tamẽ loca semper excipio, quę ditionis ecclesiasticæ habebantur. At Nicephorus patricius ægrè ferens Irenes mulieris imperium, cùm eam dolo captam Lesbum in exilium misisset fœdus iam antea initum per legatos cum Carolo renouat, qui tum Saxones toties deficientes, migrare in Franciam cum vxoribus & liberis compulit, eos in itinere cum legionibus subsequens ne quid maleficij inter eundum committerent.

At Leo cum seditionibus semper vexaretur, ab vrbe discedens, Mantuam proficiscitur ad visendum Christi sanguinem, qui tum miraculis magno in pretio erat. Is autem à Mantuanis perbenignè susceptus, approbato Christi sanguine ob frequentia miracula, ad Carolum proficiscitur, vt hominem veritatis cognoscendæ cupidum eius rei certiorem faceret: simulq́; etiam vt de componendis rebus Italicis inuicem colloquerentur. Rediens deinde in Italiam, adiuuante Pipino rege, mandato patris, de coniuratis quibusdam & seditiosis non sine clementia supplicium sumpsit.

Carolus autem iam senio grauis, cùm intellexisset Pipinum, quem (vt diximus) Italię regem prę fecerat, Mediolani mortuum esse, Ludouicum filium minorem natu, Aquitaniæ regem & imperij successorem, Bernardum verò nepotem Italiæ regem declarat, eiq́ue mandat, vt Ludouico rebus in omnibus obtemperet. Fines imperij hos esse voluit: in Gallia Rhenum ac Ligerim, qui in Celtis oriens, eos à Biturigibus diuidit: in Germania verò Danubium & Sauum fluuios: his autem prouincijs Aquitaniam, Vasconiam, magnam partem Hispaniæ, Cisalpinam, Galliam, Saxoniam, vtranque Pannoniam, Istriam, Liburnos addidit: maritima verò Dalmatiæ Imperio Constantinopolitano subiecta erant. Rebus autem ita compositis, dum Aquisgrani esset valetudinis causa, propter aquas calidas, quæ ibi scaturiunt, febre ac dolore laterum moritur, ætatis suæ anno secundo & septuagesimo, quinto calendas Februarij: salutis verò anno octingentesimo ac quintodecimo, eius autem corpus nullo non genere honoris adhibito, in templo beatæ Virginis, quod ipse magnis sumptibus Aquisgrani extruxerat, sepelitur hoc addito epigrammate:

MAGNI CAROLI REGIS CHRISTIANISSIMI, ROMANORVMQVE IMPERATORIS CORPVS HOC SEPVLCHRO CONDITVM IACET.

Fuit autem Carolus, si eius res gestas tum domi tum foris inspicias, tantæ amplitudinis & integritatis imperator, vt postea neminem superiorem, nedum parem habuerit, adeo autem (cum ei per otium liceret) studijs literarum delectatus est, vt primus (suadente tamen Albino) gymnasium Parisiense instituerit. Tres autem mensas argenteas habuit, quarum vnam (in qua vrbs Constantinopolitana insculpta erat) basilicæ beati Petri, aliam (vbi imago vrbis Romæ cernebatur) ecclesiæ Rauennati dono dedit: Tertiam filijs reliquit vbi inerat orbis terrarum descriptio. Sunt item qui scribant hanc auream fuisse.

At verò Leo pontifex restituto sancti Pauli tecto, quod terræmotu conciderat, ædificatoq́; à fundamentis apud sanctum Petrum ampliſſimo hospitali, quod Græci xenodochiõ vocant, necnon institutis trium dierum supplicationibus ante Diem Ascensionis, quibus prima die ab ecclesia Dei genitricis ad Præsepe, ad basilicam Constantinianam, secunda ab ecclesia beatæ Sabinæ martyris ad sanctum Paulum, tertia à sancta Cruce in Hierusalem ad S. Laurentium extra muros ibatur: moritur primo ac vigesimo pontificatus sui anno, quo etiam cometes apparuit (vt nonnulli putant) tantæ calamitatis indicium. Sepelitur autem in basilica Petri pridie idus Iunij, eius in morte sedes tum vacat diebus decem.

STE-

STEPHANVS IIII.

29. Pont.

STephanus quartus, patria Romanus patre Iulio, pontificatus sui mense tertio ad Ludouicum imperatorem in Gallias proficiscitur: quamobrem autem id fecerit, haud satis constat. Sunt tamen qui coniectant, id ab eo factum ad vitandam seditionem & reliquias Campiulanæ cõiurationis, quæ iam inualescebat mortuo Leone, in Aurelianis tunc erat Ludouicus imperator cognomento Pius: qui vbi intellexit pontificem aduentare, statim ei honoratissimum quenque obuiam misit: maximè verò Theodolphum Aurelianorũ Episcopum, cum clero & magna populi parte. Ipse verò ad primum lapidem prodiens, cùm hominem vidisset, ex equo descendit: atque eum, data acceptaque salute, cum maxima veneratione in vrbem introducit, precedente clero, ac sæpe carmen repetente, Te Deum laudamus. Erat enim Stephanus ex nobili genere ortus, tantæ doctrinæ & integritatis, vt facilè apud omnes sanctitatis nomen nanciscereturr quippe qui sub duobus sanctissimis viris Hadriano & Leone educatus, rationem bene ac beatè viuendi didicerat. In vrbẽ introductus, sustentante eum imperatore propter impetum multitudinis studio videndi concurrentis, in regiam diuertit, vbi & sæpe cum imperatore de componendis Italiæ rebus collocutus est: & ita se mutuò conuiuiis excepere, vt rarò alter sine altero conuiuaretur. Retinuisset hominem apud se diutius imperator, nisi tum grauibus implicitus bellis, sese obiicere hosti necesse fuisset. Nam & Vascones ab imperio defecerant, quos breui in potestatem suam redegit: & Britones res nouas molientes, armis in officio continuit, & conuẽtu Aquisgrani habito, legatis Sarracenorum Cæsaream Augustam incolẽtium, pacem concessit. Abiturus itaq; Stephanus ad imitationem Saluatoris nostri, qui etiam inimicis pepercit, à Ludouico impetrauit, vt exulibus omnibus, & captiuis, quos sceleris conuictos in Leonem admissi Carolus mulctauerat, redire ad vrbem Romam liceret. Secum quoq; detulit crucem magni ponderis magnęq; æstimationis, quam Ludouicus sua impensa beato Petro dicauerat. At verò sanctissimus pontifex ad vrbem rediens, septimo pontificatus sui mense vita functus in basilica Petri sepelitur. Sedes autem eius morte, dies vndecim tum vacat.

PASCHALIS I.

100. Pont.

PAschalis patria Romanus, patre Bonoso, nulla interposita imperatoris auctoritate pontifex creatur: hanc ob rem vbi pontificatum iniit, statim legatos ad Ludouicum misit, qui eius rei culpam omnem in clerum & populum reijcerent, quòd ab his vi coactus esset pontificium munus obire. Accepta hac satisfactione Ludouicus respondit populo & Clero, maiorum instituta & pacta seruanda esse, cauerent ne deinceps maiestatem læderent.

In conuentu autem apud Aquisgranum habito, Lotharium filiũ maiorem natu, imperij socium sibi deligens, Pipinum secundum à Lothario Aquitanię, Ludouicum tertium Bauarię, reges appellauit. At verò cum Bernardus Italiæ rex, instigantibus quibusdã Episcopis & seditiosis ciuibus ab imperio defecisset, coegissetque ciuitates quasdam & populos in sua verba iurare, Ludouicum in se concitauit, qui præfectos quosdam cum satis valida manu in Italiam misit. Horum verò impetus retardere conatus Bernardus, in Alpibus superatur. Seditionis auctores statim capti necantur. Ipse verò Bernardus quamuis supplex veniam peteret, Aquisgrani supplicio capitali afficitur. Episcopi autem tanti mali auctores synodali decreto in monasteria quædam relegantur. Sedato itaq; Italico tumultu verius quàm bello, in Saxones, qui ab imperio defecerant, copias mouet, eorumque tyrannum Viromarchum regnum affectantẽ, & secum congredi ausum superat atq; interficit.

Deinceps

Deinceps verò Lotharium filium regem Italiæ declaratum, ad pontificem misit, à quo in basilica Petri inungitur, & Augustus appellatur. Interea verò tumultuāte Italia, & ad res nouas spectante, cum Lotharius tantis motibus nequaquam se parem cerneret, maiores copias paraturus, ad patrem se contulit. Hanc ob rem Theodorus Primicerius, & Leo Nomenclator Romæ in Lateranensi palatio per seditionem confossis oculis necantur. Fuere qui tantum crimen in Paschalem reiicerēt: qui quidem in synodo triginta Episcoporum habita, & coniecturis, & rationibus, & iuramēto à tanto se crimine liberauit. Accepit hanc satisfactionē Ludouicus, & vt Bibliothecarius ait, cum Paschali rescriberet, ne deinceps seditio ex re incerta oriretur, ciuitates Etruriæ imperio subiectas literis declarauit: Arretinum, Volaterras, Clusium, Florentiam à patre Carolo restitutam & auctam, Pistorium, ducam, Pisas, Perusiam, & vrbem veterem: cætera verò ecclesię Romanæ asscribebat. Ad-
Lidit & Tudertum in Vmbria, & vltra Appenninum Flaminiam, ac Rauennæ vrbis Exarchatum. Idem quoque Bibliothecarius scribit. Ludouicum liberam eligēdorum Episcoporum potestatem Paschali dedisse, cùm antea ea quoq; in re imperatores consulerentur: quam potestatem ab Hadriano pontifice Carolo concessam, idem auctor refert. Paschalis itaq;, quem Stephanus ob eius virtutem & doctrinam dum viueret, monasterio beati Stephani martyris in Vaticano præfecerat, pontificatum iniens, & corpora sanctorum minus religiosè iacentia, in vrbem cum maxima veneratione introducta, honestiore loco recondidit, & captiuos persoluto creditoribus præcio, è vinculis liberauit. Idem quoque Praxedis beatissimę Christi martyris templum à fundamentis extruxit, non longè à veteri, quod iam ob vetustatem & incuriam sacerdotum ruinam minabatur: quo quidem in templo à se dedicato & persepe celebrauit, & multorum corpora sanctorum collōcauit, iam autem in cœmeteriis passim & sine veneratione iacentia. Extat & in eadem basilica oratorium beatę Hageneti dedicatum, quod ipse pluribus ornamentis augustius reddidit. Idem quoque beatæ Cæciliæ templum extruxit, quod carmen in apside notatum nunc etiam indicat, eò quoque loci & ipsius virginis & eius sponsi Valeriani, Tuburtij Maximi martyrum, Vrbani, Lucij, pontificum corpora collocauit, multis additis muneribus & ornamentis ex auro, argento & quouis genere marmorum. Restituit præterea beatæ genitricis templum ad præsepe vetustate quassum, eiusque apsida in meliorem formam redegit. Qui non ita multò pòst nullo religionis, pietatis, humanitatis, benignitatis exemplo præter missio, septimo pontificatus sui anno, mense tertio, die decimoseptimo moritur, sepelitur que in basilica Petri. Vacat tum sedes dies quatuor.

Libera potestas eligēdorū Episcoporum Paschali data.

EVGENIVS II.

VGenius secundus, patria Romanus, patre Boēmundo, tantæ religionis, sanctitatis, doctrinæ, humanitatis & eloquentiæ fuit, vt omnium consensu pontifex crearetur, eò maximè tempore, quo Lotharius in Italiam veniens, magistratum delegit, qui populo Romano ius diceret. Romani enim imperante Carolo ac filiis, libertate aliqua post longam & grauem seruitutem vsi sunt. 101. Plat.

Interim verò Ludouicus cùm quadraginta diebus ferro ac flamma Britanniam vastasset, acceptis obsidibus Rhotomagum petit, vbi Michaēlis Constantinopolitani imperatoris oratores audit, eum consulentes, quid de sacris imaginibus faciendum censeret, abolendæne, an restituēdæ viderentur. Hos autem ad pōtificem reiecit, cuius maximè intererat ea de re decernere. Bulgaros deinde Pannonias inuadentes primò quidē pepulit: verùm cùm Haydo Aquitanię præfectus rebellasset, Abderamāni Sarracenorū regis auxilijs fretus, omittere tantum bellum necesse fuit, hanc ob rem Bulgari per medias Pannonias

in

in Dalmatiam infesto agmine penetrarunt. Sed antequàm Ludouicus in Haydonem mouisset, magnam Hispaniæ partem deficientibus populis iam occupauerat, dimissa circunq; uaq classe, quæ maritimas ciuitates vexaret. Solus autem Bernardus Barchinonensium comes terra mariq; vexatus, in imperatoris fide permansit.

At Eugenius dignitate corporis & præstantia animi insignis, spretis rebus omnibus humanis, vel potius fortunæ bonis, ad munificentiam & liberalitatem versus adeo rem frumentariam curauit, vt nullibi vilius, quàm Romæ, annona venderetur. Prætereà verò pauperum, pupillorum, viduarum causas & vitâ ita tutatus est, vt ab omnibus meritò pauperum pater diceretur. Hoc autem genere viuendi & ante pontificatum vsus est: & dum beatæ Sabinæ in Auentino presbyter esset, quam ædem pontifex in meliorem postea cultum restituit: & dum basilicæ Lateranensis archipresbyter esset, quo ex loco, deinceps tantæ integritatis & modestiæ fuit, ad pontificatum omnium suffragiis traductus est. Huius prętereà opera & precibus, captiui omnes & exules ex Gallia tandem ad vrbem redire, quos bonis paternis & fortunis omnibus spoliatos, suis facultatibus sustentauit, & in vita retinuit. Per eum quoq; non stetit, quò minus Sico dux Beneuentanus Neapolitanos obsidione solueret, quos tum vehementer premebat: vnde beati Ianuarij corpus Beneuentum transtulit, & in maiori basilica cum Desiderio & Festo honorificè collocauit. Siconem nanque mouere in Sarracenos pontifex adhortabatur, qui Panhormum in Sicilia iam cæperant. Cùm his itaque artibus in pontificatu annis quatuor vixisset, moritur pontifex optimus collacrimantibus omnibus, & suam vicem potius, quàm mortem sanctissimi viri, dolentibus, cùm mors ei ad felicitatem via optatissima esset, sepelitur autem in basilica Petri Apostolorum principis.

VALENTINVS I.

102. Pōt. VAlentinus patria Romanus, patre Leontio, tantæ virtutis & sanctitatis fuit, vt nondum presbyter, sed diaconus summum pontificatus gradum meruerit: nec mirum, quippe cùm apud Paschalem & Eugenium viros sanctissimos & doctrinam & rationem benè ac sanctè viuendi à teneris annis vsque ad maturam ætatem didicisset. Non ludis, non iocis, aut voluptatibus intentus, vt pleriq; omnes adolescentes facere consueuerunt, sed doctrinam & beatè viuendi normam ex lectione veterum, & exemplo sanctorum pontificum sumens. Fuit prætereà in homine tanta ingenij dexteritas, tanta eloquentia, vt facilè quod vellet, suaderet & dissuaderet: nil nisi sanum, & quod doctrinam saperet ac modestiam, proponens. Postremò autem pietate, clementia, liberalitate, tum in vita priuata, tum in pontificatu, nullo maiorum secundus est habitus. Has ob res omnium consensu pontifex creatus, meritis hominum, qui tum erant, id fortasse exigentibus quadragesimo pontificatus sui die moritur, ac in basilica Petri sepelitur, conquerentibus omnibus eum hominem sibi morte sublatum esse: quo stante labefactari Romana libertas, & Christiana religio vix poterat. Vacante autem sede Sicardus dux Beneuentanus, qui patre mortuo tyrannicam vitam ducebat, Deusdedit montis Cassini abbatem, à quo pecunias expetebat, in carcerem coniecit, quo in loco non sine opinione sanctitatis mortuus est.

GREGORIVS IIII.

103. Pōt. Sarraceni Asiam occupauerunt. GRegorius quartus, patria Romanus, patre Ioanne, tituli Sancti Marci presbyter eo tempore pontificatum inijt, quo & Sarraceni Asiam occupantes, ad sancta Palestinæ loca Christianis aditum intercluserè.

Et Mauri in Siciliam classe delati, ipsius insulæ magnam partem vastauerunt,

runt, occupato (vt dixi) Panhormo. Nec prohibere Veneti potuêre. quò minus id facerẽt, eò classe rogatu Michaëlis imperatoris Cõstantinopolitani contẽdentes. Maior enim erat Maurorum classis, maiores etiam nauales copiæ. Crescebat tum res Veneta, quæ originem à Venetis omnibus habuerat, eo maximè tempore, quo Hunni Attila rege Aquileiam, Concordiam, Altinum, aliasque Venetæ prouinciæ vrbes cæperunt, ac diruerunt, à fœuitia barbarorum solis æstuarijs & paludibus seipsos tuentes. Dux Venetorum Iustinianus Patritius tum erat cuius nomen ideo commemorare libuit, quod suis temporibus corpus sancti Marci Alexandria à mercatoribus Venetis in patriam delatum est: vbi nunc in maxima veneratione habetur, extructo egregio templo in celebriore vrbis loco, multisque donarijs in ipso sacello reconditis. Hinc primum Veneti Marci imaginem vrbis patroni in vexillis retulere.

Corpus S Marci à Venetis mercatoribus in patriam delatum est.

At verò Gregorius cum intelligeret à Venetis barbaros pelli ex insula non posse, legatos ad Ludouicum & Lotharium misit, qui eos rogarent, vt primo quoque tempore Siculis auxilium ferrent. Tergiuersabantur hi, cum dicerent id bellum ad Michaelem imperatorem Constantinopolitanũ pertinere, se tamẽ paratos esse communi impensa communibusque copijs rem ipsam gerere. Interea verò cùm legati ea de re vltro citroq; mitterentur, Bonifacius Corsicę comes, cum fratre Bertario, & auxilijs quorundam populorum Etruriæ, classe in Africam delati, inter Vticam & Carthaginem quater cum hostibus congressus tantam hominum stragem edidit, vt coacti sint Mauri, vt olim à Scipione vexati, suos ex Sicilia reuocare, qui patriæ laboranti auxilium ferrent. Hac igitur ratione Sicilia à barbarorum manibus liberata est. Redijt itaque ex Africa in Corsicam Bonifacius cum classe victrici ingenti præda onusta. Sunt qui scribãt, dum omnia vbiq; in Italia placata essent, Lotharium ægrè ferentem quod Ludouicus Carolum natu minimum, cui postea Caluo cognomentum fuit, rebus in omnibus sibi præferret, patri vincula indidisse, nec ita multò pòst eum liberum dimisisse: eaq; oportunitate barbaros illectos, ex Africa cum ingenti classe in Italiam delatos, Centumcellis applicuisse: vrbemque (quæ nunc Ciuitas vetus appellatur) vt quidam volunt, deiecisse atque inde Romam mouentes, vrbem ipsam cæpisse, quod quidem vero dissonum est. De Centumcellis non negauerim. Barbaros verò vrbẽ oppugnare adortos constat: sed Guidone Cisalpinæ Marchione eã acriter defendente, incensis suburbijs, ac basilicis Petri & Pauli via latina, in saltum Caffinatem mouentes, vbi sancti Germani oppidum & monasterium beati Benedicti in monte positum auertissent, iuxta Lyrim fluuium ad mare descendẽtes, classe ab Ostia eo aucta, Tarentum & Siciliam inuasere: atq; (vt dixi) Bonifacij virtute in patriam à ciuibus bello oppressis reuocati sunt. Crediderim ego tum Bartholomæi Apostoli corpus ex Lypari Siciliæ, Beneuentum translatum fuisse à Sicardo Beneuentanorũ principe, qui tanto bello interfuit, ne sanctissimi Apostoli corpus in hostium Christiani nominis manus deueniret. Ad Gregorium redeo, qui tantæ modestię fuit, vt electus à clero populoque Romano, nõ prius pontificium munus obire voluerit, quàm à legatis Ludouici imperatoris ob eam causam Romam missis, qui diligenter tantam electionem discusserant, confirmatus esset. Fecerat id Ludouicus nõ superbia motus, sed ne iura imperij amitteret, quippe qui natura clemens & humanissimus est habitus, quique iura ecclesiæ & dignitatem semper tutatus est. Instituit enim ne Christi serui vlli seruituti humanæ subiecti essent: & vt vnaquaque ecclesia suos prouentus haberet, vnde sacerdotes viuerent, ne ob inopiam rerum, cultum diuinum desererent: néue ob necessitatem quæstui sese dederent. Idem prætereà octingentesimo ac trigesimo dominicæ incarnationis anno, synodum multorum Episcoporum habuit, excogitatam ad honorem Dei & vtilitatem ecclesiasticæ dignitatis: in qua quidem constitutũ est, ne Episcopi & clerici cuiusuis gradus pretiosas & exquisitas vestes,

vtpote sericas & coccinei coloris aut bracteatas ferrent: néue in digitis gemmas, nisi dum præsules sacrificant, ne in cingulis, calceis, aut crepidis aurum & argentum ferrent, quæ certè procul ab omni religione sunt, & magnæ incontinentiæ ac vanitatis signa manifestissima. Vtinâ nostris temporibus Ludouice viueres. Indiget nunc ecclesia tuis sanctissimis institutis tua censura, adeò in omnem luxum & libidinem sese effundit ecclesiasticus ordo, coccinatos & trabeatos nunc inspiceres non homines, quod leue fortasse videretur, sed eques & iumento, præcedente, dum incedunt magno adolescentum, & altero presbyterorum agmine subsequente, non in asinis, vt Christus nostri dogmatis auctor, & beatè viuendi vnicum in terris exemplar, sed in equis præferocibus & phaleratis, ac si ex hoste deuicto triumphum ducerent. De argenteis vasis, & egregia eorum suppellectile, deque cibarijs non attinet dicere, cum & Siculæ dapes, & Attalica ornamenta, & vasa Corinthia, si hæc inspicias, nullius pretij dici possint. Quid verò ex hac intemperantia nascatur, prætermittam, ne hos (vt ipsi aiunt) in cælum ponam. Ad Ludouicum redeo, qui his artibus & humanis & diuinis rebus consulens, imperij sui anno trigesimosexto moritur, sepelitur que Metis in basilica beati Arnulphi. Hunc autem non multò pòst secutus est Gregorius pontifex, nobilitate insignis, sanctitate clarus, doctrina & eloquentia præcipuus, diligentia ac sollicitudine, tum in rebus diuinis, tum in humanis admiratione dignus. Nam & populi sui commoda mirum in modum curauit: diuites in officio continendo, pauperes pascendo, desperatos solando, errantes sanis admonitionibus in viam rectam deducendo, ecclesias quoq; multas vetustate collapsas restituit. Electos in sortem domini doctrina, & exemplo, quoad vixit, in officio continuit. Transtulit idem sanctissimus pontifex beati Gregorij corpus atq; eò loci collocauit, vbi nunc iacet, magnis adhibitis ornamentis, quo in loco multi temporibus illis, religionis aut voti causa excubare consueuerant. Ferunt & ab eodē corpore Sebastiani & Tiburtij à cœmēterijs, in quibus ante iacebant, ad basilicam Petri translata fuisse. Sunt qui scribant rogatu Ludouici Gregorium sanctorum omnium celebritatem calendis Nouembris instituisse, eamque rem magnopere à Rabano monacho theologo insigni, carminibus & prosa laudatam fuisse. In his enim duobus dicendi generibus vir doctus, vt illa maximè tempestate, satis valebat Commentatus est idem Rabanus & librum Paralipomenon, & Machabæos. Habuit etiam sermones satis elegantes ad populum, sed is potissimùm laudatur, quem habuit in celebritate omnium sanctorum Moritur autem Gregorius pontificatus sui anno decimosexto, sepeliturque in basilica Petri ac sedes eius in morte, diebus quindecim vacat.

SERGIVS II.

104. Pōt. Sergius secundus, patria Romanus, patre Sergio è regione quarta, eo tempore pontificatum iniit, quo Michael imperator Constantinopolitanus moritur. Sunt qui Sergium primo quidē Os porci appellatum fuisse dicant, & obturpitudinem cognomenti Sergij nomen sumpsisse, eamque consuetudinem ad nostros manasse, vt qui pontifices crearentur suo omisso, maiorum nomina sibi inderent, licet ab omnibus non sit obseruatum, Vtcunque est, constat Sergium ex illustri familia ortum, nequaquam à maioribus suis degenerasse, adiuuantibus eius præclarum ingenium, Leone tertio, Stephano quarto, Eugenio secundo, & Gregorio quarto: sub quorum moribus & doctrina ita vixit, vt solus mortuo Gregorio dignus haberetur qui pontificium munus obiret. Exarserat tum inter Ludouici filios tantum odij, propter imperij diuisionem, vt in Antisiodorensi agro apud Frontanetum acerrimè à Ludouico & Carolo contra Lotharium fratrem dimicatum sit, quo quidem multi vtrinque cæcidere Lotharius enim tandem victus, Aquisgranum confugit, atque inde quoque deturbatus

Nomina pō. ficum immutā di ōne in o.

turbatus instantibus hostibus, Viennam cum coniuge & liberis se contulit, Insecuti & eò cum exercitu fratres, ad quos quidem placandos non solùm multi regni ipsius proceres, sed ex Italia quidam iussu Sergij profecti sunt, inter quos Georgius archiepiscopus Rauennas primus est habitus: qui cum secundo prœlio apud Lotharium componendæ rei causa esset, ac fortuna ad Ludouicum & Carolum inclinasset, totum comitatum in prœlio amittens (eo enim cum trecentis equitibus venerat) vix solus è tanta strage fuga prolapsus est. At verò hi communem totius regni calamitatem & interitum miserati, fœdera pacis in hunc modum ineunt, vt pars illa occidentalis regni, quæ à Britannico oceano vsque ad Mosam flumen pertinet Carolo optemperaret, in eaque etiam Francorum nomen maneret: vtque Ludouico Germania contingeret vsque ad Rheni fluenta, & trans Rhenum quicquid genitor possedisset. Lotharius autem cum imperij titulo vrbem Romam obtineret cum Italia & ea parte Galliæ quæ olim Narbonensis, nunc Romana prouincia vocatur: huic autem addidere eam quoque partem, quæ inter Scaldin & Rhodanum fluuios, Lotharingię nomen accepit à Lothario, vt arbitror. Rebus autem ita compositis, Lotharius Ludouicum filium, quem regni socium asciuerat, in Italiam cum ingenti exercitu mittit: huic socios addidit Drogonem Mittensem Episcopum, atque alios viros ecclesiasticos prudentia & auctoritate dignos, quorum consilijs vteretur. Is autem adolescens nimia felicitate elatus quacunque iter facit, cædibus omnia & rapinis vastat, incendit, & diruit. Verùm cùm vrbi appropinquasset, eique obuiam honoris causa Romani ciues prodiissent, depositaferocitate illa Gallica, mitior esse cœpit, quod ei præter sententiam ingredi vrbem pacato agmine liceret. Prodeunt & obuiam ad primum lapidem sacerdotes cum crucibus, & hoc cantu, Benedictus qui venit in nomine domini, Osanna in excelsis. Atque eum vsque ad gradus sancti Petri comitantur, ibi pontificem offendens, mutuo osculo, mutuaque salute data & accepta, ad argenteas portas simul peruenere clausas quidem. Tum pontifex, Si pacato magis, quàm hostili animo ad nos venisti, fiique ad reip. Christianæ vtilitatem magis respicis, quàm ad voluptatem sæuiédi prædandiue, meo iussu ingredere: sin aliter animatus es, fores ne tetigeris nam supra caput ensem habes scelerum omnium vltorem. Cùm autem bono animo esse pontificem iussisset, statim eius iussu fores patuere. Ingressi itaque pariter magna Romanorum ac Francorum multitudine tum præcedente, tum sequente, cùm ad altare beati Petri peruenissent, procidentes simul omnipotenti Deo & apostolorum principi gratias egerunt, quòd sine vllo maleficio res ex sententia acta esset. pentecostes octaua. Verùm cùm postea à multitudine militum suburbia vastarentur, parumque abesset, quin vrbem prædandi causa irrumperent, octauo, ex quo venerat, die videntibus omnibus, qui aderant, Ludouicum regem oleo sancto inungit, corona donat. Italię regem decernit. Ad quem Siginolphus dux Beneuentanus salutandi hominis causa statim venit, qua quidem multitudine & arbores truncatæ, & pecora distracta, & segetes (vt fit) in pabulum equorum succisæ sunt: His itaque pontifex quicquid petiere, honestum præsertim, facilè concessit, quò citius ab vrbe discederent. Vnde Romani tyrannicæ immanitatis metu liberati, sanctissimum pontificem verum Christi vicariũ & vnicum patriæ parentem prædicabant. Qui quidem ad ornanda templa conuersus, basilicam sanctorum Siluestri & Martini vetustate collapsam restituit, in eaq; vnà cũ ipsis confessoribus, Fabiani, Stephani, Soteris, Asterij, Cyriaci, Mauri, Smaragdi, Anastasij, Innocentij, Quirini, Leonis, Arthemij, Theodori, Nicandri corpora collocauit, Struxit & à fundamentis ad ipsius basilicæ latus in honorem Patri ac Peuli monasterium, vbi continuò res diuina agebatur. Demum verum sanctissimus pontifex re ecclesiastica bene ac integre gubernata, tertio pontificatus sui anno moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum eius in morte Romana sedes mensibus ij. diebus xv.

Ludouicus Italiæ rex decernitur.

ANNOTAT.

Quæ hic Platina ex Martino tradit, Sergium II. primum fuisse qui nomen mutauerit, apud neminem veterum auctorum inueni, immo ex Anastasio Bibliothecario, qui hoc tempore vixit, contrarium magis elicitur, eum scilicet etiam ante pontificatum Sergium vocitatum esse. Forte Sergij prænomen semper habuit. Osporci verò cognomen, & pontifex factus cognomen, prænomine tantum retento, omisit. Sed ista nec sic concinnata mihi quadrant. Ioannem XII. ego primum inueni, qui priscum nomen papa creatus mutarit, cùm ante pontificatum Octauianus diceretur, vt infrà ostendam.

LEO IIII.

105. Pōt.

LEo quartus, patria Romanus, patre Radulpho, anno incarnationis octingentesimo quadragesimo octauo pontifex omnium consensu decernitur, ac meritò quidem. Vir enim fuit in omni vita priuata etiam, religione, innocentia, pietate, humanitate, gratia, liberalitate, doctrina ecclesiastica præcipue insignis. Tantę præterea prudentiæ & virtutis fuit, vt euangelij sententia serpentis astutiam vbi oportebat, & columbæ simplicitatem imitaretur. Tam constanti autem fama impulsus Sergius secundus Romanus pōtifex, hominem totius virtutis exemplar ex subdiacono presbyterum creat, eundemque titulo sanctorum Quatuor Coronatorum præficit. Vnde postèà mortuo Sergiò ad Lateranensem basilicam ductus, ac in sede Petri collocatus, vt verus & dignus pontifex ab omnibus salutatur. Exosculati sunt etiam eis, pedes, qui propè aderant, morem antiquam seruantes. Sunt qui arbitrantur huius sanctissimi viri orationibus Deum permotum, Sarracenorum rabiem naufragio, dum onusti præda domum redeunt, compescuisse. Nam superato apud Tarentum nauali prœlio Theodosio Michaelis imperatoris duce, Italiam nemine obstante longè ac latè populati, captaque Ancona ac direpta, vexatoque item Dalmatico sinu, dum læti domū redeunt, volente Deo procellis fluctuū obruuntur. Liberatus Sarracenorum metu Leo & sedilia in vestibulo atrij Lateranensis posita ex marmore construxit, & solarium à Leone tertio inchoatum perfecit. Instituit item pius antistes, vt quotannis à cuncto clero in basilica Pauli, ipsius apostoli natalis dies hora vespertina celebraretur. Mandauit præterea, ne laicus quispiam presbyterium ingrederetur, dum sacra fierent. Habitæ sunt etiam eius iussu eisdem ferme diebus supplicationes ad auertendam iram Dei, quàm frequentes terræmotus præ se ferebant. Crucem quoque quam Carolus Romanorum imperator Constantinianæ basilicæ donauerat, furto gemmis spoliatam, mirum in modum exornauit. Hunc autem tantæ sanctitatis fuisse constat, vt & basiliscum serpentem (quem Latini regulum appellare possunt) suis orationibus è fornice sanctæ Luciæ virginis in Orthea expulerit, cuius halitu & veneno multi mortalium perierant: & incendium illud signo crucis extinxit, quod diu per domos Saxonum & Longobardorum vagatum, diui Petri basilicæ appropinquabat. Hoc autem factum est octaua die ab assumptione beatæ Dei genitricis, qui dies postea vt festus celebratus est non longè à basilica Laurentij martyris extra mœnia. Eo nanq; loco ipsius virginis templum extabat, cui munificētissimus pontifex multa dona ex argento auróue obtulit. Præterea verò opus musiuum basilicæ sancti Martini & Siluestri in montibus, incrustationemque parietum à Sergio inchoatam ipse perfecit, vt epigramma indicat, quod solùm supereſt: nā pictura iam pridem corruit, vel incuria hominum, vel vetustate & situ. Eius quoque iussu crux illa, quæ ante pontificem à subdiacono fertur ex auro facta, gemmis ornatur: dum nullum genus ornamenti relinqueret, quod ad dignitatem Saluatoris nostri pertineret. Restituit quoque vrbis mœnia & portas vetustate collapsas. Ad hæc verò xv. turres propu

pugnacula vrbis à fundamentis erexit: harum duas maximè necessarias, hinc dextera, hinc sinistra Tiberis amnis posuit infra Ianiculum & Auentinum, ne subuehi naues hostium ad diripiendam vrbem possent. Idem quoque sua diligentia corpora sanctorum Quatuor coronatorum inuenit, eorumque templum in splendidiorem formam instauravit, Sanctos ipsos sub altari collocauit, Sempronianum, Claudium, Nicostratum, Castorium. His addidit & corpora Seueri, Seueriani, Carpophorij, Victorini, Marij, Felicissimi, Agapeti, Hippolyti, Aquilæ, Priscæ, Aquilini, Narcessi, Marcellini, Felicis, Appollinaris, Benedicti, Venantij, Diogenis, Liberalis, Festi, Marcelli. Addidit & caput sancti Proti, & Cæciliæ, Alexandri, Xysti, Sebastiani, Praxedis. At verò dum his rebus, vt sanctissimum virum dicebat, quam diligentissimè vacaret, nunciaretur que Sarracenos cũ magna classe deripiendæ vrbis causa aduentare, & Neapolitanos ac ceteros illius oræ maritimæ paulò pòst ipsi vrbi auxilio futuros, ipse statim cum quanta potuit manu Ostiam proficiscitur: eoque omnes auxiliares copias conuocat, cum hostibus dimicaturus, si copiam pugnandi fecissent. Suos autem sanctissimus pontifex ad communionem primò adhortatus, vbi id obsequentissimè fecissent, orationem ad Deum his verbis habuit: Deus, cuius dextera beatum Petrum ambulantem in fluctibus, ne mergeretur, erexit, & coapostolum eius Paulũ tertio naufragantem de profundo pelagi liberauit, exaudi nos propitius, & concede, vt amborum meritis horum fidelium tuorum brachia contra inimicos ecclesiæ tuæ sanctæ dimicantia, omnipotenti dextera tua corroborentur & conualescant: vt de recepto triumpho nomen sanctum tuum in cunctis gentibus glorioſum appareat. His dictis, statim facto signo crucis pugnandi copiam fecit, qui ita alacriter pugnam iniere, ac si victoriam certam sibi propositam viderent, tandem verò post longum & acre certamen hostes superarantur fuganturque multi in ipso prœlio vtpote nauali periere: pleriq; tamẽ viui capti, & Romam perducti sunt. Placuit etiam ciuibus Romanis quosdam ad terrorem non longe à portu Romano furca suspendere aduersante tamen Leone ob mansuetudinem & clementiam, qua potissimum insignis habebatur sed ire obuiam multitudini, in tanto præsertim furore, non licuit. Eorum verò opera, qui viui Romam perducti sunt, vsus est Leo in restituendis ecclesijs, quas ipsi Agareni quondam diruerant & incenderant, in extruendis mœnibus, quibus Vaticanum cinxit, Leonianamque vrbem de suo nomine appellauit. Idque potissimũ effecit, ne deinceps hostibus liceret ecclesiã beati Petri vna vel leui incursione spoliare & incendere, vt antè consueuerant, Non caruere suis precationibus portæ. In ea enim quæ ad sanctũ Peregrinũ ducit, hæc erant in marmore incisa: Deus, qui apostolo tuo Petro collocatis clauibus regni cælestis, ligandi atque soluendi pontificium munus tradidisti, cõcede, vt intercessionis eius auxilio à malis nexibus liberẽtur: & hanc ciuitatem, quam nouiter te adiuuante fundauimus, fac ab ira in perpetuum manere securam, & de hostibus, quorum causa constructa est, nouos ac multiplices habere triumphos. In secunda verò porta, quæ apud Hadriani molem ad prata ducit, hæc verba inerant: Deus qui ab ipso huius mundi principio hanc sanctam catholicam & apostolicam Romanam ecclesiam ab hostibus custodire & confirmare dignatus es, iniquitatis nostræ chirographum propitiatus emenda, & vrbem hanc, quam tuo sancto nomini per apostolorum Petri & Pauli suffragia nouiter dedicauimus, ab omnibus inimicorũ insidijs securã permanere concede. Tertia autem precatio erat in frontispicio portę qua ibatur ad scholam Saxonum, his verbis: Præsta quæsumus omnipotens & misericors Deus, vt ad te toto corde clamantes intercedente beato Petro apostolo, tuæ pietatis indulgentiam consequamur, vt vrbs, quam ego famulus tuus Leo quartus episcopus Romanus te auxiliante meo nomine Leonianã vocaui, nouoq; opere dedicaui, vt secura atq; illæsa permaneat: apud clemẽtiã tuam iugiter exoramus. Hanc autẽ vrbem primo pontificatus sui anno inchoatã, demum

Oratio pontificis prima

Leonina vrbs,

Oratio pontificis ante portam prima

Secunda.

Tertia.

denum sexto absoluit: eamque Corsis, quos Sarraceni ex insula depulerant, incolendã dedit, assignaris viritim agris, vnde viuerent. Sed miror in portis ipsis aliam nunc inscriptionem legi versibus hexametris ineptis quidem, quos certe Leonis nullo mode esse arbitror, licet sub eius nomine ferantur. Ex manubijs verò Sarracenorum dona quædam, tum ex auro, tum ex argento basilicis Romanis obtulit. Sunt qui scribant eius mandato etiam basilicam sanctæ Mariæ in via ædificatam fuisse, & turrim in Vaticano apud sanctum Petrum, quam adhuc cernimus. Fores prætereà sancti Petri ab Agerenis direptas ex arganto restituit, Synodum septem & quadraginta episcoporum habuit, in ex decretis maiorum suorum Anastasium presbyterum cardinalẽ sancti Marcelli, multis criminibus conuictũ damnat, & ab ecclesia reijcit, eo maxime, quòd parochiam suã per annos v. cõtra canonũ instituta deseruerit. Colonias prætereà ex Sardinia, Corsicaq; quæ pulsis Sarracenis iam respirare cœperant, Ostiam cultoribus propter insalubritatẽ aëris & frequentes direptiones vacuam, duxit. Lothario postremò egregiè satisfecit, qui delatione quorundam impulsus Romam venerat, quòd intellexerat Leonem transferendi imperium ad Constãtinopolitanos consilia iniisse. De delatoribus in mẽdacio deprehensis (vt par erat) supplicium sumitur, atq; amicitia inter vtrunque integratur. Sunt qui scribant Ionnem Scotum huius temporibus fuisse, virum in rebus diuinis doctissimũ, qui in Franciam veniens regis Ludouici iussu hierarchiam beati Dionysij è Græco in Latinum transtulit, nec ita multò pòst (vt aiunt à discipulis stilo confossus periit. Tanti sceleris causa nusquã traditur. Ferunt item Alidulphum Angliæ regem, ob religionẽ, insulã vectigalẽ ecclesiæ Romanæ feciſſe, singulis nummit argentẽis in singulas domos quotanneis collatis. Moritur autem Leo vir sanctissimus, & optimè de ecclesia Dei, deque vrbe Roma ac nomine Christiano meritus, consilio, auctoritate, diligentia, doctrina, magnificentia præclarorum operum, anno pontificatus sui octauo, mense tertio, die sexto. xvj. calendas Augusti, sepelituque in basilica Petri. Vacat tum sedes mensibus duobus diebus xv.

Ioannes Scotus.

IOANNES VIII.

106. Põt.

IOannes Anglicus, ex Maguntiaco oriundus, malis artibus (vt aiunt) põtificatum adeptus est. Mentitus enim sexum, cum femina esset, adolescens admodum Athenas cum amatore viro docto proficiscitur: ibique præceptores bonarum artium audiendo tantum profecit, vt Romam veniens, paucos admodum etiam in sacris literis pares haberet, nedum superiores. Legendo autem & disputando doctè & acutè, tantum peneuolentiæ & auctoritatis sibi comparauit, vt mortuo Leone in eius locum (vt Martinus ait) omnium consensu pontifex crearetur. Verùm postea à seruo compressa, cum aliquamdiu occultè ventrem tulisset, tandem dum ad Lateranensem basilicam proficisceretur, inter theatrum (quod Coloseum vocant à Neronis colosso) & sanctum Clementem, doloribus circunuenta peperit: eoque loci mortua, pontificatus sui anno secundo, mense vno, diebus quatuor, sine vllo honore sepelitur. Sunt qui ob hæc scribant, pontificẽ ipsum, quando ad Lateranensem basilicam proficiscitur, detestandi facinoris causa, & viam illam consultò declinare, & eiusdem vitandi erroris causa, dum primo in sede Petri collocatur, ad eam rem perforata, genitalia ab vltimo diacono attrectari. De primo non abnuerim, de secundo ita sentio, sedem illam ob id paratam esse, vt qui in tanto magistratu constituitur, sciat se non Deum, sed hominem esse, vt & necessitatibus naturæ, vt pote egerendi-subiectum esse, vnde meritò stercoraria sedes vocatur. Hæc, quæ dixi, vulgò feruntur, incertis tamen & obscuris auctoribus: quæ ideo ponere breuiter & nudè institui, ne obstinatè nimium & pertinaciter omisisse videar, quod ferè omnes affirmarunt. Nos etiam

nos

em nos hac in re cum vulfio, quanquam appareat, ea quæ dixi, ex his esse quæ fieri posse creduntur. Sunt qui dicant huius temporibus beati Vincentij corpus è Valentia citerioris Hispaniæ ciuitate, à quondam monacho in pagum Albiensem vltioris Galliæ deportatum. Dicunt præterea Lotharium iam grandem natu, sumpto monachorum habitu, filiũ Ludouicum imperatorem reliquisse, qui statim in Germaniam prouinciam rediens, omnes ad spectantes sua præsentia in officio continuit.

ANNOTAT.

Hanc Ioannis fœminæ fabulam etiam antequam in historiarum pœnitioribus studiis versari cœpissem semper suspectam habui & iure, neque enim mihi verisimile vnquam videri potuit, homines hac tempestate adeò stupidos, & stultos fuisse vt in tantæ potestatis gradu ignotum hominem & qui per longa tempora ipsis probatus non fuisset, imo feminam pro masculo collocare potuerint. Quod si tanta fuisset huius seculi inertia, vt hoc facinus committere potuissent, non est existimandum Deum tuliſſe, vt sedem Petri, quam ipse constituerat, à qua ecclesia sancta dirigitur, femina nullius ordinis capax polluisset, ceterum cùm multos & magni nominis viros historiam hanc suscipere eam quoq; vulgo veram existimari, animaduertissem, diu ipse mecum hæsitaui, postremo in animum induxi, vt vnde huius rei origo manarit eius q; auctorem, si fieri posset, inuenirem, & subtili examinatione rem totam discuterem. Vetustissimis igitur tam bibliothecæ Vaticanæ, quàm aliarum libris diligenter perlectis, ceteris q; vetustis ecclesiasticis monumentis accuratè perlustratis, tandem in apertam, & manifestam totius fabulæ cognitionem dueni. Ostendam igitur primum, rem hanc nulla ratione vnquam fieri potuisse. Sed fabulosam esse, deinde vnde originem habuerit, & qui de ea primum scripserint, reperiam. Multis autem argumentis non grauabor rem omnem, quæ Romanæ Ecclesiæ tantam ignominiam, & dedecus attulit dissoluere, & meras nugas esse demonstrare. Primum autem incipiam de tempore disputare, in quod huius Pontificatum, qui de ea scripserunt, conijciunt. Omnes igitur, qui de ea meminerunt auctores, Ioannis fœminæ pontificatum annorum, duorum, mensium V. & dierum trium, insuper menstruæ vacationis sedis inter Leonis IIII. & Benedicti III. sacerdotium præter vnum tantum mendosum indicem in fine septimi libri Othonis Frisingensis collocatum interponunt. Quo tempore Anastasius S. R. E. bibliothecarius, qui vitas Romanorum pontificum, vsq; ad Benedicti III. successorem Nicolaum scripsit, viuebat, & creationibus Sergij II. Leonis IIII. Benedicti III. Nicolai I. Hadriani II. & Ioannis VIII. vt ipsemet refert, interfuit. Is non solum nullam biennalis pontificatus Ioannis fœminæ mentionem facit, verum etiam Romanam sedem, post Leonis IIII. obitum, dies tantum quindecim vacasse scribit, subijcit q; Leoni mortuo non Ioannem aliquem, sed Benedictum ipsum III. statim suffectum. Cuius verba hæc sunt. Sanctissimus Leo Papa IIII. obdormiuit in Domino XVI. Kalend. Augusti, sepultus ad sanctum Petrum, & cessauit Episcopatus dies quindecim. Quo mortuo mox omnis Cleras Romanæ sedis, vniuersi proceres, cunctus q; populus, ac senatus congregati sunt, Domini clementiam exorantes vt beatificum illis in omnibus demonstrare dignaretur pastorem, qui Apostolatus culmen regere valuisset tranquillè. Qui diuinitus, æthereo q; lumine inflammati, vno consensu, vno conamine Benedictum pro tantis, quibus pollebat sacris operibus; Pontificem promulgauerunt erigere. Miro verò vniuerso & alacri studio plebs, & populi cœtus ad Callisti titulum properantes, eum cum hymnis & canticis spiritualibus, ad Patriarchium Lateranense perduxerunt, & vt moris est, in pontificali solio collocarunt. Hæc ille. Nullam igitur de hac fœmina mentionem facit Anastasius. Ex quo etiam illud apertè intelligitur, Ioannem ipsam, veritate illius historiæ stante, nulla ratione hoc tempore esse potuisse. Sed faciamus Anastasium ipsum eam ipso loco collocasse, hoc quoque fieri non potest, cùm temporum, & annorum ratio, quibus Romani Pontifices huius temporis sederunt, apertè repugnet, neque biennij spacium inter se ab Hadriano I. vsque ad Ioanem VIII illo rum Pontificatum anni, qui ex horum temporum monumentis concinnati sunt, capiant. Ab anno enim Christi DCCXXII, quo Hadrianus primus creatus est, vsque ad annum DCCCXXCII. in quo obiit Ioannes VIII, ne mensis quidam vnus ne dum duo anni alieni pontificatus interijci possint, stante

maximè temporum, & annorum serie, quam ego accuratissimè ex Anastasio ipso anno, non vetustis inscriptionibus, diplomatibus & instrumentis constitui. Deinde cum annus agatur DCCVI. ex quo hanc fœminam pontificem fuisse scribant (eius enim creationem in annum Christi circiter DCCCLV. conficiunt) quanam ratione fieri potuit, vt non solum Anastasius bibliothecarius, qui hoc tempore vixit, sed nemo qui vitas Romanorum pontificum, aut ex instituto, aut obiter scripserunt, (plures autem fuere) vsque ad annum Christi DCCCL. per annos continuos quadringentos, nullam omnino de ea mentionem fecerunt? Paulo post Anastasium historiam, in qua frequenter summorum Pontificum meminit, ediditAdemarus monachus sancti Hermanni Lutetiæ Parisiorum, quem Annonius eiusdem monasterij monachum ante quadringentos annos sequutus est. Regino quoque Abbas Prumiensis ante sexcentos annos, Hermannus contractus, & Lambertus Schafna Burgensis ambo monachi ante quingentos, Otho Frisingensis ante quadringentos, Chunradus de Lichtenavv abbas Vspergensis ante trecentos, chronica vel historias suas scripserunt, & nemo hunc Ioannem profitetur, diligentes alioqui in Romanorum pontificum successione enumeranda. Sed nec Leo Ostiensis Episcopus, Ioannes Cremonensis presbyter, aut alius quisquam aliquid de ea tradiderunt, extant in bibliotheca Platina sex vel septem Romanorum Pontificum breues enumerationes, siue indices quorum vnus versibus exaratus est, quem paulo post subijciam, ante Innocentium IIII. varijs in libris scripti, nullus in his est Ioannes papa fœmina. Insuper in vetustis quinque Damasi, Bibliothecarij, & Pandulphi Pisani vitarum libris nulla huius fœminæ memoria est, sed in margine inter Leonem IIII. & Benedictum III. alienis characteribus ab exemplaribus vetustis longè differentibus, huius rei fabula à posteriore auctore est addita. Deinde quanam ratione Leo nonus, qui ducentis plus minus annis post vixit, scribens ad Constantinopolitanum patriarcham Michaëlem Cerularium, & Leonem Acridanum Episcopum in hæresim, & schisma lapsos, in quadam Epistola reprehendere potuit ecclesiam Constantinopolitanam, quòd fœminam, & eunuchos in patriarchatu suo collocasset, (Nicetam, & Ignatium intelligit) si fœmina etiam Romæ summum sacerdotium, quod longè peius est, tenuisset? Scribit enim in epistola illa magna, siue libello aduersus Græcorum hæreses capite 23. Absit autem vt velimus credere, quod publica fama non dubitat asserere, Constantinopolitanæ ecclesiæ contigisse vt eunuchos contra primum S. concilij Niceni capitulum passim promouendo, fœminam & in sede pontificum suorum sublimasset aliquando, hoc tã abominabile scelus, & detestabile facinus, & si enormitas ipsius, vel horror, fraternaq; beneuolentia non permittit nos credere: considerata tamen incuria vestra erga sanctorum censuram canonum, quod eunuchos & aliqua parte corporis imminutos non solum ad clericatum, sed & ad pontificatum indifferenter ac solenniter adhuc promouetis, fieri potuisse pensamus. Sed & si faceremus multos eam scriptores commemorasse id tamen fieri non potuisse ex fabulæ ipsius contextu etiam ostendam. Nemo Romæ legitimus vnquam pontifex creatus fuit per annos plus minus nongentos à S. Petro Apostolo vsq; ad Formosum papam, qui ab ineunte ætate Romana in Ecclesia educatus non esset, & per omnium ordinum ecclesiasticorum gradus ad diaconatum ad minus, vel sacerdotium saltem non ascendisset. Quod facilè pontificum seriem consideranti, inuiolabiliter obseruatũ fuisse manifestũ erit: & modo fœmina, ignota incertæ originis, & patriæ sine vllo ordine, & testimonio anteactæ vitæ, ita inc̃osulto põtifex fieri potuit! Qua demum ratione eius fabulam concinnarunt? Ioannes (inquit auctor fabulæ, ex quo Platina, et alij acceperunt) Anglicus natione Maguntinus, sedit annos ij. mensem vnum, et dies iiij. alias menses v. & dies ij. & cessauit Episcopatus mensem vnum. Vide insciitiam scribendi: Anglicus natione Maguntinus. An Maguntia fortè est in Anglia, & non in Germania? Sed Platina diligentior præter auctoris sententiam, eam quidem ratione Anglicam refert, verùm Maguntiaco oriũdam. Subijcit. Hic (vt asseritur) fœmina fuit, & in puellari ætate à quodam suo amasio in habitu virili Athenas deducta. sic in diuersis scientijs profecit, vt nullus sibi par inueniretur. Athenas profectam fabula narrat. Et cur? vt (inquit) literis operam daret? Rectè: cum neque Athenæ eo tempore, neque in ijs amplius vllum gymnasium esset, sed omnia tunc in Attica, vt ex horum temporum scriptoribus intelligitur, fœda barbarie oppressa tenerentur. Adiungit. Adeò vt post quam Romæ fuit per bienniũ legens, magnos magistros discipulos, et auditores haberet, & cùm in vrbe vita, & scientia magnæ opinionis esset, in papam cõcorditer eligitur. Duo hic suffarcinat mendacia, primũ

eam

eam tum bonas literas publicè in vrbe professam esse, quod omnino falsum est, cum huius temporis hominibus nihil minus curæ esset, quàm vt in vrbe quispiam publicè doceret: quod ex historiarum contextu facilè liquet: alterum biennij spacio pontificatum adeptum esse, cùm vt dixi, non nisi presbyteris, vel diaconis cardinalibus in Romana ecclesia ab incunabulis enutritis pontificatus demandari perpetua consuetudo tunc fuerit. Sequitur. Sed in papatu per suum familiarem impregnatur. Verùm tempus partus ignorans, cum de sancto Petro in Lateranum tenderet angustiata inter colosseum, & ecclesiam sancti Clementis peperit, & mortua, ibidē (vt dicitur) sepulta. Hic animaduersione dignum quòd huius fabulæ auctor, qui rem hanc ita imperitè tradidit, eam difficilem creditu etiam ipse existimauit, & ideo initio hic (vt asseritur) inquit, fœmina fuit. Nunc (vt dicitur) sepulta est, scribit. Rem non affirmat. Sed per vt aiunt, & tradunt, eam refert. Caterum hæc mulier non nisi in papatu impregnatur? & quæ diu ante pontificatum, amatorem habuerat sine partu aliquo, nunc senex (vt verisimile est) papa ingrauidata peperit? Nonné ante partum vterum intumescentem præseferebat? & nemo ex tot familiaribus, ex tot aulicis, qui Romanum pontificem comitari semper solent, rem tam claram non animaduertit? Non, Quia cum duobus, vel tribus tantum familiaribus clausa in palatio permanebat, immo è contra, nam si pauco ante partum tempore, in quo magis verisimile est eam quiescere debuisse, à sancto Petro Lateranum profecta est, multo magis antea quoq; grauida, sui conspiciendi, & alloquendi omnibus copiam faciebat. Fieri non potest, vt sint, qui existiment omnes huius seculi homines adeò stupidos, & ineptos tunc deuenisse, vt nemo fuerit, qui à masculo fœminam, ore, voce, gestis q; non internouerit, & fœminam quidem nouem mensibus grauidam, tot molestijs, quæ partus præmittere solet circumuentam? nónne habebat seruos, familiares, medicos, aulicos? et nemo tam longè duorum annorum interuallo rem cognouit. Res certè Martino Cistertiensi monacho auctore digna est: qui vitas Romanorum Pontificum scribens, primus quod sciam, ante trecentos annos rem euulgauit. Sed antequam de hoc viro loquar, fabulam expediamus. Et quia Dominus Papa eandem viam semper obliquat, creditur à pluribus, quod ob detestationem facti hoc faciat Nec ponitur in catalogo summorum Pontificū, propter mulieris sexum. Hæc ille. Porro autem, quod Papa Lateranum illac non pergat, ea non est causa, sed quia per medium amphitheatrum, cui via illa corresspondet, ob loci angustiam magna hominum, & equorum manu comitatus transire nequit, sinistra ad colosseum deflectit, deinde rectà progreditur versus SS. Petrum & Marcellinum, ne tot giris obequitans, comitatus ordinem confundat, reuertendo denuo circum amphitheatrum ad viam, quæ sub SS. IIII. coronatis Lateranum ducit. Eadem ratio est cum reuertitur. Quam tamen rem à multis pontificibus omnino neglectam scio. De sacello vero quod nunc eo loco extat, in quo eam sepultam tradunt, item sedibus porphyreticis Lateranensibus ex quibus Papa an esset masculis cognoscebatur, aliquid dicere superfluum esse & inane existimo, cum omnia fabulosa sint & ab imperito vulgo ficta. Primus autem (vt dixi) qui huius fœminæ fabulam tradiderit, fuit Martinus quidem (vt ferunt Polonus) monachus Cistertiensis, & Papæ Innocentij IIII. pœnitentiarius qui vitas Romanorum Pontificum vsque ad sua tempora, item librum, cui mirabilia Romæ nomen est, conscripsit, ab alio postea grauioribus mendacijs, auctum: & nō est hic, vt quidam perperam intellexerunt, celeberrimus ille vir Martinus Cromerus Polonus, qui historiam Polonicam accuratissimè, & peritissimè edidit, suiq; regis diu apud Imperatorem Ferdinandum optimum, & integerrimum oratorem egit. Homo moribus, doctrina, rerum gerendarum experientia, & omni virtutum genere cumulatissimus, sed ad Martinū illum redeamus, fabulæ huius (vt opinor) auctorem: Eam enim in nullo, qui ante ipsum scripserit, inueni, præterquam in vno Segeberti chronico: in quo inter Leonem, & Benedictum ita scriptum est. Ioannes Papa Anglicus. Fama est hunc Ioannem fœminam fuisse, & vni soli familiari tantum cognitam, qui eam complexus est, & grauis facta peperit Papa existens, quare eam quidem inter pontifices non numerant, ideo nomini numerum non facit, ita ibi. Caterum hanc rem ex infectionibus Galfridi monachi, qui post Martinum vixit, aut Roberti, qui Sigibertum suppleuit, esse, testimonio est, quod in antiquis, veris, & germanis Sigiberti exemplaribus non extat. Porro autem vt quis hic Martinus, qui hanc rem primus scripsit, fuerit, quantaq; illi fides adhibenda sit, intelligamus, scitu dignum, hunc auctorem eum esse, ex quo mirabilium vrbis Romæ liber manauit, qui scripsit. Primus successor Romuli Pompilius pater

Numæ, secundi Romanorum Regis ponitur, eodem libro Virgilius, Numa Pompilius Romæ tribunus plebis. Qui portis Ostiensem, Capenam & prope arcem sancti Angeli colinam vocat. Qui Pantheum Agrippæ, Cybeles ædem dicit. Qui amphitheatrum templum solis fuisse tradit. Statuam M. Aurelij æneam æquestrem Pusticum Tiburtinum cum bubone, equos Quirinalis à philosophis factos, templum pacis nocte Natalis CHRISTI corruisse, & multa alia eiusmodi primus scripsit. Ab hoc igitur haud multum occupato, sed potius simplici scriptore Ioannis fœminæ fabulam, omnes quotquot post eum scripserunt, hausere. Sed Platina rem totam stilo paululum elaboratiore, quibusdam de suo additis, tradit. Cui quantum credendum sit, iam multis argumentis ostendi. Sed quoniam omnia insignia mendacia ab aliqua veritate originem habent, hanc fabulam ex Ioannis Papæ XII. viri impuri vitæ manasse crediderim. Is Ioannes per vim, patris Alberici Romani principis potentia adhuc pene adolescens papa factus, aliquot concubinas, vt Luithprandus Ticinensis illorum temporum scriptor lib. 6, cap. 6 & 7. tradit, habuit. in his præcipuè erant Ioanna Raineria, & Stephania. Ex Ioanne igitur Papa, & eius item scorto Ioanna, ad cuius fortè arbitrium tanquam Papæ omnia Romæ pendebant, Ioannis fœminæ Papæ fabula manauit, quæ processu temporis aucta, in historiæ auctoritatem imperiti alicuius scriptoris operâ, paulatim irrepsit.

BENEDCTVS III.

107. Pōt. BEnedictus tertius, patria Romanus, patre Petro, meritò Benedictus appellatus est ob sanctitatem vitæ & rerum diuinarum gratiam. Sub Gregorio enim militans, cum ab eò subdiaconatus gradum accepisset, ita deinceps vixit, vt mortuo Leone vnus Benedictus tanti pontificis dignus successor haberetur. Ad hunc itaque concurrentes omnes tanquam ad vnicum & benignissimum sidus à Deo in terras missum, eum pontificem decernunt. Qui flens, & Deum ac sanctos testes faciens, se nequaquam dignum esse, qui tantæ sedi præficeretur, dicebat. Acclamantibus itaque omnibus, & electionem approbantibus, inuitus tandem pontificium munus suscipiens, in artium Lateranēse perducitur, & in sede Petri collocatur. Inde verò in equo albo sedens, ad ecclesiam sanctæ Mariæ ad Præsepe ductus, ieiunijs triduo & orationibus vacauit, Deum rogans, vt sibi liceret sanctè & integrè ecclesiam suam gubernare. Eò autem post diem tertium iterum venēre omnes, & eius pedes de more osculati sunt. Hi potissimùm, qui Rhodoaldi Portuēsis Episcopi factionem secuti, alium nescio quem vel (vt quidam volunt) Anastasium à Leone pontificatu deiectum, hominē ignotum prædie eius diei Benedicto præferre conati fuerant: sed cognito errore (vt dixi) veniam petentes in sentētiam bonorum tandem venēre, & hominem sanctissimum de more adorarunt. Idem fecere & Ludouici imperatoris legati, ad confirmandam cleri ac populi electionem Romam missi. Sequenti verò die comitante populo ad basilicam Petri deductus videntibus omnibus, vt mos est, & antiqua traditio dictat, consecratus insignia pontificis suscepit, acclamantibus omnibus & plaudentibus. Tantæ enim mansuetudinis fuit, tantæ dignitatis corpore & animo, vt tam in magistratu constitutus, quàm in vita priuata charus omnibus & gratus videretur. Hic quidem ad cultum diuinum conuersus, multas ecclesias vetustate collabentes restituit, & dona pleraque in earundem sacraria reposuit. Instituit præterea, vt funeribus Episcopi presbyteri, aut diaconi, pontifex vnà cum clero interesset honorandi corporis defuncti, commendandæ animę gratia: mandauitq; vt vicissim clerus mortui pōtificis funus celebraret. Ipse verò quod instituit, dum in vita esset, non verbis tantum, sed re ipsa comprobauit. Sacerdotū enim funeribus semper interfuit. Aegrotos præterea inuisit, pauperes aluit, desperatos & calamitosos consulatus est, viduas & pupillos accerrimè tutabatur. His artibus vitam sanctissimam traducens suo magis, quàm populi Romani tempore, moritur pontificatus sui anno secundo, mense vi. die ix.

Sepultus

Sepultus est autem ante fores basilicæ beati Petri Apostoli. Interim verò dies xv. episcopatus vacat.

NICOLAVS I.

108. Pōt.

NIcolaus primus, patria Romanus, patre Theodosio benè ac sanctè à teneris annis educatus, primo quidem subdiaconus à Sergio, mox verò diaconus à Leone creatur. In quo ordine adhuc cōstitutus, nullum genus pietatis omittens, Benedicti corpus suis manibus tumulo collocauit, non sine multis lacrymis. At verò cùm peracto de more funere, creare alterum pontificem necesse esset, cumque ieiuniis, vigiliis, orationibus instarent homines, vt talem è Deo consequerentur pontificem, qualem amiserant, in basilica sancti Dionysij confessoris atque pontificis (eò nanque eius rei causa conuenerant) post longam consultationem Nicolaum absentem pontificem creant: & fugientem in Vaticanum, latitātemque vitandi honoris causa, conquisitum in atrium Lateranense perduxerunt, & nolentem etiam in solio apostolico collocarunt. Deinde verò in basilica Petri consecratus, sumptaque de more pontificia corona, multa cum Ludouico Cæsare, qui tum aderat, collocutus est, tum ad pontificum, tum ad imperium pertinentia. Cum verò Ludouicus ipse ab vrbe discessisset, consedissetque in loco, quem Romani quintum appellabant, eò profectum Nicolaum ferunt cum proceribus vrbis Romæ, itaque honorificè susceptum, vt imperator ad mille passus pontifici obuiam factus, ex equo descendens, eum freno manibus attrectato in castra perduxerit. Erat enim tantæ venerationis & maiestatis, & tantæ eloquētiæ & doctrinæ, vt ab omnibus tanquam numen coleretur. Habito autem simul longo & secreto colloquio post epulas osculoque inuicem dato & accepto, ad vrbem pontifex redijt, quam quidem excrescentia Tiberis ita vexatam inuenit, vt non nisi lintribus de vico ad vicum transire liceret. Nam & ecclesiam sancti Laurentij in Lucina & monasterium beati Siluestri, & totam illam planitiem, quæ à via Lata ad radices Tarpeiæ rupis, & viam Argentariam, ad Auentinum ducit, ita occupauerat, vt instare diluuium vulgò putatum sit. Hac inundatione & multæ domus euersæ sunt, & plures arbores euulsæ, & sata passim disiecta. Neque hoc semel eo anno, sed iterum Decembri mense Romæ accidit. Emendare hæc damna, vel potius delenire pontifex enixus, nullum genus officij & pietatis in ciues suos omisit. Interim verò Michael Theophili filius Constantinopolitanæ vrbis imperator, legatos cum muneribus Romam misit, qui & limina Apostolorum & pontificem inuiserent. Hæc autem munera fuere patena aurea, & calix aureus iusti pōderis cum gemmis magnæ æstimationis. Hic est ille Michael, quem postea Basilius consors imperij factus, dolo necauit, vt solus imperio potiretur. Habiti sunt autem à pontifice perbenignè legati, & domum vicissim cum muneribus missi. Nicolaus verò pontificiæ dignitati admodum consulens, Ioannem archiepiscopum Rauennatem, ad sedem apostolicam propter obiecta crimina venire recusantem, dignitate priuauit. Is autem Papiam ad Ludouicum confugiens, ab imperatore literas commendatitias ad pontificem obtinuit, & legatos, qui à pontifice impetrarent, vt Ioanni archiepiscopo Romam ad causam dicendam tutò proficisci liceret: quod haud grauatè pontifex concesserit. Ioannes autem facta dicendi copia in magno præsulum conuentu in domo Leonina, nil aliud fassus est, quam se maiestatis reum esse, ob eam rem & à pontifice, & ab his, qui eo in conuentu aderant, se veniam petere. Motus hac confessione pontifex, & precibus eorum, qui tum aderant, his conditionibus Ioannem in gratiam recipit, vt & se in concilio de hæresi purgaret, vtque quotannis Romam se profecturum polliceretur, quoad fieri posset: & ne electos etiam canonicè in Flaminia Episcopos, consecrandi facultatē haberet, nisi id sibi à sede apostolica

Tiberis excrescētia tanta magna, vt diluuium instare Romani putauerant.

litteris

literis concederetur: néue eosdem episcopos Romam proficisci quotiescunque vellent, prohiberet vtque ei nullam exactionem, quam sacri canones non recipiunt, nullum morem, nullam consuetudinem introducere liceret. Postremò verò ei sub anathematis pœna mandatum est, ne de bonis ecclesiæ quicquam immutaret aut decerneret inconsulta sede apostolica néue etiam profana ei recipere liceret, nisi id placere summo pontifici intellexisset. Has autē sanctissimas iussiones tota synodus ita approbauit, vt ab omnibus ter acclamatum sit, Rectum iudicium summi præsulis, Iusta definitio pastoris vniuersalis ecclesiæ, Salubris institutio Christi discipulis omnibus placet. Omnes autem eadem dicimus, eadem sapimus, eadem iudicamus. Tum verò Ioannes videntibus omnibus, eadem se conseruaturum iureiurando & scripto confirmauit. Atque ita soluta synodo, Ioannes Rauennam ad suos rediit, liberatus autem hac molestia pontifex ecclesiam Dei genitricis (quæ prius antiqua, nunc vulgò noua apellatur) restituit, egregijsque picturis exornauit. Regem Bulgarorum cum omni prouincia ad fidē Christi literis & sanis admonitionibus conuertit, eisdēque Bulgaris episcopos & presbyteros dedit. qui neophytos in fide cōfirmarent, Pulso Photino, cuius fraude in errorem Bulgari dilapsi fuerant. Pacem præterea inter Ludouicum imperatorem & Andalisium Beneuentanum ducem cōposuit, Sarracenos Beneuentum vsque aliquando peruagatos repulit. Postremò verò approbante Ludouico imperatore instituit, ne princeps vllus secularis aut imperator consiliis clericorum intereresse auderet, nisi de fide ageretur, licere tū ac par esse censuit. Sunt qui scribant beatum Cyrillum ex Chersona Ponti, sancti Clementis corpus Romam tum detulisse: idque in ecclesia his temporibus sancti Clementis appellata, reconditum fuisse, nec ita multò pòst Cyrillum mortuum eo loci sepultum iacere. Nicolaus autem in omni genere virtutis vnici viri exemplar, septimo pontificatus sui anno, mense nono, die decimo tertio moritur & ante fores basilicæ beati Petri ex testamento sepelitur. Sunt qui scribant, post mortem eius, annis octo, mensibus septem, diebus nouem sedem vacasse.

ANNOTAT.

Ad hunc vsque Nicolaum Romanorum pontificum vitas, quæ adhuc apud me sunt, scripsit Anastasius monachus, & S.R.E. bibliothecarius, sub quo, & eius successoribus, Hadriano II. & Ioanne VIII. in vrbe floruit. Quæ sequuntur, concinnauit Guillelmus quidam alter bibliothecarius, quæ in libro qui sub Damasi nomine circunfertur, extant. Porrò autem cùm sequentes pontifices, vsque ad Clementem II. nec perpetuū quendam habeant scriptorem, & maiorem suorum actorum partem amiserint, tempora adeo incerta, & obscura habent, vt neque quo loco neque quo ordine aliquot Romanorum pontificum nomina reponerentur satis liqueat. Quidam verò etiam noui irrepserunt pontifices, vt post Marinum Agapitus, & post Hadrianum III. Basilius, quos Sigibertus in chronicis prodidit. Quibus stante maximè historiæ veritate, & temporum ratione, locus in hac serie esse non potest. Hi enim vel ijdem, nominibus mutatis cum aliquot alijs pontificibus, vel schismatici fuerunt, vel omnino nunquam extiterunt. Vnumquodque autem horum assererere dubium est, & incertum caterum si quæ alia animaduersione digna occurrent, ea non omittam.

HADRIANVS II.

109. Pōr. HAdrianus secundus, patria Romanus, patre Valaro episcopo. Sergio pontifici familiaris fuit, à quò cum aliquando denarios quadraginta dono accepisset, domum rediens dispensatori mandauit, vt eos peregrinis & pauperibus, qui in vestibulo domus suæ stabant, erogaret. Facere ille mandata conatus, cùm videret ne minimæ quidem parti tantula re satisfieri posse ad Hadrianū redi-

rediens, rem ipsam exponit. Tum Hadrianus accepta pecunia ad pauperes veniens, & ternos denarios singulis præstitit, & totidem sibi, rei familiari satisfacturus reseruauit, admirante dispensatore miraculo rei. Cui Hadrianus, vides, inquit, quàm benignus & largus sit dominus, his præsertim, qui liberales & munifici in pauperes sunt? Hac & alijs virtutibus tanto in pretio apud omnes fuit, vt cùm de pontifice creando sermo haberetur, certatim omnes vnicum Hadrianum deligerent, quem etiam ab ecclesia sanctæ Dei genitricis ad Præsepe, ad Lateranensem basilicam nolentem detulere, ac statim pontificem creârunt. Non est habita in tanto tumultu cuiuspiam ratio. Hanc ob rem Ludouici legati, qui eius rei causa aderant, indignati, quòd nusquam (vt par erat) dum hæc agerentur interesse potuissent, & auctoritatem imperatoris in creando pontifice interponere. Legatis autem hac ratione satisfactum est, quòd dicerent multitudinis voluntatem in tanto tumultu moderari non potuisse, eos tamen rectè facturos, si virum optimum, quem & clerus & populus elegerat, de more pontificem salutarent. Fecerè id legati, quanquam apertè cernerent clerum & populum eligendi pontificis totam auctoritatem sibi vendicare, ne deinceps principis cuiuspiam nutus expectaretur: fortè etiam vt libertas ecclesiastica tum inolesceret. Superuenere à Ludouico imperatore literæ, quibus Romanos admodum laudat, quòd summum pontificem sanctè & integrè creassent, non expectato aliorum voto, qui fortè ea in re ob ignorationem personarum minus iudicij habuissent. Qui enim fieri posse dicebat, vt peregrinus & hospes dignoscere possit in aliena repub. quis potissimũ cæteris præferẽdus sit (Id maximè ad ciues pertinere, & ad eos præsertim, qui cum inquilinis familiariter vixere. Hadrianus autem pontificatum adeptus, omnia, quæ ad honorem summi Dei pertinerent, diligenter circunspiciebat, verbis, exemplo, auctoritate, tum sua, tum maiorum, vnumquenque ad benè beatèque viuendum cohortatus: Circumuentos etiam aliorum iudicijs & potentia, acerrimè tutatus est. Haberi enim synodum Constantinopoli passus est, qua & pulsus est Photius vir seditiosus, & restitutus Ignatius iam antea iniuriâ pulsus. Habita etiam in eadem synodo longa contentio est, Bulgari (quorum legati tum aderant) sedíne Romanæ, an Constantinopolitanæ subiecti essent. Tandem verò Basilio contradicente, Romanæ sedi adiudicantur. Quare Hadrianus à Bulgaris rogatus, vt virum vita & doctrina in prouinciam mitteret, cuius auctoritate & exemplo in fide Christi retinerentur: tres sanctissimos viros eò cum summa potestate misit, qui ecclesias illas ex sententia ad meliorem cultum redigerent. Hi autem fuere, Siluester subdiaconus, Leopardus Anconitanus, Dominicus Taruisinus, qui rem omnem ex sententia pontificis breui conposuere, Quanquam Bulgari non ita multò post donis & pollicitationibus à Constantinopolitanis corrupti, pulsis Latinis sacerdotibus, Græcos receperint: quæ quidem seditio multorum malorum incendia inter Græcos & Latinos suscitauit. Hadrianus verò sese omnibus ecclesiæ hostibus quoad fieri poterat obijciens, cùm mortuo Ludouico Carolum filium inunctiurus esset, moritur pontificatus sui anno quinto, mense ix die xij. Eius autem ante mortem & tribus diebus sanguine apud Brixiam pluit, & locustæ Gallias mirum in modum vastarunt, tam calamitosæ mortis indicia permaxima.

Tribus diebus sanguine pluit.

ANNOTAT.

Synodus, cuius leuiter Platina meminit. à Latinis octaua vniuersalis Constantinopolitana iiij, appellatur, CCCXXCIII. *Episcoporum. cui Donatus Ostiensis. Stephanus Nepesinus Episcopi. & Marinus S. R. E. diaconus post ea Papæ apostolicæ sedis legati præfuerunt. Quam ex Græco in Latinum Anastasius bibliothecarius, qui ei interfuit conuertit. In qua Photio patriarcha eius sedis inuasore pulso Ignatius ex Papæ Hadriani auctoritate est restitutus, sed de hac re latius alibi. Huius synodi tam Græca, quàm Latina*

tina exemplaria extare dicuntur. Latina autem apud me sunt. Eius etiam meminit Antonius libro quinto, capite vigesimoseptimo de rebus gestis Francorum.

IOANNES IX.

An. Dñi.

Carolus imper.

IOannes nonus, patria Romanus, patre Gundo, initio pontificatus sui Carolum, qui tum Romam venerat, imperatorem decernit. Hanc ob rem indignati duo Caroli, Ludouici regis Germani filij, contractis vndique copijs in Italiam descendunt, patruum Carolum imperio ac mul & vita priuaturi. Is autem Tridentinos salutus nepotibus clausurus, cum exercitu Veronam properans, apud Mantuam valetudine correptus, venenata potione moritur, quam Sedechias Iudæus, quo medico vtebatur, curandæ valetudinis causa (vt creditum est) ei dederat. Ea re cognita, Ionnes pontifex omnibus viribus annitebatur, vt Ludouicus rex Franciæ Caroli filius imperator decerneretur. Quò minus autem id faceret, obstitere Romani proceres, Carolum tertium Germaniæ regem, quicum fratre Carolomanno iam partem Italiæ occupauerat, imperatorem esse cupientes. In tanta verò seditione cum non deessent, qui etiã Ludouico fauerent, pontifex capitur, & in vincula conijcitur. Hanc ob rem non ita multò pòst adiuuantibus quibusdam amicis, è vinculis prolapsus, ad Ludouicum cognomento Balbum, in Franciam confugit: vbi per annum immoratus & regem inunxit, & controuersias quasdã inter ecclesiasticos ortas sustulit. Nam Gibertus Neumanensis episcopus, Leonem abbatem possessione monasterij sui vi priuauerat. Erat enim monasterium sancti Petri, in quo beati Egidij corpus quiescebat. Situs autem loci Flauianus appellatus est à valle Flauiana, quam Flauius quondam rex beato Egidio donauerat: is postea eò loci in honorem Petri & Pauli monasterium condiderat. Multis itaque episcopis & iudicibus astantibus, pontifex cognita causa Leoni monasterium adiudicat. A relate hæc contentio extincta est. vnde Ioannes abiens, annuente Ludouico, apud Trecas ciuitatem concilium habuit: in quo & multa ad fidem

Flandri.

pertinentia sunt instituta, & Flandris, qui tum primùm ex locis nemorosis ad meliorem cultum venerant, episcopus datus est. Verùm cum Italia à Sarracenis vastaretur, cumque iam montis Cassini monasterium cepissent ac diripuissent, Ioannes Romam accitus, adiuuantibus principibus Christianis Agarenorum magnam partem Italia ac Sicilia expulit. Carolum prætereà, quò ei liberius in vrbe viuere liceret, imperij corona donauit, tertiusque Carolus appellatus est. Qui postea in Normannos mouens, Franciam & Lotharingiam vastantes, ita eos perdomuit, vt Rhothifredus eorum rex, pacem petere & fidem Christi susciperè coactus sit: quem imperator in gratiam recipiens, è baptismatis fonte leuauit, vt scribit Anastasius, qui tum in pretio erat, Romanæ ecclesiæ bibliothecarius, vir sanè ita vtraque lingua doctus, vt è Græco in Latinum septimam vniuersalem synodum, & Hierarchiam Dionysij Ariopagitæ & vitas multorum sanctorũ Caroli gratia in Latinum eleganter & doctè transtulerit. Sunt qui scribant, Carolum ipsum multa monasteria condidisse, ac rem diuinam auxisse. Sed hæc eius præcipua laus, quòd multos ad scribendum impulit. Nam & Milo beati Amandi monachus, eiusdem sancti vitam accommodatè perscripsit: & Ioannes Scotus quædam nostræ religionis acutissimè disputata grauissimè composuit. Non caruit etiam hac laude scribendi Ioannes pontifex dum adhuc priuatus esset. Diaconus enim, primi Gregorij vitam quatuor libris egregiè conscripsit. Cùm verò in pontificatu annis decem, diebus duobus vixisset, moritur, & in basilica Petri sepelitur.

AN.

ANNOTAT.

Ioannes hic omnino VIII. non IX. est, vt à Platina describitur, nam & si Ioannes femina papa, quam profitetur fuisset, non tamen numeri notam habere debuisset, sacri ordinis non capax. Adde quod in omnibus huius pontificis historys, bullis, & instrumentis, Ioannes VIII. semper appellatur. Ad quem Ioannes quidam diaconus cardinalis S.R.E. quatuor libris vitam S. Gregorij ex eius potissimum operibus excerptam, diligenterq; in vnum collectam quæ etiam circumfertur, conscripsit. Annonius in historia Francorum libro 5. à cap. 32. vsque ad 37. de hoc Ioanne in Galliam profecto, multa, & maximè memoratu digna literarũ monumentis commendauit. Huic soli Romanorũ pontificum accidit, vt breui temporis spatio tres imperatores coronaret, Carolum Caluum, Ludouicum iij. Balbum, & Carolum iij. Crassum. Annonius in locis supra citatis, & Otho Frisingensis libro historiarum 6. cap. 7. & 8.

MARTINVS II.

Martinus secundus, natione Gallus, patre Palumbo, post Ioannem pontificatum iniit. Sunt qui hunc Marinum vocent, quos ego similitudine scriptionis deceptos puto. Martinus itaque appellatur: cuius vita ideo breuior est, quia breui tempore in pontificatu vixit, imperantibus apud Constantinopolim Leone & Alexandro Basilij filiis, in occidente verò Carolo tertio, quem ab Ioanne octauo coronam accepisse scripsimus: quemque Normannos Galliam infestantes, ita continuis præliis attriuisse, vt eos & fidem Christi, & leges victoris accipere coge-ret. Sunt qui scribant Martini fraude, vt in Formoso dicetur, Ioannem Pontificem ita seditionibus agitatum fuisse, vt ei in vincula coniecto ausugere necesse fuerit. Martinus autem malis artibus pontificatum adeptus, breui moritur. Annum enim & menses quinque tantummodo in pontificatu vixit, nil dignum memoria gerens, vel ob breuitatem temporis, vel quòd nil tum accidit, quo nomen eius fieret illustrius, vel quòd Dei nutu malis artibus principatus acquisiti, veram gloriam, vnicum optimi principis cibum amittunt.

111 Pont. alias Marinus.

ANNOTAT.

Pontifex hic, quem Martinum II. Platina vocat, in eius diplomatibus, instrumentis suo tempore confectis, & vetustis libris historicis, vt Leonis Ostiensis, Guillelmi Bibliothecarij, Annonij & similium, Marinus vbiq; vocatur, non natione Gallus, sed ex Gallesio Faleriorum in Etruria oppido ortus, quem admodum, & eius affinis Romanus, qui, & ipse paulo post Papa fuit. Hoc ex antiquo Bibliothecario Guillelmo animaduertit Antonius Massa Galesius in patriæ suæ describenda vetustate diligentissimus. Vir probitate, doctrina, fide, & humanitate in vrbe clarissimus, & de me optimè meritus. Idem de Martino III. dicendum est, qui vbique in iisdem, quæ suprà citaui, monumentis Marinus II. siue iunior vocatur. Quare Martinus IIII. & V. secundus & tertius vocandi essent.

HADRIANVS. III.

Hadrianus tertius, patria Romanus patre Benedicto, tanti animi fuit, vt initio pontificatus sui, statim ad senatum populumque retulerit, anno Domini octingentesimo nonagesimo quinto, ne in creando pontifice imperatoris auctoritas expectaretur, vtque libera essent & cleri & populi suffragia: quod quidem institutum à Nicolao primo tentatum potius, quàm inchoatum dixerim, electum credo hac oportunitate Hadrianum, quòd Carolus imperator ab Italia cum exercitu discedens, in Normannos rebellantes mouerat.

Fuerat ei in animo gentẽ inquietam omnino delere. At verò cùm id difficile videret nec

112. Pon.

nec fieri sine magna suorum clade posset, partem illam Galliæ ad incolendũ his concessit, quæ vltra Sequanam flumen est, quæque hodie à gente ipsa, Normandia vocatur. Pendere autem quotannis vectigal regibus Franciæ sunt iussi, ne vi, sed benignitate imperatoris Caroli loca illa obtinuisse viderentur. Interea verò Guilielmus cognomento Pius Aquitaniæ dux & Aluerniæ comes cùm stirpe virili careret, Cluniacense monasterium in fundo paterno Burgundiæ pago Masticensi magnificentissimis operibus inchoauit, eidemque loco Bernonem abbatem præfecit, designatis prouentibus, vnde monachi viuerent. Ante tempus verò Guilielmus moriens, monasterium imperfectum reliquit, Elbo comite Pictauiensi hærede instituto, qui rem ipsam ex testamento curaret.

Hadrianus autem pontifex, de quo clerus populusque Ramanus magnam spem conceperat ob eius virtutem & magnitudinem animi, anno primo & mense secundo pontificatus sui moritur, sepeliturq; in basilica Petri, collachrymantibus omnibus & ingemiscentibus tantum parentem iniquo tempore tam repente sibi ablatum esse.

STEPHANVS V.

113. Põt. STephanus quintus, patria Romanus ex via Lata patre Hadriano, pontificatũ inijt eo tempore, quo Normanni adiunctis sibi Dacis omnem ferme Galliã ruptis fœderibus vastarunt.

Timore verò tantæ incursionis beati Martini corpus Turonis Antisiodorum deportatum est & in ecclesia sancti Germani collocatum. Accidisse miraculũ tum ferunt, orta inter monachos discordia, cui potissimũ sancto nomen ecclesiæ ascriberetur. Hanc ob rem discutiendæ ambiguitatis causa leprosus in medio vtriusq; sancti collocatus, ea parte sanatur, quæ ad Martinum vergebat: conuersus deinde in alteram partẽ virtute beati Martini integer omnino redditur. Hoc totum à Germano hospiti fœnori tributum creditur, ne de sanctitate eius ob translationem quicquam diminutum videretur. Sunt qui scribant huius pontificis tempore Carolum cognomento Crassum, qui iam annis duodecim imperauerat, potestate deiectum ab optimatibus suis fuisse, ob segnitiem corporis & ingenij tarditatem: in locumque eius Arnulphum nepotem suffectum fuisse, qui septimus à Carolo Magno imperator est habitus. Hac itaque perturbatione rerum illecti Hunni gens Scytica (vt Vincentius & Martinus scriptores referunt) in Pannoniam inferiorẽ ad consanguineos Vngaros descendẽtes, pulsis inde Gepidis & Auaribus, ipsam occupant. Inde in Germaniam hostili agmine mouentes, ad Belgicam vsque Galliam peruenere, ferro ac flamma omnia vastantes. Stephanus verò in tanta rerum perturbatione sanctitate Luithprandi Ticinensis ecclesiæ diaconi, Valdridi Bauari, Bernardi Pictauiensis, mirificè recreabatur. Quorum vita ac moribus ita Christiana fides inoleuit, vt & monasteria multa & sacella magnis sumptibus in vtraque Gallia sint condita.

Moritur autem Stephanus pontificatus sui anno sexto, die xi. Vacat tum sedes diebus quinque.

ANNOTAT.

Stephanus hic VI. dicendus esset, non V, & sic deinceps in cæteris huius nominis pontificibus numeri nota seruanda, quod ante Stephanum illum, quem secundum Platina vocat, fuerit Papa Stephanus alius, qui triduo tantum vixit, vt tradit An. bibliothecarius. Non enim plus, vel minus viuendi ratio aliquem verum facit esse pontificem, sed vera & legitima comitia, quibus Stephanum illum secundum renunciatum fuisse constat. Ideo & in Stephanis numerorum notæ mutandæ, & qui alijs est II. III. IIII. V. & sic deinceps, deberet esse III. IIII. V. VI. & cæteri vsque ad decimum.

FOR-

FORMOSVS I.

FOrmosus Portuensis Episcopus, post Stephanum pontifex creatur, qui statim in ito magistratu ecclesiam Petri principis apostolorum leui pictura exornauit. Hic aliquando Ioannis pontificis seueritatem veritus, Episcopatum suum deserens, in Gallias aufugit. Verùm cùm reuocatus redire abnueret, anathemate notatus, Romam veniens, omni ecclesiastica dignitate priuatus, profana indumenta simul cum moribus assumens. Sunt qui arbitrantur hoc ideo Formoso accidisse, quòd eius coniurationis conscius & auctor fuerit, qua Ioannes captus & in vincula coniectus est. Hac itaque contumelia motus Formosus, ab vrbe discedens, iureiurando affirmauit, se nunquam postea vel Romam vel ad Episcopatum rediturum. At verò Martinus pontifex Ioannis successor, hominem postea iuramento solutum in patriam & pristinam dignitatem restituit, vnde ad pontificatum non ita multò pòst largitione potius, quàm virtute, contradicentibus quibusdam assumitur. 874 Pōt.

Arnulphus autem quem septimum à Carolo imperatorem diximus, primo quidē strenuè sumptis armis Normannos adhuc rebellantes, magnis cladibus perdomuit. Verùm postea nimio successu elatus, ita contumax in omnes, tum vel maximè in ecclesiasticos factus est, vt Dei nutu pediculari morbo breui consumptus sit. Huius in locum postea suffectum Ludouicum imperatorem legitur, quem tamen nusquam habuisse imperij coronam accepimus. Hic autem (vt Martinus scribit) cum Berengario duce Foroiuliano, à regibus Longobardorum originem ducente, & auitum paternumque regnum repetente armis decernens, cum primò quidem superat & vincit. Mox renouato prœlio apud Veronam Ludouicus superatus ingenti suorum clade capitur, & oculis priuatur.* Atque ita imperium, quo annis ferè centum Franci potiti sunt, demum in Longobardos transfertur, imperante apud Græcos Constantino Leonis filio. Verùm nescio quo fato accidisse dicam, vt vnà cum industria imperatorum, simul etiam pontificum, virtus & integritas defecerit: quæ quidem tempora infœliciſſima esse arbitror, cum auctoritate Platonis tales soleant esse reliqui ciues, quales sunt in republica principes. *Is nō est Ludouicus Arnulphi filius, sed alius.*

Ad Formosum redeo, cuius tempora ne omnino infeliciſsima haberentur, effecit Remigij Altisiodorensis virtus & doctrina. Hic enim multa commentatus est, & scripsit in Matthæum potisimum & Pauli epistolas, Sunt qui scribant huius interpretationis auctorem fuisse Remigium Remensem non autem hunc, de quo loquimur: vtcunque sit, constat vtrunq; Remigium doctisimum fuisse. Formosus autem pontificatus sui anno quinto, mense sexto moritur. Vacat tum sedes diebus duobus.

ANNOTAT.

Formosus Papa, vt ego obseruaui, primus omnium Romanorū Pontificum ex alienæ diocæseos Episcopo, Romanus Pontifex est factus, cùm ante ipsum non nisi ex presbytero, vel diacono cardinalibus factus fuisset Romæ papa. Idem refert vetustissimus & sine auctoris nomine scriptus liber Bibliothecæ Vaticanæ. Multa de hoc scribit Luitbprandus Ticinensis libro primo, capite primo & octauo historiarum suarum, & Luitbprando Abbas Vrspergensis. Quæ verò de eius cadauere ex sepultura à successoribus eruto dicuntur, procul dubio fabulæ magis quam vero similia sunt, quod ex illorum, qui de ea re scripserunt, diuersitate, & repugnantia facilè liquet, & ego alibi demonstraui.

BONIFACIVS VI.

115. Pōt. BOnifacius sextus, natione Tuscus, in demortui Formosi locum pontifex creatur. Quam diu autem in pontificatu vixerit, magna controuersia est. Plus enim alij minus quidam temporis huic assc̃ribunt. Sentio ego cum pluribus, qui affirmant pontificem hunc diebus tantùm modo sex & xx. in pontificatu vixisse. Hoc vt credam, faciunt historiæ, in quibus nulla vel parua de hoc homine fit mentio. Quo enim modo fieri posset, vt huius tempora sub silentio præterirentur, si annis duodecim (vt quidem referunt) in sede Petri vixisset? Ponere itaque hunc hominem in catalogo summorum Pontificum institui, non propter res gestas, quæ nullæ sunt. (Quid enim geri in tanta breuitate tẽporis potuit) sed quia legitimè & recte pontifex creatus est. Moritur enim (vt dixi) pontificatus sui die sexto & vigesimo, sepeliturq; in basilica Petri.

STEPHANVS VI.

116 Pōt. STephanus sextus, patria Romanus, Ananignus episcopus, pontifex creatus, tanto odio persecutus est Formosi nomen, vt statim eius decreta abrogauerit, res gestas rescinderit, licet quidam scribãt ipsum Stephanum Episcopatum Anagniæ à Formoso consecutum fuisse. Sed ego arbitror hoc odium ex ambitione ortum fuisse, cùm iam eò deuenissent ecclesiastici, vt non coacti, vt antea, sed sponte & largitionibus pontificium munus obirent. Hinc odium ortum est quo etiam in mortuum Stephanus sæuiebat, quòd ei antea impedimento fuisset, quò minus optata sede potiretur. Refert Martinus scriptor, Stephanum tanta rabie desæuisse, vt habito consilio corpus Formosi è tumulo tractum pontificali habitu spoliatum, indutumque seculari sepulturæ laicorum mandauerit, abscissis tamen dexteræ eius duobus digitis, illis potissimùm, quibus in consecratione sacerdotes vtuntur: in Tiberimque proiectis, quòd (vt ipse dicebat) contra iura sacramenti Romani & sacerdotium repetisset, quo à Ioanne octauo iure spoliatus fuerat. Magna fuit hæc controuersia & pessimi exempli, cum postea ferè semper seruata hæc consuetudo sit vt acta priorum Pontificum, sequentes, aut infringerent, aut omnino tollerent. Quod hactenus certè ab optimis illis Pontificibus, quorum vitas conscripsimus, alienum fuit. paulùm certè abfuit, qui nostra tempestate Paulus secundus Venetus Formosi nomẽ (vt fit) sibi inderet, quòd id nomẽ ei maximè cõuenire videretur, propter proceritatẽ corporis & maiestatẽ. Quò minus autẽ id faceret, deterruêre eum Cardinales quidam historiæ non ignari, ne post mortem id accideret, quod olim Formoso. Tulit id ægrè Paulus, quia nil ei præter hoc nomen ad summam felicitatem deesse videbatur.

Martinus historiarum scriptor.

Interim verò ignauia Pontificum fretus Constantinopolitanus Imperator, Symbaticum patritium protospatarum suum, in Italiam cum exercitu mittit, qui Beneuentum tertio mense postea quàm obsideri coptum est, in potestatem suam redegit possessum ante à Longobardis annis CCC & XXX. Verum anno tertio post Guido Longobardus, pulsis Græcis, vrbem recuperat, atque ita denuo ad Longobardos recidit.

Ad Stephanum redeo, qui pontificatus sui anno primo, mense tertio moritur. Sedes autem eius ex morte tribus diebus tum vacat.

ROMANVS I.

117 Pōt. ROmanus patria Romanus, vbi pontificatum iniit, Stephani Pontificis decreta & acta statim improbat abrogatq;. Nil enim aliud hi pontifices cogitabant, quàm & nomen & dignitatem maiorum suorú extinguere, quo nihil potest esse pestis & angustioris animi, qui enim his artibus nituntur, nulla virtute muniti, eo de loco abradere bene merentes conantur, quem ipsi ob ignauiam & malitiam attingere non possunt. Neminem siquidem vnquam inuenies alienæ famæ inuidere, nisi qui omnibus probris contaminatus, desperat suum apud posteros celebre nomen aliquando futurum.

Hi

Hi sunt, qui fraude, malitia, dolo, maledicētia de humano genere bene meritos mordent, lacerant, accusant, corrodunt, tanquā ignaui canes & inutiles, nec seris sese obiicientes obtimiditatem, sed vinctas & caueis inclusas mordentes. Commemorare tamen huius Pontificis nomen libuit, quia de more Petri sedē obtinuit, in qua tertio pontificatus sui mense demoritur.

THEODORVS II.

THeodorus secundus, patria Romanus, pontifex creatus, vestigia seditiosorum sequitur. Nam & Formosi acta restituit, & eius sectatores in pretio habuit, imperante adhuc in Italia (vt quidam volunt) Arnulphō, regnante in Francia Carolo simplici, Constantinoque Leonis filio orientale imperium gubernante. 118. Pōt.

Quo quidem tempore Sarraceni Apuliam ingressi, occupatoque sancti Angeli monte, magnam vim hominum & pecorum cepere, Verum Itali tumultuaria manu comparata, magna ex hostibus edita strage prædam recuperant. Agebantur hæc in Italia, cum Guillelmus cognomento Sectorferi, Engolosinæ comes, à Carolo Caluo originem ducens, monasterio Cartusiensi reliquias sanctorum, quæ incursionis Normandicæ tempore inde ablatę fuerant, restitui mandauit. Videbat enim seditionem inter populos oriturā quiescētibus iam Normannis, nisi in loco pristino reliquiæ collocarētur. Qui fuerint Normanni, haud satis constat. Sunt tamen, qui dicant eos ex Noruegia in Galliam descendisse. At Theodorus vigesimo pontificatus sui die moritur, nulla magnopere de se relicta memoria ob breuitatem temporis. *Sectorferi Engolosinæ comes.*

IOANNES X.

IOannes decimus, patria Romanus, pontifex creatus, Formosi causam in integrum statum restituit, aduersante magna populi Romani parte, qua ex re tanta seditio orta est, vt paulum admodum ab iusto prœlio abfuerit. Is autem Rauennam profectus, iiij. & lxx. Episcoporum habito conuentu, & Stephani res gestas improbauit, & Formosi acta restituit, diiudicans perperam à Stephano factum, qui censuit eos iterum ordinandos esse, quos Formosus ad sacros ordines asciuerat. Hoc idem accidisse putauerim ego, cum quia pontifices ipsi à Petri vestigijs discesserant, tum vel maximè, quia respub. Christiana ignauos & desides principes habebat, quorum maximè intererat nauiculam Petri fluctibus exagitari: ne si gubernator aliquando * respiscerēt, principes ipsos vt nautas malos è repub. dcijceret. 119. Pōt. *respicerēt.*

Deditus erat voluptatibus Arnulphus, non multum distabat à suo cognomento Carolus rex Franciæ, quem simplicem vel potius stolidum vocabant. Hac autem oportunitate illecti Vngari gens quidem fera & indomita, hostili manu Italiam primò mox Germaniam & Galliam ita inuadit, nemine propè resistente, vt ferro ac flamma omnia quoquò proficiscerētur, absumeret, nulli mortalium ætati aut sexui parcens. Præterea vero Afri Calabriam ingressi, cùm iam magnam prouinciæ partem cepissent, oppugnarentq; Consentiam, eorum rege in oppugnatione ictu fulminis diuinitus mortuo, passim dilabuntur & ad suos redeunt, Deus enim populi sui calamitatem miseratus, principibus terræ derelictis, tum demum telum suum in hostes Christiani nominis direxit: quod nisi fecisset de nomine Italico, deque ecclesia actum profecto tum putabatur, adeò socordes & nullius precij homines in principatibus tum erant. *Vngari Italiam Germaniam & Galliam inuadūt.*

Ioannes autem pontificatus sui anno secundo die decimoquinto moriens, nil de se dignum memoria reliquit, nisi quòd seditiones quasdam propè extinctas reuocauit.

BENEDICTVS IIII.

120. Pōt. BEnedictus quartus, patria Romanus, pontifex creatur ob eius humanitatem & clementiam. Verùm nil suo tempore gestum est, quod magnopere collaudari possit. Acciderat huic ætati, quod alijs interdum solet, vt hominum industria in quouis genere virtutis consenescceret, nullis calcaribus adhibitis, quibus hominum ingenia ad laudem excitarentur, quod fieri à bene institutis populis optimisque principibus consueuit. Constat enim (vt antea dixi) falsum Ludouicum Arnulphi filium imperium paternum repetere conantem, eo tempore Veronæ captum & interfectum à Berengario fuisse atque tum primùm genus Caroli Magni ignauia posteriorum Principum tam Franciæ, quàm etiam Germaniæ imperij titulos amisisse: Verum est certè quod Crispus ait, quæ orta sunt, occidunt: quæ aucta senescunt. Imperium ipsum magnum habuit incrementum: verùm postea principum ac populi Romani ignauia splendor ille Romani nominis in obscuras tenebras conuersus est, tum vel maximè, vbi remissa exercitatione virtutis, voluptatibus se & thermis ad effœminanda corpora inuentis, tradidere, Idem etiã accidisse pontificali dignitati dicere possumus. Sanctitate enim & doctrina, quæ non nisi magnis laboribus consumataque virtute comparantur, pontificium decus sine vllis opibus primo quidem auctũ est inter tot hostes & obstinatos persecutores Christiani nominis: mox verò vbi cum ipsis opibus lasciuire cœpit ecclesia Dei, versis eius cultoribus à seruerite ad lasciuiam, peperit nobis tanta licentia peccandi, nullo principe flagitia hominum tum coërcente, hæc portenta: à quibus ambitione & largtione sanctissima Petri sedes occupata est potius, quam possessa. Hæc tamen Benedicti laus est, quòd in tam corruptis moribus grauiter & constanter vitam ducens, pontificatus sui anno tertio, mense quarto moritur. Vacat tum sedes diebus sex.

LEO V.

121 Pont LEO quintus, cuius patriam historici non ponunt, pontificatum adeptus, à Christophoro eius familiari dominandi cupido capitur, & in vincula cõijcitur: quod quidem fieri non sine magna seditione & multorum interitu potuit. Quantæ enim auctoritatis põtificatus tum esset vitio priorum pontificum, ex hoc vel maximo comprehẽdi potest, quòd à viro priuato tanta dignitas vi & factione vno ferè momento occupata est. Verum est certè quòd dici solet: plus auctoritatis dignitates ex hominibus capere, quàm ex dignitatibus homines, vt in censura Romana apparuit, quæ primõ vt exigiuus magistratus posthabita est: verùm vbi ciuitatis optimates obire munus illud dignati sunt, tantam ei auctoritatem tribuere, vt inter optimates infelix propè haberetur, qui censoriam dignitatem consecutus in vita non fuisset. Christophorus itaque sedem occupat xl. Leonis in pontificatu die: quem ego præ dolore animi paulò pòst periisse crediderim, quòd ab eo potissimùm honore spoliatus fuisset, quem ipse vt lupum domi aluerat: vt illud Theocriti, enutrito lupos, qui te comedant.

CHRISTOPHORVS I.

122. Põt. CHRISTOPHORVS, cuius patria & cognomentum ob ignobilitatem ignoratur, pontificatum malis artibus adpetus, malè amisit. Septimo enim mense dignitate ac meritò quidem eiectus monasticam vitam vnicum calamitosorum refugium, obire cogitur. In monasteria enim tanquam in insulas clerici malè de ecclesia Dei meriti, tum relegabantur. Sunt qui scribant Christophorum deiectum pontificatu fuisse, Ludouico tertio imperante: alij

hæc

hæc tempora Berengario asscribunt, quem diximus è duce Foroiuliano imperatorem creatum, quòd in Italia oriundus esset è stirpe Longobardorum regum: quodque etiam in eo solo spes vnica imperij collocari tum maximè poterat ob virtutem & nobilitatem. Vt autem credam Berengarium tum imperasse, facit & pontificum, qui antè fuere, breuis vita, quos tanquam monstra quædam è medio breui Deus sustulit, & ipsius imperatoris tempus, qui superato Guidone duce Spoletino, interfectoque Ambrosio comite Bergomate, quos primo hostes habuerat, accepta à Formoso imperij corona, annis ix. vixit. Quid verò postea Christophoro acciderit, è pontificatu deiecto, in Sergio dicetur.

SERGIVS III.

SErgius tertius, patria Romanus, patre Benedicto, pontificatum iniens, basilicam Lateranensem, quæ tum corruerat, restituit, Christophorum è monasterio tractum in vincula coniecit. Rebus deinde confirmatis, Gallias profectus, Lotharij gratia & amicitia fultus, qui tum regnabat, in Italiam rediens, & Christophorum arctiore custodia reuinxit, & Formosi acta ita improbauit, vt denuo ad sacros ordines eos admittere necesse fuerit, quos Formosus antea sacerdotali ordine dignos censuerat. Neque hanc quidem ignominiam mortuo intulisse contentus, eius cadauer è sepulchro tractum, capitali supplicio, ac si viueret, afficit, corpusq; ipsum in Tiberim proiicit, tãquam sepultura & honore humano indignum. Ferunt piscatores corpus ipsum inter piscandum repertum, ad basilicam Petri detulisse, atq; dum funus celebratur, sanctorum imagines, quæ in templo locatæ erant, corpus ipsum veneratas fuisse: & ob eam rem creditum esse. Formosum iniuria quidem tali ignominia affectum fuisse. Sed factúmne sit hoc à piscatoribus, haud satis constat, viuente præsertim Sergio, qui Formosi factionem persequebatur, quod antea ei impedimento fuerat, quò minus pontificatum consequeretur. Vide quæso quantum isti degenerauerint à maioribus suis. Illi enim, vtpote viri sanctissimi, dignitatem vltro oblatam contemnebant, orationi & doctrinæ Christianæ vacantes: hi verò largitione, & ambitione pontificatum quærentes & adepti, posthabito diuino cultu, inimicitias non secus ac fæuissimi quidam tyranni inter sese exercebant: suas voluptates postea securius expleturi, cum nullibi extarent, qui eorum vitia coercerent. Crediderim ego Sergium hæc facere à Lothario compulsum, quod Formosi opera à Gallis in alienigenas imperium translatum sit. Sergius autem his artibus vitam ducens, septimo pontificatus sui anno, mense quarto, die xvj. moritur: cùm paulò ante igneæ faces in cælo & stellæ micantes, discurrentesque præter consuetudinem sint visæ. Vnde non ita multo post Vngari Italiam cum exercitu ingressi, multas vicissim intulere accepereque clades. 123. Pôt.

ANASTASIVS III.

ANastasius tertius, patria Romanus, eo tempore pontificatum inijt, quo Landulphus Beneuẽtanus princeps, graui prœlio in Apulia cum Græcis decertauit & vicit. Nam Patritius Leonis Constantinopolitani imperatoris dux Italiã ingressus, se omnia breui euersurũ minabatur, nisi Leoni properè obtemperarent. Verũ (vt dixi) Landulphi virtute impetum simul cum loquacitate omisit, quanquam verò à Berengario iam parabantur copiæ, quæ Patricio obuiam fierent, plus terroris, quàm viriũ secum ferenti. Anastasius autem à quo nil memoria dignum gestum est, secundo anno pontificatus sui moritur & in basilica Petri sepelitur. Hunc tamen pontificem hac vna in re laudare possumus, 124. Pôt.

quòd neminem eorum, qui ante se in pontificatu fuere, ignominia aliqua notauerit, ve maledicentia persecutus sit: modestè enim & integrè vixit, nec in se quicquam habuit, quo reprehendi possit.

LANDVS I.

125. Pōt. LAndus patria Romanus, Anastasio successit. Huius autē vita ita obscura fuit, vt etiam sint, qui eum inter pontifices non numerent, maximè autem Vincentius historicus. Aliter tamen Martinus & Cusentinus sentiunt, horum de numero & Gothifredus est, qui scribit Landum auctoritatem suam interposuisse, quò minus Berengarius & Rhodulphus comitis Guidonis filius inter se decertarent.

Sunt qui scribant Rodulphum apud Veronam Berengarium superasse, ac imperio tribus annis potitum esse. Magna enim tum erat inter Italos, Germanos & Francos de possessione imperij concertatio. Vnde & grauissima bella orta sunt, nec extincta sine multorum interitu, omniumque prouinciarum calamitate. Annitebantur tamen Romani Italiq; imperij nomen in prouincia retinere, obstantibus barbaris omnibus, licet duce & auctore tam præclari facinoris indigerent, extinctis iam non solum illis præclaris luminibus, quæ Italiam quondam per totum orbem terrarum illustrarunt, verùm etiam sublato omnino & exciso illo egregio seminario, vnde tam præclaræ radices pullulabant.

Landus autem sexto pontificatus sui mense, die vigesimoprimo moriens in basilica Petri sepelitur.

IOANNES XI.

126. Pōt. IOannes vndecimus, patria Romanus, patre Sergio pōtifice, anno Domini nongentesimo nono pontificatū iniit. Præsul rauennas is antea fuerat, episcopatu deiectus populi tumultu. Verùm Lādo mortuo, pontificatū adeptus, spiritus militares magis, quàm religioni deditos gessit. Indigebat huiusce modi pontifice tum quidē & ecclesia & Italia. Nam Græci (vt diximus) vt Lamdulphi virtute superati, Sarracenos in Italiā vocāt, qui ex Calabris & Apulis in Lucanos & Campanos mouentes, vrbi Romę exitium se illaturos propedié minabantur. Hoc autem periculo motus Ioannes, Alberico Etruriæ Marchione in auxilium accito habito delectu cum Sarracenis cōfligens & superans, ab Vrbis finibus submouit. Verùm nil actum ea victoria existimans, nisi fugientes insequeretur, eos ad Lyrim fluuium nactus, (quem Garigl ianum vocant) apud Minturnas tanta clade superat, vt de relinquenda omnino Italia cogitauerint, locaque omnia fermè quæ in littore Italico obtinebant, incenderint. Postea tamen mutata sententia occupato monte Gargano incursionibus loca circunquaq; posita vexabant. Interim verò Ioannes in triumphi modū Romam rediens cùm omnia sibi vendicaret. Alberci odiū ita in se concitauit, vt ingens seditio sit orta, qua quidem Marchio pulsus Ortam proficiscens, oppido munito & arce, Vngaros prēmijs sollicitatos in Italiam vocat: qui certè prouinciam ingressi, plus propè calamitatis Italię intulere quàm olim Sarraceni. Pueros enim & virgines abducebant grādioribus natu necatis: neque ipsis quidem Etruscis pepercere, quos ex fœdere Alberici intactos esse oportebat: imò verò magis in hos quàm in cæteros Italos sæuitum est, incensis & euersis ferè omnibus oppidis quæ ipsi occupauerant. Crediderim ego Berengariū, quitū Cisalpinam tātum modo tuebatur, hostibus iter in Etruriam dedisse, modo sine vllo suorum maleficio transirent. Hac autem dulcedine prædæ illecti Vngari, frequēter deinceps Italiam repetebant. Qua calamitate Romani permoti, cùm sæuire in hostem præferocem & potentem non possent, Albericum capiunt & obtruncant, Ioannes quoq; seditione militari.

litari, maximè verò à militibus Guidonis comitus captus, & in vincula coniectus, cruicali in os coniecto necatur pontificatus sui anno xiij. mense ij. die iij. Cuius in locum alter Ioannes subrogatur: verùm quia vi sedem occupauerat, è loco statim deiectus, connumerari inter pontifices non meruit.

ANNOTAT.

Hic Ioannes X. (vt dixi) appellandus esset, fuitq;, vt ex horum temporum scriptore Luithprando Ticinensi lib. 2. cap. 13. rerum per Europam suo tempore gestarum liquet, natione Romanus, ante ex Episcopi Bononiense factus archiepiscopus Rauennas, Ioannis cuiusdam, vt auctor est Guillelmus Bibliothecarius non papæ Sergij III. filius. Cui Ioanni papæ ceruicali super os coniecto, & suffocato, si Luithprando Ticinensi horum temporum scriptori credere volumus, Ioannes XI. Sergij papæ & Marociæ nobilissimæ inter Romanas fœminæ filius, matris quæ tunc in vrbe potentissima erat, auctoritate & studio successit, cæterum omnes quotquot de Romanis Pontificibus scripserunt, plures autem fuere, Ioanni huic non alterum Ioannem, sed Leonem VI. & illis Stephanum VII. subijciunt. Post quos Ioannem ipsum XI. Sergij papæ filium, communi consensu referunt. Quos & magis sequendos esse existimo.

LEO VI.

LEo sextus, patria Romanus, legitimis suffragiis pontifex creatus, nil tyrannicum in vita præ se tulit, integrè ac modestè vitam ducens, ac rei diuinæ consulens, quantum illa tempora in tam corruptis moribus patiebantur. Reuocare enim ciues ad cõcordiam, temeritate & stultitia priorum pontificum adhuc tumultuantes, componere res Italas, pacare externum hostem, propulsare barbaros à ceruicibus Italiæ conatus est: quo certè nil melius aut laudabilius in tam breui magistratu fieri potuit. Septimo enim mense, die xv. pontificatus sui moritur, sepeliturque in basilica Petri magno sui apud Romanos desiderio relicto. 127. Põt.

STEPHANVS VII.

STephanus septimus, patria Romanus, eo tempore pontificatum iniit (vt quidam scribunt) quo Vngari Alemanniam Saxoniamque populantes, ab Henrico Germaniæ rege apud Merspurgum ingenti clade superati sunt. 128. Põt.

Ferunt tum etiam Rodulphum Burgundiorum regem, in Italiam hostili manu contra Berengarium secundum descendisse, eumque suorum fraude regno spoliatum ad Vngaros confugisse, qui sumptis armis, tertio anno post pulsum Berengarium in Italiam cum magno exercitu duce Salardo venientes, Papiam vi captam, ferro & igne magna ex parte vastarunt. At verò Itali cum non satis virium in Rodulpho cernerent, Hugonem Arelatensem comitem in Italiam vocant. Huic autem non sine contentione tamen Rodulphus cedens, cum hostes acriter instarent, in Burgundiam sese recepit. Hugo verò non satis his fidens, qui se vocauerant, multos in exilium pepulit: qui quidem ad Arnoldum Bauarorũ ducem confugientes, hominem regnandi cupidum mouere copias in Italiam propellunt. Descendentem itaque ex Alpibus Veronenses statim intra mœnia benignè ac comiter recipiunt: verùm Hugo in eum mouens, commisso prœlio hominem superat. Veronamq; statim recipit. Mortuo autẽ apud Bauaros Berengario, vt alij volunt, apud Vngaros, Berengarius tertius primi Berengarij ex filia nepos, in Italiã veniẽs, anno salutis nongentesimo trigesimo quinto imperio potitur. Sunt aũt qui hæc, quæ scripsi, huius pontificis temporibus asscribant. Ego verò & priorũ quorundã, & sequentiũ temporibus assignãda crediderim, cùm ea, quæ breuiter scripsi, nõ sine diuturnitate geri potuerint. Sed satius fuit in tanta scriptorum varietate temporum, omnino

aliquid scribere, quàm quæ sunt aliquando gesta, ob incertos auctores omittere. Consulimus posteritati, nec ita superstitiosi sumus, vt nolimus ea credere, quæ varij auctores sparsim conscripsere.

Huius quoque pontificis tempori meritò asscripserim sanctum Vgibertum nobilem Lotharingiæ principem, qui Gemblacense cœnobium propria impensa magnis operibus breui extruxit. Ferunt & hac tempestate Spireneum Bohemiæ ducem fidem Christi tum primum recepisse. Nam duces antea qui Bohemiæ præerant, nunc demum reges appellantur auctis opibus & copiis. At Stephanus, cuius vita mansuetudinis & religionis plena fuit, secundo pontificatus sui anno, mense vno, die duodecimo moritur, inque Petri basilica sepelitur.

IOANNES XII.

129. Pōt. IOannes duodecimus, patria Romanus, patre Sergio pōtifice, vt quidam volunt, eò tempore pontificatum iniit. quo sanguinis fons (vt Martinus & Vincentius aiunt) Genuæ largissimè effluxit, futuræ calamitatis indicium. Nam & Genua à Sarracenis ex Africa venientibus tum capitur ac diripitur, & Vngari Italiam ingressi, longè omnia ac latè populati sunt. Verum dum onusti præda Pelignorum fines attigissent, à Marsis, qui repentè arma ceperant, opprimuntur, atque ita prædam omnem cum vita amisere, Scripsit tum multa Racherius ex monacho Veronensis Episcopus factus, in exiliumque Papiam ab Hugone rege missus, quòd apertè nimiùm in eius mores inueheretur. Ioannes autem pontificatus sui anno quarto, mense decimo, die xv. moritur. Vacat tum sedes diebus duodecim.

Racherium Episcopum Veronēsis.

LEO VII.

130. Pōt. NEO septimus, natione Romanus, Hugone & Lothario in Italia imperantibus, pontificatum adeptus, nil dignum memoria gessit. Huius autem tempora illustriora facere Spireneus Bohemiæ dux (vt Martinus refert) iustitia & religione insignis, & eius filius Vincesslatus, nequaquam à patre degenerans, à fratre Boleslao interemptus ob regni cupiditatem: qui quidem Vincesslaus postea in sanctos referri meruit, comprobata eius vita approbatisque miraculis in vita & post mortem editis. Leo autem pontificatus sui anno tertio, mense sexto, die decimo moritur, & in basilica Petri sepelitur. Vacat tum sedes dies tres.

STEPHANVS VIII.

131. Pōt. STephanus octauus, natione Germanus, pontificatum iniens, ita à Romanis seditionibus vexatus est, vt nil memoria dignum ab eo geri potuerit, imò verò (vt Martinus refert) in tanta seditione mutilatus turpiter aliquandiu vitam duxit, cum ob inhonesta vulnera prodire in publicum erubesceret. Parabat quidem rex Hugo tantam iniuriam vlcisci, sed in ipso apparatu moritur: cui quidem Lotharius filius in regno succedens, hac de re nullam mentionem fecit: vel quod populi Romani amicus esset, vel quòd breui regnauit: biennio enim tantū post mortem patris superuixit. Otho autem Germanorum rex, Vincesslai Bohemiæ regis mortem vlturus, in Boleslaum, qui fratrem per scelus interfecerat, copias mouens hominem tandem post multas illatas acceptasque clades in potestatem suam redegit. Stephanus verò pontificatus sui anno, tertio, mense quarto, diebus xij. moritur. Vacat tum sedes diebus x.

MAR-

MARTINVS III.

MArtinus tertius, patria Romanus manſuetudinem & placabilitatem Stephani ſeptimi imitatus eſt: pontificatum enim adeptus, bella omittens, religioni ſeſe totum addixit, templa vetuſtate collapſa inſtaurans, pauperes eleemoſynis paſcens. Non caruit tamen huius temporibus Europa ipſa bellica rabie. Nam cum Otho anniteretur Italiam ingredi aduerſante Lothario, magnæ cædes vtrinque commiſſæ ſunt. Adhortante tamen eos Martino pontifice, vt ab armis diſcederent, tum vel maximè, cùm vbique fame & penuria rerum omnium laboraretur, ſuccisis vndique arboribus, proſtratis ſegetibus, & abductis grauiſſimo bello colonis ac pecoribus: apud Conſtantinopolim quoque tumultuatum vehementer eſt. Nam ciues ipſi Conſtantinum imperatorem captum, abraſo capite, in inſulam relegarunt. Veràm non ita multò pòſt Conſtantinus Leonis filius imperium adeptus: ſeditioſos ciues eadem turpitudine tantum affectos, qua ipſi Conſtantinum notauerant, in eandem inſulam exulatum mittit. Martinus autem tertio pontificatus ſui anno, menſe ſexto, die decimo moritur, & in baſilica Petri ſepelitur. Eius autè in morte ſedes Romana diebus duodecim tum vacat. 132. Pōt. aliàs Marinus II.

AGAPETVS II.

AGapetus ſecundus, natione Romanus, ardente tumultu bellico in Italia pontifex creatur. 133. Pōt.

Vngari enim tum etiam hoſtili manu Italiam ingreſſi, iam ferè omnem oram Tranſpadanam occupauerant, cum Henricus Bauariæ dux, ſumptis propere armis, comparatoque exercitu in prouinciam mouens, non ſine magno incolarum incommodo duobus grauiſsimis prœlijs eos ſuperat ac prouinciam omnem ab Aquileia Papiam vſque occupat. Vnde non ita multò pòſt propere in Auſtriã diſceſsit, quòd iam aduentare Berengarium cum magno exercitu intellexerat. Potitus autem Italia Berengarius, imperatoris nomen ſibi indit, filiumque Albertum regem Italiæ nuncupat, coniecta in carcerem Adalinda Lotharij fratris filia, ne Papiam vrbem dotalem repeteret. Interim verò Agapetus pontifex, Italiæque proceres, cognita Berengarij ſuperbia, quòd omnia ſibi contra ius fasque vendicaret Othonem Germaniæ regem in Italiam vocant: qui quidem per Forumiulij prouinciam cum quinquaginta millibus hominum ingreſſus, deturbatis ſtatim è regno Berengario & Alberto. Adelindam Lotharij filiam è carcere ductam in vxorem accepit, ex qua poſtea filium ſuſcepit, cui Othoni ſecundo nomen fuit. Otho tamen Italia decedens, hac moderatione vſus eſt, vt Berengario & Alberto gubernandæ prouinciæ arbitrium permiſerit, compoſitis inter pontificem & Berengarium rebus. Idem quoque Otho Ludouicum regem Franciæ magnis eò propere deductis copijs iuuit, quem proceres prouinciæ adiuuante Hugone Pariſiorum comite, ipſius Othonis ſororio propè è regno depulerant. At verò Albertus Berengarij filius, qui tum Rauennæ præerat, Comaclenſium claſſe & auxiliis fretus, mercatores Venetos aduerſante Agapeto pontifice infeſtabat, vnde Veneti ira incenſi comparatis propere quibuſdam nauigijs, Comaclum expugnatum incendunt. Henricus Bauaria dux.

Dum hæc itaque hoc modo agerentur, Agapetus pontifex vir innocens, & reipublicæ Chriſtianæ amator: pontificatus ſui anno nono, menſe ſeptimo, die x. moritur, eò ferè tempore, quo Oddo Cluniacenſis monaſterij abbas in Domino quieuit. Cuius quidem diſcipulus habitus eſt Domaielus vir miræ ſanctitatis & monaſticæ diſciplinæ reſtitutor.

IOANNES XIII.

134. Pon. IOannes decimustertius, patria Romanus, de via Lata patris Alberici potentia fretus, pontificatum occupat. Octauianus is quidem primo vocabatur, homo sanè ab adolescentia omnibus probris turpitudine contaminatus, venationibus magis, si quid temporis à libidinibus superat quàm orationi deditus. Erant tum Romæ duo annui consules, ex nobilitate præfectus vnus, qui ius populo diceret: ex plebe autem dearchones xij. creabantur, qui vicem senatus gererent. Non carebant aliqua ditione Romani, nam & vicina Etruriæ oppida intra Vrbeuetanum Tudertinumque agrum, & quicquid à Neapoli Beneuentoque à Marsis, à Reatinis ad vrbem spectat, Romana ciuitati obtemperabat. Vlteriora partim Græci, partim Sarraceni occupauerant. Quis tum Picenum Spoletinumque agrum obtineret, incertum est. Octauianus itaque patris potentia in satis libera ciuitate fretus, pontificium munus humeris suis nequaquam conueniens, sibi desumit. Hac quidem indignitate moti duo Cardinales, literis Othonem obsecrant, vt clerum populumque Romanum è manibus Berengarij Ioannisque duodecimi vendicare conetur, aliter Christianam fidem vnà cum imperio perituram. Otho enim tum magno in prætio erat, domito Bodeslao (vt dixi) Bothemiæ rege superatisq; tribus grauissimis prœlijs Vngaris Germaniam vastantibus, ac captis tribus eorum regulis, quos Germani contradicente imperatore vitam finire laqueo coëgere. Interim verò dum Otho expectaretur, re per indices patefacta, Ioannes pontifex cardinales ipsos capit, & huic nasum, illi verò manum abscindit. Hanc ob rem Otho in Italiã mouens primo quidem Berengarium & Albertum filium in potestatẽ suam redigit: alterumq; Constantinopolim, alterum in Austriam relegat. Mox vrbem ingrediens, ab ipso Ioanne honorificentissimè suscipitur, coronaturq; (vt quidam tradunt) accepto Germaniæ Pannoniæq; titulo, quod reliqui imperatores deinceps obseruarũt, translato tùm primum ad Germanos imperio. Alij verò à Leone octauo, de quo paulo post dicemus, hoc factũ existimant, quorum opinionem Gratianus in decreto secutus est, priorem sententiam Richardus & Cusentinus non improbant, Lateranensis autẽ bibliothecarius Othonem Ioannis tempore Romam veniisse scribens, de coronatione eius nullã mẽtionem facit, adeo confusa sunt & perturbata hæc tempora, scriptorum negligẽtia & incuria. Otho autẽ compositò aliquantulum statu ciuitatis, cum Ioanne secreto, collocutus, hominem primò blandè appellando à flagitiis deterrens ad virtutem adhortabatur: verùm cùm nequaquam noueri à sententia verbis eum cerneret, ad minas conuersus consilium indicit, conuocatis Episcopis Italiæ, quorum iudicio vita sceleratissimi hominis dijudicaretur. Is itaq; iudicium bene sentientium reformidans, in Hernicos aufugit, in siluisq; more feræ aliquandiu delituit. Hãc ob rem Otho persuadente clero, Leonem Romanum ciuem Lateranẽsi, ecclesiæ prothoscriniarium pontificem creat. Verùm abeunte imperatore, Ioannis cognati & clientes, pulso Leone, Ioannem ipsum reuocant: quem quidem diuinitus eisdem fermè diebus perijsse creditum est, ne ecclesia Dei pernicioſa seditione iam glisscente labefactaretur. Sunt qui scribant hunc sceleratissimum hominem, vel hoc monstrũ potius, in adulterio deprehensum & confossum interijsse. Verùm non ita quoque leuata seditio est. Nam Romani mortuo Ioanne in eius locum Benedictum subrogant, idq; ab imperatore, qui tum Spoleti erat, confirmari contendunt. At imperator iratus, non solùm Romanos vtpote iniqua postulantes, à se repulit, verumetiam eosdem armis (vt postea dicetur) coegit abrogato Benedicto Leonem suscipere. Ferunt multa prodigia tum in Italia apparuisse. Nam & lapis de cœlo miræ magnitudinis secidit sæuiente vetorum atque imbrium procella, & in vestibus multorum signum crucis, ac quidem cruentæ, diuinitus apparuit. Quæ quidem portenta

Romæ duo annui consules.

Prodigia multa apparuerunt.

portenta indicare magnas clades & calamitatem ecclesiæ multi interpretabantur. Ioannes autem vir omnium, qui vnquam antè se in pontificatu fuere, perniciosissimus & scelera-tissimus, pontificatus sui anno ix. mense iij. die quinto moritur. Eius verò in morte se-des in seditione dies xij. tum vacat.

ANNOTAT.

Ioannem hunc XII. ab omnibus scriptoribus (præter vnum Platinam) appellari obseruaui. Quem primum esse inueni, qui nomen in pontificatu mutarit. Nam cùm antea Octauianus vocaretur, vt Guil-lelmus bibliothecarius scribit, gentili nomini omisso tanquam parum maiestati & religioni pontificiæ ido-neo, se Ioannem apellauit, Cuius exemplum sequentes pontifices qui deforme, & parum conueniens tan-to magistratui nomen habuere, sensim, & paulatim sequuti, leuem consuetudinem tanquam in legem per-petuam transtulerunt, cæteram hanc rem Romani pontifices, & maximè ex Germania lecti, Bruno, Gere-bertus, Suidegerus, Poppo, alius Bruno, Geberardus, Fridericus, Gerardus, Cadolus, Anselmus, Huldebran-dus, & similes maxime confirmarent, barbarorum nominum deformitate commoti.

BENEDICTVS V.

BEnedictus quintus, patria Romanus, ex diacono in seditione pontifex crea- 135. Pōt.
tur, ab his potissimùm, qui Ioanni cognatione factioneque coniuncti fue-
rant ægrè ferentes Leonem ab Othone Ioanni antelatum. Verùm cum impe-
rator hanc electionem nequaquam probaret, Romanos id maximè expeten-
tes à se repulit, eosque ferro & flamma omnia circa vrbem posita vastans
compulit, pulso Benedicto vel dedito potius, Leonem suscipere, adactos sacramento,
nil se earum rerum immutaturos, quas ipse imperator in re pontificia constituisset. Com-
positis autem hoc modo rebus, Otho in Germaniam rediens, secum Benedictum ipsum
dixit, qui non multò pòst dolore animi apud Hamburgum moritur, vbi relegatus erat.
Vixit autem in pontificatu mensibus sex, diebus quinque. Sedesque deinceps diebus
* triginta vacauit. *viginti

LEO VIII.

LEO octauus (vt antè dixi) prothoscrinarius, à clero populoque Romano, pul- 136. Pōt.
so Ioanne pontifex creatur. Nam cum Ioannes flagitiosè nimium & intempe-
ranter viueret, instarentque Romani apud imperatorem, vt alterum pontifi-
cem abrogato Ioanne crearet, respondit electionem ad populum & clerum
pertinere: Eligerent quem maxime idoneum putarent, se eum statim approbatu-
rum. Vnde cum Leonem elegissent, quem ipse confirmauerat, deinde mutata sen-
tentia abrogato eodem Benedictum suffecissent, iratus Otho, eos vi & armis compulit,
dedito etiam Benedicto Leonem suscipere, qui statim Romanorum inconstantiam
pertæsus, auctoritatem omnem eligendi pontificis à clero populoque Romano ad im-
peratorem transtulit. Verùm Leo in pontificatu non diu vixit, Anno enim primo, men-
se quarto moritur.

IOANNES XIIII.

IOannes decimusquartus, Narniésis Episcopus, patria Romanus, patre Ioanne episcopo, 137. Pōt.
Leoni successit. Verùm Romani inita iam consuetudine pellèdi pontifices, hunc quo-
que seditionibus fatigant. Accersito enim Iofredo Cāpaniæ comite. Lateranenses ædes
vi irrumpentes. Ioannem capiunt, captumq; primo in Hadriani molem perducunt, mox
inde hominem in Campaniam exulatum mittunt. Verùm interfecto Iofredo eiusque

vnico

vnico filio à Ioanne Campano Principe, Pontifex vndecimo mense sui exilij Romam propere rediit. Otho præterea congnita pontificis calamitate, cum Othone filio ingentibusque copiis magnis itineribus Romam perueniens, consules & præfectum cum Dearchonibus captos in vincula coniicit, sciturus cõiurationis capita Quæstionibus autem recognita, cõsules in Germaniã mittuntur: Dearchones verò laqueo suspensi, pœnas statim dedere. Petrus autem vrbis præfectus malorum omnium fons & origo, diu cum ignominia per publica vrbis loca tractus ac virgis cæsus, in Germaniam vinctus mittitur. Sunt qui scibant Petrum ipsum excarnificandum pontifici traditum abrasa barba, capillis suspensum ad caput equi Constantiniani aliquandiu stetisse, vt eius exemplo talia facinora malefici declinarẽt. Inde autem ablatum, asinoq; superimpositum, verso ad clunes vultu, & manibus sub cauda ligatis, atque ita per vrbem ductum, & virgis cæsum ferè vsq; ad interitum fuisse: posteà verò in Germaniam exulatum missum. Hac etiam seueritate (exempli gratia) in Iofredum à Ioanne principe Campano (vt diximus) cæsum, imperator vsus est, vt eius ac filij cadauera è loco sacro tracta, in profanum proijci iusserit. Intereà verò Sclaui, qui Hadriani tertij pontificis, & Suerophyli principis Dalmatiæ tempore fidem Christi susceperãt, in Italiam traijcientes, Sarracenos ingenti clade superatos monte Gargano deiecerunt Hotum autem exemplom & virtutem imitati Vngari, reliquias Sarracenorum ita attriuere, recuperata Consentia iam ab hostibus capta, vt Othoni magni Othonis filio eò cum exercitibus misso, haud difficilè fuerit reliquias bellorum absoluere. Nec contentus Sarracenos cædere, Græcos quoque qui cum Mauris fœdera inierant, grauissimis prœlijs ita perdomuit, vt eos ferè omni Calabria & Apulia eiecerit. Sunt qui scribant idcirco Othonem Græcos persecutum fuisse, quia Nicephorus Constantinopolitanus imperator filiam iam ei pactam, in matrimonium daturum se negabat. Constat tamen Othonem ipsum adolescentem egregium, pulso, Nicephoro & Ioannem filium in imperio confirmasse, & Theophaniam sororem in vxorem accepisse, quam quidem Ioannes tertiusdecimus vnà cum marito apud Lateranensem basilicam corona imperij exornauit, annuente Othone sene, qui filium consortem imperij creauerat. In tãta autem & tam publica lętitia, Campana ecclesia Metropolitanæ nomen à Ioanne pontifice consecuta est. Otho verò in Germaniam proficiscens, senio confectus, Viennæ moritur: quem non ita multò pòst Ioannes pontifex sexto pontificatus sui anno, mense xj. die v. subsecutus est. Eius in morte dies xiij. sedes tum vacat.

BENEDICCVS VI.

138. *Põt.* BEnedictus sextus, patria Romanus: Ioanni in pontificatu & calamitatibus succeſſit: à Cintio enim Romano ciue & quidem præpotenti captus, in Hadrianam molem (quam sancti Angeli arcem nunc vocant) custodiam noxiorum, vel potius innocentium includitur, eodemque in loco non multò pòst strangulatur: vel (vt Cusentinus refert) fame moritur. De tanta iniuria nullam sumptam esse vindictam, vel à ciuibus Romanis aduersæ factionis, vel ab Othone Imperatore, non possum ego non admirari, præsertim cum Otho ipse vir optimus sit habitus, & Ecclesiæ Romanæ defensor acerrimus. Sed vereor ne talia fuerint Benedicti merita, quale præmium à Cintio consecutus est. Malè tamen à Cintio actum est: neque enim ad se pertinebat, etiamsi Benedictus grauiter deliquisset, Pontifici manus iniicere. Sed heus, vt rerum omnium viciſſitudo est. Nam Romani Pontifices nostra ætate Romanos ciues, aut delinquentes, aut ob potentiam suspectos, eò loci tanquam in Tullianum carcerem includunt & macerant. Crediderim ego Othonem aliis negotiis implicitum, Romano Pontifici præstare auxilium nequisse, ob eamque rem anno primo, mense sexto, pontificatus sui mortuum esse.

DO-

DONVS II.

DOnus secundus, patria Romanus, tantæ modestiæ fuit, vt si nihil in pontificatu gesserit, quo magnopere laudaretur, non tamen vel aliqua iniuria affectus, vel ignominia notatus est. Huius autem tempora, ne omnino obscura essent, effecere res quædam, tum à principibus quibusdam, tum à sanctis viris gestæ. 139. Pol.

Nam Baianus artis magicæ peritus Bulgarorum princeps, ita Basilium & filium Constantinum Byzantinos principes bello vexabat, vt paulum ab capienda vrbe regia abesset, negligentia Græcorum propè derelicta. Inita tamen sunt inter eos fœdera, licet non æqua, & pax composita est. Adalbertus autem Bohemus Pragensis Episcopus tantæ sanctitatis tum habitus est, vt diuino spiritu impellente in Pannoniam descendens, & Regem Vngarorum baptizauerit, & omnes prouinciæ Episcopos ad bene de Deo promerendum exemplo & vita instruxerit. Profectus deinde in Prussiam, dum fidem Christi quàm diligentissimè prædicat, martyrio coronatur. Ferunt & beatum Eduardum Angliæ regem, sanctitate in pretio tum habitum fuisse quem certè nouercæ dolis & fraude interfectum constat. His addit & Richardus scripor sanctum Maiolum abbatem, qui in Cluniaco magnum sui apud posteros vita & miraculis exemplum reliquit.

Donus autem anno pontificatus sui primo moritur, & in basilica Petri sepelitur: diebus tantummodo duobus sedes tum vacat.

BONIFACIVS VII.

BONIFACIVS septimus, cuius cognomen & patria ob ignobilitatem credo reticetur, pontificatum malis artibus adeptus, malè etiam amisit. Nam inito magistratu conspirantibus simul bonis ciuibus, relinquere vrbem coactus, preciosissima quæq; è basilica Petri subtrahens Constantinopolim confugit: vbi tandiu substitit, quoad diuenditis, quæ sacrilegio abstulerat, magnam vim pecuniarũ comparasset, quibus tanquam adminiculis occupandæ tyrannidis fretus, vrbem repetit, ciues Romanos largitione corrupturus. Obstabant conatibus suis viri boni, maximè verò Ioannes diaconus cardinalis, quem captum adiuuantibus quibusdam pernicioſis hominibus, oculis statim priuauit. Atque ipse tantorum malorum auctor gliscente maiorem in modum seditione, siue timore, siue pœnitentia patrati sceleris, turpiter vitam finiuit. Vide quæso quantum degenerauerint hi pontifices à maioribus suis, qui hanc rempublicam Christianam tam amplam, tamque magnificam suo sanguine nobis reliquere. Pontifex Romanus sacrorum pater & rex, sacra ipsa furto abstulit: & qui vindicare sacrilegia debuerat, tanti sacrilegij factus est auctor. Hoc autem contingere in quauis rep. consueuit, quando plus malorum ambitio & auarita valet, quàm bonorum virtus & grauitas. In clerum igitur diligendi essent, quorum vita & doctrina probata sit: non autem hi, qui cùm nil virtutis & religionis habeant, ambitione & largitione sibi potentiam quærunt. 140. Pol.

Vixit autem Bonifacius in pontificatu mensibus septem, diebus v. Vacat tum sedes dies viginti.

BENEDICTVS VII.

BEnedictus septimus, patria Romanus, statim inito pontificatu, Arnulphum Episcopum Remensem seditione quorundam pulsum, habita synodo in integrum restituit. 141. Pol.

Eo maximè tempore, quo Otho secundus & Henricum Bauarorum ducem rerum nouarum cupidum perdomuit, & in Lotharium mouit, qui Lotharingiam Romani imperij prouinciam occupauerat, Aquisgranensemque agrum populatus

palatus fuerat. Otho autem superato Lothario, vastatisq; Suessionum agris ac incensis Parisiorum suburbiis, dum in patriam copias reducit, apud Auxonam fluuium nonnihil incommodi accipit. Deinde verò comparato maiore exercitu in Italiam contra Basilium & Constantinum Imperatores Græcorum veniens, qui iam Calabriam & eam partem Italiæ occupauerant, quæ ad Siciliam vergit, apud Basentellum superatus, scapham conscendens, salutem sibi fuga quærebat: A piratis autem fortè fortuna captus, in Siciliam defertur. Verùm Siculi redempto homine, ac Romam misso, de piratis supplicium sumpsere. Otho deinde comparato satis iusto exercitu, animaduertere in Romanos & Beneuentanos constituerat, à quibus initium fugiendi factũ fuerat, dum ad Basentellum contra Græcos pugnaretur, agere id in Romanos minus tutum visum est. In Beneuentinos itaque conuersus, vrbem capit & incendit, translato inde sancti Bartholomæi corpore, Romæque in insula Tiberina collocata, eo loci maximè qui olim Iouis hostia Lycaonia dicebatur, quique triremis puppim præ se fert. Nam insula vt adhuc ex Tiburtino lapide cernitur, triremis formã habuit, ad similitudinem illius credo, qua Aesculapius Romam aduectus est: visitur adhuc serpens lapidi insculptus, visuntur transtra, adeo viri illi excellentes studiosi erant vel naturam in artem redigere, vel artem ad naturam. Ad Othonem redeo, qui non multo post translatum sancti Bartholomæi corpus Romæ moritur, & in vestibulo beati Petri (Paradisum vocant) labro porphyretico, quod adhuc introeuntibus ad leuam apparet, honorificentissimè sepelitur. Cùm autem de creando nouo Imperatore consultatio haberetur, & alij Othonem tertium secundi filium, alij verò Henricum Bauariæ ducem, primi Othonis ex fratre nepotem exposcerent, instarentque Itali quidam, vt Crescentio Nomentano viro clarissimo res committeretur, Germani statim qui tum frequentes Romæ aderant, Othonem tertium delegere.

Bartholomæi corpus transfertur.

Instabat Benedictus vir optimus vnumquemque rogando, vt in creando Imperatore reipub. Christianæ consulerent, quæ tum maximè perito & solerti gubernatore indigebat. Tandem verò ne seditio aliqua oriretur, Germanorum sententiam approbat. Moritur & ipse Pontificatus sui anno octauo, mense sexto. Vacatque sedes diebus quinq; Valderico Amburgensi Episcopo tum maximè in pretio existente doctrina, moribus, & sanctitate vitæ.

IOANNES XV.

242 Pãt. IOannes decimusquintus, patria Romanus, vel (vt nonnulli volunt) Papiensis, post adeptum pontificatum mense tertio à Romanis capitur & in mole Hadriani, vt publica custodia inclusus, ibi tandiu pedore carceris, inedia & molestia animi maceratur, quoad vitam turpiter finiuit. Sunt qui scribant eum vi mortuum fuisse à Ferrucio Bonifacij septimi parente magnæ potentiæ viro, ob eam rem credo, quod filio in pontificatu aduersatus fuisset. Vt cunque est, cõstat eum in carcere mortuum & in basilica Petri sepultum. Deiectúsne pontificatu fuerit, vel ob impotentiam & tyrannidem, vt quidam coniectant, vel ob inuidiam maleuolorum & seditiosorũ quorundam, haud satis constat: adeò sunt confusæ istorum temporum historiæ.

Fuisse tamen in pretio hac tempestate constat & Odilonem abbatem Cluniacensem & Berengarium Turonensem, viros sanctitate & doctrina insignes, quanquam sint qui dicant Berengarium amplitudine doctrinæ confusum, primo in fide errasse, cum de Sacramento Eucharistiæ malè opinaretur, erroremque suum postea publico consilio Romæ habito emendasse, ac statim omisso studio sophisticæ disciplinæ, cum esset archidiaconus Andegauensis, omnia pauperibus erogans, labore manuum suarum victum sibi quæsiuisse.

IOAN.

IOANNES XVI.

IOannes decimusſextus, patria Romanus, patre Leone presbytero, è regione Gallinæ albæ, pontificatum adeptus, miro odio in clericos exarſit, vnde meritò ab ipſis clericis odio habitus eſt, maximè vero quod diuina humanaque omnia cognatis & affinibus ſuis elargiebatur, poſthabito Dei honore & Romanæ ſedis dignitate, quem certè errorem ita poſteris tradidit, vt ad noſtram quoque ætatem peruenerit. Qua quidem conſuetudine nil certè dici pernicioſius poteſt, cum non ob religionem & Dei cultum appetere pontificatum noſtri ſacerdotes videantur, ſed vt fratrum vel nepotum vel familiarium ingluuiem & auaritiam expleant. Apparuiſſe cometem tum ferunt futuræ calamitatis indicium: nam & fame & peſte diu laboratum eſt, & terræmotu Beneuentum ac Capua concuſſa, eaque mala ob ſuperbiam & rapacitatem pontificis, contemptumque Dei & hominum accidiſſe putatum eſt. Moritur autem Deo volente octauo pontificatus ſui menſe, ſepeliturque in baſilica Petri. 143. Pōt.

IOANNES XVII.

IOannes decimusſeptimus, patria Romanus, pontificatum inijt Othone imperante, ſed nondum coronam imperij adepto. Fuit autem Ioannes vir tantæ doctrinæ, vt multa quidem elegantèr ediderit, quemadmodum Martinus ſcribit. Agitatus deinde ſeditionibus à Creſcentio conſule Romano, imperium vrbis ſibi vendicare conante, cupiditati hominis cedens, exulatum in Hetruriam abiit. At verò Creſcentius cognita Ioannis indignatione, qua percitus Othonem contra ſe cum exercitu in Italiam vocabat, ipſius pontificis cognatos & amicos, qui in vrbe remanſerant, ad hominem mittit rogatum, vt omiſſa accerſendi Othonis cura, ad vrbem cum poteſtate redeat, polliceturque ſe ei rebus in omnibus obtemperaturum. Precibus autem ſuorum motus Ioannes, veritus etiam, ne ſi Otho cum exercitu Italiam ingrederetur, plus maleficij, quàm beneficij ſecum afferret, ad vrbem veniens, prodeunte obuiam Creſcentio cum omnibus magiſtratibus, & vrbana multitudine, in ædes Lateranenſes magno comitatu introducitur: quidam in veſtibulo eius pedes Creſcentius & omnes ſeditionis auctores, petita venia, oxoſculati ſunt, atque ita in concordiam redacti, vitam ſimul quietè traduxere. 144. Pōt.

Ferunt tum Henricum abbatem Lobienſem in Lotharingia, & Adioboldum Epiſcopum Vltraiectenſem, qui multa in laudem beatæ virginis, ſanctæque Crucis ſcripſit, & Albonem abbatem Floriacenſem (qui poſtea in Vaſconia ob fidem Chriſti martyrium paſſus eſt) doctrina, religione, ſanctitate, magno in precio habitos.

Moritur autem Ioannes pontificatus ſui anno decimo, menſe ſexto, die decimo. Vacat tum ſedes diebus ſex.

GREGORIVS V.

GRegorius quintus, natione Saxo, patre Othone, Bruno ante vocatus, Othonis tertij auctoritate ob affinitatem pontifex creatur. Verùm abeunte in Germaniam Othone, ſeditionibus Romanorum exagitatus, in Etruriam primò mox in Germaniam ad imperatorem confugit. Interim verò Romani Creſcentium denuo cum ſumma poteſtate conſulem decernunt qui ſtatim Ioannem quendam natione Græcum, Epiſcopum Placentinum, non minus pecuniolum, quàm 145. Pōt.

quam doctum pontificem creat, cuius certè nomẽ inter pontifices quidam supprimunt, vtpote minus legitimè creatum: alij verò xvij. hunc vocant, quòd populi clerique Romani consensu, ad quos electio spectabat, pontificatum iniisset. At Crescentius cognito Othonis cum magno exercitu ad vrbem aduentu, vrbis mœnia & portus quàm diligentissimè firmat, molem Hadriani munit, positis in vnaquaque statione firmissimis præsidiis. Hinc est quòd postea moles Hadriani, Crescentij arx appellata est, sumpto nomine ab ipso munitore Crescentio. Superueniente deinde imperatore, vrbemque oppugnante adorto, populus Romanus cum nequaquam tantis copiis par esse posset, clementia Othonis fretus, Germanis portas aperit. Tum Crescentius & Ioannes consilij & auxilij inopes, in arcem Hadriani confugientes, sese acriter contra hostes tuebantur, Verùm propositæ spe veniæ, dum ex arce ad imperatorem se conferunt, multis vulneribus à multitudine Crescentius confoditur. Ioannes autem, effossis prius oculis, pontificatu simul & vita priuatur, in pristinamque sedem Gregorius xj. mẽse posteaquàm pulsis fuerat, restituitur. Is autem cognita imperij imbecillitate varietateque fortunæ, quò diutius apud Germanos summa potestas remaneret, illeque ceteris præesset, qui virtute & dignitate ceteris præstaret, sanctionem retulit haud abnuẽte Othone de imperatore eligendo anno Christi M. ac secundo, quam vsque ad tempora nostra seruatam videmus, Videlicet solis Germanis licere principem deligere, qui Cæsar & Romanorum rex appellatus, tum demum imperator & Augustus haberetur, si eum Romanus pontifex confirmasset. Hos autem imperatoris eligendi auctoritatem primo habuisse Ptolemæus refert, archiepiscopum Maguntinũ Germaniæ, archiepiscopum Treuerensem Gallię, archiepiscopũ Colonienſem Italiæ nomine. His additi & iiij. principes, Marchio Brandemburgensis, imperatoris post electionem camerarius, comes Palatinus qui dapes, dux Saxoniæ qui ensem fert. Sunt qui scribant Bohemiæ regem vij electorem, imperatoris pincernam esse: hisque in eligendo additum esse ad tollendam discordiam partium: ad vtros enim inclinasset, ea pars certè potior habebatur, tulisse hoc iniquo animo Francos aiunt. Verùm quia in Ludouico Lotharij filio genus Caroli Magni defecerat, regnumque illud ad Hugonem ducem cognomẽto Caputium venerat (nam à regibus ad duces res aliquandiu translata est) repetere imperiũ destitere maximè verò quòd ipsi duces noui homines, illa fortuna tum contenti, maiora non sunt ausi: quippe qui nondum bene regni fundamenta iecerant Laudatur tamen, & meritò quidem Robertus magni Hugonis filius, regnum à patre accipiens fortitudine, iustitia, modestia & religione. Hic enim etsi rei militaris admodũ studiosus erat, tum vbi per otium licebat, ita Dei templa frequentabat, diuinaque officia celebrabat, ac sacrorum omnium initiatus fuisset. Ferunt cantum illum eius inuentum fuisse. Sancti Spiritus adsit nobis gratia. His artibus autem nõ minus quàm armis crediderim ego Robertum conciliasse sibi animos vulgi, eosq; à prima illa Caroli Magni stirpe, ad genus suum nouum transtuliſſe. Ferunt tum quoq; magno in pretio fuisse Robertum quendam Carnotensem episcopum doctrina & sanctitate vitæ. Multa enim scripsit, & canendi modum in sacris meliusculum reddidit. Gregorius autem ij. pontificatus sui anno, mense v. moritur. Vacat tum sedes diebus xv.

Germanis solis electio imperat. permissa.

Principes electore.

ANNOTAT.

Quæ hic Platina de electoribus, tradit, satis à me examinata sunt in libro quem de comitijs imperatorijs scripsi. Nam quæ sub Gregorio X. instituta sunt, quinto adscribunt. Huius sepulchrum adhuc in basilica sancti Petri propè altare sancti Andreæ extat cum hoc epitaphio,

Hic, quem tegit humus, oculis vultuq́, decorum,
Papa fuit Quintus nomine Gregorius.

Alter

Ante tamen Bruno Francorum regia proles
Filius Othonis de genitrice Iudith.
Lingua Teutonicus Vangia doctus in vrbe
Sed iuuenis cathedram sedit Apostolicam.
Ad binos annos, & menses circiter octo
Ter senos Februo connumerante dies.
Pauperibus dines per singula sabbata vestes
Diuisit numero cautus Apostolico.
Vsus Francisca vulgari, & voce Latina
Instituit populos eloquio triplici.
Tertius Otho sibi Petri commisit ouile
Cognatis manibus vnctus in imperium.
Exuit, & postquam terrenæ vincula carnis
AEquinoci dextro substituit lateri,
Discessit xij. Kal. Mart.

IOANNES XVIII.

IOannes decimusoctauus, Placentinus Episcopus, vt diximus, potentia Crescentij Romani consulis fretus, quem pecunia corrupisse creditum est, tempore Gregorij quinti perfactionem pōtificatum occupat. Tantū enim pecuniarum ex Constantinopoli ad vrbē secum detulerat, vt constantes etiā sua largitione ad maleficiū impelli potuissent, nedum Crescentius homo auarissimus & regnandi cupidus. Miror ego historicos Iannem ipsum inter pōtifices numerasse, cum viuente adhuc Gregorio sedem occupasset, nisi fortè in conscribendis pontificum vitis ita faciendum censent, vt in perpetua historia fit. Nam & tyrannorum peruersè facta, optimorum principū rebus gestis annumerantur, vt quantum inter se boni & mali dissideant, à legentibus cognosci possit, quò malorum exemplo à vitijs deterreantur: & bonorum exemplo ad virtutem impulsi, vitam ducant in terris felicem & beatam: qua quidem beatitudine Ioannes caruit, fur certè in pontificatu & latro: non enim, vt par fuerat per ostium intrauit. Moritur autem, atque cum ignominia quidem decimo vsurpati pontificatus mense Vacat tum sedes dies viginti. 146. Pōt.

SILVESTER II.

SIlluester secundus, Gerebertus antea vocatus, natione Gallus, malis artibus (vt aiunt) pontificatum adeptus est. Adolescens enim & Floriacensi cœnobio in Aureliana diœcesi posito dedicatus monachus & addictus, relicto monasterio, diabolum secutus, cui se totum tradiderat, Hispalim ciuitatem Hispaniæ bonarum artium causa peruenit. Erat enim admodum doctrinæ & literaturæ cupidus, qua in re tantum profecit, vt breui ex discipulo optimus præceptor sit habitus. Discipulos autem eius hos fuisse Martinus testatur, Othonem imperatorem, Robertum Franciæ regem, Lotharium virum nobilitate & doctrina insignem, qui postea Senonensis archiepiscopus creatus fuit. Gerebertus igitur ambitione & diabolica dominandi cupiditate impulsus, largitione primò quidem archiepiscopatum Remensem, inde Rauuennatem adeptus, pontificatum postremò, maiore conatu adiuuante diabolo, consecutus est, hac tamen lege, vt post mortem totus illius esset, cuius fraudibus tantam dignitatem adeptus erat. Nam cùm Gerebertus regnandi cupidus, diabolum sciscitaretur, quamdiu in pontificatu victurus esset, respondit humani generis hostis ambiguè, vt solet: si non attigeris Hierusalem diu viues. Dum itaque pōtificatus sui anno 147. Pōt.

quarto, mense vno, die decimo in basilica sanctæ Crucis in Hierusalem Romæ sacrificaret, fato moriturum se statim cognouit, vnde pœnitentia motus & errorem suum coram populo fassus, omnes primò posthabita ambitione & diabolicis fraudibus, ad benè & sanctè viuendum adhortatus est: deindè verò vnumquenque rogauit, vt post mortem truncum corporis sui laceri & disiecti, quemadmodum merebatur, bigæ super imponerent, eoque loci sepelirent, quò sponte ab equis vectus foret. Ferunt itaque Dei nutu & prouidentia, vt scelerati sciant apud Deum locum veniæ sibi relictum esse, si in vita aliquando eos pœnituerit, equos ipsos sponte ad Lateranensem basilicam peruenisse, eoque loci sepultum eius corpus fuisse. Scribit idem Martinus tam ex collusione ossium, quàm ex fœtore ipsius sepulchri, vel humectatione potius, deinceps morituri pontificis signa & quidem manifestissima colligi, idque ipsius sepulchri epitaphium indicare. Verùmne sit, an secus, ipsi pontifices viderint, ad quos pertinet.

ANNOTAT.

Huius in bibliotheca Alexandri Fornasi cardinalis amplissimi extat in membranis scriptus vetustissimis characteribus liber, cum hac præscriptione. INCIPIT LIBER GEOMETRICAE ARTIS EDITVS A DOMINO GEREBERTO PAPA ET PHILOSOPHO QVI ET SILVESTER II. EST NOMINATVS. *Cuius mortis fabulam ex Martino Cistertiense, & additionibus Galfridi in chronicon Sigeberti sequutus est Platina, quare nihil absurdius, magisq; inter se repugnans. Non possum certe non mirari tantam fuisse hominum in eiusmodi rebus perquirendis negligentiam, imò facilem credulitatem, vt viris optimis, & doctissimis ab horum, & sequentium temporum parum diligentibus scriptoribus talia crimina impingi impunè non solum permiserint, verum insciiam quoque ipsorum sequuti sint. Vir fuit Siluester II. vt Antonius lib. 5. de rebus gestis Francorum cap. 46. Guillelmus bibliothecarius: Vetustissimus liber regni Siciliæ, qui est bibliotheca Vaticana, & alij tradunt, doctissimus: Mathematicus, & philosophus egregius, monachus ex Floriacensi cœnobio, propter insignem doctrinam primum archiepiscopus Remensis, deinde ab Othone III. imperatore archiepiscopus Rauennas, demum papa creatus, quod omnes etiam horum temporum scriptores referunt. Verùm quoniam rari admodum tunc in occidente erant, qui philosophiæ, & mathematicis operam darent, si quis eiusmodi esset, ab imperito vulgo statim magus, & nigromanticus vocabatur, cæterum hanc de morte eius, siue diaboli percussione famam alibi commodius conuellam. Addam tantum eius sepulchri, quod Laterani adhuc visitur, elogium, quanquam barbarum, rem tamen tam pperiens, ab eius successore Sergio papa factum sic,*

Iste locus mundi, Siluestri membra sepulti,
Venturo Domino conferet ad sonitum,
Quem dederat mundo celebre doctissima virgo,
Atque caput mundi culmina Romulea.
Primùm Gerbertus meruit Francigena sede,
Remensis populi Metropolim patriæ.
Inde Rauennatis meruit conscendere summum,
Ecclesiæ regimen nobile sitq; potens.
Post annum Romam mutato nomine sumpsit,
Vt toto pastor fieret orbe nouus.
Cui nimium placuit sociali mente fidelis,
Obtulit hoc Cæsar tertius Otho sibi.
Tempus vterque cemit clara virtute sophiæ,
Gaudet & omne seclum, frangitur omne reum.
Claui geri instar erat, cœlorum sede potitus,
Terna suffectus, cui vice pastor erat.

Iſte vicem Petri poſtquam ſuſcepit, alegit
Luſtralis ſpatio ſecula morte ſui.
Obriguit vrnndus diſcuſſa pace triumphus,
Eccleſia mutans deſidicit requiem.
Sergius hunc loculum mira pietate ſacerdos,
Succeſſorq; ſuis compſit amore ſui.
Quiſquis ad hunc tumulum deuexa lumina vertis,
Omnipotens Domine, dic miſerere ſui.

OBIIT ANNO DOMINICAE INCARNATIONIS M. III. INDICTIONE I. MENS. MAI. DIE XII.

IOANNES XIX.

148 Pōt.

IOannes decimusnonus, cuius cognomentum & patria ob ignobilitatem ignoratur, quarto menſe, die xx. poſt initum pontificatum moritur. Vnde ob breuitatem pontificatus nil ab eo, vel à quopiam alio geſtum memoria dignum ſcribitur, niſi quod illo quinquemeſtri pontificio multa prodigia apparuere, futura mala indicantia: viſus & cometes, & terræ motu multæ vrbes concuſſæ.

Satius eſt bene viuendo laudē & gloriam quā male agēdo diuitias cū ignominia reportare.

In his autem malis vnicum leuamen Hugo præfectus Othonis in Italia. & Etruriæ gubernator eſt habitus, adeò enim iuſtè & integrè prouinciam ſibi creditam rexit, vt optimi principis deſiderium nemini non prouincialiū reliquerit. Quem poſteà Piſtorij mortuum Etruſci omnes non ſecus ac publicum parentem luxere, nullo non genere honoris funeri eius adhibito. Placuit hoc loco Hugonis laudes commemorare, vt gubernatores prouinciarum intelligant, ſatius eſſe bene & integrè viuendo laudem & gloriam, quàm malè agendo diuitias malè partas cum ignominia & nota ſempiterna reportare.

IOANNES XX.

149. Pōt.

IOannes vigeſimus, patria Romanus, é regione portæ Metodij, pontificatum iniens, ad otium conuerſus, nil dignum memoria geſſit.

Robertus rex Frācorū.

Laudari vel maximè Robertus rex Franciæ poteſt, qui ea tempeſtate non minus piam quàm regalem vitam ducebat. Nam & doctrina & ſanctitate omnes reges Chriſtianos ita anteibat, vt diſputationibus nulli ſecūdus haberetur: longè aliter ſentiens, quàm quod noſtrorum temporum reguli arbitrantur, nequaquam principe dignum eſſe dictitantes, ſcire literas, cùm maximè deceat, qui populos regunt, bene gubernandi rationem ex aliorum præceptis colligere: quod fieri ſine doctrina & lectione non poteſt. Quid enim aliud eſt princeps illiteratus, quàm imago leonis ceteris feris imperantis? Sedent affectus tum ſuos, tum populorum neceſſe eſt, qui digni haberi volunt vt alijs imperent. Meritò igitur Robertum laudamus, cuius præterea tanta fuit religio, vt quoties ſibi per occupationes bellicas liceret, horas canonicas vnà cum ſacerdotibus caneret. Hac autem pietate hoc meritum ferunt, cum oppidum quoddam ex hoſtibus obſideret, neque horas ſuas intermitteret, mœnia hoſtium diuinitus corruerent, ſtatimque irruentibus ſuis oppidum caperetur.

Princeps Illiteratus.

Ioannes verò (vt quidam auctores ferunt) pontificatus ſui anno quarto, menſe item quarto moritur, ſepeliturque in baſilica Petri. Vacat tum ſedes diebus vndeuiginti.

ANNOTAT.

Ioannes hic quem xxi. Platina vocat, ſe ipſe xix. appellat, in ſuis, quæ apud me extant diplomatibus, item publicarum tabularum inſtrumentis ſuo tempore factis, quare Ioannes illi, quos nos xxi. xxij. & xxiij. vocamus xx. xxi. & xxij. dicendi eſſent.

SERGIVS IIII.

SErgius quartus, patria Romanus parte Martino, vir sanctissimę vitę grą tæque consuetudinis, & antè pontificatum & in ipso magistratu fuit. In pauperes liberalis in amicos & familiares iucundus, in delinquentes clemens, in contumaces modestus, Tantæ præterea prudentiæ fuit, vt toto suo pontificatu nil commissum sit, quo meritò reprehendi gubernantis negligentia possit. In Deum enim omnem mentem conuertens (quod facere pontifices omnes deberent) iustè ac integrè omnia ex animi sui sententia bene natura & moribus instituti, gubernabat. Interea verò huius consilio & monitionibus principes Italiæ composito fœdere consilia ineunt pellendi Sarracenos è Sicilia. Idque moliri paribus animis & copiis instituunt.

Erant tum in Italia Tancredi magni Normandiæ ducis filij plerique quorum de numero Guillelmus cognomento Ferrabrach, tanti animi fuit, vt assumpto in societatem expeditionis Malocho Michaelis Catalaici Constantinopolitani imperatoris copiarum duce, Sarracenos è Sicilia breui expulerit, adiuuantibus etiam Campano & Salernitano principibus. Verùm cum posteà Malochus prædam malignè diuideret, Guillelmus dissimulandum esse ad tempus ratus, in Italiam rediēs cum quadraginta millibus Normannorum militum, qui tum ab expeditione Hierosolymitana redierant, Apuliam Græcis obtemperantem occupat: ad Melphiam Malochum cum exercitu occurrentem fundit fugatque. Atque ita virtute Guillelmi à Græcis ad Normannos regnum Apuliæ transit. Verùm posteà mortuo sine heredibus Guillelmo Drogo frater, Drogoni autem Hunfridus iunior succeſſit, vnde posteà Robertus Guiscardi & Rogerius frater originem habuere.

Dum hæc autem in Apulia agerentur, laborante Italia, ac ferè toto orbe terrarum fame ac peste, Sergius vir sanctissimus secundo pontificatus sui anno, die quintodecimo moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum sedes diebus octo.

BENEDICTVS VIII.

151. Pū. BEnedictus octauus, patria Tusculanus patre Gregorio, inito pontificatū in demortui Othonis tertij locum Henricum primum è gente Bauara Imperatorem, secundum institutionem Gregorij quinti creatum, corona imperij donat. Sunt qui scribant Othonem ipsum Romæ mortuum, eiusque corpus in Germaniam delatum fuisse: alij autem in basilica Petri sepultum affirmant. Vtcunque est, constat Henricum Bauarorum ducem virum optimum ac sanctissimum imperatorem creatum, habuisseque vxorem, quæ nequaquam mariti laudibus, pietate, religione, humanitate cederet.

Verùm dum is res Germaniæ componit, Sarraceni Italiam ingressi, Capuam occupant, Barum obsident. Barensibus autem fame laborātibus. Veneti annonam classe important. At verò dū nihil ominus ciuitas ipsa obsideretur, ijdem Veneti adiuuantibus Græcis Sarracenos aggressi, multis interfectis, Barū obsidione liberant, anno salutis octauo & millesimo: quo quidem tempore Turci Hierosolymis captis, non tamen sepulchrum Domini ecclesiasq; montis Syon aut Bethleem violauere. Laborantibus Hierosolymis succurrere Venetis erat in animo, nisi laderēses hostes eos detinuissent. Quos quidem Veneti apud Lauretū tāta clade perdomuere, vt nunquā posteā inferre bellum finitimis sint ausi. Henricus autē compositis Germaniæ rebus Romam veniens accepta imperij corona Capuam mouens, Sarracenos inde expulit, ac Bubaganum Græcorum ducem, qui Mauris fauerat,

acerrimo

acerrimo bello adeo persecutus est, vt eum quoq; è Troia eiecerit, quæ in finibus Apuliæ à se eo loci condita fuerat, vbi olim Hannibalis castra sunt habita. Sunt autem qui scribãt Hẽricum cũ vxore Chunegunda ita castè ac sanctè vixisse, vt vterque in morte miraculis claruerit. In vita enim nil prætermisit, quod ad honorem Dei pertineret. Nam & Bambergensem fundauit episcopatum, & sororem suam regi Vngarorum in vxorem collocauit, cuius opera rex ipse & populi omnes imperio eius subiecti, integram Christi fidem accepere. Moritur autem Henricus decimo octauo imperij sui anno, magno de se relicto apud suos desiderio.

Benedictus verò mortuo Henrico, quo defensore rebus in omnibus vtebatur, per seditionem alio in locum eius suffecto pellitur. Verùm postea inita cum inimicis suis concordia pulso adulterino pontifice, in vrbem cum dignitate rediens vndecimo pontificatus sui anno, mense vno, die xiij. moritur, sepelitur que in basilica Petri. Sunt etiam qui referant episcopum quendam die in solitudine vidisse Benedictum equo nigro insidentem, eumque interrogasse, quid causæ esset, cur mortuus equo nigro veheretur: Tum Benedictum hominem rogasse, vt pecunias, quas occultauerat (locum indicat) pauperibus suo nomine erogaret: quæ antea datæ fuerant eleemosynarum nomine, nil ei profuisse, quia ex rapinis partas constabat. Facit mandata episcopus, ac statim episcopatu se abdicat, & vitam monasticam amplectitur. Scribit Vincentius Gerardum Canodiensem episcopum, doctrina & moribus eisdem temporibus magno in precio fuisse: huic addit Guthet episcopum Pragensem doctrina & sanctitate vitæ tum præcellentem, & ob eam rem ab hostibus orthodoxæ fidei martyrio coronatum. Tanta præterea eodem tempore peste laboratum est, vt plures mortui, quàm superstites sint habiti. Quam quidem calamitatem in Lotharingia fons saluberrimæ aquæ indicauit, in sanguinem tum versus.

IOANNES XXI.

IOannes vigesimus primus patria Romanus patre Gregorio, episcopus Portuensis, vt quidam volunt, vt alijs placet, nullis sacris antè initiatus pontificium munus suscepit, eo tempore, quo Conradus Sueuus in demortui Henrici locũ triennio pòst legitimis suffragijs imperator creatur. Hoc autem interregno crediderim ego multas Italiæ ciuitates spe libertatis erectas, ab imperio defeciſſe. 125. Tũi.

Hanc ob rem Conradus vir in re militari præstans, quippe qui apud Henricum diu ordinum dux fuerat, coactis propere copiis in Italiam descendens, primò in Mediolanenses ducit tantæ defectionis auctores, eos obsidet, suburbia incendit, excidium que & interitũ vrbi minatur. Mutata deinde sententia obsidionem soluit, Colonienſi antistite id ei suadente, quòd diceret beatum Ambrosium sibi inter missarum solennia apparuisse, exitiũque omnibus minitantem nisi ab vrbe discederent, cuius patrocinium ipse sumpserat. Romam itaque Conradus proficiscens accepta à Ioanne pontifice imperij corona, in Sclauos & Vngaros ducit, qui rebellantibus Italicis auxilia præstiterant, eosque breui perdomuit. At verò Rodulphus Burgundionum dux, suorum seditionibus vexatus, Conradi fidei & patrocinio se commisit. Quamobrem Burgundia deinceps imperialis prouincia aliqua ex parte habita est. Ferunt Cõradum ipsum leges multas ac perutiles quidem tulisse, hanc præcipuè, vt cuiuis principi capitale esset pacem & quietem prouinciarũ turbare. Hac itaque ratione motus, Lapuldum comitem Germaniæ acerrimè persecutus est, quòd ab eo turbandi otij & quietis initium ortum fuerat. Nuncios præterea misit, qui Græcis & Normannis inter se de regno Apuliæ concertantibus imperarent, vt ab armis discederent. Romanis quoque exitium interminatus est, si diutius quemadmodom cœperant, *Burgundia in p. prouincia.*

pontificem seditionibus vexassent, cuius tempore quorundam abbatum sanctitate & vita monastica religio in Gallia præcipuè floruit, & Himericus beati Stephani Vngarorum regis filius, sanctissimus ob miracula est habitus.

Ioannes autem, cuius vita mirificè laudatur, vndecimo pontificatus sui anno, die nono moritur. Vacat tum sedes diebus octo.

BENEDICTVS IX.

153. Pōt. BEnedictus nonus, vt quidam volunt, Ioannis nepos, patria Tusculanus, patre Alberico, eo tempore pontificatum inijt, quo Cumitus Anglorū rex, voti & religionis gratia Romam venit, qui voti compos factus, in patriam rediens, filiam suam Henrico Conradi filio in matrimoniū locat. Verùm non ita multò post Conrado vita functo, Henricus filius eiusdem nominis secundus, patri succedens comparato statim exercitu, cum Olderico Bohemorum rege dubio marte decertat. Repetito deinde certamine Oldericum superat & capit, vectigalemque factum incolumem dimittit. Mouens deinde in Vngaros de regno inter se dissidentes, Petrum ab Alboino pulsum in regnum restituit.

Interim verò Romani Benedictum hominem ignauum, & nullius pretij perosi, è sede deijciunt, in eiusque locum sufficiunt Ioannem Sabinum episcopum, Siluestrem tertium appellantes, quo post nouem & quadraginta dies pulso, denuo Benedictus restituitur. Is autem cum cerneret se iterum subiturum eadem discrimina, Ioanni archipresbytero sancti Ioannis ad portam Latinam, qui postea Gregorius sextus appellatus est, pontificiū munus liberè cessit: vel (vt quidam affirmant) vendidit. Hanc ob rem meritò ab omnibus Benedictus ipse accusatus est, & iudicio diuino damnatus. Constat enim simulacrum eius admodum monstruosum post mortem cuidam apparuisse: interrogatumq; quid illa horrida imago præ se ferret, cùm antea pontifex fuisset. Quia (inquit) in vita sine lege & ratione vixi, ideo volente Deo & Petro, cuius sedem omnibus probris fœdaui, simulacrū meum plus feritatis quàm humanitatis in se habet. Nam cum annis decem, mēsibus quatuor, diebus nouem per interualla sedem Petri occupasset, tandem moritur. Nec vacasse tum sedes dici potest, cùm pontificatum vēdiderit. Sunt qui scribant hoc tempore Gerardum Venetum Vngarorum Episcopum, virum optimum & doctissimum, ab hostibus Christianæ fidei martyrium æquissimo animo passum. Ad currum enim ligatus, ex altissimo monte, in præceps demittitur ac laceratur.

SILVESTER III.

154. Pōt. SIlueſter tertius, patria Romanus, patre Laurentio, in locum pulsi Benedicti subrogatus, non diu in pontificatu mansit. Nono enim & quadragesimo die factione suorum Benedictus restituitur. Eò enim tum pontificatus deuenerat, vt qui plus largitione & ambitione, non dico sanctitate vitæ & doctrina valeret, is tantum modo dignitatis gradum bonis oppressis & reiectis obtineret quem morem vtinam aliquando non retinuissent nostra tempora. Sed hoc parum est, peiora (ni Deus caueat) visuri aliquando sumus. Ad Siluestrum redeo cardinalem Sabinum pontificem creatum, non dico à collegio patrum quod tolerabilius fuisset, sed largitione, vt quidam tradunt: quo quidem pulso ac merito, cum non per ostium, sed per posticum intrasset vt fur & latro, Benedictus denuo restituitur tumultuante vrbe, & nūc alium appetente, quod fieri ab his populis consueuit, qui duce & rectore carent, quique malos pluris, quàm bonos faciunt.

GRE-

GREGORIVS VI.

GRegorius sextus, sancti Ioannis ad portam Latinam archipresbyter, pontificatum (vt diximus) à Benedicto nono accepit. Has ob res Henricus secundus in Italiam cum magno exercitu veniens, habita synodo, cum Benedictum nonum, Siluestrum tertium, Gregorium sextum tanquam tria teterrima monstra abdicare se magistratu coegisset. Suidegrum Bambergensem Episcopum, cui Clementi secundo appellatio fuit, pontificem creat. Gilbertus tamen historiarum scriptor, affirmat Gregorium bene de ecclesia Dei meritum esse cùm sedis apostolicæ dignitatem negligentia priorum pontificum labefactam, sua auctoritate & animi magnitudine breui restituerit. Nam & ditionem ecclesiæ recuperauit, & latrones circa vrbem positos, quorum sæuitia peregrini ad vrbem religionis causa accedentes nocabantur è medio sustulit, prius execrationibus & interdictis admonitos, deinde vi & armis domitos. Hanc ob rem ferunt à pernicios hominibus vulgò homicidam, simoniacum & sanguinis humani appetentissimum habitum, idque à Cardinalibus etiam quibusdam prædicari solitum. Motum itaque Gregorium ipsum in ea ægritudine, qua postea moritur, Cardinales ad se vocatos verbis castigasse, quodque iustè & sanctè fecisset, ipsi liuore moti reprehenderent: & vt, inquit, scire possitis, vbi mortuus fuero, rectè an perperam fecero, corpus meum ante fores ecclesiæ sistite vectibus obseratas: si diuino nutu aperientur, censetote me dignum Christiana sepultura: sin secus corpus meum vnà cum anima damnatum, quò volueritis, eijcitote. Fecere mandata Cardinales itaque ita portæ coorto graui vento apertæ sunt, & corpus cum admiratione omnium & opinione magnæ sanctitatis introlatum est. Hæc ferè sunt, quæ à varijs auctoribus de Gregorio scribuntur: quem quidem constet in pontificatu sedisse annis duobus, mensibus septem, durante schismate. 155. Pon.

ANNOTAT.

Huius temporis schisma accurate sane describitur ab Hermanno Contracto monacho in Chronicis, Leone Ostiense historia Cassinen. libro II. cap. xxc. & xxcij. & Othone Frinsingense Episcopis in historiarum suarum lib. 6. ca. 32. & 33 ex quibus ego illud diligenter in meis libris digessi. Illud igitur à Platina omissum scitu dignum Benedicto VIII. pulso Siluestrum III. suffectum esse, quo à Benedicto ipso vrbe exacto, Benedictus secum ordinari fecit alium Pontificem nomine Ioannem. Atque ita tres Pontifices Romanam sedem vexabant. Quibus proborum hominum precibus & pollicitationibus sacerdotiorum suorum iuricedentibus, quartus suffectus est Ioannes Gratianus archipresbyter S. Ioannis ante portam Latinam, Gregorius VI. vocatus, qui Cluniaci pontificatu priuatus (quo ab Imperatore Henrico tertio relegatus fuerat) mortuus est, & non vt Platina tradit, illo mortis genere adhuc pontifex affectus. Ea enim, quæ post eius mortem accidisse scribit, minus certa sunt probatosq; scriptores desiderant. Multa de eo scripsit Gregorius Papa VII. qui eius discipulus, & alumnus fuit.

CLEMENS II.

CLemens secundus, Suidegerus antea vocatus, Bambergensis Episcopus in synodo pontifex creatur, annuente Henrico secundo, vel imperante & cogente potius. Verùm Henricus accepta à Clemente imperij corona, Romanos in verba sua iurare coegit, pontificum electioni se nequaquam interfuturos, nisi iussu imperatoris id facere cogerentur. Videbat enim imperator eò licentiæ factiosum quenque & potentem, quamuis ignobilem deuenisse, vt corruptis suffragijs tantam dignitatem consequeretur: quæ certè nisi sanctitate 156. Pon.

& doctrina bene meritis volente Deo demandari cuipiam non deberet. Inde verò Capuam profectus, rebus in prouincia bene dispositis, conductisque eò loci militibus, qui Sarracenis hostibus resisterent. Roma deinceps in Germaniam iter facit. Abeunte itaq; imperatore, vt quidam scribunt, Romani pontificem iniussu suo creatum, veneno è medio sustulere, pontificatus sui mense nono. Scribunt auctores venenum ipsum in hos vsus à Stephano paratum, qui ei in pontificatu succesſit, Damasusque secundus appellatus est, eò maximè tempore, quo Odiloni abbati Cluniacensi in magna sanctitate mortuo Hugo abbas substituitur, vir genere, pietate, religione, clementia, doctrina insigni, regnante altero Henrico in Francia, Alphonso in Hispania, Michaele cum filio Constantino Byzantij: quod quidem imperium iam tum maximè labefactatum erat.

ANNOTAT.

Quatuor sequentes pontifices, viros quidem sanctissimos, optimos & de Dei Ecclesia bene meritos, ex imperatoris Henrici tertij, auctoritate creatos ex horum temporum scriptoribus Hermanno Contracto in Chromeo, Lamberto Schafnaburgense in historia Germanica, Othone Frinsingense lib. 6. cap. 33. & alijs probatis auctoribus constat. Vnde miror Platinam optimi pontificis Damasi I I. famam ita fœdasse. Sed venia dignus est: nam alios auctores minus quam par esset diligentes hac in re forte est secutus, Martinum dico & Galfridum. Post hæc tempora ob insignem librorum & auctorum copiam, quæ hactenus desiderata est, clariora & illustriora omnia erunt. Vnde ex obscurissimis tanquam tenebris historiarum egressi, paulatim in apertissimam lucem prodemus. Quare deinceps non est quod multum laborem, cum Platina ipsius longè post hæc accuratiorem historiam habeamus. Breui tamen quæ memoratu digna existimabo, tangam.

DAMASVS II.

157. Pōt. DAmasus secundus, natione Bauarus, cognomento Bagniarius, vel Popo, vt quidam volunt, pontificatum per vim occupat, nuullo cleri popnliq; consensu. Adeo enim inoleuerat hic mos, vt iam cuique ambitioso liceret Petri sedem inuadere. Sed obstitit Deus iustus vindex, vt is cæteris exemplo esset, ne quod virtus dare consueuit ambitione & largitione, quereretur. Nam tertio & xx. pontificatus sui die moritur. Censent nonnulli hunc inter pōtifices nequaquam numerandum esse, cum non rectè pontificatum adeptus sit. Miranturq; cur Romani tanta rei indignitate moti contra iusiurandum Henrici iussu habitum abdicare se magistratu hominem statim non coegerint. Sed cum breui admodum tempore vixerit, cumque vix sui colligendi Romanis facultas data sit, nequaquam eos aliqua censura dignos putauerim. Ad Leonem deinceps transeamus.

LEO IX.

158. Pōt. LEo nonus, natione Alemānus, anno Domini millesimo quadragesimonono pontificatum hac ratione inijt. Nam cum Romani legatos ad imperatorem misissent oratum, vt optimum pōtificem sibi daret, is statim Baunonem episcopum Tullensem, virum bonum & simplicis ingenij, legatis & ecclesiæ Romanæ obtulit. Cui quidem Romam pontificio habitu petenti, abbas Cluniacensis, & Hildebrandus monachus Soana oriundus, obuiam facti persuasere vt deposito pontificali ornatu, Romam priuatus ingrederetur, quod dicerent Henricum nullam creandi pontificis potestatem à Deo habere, sed ad clerum populumque Romanum id pertinere. Motus his verbis Leo, cùm etiam vocem è cœlo inter eundum audiuisset, Ego cogito pacis cogitationes, non afflictionis, depositio pontificio apparatu, priuatus vrbem in-

ingreditur, seipsum accusans, quod imperatori maluerit, quam Deo obtemperare. At verò Romanus clerus suadente Hildebrando eundem Baunonem in pontificem eligunt, eò libentius quòd omnem auctoritatem eligendorum põtificum ab imperatore (vt par erat) ad clerum transtulisset. Fecerant tamen vitia quorundam pontificum, quemadmodum scripsimus, vt meritò ipsi clero sublata potestas videretur Dei iudicio, quò in melius eorum mentes flagitijs contaminatæ aliquando verterentur, ne Christiana resp. malis rectoribus commissa pessundaretur. Pontificatum itaque hoc modo Beaunon. adeptus ac mutato nomine Leo nonus appellatus, Hildebrandum ipsum statim sanctæ Romanæ ecclesiæ subdiaconum cardinalem creat: eidemque sancti Pauli ecclesiam gubernandam committit, vt quasi consors põtificij muneris secum videretur, cùm alter Petri, alter Paulitemplum tueretur & regeret. Interim verò Drogone Normannorum comite in Apulia mortuo, Gisulphus frater regnum adeptus, Beneuentum vrbem Romano pontifici deditam per vim occupat. Nam cùm Henricus imperator in honorẽ beati Georgij templum Bambergæ condidisset, cupereteque id in cathedralem ecclesiam consecrari, annuente Benedicto octauo, quotannis census nomine daturam ecclesiam ipsam Romano pontifici, centum argenti marcas cum equo albo ac Falerato. Leo nonus dono Beneuentum ab imperatore accipiens Bambergensis ecclesiæ tributum remisit. Hanc itaque ob rem Leo suo iure & copijs imperatoris fretus, cum in Gisulphum incomposito agmine moueret, ab eo superatur & capitur. Nec ita multò pòst Romam incolumis cum magno comitatu remittitur. Sunt qui scribant Robertum Guiscardi è Gallia in Italium cum exercitu profectum, fugatis Græcis & Afris, Apuliam occupasse, statuamque reperisse circa caput æneũ circulũ habentem his literis notatum, Calẽdis Maij oriente sole aureum caput habebo. Vnde Sarracenus quidam magicæ obseruationis peritus, à Roberto Guiscardi captus, notato termino vmbræ ipsius statuæ, Calendis Maij oriente sole effosso loco thesaurum inuenit, quo se à Roberti manibus liberauit. Ad Leonem redeo, virum certè pietate, innocentia, benignitate, gratia, hospitalitate adeo insignem, vt eius domus peregrinis & pauperibus semper patuerit. Nam cùm semel ante fores suas leprosum pauperem inuenisset, eumque præ misericordia collocari in lecto suo mandasset, apertis mane à ianitore foribus nusquam pauper inuentus est, Christum pauperis nomine eo loci recubuisse creditum. In rebus præterea ad religionem pertinentibus tanta diligentia & solertia vsus est, vt & in Consilio Vercellensi Berengarium hæreseos auctorem damnauerit, & Constantinopolitanum imperatorem suis monitionibus impulerit sepulchrum Domini Hierosolymis à barbaris diruptum restituere, eo maximè tẽpore, quo & Theobaldus nobilis Francus sanctitate vitæ apud Vincentinos in precio fuit, & Vicentius Franco Leodiensis Episcopus doctrina & moribus insignis, ad Hermannum præstantis ingenij virum de quadratura circuli dõctè multa & acutè scripsit. Moritur autem Leo pontificatus sui anno quinto, mense secundo, die sexto.

VICTOR II.

Victor secundus, Gebehardus antea vocatus, natione Alemannus ex Bauaria pontificalem dignitatem post Leonem adeptus est, magis Henrici gratia, quam liberis suffragijs. Verebatur enim clerus populusque Romanus Henrici potentiam, quem in creandis nouis pontificibus aliquando læserant. Ne itaque contra iusiurandum moliri aliquid viderentur, Victorem proponunt legato Hildebrando ad Henricum ob eam rem misso, qui omnia ex sententia Romani cleri imperatorisq; perfecit. At Victor in sede omnium consensu confirmatus, magnam synodum annuente imperatore Florentiæ habuit, in qua quidem multos Episco- 159 Põt.

pos, tum Symoniæ tum fornicationis causa Episcopatu priuauit, clerũq; admonuit quid maximè ad se pertineret, proposita pœna his, qui leges canonicas transgrederentur. Sunt qui scribant Victorem ad Henricum profectum, magnificentissimeq; ab eo habitum: sed ego solum Hildebrandum eò profectum puto, qui auctoritate legationis fretus, Henricum tertium Henrici filium, Cæsarem creat.

Interim verò dum Capua à Sarracenis obsideretur, trepidarentq; omnes finitimæ ciuitates, Robertus Guiscardi sumptis armis, fugatis Sarracenis, & Cãpanos obsidione, & finitimos omni formidine vno impetu liberat. Vnde autem originem habuerit Robertus ipse haud satis constat, cum alij Normannum, alij Francum fuisse existiment. Vtcunque sit, constat eum magni animi excellentisq; ingenij fuisse, & ob eam rem meritò Apuliæ regnum adeptum.

Victor autem pontifex, de quo nunc sermo fit, secundo põtificatus sui anno, mense tertio, die quartodecimo moritur. Vacat tum sedes diebus xj.

STEPHANVS IX.

160. Põt. Ecclesia Mediolanẽsis Romanæ restituta.

STephanus nonus, Federicus antea vocatus, natione Lotharingus, Casinensis abbas, pontificatum adeptus, statim curauit, vt Mediolanensis ecclesia, quę à Romana ducentis ferè annis se subtraxerat, nunc demum eidem obtemperaret, vt verę omnium ecclesiarum parẽti & altrici, quam postea non secus obseruauit, ac veræ filiæ pientissimam matrem facere consueuerunt.

Hoc ferè tempore & Henricus tertius in locum Henrici patris demortui suffectus, & Alexius Nicephoro imperatori Constantinopolitano succedit. Et Robertus Guiscardi Græcos magno prælio superatos è Calabria omnino expulit, relictis tantummodo Græcis sacerdotibus, qui vsque ad nostram ætatem linguam seruãt cum moribus. Adeo enim Constantinopolitanum imperium iam erat imminutum à Sarracenis, vt ægrè Thraciam, Galatiam, Pontum Thessaliam, Macedoniam, Achaiam obtineret, è quibus prouincijs nunc Turci, nunc Sarraceni quotidie aliquid subtrahebant.

Stephanus autem septimo pontificatus sui mense, die octauo Florẽtiæ moritur, eo quoque in loco honorificè sepelitur, vt Martinus scribit. Sunt qui dicant Stephanum pontificem in Henricum imperatorem hæreseos nomine inuectum esse, quòd summorum pontificum auctoritatem diminueret, contempta religione, spretoque immortali Deo.

BENEDICTVS X.

161. Põt.

BEnedictus decimus, natione Campanus, qui prius Mincius dicebatur, Velitern⁹ Episcopus, factione quorundam nobilium eo maxime tempore pontifex creatur, quo Hagnes Henrici tertij mater, Gibertum Parmensem virum insignem, regni Italici gubernatorem instituit.

Erat & tum in Italia Gotifredus Mithildis comitissæ fœminæ nobilissimæ maritus, vir sanè potens. Nam Mithildis mater Beatrix, Henrici ij. imperatoris soror fuerat, nupseratque Bonifacio cuidam viro potẽtissimo ac nobili Luca vrbe Etrurię oriundo: quo mortuo, omnis potentia primò ad Beatricem, postea ad Mithildem & maritum Gotifredum peruenit. Nam & Lucam, & Parmam, & Rhegium Lepidi & Mantuam, & eam partem Etruriæ possidebant, quam nunc patrimonium sancti Petri vocamus.

Ad Benedictum redeo, ab Hildebrando pontificatu pulsum, quod non per ostium quemadmodum decebat, sed per vim & largitionem intrasset. Fidem enim dederant clerici omnes Hildebrando subdiacono, non prius se habituros suffragia nouo pontifici creã-

creandi, quàm ipse Florentia, quò tum proficiscebatur, ad vrbem reuerteretur: Rediens itaque cum Gerardo episcopo Florentino, in omnes acerbissimè inuectus est, tum vel maximè in eos qui fidem dederant se eius aduentum expectaturos. At verò cum hac de re magna contentio esset, probarentque nonnulli Benedictum ipsum vt virum optimum & sapientissimum: contrà autem eam electionem plerique magnis clamoribus improbarēt, vtpote minus canonicè & legitimè factam: tandem plurimorum consensu Hildebrando instante, Gerardus vir tanto magistratu dignus, electo Benedicto, pontifex creatur. Sunt tamen qui scribant hanc electionem Senis factam, cum libera suffragia Romæ ob factionem quorundam potentum haberi non possent. Benedictus itaque mense ix. die xx. pontificatu deiectus, Velitras exulatum abijt.

ANNOTAT.

Hic Benedictus legitimus pontifex non fuit, cum simoniacè per vim, & metum contra canones, & iurament a pontificatum occupārit. Quod diserte in epistola quadam refert Petrus Damiani episcopus Ostiensis, qui hoc tempore vixit. Vnde meritò alio subrogato, exactus est, quare in numeri nota eius ratio habenda non esset. Vide auctores Hermannum Contractum, Lambertum Schasnaburgensem, Leonem episcopum Ostien. hist. Cassinen. lib. 2. cap. 102.

NICOLAVS II.

Nicolaus secundus, natione Allobrox Gerardus antea vocatus, episcopus Florentinus, ob virtutem & animi præstantiam abrogato Benedicto, haud legitimè creato, pontifex maximus Senis decernitur, qui statim inito pontificatu Sutrium concessit: ibique anno Domini millesimo quinquagesimo nono consilio habito, cui non solùm Episcopi, verùm multi Italiæ proceres interfuere, Benedictum abdicare se pontificio munere & habitu coegit, & Velitras exulatum abire. Inde verò Romam proficiscens, secundo apud Lateranum cōcilio habito legem tulit, vt in decretis legitur, Romanæ ecclesiæ admodum salubrem quæ talis est: Si quis pecunia vel gratia humana, aut populari militariue tumultu sine concordi & canonica electione cardinalium fuerit in throno Petri collocatus is non apostolicus, sed apostaticus, id est, à ratione deficiens meritò vocetur: liceatque cardinalibus, clericis & laicis Deum colentibus, illum vt prædonem anathematizare, & quouis humano auxilio, à sede apostolica propellere: atque quouis in loco, si in vrbe non liceat, catholicos huiusce rei causa congregare. In eodem quoque concilio reuocatum ab errore suo Berengarium diaconum Andegauensis ecclesiæ ferunt, qui arbitrabatur in sacramento eucharistiæ & calicis non esse verum Christi corpus, integrumque sanguinem, nisi vt in signo & figura mysteriōue: quem quidem errorem instante & vrgēte Nicolao & Alberico diacono viro doctissimo, publicè confessus est, affirmans illud esse verum Christi corpus, integrumque sanguinem. Scripsimus hunc errorem à Leone nono damnatum, nō tamen emendatum fuisse. Quæ certè laus tota Nicolai est, vt Lafrancus scribit, vir ea tempestate doctissimus, qui errores eiusdem Berengarij præclaro opusculo notauit. Dum hæc à pontifice Nicolao Romæ agerētur, Gotifredus Normānus qui Drogoni fratri in Apuliæ Calabriæque comitatum successerat, moriens Bagelardum filium comitatus hæredem instituit: verùm Sobertus Guiscardi frater (vt quidam volunt, hoc ægrè ferens, pulso, nepote, Apuliam & Calabriam occupat, adiecta Troia, quæ pontificibus Romanis parere consueuerat. Hanc autem ob rem indignatus pōtifex, nonnihil Roberto succensuit. Is verò cùm postea rogatu Roberti in Apuliam profectus fuisset, receptis, quæ de ecclesia amiserat, nō solum hominem in gratiam accepit, verùm etiam eundem vectigalem ecclesiæ factum, 162. Pō

Calabriæ

Calabriæ & Apuliæ (prouincias Romanæ ecclesiæ censuarias) ducem creat. Acceptoque deinde magno à Roberto exercitu, ad vrbem rediens, Prænestinos, Tusculanos, Nomentanos Romanæ ecclesiæ rebelles perdomuit. Tiberim quoque traiiciens direpta Galeria aliisque Gerardi comitis Sutrium vsque castellis expugnatis, ditionem Romanam tutiorem reddidit. Sunt qui scribant Henricum tertium à Nicolao secundo coronam imperij accepisse, totoque tempore pontificatus sui ob beneficium acceptum, nil contra ecclesiasticos molitum esse. Nicolaus autem vir omni vita probatus, tertio pontificatus sui anno, mense sexto, die vi. & xx. moritur. Vacat tum sedes diebus xij.

ALEXANDER II.

Anno. Pōt. ALexander secundus, Anselmus antea vocatus, patria Mediolanensis, Episcopus Lucensis, mortuo Nicolao, ob humanitatem, benignitatem, & doctrinam absens etiam pontifex creatur. At verò Cisalpini episcopi arbitrati ob dignitatem prouinciæ suæ, par esse, vt è suo numero aliquis eligeretur Gisberto Parnensi viro potentissimo admodum annitente, ab Henrico imperatore obtinuere, reclamante eius matre Hagnete, vt alter quoque pontifex eligeretur. Quare episcopi ipsi habito consilio Cadolum Parmensem episcopum pontificem creant. Cui statim Cisalpini omnes obtemperauere, præter Michildem optimam feminam & cum ecclesia Romana bene sentientem. Superueniente deinde Cadolo ab his, qui Alexandro aduersabantur, accito, in patris Neronianis sub radicibus aurei montis graue prœlium committitur: in quo multi vtrinque cecidere, Alexãdro & Gotifredo Mithildis viro sese ad ædes Lateranenses continentibus. Incerti enim erant quibus potissimùm se tutò committerent, adeo omnia infida & fluxa videbantur. Sunt qui scribant Alexandrum ante prœlium commissum. Lucam profectum vitandæ cædis causa eoque loci quietè aliquandiu vixisse. Neque ingratum tantæ erga se Lucensium beneuolentiæ, ecclesiam & ciuitatem multis priuilegiis, vt in eorum annalibus apparet, insigniorem reddidisse. Repulsus tandem ab vrbe Cadolus, non diu in prouincia quieuit: accitus enim à Romanis quibusdam, quorum maximè intererat omnia Romæ perturbari explendarum voluptatum causa, comparato maiore exercitu, quam antea, Romam venit, ac vrbem Leoninam ecclesiamque beati Petri vi occupat. At vetò erumpentibus Romanis cum Gotifredi copijs, tantus terror repente hostes inuasit vt & effusa fuga omnes abierint, & paulum absuerit, quin Cadolus caperetur à suis derelictus, quem Cincius Romani præfecti filius, facto cum suis cuneo, per media ciuium agmina ægrè in arcem Hadriani perduxit, vbi aliquandiu obsessus, cùm nullum liberù abeundi subesse spem videret, trecentis argenti libris ab his se redimens, qui arcem obsidebant, conscenso strigosissimo equo inde solus aufugit. At verò Annon. Coloniẽsis archiepiscopus, apud Henricum adolescentem Hagnetem criminatus, quod contra maiestatem imperij Christiana resp. mulieris nutu gubernaretur, accepta potestate, componendæ ex arbitrio ecclesiæ Dei Romam veniens, Alexandrum primò quidem grauissimis verbis increpat, quod sedem Romanam inito sine Cæsaris, & contra atque consuetudo & lex ipsa iubebat, occupasset. Tum Hildebrandus archidiaconus, qui fortè tum aderat, partes pontificis acerrimè tutatus, quod diceret electionem ad clerum pertinere, si ius, si antiquam consuetudinem vellet inspicere, facilè Annonem in sententiam traxit. Quare Henricus cognito errore ad se postremò redienti, Alexandrum rogat, vt concilium, quò se peruenturum pollicetur, indicat. Vrbs Mantua ad eam rem potissimùm idonea visa est, eò proficiscuntur omnes, ad quos pertinere videbatur ecclesiæ salus & tutela. Vbi compositis rebus omnibus imperator ipse non solum in gratiam pontificis redijt, verùm etiam precibus ab eo impetrauit, vt & Cadolo veniam

potenti

petenti ignoscerét, & Gibertum tanti mali (vt diximus) auctorem, Rauennatis ecclesiæ archiepiscopum crearet, primum haud grauate fecit, Saluatoris nostri exemplũ imitatus qui voluit etiam pro persecutoribus exorare secũdum inuitus concessit, & non nisi precibus Henrici fatigatusq; uod verebatur, sicuti postea accidit, ne ea res ecclesiæ Romanæ magnas calamitates afferret. Abiens Mantua pontifex, ac Luca iter faciens, ecclesiam maiorem cuius Episcopus antea fuerat, sacris solennibus adhibitis consecrat, tamdiu ibi immoraturus, quoad ab Hildebrando archidiacono res in Apulia pacatiores redderentur. Is enim acceptis à Mithilde comitissa auxiliaribus copijs, non solum Richardi & Guillelmi impetus repressit, verùm etiam eos coëgit, quæ de ecclesia cepissent, restituere. Venieus itaque ad vrbem Alexander pontificatus sui anno vndecimo, mense sexto moritur, in basilicaq; Lateranensi sepelitur, nullo genere honoris, quod impendi summo pontifici potest, non adhibito, & à clero & à populo. Ferunt tum magno in pretio fuisse Ioannem Gualbertum monachum Vallis vmbrosæ, & illius ordinis auctorem virum sanctissimum ac miraculis insignem.

ANNOTAT.

Cadolaus hic schismaticus, de quo Platina scribit, Honorius II. in suo pontificatu vocatus est, vt ex antiquo eius diplomate didici.

GREGORIVS VII.

GREGORIVS septimus, Hildebrandus, antea vocatus, natione Etruscus, 164. Pōt.
patria Soanensis, patre Bonicio, omnium bonorum consensu pontifex creatur. Ipsius autem electionis verba ita annotata sunt, Nos sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales, clerici, acolyti, subdiaconi, presbyteri, præsentibus Episcopis, abbatibus, multisque tum ecclesiastici, tum laici ordinis, eligimus hodie decimo calendas Maij, in basilica sancti Petri ad vincula, anno salutis M. LXXIII. in verum Christi vicarium Hildebrandum archidiaconum, virum multæ doctrinæ, magnæ pietatis, prudentiæ, iustitiæ, constantiæ, religionis, modestum, sobrium continentem, domum suam gubernantem, pauperibus hospitalem, in gremio sanctæ matris ecclesiæ liberè à teneris annis vsque ad hanc ætatem educatum, doctum: quem quidem cum ea potestate ecclesiæ Dei præesse volumus, qua Petrus Dei mandato quondam præfuit. Adeptus pontificatum Gregorius, statim Henricum imperatorem admonet, ne deinceps largitione corruptus, Episcopatus & beneficia alicui per Simoniacam cupiditatem committat, aliter se vsurum in se & delinquentes censuris ecclesiasticis. His admonitionibus & quidem sanis non modò non obtemperauit Henricus, verum etiam Hagnetem impetatricem bene admonentem, quid fieri cum religione oporteret, omni administratione depulit, quæ Romam profecta, non diu superuixit, dolore animi vitam cum morte permutans. Tandem verò multis legationibus vltro citroque missis, imperator in gratiam cum Gregorio rediit, eundemque in pontificatu confirmauit, vt tum imperatorum mos erat. At verò cùm Henricus in bono leuis, in malo pertinax, Simoniam nequaquam omitteret, sæpius admonitus: illos anathematis censuris pontifex notauit, qui Episcopatus & beneficia largitione adepti erant. Et ne id temerè feciſſe videretur, concilium apud Lateranum habito, in quo multi Episcopi interfuere, maximè verò Gibertus Parmensis archiepiscopus Rauennas, rationem reddidit, quamobrem censuris ecclesiasticis Simoniacos notasset: factorum quoq; id in imperatorem crebrò dicebat, nisi sententiam mutaret. Tum verò Gibertus soluto concilio, & ex-

minandi Grogorij occasionem nactus, ad pontificatum viam quærens, Cincium Romanū ciuem Stephani præfecti vrbis filium, hominem temerarium & seditiosum, in pontificē animat, magna ei pollicitus Imperatoris nomine, si tantum facinus ex sententia confeciſſet. Structis itaque insidijs Cincius, dum pontifex media nocte natalis Domini nostri celebrat in templo beatæ Mariæ ad Præsepe, quæ maior nunc dicitur, irrumpens cum satellitibus & coniuratis, dum hostiam sacrificij comminuit, hominem capit, & in regionem Parionis secum trahens, in turri quadam munitissima eum collocat. Sequenti verò die populus Romanus, cognito facinore, in Cincium arma suscipit, pontificem liberat, ædes ac turrim scelerati hominis à fundamētis euertit, familiamque eius nares mutilatam ab vrbe pellit. Ipse verò Cincius tanti mali auctor, fuga salutē quærens, in Germaniam varijs trāmitibus ad imperatorem tandē peruenit. Gibertus autem tanti doli machinator cùm insidiæ ex voto non succeſſiſſent simulata beneuolentia à pontifice dimissus, Rauennam peiora moliturus se contulit. Nam & Theobaldum Mediolanensem archiepiscopum, & plerosque alios Cisalpinæ antistites coniurare in Gregorium pollicitationibus perpulerat. His addidit Hugonem Candidum sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalem: qui & si antè idē fecerat, in gratiamque simulato animo redierat, nunc malum animum, malam mentem præ se tulit. Is enim viribus omnibus annixus est imperatorem & Normannos inter se de imperio diſſidentes, compoſita pace, initisque fœderibus, in pontificem concitare. Quod vbi Gregorius resciuit, congregata ad Lateranum synodo, propoſitis rationibus quare id faceret, Gibertum & Hugonem dignitatibus priuatos anathemate notat. Dum hæc Romæ agerentur, Henricus cum Saxonibus hostibus feliciter pugnans, adeo felicitate illa elatus est, vt habito conuentu apud Vormatiam, Sigifredo Archiepiscopo Maguntino negotium procurante, interdicere omnibus ausus sit, ne vlla in re pontifici Romano obtemperarent, ex illo autem conuentu mandato Henrici Rolandus clericus Parmensis Romam veniens, & Gregorio publicè interdixit, ne quid ageret deinceps quod ad magiſtratum pontificis pertineret: & cardinalibus ipsis mandauit, vt relicto Gregorio, alium habituri pontificem, ad se proficiscerentur. Tum Gregorius tantam iniuriam diuinæ maiestatis causa non diutius ferens, & Sigifredum aliosque clericos cum Henrico sentientes, dignitatibus ac beneficijs priuauit, & imperatorem ipsum anathemate notauit, priuatum prius omni regia administratione. Abrogationis autem pontificiæ habita ferè hæc formula est. Beate Petre Apostolorum princeps, inclina quæso aurē tuas, & me seruum tuum exaudi, quem & ab infantia educaſti, & vsque ad hunc diem ab iniquorum manibus vendicaſti, qui me pro mea in te fide oderunt & persecuti sunt. Tu mihi testis es optimus, & pia IESV CHRISTI mater, & frater tuus Paule tecum martyrij particeps, me non sponte, sed inuitum pontificatus gubernacula susceſſiſſe. Non quòd rapinam arbitratus sim sedem tuam legitimè conscendere, sed malebam vitam meam in peregrinatione degere, quàm locum tuum pro fama & gloria tantum occupare. Fateor ego, ac meritò quidem, mihi tua gratia, non meritis meis, populi Christiani curam demandatam esse, conceſſamque ligandi & soluendi potestatem. Hac itaque ducia fretus, pro dignitate & tutela ecclesiæ suæ sanctæ, omnipotentis Dei nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti, & Henricum regem Henrici quondam imperatoris filium, qui audacter nimium & temerariè in ecclesiam tuam manus iniecit, imperatoria administratione regiaque deijcio: & Christianos omnes imperio subiectos, iuramento illo absoluo, quo fidem veris regibus præstare consueuerunt. Dignum est enim, vt is dignitate careat, qui maiestatem ecclesiæ imminuere conatur. Præterea verò quia monita mea, imò tua ad suiipsius populorumq; salutem pertinentia contempſit, & se ab ecclesia Dei quam seditionibus peſſundare cupit, separauit, eum anathematis vinculo colligo, ceriò

Abrogationis pontificiæ formula.

sciens te esse Petrum, in cuius petra, vt in vero fundamento rex noster CHRISTVS ædificauit ecclesiam suam. Fuere tum multi post execrationem, qui pacis mentionem facerent: Quibus ita Gregorius respondit, se pacis conditiones non abnuere, modò Henricus ipse primò cum Deo pacem ineat. Non ignoratis, inquit, quandiu & quantis malis Romanam affecerit ecclesiam, quotiesque à me sit admonitus, vt meliorem vitam moresque probatiores indueret. Hoc tribuimus benevolentiæ & charitati, qua Henrico patri coniuncti olim fuimus, Sed nil profecimus, adeo mores à patre auersos imbibit. Instabant tamen ex his, qui aderant, nonnulli regem non ita citò anathematizandum esse. Quibus ita pontifex respondit: Quando, inquit, CHRISTVS Ecclesiam suam Petro commisit, & dixit, Pasce oues meas, excepitne reges? Nam cùm eidem ligandi & soluendi potestatem daret, nullum excepit, vel neminem eius potentiæ subtraxit. Hanc ob rem, qui dicit se vinculo Ecclesiæ ligari non posse, restat etiam vt fateatur se absolui ab eius potestate nullo modo posse: & qui hoc impudenter negat, à CHRISTO & ecclesia eius se omnino seiungit. At Henricus cognita Gregorij censura, multas literas ad gentes & nationes conscripsit, quibus se contra ius fasque damnatum à pontifice ostendebat. Gregorius autem id à se iure factum, non verbis tantùm & literis, verùm etiam ratione & testibus comprobabat, re ipsa antea oculos omnium proposita. Interim verò cùm pars regni ab Henrico defeciisset, & iam Saxones bellum contra Henricum quàm diligentissimè pararent, Alemanni principes veriti, ne quid mali in prouincia nasceretur, conuentu habito decernunt, vt si Gregorius in Alemanniam pergat, Henricus supplex veniam errati petat. Quod se facturum rex ipse interposito iuramento pollicitus est. Motus itaque pontifex his pollicitationibus & precibus Treuirensis archiepiscopi Henrici oratoris, Augustam prætoriam petiturus, Vercellas vsque iam peruenerat, vbi ab Episcopo loci ipsius regni Italiæ cancellario, clam resciuit Henricum hostili in se animo cum exercitu aduentare. Tum verò pontifex omisso instituto itinere, Canossam se recepit, oppidum agri Regiensis, ditioni Mithildis comitissæ subiectum. Venit & eò propere cum omnibus copijs Henricus, qui statim deposito regali ornamento, nudis pedibus, vt oppidanos ad misericordiam commoueret, portæ oppidi appropinquãs, suppliciter intromitti petebat: denegatum ingressum æquo animo tulit, aut tulisse dissimulauit, quamuis aspera esset hyems, & gelu cuncta rigescerent. In suburbio quidem oppidi triduo immoratus, continuò veniam petens tandem rogatu Mithildis, & Adelai Sabaudiensis comitis, & Cluniacensis abbatis introductus absoluitur, & ecclesiæ reconciliatur, pace iureiurando, confirmata, obedientia promissa. Regij autem iurisiurandi hæc formula est, Rex Henricus composita pace ex sententia Domini nostri Gregorij septimi, affirmo me pacta & fœdera conseruaturum, curaturumque, vt quoquo voluerit idem pontifex sine vllo discrimine suiipsius & comitatus proficisci possit, maximè autem per loca imperio nostro subiecta, neque per me staturum, quò minus, liberè pontificio munere vbique locorum vti possit, & hæc obseruaturum, me iureiurando addico: Actum Canossæ quinto calendas Februarij, indictione decima quinta. Tum verò rebus ita ex sententia peractis, dilabentibus inde omnibus varijs itineribus, dum Henricus Papia iter facit. Cincium amittit subita febri correptum, non tamen morrumpens, eò Alemannos principes indignitate rei motos perpulit, vt Rodulphum Saxoniæ ducem, regem prouinciæ crearent post habito Henrico. Petijt primo quidem Henricus à pontifice, vt Rodulphum execrationibus ab occupatione regni depelleret. Id verò cùm impetrare nequisset, sumptis armis, magna clade & incerta victoria vtrinque dimicatum est. Missi tum quidem ab vtroque legati ad pontificem rogatum, vt in partes

Regij iurisiurãdi formula.

suo-

suorum declinaret: quibus nil aliud ipse respondit, quàm vt ab armis discederent.

Pugnarent iterum simul æquo marte Henricus & Rodulphus. Verùm cùm tertiò prælium inijssent, magna cæde vtrinque commissa ac superior aliquantulum Henricus videretur, Rodulphi legatos pacem petentes audire noluit, ad pontificemque denuo scripsit, vt Rodulphum regnum occupare conantem, execratione anathematis notaret. Quod cùm facere Gregorius recusaret, tanta ira percitus Henricus est, vt die noctuque nil aliud cogitaret quàm quod ad pontificis perniciem & exitium vergeret. Interea verò ne quid in orbe Christiano deesset, quod seditionibus non agitaretur, Michaël cum Andronico filio à Nicephoro cognomento Botoniata, vi ab imperio Constantinopolitano deiectus, ad Gregorium confugit, qui & Nicephorum excommunicauit, & Rogerio Romanæ ecclesiæ feudatario negotium dedit, vt Michaelem, quo cum Ceparani locutus est, in imperium restitueret. Is itaquè mandato pontificis comparata classe, Rogerio minore natu in Italia dimisso, Boemundum alterum filium secum ducens, Auleon primò adnauigat, & ad Dyrrachium castra facit, vrbem tanto bello perneccssariam primò occupaturus. Sed Dominicus Siluius dux Venetus cum Nicephoro sentiens, Rogerium ab obsidione repellit, magno illato acceptoque incommodo. Verùm non ita multò pòst Nicephorus ab Alexio cognomento Mega copiarum suarum duce deceptus, libertate simul & ciuitate priuatur, quam triduo Alexius militibus diripiendum ex pacto concessit. Captus ipse Nicephorus in templo sanctæ Sophiæ, vita donatur, hac conditione tamen, vt monachi habitum cum vita susciperet. At verò Gregorius cùm videret Henricum contra ecclesiam Dei à quibusdam seditiosis episcopis concitari, habita ingenti synodo, Giberto Rauennati archiepiscopo ob superbiam & malitiam interdicit sub anathematis pœna, ne Episcopali & sacerdotio munere fungatur. Vocatus præterea ad sedem apostolicam, scelerum suorum conscius parere desierat, qua ex re tantummodo pœnam anathematis merebatur. Rolandumq; Taruisinum censura notauit, quòd legatus ad res componendas inter Henricum & se factus, consequendi Episcopatus causa semina discordiarum, non pacis seuerat. Nec Hugoni quidem tituli sancti Clementis Cardinali pepercit, quod cum Cadolo Parmensi Episcopo in seditionibus & hæresi sensisset. In eodem postremò conuentu tres legatos delegit, Bernardum diaconum, alterum Bernardum Massilienscm Abbatem, Odonem, Treuerensem archiepiscopum, qui de latere sedis apostolicæ ad componendas res inter Henricum & Rodulphum proficiscerentur. Videbat enim sapientissimus pontifex eam discordiam, nisi sedata foret, magnas aliquando calamitates populo Christiano parituram. Verùm, quia certò sciebat, non defuturos pernicioses quosdam, qui id quò minus fieret, impedire conarentur, quòd eorum maximè intererat discordias augeri, non tolli. Literas apostolicas in hunc modum conscriptas, legatis ad principes & nationem dedit: Cognita imbecillitate, cupiditate & ambitione humani generis, mandamus ne quispiam cuiuscuis conditionis sit, vel rex, vel archiepiscopus, episcopus, dux, comes, marchio, siue miles, aliqua elatione temeritate, rióue ausu, fraude, dolo, cupiditate ductus, legatis nostris resistere audeat, ne pacem & concordiam ex æquo & bono componere possint. Quicunque autem temeritate ductus, quod non optamus, huiusce nostræ constitutionis violator extiterit, legatisque nostris impedimento fuerit, quò minus pacem componant, eum anathematis vinculo alligamus: & non solum in spiritu, verùmetiam in corpore, atque in omnibus fortunæ bonis apostolica potestate colligamos, victoriamque in armis partam ei auferemus, vt saltem confundatur, ac duplici pœnitentia conteratur. Mandatum præterea legatis est, vt in Alemannia conuentu habito, maturè decernant, vtri duorum regum æquo & bono ius competat, eidemque consensu bonorum regnum decernant, cuius causa

causa iustior & potior videbitur: se verò posteà re cognita, quod egerint, confirmaturum, interposita omnipotentis Dei & beati Petri auctoritate, qua nulla potest esse maior. Interea verò Gregorius, ne Romana ecclesia ob largitionem & Simoniacam cupiditatem aliquid incommodi caperet, conuentu habito, maiorum decreta ad rescindendam hanc labem pertinentia confirmauit, his verbis: Sanctorum patrum instituta nunc sequentes, quemadmodum in prioribus conciliis fecimus, auctoritate omnipotentis Dei decernimus ac confirmamus, vt qui deinceps episcopatum, vel cœnobium, vel aliquod aliud ecclesiasticum beneficium à laico acceperit, nullo modo in numero Episcoporum, Abbatum, vel clericorum is censeatur: néue idem sub censura anathematis limina apostolorú attingat, priusquam locum ambitione & contumacia conquisitum, quod est idololatriæ scelus resipiscendo commutauerit. Eisdem quoque censuris teneri volumus & alligari reges, duces & principes, qui episcopatus ecclesiasticásue dignitates, quod contra ius fasq; est, demandare alicui fuerint ausi. Confirmamus præterea anathematis sententiam meritò latam in Theobaldum Mediolanensem, Gibertum Rauennatem Archiepiscopum, in Rolandum Taruisinum præsulem, & Petrum olim Redonensem Episcopum, nunc autem inuasorem Narbonensis ecclesiæ, pari censura damnamus.

Præterea verò gratiam S. Petri & ingressum ecclesiæ his interdicimus, quousque pœnituerint, satis fecerintque, siue Normanni sint, siue Itali, vel cuiuscuis nationis, qui aliqua ex parte læserint, aliquóue incommodo affecerint Marchiam Firmanam in Picentibus, ducatum Spoletinum, Campaniam in Hernicis, agrum Sabinum, Tiburtinum, Prænestinum, Tusculanum, Albanum: & quicquid in Volscis & Etruscis ad mare vergit. His addo monasterium sancti Benedicti: & quicquid in Cassinatum agro positum est, nec Beneuentum in Samnitibus excipio. At si quis istorum auferendi res repetitas & non redditas habere iustam causam se dixerit, prius à nobis vel à magistratibus nostris iustitiam requirat: quòd si eis non fuerit factum abundè satis, concedimus vt ad res suas recuperandas inde tantum auferant, quantum sat est: nec more prædonum modum excedant, sed agant vt Christianos decet, & eos maximè, qui sua magis repetunt, quàm aliena percupiunt: quiq; & iram Dei & execrationem beati Petri reformidant ac timent. Præterea verò execrationem in Henricum his verbis denuo confirmauit: Beate Petre Apostolorum princeps, & tu Paule gentium doctor, vestras quæso aures mihi paululum præbete, meque clementer exaudite: nam veritatis discipuli estis & amatores: quæ dicam, vera sunt. Hanc causam suscipio veritatis gratia, vt fratres mei, quorum salutem exopto, mihi obsequentius acquiescant, sciant, intelligant quod vestro auxilio fretus post Christũ & matrem eius semper virginem, flagitiosis & iniquis resisto: fidelibus autem præsto adsum & auxilium fero. Non enim volens & libens hanc sedem conscendi, sed inuitus & lacrymans, quòd me indignum iudicabam qui in tam excelso throno sederem. Hæc autem dico, quia non ego vos, sed vos me elegistis, & grauissimum pondus humeris nostris imposuistis. In me autem vestro iussu montem ipsum conscedentem, clamantem & annunciantem populis eorum scelera, & filijs ecclesiæ peccata, membra diaboli consurrexére, & ad saguinem vsque manus suas in me coniecére. Astiterunt enim reges terrę & principes seculi, cum his coniurarunt ecclesiastici quidam, & vulgares in Dominum & nos Christianos eius, dicentes: Dirumpamus vincula eorum & proijciamus à nobis iugum ipsorum: hoc autem fecere, vt me vel morte vel exilio multarẽt: quorum de numero fuit Henricus, quem regem vocant, Henricus, inquam, Henrici imperatoris filius, qui cornua & calcem contra ecclesiam Dei superbè nimium erexit, facta coniuratione cũ multis episcopis Italici, Gallici, Germanicique nominis, cuius superbiæ vestra adhuc restitit auctoritas qui fractus potius, quàm ad sanitatem redactus, ad me in Cisalpinam perueniens, absolutionem ana-

Execratio pontificis in Henricũ.

thematis suppliciter quæsiuit. Hunc ego, quẽ ad pœnitentiã veniſſe credideră, in gratiam recepi, huicq; tantummodo communionẽ reddidi, non tamen in regnum, è quo eum in Romana ſynodo meritò depulerã, reſtitui, nec vectigalibus regni, vt ad finẽ redirẽt, conceſſi. Hoc ideo feci, vt ſi redire in gratiã cũ finitimis ſuis, quos ſemper vexauerat, differret, reddereq; reſtitum eccleſiaſticas tum profanas ex fœdere abnueret, cogi ad officiũ execrationibus & armis poſſet. Hac opportunitate adiuti quidã Germaniæ Epiſcopi, & principes ab hac fera beſtia diu vexati, in locum Henrici ſuis flagitijs è regno cadentis, ducẽ ſuum & regem Rodulphũ deligunt. Qui regia modeſtia & integritate vſus ſtatim nuncios ad me miſit, à quibus intelligerem, ſe coactum regni gubernacula ſuſcipere, non eſſe tamẽ adeo regnandi cupidũ, vt non malit nobis, quàm regnũ pollicentibus optẽperare: futurũ ſe in Dei poteſtate ſemper ac noſtra, idq; vt arbitremur ipſum facturũ, filios obſides pollicitus eſt. Stomachari tum Henricus cœpit, & nos primò quidem precari, vt Rodulphum ab occupatione regni execrationibus propelleremus. Dixi me velle videre cui ius competeret, & eò miſſurum nuncios, qui rem omnem reſciſcerent, meq; deinceps iudicaturum vter ipſorum in cauſa potior habendus eſſet. Vetuit Henricus quò minus rex à legatis noſtris decerneretur, multosq; tum ſeculares tũ eccleſiaſticos interfecit, eccleſias diripuit & profanauit, atq; hoc modò ſeſe anathematis vinculis illigauit. Hanc ob rem fidens in Dei iudicio & miſericordia, inq; patrocinio beatæ virginis, fultus etiã auctoritate, veſtra ipſum Henricum eiusq; fautores vinculo anathematis colligo: atq; iterum regiam ei poteſtatem adimo, interdicoq; Chriſtianis omnibus illo iuramento abſolutis, quo fides regibus dari conſueuit, ne Henrico vlla in re optemperent, Rodulphum in regem ſuſcipiant, quẽ multi prouinciæ principes abrogato Henrico in regem optimũ ſibi delegẽre. Etenim par eſt, vt ſicuti Hericus ob ſuperbiã & contumaciã facultatibus ſuis priuatur, ita Rodulphus omnibus gratus, pro ſua pietate & religione regia dignitate & poteſtate donetur. Agite igitur apoſtolorum ſanctiſſimi principes, & quod dixi veſtra auctoritate interpoſita cõfirmate, vt omnes nunc demum intelligant, ſi poteſtis in cœlo ligare & ſoluere, in terra quoque imperia, regna, principatus, & quicquid habere mortales poſſunt, auferre & dare nos poſſe. Si enim quæ ad Deum pertinent iudicare poteſtis, quid de his inferioribus & profanis cenſendum eſt? Et ſi Angelos dominãtes ſuperbis principibus veſtrum eſt iudicare, quid
mor in ſeruos illorum facere * vos decet? Ediſcant nunc reges huius exemplo & omnes ſeculi principes, quid in cœlo poſſitis: quantiq; aqud Deum ſitis, ac deinceps timeant ſanctæ eccleſiæ mãdata contemnere. Hoc autem iudicium citò in Henricum exercete, vt intelligant omnes iniquitatis filium non fortuitò, ſed veſtra opera è regno cadere. Hoc tamen à vobis optauerim, vt pœnitẽtia ductus, in die iudicij veſtro rogatu gratiã à Domino, cõſequatur: Actũ Romæ nonis Martij, indictione tertia. Ad hoc verò Gibertũ diſcordiarũ omnium & hæreſũm, quæ tunc erant, auctorẽ, ab eccleſia Rauennate deiiciens, ſacerdotibus omnibus eidẽ eccleſiæ obtemperantibus mandauit, ne Giberto facinorũ omnium auctori, & ob eã rẽ execrationis vinculo illigato vlla in re obedirẽt, & ne populi illi gubernatore indigerent, Petrũ imitatus, qui Apollinarẽ quaſi ſupplementũ mittere conſueuerat, vbi oportebat, eò alterũ archiepiſcopũ proficiſci iubet cũ integra poteſtate, qui & hæreſim Giberti auelleret, & mentes hominũ in fide confirmaret. Tum verò Henricus irritatus magis his cẽſuris quàm monitus, capto Oſtienſi Epiſcopo è legatione redeunte, habitoq; Epiſcoporũ ſecum malè ſentientium conuentu, Gibertum olim Rauennatem archiepiſcopum pontificem creat, Clementemq; appellat. Verùm cùm à Saxonibus premeretur, relicto ad tempus nouo põtifice, in eos mouet, ac commiſſo prœlio magno ſuorum incommodo ſuperatur. Victor Rodulphus accepto vulnere paululũ abſcedens, mortuus inuentus eſt. Ferunt Henricum ea clade adeo perterritum fuiſſe, vt vix decimoſeptimo die

die repertus sit, quo quidem tempore Germani Henricum eius filium eiusdem nominis quartum, in locum patris suffecerant. Qui simul postea coniunctis copiis in Italiam venientes, Clementem suum in pontificatum collocaturi, pulso Gregorio Mithildim obtiam cum exercitu factam leui prœlio superât. Quæ quidem mulier primo marito mortuo, paulo antè Azonem Marchionem Estensem prioris viri consanguineum, ac tertio gradu affinitatis sibi coniunctum, in coniugem accepit. Verùm re postea cognita suadente Gregorio, diuortium cum Azone fecit. Henricus itaque superata apud Parmam Mithildi eiusque marito Azone, Romam hostili animo proficiscens, in pratis Neronianis castra collocat: vrbem Leonianam ingreditur. sancti Petri basilicam cum suo Clemẽte profanat, porticusque demolitur. Idem quoque factum de basilica Pauli cõstat. At verò cùm vrbem ingredi non posset: Tibur concedens, inde tanquam ex arce belli in Romanos quotidie incursiones faciẽs, vastatis rebus omnibus, eò inopiæ eos redegit, vt pacem quauis conditione expeterent. Admotis itaque copiis Henricus re per transfugas cognita, vrbem ingreditur. Tum pontifex haud satis populo fidens in molem Hadriani se cõfestim recepit, vbi aliquandiu obsessus est, acriter qui in præsidio erant, arcem ipsam defendentibus. Non est vsus ea fortuna Gregorij nepos ex fratre, qui eo tumultu ad Septem solia Seueri Afri opus confugiens, cùm ferre oppugnationem non posset, deditionem turpiter fecit. At verò Henricus cognito Guiscardi aduentu Apuliæ ducis in auxilium Gregorij, non amplius immorandum ratus, ad dolos conuersus, Cluniacensem Abbatem ad Gregorium in arcem mittit, qui diceret se in Germaniam propere cum exercitu rediturum, si ab eo in Laterano coronaretur, populus quoque Romanus, vt idem fieret, precibus instabat. Facturum se id Gregorius dicebat, si errata sua Henricus corrigeret, veniamq; peteret: quod cùm facere recusaret, & iam aduentare cum exercitu Guiscardum sentiret, Clementem antipapam in Lateranensi basilica corona pontificia publicè donat, eam rem procurantibus Bononiensi, Ceruiensi, Mutinensi Episcopis. Quo facto, statim Senas profiscitur Clemente secum ducto. Guiscardus autem per portam Flaminiam irrumpens, resistentibus ciuibus vsque ad triumphalem Domitiani arcum vrbem incendio consumpsit. Munierant Capitolium ciues, & se acriter contra Guiscardum defendebant, qui Lateranum iam ceperat. Vnde cùm multa crebro vtrinque committerentur certamina, & illa pars vrbis euersa est, quæ Lateranum & Capitolium interiacet, & ipsum Capitolium postremò vi captum, ferè vsque ad solum æquatur. Inde verò superata iam & capta Roma, fortunisque ciuium militibus in prædam datis, ad molem Hadriani profectus, vbi pontifex obsidebatur, hominem multis calamitatibus vexatum, tandem è manibus hostium liberauit, secumque Cassinum ac Salernum perducit. Vbi non ita multò post pontificatus anno xij. mense vno, diebus tribus sanctè & piè moritur. Vir certè Deo gratus, prudens, iustus, clemens, pauperum, pupillorum, viduarum patronus, atque vnicus ecclesiæ Romanæ fortissimus & acerrimus defensor contra hæreticorum improbitatem, & malorum principum potentiam, res ecclesiasticas per vim occupare conantium.

ANNOTAT.

Huius Gregorij viri celeberrimi, & maximè memorabilis vitam, & res gestas, quinque libris conscripsi. Animus erat quædam de eo cognitu dignissima hic subijcere, neque à Platina, neque ab alijs, qui circunferuntur auctoribus, quod sciam scripta: sed rei ipsius moles longè maiorem locum, quàm annotatio is desiderat. Illud tantum dicam hunc maximum pontificem, totius ecclesiasticæ libertatis vnicum assertorem fuisse, qui quanquam vir sanctissimus esset, vt ab infinitis penè suorum temporum scriptoribus traditur, tamen nec ipse ineptissimam vulgarium hominum opinionem effugere potuit: ab alijs enim necromanticus, ab alijs Simoniacus, à qua labe supra omnes alienus fuit, ab alijs sanguinarius, & similibus nomi-

nibus appellatur. Quæ omnia in gratiam imperatoris, quo cum maximas inimicitias ob libertatem ecclesiasticam, quæ eius ex tyrannide deprimebatur, recuperandam gesserat conflicta fuerunt. Sed de his alias latius. Multa de hoc pontifice & scitu digna scribit Lambertus Schafnaburgensis monachus Iserueldensis. Leo Episcopus Ostiensis libro tertio historiæ Cassinensis, qui eo tempore vixerunt, Otho Episcopus Frisingensis historiarum libris 6. & 7. & alij complures.

VICTOR. III.

165. Pōt.

VIctor tertius, Desiderius antea vocatus, montis Cassini abbas, pontifex creatus, statim Gregorij partes susceptit. Hanc ob rem crediderim eum quoque Henricum regem hostem habuisse, cuius fraude (vt Martinus scribit) veneno in calicem iniecto dum sacrificat, necatur. Vincentius tamen longè aliter sentit, cum dysenderia perijsse hominem dicat, quod à suspicione dati veneni nequaquam alienum est, inde, quod in dysenteriam veneno petiti interdum vertuntur, correptis & labefactatis intestinis.

Vindicasset autem tantam iniuriam Guiscardus, ne ei mori properè nimium contigisset. Superatis enim Græcis in Cassiopam insulam delatus moritur, cui absente Boemundo Rogerius natu minor in Apuliæ ducatu successit. Ferunt & eodem tempore in toto ferè orbe terrarum fame laboratum esse, qua quidem occasione Ausul Gallatiæ rex, Toletum multis annis obsessum de Sarracenis cepit, eandemque vrbem Christianis incolendam tradidit. Hēricus præterea in Germania sinistro Marte cum Saxonibus dimicans, quatuor milia militum amisit Deo volente, vt tandem desisteret ecclesiam suam persequi, & calamitatibus vexare. Sunt qui hoc tempore multa prodigia apparuisse scribant, quòd & aues domesticæ, vtpote gallinæ, anseres, columbi, pauones, ad loca montana confugerint, siluestresque sint factæ, & pisces tum fluuiales tum marini magna ex parte perierint. Terræmotu etiam quædā vrbes adeo concussæ sunt, vt Syracusis maior basilica corruens, dum vesperæ celebrarentur, omnes qui tum in templo aderant, contriuerit, duobus tantum diuinitus superstitibus, diacono scilicet & subdiacono. Sunt qui dicant hoc tempore corpus sanct. Nicolai Barum translatum à mercatoribus esse, ibique in pretio habitum, vt Martinus Scotus vir magnæ doctrinæ singularisque vitæ, in sua historia conscribit. Victor autē, cuius gratia Deus dedit librum canonum in ordinem redegit, anno vno, mense quarto pontificatus sui non sine suspicione dati veneni moritur.

Nicolai corpus translatū.

ANNOTAT.

Victoris III. vitam, & res gestas diligentissimè scripsit Leo Marsicanus monachus, Cassinen. Ostiensis Episcopus in libro 3 historiæ Cassinensis. Vir certè tanto pontificatu, & qui Gregorio VII. successisset, dignus. Obyt Cassini, cuius monasterij ante pontificatum abbas fuerat, ibiq; cum hoc elogio sepultus.

Cassini, monasterio S. Benedicti, Victoris III. sepulchro.

Quis fuerim, vel quid, qualis, quantusq; doceri
Si quis forte velit, aurea scripta docent.
Stirps mihi magnatum, Beneuentus patria, nomen
Est Desiderius, Tuq; Cassine decus.
Intactam sponsam, matrem, patriamq; propinquos
Spernens, huc propero, monachus efficior.
Abbas dehinc factus studui pro tempore totum
Vt nunc aspicitur hunc renouare locum.

Interea

Interea fueram Romana clarus in vrbe
Presbyter ecclesiæ Petre beate tuæ.
Hoc senis lustris minus anno functus bonore
Victor apostol. cum scando de hinc solium.
Quatuor, & senis vix mensibus inde peractis
Bis sex lustra gerens, mortuus his tumulor.
Solis Virgineo stabat lux vltima signo
Cum me sol verus huc tulit ipse Deus.

VRBANVS II.

VRbanus secundus. Otho vel Obdo antea vocatus, monachus Cluniacensis primò, deinde Cardinalis Ostiensis, postremò quinto mense post mortem Victoris pontifex creatur, ac meritò quidem. Doctrina enim & sanctitate vitæ quouis grandi magistratu dignus erat. Tum verò Rogerius opportunitatem nactus, quòd mortuo Gregorio res ad Vrbanum nouum hominem deuenisset, Capuam vrbem & quicquid inde vsque ad Tiberim pertinet, de Romanis & pontifice vi cepit. Hanc ob rem Vrbanus parum etiam Romanis iam pridem rebus nouis studentibus fidens, Melphim se contulit: ibi verò synodum habiturus, quò tutius eò proficisci liceret, Rogerio & Boemundo inter se de ducatu Apuliæ contendentibus imperat, vt ab armis discedant, hac tamen conditione, vt Rogerius permissa Boemundo Apuliæ parte, ipse reliquam patris ditionem haberet. Tum pontifex ex sententia animi sedatis rebus Italicis, compositoque rei ecclesiasticæ statu, quantum in tanta perturbatione licuit, Troiam proficiscitur, recogniturus quid maxime clerus eo loci ageret, correcturusque errores quorundam male viuentium. Interim verò Boemundus fratre Rogerio in Sicilia contra Sarracenos bellum gerente. Melphim furto occupat. Hanc autem ob rem Rogerius è Sicilia rediens, viginti millibus Sarracenorum bello conductis fratrem Boemundum Melphi obsidet, acriter ciuitatem qui in præsidio erant, defendentibus. Pontifex itaque cum in Italia nullibi quietis locum cerneret, in Gallias profecturus, Placentiæ synodum habuit, in qua licentiam quorundam ecclesiasticorum mirificè compescuit. Inde verò in Gallias abiens, rem memoratu dignam aggressus est. Consilio enim apud Clarum montem habito, ita principes Galliæ ad recuperandam Hierosolymam à Sarracenis iamdiu occupatam animauit, vt anno salutis millesimo & octogesimo quarto trecenta millia hominum nomen in militiam Christi dederint, signumque crucis susceperint, quo facto Romam statim rediit, vt compositis in Italia rebus, Italos ad eam quoque rem animaret. 166. Pōt. *Placētiæ Synodus.*

Non destitit interim Henricus rex homo perniciosus, Robertum Flandriæ comitem prœlio lacessere, quò eum à sancta expeditione auerteret. Multi tamen Petrum quendam eremitam virum incomparabilis sanctitatis secuti, per Germaniam & Pannonias iter facientes, Constantinopolim communem belli sedem peruenere, quos non ita multò pòst secuti duo fratres sunt Gotifredus, Eustachius & Balduinus, cognomento Bolioui, Galliæ comites, viri & animi constantia & corporis robore insignes. Prætereà verò & Podiensis Episcopus & Raymundus sancti Egidij comes, & Hugo Magnus Philippi regis Francorum frater, & duo Roberti: quorum alter Normandiæ, alter Flandriæ comes erat, & Stephanus Carnoti Comes, transmissis Alpibus magnis copijs iter per Italiam facientes, primò Romam peruenere. Vnde recognitis prius sanctorum locis, sacellisque inuisis, accepta à pontifice benedictione Brundusium peruenere, inde in Epirum traiecturi. Verum quia non omnes idem portus capiebat (tanta erat multitudo) pars Barum pars Idruntum petijt, Boemundus autem (quem diximus Melphim occupasse) cupiditate glorię incęsus,

relicta Melphi, cum duodecim millibus delectorum hominum Italicę iuuentutis in eandem expeditionem proficiscitur. Huius autem virtus & animi præstantia adeo fratrem Rogerium permouit, vt positis armis dixerit sibi omnia cum fratre communia deinceps fore, ac statim Tancredum filium pugnandi cupidum, belli comitem fratri tradidit. Peruenerat iam Constantinopolim Petrus eremita, & in suburbijs castra metatus, tot malaciuibus inferebat, non sponte, sed militum licentia, vt omnium interitum Græci peroptarent. Permotus itaque suorum malis Alexius imperator, Petrum compulit negato commeatu, ante tempus Bosphorum traijcere: qui Nicomediam primò, mox Nicæam peruenientes, ciuitatem ipsam natura & præsidio Sarracenorum munitam, oppugnare adorti sunt. Verùm cùm obsidentibus commeatus deficerent, dilaberéturq; passim milites Christiani, eius rei causa à Sarracenis insidijs oppressi, ac relinquere obsidionem coacti, tantum in fuga detrimentum accepere, vt & Reynaldus dux Alemannorum abnegata Christi fide cum aliquot militibus deditionem fecerit, & Petrus legationis nomine sine militibus Constantinopolim redierit. Quę res Alexio grata admodum fuit, quod speraret Christianos tanto accepto incommodo, eam expeditionem omissuros. Interea vero superuenientibus alijs copijs, cùm eos aperto Marte repellere Alexius non posset, clam noctu in suburbiis Constantinopolitanis castra metantes aggreditur, sed nil est actum, acriter, qui in statione erant, castra defendentibus, donec reliqui milites somno excitati, arma caperent. Pugnatum est item sequenti die paruo vtrinque accepto incommodo. Tum Boemundus exercitus nomine ad Alexium missus, hominem partim minis, tum pollicitationibus ad pacem ineundum compulit his fœderibus, vt & iter tutum per loca imperio eius subiecta facere liceret, & commeatum ac supplementa præberet, vtque quod è Sarracenis caperetur, eius imperio subiiceretur, excepta Hierosolyma. Peractis his rebus ex sententia, transmissoq; Bosphoro, primo Nicomediam, inde Nicæam ventum est, à Turcis, qui in præsidio erat, acriter defensam. Sarraceni enim & Turci paribus copijs auspicijsq; bellum contra Christianos tum gerebant. At sexaginta enim Turcorum millia, qui proximos montes insederant, signa eruptionis oppidanis prębentes, Christianorum castra adorti, magno accepto incommodo, ad montes ipsos, re infecta, rediere. Difficile tamen erat vrbem oppugnare, quia commeatus & supplementa militum submitti per lacum vrbi adiacętem continuò poterant. Verùm superuenientibus è Constantinopoli lembis non paucis, in lacúq; missis rerum omniũ inopia oppidani pressi, dies post duos & quinquaginta ab initio obsidionis deditionẽ fecere, Turcis qui in præsidio erant, cum rebus suis & armis abire permissis. At verò Christiani munita Nicæa, inde abeuntes, cùm iter per loca deserta facere necesse esset, bifariam copias diuisere. Cùm autem Boemundus herbidum solum ad riuum quendam inuenisset, castris positis reficere militem labore itineris fessum instituerat, cùm subitò eum Sarraceni & Turci Solimanno duce adorti sunt: quem certè oppressissent abundante vndiq; multitudine, ni Hugo & Gotifredus cum quadraginta millibus equitum, ei confestim re per nuncios cognita opem tulissent. Pugnatum est vtrinque acriter & diu, nec dirimi nisi noctis interuentu certamen potuit. Eo autem prœlio, quo Medi, Turci, Syri, Chaldæi, Sarraceni, Arabes interfuere, quadraginta millia hominum cecidisse sequenti die cognitum est. Solimannus autem effusa fuga inde abiens, ac vbique prędicans se victorem fuisse decem millia Arabum ad exercitum venientiũ obuiam habuit, quos statim secum in Lycaoniam duxit, Christianis eò proficiscentibus commeatus & iter intercepturus. At Christiani segetibus iam matureścentibus adiuti, sine vllo incommodo Iconium primam Lycaoniæ ciuitatem peruenere: qua in potestatem dedentibus ciuibus redacta, pari felicitate Heracleam, Tarsumque cepere. Tum Balduinus præstantis animi & ingenij vir, primus omnium in Asia dominatum adeptus est, Tarso donatus, &

quie-

quicquid in ea regione caperet: qui quidem paulò post Edessa & Manisesta vrbibus potitus est. Flexit inde in Ciliciam maior exercitus, quę nunc minor Armenia vocatur. Quam quidem primo impetu captam. Palinuro Armenio cum nostris militare solito regendam commisere. Capta deinde Cæsarea Cappadociæ, in Antiochiam mouere, trãsmissis altissimis montibus. Antiochiæ verò Cassianus rex tum præerat, quæ vrbs antea Reblata appellata est. Hanc autem duplici muro circundatam, de suo nomine rex ille quondam Asiæ dominator appellauit, ductis circunquaque quadringentis & sexaginta turribus. Hæc item quondam Petri apostoli sedes fuit. Hinc Lucas euangelista, & ille Theophilus originem duxerunt, ad quem Lucas euangelium & actus apostolorum scribit. Hic tamen primum baptismatis fonte renati, Christianos se appellauere, in eaque sub Christiano imperio mille annis floruere. Centũ etiam ac lx. Episcopos sub patriarcha Antiocheno fuisse constat ante vrbem à barbaris captam, in qua ad trecentas & lx. ecclesias fuisse legimus. Anno igitur salutis nostræ millesimo nonagesimoseptimo, vrbs Antiochia magnis operibus obsideri cœpta est.

Quo quidẽ tempore Vrbanus maximis seditionibus exagitatus, in domo Petri Leonis potentissimi ciuis biẽnio se continuit apud ecclesiã S. Nicolai in carcere Tulliano. Verũ mortuo Ioanne pagano seditiosissimo homine, liberior factus, ad componendũ ecclesiæ statum animũ adijcit. Nam & archiepiscopum Mediolanensem iam antea magistratu pulsum, quod ab vno tantùm episcopo contra ius diuinum consecratus fuerat, in gratiã recepit, cùm antea mutato habitu eius rei causa in cœnobio spõte ac sanctissimè vixisset, & eidẽ pallium suppliciter petenti cũ integra potestate transmisit, his verbis: Literis tuis exoratus cum apostolicæ sedis benedictione pallium fraternitati tuæ mittimus, quod quidem dignitatis genus nulli antè nisi præsenti concessum est. Præterea verò Toletano archiepiscopo, qui Romã veniens de more in verba pontificis iurauerat, palliũ & priuilegia quędã concessit, eundemq; totius Hispaniæ primatem instituit. Regem autem Gallacię cũ omni diœcesi sancti Iacobi, anathematis vinculo illigauit: quia prouinciæ episcopũ in carcerẽ, inaudita causa coniecerat. Eodem ferè tempore Henricus Suessionensis Episcopus Romam ad Vrbanum veniens, episcopatu quem à rege Francorum acceperat, liberè se abdicat sine vlla restitutionis spe. Hanc ob rem Vrbanus cùm necessitas prouinciæ ita exigeret nolenti & recusanti episcopatum restituit, accepto iureiurando. His tamen verbis in restitutione hominem vsum ferunt. Excõmunicatis ab hac sede deinceps sciens & volens non communicabo. Similiter verò cõsecrationibus eorum, qui episcopatus vel cœnobia à laicis contra ius fasque acceperint, nunquã interero. & ita me Deus adiuuet, & hæc sancta Dei euangelia, vt nunquam de sententia cedere instituerim, Idem quoque in Beluacensem episcopum actum ferunt. Nec est cur eum ob has res pertinacem quispiam fuisse puter. Didicerat enim vbi erat opus, mutare sententiam, quod est viri boni proprium. Nam cùm clericum quendam à Giberto antipapa ad ordinem subdiaconatus antea prouectũ, iterum ad sacros ordines admisisset, sententiam mutauit, quod ea res mali exempli videretur, pariturąq; aliquando essent ingentia mala. Cisterciensem aũt ordinẽ primò in Burgundiam excitatũ, sua auctoritate confirmauit. Sunt etiam qui scribant Carthusienses religiosos huius pontificis tempore originẽ habuisse. Alij autem temporibus Victoris tertij hoc asseribunt. At verò cùm Vrbanus sanctissimus pontifex non opere solum & exemplo, verùm etiam scriptis contra hæreticorum dogmata ecclesiam Dei confirmasset, duodecimo pontificatus sui anno, mense iiij. die xix. apud sanctum Nicolaum in carcere Tulliano, in ædibus Petri Leonis, cuius egregij moritur, iiij. calen. Augusti, cuius corpus per Transtiberinam regionem ad vitandas inimicorum insidias, qui etiam mortuum lædere conabantur, ad S. Petrum in Vaticano delatum est, ibiq; honorificentissimè sepulum.

PASCHALIS II.

167. Pōt. PAschalis secundus, Rainerus ante pontificatum vocatus, natione Italus è Flaminia, patre Crescentio, matre Alsacia, eò ferè tempore pontifex creatur, quo Christiani in Asia dimicantes Antiochiam cœpēre, Pyrrho Antiocheno ciue admodum potente, vrbis ingressum præbente.

Qui Boemundi virtutem admiratus, dediturum se illis vrbem spopondit, si reliqui Christiani eidem cum imperio præesse Boemundum paterentur. Ingressi vrbem, Christiani, omnibus ferè pepercere, in præsidia Sarracenorum tantummodo sæuitum est. Cassianus autem rex ad loca montana confugiens, ab Armenijs trucidatur. Sola arx supererat: quam dum Boemūdus acerrimè oppugnat, femur sagitta traijcitur: & adeo grauiter, & per aliquot dies ab oppugnatione destiterit. Verùm superueniente Corbane Persarum regis militię principe, cum Sensadolo Cassiani filio Antiochiam recuperaturis, Boemundus iam ex vulnere integer obuiam cum exercitu factus, statim pugnandi copiam facit. In montibus se hostes continebant, nec elici ad certamē vllo modo poterāt. Quare Boemundus penuria rerum omnium vrgēte, decertare omnino instituit etiam iniquo loco. Prælata itaque lancea illa tanquam vexillo optimo, qua Christi latus transfixum à Lōgino fuit nuper in basilica S. Andreæ Antiochiæ reperta, hostes primò acriter resistentes superat & cædit, quorum de numero ad centum millia perijsse constat. Præterea verò in eorum castris ad quindecim millia camelorum capta traduntur: indeque tanta præda auecta, vt ab extrema inopia ad summam rerum omnium vbertatem ventum sit. Præfectus autem arcis, cognita suorum calamitate, & arcem Boemundo tradidit, & Christi fidem suscepit: permissum & his, qui in præsidio erant, vt si Christi fidem amplecterentur, abire cum rebus suis liceret quoquò vellent. Magna deinde inter Boemundū & Raymundum concertatio orta est, cum Boemūdus sibi Antiochiam deposceret, & Raymundus instaret, vt imperatori Constantinopolitano ex fœdere prius inito sine vlla cōtrouersia traderetur. Sacerdotes autem, quibus eius rei arbitrium commissum est, Boemundo Antiochiam statim adiudicant. Interea verò mortuo Hugone Magno, qui componendarum rerum causa Constātinopolim iuerat, reliqui duces Raymūdo excepto, qui Cęsaream Cappadocię obsidebat proficisci Hierosolymā cum exercitu instituere in Lyciam simul cōuenientes. In itinere autem Tortosam oppugnare adorti, tribus mensibus frustra cōsumptis soluta obsidione, Tripolim mouere: cuius regulus pecunia, cōmeatu armis benigne præbitis, pacem hac lege impetrauit, vt si Hierosolymę caperentur, Christianum nomen amplecteretur & fidem. Inde verò mouentes, ac Cęsaream Palestinę prętereuntes, quinis castris Hierosolymam tandem peruenere, in arduo monte sitam, ac pluribus conuallibus distinctam, adeo, vt non nisi à maximis exercitibus obsideri vrbs posset. Adde quod aquis fontanis & fluuialibus caret, quę exercitibus maximè necessariæ sunt. Solus enim Syloe amnis, & is quidem æstate pertenuis, ac interdum nullus, per montē Syō in cōuallem Iosaphat delabitur. Sunt tamen permultæ in vrbe & in agris cisternæ, quæ solis ciuibus aquā præstent, non etiam magnis exercitibus & iumentis militaribus. Christiani tamen comparato omnifariam commeatu, quatuor locis oppugnare vrbem magnis viribus adorti, eam Hierosolymitanis acriter defendētibus, idibus Iulij vi cœpere, trigesimonono die postea quā obsideri cœpta est, anno salutis millesimo nonagesimonono: anno quadringētesimo nonagesimoq; posteaquam imperante Heraclio à Sarracenis occupata fuerat. Precipua tamen in recuperanda tanta vrbe laus Gotifredi fuit, qui partem muri ei ac fratribus ad oppugnandum assignatam primus conscendit: Balduinoque potestatem fecit, vt in vrbem descendens Christianis portas recluderet: quibus certe irrumpentibus, tanta cædes facta est, cum in vrbe, tum vel maxime in templo, vt morientium cruor talos hominum super-

grede-

gederetur. Cœpissent eadem quoque die templum, nisi nox superuenisset. Verùm sequenti die repetita oppugnatio est: & his venia concessa, qui positis armis suppliciter salutem petiêe. Christiani autem tanta victoria potiti, vbi & diebus octo à bellicis rebus quieuissent, & sancta vrbis loca ac Domini sepulchrum de more visum iuissent, vno omnium consensu Gotisredum humeris etiam in regiã delatum, regem, decernunt. Qui regni quidem titulum non abnuit, coronam verò auream reiecit, indignum arbitratus illic aureo diamate hominem vti, vbi rex regum Christus spineam coronam pro redemptione humani generis tulisset. Prætereà verò Arnulphus presbyter patriarcha creatus, ab Episcopis, qui tum aderant, consecratur. Perterriti autem hac victoria Neapolitanæ vrbis Assyriq; ciues, legatos ad Gotisredum misere, qui se ac sua omnia illi dederent. Verùm cùm nõ ita multò post nunciatum fuisset, Solimanni Babylonis regis ingentem exercitum Ascalonem peruenisse vrbem viginti millibus passuum ab Hierosolymis distantem, Hierosolymitanoq; populo semper infensam, occurrere hosti Gotisredus statuit, Petro eremita ad custodiendam vrbem relicto: reuocatoq; Eustachio & Tancredo, quos Neapolim cum duabus legionibus miserat. In hostem itaque profectus, cùm ex captiuis comperisset Clementem esse regis Babyloniorum Solimanni militiæ principem, quo cùm quinquaginta millia hominum militarent, eundemq; habere classem frumento & machinis onustam, decertare omnino instituit. Vnde pugna commissa victoriæ compos, ad xxx. millia hominum interfecisse traditur. Clemens autem hostium dux, naui fugiens salutem sibi quæsiuit. Ascolonitæ verò tanto accepto incommodo, vrbem statim Gotisredo tradidere, in qua tantum auri & argenti deprehensum est, quantum alibi vnquam in loco. Recuperatis itaque Hierosolymis, multi principes voti compotes facti, redire in Europã ad suos instituêre. Inter quos sancti Egidij Trecensisque comites sunt habiti. Gotisredus autem cum fratribus mira felicitate victoriæ vsus & Ioppem maritimam & Ramulã vrbem expugnauit, quæ impedimento Christiani erat, quò minus tutò ab Ascalone Hierosolymã proficiscerentur. Obsedit & Caipham, quæ alio nomine Prophoia dicitur, ad Carmeli radices sitam & quatuor millibus passuum ab Accon semotam. Verùm durante adhuc obsidione, Tiberias Galilææ vltro se obtulit. Caipha non ita multò post fœdere recepta. Sed nihil in humanis rebus, quod ad felicitatem pertineat, diuturnum est. Anno enim vno post captam tot laboribus Hierosolymam Gotisredus febri correptus moritur, cui statim Christiani, ne ob interregnum aliquid detrimenti caperent, Balduinum fratrem in regnum sufficiunt, anno salutis nostræ centesimo primo ac millesimo.

Ad Paschalem autem redeo, quem quidem Gregorius septimus ob virtutem & doctrinam, sancti Clementis presbyterum creauit, in quo quidem loco clerus ipse post Vrbani mortem eundem Paschalem vita priuata contentum (quippe qui antea monachus fuerat) etiam nolentem & latitantem pontificem creat, quod diceret humeros suos nequaquam tanto oneri suffecturos, sed expetête populo, eligente clero, collaudante cardinalium senatu, põtificium munus suscepit: maximè verò cùm ter acclamatum esset, Sanctus Petrus Ramerium virum optimum pontificem elegit, cui postea primiscrinij & scribæ regionarij Paschalis nomen indidêre. Indutus deinde coccineam chlamydem, tiaraq; capiti eius imposita, comitante pupulo & clero, equo albo ad Lateranum perducitur, maximè verò ad eam porticum, quæ ad austrum versa, in Basilicam Saluatoris ducit, quam Constantinianam vocant: vbi cùm in sede ad eam rem de more parato aliquandiu quieuisset, atrium Lateranense conscendens, balteo succingitur, vnde septem claues, septemq; sigilla pendebant, vt intelligeret se secundum septifariam sancti spiritus gratiam sanctarum ecclesiarum, quibus Deo auctore præerat, claudendi, sigillandi, aperiendi, recludendiq; rationem habere. Inuisit sceptrum pontificium manibus gerens, ea quoque loca, quæ lo-

lis pōtificibus sunt adiudicata. Sequentibus verò diebus consecrationē accepturus, ad basi-
licā beati Petri proficiscitur, in qua eum chrismate inunxēre Oddo Ostiensis episcopus,
Mauritius Portuensis, Gualterus Albanus, Bouo Lauicanus, Milo Prænestinus, Offo Ne-
posinus. Oddoni Ostiensi primæ partes, quas adhuc retinet, obtigere. Post vnctionē verò
in vrbem rediens, coronam de more accepit. Hoc ita futurum Albertus Alatrinus episco-
pus aliquando diuinauit. Nam cum ab amico interrogaretur, quem Vrbano succeſſurū
putaret Rainerium, inquit, propter fidem & constantiā Deus eligat. Ferunt & eundē Al-
bertum tempus ipsum quo in pontificatu victurus erat, prædixisse. At verò Paschalis ec-
clesiæ Dei propè labenti quorundā seditionibus consulturus, copias suas in Gibertū an-
tipapā mittit malorū omnium caput. Vt autem tanto bello sufficere pontifex posset, Ro-
gerius Siciliæ comes ei turmas aliquot, & mille auri vncias auxilio misit. Albę Marsorum
Gibertus homo pernicioſus tū degebat. Qui vbi intellexit hostes aduētare, haud satis ce-
pijs suis fidens à Richardo Campano comite acceptis, relicta Alba in Furconēsiū mōtana,
quę nunc Aquilanorū mutato nomine habentur, sese proripuit. Vbi nō ita multò pòst su-
bita morte correptus, sui sceleris pœnas luit. A malis tamen ecclesia Dei non statim, tam
pernicioso homine sublato, quieuit. Richardus enim quē diximus Giberto copijs & opi-
bus fauisse in locum demortui Albertum quendam sufficit Atellanum ciuem, quæ vrbs
Aduersa nunc dicitur, inter Neapolim & Capuam posita, qui statim à bene sentientibus
abdicare se magistratu coactus relegatur. Cauenses autem agri Prænestini incolæ. Richar-
di stultitiam & arrogantim imitati, Theodoricum quendam pontificem creauere Ve-
rùm hi quoque pœnitentia ducti, quinto & centesimo die è pontificatu deiectum, ana-
choritæ habitum induere cogunt, & vitam ducere priuatam. Tertius præterea Maginul-
phus Romanus ciuis apud Rauennam pontificatus titulum vsurpare ausus est: quem qui-
dem & Romani exilio mulctarunt, ad Rauennates omni humana ope destitutum, ab
vrbe sua pepulere. Pacata autem hoc modo Romana ecclesia, Paschalis vir magni inge-
nij atque animi, à religione & arma conuersus adiuuante Rogerio, vrbem Castellanam
& Beneuentum ab hostibus occupatam recipit. Interim verò Petrus Columna Romanus
ciuis, impellente Richardo Campano comite, cuius maximè intererat copias pontifi-
distrahere, Cauas occupat pontificiæ ditionis oppidum. Hanc ob rem pontifex in eum
mouens, non solùm Cauas recepit, verùm etiam Zagarolum & Columnam paterna
hæreditatis castella ei abstulit. Ex Columna hanc familiam cognomentum duxisse cer-
tè putauerim. Erat & alia Romæ familia ad modū potens Corsi sunt appellati, Gregorio
septimo adeo fideles, vt eorū domus sub Capitolio posita, ab Henrico tertio sint exulle
& solo æquatæ. Verùm postea mutato consilio Stephanus eiusdem familiæ princeps, ab
sente Paschali, sancti Pauli basilicam & castellum eo loci ædificatum furto occupat: vr
de incursionibus mirum in modum vrbem Romam continuò vexabat. Hanc ob rem
omissis rebus externis, pontifex ad vrbem properè rediens, Stephanum inde vi deiecit
quē ideo incolunē abijsse credimus, quòd monachi habitū indutus, irrumpentes decepit.
Apparuisse tum multa prodigia auctores plerique scribunt, quod & mare quibusdam
in locis littus præter solitum viginti passibus occupauerit: in quibusdam verò a littore
in altum centum excesserit. Hoc ego quoque superiore anno apud Puteolos vidi exci-
quibusdam columnis marmoreis vsque ad tres cubitos, quas mare (vt incolæ dicebant
triennio ante abluere consueuerat. Apparuisse & cometem miræ magnitudinis tum affir-
mant, qui in occasu cadente sole statim apparebat. Non mouebatur his prodigijs Pasch-
lis, quippe qui fieri hæc natura cernebat. Verùm cùm intellexisset Florentinum Epis-
copum affirmare solitum Antichristum natum esse, eò statim profi iscitur concilioque
habito re ipsa admodum discussa, cùm leuitate quadā, vt alicuius magnæ rei auctor vide-
retur,

Familiæ cognomē. tū ex columna.

prodigia.

retur, motum episcopum cerneret hominem verbis castigatum dimittit, atque inde in Cisalpinam proficiscitur. Vbi ad Guardastallum cõuentu multorum principum & Episcoporum habito, de homagijs, de feudis, de sacramentis Episcoporum laicis antea exhibitis, exhibendisue, magna est habita ratio. At verò cùm intelligeret Gallos sacerdotes, non ita integrè, vt dicebat, vitam ducere, eò profectus, apud Trecas conuentu habito, redactis ad laudabiliorem cultum ecclesijs, earumque præsidibus partim pulsis, partim castigatione emendatis, in Italiam properè redijt, quòd intellexerat omnia seditiosorum quorundam factionibus perturbari. Stephanus enim Corsus montem altum & Ponticelum de ea parte Etruriæ, quam nunc principis apostolorum patrimonium vocant, ceperat, præsidijsque muniuerat, vnde frequenti incursione omnia circumquaque vexabat, quem põtifex insecutus, ex altero castello deiecit: alterum vi capere non potuit, natura loci obstante & hyeme, quæ iam appetebat. Iturus itaque in Apuliam componendarum rerum Italicarum gratia, Lauicano episcopo ecclesiam, Petro Leonis, & Leoni Fregepani vrbé vrbanaq; omnia, Ptolomæo Sublacensi domino, quæ circa vrbem sunt, quàm diligentissimè commendauit, relicto Gualfredo nepote militiæ principe: qui vna cum his ditionem ecclesiasticam tueretur. Verum absente pontifice, quem ferunt Ptolemæum tanti mali auctorem dicere solitum, nunquam amplius ad vrbem rediturum, ab ecclesia Dei hi homines defecere. Petrus Columna quem pontifex in gratiam receperat, Farfensis abbas cum Anagninis, Prænestinis, Tiburtinis, Tusculanis, Sabinis. Ausus & idem Ptolemæus comparato exercitu Albam Latinam oppugnare, ciuibus ipsis acriter vrbem defendentibus. Verùm superueniente pontifice cum principe Caietano, cumque Richardo Aquilano egregijs copiarum ducibus, pulsis tyrannis ecclesiam Dei occupare conantibus, & Albam obsidione liberat, & reliqua oppida, quæ iam defecerant, in deditionem recipit. Tibur obstinate resistens expugnat non sine magno vtriusque partis incommodo. Montem altum deiecto inde Stephano, recipiens, totum patrimonium breui pacatum réddidit. Pace deinde composita, ad bellum Asiaticũ animũ adijcit, principes Christianos literis & nuncijs ad eam rem quàm diligentissimè animat quod intellexerat Gotifredo Hierosolymis mortuo, Sarracenos recuperandæ Hierosolymæ causa magnos exercitus eò duxisse, superatisque Christianis ingenti clade, & comitem Burgundiæ in ipso prœlio cecidisse, ac Boemũdum viuum in manus hostium deuenisse, ipsum verò Balduinum regem Gotifredi fratrem, ægre ex tanta clade sese protipuisse, nec paulùm abesse, quin vrbs caperetur.

Cõuentus ad Guardastallum.

Veruntamen barbari tanta victoria potiti, obsidere Hierosolymam nequaquam sunt ausi. Tancredus autem egregiè defensa Antiochia, Laodiceam vrbem imperio Constantinopolitano subiectam vi cœpit quòd intellexerat Alexium imperatorem Christianorum clade delectatum, militibus quoque nostris impedimento fuisse, quò minus supplementi causa ex Europa in Asiam traiicerent. Felicitate & audacia Tancredi Balduinus rex peritus, comparato properè exercitu, in Accon ducere statuit, vocatis in auxilium Genuensibus & Venetis: qui eò properè cum octoginta rostratis nauibus ac triremibus plerisque profecti sunt: quare & vrbs terra marique acriter oppugnata, vigesima die tandem capitur & Sarraceni, qui eò venerant tuendæ vrbis causa, fusi fugatique sunt. Tancredus autem tantæ fuit pietatis in patruum Boemundum ab hostibus triennio in vinculis detentum, vt ei magna vi auri redempto, Antiochiæ principatum restituerit: Postea verò idem Boemundus Antiochiam ipsam Tancredo committens, in Italiam primò mox in Galliam profectus, Constantiam Philippi regis Francorum filiam in vxorem accepit. Cognito deinde Alexij imperatoris Constantinopolitani conatu, qui maritimas Antiochiæ vrbes infestabat, in Italiam rediens, parata classe in Dalmatiam nauigat,

Dyrrha-

Dyrrhachiumque obsidet, vt ea ratione Alexium à bello Asiatico reuocet quod etiam breui factum est: pacem verò petenti Boemundus hac lege dedit, vt bello Antiocheno omisso, militibus Francis nullo maleficio per sua loca transeuntibus, iter in Asiam tutò facere liceret. Composita autem pace, cum ea classe, quam in Alexium parauerat, in Asiam Boemundus contendens, adeo Christianorum animos recreauit, vt Balduinus rex Berytum vrbem maritimam Phœniciæ inter Sydonem & Byblium positam, ac Tyro metropoli obtemperantem, obsessam duobus mensibus vi tandem ceperit, non sine magno suorum incommodo. Hanc ob rem & passim in omnes sæuitum est, & vrbs ipsa tanquam colonia Christianis omnibus concessa est. Eodem quoque tempore capto & Sydon est. In tanta verò Christianorum felicitate Boemundus clarissimus princeps morte sublatus, luctu omnia compleuit, qui Boemundum filium paruulum admodum, ex Constantia vxore susceptum, principatus Antiocheni successorem relinquens, Tancredo nepoti donec adolesceret, commendauit.

Interea verò Henricus quartus mortuo patre, quem apud Leodium bello superauerat, compositis in Germania rebus, in Italiam veniens, apud Sutrium substitit, quod senserat eius aduentum Paschali parum admodum gratũ esse: quippe qui & ecclesias multas in bellis euerterat, & Episcopatus contra ius fasque pro libidine animi, cui placuisset demandauerat. Verùm missis vltro citroque legatis, cùm imperator iureiurando interposito polliceretur se, & pacato agmine vrbẽ ingressurum, & coacturum suos Episcopos, vt se à possessione Episcopatuum abdicarẽt, quos largitione acceperant & potentia, portę repente apertæ sunt. Nam Sutrio mouens Henricus ad montem Guadij, vel (vt alij volunt) ad montem Malum (sunt etiam qui montẽ Aureum hunc appellent), castra posuerat. vnde posita annuente populo prodeunteque obuiam honorato quoq; vrbem Leonianam primo ingreditur, præcedẽtibus sacerdotibus cum infulis & reliquijs sanctorum à mole Hadriani. Nam per eam portam vrbem Leonianam ingressus est vsque ad basilicam sancti Petri, cuius in gradibus pedes pontificis eiusque cum cardinalibus prodeuntis ex osculatus est. Positis deinde militibus suis in stationibus, vnà cum pontifice, ad dexteram tamẽ, templum ingreditur, in quo post orationem ad altare factam, à põtifice petit, vt illos confirmet, quibus ipse episcopatus dederat, licet iusiurandum antea interposuisset, se nunquam id à pontifice petiturum. Paschalem verò id facere recusantem, intromissis militibus, dato signo, vna cum cardinalibus statim capit, eumque magna parte cleri spoliati prius in castra perducit. Permotus tam insigni iniuria populus Romanus, sumptis armis, Teutonicos ex vrbe Leoniana pellit portasque omnes claudit. Tum verò imperator ad Soractis montem perueniens, quem nunc sancti Siluestri vocant, in loco excelso & munitissimo pontificem & cardinales collocat, dispositis circumquaque custodibus, & præsidijs, ne inde aufugere vel retrahi ab aliquo possent, quo facto, statim reliquas cõpias vrbe oppugnaturus mouens, ad Anienem peruenit. Vnde occupato prius ponte Mammæo, à Mammæa matre Alexandri imperatoris nomen ducente, ac tanti operis auctore, incensis circunquaque villis, incursiones continuò in Romanos faciebat. Quare pontifex incommodis ciuium & precibus motus, ad pontem salarium perductus, accitis ex vrbe notarijs qui pacta conscriberent, eos omnes (licet inuitus) in Episcopatu confirmauit, quos ante Henricus delegerat. Hoc itaque modo compositis rebus dimissis captiuis omnibus, imperator à pontifice coronatur in basilica sancti Petri, clausis prius vrbis portis, ne populus erumperet, firmataque stationibus ipsa ab Henrico basilica. Vnde non ita multò pòst voti cõpos factus in Germaniam redijt. Pontifex verò pacata aliquantulũ Italia, Pisanos nauali gloria admodũ potentes adhortatur, vt ex insulis Balearibus quas iã antea occupauerãt, in Sarracenos moueãt mare nostrũ & littora Christianorũ infestãtes.

Quare

Quare Pisani cupiditate gloriæ capti, comparata ingẽti classe, impositaq; maiore iuuentutis suæ parte in hostem proficiscuntur. Verum dum apud vada Volaterrana ventum expectant, Lucenses eorum vrbem defensoribus vacuam inuadunt, quam quidem Florentini Pisanorum precibus moti, repulsis Lucensibus, acerrimè tutati sunt. Ob quã rem Pisani de Sarracenis victores domum redeuntes, Florentinos duabus porphyreticis columnis donant: quæ adhuc ad portam facelli beati Ioannes Baptistæ visuntur. Interim verò Paschalis consilio apud Lateranum habito, omnia, quæ Henrico promiserat, reuocat, quòd coactus, non libens in eius sententiam armis, non rationibus munitam descendisset, instantibus cardinalibus, qui in vinculis erant populoq; Romano, qui ab Henrico bello vexabatur, vt quauis conditione pacem componeret. Satius itaque visum est retractare malè acta, violenter præsertim, quàm pati exemplo pernicioso, vt id quoque reliquis principibus licere videatur, quod Henricus ab inuito pontifice extorserat. Hoc autem tempore Methildis comitissa admodum senio confecta moriens, Romanæ ecclesiæ testamento reliquit, quicquid à Pissia amne & sancto Quirico agri Senensis vsque ad Ceperanum inter Apenninum & mare pertinet, addita Ferraria, quæ adhuc Romanæ ecclesiæ vectigalis est. Sunt qui scribant, quorum de numero Vincentius est auctor egregius, hanc mulierem Florentiæ mortuam esse eo incendio, quo & magna pars vrbis consumpta est, & ad duo millia hominum combusta traduntur, eiusq; corpus postea in Cisalpinam translatum esse, & in monasterio sancti Benedicti, quod ab vrbe Mantua xij. millibus passuum distat, sepultum. Crediderim ego mulierẽ ipsam Mantuæ diem extremum obijsse, suoq; iussu ad sanctum Benedictum sua impensa ædificatum translatũ & sepultam procurante eam rẽ Anselmo viro sanctissimo actanti monasterij auctore: quippe qui operam dederat Mathildis impensa, vt cœnobium tam amblum, tamq; magnificum ædificaretur. Eodem quoque in loco sepultum fuisse eundẽ Anselmum episcopum Lucensem comperi, ac Mantuam deinceps trãslatum in ecclesiam cathedralem, ob eam rem credo, ne à vicinis furto surriperetur, cùm miraculis continuò clarior fieret. Affirmant Lucenses corpus Mathildis apud se esse: quod ne credam facit Guidonis Gonzagę auctoritas. Qui dum monasterium sancti Benedicti restitueret, inuentum corpus honestiore loco (vt par erat) collocauit. Alium quoque Anselmum fuisse his temporibus quidam auctores scribunt, virum doctissimum, & apud Anglos tanti pretij habitum, vt breui ex monacho abbas, deinde Cantuariensis archiepiscopus sit factus: qui etiam libros de meditationibus, cur Deus homo, de libro arbitrio, de similitudinibus, de cruce, de beato Ioanne Baptista conscripsit. Felicia ceertè hæc tempora fuere, quę & Sigibertum monachum Cemblacensem virum spectatæ doctrinæ, & Bernardum ex Castilione Burgundiæ nobili genere ortum, protulêre. Is xxij. annum attingens, sub abbate Stephano, qui tertius fuerat ab inchoato Cistertiensi monasterio, vnà cum triginta socijs monachi habitum susc ipiens, tanti pretij ob doctrinam & sanctitatem est habitus, vt breui abbas Clareuallensis monasterij, tum primum Roberti viri illustris impensa ædificati creatus sit, cui certè loco cum maxima gloria ad annos sex & triginta præfuit. Moriens deinde Bernardus, præter sanctitatẽ, multa quoque scriptis ingenij sui monumenta reliquit: maximè verò commentarios in cantica canticorum considerationes diuinæ contemplationis ad Eugenium pontificem, vnde pontificij muneris ratio duceretur: scripsit & varias epistolas: vnam potissimùm ad Romanos, qua eos vehementer carpit, scripsit & apologeticum & sermones in solennibus habitos. Ad Paschalem redeo, qui in concilio apud Guardastallum habito decreuit, ne vrbes Aemiliæ, Placentia, Parma, Regium, Mutina, Bononia, Rauennati ecclesiæ antea Metropoli subiectæ amplius essent, quòd sæpius ob superbiam in Romanã sedem præsules Rauennates cornua erexerant. Pontificẽ verò ad vrbem redeuntem rogarunt ciues quidam,

dam, vt in locum Petri præfecti vrbis demortui filium subrogaret. Quod cùm facere pontifex negaret propter ætatem pueri, qui vix decimum attigerat annum tanta repentè seditio exorta est, vt ei abire ex ciuitate necesse fuerit, ne magna aliqua cedes inter ciues committeretur, cùm multi inessent, qui nequaquam tantum magistratum puero committendum dicerent. Neque ita quoque seditionis semina abstulit. Nam cum Albæ esset, intellexissetque Petrum Leonis ecclesiæ fautorem, in ædibus suis ab aduersa factione oppugnari, eò properè Ptolomæum mittit ab Aricia accitum, cum satis valida manu, quo pulsos in Transtiberinam regionem aduersarios partim interfecit, partim capit, ac per municipia custodiendos diuidit. Sed magna repentè in Ptolemæo incōstantia apparuit. Nam quos ipse paulò antè ceperat, eosdem postea suo quoque nutu ad municipia proficiscentes, dum iter per Algidum faciunt, ex insidijs adortus, capit, & Ariciam secum ducit: inter quos & demortui præfecti filius erat. Non contētus autem tanto admisso facinore Ptolemæus, Sarminetum, Nymphæum, Tiberiam, oramque maritimam occupat. Interim verò Henricus è Germania in Italiam cū exercitu descendens magno terrori omnibus fuit. Verùm cùm is Romam veniisset, absente pontifice, qui tum in Apulia concilium habebat, cumque se priuatum dignitate imperij putaret, vnà cum potestate dandorum Episcopatuum, à Bracharensi archiepiscopo patria exule, iterum coronatus antebeati Gregorij corpus, in patriam abijt. Paschalis autem absoluto conuentu ex Apulia Romam cum copijs Normannorum rediens: & multa oppida ab hostibus occupata recepit, & præneste Caloioannis imperatoris Constantinopolitani, qui patri Alexio successerat, oratores libenter audiuit, eisdemque in mandatis dedit, vt Caloioannem suo nomine contra Sarracenos animarent. At verò Farfensis abbas & Ptolemæus, qui nullum sibi veniæ locū apud pontificem ob sua maleficia reliquerant, latebris delitescentes, tandem peramicos in Paschalis viri mitissimi gratiam redeunt. Pacatis hoc modo rebus, dedicataque Prænestæ Agapeti basilica, Romam effusa obuiam vrbana multitudine honoris causa tandem redijt: qua quidem ex frequentia in valetudinem incidēs, se paulò post moriturum cognouit: quare acceptis ecclesiæ sacramentis, cohortatusque clerum ad pacem & concordiam, pontificatus sui anno decimo octauo, mense sexto, die septimo, moritur decimoquinto calendas Februarij: sepelituróque honorificentissima pōpa in Basilica Constantiniana. Suo autem pontificatu facta potestate sacrorum ordinum presbyteros quinquaginta, diaconos triginta, Episcopos centum creauit. Romæ præterea ecclesias quindecim consecrauit, maximè verò basilicam sancti Hadriani in tribus foris profanatam quorundam factiosorum scelere, ecclesiam sanctæ Mariæ Monticelli in regione Ariolæ: postremò veteri restituit & consecrauit basilicam sanctorum coronatorum, eo tēpore dirutā, quo Robertus Guiscardus Salernitanus princeps eam partem vrbis incendit, quæ à Laterano ad Capitolium vergit, vt in vita Gregorij septimi diximus.

GELASIVS II.

1118. Pōt. GElasius secundus, Ioannes antea vocatus, patria Caietanus, patre Crescentio nobili genere natus, ingenueq; à teneris annis educatus & doctus, in monte Cassino religionis fundamenta perdidicit sub Oderisio abbate viro sanctissimo. Hanc ob rem ab Vrbano secundo Romam accitus, cognita hominis virtute & fide, semper in precio est habitus. Verùm in primis eius fides perspecta eo tempore est, quo Vrbanus pontifex à Germanis, & Giberti antipapæ factionem sequentibus in insula Lycaoniæ Romæ inter duos pōtes obsessus est. Solus enim vnà cum Petro Leone viro illustri, hominem sanctissimum nunquam deseruit. Hanc ob rem posteà cùm Vrbanus meliore fortuna vteretur, tanti beneficij memor,

Gela-

Gelasium primo quidem secretis suis admouet ob fidem & doctrinam: eique negotium dedit ob elegantiam compositionis suæ, vt Romanę curiæ stylum negligentia & ignorantia maiorum labefactatum, in meliorem formam & ornatum redigeret. Postea verò cognita hominis amplitudine, eundem referre in cœtum cardinalium instituerat, eaq; de re sæpius in senatu locutus fuerat, assentientibus omnibus. Verùm mortuo nõ ita multò pòst Vrbano, Paschalis meritorum tanti viri nõ immemor, statim eum diaconum cardinalem decernit. Mortuo deinde Paschali, cũ de creando nouo pontifice ratio haberetur, ob eamque rem cardinales omnes in monasterio ad Palladium paululum infra ædes Leonis & Cincij Fregepanis congregati essent, vno omnium consensu Ioannes Caietanus Gelasius pontifex creatur. Verum Cincius Fregepanis ira ob hãc electionem percitus, quòd vnum ex suis cardinalibus collegio proposuerat, quem pontificem eligerent, in monasterium Palladij cum armatis satellitibus irrumpens, refractis foribus, obuium quenque percutit: pontificem obtorto collo in terram deiectum calcibus conterit, in vinculaque conijcit. Cardinales autẽ fugam parantes, ex mulis & equis deijcit, nullumq; genus contumeliæ prætermittit, quo affici tantus senatus posset. Non tulit autem tantam iniuriam populus Romanus. Ad ædes Cincij Fregepanis armatus concurrit, eique ac familiæ interitum minatur, nisi properè Gelasium incolumen reddat. Faciunt mandata Fregepanes: maximè verò Leo, qui pontificis pedes videntibus omnibus sępius exosculatus, veniam supplici ter petebat. Equum itaq; album conscendens pontifex, via sacra in Lateranum ducitur, comitãte clero populoq; Romano, ibiq; de more coronatur. Interea vero Balduinus, quẽ statim liueris & nuncijs pontifex adhortatus est, vt barbarorum impetum tandiu sustineret, quoad in Asiam noua supplementa mitterentur, castellum in Syria Sobal vocitatum occupat & munit, vt Christianis contra barbaros continuè dimicantibus receptaculum esset. At verò Boemundo adolescẽte mortuo, Tãcredus tutor Antiochiæ princeps ab omnibus Christianis declaratur: quem quidẽ confit mato prius principatu, Balduinus Hierosolymitanus rex ad se cũ militibus suis vocat, dimicaturus cum hostibus Turcis, Sarracenis, Arabibus: qui cum magno exercitu prouinciam Hierosolymitanam ingressi erant. Eo itaque veniens Tancredus, cognita Christianorum paucitate, frustra Balduino dissuasit, ne collatis signis cum hoste decerneret: néue rem Christianã in summum discrimen ad duceret. Nam cum hostibus ipsis pugnandi copiam fecisset ingenti clade superatus, ægrè cũ paucis Hierosolimam se recepit, diuersis præterea tramitibus Tancredus Antiochiã perueniens, fuga salutem sibi quæsiuit. Elati autẽ tanta victoria hostes, montem Tabor conscendentes, monasterium eo loci positum diruunt, monachis ad vnumomnibus interfectis.

Cincius Fregepanis homo factiosus.

Nec interim quietus ab externo hoste Gelasius fuit, qui Henrici Imperatoris furorem Italiam vastantis, Iamiamque vrbem hostili animo ingressuri deuitans, ad ędes Bulgamini potentissimi ciuis primò confugit. Verùm cùm ibi quoque nequaquam tutus videretur, vnà cum suis triremes conscendens: duæ enim iam ad id instructæ paratæque erant, Ostiam Tiberi delabitur, insequentibus Germanis militibus, & pontificem telis ac sagittis petentibus. Cùm ostiam verò peruenisset, neque ingredi mare propter instantes procellas liceret, terrestri itinere Ardeam proficiscitur, Hugone xij. apostolorũ cardinali viro ampliſſimo semper eum comitante. Cadentibus autẽ fluctibus Ostiam reuersus, Tarracinã primò, mox Caietã adnauigat, vbi perbenignè à ciuibus suis suscipitur. Cõuenere eo statim & Guillelmus Apuliæ dux, & Robertus Cãpanus princeps, ac Richardus Aquilanus, pollicẽtes se in eius potestate semp futuros, vt veros decet ecclesię Dei vectigales. Cũ igitur parari exercitum cõtra se Hẽricus intellexisset, Mauritiũ Bracharẽsem archiepiscopũ antipapã creat; quẽ potissimũ Gelasio obijceret, eũq; Fregepanũ familię cõmẽdauit:

Grego-

Gregorius is appellatus est. Non contentus autem tam pernicioso exemplo Henricus, is Anagninum agrum copias suas mouens, omnia hostilem in modum diripit & capit. Tur riculum quoque muntissimum locum iam oppugnabat, cum subito nunciatum est Gelasium cum proceribus Apuliæ, magnoque cum exercitu aduentare: quare motis castris Italia cedens, cuncta cædibus & rapinis compleuit. Gelasius autem remissis in Apuliā pro ceribus Romā venit, arbitratus ob discessum Henrici omnia deinceps pacata fore. Verùm longe secus, quàm putârat, accidit. Nam cum intellexisset antipapam Fregepanum auxilia fretum Romæ mansisse, potentiam istius familię veritus, apud amicos quosdam prius de lituit. At verò cùm postea in ecclesia sanctæ Praxedis mysteria celebraret, instantibus hos stibus cum factione sua, vix sese ab eorum manibus fuga subtraxit, Corsis, Normannis, fa milijs egregiis ac Crescentio nepote acerrimè defendentibus. Sequenti verò die à suis se mis & clientelis bene munitis, in vrbem vocatus (nam ad sanctum Paulum confugerat) habito cardinalium conuentu discedere ab vrbe instituit, ne crescente in dies magis ma gisque seditione, magna aliqua clades oriretur. Relicto itaque Petro Portuensi Episcopo, qui vices eius quantum ad rem sacram pertinebat, Romæ gereret, commendataque Be neuentanæ ciuitatis cura Hugoni cardinali xij. apostolorum, Pisas primò adnauigat, cùm terrestre iter nequaquam sibi ac cardinalibus, quos comites sociosque habebat, tutum vi deretur. Exceptus itaque perbenignè à Pisanis, cùm rationem discessus sui ab vrbe aude entibus omnibus reddidisset, inde soluens in Galliam, ad portam sancti Egidij peruenit, vbi cùm abbate Cluniacensi viro optimo, tum à monachis, & omnibus fidelibus, quos eius rei gratia vndique conuenerant, magnificè ac splendidè suscipitur. Deinde verò per continentem honesto comitatu magis quam splendido, vt nunc fit, incedens, intereun dum basilicam sanctæ Cæciliæ in Stragello, ecclesiam sancti Siluestri in Tillano, eccle am sancti Stephani in Tornaco dedicat lapidibusque ecclesiarum terminos notat. Tan dem verò ad Cluniacense monasterium perueniens pleuresi correptus, pontificatus si anno primo, die quinto moritur, vir sanctissimus & omni laude dignus, si vitam consi nentissimam, si mores, si doctrinam inspicis: quibus ex rebus fit, vt facillimè credam eum qui ita constanter & sanctè in tantis procellis humanarum perturbationum vixerit, nun beatam & sempiternam vitam in cœlo ducere. Sepelitur autem eius corpus intra limina

Templarij milites. Cluniacensis cœnobij. Sunt qui scribant huius pontificatu inchoatam esse templariorum militum originem, qui non longè à sepulchro Domini habitantes, peregrinos suscipie bant, eosque per loca sacra armati ducebant ac reducebant: quò eis sine vllo malefic iuuisere loca sancta liceret. Hos vita, fide, gratia mirum in modum Cusentinus com mendat.

CALLISTVS II.

169. Pōt. CAllistus secundus, Guido antea vocatus, natione Burgundus, Viennensis ar chiepiscopus, originem à regibus Franciæ ducens, ab his cardinalibus pont sex creatur, qui mortuo Gelasio Cluniaci tum aderant. Verùm is non prius pontificium habitum sibi desumpsit, quàm intellexit se ab his quoque car dinalibus confirmari, qui Romæ & in Italia remanserant. Re itaque litteris & nuncijs cognita, Romam veniens, populo obuiam prodeunte ac honorato quoque ve bem ingreditur, congratulantibus omnibus tum pontifici, tum ciuitati Romanæ quod hunc quietis & pacis auctorem futurum cernebant. Rebus autem ex sententia Roma compositis, Beneuentum proficiscitur, quò & principes omnes statim conuenere, salutan di (vt mos est) pontificis causa, maximè verò Guillelmus Apuliæ dux, Iordanus Campa niæ comes, Arnulphus Ariolæ, Robertus Lorotelli comes, viri insignes & sine contentio

ne illius partis Italiæ facilè principes: qui etiam polliciti sunt adhibito iureiurando, se in potestate pontificis semper futuros. Callistus autem, qui nil aliud meditabatur, quam bellum Asiaticum, in quo de Christianis ægre tot barbaras gentes sustinentibus addubitabatur, Romam rediens, Lambertum Ostiensem Episcopum. Saxonem S. Stephani in Cælio monte presbyterum cardinalem, Gregorium S. Angeli diaconum, legatos ad imperatorem mittit: qui pace sine vlla contentione composita, ad vrbem redeuntes, tabellam pacis ad Lateranensem basilicam suspendere. Qua quidem perlecta, tanta repentè lætitia publica exorta est, vt passim congratulantium cœtus audirentur. Verùm ne diuturnior hæc lętitia videretur, effecit Rogerius Siciliæ comes, qui Calabriam & Apuliam absente Guillelmo comite occupat. Guillelmus enim Alexij imperatoris Constantinopolitani filiam in vxorem ducturus, abiens Calabriam & Apuliã pontifici commendauerat. Hãc ob rem Callistus ab vrbe discedens, Beneuentum peruenit, indeq; Hugonem cardinalem ad eum misit, arcem Nicephoriũ tum in Calabria obsidentẽ. Monitus autẽ Rogerius vt ab armis discederet, nequaquã pontificis edicto obtẽperat, imò acrius instabat, ne Guillelmus consobrinus rediens, ei impediméto foret, quo minus Apulia & Calabria potiretur. Parabat iã arma põtifex, cùm subito vnà cũ magna parte senatus febri correptus redire ad vrbẽ re infecta compellitur. Hãc ob rẽ Rogerius nemine aduersante, Apulia & Calabria potitur.

Atque hoc modo Guillelmus vxore frustratus ac principatu deiectus, apud Salernitanum principem vitam degens, sine hæredibus breui moritur. Rogerius itaque tanto aduersario sublato, regem Italiæ se nuncupat. Callistus autem, recuperata valetudine, apud Lateranum noningentorum patrum concilium habuit, in quo quidem deliberatum est, vt primo quoque tempore supplementa militiæ iam deficientis Christianis in Asia bellum gerentibus submitterentur. Qua spe erectus Balduinus Hierosolymitanus rex, Gazim regem Turcorum minorem Asiam incolentium, cum magno exercitu in se mouentem superat, & captum in carcerem coniicit. Eadem quoque fortuna vsus, Damasci regem Hierosolymas cum exercitu hostili animo petentem fundit fugatque duobus millibus hostium cæsis, milleque captis. Verùm superueniente cum magnis copiis Balahac Parthorum rege, cui statim nullis expectatis auxilijs congredi ausus est, tanta clade superatur Balduinus, vt etiam ipse vnà cum proceribus multis captus & in vincula coniectus sit.

Quare Callistus pontifex maturandum ratus, ne reliqui Christiani amisso rege opprimerentur, initante Veramundo Hierosolymitano patriarcha viro optimo ac doctissimo, Venetos spe gloriæ & præmij concitos in hostem magna classe permouit. Dominico Michaele duce millesimo centesimo ac vigesimo secundo salutis nostræ anno, qui quidem ad Ioppem classe delati, quam Sarraceni Babylonis terra mariq; obsidebant, superatis barbaris ingenti clade, obsidionem soluunt. Itum est & in Tyrum, quam diu obsessam haud incruenta victoria cœpere, pacti tamen prius, vt Tyri & Ascalonis dimidium obtinerent, si eorum opera in Christianorum potestatem deuenirent. Verùm Emanuel Græcorum imperator Caloioanni suffectus, tantam victoriam Latinis inuidens, vel Latina literatura vtentibus, Venetis mandat vt classis suæ præfectum reuocent: qui certè eorum dicto optemperans, ira incensus Rhodum, Chium, vnde corpus beati Theodori martyris Venetias translatum tum est, Samum, Mitylenen, Andron imperatoris iusulas, diripuit: Motonium spoliatum incolis muniuit. Tragurium ex vngaris captum, ditioni Venetæ subiecit. Lapidem præterea secum in patria detulit, super quo apud Tyrum CHRISTVS sedisse fertur. At verò Balduinus, quem diximus ab hostibus captũ, precio redemptus, Hierosolymas rediens, Christianam remp. iam labentem aliquãdiu sustinuit. Hanc ob rem Callistus, aliquid quietis à rebus externis nactus, & cardinales xij. creat, &

Basilicas multas vetustate collapsas reficit. Mœnia vrbis instaurat, aquam in vrbem induxit, arces ecclesię munit, donaria plurima argenti auriq; basilicis diuidit. Fundos pleroſq; coemptos beato Petro donat. Ecclesiam beati Nicolai in palatio ædificat. Verùm ne tanta felicitas sine aliquo incommodo diutius in terris esset, Gregorius antipapa Burdinus antea vocatus, nomę pontificis vsurpare conatus, Sutrij se continens, auxilio quorundam tyrannorum fretus, & Romanos incursionibus vexabat, peregrinos negotijac religionis causa ad vrbem accedentes spoliabat. Quare Callistus comparatis repentè copijs præmissoq; cum expeditissimo quoque Ioanne Cremensi sancti Ghrysogoni presbytero cardinali, subsequens ipse hostem vincunt, Sutrium capiunt, Burdinum camelo impositum, in triumphi spem Romam ducunt: quem pontifex vita donatum, Cauensi monasterio inclusit. Callistus autem de Deo deque hominibus bene meritus, pontificatus sui anno quinto, mense x. die vj. in Domino moritur. Vacat tum sedes dies viij.

ANNOTAT.

Sub Callisto II. inter imperium, & sacerdotium, insignis illa pax, & concordia facta est, anno plus minus quinquagesimo ex quo inter Gregorium VII. & Henricum IIII. discordia ingens ob sacerdotiorum collationes excitata fuerat. In qua Episcoporum, & abbatum electiones quæ ad imperatorem, & reges hactenus pertinuerant, clero & monachis restitutæ sunt. Cuius transigendæ causa papæ Callisti legati omni memoria digni fuerunt Lambertus Bononiensis, Ostien. Episcopus, post Honorius II. Saxo de Comitibus Anagninus presbyter, & Gregorius de Papareschis Romanus, pòst Innocentius II. tunc diaconus cardinalis, cuius rei adhuc mentio cum pictura extat in antiqua vetusti palatij pontificum camera Lateranensis, vbi est hoc elogium.

ECCE CALLISTVS PATRIAE DECVS HONOR IMPERIALE NEQVAM BVRDINVM DAMNAT, PACEMQVE REFORMAT.

Huius rei mentionem fecerunt Chunradus de Lichtenavv abbas Vrspergensis in vita Henrici v. imper. Guillelmus Tyrius lib. de bello sacro 1. cap. 13. Otho Frisingensis lib. 7. cap. 16. Pandulphus Pisanus in vita Callisti papæ II. & alij multi.

HONORIVS II.

170. Pōt

HOnorius secundus, qui & Lambertus, ex agro Imolensi oriundus, Ostiensis episcopus, Eo tempore pontifex creatur, quo Balduinus ab hostibus precio redemptus, Antiochiam Hierosolymitano regno adiunxit, mortuis his omnibus ad quos principatus ille iure deueniebat. Verùm cùm tantus principatus retineri sine præside non posset, eidem præfecit Raymundum Guillelmi ducis Austriæ filium, cui superioris Boemundi filia nupserat. Hoc autem modo compositis rebus, regem Ascalonitarum, AEgyptiorum copijs fretum, & ob eam rem Hierosolymitanos infestantem, vnico prœlio repulit Baldeuinum præterea Damasci regulum idem molientem, sed maioribus copiis, tribus grauissimis prœliis fundit fugatque multis passim more pecorum cęsis. Ad Honorium redeo, qui & si obscuro loco natus erat tamen literatura & moribus tanto magistratu dignus videbatur. Verùm non adeo eius ingressus laudatur, cum ambitione quorundam potius, quàm omnium bonorum consensu pontificatum inierit. Mortuo enim Gallisto, cùm de legendo nouo pontifice ratio haberetur, Leuo Fregepanis omnibus cardinalibus interdixit, ne vsque ad diem tertium pontificem crearent, quò & maturius deliberare, & canones inspicere liceret, quamuis non ea mente id fecerit homo acutus & ad fallendum vafer, quàm verbis præ se ferebat, sed ei tantisper disponere hominum suffragia liceret, quibus Lambertus pontifex crearetur. Nam populus ipse Saxonem sancti Stephani cardinalem, pontificē percupidè nimium optabat. Id quoque se cupere Leo Frigepanis ostendebat, quò & populum & patres negligentes & incautos

tos in sententiam sui quauis arte pelliceret. At verò cùm id velle Leonem cardinales quidã cernerent, ne ex eius sententia pontificem legerent, omisso Saxone, Theobaldum sanctæ Anastasiæ presbyterum cardinalem pontificem deligunt, quem Cælestinum appellãrunt. Tunc autẽ Leo non amplius immorandum ratus quòd iam offensum hac electione populum cernebat, Lambertum (de quo antè diximus) pontificem magna voce proponit, acclamante populo, cleroq; eam electionẽ, manibus, & nutibus approbante. Tum Leo maturandum ratus, ne sententiæ hominũ immutarentur, in Simijs, loci nomen est, non longè ab ecclesia sancti Silvestri, hominem pontificali habitu exornat. Qui & si primò artibus quibusdam tantùm magistratum adeptus est, tamen postea omnium consensu pontifex maximus consalutatus. Pontificatum adeptus, cardinales quosdam viros insignes creauit, quorum opera postea magnis in rebus vsus est. Familiaritate enim præclarorum virorum mirificè delectatus est. Nam Pontium quendã abbatem Cluniacensem, virum industrium Romæ retinuit, Ingenium quoque Hildeberti Cenomanensis Episcopi mirificè extulit: quem deinceps Turonensem archiepiscopum creauit, quòd plurimùm heroico, elegiaco- Hugo de S. Victore. ue, carmine valeret. Huius quoq; tẽpore clariora, fecit Hugo de sancto Victore, si cognomentum inspicis: si patriam, Parisiensis doctor insignis. Hic enim tum dicendo, tum scribendo ingenij sui præclara monimenta reliquit. Extat eius liber de sacramentis, liber sententiarum, liber in dialogo, qui Didascalus appellatur: liber de cura animæ, liber de artibus doctrinis. Hos autem omnes tanta beneuolentia Honorius pontifex amplexus est, vt nullum genus officij prætermiserit, quo eos ad honestiorem dignitatis gradum euehi posse existimaret. Vnum tamen suis temporibus accidit, quod nequaquam probandum est. Arnulphus enim Christianæ religionis prædicator egregius clericorum insidiis Romæ necatur, quòd acerbè nimium in eorum lasciuiam & libidinem inueheretur: quodq; eorum pompam, & incomparandis diuitiis nimium studium improbaret, paupertatẽ Christi & integerrimam vitam ad imitationẽ omnibus proponens. Hunc multi ex nobilitate Romana tanquam verum Christi discipulum & prophetam sequebantur. Hunc laudibus ad cœlum tollebãt. Hinc odium, hinc iræ in perniciem bene sentientis vsq; ad necem excitatæ. Fuerit ne hic sanctissimus vir presbyter, an monachus, an eremita, haud satis constat. Sunt qui scribant Honorio ipsi id admodum displicuisse, non tamen tanti facinoris auctores vnquã inuentos. At verò cùm in pontificatu rectè gubernato quinquiennio ac mensibus duobus vixisset, collacrimantibus omnibus moritur, & in basilica Lateranensi nullo non genere honoris adhibito sepelitur. Vacat tũ sedes diebus octo. Nescio ego quid sibi velit marmor illud suo nomine inscriptũ, quod ante ędes beatę Praxedis adhuc extat.

INNOCENTIVS II.

INnocentius secundus, patria Romanus, ex Transtiberina regione, patre Ioanne, pontifex creatus, in Rogerium Rogerij comitis Siciliæ filium hæredem nun- 171. Pẽt.
cupatum, quòd mortuo Guillelmo Apuliæ duce, omniq; Roberti Guiscardi familia in eo deficiente, dominatum Apuliæ occupare nitebatur, statim mouet. Nam is ad sanctum Germanum castra habebat, quem certè primo impetu repulit, tantum valuit Romani exercitus fortitudo & virtus: oppidoque ipso capto, tyrannum in Galucio aliquandiu acriter obsedit. At verò Guillelmus Calabriæ dux cum magnis copiis adueniens, & patrem vnico prœlio feliciter habito obsidione liberat, & pontificem cum his cardinalibus capit, qui in exercitu Romanorum erant. Hos autem omnes non ita multò pòst Rogerius mira modestia vsus, vnà cum pontifice liberos facit. Quam ob rem deinceps quod voluit facilè à pontifice obtinuit, præter regni titulum, quem maximis præmijs & pollicitationibus impetrare contendebat.

Interim verò Petrus Romanus ciuis, Petri Leonis potentissimi hominis filius, Romæ antipapa creatur, quorúdam facinorosorum seditionibus, Anacletusque appellatur: qui spoliatis Romanæ vrbis templis, spoliatis ecclesiarum thesauris, vi irrumpens, maximè verò in basilicam Petri, vnde crucifixum aureum & coronas pendentes sustulit: tantum pecuniarum conflauit, vt perfacilè largitionibus seditiosum quenque Romæ in sententiam suam alliceret. Innocentius autem ad vrbem rediens, vbi seditionibus plena omnia cerneret, spectareque rem ipsam ad cœtum multorum videret, sponte cedens, primò quidé Pisas adnauigat, deinde Genuam, postremò in Franciam peruenit. Interim verò Anacletus antipapa, tanto aduersario submoto, & animos ciuium cum Innocentio sentientium quoad fieri potest, sibi largitionibus conciliat: & Rogerium in partes suas facilè descendentem, quò magis ei obnoxius esset, vtriusque Siciliæ regem creat. Innocentius autem celebrato apud Clarum montem concilio, in quo Petrum antipapam cum sectatoribus damnauit. Aurelianum se contulit, visoq; rege Philippico, à quo perbenignè est habitus, Carnotum in Belgis petiit: vbi Henricum Angliæ regem in itinere obuiam factum, multis rationibus ad expeditionem in Sarracenos adhortatus est. In Lotharingiam inde flectens, Lotharium Leodij repertum, à Germanis tum regem creatum, de se restituendo multa pollicentem, sacramento adigit expeditionem parare, qua quidem tutus etiam ad vrbem reduceretur. Remis deinde in Belgis altera synodo habita, in Italiam rediit, celebratoq; concilio apud Placentiam, Pisas se contulit: quam ciuitatem iam pridem cum Genuensi populo diffidentem, in gratiam tandem redegit. Genuensem quoque Episcopum, qui Mediolanensi suberat, archiepiscopum creat, tribus Corsicæ Episcopis illi cum Bobiensi parere iussis. Pisanis quoque archiepiscopum dedit, tribus item aliis Corsicæ Episcopis cum Populoniensi eidem subiectis. Lotharius autem cum magno exercitu in Italiem veniens, admonito pontifice quid fieri oporteret, partitis copiis ad vrbem admouet. Nam dum ipse occupato prius Ianiculo vrbem ingreditur, Innocentius Anienem ponte Mammæo traijciens in Lateranum perducitur, nusquam apparente antipapa, cuius factionem Lotharius mira felicitate ad sanitatem redegit, cauitque quantum in eo fuit, ne deinceps vexari ab aduersariis Innocentius posset. Tanto itaque beneficio deuictus Innocentius, mortuo Henrico, Lotharium Imperatorem Romanum creatum imperij corona exornat, quo statim in Germaniam abeunte ad compescendos Leuticorum motus, dum pontifex consilium Pisis pro rep. Christiana, proque tuenda fide de more habet, rursum antipapa, quem in eodem concilio damnauit, factiosis quibusdam & Rogerio adiuuantibus, in pontificé surgit. Quare & Lotharius Imperator iterū cū exercitu superatis Leuticis Italiā repetit, & Pisani classem potētissimam in auxiliū pontificis educunt: quibus copiis & Romæ seditionem oppressere, & Rogerium terra marique oppugnatum, amissis rebus omnibus, Italia in Siciliam breui pepulere. Audita tanta victoria Ioannes Constantinopolitanus Imperator, qui Rogerio aduersabatur, legatos statim ad Lothariū mittit de superato hoste congratulatum, quorum de numero quidam philosophus erat, qui disputationibus ostendere nitebatur Latinam ecclesiam admodum errare, quòd contra sententiam Nicæni concilij, vt ipse dicebat, quo declaratum est spiritum sanctum à patre procedere, Latini à filio quoque id fieri addidissent. Tum Petrus diaconus homo doctus & argutus, qui tum in corona aderat disputandi gratia: Si, inquit, Latini damnandi sunt, quod addiderint spiritum sanctum à filio quoque procedere, damnandi multò magis Græci videntur, qui id fieri à solo patre addiderint, cùm ipsum concilio à patre dixerit. Delusus homo audax tam acuto responso substitit amplius hac de re disceptare. At verò pontifex, ne abeunte Imperatore. Rogerius iterum Apuliam repeteret, Rainonem Lotharij Imperatoris comitem, cum aliquot cohortibus ad propulsandam iniuriam relictum, ducem Apuliæ creat.

creat. Mortuo deinde antipapa occulteque à suis sepulto, cùm etiam eius cardinales in fidem Romani pontificis deuenissent, quietura iam respublica Christiana videbatur, cùm subito Romani quidam seditionibus potentiam quærentes senatores creauere, qui rempublicam Romanam ditionemque ad se pertinentem gubernarent. His autem dum pontifex restitit habito apud Lateranum concilio, quo instituit, ne quis laicus manum violentam clerico iniiceret, pontificatus sui anno xiiij. mense vij. die xiij. moritur, MCXIIII. salutis nostræ anno, quo tempore magno in pretio sunt habiti & Gilibertus è Britannia oriundus, vir tantæ doctrinæ, vt ob varietatem disciplinarum vniuersalis appellaretur, & Ambertus Remensis archiepiscopus, Giliberto præceptore nequaquam eruditione & doctrina inferior. Huius quoq; pontificis illud opus est, quod adhuc cernimus in fornice sanctæ Mariæ Transtiberinæ è musiuo.

ANNOTAT.

Innocentium II. natione Romanum, de regione Transtiberim, ex parte Ioanne fuisse constans fama est. Cæterum familiam eius de papa, siue de Papareseis vocatam esse intelligitur ex antiquo pulpito marmoreo, quod Romæ in ædicula S. Iacobi trans Tiberim adhuc extat, ab eius nepote Cincio Cardinali S. Hadriani facto, vt elogium marmoreæ tabulæ inscriptum indicat. Hanc verò gentem eam esse, quæ nunc de Matthæis apellata, nobilissima in vrbe viget, ex eo mihi persuadeo, quòd in vetustis tabularum eius familiæ instrumentis, qui nunc de Matthæis tunc de Papareseis vocantur. Meam verò hanc opinionem maximè confirmat, quod Matthæiorum familiæ ex Transtiberina regione oriunda est, & noua hæc eius gentis insignia, haud multum ab antiquis illius clypeis differunt. Hoc tempore populus Romanus multa cum finitimis Tiburtinis, Tusculanis, Albanis, Prænestinis, & reliquis Latij populis bella gerere cœpit. Quare Tusculi tandem excidio quinquagesimo postquam susceptæ fuerant anno finita sunt. Quorum occasione Romano pontifice Innocentio II. qui pacem, quàm bellum malebat, à ciuitatis administratione submoto, nauum reipublicæ corpus, præter eius voluntatem, constitutum est. Senatoribus aliquot (non consulibus, vt Platina, & Volaterranus tradunt) equestri ordine, patricio qui omnibus præesset, iudicibusq; quibusdam, veterum Romanorum exemplo, institutis. In quibus controuersiis populus Romanus, quod pontifici rebellis esset, anathemate notatus, tunc primùm à pontificijs comitijs omnino exclusus est, & ad solos cardinales, pontificis electio paulatim, cleri etiam primoribus omnino exclusis, vel in cardinalium collegio cooptatis redacta. Primus porro sine vllo populi interuentu papa creatus est mortuo Innocentio secundo, Cælestinus secundus. Ex vetusto sine auctoris nomine libro bibliothecæ Palatinæ, & Othone frisingensi libro historiarum septimo, cap. xxvij. xxxi. & xxxiiij. Item libro primo de gestis Friderici imperatoris cap. xxvij xxix. qui hanc etiam de electione rem tantum tetigit.

CAELESTINVS II.

CAElestinus secundus, Guido antea vocatus, sancti Marci presbyter cardinalis, natione Tuscus, è castro Felicitatis, quod nonnulli ciuitatem Castelli esse affirmant, Tyfernum ab antiquis appellatum, pontifex in demortui Innocentij locum omnium consensu creatur, eo maximè tempore quo in Asia Balduino rege vita functo. Andegauensium comes Fulco, Balduini gener tertio loco, si ordinem successionis inspicis, regnum Hierosolymitanum accepit, quod duorum etiam filiorum virtute fretus aliquandiu acerrimè tutatus est. 171. Pāl.

Nam cùm Turci sinum Persicum incolentes in agrum Antiochenum incursiones fecissent, eos non solùm fudit rex Fulco, verùm etiam ex his tria millia interfecit, totidemque cœpit. Hac autem clade excitus Alaph genere Turcus, Babylonum auxilijs fretus, Edessam Mesopotamiæ ciuitatem, Arach ab Hebræis vocatam, inuasit: quam antea diximus Balduinum à fratre Gotifredo precibus obtinuisse. Capta est autem vrbs & à

barbaris crudeliter direpta, occisis omnibus Christi fidem abnegare recusantibus, stupratis etiam nobilissimis matronis super altari sancti Ioannis Baptistæ, quod sciebant à nostris piè ac sanctè cultum fuisse. Sed nescio quo fato dum parantur copiæ, Fulco in venatione leporem concitatè nimium & incautè insequens, casu equi moritur: cui filius Balduinus eiusdem nominis tertius in regno successit.

Cælestinus autem pontificatus sui mense v. moritur, sepelituráque in Lateranensi basilica, vnà tantum re felix, ob breuitatem temporis, vt arbitor, quòd nullis seditionibus toto suo pontificatu vexatus fuit.

LVCIVS II.

173. Pōt. Edessam Thadæus ad fidem Christi cōuertit.

LVcius secundus, patria Bononiensis, patre Alberto, eo tempore pontificatum iniit, quo Edessæ vrbis euersio nūciata est. Ea enim ciuitas Edessa est, ad quam Thobiam misisse filium Gabelo sacræ literæ testantur: quamque Thadæus apostolus ad fidem Christi conuertit: & in qua beati Thomæ ossibus ornata Abagarus regnum obtinuit, qui datis ad Iesum literis, scripta manu Dei responsa accipere meruit. Hac verò clade audita, Bernardus Clarauallensis vir & sanctitate & doctrina, vt dixi, insignis patrocinium religionis Christianæ assumens, principes omnes Christianos tum literis, tum nunciis adhortatus est, vt crucem in Sarracenos Christi vexillum sumerent. Hanc ob rem Conradus Sueuus, qui Lothario in regnum Romani nominis successerat, in militiam nomen dedit. Dum hæc autem pro fide Christi in Gallia & Germania pararentur, Rogerius pontificum negligentia in Italiam reuersus, quæ amiserat breui recuperauit, nullo repugnante: qua ex re copiis deinceps & animis auctus, classe in Africam trajiciens, adeo regem Tunesij vexauit, vt hominem data pace persoluere tributum quotannis cogerit, quod certè ad triginta annos continuò exegit. Conradus verò magno crucesignatorum comparato exercitu, Constantinopolim perueniens, ab Emanuele secundo Græcorum imperatore precibus compellitur, nullo comparato commeatu, Iconium statim ducere. se enim præstaturum omnia, quæ exercitui necessaria erant, Emanuel pollicebatur. Obsessa est vrbs natura & artificio munita aliquandiu atque acriter. Verùm cùm scelestus imperator, Græco vsus ingenio, gypsum farinæ miscuisset ex eaque re panis fieret, quo exercitus Christianorum aleretur, tot statim milites periere, vt re infecta, relicta obsidione, in Thraciam secedere oportuerit. Hoc tamen emolumenti illa expeditio præstitit, quod Balduinus quartus Hierosolymitanus rex animo auctus, Ascalonam diu obsessam tandem vi cœpit, cùm paulò ante Gazam vrbem antiquissimam penitus ab hoste derelictam ædificasset, incolendamque fratribus templariis concessisset. Ausus quin etiam idem Balduinus Turcorum satrapas Hiericontinos infestantes propulsare, quorum de numero vnico prælio ad quinque millia interfecta referuntur. Noradinum quoque Damascenæ militiæ principem, Hierosolymitanum agrum vexantem, tanta clade superauit & persecutus est, vt ægrè Christiani retenti sint, quò minus vnà cum hoste Damasci mœnia ingrederentur.

Ad Lucium pontificem redeo, qui interim nil prætermittebat, quod ad tantam expeditionem, tamque necessariam pertineret. Credo ego hominem ipsum miro amore excitatum retinendæ Hierusalem, quod tituli sanctæ crucis in Hierusalem presbyter cardinalis, pontifex creatus fuerat, quam quidem basilicam totam fermè restituit. Eius præterea consensu in Gallia synodus episcoporum quorundam & abbatum facta est contra Petrum Abelardum philosophum Peripateticum, virum multæ doctrinæ, non bene in quibusdam cum fide nostra sentientem, qui præsente etiam Ludouico rege, rationibus victus,

victus, non modò sententiam mutauit, verùm etiam monasticam vitam & religionem induit, ac deinceps vnà cum quibusdam discipulis in loco deserto sanctissimè vixit. Lucius autem pontificatus sui mense xi. die iiij. moritur, ac in basilica Lateranensi sepelitur.

EVGENIVS III.

EVgenius tertius, Pisis oriundus, sancti Anastasij abbas, in monachum antea à Bernardo viro sanctissimo electus, in ecclesia sancti Cæsarij pontifex creatur. Nam cùm haud satis inter cardinales constaret, quem potissimum è numero suo deligerēt, diuino nutu perciti virum sanctissimum Eugenium deligunt. Qui vbi Romanos instare minis etiam cognouit, quò sui confirmarē- 1174. Pis
tur senatores, ad Farfense monasterium noctu in Sabinos abiit comitāte cardinalium cœtu, ibique consecrationis munus susceptit. Verùm cum postea Romanorum non minas tantum modo sed etiam facta contemneret, senatores ipsos eò perpulit, vt petita pace magistratu se abdicarent. Romam itaque rediens vbi intelligit Romanos nequaquam bono animo, sed fraudi in gratiam secum rediisse, insidias veritus delabitur, fugientem Romani telis & sagittis insequuntur. Postea verò Pisas prefectus, nauigio in Franciam contendit, regemque Ludouicum cruce signatum in Turcos & Sarracenos animat, quem Constantinopolim cum exercitu profectum non secus Emanuel fraude circiumuenit, quàm olim Conradum Sueuum.

Persuasum enim iniquo tempore ducere copias per deserta Syriæ, eo necessitatis eum compulit, vt lacerum exercitum difficultate & inopia rerum Antiochiam re infecta ducere coactus sit. Hanc ob rem Rogerius Siciliæ rex Emanueli infensus classe in Græciam delatus Corcyram insulam, Corinthum, Thebas & Euboeam de imperio Emanuelis occupat, duxisseque eodem animo Constantinopolim, ni Veneti instructa in Hadriatico sexaginta triremium classe, quò minus id faceret, prohibuissent. Flexit itaque Rogerius ad littora Asiæ Deo volente. Nam tum forte Sarracena classis Ludouicum regem Francię circumuenerat, qui non lōgè à portu sancti Simeonis soluens, Palęstinam periturus erat. Rogerius itaque barbaros in angusto nactus oppugnat & vincit, Christianumque regem cum exercitu ab interitu liberat. Interim verò classis Veneta, quæ Emanueli admodum fauebat, ea loca recipit, quæ Rogerius occupauerat, immunitaque ac sine vllo præsidio reliquerat. Rogerius autem dimisso apud Ioppem Ludouico Constantinopolim delatus, suburbia vidente Emanuele incendens, eoque victoriæ delatus est, vt & ædes imperatoris aliquandiu oppugnauerit, & poma ex hortis eiusdem manu legerit. Verùm cùm postea inde in Siciliam composita classe abiret, in Venetos incidēs instructos, & ad dimicandum paratos, ex suis triremibus xx amisit, ægreque fuga sibi salutem quęsiuit. Interim verò Conradus, Ludouicus & Balduinus iunctis copiis animisque Damascum magnis conatibus obsident: quam vrbem seruos Abrahæ fundasse constat, loco campestri naturaque aperto, sed artificio vbere atque fœcundo. Ager enim effossis cuniculis ductisque fistulis, vnde irrigari potest, miram vbertatem præ se fert. Paruus amnis in regione vnicus non longè ab vrbis mœnibus præterlabens, lingulam quandam facit, in qua nostri castra posuerant, vnde facilè cohibere ab aquatione oppidanos poterant: verùm Assyrio quodam persuadente, cui maximè Balduinus in rebus arduis credebat, castra ad alteram vrbis partem transferuntur: quod diceret facilius irrumpi hostium mœnia eo loci posse, vtpote minus munita. Motis itaque castris Damasceni repentè statiua nostrorum occupant ac muniunt, nostrosque ab aquatione & commeatu prohibent. Quare cùm siti fameque laboraretur, tandem non sine contumelia obsidionem soluunt

Hierosolymam Balduinus in Europam Ludouicus & Conradus comminutis variis casibus exercitibus reuertuntur, MCLII. salutis anno.

Venerat tum Romã Eugenius, excitis ad expeditionem Christianis, qui egregio apparatu & magna ciuium charitate susceptus est, Tarracina autem, Seria, Norbano ac Eumonis arce receptis, quæ loca hostes ac tyranni circunquaque positi occupauerũt, Tibur recreandi animi gratia cõcessit. Vbi non ita multò pòst pontificatus sui anno viij. mense iiij. die vigesimo moritur: cuius corpus Romam delatum, magna, vt decebat, pompa in basilica Petri sepelitur. Eius autem iussu & impensa extructa est porticus, vel restituta potius sanctæ Mariæ ad Præsepe, quemadmodum ex inscriptione apparet.

ANASTASIVS IIII.

175 Põt Alphõsus rex ab expeditione Hierosolymitana reuertitur.

ANastasius iiij. patria Romanus, patre Benedicto, abbas antea sancti Rufi Velliternæ diœcesis, ex cardinali pontifex creatur, eo potissimum tempore quo Alphonsus Hispaniæ rex ab expeditione Hierosolymitana rediens moritur: in eiusque locum sufficitur Sanctius filius, cui paulo post mortuo pro Christi fide in Arabia bellum gerenti, Ferdinandus frater in regno succedit. Anastasius autem pontificatum adeptus, & calicem pulcherrimi operis manæque æstimationis Lateranensi basilicæ condonauit, & ædes egregias apud Panthæon, quod sanctam Mariam rotundam vocant, breui ædificauit. Plura quoque mente destinauerat, tum ad dignitatem ecclesiæ, tum ad ornatum vrbis Romæ pertinentia, si ei aliquandiu viuere licuisset. Fecit tamen cùm spes ex eo concepta, tum Richardi de sancto Victore doctrina, ne eius tempora ignobilia viderentur, Richardus enim doctor insignis multa & grauiter & copiosè tum scripsit, præcipue verò librum de trinitate. Habuit & sermones ad populum non minus docte quàm eleganter. Laboratum hoc etiam tempore in tota ferme Europa fame est, Anastasio pontifice & clam & aperte pauperibus ipsis eleemosynas præbente, qui pontificatus sui anno vno, mense quarto, die quarto & vigesimo moritur, sepeliturque in Lateranensi basilica, concha prophyretica.

Richardus de sancto Victore.

HADRIANVS IIII.

176. Põt aliâs senatorib⁹.

ADrianus quartus, natione Anglicus, Albanus episcopus & cardinalis ab Eugenio creatur, quòd in Norucgiam missus prædicando & bene monendo prouinciam illam ad Christi fidem redegerat. Mortuo deinde Anastasio pontifex creatus, tentatusque à Romanis tum precibus, tum minis, vt *consulibus liberam vrbis administrationem relinqueret, id se facturum constantissimè renuit. Instabat Romanus clerus vt Lateranum proficisceretur faciendę consecrationis causa, quod etiam facere recusauit, nisi prius Arnaldus Brixianus hæreticus, ab Eugenio antea damnatus, ex vrbe pelleretur. Hoc autem ægrè ferens populus, cardinalem sanctæ Pudentianæ ad pontificem via Sacra proficiscentem, vno atque altero vulnere afficiunt. Hanc ob rem iratus pontifex, eos acerba etiam execratione persecutus est, quoad mutata sententia, & Arnaldum ab vrbe pepulere, & consules abdicare se magistratu coegere, relicta pontifici administrandæ Vrbis libera facultate. Interim verò Guillelmus Siciliæ rex, qui mortuo Rogerio successerat Beneuẽtana suburbia, Ceperanũ Baucunq; in Hernicis de ecclesia occupat. Ob quam rem indignatus pontifex, regem graui anathemate notat, eiusque ditioni, subiectos omni sacramento liberat, quo facilius à rege deficerent, nullo iureiurando astricti. Fredericus autem primus hoc tempore ex gente Sueua imperator creatus Cisalpinam Galliam cum exercitu ingressus, cùm Derto-

nam

nam haud satis imperio obtemperantem aliquandiu obsessam, vi tandem cœpisset, magnaque celeritate Romam versus iter statim fecit. Pontifex autē. Viterbij tum agens cōfirmatus in fide ecclesiticas ciuitates & circunquaque positas, Oruietum, & ciuitatē Castellanam adijt. Verùm cùm postremò se imparem tanto exercitui cerneret, pace per internuncios composita, in agro Sutrino imperatori fit obuiam: qui ex equo descendens, eū vt verum Christi vicarium salutat. Cùm verò ad vrbem venissent, & pontifex in basilica Petri Fredericum imperij corona donaret, populus Romanus clausis tum portis ne quid tumultus excitaretur, per Hadriani pontem vi erumpens, Teutonicos cum pontifice præter eorum voluntatem sentientes, passim cædit. Excitus quidem tanto tumultu imperator intromisso exercitu, qui in pratis Neronianis consederat, Romanos ex Vaticano in vrbem retrudit, multis cæsis captisque pontificis tamen precibus imperator lenitus, captiuos incolumes demittit. Verùm cùm postea, vt mos est, ituri simul ad Lateranum pontifex & imperator essent, fieriq́ue idnequaquam tutò viderent, Romanis ad arma spectantibus, Mallianam simul proficiscuntur: vbi transmisso flumine per Sabinos & pontem Lucanū ad Lateranum peruenientes solennia persoluere. Dum hæc autē Romæ agerentur, Tiburtini ad imperatorem venientes, se, ac omnia ei spontè dedunt. Verùm cùm imperator intellexisset vrbem illam ad pontificatum pertinere, eandem Hadriano statim restituit, neque ita diu immoratus in Germaniam rediit. At pontifex à proceribus Apuliæ rogatus Beneuentum se contulit, maioremq́ue regni partem sua tanta præsentia Guillelmo abstulit. Interea verò Palæologus, vir quidem nobilitate insignis. Emanuelis secūdi imperatoris Constantinopolitani nuncius & orator, Anconam primo nauigio delatus, terra deinde Beneuentū petiit, pōtificiq́; imperatoris nomine spontè obtulit auri libras quinq; millia, fugaturūq́; se ex Italia Guillelmū, si tres maritimæ in Apulia vrbes, ei ex fœdere rebus bene gestis darētur. Quod vbi Guillelmus resciuisset, pontificem ad misericordiā cohortatus, pollicetur nō modò se restiturū, quę de ecclesia abstulerat, verùm vltro quædā alia condonaturum, Romanosq́ue ecclesiæ rebelles in officio retenturum, si vtriusque regni titulis tam citra, quàm vltra Pharum positi, insignior fieret. Facere id quidem pontifici nequaquam licuit, aduersantibus quibusdam cardinalibus. Hanc ob rem Guillelmus instructo exercitu Apuliam hostili animo ingressus, cùm omnia ferro ac flamma consumpsisset, in Græcos & Apulos mouens qui apud Brundusium castra posuerant, eos facilè superat: vnde Salentini, Apuliq́ue omnes deditionem statim fecere. Pontifex autem cardinalibus infensus, qui obstiterant quò minus pax componeretur. Guillelmum in gratiam recipit, eidemq́ue vtriusque regni titulos ascripsit, adhibito prius sacramento, se nil deinceps moliturum, quòd ecclesiam Romanam offenderet. Ex ebus autem ex sententia compositis, pontifex per Cassinates, Marsos, Reatinos, Narnienses, Tudertinos iter faciens, ad Oruietum tandem peruenit, primus pontificum Romanorum, à quo ea vrbs & inhabitata, & cultior reddita est. Cum verò instantibus Romanis ad vrbem rediisset, vexaretur q́ue à consulibus libertatem Romanam restituere conantibus, Anagniam petijt vbi non ita multò pòst moritur, pontificatus sui anno quarto, mense x. relicta magno in pretio ecclesiæ Romanæ ditione. Nam & circa lacum sanctæ Christianæ multa castella muniuit, & Radicofanum, quod nunc Senenses obtinent: muro & arce propè inexpugnabile reddidit. Horum autem temporum historiam scripsit satis eleganti stylo & oratione Richardus Cluniacensis monachus, quem alij scriptores non parum laudant. Corpus autem Hadriani Romam delatum, in basilica Petri sepelitur, non longè à sepulch Eugenij pontificis.

ALEXANDER III.

177. Pāt. ALexander tertius, patria Senensis, patre Ranucio, mortuo Hadriano, duorum & viginti cardinalium suffragiis pontifex creatur, licet Octauianum Romanum ciuem tituli sancti Clementis presbyterum cardinalem, victorem appellatum, tres tantum subrogauerint, vnde schisma ortum est. Tum verò Alexander, ne diutius seditio illa cum pernicie ecclesiæ Romanæ protraheretur, Fredericum imperatorem Cremonam tum obsidentem, per legatos rogat, vt interposita auctoritate imperatoriam seditionem tollat. Respondit ille vtrumque pontificem Papiam ire oportere, quò & ipse proficisceretur cognoscendæ disceptationis causa. At verò cum Alexander accepto tali responso Anagniam se contulisset, Octauianus Siginā occupat. Tū imperator indignatus quod dicto suo pōtifex non obtēperasset, episcopos ij. ad Alexandrum mittit, qui eum non pontificem, sed cardinalem appellatum, ad concilium citarent. Hi autem ab Alexandro confutati & reiecti, ad Octauianum statim se conferunt. cumque Papiam perducunt, vt haberent quem Alexandro obijcerent. Habito deinde concilio, Fredericus Octauianum pontificem confirmat, eumque equo albo insidentem per vrbem Ticinensem ducit, & de more adorat. Qua iniuria Alexander permotus præmissa admonitione Octauianum & Fredericum anathematis vinculo colligat, literasque mittit ad Christianæ reipublicæ principes & populos, quibus intelligant id à se iure ac meritò fieri. Rediens deinde Romam Alexander pontificatus sui anno secundo, multos aduersarios in vrbe inuenit, in se cornua palàm erigentes, quòd Frederici exercitus præter vrbem veterem & Anagniam, omnem ecclesiæ ditionem iam occupauerat. Quare Alexander, adhortante etiam Philippo Francorum rege, Tarracinam profectus, conscenso nauigio ad eam rem mandato Guillelmi Siciliæ regis parato, in Franciam contendit: conuentuque in Claro monte habito anathema in imperatorem & Octauianū factum statim enunciat. Dum hæc autem in Europa agerentur, mortuo apud Hierosolymam Balduino iij. Almericus frater statim regnum accepit: ne ob interregnum in tanta barbarie & perfidia aliquid noui exoriretur. Verum compositis pro tempore rebus in Aegyptios ducens Drogonem copiarum præfectum edita ingenti cæde, statim superat: Alexandriamque obsidet, quam Tiracinus Soldani Sarracenorum regis præfectus, in suam potestatem fraude redegerat: Alexandrini autem cum nec diutius pati obsidionem possent, nec subijci Christianorum imperio vellent, Almerico se hac conditione committere, vt in Soldani potestatem pulso Tiracino tyranno redigerentur. Almericus itaque ingenti pecunia recepta, Soldano vrbem restituit. Verùm cum secum fraude homo ingratus ageret, nec pactam pecuniam præstaret, in eum ducens, Cares vrbem, nunc Cairum, appellatam, obsidet. Fredericus autem tyrannica potestate vsus, direpta Dertona, & Mediolanum solo æquauit (vnde translata magorum corpora Coloniam tum crediderim à Rodolpho Colonienſium archiepiscopo) & Cremonenses magnis incommodis affecit. Quare Veronenses Vincentini, Patauini, Veneti, communi periculo moti decreuere, neam. plius vlla auxilia Frederico Cisalpinam vastanti præstarentur.

Magorū corpora Coloniā transferuntur.

Fredericus itaque ira incensus, Veronam ducens oppugnandæ vrbis causa, cùm eò peruenisse aliarum vrbium auxilia intellexisset, retrocedens, ac Papiam se recipiens, literis & nunciis Franciæ regem adhortatur, vt tollendi schismatis causa Alexandrum secum ad concilium ducat, quò & se vnà cum Victore profecturum pollicetur. Apud Diuonem locus est, vbi Sauo fluuius Gallos à Germanis diuidit. Is locus concilij est habitus, quò Fredericus, rebus Italiæ pro tempore compositis, profectus cum Octauiano est, Scotiæ ac Boemiæ regibus, magnisque armatorum copiis stipatus. Verùm cùm Alexander ad id se profecturum concilium recusaret, quod ipse non indixisset, Turoniqué inchoasset,

Concilium apud Diuonem.

Frederi-

Fredericus irâ ac minarum plenus in Germaniam rediens Octauianum quem paulò post secuturus erat, in Italiam misit: quo quidem Lucæ mortuo, Guido Cremensis in antipapam Octauiano subrogatur. At verò Romani creatis * consulibus, Alexandro pontifici amicis, eum statim ex Francia reuocant, qui primò in Siciliam, mox Romam nauigio delatus, congratulantibus omnibus perbenignè suscipitur. Aduentu autem Alexandri Cisalpinæ Galliæ populi in spem libertatis erecti, anno salutis, M C LXV. in Fredericum sæue nimium imperantem arma sumunt, præsidiaque eius ex arcibus quibusdam deijciunt. Verùm Fredericus comparato magno exercitu in Italiam veniens, præter spem nulli noxius, traiecto ratibus Pado in agrum Bononiensem descendens, copias partitur. Cohortes enim quasdam Lucam misit, quarum præsidio tutus antipapa esset, qui tum Lucæ erat. Ipse verò cum reliquo exercitu Anconam profectus, vrbem aliquandiu obsidens, in suam tandem redegit potestatem. Interim verò sociæ Cisalpinæ Galliæ ciuitates, Mediolanum restituunt ac muniunt; Laudenses Mediolanensium hostes in societatem recipiunt, quo facilius Frederico resistere possent, si in eos moueret. Verum Fredericum maior cura incessit. Mortuo enim Guillelmo Normanno Siciliæ rege, Emanuel Græcus imperator legatos ad pontificem misit, qui ei pollicerentur, & magnas copias in Fredericum, & vnicam mentem omnium Græcorum cum ecclesia Romana conuenientem, vt orientalis cum occidentali eâdem fieret, si pateretur imperium Romanum antea diuisum in vnum corpus redigi. Legatis autẽ, quid sit responsum, haud satis cõstat, cum bellũ inter Romanos, Tusculanos, atque Albanos ortum, pontificem impediuerit, quò minus certum responsum legatis daret. Nam cum Tusculani Albaniq; pendere Romanis tributa immoderatius imperata recusarẽt, incensus ira populus Romanus, reclamante pontifice, populariter in Tusculanos mouent. Tusculanorum rempublicam tum maximè gubernabat Raino comes, quem Rogerius ducatu Apuliæ deiecerat, is itaque in re militari peritus, accersitis Germanis, qui apud Nepete Sutriumque confederant, tanta Romanos clade affecit, vt deinceps vix se tueri mœnibus, nedum hostem foris lacessere potuerint. Tum verò Fredericus vlciscendi iniurias (vt ipse dicebat) ab Alexandro acceptas occasionem nactus Ancona discedens, Romam mouet. Positis autem in pratis Neronianis castris, irrumpere suburbium Vaticani conatus, à familiaribus Alexandri constantissimè repellitur. Sequenti verò die basilicam Petri incendisset, si æditui furentem ac iam facem intentantem admisissent. Pontifex autem haud satis tutò in Laterano consistens, quod iam iam irrupturos Germanos videbat in ædes Fregepanum ad Palladium diuertentes confugit. Tum verò Guillelmus Siciliæ rex magni Guillelmi filius, audito pontificis discrimine, magnam vim pecuniæ & triremes duas paratissimas ei misit. Instabat cum populo Romano Fredericus, cui pacem promittebat, vt de duobus pontificibus digniorem eligeret, altero eliminato & reiecto. Quæ res certè cum tota ad Frederici nutum spectaret, pontifex noctu abiens nauigatione, salûtem sibi fuga quæsiuit: Caietam primò, mox Beneuentum delatus. Expulit & Fredericum ab vrbe Roma pestis, quâ passim veluti pecora & ciues & milites oppetebant. Venienti autem in Cisalpinam Galliam Frederico imperatori, fœderatæ ciuitates cum exercitu obuiam fiunt: quos acriter nimium instantes detrectato certamine studiosè vitans, in Germaniam peruenit. Abeunte itaque Frederico, sociæ ciuitates Alexandriam de nomine Alexandri pontificis nuncupatam, apud Roretum Taro amni adiacentem, paribus animis impensaque condunt: in eamque ex omnibus ciuitatibus quindecim millia hominum ad incolendum mittunt, diuisis agris viritim, partitisque in vrbe locis ad ædificandum. Romani autem acceptæ cladis memores, abeunte Frederico Albam vi capiunt ac diruunt. Idem etiam Tusculanos fecissent, ni pontifex eos nunc minis, nunc execrationibus a tanto facinore deterruisset.

Aliâs sexatoribus.

Misit

Misit tum etiam Emanuel imperator Constantinopolitanus alios oratores, qui maiora pollicebantur, si pontifex in sententiam suam descendisset: quibus Alexander ita respondit, se nolle id in vnum coniungere, quod olim de industria maiores sui disiunxissent. Moritur interim Guido Cremensis antipapa in basilica sancti Petri: quam magno Frederici præsidio adhuc obtinebat, cuius in locum à seditiosis quibusdam sufficitur Ioannes Strumiensis abbas ex Pannonia, vir pridem furto infamis, cuiq; Raino comes sibi timens ob cladem antea Romanis illatam, Tusculum tradidit, montem Flasconem ex pacto recepturus. Verùm cum Raino à Flasconensibus non reciperetur, recusarentque Tusculani antipapam recipere, Tusculum rediens omnino excluditur. Inde verò ad Alexandrum, qui tum Verulis erat, abiens, ius omne suum, quod in Tusculo habebat ei condonauit. Vnde Tusculani, publico etiam decreto ac consilio adhibito, pontificem recipiunt, quo in loco Henrici Angliæ regis oratores auditi sunt, regem suum purgantes, quod falso diceretur in necem beati Thomæ archiepiscopi Cantuarensis coniurasse. Hanc ob rem pontifex cùm non facilè oratoribus regis crederet, in Angliam duos cardinales cum magna potestate mittit, qui rem ipsam diligenter inspicerent, quibus certe rex omisso hybernico bello, quo erat implicitus, honoris causa apud Normanniam occurrit: reque discussa ad hoc ventum est, vt Henricus iuramento adhibito cum non satis de facto constaret, sese purgauerit, promiseritque se pœnitentiam pro nece sanctissimi viri acturum: cuius etsi fuisset insons atque inscius, occasionem tamen præstitisse sit visus, quod virentem simultate & odio persecutus sit. Additum præterea, vt cc. milites Hierosolymam mitteret, qui suis auspiciis, suaque impensa per annum contra Sarracenos dimicarent: vtque ipse triennio cum quanto posset exercitu contra barbaros bellum gereret, libertatem ecclesiasticam in suo regno tueretur appellationibus ad curiam Romanam factis non aduersaretur. His autem rebus iureiurando confirmatis, regni Anglici titulum in se, atque in heredes suos transferri meruit, pontifice annuente. Hinc autem obseruatum est, vt omnes Anglici reges à Romano pontifice regni iura recognoscant. Alexander autem diu cum Romanis colluctatus, cum diceret se vrbem eorum pace ingressurum, nil amplius quàm rem diuinam curaturum, omissa eis cura rerum sæcularium, cùm id etiam non impetraret, Signiam proficiscitur: ibi auditis legatis, qui ex Anglia venerant, cognitisque beati Thomæ miraculis, eum in numerum sanctorum refert. Fredericus autem in Italiam per montem Cinisium rediens, Secusam dolo captam diruit: Alienses timore perculsos in deditionem accipit: Alexandriam menses quatuor graui obsidione premens, magnum incommodum ab irrumpentibus accipit. Postea verò pertæsus longitudine laborum, in die Paschatis obsidionem soluens Papiam venit: vbi de pace Italiæ est actum, interposita pontificis auctoritate, quâ Veneti cum imperatore Constantinopolitano antea sentientes, libenter amplexi sunt, ob violatum a Græcis ius gentium Henricum enim Dandolum ciuem suum, legatum ad Emanuelem missum, tamdiu candentia ænea inspicere coegere, quoad oculorum aciem amitteret. Interea verò Almericus Hierosolymitanus rex Cairum obsidens; quamuis spe potiundæ vrbis non careret, tameningenti pecunia accepta, obsidionem soluit in Ascolonam mouens, quam paulò post re item infecta reliquit, quod comeatibus indigeret: quodque etiam milites fessos diutino & graui labore cerneret, domum autem rediens, cùm non diu superuixisset, moriens filio Balduino regnum reliquit. Qui etsi lepra ac quidem vehementi laborauit, regnum tamen constantissimè ac prudentissimè gubernauit, Alexander autem pontifex cùm iam pacata esse omnia existimaret. Alexandriæ nouæ vrbi episcopum dedit, anno salutis nostræ M CLXXV. Verùm non ita diu post Fredericus in Italiam cum magnis exercitibus descendens, omnia statim infesta reddidit.

Medio-

Mediolanenſes tamen adiuuantibus ſocijs omnibus, eius copias ita attriuere frequentibus prœlijs, vt paulum abfuerit, quin ipſe quoque imperator ſubfoſſo eius equo interficeretur. Ex Papienſibus autem, & Comenſibus, qui Imperatori fauebant, multi deſiderati ſunt. Ipſum verò Papienſem Epiſcopum pallij & ferendæ crucis dignitate priuauit pontifex, qui in partes imperatoris declinauerat. Tum verò Frederici proceres arbitrati id ei accidiſſe, quod eccleſiam Dei perſequeretur, palam minari ſe in patriam redituros, omiſſa iam iniqua malitia, ni properè cum pontifice in gratiam rediret. Dum itaq; pax in Italia tractaretur, in locum Norandini Sarracenorum regis demortui, Saladinus vir fortiſſimus ſufficitur: qui rege Aegypti armis capto atque occiſo, Aegyptum ſtatim ac Syriã ſuo adiecit imperio. In Chriſtianos deinde mouens, nequaquã certè tali fortuna vſus eſt. Nã primo prœlio apud Aſcolonam, ſecundo ad Tiberiadem duce Balduino, ſuperatur. Cõparatis deinde copijs cõtra Emanuelem in Siciliam profectum exercitum mouet, quem ſimulata fuga in anguſtas conualles protractum ſuperat & capit: eaque conditione omittit, vt quæ in Aſia cœperat, ſtatim dimitteret. Conuenerat iam Venetias Alexander componendæ pacis Italiæ cauſa, eò & Fredericus accedens, in veſtibulo S. Marci pontificis pedes exoſculatur: ſimul deinde ad altare maius profecti, accepta dataq; ſalute de fœderibus pacis inter ſe multum diuque collocuti ſunt, quæ poſtea ſequenti die ex ſententia cõfecta eſt. Abiens deinde Imperator cum bona pontificis venia, Rauennam primò, mox Bertonorum ſe contulit: quod oppidum cum retinere ob oportunitatẽ loci inſtituiſſet, rogatu Alexandri eccleſiæ tandem reſtituit. Abiens quoque Venetiis Alexander cũ triremibus xiij. Guillelmi Siculi, & iiij. Venetorum, ornato ob beneficium acceptũ eorum ſummo magiſtratu inſignibus quibuſdam & muneribus, Sypontum primo ventis delatus atq; inde Troiã & Beneuentum, per Caſſinenſem ſaltum Anagniam ſe contulit: vbi non diu immoratus, Tuſculum petens, de abrogandis COSS. agere cum Romanis cœpit, antequam pax componeretur. Verùm quia res in L. annum protracta, tolli difficillimè videretur, pacti ſunt, vt non prius electi à populo COSS. magiſtratum inirent, quàm in verba pontificis iurarent, ſe eccleſiæ Romanæ fideliſſimos fore: nihilque vnquam moliturос quod dignitati pontificię obeſſet. Hoc itaq; modo rebus compoſitis, pontifex tertium Romam profectus, prodeunte obuiam gratulationis & honoris cauſa honoratiſſimo quoque concilium ſtatim in Laterano concelebrat: tum vt mores curiæ iam nimia licentia labefactatos componeret, tum vel maximè, vt decerneretur ſub anathematis pœna, ne quis ferrũ, ligna, armáue infidelibus, & à religione noſtra alienis importaret. Moriens hoc fere tempore Emanuel Conſtantinopolitanus imperator, Alexium filium hæredem imperij reliquit, Andronico Græco regia progenie tutore dato: qui aliquot annis imperiũ ſapienter & ſumma cum fide adminiſtrauit. Eius quoque conſenſu Philippus Francię rex, Hagnetem filiam adoleſcenti in matrimonium locat. Balduinus item quartus huius nominis Hieroſolymitanus, quò rem ſuam ſtabiliorem redderet, ſororem Sibyllam Guillelmo Montis ferrati Marchioni cognomento Longaſpata, viro in re militari præſtantiſſimo, in vxorem collocat: arbitratus, ſi opus eſſet, Guillelmum ipſum cum alijs Chriſtianis principibus rei ſuæ laboranti opem ſtatim allaturum. Interim verò Alexander poſt longos & aſſiduos labores, cum iam quieturus à tyrannicis perturbationibus videretur, pontificatus ſui anno xxi. die xix. Romæ moritur, ſublatis priusè medio iij. ſchiſmaticis pontificibus, quorum ſeditionibus eccleſia Romana fere ſubuerſa eſt.

ANNOTAT.

Alexander III. & Victoris IIII. ſuorumq; ſucceſſorum ſchiſma, & eius cauſas accuratè, diffuſeq; Radeuicus canonicus Friſingenſis in libri ſecundi alias quarti hiſtoriarum, quas Ottoni Friſingenſi Epiſcopo ad-

pe adiunxit à cap. 54. vsque ad caput 70. item Ioannes Cremonensis presbyter, abbas Vrspergensis, & innominatus Alexandri papæ III. capellanus, qui hoc tempore vixerunt, exponunt. Ex cuius rei occasione clero omnino & populo à pontificiâ electione exclusis, ea ad cardinales solos, tunc primum redacta est, lexq; salutaris de duobus tertijs suffragiorum cardinalium, ad euitanda in posterum schismata, Alexandro isto tertio in concilio generali Lateranensi facta est anno Domini MCLXXIX. Ita cuius constitutionis formam, scrutinij ratione Lucius papa III. primus creatus est, vt ex eius pontificis diplomate, quod apud me est liquet. Cæterùm non alienum à meo instituto esse mihi visum hic subijcere breue Romanorum pontificum Catalogum, versibus à Nicolao quodam Maniacutio canonico regulari Lateranensi, qui hoc tempore vixit exaratum ad incorrupta nomina pontificum, rectamq; seruandam maximè facientem, & ad plura, de quibus supra verba feci, confirmanda aptissimum, ex antiquo Lateranensis basilicæ archiuo accepi. Est verò huiusmodi.

NICOLAI MANIACVLII CANONICI REGVLARIS LATERANENSIS ORDINIS S. AVGVSTINI VERSVS DE ROMANIS PONTIFICIBVS AD ALEXANDRVM PAPAM III.

Si vis pontifices Romanæ noscere sedis,
Carminibus nostris perlectis scire valebis.
Primo papatus Petrus est in sede locatus,
Qui consederunt Linus, Cletusque fuerunt.
His Clemens iunctus: simili fuit ordine functus,
Hinc nutat mundus sit quartus, sit ne secundus.
Hinc, Anacletus præsedit, hinc Euaristus,
Hinc Alexandro succedit in ordine Xystus,
Hos iuxta positus Telephorus est, & Hyginus
Additur Aniceti⁹, seu præsul nomine Pius.
Soter, & Eleuther, quibus est Victor quoque mixtus.
Quos Thephorinus habet comites, martyrq; Calistus
Vrbanus turbæ CHRISTI prælatus in vrbe.
Post hos papatus succedis Marce locatus.
Hinc Pontianus hinc Anteru⁹, hinc Fabianus,
Cornelius, Lucinus, Stephanus, Xystusq; secundus.
Hos rutilans iuxta Dionysi sede venusta
Felix Romanus, cui iungitur Eutichianus.
His comites Caius, seu Marcellinus habentur
Marcellus, nec non Eusebius enumerentur.
Militiades etiam, post quem Siluester haberi
Te Dominus papam decreui in ordine cleri.
Marcus cui Iulius succedit, Liberiusq;
Felix, & Damasus, cleri speculumq;, decusq;.
Exuli Liberio Felix in sede locatur.
Martyriumq; subijt, cum Liberius reuocatur.
Quare Liberij Damasus successor habetur,
Sicut Hieronymi chronica narrante docetur,
Postea Siricium numeramus Anastasiumq;,
Hinc Innocenti te, qui comitaris vitunq;.

Post Sosinum verò Bonifacius enumeretur,
Hinc Cœlestinus cum Xysto consocietur,
Hos autem iuxta Leo vir doctissimus extat,
Elonquium cuius quantus fuerit manifestat.
Hilarius hanc, & Simplicius, Felixq; sequuntur.
Post quos Pelagius, Anastasiusq; leguntur.
Symmachus Hormisda rutilant præsulq; Ioannes
Agapitum cum Siluerio, tecumq; Vigili
Pelagium legimus, papali sede potiri,
Hos meriti magni papæ præmitto Ioanni,
Papam post istum tunc numero Benedictum.
Pelagium Romæ prælatum postea prome,
Hinc tu Gregori confortans cuncta decori,
Ecclesiæ CHRISTI sal, atq; lucerna fuisti.
Post te Pleranum ciuem lego Sabinianum.
Hinc Bonifacius, & Bonifa iusannumerentur.
Deusdedit, & quintus Bonifacius his sociantur.
Honorium cum Seuerino, teq; Ioannes
Inter prædictos cælestes scribimus annes
Post hos Theodorum, Romæ, Martinum consociemus,
De quo quod fuerit per Græcos passus habemus.
Additur Eugenius, præsul quoque Vitalianus
Adeodatum cum Domno suscipiamus.
Describitur hinc Agatho Siculæ regionis alumnus,
Et copulatus ei prudens Leo papa secundus.
His adiungantur Benedictus, atq; Ioannes,
Et Conon tecum Sergi, sextusq; Ioannes.
Hinc alio papa gauisa est Roma Ioanne,
Et te Sisinni genite genitore Ioanne
Post Constantinum Gregorius alter habetur,
Tertius his etiam Grogorius associetur,
Cui Zacharias, Stephanus, Paulusq; decenter,
Hic Constantinus, Stephanus quoque connumerentur.
Post Hadrianum Leo tertius esse videtur.
Post Stephanum quartum, Paschalis præsul habetur,
Eugenius verò Papa subscribitur istis,
Cui successor tu Valentine fuisti.
Gregorius quartus, & Sergius, & Leo quartus
Pontificem dictum, post quos legimus Benedictum,
Hinc Nicolae tuo, tua gaudet Roma decore
Cuius Hadrianus post mortem fulsit honore.
Octaui viguit post hos doctrina Ioannis,
A quo Marinus perpaucis præfuit annis.
Præstantibus præsul subnectitur his Hadrianus.
Et Stephanus, quintus, genuit pater hunc Hadrianus,
Postea Formosum cathedram legimus tenuisse.
Inde Bonifacium Papatum promeruisse,

Post

Post Stephanum sextum, Romanum perlege tandem,
Et post Theodorum, nonum subnecte Ioannem.
Cui Benedicte pater. Leo tecum connumeretur.
De titulo Damasi Christoforus associetur,
Sergius hinc rutilans Anastasio copulatur,
Et Lando viuens modicè sub astra leuatur
Omnibus his tandem decimum coniunge Ioannem.
Te Leo cum Stephano præcedit papa Ioannes
Cui Leo, post Stephanus succedunt dogmate grandes,
Nec non Marinus & Agapitus, atque Ioannes
Præsulibus quintus coniungatur his Benedictus,
Cui Leo iungatur. Ioannes, & Benedictus,
Et Domnus, nec non Bonifacius, & Benedictus
Et decimum quartum post istos scribe Ioannem,
Et quintum decimum post istos scribe Ioannem,
Et decimum sextum post istos scribe Ioannem,
Gregorium quintum prius, & post scribe Ioannem,
Post quem Siluestrum prius, & post scribe Ioannem,
Huic etiam nonum decimum subscribe Ioannem,
Sergius hinc quartus subnectitur & Benedictus
Restat vicesimus Ioannes & Benedictus.
Hunc nonum decimum depromunt scripta Ioannem,
Quod cur euenerit, dabit hoc agnoscere carmen:
Quendam Ioannem si Mercurium vocitamus
Iustum vicesimum, nonum decimum numeramus.
Siluester cum Gregorio, Clemensq; secundus,
Cum Damaso rutilat Leo, Victorq; secundus.
Stephanus huic nonus, nec non decimus Benedictus
Et succedit eis Nicolaus in ordine mixtus
Alter Alexander, & Gregorius copulatur.
Victor, & Vrbanus cum Paschali comitatur
Gelasium mundo concessit postea CHRISTVS.
Cui decedenti succesit papa Callistus,
Honorius cathedram post omnes hos decorauit,
Hinc Innocenti papam Roma vocauit.
Post Cælestinus cæleſti dogmate functus,
Chrismate lætitiæ fit præ consortibus vnctus.
Lucius hinc mundi cupiens resistere morbis,
Ast raptus statim, quia dignus non erat orbis
Tertius Eugenius, qui nunc præclarus habetur.
Donec vult viuat demum super astra tenetur
Sunt centum quinque, nec non, & septuaginta.
Quartus Anastasius post ecclesiam viduauit,
Quam sibi mox copulans Hadrianus clarificauit.
Hinc licet inuictum papali potitum
Scimus Alexandrum, per sæcula commemorandum
Sunt omnes centum, sunt octo, & septuaginta.

LV.

LVCIVS III.

LVcius tertius, natione Tuscus, Luca vrbe, gente nobili oriundus omnium consensu eo tempore pontificatum iniit, quo Andronicus Græcus, quem diximus Alexio pupillo tutorem datum, pulsis Latinis, qui puero fauebant, Constantinopolitanum imperium vsurpauit, necato in vndis puero, dum ro ne facinore partam tyrannidem amitteret, facinus haud paruum addidit. Nam proceres omnes quorum virtutem suspectam habebat, breui interfecit. At verò Guillelmo Longaspata Hierosolymis mortuo, Balduinus rex nepoti consulturus, Sybillam nouo marito collocat Guidoni Lusigniano è Pictauorum gente oriundo, hac tamen lege, vt se mortuo Guido pro nepote Balduino quoad pueritiam supergrederetur, regnum gubernaret: illudq; deinceps nepoti traderet. Agebantur hæc omnia Lucij pontificis auctoritate, qui ad Christiauam remp. pertinere arbitrabatur, principes Asiæ quàm maximè inter se beneuolentia & affinitate connexos esse, quò facilius Sarracenis & Turcis in bello resisterent. Is tamen ex vrbe eiicitur, dum fauentibus quibusdam ciuibus Romanis, abolere consulũ nomen annititur. Fautoribus eius in vrbe deprehensis, effossi oculi sunt. Accepta autem tam insigni contumelia pontifex Veronam profectus, concilio habito, & Romanorum licentiam ac superbiam improbauit, & principes omnes Christianos adhortatus est, vt nostris in Asia pro fide Christi laborantibus succurreretur: maximè vero cum seditione principum nostrorum hostes freti, duce Saladino Hierosolymitanum agrum popularentur. Nam pulso Guidone Lusignano ab administratione regni ob superbiam, Bertrando comite Tripolitano tutore designato, ad arma ciuilia res ipsa spectare videbatur. Non destitit tamen pontifex & literis & nuncijs eos adhortari, vt positis simultatibus, vna mente, eodemque animo tam diu hostibus resisterent, quoad nouæ copiæ in supplementum militiæ sub mitterentur. Iam enim instante Heraclio patriarcha Hierosolymitano, qui primo Veronam eius rei causa ad Lucium venerat, deinde ad Philippum Franciæ regem accesserat, milites cruce signati ad tantam expeditionẽ mittebantur. Verùm Guillelmus Siciliæ rex, iniquo tempore iniurias Latiois ab Andronico Constantinopolitano imperatore illatas vlturus, cum armato exercitu in Græciam traiiciens, omnia perturbauit. Nam & Thessalonicam Maceoniæ vrbem vi cœpit, & multas Græciæ Thraciæque ciuitates variis calamitatibus affectas partim cæpit, partim dirupit: nusquam occurrente Andronico, & diis & ciuibus suis infesto, propterea quòd multos occiderat, plerosque exilio damnauerat. Hac verò necessitate impulsi & coacti Constantinopolitani ciues Isaacium quendam regia progenie ortum, è Peloponneso ad imperium vocant: qui Andronicum prælio superatum & captum, varijs cruciatibus interfecit. Quo sublato, Lucio pontifici haud difficile fuisset. Guillelmum regem pace cum Isaacio composita, impellere pollicitationibus, & prẹmiis, vt in Asiam traiiceret, Verùm dum ob hanc rem nuncij vltro citroque mitterentur, Lucius vir optimus põtificatus sui anno quarto mense secũdo, die xviij. Veronæ moritur: sepeliturq; magna adhibita pompa ante altare cathedralis basilicæ. Hic autem pontifex non immemor patriæ suæ, eam multis muneribus, tum diuinis, tum humanis ante mortem ornauit. Ab imperatore enim Frederico, quo cum in pace vixit, obtinuit, ne Etrusci alia quàm moneta Lucensi vterentur, quemadmodum Longobardi solam Papiensem admitterent signatam imperatoria nota. Nam Cisalpinos iam antea pontifex imperatori conciliauerat. Scribit Ptolomæus Lucensis & Petrum Comestorem, qui historiam vtriusque testamenti conscripsit, & Ioachimum abbatem in Calabria apud monasterium Floris ab eo conditum, in pretio tum fuisse, doctrina & diuinandi arte, quam sub ambagibus quibusdam præ se ferebat. 178. Fac.

ANNOTAT.

Lucius iſta Lucæ ortus, ex nobili gente, quæ Allucingula dicebatur, tertio pontificatus ſui anno Veronam patriam meam florentiſſimam tunc Italiæ vrbem ciuili ſeditione vrbe à ſenatoribus (non vt Platina ſcribit, conſulibus) pulſus, vt Chriſtianorum principum conuentum ageret, adiens, ibidem diem clauſit extremum, in cathedrali eccleſia cum hoc elogio ſepultus.

Luci Luca dedit tibi ortum, pontificatum
Oſtia, papatum Roma, Verona mori. Immo
Verona dedit tibi lucis gaudia, Roma
Exilium, curas Oſtia, Luca mori.

Huic Vrbanus III. Veronæ à cardinalibus creatus, & Ferrariæ mortuus ſucceſſit. Cui Gregorius VIII. ſubrogatus eſt, deinde huic Clemens III. Piſis renuntiatus. Ex vetuſtis eorundem pontificum bullis ſiue diplomatibus, quorum exempla apud me ſunt, ex bibliotheca Platina excepta.

VRBANVS III.

379. Pōt.

VRbanus tertius, patria Mediolanenſis, patre Ioanne, è gente Cribella, pontificatum iniens reuocare ad concordiam Chriſtianos principes primò annixus eſt, ne diſſidentes à barbaris opprimerentur. Verùm mortuo Balduino quarto lepra laborante, non potuit Tripolitanus comes, tutor Balduini quinti deſignatus, curam eius ſuſcipere, Sibilla pueri matre, Guidonéque Luſignano prohibentibus.

Non ſuperuixit diu puer: octauo enim menſe poſt patrem moritur, cuius mortē tam diu occultauit mater, donec largitionibus ac blanditijs in ſententiam ſuiipſius deduxit patriarcha & proceribus, Guidonem creare regem obtinuit. Tulit eam quidem rem grauiter & iniquo animo Raymundus Tripolitanus comes, atq; quò ei facilius vlciſci iniurias ſuas liceret, inducias cum Saladino paciſcitur. Hoc itaque modo Tripolis & Tiberiadis & Gallilææ principatus à Chriſtianis auulſus eſt. Raymundo enim cōmiti tum parebant ob vxorem, quam nuper duxerat: & ne quid Saladino deeſſet, occaſionem belli gerendi enixè quærenti, Montis regalis Chriſtianus princeps, qui vltra Iordanem longe ac latè imperitans, annonam & quidem abundantiſſimam Hieroſolymis perpetuo ſubminiſtrabat, inducias temere violauit. Hanc ob rem Saladinus veniſſe tempus ratus, quod maximè expetebat: comparato ingenti peditum atq; equitum exercitu, ad Ptolemaidam caſtra ponens, cum templarijs in præſidio poſitis acerrimè dimicat. Fuēre ſuperiores templarij, optimo tamen quoq; de de ſuis occiſo. Nam & magiſter militiæ & pleriq; alij conſilio ac manu prompti, eo prælio cæcidere. Auxit exercitum Saladinus, & à calamitate animum ſumens, Templarios magis magisq; vrget. Hanc ob rem Raymundus haud ſatis Saladino credens, Tiberiadi vxore relicta, quam firmiſſimo præſidio munierat, Tripolim reuerſus, in gratiam cum Guidone rediens, barbarorum inducias contempſit. Quare Saladinus belli gerendi occaſionem nactus Ptolemaida omiſſa, in Tiberiadem ſuo iure mouet. Inſtantibus itaque Chriſtianis omnibus, maximè verò Templariis, vt exercitus in hoſtem duceretur, Guido rex in Saladinū mouens, qui loco irriguo & amœno caſtra poſuerat, repulſus ab hoſte, haud longe caſtra metatus loco iniquo & arido, ſequenti die ad pugnam compellitur, ac magna clade ſuperatur, laborantibus ſiti Chriſtianis. In tam vero ſiniſtra pugna capti fere omnes principes ſunt, maximè autem Guido rex, & Templariorum magiſter: quorum de numero multi ſecuri percuſſi ſunt. Hac itaque victoria potitus Saladinus, Aconem properare duxit: quam ſtatim Chriſtiani dedidere, cum ſingulis veſtimentis abire permiſſi. Eadem quoque fortuna vſus, Berytum, Byblum, ac

maritima omnia occupat, soli Ascalonitæ munitionibus fisi, respondérunt, se non nisi post captam Hierosolymam deditionem facturos. Multum certe Saladini humanitas & fides Christianis obfuit. Nemo enim (adeo se æqualem omnibus præbebat) eius imperium aspernabatur. Is itaque Ascalonam mouens decem dierum oppugnationem eam his conditionibus in deditionem accepit, vt reddito Guidone rege, & templi magistro, quos in vinculis habebat, ciuitatem dedentibus incolis acciperet. Vt hæc autem deditio quamprimum fieret, Saladinus properabat quod iam Tyrum peruenisse Conradum intellexerat Montis ferrati Machionem, cum classe ab Isaacio imperatore Constantinopolitano accepta, cuius sororem nuper in vxorem duxerat, eoque peruenturum breui suspicabatur Guillelmum Siciliæ regem cum triremibus xl. At verò Turci, cum intellexissent tanta cum gloria Christianos à Saladino superatos, æmulatione gloriæ moti Laodiceam profecti, vrbe recepta in Antiochenum agrum descendunt: quo in loco à Christianis tanta clade superati sunt, quantam Saladinus Christianis intulerat. Oppugnabat tum Saladinus vrbem Hierosolymitanam, & quidem acriter: quam tandem ij, qui in præsidio erant, desperatis suppetiis, hac conditione dedidere octauo & octogesimo anno, postea quam à Gotifredo capta fuerat, vt tantum abeunti cuique ferre liceret, quantum suis tantummodo humeris sustinere posset. Migrantium Christianorum pars Tyrũ, pars Antiochiam, pars Alexandriam delata est. Inde verò multi deinceps Sicula classe in Italiam delati sunt. Saladinus autem Hierosolymam ingressus, campanas primò è turribus deiecit, mox basilicas omnes, præter Salomonis templum, prophanauit: quod priusquam ingrederetur, aqua rosacea lauisse ferunt. Mansere Hierosolymis Christiani Asiatici, Syriani Armenij, Iacobitę, Georgiani, Græci, permittente Saladino: qui relicto eo loci firmissimo præsidio, Tyrum propere ducit: quam Guillelmus publico consilio, auxilioque defendendam acceperat. Hic itaque Siculę classis auxilio fretus, Saladinum ab vrbe repulit. Verùm cùm postea constaret hominem ferocem Antiochiam oppugnandæ vrbis causa, profectũ. Vrbanus pontifex, qui omnibus viribus annixus fuerat, ne Hierosolymæ caperétur, Venetias, comparãdæ classis gratia proficiscens, dolore animi, quem ex calamitate Christianorum acceperat, Ferrariæ in itinere moritur, pontificatus sui anno primo, mense decimo, die vigesimo quinto.

GREGORIVS VIII.

GRegroius octauus, patria Beneuentanus, summo omnium consensu pontifex creatus, statim nuncios, & literas ad principes Christianos mittit, eos cohortatus, vt viribus omnibus vnà secum comparato exercitu, terra mariqueHierosolymam ab hostibus captam recuperarent. Quò verò id liberius fieri liceret, ipse Pisas statim proficiscitur, vt composita inter Pisanos & Genuenses pace, vtrunque populum bello maritimo prępotentem, in sanctam expeditionem concitaret. Verum dum hæc intentiore cura vir sanctissimus agit, Pisis moritur, pontificatus sui die lvij. 180. Pũ.

CLEMES III.

CLemens tertius, patria Romanus, patre Ioanne, cognomento Scholaris, pontificatum iniens, statim de bello in Sarracenos gerẽdo edictum proponit. Nam Saladinus secundam victorię fortunam secutus, iam ciuitates quinque & viginti de principatu Antiocheno cęperat: ipsamque Antiochiam corrupto largitionibus patriarcha, denique occupauerat. 181. Pũ.

Hanc ob rẽ moti Christiani principes, bene admonente pontifice ar-

ma sumunt, quorum de numero precipui fuere Fredericus imperator, Philippus Francie Richardus Angliæ reges, & Otho Burgundiæ dux, subsequentibus multis episcopis archiepiscopisque. Veneti quoque & Pisanę paratissimas eduxere classes. Venetæ prefuit archiepiscopus Rauennas, Pisanæ Pisanus præsul, Cuillelmus autem Siciliæ rex, pacato à piratis mari Annonã omnifariam ex Sicilia & Apulia proficiscentibus subministrabat, Frisones præterea, Dani, & Flandrenses cum quinquaginta triremium classe inter nauigandum ad Africæ littora flectentes Sarracenos magnis incommodis afflixere, capta direpta Siluma eorum vrbe. Bela autem Poloniæ rex, saluti Christianorum consulens, Vngaris pacem dedit, quò omnibus proficisci facilius ad tãtam expeditionem liceret. Tyrum iam peruenerant omnes, indeque paribus animis è Ptolemaida mouerant, vrbemq; oppugnabant, tum superueniente cum magno exercitu Saladino, & à tergo & à fronte eodem tempore contra hostem dimicare necesse fuit. Pugantum est diu, atq; acriter & iam ad Christianos victoria inclinabat, cum equus è manibus gregarij cuiusdam elapsus, Christianis fugiendi initium fecit, arbitrantibus suos in fugam versos. Verùm Gaifredus Lusignanus ad custodiã castrorũ relictus, eruptione facta & hostes repressit, & suis animũ ad resistendum dedit. Constat tamẽ ex Christianis ad duo millia eo die cæsos fuisse. Periêre item ex acceptis vulneribus Templariorum magister, & Andreas Bremensis comes. Durante autẽ diutius obsidione, tanta fame obsidẽtes oppressi sunt, vt etiam ab hoste annonam peterent. Quare Saladinus bene gerendæ rei oportunitatem nactus, castra rerum omnium referta sine vllo custode dimisit: ad quæ diripienda cum passim nullo seruato ordine Christiani accurrissent, Saladinus rediens, multos incautos & nil tale opinantes opprimit. Non desęuere tamen tam grauem & diutinam obsidionem Christiani, licet ad cætera mala, dysenteria quoque in castris laboratum sit: quo quidem morbo & Sybilla Guidonis vxor, & quatuor filij quos ex ea susceperat, in castris periere. Interim verò dũ hæc in Asia agerentur, Guilelmus Siciliæ rex, Panhormi moritur: cuius regnum ad ecclesiam recidebat, nullo legitimo hærede relicto: licet insulæ proceres Tancredum statim suffecere, ex Rogerio Normanno, & pellice quadam genitum, hominem certè tantæ socordiæ, vt eum Guillelmus negaret ex Rogerio genitum.

Repetiturus itaque sua iura Clemens pontifex, copias eò celeriter misit: quibus dum Tancredus resistit, rapinis, & cædibus omnia relepta sunt. Mouerat iam copias suas in hostes Christini nominis Fredericus, & per Vngariã iter faciens, Thraciamque, iam Constantinopolim peruenerat: quem certè Isaacio imperator eius potentiam veritus, traijcere Bosphorum statim adhortatus est. Transmissis itaque copijs, Fredericus, instante etiam literis & nuncijs Clemente, & Philomelium vrbem de Turcis capit: & agrum Iconio adiacentem populatur, & Armeniam minorem in potestatem suam redegit. Verùm dum Isauandi causa rapidum amnem inexplorato ingreditur, in vndis perijt. Tum verò eius exercitus in Antiochenum agrum delatus, partim morbo, partim fuga consumptus est. Philippus autem, Richardusque reges, Gallico Tyrrhenoque pelago Messanam simul delati, varia fortuna deinceps vsi sunt. Nam Philippus prospera nauigatione vsus, Ptolemaidis portum attingens, Christianorum exercitum, & animos auxit. Richardus verò tempestate in Cyprum delatus, cum à Græcis portu prohiberetur, insulam vi ingressus, expugnatam, spoliatamque firmo suorum communiens præsidio Ptolemaidem tandem in castra peruenit. Oppugnabatur tum acriter vrbs: sed inerat validum Saladini præsidium: quo quidem persæpe erumpente, Christiani magna incommoda recipiebant. At verò Clemens omisso tantisper Tancredo donec Christiani contra Sarracenos dimicantes, meliorem fortunam nanciscerentur ad componendas res ecclesiasticas animum adiecit. Nam & mores clericorum quorundam nõ satis probatos seueritate sua emendauit, & claustrum

sancti

sancti Laurẽtij extra muros ædificauit, & Laterani ædes non mediocri impensa restituit: templumque vermiculato opere, ac musiuo exornauit. Moriens deinde haud ita multò post pontificatus sui anno tertio, mense quinto, in basilica Lateranensi sepelitur, ducta ingenti funeris pompa.

ANNOTAT.

Perpetua per annos plus minus quinquaginta inter populum pontifices q; Romanos, ab Innocentio II. vsque ad Clementem III. discordia ciuilis fuit, regiminis Vrbani occasione excitata: cum populus Romanus pontifici suo vrbis administratione submoto senatores, qui reipublicæ præessent, cum patricio quodam summa cum auctoritate creassent, vt Otho Frisingensis episcopus libro historiarum 7 & lib. primo de gestis Frederici imperatoris, capitibus suprà citatis, & abbas Vrspergensis, item vitarum pontificum incerti nominis scriptor bibliothecæ Platinæ auctores sunt. Ex cuius rei occasione Innocentius II. & Cælestinus II. animi dolore defecerunt, Lucius II. penè est interfectus. Eugenius III. Alexander III. & Lucius III. vrbe pulsi, Vrbanus III. & Gregorius VIII. exules fuere: donec nouissimè tanti dissidij vtraque parte pertæsa, populus Romanus cum pontifice populari suo Clemente iij. pacem æquis conditionibus facit, senatoribus confirmatis, patricij vero loco præfecto, quem magistratum aboleuerant, refecto. Huius pacis fœdera, & conditiones cum omnium subscriptionibus ex libris censuum cameræ Apostolicæ exceptas adhuc apud me sunt. Diuturna deinde quies, & tranquilla ecclesiæ tempora fuerunt.

CAELESTINVS III.

CAElestinus tertius, patria Romanus, patre Petro, cognomento Bubonis, pontificatum adeptus, ægrè ferens Tancredum regno Siciliæ potiri, Constantiam rege Rogerio natam, occultè è monasterio Panhormitano eduxit: eamque licet Deo dicatam, Henrico sexto Frederici Barbarossæ filio dispensatione apostolica in matrimonium collocauit: Hac conditione, vt regnum Siciliæ eis, & vltra Pharum dotis nomine repeteret, reseruato censu, qui pontifici feudatario iure quotannis solueretur. Hac autem beneficentia motus Henricus, Tusculum (quod ipse firmo præsidio munierat) Cælestino reddidit, quod statim Romani à pontifice acceptum, adeo diripuere euertereque, vt saxa demolitæ vrbis in Capitolio vsque ad multam ætatem in memoriam tantæ cladis seruata sint. 1182. Pont.

At verò Henricus, & Constantia Neapolim oppugnantes, soluere obsidionem coacti sunt, peste exercitum populante. Christiani autem, qui biennio Ptolemaidem obsederant, tandem eam dedente præsidio receperunt, his conditionibus, vt & pars dominicæ crucis, quam superius amissam diximus, à barbaris redderetur: & eisdem cum singulis vestimentis abire liceret. At verò cum dominica crux non reperiretur, multos è barbaris Richardus trucidauit. His itaque malis perterritus Saladinus, desperansque posse reliqua tueri, quarundam vrbium mœnia demolitus, de reddenda Christianis Hierosolyma cogitauit: quod certe ne faceret discordia inter Philippum Richardumque orta de principatu inter se contendentes, effecit. Verùm abeunte ex Asia Philippo, simulato interim morbo, Richardus maiori animo rem bellicam deinceps aggreditur, eo potissimum tempore, quo Conradum Monteferratum Tyri in foro agentem, sicarij duo (arsaculas Sarraceni vocant) gladiis confodere, deuoti prius ac iurati se hostes omnes suæ superstitionis ea ratione interfecturos. Hi autem postea de fuga retracti, exquisitissimis cruciatibus sunt interempti. Henricus verò Campaniæ comes, Isabella regina in vxorem ducta, Tyri dominatu potitus est. At Richardus Guidonem Lusignanum blandè eum appellando, in eam sententiam tandẽ adduxit, vt sibi regni Hierosolymitani iura permitteret, quem titulum Anglici reges adhuc vsurpant. Auctus itaq; omnino Richardus obsidere Hierosolymam insti-

instituerat. Verùm in itinere à Saladino extremum agmen carpentẽ vexatus, cum iniquo loco decertare necesse esset, hostem magno suorum incommodo tandem superat. Qui postea non longè à Bethleem munitissimo loco castra metatus, intercipere commeatus instituerat, quò minus ab Aegypto ad Christianos Hierosolymã obsessuros importarentur. Ob hanc itaque causam & ob hyemem, quæ iam appetebat, Richardus relicta tam necessaria obsidione, ad quam pontifex eum continuo submini stratis pecuniis animabat, Ascalonem concessit: quam pariter, & Gazam à Saladino antea delatas instaurauit. Dilabentibus deinde passim maritimis copiis, Pisani in Hadriaticum delati, Polam capiunt eo loci hybernaturi. Hanc ob rem veneti aucta maiorem in modum sua classe Pisanos Polam eijciunt, vrbemq; diripiunt: eos quouis in loco persecuturi ni Cælestinus reip. Christianæ cauens, vtrumq; populum ad pacem cohortatus fuisset. Instabat iam ver, & movere copias Hierosolymam Richardus instituerat, cùm subitò nunciatum est, regem Francię Normanniam ea mente vexare, vt in Angliam traijciens regnum illud fraudi Ioanni acquireret. Mutata itaque sententia Richardus pacem cum Saladino componit, his conditionibus, vt sibi omnia præter Tyrum & Ptolemaidem haberet: reliqua autem quæ in potestate Christianorũ remanerẽt, nequaquã vexaret. Ictis hoc modo fœderibus, Richardus in Europam rediens, ab hostibus capitur. Redemptus autem ingenti pecuniæ vi, tandem in Angliam proficiscens, sæpe cum rege Francię decertauit, inclamante pontifice, qui suo, ac Christianorum omnium iniquo tempore tantum certamen excitassent: maximè verò, quod Saladino mortuo tum maximè recuperari Hierosolyma posset. Ferunt Saladini viri clarissimi trophæum hoc in funere habitum. Eius enim interior tunica lancea suspensa, ante funus deferebatur precone clamante, Saladinum Asiæ dominatorem, ex tanto regno, tantisque opibus nil aliud secum ferre: Dignum sane tanti principis spectaculum, cui nil aliud ad summam laudem defuit, quàm Christi character.

Tum verò Saladino mortuo, Cælestinus in magnam recuperãdæ Hierosolymæ spẽ veniens, Henricũ imperatorẽ, qui mortuo Tancredo regnũ Siciliæ occupauerat, ad bellum Asiaticum adhortatur, quod cum ipse obire nõ posset, eò Maguntinum archiepiscopum, & Saxoniæ ducem cum magnis copiis propere mittit. Idem quoque feciſſet & Francię rex, ni Sarraceni Mauritaniam incolentes, in vlteriorem q; Hispaniam traijcientes, capto rege Castellæ, Bæticam omnino cæpissent, quæ hodie Granata dicitur. Non enim quieturos barbaros Galli arbitrabantur, tanta victoria elatos, sed illaturos bella finitimis. Hãc itaque ob rem militem in Europa retinebant. Germani verò in Asiam traijcientes, & Berytum à Sarracenis destitutum muniuere, & Ioppem obsidione pressam liberauerunt: petituri deinceps Hierosolymam, ni Cælestino tum mori contigisset, pontifici sanctissimo & qui nil in vita prætermisit, quò terra sancta (ita enim Hierosolymas vocant) recuperaretur. In tantis autem perturbationibus rerum, tantoque sumptu bellico ædes egregias tum apud sanctum Petrum, tum ad Lateranum ædificauit, qua recipi pontifices percommodè possent. Extant adhuc in Laterano valuæ æneæ è regione sancta sanctorum suo iussu, suaque impensa fabrefactæ. Præterea verò ciuitatis nomen Viterbio dedit: ecclesiamq; eorum cathedralem fecit Tuscanensem & Centumcellensem ita in eadem transferens, vt vnus Episcopus omnibus præesset. Moritur autem Cælestinus pontificatus sui anno sexto, mense septimo, die vndecimo, sepeliturque in basilica Petri, bonis omnibus, prædolore, & desiderio hominis lachrimantibus.

INNOCENTIVS III.

183. Pã. INnocentius tertius, patria Anagnius, patre Trasimundo è familia Comitum, vir etiam ante põtificatum doctrina & moribus insignis, à Cælestino in numerum cardinalium refertur: quo mortuo, in eius locum omnium consensu pontifex sufficitur. Hic autem statim

statim vbi magistratum iniit, bello Asiatico animum adijciens, Germanos propter Henrici mortem in Asia tumultuantes retinere in officio literis, nunciis, præmiis, pollicitationibus conatus est. Verùm id quidem frustra tentauit. Germani enim nemini obtemperantes, relicta Asia, in Europam cum maximo Christianorum detrimento transeunt: potissimùm verò Ioppensium, in quos omni ope destitutos: delati Turci Sarracenique, etiã deditionem facturos, vi captos ad vnum omnes interfecere, euersa statim à fundamentis vrbe. Orta & in Germania seditio non parua est, cum pars electorum Othonem Saxoniæ ducem, pars Philippum Germanũ Sueuiæ ducem, quem Henricus tutorem filij moriens reliquerat, imperatorem optaret. Et ne quid mali ad perturbanda omnia deesset, rex Frãciæ, Philippo, Othoni rex Angliæ fauebat. At verò Innocentius ne tumultu omnia complerentur, Othonem imperatorem confirmat, legitimè ab his, ad quos pertinebat, electũ. Non destitit tamen Philippus ob hãc rem, & Etruriam in Italia, & Sueuiam in Germania firmo præsidio munire. Idem fecit & Constantia Henrici vxor, quæ Frederici secundi filij sui adhuc pueri Siciliæ regnum cis & vltra Pharum præter conditionem sexus, ad propulsandam vim hostium constantissimè muniuit. Increbescẽtibus itaque hoc modo discordiis, non omittendum bellum Asiaticum Innocentius ratus, sua auctoritate & Bonifacium Montisferrati Marchionem, & Balduinum Flandriæ, & Henricum sancti Pauli, & Ludouicum Sabaudiæ comites in Sarracenos mouit.

Hi autem omnes coniunctis copiis Venetias delati, non prius Venetos perpulere classem in Turcos & Sarracenos armare, quàm polliciti sunt omnes paribus animis Iaderam, quæ iterum ad Vngaros defecerat, recuperaturos. Comparata itaq; classe, & Tergestinos mare infestantes compescunt, & Iadarenses post longam obsidionem capiunt. Agebantur hæc in sinu Hadriatico, cum Alexius Isaacium fratrem imperatorem Constantinopolitanum, quo Latini amicissimo vsi sunt, imperio depulit, & captum oculis in vincula coniecit. Hanc ob rem Alexius adolescens Isaaci filius, ex fuga in castra perueniens, opem pro patre contra Tyrannum petit, quæ profecto hac conditione ei concessa est, vt & Græcam ecclesiam Romanæ subijceret: & auri marcas xxx. millia persolueret ob damna, quę olim Emanuel imperator Venetis Francisque intulerat. Hoc autem modo ictis fœderibus ab Iadera mouentes, dum Cretam præterlabuntur, eam puer Alexius in deditionem accipiens, Bonifacio Montisferrato sibi cognatione coniuncto condonauit. Inde verò Constantinopolim profecti, dum terra mariq; vrbem oppugnant, Lheodorum Lascari, Alexij tyranni generum erumpere conantem, intra mœnia retrudunt, vrbemque biduo continuata oppugnatione vi capiunt, Aufugerat noctu Alexius, relicto magno auri pondere apud Irenẽ virginem Deo dicatam. Redeuntes itaque in vrbem pater Isaacius & filius Alexius, non diu superuixêre: Pater enim morbo, filius autem veneno penitus interiere. Interea verò Bonifacius Montisferratus regno Thessaliæ potitus, cum pecunia indigeret, suadente Balduino accepta ingenti vi auri, Cretam Venetis dedit. His autem pecuniis fretus Bonifacius, Hadrianopolim à tyranno pressam oppugnans, & Valachos olim Romanos vlteriorem Danubij ripam incolentes, & Bulgaros vicinos in se excitauit. Multitudinem itaq; hostium timens, Constantinopolim petiit, Soldano Iconij iturus obiam, qui Satellia vrbe Græca capta, maximis calamitatibus Christianos quotidie vexabat. Innocẽtius autem tot hostibus vndiq; lacessitus, conquisitum vndequaq; militem continuò submittebat. Qui vbi accepit Hilminolinum maxima classe in Hispaniam traiecisse, Toletumq; oppugnare, publico edicto omnes, qui ferre arma possent, ad extinguendum tantum incendium concitauit. Conuenerant eò multi Galli opem Hispanis allaturi: qui statim in Patriam rediere, vbi aduentum suum Hispanis minimè gratum sensere. Hanc ob rem Hilminolinus vtramq; Hispaniam incredibili celeritate hostilem in modum peruagatus,

Arelatum vsq; & Auinionem perueniens, cædibus omnia & populationibus compleuit. Hac autem calamitate perciti quatuor Hispaniæ reges, Castellæ, Aragoniæ, Portugalliæ & Nauarræ, copijs simul iunctis, cum Sarraceno congressi, maximam victoriam adepti, nil præter Granatam Hilminolino reliquere.

Dominicus hæresim apud Tolosam cõpescit.

Oborta tum apud Tolosam hæresis est, quam Innocentio procurante beatus Dominicus qui postea in sanctos relatus est, mira celeritate compescuit, adiuuante etiam Simeone Monteforti. Non enim disceptationibus verborum tantum, verùm etiam armis opus fuit: adeo inoleuerat tanta hæresis.

Otho interim Romanorum imperator, vbique à Philippo superatus, cum in Agrippina Colonia obsideretur, eruptionemque infeliciter tentasset, à Colonien sibus excluditur, qui statim Philippo deditionem fecere. Non diu tamen superuixit Philippus: à comite nanque Palatino insidijs petitus necatur. Cognita verò huius morte, Germani ducem Saxoniæ imperatorem deligunt. Othonem quintum appellatum: quem Innocentius sequenti anno Romæ coronauit. Veneti autem tum maximè rei maritimæ studentes, cum obire omni publicè non possent, priuatis etiam ciuibus negotium dedere, vt qua vellent insulas occuparent, modo in fide reip. permauerent. Vnde multi ciues insulas Ionij & Aegei occuparunt, publicè tamen Corcyram, Motonium, Coronum in suam redegere potestatem.

Otho verò, quem diximus ab Innocentio coronam imperij suscepisse, contra ius, fasque occupatis Montesalsicone, Radicofano, multisque ecclesiæ Romanæ oppidis, in regnum Neapolitanum mouens, id adolescenti Frederico secundo sublaturus, cuius ob ætatem curam tutores adhuc gerebant, irã pontificis in se concitauit: à quo & anathemate notatur, & imperij titulis priuatur, cum monitus vt ab iniuria discederet, parere detrectarit. Hanc ob rem Boemiæ rex cum Maguntino & Treuerensi archiepiscopis Lantgrauio Turingiæ, atque Austriæ duce suadente, Fredericum secundum Siciliæ regem, vigesimum agentem annum, Romanorum imperatorem deligunt. Otho itaque in Germaniam rediens, paternæ ditioni consulturus, Innocentio recuperandi omnia, quæ in Italia cæperat, facultatem dedit. Veneti autem rebellantem Cretam in fide armis continentes anno salutis millesimo ducentesimo quartodecimo, eandem in coloniæ formam redigere, missis eò ciuibus, qui Cretenses in officio continerent. Venerat tum Romam Fredericus secundus coronæ gratia: quam vbi ab Innocentio impetrare nequiuisset in Germaniam profectus, regni Germaniæ diadema à Maguntino archiepiscopo accipiens, cũ Ludouico rege Franciæ amicitiæ & fœderis societatem inijt: qua quidem amicitia Ludouicus ipse fretus, Ioanni Angliæ regi bellum statim intulit. Verùm Ioannes auxilio diuino & humano vsurus Angliam Hiberniamque Romanæ ecclesiæ vectigales faciens, centum auri marcas quotannis soluturũ se pollicebatur, quod postea aliquandiu seruatum est. Fredericus autem Othonem persequens à Ludouico rege Franciæ graui bello superatum Aquisgranum cæpit: ibique iterum Innocentij pontificis auctoritate fretus, vexillum crucis sustulit: laturus (vt ipse dicebat) opẽ & quã primùm, Christianis cõtra Sarracenos in Asia dimicantibus. Præterea verò vt grati animi signum aliquod præ se ferret, Fundanum comitatum ecclesiæ Romanæ dono dedit: vel datum antea, & vsurpatum deinceps, reddidit: At pontifex, vbi videret Sarracenorum potentiam in Asia concrescere, apud Lateranũ maximum consilium celebrat, ui interfuere Hierosolymitanus, Constantinopolitanus patriarcha Metropolitani lxx. episcopi quadringenti, duodecim abbates priores conuentuales octingenti Græci & Romani imperij legati, regum verò Hierusalem, Franciæ, Hispaniæ, Angliæ & Cypri oratores. Venere multa tum quidem in consultationem, nec decerni tamen quicquam apertè potuit, quod & Pisani & Genuenses maritimo, & Cisalpini

ter-

terrestri bello inter se certabant. Eò itaque proficiscens tollendæ discordiæ causa pontifex, Perusij moritur, pontificatus sui anno decimooctauo, mense septimo, die decimosexto, cuius vita adeo probata fuit, vt post eius mortem nil earum rerum, quæ in vita egerit, laudauerit, improbauerit què, immutatum sit. Nam & decreta pleraque retulit, quibus tam laicorum, quàm clericorum mores componerentur. Scripsit & libros de sacramento eucharistiæ, de sacramento baptismi, de infelicitate conditionis humanę. Habuit item sermones temporibus & solennibus diebus accomodatos. Improbauit præterea abbatis Ioachimi libellum quendam, non sanam doctrinam præ se ferentem. Damnauit & errores Almerici hæretici, qui postea Parisijs cum sectatoribus suis exustus est: qui ad reliquos errores affirmabat ideas, quæ sunt in mente diuina, & creare & creari, cum ex sententia beati Augustini in mente diuina nil nisi æternum & incommutabile sit. Dixerat præterea in charitate constituto nullum peccatum imputari. Iuuere autem huius pontificis virtutem & doctrinâ beati Dominici, vnde prędicatorum, & Francisci Assisinatis sanctitas, vnde Minorum ordo tum originem habuit. Sunt qui scribant & Gratianum compilatorem decreti, & Papiam Lombardum, qui vocabula Latina in ordinem redegit, tempore Innocentij fuisse, de Papia non ambigitur: Gratianum Alexandri tertij pontificis temporibus quidam asscribunt. Et ne existimes Innocentium opera pietatis in tanto pontificatu prætermisisse, scito eius opera & impensa hospitale sancti spiritus conditũ fuisse, auctumque adeo magnis prouentibus: quibus & peregrini, & ægroti, & vulgò concepti ac orphani alerentur. Ornauit & altare sancti Petri opere vermiculato, vt eius imago & literæ in fornice ipso scriptæ indicant. Vniuersis præterea vrbis Romæ ecclesiis libram argenti dedit, vnde calices sacrificandi gratia conficerentur. Restituit & beati Xisti ecclesiam iam vetustate collabentem. Hoc ideo factum ab eo maledici dicebant, ne omnem impẽsam in turrim quandam, nunc Comitum appellatam cognomẽto familiæ suæ transtulisse videretur. Vtcunque est, constat eum in quouis genere vitæ probatissimum fuisse, dignumq; qui inter sanctos pontifices censeatur.

Hospitale sancti spiritus conditur.

HONORIVS III.

HOnorius tertius, patria Romanus, patre Americo, omium suffragiis pontifex creatur, ad quem Petrus imperator Constantinopolitanus cum Iole vxore veniens in basilica sancti Laurentij extra muros coronatur, deligiturque statim Ioannes Columna cardinalis Romanus, qui legatus ad res Asiæ componendas cum iis copiis proficisceretur, quas Innocentius ad eam rem collegerat. Peruenerant iam Aconem Christiani proceres Honorio hortante: maximè verò Andreas Vngariæ rex Venetorum nauigio fretus, quibus ob tantum beneficium ius omne concessit quod in Dalmatia dux Austriæ habuerat. 1184. Põt.

Andreã quoque secuti sunt & Henricus comes Niuernensis, & Gualtherus regis Frãciæ camerarius. Hi autem omnes inito consilio cũ Ioanne Hierosolymitano rege, Damiatam Aegypti vrbẽ obsidere instituentes anno salutis millesimo ducentesimo ac decimooctauo, mense Maij eò proficiscuntur * Heliopolis hæc vrbs quondam apellata est, ab AElio pertinace, qui eam triplici muro circundedit, deducta Nili particula, quæ vrbem in insulæ formã redigeret. Suburbia habebat circunquaque posita plena mercimoniis, hæc primo miles diripuit. Verùm cũ postea stantibus zephyris Nilus in immensum creuisset corrupta annona laborare in pia rerũ Christiani tũ cœpere præcipuè autem obsidente aditus Soldano, ne quid importaretur, qui nõ longè à nostris castra posuerat. Hac itaque difficultate rerum moti Christiani, in Soldanum copias mouent. Is autẽ terrore perculsus, relictis castris rerum omniũ copiis refertis, nostris obsidendi vrbem quam liberaturus venerat, facultatem præstitit. Cordirius autem magni Soldani filius, Hierosolymæ retinẽ- *falsum.*

dæ spem abiiciens, si Damiata Christiani potirentur, dirupto vrbis muro, turrim Dauid & templum Domini tantummodo integrum reliquit: nec sepulchrum Christi violauit, motus (vt aiunt) illorum Christianorum precibus, qui ea loca incolebant. Dum nostri autem Damiatam acriter oppugnant, Soldanus cũ maioribus copijs rediens, inter Cairum & Damiatam castra posuit, nec vnquam elici ad certamen conuicio, aut maledicto potuit. Hac verò indignitate moti Galli, sine ordine in eos ruentes magnum incommodum ab erumpentibus accepere, non tamen obsidio Damiatæ relicta est, quæ tandem mense decimoquinto à Christianis capitur: direpta militem ingenti præda locupletauit.

Interim verò Honorius Romæ & ordinem beati Dominici ipso instante confirmat, & Fredericum secundum anathemate notatum, imperij dignitate priuat, quòd mortua matre Constantia, quæ ipsum in officio continebat, Romam veniens, contra ius fasque ditionem pontificiam vexabat. Hanc igitur ob rem motus Soldanus, quod de amicitia pontificis & imperatoris ei constabat, maiorem, quàm nunquam antea, comparauit exercitum, arbitratus Christianos nusquam apparaturos, qui statim suadente Ioanne Columna cardinali Romano sumptis armis, hosti ad Nilum obuiam fiunt.

Ordo Dominici cõfirmatur.

Is verò timorem simulans, ne à loco, in quo confederant, abirent, Nili excrescentiam expectauit, quæ Paulò pòst apertis vndiq; ipsius fluminis cataractis, ita omnia inundauit, vt cubitum quouis in loco excederet. Hoc autem malo perterriti Christiani, pacem statim hac conditione inière, vt Damiata relicta, captiuis vtrinque dimissis, reddito à barbaris crucis ligno Christianis, Aconem, Tyrumque redire liceret, Damiata itaque in celebritate purificationis beatæ Virginis à Christianis prius habitari cœpta, in eiusdem natali die barbaris tum ex fœdere reddita est, anno salutis millesimo ducentesimo & vigesimo primo. Quo quidem anno Tartari gens Scythica, vel (vt alij volunt) à montibus Indiæ digressa vastata Parthia, Media, Persia, Assyria, Armenia, in Sarmatas tandẽ peruenit: atq; non longè à Mæotidos palude concedentibus accolis sedes posuit.

Christianorum autem duces, cum moliri in Asia nil posse viderent, obstantibus hostibus cũ Ioanne Colũna in Italiam redeũt, quos subsecutus Ioannes Hierosolymitanus rex cùm Romam veniisset, perbenignè magnis donatus muneribus ab Honorio suscipitur Frederico deinde, quem diximus anathemate pontificis notatum, filiam ex Iole vxore suscepta, in matrimonium locat, eique ius condonat dotis nomine, quod sibi hæreditario iure in regno Hierosolymitano cõpetebat. Hinc est quod omnes Siciliæ Neapolitanique reges, Titulum Hierosolymitani regni verbis, non etiam armis sibi vendicant. Ioannes deinde in Franciam proficiscens, meliore certè fortuna quàm antea vsus est. Nam Philippus rex Franciæ moriens, ei ex testamento quadraginta millia librarum argenti, totidemque magistro templi Hierosolymitani reliquit: quo adminiculo fretus in Hispaniam proficiscens ad persoluendum votum beato Iacobo promissum, Berengariam regis Hispaniæ sororem in vxorẽ accipit: eo præsertim anno, quo Dominicus vir sanctissimus Bononiæ moritur, quoque Fredericus Henricum filium decennem adhuc, Alemanniæ regem promulgat. Honorius autem satis à rebus externis quietus & ecclesiam sancti Laurentij extra muros, & basilicam Sancta sanctorum, & ecclesiam sanctæ Vibianæ restituit. AEdes præterea Basæ Marij ædificauit: semifornicem, & Ciborium beati Pauli meris operibus exornauit. Decretales quoque epistolas compilauit. Ordinem beati Francisci comprobauit, quem biennio pòst Gregorius in catalogum sanctorum retulit. Hoc autem modo Honorius benè ac beatè vitam ducens, vt bonum pastorem decebat, anno pontificatus suidecimo, mense septimo, die decimotertio moritur, sepeliturque in basilica sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe. Post cuius mortem tanti terræmotus repentè exorti sunt, vt in montibus Saluijs ad quinque millia hominũ periisse constet, cadentibus domi-

domibus, saxisque ex cacuminibus montium in habitatas conuálles passim ruentibus.

GREGORIVS IX.

GRegorius nonus, natione Hernicus, patria Anagninus, è familia Comitum, Innocentij tertij nepos. apud Septizonium pontifex creatus, Fredericum statim monuit sub anathematis pœna, vt primo quoque tempore in Asiam cum exercitu proficisceretur recuperandæ Hierosolymæ causa. Promisit quidem Fredericus se id facturum: atque omnibus cruce signatis mandauit, vt Brundusij ad certam diem cum armis adessent. Venerat eò magna multitudo, præcipuè verò è Germania Lantgrauius Hassiæ, qui Brúdusij vnà cum magna parte militum moritur, dum Fredericus ægritudinem simulans in Sicilia se cõtinet. Hæc autem fraus ita aperte deprehensa est, vt constet ipsum Fredericum cognita Lantgrauij morte, eò celerrime adnauigasse, omnemq; eius supellectilem diripuisse: nõ destitit tamen fingere sibi in animo esse in Asiam traijcere. Eò enim post rapinam nauigationem direxit, omnibus qui tum aderant subsequi iussis, licet non ita multò pòst (vt ipse dicebat) procellis agitatus, Brundusium redierit. Hac autem famà percitus Ioannes rex Hierosolymitanus, cum Berengaria vxore pontifici rem gratam facturus Bononiam venit, Venetorum nauigio in Asiam traiecturus. Verùm pontifex cognita Frederici fraude, ne Ioanni re infecta abire liceret, eum & Exarchatus Rauennatis gubernatorem instituit, & Honorij tertij sententiam in Fredericum latam, confirmauit: grauioraque in eum molitus fuisset, ni Maurorum impetum reformidasset, classe tum potentium, quos tandem Ferdinandus Arragonum rex tanta clade superauit, vt breui Maiorica insula, vnà ex balearibus, & Valentia vrbe potitus sit, pulsis Sarracenis, incolas locorum suscipere Christianos ritus impulerit. Nauigauit tandem Fredericus amicorum precibus & minis pontificis fessus in Cyprum vsque, vt Christianis in Asia bellantibus, quos sæpe deceperat, aliquam spem daret. At verò dum inde Soldani vires explorat, Rainaldus eius præfectus, quem in Sicilia dimiserat, in pontificem mouens, multa Picentini agri oppida occupat. Erat tum Perusij pontifex: Aesium petiturus, vt quæ de Francisco viro sanctissimo miracula audierat, præsens cognosceret. Quam ob rem eum re (quemadmodum audierat) comperta, in sanctorum munerum statim retulit, magno Christianorum conuentu ob eam rem habito. Dum hæc à pontifice agerentur, alter Frederici satelles Fulgineum per factionem occupat: vnde paulò pòst armis benè cum ecclesia Dei sentientium depellitur. Instabat literis, nunciis Fredericus Anconem iam profectus, vt à pontifice absolueretur, quod diceret se deinceps in eius potestate futurum. Verùm pontifex cognita hominis fraude, & Christianos milites in Asia dimicantes admonet, vt sibi à Frederici insidiis caueant, aliquid noui semper machinantis in hominum perniciem: & Ioannem Hierosolymitanũ regem comparato exercitu in Rainaldum mittit Picenum agrum rapinis & incendiis vexantem. Alijs verò copiis, quibus cardinalem Columnam præfecerat, è sancto Germano præfectum Frederici deiiciens cum Sarracenis mercede conductis, omnia ab eo saltu Capuam vsque pertinentia, in deditionem breui recepit. Hac autem calamitate moti, qui in Vmbria & Picentibus Frederici nomine militabant, relictis quæ occupauerant, in regnum trepide redeunt. Interim verò Fredericus Brundusium rediens, pacis admodum cupidus, vltro pontificem rogat, vt in gratiam recipiatur, imperatorque appelletur, ac pro regno Siciliæ verus ecclesiæ feudatarius. Quod quidem non prius impetrauit, quà vncias auri centum & viginti millia ecclesiæ Romanæ ob illata damna persoluisset, ipseq; pro ea re supplicatum ad pontificem Anagniam venisset. Cùm autem Gregorius ad omnia intentus (vt bonum pastorem decebat) Perusinorũ res ab exulibus perturbatas, eò profectus componere

185. Põt.

studio-

ſtudioſus eſſet, ſtatim Romæ tantæ ſeditio orta eſt & hæreſis, quanta nunquam antea, Hannibale exgente Hannibalda cum quibuſdam ſacerdotibus malè ſentiente, quo quidem auctore populus Romanus auſus, in eccleſiam Dei coniurauerat, ſed hunc diuina vltio cito compeſcuit. Nam & Tiberis ſupra modum inundans, multa damna mortalibus intulit: & tanta peſte laboratum eſt, vt decimus quiſque vix ſuperſuerit. Pontifex tamen mira clementia vſus Romam veniens, populo Romano ignouit, pulſo è ſenatorio ordine Hannibaldo, conuictis de hæreſi ſacerdotibus errorem faſſis, ac ſaniorem opinionem ſubire iuſſis. Ad ornandam verò vrbem deinde conuerſus, & veteres cloacas elimatas reſtituit, & nouas extruxit, vrbis dignitati, & valetudini vno tempore conſulens. Ab vrbe deinde abiens valetudinis gratia, & Reate (vt quidam volunt) beatum Dominicum, principem ordinis prædicatorum, & Spoletij Antonium, Vlixibona oriundum, Patauij mortuum ſecundum à Franciſco ordinis Minorum auctorem, in ſanctos retulit. Anagniam deinde rediens, omnia circunquaque poſita muniuit, Romanorum contumaciam veritus: quorum ſenator more veterum legem rogauerat, populusq; ſciuerat, vt omnia oppida circa vrbem poſita Romanis vectigal penderent: non eſt tamen veritus pontifex diſſuadentibus cardinalibus Romam proficiſci, quò Romanos ad ſanitatem reduceret, tum monendo, tum caſtigando. Verùm cum nihil proficeret, Reate ſe contulit, quo & Fredericus imperator collocuti ſimul de rebus agẽdis, in hanc ſtatim ſententiam venere, vt primo quoque tempore Romanos coniunctis copiis adorirentur. Decepit tum quidem pontificem, vt antea ſemper, Fredericus. Namq; in Germaniam abiens, militibus ſuis mandauit, vt Romanis rebus in omnibus obtemperarent. Hac itaque perfidia pontifex motus, Germanis militibus ad caſtra ſua confugientibus magnum propoſuit præmium, qua re tanta multitudo confluxit, vt poſtea Romani aperto marte cum eccleſiæ copiis congredi nuſquam ſint auſi. Recuperato igitur & patrimonio ſancti Petri, & agro Sabino, ſpretisq; Soldani legatis, qui ſuppliciter pacem petebant, multos ex Franciſci & Dominici fratribus, per Europam miſit, qui prædicatione Chriſtianos ad arma contra Sarracenos concitarent: quorum opera tanta multitudo militum breui comparata eſt, quanta nunquam antea. Interim verò dum tanto exercitui dux idoneus quæreretur, Eliſabeth regis Vngarię filiam, mulierem optimam, ac miraculis claram pontifex in ſanctas retulit. Theobaldus autem Nauarræ rex & Almericus Montisfortis, Henricusque Bari ac Campaniæ comes, iter per Germaniam & Vngariam cum magnis copiis facientes, Conſtantinopolim primò, mox traiecto Boſphoro Ptolemaidem peruenere, longè ac late omnia populantes. Verùm non ita multò pòſt ſuperueniente magna hoſtium multitudine, cùm ſe cædendo biduo defendiſſent, cum optimo quoq; milite cadunt. Atque hoc modo expeditio magno conatu inchoata, breui cecidit imperitia ducum. Pontifex autem tantam calamitatem ægrè ferens, Romam perſuadentibus Romanis & obſecrantibus redire inſtituerat, faciẽdarum ſupplicationum cauſa ad placandam Dei iram, ſi quam ex peccatis hominum conceperat. Quo minus autem id faceret, veritus à Petro Fregepane, qui partes imperatoris ſequebatur, Peruſia Viterbium ſe contulit, iturus contra imperatorem armato milite quem intellexerat tranſpadanam Italiam iam tum attigiſſe, ac contra ius fáq; fortias ciuitates oppugnare iam feſſas calamitate, alia ſuper aliam ab Ecelino Patauino tyranno accepta. Ecelinus enim cognomento de Romano, cuius auus Teutonicus ſub Othone tertio in Italia ordines duxerat, copias à Frederico ſecundo accipiens, magnam tyrannidem in tranſpadana Italia ſibi comparauit, redactis in poteſtatem ſuam Taruiſio, Patauino, Vicentia, Verona, Brixia. Fredericus itaq; aui fœdera nequaquam obſeruans, Mediolanenſes, & ſocias ciuitates apud nouam Curtem (ita enim locus vbi pugnatum eſt appellabatur) ingenti clade ſuperatos trucidat. Hanc ob rem pontifex omiſſa deinceps ſperei benignę

Pontifex ab imperatore deceptus.

Eliſabeth regis Vngariæ filia.

benignè gerendæ ob illatum sociis incommodum, redire ad vrbem instituit, Ioanne Cincio vrbis senatore contradicente: cuius audaciam Iacobus Capocius Romanus ciuis infringens, pontificem magnificè ac splendidè susceptit. Hic est ille Iacobus, cuius nomen adhuc legitur in tabernaculo opere musiuo sua impensa extructo in sancta Maria ad Præsepe, qua in basilica Petrus quoque Capocius sepultus est, sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalis, qui Fredericum imperatorem schismaticum persecutus est, quiq; & hospitale sancti Antonij non longè ab eadem basilica, & Perusij gymnasium (quod sapientiam vocant) sua impensa extruxit: Gregorius autem pacata vrbe, & Fredericum iterum anathemate notata ac imperio priuat, & legatos Genuensium, ac Venetorum iam ad arma spectantium, componendæ rei causa ad se vocat, hisq; rationibus inter vtrumq; populum fœdera componit, ne alter sine altero cum imperatore Constantinopolitano fœdus incat, vtque bella gerenda vtrique communia essent, & signa vtriusque vicissim ferrent. Illis autem, qui fœdera hæc in nonũ inita annum rupissent, interdictũ sibi à sacris, anathematis vinculo, scirent. Balduinus autem qui mortuo Ioanne, biennio Constantinopolitanum tenuerat imperium, cùm ægrè se ab hostibus inopia ærarij tutaretur, & filium pignori mercatoribus Venetis, ob æri mutuo acceptum, dedit & exædius sacris ablatum plumbum ac item lanceam illam, spongiamq; qua Christus saluator noster hinc potus est, hinc vulnus accepit, Venetis pecuniosis vendidit. Fredericus autem Venetis admodum infensus, quòd Gregorij partes tuerentur, eos tum plaudibus conclusos vehementer oppressit, ac maximis calamitatibus afflixit. Interim verò conspirantibus omnibus Trãspadanis ciuitatibus, duce Gregorio Montelongo, Bononiensis ciuitatis legato, Ferraria, quæ ab ecclesia Romana ad imperatorem defecerat, capitur, Salinguerta viro fortissimo eam acerrimè aliqnandiu defendente. Capta autem, Azoni Estensi, qui bello interfuerat, ecclesiæ nomine gubernanda cõmittitur, salutis nostræ anno millesimo ducentisimo ac quadragesimo. At verò imperator, qui tũ Pisis erat, cùm nõ satis sibi cstaret, qui partes suas, quíue põtificis sequerentur, ciuitates Italiæ in duas factiones tum primum diuisit. Nam qui pontifici fauebant, Guelphi, qui verò imperatori Gibellini appellati sunt. Hęc quidem terrimarum factionum nomina, ad perniciem humani generis inuenta primum apud Pistorienses audita sunt, cum cancellarij Panzaticos Gibellinos ab vrbe eiecissent, cumque alteri factioni Guelph, alteri Gibel Teutonici fratres fauerent, vnde tantum perniciei nomina indita sunt. Florentini prẹterea nobiles suos Pisanis Gibellinarum partium fauentes, in exilium tiiciunt. Pellunt & Guelphos vicissim ab vrbe sua Aretini, & Senenses, quorum exempla multæ ciuitates Italiæ secutæ, bella plusquam ciuilia inter se commisere. Hinc multæ ciuitates a pontifice desciuere, tum in Vmbria, tum in Etruria, præcipuè autem Viterbienses, Defecissent etiam Romani ciues, ni pontifex delatis per vrbem supplicando apostolorum capitibus, populum ad commiserationem mouisset, habita etiam in basilica sancti Petri oratione dignissima: qua tumultuantes in sententiam suam traxit, vt eos impulerit pro ecclesia Dei crucem & arma suscipere. Hi postea venientem hostili agmine ad vrbis mœnia Fredericum armis submouere, qui indignabundus captiuum quemq; varijs cruciatibus, necans, in Samium concessit: Beneuentnm vi captum diripuit: ac mœnia circunquaq; euertit. Iterum autem ad vrbem rediens via Latina hostili animo Cassinense monasterium spoliat, eiectis inde monachis: Soramque quondam Samnitium ciuitatem, ad Lyris fluuij caput sitam, ferro, flammaque vastat. Templariorum bona vbiq; diripit. Sarracenos verò adeo dilexit, vt eorum opera præ cæteris in bello vteretur, magistratusque eis, ac propriam vrbem concesserit, quæ nostris quoque temporibus Nuceria Sarracenorum vocatur. Fratrem præterea regis Tunisij, Panhormi baptismum petentem, ne id faceret, verbis deterruit. Rauennam autem repentino incursu petitam, in potestatem suam redegit,

Guelphi & Gibellini.

redegit. Hanc ob rem Gregorius concilium apud Lateranum indixit, in quo de abrogando Frederico ratio haberetur. Verùm Fredericus terra mariq́ue vias præcluſit, & quoſdã cardinales ac prælatos de via & nauigatione captos, adiuuantibus Piſanis in carcerem conieçit. Qua ex re tantum dolorem Gregorius cæpit, vt non diu ſuperuixerit. Moritur enim pontificatus ſui anno quartodecimo, menſe tertio, cum paulò antè ſolis eclipſis tanta apparuiſſet, quanta nunquam antea. Raymundum autem Barchionenſem, quo adiutore in compilando libro decretalium Gregorius vſus eſt, ita quidam tum laudant, vt maiori commendatione laudari nemo poſſit.

Solis eclipſis ante mortem Gregorij

CAELESTINVS IIII.

186 Pont

CAeleſtinus quartus, patria Mediolanenſis, è familia Caſtilionum, Epiſcopus Sabinus, vita & doctrina inſignis, ſenex admodum & valetudinarius in locum Gregorij ſuffectus, decimooctauo pontificatus ſui die moriens, in baſilica Petri ſepelitur, magno ſui deſiderio relicto, quod homines ſperabant ſe eius pontificatu felices futuros. Vacat tum ſedes vno & viginti menſibus. Cenſuere enim qui tum auctoritate in eccleſia Dei valebant, neminem in pontificem eligendum eſſe, donec cardinales à Frederico in carcere detinerentur. Interim verò ſede vacante, Fredericus agrum Picenũ percurrens in Flaminiam vſq; Fauentiam, & Bononiã aliquantulũ reſiſtentẽ vi occupat, ſcholamq́; Bononiẽſem, quibus admodum infenſus erat, tum primum Patauinum transfert. Omnes præterea, quos fautores eccleſiæ intellexerat, varijs calamitatibus afficit. Balduinus autem Conſtantinopolitanus imperator, omiſſa ſpe omni bene gerẽdæ rei in Aſia, cum Raymũdo Toloſano comite in Italiã veniens, ſuis tum precibus valuit, & auctoritate apud Fredericum, qui tum Parmæ erat, vt cardinales captiuos, aliosq́ue eccleſiaſticos, incolumes dimitteret. Qui non ita multo poſt Anagniæ conuentu habito, de creando nouo pontifice rationem habuere.

INNOCENTIVS IIII.

187 Põt.

INnocentius quartus, Sinibaldus antea vocatus, patria Genuenſis, familia Eliſca, è Lauaniæ comitibus, Anagniæ pontifex creatur, quo nuncio Fredericus imperator nõ admodũ delectatus eſt. Norat enim hominis virtutem, magnitudinemq́ue animi. Antea namque ſimul familiariter aliquandiu vixerant, & ob eam rẽ verabatur, ne à ſe anteactæ vitæ rationẽ exposceret. Quare congratulantibus amicis dixiſſe ferunt. Sinibaldum cardinalem ex amico optimo in hoſtem acerrimum ob pontificatum mutatum eſſe. Innocentius autem pontificium habitum indutus Romam veniens prodeunte obuiam honorato quoquo magno omnium applauſu ſuſcipitur: qui ſtatim peractis quæ de more in conſecrandis, coronandisq́ue pontificibus fieri conſuerunt, de pace cum Frederico ineunda mentionem facit, Balduino ad rem conficiendam auctoritatem ſuam interponente. In longum verò protracta res, quatuor menſium tempus inſumpſit, conuẽtumq́ue inter eos tandem, vt pontifex ciuitatem Caſtellanam petẽs, éo loci imperatorem operiretur, ſecum de componendis rebus ſermonem habiturum. Verùm cum Innocentius paratas ſibi à Frederico inſidias, tum Romæ tum in itinere certo indice comperiſſet, Genuenſium nauigio fretus, quod apud Centũcellas in portu conſederat, in Franciã profiſciſcẽs, ſecũda nauigatione vſus, Lugdunũ peruenit, ab omnibus benignè & comiter ſuſceptus, concilio deinde eo loci indicto, anno ſalutis milleſimo ducenteſimo quadrageſimo ſexto, literis, nunciis, præcone poſtremò imperatorem ad ſe citat, propoſita pœna niſi dicto

dicto obtemperet, Imperator autem Sinuessaum quendam iureconsultum eò mittens, nihil aliud præter dilationem temporis à pontifice petens, iturum se breui pollicetur. Datum est tempus quo id fieri deberet. Verùm cùm Fredericus fallendi arte callidus, occasionem calumniandi, & opprimendi Innocentij quæreret, omnium consensu imperio & regnis priuatur. Hanc ob rem Fredericus ira incensus, ædes ac villas cognatorum quorundam Innocentij, qui eius monitu Parma, vbi fundos habebant, Placentiam commigrauerant, dirui iussit. Inito deinde fœdere cum ducæ Burgundiæ proficiscì Lugdunum instituit, parato ingenti comitatu. Peruenerat iam quidem ad Taurinos, cum ei nunciatum est Parmenses exules, superatis ad Tarum fluuium ciuibus suis vrbem vi ingressos maximam cædem edidisse. Hanc ob rem Fredericus omisso itinere quod cœperat, conuocatis ex tota Italia copiis suis quæ ad sexaginta millia hominum fuisse constat, obsidere Parmam instituit, ad quam tuendam magna profecto ciuitatum sociarum cum legato apostolico auxilia conuenerant. Is autem biennio constanti animo obsidionem passus, tandem erumpens, Fredericum nil tale metuentem fundit, fugatque, eumque castris rerum omnium copia refertis spoliat. In vrbis enim modum castra vallo ac fossa Fredericus ipse hac mente munierat, vt direpta & versa Parma in quam magnum conceperat odium, eo loci vbi statiua habuerat, nummosque conflarat Victorinos appellatos, Victoriam vrbem conderet. Sunt qui scribant Fredericum ea clade & coronam maximi precij, & vasa aurea magni ponderis, amisisse, ægreque ex tanta calamitate ad Cremonenses confugisse: quorum tamen vrbem intrare nequaquam ausus est, quod multi ex Cremonensibus cum Frederico militantibus eo prœlio cecidissent. At verò Innocentius vbi intellexit Fredericum tanta clade infractum animo, voluptatibus sese dedisse, extructis amœnissimis hortis, in eisdemque incluso cum spadonibus suis pulcherrimarum mulierum agmine, hominis sortem miseratus, omisso concilio, legatos per Franciam, & alias prouincias misit, qui populis suaderent militiam Christi suscipere, Ludouicumque regem Franciæ sequi, in Asiam traiicere properantem. Id enim se facturum Ludouicus dum graui valetudine cruciaretur, pollicitus est, & nouit.

Impedire tamen hanc expeditionem nonnihil visi sunt Tartari, qui agmine bipartito Europam, tum & Asiam inuaserant. Nam qui Asiam petiere, Georgianam superioremque Armeniam peruagati, Iconium vsque Turcorum regiam peruenere. Alia verò manus Batone duce Poloniam, & Vngariam populati, ad mare Ponticum deflexere, vbi Russiam siue Ruthemiam, & Gazam amplissimas regiones vastarunt. Eodem quoque tempore Grossoni gens Arabyca, Soldano Babylonis impellente. Templarios aggressi eos fundunt, ac Hierosolymam facilè capiunt mœnibus carentem, Christianos, qui tum in ea erant, trucidant. Sepulchrum Christi quouis genere turpitudinis fœdant. Hanc obrem motus Innocentius, regem accelerare iter in Asiam cohortatur cum eo exercitu, quem ad eam comparauerat. In Cypro hyemare ei necesse fuit, quia eò iniquo anni tempore peruenerat. Verè autem appetente, Damiatam contendens, & classem Soldani repulit, & pugnantes in littore terrestres hostium copias superat, ibique statiua tamdiu habuit, donec ab Italia reliquæ copiæ subsequerentur. Quo minus autem ex Italia eò miles proficisceretur. Frederici rabies effecit, quia à libidinibus quibus aliquandiu immersus fuerat, ad arma conuersus, totam prouinciam tumultu compleuerat, impuleratque quasdam ciuitates studio partium à pontifice descisscere, maximè verò Foroliuienses, Ariminenses, Vrbinates, ac totum Picenum. In Vmbria præterea desecerant omnes præter Tudertinos, Perusinos, Assisiates. Soli autem Florentini in Etruria pontificem sequebantur, quos certè adeo bello Fredericus vexauit, vt tandem eos

coegerit

coegerit Guelphos conciues suos ab vrbe pellere, Bononienses verò cum Hẽnrico Frederici præfecto pugnare ausi, hominem vincunt, & obtruncat. Sunt autem qui scribant Fredericum hoc tempore, dum in Siciliam traijcit, Panhormi mortuum. Alij verò affirmant eum in Apulia graui morbo laborasse, & iam conualescentem à Manfredo filio adolescente ex nobili concubina suscepto cõpresso vltore, mori coactum. Illud certe constat Fredericũ paulò antè mortem Manfredo, quem Tarentinis principẽ dederat, multa et iam oppida, præter ipsum principatum dedisse: Conradum verò ex Iole Ioannis Hierosolymitani regis filia susceptum, hæredem rerum omnium reliquisse, quem postea Manfredi opera veneno petitum constat, cum tamen prius Neapolim, & Aquinum vi captum diripuisset, obstante pontifice, & frustra reclamante: qui pacem Italiæ ea mente quærebat, vt ei transmittere militem Italum ad Ludouicum iam Damiatam oppugnantem liceret. Verùm capta Damiata, cum Robertus Pictauiensis comes nouas ex Gallia copias traiecisset, Damiata mouens ad Pharamiam vrbem exercitum mouet, quò Soldanus cum magnis copiis id veritus iam perueuerat. Fluuius certè duos exercitus dirimebat, quæ res factum est, vt nunquam collatis signis ad summam dimicationem ventum sit. Leuibus interdum committebantur prœlia vtroque exercitu castra sua tuente. Robertus tamen maiora ausus, cum temere progrederetur, ab hostibus capitur.

At verò Innocentius incendiis bellorum iam penè in Italia extinctis, ad vrbem redire instituit, redacto tamen prius in sanctorum numerum Edimundo confessore Cantuariensi archiepiscopo. Cum verò Perusiam iam peruenisset, Romam consulto declinans ob senatoriam potestatem, quæ nimia ei, ac curiæ Romanæ videbatur, Petrum Veronensem ordinis prædicatorum ab hæreticis Mediolanum & Comum intercæsum, in sancti Christi martyres retulit. Idem fecit de sancto Stanislao Cracouiensi Episcopo, qui in vita miraculis claruit. Accersitus deinde à proceribus regni Siculi, Neapolim nuper instauratam statim proficiscitur: ibique moritur ac sepelitur, in ecclesia sancti Laurentij, pontificatus sui anno vndecimo, mense sexto, die duodecimo, dum breui se toto regno potiturum arbitratur. Ipsius autem Innocentij viri optimi decretum fuit, vt octaua natiuitatis beatæ Mariæ virginis in ecclesia Dei quotannis celebraretur. Idem verò bono consilio vsus, cardinalium sedes, iam pridem vacuas optimo quoquo in collegium cooptato replere uit, statuitque vt cardinales equo in publicum vecti, galero rubro vterentur, honestandi ordinis causu. Multa quoque vir doctissimus in tanto rerum fastigio collocatus, edidit, & compilauit. Apparatus nanque decretalium composuit, quo ipsi canonistæ plurimùm vtuntur. Continent enim disputationes quasdam, quæ rem ipsam mirificè aperiunt, Edidit & alium in concilijs approbatum, quem Ostiensis in summa sua Autenticas vocat. Scripsit & librum de iurisdictione imperij & auctoritate pontificis, contra Petrum quendam cognomento de Vinea, qui imperij, & aliarum rerum omnium arbitrium imperatori tum adscribebat. Hunc librum postea Innocentius apologeticum vocauit. Doctorum quoque virorum familiaritate mirificè delectatus est, quos etiam ad dignitatis gradum euexit. Hugonem enim vita & doctrina insignem, sanctæ Sabinæ cardinalem promouit, qui ob dignitatem acceptam à priore vita nusquam decessit: ordinis sancti Dominici prius habebatur. Scripsit idem Hugo & glossas in Biblia & concordantias, vt ijs tanquam vocabulo vtar. Huius quoque pontificis tempore & mandato Alexander de Ales ordinis Minorum frater, qui iam grandis natu religionem ingressus fuerat, summam in theologiam scripsit admodũ copiosam. Edidere & libros suo tempore in decretales, quos apparatum vocarunt, Bernardus Parmẽsis & Compellanus viri doctissimi, ad hanc laudẽ diligentia & benignitate Innocẽtij excitati. Põtificis vero napos Guillelmus, patruũ nõ multò post sequitur, cuius quidẽ sepulchrum in sancto Laurẽtio extra muros adhuc cernitur.

Cardinales rubro galero vtuntur.

ANNO.

ANNOTAT.

Hic in vigilia natalis Domini anno MCCXLIIII. Lugduni in concilio generali, xij. cardinalibus viris excellentissimis creatis, eius ordinis hominibus proprium insigne pileum rubeum dedit. Auctor Martinus, qui eo tempore vixit in huius pontificis vita, quo significabatur eos etiam caput suum, si opus esset, pro ecclesiastica libertate tuenda, gladio offerre debere, & præsertim eo tempore, Romana ecclesia Frederico ij. imperatore, vehementer oppugnabatur. Reliqua eius ordinis insignia posteriores pontifices excogitarunt, in his præcipuus fuit Paulus ij. Hæc F. Ptolemæus, Platina, & alij auctores tradunt.

ALEXANDER IIII.

ALexander quartus natione Campanus (nam Hernicos olim, nunc Campanos vocãt) patria Anagninus, in locum Innocentij suffectus, Manfredũ statim admonet, ne quicquam cõtra dignitatem ecclesiæ moliatur, qui accersitis à Nuceria Sarracenis, copias ecclesiæ nil tale metuentes apud Fossam aggressus partim occidit, partim cæpit, iampridem animos regios gerens, mortuo (vt ipse fingebat) Coradino, cuius se hæredem meritò futurum dicebat. 188. Põt.

Christiani autem quos diximus ad Pharam iam castra habuisse, peste ac fame laborare cœperunt, parte Nili ab hostibus occupata, per quam commeatus in castra vehebantur. Eò enim Hierosolymitanus patriarcha cũ multis nauigijs profectus, ab hostibus capitur. Hãc ob rẽ Ludouicus ne fame opprimeretur, Damiatam repetens, in maximas incidit hostiũ copias, à quibus, bello superatus, cum Alphonso Pictauiensi, & Andegauensi comite fratribus germanis capitur. Verùm interfecto à suis post tantam victoriam Soldano, alter, qui ei suffectus est, recuperata Damiata, & accepta pecunia, Christianos omnes liberos & incolumes Ptolemaidem perduxit. Ludouicus autem rex, suadente Alexandro pontifice, remissis in patriam fratribus tamdiu in Asia commoratus est, quoad Cæsarea, Ioppe & Sidon, quæ oppida Christiani de Sarracenis nuper receperant, instaurata præsidiis firmarentur. Tum demum verò sexto expeditionis suæ anno in patriam reuertitur.

Interea quidem Alexander pontifex excommunicato Manfredo, Anagniam profectus Octauianum Vbaldina gente ortum, ecclesiæ Romanæ cardinalem, Neapolim mittit, qui Neapolitanos contra Manfredum in fide confirmaret, pollicitus se breui Campanis omnibus ac Neapolitanis auxilium allaturum. Sed Manfredus non contentus Neapolitanos vexare, in Etruria quoque factiones mouet: maximè verò Florẽtiæ, quæ mortuo Frederico, statim in libertatem sese vendicauerat. Vnde communi decreto placuit Guelphos sub Frederico eiectos in patriam reducere, qui Gibellinorum conatibus resisterent. Hac itaque ratione Guelpha factio tantum in Etruria valuit, vt Pistorienses, Aretinos, Pisanos, Senenses, qui Guelphos ciues suos eiecerant, graui odio & maximis bellis persequerentur: Lucenses contra Pisanos potissimum adiuuantes, quos certè Florentini tum oppressissent superatos ad Arbiam fluuium, nisi Bonitij oppidi suspectam fidem habuisset. Erat enim Bonitium in valle Helsæ situm, à Senis duodecim millibus passuum distans, loco, natura, & arte munitum: quo quidem Gibellini, vt arce belli, in Guelphos vtebantur: hoc vi sublato & euerso, Florentini, contra quos Manfredus sensera t, Alexandro pontifici Manfredi aduersario copias pollicentur. Hanc ob rem Manfredus iam Panhormi rex declaratus, conducto Sarraceno milite, & legatum apostolicum magnis cladibus attriuit, & Iordanem copiarum suarum præfectum cum mille & quin-

gentis equitibus in auxilium Senensium contra Florentinos misit, qui non ita multò pòst Florentinos ad Arbiam flumen tanta clade superarunt, vt relinquere vrbem hostibus sint coacti. Non destitit tamen pontifex tyrannos vbique locorum persequi. Cum enim Ecelinus tyrānos quem diximus totam fere Venetiam occupasse, Mantuam obsideret, Philippum Fontanensium archiepiscopum Rauennatem Alexander Venetias propere misit, qui prædicat CHRISTI cruce, comparatoque exercitu Anfedisium Ecelini ex vxore nepotem, Patauio expulit. Hanc ob rem Ecelinus Mantuam obsidione soluens, ac Veronam concito gradu petens cum recuperandi Patauij spem omnino omisisset, Patauinos omnes (ad duodecim millia fuisse in castris constat) varijs cruciatibus necauit. Tum verò theologi quidam ordinis Minorum Brixiam missi, eò, prædicando ciuitatem deduxere, vt & Guelphos extorres reciperent, & partes ecclesiæ sequerentur. Idem quoque Placentini & Cremonenses fecissent ni Vbertus Pallauicinus dominatum adiuuantibus Gibellinis occupasset. In hunc verò & Ecelinum belli socium, legatus Apostolicus Brixia mouens, adiuuantibus Guelphis apud Gambarā magna accepta clade superatur, & capitur cum episcopo Brixiano, & factionis Guelphæ optimatibus, quos omnes Ecelinus accepta prius Brixia incolumes statim dimisit, anno salutis millesimo ducentesimo quadragesimo nono. Legatus autem apostolicus veritus ne Ecelini potentia supra modū creseret, seiungere Vbertum Pallauicinum ab Ecelino instituit. Id autem potissimùm per Bonsium Douarium ciuem Cremonensem & domi nobilem tentat, qui Vbertum impulit, proposita cum detestatione Ecelini crudelitate & sæuitia, vt omisso Ecelino, cum Mediolanensibus & Mantuanis, alijsque sociis ciuitatibus fœdus iniret. Tum verò Ecelinus ira percitus, quod omnes propemodum in se coniurasse cerneret, comparato, ad *Casianum* exercitu, omnem Insubriam vastans, socias ciuitates ab bellum excitauit, à quibus non ita multò post superatus & captus, Soncini moritur: eò enim, post acceptū graue vulnus, delatus fuerat. Omnes itaq; Cisalpinæ ciuitates libertatē mortuo tyranno cōsecutæ Alexandri pontificis deinceps auspicia & monita secutæ sunt. Legatus autem apostolicus qui Patauinos in libertatem vendicauerat, reliquias bellorum persecutus, Albericū Ecelini fratrem Taruisio pulsum, cū vxore & liberis obtruncat. Alexander verò pontifex sublatis tyrannis, extincto tanto incendio, repetere bellum Asiaticum instituerat: sed discordia inter Genuenses & Venetos orta effecit, ne tam pium bellum tamque necessarium sumeretur, Ptolemaidem Tyrumque, vrbes admodum diuitijs & opibus præpotentes, Christiani tum incolebant: maximè verò Genuenses, Pisani, Veneti mercatores qui per annos iam quatuor & sexaginta, omnes fere orientis, atque occidentis mercaturas eò contraxerant. Hi autem mercatores separatas habebant aras, separatos vicos, portorii propria, nec quicquam commune inter Venetos Genuensesque apud Ptolemaidem erat præter diuina templa. De monasterio sancti Sabæ orta contentio est, quod vtraque dedit, quibus ostendebat sibi vendicare conabatur. Componere hanc litem pontifex annixus, literas vtrique dedit, quibus ostendebat sibi placere monasterium vtrique ciuitati commune esse debere. Sed Genuenses cognita prius pontificis voluntate, freti que beneuolentia Philippi Montis fortis vrbis præfecti, excluso Veneto monasterium capiunt, & in arcem munitissimam redigunt. Hanc ob rem Veneti populariter abeuntes, inito fœdere cum Manfredo Siciliæ rege, contra Genuenses arma sumunt, eorumque classem duarum triremium & trium ac viginti magnarum nauium, in portu Ptolemaidis vi irrumpentes incendunt, ac monasterium sancti Sabæ eodem impetu captum euertunt. Genuenses autem hac calamitate magis irritati quàm perterriti, comparata denuò classe, apud Tyrum Venetis occurrunt, qui de industria cedentes in Pontum delati, Selymbriam vrbem de Sarraceno expugnatam diripiunt. Interim vero

verò auctis vtrinque copiis Tyrum communem belli sedem ab vtroque contenditur. At pontifex veritus, ne aliqua magna clades ex hac contentione oriretur, legatos vtriusq; populi ac Pisanos ad se vocat, componendæ pacis causa: quæ propemodum composita erat, cum nunciatum est inter Tyrum & Ptolemaidem Pisanos ac Venetos eo bello socios, Genuenses ingenti clade superasse, vigintiquinq; eorum nauibus partim captis partim submersis, atq; victores Ptolemaidem victos Tyrum rediisse. Ptolemaidi autem omnia Genuensium ędificia diruta, omnia bona direpta fuisse pulsosq; inde ciues omnes. Hanc clademitā molestè tulisse dicitur pontifex, vt non prius admittere Venetorum legatos voluerit, quam captiuos Genuensium incolumes dimitterent: & ne vni tantum incommodo pontifici mederi necesse esset, Balduinus imperator Constantinopolitanus, quo stante spes aliqua recuperandæ terræ sanctæ supererat, de relinquenda Constantinopoli cogitabat. Michael enim Palæologus duorum Theodori Diplobatacij filiorum ob affinitatem ex testamento patris tutor: omni genere iniuriarum Latinos persequebatur, pulso ex Achaia Guillelmo Franco, vexatoq; Balduino & domi & foris armis ac seditionibus. Quo quidem abeunte ad tuendam oram Ponticam ab hostibus vexatam, Constantinopolitani ciues nocte concubia Palæologum in vrbem admisere. Hanc ob rem Balduinus & Pantaleo patriarcha Ponto in Europam flectentes, contentiones bellorum omisere. Tum verò Palæologus sublato æmulo & hoste, occisis clam pueris, imperiū sibi desumit, quod post annos octo & quadraginta à Latinis in Græcos rursum translatum est. Interea verò Octauianus cardinalis Vbaldinus, re Neapolitana parum feliciter administrata statim ad pontificem rediit: qui vbi Claram virginem ordinis sancti Francisci Anagniæ in sanctas retulisset, Viterbium statim proficiscitur pacem inter Genuenses & Venetos compositurus. Qua in re diutius vexatus, eo loci tædio animi tandem moritur, & in ecclesia sancti Laurentij honorificè sepelitur, pontificatus sui anno septimo. Vacat tum sedes mensibus tribus, diebus quatuor. Huius pontificis vita ab omnibus certè mirificè laudatur. Beneficus enim & liberalis est habitus, maximè verò erga pauperes Christi, & bene de religione Christiana meritos: vnde libellos quosdam contra paupertatem editos à quodam Guillelmo de sancto amore perpetuo edicto aboleuit. Affirmabat enim vir ille pernicioſus, pauperes religioni deditos eleemosynis viuentes, non esse in statu salutis. Combusit etiā vidente curia Romana libellum pestiferum, quo auctor asserebat statum gratiæ non à lege Euangelij, sed à lege spiritus procedere. Quæ opinio ex libris Ioachimi abbatis sumpta dicebatur. Hic autem liber à sectatoribus Euangelium æternū dicebatur. Ipse verò Alexander vbi ab externis negotijs vacuus fuit, aliquid semper quod ingenium saperet, edidit: nam & decretales epistolas compilauit, & viris doctis ita fauit, vt eos ad cardinalatum vsque prouexerit: maximè verò Henricum cardinalem Ostiensem, virum diuini humanique iuris peritissimum. Vsus est & magna liberalitate erga Barrolomæum Brixianum, qui multa in decretales edidit, quibus ex rebus præter doctrinam singularem & sanctitatem, magnam consecutus est laudem, eius quoque opera redactum est templum testudineum, quod apud sanctam Hagnetem cernimus, ad cultum diuinum, cum antea Baccho dicatum esset, consecrationemque altaris beatæ Constantiæ huius manibus factam, literæ ipsæ indicant in vestibulo templi positæ.

ANNOTAT.

Et hic pontifex, quod Platina omisit, è nobili genere Comitum fuit. Innocentij III. & Gregorij IX. à quo cardinalis creatus fuit propinquus. Rolandus antea vocatus, Episcopus cardinalis Ostiensis & Velitrarum, ex eiusdem pontificis regestris, qui in bibliotheca Platina Romæ conseruantur.

VRBANVS IIII.

1289. Pōt. VRbanus quartus, ex Trecensi Gallica vrbe oriundus, patriarcha Hierosolymitanus, pontifex creatus, statim è Gallia milites conuocauit, quos Manfredo ditionem ecclesiæ vexanti obijceret. Hanc ob rem Iordanis copiarum Manfredi in Etruria contra Guelphos dux reuocatus in regnum, Guelphis respirandi facultatem aliquantulam dedit: maximè verò Florentinis & Lucensibus, quos è medio tollere omnino Gibellini instituerant. Laboratur & eadem pestis in Cisalpina Gallia, Vberto Pallauicino factionem Gibellinam vbique extollente, contrariamque deprimente. Tantæ etiam versutiæ is fuit, vt Brixia potitus sit vtraque factione id approbante, cum se omnibus pariter affuturum ostendit. Tum verò Mutinenses & Regienses Ferrarienſium ac Bononienſium consilio vsi, qui verebantur ne Pallauicinus omnia occuparet, in partes ecclesiæ declinantes, Gibellinos ciuitatum suarum eijciunt, eorumque bona Guelphis Florentinorum exulibus condonant, quo factio sua vbique validior haberetur. Fiebant hæc in Cisalpina Gallia, pontifice ipso omnes continuò ad pacem cohortante. Apud Constantinopolim verò Palæologum Veneti imperio deiecissent, nisi à Genuensibus sociis & amicis fuisset adiutus. Factus deinde potentior Palæologus capta Manouasia, Venetis & Guillelmo Acaiæ principi facilè resistebat. Parauerat iam legatum pontifex, qui pacem inter Venetos & Genuenses componeret, cùm subito Manfredus comparatis nouis Sarracenorum copiis, agrum Picenum iam antea nutantem occupat. Pontifex itaque eundem legatum in Galliam mittit, qui Gallos crucesignatos, iam antea ea de re monitos, maturare iter precibus & pollicitationibus impelleret: qui certè duce Guidone Episcopo Antisiodorensi in Italiam descendentes, superato ad Brixiam Pallauicino, nemine deinceps resistente. Viterbium vsq; peruenere. Vnde non ita multò post accepta pontificis benedictione digressi, per Vmbros & Marsos iter facientes, Sarracenos qui eo confugerant, facillimè superant, & ad Lyrim vsque propellunt. Eodem quoque tempore Romani, & si ditionem ecclesiæ nequaquam vexarent, non tamen pontificis imperio optemperabant, magistratus in vrbe suo nutu creantes. Desinentes itaque senatorem ex ciuitate Romana creare, tum primum ex exteris Brancaleonem Bononiensem magni animi consilijque virum ad tantum magistratum magno proposito præmio acciuere. Verùm postea mutata sententia, hominem comprehensum in carcerem coniiciunt. Hac autem iniuria Bononienses moti Romanos quosdam captos non alia conditione dimissuros se affirmant, nisi restitutum in libertatem ciuem suum Brancaleonem intellexerint. Tum verò Romani suis cauentes, non solum Brancaleonem dimittunt, verùm etiam eundem in pristinam dignitatem restituunt: alio etiam ex omni regione vrbis delecto magistratu (quem Banderesios appellabant) penes quem vitę ac necis hominum arbitrium esset. Hac autem insolétia ideo vti Romanos pontifex intelligebat, quod se à Manfredo vexari armis cernerent, nec eorum conatibus posse resistere. Quare tyrannos à ceruicibus ecclesiæ aliquando reiecturus legatos, ad Ludouicum Franciæ regem mittit, qui eum adhortentur, vt primo quoque tempore Carolum prouinciæ & Andegauiæ comitem consobrinum & generum suum cum exercitu in Italiam mittat, quod sibi in animo esset Manfredo pulso, hominem regem Siciliæ citrà & vltrà Pharum creare. Feciſſent tum id quidem (adeo erat ad tantam rem ob ingratitudinem Manfredi animatus) ni ægritudo à rebus gerendis eum abstraxisset. Quod deinceps à sequenti pōtifice posteà factū autumant. Sunt qui adscribant huius pontificis ætati Albertum Teutonicum ordinis Prædicatorum fratrem quem ob amplitudinem doctrinę magnum appellant. Qui & omnia opera Aristotelis cō

men-

mentatus est, & Theologiam Christianam acutissimè aperuit, & de paruis naturalibus quàm diligenter scripsit. Edidit & librum de coęquæuis, in quo quidē res naturales theologiæ, quantum fieri potest persimiles ostenduntur. Exposuit & magnam partem Bibliæ, Euangelia ac Pauli epistolas glossis optimis aperuit. Inchoauit etiam summam Theologiæ, sed non perfecit. Tantæ præterea modestiæ fuit, adeoq; lectionum appetentissimus, vt Ratisponensem episcopatum abnuerit, quem tumultu & armis gubernare interdum opus erat, vt nunc etiam apud Germanos mos est, quorum plerique Episcopi ense & mitera suam tutantur. Priuatus itaque Coloniæ aliquandiu publicè legit. Tandem verò octogesimum ætatis agens annum, eodem in loco moritur, multis discipulis, qui posteritati consulerent, relictis, maximè autem Thoma Aquinate, qui relicta patria insigniq; cognatione (originem enim è comitibus Apuliæ ducebat) Coloniam pergens, tantum profecit, vt post aliquot annos apud Parisios primum in doctrina locum teneret. Vbi & quatuor libros in sententias edidit. Scripsit & librum contra Guillelmum de sancto amore virum pernicioſum, vt antea diximus. Duos præterea libros edidit, quorum alter est de qualitate & essentiis, alter verò de principiis naturæ. Romam deinde ab Vrbano accersitus, spretis dignitatibus, quæ vltrò ei offerebantur, totum sese lectioni & scriptioni dedit. Nam & scholam Romæ instaurauit, & rogatu Vrbani multa conscripsit, & totam fere naturalem philosophiam ac moralem commentionibus exposuit, & contra Gentiles librum edidit. Declarauit & Iob, catenamq́ue auream contexuit. Composuit & officium de Christi corpore, quo in opere plurimæ figuræ testamenti veteris continentur. Ad Vrbanum pontificem redeo, qui pontificatus sui anno tertio, mense vno, die quarto Perusij moritur, in cathedralique basilica sepelitur. Vacat tum sedes mensibus quinque.

Thomas Aquinas Alberti discipulus.

ANNOTAT.

Vrbanus papa IIII. Iacobus, vel vt alij Pantaleo (quod fortè cognomen erat) antea vocatus fuit natione Gallus patria Trecensis, quæ Campaniæ vrbs est, humili ac sordido loco natus ex patre (vt fertur) sutore veterementario. Qui cùm esset Hierosolymitanus patriarcha, Viterbij vbi tunc curia Romana erat, à cardinalibus numero nouem inter se discordantibus, extra eorum collegium iiij. Kalen. Septembris anno Domini MCCLXI. Romanus pontifex renuntiatus, sedit annos tres, mensem vnum & dies quatuor. Hic veterem ac nobilissimam Tusciæ vrbem accedens, loci aspectu & securitate delectatus (est enim summo saxo posita, & ad expugnandum difficillima) diu in ea cum Romana curia permansit. Nam Manfredi Siciliæ regis Romanæ ecclesiæ hostis potentia, & vi sancta sedes tunc præcipuè vexabatur. A ciuibus Vrbetanis honorificentissime susceptus Monaldenses & Philippenses primarios vrbis ciues, bello ciuili inter se laborantes, in concordiam redegit, & dum vixit, eam conseruauit. Vrbem sibi & Romanæ ecclesiæ fidelissimam varijs ædificijs, tum publicis tum priuatis, multis item priuilegijs exornauit. A fundamentis autem ædificauit superbas illas ædes pontificias in loco, qui dicebatur Solianum prope S. Mariam Priscam, quarum adhuc parietes supersunt: extruxit etiam ecclesiam & monasterium S. Augustini, ecclesias verò Minorum & Prædicatorum restituit & ampliauit. Ibidem etiam concilium, siue multorum prælatorum conuentum celebrauit, in qua inter cætera tractatum est, quanam ratione sancta sedes apostolica à Manfredi potentia & tyrannide se tueri posset, decretumq́;, vt Carolus Ludouici Francorum regis frater prouinciæ comes, & dux Andegauensis in Italiam contra Manfredum cum Siciliæ regis titulo euocaretur Cardinali legato ad illum ob eam rem misso, quod postea sub Clemente IIII. factum est. In ea postremo vrbe anno Domini MCCLXIIII. sacratissimi corporis CHRISTI solennitas, qui ea feria post octauam Pentecostes ab eodem pontifice perpetuis temporibus cum solenni supplicatione, quæ nunc etiam celebratur, instituta est, cum eius solennitatis officiū sanctus Thomas Aquinas, qui eo tempore publicè Theologiam in ea ciuitate profitebatur, composuisset. Id verò factum fuit propter miraculū, quod hoc tempore Vulsinijs in diœ-

in diœcesi & ditione Vrbeuetana in ecclesia sanctæ Christianæ accidit. Nam dum sacerdos quispiam sacra missarum solennia celebraret sacramento iam confecto, de panis & vini transubstantione, & Christi corpore dubitauit. Vnde statim (dictu & auditu mirum) ex sanctissima, quam in manibus tenebat hostia, viuus sanguis manare cœpit, & totam mappam, quam corporale vocant, tinxit, quo miraculo attonitus pontifex Vrbanus IIII. corporale primum ad se ab Episcopo loci cum processione vrbem veterem transferri voluit, & illud solennitate instituta in ecclesia Vrbeuetana recondidit. Quæ omnia ex eiusdem pontificis bulla, quæ adhuc extat, intelliguntur. Quanquam non me lateat, quosdam esse, qui nescio quid de quadam muliere sancta Moniali recluſa nomine Eua fabulentur. Quorum sententiam nihil moror: cum quod supra dixi, vulgarissimum sit. In cuius posteæ rei memoriam ciues Vrbeuetani tunc nobiles diuissimi & potentes nobilissimum templum Deo & beatæ virgini Mariæ à fundamentis construere cœperunt, tanta mole, apparatu, & impensarum magnitudine celebre, vt nullum in toto terrarum orbe, tunc ei potuerit comparari. cæterùm hoc non nisi xxv. anno, post CHRISTI verò MCCXC. factum fuit Nicolao IIII. pontifice maximo, qui eodem anno xij. de Nouembris primum lapidem in maximi & augustissimi templi fundamentis Cardinalibus cum omni Romana curia, multis peregrinis prælatis, Episcopo ciuitatis, clero, magistratibus, nobilibus, & vniuerso populo Vrbeuetano adstantibus, post celebres supplicationes habitas, solenniter posuit, maximasq; singulis annis ipso die ecclesiam illam visitantibus indulgentias largius est, ab alijs posteà pontificibus confirmatas & auctas. In quo celeberrimo templo, cùm perfectum penè fuisset posteà sanctum corporale collocatum est, altari & tabernaculo ad illud conseruandum elegantissimè fabrefactis, quod singulis annis in die corporis Christi in celebri illa supplicatione deuotissime circunfertur, finitimis omnibus populis eo illa die ad id videndum confluentibus, Eius porro templi anterior pars tota è marmore Pario incrustata est, varijs & elegantibus figillis noui & veteris testamenti exornata, multisq; alijs decorata ornamentis, quæ eo tempore excellentius in statuaria opus existimata est, omnium quæ toto terrarum orbe id genus essent.

CLEMENS IIII.

1260. Pont.

CLemens quartus, Guido Fulconij antea vocatus, natione Narbonensis è villa S. AEgidij, merito ob sanctitatem & doctrinam pontifex creatur. Is enim iureconsultus totius Galliæ sine contentione primarius, in curia regia causas integerrimè agens, vxorem & liberos habuit, qua mortua, primò Podiensis, deinde Narbonensis Episcopus, postremò cardinalis omnium consensu creatus, solus ob integritatem & auctoritatem deligitur, qui lites inter Henricum Angliæ regem & Simonem montis ferrati comitem componeret. Posteà vero pontificatum adeptus, (vt quidam tradunt) medicantis religiosi cuiusdam habitu indutus, Perusium incognitus peruenit: eò deinceps profecti cardinales, quem etiam absentem in pontificem delegerant, hominem ipsum Viterbium honorificè perducunt, Carolus autem, quem diximus ab Vrbano in regnum accitum, cum triginta triremibus Massilia soluens, Tiberi amne subuectus, Romam ingressus, tamdiu senatorium munus mandato pontificis obiuit, quoad superuenere cardinales à pontifice missi, qui hominem in Lateranensi basilica Hierusalem & Siciliæ regem declararunt: hac conditione, vt Carolus sacramento adactus, quotannis feudi nomine quadraginta millia nummûm aureorum ecclesiæ Romanæ persolueret: néue imperium Romanum etiam vltrò oblatum acciperet. Magna enim de imperio contentio iam orta erat inter Alphonsum regem Castellę, imperium armis & largitione quærentem, & Richardum Carnubiæ comitem regis Angliæ fratrem: ad quem electores non facilè respiciebant. Ne igitur Manfredo spes vlla subesset discordiarum inter Alphonsum & Carolum ad quem magna pars hominum imperium deferebat, sublata petendi facultate, pontifex hominem in Manfredum concitabat ecclesiæ Romanæ contemptorem.

Iam

Iam enim Caroli copiæ, superatis Alpibus, in Cisalpinam descenderant: factoque per Flaminiam itinere, omnes factionis Guelphæ milites Romam vsque perduxerant. Vnde Carolus mouens & Ceparanum capit, pulso inde Manfredi præsidio: & saltum Cassinatem occupat, quem Manfredus ipse custodiendum acceperat quanquam deinde mutato consilio, Beneuentum profectus expectare hostem in planis patentibusque locis instituerat, quod plurimùm equitatu valeret. Mouit & eo Carolus, & facta pugnandi copia, licet ex itinere fessi milites essent, prælium non detrectat. Ciet vterque dux suos in pugnam. Verùm dum Carolus laboranti suorum turmæ intentius, vt fit, succurrit ex equo consternatus, ita hostium animos auxit, vt Manfredus extra ordinem incautius pugnans interfectus, apparente subito Carolo, fortunam belli statim mutauerit. Ex suis enim in fugam versis multi interfecti sunt, plerique verò viui capti. Carolus autem tanta victoria potitus, Beneuentum mouens, vrbem dedentibus vltro ciuibus, ingreditur. Nuceriam deinde oppugnare adortus, quò se noui veteresque Sarraceni receperant, magistrum militiæ suæ (quem marescallum vocant) cum quingentis equitibus in Etruriam mittit, qui Guelphos extorres in ciuitates suas reduceret. Is itaque profectus, abeuntibus sponte Gibellinis, magistratum sine prouocatione Florentiæ constituit, quem accolæ factionis Guelphæ capitaneos vocant. Inde verò in Senenses mouens, omnes Gibellinos Etruriæ, maximè verò Pisanos, in se concitauit, dum ad Bonitium castra habet, quod Gibellini acriter defendebant. Carolus autem vtroque regno in potestatem recepto, excepta Nuceria, Sarracenis tandem pacem concedit, permissis etiam suis legibus in Italia viuere. Ipse verò cum exercitu vocante pontifice, Viterbium se contulit, quo & Henricus à fratre rege Castellæ pulsus, paulò antè peruenerat: quem pontifex Caroli commendatione motus, & multis muneribus donauit, & senatorem vrbis creauit. Carolus autem in Etruriam mouens, Gibellinos domiturus, qui Corradinum adolescentem Conradi Sueui nepotem, in Italiam contra Guelphos vocabant, Bonitium egregiè defensum & natura munitum, cum vi capere non posset, fame ad deditionem compellere instituit, quo tandem post longam obsidionem recepto, in Pisanos mouens, Mutronium eorum oppidum captum, Lucensibus dono dedit. Moliturus etiam maiora tum Carolus videbatur, nisi à suis in regnum properè vocatus fuisset, ob factiosos quosdam qui Corradini rebus fauebant, maximè verò Sarracenos, quos deinceps munitissimis castellis in Nuceria concluserit, quò ei tutius in Corradinum proficisci liceret, quem Pisani in regnum deducere conabantur, vastatis prius Lucensium agris: superatoque atque interfecto apud Arretium Caroli marescallo, adiuuante præsertim Guidone Ferretano, totiusque Cisalpinæ factione Gibellina.

Ferunt pontificem (dum adolescens per agrum Viterbiensem iter in regnum faceret) ejus casum miseratum, prophetica voce dixisse, Corradinum ipsum vt victimam ad cædem duci. Is itaque Romam proficiscens, Henricum senatorem ad pontem Miluium cum populo Romano obuiũ habuit, imperatoris nomine sæpius acclamato, timore ne id fecerint, an studio partium, haud satis constat. Dimisso autem Romæ Guidone ferretano, ipse cum exercitu in regnum properans, vbi intellexisset Carolum saltus Hernicos Latinamq; viam occupasse, flexit inde ad AEquicolos montes, quos Taliacocij vocant, in Marsos profecturus. Castra itaq; primo non longè à lacu posuit, ferè aquæductu vetere & ædificiorum ruina munita. Mouerat & eò Carolus, decimo inde stadio ad concauæ vallis fauces castra locans, qui Alardi Neapolitani consilio vsus, (is enim cum Germanis diu militauerat) partem exercitus statim præmisit cum marescallo regia veste induto, lacessendi hostis causa. Ipse verò citra collem cum fortissimo quoq; in insidiis bene gerendæ rei occasionem interim expectabat. Ad tres autem horas iam pugnatum est dubio marte, cum marescallus

fortissimè pugnans occiditur: cuius in morte cedentibus Gallis, Germani ferociores facti passim sine vllo ordine insequebantur. In hos itaque incompositè ruentes Carolus delatus, statim fundit fugatque magna in fuga edita hostium strage. Henricus autem senator Reate in fuga captus est: & Corradinus cum duce Austriæ cognitus, dum traiicere Tiberim nauigio in Etruriam tentat ad Carolum pertractus, capitali supplicio afficitur: quod vt diximus, pontifex futurum propediem diuinauerat. Carolus itaq; anno salutis millesimo ducentesimo sexagesimo octauo, tanta victoria potitus, totoque regno sine contentione in potestatem suam redacto, Romam proficiscens, senatorium munus volente pontifice aliquandi administrauit misso mariscallo suo in Etruriam: cuius certè & industria & opera pax inter Senenses & Florentinos composita est. Verùm mortuo Clemente pontificatus sui anno tertio, die vigesimoprimo, eodemque Viterbij sepulto, tanta repente non solum inter populos Italiæ, quos aliquantulum in officio sanctissimus pontifex auctoritate sua continebat, verumetiam inter cardinales discordia orta est de creando nouo pontifice, vt biennio sedes vacauerit. Tum verò Carolus omnia circunspiciens, ne quid mali ecclesiasticæ ditione obueniret, cum parte exercitus in Etruriam profectus, Bonitium oppidum (vnde initium turbandę pacis ortum est) captum Florentinis vendidit. Quo demolito nouum haud longè in plano condidere. Poggium Bonitium appellatum. Carolus deinde inita cum Pisanis pace, quorum nauigiis in Africam traiecturus vti instituerat, redire in regnum constituit, relicto cum parte copiarum in Etruriam Rufo Anguillariæ comite, qui Etruscos in officio contineret. Interim autem Ludouicum regẽ Massilia soluentem tres filij adolescentes, rexque Nauarræ Theobaldus, & comes Campaniæ cum legato apostolico secuti sunt. Tunisium itaq; simul applicantes, vrbem obsidione cingunt, incursionibus omnia circunquaque posita vastantes. Verùm orta in castris pestilentia ac diutius, per ignota capita vagata, Ludouicum regem cum filio minore natu, cumq; legato apostolico è medio sustulit: cuius in locum Philippus filius suffectus, do discessu cogitare iam cœperat. Superueniente autem Carolo Siciliæ rege, hac cõditione pax composita est, vt dimissis vtrinque captiuis, rex gentis Carolo tributum penderet, liberamque in Africa Christi prædicationem sineret. Reductis deinde in Siciliam copijs, mortuus apud Direpanum rege Nauarræ & Campaniæ comite. Philippo & Carolo placuit, partim pietate motis, partim vitandæ contagionis causa, Centumcellas adnauigare, inde terrestri itinere Viterbium iturj: vbi de eligendo pontifice cardinales adhuc contendebant, qui certè tantorum regum præsentia moti Theobaldum Placentinum, Leodiensem archidiaconum absentem, pontificem crearunt.

Ad Clementem redeo: cuius vita omni ex parte laudanda est doctrina, pietate, religione, humanitate, modestia, charitate, in proximum & pauperes Christi. Bona autem ecclesiæ ita accuratè dispensauit, vt plus Deo quàm affinitati & cognationi tribuisse videatur. Duas habuit filias ex mortua vxore ante pontificatum susceptas, quarum alteræ in monasterium collocatæ triginta libras Turonensium paruorum dedit, alteræ autem quæ marito suæ conditionis nupserat, trecentas libras Turonẽsium dotis nomine numerati iussit: hac conditione, ne quid vnquam amplius peteret. Habuit & nepotem clericum: quem vbi comperit tres præbendas (ita enim canonicatus vocant) habere, optionem facere compulit, vt quam vellet ex his retineret, duas relinqueret. Verùm instantibus amicis, non solum quæ habebat nepoti dimitteret, sed maiora & plura tribueret. Respondit vir sanctissimus (quem vtinam nostræ ætatis pontifices imitati essent) se Deo, non autem carni & sanguini acquieturum, Deum ita velle, vt sua in pias causas erogarentur, nec esse dignum Petri successorem, qui plus cognationi quàm pietati & Christo tribueret. Dum autem Viterbij esset, referreturque quotidie Eduigem Poloniæ ducissam iampridem mortuam, mira-

cu-

raculis summo in præcio esse, eam in sanctas retulit. Delectatus est etiam mirificè doctrina Bonauenturæ ordinis Minorum generalis: qui grauiter & copiosè tum scripsit in primum, secundum, tertium, & quartum Sententiarum librum. Hac autem commendatione moriens vir sanctissimus, magnum sui apud omnes desiderium reliquit. Hinc contentio inter cardinales orta est, cum dignus Clementi successor quæritur.

Bonauentura ordinis Minorũ Generalis.

ANNOTAT.

Hic pontifex vir optimus, & sanctissimus fuit. Cuius rei eius res in pontificatu gestæ, vita innocenter, pureq; acta & incredibilis morum, & vitæ sanctitas, quæ omnia de eo a fide dignis auctoribus feruntur, fidem facile facere possunt. Verum vt hæc magis eluceſcant, ſequentem bullam addere inſtitui, quam vbi pontifex renunciatus fuit, cuidam Nepoti ſuo ſcripſit, quæ inuenta eſt à Petro Michelio Hiſpano, Barchionenſi notario ſcriptore hiſtoriæ Hiſpanicæ diligenti, in antiquo libro ſacriſtiæ monaſterij ordinis prædicatorum Barchione pag. 240. eam autem refert in hiſtoria Hiſpanica pagina lxiix.

Clemens Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, dilecto filio Petro Groſſo de ſancto Egidio ſalutem & apoſtolicam benedictionem.

Multis de noſtra promotione gaudentibus, nos ſoli ſumus, qui certius immenſitatem oneris experimur. Et idcirco quod alijs gaudium, nobis metum ſubminiſtrat, & fletum. Sane vt ſcias, qualiter his auditis debeas te habere, ſcire te volumus, quod humilior ſolito debes eſſe, neque enim quod nos vehementer humiliat, debet noſtros extollere, maximè cum honor huius ſæculi momentaneus ſit, & ſicut vos tranſeat matutinus: nec ad nos te, nec ad fratrem tuum, vel ex alijs noſtris aliquè venire volumus, ſine noſtro ſpeciali mandato. Quia ſpe ſua fruſtratus, ſi ſecus venire præſumeret oporteret redire confuſus. Sed nec in tuæ ſororis nuptijs gradum queras propter nos altiorem, nec enim nos haberes propitios, nec in aliquo adiutores. Si tamen eam filio militi ſimplicis deſponſaueris inter centum libris Turonenſibus tibi proponimus ſubuenire. Et ſi altiora quæſieris, nec à nobis denarium ſperes vnum, & hoc ipſum ſecretiſſimum eſſe volumus, & tibi & matri ſolummodo, notum eſſe. Illud etiam ſcias, quod nullum, nullamq; de ſanguine noſtro ſub noſtri ſublimatione obtentu inſtare volumus, ſed tam Mobliam quàm Cæciliam illos viros habere volumus, quos haberent, ſi eſſemus in ſimplici clericatu. Sybillam viſita, & dic ei, quod locum non mutet: ſed remaneat apud ſuſam, & omnem maturitatem, & habitus honeſtatem obſeruet, & preces nobis pro aliquo non præſumat aſſumere, nam & ei, pro quo fierent, eſſent inutiles, & ipſis, qui rogauerint, damnoſæ. Et ſi fortè per aliquos ex hac cauſa munera offerentur, ea reſpuat, ſi vult noſtram gratiam retinere. Saluta matrem & fratres, non ſcribimus tibi, nec familiaribus noſtris ſub bulla, ſed ſub piſcatoris ſigillo, quo Romani pontifices in ſuis ſecretis vtuntur. Datis Peruſii in feſto SS. Perpetuæ & Felicitatis. Hanc habui ab Antonio Auguſtino rotæ auditore, quem ob inſignem pietatem, eruditionem, & morum grauitatem, maximamq; in rebus gerendis dexteritatem, & fidem Philippus Hiſpaniarum rex maximus proximè Epiſcopum Herdenſem a Romano pontifice Pio IIII. poſtulauit, & vt ex alli. eccleſia ad eandem transferetur obtinuit.

GREGORIVS X.

GRegorius decimus, Theobaldus antea vocatus, natione Italus, patria Placentinus, Leodienſis archidiaconus, in Aſia exiſtens, Viterbij à collegio cardinalium pontifex creatur.

Eo enim tempore, quo Ludonicus in Africam nauigauit, Odoardus regis Angliæ filius, ex Anglia cum ingenti claſſe in Aſiam traiecit, recuperandæ terræ ſanctæ cauſa. Verum dum Ptolemaidi tam diu immoratur, quoad Ludouicus rex Franciæ, vt pollicitus erat, eò ex Africa victor traiiceret ab Arſacida familiari, dum ſolus in cubiculo eſſet, tribus vulneribus petitus, ægrè mortis periculum euaſit, adiuuante altero familiari: qui manum ſicarij tam diu retinuit, donec à domeſticis diſcerptus &

extractus à cubiculo sceleratus Arsacida est. Odoardus autem vbi ex vulneribus conua-
luit, Theobaldum contubernalem suum magno semper in precio habitum, quippe qui
omnes reges & principes Christianos continuò in Sarracenos animauerat, iturum Romã
pontificatus gratia à cardinalibus accitum, nauigio, pecuniis, egregio comitatu mirificè ho-
uit: eo potissimùm tempore, quo Hericus adolescens, Richardi paulo ante mortui comi-
tis Cornubiæ filius, Viterbium videndi Clementis causa venerat. Quo mortuo dũ ado-
lescens ipse ibi aliquandiu moram trahit, malo fato sublatus est: à Guidone enim Monte-
forti, qui tum cum Philippo Francorum rege cathedralem ecclesiam audiendæ rei diui-
næ causa petierat ante aram interficitur, quod à Richardo pater eius Simon in Anglia do-
lo necatus fuerat. Vltus hoc modo patris necem, ad Rufum Etruriæ præfectum incolumis
euasit. Abiere Viterbio hac indignitate moti, nõ ita multò post, & Philippus in Galliã &
Carolus in Apuliã, qui pace cum Sarracenis inita, Theobaldum Sypontum, quod & Ma-
fredoniam nunc vocant, nauigiis appulsum, Ceperanum vsque comitatus est. Inde ver
pontifex per Marsos & Sabinos iter faciens, Viterbium tandem peruenit, vbi à cardinali-
bus perbenignè & honorificentissimè susceptus, coronaque pontificia ornatus omnem
potestatem accipit, quam Christus Petro reliquit. Composito deinde pro tempore pon-
ficatu, ad componẽdam pacem inter Genuenses & Venetos animum adijcit. Hi enim po-
puli inter se magnis cladibus iam dudum decertauerant. Hanc ob rem Philippus rex Fã-
ciæ Cremonæ subsistens, pontificis rogatu vocatis Genuensium & Venetorum legatis pa-
cem inter eos in quinquennium composuit: quo simul omnibus proficisci in Sarracenos
liceret. Quiescebat iam Italia, cum initium perturbandi omnia à Venetis ortum est, nou-
vectigalia exigentibus. Instituerant enim ne quis in sinu Hadriatico nauigaret, maximè
verò Pola Venetias, nisi soluto portorio è mercium numero. Hanc autem indignitatem
non ferentes Bononienses, qui magnæ Flaminię parti tum præerant, triennio varia fortu-
na cum Venetis decertarunt. Demum verò fessi hac lege pacem acceperunt, vt dirupto ca-
stello, quod in primo Padi ostio ædificauerant, quarundam mercium liberam eductionẽ
haberent, ostiorum Padi Veneto libera custodia dimissa. Anconitani quoque indignabũ-
di, quod Veneti Hadriatici maris dominatum sibi vendicarent, vectigalque à nauigantiã-
bus exigerent, ea de re apud pontificem conqueruntur, cuius officiũ est prohibere, ne no-
ua vectigalia imponantur. Is autem Venetis statim imperauit, vt exactionem illam tolle-
rent, qui certe nil aliud respondere, quàm pontificem non habere rei ipsius planam co-
gnitionem, verùm re cognita, tum melius iudicaturum. Non potuit Gregorius rem in-
choatam ex sententia perficere. Eundum erat ad cõcilium, quod Lugduni indixerat, quo
Concilii Lugduni & Palæologus imperator Constãtinopolitanus cum magno comitatu profectus tertiadecima vice in sententiam Romanæ ecclesię Græcos toties defi. cientes pertraxit. Huius pro-
tẽ ea auctoritatem quidam Tartari proceres secuti, sacrum baptisma tum recepere. In-
terea verò vacante imperio occidentali, Rodulphus Haspurgensis comes, ab electoribus
hac conditione imperator creatur, vt sequenti anno Romam peteret coronæ accipiendæ
causa. Florentini autem Guelphi, Gibellinos conciues suos à Gregorio (dum iter in Gal-
liam facit) in patriam reductos, statim eijciunt. Hanc ob rem iratus pontifex eis ius fasq;
omne interdixit: paulumque abfuit quin idem quoque in Bononienses ageret, qui Lam-
bertescos Asinellosque Gibellinos cum præclaris familiis eiecerant: sed hi non ita multò
post pœnas dedere. Nam cum exercitum in foroliuianos duxissent, qui exules suos perbe-
nignè susceperant, eruptione facta, de Bononiensibus ad octo millia cæsa traduntur, qua
quidem calamitate confisæ quędam Flaminiæ ciuitates ab ipsis Bononiensibus statiq; de-
fecere, maximè verò Ceruia, vnde magnum salis vectigal suscipiebant. Gregorius autem
absoluto Lugdunensi concilio, in quo multa decreta sunt, ad electionem summi pontifi-
cis pa-

cis, ad expeditionem in Sarracenos, ad vnionem Græcæ Latinæque ecclesiæ, ad pacem Christianorum pertinentia, iter in Italiam faciens, obuium habuit Alphonsum Castellæ regem, apud Bellocadorum, admodum conquerentem, quòd imperium Rodulpho mãdasset. Verùm accepta pontificis factione, ius omne suum Rodulpho concessit. Pontifex autem perbenignè ab omnibus Italis susceptus, dum iter per Etruriam facit, Florentinos sponte diuitans, ne interdictum tolleret. Aretium peruenit: vbi pontificatus sui anno quarto, mense secundo, die decimo moritur & sepelitur: vir certè in omni vita clarus, prudentia rerum gerendarum, fortitudine animi, qua pecunias & res humiles contemnebat: humanitate, clementia, benignitate in pauperes Christi, & eos potissimum, qui ad gremium sedis apstolicæo confugiebant.

ANNOTAT.

Ratio cur conclauis vsus in creatione Romani pontificis inuentus fuerit. Anno Dominicæ natiuitatis MCCLXVIII. Clemens papa IIII. Viterbij, vbi cum curia sua toto penè sui põtificatus pontificatus tempore permansérat, in die sanctæ Cæciliæ ægrotare cepit, & octauo die pòst morbo senioq; confectus, iij Kal. Decembris obijt. Cuius cadauer honorificè ad Ecclesiam Prædicatorum sanctæ Mariæ ad gradus Viterbij sepultum est. Quo mortuo vacauit sedes propter cardinalium discordiam annos duos, menses ix. & diem. Eo porro vita functo, cardinales, qui tunc in curia Romana præsentes erant numero xvij. in creatione futuri Pontificis dissentire ceperunt, electionisq; ratio adeo discordijs agitata est, vt propè in triennium protraheretur. Sapius siquidem congregati, negotium confecere nulla ratione valuere, dum vnusquisque ipsorum ad pontificatum aspirans, nemini cedere vellet. Eo autem tempore nequaquam vt nunc consuetudo est, cardinales in conclaui recludebantur, sed summo mane singulis diebus si Romæ erant, Laterani: vel in basilica sancti Petri, aut alibi prout occasio sese offerebat: sin autem extra vrbem, in ecclesia cathedrali illius ciuitatis, in qua tunc commorabantur, vnà conueniebant, perinde, ac nostro tempore faciunt, cùm congregationem sunt habituri, de Romani pontificis electione tractantes. Quo interim tempore ad curiã Romanam Viterbium venerunt Philippus Francorum & Carolus Siciliæ reges, collegiumq; proceleri & matura pontificis electione rogantes, parum profecerunt, sed rebus infectis reuersi sunt. Tunc Ioannes episcopus cardinalis Portuensis videns cardinalium pertinaciam, ijs in comitio existentibus, & spiritum sanctum inuocantibus, publice dixit Domine discooperiamus tectum tameræ huius, quia spiritus sanctus nequit ad nos per tot tecta ingredi. Qui etiam cùm papam Gregorium renunciatum animaduertisset, hos de sua electione istos edidisse fertur.

Papatus munus tulit archidiaconus vnus.
Quem patrem patrumfecit discordia fratrum.

Postremo post longissimum duorum annorum, mẽsiumq; nouem interregnum, quod maximo Reipublicæ Christianæ malo & incommodo fuit: à Viterbiensibus propemodum coacti, cum discordantibus animis, vt vnum ex se eligerent, fieri non posset, tandem per viam compromissi, in sex cardinales facti, suadente maximè S. Bonauentura ordinis Minorum generali ministro, Kal. Septem. Anni MCCLXXI. in pontificem maximum renunciauerunt Thealdum, vicecomitem Placentinum, archidiaconum Leodiensem virum sanctum, & religiosum extra collegium cardinalium & absentem. Is in obsequio Christi tunc trans mare in Syria apud Ptolemaidem commorabatur, cum Odoardo primogenito regis Anglorum, tempus oportunum expectans, vt Hierosolymam cum cæteris peregrinis proficisceretur. Qui decreto electionis à collegij legatis trans mare missis, accepto, atque comfirmato mense Decembri ex Syria nauigio recessit, Brundusiumq; primum, demum Viterbium sequenti anno, cardinales erant, ij. idus Februarij venit, Romani pontificatus insigna suscepturus. Inde Viterbio discedens, Romam profectus est, vbi vi. Kalend. Aprilis consecratus & coronatus, Gregorius X. est appellatus. Sedit autem a die electionis annos iiij. menses iiij dies x. Hæc ex registris eius, F. Ptolemæo Lucensi, Martino Polono, Theodorico à Niem, Ioanne de Columna & aliis harum temporum scriptoribus, qui huius Pontificis vitam edidêre,

dére, excepi. Qui pontifex altero post consecrationem anno, Christi verò MCCLXXIIII. magno Christianorum concilio Lugduni in Gallijs congregato, multas super ecclesiæ catholicæ reformatione leges edidit, quas canones appellant. Inter quas has quoque de futura Romani pontificis electione tulit, longissimis interregnis, quæ in posterum accidere possent, remedium aliquod allaturus, quæ processu temporis paululum varietate in hanc propemodum formam ex vsu redactæ sunt.

Præcipuæ leges, quæ in comitijs Romani pontificis seruari debent.

I *Vt noui pontificis comitia habeantur, loco idoneo, vbi pontifex præcedens cum sua curia residens, causarumq; & literarū apostolicarum audientiam habens, mortuus fuerit. Quod si in villa, pago, aut oppido obierit & propterea cōmodè ibidē comitia haberi nequirint, in vrbe, in cuius diœcesi villa, pagus, vel oppidum fuerint, habeantur, nisi interdicta sint. Quo casu in proximiore vrbe non interdicta ipsa electio fieri debet. Si verò ipsa audientia alio loco fuerit, tunc non vbi papa obierit, sed vbi eadem audientia fuerit, futuri pontificis creatio habeatur Gregorius X. & Clemens V.*

II. *Vt mortuo pontifice, comitia non habeantur, nisi ad minus decem dierum spatio interiecto, quo tempore, & cardinales absentes, expectari, & nouem dialia de mortui pontificis per cardinales præsentes celebrari debent.*

III *Vt cardinales omnes quauis ratione à conclaui absentes, nullum ferendorum suffragiorum ius habere possint.*

IV. *Vt non solum cardinales, absentes sed & omnes cuiusuis ordinis, & cōditionis homines in Romanum pontificem creari possint.*

V. *Vt finitis nouem dialibus, sacrisq; die decimo rite sancto spiritui factis omnes cardinales, qui adsunt (siue absentes venerint, siue non) in palatio, in quo mortuus pontifex habitabat, loco tuto, vndique clauso, ac optimè custidito, quod conclaue vocant, recludantur, cum duobus tantum, vel, vt nunc consuetudo est, tribus, aut quatuor famulis, qui eis necessaria subministrent, quo in loco comitia habeantur. Nec alicui præterea fas sit, locum ingredi, vel egredi, nisi infirmitatis causa, certisq; quibusdam hominibus, quorum opera in conclaui existentibus, maximè est necessaria. Is porro locus conclauis nullum intermedium parietem habeat, sed omnes cardinales in cellulis suis laneis distinctis pannis ipsum inhabitent in communi,*

VI *Vt locus, & portæ conclauis diligentissimè custodiantur. si Romæ electio habeatur, primum à prætorianis, deinde à Regulis Romanis, & oratoribus principum sacramento prius astrictis, demum in loco ostio conclauis proximiore ab Episcopis, & conseruatoribus vrbis. Si autem extra vrbem comitia habentur, à loci eiusdem dominis temporalibus eodem iuramento fidelitatis obligatis. Quorum munus est, conclaue custodire, & diligenter cauere, ne quid conclaui inferatur, seu exportetur, quo minus legitima suffragia ferri possint, atque singula scrutari, quæ vel cibi vel alterius rei causa inferuntur ad eos. & prouidere, ne quid detrimenti patiantur cardinales, omnibusq; ipsorum nutibus præsto esse ac eligere pontificem differentes ad maturandum arctare. Milites verò prætoriani, ac Reguli Romani conclaue ab omni impressione tutum reddere debent.*

VII. *Vt cardinales conclaui egredi nulla ratione possint nisi Romano pontifice creato, quod si re infecta egressi fuerint, ad his qui conclauis custodiæ præsunt, iterum ingredi cogi debent.*

IIX *Vt Cardinalibus venientibus post ingressum conclauis, & antè papæ creationem, potestas sit conclaue ingredi, & cum eis suffragia ferre nullusq; cardinalis quauis occasione, aut prætextu etiā excommunicationis vinculo innodatus, ab electione ipsa arceri possit.*

IX *Vt post triduum ingressus conclauis, nisi pontifex renuntiatus fuerit, Episcopi, Reguli Romani, & qui conclauis custodiæ præsunt, maximam in epulis, & cibis, quæ cardinalibus inferuntur rationem habeāt, & illis non nisi ferculum vnum inferri permittant.*

X *Vt in comitijs habendis sub anathematis pœna, nulli fas sit aut largitione vti, aut quicquam polliceri, aut prensare, siue ambiendo, animos cardinalium sibi in noua creatione deuincire. Quo interim tempore cardinalibus nulli alij negocio vacandi eis, potestas q; fit, quo electio maturetur.*

XI *Vt*

XI *Vt nemo Romanus pontifex renunciari possit, nisi duarum partium ex tribus cardinalium, in conclaui præsentibus integra suffragia tulerit.*

XII *Vt mortuo Romano pontifice, omnes ecclesiastici magistratus, & officia statim cessent, atque à muneribus suis vacent præter pœnitentiarium maiorem, minoresq;, & camerarium S. R. E. quorum munera etiam mortuo papa perdurant. Ex libro 6. decretalium, Bonifacij papæ VIII. libro primo, titulo sexto de electione & electi potestate capite tertio Vbi periculum. Item libro Clementinarum primo, titulo 3. de electione & electi potestate. cap. Ne Romam.*

Porro autem iuxta Gregorij X. constitutionem, Aretij, vbi Gregorius X. papa obierat, primum papa creatus est Innocentius V. ex ordine Fratrum Prædicatorum ad episcopatum Ostiensem assumptus anno salutis MCCLXXVI. deinde eo mortuo Hadrianus V. Romæ: nouissimè Viterbij Ioannes papa XXI. Vigesimus vitè dicendus, vt ex ijsdem auctoribus, quos paulò antè citaui, intelligitur. Idem refert glossa capituli, vbi periculum, quam fecit Io. Andr.

INNOCENTIVS V.

INnocentius quintus, Petrus Tarantasiensis antea vocatus, natione Burgundus, ordinis sancti Dominici, vir in sacris literis doctissimus, anno Domini MCCLXXV. Aretij pontifex creatur: vnde paulò pòst Romam abiens in sancto Petro coronatus, statim animum ad pacandas res Italas adiecit. Quare legatos magnæ auctoritatis viros misit, qui & Etruscos in perniciem Pisanorum conspirantes, & Genuenses, ac Venetos de vita ac sanguine inter se certantes, ab armis discedere sub anathematis pœna cogerent. Aderant & oratores Caroli regis, cuius etiam auctoritate rem magis ex sententia confici posse sperabat. Fecere mandata Etrusci, maximè Florentini, quos ob hanc rem pòtifex ab interdicto Gregorij absoluit. Genuenses autem & Veneti, quorum odia magis inoleuerant, in armis continuò erant sese inuicem mutuis cladibus conficientes, quos tamen Innocentius in sententiam suam traxisset, si ei diutius viuere licuisset: adeo ad eam rem animatus erat. Moritur autem pontificatus sui mense sexto, die secundo, sepeliturq; in Lateranensi basilica. Quo minus autem mors eius molesta presbyteris secularibus videretur, effecit eius iudicium paulò antè latum. Nam cum Viterbij inter sacerdotes cathedralis ecclesiæ & fratres prædicatores de corpore Clementis quarti orta contentio esset, vterque enim ordo sanctissimum corpus apud se volebat, adiudicauit id fratribus committi debere, quod diceret sanctissimum pontificem id ita dum viueret, instituisse. Hanc itaq; ob rem leuem offensiunculam Innocentius contraxit, alioqui vir optimus, & de quo bona omnia sperari poterant. 192 Pōt.

HADRIANVS V.

HAdrianus quintus, patria Genuensis, familia Fliscа, Othobonus antea vocatus, Romæ in atrio Lateranensi pontifex creatus. Fuit autem Innocentij quarti nepos: sanctiq́ue Hadriani diaconus cardinalis ab eodem creatus & in Angliam legatus cum summa potestate missus ad sedandum tumultum inter regem & barones ortum. Creatus itaque pontifex, Viterbium statim proficiscitur; Rodulphumq́ue imperatorem ad comminuendam Caroli potentiam, qui tum Romæ omnia pro arbitrio agebat, in Italiam vocat. Verùm Rodulphus Boemico implicitus bello Hadriano satisfacere non potuit. Carolus autem ad declinandum inuidiam intentus, omnem vim belli in Achaiam transfert, viam sibi ad imperium Constantinopolitanum facturus. Verùm mortuo Hadriano pontificatus sui die quadragesimo, in 193. Pōt.

Ita-

Italiam redijt. Moritur autem pontifex Viterbij ante munus consecrationis suæ, sepel-
turque in conuentu fratrum Minorum. Fuerat quidem ei in animo, & ditionem eccles
tutiorem à tyrannis reddere, & constitutionem Gregorij de eligendo pontifice, in melio
rem formam redigere non omnino tollere. Eius autem conatibus & animi magnitudi
mors obstitit. Vacat tum sedes dies octo & viginti.

IOANNES XXII.

1314. Pō. IOannes vigesimus secundus, natione Hispanus, patria Vlixiponensis
Petrus antea vocatus, ex Episcopo Tusculano pontifex creatur. Hic &
si doctissimus est habitus: tamen ignoratione rerum gerendarum, & mo
rum in æqualitate, plus detrimenti quàm honoris & emolumenti, pon
tificatui attulit. Multa enim stoliditatem & leuitatem præ se ferentia e
git, in vno tãtum commẽdatione dignus, quod adolescentes literarum
studiosos, inopes maximè, beneficiis ecclesiasticis & pecunia iuuit. Ve
xabant tum Veneti Anconitanos, quod in Dalmatia mercaturam exercerent, nullo per
soluto Venetis portorio: neque eos (vt par erat) vectigales ecclesiæ pontifex ipse tuebatur
in verbis tantummodo promptus in rebus agendis timidi & infracti animi. Anconitani
autem pontificis auxilio destituti, seipsos colligentes, eruptione facta, Venetos vrbem ob
sidentes, magno illato incommodo propellunt. Vius tamen consilio Ioannis Caietani
cuius nutu omnia tum gerebantur, quod ipsius auxilio & suffragiis pontifex creatus fue
rat, legatos tum ad Palæologum, tum ad reges occidentales misit, qui eos suo nomine co
hortarentur, vt pace inter se inita, arma in Sarracenos & hostes Christiani nominis para
rent. Pollicebatur homo stolidus sibi longam vitam, & diu se victurum omnibus prædi
cabat: quippe cuius vita & mores omnibus patebãt, adeo erat inuerecundi & socordis in
genij. Sed ecce dum hanc stultitiam omnibus prædicabat, camera quædam noua, quam in
palatio Viterbiensi extruxerat, subito corruit, atque inter ligna & lapides inuentus, sep
timadie post tantam ruinam acceptis omnibus ecclesiæ sacramentis, pontificatus sui
mense octauo moritur, Viterbijque sepelitur, vir (vt dixi) admodum literatus, sed pe
rum prudens. Multa enim in vita scripsit, potissimum verò canones quosdam ad Me
dicinam pertinentes. Nam medendi arte admodum peritus habebatur. Scripsit & li
brum, quem thesaurus pauperum vocat. Edidit & problemata quædam, Aristotelem
imitatus. Sed hoc nescio quo pacto compertum est, vt viri quidam admodum literati,
ad res agendas parum idonei videantur. Nescio quò pacto dixi, cum mirum potius o
mnibus videri debeat, vt qui contemplatione delectatur, idem etiam rebus terrenis ac
mum applicet.

ANNOTAT.

Post Innocentij V. mortem, qui ei successit Hadrianus papa V. Gregorij X. de conclaui constitutionem
statim reuocauit. Cuius reuocationem, siue suspensionem, quod ante eius coronationem facta fuisset, inualidam
erat, Ioannes XXI confirmauit. Atque sine conclauis recluſione, qui deinceps ei succesſerunt, Romani pon-
tifices Nicolaus III. Martinus II. dictus IIII. Honorius IIII. Nicolaus IIII & Cœlestinus V. creati
sunt. A Cœlestino vero eadem qua Gregorius X. causa, motu, ipsius Gregorij constitutionem de conclaui-
uis recluſione denuo renouatam, & approbatam, qui ei suffectus est Bonifacius papa VIII. ratam ha-
bens, & confirmans libro decretalium sexto registrauit. A quo deinceps tempore vsque ad nostram memo-
riam perpetuo obseruata est. Hæc ex Glossa capituli, vbi periculum. Cuius auctor fuit Io. Andreæ celeber-
rimus iureconsultus.

NICO-

NICOLAVS III.

Nicolaus tertius, patria Romanus, ex familia Vrsina, Ioannes Caietanus antea vocatus, pontifex tandem creatur, protracta in sex menses electione, non sine magna cardinalium contentione, quorum conclaui senator Siciliæ rex præfuit, qui ad modum instabat, vt aliquis ex natione Gallica eligeretur. Nicolaus autem inito pontificatu, anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimo octauo, Caroli potentiam comminuturus, Etruriæ vicariatum abstulit, quod diceret Rodulphum id ægrè ferentem, non aliter expeditionem pro terra sancta promissam acturum, cum Etruria imperatoriæ iurisdictionis haberetur. Hoc consecutus pontifex, nihilominus Flaminiam ipsamque Bononiam cum Exarchatu Rauennatum, quæ tũ imperatori subserant, in potestatem suam redegit: eoque misit Bertoldum nepotem, Romandiolæ comitem declaratum. Misit & alterum nepotem Latinum cardinalem legatum in Etruriam, qui restitutis vbique Gibellinis, Florentiæ ac in cæteris Etruriæ vrbibus pro arbitrio animi magistratus imposuit. Munus verò senatorium, quod principibus & regibus demandari consueuerat, ipse solus obiuit. Legatos Venetorum (qui tum Anconitanos bello vexabant) à conspectu suo reiecit. Abeuntes præterea ex itinere reuocatos, grauissimis verbis increpauit, & perniciem eorum ciuitati comminatus est, ni ab Ancona oppugnanda desisterent. Tandem verò multis vltro citroque illatis incommodis, æquis conditionibus pax inter vtranque ciuitatem componitur. Huic autem pontifici in animo fuerat duos reges creare, vtrunque Vrsinum: quorum alterum Etruriæ, alterum Lombardiæ præficeret: qui inde Teutonicos partem Alpium incolentes, hinc Gallos Siciliam & Regnum Neapolitanum tenentes, armis in officio continerent. Vt verò id ei facere liceret, Petro Arragonum regi persuaserat, vt iure hæreditario Constantiæ vxoris suæ, regnum Siciliæ repetere anniteretur. Senatoriam autem dignitatẽ ipse à Carolo ad se transtulit: vetuitque perpetuo edicto, ne quis rex aut princeps magistratum ipsum petere aut obire auderet. Fuit autem Nicolaus pontifex (vt auctores scribunt) vir magni animi atq; consilij, adeoque moribus & vita integer, vt vernacula lingua compositus vulgo diceretur. Armator & cultor doctorum virorum, & eorũ maximè, qui doctrinam cũ prudẽtia & religione coniunctam haberet. In partiendis autem dignitatibus & honoribus communis omnibus est habitus. Nam semel habita potestate sacrorum initiandorum, Albanum Episcopum ex ordine Minorum, Ostiensem & Portuensem ex ordine Prædicatorum delegit. Prænestinus & Tusculanus Episcopi seculares fuere. Creauit & duos presbyteros, videlicet Gerardum tituli duodecim apostolorum, & Hieronymum ordinis Minorum, tituli sanctæ Pudentianæ. His addidit duos diaconos, videlicet Iordanem fratrem suum sancti Eustachij, virum multæ doctrinæ & innocentiæ: & Iacobum Columnam sanctæ Mariæ in via Lata, virum exactæ religionis & grauitatis. Aedificiis præterea ædes pontificias exornauit. Aedes enim apud sanctum Petrum percommodè extruxit, quarum partem aliquam adhuc cernimus. Has postea Nicolaus quintus, magna impensa restituit. Cinxit etiam mœnibus in vrbis modum pomarium sancti Petri, quod viridarium nunc vocant. Ecclesiam quoque sancti Petri fere vetustate collabentem restituit, ac pictura summorum pontificum exornauit. Idem etiam fecit in basilica Pauli. Auxit præterea mirum in modum diuinum cultum, aucto canonicorum numero, & seruientium ecclesijs prouentu. Diuisit etiam ordines ecclesiasticos inter se, & quid cuique conueniret ostendit. Habitationes quoque vnicuique assignauit: vt & aduenæ scire possent, quo in loco quisque magistratus, curialis præsertim, inueniri posset. Perfecit etiam Lateranenses ædes ab Hadriano quinto antea inchoatas. Condidit præterea à fundamentis

195. Pag.

mentis Sancta sanctorum, primo sacello iam vetustate collapso, templumque ipsorum pere vermiculato (vt adhuc cernitur) & crustra marmorea exornauit: eoque transtulit apostolorum capita, donec templum Constantinianum sua impensa restitueretur. Quo facto, statim in capsulis argenteis suo iussu extructis, comitante populo in templum relatuit: condunturque in sacello ad eam rem percommodè fabricato. Eodem quoque die Basilicam ipsam consecrauit, pridie nonas Iulij, is dies est habitus. Scribunt historici quidam neminem ante ipsum sacrificare religiosius visum, cum semper dum solennia ageret lachrymas funderet. Erat enim religionis obseruantissimus, & adeo ordinis Minorum, ob contemptum rerum humanarum, amator, vt ipse etiam decretali epistola quædam ipsius ordinis ambigua declarauerit. Vacantibus ecclesijs nullus pontifex celerius ac maturius consuluit, cùm eas statim optimo cuique & idoneo commiserit. Prius enim mores hominum & doctrinam inspiciebat, deinde vacantes sedes his statim committebat: quod dicebat in mora periculum esse, cùm non deessent, qui diuina etiam cupidissimè diriperent & occuparent. Notarios & tabelliones, vtpote sanguine pauperum litigantium viuentes, à se vt pestiferos reiecit, Gregorium decimum & Ioannem vicesimum primum hac in re imitatus. Verùm quoniam vbique terrarum magna in magistratibus corruptela erat, constituit ne magistratus ipsi vllo in loco magis quam annui crearentur: eos si quispiam retinere vlterius ausus fuisset, anathematis pœna notabatur, à qua, nisi à pontifice absolui non posset. Multa præterea constituit, ad vtilitatem cleri populique Christiani pertinentia, vt in titulis suis apparet. Non caruit tamen in tantis laudibus reprehensione. Suos enim ita amasse dicitur, vt aliunde raperet quod eis condonaret. Nam quibusdam nobilibus Romanis castella vi abstulit, ac suis dono dedit, maximè verò Surianum. Vbi idem pontifex cibi ac potus continentissimus, subita tamen morte correptus, tertio sui pontificatus anno, mense octauo, die quintodecimo moritur. Quam mortem prædixisse quendam ferunt, notato per excrescentiam Tiberis vaticinio. Adeo enim in immensum excreuerat, vt altare sanctæ Mariæ rotundæ quatuor pedibus & eo amplius excederet. Eius autem corpus Romam delatum, in sacello beati Nicolai à se condito in basilica sancti Petri sepelitur, tumulo marmoreo & vermiculato opere exornato, quem adhuc cernimus, anno Domini MCCLXXX. assumptionis octaua die. Quo quidem anno Carolus rex beatæ Magdalenæ corpus iam antea à beato Maximino in villa sui nominis conditum, ornatiore sepulchro & maiore sacello exornauit, caputque eius seorsum in theca argentea condidit. In morte autem Nicolai vacasse pontificatum quinque mensibus ferunt. Nam dum Viterbij à cardinalibus noui pontificis electio fieret, præesset que conclaui Richardus ex Hannibaldensium familia Romana, ac sine contentione primaria, qui paulò antè Vrsinum mortui Nicolai nepotem, prætura Viterbiensi deiecerat: erat enim huius familiæ hostis acerrimus: duo cardinales ex familia Vrsina impediebant, quò minus electio fieret, nisi Vrsus in præturam restitueretur. Hanc ob rem Viterbienses Richardum secuti, conclaue ingressi, cardinales capiunt, & in vincula conijciunt. Quod vbi Romæ scitum est, eadem Hannibaldensium factio familiam Vrsinam ab vrbe pellit, quæ statim populariter cum sua factione abiens, Prænestè secessit. Post quintum itaque mensem Gallici cardinales absentibus Vrsinis, suffragijs Italos superantes. Gallicum pontificem creant.

Tiberis inundatio.

MARTINVS IIII.

MArtinus quartus, Simon antea vocatus, tituli sanctæ Cæciliæ presbyter cardinalis, natione Gallus, patria Turonensis, pontifex electus, Viterbij coronari noluit, quod ei ciuitati ob impetum in cardinales factum, interdictum sacris putabat, Vrbem itaque veterem petens, quod Oruietum vocant, eo loci om-

1281. Pri.

nia s

nia solennia peregit decimo calendas Aprilis Resurrectionis autem die sex cardinales creauit: quorum de numero fuere Comes Mediolanensis tituli sanctorum Marcellini & Petri, & Benedictus Caietanus sancti Nicolai in carcere Tulliano diaconus, Regem verò Carolum ad se venientem, non modò perbenignè susceptit, verùm & eidem senatoriam dignitatem, qua à Nicolao priuatus fuerat, restituit, quod non ita ab omnibus probatum est, cum ea res excitatura videretur magnas in vrbe seditiones, reuersis iam Vrsinis & pulsis Hannibaldensibus. Vrsinis enim ob odium in Nicolaum conceptum Carolus mirificè aduersabatur. Ioannes itaque Latini fratris vlturus iniurias, tutaturusque dignitatem sibi à populo Romano traditam comparato satis iusto exercitu, in Viterbienses mouēs, eorum agros longè ac latè populatus est. At Martinus qui tum in Montesiascone erat, Viterbiensium calamitate permotus, Matthæum ex gente Vrsina cardinalem, Romam properè misit ad res componendas: qui ex itinere Ioannem populi Romani capitaneum (ita enim populi ducem appellant) secum duxit. Venerant & eò omnium factionum capita mandato legati: maximè verò Richardus Hannibaldensis, vt ab interdicto, quod Viterbij contraxerat, dum conclaue violenter irrupit, & cardinales Vrsinos in carcerem coniecit, absolueretur legati auctoritate. Is itaque ad cardinalis pedes prouolutus, laqueum collo gerens, quod est maximum pœnitentię signum, ac veniam petens absoluitur. Composita autem hoc modo inter vtranque factionem pace, reuocatoque exercitu Romano ab iniuria Viterbiensium, pontifex Romanis statim concessit, vt ex ciuibus duos senatores sibi deligerent qui vrbem gubernarent. Delecti itaq; duo, Hannibaldus Petri Hannibaldi filius, & Pandulphus Sabellus, qui ciuitatem toto suo magistratu optimè gubernârunt: eo potissimùm tempore, quo Martinus pontifex Palæologum vnionis pacta non seruantem instante Carolo Siciliæ Rege excommunicauit. Tum verò Palæologus Caroli potentiam veritus, clam fœdera cum Petro Arragoniæ rege iniit, qui regnum Siciliæ ob Constantiā vxorem Manfredi filiam, & Corradini neptem, suo iure repetebat. Communi itaque impensa magna classis ab vtroque parabatur. Quare pontifex legatum ad Petrum mittit scitatum, quid sibi vellent tanti apparatus. Cui ille ita respondit, interiorem se runicam laceraturum, si illam arbitraretur suarum cogitationum consciam fieri posse. Abiit itaque re infecta legatus. Petrus verò comparata iam classe in Africam contendes. Hipponensiū littora vehementer populatus, in Sardiniam rediit, expectans vt à Ioanne Prochita res nouæ in Sicilia orirentur, quemadmodum inter eos conuenerat.

Oborti sunt interim & noui motus in Cisalpina Gallia. Nam Vicecomites familia nobilissima, duce Luchino Turrianos admodum potentes, Meodiolano pellunt. Inde verò Luchinus in Etruriam vicarius ab imperatore missis, apud Miniatem oppidum se continens, Florentinos & Lucenses grauissimis incursionibus vexabat, spretis pontificis interdictis quibus hominem à ceruicibus sociorum remouere conabatur. Perusini quoque sumptis armis ita Fulginiates tū inuadunt, vt eorum vrbem vi cœperint, & mœnia aliqua ex parte demoliti sint. Quam ob rem à pontifice sacris interdicti, veniam deinceps meruere, persoluta tamen prius magna pecunia pœnæ nomine. Interim verò Siculi, quorum motus rex Petrus in Sardinia expectabat, superbiam ac libidinem Gallorum amplius ferre nequeuntes suadente Ioanne Prochita, in Carolum coniurationem ineunt, data die ad rem conficiendam, vt cum primum vesperi campana audita fuerit, vbique Galli nullo sexus discrimino habito cederentur. Qua in re adeò certè sæuitum est, vt etiam mulieres Gallico compressu prægnantes cæsæ dicantur. Hinc tritus ille sermo est, cùm quis multorum interitum exoptat, vt vesperas Siculas commemoret. Malum quoque fatum expertus est eodem tempore Guido Appius, cum octingenti equitibus Gallici nominis, ad recuperandam

randam Romándiolá missus pontificis nomine. Nam dum Forúliuij obsidet, essentque erumpendi cupidi ciues, Guido Bonatus astrologiæ peritissimus, conciues suos adhortatus est, expectata astrorum benignitate, vt tum demum erumperent, quando eis signum daret. Fecere illi mandata, & in tempore erumpentes Guidonem cum omnibus fere Gallis interfecere. Atque ita vrbs tanta obsidione liberata est. Carolus autem audita Siculorum defectione & fæuitia, cum magnis copiis in Siciliam traijciens, primo Messanam vrbem obsidet, quam certè per deditionẽ tandem cœpisset, nisi Galli vltionis cupidi, deleturos se vrbem minati fuissent. Tum verò Petrus Arrago tantos motus (vt diximus) expectans, ea de re certior factus, è Sardinia properè in Siciliam traijciens, Panhormum contendit, à ciuibus & Siculis perbenignè susceptus: à quibus etiam regium nomen consectatus est, confluente vndique ad eum omni multitudine. Hanc ob rem Carolus perterritus, Messana relicta, in Calabriam se statim recepit, expectaturus filium Salerni principem, quem paulò post è Narbonensi prouincia cum aliquot cohortibus venturum sciebat. Reprehensus à Carolo Petrus Arrago, quod affinis consanguineusque regnum inuadere ausus esset, respondit se misericordia motum, calamitoso populo & indigna ferenti petitam opem negare non potuisse: quanquam id quoque regnum iure hæreditario ei deberetur, propter vxorem Constantiam Manfredi filiam, & Corradini neptem. Concrescentibus autem vltro citroque iurgiis, res tandem ad singulare certamen deducta est: hac conditione tamen, vt vterque rex centum sibi ad tantum certamen commilitones cooptaret, loco certandi apud Burdegalem delecto.

Vtrique enim rex Angliæ affinitate coniunctus erat, qui tamen certamen, adiuuante Martino pontifice, tandem diremit. Verùm cum nihilominus Petrus Carolum bello premeret, Martinus Gerardum Parmensem cardinalem, legatum Neapolim misit, qui & populos in fide Caroli contineret, & Carolum ipsum adolescentem consilio & auctoritate iuuaret. At verò cum Petrus Rogerium Doriam classis suæ præfectum Neapolim misisset, Carolus aliter sentiente legato & reclamante nequaquam tantum regnum fortunæ committendum esse, in hostem mouens, non longè à Neapoli, ingenti suorum clade superatur: & captus in Siciliam primo, deinde in Arragoniam perducitur. Hoc certè ei non accidisset, si bene monenti legato (vt par erat) obtemperasset. Nam paulò post pater Carolus cum ingenti classe superuenit, qua etiam cum hoste nondum victore decertare potuisset. Martinus autem calamitate Caroli permotus, Petrũ Arragonensem anathemate notat, eiusque regnum in prædam id occupare volenti exponit, subiectos à Petri iuramento absoluit, cruce signatos in hominem concitat, bonorum ecclesiasticorum vsurpatorem, vt ipse dicebat. Milites quoque ecclesiasticos Carolo auxilio misisset, nisi bellum in Flaminia gerere necesse fuisset contra Foroiulianos, qui adiuuante Guidone Montisfeltri comite, deficere ab Ecclesia sunt ausi, & quædam etiam castella haud longè posita oppugnare. Verùm cum Guido ipse pœnitentia ductus, pacem cum Pontifice iniisset, & mœnia Foroiulianorum demolitus est in vltionem Guidonis Appij, & magnam partem Flaminiæ breui recepit. Vrbinum quoque, quod tum oppugnabat, cæpisset, ni Rubeus Anguillarius Etruriæ comes, in oppugnatione ipsa mortuus fuisset. Duorum castris præerant duces, quorum alter in Etruriam missus est, ad eam oram tuendam, quæ ad Soanam vergit: alter verò (quem Iuuenatij comitem vocabant) obsidionem iussu pontificis continuabat, subministrante clanculum auxilio & commeatu oppidanis ipsis Guidone Montefeltrano: Interim verò cùm Martinus curis agitatus addubitaret, à quo duorum populorum, Pisanorum scilicet & Genuensium, contra Petrum Arragonensem auxilium peteret, tanta repente inter hos de possessione Corsicæ contentio exorta est, vt ipsi aliunde auxilium peterent. Legatum tamen apostoli cum pontifex adhortu-

hortatus est, vt tam diu populos in fide contineret, quoad Carolus cum supplemento copiarum superuenisset. Ingressus deinde Neapolim Carolus confirmatisq; ciuium animis, in Africam proficiscens febri correptus moritur: quare ad legatum ipsum totum gubernandæ prouinciæ pondus recidit. Erat tum rumor ac prope constans fama, Philippum regis Franciæ filium comitem Attrebatensem, eius regni causa aduentare: qui tamen deterrere Petrum non potuit, quò minus regnum vexaret, cum iam cóstaret eum cum paratis copiis aduentare. Nam pater Philippus in Arrogoniam cum magno exercitu profecturus erat, ad occupandum Petri regnum à Martino pontifice grauibus censuris prius interpositis, in prædam occupanti datum. Pontifex autem tot curis circunuentus, Vrbeuetanis etiam tumultuantibus (nam Gibellini Guelphos expulerant.) Perusium profiscitur. Vbi non multò pòst lenta febri, diu vexatus, tandem moritur, pontificatus sui anno quarto, mense vno, sepeliturque in cathedrali basilica. Ad cuius sepulchrum multi valetudinarij delati, multi cæci perducti, muti & claudi pristinam valetudinem sanctissimis pontificis meritis à Deo recepere.

HONORIVS IIII.

HOnorius quartus, patria Romanus, è gente Sabella, familia nobilissima, Iacobus antea vocatus, diaconus cardinalis, Perusij pontifex creatus, Romam venit, anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo quinto, fratre eius Pandulpho senatoriam dignitatem tum gerente. Tantæ enim seueritatis & iustitiæ Pandulphus est habitus, vt quoties Romani ciues purgare vrbem latronibus, sicariis, furibus, parricidis vellent (quorum tum in solo Romano magna copia ob seditiones ciuium erat) non alium senatorem, quàm Pandulphum exposcerent. Is etsi podagra & chiragra vexabatur, non tamen animi magnitudine & constantia à bene velentibus superabatur. Eodem quoque morbo ita etiam interdum Honorius laborabat, vt ei instrumentis quibusdam ad id aptè fabrefactis, sacrificare necesse esset. Consilio tamen, & prudentia tantum valuit, vt non multũ corporis vires in eo desiderarentur: quippe cum solus plura prope videret, quàm omnes simul, qui tum in vrbe aderant. Habitauit hic in Auentino apud sanctam Sabinam, egregiasque ædes (quarum vestigia adhuc cernuntur) in monte ipso ædificans eò ad incolendum multos quoq; Romanos excitauit, vnde breui mons ipse frequentibus ædificiis incoli cœptus est. Cum autem neminem lædere in pontificatu suo constituisset, omnibus prodesse quoad fieri poterat, prouocatus Petri Arragonum regis iniuria, qui regnum Siciliæ occupare conabatur, Martini interdicta contra Petrum confirmauit. Rodulphus autem imperator comparandæ pecuniæ studiosus, cancellarium suum è gente Flisca in Etruriam misit: qui populos omnes liberos faceret, & eos potissimum, qui se pecunia redimerent. Persoluêre autem ob eam rem Lucenses duodecim millia nummum auri. Florentini verò sex millia, qui statim liberi omnino facti, magistratum (quem priores artium vocant) addito vexillifero iustitiæ creauere. Non displicuit hæc venditio Honorio, licet indigna tanto principe videretur, quòd ea ratione ecclesiastica ditio futura securior videbatur, cum non amplius imperatori liceret liberas ciuitates vexare. 197. Pan.

Dum verò rex Franciæ vrbem Gerundensem obsideret, curaretq; Petrus Arrago, quo minus in castra hostium commeatus à Narbona ferrentur, acri prælio commisso graue vulnus accipiens, paulò post malè curatus moritur, atque ita Gerunda dedentibus ex pacto ciuibus, in potestatem Regis Franciæ redacta est, qui non diu superuixit. Ex febre enim moritur contracta in castris, dum Perpinianum obsidet. Cuius etiam classis non

multò post in portu Narbonensi à Rogerio Doria capta & incensa est. Duos habuit filios Petrus Arrago, Ferdinandum & Iacobum. Ferdinandum autem natu maiorem Arragoniæ, Iacobum verò Siciliæ regem ex testamento reliquit. Hac autem ratione mortuis primis regibus, bella ad secundos translata sunt: qui hinc Pisanos, hinc Genuenses maritimis præliis insignes, trahere in partes suas conabantur. Verùm hi odio & armis inter se certantes, tanta rabie apud Lamellum insulam Pisano portui vicinam concurrunt, vt ex Pisanis qui triremes quadraginta nouem amisere, duodecim millia hominum desiderata sint, partim cæsa, partim capta: quam quidem calamitatem Honorius ita ægrè tulit, vt paulum abfuerit quin Genuenses obstinatè nimium Pisanos insequentes, interdicto ecclesiastico notaret. Ea calamitas adeò certè Pisanos attriuit, vt nunquā postea vires recuperauerint. Odoardus verò Angliæ rex in Vasconiam tum se contulit, pacem compositurus inter Carolum adolescentem regis Franciæ filium, quem diximus bello captum, & Ferdinandum Arragoniæ regem. Confectis iam ex sententia res erat, & de libertate Caroli agebatur, cum interim legatus apostolicus & comes Atrebatensis, Auelini comite adiuuante, Catinam vrbē occupant, eoque ex Etruria collectas copias transmittunt. Hanc ob rem Odoardus re infecta in patriam rediit. Rogerius autem Doria gallicam classem ex Sicilia redeuntem occupans, Ferdinandi regis fortunam meliorem reddidit. Adiicere certe animum huic bello Honorius non potuit, quod armis à Guidone Feltrano in Flaminia vexaretur. Verùm tandem superato Guidone, totam Flaminiam breui recipit. Non diu tamen post moritur pontificatus sui anno secundo, die vno, corpusque eius à sancta Sabina ad basilicam Petri magni funeris pompa transfertur: sepeliturque sepulchro marmoreo, quod adhuc extat in numerum à Pio pontifice translatum, vt insignia familiæ indicant, cuiusque epigramma: & merito quidem, cum vir fuerit omni vita probatissimus, & Christianæ religionis amantissimus. Nam & Ordinem Carmelitarum non satis in conciliis probatum, mutatis Chlamidibus nigris in albas, & ordinem Eremitarum apud Parisios improbatum confirmauit. Solum autem Cardinalem Ioannem Buccumatium Episcopum Tusculanum, suo pontificatu creauit, viros dicēs & eosdem bonos ac doctos, non etiam rudes & rerum humanarum ignaros, in tantum collegium cooptandos esse. Adeo verò aulicos amauit, vt quotannis, æstate præsertim, Tibur proficisceretur vitandi æstus vrbani cauſa, vnde multæ ægritudines oriuntur. Mortuo autem Honorio, decem mensibus sedes tum vacat. Nam cùm apud sanctam Sabinam conclaue haberetur, multi cardinales repentina ægritudine sunt correpti, quorum de numero moritur Iordanus Vrsinus Comes Mediolanensis, Hugo Anglicus, Geruasius Andegauensis decanus Parisiensis, & Antherus vir insignis. Hanc ob rem soluto conclaui, in aliud tempus magis salubre rem ipsam reiicium maximè verò cum terræmotus ipsi, qui tum permagni fuere, religionem quandam inicerint, quò minus tum quidem id fieret.

NICOLAVS IIII.

198. Pōt. Nicolaus quartus, natione Picentinus, patria Asculanus, Hieronymus antea vocatus, ordinis Minorum frater & generalis, deinde presbyter cardinalis, apud sanctam Sabinam, decimo mense post mortem Honorij pontifex creatur, collocaturque in sede Petri ipsius sancti cathedra. Reate deinde profectus ob seditiones, quæ tum Romæ subortæ erant quosdam cardinales creat ex omni fere religione. Omnes enim pariter amabat: nec plus debere affinibus & cognatis, quàm cuiuis bono arbitrabatur. Virtutes & vitia faciebant, vt in hunc magis quàm in illum inclinaret. Horum de numero quos cardinales creat, fuerere Neapolio Petrus Columna,

Columna, Hugo de Billiamo ordinis Prædicatorum Doctor insignis, Mathæus de Aquasparta Fratrum Minorum generalis, Episcopus Portuensis, Romam deinde post annum rediens, sedatis aliquantulum perturbationibus ciuium, apud sanctam Mariam Maiorem habitauit, quam basilicam ipse vnà cum Iacobo Columna restituit, vt in fornice maiori apparet: vnde Saluatoris ipsiusque pontificis, ac Iacobi cardinalis imago ex opere musiuo adhuc cernitur. Idem quoq; pontifex anteriorem, posteriorem q; partem basilicæ Lateranensis restituit, ornauitq; opere vermiculato, quemadmodum literæ ipsæ indicant.

Interim verò reges Arragoniæ & Siciliæ his fœderibus, adhortante Nicolao pacem inierunt, vt rex Carolus è vinculis missus, sua impensa Iacobum Arragonem Siciliæ regem constitueret: quod nisi triennio id effecisset, in carcerem se rediturum pollicebatur, datis ob eam rem obsidibus duobus filiis. Carolo cui postea regi Vngariæ creato, Martello cognomentum fuit, & Ludouicum, qui post bene actam in ordine beati Francisci vitam in sanctos relatus est. Dum hæc autem in Europa gererentur, Soldanus discordiis Christianorum fretus, Tripolim Asiæ ciuitatem insignem quidem, interfecto Christianorum præsidio, igni ferroque vertit. Parem quoque calamitatem Sydon & Berytus pertulere, nemine adiuuante. Restabat Ptolemais in annos duos inducias à Soldano consecuta: hanc vt tueretur Nicolaus pontifex annixus, milites ad vexillum Christi vocat, ære suo conductos. Hi ad mille & quingenti fuere. Hos postea multi nullo dato nomine, nullis signis & auspiciis, secuti, cum Ptolemaidem peruenissent, non minora Christianis quàm Sarracenis damna intulere. Soldanus autem cum res suas repetiisset, nec redditę essent, nostris omnibus exitium comminatus est. Magna inter Christianos de possessione Ptolemaidis concertatio tum orta erat, cùm eam patriarcha Constantinopolitanus. Templarij Teutonici, rex Cypri, Siciliæ rex Carolus vindicare anniterentur. Erat & Pisanis in animo Ptolemaidę repetere (vt ipsi dicebant) suo iure, quos profecto bellum in Etruria ortum, à tanta rei fœditate auertit. Hi enim Vgolino comite cum duobus filiis, totidemque neptibus in carcerem coniectis, inedia interempto, animos Gibellinorum in Guelphos ita concitarunt, vt omnibus pariter exitium minarentur. In Aretinos primum arma conuersa sunt, petentibus id exulibus Gibellinis. Præerat tamen Arretio Guillelmus Petramala eiusdem ciuitatis Episcopus, cui Feltranus comes & Florentini auxilio venerant. Verùm cum Florentini non satis suis copiis fiderent, etiam cò misere Carolum secundum cum aliquot cohortibus, qui ad pontificem iturus, fortè eà tum iter faciebat. In agro Tifernate collocata sunt castra castris: Tifernum, ciuitatem Gastelli mutato nomine nunc vocant. Commisso itaque prœlio magna statim de Florentinis cædes fieri cœpta est. Verùm non ita multò post mutata fortuna, cadentibus tamen in prœlio Guillelmo Episcopo, & Feltrano comite ex Gibellinis ad tria millia interfecta, & duo millia capta dicuntur. Campaldinum locum vbi pugnatum est, accolæ dixere. Carolus autem tanta victoria potitus recta ad Nicolaum proficiscitur, ac vtriusque Siciliæ regnum feudatario iure obtinet. Hoc vbi Iacobus Arrago intellexit, oppugnare statim Caitam aggreditur. Ne quid autem deesset ad perturbandam Christianorum quietem, inter Philippum Franciæ & Odoardum Angliæ reges, grauissimum bellum exortum est: quæ res & Christianos in Asia mirificè perturbauit, & hostibus nostris delendi in Asia Christianorum nomen audaciam & spem dedit. Soldanus enim qui tum ægrotabat, ad centum & quinquaginta millia hominum, filio duce Ptolemaidem miserat. Interim verò duorum mensium obsidione protracta, patre mortuo, filius statim sufficitur: qui certè acrioribus animis vrbem oppugnans, completis fossis prædaque militibus promissa, ad mœnia vsque iam pugnando peruenerat, cùm iam à Christianis erumpentibus magno suorum incommodo in castra retruditur.

Dum hæc in Asia gererentur, Nicolaus pontifex duos à latere legatos Benedictum Caietanum, & Gerardum Parmēsem in Franciam properè mittit, qui composita inter duos reges pace, eos contra Sarracenos Ptolemaidem oppugnantes animarent. Nam & pacem inter Iacobum Arragonensem & Carolum captum his conditionibus (quas supra memoraui) iam composuerat, quo omnibus in hostem liberius proficisci liceret: & parare classem cœperat, de pace ferè certus. Sed nec reges ipsi pontifici benè monenti obtemperarunt, nec qui in præsidio Ptolemaidis erant inter se dissidentes (quemadmodum poterant) vim hostium propulsarunt. Dilabentibus enim quotidie multis, soli tum ad duodecim millia remansere, qui postea cum patriarcha Hierosolymitano per dromonem ad id seruatum, fugientes primò secunda nauigatione usi, tandem sub ipsam Cyprum naufragio periere. Soldanus autem desertam cultoribus urbem ingressus, eam ferro ac flamma statim euertit, anno centesimo nonagesimo sexto, postea quam à Gotifredo, capta fuerat. In tantis autem malis insula Cyprus & Armenia minor, Cicilia prius appellata, in fide Christianorum tamen permanere. Instabat tum vel maximè Nicolaus, veritus ne hostes reliquum Asiæ occuparent, vt imperator Rodulphus eò copias suas mitteret, Quo non ita multò post mortuo, cum Adolphus de Naussau electus successor, imperij iura repeteret, ab Alberto Rodulphi filio in agro Spirensi prælio interficitur. Vir quidam insignis, sed parum militeac pecuniis potēs: oppressus enim multitudine hostium, potius quam superatus dicitur. Nicolaus autem pontifex tædio animi (vt quidam putant) quòd malit sibi cedere omnia videret: quodque etiam plus quam pontificem decebat, in partes declinauerat, Romæ apud sanctam Mariam Maiorem, pontificatus sui anno quarto, mense vno, die octauo moritur, eoque loci sepelitur, ad caput basilicæ apud Petri Columnæ cardinalis sepulcrum, vt in pauimento cernitur, emblemate & porphyreticis lapidibus notato. Post eius verò mortem cardinales Perusium profecti, quo eis liberius eligere pontificem liceret, rem ipsam discordiis intestinis biennio mensēque tertio in longum deduxere. Interim autem Michael Palæologus imperator Constantinopolitanus moriturus. Quo minus autē eius corpus in loco sepelitur sacro vetuere sacerdotes & monachi, quod occidentali ecclesiæ in Lugdunensi concilio acquieuisset. Andronicus autem Michaelis filius, libenter tum quidem cum Latinis sensisset, si quid auxilij à nostris habuisset, Verùm cum sedes vacaret, destitutus auxilio Andronicus, à fide catholica tandem defecit. Hæc autem incommoda Carolus secundus rex Neapolitanus prospiciens, è Narbonensi prouincio Perusium veniens, cardinales ipsos sæpius ad concordiam & electionem pontificis adhortatus est. Nec id quidem facere destitisset vir insignis, nisi acriter reprehensus à Benedicto Caietano patria Anagnino, quod instando acerbè nimium, ipsis cardinalibus vim afferre videretur, quorum suffragia libera esse deberent.

CAELESTINVS V.

199. Pōt. Aquiliā.

CAelestinus quintus, Petrus Moroneus antea vocatus professione anachoreta patria Esernienſis, secundo à Sulmone milliario cœnobium incolens instante Carolo rege & Latino cardinali, pontifex creatur: adeo maiore omnium admiratione, quo ob sanctitatem vitæ à tanto fastigio rerum sponte remotior esse videbatur. Aquilam itaque post creationem suam profectus, eò statim cardinales omnes Perusio ad se vocat. Instabant tamen illi & literis & nuntiis vt Perusium proficisceretur ciuitatem pontificali dignitati magis conuenientem. Vicit demum Cœlestini sententia, quod ita velle Carolum regem intelligebat. Omnes igitur eo profecti, Cœlestinum ipsum vt verum pontificem adorant. Eius autem coronationi

interfuisse ducenta milia hominum Ptolemæus scribit. & se etiam affuisse fatetur, homines credo motos notitate rei & sanctitate viri, quòd homo heremita ad tantum dignitatis gradum non nisi diuinitus prouectus esse videretur post tam longam eligentium contentionem. Inito itaque pontificatu, duodecim cardinales statim creat, viros integerrimos, quorum de numero duo heremitæ sunt habiti. Verùm cum Cælestinus à priore vita ob pontificatum nequaquam declinaret, adeo benignus & facilis omnibus petentibus erat, vt eadem diuersis concederet: vnde & contemptus dignitatis, & imminutio pontificatus oriebatur. Erat siquidem ob priuatam vitam, quam antea in heremo duxerat, rebus agendis parum idoneus. Hanc ob rem de abrogatione eius mentio fieri cæpta est: maximè verò mortuo Latino cardinali viro optimo, cuius auctoritate Cælestinus tantum pondus adhuc sustinebat. Verùm instantibus acriter cardinalibus quibusdam, maximè verò Benedicto Caietano, viro in iure ciuili & Canonico peritissimo vafroque, qui primum locum apud Pontificem tenebat vt se pontificatu abdicaret ne ecclesia Dei ob imperitiam gubernantis periclitaretur, de omittendo pontificatu cogitare cœpit. Hac autem eius leuitate & superstitione motus Carolus, hominem amicissimum Neapolim perducit, eiusque animum à tanta fœditate rei amouere conatur, clamante vbique locorum populo se nolle alium pontificem quàm Cælestinum, idque ab eodem pontifice precibus & obsecrationibus contendente. Cui pontifex respondit, nil aliud se esse facturum, quàm quòd Deus vellet, quodq; ipse è rep. Christiana esse censeret. Tum verò cardinales abdicationem hominis quærentes, vehementer instant, vt id quamprimum agat, proposito reipub. Christianæ discrimine, quod sua ignoratione imminere omnium cerui*cibus* ostendebant, affirmantes omnia mala tum accidentia, die iudicij sibi imputatũ iri. Motus his verbis vir sanctus & simplex, futurum se in eorum potestate dixit, modò id iure fieri posset. Quare constitutio omnium consensu facta est, licere pontifici abdicare se magistratu. Quam quidem constitutionem Bonifacius octauus eius successor postea confirmauit, quemadmodum libro sexto decretalium apparet. Tum verò Cælestinus ad priuatam vitam se redigens, alterius subrogandi pontificis cardinalibus ex instituto potestatem dat, pontificatus sui mense sexto. Atque ita Benedictus Caietanus plurimorum consensu pontifex creatus, Cælestinum ad hæremum abeuntem, ex itinere ad se retrahit, eundemque præfecto arcis Fumonis, quæ in Hernicis est, custodiendum tradit. Hac ratione motus, vt ipse dicebat, ne auctores seditionum aliquam calamitatem hoc duce ecclesiæ Dei aliquando inferrent, licet reuera hominis sanctitatem admirarentur. Vtcunque est, constat hominem ipsum magnæ ingratitudinis & calliditatis fuisse: quippe qui ambitionis causa & virum sanctum deceperit, dum eum magistratu se abdicare compulit, & captum vitam heremiticam appatentem, in arce Fumonis dolore animi ante tempus mori coegerit, anno vno, mense quinto post initum pontificatum. Sunt autem qui scribant Cælestinum post mortẽ adeo miraculis claruisse, vt plerunq; in conciliis de eo in sanctos referendo habita mentio sit: fuisseque plerosque qui eum pro sancto colerent, & in catalogo confessorum recenserent. Eius autem celebritas quartodecimo calendas Iulij, qua die moritur, quotannis obseruatur ex institutione Clementis quinti Auenioni facta.

BONIFACIVS VIII.

BONIFACIVS octauus, natione Hernicus, patria Anagninus, Benedictus Caietanus antea vocatus, Neapoli pontifex creatur in vigilia natalis Domini M. CCXCIIII. vir quidem doctrina & experientia rerum insignis, Diu enim in curia versatus fuerat, & per omnes dignitatis gradus ad pontificatum, zeo. Pũ

non sine tamen ambitionis crimine peruenerat. Nam dum esset sancti Martini in montibus presbyter cardinalis, adeo dignitatem pontificatus exoptauit, vt nil ambitione & fraude prætermiserit, quod ad eam rem consequendam pertinere arbitraretur. Tantæ præterea arrogantiæ fuit, vt & omnes ferè contemneret, & gratias à Nicolao quarto & Cælestino V. factas reuocauerit. Gibellinos quoque mirificè persecutus est. Hinc oriturilla inter pontificem & Columnenses Gibellinos contentio, qui etiam Anagniæ contra pontificem factionis suæ partes fouebant. Hos itaque maximè verò cardinales duos, Petrum & Iacobum eiusdem familiæ viros insignes, calumniari cœpit, quod thesauros ecclesiæ in morte pontificum diripuissent, quodque libellos famosos contra se sparsissent. Scripserunt siquidem post illatam sibi iniuriam ad reges, ad principes, ad nationes de arrogantia Bonifacij, de ambitione, quod contra ius fasque pontificatus eodem occupasset, reiecto fraudibus Cælestino, eodemque in carcerem coniecto. Sunt enim qui scribant Bonifacium immisisse subornatores clanculum quosdam, qui nocta dimissa quasi cælitus voce in cubiculum Cælestini hominis simplicis, ei persuaderent, vt pontificatum dimitteret, si saluus fieri vellet. Citati autem cardinales cum nusquam apparuissent, Bonifacij pertinaciam veriti, Nepete enim secesserant vnà cum tota Columnensium familia, publico decreto scismatici habentur, beneficiis, dignitatibus, fundis paternis, castellis, oppidis priuantur: quam priuationem Bonifacius postea in decreti formam retulit, vt libro apparet, quem sextum appellant. Sumptis deinde armis Bonifacius, concitatisque multis crucesignatis, eos opprimere conatus, Prænestæ, quod se cum Sciarra viro insigni eorum patruo receperant, obsidione cingit. Dilapsos inde, capto ac direpto Prænestè Zagalorum & Columnam confugientes persequitur: vndemò ita multò post abire ob multitudinem hostium necesse fuit, quibus hęc item castella diripiuntur, maximè verò Columnæ paternum solum. Cardinales autem inde quoque dilapsi, Reate petiuere. Sciarra verò apud Antium multum diuque in nemoribus vixit, fœuitiam Bonifacij veritus: sed in piratarum manus incidens, remigio admotus multas calamitates perpessus est. quanquam sic quidem æquiore animo exilium pati malet, quàm fœuitiem Bonifacij experiri, qui Gibellinos omnes vno odio persequebatur. Notum est illud certe, quo Procheto dixerit Genuensi archiepiscopo, ad pedes eius die cinerum prodeunti. Nam cum dici à sacerdote tum soleat, memento homo quia cinis es & in cinerem reuerteris, dixit mutatis quibusdam verbis, memento homo quia Gibellinus es, & cum Gibellinis in cinerē reuerteris: in eiusque oculos cinerem coniecit, non in caput, vt mos est. Eundemque ob nomen factionis, archiepiscopatu priuauit, licet postea in integrum restituerit, cum intellexisset cardinales Columnenses, quemadmodum ipse suspicabatur. Genuam non petiisse. Pulsis hoc modo Columnensibus, Bonifacius duplicem celebritatem & apostolis & euangelistis, & quatuor ecclesiæ doctoribus, Gregorio, Augustino, Hieronymo, Ambrosio statuit. Idem etiam dum in Vrbe veteri esset, beatum Ludouicum ex regia Francorū stirpe ortum vtpote ex Carolo secundo, ordinis sancti Francisci professum, vt quidam volunt, in sanctos retulit. Idem quoque ecclesiam cathedralem sanctæ Cæciliæ Albiensis ciuitatis, canonicis sæcularibus pulsis inde, regularibus commisit, instante Bernardo Castaneto Albiensi episcopo. Edidit præterea sextum pontificij iuris codicem, suo iussu à tribus doctissimus viris compilatum, quibusdam decretis, nouis à se additis. Vrbem quoque Eugubium, quæ Gibellinorum auspiciis ab ecclesia defecerat, breui recuperauit. Alberto duci Austriæ, imperij confirmationem bis terque petenti negauit. Mortuo autem Iacobo Arragonio, cum Robertus Caroli filius Calabriæ dux in Siciliam traiecisset, Catinamque cœpisset, tantum repentè bellum exortum est, vt tota fere Italia tumultuaret.

Nam

Nam & Siculi Arragonenſibus fauentes, comparata claſſe, Philippum Roberti fratrem bello ſuperant, & captum in carcerem coniiciunt. Quare Robertus relicta Catina, re infecta, in Italiam reuertitur. Fredericus autem Arrago ex Hiſpania cum exercitu in Siciliam delatus, non ſolum Siciliam totam, verumetiam Calabriam recuperauit. In Etruria verò adeò contra Piſanos Genuenſes exarſerant, vt & Liburnum ceperint, incendioque euerterint: & naues onerarias in fluminis oſtio demerſerint, ne Piſanis nauigare liceret. Fiebant hæc in Italia cum magno prouinciæ detrimento, pontifice nullibi ad pacem conficiendam auctoritatem ſuam interponente. Et ne exiſtimares tum Deum cũ hominibus pacem habuiſſe, tantus repentè terræmotus exortus eſt, quantus nunquam anteà quo quidem multis diebus per interualla plurima durãte, ædificia paſſim corruere. Reate pontifex tum erat cum tota curia, qui certè veritus ne ruina ædificiorum opprimeretur, caſulá quandã ex tabulariis ſubtilibus, in medio clauſtro fratrũ Prædicatorum, prato admodum lato, ædificari iuſſit: eoque in loco aliquandiu reſedit, licet horrida ſæuiret hyems. In celebritate namque ſancti Andreæ hæc perturbatio exorbata eſt. Apparuit tum quoque cometes, magnæ alicuius futuræ calamitatis indicium, Verùm Bonifacius poſt tantos & tam diuturnos terræmotus, ad ſe rediens, cardinales aliquot creauit, quorum de numero fuere archiepiſcopus Toletanus, Richardus Senenſis, Nicolaus Taruiſinus, ordinis Prædicatorum magiſter, Ioannes Murro ordinis Minorum generalis Petrus Hiſpanus. Iubileum quoq; idem retulit anno milleſimo trecenteſimo, quo plenam delictorum omnium remiſſionem his præſtabat, qui limina apoſtolorum viſitaſſent, ad exemplum teſtamenti veteris, licet primo quidem apud Iudæos huius longè alia ratio habita ſit. Iubileum namque quinquageſimo quoque anno repetebant: quo debitores à creditoribus laxabantur, vt ait * Ioſephus, & ſerui libertatem vendicabant: vnde libertatis nomen præ ſe fert tam animi, quam corporis. Nam liberi verè hi dici poſſunt, quibus peccata remittuntur. Idem etiam centeſimo quoque anno obſeruari mandauit. Ob hanc rem eo anno tanta vndique hominum multitudo Romam venit, vt vix incedere per vrbem, amplam quidem & vaſtam, liceret. Venerat & Romam Carolus Valeſi comes, Philippi Francorum regis frater, qui filiam Balduini vltimi Conſtantinopolitani imperatoris in vxorem duxerat; à Bonifacioque impetrauerat, vt ſocero ſuo liceret imperium ipſum repetere, à quo depulſus fuerat. Fecerat id quidem libenter Bonifacius, quod ei in animo erat horum principum auxilio exercitum in Aſiam tranſmittere, qui Hieroſolymam recuperaret. Interim verò dum res ipſæ componerentur, & Carolum ipſum patrimonio ſancti Petri cum omni poteſtate præfecit, & legatum in Etruriam miſit, qui nouas ſeditiones compeſceret. Nam à Gibellinis & Guelphis, ad Albos & Nigros transfierant. Verùm cum legatus nil proficeret, propoſitis etiam interdictis, Carolus Valeſius eo pontificis mandato profectus, continere Florentinos non potuit, quò minus Albos non ſine magna cæde ab vrbe ſua pellerent. Albi enim Gibellini tum appellati ſunt. Sed pontifex Hieroſolymitanam expeditionem iam pridem meditatus, Apameenſem Epiſcopum ad Philippum regem Francorum mittit, qui hominem ad eam rem cohortaretur. Is itaque eo profectus cum nil precibus impetraret, minas quidem addidit. Hanc itaque ob rem iratus Philippus, hominem ſubitò in carcere coniicit.

Iubilei ratio. Antiquitum lib. 3. cap. 14.

Quod vbi Bonifacius reſciuit, eò ſtatim miſit Narbonenſem archidiaconum, virum certè inſignem, qui pontificis nomine Philippo mandaret, vt miſſum faceret Epiſcopum Apameenſem. Id ſi non impetraret, diceret audientibus omnibus regnum Franciæ ad eccleſiam deuolui ob contumaciam Philippi, & violatum ius gentium: adderetque anathema, & omnes Francos à iuramento regio abſolueret. Fecit omnia quàm diligentiſsimè archidiaconus, ac regem compulit Epiſcopum Apameenſem dimittere. Rex

autem aliqua ex parte iniurias sibi à pontifice illatas vlturus, edictum proposuit, ne quis quam è regno suo Romam proficisceretur, aut eò pecunias mitteret. Secundo verò post Iubileum anno, Carolus Valesius ad Carolum secundum consobrinum suum se contulit: cuius aduentu motus Fredericus Arrago pacem his conditionibus petiit & impetrauit, vt redditis quæ in Italia cæperat, ei Siciliam, quoad viueret, retinere liceret. Verùm abeunte ex Etruria Carolo Valesio, Albi Florentia pulli Forumliuij populariter commigrarunt: quorum de numero habitus est Dantes Aldegerius vir doctissimus, & sua vernacula lingua poeta insignis; qui postea redire in patriam persæpe conatus est, sed frustra adiuuantibus etiam Bononiensibus, & Canegrandi Veronensium domino, quo cum postea familiariter aliquandiu vixit. Sunt qui scribant Bonifacium hoc tempore Hermanni cuiusdam corpus apud Ferrarienses iam viginti annis pro sancto cultum, exhumari mandasse, ac comburi, habita de eius hæresi quam diligentissima inquisitione. Hunc ego è fatricellis fuisse crediderim, quorum secta tum maximè inualescebat. Interim verò Philippus rex Franciæ, Bonifacij arrogantiam iniquo animo ferens, habito apud Parisios ecclesiasticorum & nobilium magno conuentu, commemoratisque iniurijs à Bonifacio acceptis, eiusque ambitione & malis artibus ad occupandum pontificatum, quem iniustè teneret, ad sedem apostolicam tum vt ipse dicebat, vacantem futurumque consilium appellauit. Qua quidem repercitus Bonifacius, habito generali concilio, Philippum eiusque regnum Alberto imperatori subijcit, quem in initio pontificatus sui repulerat. Tum verò Pilippus superbiam hominis domiturus. Sciarram Collonensem in portu Massiliæ cognitum à piratis redemptum, cum Guillelmo Nogaretio Callo equite fidissimo Romam mittit, hac ratione (vt ipse palam dicebat) vt appellationem suam publicarent. Verùm ei longè alia mens fuit, nam Sciarra seruili habitu Latium ingressus collectis vndique amicis. Nogaretium cum ducentis equitibus Gallis mercede cõductis è militia Caroli Valesij Ferentinum præmittit: qui inde ei, si opus esset auxilium ferret. Ipse verò Anagniam clam noctu ingressus, adiuuantibus Gibellinis, quos Bonifacius diu multumque vexauerat, pontificem nil tale metuentem in domo paterna capit, refractis valuis, captumq; Romam perducit, vbi quinto & trigesimo die pòst dolore animi confectus perijt, pontificatus sui anno octauo, mense nono, die decimo septimo: sepeliturque in basilica Petri sepulchro à se antea extructo, quod quidem adhuc extat in cellò à se condito opere vermiculato. Idem quoque suggestum condidit cum porticu apud basilicam Lateranensem, in quo execrationes in cœna domini fiunt: quoque in loco & Philippum regem Franciæ, & Columnenses anathemate notauit. Moritur autem hoc modo Bonifacius ille, qui imperatoribus, regibus, principibus, nationibus, populis terrarem potius, quàm religionem inijcere conabatur: quique dare regna & auferre, pellere homines ac reducere pro abitrio animi conabatur, aurum vndique conquisitum plus quàm dici potest, sitiens. Discant itaque huius exemplo principes omnes tam religiosi quàm sæculares præ esse clero & populis, non superbè & contumelioſe, vt hic, de quo loquimur, sed sancte & modestè vt Christus rex noster, eiusque discipuli ac veri imitatores: & malint à populis amari, quam timeri, vnde tyrannorũ pernicies oriri meritò solet. Sunt qui scribant hunc quoque discordias inter Italos aluisse: maxime verò inter Genuenses & Venetos populos quidem nauali prœlio satis potentes.

BENEDIETVS. XI.

BEnedictus vndecimus, natione Italus, patria Taruisinus, Nicolaus antè vocatus, cardinalis Ostiensis, Romæ calendis Nouembris pontifex creatur, Hic enim ab ineunte adolescentia ordinem prędicatorum ingressus, tantum virtute & doctrina apud fratres suos valuit, vt eum per omnes magistratus ad Generalis dignitatem prouexerint, Vnde & pontifex creatus, magnum breui tempore virtutis suæ documentum præstitit. Ita enim vixit, vt post mortem inter beatos merito censeatur. Inito autem pontificatu Nogaretium & Sciarram, omnesque Anagninos cum his in capiendo Bonifacio sentientes, & citatos antea ad iudicium nec apparentes, grauiore anathemate notat. Cognita quoq; regis Philippi causa hominem Bonifacij censuris irretitum absoluit, in gratiam præterea recipit Ioannem & Iacobum cardinales Columnenses, quos ingenti odio Bonifacius factionis Guelphæ studiosus, plus quam pontificem decebat, persecutus fuerat. His quoque bona restituit, à galero tantum rubeo, quo à Bonifacio priuati fuerant, sed breue tempus, abstinere sunt iussi. Compositis autem hoc modo in vrbe rebus, creatisque cardinalibus quibusdam, quorum de numero Nicolaus Pratensis ordinis prædicatorum est habitus, animum statim ad componendam Italiæ pacem adiicit. Verùm quia in Etruria magis, quàm alibi seditionibus laborabatur, eo Nicolaum Episcopũ Ostiensem cum summa potestate mittit: qui & nouos magistratus Florentiæ constituit, in illisque ædibus collocauit, quas nuper ad recipiendos magistratus ædificauerant, dominorum palatium nunc vocatur. Tum verò Nicolaus plura his sibi licere arbitratus, de reducendis exulibus mentionem facit: quod vbi ex animi sententia non impetrauit, proposito anathemate, Pratum se contulit, mortuo deinde non ita multò post Benedicto pontifice tumultuantibus in Etruria omnibus exules omnium ciuitatum in agrum Bononiensem conuenientes, primo ingredi Florentiam instituunt, atque ita clam noctu apud portam, quæ Bononiam ducit, mœnia nondum perfecta superingressi, vsque ad templum diuæ Reparatæ paulò antè inchoatum perueniunt. Verùm dum & prædam cupidè nimium quærunt, & amicos consulunt, quid maximè agendum censeant, hostibus suis sumendi animos, & capiendi arma tempus dant: à quibus nõ sine multorum cæde properè expelluntur. Conducto deinde Roberto Calabriæ duce, non solum sua tueri, verùm etiam aliena oppugnare ausi, Pistorium obsidione cingunt, adeò egregiè ab his, qui in præsidio erant defensum, vt eruptione facta, Robertum cum exercitu Pratum vsque repulerint. Benedicti autem viri optimi ac sanctissimi mens fuerat, pacata Italia, Tartaros, Syriam & Palæstinam ingressos iuuare, à quibus literis & nunciis ad tantam rem confidendam continuò inuitabatur. Mortuus itaque Perusij (eo enim profectus cum curia fuerat) pontificatus sui mense octauo, die decimo septimo, rem destinatam omittit. Sepelitur autem magna pompa, vt par fuit, in ecclesia fratrum Prædicatorum, nonis Iunij millesimo trecentesimo tertio. Fuisse autem Benedictum virum optimum ac sanctissimum, declarant miracula à se post mortem edita, sanatis ægrotis, pulsisque dæmonibus è cordibus obsessorum. Vacauit tum sedes à nonis Iunij vsque ad Nonas Iulij insequentis anni, licet cardinales in conclaui ob eam rem constituti, à Perusino populo impulsi persæpe sint, minis interdum additis, vt pontificem deligerent.

CLEMENS V.

CLemens quintus, natione Vasco, Burdegalensis Episcopus, Bertrandus Gotho antea vocatus. Perusij à collegio cardinalium absens, post longam contẽtionem pontifex tandẽ creatur, Is autem electioni cõsentiens, ex Burdegala Lugdunum 202. Pet.

pro-

profectus, eò cardinales omnes ad se vocat: qui sine mora pontifici obtemperarunt, atque ita curia Romana in Gallias translata est, millesimo trecentesimo quinto: vbi etiam ad septuaginta quatuor annos remansit cum magno Christianorum incommodo, pontificum verò vrbis Romæ cuius templa magna ex parte ob solitudinem & situm corruere, absentibus his, ad quos quidem ea restituere pertinebat. Coronationi autem pontificis interfuere, & Philippus rex Franciæ, eiusque frater Carolus nuper ex Italia reuersus, Ioannes Britanniæ dux, qui ruina muri oppressus moritur, cum plerisque aliis, dum pompa coronationis, vt fit per vrbẽ ducitur. Philippus quoq; rex ea ruina aliqua ex parte debilitatus est. Pontifex autem in tanta trepidatione ex equo deturbatus, solum carbunculum ex tiara amisit, precij aureorum sex millium, vt quidam scribunt. Peracto deinde solemni, sedatisq; rebus omnibus, Clemens multos cardinales Gallicos tum creat, ex Italia nullum, licet Ioanni & Iacobo Columnensibus dignitatem cardinalatus integram restituerit. Tres præterea cardinales cum senatoria potestate Romam misit, quorum auspicijs vrbs ipsa atque Italia gubernaretur. At verò cum cerneret Genuenses & Pisanos inter se grauissimo bello implicitos, interimque Sardiniam à Sarracenis occupatam esse, insulam hac conditione Frederico Siciliæ rege concessit, vt primo quoque tempore eam pullis inde hostibus recuperaret. Veneti autem cum Carolo secundo contra imperatorem Constantinopolitanum fœdus ineuntes, eò Rasianum regem perpulere, millesimo trecentesimo septimo, vt orthodoxe fidei rationem à Romano pontifice petierit. Verum cùm postea Veneti ac Carolus refrixissent, Rasiani ipsi malo exemplo sententiam mutant. Interim verò apud Nouarienses noua hæresis à Dulcino & Margarita inuenta est, qua marcescentes fœminæ simul habitantes, in omnem libidinem prolabebantur. Fraticelli hi sunt appellati, quos opprimere Clemens conatus, eo statim milites quosdam cum apostolico legato misit, qui eos in alpibus positos, partim inedia & frigore, partim armis oppressit. Dulcinus autem & Margarita viui capti, membratim lacerantur: eorumque ossa combusta dissipantur. Rescitum quoq; eodem fere tempore est, Templarios olim Christi militesTemplarij ad Sarracenos defecerunt. nostris ad Sarracenos defeciſſe: Hanc ob rem interfecti illi sunt, qui comprehendi potuere: eorumque bona partim Rhodiis militibus, qui insulam paulò antè occupauerant, partim verò nouis religionibus sunt attributa. Iudæos quoque Philippus rex Franciæ cum singulis vestimentis è prouincia sua deiecit, direptis eorum bonis ob maleficia quædam & auaritiam. Verùm cum non ita multò pòst Albertum imperatorem Ioannes ex fratre nepos interfeciſſet, omnes ferè ciuitates Cisalpinæ Galliæ dominos sibi eos delegere, quos antea capitaneos habuerant. Capitaneos enim præfectos vrbium vocant, vt Verona Scaligeros, Mantua Passerinos, Patauium Carrarienses. Estenses autem iampridem dominatu Ferrariæ potiebantur, sed tunc potissimum Mutinam in potestatem suam degere. Nec indignatus est Carolus secundus Neapolitanus rex, Beatricem filiam Azoni Marchioni Estensi vxorem tum collocare. Verùm Friscus eius filius nouercam sibi suppositam cernens patrem in carcerem coniectum necat, Ferrariaque potitur, imperium à Venetis auxilio ad expugnandum Thealdum, castellum (ita accolæ vocant) ponti impositum. Tum verò cardinalis cognomento Pelagura, Bononiam à Clemente missus Venetis sub anathematis pœna imperat, vt à re Ferrariensi abstineant. Optabant quidẽ Ferrarienses ipsi ditioni ecclesiasticæ subesse. Hanc ob rem Veneti maturandũ rati, castellũ die noctuq; oppugnatum tandẽ, capiũt: quo facto, Friscus ipse vindictæ cupidus, dimidiam Ferrariæ partẽ incendit, potissimùm verò eorũ domos, qui rebus nouis studere videbantur. At ciues tantã iniuriã non diutius laturi, sumptis armis Frisco dominatu iecto, Venetis sese dedunt, cum cernerent se ab his egregiè defendi posse. Quare Pelagura indignatus,

cruce

cruce signatos in Venetos & Ferrarienses vndequaque properè ad se vocat. Clemens verò cognita Venetorum contumacia & regnandi cupiditate, eis anathemate notatis sacra interdicit: pro seruisque direptis eorum bonis, vbicunque locorum reperirentur, haberi iussit. Quamobrem gens ipsa mercaturæ admodum dedita, & in Anglia & in Gallia maxima incommoda perpessa est. Alios præterea cardinales in Etruriam bellis tumultuantem pontifex misit, qui Roberto Calabriæ duci, Florentinis ac Lucensibus reliquisq; prouinciæ populis mandarent, vt oppugnare Pistorium desisterent. Paruere tum omnes præter Florentinos & Lucenses: qua re his quoque à sacris interdictum est. Verùm abeunte Roberto Auinionē salutandi pontificis causa, Pistorienses diutino bello fatigati, deditionem tandem fecere. Ceptę vrbis Florentini & Lucenses mœnia euertunt, fossas cōplent, agrum sibi diuidunt: à sanguine tamen ciuium temperatum est, Solum vrbis vtrique populo commune remanet. Quod quidem Florentini non ita multò pòst contra fœdera inter se & Lucenses inita occuparunt, ducto circunquaque muro, eliminatisque fossis. Iidem præterea vt omnia circunquaque tutiora haberent, Acianum gentis Vbaldinæ castellum in agro Mugellano positum, emptum pecunia diruunt: in planoque haud longè Scarparia, vt paucis ante annis in valle Arpi Ceselfranum & sanctum Ioannem, condunt. Missus tum quidem in Etruriam Neapoleo cardinalis Vrsinus, qui res ipsas componeret, spretus à Florentinis & Lucensibus, eò iræ prorupit, vt anathemata & interdictum publicè continuaret. Hanc ob rem Florentini clerum ipsum grauissimis exactionibus diu multumque vexarunt. Vsi præterea hac sæuitia sunt: nam Cursium Donatum ciuem egregium & de rep. benemeritum, interfecere, quia Hugutionis Fagiolani filiam in vxorem duxerat, adeo nobilitatem odio habebant. Verùm cùm postea Pelaguram legatum in recuperanda Ferraria castelloque Theodaldo à Venetis occupato iuuissent, à pontifice in gratiam recipiuntur, millesimo trecentesimo nono.

Eodem verò anno Carolo secundo rege Neapolitano mortuo, filius Robertus in regnum à pontifice missus, Bononiam ad Pelaguram proficiscitur: quem statim ecclesiæ nomine tumultuanti Ferrariæ præfecit. Is autem Neapolim iturus, Degum Catelanum virum insignem, cum cohorte equitum in præsidio reliquit. Qui vbi continere Ferrarienses vrbis & minis in officio non posset, equites ex arce in ciues dimisit: quorum de numero multos certe trucidauit. Ad octo nanque & viginti ex optimatibus Estensium dominatum appetentes laqueo necauit. Eodem verò tempore Henricus Lucemburgensis à Germanis imperator electus, hac quidem lege à pontifice confirmatur, vt intra biennium coronam Romæ habiturus, Italiam ingrediatur. Hoc autem animo egerat pontifex, vt imperatoris aduentu motus Italici comprimerentur. Imperator itaque omnia se facturum pollicitus, oratores statim in Italiam ad populos & principes mittit, maximè verò ad Florentinos, qui tum Arretinos vexabant: petitque vt sibi & exercitui suo hospitium in vrbe parent, ac vexare Arretinos desinant: Respondere tum Florentini, tantum quidem principem imprudenter agere, qui barbaros in Italiam ducere conetur, quam ipse imperij causa à barbaris tueri deberet. Arretinis præterea imperatorem ipsum non benè consulere, quos sciret Guelphos quidem ciues suos expulisse: exules enim ab imperatore restitui consueuisse, & extorres retineri. Ferunt tum Dantem Florentinos cæcos appellasse, quod imperatori tam insulse respondissent: quo certè nil poterat, esse magis à republica sua alienum: maximè autem tanto principe cum tanto exercitu hostili animo aduentante. Animos siquidem eis dabant Roberti regis promissa, qui in regnum proficiscens, factionis Guelphæ defensorem acerrimum vbique se futurum pollicitus erat. Imperator autem ad Taurinos Alpes transgressus, in plana descendens, omnes ferè ciuitatum principes honoris causa obuios habuit, Duę tum præerant Mediolani factiones:

qua-

quarum altera Turrianorum, altera Vicecomitum habebatur. Guelphis præerat Guido Turrianus populi capitaneus, vt gentis vocabulo vtar: Gibellinis verò Maphæus Vicecomes. Veritus autem Guido, ne Vicecomes Henrici gratiam ob factionem præoccuparet, contracto exercitu in agro Mediolanensi castra ponit, visurus, vt ipse dicebat, qui nam vrbem se inuito ingrederentur. Tum verò Maphæus nunciis imperatorem ipsum properè Mediolanum vocat ad vrbem, vt ipse dicebat, imperij Romani domicilium. Henricus itaque copias vrbi admouens, magnos tum quidem tumultus ingressu iam Guidone concitauit, quos statim rebus hoc modo compositis repressit, vt Guido Vercellis potiretur, Maphæus verò equitum suorum dux & præfectus haberetur. Potitus Mediolano imperator, omnes fere ciuitates statim in deditionem accepit, præter Alexandrinos. Coronam itaque ferream Mediolani accipiens, quam modo etiam de more capere debuerat, tanta ciues impensa vexauit, vt grauata onere plebs, quæ libertatem sperabat, arma sumpserit. Tum verò Germani cum ab vtraque factione suos caedi viderent, ex suburbiis vrbem ingressi, factionum capita aduocant. Galeatius autem Maphæi Vicecomitis filius, relicto domi genitore, cum magna clientum manu ad imperatorem proficiscitur, ostenditque Turrianos tyrannidem vrbis affectantes, tantum tumultus concitasse. Hanc ob rem Germani cum Gibellina factione in vnum conuenientes, Turrianos nonnihil apud plateam sanctæ Mariæ nouæ resistentes ab vrbe pellunt, qui Guidone suadente, Vercellas populariter petunt. Ex hacautem factione ad triginta interfecti referuntur, quorum de numero quatuor Turriani fuêre. Mouens deinde Cremonenses & Cremenses Henricus, qui Gibellinos eiecerant, Guelphos ad supplicium vocat, sed libera Cremonensium deditio, Henricum mitiorem reddidit. In Cremenses aliquantulum sæuitum est, & eorum mœnia funditus euersa sunt. Parmenses autem timore perculsi, qui Gilberto Corrigia suadente, Rubeos in vrbem acceperant, pulsis Guelphis imperatoris vicarium recipiunt. Tutati sunt aliquandiu se Brixiani. Verùm cum acriter ab Henrico oppugnarentur, noctu ad Montana confugientes, vacuam cultoribus vrbem reliquere. Ingressi itaque Germani, vrbis mœnia conseliti demoliuntur. His autem vicinorum calamitatibus perterriti Mantuani, Veronenses, Vicentini, Patauini, Taruisini, Veneti, mandata imperatoris statim fecêre, Placentini quoque pulso Alberto Scoto Guelphorum duce, imperatoris præfectum susciepiunt. Compositis itaque hoc modo Cisalpinæ Galliæ rebus, imperator Amedeo Sabaudiæ comite, Pisanorum Genuensiumque oratoribus subsequentibus, per Placentinos iter faciens Genuam proficiscitur. Quò etiam non ita multò pòst applicuere & legati Roberti Neapolitani & Frederici Siculi regis: illi simulatam, isti veram amicitiæ præ se ferentes. Nam Robertus rex marescallum suum cum duobus millibus equitum in Etruriam miserat, qui Florentinis & Lucensibus, si opus videretur, contra imperatorem auxilio essent. Verùm Henricus Pisas classe delatus, præmissis terrestribus copijs, maximis incommodis Lucenses afficit. Libuit hactenus commemorare has incommoda Italis illata, quorum omnis culpa à quibusdam in Clementem transfertur, qui Henricum impulerit cum exercitu Italiam ingredi. Sunt tamen qui scribant id ex vtilitate prouinciæ à Clemente factum ob intestina mala, quæ quotidie cum magna hominum cæde in vnaquaque ciuitate, imò in quouis paruo etiam castello, committebantur. Cædebantur ciues, necabantur senes, allidebantur infantes nec vllus crudelitatis modus inerat. vnde Clementi placuit, quod scriptum apud Homerum est, Vnus sit princeps, ad quem omnia referantur. Henricus autem Romam veritus arripiens, cum quingentis equitibus Ludouicum Sabaudiensem Amedei filium præmittit, qui certè apud Stephanum Columnam non Longè à Lateranensi palatio diuertens, magnum

gnum Vrsinæ factioni timorem iniecit. Henricus tamen Viterbium primo, inde Romã veniens, effuso obuiam honorato quoque cum vrbana multitudine perbenignè susci-pitur. Coronatus deinde à tribus cardinalibus. Romanos omnes in verba sua, vt mos est, iu-rare compulit, edito ingẽti conuiuio cui omnes ciuitatis proceres, exceptis duntaxat Vr-sinis, interfuere. Ne tamen in tanta celebritate quicquam tumultus ob concitatas homi-nũ mentes oriretur, milites suos in theatris thermis locisq; munitis pro statione colloca-uit: quibus præsidiis adeò confisus est, vt ausus sit etiam tributum insuetũ à populo exige-re. Qua ex re omnes vtriusque factionis ciues, ad Vrsinos confugiunt: qui ędes suas prope Tiberim & Hadriani pontẽ sitas, validis præsidiis cõmunierant. Tum verò imperator ira percitus, sagittarios nauales à Pisanis missos, in vrbẽ cõtra Romanos vocat, quos certè nil tale metuentes, Ioannes Roberti regis frater, qui suas nauales copias sub Auentino col-locauerat, facilè in fugam vertit: & intromisso equitatu haud longè instatiuis colloca-to, populo Romano adiuuante, imperatorem ipsum Tibur abire coëgit. Discessit & Ioannes Roberti frater cardinalium iussu, vrbemque pacatam reliquit. Henricus autem Perusio iter faciens, cum Arretium peruenisset, Robertum regem maiestatis reum fa-cit: citatumque nec apparentem regno priuauit, improbante eam rem Clemente, quod in loco nequaquam idoneo tantam rem, nec ad se pertinentem peregisset: pontificis enim propriũ esse dicebat, regnum Siciliæ cis & vltra Pharum dare & adimere. Mouẽs Arretio imperator, in Florentinos & Lucenses cum Roberto sentientes copias ducit. Verùm cùm vrbem oppugnare non posset, occupato Bonitio, eodemque munito, Senensibus bellum indicit, qui auarè nimium ac malignè commeatus ei subministrabant. At verò cum æ-grotare cœpisset, ad Marcereti balnea se contulit, vnde multo imbecillior quàm anteà ad Bonconuentum rediit. vbi post aliquot dies moritur, non sine suspicione dati à Floren-tinis veneni, subbornato pollicitationibus & præmijs monacho quodam, qui ei eucha-ristiam veneno illitam dederat, vt nonnulli scribunt.

Pisani autem mortuo imperatore Florentinorum potentiam veriti, Hugu-tionem Fagiolanum ducem sibi ac tyrannum deligunt: qui paulò pòst ab equitatu cum Henrico militare solito adiutus, Lucenses agris mulctatos, in potestatem suam redegit. Clemens verò ad cætera mala, quæ Italia patiebatur, audito incendio basilicæ Con-stantinianæ vehementer indoluit: pecuniasque clero ac populo Romano misit ad tem-plum restituendum, licet eo anno tanta caritate penuria rerum laboratum in regno fuit, vt vix ad cibum & potum satis pecuniarum haberet. Quæ quidem malæ & frequen-ter eclipses solis cometæque portendebant, & ipsa pestis, qua fere vbique tum laboratum est. Clemens autem cum animum ad coponendum ecclesiæ statum adiecisset, sacris ordi-nibus ter habitis, & plerosque cardinales viros optimos creauit, & tribus conciliis di-uersis in locis variisque temporibus habitis, multa prudenter & maturè egit. Nam & Dulcini sectam ecclesiasticos impugnantem, vt dixi, perdomuit: & Templarios fustu-lit in maximos errores prolapsos Christum scilicet abnegantes, eorumque bona Hie-rosolymitanis militibus addixit, & regi Franciæ apud Pictauium quæda m inhonesta pe-tenti, quò minus id impetraret, restitit: nam & damnari Bonifacium, & absolui Nogare-tium ac Sciarram petebat. Primum certe nunquam obtinuit, secundum postremo impetrauit, pollicente Nogaretio se iturum pœnitentiæ gratia contra Sarracenos. Quam quidem expeditionem Clemens ipse maximè optabat, vt ex eius concilijs apparet. Præterea verò & Cælestinum quintum approbatis eius miraculis, in san-ctos retulit sub nomine Petri confessoris: & librum Clementinarum à se compo-situm in Viennensi concilio edidit. Deinceps verò variis ægritudinibus afflictatus: nunc dysenteria, nunc stomachi ac laterum dolore cruciabatur: octauo pontificatus

sui

sui anno, mense decimo, die quintodecimo moritur. Vacat tum sedes annis duobus, mensibus tribus, diebus septemdecim, dum non satis inter Cardinales constat, quem pontificem magnum diligant. Nec minor quidem discordia inter electores imperij tum fuit mortuo Henrico, cum alij Ludouicum Bauariæ, alij Fredericum Austriæ duces proponerent. Quibus inter se prælio concurrentibus, superato Frederico, tanta superbia Ludouicus elatus est, vt absque auctoritate Romanæ sedis & imperatorem se appellauerit: & ita Vicecomitibus in Cisalpina fauerit, vt Mediolano potiti sint, quò ei facilius Romam proficiscenti liceret ad coronam auream, vt mos est, accipiendam. Tum verò Etrusci omnes, ac maximè Guelphi trepidare cœperunt, quod cernebant Ludouicum imperatorem omnia imperij iura, adiuuantibus Vicecomitibus & Hugutione Fagiolano Pisanorum & Lucensium tyranno, breui repeturum. Hanc ob rem & Guidonem Petramalam Episcopum Artetinum ac dominum, & Philippum Tarentinum principem Roberti regis fratrem, in partes suas pollicitationibus & muneribus pellexerunt. Multum enim Philippus equitatus disciplina rei militaris tum valebat.

ANNOTAT.

Clemens Papa V. comitiorum pontificalium legibus à Gregorio X. editis confirmatis, nonnulla addidit, seu suppleuit in generali concilio Viennensi, quæ etiam supra annotaui, à Ioanne papa XXII. in libro Clementinarum primo, titulo tertio de electione, & electi potestate, cap. Ne Romani pontificis, &c. posteà rigorata. Postremo Clemens VI. bullam de moderatione legis cibariæ cardinalium, in conclaui recluforum fecit, quæ in libro ceremoniali extat. De quibus omnibus latissimè in libris, quos de varia creatione Romani Pont. scripsi, disserui.

Ratio creandi Romani pontificis.

Rationem verò, qua Romani pontifices deinde creari consueuêre breuibus subijcere placuit, vt nihil postremo desit, quod accuratus lector desiderare possit. Est autem eiusmodi.

Patres conclaue ingressi diem integrum sequentem formandis legibus impendunt, ad sanam Romani pontificis administrationem maximè necessarijs, quibus patrum quisq; subscribens iureiurando votique promittit obtemperaturum se illis, si pontifex factus fuerit. His actis, statoquodam die prima comitia vocari dicuntur. Mane autem eius diei patres omnes induti pallijs, a summo deorsum apertis, quas crocei ornant, in capellam vbi corpus Christi asseruatur conueniunt. Ibi diuina spiritus sancti vi te sacra celebrantur. Quibus absolutis, suo loco disponunt se per subsellia. Quisque autem quos eligere decreuit, in codicillo annotat, scribit, hunc q; suo annulo obsignat. Inde tres ex partibus ad altare ascendentes, Decanus videlicet, presbyterorum, & diaconorum primi calicem, in quo eo die, sacra facta sunt, ad medium altaris constituunt, cuius stolæ ipsi omnium, ac inspectores astant.

Post hæc eodem ordine procedunt & reliqui patres, atque ante altare in genua procidentes, codicillum sigillatim in calicem dimittunt. Id autem postquam ab omnibus factum est, tres illi, quos dixi, calicem ipsum ad cæteros inferius consedentes, sublatum altius ostendunt, consistentes in subselliorum medio, vt spectari, & audiri à circumstantibus possint: numerant mox codicillos, quorum, vt conuenisse numerum inuenitur, singuli à Decano aperiuntur, & leguntur, ac diacono proximo pronuntiandi traduntur. Quisq; papirum tenens, ac sigillare, quos quisque eligit, chirographo annotatus. Nullus autem ex Alexandri III. constitutione pro pontifice haberi potest, nisi qui duarum partium ex carnalibus integra suffragia tulerit. Qui numerus si ex codicillis adimpletur, tum pontifex creatus est: sin minus, liberum est cuiq; quem voluerit patrum, non electum à se scripto, voce eligere, quæ electionis ratio accessus appellatur. Raro autem quempiam ex solis codicillis eligi, vocum accessio conficere totum opus solet. Alius est quoque electionis modus, qui per adorationem dicitur. Hoc autem est, cùm duæ partes cardinalium non expectata, vt vocant, scrutinio, sed voce tenus omniũ cõsensu, & voluntate quempiã ex carnalibus in Romanũ pontificem salutãt, atq; venerantur. Qua ratione Iulius III. Marcellus II. & Paulus etiam IIII. renuntiati fuerunt.

IOAN.

IOANNES XXIII.

IOannes vigesimus tertius, Iacobus Caturcensis anteà vocatus, Episco- 203. Pōt
pus Portuensis post longam viginti trium cardinalium altercationem Lugduni pontifex creatus, nonis Septembris in ecclesia cathedrali coronam pontificatus accepit. Inde verò Auinionem cum curia profectus, octo cardinales in ieiuniis quatuor temporum aduentus Domini creauit: quorum de numero fuit Iacobus Caturcensis eius ex sorore nepos, & Ioannes Caietanus sancti Theodori diaconus cardinalis è gente Vrsina. Præterea verò in sanctos Confessores retulit Ludouicum Episcopum Tolosanum, quondam Caroli regis Siciliæ filium, Sunt tamen qui hoc Bonifacio octauo asscribant, vt antea dixi, abdicare autem se Episcopatu & sacerdotio compulit Hugonem Caturcensem Episcopum, priuatum omnibus pontificalibus insignibus, anulo, mitra, cappa, pileo, camisiaq; Romana. Priuatum autem, degradatum (vt istorum vocabulo vtar) accuriæ seculari traditum, omnibus cruciatibus coactam esse vitam cum morte commutare, quòd in pontificem coniurasset. Ecclesiam verò Tolosanam, quã vnicè dilexit, ad archiepiscopatum transtulit: cuius quidem castella sex in ciuitates erexit, vt haberet archiepiscopus Tolosanus, quibus cum dignitate præesset. Diœceses quoque archiepiscopatui Narbonensi ascripsit, Limosam & abbatiam sancti Pontij. Adeo præterea rebus nouis pontifex ipse studuit, vt & simplices Episcopatus bifariam diuiserit, ac diuisos in vnum redegerit: & abbatias in Episcopatus, & Episcopatus in abbatias viciſſim transtulerit. Nouas quoque dignitates, noua collegia in ecclesiis constituit ac constituta prius in aliam formam transtulit.

Hac tamen gratitudine vsus est, quòd Clementinarum editionem confirmauit, mandauitque doctoribus omnibus publicorum gymnasiorum, vt librum ipsum publicè legerent. Ordinem autem Grandimontensem, quorundam improborum factionibus labefactatum, in meliorem formam redegit, amputatis his, quæ ordini obessent, additisq; institutionibus quibusdam, quibus tanta religio constaret. Cum verò Cæsar augustanam ecclesiam admodum diligeret, eam in Metropolitanam erexit, quinq; cathedralibus ecclesiis ex vndecim, quę Tarraconensi subsunt, huic assignatis. Instituit & nouum ordinem militum, qui militare sub Christo dicerentur in Lusitania, quæ Portugallia dicitur, qui Sarracenis resisterent, Bęticam & Africam incolentibus. Bætica apud antiquos ea pars Hispaniæ dicebatur, quæ ad mare mediterraneum vergit, nostris temporibus Granatæ nomen obtinens, à cocco, vt arbitor, quo ea pars Hispaniç maximè abundat. Coccum autem nunc granum vocant, vnde lane inficiuntur. Huius autem ordinis, quem diximus à pontifice, constitutũ, caput in maritimo Siluensis diœcesis oppido repositum est: militibusq; omnia bona templariorũ, annuente rege Portugalliæ concessa sunt, quò liberius militiæ Christi vacarẽt. Cuius censor & moderator est abbas Alcoasiani monasterij Cistercensis ordinis Vlyxiponensis, qui & conscribendi & exauctorandi milites facultatẽ habet. Deinceps verò duos Thomas in sanctos retulit, Thomã scilicet Episcopum Herferdensem virum nobilem genere, probatũ moribus, doctrina insignem, miraculis clarũ, & Thomam Aquinatem ordinis sancti Dominici doctorem præcellentẽ, de cuius vita & scriptis multa superius annotauimus. Creatis deinde septem cardinalibus secunda ordinatione, M.CCCXXII. statim edictum proposuit, quo eos declarauit pertinaces & hæreticos, qui affirmarent Christum eiusque discipulos nihil priuati vel proprij habuisse, quod certè non multum cum sacra scriptura conuenit, quæ multis in locis testatur Christum eiusque discipulos ac veros imitatores nil proprij habuisse, vt illud euangelij: Qui non Matt. 19.

vendiderit omnia, quę habet, & pauperibus dederit, non poteſt eſſe dignus me diſcipulus.
Præterea verò hæreticum putauit eſſe, ſi quis affirmaret ipſis diſcipulis vendendi, do-
nandi, teſtandi, acquirendi ſuopte ingenio ius non competere, quod ad religionem eum-
tes, in alterius arbitrium tranſeant: vnde fit vt domini mancipia non ſibi, ſed domino ac-
quirant: vel acquiſita prius, ex arbitrio & mandato eius pauperibus diſtribuant. Harum
autem inſtitutionem literas apoſtolicas ad gymnaſia publica tranſmiſit, ne amplius ſcho-
laſtici ea de re diſputare auderent. Damnauit præterea gloſſulam quandam Fratris Petri
ordinis Minorum, qui conuentum quendam tertij ordinis ad imitandam Chriſti pau-
pertatem animauerat, quorum de numero multi damnati & exuſti fuêre. Habita præterea
ea conſtitutione, vt eorum vocabulo vtar, decem cardinales creauit: inter quos Io-
annis Columnæ & fratris Matthæi è gente Vrſina ordinis Prædicatorum, ratio eſt ha-
bita.

Dum hæc à pontifice agerentur, Florentinus exercitus ingenti clade non longè à mon-
te Catino ab Hugutione Fagiolano ſuperatus eſt. Verùm Lucenſes non diutius tyranni-
dem Hugutionis laturi, capta occaſione, Nerium eius filium vrbe eijciunt, dum Caſtru-
cium virum domi nobilem & manu promptum, quem in carcerem coniecerat ob præ-
dam ex hoſtibus captam, ad ſupplicium ducit. Pulſus itaque Luca Nerius, patrem in Lu-
cenſes concitat, cui quidem ex vrbe in hoſtem prodeunti, Piſani ſtatim clauſere portas. Is
autem cum filio ad Malaſpinas confugiens, tentato ſæpius, ac fruſtra ad tyrannidem red-
tu, tandem in Flaminiam ſolum paternum pontifice iubente rediit. Atque ita Caſtru-
cius ab extrema calamitate ad ſummam felicitatem perducitur: è carcere enim ad domi-
minatum ciuitatis Lucenſis traductus eſt. At verò pontifex intelligens & Eſtenſes, [illegible]
præſidio eccleſiaſtico, omnino Ferraria, & Vicecomites adiuuante Ludouico Bauaro Me-
diolano potitos eſſe: omiſſis, vt ipſe dicebat, ad tempus Eſtenſibus, Vicecomites interdi-
ctis notauit, magis in Ludouicum, qui titulos imperij ſibi vſurpat, quàm in Vicecomites
inuectus. Eodem quoque tempore Gibellini Genuenſes à conciuibus ſuis Guelphis pul-
ſi, adiuuante Roberto rege, cuius poteſtati ciuitatem commiſerant, Sauonam popularite
migrauêre. Hos poſtea etiam extorres bello inſequens Robertus, dum in Gallias trajici-
vnà cum Sauonenſibus in poteſtatem ſuam redactis, aliquandiu malè habuit. Pontifex au-
tem intelligens diſceſſu Roberti Guelphos vbique opprimi, Carolum Valeſij comitem
Franciæ regis Philippi filium, in Italiam mittit, qui Guelphis præſidio eſſet: & his potiſſi-
mum, qui apud Vercellas cum Turrianis erant, vrbis ditione potitis. Verùm ſuperuenien-
te Ludouici imperatoris iuſſu Galeatio Vicecomite ante aduentum Caroli, Turriani
Vercellis pelluntur, eaq; vrbs in poteſtatem Vicecomitum redigitur. Potitur & Caſtru-
cius non ita multò poſt Piſtorio, vt Guido Petramala paulò ante Tiferno, Florentinis in-
uerſantibus. Sed Caſtrucius Galeatij Vicecomitis auxilio fretus, nam Accium filium cum
mille & quingentis militibus ei auxilio miſerat, Florentinos magna clade ſuperatos ad
mœnia vſque perſequitur.

Tum verò pontifex videns in Bauaro turbandi omnia principium ineſſe, ei ſacra in-
terdicit more ſolenni, vt fieri conſueuit: Guidonemque Petramalam poſt occupatum
Tifernum, ſacerdotio exauctorauit. Cortonam quoque à diœceſi Arretina ſeparatam in
ciuitatem erexit, creato Ioanne Viterbienſi Cortonienſium Epiſcopo. Interim autem
Nicolaus Eſtenſis Ferrariæ dominus, Argentam Rauennatis eccleſiæ oppidum vi occu-
pat, adiuuante Baſſarino Bonacoſſio vrbis Mantuæ tyranno, qui ſororem Nicolai paulò
ante in vxorem duxerat. Hi etiam iunctis ſimul copiis Bononienſes aggredi ſunt auſi,
ſed à Bertrando eccleſiæ copiarum duce ſuperati, cum magno incommodo abiêre, non
ita multò poſt à pontifice anathemate notati. Ferrariæ præterea interdictum ſacris, do-
nec

nec Argenta redderetur. Castrucius verò adeo Florentinos tum vexabat capto oppido Signa, vnde frequentes incursiones in eos faciebat, vt desperatione rerum adducti, Carolum Roberti filium in dominum vocauerint. Tum verò Ioannes pontifex Ioannem Vrsimaret, iam alpes cum magnis exercitibus transeuntem. Is autem Romam iter facturus, primo Mediolanum proficiscitur, Gibellinorum precibus motus. Verùm cùm accepta ferrea corona pecuniis indigeret atque eas à populo exigeret, quem Galeatius tuebatur omnibus Vicecomitibus in carcerem coniectis, quatuor & viginti ciues deligit, qui rempub. administrarent addito præfecto, quem ex gente sua vrbi præfecit. Bauarus tamen postea Castrucij precibus motus, Vicecomites omnes incolumes dimisit, dum Lucæ essent, vbi imperator à Lucensibus magna cum benignitate susceptus est. Inde verò abiens, comitante cum mille & quingentis equitibus Castrucio Romam peruenit: apud ædes Laterani iussu cleri populique Romani à Stephano Columna coronatur. Præerant tum vrbi duo ex nobilitate Romana, quos Romani imperatoris vicarios appellabant. Tum verò cùm Nicolaus comes alter collega abesset, Stephano ea sors obtigit. Coronatus imperator, Petrum Corbariensem ordinis Minorum, ex Reatino agro oriundum, pontificem statim creat, Ioannis vigesimitertij, æmulum futurum, hominem quidem humili loco natum, sed doctum, & ad res agendas aptissimum. Habuit hic primò vxorem, qua renuente ac reclamante, religionem & habitum sancti Francisci suscepit. Creatus itaque pseudopontifex, ac Nicolaus quintus appellatus, ab imperatore & his, qui tum cum eo aderant, vt verus Christi vicarius consalutatur. Creauit is quoque cardinales & Episcopos homines sui ipsius consimiles.

Interea verò cùm equites Galli in præsidio Florentinorum relicti, noctu insidiis Pistorium occupassent, Castrucium Roma abire confestim cogunt: qui primo iunctis cum Vicecomitibus copijs, Pisas Lucamque peruenit: inde verò in Pistorium moueus, ciuitatem diu obsessam fame ad deditionem tandem compulit. Subsequens autem Castrucium cum exercitu Bauarus, Viterbij antipapam reliquit, Florentiam oppugnaturus: quam fortasse occupasset, ni Castrucio graui morbo ex immensis laboribus contracto, mori contigisset. Bauarus tamen tanti accepti beneficij immemor eius filios Pisis ac Luca expulit, dum in ciuitatibus præsidia disponerent, vrbibusque ipse potitus est. Mortuo quoque eodem tempore Galeatio Vicecomite, eius filij ad Bauarum confugiunt, hominem rogantes, vt accepta grandi pecunia, quam ipsi pollicebantur, se in patriam remittat. Tum ille pecuniæ admodum cupidus, Accium in patriam remittens, Marcum fratrem tandiu obsidem apud se detinuit, quandiu ei pecuniæ redderentur. Verùm Bauarus relicto Pisis antipapa, Marcoque Vicecomite, Mediolanum profectus, in Germaniam iturus, nequaquam ab Accio in vrbe recipitur paternarum iniuriarum memore. Germani autem milites, qui in Etruria Marcum Vicecomitem obsidem retinebant, cognita hominis virtute, in eius verba iurauere, ex captiuo ducem creantes: qui statim dedentibus arcem Castrucianis militibus, Luca potitus est. Verùm non ita multò pòst absente Marco, Germani milites mutata sententia, Lucam vrbem cuidam Genuensi ex gente Spinola, qui multum classe valebat, vendidere. Abeunte præterea in Germaniam Bauaro, re omni infecta ad imperium spectante, Bonifacius Pisanus comes rem gratam Ioanni pontifici facturus, antipapam Auinionem perducit: vbi in carcerem coniectus, vitam cum morte permutauit. Tum vero pontifex duabus maximis curis liberatus, quod antipapam è medio sustulerat, quodque Bauarus in Germaniam relicta Italia abierat, instante Franciæ rege, expeditionem in Sarracenos promulgat, impositis decimis, quæ Philippo ipsi ad expeditionem ituro, darentur. Cœperant tum

Lucam Florentini, vnde à militibus Boemicis ſtatim expelluntur, quos ante Brixiani contra Bergomates in Italiam accerſierant: quorumque auxilio fretus pontificis legatus, Parmam, Regium, Mutinamq; cæperat. Is autem inita cum Ioanne rege Boemiæ amicitia, omnem rationem factionum Italicarum repentè commutauit. Nam quibus pontifex & Boemiæ rex amici ac ſocij erant, illis Robertus ac Florentini repentè aduerſabantur, nullo Guelphorum aut Gibellinorum diſcrimine habito. Maſtinus enim Scala Veronæ, Philippinus Gonzaga Mantuæ, Carrarienſes Patauij, Eſtenſes Ferrariæ domini, amicitiam & ſocietatem cum Roberto ineunt, cuius etiam auxilio Florentini adiuti, Piſtorium capiũt, dedentibus tamen vrbem quibuſdam ciuibus, nemineque aduerſante. Interea verò Marchiones Eſtenſes non prius ab interdicto eccleſiaſtico abſoluti ſunt, quàm Ferrarienſium precibus fatigati, Argentam à ſe occupatam, eccleſiæ Rauennati reddidere. Hi tamen auxilio Scaligerorum freti, caſtellum ſancti Felicis agri Mutinenſis obſidere incipiunt. Verùm ſuperueniente Carolo Boemiæ regis filio, Manfredoq;, cognomento Pio Carpi domino, qui ſocietatem ſimul inierant, Eſtenſes funduntur fuganturque. Ex eorum militibus ad octingentos cæciditſe ea pugna conſtat, multosq; ex nobilitate captos, maximè verò Nicolaum Eſtenſem Rainaldi Marchionis fratrem. Hac autem oportunitate motus legatus Bononienſis, comparato ſatis iuſto exercitu, cui & Galeotus Malateſta Ariminenſis & Franciſcus Ordelaphus Foroliuienſis, & Richardus Manfredus Fauentinus, & Hoſtalinus Polentanus Rauennas præfuere, Ferrariam obſidet. Nam hi omnes ſuarum ciuitatum dominatum paulò antè occupauerãt, cum prius earundem capitanei haberentur. Oppugnabatur tum acriter Ferraria, capto ſancti Antonij ſuburbio, cum auxiliares copiæ à Philippino Gonzaga, à Maſtino Scala, ab Vbertino Carrarienſi miſſæ, animum ad eorum *pedum* Ferrarienſibus dedere, qui & hoſtes fundunt, & omnes ferè duces capiunt. Captus autem Romandiolæ comes, cum Nicolao Eſtenſi commutatur: reliqui deinceps incolumes ad ſuos remittuntur, hac conditione tamẽ, ne arma amplius contra Eſtenſes capiant. Elatus verò tanta victoria Rainaldus Eſtenſis, in Agrum Bononienſem mouẽs, longè omnia populatus, à capienda vrbe paululum affuit. Venturum quidem in auxilium legati regem Boemiæ Bononiẽſes ſperabant: & iam eſſe in itinere dicebatur, cum ſubito ei nunciatum eſt, & Maſtinum Scalam Brixiam ac Bergomum in deditionem accepiſſe & Accium Vicecomitẽ Papiam ingreſſum, arcem oppugnare. Hanc ob rem ab inſtituto itinere diſcedens, relicto Parmæ filio, cum aliquot cohortibus Papiam ipſe profectus, cum ſuperare munitiones Vicecomitis non poſſet, vaſtato Mediolanenſium agro, Parmã deinceps reſeſſa rediit: vbi quoq; intellexit Americum Caſtrucij filium, Lucam amicorũ opera recepiſſe. Oppugnabatur tamen arx, quàm etiã rex accepta grandi pecunia Lucenſibus & Americo reliquit, breui in Germaniam iturus, Italicas factiones pertæſus. Nam Vicecomites capta iam arce Papienſi, longè & latè vires ſuas diffundebant. Mutinæ itaque & Regij impoſito Germanorum præſidio, commendataq; Parma Marſilio & Petro Rubeo, in Germaniam abiit, celerem reditum cum maioribus copiis pollicitus. Abeunte autem rege, Bononienſes ipſi adiuuantibus Florentinis, & Marchione Eſtenſi, pulſo legato, in libertatem ſe vendicant, cæſo tum in vrbe, tum in rgris eccleſiaſtico præſidio. Hanc ob rem legatus omni ope deſtitutus, Auinionem proficiſcitur anno Domini M.XXXIIII. quo tempore eodem in loco Ioannes pontifex moritur ætatis ſuæ anno nonageſimo, pontificatus verò xix. menſe quarto, relicta in theſauris tanta vi auri, quantam nullus ante ſe pontifex. Sepelitur autem in eccleſia cathedrali cum magna funeris pompa. Sunt qui ſcribant, Petrum Muroneum, quondam pontificem, à Ioanne in ſanctos relatum: Gentilemq; Fulginatem & Dynum Florentinum medicos inſignes magnis præmiis & honoribus tum ab eo effectos. Amator enim doctorum virorum eſt habitus.

BENE-

BENEDICTVS XII.

BEnedictus duodecimus patria Tolosanus, ordinis Cistercienſis, Iacobus antea vocatus, ſanctæ priſcæ presbyter cardinalis, ſextodecimo die poſt Ioannis mortem, Auinione pontifex creatus, ſtatim cenſuras in Bauarum à Ioanne factas vt in vſurpatorem imperij, confirmauit. Hac autem ratione vacante imperio, ad arma omnia reſpiciebant, cum vnuſquiſque quantumuis paruus dominus, rapere ex alieno conaretur; Scaligeri enim non contenti Veronæ, Brixiæ, Bergomi dominatu, Parmam adimere Rubeis conabantur: Gonzaga Regium, Eſtenſis Mutinam, Florentini Lucam appetebant. Verùm cum Scaligeri potiri Parma nequirent, acriter qui in præſidio erant, vrbem defendentibus; maximè vero Germanis militibus, qui Scaligero infenſi habebantur, in Vicetinos exercitum mouent: vnde re infecta abeuntes, cum Germanos milites abiiſſe Parma intellexiſſent, eò profecti, vrbe ſtatim potiuntur, Rubeis ipſis eam dedentibus. Nicolaus quoq; Eſtenſis, Beatrice Guidonis Gonzagæ filia in vxorem accepta, ſoceri copiis auctus, Mutinam capit. Philippinus item Gonzaga ciuibus ipſis vltro dedentibus, Regium Lepidi in poteſtatem ſuam ſtatim recipit. Tum verò creſcente Maſtini Scalę potentia, qui & Parmam & Lucam & Patauiũ, dedente Vbertino Carraria, in poteſtatem ſuam redegerat, ad tantum dominatum extinguẽdum omnes ferè Italię populi & principes ſimul coniurarunt, maximè autem Veneti, & Luchinus Vicecomes, qui Accio paulò antè mortuo in dominatu ſucceſſerat. Cinxerunt Veronam obſidione Veneti, Gonzaga, Eſtenſiſq;, dum Luchinus alio exercitu Brixiam & Bergomum in ſuam poteſtatem redigit. At verò cum Veneti timerent, ne dum potentiam vnius extinguere parant, alterius augerent, pacem hac conditione cum Maſtino Scaligero ineunt, vt omiſſo Patauio Carrarienſibus, dimiſſaque Brixia & Bergomo Vicecomiti, quas vrbes nuper occupauerat, ipſe Veronam, Vicetiam, Parmam Lucamque retineret. Diſplicuit vehementer hæc pax Florentinis ſociis & amicis, qui potiri Luca admodum cupiebant: ſed reiecta in aliud tempus querela, tum quidem reticuere.

Pontifex autem miſſo in Italiam legato, ſenatui populoque Romano perſuaſit, vt ſenatoriam dignitatem, quam diu regio nomine geſſerant, ſuis tandem & eccleſiæ auſpiciis adminiſtrarent. Hanc ob rem & Stephano Columnæ ſenatoria dignitas in quinquẽnium prorogata eſt, & collegæ annui ei dati ſunt. Verùm cùm pontifex Stephanum ad ſe Auionem vocaſſet, Vrſus Anguillariæ Comes, Stephani collega, Franciſcum Petrarcham virum eloquentiſſimum, maximè autem vernacula lingua rithmisque vulgaribus, coronа poetica in Capitolio donauit, aſtante populo omniq; Romana nobilitate, anno ſalutis millesimo trecenteſimo trigeſimo octauo. At pontifex veritus, ne vacante imperio Italia ab aliquo externo hoſte inuaderetur, Luchinum Vicecomitem Ioannemq; eius fratrem archiepiſcopum Mediolanenſem, Mediolani, aliarumque vrbium, quas poſſidebant, vicarios inſtituit. Eandem quoque poteſtatem Maſtino Scalæ, Veronæ & Vicetiæ: Philippino Gonzagæ Mantuæ & Regij: Albertino Carrariæ, Patauij: Obicoini Eſtenſi Ferrariæ, Mutinæ, Argentæ ſuo iure (vt ipſe dicebat) tribuit: quod vacante imperio, omnis eius poteſtas in pontificem recidat, Ieſu Chriſti ſupremi regis vnicum in terris vicarium. Obicoini tamen Eſtenſi hoc vectigal impoſuit, vt quotannis decem millia nummum auri eccleſiæ Romanæ perſolueret. Semel autem toto ſui pontificatus tempore ſex presbyteros cardinales creauit, viros, egregios, non de ſua ſtirpe, vt nunc fit, ſed vndequaque ad tantã dignitatem vocatos. Non improbo tamen eos, qui ob cognationem & affinitatem ad ſummos dignitatis gradus eriguntur, ſi tanta conditione digni ſunt. Tantæ præterea conſtantiæ fuit, vt dimoueri à recto vel vi, vel precario, vel pollicitationibus nunquam potuerit,

tuerit. Bonos enim diligebat,& viciſſim malos ac ſceleratos apertè odio habebat. Compo nere item pacem inter Philippum Franciæ & Eduardum Angliæ regem ſæpe tentauit per legatos,at fruſtra, qui maximis cladibus quàm ſæpiſſimè inter ſe concertarunt. Nam Eduardi claſſis ſupra Scluſas non longè à portu Flandriæ, tanta vi cum Gallis dimicauit, & vicit,vt ad triginta tria millia Gallorum vna pugna interfecta referantur. Pontifex autem rem ſæpius tentatam omittens, ædes pontificias cum turribus & pometis inchoauit ac perfecit:ſuoque iuſſu impenſaque baſilicæ ſancti Petri tectum reſtituit,quemadmodū epigramma ad eius ſtatuam in eadem baſilica poſitum,indicat. Moritur autem pontificatus ſui anno ſeptimo,menſe iij die xvij. Multam vim auri non cognatis ſuis & affinibus, ſed Eccleſiæ reliquit. Totum pictorem illa ætate egregium, ad pinguendas martyrum hiſtorias in ædibus ab ſeſtructis conducere in animo habuit. In morte autem optimi pontificis & doctiſſimi,omnes verò collachrymarunt:idque in pompa funeris qui aderant,ſimilibus & gemitu præ ſe tulere.

CLEMENS VI.

205. Pii. CLemens ſextus patria Lemouicenſis,Petrus antea vocatus primò monachus, deinde archiepiſcopus Rhotomagenſis, poſtremò pontifex Auinione creatus eſt. Fuit autem vir multæ doctrinæ, compoſitæque eloquentiæ, liberalis in omnes,comis & perhumanus. Electus itaque nonis Maij, milleſimo trecenteſimo quadrageſimo ſecundo, coronatur xiiij. calendas Iunij. Sequentibus verò ieiuniis pontificatus ſui anno primo, octo presbyteros cardinales creat, diaconos duos, ſcilicet fratrem ſuum monachum Tutellenſis profeſſionis, & Guillelmum ex ſorore nepotem. Ex his prærerea quos presbyteros creauit, vnus ei affinitate coniunctus fuit. Sequenti autem anno duos item creauit, quorum alter eius erat ex altera ſorore nepos. Petentibus ſiquidē Romanis, vt quemadmodū Bonifacius octauus olim conceſſerat, cēteſimo quoque anno(quod ſeculum antiqui appellabant, vnde ludi ſeclares nominati ſunt) plenam peccatorum omnium remiſſionem viſitantibus limina apoſtolorum Petri & Pauli, quinquageſimo quoque anno id facere libenter annuit,cum dicerent ætatem hominum iubileum illum centum annorum attingere non poſſe. Verùm cùm intelligeret,totam Italiam in tumultu eſſe, ſolos Luchinum & Ioannem Vicecomites, vicarios Inſubriæ confirmauit, de reliquis Italiæ principibus nulla mentione habita. Exiſtimabat enim, ſolos Vicecomites Bauaro reſiſtere poſſe,in Italiam(vt ipſe prædicebat)deſcenſuro,qui viciſſim vt par pari pontifici redderet in ditione eccleſiaſtica multos vicarios imperiali auctoritate confirmauit. Nam Ioannem de Vico vrbis præfectum Viterbij, Galeotum Malateſtam & fratres, Arimini, Piſauri,& Fani: Antonium Feltranum, Vrbini: Nolphum & Gallaſium fratres, Callij: Alegretum Clauellum, Fabriani: Bulgarutium,Matelicæ:Iſmedutium,ſancti Seruerini:Gentilem Varraneum, Camerini: Michaelem, montis Milonis: Pongonium, Cingoli: Nicolaum Boſcaretum Aeſij: Guidonem Polentenſem, Rauennæ: Franciſcum & Sinebaldum, Foroliuij & Cæſennæ: Ioannem Manfredum, Fauentiæ dominos confirmauit: licet ante quidam ex his loca ipſa partim vi, partim beneuolentia ciuium adepti fuerant. vt in Benedicto diximus. Interim verò Freſcobaldi Florentini ciues admodū potētes, à ciuibus ſuis pulſi, Piſanos ad arma concitant iniquo quidem tempore. Florentini enim Parmam à Scaligeris emturi fuerant: & ob eam rem filios obſides iam Ferrariam miſerant, quingēta millia nūmūm auri polliciti. Sequeſter enim ad eam rem conficiendam, Ferrarienſis ab vtroque electus eſt. Verùm cùm Florentini alia ſuper aliam clade, tum à Piſanis, tum ab eorum ſociis afflictati eſſent, omittere tantam emptionem coacti ſunt: ferre tamen auxilium Lucenſibus à Piſanis obſeſſis non omiſere, adiuuantibus etiam ſociis, copiarum duce Malateſta

Vide Sabellicum lib 8. Ennead. 9. nō longe à fine.

latesta Ariminensi, cognomento Vngaro, qui Pisanos à ceruicibus Lucensium armis quidem repulit. Tum verò Robertus Florentinorum amicus, sociorum calamitatibus permotus, Gualterium quendam Gallum Athenarum ducem appellatum, cum paruo equitatu in Etruriam misit, qui artibus exquisitissimis delecto Malatesta, vt imperito belli duce, ita gratiam Florentini populi aucupatus est, vt breui & copiis eorum & vrbi præficeretur, delectis & extinctis omnibus vrbis magistratibus. Huius quoque fortunam iuuêre Arretini. Pistorienses & Volaterrani, qui homini sese statim dedidere. At cum Accius Corrigiensis Parmam vrbem quam ipse tueri non poterat, Obicioni Estensi dedisset, Philippus Gonzaga bello ab ipso Obicione lacessitus, comparato exercitu in agro Regiensi hominem inuadens, collatis signis tanto impetu fundit, vt fugientem Ferrariam vsque persecutus sit. Tum verò Obicio desperatione rerum motus, Parmam ipsam, quam retinere non poterat, Luchino Vicecomiti tuendam tradit, anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo sexto. Cum autem Florentini ferre Gualterij tyrannidem diutius non possent, necarenturque quotidie multi in eum ob libertatem coniurantes, Angelus Acciaiolus vrbis episcopus, ciues armatos in episcopatum properè ad se vocat, patriam in libertatem vendicaturus. Quare tyrannus imparem se ciuibus videns, episcopo ipso pacis sequestro adhibito, inculumis cum millitibus & rebus suis decimo tyrannidis suæ mense abiit. Verùm plebs ipsa ingrata vt semper, nobiles ciuitatis, quorum consilijs & armis libertatem consecuta erat, exules facit, direptis eorum bonis ædibusque euersit. Et ne quid deesset ad perturbandam totam Italiam, in regno quoque Neapolitano magnæ discordiæ exortæ sunt. Rex enim Robertus sine stirpe virili moriens, Ioannam filiam Andreæ nepotis sui Caroli regis Vngariæ filio vxorem dedit. Neapolim enim illis diebus adolescens venerat. Verùm Ioanna Hominem socordem perosa, eum in vrbe Auersa per insidias interimit: alteriqué fratrueli nubit, Ludouico olim Tarentini principis filio, quem Roberti quoque fratrem fuisse constat. Tum verò Ludouicus rex Vngariæ primi mariti frater tantum scelus vlturus, cum paratissimo exercitu in Italiam veniens, primo Sulmonenses resistere ausos oppugnare adoritur. Interim autem Romæ creandorum senatorum ex auctoritate apostolica commutata ratione, Nicolaus Rentij ciuis Romanus publicus scriba vir quidem erecti ad libertatem excelsiqué animi, occupato armis Capitolio, tantum sibi beneuolentiæ & auctoritatis apud omnes comparauit, vt facilè quò vellet mentè populi Romani flecteret. Is autè quò magis animos hominũ commoueret, hoc titulo vsus est: Nicolaus seuerus & clemens libertatis, pacis iustitiæque tribunus, ac sacræ Romanæ reip. liberator illustris. Hac autem verborum pompa tantam de se & admirationem & opinionem concitauit, vt omnes Italici nominis per legatos pace amicitiamque ab eo petierint. Fuêrre & quædam externæ prouinciæ, quæ ad Romani imperij gloriam renascentem, vt ipsæ putabant, respicerent. Sed parum inoleuit fucata gloria: nam dum parti ciuium consulit, parti aduersatur, repentè ex patrono tyrannus est habitus. Hanc ob rem septimo magistratus sui mense sponte sua ignaris omnibus, mutata veste, per obscuram noctem Roma abiens, ad Carolum Ioannis filium in Boëmiam profiscitur: quem Clemens pontifex ob multarum linguarum literarumque peritiam, in Bauari etiam contumeliam ab electoribus in Cæsarem designari paulò ante fecerat. Captus itaque tribunus à Carolo, & Auinionem missus, pontifici dono datur, Ludouicus autẽ Sulmone post longã oppugnationẽ potitus, regnũ deinceps facilè occupat, abeuntibus in prouinciã Narbonensem ob timorẽ Ioanna & adultero Ludouico, relicto ad regni custodiã duce Dyrrachino, Roberti regis nepote: quẽ Carolus prælio superatũ & captum, vltimo supplicio affecit. At verò, cũ fere in tota Italia peste laboraretur, Carolus relictos satis ma-

gno præsidio, tertio mense in Vngariam reuertitur, eo maximè tempore, quo Ioannes archiepiscopus magni animi consiliiq́ue vir, mortuo fratre Luchino, vicariatum Mediolanensem à pontifice suscepit. At Clemens retento in vinculis Nicolao, cardinales quosdam Romam misit, qui statum vrbis componerent: ad quos Franciscus Petrarcha perscribens eis persuadet, vt promiscuè senatores ad tollendam seditionem ex plebe ipsa creent, cùm non satis constet in ipsa vrbe Roma, qui senatorij, quiq́ue plebij ordinis sint, quòd omnes ferè peregrini sint, & ignotis parentibus orti. Declarati itaq; senatores sunt, Petrus Sciarra Columnensis, & Ioannes Vrsi filius. Quo quidem tempore pestis adeo triennio totam Italiam peruagata est, vt vix decimus quisque ex millesimo homine superfuerit. Nec id quidem mirum, cum ob iubileum contagione hominum & multitudinem vndiq; Romam commigrantium squalore, situ, pedore, omnia inficerentur. Venêre autem tum in potestatem Florentinorum Collis oppidum, & Geminianum. Venit & in potestatem archiepiscopi Mediolanensis Bononia, ciuibus ipsis vltro dedentibus. Quare pontifex commotus, misso in Italiam legato, Florentinos & Mastinum Scalam in Vicecomitem concitat. Sed mortuo Mastino archiepiscopus Canem grandem Mastini filium, omnesq; Flaminiæ & Etruriæ Gibellinos in fœdus amicitiamq; sui pelliciens, Bernabouem nepotem Bononiam misit, qui ciues in fide contineret. Interim verò Florentini nemine vetante, Pistorienses ac Pratenses aggressi, eos tãdem in potestatẽ suam armis redigunt. Verùm postea ab archiepiscopo vexati, duce copiarum Ioanne Aulegio, vix tum quidem se mœnibus tutati sunt. Defeciſſe tum Anglare & Burgum sancti sepulchri ecclesiæ oppidum ad Vicecomites constat. Pugnasse tum etiam legitur Genuenses & Venetos inter se bello nauali, in quo primo victi Genuenses sunt: mox victores præfecto classis Philippo Auria, & Chium insulã de Venetis cepere, & Euboëam (quam Necro pontum vocant) magnis clandibus vexarunt. Clemens autem quieti Italiæ tandem consulturus, Ludouicum Tarentinum principem, regem Neapolitanum decreuit, pacem cum Vngaro instaurat. Vrbem Auinionensem à Ioanna regina emit, eius enim patrimonium habebatur. Persoluitur precium feudi permutatione: tantundem enim & eò amplius ob regnum Neapolitanum ecclesiæ Romanæ debebat. At verò dum Anglerianus Vicecomes Scarperiam in Mugello obsideret, Senenses, Arretini, Perusini suis rebus timentes, nouam societatem cum Florentinis contra Vicecomites ineunt. Sentire cùm Vicecomitibus Pisani apertè non poterant ob Gambacurtos familiam potentem Florentinis amicam: qui resistere Vicecomiti nequeuntes, Carolum imperatorem in Italiam vocant. Hanc ob rem motus pontifex veritusq́ue ne Italia ferro ac flamma vastaretur, quemadmodum se facturum imperator minabatur: & Vicecomitibus Bononiam hac lege permittit, vt xij. millia nummum auri quotannis ecclesiæ persoluerent: & pacem inter Vicecomites & Florentinos componit his conditionibus, vt neuter istorum Pisanos, Lucenses, Senenses, Perusinos vexaret, vtq́ue Burgus sancti sepulchri ecclesiæ obtemperaret, libertatemq́ue Cortonensium Vicecomites tuerentur. Pacem quoque & fœdus componere inter Philippum regem Franciæ & Eduardum Angliæ annixus est, sed frustra: adeo erant ad bellum animati in quo Eduardus victor cæsis viginti Gallorum millibus, Callesium vndecim mensibus obsessum, vi tandem cæpit. Eadem quoque fortuna superantur Scotij ab his, qui Eduardi auspicijs in Scotia tum militabant. Pontifex autem boni pastoris officio functus, cum foris prodesse Christianis non posset, domi ecclesiastico senatui consuluit. Aliquot enim præstantes viros in cardinales legit: maximè verò Egidium Hispanum archiepiscopum Toletanum, Nicolaum Cappocium Romanum ciuem, Rainaldum Vrsinum ecclesiæ Romanæ protonotarium. Nepotem quoque suum huic numero asscripsit, qui postea pontificatũ adeptus est, & Gregorius vndecimus appellatus. Sunt qui scribant hunc pontificem

tificem in sanctos retuliſſe Iuonem presbyterum & confeſſorem Britannicum. Pontificatus autem ſui anno decimo, menſe ſexto, die vigeſimo octauo, milleſimo trecenteſimo quinquageſimo ſecundo mortuus, Auinione ſepelitur, adhibita à cardinalibus, qui tum aderant, honeſta funeris pompa.

INNOCENTIVS VI.

INnocentius ſextus, patria Lemouicenſis, Stephanus antea vocatus, pontificij ciuiliſq; iuris vir conſultiſſimus, procurator primo, mox Epiſcopus Claromõtanus, deinde cardinalis, pontifex tandem creatur, anno Domini milleſimo trecenteſimo quinquageſimo ſecundo, decimo ſexto calendas Decembris. Fuit autem vir integerrimæ vitæ, magnæq; conſtantiæ & ſeueritatis. Beneficia autem eccleſiaſtica nõ niſi probatiſſimis ſacerdotibus tum vita, tum doctrina dedit. Poſt verò coronationem ſuam multas reſeruationes à Clemente factas ſuſpendit: conſtituitq; ſtatim, vt omnes prælati, omnesq; qui beneficia habebant, ad eccleſias ſuas ſub anathematis pœna proficiſcerentur. Dicebat enim oues paſcuas à proprio paſtore, non à mercenario cuſtodiri debere. Impenſam quoque domeſticam, quæ magna erat, imminuit, familiam ſuam ad certum & honeſtum redigens numerum. Nec domi voluit niſi viros habere probatiſſimos. Idem vt facerent cardinales, acerrimo edicto mandauit, dictitans ſuam ac omnium eccleſiaſticorum vitam cæteris exemplo eſſe debere, ad imitationem Saluatoris noſtri, cuius tota vita ad inſtitutionem humani generis reſpiciebat. Præterea verò ſacri palatij auditoribus ſalaria inſtituit, ne muneribus corrumpi in decernendis litibus ob inopiam poſſent. Dicebat enim famelicos non facilè etiam ab alieno cibo abſtinere, ſi ſit oblata quouis modo edendi facultas. In victu parcus eſt habitus, in ſumptu bellico largiſſimus, dum bello repetit, quæ à tyrannis ſuperioribus temporibus occupata fuerant. Egidium nanque Hiſpanum è gente Carilla cardinalem Sabinum virum inſignem, è latere ſuo in Italiam miſit, qui bello tyrannos perſequeretur, ditionemq́ eccleſiam tutiorem redderet. eo maximè tempore, quo imperator Conſtantinopolitanus, Arragonum res, & Veneti, contra Genuenſes fœdera inter ſe iniere: Hi autem comparata ingenti claſſe, numero nauium & copia militum ſuperiores, Genuenſes inter Conſtantinopolim & Chalcedonem aggrediuntur loco ipſis Genuenſibus iniquo, vento aduerſante. Pugnatum eſt ab aurora vſq; ad veſperam ac tandem Græcis in fugam verſis. Veneti ac Catelani magna ex parte cum præfecto claſſis cæduntur, Pagano Auria duce Veneti autẽ tantã cladem & ignominiam iniquo animo ferentes redintegrata cũ Catelanis claſſe, Nicolao Piſano Venetę claſſis prę fecto, ſequenti anno non longè à Corſica Genuenſes fundunt eorumq́; triremes quadraginta viriſonuſtas demergunt. Hac clade perterriti Genuenſes, archiepiſcopo Mediolanenſi ciuitatem ac ſua dedunt: qui Venetos bello aggreſſus, Patauium principem, Veronenſem, Ferrarienſem, Mantuanum, & Florentinos in ſe concitat, veritos ne ſuperatis Venetis, ad ſe demum iretur. Pugnabatur terra mariq́: ſed Genuenſes præfecto Pagano Auria, mira felicitate nauali pugna vſi, apud Sapientiam Peloponneſi promontorium Venetos ſuperant: eorumq́ue præfectum Nicolaum Piſanum captum cum quinque millibus hominum Genuam perducunt. anno Domini milleſimo trecenteſimo quinquageſimoquarto. Verùm ſequenti anno mortuo archiepiſcopo Mediolanenſi, Venetiae ſocij magna cura liberati ſunt. Bernabas & Galeatius ex Luchino fratre nepotes patrui hæredes fuere. Sola Genua ab his defecit, inito cum Venetis fœdere, inchoato prius à Bernaboue & Galeatio ſuadente pontifice, Egidioq́ue eius legato. Interim verò Calo Ioannes Conſtantinopolitanus imperator in patriam rediit, pulſo armis Ioanne Cantacuſeno imperij contra ius fasq́ue occupatore. Id autem factum eſt Franciſci Gataluſij Genuenſis

206. Põt

Vita eccleſiaſticorũ aliis exẽplar.

nuensis opera, viri rerum maritimarum peritissimi: cui Mitylenem cum Lesbo dono dedit, grati animi signum præ se ferens, quam certè insulam superioribus annis Turcus Gatalusiis ipsis vi abstulit, occupata prius Constantinopoli, totaque Thracia. Nec Romæ certè minor perturbatio, quàm Constantinopoli tum fuit. Franciscus enim Baruncellus Romanus ciuis ad modum potens, pulsis senatoria dignitate Ioanne Vrsino & Petro Columnensi, tribunitiam dignitatem sibi vsurpat cum his titulis, Franciscus Baroncellus scriba senatus, Dei gratia almæ vrbis tribunus secundus, ac Romanus consul. Tum verò Innocentius pontifex re cognita, ad comprimendam hominis audaciam Nicolaum Gentilem, qui eodem modo dominatum appetierat, è carcere Auinionẽsi ductum, Romam mittit ad tribunatum repetendum. Is itaque vrbem ingressus, adiuuante nobilitate, ac magna plebis parte, Baruncellum è Capitolio deiectum interficit, ac solus tribunatu potitur. Verùm cum non ita diu pristinæ conditionis immemor nobilitatem persequeretur, maximè verò Columnenses à porta Exquilina in Hernicos cum clientela proficiscentes, magno incommodo pulsus, in Capitolium se recepit: vnde fugiens instantibus hostibus, mutata veste cognitus à ciuibus Romanis obtruncatur. Tũ verò auctoritate apostolica Guido Iordanis vnicus senator ad annum creatur. Imperator autem regis Boemiæ filius, perbenignè à Carrarien sibus, Gõzaciacis Vicecomitibus susceptus, Mediolani coronam ferream, vt mos est, accipit. Inde verò Pisas abiens, legatos Senensium, Volaterranorum, ac tiusque ferè Etruriæ obuios habuit, qui dicerent se paratos esse eius mandata facere. Idem feciissent Florentini, nisi prius data ingenti pecunia se ab eius manibus redemissent. Romam aũt proficiscens, hac conditione à duobus cardinalibus ad cã rem missis coronatur, vt neque Romæ, neque in Italia diutius immoraretur. Quo quidem in Germaniam abeunte, Egidius legatus omnia ferè oppida breui recepit, quæ tyranni instigante Bauaro in Flaminia, quam Romandiolam vocamus, in Marchia Anconitana, in patrimonio sancti Petri occupauerant. Eos tamen vicarios in oppidis suis confirmauit, quos viderat ecclesiæ Romanæ obsequentes, vtpote Galeotum Malatestam, & Guidonem Polentanum in Flaminia, Varenenses in Piceno. Ordelaphus autem nequaquam ecclesię Romanę obtemperantes bello biennio persecutus, eos tandem è Foroliuij, Foroque Popilij, ac Cesena deturbauit. Potuissent hi quidem aliquam partem dominatus retinere, adiuuante Iacobo cardinali Columnensi, viro huic familiæ amicissimo, sed maluere totum constanter amittere, quàm partem turpiter retinere. Egidius autem pacata Flaminia, adeo Foroliuij delectatus est, vt & ærarium ecclesiæ & pecuniam ab Auinione missam, vnde arces Italię ædificarentur, eo loci reposuerit, & institutiones quasdam ibi composuerit, quibus adhuc provincia ipsa vtitur, cùm autem Egidius Italiam pacasset, arcesque in ditione ecclesiastica plures ac perneccssarias ædificasset, omnesque Italos principes ac populos ad officium degissct, ad annum quintum legationis suæ successorem habuit, Arduinum Burgundum abbatem Cistercien sem, hominem rebus agendis nequaquam idoneum. Hanc ob rem abeunte Egidio, omnes Italiæ principes ac populi arma capiunt. Nam & Pisani Florentinos adeo vexauere, vt cum nemo prodire obuiam auderet, agrum omnẽ Florentinũ diripuerẽt, capto Figino superioris Arni castello, incensisq; villis omnibus, quę passim in agris ædificatæ erant. Dux aũt Florentini exercitus Pandulphus Malatestatũ erat, quem populus abdicare se magistratu coegit, quia nunquam congredi cum hoste ausus est. Tum verò Pisani elatiores facti, non tam spe potiundæ vrbis quam inferendæ contumeliæ causa, leuibus aliquot prœliis ante portas cõmissis, cum magna præda domũ redeunt, instante iã autumno: Bernabos quoq; Bononiã bello agitatã, acriter eam defendẽte abbate Cluniacẽsi, multis castellis spoliat. Erat quidem Bononia, vt antea diximus, Vicecomitũ dominatui subiecta, sed Aulegianus eã abbati Cluniacensi prodidit, Firmum in mercedem prodi-

tionis accepturus. Verùm

Verùm dum Bernabos Bononiam & Regium bello premit, legatus apostolicus accitis in societatem belli Philippino Gonzaga, Cane Veronensi, Nicolao Estensi, in Brixianos mouet. Tum Bernabos Brixianorum periculo motus, relicta Bononia ac Regio, in hostem proficiscens, apud Montem clarum tanto prælio superatur, vt ægrè deinceps vrbis mœnia tutatus sit. Eodem ferè tempore Florentini Galeoto Malatesta duce Pisanos superant, illectis prius ad se eorum militibus pecunia. Hanc ob rem Pisani in Cambacurtos ciues suos præpotentes, omne crimen coniicientes, quòd auarè maligneque stipendia militibus persoluerent, Ioannem Agnellum exulem Bernaboui amicum, & Cambacurtis aduersantem reuocant, qui ciuitatem breui in potestatem suam redegit, sublatis è medio aduersæ factionis amicis. Verùm composita à pontifice inter Pisanos & Florentinos pace, Ioannes Haucut Pisanorum stipendiis militare solitos milites omnes passim per omnem Italiam sparsos colligens, magnum omnibus terrorem iniecit, tumultuante potissimum ciuitate Romana in creandis senatoribus, quam discordiam Innocentius optimè sedauit, externo senatore ad vrbem misso Raymundo Ptolemæo ciue Senensi, qui annum integrum magistratum gessit, anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimonono. Non quieuêre autem compositis etiam hoc modo rebus Romani, nam pulso senatore, septem ciues crearunt cum summa potestate, quos Reformatores totius reipub. vocarunt. Hanc ob rem Innocentius Hugonem Lusignaneum, Cypri regem, ad bellum, quod in Turcos gerebatur proficiscentem, senatorem creauit, mandauitque vt magistratum Reformatorum omnino aboleret, Erat autem tum maximè intentus abolendo bello, quod inter Anglos & Gallos gerebatur, quò omnibus proficisci in Turcum liceret. Verùm cùm Angli in Pitrensi agro Gallos superassent, cœpissentque regem cum Philippo filio, rem difficiliorem factu fecisse videbantur. Cum Eduardus magnitudine animi motus, captiuos omnes hac conditione liberat, ne amplius contra se bella gerant: qui non ita multò post pacis fœdera rumpentes. Eduardum capere arma & obsidere Parisios impellunt. Parare & classem contra hostes Christiani nominis Innocentius constituerat, cum & Pisani, qui rem nauticam optime norant, cum Florentinis, & Veneti, qui classe plurimum valebant, cum Ludouico Vngariæ rege bella tum gererent. Taruisium enim rex magnis copiis tum obsidebat: nec seditionibus intestinis Veneti carebant. Nam Marinus dux affectatæ tyrannidis conuictus, securi percutitur. In tantis verò animi perturbationibus afflictatus Innocentius, pontificatus sui anno nono, mense octauo, die sexto moritur: eò potissimũ tempore, quo & Bartholus Saxoferratus vir illa ætate omnium consultissimus. Ante verò pontificis mortem tanta solis defectio facta est quanta nunquam antea. Visum itaque omnibus est tantæ mortis planetas etiam signa aliqua dedisse.

VRBANVS T.

VRbanus quintus, patria Lemouicensis, Guillelmus Grisant antea vocatus, sancti Victoris Massilliensis abbas, absens etiam omnium consensu pontifex creatur. Legatione enim tũ apud Vicecomites in Italia fungebatur. Vocatus itaq; Auinionem pontificatum iniens, vir singularis virtutis ingentis animi, innocentissimæque vitæ, statim ad tuendam libertatem ecclesiasticã animũ adiicit: eorumq; opera vtitur, qui ad eam rem animati erant. Egidium enim Hispanum virũ præstantẽ (de quo antea diximus) in Italiam cum summa potestate mittit: qui ita Ludouicũ Gonzagã, Nicolaum Estensem, Franciscum Carrariũ initis fœderibus in Bernabouẽ cõcitauit, vt prœlio ab his superatus, & sauciusAn. Chr. 1367.

cius ægrè aufugerit, amisso in bello filio, captisq; Andrea Pepulo Bononiensi ex[ule] Sine-
baldo Ordelapho Paulo Mirandula, Guidone Foliano, Azone Corrigensi Guillelmo
Caualcaboue egregiis copiarum suarum ducibus. Permoti autem calamitate Vicecomi-
tum, Franciæ, Angliæ, ac Cypri reges, legatos ad Egidium misere oratum, vt Vicecomitib⁹
bus pacem redderet. Non discessere re infecta legati: reddita siquidem pax est, quæ non
diuturna fuit Ioannes enim Haucut Vicecomitibus militans, cum Florentinos bello
lacesseret, eorum copias apud Miniate oppidum grauiter profligauit. Hanc ob rem
Egidius legatus Thomam Obicionem egregium copiarum ducem, cum tribus millib⁹
bus equitum, & satis magno peditatu Florentinis auxilio mittit. Pugnatum est inter Ar-
retium & Cortanam dubio Marte quatuor horis: atque demum Thomas ita hostes fe-
perat annitente peditatu, vt ex sex millibus equitum, qui cum Anglico militabant, pauci
euaserint, atq; ipse dux in deditionem venerit. Huius autem tantæ victoriæ fama perru-
ti, qui ab ecclesia defecerant, statim deditionem fecere. At verò cùm Vrbanus ad quartu
sui pontificatus annum in Italiam venisset componendarum rerum causa, ei legatus Egi-
dius Corneti fit obuiam, rationemq; administratæ prouinciæ reddens. dum Cornetu
Romam proficiscitur liberatus tantæ legationis onere, quieturus ob senium Viterbiu
rediit: vbi & tertio mense post moritur: vir certè singularis virtutis, præstantisq; ani-
mi: quique dignitatem ecclesiasticam, dum vixit, mirificè tutatus est. Eius autem corpus
Assilium delatum, in ecclesia beati Francisci tumulatur, sepulchro à se condito dum vi-
ueret. At verò cùm Carolus imperator intellexisset Vrbanum Romam profectum, eò
ipse quoque cum vxore & liberis statim aduolans, in itinere Lucam Pisanis, Miniatem
pidum Florentinis adimit, sibique vendicat. Profectus ne sit Romam haud satis constat,
cum ab Innocentio sexto pontifice Romano coronam imperij accepisse dicatur, cardinali
Ostiensi Romam ob eam rem misso. Accepta autem à Florentinis ingenti pecunia, ne eos
bello vexaret, tertio mense posteaquàm venerat, Italia cessit, anno millesimo trecente-
mo sexagesimooctauo. Vrbanus verò apostolorum capita diu quæsita tandem inuenit:
desierant enim in honore esse propter desuetudinem & ignorationem hominum. Apud
verò Sancta sanctorum reperta, ac locellis argenteis recondita, ad altare maius basilicæ
Lateranensis cum maxima veneratione & celebritate collocantur, astante clero popu-
que Romano. Idem quoque pontifex ædes pontificias tum in vrbe veteri, tum in Monte-
flascone construxit, vt ei ac cæteris pontificibus eò proficisci liceret, vitandi vrbani æstus
causa. Breui autem in Galliam reuersurus, Ioannem Haucut egregium copiarum ducem
è carcere missum, copiis illis omnibus præfecit, quæ antè sub Egidio militauerant, vt tam
diu ditionem ecclesiasticam ab hoste tueretur, quo ad ipse reuerteretur. Redire namque
ad Italiam ei in animo fuit. Verùm dum in Gallias proficiscitur, pontificatus sui anno
octauo, mense quarto Massiliæ moritur: vel (vt alij volunt) Auinione vitam finiuit, eo
maximè tempore, quo Brigida deuotissima Christi mulier, Suetiæ princeps, Romam ve-
ti causa venerat, motusq; nonnulli in Apulia exorti sunt, mortuo Nicolao Acciolo, eius-
dem prouinciæ gubernatore, viro strenuo ac in rebus agendis sapientissimo.

GREGORIVS XI.

208 Pō. GRegorius vndecimus, patria Lemouicensis, Petrus Belfortis anteà vocatus,
sanctæ Mariæ nouę diaconus cardinalis, Auinione pontifex omnium consen-
su creatur. Hunc enim adolescentem, vix decimum septimum annum attin-
gentem, Clemens sextus eius patruus, cardinalem creauit: & ne videretur co
ni ac sanguini magis, quàm ecclesiæ consuluisse, eundem ad exquisitissi-
mos doctores, maximè verò ad Baldum, qui tum Perusij legebat, disciplinæ gratia
statim misit, vbi tantum in quouis genere doctrinæ profecit, vt idem Baldus eius
auctō-

auctoritate in confirmandis rebus dubijs plerunque vteretur. Fuit præterea tantæ innocentiæ & placabilitatis, adeoque humanus & pius, vt ab omnibus vnicè diligeretur. Eò itaque tempore, quo pontificatum inijt, Romæ senator singulo semestri à pontifice datus, ius populo dicebat. Vrbis autem custodiam totamque reipublicæ administrationem & curam Banderesi tum gerebat. Banderesij enim appelati sunt Germanico verbo à vexillis, quibus in bello vtebantur. Singulæ enim de curiæ signa internoscebantur suo. Capita regionum nunc vocantur, qui vrbis tribubus præsunt. In Cisalpina autem principes illi, quos diximus in Vicecomites coniurasse, Regium à Vicecomitibus possessum, proditione occupant. Supererat arx, per quam Bernabos vrbem ingressus, hostes primo impetu fundit, Regiumque liberè recipit, Lucio Teutonico duce inde deturbato. Agebantur hæc in Italia, cum Perinus Cypri rex, Petro genitori in regnum suffectus, magnarum discordiarum inter Genuenses & Venetos causa fuit. Nam dum Famagustæ coronationis suæ pompam duceret, adessetque Genuensis & Venetus Bailus, (ita enim appellant mercatorum Prætores) velletque vterque ad dextram regis incedere, tantus repentè tumultus exortus est, vt Genuenses cæsi ac pulsi per ignominiam sint, rege in Venetos magis quàm in Genuenses inclinante. Hanc ob rem Genuenses Petri Fregosi auspiciis, domini Fregosi ducis fratris, comparata quadraginta triremium classe, Cyprum hostili animo inuadunt, quatuordecim millibus hominũ in insulam positis, qui omnia ferro ac flamma vastarent, ob violatum ius gentium. Rex verò ab omibus auxilo destitutus, ad misericordiam confugiens, dedita Famagusta, quadraginta millia nummúm auri quotanni Genuensibus pollicetur, si pacem reddiderint. At verò cum legatus pontificis in Italiam veniisset, resque ecclesiasticas recenseret, inita cum Vicecomitibus pace, initium perturbandi omnia à Pratensibus ortum est. Hi enim vindicare se in libertatem à populo Florentino quærentes, exercitum ecclesiæ permittente legato in Etruriam vocant: quem ita Florentinus populus pecunia corrupit, vt eorum auxilio Pratum ingressus, & coniurationis capita vltimo supplicio affecerit, & multa vexilla libertatis litteras, & nomen prę se ferentia, pluribus cohortibus distributa, ad oppida transmiserint: populos vt dominos cohortantes, vt libertatis memores, ecclesiæ iugum reijcerent. Primi autem Tifernates (quos Castellanos vocant) ab ecclesia desciuêre, hos deinceps Perusini, Tudertini, Spoletini, Eugubini, Viterbienses, Foroliuienses, Asculani, secuti sunt. Occupauerat tum etiam Astrorgius Manfredus sub Bauaro, tyrannidis dulcedine gustata, Granariolum agri Fauentini castellum, ad quem opprimendum è Bononia legatus Ioannem Haucut cum aliquot cohortibus mittit: Tutati sunt Astrorgium Florentini & Bononienses, qui excluso Haucut cum omni præsidio, in libertatem se vindicauerant. Haucut verò cernens Fauentinos ad rebellionem spectare, & ciuitatem crudeliter diripuit, cæsis passim omnibus, quos obuios miles habuit: & solum vrbis viginti millibus nummum auri Nicolao & Alberto Estensibus fratribus vendidit, occupato Bagnacauallo, vbi impedimenta exercitus sui ad tempus reposuit. Tum verò pontifex cognita tanta rerum permutatione, cardinalem Gebennensem legatum cum sex millibus equitum Britonum in Italiam mittit, qui per Taurinos descendentes, sine vllo maleficio vsq; ad Bononiæ portas peuenêre, vrbem obsessuri. Sed legatus cognito Florentinorũ aduentu, qui Rodulpho Varraneo duce Bononiensibus suppetias ferebát, cum copiis suis Cesennam hyematum concessit, in qua vrbe ita tumultuatum est ob superbiam Gallorum, vt sexcenti Britones interfecti sint, reliqui vrbe eiecti. Qui postea per arcem ingressi, aucti numero, cædibus & rapinis omnia cõpleuêre: neque his quidem parcêtes, quorum ætas suppliciter veniam petit: solæ virgines & iuniores matronæ ad iniuriam reseruatæ sunt. Foroliuienses autem veriti ne à legato inopia consilij & gubernatoris opprimerentur, Sinebaldum, Pinum, Ioannem, Theobaldum,

dum, Ordelaphos dominos in vrbem recipiunt, quorum virtute ab impetu Britonum defensi constantissimè sunt. Existimans autem Gregorius pontifex, hæc omnia mala quæ in Italia committebantur, sua absentia fieri, naufragiumque tam diuturnum absente gubernatore committi, de profectione sua ad Italiam vir bonus diu multumque cogitare cœpit: sed hominem maximè mouere cuiusdam episcopi verba, qui interrogatus à pontifice dum simul ambularent, cur non rediret ad ecclesiam suam, quàm aut par erat tam diu sine pastore nudam relinqui: Cur, inquit, tu summe pōtifex cæteris exemplū daturus, tuum episcopatum non repetis, ecclesiamq; Romanam (Motus his verbis pontifex, paratisque in Rhodano vna & viginti triremibus, aliò se iturum simulans, ne à Gallis retineretur, si se profecturum ad vrbem intellexissent: ipsam namque curiam emolumenti causa in Gallia volebant. Genuam itaque primò, inde Cornetum contendit, vnde terrestri itinere nauigationem pertæsus, hyeme præsertim, Romam peruenit, anno Domini M. CCCLXXVI. idibus Ianuariis, pontificatus sui septimo, migrationis verò Romanæ curiæ in Gallias anno septuagesimo. Quo autem apparatu, quamque incredibili populi Romani lætitia susceptus in vrbem sit, honorato quoque obuiam prodeunte, non attinet dicere, cum vultu, gestu, acclamationibus omnem lætitiæ speciem effuderint, vt filij solent redeunte peregrè exoptato parente. Indigebant omnia aduentu pontificis. Nam & mœnia & Basilicæ & publica ac priuata ædificia vbique ruinam minabantur, quæ certè magna ex parte restituit, vt turris suo iussu ædificata ad sanctā Mariam Maiorem indicat. Labefactati etiam ita ciuitatis mores erant, vt nihil vrbanitatis habere videretur: vtq; illi mores aliunde petēdi essent, quæ totum orbem terrarū quondā ad vrbanitatem rederat. Collocata itaque in vrbe sede sua pontifex (vt bonū pastorem decet) omnia circumspicere cœpit, de medelaque vulneribus inferenda cogitare: pax igitur, qua sanari non dum obducta vulnera poterant, sibi diu multumque cogitanti oblata est. Legatum itaque primò ad Florentinos mittit, qui ad arma spectabant, eosque adhortatur, vt quas pacis conditiones non detrectent. Hi verò pontificis potentiam suspectam habentes, ne ad pacem cogerentur, cum Bernaboue hoste paterno auitoque fœdus & amicitiam ineunt. Postea vero Ioannem Haucut pecunia & pollicitationibus corruptum, ab ecclesia in partes suas trahunt, quo successu elati, nullum iniuriæ contumeliæque genus prætermittunt, quod in pontificem transferri posset: qua ex re anathemate notati, hac insolentia vsi sunt, vt etiam sacerdotes suos, quibus à sacris interdictum erat, celebrare contra ius, fasque coegerint. Tum verò pontifex à precibus ad arma conuersus, conciliato prius Bononiensibus, qui suo nomine vrbem gubernarent, Varaneum mercede conduxit, hac in re Florentinorum artibus vsus: eique exercitum ecclesiæ committit, paulò post in Florentinos moturo. Id ne, vt destinauerat, statim faceret, discordia inter Genuenses & Venetos orta effecit. Veritus enim est, ne aliqua externa vis Italiam inuaderet, si ipse quoque cum Florentinis decertaret, nam dum Andronicus Genuensium auxilio fretus, quibus Tenedon insulam mercedem facinoris permiserat, patrem Caroli Ioannem Constantinopolitanum imperatorem regno deturbasset. Veneti eundem in patriam reduxerunt, ac Tenedon insulam ab eo accepēre. Qua ex re indignati Genuenses in aliud tempus vindictam distulēre, veriti pontificis anathema, qui vtrique populo interminabatur nisi ab armis discederent, cùm diceret neutri eorum bellum illud competere. Sed dum vir sanctus accuratè agit omnia, quæ ad pontificem pertinent, intollerabili vesicæ dolore moritur, sui pontificatus anno septimo, mense quinto, quinto calendas Aprilis, millesimo trecentesimo septuagesimo octauo, sepelitur que in basilica beatæ Mariæ in via Noua sepulchro marmoreo, quod adhuc, visitur tāto omniū cum gemitu & lachrymis, quanto nunquam antè quisquam sepultus est. parente enim & vnico genitore pri-

uati

uati omnes videbantur: lugebantque non modò præsentem, verumetiam futuram calamitatem, in quam sublato optimo pontifice ob patrum discordiam incidêre.

VRBANVS VI.

MOrtuo itaque Gregorio cùm de creando nouo pontifice mentio haberetur, clerus populusque Romanus ad cardinales concurrunt, eosque rogant, vt vnum aliquem virum præstantem deligant è natione Italica, qui & ecclesiam Romanam & Christianam remp. integrè ac sanctè gubernet: aliter de Christiano nomine illo maximè tempore actum esse, nisi optimus pastor tum diligeretur. Italum autem requirebant, ne si Gallus deligeretur, Romanæ curiæ iterum migrare vltra montes necesse esset, cum maximo vrbis Romę totiusque Italiæ detrimento & damno: quod dicerent, absente pontifice omnem prouinciam, vrbemque Romam tyrannicis seditionibus continuò vexari, ecclesiasque Romanas neglectas, & incultas, situ & squalore iam magna ex parte prolabi: tollique ob eam rem populorum pietatem Romam continuè proficiscentium, cum videant & sedem pontificiam, titulos cardinalium, & monasteria, ac sacratissima martyrum loca sine tecto, corruentibus iam parietibus, pecoribus & brutis animalibus patêre: æquum esse, vt eo loci pontifex resideat, vbi Petrus sedem pontificiam, relicta patria sua, relicta natione, volente Deo collocauerit: auxeritque martyrum, confessorum, sanctissimorum pontificum cineribus ac sanguine: vnde pastores ecclesiæ vndequaque circumspicientes mandatorum CHRISTI memores, incitatique maiorum exemplis, quorum martyria & res gestas ante oculos haberent, saluti hominum consulerent: patrimonium beati Petri recuperarent, quod pontificum absentia in Etruria, in Sabinis, in Hernicis, in Vmbris, in Piceno, in Flaminia à tyrannis quibusdam occupatum fuerat. Reticere se in præsentiarum, quàm imminuta sit hominum pietas & peregrinatio ad vrbem Romam, imò ad sanctorum corpora & relinquias visendas ob pontificum absentiam, quæ adhuc redintegrari posset: si pontifex Italicus crearetur. Respondere tum cardinales, sibi curæ fore, vt virum optimum deligerent, qui ecclesiæ Dei præesset, nulla personarum aut nationum acceptione habita, ad imitationem Saluatoris, qui ad apostolatum viros ex omni natione delegit, irent ipsi & bono animo essent, arbitrarenturque se nihil acturos, quod non totum ad honorem Dei, ad vtilitatem ecclesiæ Romanæ, totiusque Christiani populi pertineret. Dispositio deinde apud sanctum Petrum conclaui, collocatisque in Vaticano militum stationibus, ne tumultu aliquo tanta electio impediretur: vbi de ineundis suffragiis mentionem faciunt, magna contentio subitò exorta est. Tredecim erant cardinales Gallici: hi pontificem è suo corpore volebant, quatuor erant Italici: quorum vnus ex gente vrsina ad pontificatum maximè aspirabat. Inclinabat autem in Gallos, quippe qui plures erant, res ipsa: sed fortè fortuna inter Lemouicenses & reliquos Gallos, orta discordia, cùm vtraque pars è suis aliquem creari vellet, effecit, vt Bartholomæum Barensem archiepiscopum, patria Neapolitanum, vel, vt alibi legitur, Pisanum, extra collegium cardinalium pontificem crearent, absentem quamuis, Vrbanumque sextum appellarent. Prius tamen quàm in publicum prodirent, scitumque esset Vrbanum pontificem creatum esse, calumniari Galli electionem illam fraudibus & metu extortam, instantibus Romanis vi & armis, vt Italus aliquis crearetur. Cardinales autem è conclaui prodeuntes, partim in Hadriani molem, partim verò ad montana loca confugêre, impetum populi furientis vitaturi. Secessit & ad Vicouarum cardinalis Vrsinus, in tanta discordia magnam spem consequendi pontificatus collocans. Verùm non ita multò pòst cardinales pœnitentia ducti, ad vrbem venêre. Vrbanumque antè electum confirmarunt, consalutarunt

209. Pōt

tarunque vt verum pontificem decebat. Post mensem verò tertium in calores vrbanos Galli culpam reiicientes, à pontifice petunt, vt sibi proficisci Anagniam cum bona eius venia liceat, aerem mutaturi pestilentem, æstate præsertim, maximè verò Gallis: sed reuera seueritatem Vrbani veriti, abiêre. Nam semel atq; iterum eos ad se vocatos admonuit vt manus abstinentes habuerent, non dona aliqua, non munera acciperent, dum causas agunt, dum patrocinium suum beneficia petenti præstant. Interminatusque est se acerrimè puniturum in Simonia deprehensos, aut in iustas causas fouentes. Præterea verò ostendit sibi placere, & ita velle, vt pompam dimitterent, tantamque familiarium turbam & equorum, cùm id quod in tales sumptus consumerent, ecclesiæ Romanæ pernicioso, pauperibus & restituendis corruentibus basilicis deberetur: se deinceps bonorum delectum habiturum dicebat, affirmans malos suorum flagitiorum pœnas laturos, nisi sententiam mutarent. Et quia sentiebat cardinales Gallicos de reditu curiæ Romanæ in prouinciam suam aliquando mentionem facere, apertè ostendit se Romæ mansurum: neque cuiquam suadenti, vt inde abieret, optemperaturum, quod diceret fundamentum vniuersalis ecclesiæ fideique Christianæ, Romæ iactum & auctum ad culmen esse. His itaque rationibus moti cardinales Gallici, & hi maximè, qui thesauros ecclesiæ in morte pontificum expilauerant, quique pro arbitrio animi sui prius agebant, Anagniam primò, mox Fundos confugêre: vbi primò in Vrbanum (vt falsum pontificem) inuecti sunt, quòd diceret hominem vi creatum, vi etiam coronam pontificatus accepisse, cùm electio illa & coronatio in loco minimè tuto sit habita, in qua liberæ deberent esse hominum voluntates, libera suffragia, cum contrà ipsi à populo Romano coacti sint Italicum potius quàm Gallicum eligere. Has autem ob causas sede vacante, vt ipsi dicebant, (decem & octonarii, que erant) Ioanna regina fauente, Gebennensem cardinalem, qui antè legatus in Italia fuerat, pontificem deligunt, eique Clementi septimo indita appellatio est. Hinc magna discordia in ecclesia Dei orta, & diuturna, quàm schisma vocant, cum pars Christianorum principum Vrbano, pars Gebennensi faueret. Neque hoc modo contenti seditiosi cardinales, Britones, qui multa ecclesiæ castella, multas vrbis villas diripuerant, arcesque occupauerant, in pontificem & Romanos mittunt. Ad pontem Salarium Romanus populus hosti incomposito agmine obuiam factus, superatur & cæditur. Verùm cum postea apud Martinum pugnam magna animorum concitatione iniissent, adeò Britones cæduntur vt vix nuntius tantæ cladis superfuerit. Qui in arcibus erant, se aliquandiu ac suos tutati sunt, maximè verò arcis Surianæ præfectus, qui post multos annos Martino pontifici deditionem fecit.

Interim verò Genuenses odium, quod in Venetos mente conceperant, ostendunt, & cito in societatem belli Ludouico Vngariæ rege, Francisco Carrariensi Patauino domino, Austriæ duce, patriarcha Aquileiensi, Sentiebant tum cum Venetis Perinus Lucius, Genueus Cypri rex & Bernabos Vicecomes. In primo autem congressu nauali prælio superiores Veneti fuêre in littore Antiatum, Victore Pisano classis præfecto. Ex decem nanibus Genuensium triremibus quinque amissæ sunt. Vum verò Marchiones Carreti aduentante Bernaboue, Albingaunium (quod nunc Arbengam vocant) Naulum & castrum Finarii cum de Genuensibus occupant. Verùm non ita diu pòst in gratiam cum Genuensibus redeuntes, omnia réddidêre. Genuenses præterea coniecto in carcerem Dominico Fregoso duce, eiusque fratre Petro, & Nicolaum Gualchum ducatui & Lucianum Aurium classi maritimæ præficiunt. Bernabos verò, qui filiam regi Cypro in matrimonium collocauerat, eam cum duodecim triremibus, sex Catelanis, & totid ẽ Venetis, honorificè admodum ritum in Cyprum misit: quibus triremibus Perinus deinceps terra mariq; Famagustam oppugnat, sed frustra acriter, qui in præsidio erant, vrbem defendentibus, dissectisque

eius

etiam ventis & procellis classe. Non cessabant hinc Veneti, hinc Genuenses ipsa, tum inferum, tum superunm vexare. Nam dum Carolus Zenus classis Venetæ præfectus, Tyrrenum mare Genuensibus infestum reddit, Lucianus Auria Hadriaticum cum magno Venetorum detrimento discurrit, ab Iadera vbi stationes habebat, in Venetos mouens, Iadera nanque regis Vngariæ erat. Ob hanc autem iniuriam commoti Veneti, cùm allicere ad certamen Lucianum non possent, Catarum & Sibinicum ipsius regis oppida incendunt. Interim verò mortuo Galeatio Vicecomite, anno domini millesimo trecentesimo septuagesimonono tota ferè Insubria ad Bernabouem inclinatura videbatur: qua ex re maximam voluptatem cepêre Veneti, sed frustra: nam & dimidia pars regionis primò, deinde tota Ioanni Galeatio nepoti obtigit. Lucianus autem Genuensium præfectus, Polam mouens classem Venetorum in portu ipso superat & capit. Verùm dum in cautè nimium in hostem fugientem ruit, lancea transfixus moritur. Vtraque classis & victrix & victa, Iaderam perducitur: quò statim Genuenses Petrum Auriam in demortui fratris locum misere cum triremibus nouem, aliis nauigijs compluribus. Qui victoriam fratris recenses, ad duo millia captiuorum inuenit, deprehenditque multos in prælio & in vndis periisse. Oppugnabantur & terra Veneti à Carrarienſi eiusque sociis, quos antea commemoraui, quibus Veneti Albericum Barbianum Cunij comitem, egregium copiarum ducem, opposuêre. At Petrus Auria Genuensium præfectus sexaginta triremium totidemque nauigiorum comparata classe, Venetias contendens, Gradum, Comaclum, Caprulas vi captas incendit. Inde verò Clugiam mouens, à præsidio Veneto aliquandiu egregiè defensam, tandem eam vi capit, Patauino tyranno commeatum subministrante. Cæcidisse ea oppugnatione ad sex millia hominum constat, & ad nongentos & quinquaginta ex Venetis captos, Iaderamq; missos muliebri tamen pudicitiæ in tanta clade ignominium est. Fracti autem tanta calamitate Veneti, cum nec terra, nec mari auxilia sperarent, captiuis Genuensium è carcere liberatis, eisque Clugiam ad præfectum Genuensium impetrandæ veniæ causa missis, pacem petiuêre, eas accepturi leges, quas victor imposuisset. Genuenses verò superbia elati, vt victores facere consueuerunt, Venetos reiiciunt, nisi se ac sua omnia dedentes, qui ad tuendam patriam conuersi, deductis ante portus fauces catenis ferreis, dispositisque in littore portus trecentis equitibus, totidemque peditibus, ad vnum aliquem ex ciuibus respiciunt, quem bello præficerent. At verò dum fluctuarent in tanta perturbatione, quem potissimum deligerent, in certo auctore vox audita est, vnicum Victorem Pisanum, qui Genuenses optimè nosset, idoneum esse qui tantæ rei præficeretur. Non est audita temerè ea vox, quasi auspicatò emissa. Ad carcerem concurrunt omnes: eò enim deductus fuerat ob rem malè ad Polam gestam) eductumq;, bello maritimo solum præficiunt. Instabant Genuenses, ex captis circunquaq; castellis, ingredi vrbem parabant: quos post longam pugnam Ioannes Barbadicus armatis lembis quibusdem perfacilè repulit, cùm progredi vlterius in æstuariis illis triremes Genuensium non possent. Hac etiam arte Barbadicus vsus est inuenta tum primùm à quodam Teutonico bombarda fuit, à sono & tonitru sic dicta, nulla erat scapha Venetorum, nullus lembus, qui non duas bombardas & eo amplius haberet: quibus multi Genuenses, vt à re in solita, nec ad præcauendum scita, opprimebãtur. Singulæ enim bombardæ vno ictu binos ternósue plerunq; necabant, cùm præsertim in triremibus declinare ictus, vt in terra, nõ liceat. Adhortabantur autem Veneti Bernabouem Vicecomitem, socium & amicum ita Genuenses bello premere, vt obsidione tam graui liberarentur: iam enim commeatibus carebant. De Venetis tum quidẽ actum fuisset, si (vt Carrarienſis admonebat) Genuenses cauissent, ne cõmeatus mari Venetis importari possent. Bernabos autem Venetis aliqua ex parte satisfacturus, exercitũ suum in Genuenses mittit, qui vallem Pulceferæ deprædatus, acceptisq; decem

Bombardæ vsus primus.

& nouem millibus nummum auri, omissis Genuensibus, auro cum Bernaboue, non ferrō decernentibus, onustus præda in Insubriam redijt. Non est vsus ea felicitate Astorgius Fauentinus, eò cum equitatu à Bernaboue missus. Vrbi enim appropinquans, ab erumpente populo Genuensi funditur fugaturque, ægrè quidem Astorgius euasit rustico cucullo indutus. At Caloioannes imperator Græcorum cum Venetis sentiens, Peram Genuensi Constantinopoli vicinam, oppugnare adoritur. Videbat enim Genuenses pluribus bellis & quidem grauissimis implicitos, sed Andronicus eius filius, patri ac Veneto æquè hostis Turcorum, Bulgarorumque præsidiis & societate fretus, eam acerrimè defendit: eoque terroris patrem deduxit, vt in partes Genuensium statim transiret.

Interim verò Vrbanus non intentus componendæ paci iter Christianos, vt par erat, sed iniurias à Ioanna regina acceptas vlcisci cupiens, Ludouicum Vngarię regē impulit, vt Adreasij fratris mortem se adiuuante vlcisceretur: qui Carolum filium in Taruisina contra Venetos dimicantem in Ioannam concitans, res Venetorum propè afflictas, meliusculas facit.

Superuenit & Carolus Zenus Venetus, vir bello nauali egregius, qui depressis duabus onerariis nauibus ante portum Clugiensem, eò necessitatis Genuenses perduxit, cùm educere naues suas non possent, clausis reliquis ostiis, vt ipsi obsidentes, quàm obsessi maiorem rerum omnium penuria laborarent. Sed nihil æquè Genuenses afflixit, quam Petri Auriæ mors ictu bombardæ interfecti, dum munimenta Clugiæ acriter defendit. In cuius locum Matthæus Rufus statim suffectus, dum Clugiam peteret cum nouis triremibus, apud Manfredoniā Thadæum Iustinianū cum sex triremibus annona onustis cæpit. His vero cladibus motus Agapitus cardinalis Columna, & Genuenses & Venetos sæpe ac frustra ad pacem adhortatus est. Sed hi de vita & sanguine, non de imperio inter se dimicantes, sanis bene admonētium consiliis nusquam obtemperarunt. Pestremo itaque Genuenses Clugiæ obsessi, cùm erumpere non possent, premente Veneto, haberéue commeatus negarent à Matthæo Rufo, Patauinoque domino, qui id se facturos breui pollicebantur, deditionem fecēre calendis Iulij, millesimo trecentesimo octogesimo. Capti autē sunt ea deditione ex hostibus, ad quattuor millia trecenti & quadraginta. Plures autē fame & seditione in ipsa oppugnatione periisse constat. Non qui euēre tamē tanta accepta clade Genuenses, qui cū triremib° octo & tringinta Tergestinos deficere à Venetis ad patriarchā Aquileiensem conpulēre. Cepēre & Iustinopolim, excepta dunraxata arce. Aucta deinde classe, Venetias iterum contendunt: sed cùm nemo ad certamen prodiret, in Istriam redeunt, Polam vrbē vi captam incendunt. Multæ vtrinq; cædes inuicem acceptæ daræq; sunt. Vbi nocti tamē bello terrestri à Carrario opprimebātur, licēt Iacobus Caballus egregius copiarū dux eos acerrimè tutaretur, dū Taruisiū oppugnatur, quod fame in hostiū potestatē venerat. Verùm cū fessus & defatigatus iā vterq; populus tā diutino & atroci bello esset, dux Sabaudiæ pacē inter eos hac formula cōponit octauo calendas Septembris, millesimo trecētesimo octogesimo primo: vt regi Vngariæ decimo quoq; anno Veneti septē millia nummū aureorum persoluerent, si nullū piratā in suis Dalmatiæ locis tutū esse paterentur, fiq; nullibi sal fieri sineret, vtq; patriarchę Aquileiēsi in Foroiulio eadē maneret cōditio quæ ante bellū fuerat. Venetis autē & Genuensibus imperatū, vt captiuos alterutrū incolumes demitterent, de præda vtrinq; capta nulla mentio. Mandatū Patauino, vt ab obsidione Taruisij recederet: vtq; arces & turres in stagnis & ad fluuiorū ostia excitatas, statim demoliretur, termini inter Venetū & Patauinū positi. Interea verò Carolus, quē diximus à pontifice ex Vngaria contra Ioannam accitū, cū octo millibus equitum in Italiā veniens, Arretium primò in potestatem suam redegit, Guelphorum & Gibellinorum seditionibus diu agitatum. Inde verò in Florentinos mouens, à Ioanne Haucut qui tum stagiæ

era

erat, propellitur. Sed Florentini veriti ne sustinere tanti regis impetum non possent, pacem à rege datis quadraginta millibus nummum auri redimunt. Haucutque sine stipendio dimittunt, qui Bagnacauallum Nicolao Albertoque Estensibus vendidit, quò faciliùs retinere Fauentiam in sua potestate possent: quam tamen haud ita multò pòst amisere, Altorgio Manfredo eam quidem proditione adepto. Carolus verò salutato Romæ Vrbano, regnum ingressus, superatis etiam Ioannæ ducibus, Neapolim dedentibus ciuibus capit. Obsidebatur in castello nouo regina, cum Arretini Guelphi tumultu excitato, Iacobum Carazolum Neapolitanum ciuem, eò à rege missum, fugere in arcem compellunt. Confugere eò & Gibellini: quibus certè vir æquus non magis quàm Guelphus consulebat. Volebat enim omnia pari iure in ciuitate agi. Accito itaque ob acceptum iniuriam Alberico Barbiano à Tudertinorum finibus vrbem ingressus, dum Guelphos ad officium redigere conatur, Gibellinorum quoque bona diripit. Ferrabac autem alter copiarum dux Albericum secutus, quod reliquum superfuerat in Arretio, abrasit. Dum hæc ad Neapolim & Arretium agerentur, noua belli nubes Italiam inumbrauit. Nam Ludouicus Andegauensis à regibus Francorum originem ducens, Italiam ingressus cum triginta millibus equitum, non longè à Bononia consederat, à Clemente antipapa impulsus: non tam vt reginam Ioannam obsessam liberaret, quàm vt Vrbanum armis pontificatu deiiceret. Hanc ob rem Carolus omisso Arretio, Albericum & Ferrabac ad se vocat. Florentini quoque Ioannem Haucut rogatu Vrbani ad Carolum misêre. Ludouicus autem per Marsos iter faciens, ad Casslinensem saltum iam peruenerat. Adhuc enim ad duodecim millia equitum expectabat: qui Italiam ingressi duce Andegranio, per Placentinum, Lucensem, Florentinum, Senensem agrum iter facientes, Arretium iam peruenerãt: vrbemque à Guelphis introducti, post illatam ab Alberico cladem, diripuere. Defendebatur arx Guelphorum præsidio, quæ diebus quadraginta oppugnato, in Gallorum potestatem propediem ventura erat, nisi Ludouici Andegauensis mors interueniisset. Tum Andegranius re cognita, hortantibus Arretinis in arce obsessis, vrbem Florentinis vendidit, in Galliasque rediit. Andegauenses autem milites morte ducis consilio carentes, bini terniue mendicantes etiam in patriam rediêre.

Tum verò Vrbanus terrore Gallico liberatus, Neapolim se conferens, à rege petit, vt sibi liceat creare nepotem suum Campanum principem: quod cùm impetrare nequiuisset, homo sub specie iusti & honesti minus vrbanus ac nulli gratus, ad minas conuersus, eo iracundiæ regem compulit, vt custodiis adhibitis per aliquot dies prodire in publicum nequiuerit. Verum dissimulata ad tempus iniuria, Nuceriam ad vitandos æstus, vtipse dicebat, cum bona regis venia profectus, communitaque firmis præsidiis vrbe & nouos cardinales creat, & septem ex veteribus in carcerem coniicit, quod diceret eos cum rege & antipapa contra se coniurasse. Præterea verò & processum, vt istorum more loquar, contra regem inchoauit, missa de more citatione, qui breui se venturum Nuceriam respondit, diluiturumq; obiecta crimina, non verbis modò, verùm etiã armis. Nuceriam itaq; cũ satis magno exercitu veniens, vrbem obsidet. Motus autẽ hac indignitate Raimundus Balcianus è gente Vrsina, comitis Nolani filius, qui postea Tarentinus princeps est habitus, suis copiis fretus, quas sub rege ductauerat, Vrbanũ cũ tota curia ad proximũ littus deductũ, Genuẽsiũ triremibus ad instructis paratisq; imposuit. Quibus dũ Genuã põtifex defertur, ex septẽ cardinalibus Nuceriæ captis, quinq; saccis inuolutos, in mare demersit.

At verò mortuo Ludouico Vngariæ rege, proceres Vngari Carolum statim per legatos accersunt: qui eò profectus dum conuentum ad res componendas celebrat, curante regina, quæ odium dissimulauerat, obtruncatur, anno millesimo trecentesimo octogesimoquinto, quo tempore Ioannes Galeatius Bernabouem Vicecomi-

tem,cui erat ex fratre Galeatio nepos, captum in carcerem Modoetiæ conijcit,ac coniectum uidunt,Papia,Vercellæ,Nouaria,Dertona,Alexandria,& cætera ad Appenninum alpesq; pertinentia Galeatio;Placentia verò,Cremona,Parma,Lauda,Brixia & Bergomum Bernaboni forte obtigerant, Mediolanum autem vtrique commune erat.

At Vrbanus circumacto anno quo se Genuam contulerat, intelligens ecclesiasticis dignitatibus à Florentinis ad libertatem, vt anteà, incitari,Lucam primo, mox Senas & Perusium peruenit.Confirmatis deinde aduentu suo ciuitatibus,desiderio vt ipse dicebat, videndi Neapolim,Ferrentinum vsque proficiscitur:ea mente reuera vt Ladislaum admodum puerum & Ioannem Caroli filios,hæreditate paterna deturbaret,Multi enim proceres Ludouico Andegauensi studere soliti, potiundi regni spem ei præstabant:sed magna vsi fide Caietani,pueris in vita retentis,regnum quoque cum summa laude seruauerunt. Pontifex itaque re infecta Romam rediens cum magno apparatu honoreque plusquam dici potest, à populo Romano in vrbem suscipitur.licet haud ita multò pòst à Bäderesijs insidijs perpessus sit,quas cetè omnino deuitauit & sustulit,creatis vnà die nouem & viginti Cardinalibus,quorum de numero Romani tres sunt habiti.Reliqui verò ferè omnes Neapolitani fuere.

Interea verò Antonius Scala Veronensis, & Franciscus senior Patuinus dominus, grauissimo inter se bello contendére,Ioanne Vbaldino Carrarij, & Ioanne Ordelapho Scaligeri copias ducentibus.Verùm Galeatius Vicecomes instiganti Carrario superatis Scaligeris,Verona Vicentiaque potitur.Neque hoc quidem contentus Galeatius, paucorum mensium obsidione Patauium capit ac Frãciscum Carrarium in carcerem Modoetianum conijcit.Eius verò filius Franciscus iunior, fuga salutem sibi quæsiuit.Florentini quoque augendæ ditionis cupidi,Politianum Lucinianum oppida ex veteri Senensium dominatu, arte magis quàm viribus in potestatem suam redegere. Præterea verò Carolum Benabouis filium, & Antonium Scalam cum quinque millibus equitum in agrum Senensem hostili animo immittunt. Hanc ob rem Galeatius motus, legatos ad Florentinos mittit,qui suo nomine conquerantur,Carolum Vicecomitem & Antonium Scalam hostes suos,à populo Florentino,quo cum ipse pacem antea inierat & fœdus, mercede conductos esse, vexarique ab eis bello Senenses amicos & socios contra ius fasque.Legatis item mandatum est,vt nisi ab iniuria Senensium discederent,exauctorarentque suos belli duces,Florentino populo bellum indicerent.Quò minus verò id statim Galeatius faceret, Petri Gambacurtæ Pisanorum tyranni precibus factum est, qui Galeatio & Florentinis amicis,rem inter vtrumque compositurum se prædicabat,

Interim verò Vrbanus pontifex pontificatus sui infeliciter acti,anno vndecimo mense octauo,Romæ moritur,sepeliturq; in beati Basilica,paucis admodum eius mortem,vt potè hominis rustici & inexorabilis, flentibus. Huius autem sepulchrum adhunc vilitur cum epitaphio satis rustico & inepto.

Ex Onuphrio.

PArtholomæus Pirignanus, aliàs Tuczillus,Regens Cancellariæ Apostolicæ in Vrbe,absente Petro de Monturuco Cardinale Pampilonẽse S.R.E. Cancellario, ex Archiepiscopo Materano,& Archeruntino Archiepiscopus Barensis à Gregorio,XI.factus:Pontifex creatur Romę inconclaui Vaticano extra Collegiũ Cardinalium sexagenario maior, à XVI Cardinalibus,v.Idus Aprilis,anno MCCC.LXXVIII. Coronatus ante gradus S.Petri die Paschæ. XIIII. Kal.Maij.sedit Cæsare Venceslao Rege Romanorum annos XI.menses VI.dies VII. Pernicioſissimũ & teterrimum schisma eiusdem occasio,alio Pontifice ab eisdem Cardinalibus. qui eum elegerant, creato Clemente VII. inchoatum,in quinquaginta annos productum est, Pontificatus sui tempus Romæ Neapoli,

poli, Luceriæ, Panormi in Sicilia, Genuæ, Pisis, Lucæ absumpsit. Iubilei annum ex quinquagesimo ad trigesimum tertium reducēs eum anno MCCCXC. tertio celebrari curauit. Carolum tertium de Curacio vocatum, Ioanna Regina priuata, Regem Neapolitanum creauit, coronauit: ac in obtinendo Regno pecuniis & commeatu adiuuit: cum quo postea ita inimicitias exercuit, vt eum anathemate notatum, eodem Regno exueret. Ordinationibus quatuor factis, Cardinales creauit LIIII. ex his quinque sustulit, VII. purpuræ honore priuauit. Obiit Romæ Idibus Octobris, anno MCCCXXCIX. ætatis LXXII. Vacauit sedes dies XVII. sepultus in Basilica sancti Petri, marmoreo sepulchro, quod adhuc cum rudi hoc Elogio extat, & legitur.

Hæc animo magnus, sapiens, iustusq́, Monarcha
Parthenopæus adest Vrbanus sextus in arca:
Feruebat fidei latebras conferre magistris:
O decus, his fretus semper post prandia fistris
Schismatibus magnis animo maiore regebat.
Omne Simoniacum tantum sub patre tremebat.
Quid iuuat hunc terris mortali tollere laude?
Pro meritis cæli splendet sibi gloria valde.

BONIFATIVS IX.

BOnifacius nonus, patria Neapolitanus, Petrus cognomento Tomacellus antea vocatus, Romæ Cardinalium omnium consensu pontifex creatur, anno Domini millesimo trecentesimo octogesimonono. Hic etsi annorum circiter triginta esset dum pontificatum iniit, ita tamen deinceps vixit in tam florida ætate, & tanta peccandi licentia, vt nulla ei libido, nulla voluptas impingi vel obiici posset. Iuuentutem certè cum ipsa senectute commutasse videbatur. Fuit præterea tanti animi consiliique, vt primus populi Romani vim omnem in pontificem transtulerit, creatis suo nutu magistratibus omnibus, munitaque sancti Angeli arce in mole Hadriani sita ad Tiberis pontem, quo ab vrbe in Vaticanum itur; munitisque item pontibus quibus in Transtiberim Romani commeant.

Verùm dum Bonifacius nonus adhuc in pontificatu esset, Galeatius Florentinos & Bononienses bello aggreditur, Ioanne Vbaldino & Lantedesco Petra mala copiarum suarum ducibus, qui vallem Arni superioris ingressi, omnia longè ac latè populabantur. Iacobusque Vermes Bononiensem agrum suo nomine ingressus, ciuitati quoque multa damna intulit. Tum verò Florentini ad præcauenda mala solliciti, & Ioannem Hancut, & Carolum Bernabouis filium & Antonium Scalam cum quatuor equitum, peditum duobus millibus, Bononiensibus sociis & amicis auxilio misêre. Sollicitare præterea literis & nunciis Stephanum Bauariæ ducem, ad quem Franciscus iunior confugerat, & Iacobum Armeniaci comitem magna mercede conductum, vt in Italiam contra Vicecomitem descenderent, eumque à ceruicibus suis ad propria tuenda auerterent. His cohortationibus motus Franciscus iunior, mutata veste fauentibus Venetis, secreto tamen, Patauium ingreditur, vrbeque potitur. Subsecutus verò Bauariæ dux, vrbem ingressus, oppugnare arcē non destitit. Veronenses autem harū rerum permutatione moti, pulso Vicecomitis præsidio, Antoniū Scalā ad se vocant, qui ferè his diebus in Etruria mortuus erat, relicto vnico filio in prima pueritia adhuc superstite. Qua quidē re cognita, pœnitentia ducti, in primis Vgolotum Blancardum, qui in Cremonensi agro cum exercitu Galeatij erat, ad se vocant, impetrata prius errati venia, persolutisq́; aliquot millibus nummûm auri, ad redimendā tanti erroris culpā. Ingressus vrbem Blancardus, retinere milites à direptione tā opulentę vrbis nequaquam potuit. Vxor verò Galeatij tantæ

ciuitatis calamitatem miserata, triduo post militibus direptionē inhibuit. At dux Ba-
riæ conquestus se mercede à Florentinis defraudatū, ab oppugnatione Patauinæ artis in
Germaniam discessit. Tum Florentini præbente aditum Alberto Estensi, qui iam pridē
ab amicitia Galeatij discesserat, Ioannem Haucut Carrariensi socio auxilio misere: cuius
fortitudine & astu arx Patauina in deditionē breui recepta est. Vnde Galeatij copiæ, quæ
eò recuperandæ vrbis causa venerant, in Vicentinos secessere. Descenderat iam tum etiā
comes Armeniaci è Florētinis mercede conductus per Taurinos in Italiam cum viginti
millibus equitū, Castellatiūq; in Alexādrinis vi captū diripuerat, quare Galeatio necesse
fuit copias suas è Vicentinis reuocare, quas hosti opponeret. In suburbio Alexandrino co-
sederant Mediolanenses, in quos delati Armeniaci sine vllo ordine, excidium ipsis mi-
tibus & ciuibus minabantur. Pugnatum est pro portis aliquandiu, & ab Italis tandiu
protracta pugna est: donec sui (quos circúacto itinere ad carpendū extremum hostiū ag-
mē miserāt) nil tale opinātes, aggrederētur. Dū pugnatur, superuenēre illi; atq; ita à tergo
à lateribus, à fronte cæsi, prius penè oppressi sunt ingenti cæde, oppidanis etiam superue-
nientibus, quàm discrimen in quod delati fuerant, cognouerint. Comes ipse Armeniaci
tanti exercitus dux captus, ex vulnere in prælio accepto statim moritur. Capti & Rainal-
dus Ianfiliatius & Ioānes Ricius Florētini equites, qui Armeniacū in Italiā duxerant. Tū
verò Galeatius tanta victoria fretus, patrem copiarum in Haucutū mittit, qui ea mente
Atesim & Mintiū traiecerat, vt se cum Armeniaco coniungeret. Verùm Haucutus reco-
gnita, quanta maximè celeritate potuit, in Patauinos mouit, non paucis suorum in itinere
amissis ob deriuatas passim à rusticis aquas, ne redire hosti impunè liceret. At Florentini
bello pressi a Iacobo Verme, qui eò à Galeatio cum duodecim millibus equitum pe-
ditum quatuor, missus fuerat, Haucutum reuocant, qui hostes Florentinorum, qui-
bus par esse aperto Marte non poterat, miris artibus ludificatus est. Interim verò
hortante Bonifacio pontifice, & Antonio Adurno Genuensium duce, pax æquis cōditio-
nibus inter Galeatiū & Florentinos Genuæ cōposita est. Sed dū vnū incendiū extingui-
tur, alterū exardescit. Nam & Franciscus cognomento Vicus, vrbis præfectus Viterbium
pontifici proditione abstulit: & Petrus Gambacurta Pisarum dominos, à Iacobo Appiano
publico scriba, & omniū consiliorū suorū participe cum filiis occiditur, ipseq; Appianus
dominatu potitur. Mortuo autē Alberto Estensi, accitus & ipse Estensi familia ortus, iam
pridem patria pulsus, adiuuātibus Cunij comitibus, redire in patriam instituerat. Sed tu-
tores Nicolai pueri Alberti filij, sumptis armis Accium Ferraria summouentes, Lucum &
Concilicæ oppida Ioanni Cunio promisēre, si Accium interficeret. Tum Ioannes cōpo-
ta fallacia virum Accio persimilē interficit, & acceptis oppidis, verùm Acciū in publicum
producit. Non commisisset tantum facinus Albertus ex eadem familia ortus, cui plus tri-
li debent quàm omnibus ducibus, qui tum fuere, primus enim docuit Italos bella gerere,
iam pridem arma ferre desuetos, quibus se deinceps ab intestino externoque hoste tutari
sunt. Prius enim si quid gerere Itali vel inter se, vel in barboros voluissent, accire extremā
militē opus erat. Sed tanta militū copia hoc duce breui suborta est sub vexillo sancti Ge-
orgij, vt Britones, qui prouinciā nostrā & ecclesiæ castella euerterant, Teutonicos, Angli-
cos, postremo omnia vastantes Italia expulerit. Hinc Brachiani & Sforciani milites origi-
nem habuere, quorum armis Italia apud exteros tantū nominis consecuta est, vt aut exte-
ri timore perculsi quieuerint, aut aditū ad nos tentantes, magnis cladibus superati sint. In-
terea verò mortuo Clemēte septimo adulterino pōtifice, in eius locū à Cardinalibus tanti
schismatis auctoribus, Petrus Luna Benedictus xiij. appellatus, Auinione sufficitur.

Clemens adulterinus pontifex.

Successit tum etiam Carolo imperatori Romano Vinceslaus filius, à quo Ioannes Ga-
leatius Vicecomes Mediolanēsis ducatus titulū accepit, misso oratore Petro Philargi Ale-
dio-

diolanensi archiepiscopo: qui postea Romanum pontificatum adeptus, quintus Alexander appellatus est. Galeatius autem mortuo Ioanne Haucut Florentiæ sepulto, quo vno duce in rebus bellicis tū maximè Florentini vtebantur, mittere Albericū suis copiis in Etruriam constituit: qui Florentinos Appianum Pisanorum tyrannū bello lacessentes, in officio contineret. Erant in eo exercitu Paulus Vrsinus, Ceculus Brolia Brandulinus, Paulus Sabellus, Lucas Canalis, cohortiū præfecti insignes: qui simul coniunctis copiis animisq; oppugnare Florentiam adorti, ad monasterium Carthusiense castra posuerint: vnde crebris incursionibus tum agros, tū ciuitatē Florentiā continuo vexabant, cædibus, rapinis, incendiisq; omnia cōplentes, anno Domini millesimo trecentesimononagesimoseptimo.

Quo quidem tempore & Bonifacius Perusium se contulit nobilitatem plebeiis Raspantibus conciliaturus. Sed plebs præsente pontifice præter datam fidem arma capiens, interfectis ad octoginta ex optimatibus, Biordum & Michelorum plebeiarum partium principes in vrbem intromissos, dominos constituunt. Indignatus autem ob eam rem pontifex, Assisium petens, inde ad ducem Galeatium oratores misit, qui eum adhortarentur, vt oppugnare Mantuam desineret: quam tum aqua & terra obsidione premebat, accito in Cisalpinam Galliam ad id bellum Alberico Barbiano.

Hanc autem ob rem ex fœdere Florentinis licuit, & Venetis belli sociis Mantuano auxilium mittere Carolo Malatesta Mantuani sororio tantarum copiarum duce, quingenti clade Galeatij exercitum apud Gouernolum profligauit, erat tum quoque in animo Florentinis Pisanos bello persequi, sed eos à tanta re auertebant Pupij Balneiq́ue comites & Vbertini rebelles, qui Florentinæ ciuitati exitium minabantur, si in Pisanos mouerent. Verùm mortuo non ita multò pòst Iacobo Appiano, filius Gerardus patri succedens, cum retinere Pisas in potestate sua non posset ob seditiones à Florentinis excitatas, vrbem ipsam Galeatio Vicecomiti vendidit, Plumbino oppido tantum modo sibi ac suis retento, millesimo trecentesimo nonagesimonono.

Interfecto autem Biordo Lantedesci insidiis, Perusini vindicare se in libertatem conati sunt. Verùm cum Vgolinus Trincius Fulginas pontificis vicarius, eius nomine Perusium in ditionem ecclesiæ trahere conaretur, indignati ciues, Galeatio se dedunt: qui post menses duos Bononia quoque & Luca falso potitur. Hinc maior timor Florentinos incessit, passim de se ac libertate sua actum dicentes, nisi Galeatus morte è medio auferetur. Appropinquante verò Iubilei anno, legati Romanorum pontificem adeunt, rogantes vt Assisio Romam proficisceretur: qui etsi id magnopere cuperet, tamen dissimulato desiderio, facturum se quod petebant, negauit: quod diceret eos noluisse recipere senatores ex nobilitate externa secundum consuetudinem & instituta pontificum: quodq́ue cameræ conseruatores, suopte ingenio elegissent homines quidem parum idoneos, & quorum licentia Banderesiis omnia licerent. Tum verò Romani, vt rem gratam pontifici facerent & Banderesios tollunt, & Malatestam Pandulphi filium Pisauriensem, virum doctum, pontificis nomine in senatorem recipiunt, pecuniasq; insuper Bonifacio dant, quò ei proficisci ad vrbem liceret. Vrbem itaq; ingressus, munita mole Hadriani (vt antea diximus) mœnibus & turribus, dominatu vrbis sensim potitus est. Celebrato deinde Iubilei anno, M CCCC. quo innumera ferè hominū multitudo ad vrbē religionis causa venerat, Florentini Galeatiū à ceruicibus suis auertere cupientes, Robertū Bauariæ ducem, quem imperij electores, abrogato ob ignauiā Vincesiao Boëmo, delegerāt, hac cōditione in Italiā vocant, vt nō promissam mercedē accipiat, quàm Vicecomitis ducatum attigisset, qui Brixianum agrū ad Benacū ingressus, parte pecuniarū accepta, cū Galeatij copiis cōgrediens superatur ac Tridentū fuga petit. Retinere hominē Veneti & Florentini multa pollicēti, quò minus in Germaniam rediret, nequaquam potuere. Tum vero Bonifacius, siue Vicecomi-

cecomitum potentiam veritus, siue augendæ ditionis ecclesiasticæ cupidus, Annatarum vsum beneficijs ecclesiasticis primus imposuit, hac conditione, vt qui beneficium consequeretur, dimidium annui prouentus fisco apostolico persolueret. Sunt tamen qui hoc inuentum Ioanni vigesimo secundo asscribant. Hanc autem consuetudinem omnes admisère, præter Anglos, qui id de solis episcopatibus concessere in cæteris beneficijs noa adeo. Confirmata hoc modo, pecunijs, arce, magistratibus suo nutu in vrbe delectis, ditione ecclesiastica, pontifex Ladislaum adolescentem Caroli Neapolitani regis filium, in regnum paternum restituit, à tyrannis & populis occupatum, qui Ludouici Andegauensis partes secuti fuerant. Quo autem facilius & honestius id fieret, priuationem Caroli ab Vrbano sexto Nucerię factam, abrogauit: cardinanalemque Florentinum Caietam misit, quę sola in fide remanserat, vt & eo loci adolescentem coronaret, vbi summa cum fide seruatus fuerat.

Vicecomes autem redeunte in Germaniam imperatore Roberto, copias suas in Alberico duce ad opprimendum Ioannem Bentiuolum misit, qui Bononiensem vrbem in suam redegerat potestatem, pulso Vicecomitum præsidio. Militabant tum in exercitu Galeatij Franciscus Gonzaga, composita inter eos pace: militabat Pandulphus Malatesta, Caroli frater: aderat & Othobonus Rubeus, Parmensis ciuis: quorum nominibus perterriti Florentini, Bernabouem copiarum suarum præfectum, Bononiensibus sociis auxilio mittunt: cuius aduentu Bononienses aucti, hosti mœnibus appropinquanti occurrere audent: quo prælio superati, omnem equitatum cum Bernaboue in ipsa pugna interempto amisere. Captus etiam eo prælio Iacobus Carraria, Franciscí Gonzagæ precibus conseruatur. Aufugerat tum cum paucis Bentiuolus in vrbem: quam dum aciter nimium ingreditur, in globum incidens, cum viuus capi non posset, obtruncatur. Potitus itaque deinceps, nullo resistente, Bononia Galeatius, magnum terrorem Florentinis iniecit. Eò enim febreui moturum omnem belli impetum ostendebat. Verùm morte eius adiuti, vt ipsi optabant, non ita multò post tanto metu liberati sunt. Mortuo autem ex febre Ioanne Galeatio apud Merengnanum, cum ante cometes tantæ mortis indicium apparuisset, anno millesimo quadringentesimo secundo, multi repentè tyranni oborti sunt, aut ciuitatum suarum principes, aut cohortium præfecti, à militbus ducis ob largitionem ad occupandas ciuitates adiuti. Oborta tum quidem infinita mala sunt, cùm nemo vnus præesset, qui vitia hominum imperio & auctoritate compesceret. Innouata est etiam Guelphorum & Gibellinorum pernitiosa seditio, quæ ducentis & eo amplius annis per Italiam vagata, omnes ciuitates ita ad arma ciuilium concitauit, vt fermè ad internecionem certatum sit. Nam Vgotinus Caualcabos, oppressis Gibellinis, Cremonam Imperitabat: Parmam Otho Tertius, interfectis ac pulsis Rubeis, obtinebat. Soardi Bergomum, Rusconij Comum, Viginatæ Laudam. Verceltas, Alexdriam, plurimaque per eam regionem oppida facinus Canis dux copiarum egregius vi occupauerat. Omitto reliquos tyrannos à Galeatio pulsos, qui tum quidem redeundi ad tyrannidem & dominatum spem aliquam sumpsere. Maximè verò Guillelmus Scala, & Carolus Vicecomes Bernabouis filius, qui principes omnes & populos ad defectionem sollicitabant. Hinc etiam Pynus Ordelaphus patria pulsus, Foroliuio potitur. Albericus quoque Cunnij comes, Fauentiam bello pressam in sui potestatem redegisset, nisi à Ladislao adhortante etiam pontifice in regnum accitus properè fuisset: magnusque constimabilis, vt eorum vocabnlo vtar, creatus.

Miserat & eò cum satis iusto exercitu fratrem suum pontifex, vt regi auxilio esset: qui à Neapolitanis repulsus, Perusium mouens, ciuitatem ipsam in potestatem pontificis breui redegit. At Baldesar Cossa Neapolytanus ciuis, sancti Eustachij cardinalis, Bononienses aliquandiu obsessos, redire tandem ad ecclesiam compulit,

Brachio

Brachio Montonio copias ecclesiasticas ducente, quem vt virum in re militari praestantem Albericus in Flaminia reliquerat. Sub eo enim ab ineunte ætate militauerat, ordinesque duxerat. Idem etiam contigerat Sfortiæ, è Cotignola Flaminia oppido originem duxerat: quorum virtute militia Italica ita breui creuit, vt qui duce in rebellica deinceps indigerent, altero istorum vterentur. Hinc illæ factiones militares exortæ sunt, vt sexaginta iam annis nihil propè gestum in Italia sit, quod non alteri istarum ascribi possit. Qui enim à Brachianis opprimebatur, vicissim à Sfortianis alteram factionem precio conducebat. Albericus autem (vnde tanquam ex equo Troiano innumerabiles belli principes emanarunt) Neapolim diu oppugnatam, tandem in potestatem Ladislai recepit. Qua victoria moti omnes regni principes ciuitatesque, statim in deditionem regis peruenêre. At verò Ladislaus regnandi cupidus, priusquam fundamenta regni Neapolitani confirmasset, accitus ab Vngaris, ad illud quoque regnum iure hæreditario suscipiendum, cùm copias traiecisset, Iaderamque obsideret, certior ab amicis fit, Neapolitanos & aliquot regni proceres ad defectionem spectare. Iadera itaque potitus, eademque Venetis diuendita, Neapolim rediit: reuocatoque è Flaminia Alberico (eò nanque ad suos visendos profectus erat) omnes proceres dominatu priuauit. Recusantes autem pariere è patria deiecit. In Seuerinatum verò familiam crudeliter animaduertit primatibus ipsis vltimo supplicio affectis.

Bonifacius autem in tanta rerum perturbatione diu afflictatus, dolore laterum tandem moritur, pontificatus sui anno quartodecimo, mẽse nono, millesimo quadringentesimoquarto. Sepelitur que in basilica Petri sepulchro marmoreo, vermiculato opere distincto, quod adhuc cernitur, cum gentilitiis insignibus: quæ item indicant, multa ædificia tum in mole Hadriani, tum in Capitolio, tum in palatio Vaticani, huius iussu & impensa ædificata tum fuisse. Huic autem pontifici ad summam gloriam nil certè defuisset, nisi affinium & cognatorum affinitatibus obtemperans, aliquam notam contraxisset. Multa enim crimina per Simoniacam prauitatem committebantur, petentibus contra ius fasque omnia tum fratribus, tum cognatis: quorum magna multitudo quæstus gratia Romam venerat. Indulgentiæ verò & quidem plenariæ ita passim vendebantur, vt iam vilescerent clauium & literarum apostolicarum auctoritas. Reuocare hæc omnia Bonifacius conatus, cognatorũ precibus eò identidẽ redire cogebatur, vnde melius actũ cum ecclesia Dei censerem, si pontifices reiectis affinibus & cognatis, vel saltem in mediocri fortuna collocatis, pontificiæ dignitati potius, quàm carni & sanguini consulerent. Maximè verò hoc tempore, quo mortuo Tamburlano, qui Turcos superauerat, eorumque regem catenis vinctum secum trahebat, Armenios, Persas, Aegyptios, Assyrios, sine gubernatoribus relictos, quera: qua ex re facilè Christianis tum fuisset Hierusalem, ac sanctũ Domini sepulcrum recuperare. In nostro enim conuersus, Albos suo pontificatu nouam superstitionem introducere tes persecutus est. Exalpibus nanque descendisse in Italiam anno ante iubileũ presbyterum quendam cum magna hominum multitudine, ex patre meo, qui hominem viderat, intellexi. Is quidem albo indutus panno, tantam modestiam vultu ac verbis præ se ferebat, vt ab omnibus sanctus haberetur. In Italiam itaque descendens, magnam hominum ac mulierum multitudinem in sententiam suiipsius breui deduxerat. Linteis albis circumuoluti omnes sine discrimine, mares an fœminæ, rustici an ciues, serui an liberi essent, passim veluti pecora, vbi nox oppressisset, dormiebant. Publicè in vicis epulabantur, perlatis vndique certatim quasi ad sacrum epulis, Crucifixum sacerdos ipse præ se ferebat: quem lacrymari ob hominum errata dictabat. Is quoties accidisset, succlamabant omnes, veniam à Deo petentes. Laudes beatæ virginis canebant euntes & stantes, hymnis ad id aptè compositis Ex Cisalpinis autem Flaminiam, Etruriam, Picentes, aucta opinione

Indulgentias vendere lucrosius erat, quare vi lescebãt.

sanctitatis veniens, non plebem modò rudem & credulum, sed & principes & episcopos ciuitatum in sententiam suam facilè pertraxit. Substitit Viterbij cum magna multitudine, labore itineris sessus, Romam inde, vt ipse dicebat, ad visenda loca sancta sanctarumque corpora venturus. Sed Bonifacius fraudem subesse veritus, quod diceret hominem superstitiosum pontificatum appetere, adiuuante illa multitudine, milites aliquot præmisit, qui hominem comprehensum ad se perducant. Sunt qui scribant, huius fraudem quæstione detectam fuisse, hominemque in tanto facinore deprehensum, meritas pœnas dedisse, igne scilicet, quo exustum ferunt. Sunt etiam qui dicant, nil fraudis in homine deprehensum fuisse: sed id fictum à pontifice abolendo rumori, quo hominem per inuidiam captum & necatum affirmabant. Vtrum verius sit, Deus nouit. Hoc tamen constat, populum tantam colluuionem, quæ partim hac superstitione, partim frequentia iubilei obuenerat, magnam hominum multitudinem pestilentia consumptam fuisse. In tantis autem malis quibus prouincia nostra afflictabatur, vnum tamen bonum in Italiam aduectum est. Ad nos enim Chrysoloras Bizantius literas Græcas attulit, quæ annis iam quingentis in Italia conticuerant. Hinc Græcæ Latinæque linguæ scholæ exortæ sunt, Guarino, Victorino, Philelpho, Ambrosio monacho, Leonardo Aretino, Carolóque, ac plerisque aliis tanquam ex equo Troiano in lucem prodeuntibus, quorum æmulatione multa ingenia deinceps ad laudem excitata sunt.

PETRVS aliàs Perinus Tomacellus, gente nobili, ex Nidi Curia ortus, diacono S. Georgij in Velabro, Presbyter Cardinalis tt. S. Anastasiæ ab Vrbano vj. factus, Pontifex Romæ creatus est in conclaui Vaticano, iiij. Nonas Nouembris, anno MCCCxxcix. Cardinalium xiii. suffragiis, annum agens (non vt ait Platina circiter xxx.) sed xlv. Coronatus apud S. Petrum, iii. Idus Nouembris, sedit Cæsaribus Venceslao Bohemo, & Roberto Bauaro, Romanorum gibus in schismate contra Clementem VII. & Benedictum xiii. Auenione commoran tes, annos xiiii. menses xi. Iobileum annum tertio, anno MCCCXC. ab Vrbano VI. in stitutum, & quarto more veteri, anno MCCCC. celebrauit. Primus Romanorum Pon tificum postreditum Apostolicæ sedis ex Gallia summum imperium vrbis Romæ, citr bus se dedentibus, obtinuit. Mausoleo Hadriani arcis instar, & Capitolio munitis, Pont ficum ditionem stabiliuit, maiestatem nutantem confirmauit. Ecclesiæ Romanæ patri monium Tyrannorum vi amissum recuperauit, Latium, Campaniam, Picenum, Etruri Flaminiam, & Aemiliam prouincias: item magnas vrbes Narniam, Tuder, Spoletium, vr bem veterem, Viterbium, Perusiam, Forumliuij, Fauentiam, Bononiam, ecclesiastico im perio restituit. Ioannis Galeatij Vicecomitis primi insubrûm Ducis vires, toti Italiæ fo midabiles, repressit. Robertum Bauariæ ducem, & Rheni Comitem Palatinum, Vene Iao ob ignauiam in ordinem redacto, Cæsarem designatum confirmauit. Ladislao Car iii. filio adhuc puerulo Regnum Neapolitanum, quo Andegauensium factione pulsu fuerat, restituit, defendit, eumque Angeli Acciajoli Legati Cardinalis opera Re gem inunxit: eius patrem fato functum, Vrbani VI. diris absoluit. Ex' duobus fratribus alterum Spoletinum Ducem, alterum Piceni Principem beneficiario iure constituit. Pa latium Vaticanum, quod nunc supereſt, perpetuæ Pontificum sedi inchoauit. Ordinatio nibus duabus factis, Cardinales VI. nouos creauit, V. superstites ab Vrbano VI. priuato restituit Obiit Romæ in Vaticano sexagenarius Kalen. Octob. Anno MCCCIII. vacauit sedes dies xv. sepultus in basilica S. Petri monumento lapideo, quod in ecclesiæ ruina di rutum fuit, cum hoc epigrammate.

Flete super pugilem Claues, Crux, alma Tiara,
Ecclesia viduata viro, simul inclyta Roma,
En petra parua patrem sub caelica sidera primum
Claudit, Apostolica solium qui rexit habena,

Cæte-

Catholicamq; fidem, seruans à turbine sanctum
Remigium Christi, victis virtute tyrannis:
Orthodoxus erat super omnes, arca superni
Consilij: sua iura tuens, & grandia tractans
Cæsaris ex animo fidei clypeatus honore:
Corpore conspicuus, roseus flos, flamine constans,
Auditor q; placens, miseris miserator opimus:
Ossa iacent, mens alta polum fœlicibus alis
Ascendens, micat ante Deum nouæ lucis origo
Glorius Antistes. Quisnam Bonifacius alter
Nouus vt iste fuit? quæ Chronica scripserit vnquam?
Quodue genus paribus dedit æuo nomen? & omnes
De Tomacellis fulget, fulgebit in annos
Parthenope lustrans tulit hunc genus omne Latinum
Quicquid alit tellus, & quod regit omnia cælum.

Obijt M CCCC IIII. Die I. Octobris, pontificatus verò eius anno XV.

INNOCENTIVS VII.

INnocentius septimus, patria Sulmonensis, Cosmatus antea vocatus sanctæ crucis presbyter cardinalis, Romæ pontifex creatur, tumultuante tota Italia.

Mortuo enim Ioanne Galeatio, duobus filiis superstitibus, sed adolescentibus, adhuc tota Italia ad arma respiciebat. Ioannes Maria maior natu, id enim in nomen erat, ducatum Mediolani sibi vendicat: Philippus verò Maria minor natu, Papiæ, dominatum, cuius comes iure habebatur, facile obtinuit, reliquæ ciuitates, vt antea dixi, ad quinque enim & viginti fuisse constat, ab imperio Vicecomitum defecere. Nam & Paulus Guinisius ciuis Lucensis, patriæ dominatum sibi vsurpauit, & Franciscus Carrarius sublato è medio tanto duce, cuius arma mirum in modum timuerat, augendæ ditionis in magnam spem veniens, Veronam, Brixiam, Bergomum, Cremonam, legatos ad sollicitandos in partes suas Guelpho misit. Verùm vbi videt Guillelmum Scalam & Carolum Vicecomitem, qui imperia ciuitatum suarum desiderabant, posse conatibus suis obstare, Guillelmo Veronæ, Carolo Mediolani, acceptis ab eo mutuo triginta millibus aureis, dominatum pollicitus est. Reducto itaque in patriam Guillelmo, eodemque non ita multò post veneno sublato, Verona ipse potitur. Eadem quoque fraude Carolum aggressus est, cùm is instaret, vt non apparentibus promissis, pecuniam salutem mutuo datam solueret. Literis quoque Franciscum Gonzagam admonet, vt descendere in partes suas sponte velit, amplectiq; eius amicitiam & societatem: sin secus esset animatus, habiturũ se eum pro hoste, facturumque vt breui eius pertinaciæ pœniteat: fieri perfacilè id posse dicebat, cum Veronam Mantuanis finitimam adeptus, Brixiam quoque in potestatem suam breui sit redacturus, vnde perinde modò Mantuanos bello premat. Nil respondere Franciscus instituit, priusquam Venetorum legatos audiret, quos in via ad se euntes intellexerat. Veneti enim Carrariorum potentiam suspectam habentes, Vicetiam dedentibus vltro ciuibus in deditionem & tutelam recipiunt, quod Franciscí arma vererentur: quodque sub quouis alio, quàm sub Patauino Domino esse malebant: quippe cum inter Patauinos & Vicetinos immortale odium intercedat. Admonet tum Franciscum Carrarium Venetus, ne Vicetinos vectigales suos bello attingat: vtque ab expugnanda Colonia (quam suæ ditionis esse rebantur) abstineat: aliter Venetos bello persecuturos illatas iniurias. Respondet Franciscus mirari se Venetorum impotentiam, qui cum nullum ius in continenti habeant, leges tamen meritò imperantibus velint præscribere: irent, & æstuariis se ac paludibus continerent: eosque præesse ciuitatibus sinerent, qui eam facultatem à maioribus suis accepissent. Indignati mirum in modum Veneti, legatos suos, qui in via erant, admonent vt fœdus & societatem cum Francisco Gonzaga ineant: eumque primum copiarum suarum ducẽ deligant, addita pecuniarũ summa, quæ ei stipendij nomine quotãnis daretur.

Tum

Tum verò Franciſcus icto fœdere maturandum ratus, quod iam hoſtes potitos Colonia intellexerat, conſcripto magno militum numero, Veronenſes ad eam partem adoritur, qua ad Mantuanos vergunt. Idem faciunt Veneti, ex Vicetinis eò mouentes. Quo impetu Veronenſes perterriti, cum nulla ſpes auxilij ſubeſſet, deditionem fecere. Oderant etiam ciues Franciſcum Carrarienſem, qui Guillemum Scalam veneno necaſſet, eiusque filios occupata fraude Verona, in carcerem conieciſſet. Dum vrbem verò inſtructis aciebus ingrediuntur, ne qua fraus ab hoſte ſubeſſet, Iacobus Carraria, qui ibi cum præſidio erat, repentè cum militibus aliquot Hoſtiliam profugit. Sed dum Padum traijcit, captus Venetias mittitur. Munita autem firmiſſimo præſidio Verona, inde cum omnibus copijs Veneti Patauium mouentes, vrbem præaltis muris ac profunda foſſa munitam, defenſamque firmo præſidio obſident: & tandem poſt aliquot menſes intercluſis vndique commeatibus, in diditionem accipiunt. Confugerat in arcem Franciſcus cum filijs ac nepotibus, quam tamen Veneti non ita multò pòſt cepere, vrgente eos, qui in præſidio erant, ad deditionem fame. Franciſcus autem captus ac Venetias miſſus, vnà cum fratre enecatur. Hunc exitum & finem habuit, qui humanam cupiditatem ſecutus, ſpreta pace, omnia bello occupaturus videbatur.

Neque in hoc quidem malorum omnium finis fuit, nam vel ignauia pontificum, qui interdictis antea, minis, armis poſtremò tollere diſcordias conſueuerant, vel ſchiſmate potius (quo tum eccleſia Dei multum laborabat) eò vnum erat, vt viliſsimus quiſque tyrannus poſt mortem Ioannis Galeatij, vnum quodque facinus quantumuis magnum aggrederetur. Innocentius enim dum adhuc cardinalis eſſet, carpere negligentiam & timiditatem priorum pontificum conſueuerat, quòd diceret eorum ſecordia factum, ne ſchiſma eccleſiæ Romanæ, totiusq; reip. Chriſtianæ pernicies, hactenus extinctum & ſublatum eſſet. Verùm ipſe pontificatum adeptus, ſecutusque in quibuſdam Vrbani & Bonifacij veſtigia, quos priuatus carpebat, non modò quod tantopere laudabat effecit, verùm etiam iniquo animo ferebat, ſi quis apud ſe ea de re verbum vllum feciſſet. Præterea verò adeo tumultuoſe omnia gubernabat, vt cum ſemel Romani reſtitui in libertatem, reddiq́ue ſibi Capitolium, pontem Miluium, & arcem Hadriani peterent, inſtarentq́ue item, vt ſchiſma rem pernicioſi exempli de eccleſia tolleret, bella extingueret & ſeditiones, rege Gallorum ad eam rem conficiendam operam ſuam pollicente, ac Petro Luna antipapa nequaquam tantam concordiam abnuente, Romanos ipſos pontifex ad Ludouicum nepotem diuertentem apud hoſpitale ſancti Spiritus in Saxia, tam quam ad certum carnificem miſerit. Vndecim enim ciues reip. ſuæ labenti in negligentia pontificis conſulturi, ſtatim necantur: è feneſtrisque deijciuntur, quod dicerent eo modo tolli ſeditiones & ſchiſma, non alio quidem poſſe. Hac autem ſæuitia motus populus Romanus, accito Ladiſlao Apuliæ rege, arma capit, ſupplicium de Ludouico ſumpturus. Verùm pontifex declinaturus populi furorem, Viterbium cum Ludouico citato greſſu proficiſcitur. Tum verò populus cum ſæuire in auctorem tanti facinoris non poſſet, in aulicos iram conuertit, quorum bona magna ex parte direpta ſunt. Seruati quidam dicuntur in ædibus cardinalium Romanorum, qui adiuuantibus clientibus, ægrè tamen, ad ſe confugientes tutati ſunt. Capto deinde Capitolio, occupatoque ponte Miluio, arcem Hadriani oppugnare fruſtra conati ſunt, adiuuantibus etiam Romanos Ioanne Columna Troiæ comite, Gentile Monterano, comite Carrariæ, egregijs tum copiarum ducibus, & Ladiſlai regis auſpiciis militantibus. Verùm ſuperueniente Paulo Vrſino mandato pontificis cum Moſtarda & Ceccholino turmarum præfectis, in pratis Neronianis Ioannem Columnam & reliquam Ladiſlai militiam fundunt.

Hanc

Hanc ob rem Romani quidem multis incommodis circumuenti, cùm & homines & eorum pe ora abigerentur, residente etiam ira iam antea concepta, pontificem in gratiam recipiunt, rogantque vt ad vrbem redeat. Erat enim natura comis & blandus: adeoque pontificij ciuilisque iuris peritus, vt facilè homines tum rationibus tum suauitate dicendi in suij ipsius sententiam alliceret. Rebus itaque hoc modo compositis Romam veniens, plures cardinales delegit: quorum de numero fuit Angelus Carrarius, patria Venetus, tituli sancti Marci presbyter cardinalis, in pontificatu Gregorius duodecimus appellatus. Fuit & Petrus Philardi natione Cretensis, basilicæ duodecim apostolorum presbyter cardinalis, Alexander quintus deinde creatus. Tertius habitus est Otho Columna, natus è principibus Romanis ad Vellus aureum, sancti Georgij diaconus cardinalis, Martinus quintus postea vocatus. Confirmata autem hoc modo pontificatu suo, Ludouicum nepotem agri Piceni Marchionem creat: eundemque Firmanum principem constituit. Ipse verò non diu pòst Romæ moritur pontificatus sui anno secundo: sepeliturque in basilica Petri in sacello quòd olim pontificibus dedicatum erat, quodque vetustate & situ corruens, Nicolaus quintus postea restituit, notato etiam hoc epitaphio hominis sepulchro.

INNOCENTIO SEPTIMO PONTIFICI MAXIMO CVM NEGLECTI EIVS SEPVLCHRI MEMORIA INTERIISSET, NICOLAVS QVINTVS PONTIFEX MAXIMVS RESTITVI CVRAVIT.

Interim autem cùm & vero pontifice & optimo imperatore carerent Itali, vnicuique scelerato peccandi licentia data est. Nam Gabrinus Fundulus, cuius opera Carolus Caualcabos multum & belli & pacis artibus vtebatur, spe occupandæ tyrannidis elatus, quòd ei non secus ac Carolo magistratus omnes atque arcium præfecti parerent, redeuntem Laudate Pompeiana Carolum, ad Machasturmam ab vrbe Cremona decem milla passuum cum fratribus & cognatis obtruncat. Inde verò properè antequam res in vrbe sciretur, cum aliquot militibus Cremonam properans, occupata arce ac portis omnibus, forum armato ingressus milite, quos videt conatibus suis obstare posse, aut obtruncat aut pellit. Obtinendæ autem tyrannidis causa, nullum genus crudelitatis omittit. Erant tum quoque in armis Mediolanenses principes, ne dicas eorum opera tyrannos opprimi potuisse, instante præsertim Guetecaldo Genuæ præfecto regis Gallorum nomine, qui tum redigere Mediolanum in potestatem regis conabatur: contra verò Facino Cane egregio tum copiarum duce, retinere Ioannem Mariam in dominatu paterno conante. Otho quoque Tertius Parmensis dominus, ad colloquium spe componendæ pacis cum Nicolao Estensi pellectus, ad Ruberam, castelli nomen est, obtruncatur. Cuius quidem cædis, Sfortia Cotignola iubente Nicolao, auctor habitus est. Mortuo autem, Rhegio statim & Parma dedentibus sponte ciuibus, qui oderant Othonis nomen, Nicolaus potitur. Ladislaus verò occupata Roma, vt antea dixi, acceptaque in ditionem Perusia, quam tum armis Brachius vexabat, in Etruriam hostili animo mouet: quæ certè industria & auspiciis Malatesta Pisaurienſis egregiè defensa est. Repulsus enim inde Ladislaus, in regnum trepidus sese recipit, maiore propè accepto quàm illato hostibus incommodo. Liberati autem tanto hoste Florentini, in Pisanos conuersi, post longam oppugnationem Pisas tandem capiunt, Tartalia, Sfortia ducibus, anno Domini milleſimo quadringenteſimo ſexto.

COS.

Ex Onuphrio.

COSMATVS Melioratus ex diœcesi Valuensi in Aprutio, vtriusque Iu[ris] Doctor, ex Archiepiscopo Rauennate, Episcopo Bononiense, & Procan[cellario] ratio, presbyter Cardinalis tt. Sanctæ crucis in Hierusalem, S.R.E. Camer[arius] us, & totius Italiæ, pro pace inter dissidentes bello Principes, & respublic[a] componenda. Legatus à Bonifacio ix. factus est: quo mortuo, Pontifex R[omanus] mæ in Vaticano conclaui, à VII. Cardinalib. creatur, XVI. Kalend. nouēb. anno MCC[C] IIII. Coronatus apud S. Petrum, IIII. Nonas Nouembris, Cæsare Roberto rege Roman[orum] rum sedit in schismate contra Benedictum XIII. annos II. dies XXI. Cunctis maxim[is] optimi pontificis dotibus ornatus. Vitæ integritate, egregiis moribus, humanitate, doct[rina] na, pietate, & liberalitate præstantissimus. Ecclesiasticæ libertatis & ditionis assertor v[ehe]cus: Ladislaum Regem Neapolitanum Vrbis Romæ Imperio infestis signis inhiant[em] populo ad arma concitato, vrbe submouit: Cuius fraudibus & dolis, quum aliquot[ies] um Romanorum insidijs pontifex penè circumuentus esset, eius fratris filius, pontif[ex] insscio, vndecim ex his interfecit. Ea re furentis populi timore vrbe excedens, Viterb[ium] concessit. Vnde paulò post à S. P. Q. R. mitigato Romam reuocatus, vrbis imperio re[cu]perato, ordinationeque vna habita, qua XI. Cardinales creauit, VIII. Idus Nouembris, [in] Vaticano Palatio, anno MCCCC VI. in pace quieuit. Vacauit sedes apostolica dies XX[I]. Corpus in Basilicæ Vaticanæ sacello Sancti Thomæ conditum eiusmodi inscriptionem habet.

INNOCENTIO VII. PONTIFICI MAXIMO.

QVVM NEGLECTI EIVS SEPVLCHRI MEMORIA PENE IN-TERIISSET, NICOLAVS V. PONT. MAX. IN-STAVRANDAM HIC CVRAVIT.

GREGORIVS XII.

Vit. Pon.

AT verò dum schisma in ecclesia Dei lõgius protraheretur cum pernicie Chri[stia]ni nominis, altero pontifice Romæ creato, altero Auinione, principes Co[nsi]liæ, duces scilicet Bituricensis, Burgundus, Aurelianus, qui tum ob valetud[inem] nem regis Gallias gubernabant, calamitatem ecclesiæ tandem miserati, Au[i]nionem ad Petrum Lunam, Benedictum decimumtertium appellatum [se] ueniunt: hominemque rogant, vt collabenti ecclesiæ tandem consulat, etiamsi abdic[are] se pontificatu necesse esset, quemadmodum in conclaui se facturum promiserat iur[a]rando interposito, dum pontifex creatur. Spondent præterea alterum pontificem [fu]tum Romæ crearetur post mortem Innocentij, idem facturum. Ita enim inter hos prin[ci]pes, & qui in Italia erant reipublicę Christianę amantissimi, conuenerat, vt abrogatis du[o]bus de pontificatu contendentibus, quorum alter Gallicæ, alter Italicæ factionis habe[re]tur, vnus aliquis postea deligeretur omnium nationum pater & pontifex. Respondet Be[ne]dictus, se quidem grauiter Deum offensurum, si ecclesiam Dei desereret, cui patrono [&] & publicus pater consensu bonorum non furtim, sed publicæ adscriptus esset, nol[le] le se in dubium ponere, quod iustis suffragiis sibi demandatum fuerat. Quod dicerent, [si] sublato schismate, de concordia agendum esse, sibi admodum placere, modò id in loc[o] fieret libero: ne coactus quispiam potiùs, quàm sponte facere aliquid videretur. Vnum [ta]men se polliceri, idq; iureiurando affirmare, si aliter tolli schisma non posset, de[po]situ rum omnem pontificiam dignitatem, modò diem eodem tempore ab altero antipapa [fi]xum fieret. Principes itaque cognita hominis voluntate, cõsultare inter se cœperunt, quæ[nam]

nam modo Benedictum in sententiam suam perducerēt, quorum colloquia & consulta-
tiones Benedictus veritus, pōtificias ædes armis & commeatu optimè muniuit: in quibus
aliquot menses obsessus, tandem paratis ad fugam triremibus, per Rhodanum in Catalo-
niam, vnde oriundus erat, adnauigauit. Sunt autem qui scribāt, principes Gallos id moli-
tos in Benedictum esse, instantibus cardinalibus Gallicis, qui eum oderant, quod alterius
nationis esset, & non Gallicæ. Nam cum post mortē Clemētis de creando pontifice Galli-
co inter eos non conueniret, hunc post longam altercationem crearunt, vt virum bonum
& reip. Christianæ amantissimum: qui eos sæpe admonuit, vt honestè ac sanctè viuerent,
vtque à Simoniaca prauitate cauerent, aliter se in eos grauiter animaduersurum. Huius i-
taque mores ferre nequeuntes, principes Gallos in virum optimum & constantis vitæ cō
citasse. At verò cardinales, qui post mortem Innocentij Romæ erant, cognita trium prio-
rum pontificum in tollendo schismate negligentia, cognitoque etiam discrimine, in quo
resp. Christiana vbique terrarum, maximè verò in Gallia versabatur, in vnum conueni-
entes, conclaui ad sanctum Petrum in Vaticano habito, iurarunt singuli maximis execra-
tionibus interpositis, abdicaturos se statim pontificatu, si sibi deligi ad tantum magistra-
tum contigisset, hac conditione tamen, vt id quoque ab antipapa fieret. Venerat autem in
hanc sententiam, vt & Gallicæ nationi satisfaceret, quæ ob impotentiam creandi antipa-
pæ consuetudinem introduxerat, à qua remoueri non sine ignominia videbatur, nisi id
quoque ab Italis fieret: vtque in sententiam Benedicti venirent, qui hac vna ratione,
non alia, sanari ecclesiam posse dicebat. Quod si sibi contigisset vtrunque abrogari, ve-
num verum pontificem omnium, qui tum erant, cardinalium consensu creandum esse,
cui omnes reges & principes obtemperarent. Creatus itaque Romæ anno Domini mil-
lesimo quadringentesimosexto, pridie calendas Nouembris, Angelus Corrarius Ve-
nerus, tituli sancti Marci presbyter cardinalis, qui (vt dixi) Gregorius duodecimus ap-
pellatus est, statim quod ante pontificatum promiserat se facturum, scripto, adhi-
bitis etiam notariis & testibus confirmauit, suaque manu scripta tabellionum nota-
uit. Cùm verò de eligendo loco, quò sine discrimine vterque venire posset, mentio
haberetur, neque ea de re satis inter eos conueniret, collusores & fœdifragi ab vtroque
cardinalium conuentu sunt habiti: qui Pisas, hinc Roma, hinc Auinione adnauigantes,
vno consensu Gregorium & Benedictum dignitate pontificia priuarunt, consentienti-
bus in tam grauem sententiam omnibus nationibus, præter Hispaniam citeriorem, re-
gem Scotiæ, comitem Armeniaci, qui Benedicto fauebant. Inita deinde creandi noui pon
tificis ratione, qui benè ac sanctè sine vlla seditione ecclesiam Dei gubernaret, venere in
hanc sententiam, vt Alexandrū quintum crearent. Dum autem Gregorius abesset, crean-
dique Alexandri ratio haberetur, armis omnia Romæ circumsonabant. Ladislaus enim
rex occupato Ostia pedestribus naualibusque copiis, adeo Romanos incursionibus ve-
xauit, vt inita pace honorificè postea in vrbem receptus tanquam dominus, & magistra-
tus mutauerit, & portas ac mœnia pro arbitrio animi sui operibus & custodiis firma-
uerit. Verùm superueniente Paulo Vrsino ecclesiastico duce, apud sanctum Iacobum
in Septimiano acerrimè pugnatum est, multis vtrinque desideratis. In Transtiberi
nanque rex suos tum continebat, arbitratus se illo in loco tutiorem esse ob nauales copias,
quas Ostia Romam subuexerat. Is verò deinceps cedens potius, quàm fugiens Vrsinæ
factioni quæ indies magis magisque augebatur, Neapolim proficiscitur, debilitata
præsertim factione sua ob superatos ante ingressum suum Columnenses, Ioanne Colum-
na, Baptista Sabello, Iacobo Vrsino, Nicolao Columna ducibus, qui occupata sancti
Laurentij porta, vrbem iam ingressi erant. Verùm superueniente Paulo Vrsino, supe-
rati (vt dixi) & capti magna ex parte fuerant. Ex his capitali supplicio duo affecti sunt:

quo-

quorum alter Galeottus Normannus eques insignis, alter verò Richardus Sanguineus e habitus, è familia nobili ac vetusta originem ducens. Reliqui verò incolumes dimissi fu rant, ne amplius Ladislai auspiciis militarent. His autem perturbationibus adeo Rom annonæ caritas inualuit, vt mensura tritici (quam rubium vocant) florenis decem & octo venderetur, propter ab acta pecora & rusticos, partim captos, partim necatos, vt in bell fieri consueuit.

Ex Onuphrio.

ANgelus Corrarius, genere Patricio ortus, Sacræ Theologiæ Magister, ex Epi copo Castellano Venetijs, Patriarcha Constantinopolitanus titulotenus, Chalcidensis in Insula Euboea Episcopus primùm, mox Presbyter Cardin lis tt. S. Marci, & Piceni Legatus ab Innocentio VII. efficitur. Pontifex ver designatur in Vaticano palatio XIII. Cardinaliũ votis, Prid. Kal. Decembr Anno MCCCCVI. octogenario maior coronatus Nonis Decembris, ad S. Petrum: sedit C saribus Roberto, & Sigismundo Regibus Romanorum, annos VIII. menses VII. dies V. H ea conditione, veluti Interrex, Pontifex Romanus renuntiatus est, vt tollendi schismat causa, summum sacerdotium deponeret, si idem Bededictus XIII. factitasset: Vterq; iur iurando id promisére: quod cùm imperij dulcedine præstare nolle viderentur, vtriusq Pontificis collegia, ijsdem relictis Pisas conuenêre, ibiq; generale totius Christianæ R publicæ Concilium congregatum est. Quæstionibus in vtrunque legitimè habitis, Syno dus Pisana vtrumq; de Põtificatu cõtendentem priuauit Nonis Iunij anno MCCCCX. Pont ficatus Gregorij anno II. mense VI. die V I. Quum ipse iã duabus ordinationibus Cardina les XIII. creasset. Qui non nisi in Concilio Constantiensi in aliorum patrum *numerum* susceptus sunt, quando Gregorius ipse, pro vnitate Ecclesiæ sarcienda, sponte per procura torem absens Arimini Pontificatu se abdicauit. Quod factum fuit sessione XIIII. Die III Nonas Iunij, Anno MCCCCXV. Nam Pisani Concilij decretis, tanquam minus legitimè con gregati, parére recusauerat. Obiit Episcopus Cardinalis, & perpetuus Piceni Legatus bi ennio pòst Recaneti, anno MCCCCXVII. paulò ante Martini V. creationem, nonagenarius Ibiq; in cathedrali Ecclesia sepultus est cum hoc Epitaphio.

MAximus Ecclesiæ Princeps, summusq; Monarcha
Ordine Gregorius bissenus clauditur arca.
Hic pro pace datus cœlesti munere, semper
Ferbuit, æthereos superis munere decenter
Archischisma malum, facta hæc dementia Pisis,
Ipse pius releuat, facta est Constantia testis,
Cardine bis sacro pastoris conscia sede
Marchia suscepit Racaneti flauius æde.

Obiit Anno Domini MCCCCVXII.

ALEXANDER V.

213. Põt.

ALexander quintus, natione Cretensis, Petrus antea vocatus, ordinis M norum frater, archiepiscopus Mediolanensis, vir doctrina & sanctitat vitæ præclarus, omnium cardinalium consensu, qui tum in concilio P sano erant, pontifex creatur. Hanc ob rem Gregorius in Austriæ civit tem profectus, quasi profugus de concilio generali mentionem, fec Verùm cùm eo in loco nequaquã se tutũ arbitraretur, Ariminum pro fecto

fectus à Carolo Malatesta perbenignè & splendidè est habitus, Benedictus autem post habitum in Perpiniano concilium, quò tutior esset, ad castellum, Panischolæ locum munitissimum confugit, vbi diutius immoratus est. Vterq; autem licet in Pisano concilio exauctorati essent, tanquã veri pontifices cardinales crearunt, maximè verò Gregorius: qui dum Lucæ esset de consensu cardinalium, qui nondum ab eo discesserant, Gabrielem Condelmerium cardinalem creat: qui postea in pontificem electus, Eugenius quartus appellatus est. Ad Alexandrum redeo, virum in omni vita & ætate præstantem. Hic enim ab adolescentia ordinem Minorum ingressus, adeo Parisiis liberalibus studiis theologicæque disciplinæ vacauit, vt breui & publicam scholam habuerit, & in libros sententiarũ doctè & acutè scripserit. Magnus quoq; orator, magnus prædicator est habitus. Hãc ob rem à Ioanne Galeatio duce Mediolanensi accitus, primum locum in consultationibus suis habuit. Creatur deinde rogatu Galeatij Vicetinus episcopus, postea Nouariensis mutato loco, postremo præsul Mediolanensis factus, ab Innocẽtio septimo cardinalis basilicæ duodecim apostolorum creatur: quo quidem gradu pontificiam dignitatem adeptus, meritò Alexandri nomen consecutus est, cum & liberalitate & magnitudine animi, cum quouis optimo principe conferri posset. Adeo enim munificus erat in pauperes & viros sua benignitate dignos, vt breui nil sibi reliquerit. Vnde per iocum dicere interdum solebat, se diuitem episcopum fuisse, pauperem cardinalem, mendicum pontificem. In eo enim defuit illa habendi cupiditas, quæ vnà cum ætate & accreuit simul. Sed hoc vitiũ cadere in viros bonos & rerum humanarum contemptores non potest: qui quò magis cõsenescunt, eò minus viatici indigere se cognoscunt, & ob hanc rem cupiditates sedant, refrenant auaritiam, ac cæteras animi labes expellunt. Tanti præterea animi Alexander fuit, vt Ladislaum regem tum potentissimum, qui ditionem ecclesiæ pontificibus absentibus diu multumq; vexauerat oppidaque aliquot vi occupauerat, in concilio Pisano approbãtibus, qui tum aderant, regno priuauerit, iusque illud Ludouico Andegauię duci competere declarauerit. Soluto autẽ concilio Pisano põtifex Bononiã proficiscitur: cui ciuitati tum præerat Baldesar Cossa sancti Eustathij cardinalis: quem Alexander in legatione cõfirmauit, quòd eius industria ac præsidiis Pisanum concilium habitum fuisset quodque etiam vir erat, qui per commodè tyrannis ac rem ecclesiasticam occupare conantibus, obijci quouis tempore posset. In homine tamen plus ferociæ, plusque audaciæ & secularitatis (vt ita dicam) erat, quàm eius professio requirebat. Militaris propè habebatur eius vita, militares mores adeo vt multa etiam, quæ loqui fas non est, sibi licere arbitraretur, Cùm verò Alexander grauiter ægrotare cœpisset, nosseteque mortem propè instare, cardinales ad se venientes, ad concordiam, ad pacem, ad tuendam ecclesiæ dignitatem adhortatur. Testatus præterea est, per eam mortem, quã ante oculos se continuo cernere dicebat, nec reformidare, conscientia bene actæ vitæ motus, se existimare & credere quæ in concilio Pisano decreta fuissent, recte atque integrè facta esse omnia sine dolo malo fraudéue. Cũ hæc dixisset, lachrymantibus omnibus, qui aderant, illud Saluatoris verbum ægrè profe-
rens, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis, statim moritur pontificatus sui mense octauo, sepeliturque Bononiæ in ecclesiæ fratrum Minorum. Laboratum est autem hoc anno fame ac peste.

FRATER Petrus Philargi, Ordinis Minorum, obscurissimo genere ortus. *Ex Onuphrio.*
artium, & Philosophiæ Doctor, ac Sacræ Theologiæ Magister, Iohan. Galeatij Insubrũm primi Ducis à Consiliis fuit, quem ex Episcopo Vicetino Novariensem primum, deinde Archiepiscopũ Mediolanensem, demum Presbyterum Cardinalem Basilicæ Sanctorum XII. Apostolorum, & Longobar-

diæ Legatum Innocentius VII. fecit. Pontifex verò Romanus Gregorio XII. & Bene-
dicto XIII. abrogatis, XX vacantis sedis die, VI. Kalend. Iulij, anni MCCCCIX. in
Concilio Pisano, à XXIII. Cardinalibus vtriusque obedientiæ septuagenario maior
creatus, & Nonis Iunij die Dominico in Catedrali Ecclesia Pisana coronatus, sedit Ca-
sare Roberto Rege Romanorum menses x. dies VIII. Hic humanitate, doctrina, libe-
ralitate, animi magnitudine clarissimus fuit, ita in omnes munificus, vt nihil sibi reliquer
rit. Quare per iocum dicere interdum solebat: sed item Episcopum fuisse pauperem
Cardinalem, mendicum Papam, ob profusas, & immodicas largitiones Ludouicum Iu-
niorem Andegauensem Ducem, priuato Ladislao Regem Neapolitanum constituit, pe-
cunia & commeatu adiuuit. Baltassare Cossa Cardinale & legato Bononiensi adeam ex-
peditionem (quæ irrata fuit) misso Pontifex Pisis discedens Bononiam accessit. Vbi V.
Nonas Maij, anno MCCCCX. rebus humanis eximitur. Vacauit sedes dies XIII. Cor-
pus ad Minores marmoreo tumulo conditum est cum his versiculis.

Summus pastorum Alexander quintus, & omnis
Scripturæ lumen, sanctissimus Ordo Minorum
Quem dedit, & proprio Cretensis nomine Petrus
M grauit, Anno
Domini MCCCCX.

IOANNES XXIIII.

814. Pōt. IOannes vigesimus quartus patria Neapolitanus & nobilis, Baldesserg-
nomento Cossa antea vocatus, Bononiæ omnium consensu pontifex
creatur. Sunt autem qui scribant, id factum violenter esse, quod & legā-
tus Bononiensis esset, & armatos milites tum in vrbe, tum in agris pro
statione habuerat: vt si precario id obtinere non posset, minis & armis
tandem consequeretur. Vtcunque est, constat eum pontificem creatum
fuisse, ad eamq; dignitatē semper aspirasse. Nam cùm adolescens esset, ac Bononię aliquot
annis iuri ciuili operam dedisset, assumpto (vt nunc fit) doctrinæ gradu Romam iter in-
stituit. Interrogatus autem ab amicis quo proficisceretur, ad pontificatum respondit. Ro-
mam itaq; veniens, à Bonifacio nono in cubiculum secretum recipitur. Creatus deinde
sanctī Eustathij cardinalis, legatus è latere Bononiam mittitur, quam breui conducto mi-
lite vnà cum magna Flaminiæ parte in potestatem ecclesiæ redegit pulsis quibusdam ty-
rannis, alijsque extremo supplicio affectis. Verùm post nouem annos cum longa pacis quie-
tatem Bononiensem mirum in modum auxisset grandemq; pecuniam sibi comparasset,
mortuo Alexādro largitione vsus, maximè verò erga cardinales à Gregorio creatos, pa-
peres adhuc, pontifex creatur. Quo facto, oratores statim ad electores imperij missi, eos or-
ratū. vt Sigismundum Lucimburgū Vngariū & Boēmię regem īperatorē crearent, virū
strenuum (vt ipse dicebat) & ad omnia fortiter agenda promptissimū. Hac enim ratione
hominis gratiā aucupabatur. Vbi verò hoc ei ex sententia accidit, cum in conuentu Pisano
constitutū esset vt ad certū tempus conciliū haberetur, ne alibi transferretur, celebrandū
se id Romæ prædixit: & quò liberius eò proficisci omnibus liceret, pacare Italiā conatus
est, maximè verò Cisalpinā, in qua bellū indies magisq; crescebat, Facino Cane discordias
suscitante, qui mercenarios milites retinere sine bello apud se nequaquam poterat.

Eos enim rapinis, direptionibusq; vrbium pascere consueuerat. Fortè tum accidit vt
Papienses, quos Philippus ob tenellam adhuc ætatem retinere in officio non poterat, stu-
dio partium concitati, ad arma concurrerent, hinc Gibellini Beccaria familia duce,

Lan-

Facinum cum exercitu in vrbem introduxere, pacti fortunas Guelphorum. Verùm is cum armato milite ingressus, neutri in diripiendis fortunis pepercit. Quærentibus autem Gibellinis, sua quoque bona contra datum fidem diripi, respondit ac egregie quidem, Gibellinos saluos fore: eorum verò bona, quòd Guelpha essent, militibus se in prædam concessurium, deridens vtriusque factionis stultitiam & cupiditatem. Inde verò abiens, relicto in portis & in arce firmo præsidio, tutelam Philippi donec aboleuisset præ se ferens, contra Pandulphum Malatestam ducens, Brixianos & Bergomates incursionibus ac rapinis vexat, nec à Cremonensibus quidem abstinuit, quibus tum Cabrinus Fundulus imperitabat. Dum hæc autem in Brixiano agerentur, Vngariæ rex iturus (vt ipse prædicabat) Romam libero itinere ad accipiendam imperij coronam, duodecim millia equitum, peditum octo in Venetos mittens, capto primo impetu Foroliuio, Tarsiliumque oppugnat. Huic verò tanto exercitui Veneti Carolum Malatestam obiiciunt, qui cunctando magis quàm dimicando exultantem victoria hostē remoraretur. Parum etiā abfuit quin Veneti eodem anno Veronam proditione quorundam ciuium amitterent, ad rapinam magis quàm ad libertatem spectantium. De nocentibus pœna sumpta, ac statim sedata sunt omnia. Mortuo autem eodem anno Facino Cane coniurati quidam Ioannem Mariam Mediolani ducem interficientes, Bernabouis filios & nepotes in vrbem recipiunt. Tum verò Philippus persuadentibus amicis Beatricem viduam ob Facini mortem ditissimam, & cuius auctoritate, qui sub marito militauerant, admodum mouebantur, duxit vxorem. Qua ex re & ciuitates omnes, quæ Facino paruerant, statim in deditionem accepit: & Carmignolam, Siccumque Montagnanum: qui legionem mortuo Facino per seditionem diuiserant in suam militiam persuadente Beatrice pertraxit: quibus ducibus Philippus postea vsus, Astorgium Bernabouis filium Mediolano pellens, in expugnatione Modoeciæ interfecit. Agebantur hæc Insubria, cùm Ioannes Franciscus Gonzaga Francisci iam mortui filius, cum satis iusto equitum peditumque numero, Bononiam præsidij causa proficiscitur, mandato Ioannis pontificis, cuius auspicijs tum militabat. Nam Malatesta Ariminensis Ladislai regis mercenarius, vrbem ipsam graui bello premebat. Is itaque adiuuantibus Bononiensibus, grauia aliquot prælia cum hostibus fecit: quibus superior factus, vrbem acerrimè tutatus est.

Sequenti verò hyeme Ioannes pontifex à Ladislao bello vexatus, Roma Florentiam, atque inde Bononiam veniens, haud ita multò pòst Mantuam proficiscitur, vbi splendidè ac magnificè à Ioanne Francisco Gonzaga susceptus est. Quem inde abiens cum magna parte copiarum Laudam Pompeianam (quò venturum Vngariæ regem sciebat) secum ducit. Multum enim huic principi fidebat, cuius fidem & integritatem Bononiensi bello optimè norat, quamuis pollicationibus & donis in partes regias à Malatesta sollicitaretur. Cùm itaque pontifex ac rex haud quaquam se tutos Laudæ arbitrarentur, Ioannem Franciscum Mantuam (quò se velle ire dicebant) ad parandos commeatus disponendamque vrbem, quò recipi commodè tanta multitudo posset, properè mittunt: qui breui paratis rebus omnibus Cremonam (quo iam peruenisse pontificem ac regem intellexerat) rediit. Hos autem inde Mantuam abducens, populo omni ferè obuiam effuso, pinionem omnium benignitate & gratia superauit. His verò cōuentibus, qui Laudę, Cremonæ, Mātuæ sunt habiti, de pellendo ex Latio, Vmbria, Etruria Ladislao, qui Romam & multa ecclesiæ oppida occupauerant, est actum. Videbant hi Italiam incendiis bellorum alter liberari non posse, de impensa bellica non Mantuæ, sed Bononiæ (cùm eò veniissent) agendum censuēre. Verùm maior eos cura incessit. Ad concilium nanque Ioannes omnium nationum consensu citatus ad tollendum schisma, duos cardinales statim in Germaniam misit: qui vna cum principibus Gallicæ & Germanicæ nationis locum concilio idoneum

deligerent. Constantia Maguntinæ prouinciæ ciuitas, ad id potisimùm idonea est vi
Eò itaque ad certam diem ex instituto proficiscuntur omnes, proficiscitur & Ioanne
pontifex admonentibus tamen quibusdam ne id faceret, quòd vererentur, ne cum pon
tifex accederet, priuatus reuerteretur: quod etiam contigit. Eò namque proficisce
cum viris quibusdam in omni genere doctrinæ præstantibus, diu multumque Germa
nos disputationibus incertos & ambiguos tenuit, quid potisimum decernerent. Verùm
superueniente Sigismundo, factaque omnibus dicendi quod liberet potestate, mul
crimina & quidem grauissima pontifici obiecta sunt: quorum causa mutato habitu fe
miliaque, Constantia clanculum Scaphusam se contulit, veritus ne quid grauius in
consuleretur. Erat Scaphusa, Frederici Austriæ ducis ciuitas, quò etiam plerique cardi
nales à se creati, fuga peruenêre. Verùm his postea concilij auctoritate reuocatis, Ioan
nes Scaphusa Friburgum confugit, iturus inde, si tutò fieri posset, ad Burgundiæ de
cem. Sed curante concilio, Ioannes capitur, & insula sancti Marci prope Constantiam
in carcerem conijcitur, pontificatus sui anno quarto, mense decimo. Causam fugæ, di
quirere concilium tum cœpit, certosque iudices viros grauissimos & doctissimos dele
git, qui crimina Ioanni obiecta discuterent, eademque concilio ex ordine refer
Ad quadraginta capitula & eo amplius contra hominem probata sunt: quorum al
qua cum in eo minimè immutari possent, adeò erant inueterata, contra fidem iudi
cata sunt, aliqua verò Christianis omnibus, si non damnarentur, scandalum pariti
ra. Venientibus itaque omnibus in eandem sententiam, Ioannes meritò è pontifi
catu deiectus, sententiam in se latam comprobat. Quo facto, statim ad Ludouic
cum Bauarum, qui cum Gregorio duodecimo sentiebat, custodiendus mittitur, do
nec aliud decerneretur. In Haldeberga castello munitissimo triennio sine vllo cubicu
lario famulóue Italico diligenter asseruatus est. Teutonici erant custodes omnes: quibus
cum Ioannes nutu & signis loquebatur, cùm nec ipse linguam Teutonicam, nec illi vi
cissim Italicam scirent. Abrogatum Ioanni pontificatum ab his tantum modo, qui cum
eo antè senserant, ferunt. Nondum enim qui cum Gregorio & Benedicto sentiebant
conuenerant. Hi igitur vt abrogationem à se factam, veram & integram iudicarent,
omnes synodicum decretum promulgarunt, quo affirmabant concilium generale legi
timè congregatum, habere statim à Christo potestatem. Hoc quidem fundamento con
cesso, ipsum etiam pontificem concilio subiiciebant. Quare Gregorio necesse fuit, cùm ip
dente etiam imperatore Sigismundo, vnum aliquem ad concilium mittere, cùm ip
proficisci recusaret, qui suo nomine concilij sententiam approbaret. Missus itaque Ca
rolus Malatesta vir certè insignis, cùm videret omnes in hanc sententiam venire,
Gregorius quoque pontificatu se abdicaret, in publicum prodiens, ac in sede Gregor
non aliter extructa, si ipse adesset, collocatus, perlecta renuntiandi facultate, Grego
rium pontificatu abdicat: quem statim conuentus omnis pro tam libera abdicatione
agri Piceni legatum creat. Is itaque non multò pòst Recaneti moritur, dolore animi (vt
aiunt) propter subitam abrogationem ante constitutum tempus à Carolo factam. Ne
longum enim reprotrahi volebat, in mora, spem aliquam ponens. Mortuus igitur ante
Martini pontificatum, in Recanetensi ecclesia sepelitur. Sublatis duobus pontifi. alibi
tertius, in quo abrogando maior difficultas inerat, restabat, Petrus Luna Benedictus terti
usdecimus (vt anteà dixi) vocatus. Vt autem is etiam nolens abdicare se magistratu cogi
retur, Sigismundus imperator vnà cum oratoribus concilij ad Franciæ & Angliæ regos
peruenit: eosque adhortatus est, vt pro salute Christiani nominis iam ob schisma periclis
tantis, in abrogando Benedicto, sublatis alijs duobus, eius sequerentur sententiam. Grato
autem responso, accepto, inde Narbonem properat ad Ferdinandum Aragonum, regem
cuius

cuius populi magna ex parte Benedicto obtemperabant. Quo cum inter alia capitula hoc pactus est, vt Benedictum rationibus moueret ea facere, quæ Gregorius & Ioannes in concilio Constantiensi egissent. Id verò si facere recusaret, populos cogeret ab eo ad concilium Constantiense deficere. Benedictus autem in cattella Pauischolæ loco munitissimo se continens, moueri persuasionibus è sententia sua non poterat, quòd diceret & se verum Christi vicarium esse, & Constantiam non esse locum libertati ecclesiasticæ conuenientem, cùm Ioannes vigesimustertius ab his etiam abdicare se pontificatu coactus fuerat, qui partes suas antea sequebantur. Tum verò principes Hispaniæ cernentes pertinaciam Benedicti, concilij opinionem secuti, in reliquorum sententiam venêre. Gerebantur res in concilio quinque nationum suffragiis, Italica, Gallica, Germanica, Hispanica, & Anglica. Quicquid verò harum nationum suffragiis decernebatur, id ita ratum erat, atque per præconem, aut per notarium publicum pro curia enuntiabatur, si omnium consensu postea confirmatum fuisset. Qua quidem auctoritate Benedictus, discussa aliquandiu re, pontificatu tandem priuatur, absentibus reiectisque nationibus, quæ cum eo sentiebant, maximè verò Scotis & comite Armeniaci. In eodē quoq; cōcilio condemnata est Ioannis Viglef hæresis: & duo ex sectatoribus eius combusti sunt Ioannes Hus, & Hieronymus eius discipulus, tanquam hæresiarchæ: quòd inter cæteros errorum dicerent ecclesiasticos ad imitationem Christi pauperes esse debere: cum ex tanta rerum copia & luxu populi omnes scandalizarentur. Rebus autem hoc modo compositis cum de restituenda ecclesia, emendandisque moribus clericorum mentio haberetur, fieri id non posse existimarunt vacante sede. Vnde de eligendo nouo pontifice sermo est habitus, quo decreta concilij maiore deinceps auctoritate haberent. Cùm igitur hæc de ne verbum haberetur placuit ex vnaquaq; natione viros sex deligi, & quidem probatos qui vnà cum Cardinalibus conclaue ingressi, pontificem deligerent. Anno igitur millesimo quadringentesimo decimoseptimo, sexto idus Nouembris conclaue ingressi, consentientibus Cardinalibus duobus & triginta, nationibusque omnibus, præter omnium spem & opinionem, cùm iam quadriennio verò pontifice caruisset ecclesia, multique schismatici tum interessent, tertio idus Nouembris, in celebritate beati Martini hora tertia Otho Columna Romanus princeps, sancti Georgij ad Vellus aureum diaconus Cardinalis pontifex creatur, tanta omnium lætitia, vt præ gaudio loqui vix homines possent. Effusus minio gaudio imperator, nullo habito dignitatis suæ discrimine, conclaue ingressus, & gratias omnibus egit qui tantum virum & tam necessarium reipublicæ Christianæ propè extinctæ delegissent: & ante pontificem prostratus, cum summa veneratione eius pedes exosculatus est, quem contrà pontifex amplexus, non secus ac fratrem in precio habuit, eique gratias egit, quòd sua opera & industria pax tandem ecclesiæ Dei reddita esset. Vocari autem Martinus voluit, quòd ea electio in Martini celebritate habita fuisset. Interim verò dū hæc Constantiæ agerentur, mortuo etiā Ladislao contra Florentinos proficiscente, Romæ ad arma & libertatem conclamatum est. Cogitur à populo Petrus Mattheucij etiam nolens gubernacula reipub. suscispere: qui postea magistratu se abdicauit, cùm intellexisset legatum à Ioanne pontifice iam antea designatum, paulò pòst affuturum cum senatore ciue Bononiensi, qui vrbem ingressi, & Paulum Palonium, & Ioannem Cincium seditiosos ciues capitali supplicio affecêre. Sequenti verò anno Brachius Montonius Romam cum exercitu veniens, vrbe potitus, oppugnare arcem sancti Angeli adortus est: quæ firmo Ioannæ reginæ præsidio defendebatur. Nam Ioanna Ladislao fratri in regnum successerat. Verùm superueniente sortia militum reginæ duce: non solum Brachium ab oppugnanda arce dimouit, sed etiam hominem pugnantem continuo ab vrbe expulit: Romanis in neutram partem inclinantibus. In ea pugna

occiditur Ioannes Columna à milite, qui olim cum Paulo Vrsino militauerat, quem Ludouicus Columna cum Brachio militans in agro Fulginati interfecerat. Erat autem mihi in animo, Ludouicum obtruncare vlciscendæ Pauli necis causa, sed Ioannes Ludouicum defensurus, innocens moritur. Dum autem Roma hoc modo fluctuaret, in varias partes declinans, creato Martino, spem aliquam exoptatæ quietis tandem concepit.

Ex Onuphrio.

BALTASSAR Cossa nobili genere ortus, vtriusque Iuris Doctor, à Bonifacio IX. ex cubiculario suo in patriæ gratiam Diaconus Cardinalis S. Eustachij, Flaminiæque Legatus creatus. Bononiam Iohan. Galeatio Insubrum Duci ademit, cuius vsque ad Pontificatum perpetuò Legatus fuit. Præterea puus Concilij Pisani auctor, Alexandro V. gratissimus. Quo mortuo Bononiæ, à XVI. Cardinalibus, XVI. Kal. Iunij, anno MCCCCX. summus Pontifex renunciatus, ibique in Cathedrali VIII. Kal. Iunij, inauguratus, Cæsare Sigismundo Rege Romanorum: sedit annos V. dies XV. Vir fuit bello & armis, quàm religioni aptior, vtpote qui nullam neque fidem norat, neque religionem, rebus profanis magis quàm diuino cultui accommodatus. Cardinales tribus ordinationibus XVI. creauit. Quum verò schisma ob eius creationem non sedatum, sed auctum esse videretur, tribus iam se pro pontificibus gerentibus, quo solus in Pontificatu, cæteris reiectis, confirmaretur, suasu Sigismundi Imperatoris, generale Concilium Constantiæ indixit: quo ex vniuerso Orbe Christiano infinita multitudo confluxit. Ad Concilium & ipse cum Cardinalibus accedens, quum eius dignitas in periculum reuocari cerneret, noctu clam habitu mutato Concilio abiit: ex fuga retractus, & quæstione capitali in eum instituta, ex Concilij decreto damnatus, Pontificatusque ei abrogatus est IIII. Kal. Iunij, sessione XII. anno MCCCCXV. cui damnationi ipse Prid. Kal. Iunij in oppido Scaphusia consensit. Vacauit tum Apostolica sedes annos II. menses V. dies X. Quadriennio ferè in carcere asseruatus, ad extremum magna pecuniæ summa persoluta dimittitur, Martino iam creato & Florentiæ agente. Ad quem Baltassar accedens Episcopus Cardinalis Tusculanus creatur. Obiit Florentiæ XI. Kal. Ianuarij anni MCCCCXIX. Sepultus in Baptisterio Sancti Iohannis, cum hac notula.

IOHANNES QVONDAM PAPA
XXIII. OBIIT FLORENTIAE
ANNO DOMINI MCCCCXVIII.
XI. KALENDAS IANVARII.

MARTINVS V.

215. Pōt.

MArtinus quintus, patria Romanus, Otho cognomento Columna prius vocatus, non magis suo, quàm ecclesiæ iam labentis tempore pontifex in concilio creatur, nationum omnium & Cardinalium consensu. Is enim à teneris annis iura parentum moribus & litteris imbutus, vbi adoleuisset, iuri pontificio operam dedit, vndeque ad vrbem rediens, ob integritatem & doctrinam Vrbani sexti referendarius factus est, quod munus tanta cum humanitate, iustitia, & mansuetudine gessit, vt diaconus Cardinalis ab Innocentio septimo creatus sit. Neque ob eam quidam rem à natura sua discessit. Humanior enim quàm antea factus, patrocinium suum omnibus præstabat, ita tamen, vt in rebus publicis non multum se immisceret. Nam cum in conuentu Constantiensi multæ in vtranque partem altercationes haberentur propter diuersa factionum studia, ipse medium quoddam tenuit, quo

quo in alterutram partem inclinare nullo modo videbatur, communi vtilitati semper consulens. Hanc ob rem & imperatori, & Cardinalibus ac denique omnibus gratus, pontifex creatur. Quo in magistratu non somno & otio, sed negotio & solicitudini deditus, audire, refellere, approbare, suadere, hortari, deterrere accedentes ad sedem apostolicam consueuerat, cognita petentium honestate, vel secus. Mira enim vtebatur facilitate, & honesta petentes à se voti compotes dimittebat. In consultationibus autem miræ prudentiæ vir est habitus. Nam & quid agendum, & quid vitandum esset, statim re proposita acutissimè dijudicabat. Breuis in dicendo, cautior in agendo, adeò vt prius rem factam cernerent homines quàm ab eo excogitatam putarent. Eius autem sermo plenus sententiis erat. Ex ore eius nullum verbum tam crebro, quàm iustitiæ nomen prodibat. Ad suos persæpe conuersus, maximè ad eos, qui prouincias & ciuitates gubernabant; his verbis vtebatur: Diligite iustitiam, qui iudicatis terrã. Indigebat tũ profecto tali pontifice ecclesia Dei, qui nauiculam Petri schismatis & seditionum omnium fluctibus quassam, redigere in portũ salutis gubernaculo admotus sciret & posset. Adeptus itaque tantum magistratum, cùm restare adhuc caput renascentis hydræ cerneret, Benedictum Lunam cum aliquot Cardinalibus & prælatis Panischolæ tanquam in arce schismatis se continentem, quibusdam Arogoniæ populis in vtram partem inclinarent adhuc titubantibus, approbante concilio, Alemannum Ademarium virum doctissimum, & cuius sepulchrum in sancta Maria noua adhuc cernimus, patria Florentinum, sancti Eusebij presbyterum cardinalem legatum è latere suo in Arogoniam mittit, qui sub pœnis & censura ecclesiastica Petrum admoneret, vt se pontificatu abdicaret. Cardinales autem, qui cum Petro sentiebant, intelligentes vltimam concilij & pontificis sententiam, Petrum ipsum adeunt rogantque vt de ecclesia Dei tandem omne schisma tollat, quo iam multis annis Christiana resp. magnis calamitatibus afflicta erat. Id autem ob salutem labentis ecclesiæ, à Gregorio & Ioanne factum esse. Respondit Petrus cauillationibus quibusdam, id sibi nequaquã integrũ esse, sibi autẽ cum Martino conuenturum, si vera essent quæ de hominis integritate & humanitate dicerentur, sinerent sibi id negotij, nec amplius ea de re solliciti essent. Ex quatuor vero cardinalibus duo pertinaciam hominis inspicientes, ab eo ad Martinum statim defecêre. Qui autem in fide mansêre, anticardinales sunt habiti: quorum alter Carthusiensis fuit, alter verò Iulianus Dobla appellatus est. Martini quoque auctoritatem Hispania omnis statim secuta est. Idem fecêre non multò pòst & Scoti & Armeniaci. Atque ita omnis Respublica Christiana, vna duntaxat Panischola excepta, Martini auctoritatem secuta est. Composita autem ex sententia tanta re principum omnium ecclesiasticorum & sæcularium, maximè verò Sigismundi imperatoris labore & industria, de componendis moribus nimia licentia iam labefactatis, tam laicorum, quam clericorum, mentio haberi cœpta est. Verùm quia quadriennio Constantiense concilium iam durauerat, cum magno prælatorum & ecclesiarum incommodo, Martino placuit approbante concilio, rem tantam in aliud tempus magis idoneum transferre. Dicebat enim ipsam maturitate & consilio indigere: quia ex Hieronymi sententia, vnaquæque prouincia suos habet mores, suos sensus, qui tolli sine perturbatione rerum subitò nõ possunt: Verùm quia schisma ex parua re antea ortum fuerat, duriusq; cum magna calamitate Christianæ reipub. durauerat, de celebrandis conciliis talem sententiam promulgauit, maximè verò vbi intellexit Ioannem vigesimum tertium è custodia lapsum, aufugisse. Verebatur enim ne rursùm aliud concilium inchoaretur. Eius autem sententia & decretum tale fuit, vt à fine concilij Constãtiensis non nisi ad quinquennium vsq; concilium denuo celebraretur: atq; à quinquennali in septennium aliud transferretur: ab hoc verò in decennium res protracta, legis haberet locum, vt singulis quibusq; decen-

nijs generale concilium idoneo haberetur loco, vbi de rebus omnibus ad fidem & rem publicam Christianam pertinentibus, mentio fieret. Ad hanc autem institutionem approbandam patentibus literis (quas bullas vocant) comprobari Martinus rem voluit, ita eius sententiam concilio veniente. Omnia autem decreta ante pontificatum suum in schismate facta, nisi ad fidem & bonos mores pertinerent, omninò sustulit. Vt verò omnes intelligerent sibi in animo esse concilium habere, locum ad id aptum publico consilio disquirit: ac tandem approbantibus omnibus, Papiam, quam idoneum habendi concilij locum decernit, literasque apostolicas in hanc fere sententiam super ea edidit: Martinus Episcopus seruus seruorum Dei, ad futuram rei memoriam: Cupientes ac etiam volentes huiusce generalis concilij decreto satisfacere, concilio approbante & consentiente, cùm de loco ambigeretur, Papiam vrbem auctoritate nostrarum literarum designamus. Nulli ergo hominum liceat huius nostri decreti paginam infringere. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, omnipotentis Dei iram, beatorumque Petri & Pauli Apostolorum eius se noscat incursurum. Datum & actum Constantiæ in loco publicæ sessionis tanti concilij decimotertio calendas Maij, pontificatus nostri anno primo. Præterea verò dissoluendi concilij cupidus, anno Domini millesimo quadringentesimo decimooctauo, conuentum habiti publica sessione: quo sublato consensu omnium, maximè verò Imperatoris, hæc verba mandante pontifice à Rainaldo sancti Viti in Marcello diacono Cardinali, audientibus omnibus enunciata sunt: Domini, ite in pace. Abeundi itaque omnibus potestas facta est. Cùm autem pontifex hinc ab Imperatore & Germanis rogaretur, vt in Germania aliquandiu remaneret, hinc à principibus Gallicis, vt in Galliam proficisceretur, ostendit sibi id nequaquam integrum esse, quod discederet patrimonium ecclesiæ, absente pontifice, à tyrannis quibusdam in Italia occupatum distrahi & lacerari: vrbemque Romam religionis Christianæ caput cùm rectore suo careret, penè ad interitum redactam esse, peste, fame, ferro, igne, seditionibus. De basilicis verò ac sanctorum martyrum sacellis nolle dicere quæ absente pontifice aut iam corruerent, aut paulò post collapsuræ viderentur. Proinde si abeundum esse dicebat. Ferrent æquo animo quod vellent ratio & necessitas: paterenturque eum sedere in solio Petri quem pontificem omnium consensu decreuerant. Ecclesiam Romanam caput esse & matremomnium ecclesiarum, proinde in ea immorandum pontifici esse, ne verus gubernator à puppi ad proram transferrtur, cum magno nauigantium (hoc est, in Christiana Republica viuentium) periculo & detrimento. Abiens itaque Constantiam, per Sabaudiam iter faciens, dum Italiam petit, Mediolanum peruenit. Vbi à Philippo duce populoque Mediolanensi, nullo non genere honoris adhibito, perbenignè susceptus. Erat tum quidem Philippus in armis, ditionem paternam repetès, defendentibus ea tyrannis: qui gustata semel imperandi voluptate, non ita facilè de possessione pellebantur. Vrgebat tum Carmignola primus Philippi copiarum dux, Pandulphum Malatestam, qui capto Bergomo prodente arcem præfecto, pecunia & pollicitationibus corrupto, in Brixianos mouens, eum omni dominatu breui spoliasset, nisi à Venetis ingenti pecunia ac firmissimo equitatu esset adiutus: & à Martino Pontifice, qui auctoritate & gratia Philippum ad pacem cum Pandulpho Malatesta ineundam perpulit, quæ postea Mantuæ, Martino ea accidente, Ioanne Francisco sequestro adhibito, his legibus composita est, vt Pandulphus quotannis tributo, tamdiu Brixia potiretur, quoad ei viuere liceret, nulla intestando de ciuitate, quæ meritò ad Philippum deuolueretur, relicta potestate. Hanc verò pacem sequenti anno Pandulphus disturbauit, annixus pecuniis & militibus retinere Gabrinum Fundulum in vrbe Cremona: quem armis Philippus continuò vexabat, ciuitatem paternæ ditionis, tot annis à tyranno possessam, repetens. Erat tamen ma-

ma Pandu'phum vrbem ipsam à Gabrino emisse, Salodij Ripariam (ita ripam Benaci vocant) in pretium pollicitus bello. Ab hoc autē Ioannes Franciscus deterrere hominem ob affinitatem conatus est, missis legatis, qui eum admonerent contra ius fasq́ue agere, quòd fœdera sperneret, quòd tyrannum tutaretur, quod contra eum arma sumeret, à quo dominatu Brixiano donatus fuerat. Non esse contemnendam auctoritatem Martini, de sua nolle dicere, cuius auctoritate pax erat composita: si hominum auctoritatem contemneret, Deum saltem inspiceret, quem testem violati ab eo fœderis, dum pax fieret, inuocauerant. Abiens autem Mantua pontifex quarto post accessum mense, Ferraria ac per Flaminiam iter faciens, Florentiam peruenit, vitata de industria Bononia: quæ postea quam intellexerat Baldesarem Cossam coactum esse abdicarè se pontificatu, pulsis ecclesiæ magistratibus, in libertatem se vindicauerat. Instat tum acriter Carmignola iubente Philippo, qui suo iure ducere exercitum in Pandulphum posset, atque breui capta magna Brixiani agri parte, ad Montem clarum castra locat, cum Ludouico Meliorato Innocentij septimi nepote certaturus, qui aduentare cum magno equitatu in auxilium Pandulphi dicebatur, affines namq́ue erant, & id Ludouicus necessitudini tribuebat. Conserto itaque prælio, ac Ludouico turpiter fugato, Carmignola haud ita multò pòst, Brixiam in potestatem Philippi redegit. Potitur & breui Cremona Philippus, ac Gabrinum tyrannum ad castellionem captum, capitali supplicio afficit. Hoc tanto Philippi successu Nicolaus Estensis motus, sponte facturus id, ad quod armis cogi potuisset, Mediolanum profectus, Parmam (quam mortuo Othone Tertio occupauerat) Philippo reddidit, retento Regio Martini pontificis rogatu feudi nomine. Prosectus & eò Ioannes Franciscus Mantuanus princeps Philippo gratulatum pro re bene gesta, cum minus comi fronte inspeceretur, cumq́ue intelligeret, Philippo in animo esse, quicquid de Cremonensibus & Brixianis teneret, iure suo repetere, properè Mediolano abiens, Venetorum deinceps & Florentinorum amicitiam ac societatem secutus est. Hi enim duo populi sibi timentes, vnumquenque in partes suas blanditiis & pollicitationibus alliciebant, quòd Philippus regnandi cupidus, ruptis legibus initi fœderis, & vltra Mauram Sarzanam oppidum Lunensis agri, Thomæ Fregoso dedisset, quem è principatu vi & armis deiecerat, ne cum Genuensibus exulibus quicquam aduersus se moliretur: & Bononienses Florentini populi socios ad defectionem conciasset, eorumq́ue milites stipendio conduxisset, & Forumliuij nunc ob Thebaldi pueri tenellam ætatem, nunc ob Ferrariensis principis gratiam (vt crebrò dicebat) occupasset, cum fœderibus cautum esset, ne Philippus Bononiā & Flaminiam armis attingeret. Verebantur item, ne trium simul potentissimorum principum, Phillippi, Martini pontificis, Alouisij regis: quos sortem inijsse constabat, vi & armis occuparentur omnia, cùm contrà Philippus omnium malorum crimina in Venetos & Florentinos reiiceret, quòd Veneti retinere Pandulphum in dominatu Brixiano sint annixi, quodq́ue Florentini & Genuenses quosdam hostes suos commeatu pecuniaq́ue iuuissent: quòd Liburnum ditionis Genuensis, quam tum in potestatem suam redegerat, centum millibus nummis aureis emissent. Satis tum quidem ad concitandum bellum hæc discordiarum semina videri poterant, sed nihil est quod æquè Venetorum animos ad bellum impulerit, quàm auctoritas Francisci Carmignolæ, viri bellica laude insignis, atque ea ætate clarissimi: qui (vt ipse dicere solebat) ægrè ferens Philippi insolentiam, ad Venetos tum confugerat, eosq́ue ad bellum animauerat, operam suam in ea re pollicitus. Quare hi duo populi, ascito in societatem belli principe Mantuano & Ferrariensi, partitaq́ue bellica impensa, cum exercitu equitum duodecim, peditum octo millibus, cui Carmignola præficitur, cum fluuiali & maritima classe Philippum eodem tempore multis à lateribus, oppugnare adorti, à Guel-

phis, Brixianis, qui Philippo aduersabantur, in vrbem vocantur: qua quidem ex parte occupata, Veneti tandem septem mensium oppugnatione totam denique in potestatem suam redegére. Ducente deinde Carmignola ad capienda Brixianorum castella, Martinus pontifex Philippi ducis calamitate motus, cardinalem sanctæ crucis ad Venetos mittit, qui pacem inter Philippum & Venetos componeret, qua infecta, quod Veneti & Florentini iniqua postulare viderentur, rursum magnis viribus bellum vtrinque parari coeptum est. Pugnatum est ter eo anno collatis signis ad Gotolengum Brixianorum castellum, ad summum Cremonensem vicum, quibus in locis æquo Marte vtrinque discellum est. Ad Maclodium tertia pugna est habita: quo in prælio superantur Philippi copiæ, capiturque Carolus Malatesta totius exercitus dux. Constat autem hanc tantam fuisse clædem, vt si milites captos retinere Carmignola voluisset, signaque ocyus perterritis inferre, eijcere principatu Philippum consternatum, tanto accepto incommodo, haud magno negocio potuisset. Captus (vt dixi) eo prælio Carolus à Mantuano principe, ob affinitatem incolumis dimittitur. Interim verò dum Carmignola ad oppugnanda Brixianorum oppida, quæ in Philippi fide permanserant, copias ducit, eidem Philippo respirandi spatium dat. Nam & pacē cū Amadeo Sabaudiæ duce, à quo bello premebatur, datis ob id Venetis componit. & Sigismundum ac Brunorum Scalam in Venetos concitat. Martinus autem pontifex Philippi rem in maximo discrimine videns, cardinalem sanctæ crucis secundo ad componendam inter Philippum & Venetos pacem mittit: qui Ferrariæ subsistens, proficiscentibus cum mandatis principum ac ciuitatum legatis, ita pacem composuit, vt Brixiam Veneti & oppida Brixianorum Cremonesiúmue, quæ antea ceperant, retinerent. Præterea vti Philippus Bergomum Bergomatémue agrum Venetis ex fœdere dederet, hac conditione, ne socios Venetorum Florentinorumque bello lacesseret, aut ad id defectionem concitaret. Approbauit hanc pacem Martinus, veritus ne Philippo ducatu omnino pelleretur, homini enim amicissimo, cum ob religionem auxilio esse poterat, tum vel maximè quod superioribus annis ærarium pontificium exhaustum ninò fuerat, eo bello quod contra Brachium gesserat. Nam eo tempore, quo Florentiam profectus est, offendit Brachium Montonium, virum in re militari præstantem, Perusinum ducatum Spoletinum, & magnam patrimonij partem ita occupasse, conductis mercedibus quibusdam tyrannis circumquaque positis, vt ipse tutò proficisci Romam non posset. Cùm verò admonitus Brachius redire ad sanitatem nollet, armis spiritualibus, hoc est furis primo in eum pontifex vsus est. Interdictum enim à sacris his omnibus est, qui Brachio parerent: vetitiq; sacerdotes decreto pontificis eisdem in locis celebrare. Hanc ob rem Florentini moti amici Brachij incommodo, de pace cum Martino agunt, hac conditione vt Brachius ad pedes Martini prouolutus, veniam peteret: quod etiam fecit, oppidaque quot ecclesiæ redderet: vtq; etiam stipendiis pontificis militaret, Bononiam rebellem Martini potestatem redigeret. Cui quidem bello Gabriel Condelmerius, tituli S. Clementis presbyter cardinalis & legatus præfuit: cuius industri & Brachij virtute Bononia in potestatem ecclesiæ breui redacta est. Interim verò dum hæc Bononiæ agerentur, Florentiam ad or illi Cardinales, qui olim cum Petro Luna adulterino pontifice senserat, Florentiam ad Martinū venientes, cū magno & honorificentissimo comitatu publico cōsiltorio susceptus, dignitatum suarū titulos retinuēre. Tres enim diaconi cardinales erāt: quartus verò, qui antea canonicus regularis fuerat, presbyter cardinalis est habitus. Cùm aūt Baldesar Cossa adhuc in vinculis apud Heidelberg in Germania à comite Palatino detineretur, quidam Florētini ciues, quorū de numero Cosmus habitus est, rogare pontificē Martinū omnino non desistebant, vt tandē è carcere Baldesarē liberaret. Facturū se id pōtifex pollicitus est, veru-

Verùm dū eò legatum ob eam rem mittit, Baldesar moræ impatiens, triginta millibus nummùm aureorum Palatino comiti persolutis, se è vinculis redimens, in Italiam veniens, vt rectà Florentiam proficisceretur, apud Rubeum agri Parmensis baronem veterem amicum diuertens parari sibi insidias intelligit. Hanc ob rem noctu cum legato pontificis, qui eum in via conuenerat, ad Thomam Fregosum vetere amicum confugiens, magnam iniecit omnibus suspicionem, ne rursum schisma innouaretur. Erat enim vir magni animi, sagaciſſimique, & qui priuatam vitam nequaquam pateretur. Non deerant præterea qui hominis audaciam ad res nouas moliendas concitarent, adeò tum rebus nouis studebatur: sed Deus omnipotens ecclesiæ suæ consulturus Baldesarem impulit, nullis pactionibus interpositis, nulla requisita cautione, Florentiam ad Martinum proficisci: quò cum veniſſet admirantibus omnibus, exosculato pontificis pede, eundem audientibus omnibus, vt verum pontificem & Christi vicarium canonicè electum salutauit. Mira profectò hæc res omnibus visa est, & Dei potius, quàm hominum industria eò deducta, quòd homo regnandi cupidus, in summo rerum fastigio antè collocatus in loco libero, vbi plurimum ab omnibus diligebatur amabaturque, tanta vteretur mansuetudine. Quæ certè omnibus præ gaudio lachrymas excussit, maximè verò his Cardinalibus, qui eum prius vt pontificem secuti fuerant. Martinus autem vicissitudine rerum humanarum motus, post aliquot dies hominem in numerum Cardinalium ascisens, episcopum Tusculanum creat, atque deinceps eò habuit in honore, quo reliquos Cardinales tam publicè, quàm priuatim. Verùm Baldesar dolore animi, vt putatur (ferre enim vitam priuatam non poterat) aliquot post menses Florentiæ moritur: sepeliturque honorificentissimo sepulchro in templo sancti Ioannis, non longè ab ecclesia cathedrali, magna adhibita funeris pompa, eam rem Cosmo Medice procurante: quem homines existimant pecunia Baldesaris opes suas in tantum auxisse, vt & primarius apud Florentinos ciues, & ditissimus omnium apud Italos, ac fortasse apud exteras quoque nationes deinceps sit habitus. Sepulchro hominis hæc vrba ferè inscripta sunt. BALDESARIS COSSAE, IOANNIS XXIII. QVONDAM PAPAE CORPVS HOC TVMVLO CONDITVM. Interim verò dum hæc Florentiæ agerentur, oratores imperatoris Constantinopolitani ad pontificem venêre, pollicentes Græcos quod ac fidem pertineret, velle in sententiam Latinorum venire, si æquæ conditiones proponerentur. Hos & perbenignè ac splendidè pontifex suscepit, & legatum è latere creauit, Petrum Fonsecam sancti Angeli Cardinalem hominem Hispanum in quauis facultate doctum, qui Constantinopolim ad res componendas proficisceretur. Verùm priusquam virum integerrimum à se dimitter &, eò præmisit fratrem Antonium Massanum ordinis Minorum generalem gubernatorem, qui imperatoris ac Græcorum explorata sententia, quid ea in re postea sperandum esset, pontificem admoneret. Instantibus autem Romanis, vt demum pontifex Romam proficisceretur, Martinus cum bona Florentinorum gratia discessurus, ciuitatem honore metropolitico exornauit. Nam cum antea ab ipsa penè vrbis origine episcopatum tantummodo habuisset, in archiepiscopatum eorum cathedralem ecclesiam transtulit: eique subiecit vt matri Volaterranam, Pistorienſem; Fesulanam ecclesiam. Dedicauit præterea ipsemet maius altare sanctæ Mariæ Nouellæ ordinis Prædicatorum, apud quam basilicam tandiu diuertit, quandiu Florentiæ fuit. Est enim conuentus ille ad recipiendos pontifices maximè commodus. Abiens itaque Florentia, Romam tandem perueni-, effusa obuiam omni vrbana multitudine: effusis principibus tantæ vrbis, qui hominem non secus ac quoddam salutare sidus, vel vnicum patriæ parentem

t..n expectabant Diem illum in fastis annotauêre Romani, decimo calendas Octobris anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimoprimo. Vrbem Romã adeo d'rep tam & vastam inuenit, vt nulla ciuitatis facies in ea videretur. Collabentes vidisses de mos, collapsa templa, desertos vicos, cœnosam & oblitam vrbem: laborantem rerum omnium caritate & inopia. Quid plura? nulla vrbis facies, nullum vrbanitatis indicium in ea videbatur. Dixisses omnes ciues aut inquilinos esse, aut extrema omnium homi num fece eo commigrasse. Ciuium itaque suorum calamitate permotus pontifex opti mus, animum ad exornandam ciuitatem, componendosq; ciuium ita adiecit, vt breui co ualescens meliorem faciem præ se tulerit. Hanc ob rem ciuitas ipsa, eum non modò sum mum pontificem, verùm etiam patriæ parentem appellauit. Sed ne tam publica lætitia di turna esset sine aliqua molestia, sequenti anno mense Nouembris in vigiliaa beati Ap dreæ adeo in immensum Tiberis creuit, vt per portam Flaminiam ingressus, totam vr bem in plano sitam inundauerit: templumque Pantheon vsque ad altare maius repleu rit, Decrescens autem biduo pòst, multa animalia passim secum traxit, multaque cum bus damna intulit: qui non secus per vicos nauigabant, ac per alueum Tiberis facere cõsueue runt. Alouisius autem rex Ludouici regis filius, eodem tempore Romam ad pontificem veniens, regni Neapolitani titulum à Martino consecutus est, Cardinalium omnium cõ sensu. In regnum nanque per adoptionem à regina Ioanna Ladislai sorore vocatus, sine vllo Marte hoc modo consecuturum se regnum putabat. Verùm studio partium ab vrbe Neapoli submotus, in Calabriam secessit. Cum autem concilij tempus instaret (vt ex de creto Constantiensi institutum erat) Martino placuit sentientibus etiam ita cardinalibus omnibus præmittere quosdam prælatos; qui Papiæ illud inchoarent. Is enim locus ad eum rem omnibus maximè cõmodus videbatur. Missi itaque eò statim Petrus Donatus archi episcopus Cretensis, Iacobus Camplo episcopus Spoletinus, Petrus Rosatius Aquileien dioœcesis abbas: frater Leonardus Florentinus, fratrum Prædicatorum generalis, concí lium inchoarunt ad quod nemo quidem adhuc venerat, præter duos abbates Burgun dos. Differre itaque rem in aliquot dies placuit, donec ex omni natione vnus aliquis ad peruenirent. Ex Gallica enim & Germana natione nondum quis venerat. Parui nanque momenti fore putabant, quod sine istorum auctoritate & suffragiis esset inchoatum. Sed ecce dum hos expectant, tanta repentè pestis Papiam inuasit, vt præsidentes concilium mu tare locũ & tempus sint coacti. Placuit itaque omnibus exsententia pontificis Senas migra re: quò maior ex omni natione multitudo quàm Papiam peruenit. Alphonsus autem Ara gonum rex Martino infensus, qui titulum regni Siciliæ & Neapolis habere nequiuerat, datum (vt antea dixi) Alouisio regis Ludouici filio, oratorem ad concilium mittit: qui & concilium in longum duceret, & causam Petri Lunæ adhuc in Panischola superstí restituere largitione pollicitationibus ambiendo vnumquenque ex his, quid in concilio auctoritatem haberet. Hanc ob rem Martinus non ignarus quantam calamitatem ea res ecclesiæ Romanæ allatura esset, quantumque periculi in mora haberetur, mandauit con cilium statim dissolui approbatis decretis concilio habitis, quæ ad fidem pertinebant. Ne subterfugere conuentum Christianorum videretur, in sequens septennium con cilio adiudicauit, quod in Basilea celebraretur. Atque hoc modo schismatis & discor diarum semina à quibusdam in concilio Senensi iacta & sparsa, sublata hominis pru dentia & astu sunt. Tum verò Alphonsus palam de Martino conquestus est, quod di ceret eius opera & se à regina Ioanna abrogatum regno esse, quem prius hæredem insti tuerat, & Alouisium regis Siciliæ filium, nouum hæredem instituisset. Refellebat quidem hæc crimina perfacilè Martinus, quòd dicere Alouisium hæredem Ioannæ ab Alexandro quinto, & Ioanne vigesimo tertio in regno prius confirmatum fuisse, regi

cēret eam omnem culpam in reginam, non autem in se, ad quem pertineret feudatarios ecclesiæ confirmare, non autem tollere, nisi aliquod grande facinus in sedem Romanā commisissent: se non videre cur Alouisius Ioanne suo iussu coronatæ, legitimus hæres esse non posset. At verò Brachius cùm videret pōtificem multiplici cura implicitum, ob simultatem cum Alphonso cōtractam multis oppidis ecclesiæ per vim potitus, Aquilam vrbem regni Neapolitani graui obsidione premit. Hāc ob rem motus pontifex, comparato satis iusto exercitu, liberare Aquilam annixus, adiuuantibus his, qui cum regina & Alouisio, militabant, nō longè ab Aquila patenti campo Brachium superat & interficit. Adcerant in eo prælio Sfortiani. Francisco duce Sfortiæ filio, qui superioribus annis dum Piscariam flumen traijcit, quod Aternum veteres appellabant, in vndis perierat. Delatum itaque Romam Brachij cadauer, in loco profano extra portam sancti Laurentij sepelitur. Hac autem victoria tanta deinceps tranquillitas exorta est, redactis ad ditionem ecclesiæ Perusio, Tuderto, Assisio, alijsq; oppidis, quæ Brachius occupauerat, vt Augusti Octauij felicitas & pax rediisse sua ætate videretur. Licebat tū frui otio, & liberè per siluas noctu etiam tutò commeare. Nulli latrones tum extabant, nulli sicarij & fures, adeo hoc hominum genus persequebatur, sublato è medio Tartalia, Lauello, aliisque tyrannis, qui latrocinijs potius, quàm militia vita traducebant. Huic autem felicitati obstare Boemi hæretici videbantur, qui hæresi & armis Germanos catholicos continnò vexabant. Vt igitur hi quoque rationi & ecclesiæ obtemperarent, cùm benè monenti parere noluissent, legatos in Germaniam misit, qui catholicos ad arma concitarent. Ac primò quidem, seorsum tamen, Henricum sancti Eusebij Cardinalem, deinde Bartholomęum Placentinum, postremò verò his reuocatis, Iulianū Cæsarinum sancti Angeli Cardinalē eò misit, qui certè nō sua culpa sed ignauia militum, magnum incommodum ab hostibus accepit. Martinus autem ob eam rem haud animo concidens, maiora in hæreticos parabat. Verùm priusquàm tantam rem aggrederetur, sedare Italorum discordias instituerat. Nam pacé, vt diximus, à Martino composita inter Philippum & Venetos, Florentini ægrè ferentes, Ladislaum Pauli Guinisij tyranni Lucensis filium superiore bello sub Philippo militasse, occasionem opprimendæ Lucæ nacti, quod superiore pace nil scriptis de Guinisio cautum fuerat, in agrum Lucensem copias mouent. Nicolao Fortebrachio copiarum duce. Captis itaq; non ita multò pòst quibusdam castellis circumquaq; positis, vrbem obsidione cingunt. Tum Philippus sollicitatus Pauli precibus, veritusque ne si Luca in Florētinorū potestatem deueniret acriores eos vtpote propinquiores haberet hostes, Franciscum Sfortiam cum magno equitatu primo in Parmensem agrum mittit, vnde pedestres copias conscriberet. Qui quidem vere iam appetente Appenninum transgressus, tantum terroris Florentinis iniecit, vt prius quàm in vallem nebularum, ita enim accolæ vocant, descenderet, hostes mouere castra, ac Lucam obsidione liberare præ metu coegrit. Eius autem aduentus eò gratior Lucensibus fuit, quòd pulsis hostibus ac capto tyranno, liberi omnino Francisci auxilio futuri videbantur. Verùm Franciscus acceptis quinquaginta millibus nummū aureorum ex ærario Florentino deprōptis, Lucenses maiore in discrimine, quàm vnquam antea fuerāt, reliquit, pactus ob datam pecuniam se eo toto semestri Philippi imperio non obtemperaturum. Obsideri deinde Lucenses acrius sunt cepti. Quare Philippus instante Martino pontifice, qui Lucensium quoque vices dolebat, Nicolaum Picenni cum maximo equitatu eo statim mittit, qui fusis ac fugatis hostibus, non solum Lucam obsidione liberauit, verùm etiam inde mouens, ex Pisanis ac Volaterranis multa castella vi cœpit, Senensibus etiam rem gratam facturus, qui tum Florentinos bello inuaserant. Martinus autem ab externo hoste quietus, ad exornandam patriam basilicasq; Romanas animum adiiciens, porticum sancti Petri iam collabentem restituit: & pauimentum

xum Lateranensis basilicę opere vermiculato perfecit: & testudinem ligneam eidem templo superinduxit: picturaq; Gentilis opus pictoris egregij inchoauit. Aedes præterea vetustate collabentes ad duodecim apostolos restituit, vbi & annos aliquot habitauit. Hius autem studia Cardinales secuti, titulos suos ita certatim restituunt, vt iã aliqua facies redijsse vrbi Romæ videretur. Creauit & Cardinales, quorũ de numero fuit nepos suus Prosper Columna, sancti Georgij ad Vellus aureũ diaconus cardinalis. Interea verò mortuo Petro Luna in Paniscola, ne aliquid deesset, quod ecclesiam vexaret, duo illi anticardinales, de quibus mentionem fecimus, Alphonso Martini honeste adhortante, Egidium cognomento Munionis, canonicum Barchinonensem genere nobilem, pontificem delegunt Clementéq; octauum appellant: qui statim & Cardinales creauit, & fecit quę à pontificibus fieri cõsueuerunt. Verùm cùm Martinus in gratiam cum Alphonso rediisset, statim Petrum de Fuxo Cardinalem misit apostolicæ sedis legatum: in cuius manus ille bent Alphonso Paniscolæ domino, Egidius omnia pontificatus iura deposuit: erga quem hac benignitate Martinus postea vsus est, vt eum Maioricensem Episcopũ declaraueric. Cardinales autem ab Egidio creati sponte cardinalatu se abdicarunt. Illi aũt duo, quos à Petro Luna creatos diximus, in suaq; pertinatia mansisse, cùm pontifici Romano parere nollent, in carcerem à legato conijciuntur. Atq; hoc modo Martini pontificis sapientia & industria omne schisma vndiq; sublatum est. Pacata hoc modo vndiq; ecclesia Dei, in dispensandis beneficiis mira prudẽtia vsus est. Non enim vnicuiq; petenti ea conferebat, sed statim mente agitabat quis potissimum esset idoneus, cui talis cura demandaretur. Quod si homines prouinciarũ non nosset, in quibus vacare beneficia contigisset, statim peritos regionum consulebat, quis aut in curia, aut gymnasiis publicis esset doctrina, nobilitate, moribus tanta prouincia dignus. Atq; hac quidẽ ratione & ecclesiis & hominibus honore dignis pariter consulebat cum maxima celebritate nominis sui. Tantæ præterea constantiæ fuit, cum duos haberet fratres, quorum alter Iordanus princeps Salernitanus maior natu, peste moritur: alter verò minor natu, Laurentium appellant, in turri igne casu iniecto exustus est, vt nil ex eo sit auditum nisi visum, quod impatientiæ aut abiecti animi signum aliquod præ se ferret. Hic autem vir in omni vita integer, demum pontificatus sui anno quartodecimo, mense tertio, Romæ apoplexia moritur, ætatis suæ anno sexagesimo tertio, sepelitur q; eius mandato in basilica Constantiniana ante capita apostolorum, sepulchro æneo, comitante populo Romano, comitante clero non aliter flente, quàm si ecclesia Dei, si vrbs Roma vnico atq; optimo parentẽ orbata fuisset. Vacat tum sedes dies xij.

Ex Onuphrio.

Tho Columna, Agapiti filius, regulus Romanus nobilissimo genere ortus, a teneris annis omnium disciplinarũ genere imbutus, vtriusq; iuris Doctor fuit. Ab Innocentio VII. Diaconus Cardinalis S. Georgij in Velabro creatus, Vmbriæ, & Etruriæ summa cum æquitate Legati iure præfuit. Quum in concilio Constantiensi, tribus qui de pontificatu decertabant, repudiatis, vir optimus quereretur, qui remp. Christianam lõgo schismate perturbatã, constitueret, ipse primus post conditam Romanam ecclesiam, ab vniuersali concilio, cui tres & viginti Cardinales interfuerunt, ad supremũ in terris fastigium euectus est, III. Idus Nouembris, MCDXVII. ætatis suæ quinquagesimo, consecratus ibidem in Ecclesia cathedrali Constantiensi, XI Kal. Decembris. Sedit verò Cæsare Sigismũdo Rege Romanorũ annos xiij, menses III. dies x. Hic schismate quinquaginta annorum sublato, pacem ecclesiæ reddidit. Romam veniens Italicas res turbatas, pace inter dissidentes Principes composita, constituit. Ditionem ecclesiasticam à tyrannis occupatam recuperauit, Picenos rebelles domuit, vrbem intestinis discordiis afflictam recreauit, fabricis exornauit, moribus & optimis institutis excoluit, sacras Aedes collabentes refecit, agrum Romanum latrociniis infestatum

festatum, sicariis, & latronibus necatis, tutissimum reddidit. Ioannam Neapolitanorum Reginam Legati opera coronauit, cuius regnum ex Reginæ auctoritate, reiecto Alfonso Arragonio rege, Ludouico III. Andegauensi Duci adiudicauit. Basileense Concilium indixit Vrbem ad eam omnium bonorum beatam copiam felicitatemque perduxit, vt Augustini tempora rediisse viderentur. Postremò de patria, Romana ecclesia, & Republica Christiana optimè meritus. Cardinalibus quoque XVII. ordinationibus tribus creatis, Romæ apoplexi correptus, rebus humanis excessit, X. Kalend. Martij, anno MCCCCXXXI. ætatis LXIII. Vacauit sedes dies X. Corpus æneo solio ante Apostolorum capita, cum hoc Elogio Laterani sepelitur.

MARTINVS PAPA, V. SEDIT
ANNOS, XIII. MENSES III.
DIES XII. OBIIT ANNO
M. CCCXXXI. DIE XX. FEBRVARII
TEMPORVM SVORVM
FELICITAS.

EVGENIVS IIII.

Vgenius quartus, patria Venetus, familia Cõdelmeria, populari quidem, sed antiqua, patre Angelo natus, pontificatum hac ratione adeptus est: Creato enim pontifice Gregorio duodecimo è gente Corraria, patria Veneto, Antonius Corarius Gregorij nepos, Cælestini habitu canonicus congregationis sancti Georgij in Alga Romam iturus, Gabrielẽ Condelmerium, qui eiusdẽ professionis erat, quo cum ab ineunte ætate familiariter vixerat, secum aliquandiu recusantem duxit, cuius ingenio & solertia delectatus Gregorius, cum primo thesaurarium fecit, deinceps verò Episcopum Senensem creauit, præfecto Bononiensibus in eadem dignitate Antonio nepote. Recusarunt aliquãdiu Senenses Gabrielem in episcopum, quod dicerent hominem aliunde natum, nequaquam in tanta re ciuibus Senensibus præficiendum, eam curam debere ciuis alicuius esse, qui mores hominum & ritus ciuitatis nosset. Verùm cum postea Gregorius rebus suis diffidens, Roma Lucam profectus fuisset, auctus Cardinalium numerum, Antoninum nepotem & Gabrielem Condelmerium in Cardinales retulit. Gabrielis aũt opera in magnis rebus postea Gregorius, & Martinus abrogato Gregorio vsus est: maximè verò in legatione Picẽtina, qua & Picentes in fide ecclesiæ confirmauit, sumpta de quibusdam seditiosis & coniuratis pœna: & rẽplum sanctæ Hagnetis Anconæ dirutum, portumq; eisdem ciuitatis ad imitationẽ diui Traiani magna impensa restituit. fluctibus quassum, & vetustate consumptũ. At verò cum Martinus intellexisset Bononienses rebus nouis studere, eò è Piceno Gabrielem legatũ misit, qui suo aduẽtu seditionem omnem statim sustulit. Cum autem inde Romam venisset, mortuo haud multò post Martino, solus è duobus de viginti Cardinalibus, qui tũ in conclaui a pud Minerua am aderant, pontifex creatur anno millesimo quadringentesimo tricesimo primo, quinto nonas Martij. Eugeniuque mutato nomine, vt fit, appellatus, ad sanctum Petrum comitante populo & clero statim perducitur. Accepta deinde corona pontificia de more, inuisaque basilica sancti Ioannis Lateranensis, in Vaticanum rediens, consistorium generale proposuit indicta die: qua certè tanta multitudo affuit, vt cum trabes deficerent ipsi loci, vbi nunc consistorium publicum fit, trepidatum adeo tumultuosè sit, vt in ipsa fuga Senogalliæ Episcopus ciuis Romanus è gente Mellina, obtritus perierit. Nondum enim ædes ipsæ pontificiæ hanc formam, quam nunc habent, acceperant. Dimisso consistorio, Eugenius tumultus deinceps ex industria vitauit. Instantibus deinde quibusdam

Pol. 216.

quibusdam delatoribus, qui dicerent, Martinum congregandi auri cupidum, maximos thesauros reliquisse, idque sciturum Eugenium ex Martini familiaribus nepotibusque, eò vesaniæ hominem perpulere, vt Oddum Poccium Martini vicecamerarium comprehendi iusserit, idque negocium Stephano Columnæ dederit, quem copiis suis præfecerat. Ab aliis enim Columnensibus is solus dissentiebat, Cardinali Vrsino & Cardinali Columnensium insaniam hominis adiuuantibus, quorum artibus hæc omnia contra Columnenses gesta putantur, ob inueterata factionum odia. Mandauerat Eugenius vt Oddo ad se illo tumultu, sine ignominia perduceretur, quod contra à Stephano factum est, nam & eius bona à militibus direpta sunt, & ipse vi tanquam latro per ora hominum ad pontificem tractus est. Hac indignitate motus Eugenius, Stephano admodum succensuit, eique interminatus est, quod & Oddonem, & Episcopum Tiburtinum olim Martini cubicularium, ita indecenter ad se pertraxisset. Veritus itaque Stephanus Eugenij iram, & Præneste ad principem Columnam confugit: eumque adhortatus est, suas opes pollicitus, vt Eugenium ab vrbe pelleret, quod diceret ei in animo esse nomen Columnense extinguere: id se optimè scire, eiusque consiliorum participem fuisse, & ob eam rē aufugisse, quod sciret partem illius calamitatis ad se quoque (nisi tantum mali simul declinarent omnes) peruenturam. Motus his verbis princeps, & eorum calamitatibus, qui Martini pontificis familiares fuerant, sumptis properè armis, pontificem aggredi instituit. Substitit tamen aliquandiu, donec Prosper frater diaconus Cardinalis, quem quidem præmonuerat, ab vrbe discederet. Viso autem fratre, è Prænestè Marinum, atque deinceps Romam tanquam ex arce belli in Eugenium mouens, occupata per Ioannem Baptistam porta Appia, vrbem armato milite sine vllo maleficio primo ingreditur. Iam peruenerant ad sanctum Marcum, & in vicum Columnam cum subito eis obuiam facti facti sunt pontificij milites, magna populi parte adiuuante. Pugnatum est in vrbe aliquandiu, atque acriter: qua in pugna multi vtrinque cecidere & capti sunt. Quare Columnenses cùm viderent populum Romanum longè aliter sentire, quàm arbitrarentur, cedere ex vrbe instituentes omnia passim rapiunt, pecora abigunt, homines abducunt. Talionem tamen his reddidere pontificis milites, Romano populo mixti. Nam & Prosperi Cardinalis & Columnensium omnium, ac eorum, qui cum Martino familiariter vixerant, domos hostilem in modum diripiunt & vastant. Irritatis hoc modo vtrinque animis, non solum aperto Marte, verùm etiam proditionibus res agi cœpta est. Capitur nanque Archiepiscopus Beneuentanus Antonij Columnæ filius, ac quidam Masius frater, qui fassus est quæstione adhibita, sibi in animo fuisse arcem sancti Angeli dolo capere, interfecto ipsius arcis præfecto, eamque Columnensibus prodere: qua occupata, & pontificem & Vrsinos ab vrbe pellicerent. De Masio sacerdotio abrogato, quod degradare appellant, sumptum supplicium est in campo Floræ, eiusque corpus quadrifariam sub furca diuisum, ad quatuor vrbis celeberrimas vias suspensum est. de Archiepiscopo Beneuentano nulla mentione habita. At verò cùm Eugenius in ægritudinem quandam incidisset, vel dolore animi, quo in tanta perturbationibus afflictabatur, vel veneno, quo appetitum à Soldano suo quidam dicebant, agere de pace cum Columnensibus cœpit, curante eam rē Angeloto Fusco ciue Romano, quem non ita multò post vnà cum Francisco Condelmerio nepote suo, Cardinalem creauit. Diuulgata itaque pace quanta maxima celeritate potuit, quod iam ingressum Italiam Sigismundum intellexerat, Romam venturum, nepotem Franciscum camerarium instituit: huicque viros quosdam præstantes addidit, quorum consiliis vteretur in gubernanda ecclesiastica ditione. Dum hæc autem Romæ agerentur, Florentini & Veneti elatiores facti, quod & Philippum Genuæ dominum classe in littore Genuensi superassent, quodque Eugenium ciuem pontificem haberent, Philippum ipsum bello re-

restri aggrediuntur: qui accito properè ex Etruria Nicolao Picennino, & classem Venetam ad Cremonam deiecit: & Carmignolę impetus facilè retardauit, quem Veneti haud ita multò post quæstionibus litteris, testibus conditum, vt ipsi dicunt, capite mulctarũt: quod per eum stetisset, quò minus Cremona potirentur, capta à Gaualcaboue ipsius vxoris porta: quodque etiam classis sub ipsius oculis deiecta ab hostibus fuisset, cùm ex propinquo loco à tanto exercitu id fieri perfacilè potuisset. Tum verò Florentini aduentum Imperatoris in Italiam veriti, quò Philippi rebus fauere videretur, Nerio Capponio ciui suo negotium dant, vt quibus rationibus maximè potest, Eugenio ostendat & persuadeat, aduentum Imperatoris ad vrbem, non minus apostolicæ sedi, quàm Florentinis exitium ac perniciem minari, destineri hostem facilimè posse, quò minus Arnum ad Senenses transeat, qui Florentinos iampridem bello laceſſierant, si Nicolao Tollentinas, qui tũ pontificis nomine stipendia faciebat, coniunctis copiis & animis cum Micheleto Cotignola Florentinarum copiarum duce, ad Arnum Sigismundum coerceat, ne flumen cum Germano equitatu traijciat. Venerat in eandem sententiam perfacilè Eugenius: & cùm de impensa bellica aliquantulum addubitaretur, rẽ Nerius ita statim partitus est, vt duobus millibus equitum Eugenij, populus Florentinus tamdiu stipendia præberet, quò ad bellum illud protraheretur. Tum verò Nicolaus Tollentinas iussu pontificis ex hybernis mouens, dum Senenses incursionibus & rapinis vexat: Sigismundo traijciendi Arnum tempus & facultatem dat, Adiuuante Antonio Pontadera egregio tum copiarum duce, & acerrimo Florentinorum hoste: qui deinde per Vollaterranum iter faciens, pacato magis quàm hostili agmine ab omnibus expectatus proficiscitur. At Imperator cùm iam sex mensibus Senis substitisset, cum magna populi Senensis impensa, tentatam frustra cum Florentinis pacem committens, ad Eugenium conuersus, inito cum eo fœdere Romam profectus, perbenignè à pontifice populoque Romano susceptus, corona imperij donatur. Verùm dum è Vaticano vbi coronam acceperat, ad Lateranum vbi diuertebat profiscitur, in ponte Hadriani, vt Imperatorum mos est, multos tum Italos, tum Germanos in equestrem ordinem asciuit. Sunt qui scribant, Eugenium hominem vsque ad pontem comitatum, ad sanctum Petrũ rediisse. Abiens deinde cum bona Eugenij gratia, Imperator per Picentes & Flaminiam iter faciens, Ferrariam atque Mantuam peruenit. Vbi aliquot dies immoratus, & Ioannem Franciscum Mantuæ dominum marchionali dignitate additis imperij signis ornauit, & Barbaram Ioannis marchionis Brandiburgensis filiam, Ludouico Ioannis Francisci filio spopondit in vxorem, quæ nuptiæ honestare familiam Gonziacam sunt visæ: & quod Sigismundo Imperatori puella affinitate coniuncta erat, & quod pater Ioannes potestatem ineundi suffragia ad creandum imperatorem habebat. Abeunte autem ab Italia imperatore, cùm iam omnia bello feruerent, Nicolaus Estensis Ferrariensis marchio hortante Philippo Venetias profectus, Venetos ad pacem multis rationibus adhortatus est, qui & hominis auctoritate permoti, & quod etiam nimia belli impensa exhausti priuatim ac publicè essent, legatos Ferrariam cum Nicolao mittunt, vbi Calendis Aprilis, anno trigesimotertio supra quadringentesimum & millesimum veniente in eandem sententiã Eugenio, pax his conditionibus composita est, vt Philippus Glarea Abduæ, id ei loco nomẽ est, decederet, vtq; marchioni Mõtisferrati & Olando Pallauicino dominatum redderet: vtrunq; enim ditione paterna spoliauerat. Florentinorum, Lucensium, Senensiúmue, quæ bello capta fuissent, ad pristinos dominos reciderent, communi omnium hoste habito, qui infra trigesimum diem capta non reddidisset. Pace autem hoc modo vbique parta, quietura aliquandiu omnia videbantur, cum subito omnis belli vis in Eugenium conuersa est. Nam Philippus nouarum rerum cupidus, & Franciscum Sfortiam cũ magnis copiis in Flaminiam misit, hominem iturum in Apuliam simulans,

lans, quam Alphonsus bello vexbat, defensurum ea oppida, quæ pater Sfortia eo loci ad
eptus erat. Qui quidem paratissimis copiis per Picentes & Vmbros iter faciens, oppida
illa ex improuiso adortus, breui in potestatem suam redegit. Non hoc contentus Philip
pus. Nicolaum Fortebrachium, virum ingenio, & manu promptum, cum delecto equita
tu adeo celeriter in Eugenium misit, vt prius propè & pontem Miluium & portam Flo
miniam occupauerit, quàm aduentare hostem sit cognitum. Militauerat prius sub Euge
nio Nicolaus, & eius nomine præfectum Vici Vetralla & ciuitate veteri spoliauerat, adiu
uantibus Venetorum triremibus, quæ mari arcem continuò oppugnabant. Verùm cum
postea Nicolaus stipendia sua peteret, respondit Eugenius, tantum prædæ ex castellis pre
fecti eum auexisse, maximè verò ex direpto Vico, vt ei pro stipendio sat esse possent. Qui
ob rem indignatus Nicolaus, agrum Romanũ ingressus, tantũ tumultus concitauit, ingen
ti præda tũ hominũ, tũ pecorũ abacta, vt Eugenius aliquandiu incertus remanserit, quid
sum iret. Concurrebant Romani ciues ad Eugenium, quæstum de illatis iniurijs, quor
pontifex eo potissimum tempore concilij expers & bonæ valetudinis, ad Fraciscum camera
rarium remittebat, qui ocio & voluptatibus deditus, nil aliud respondebat, cum crebra
de ablatis pecoribus quærelæ fierent, eos nimiam spem in pecoribus collocasse: Venetos
quidem sine gregibus & iumẽtis longè vrbaniorem vitam ducere. Indignati huiusceme
di responsi Romani, cum iam Nicolaus & Tibur, pulso inde comite Taliacocij, &
Sublacense oppidum cepisset, traxissetque in partes suas Columnenses omnes, interfecto
à principe Stephano Columna, qui semper diuersa sentiebat, ad libertatem respicien
tes, sublato clamore ad arma & libertatem conclamatum, pulsis omnibus Eugenii
magistratibus, ac capto Francisco camerario, nouos ipsi magistratus creant. Septem
fuere è ciuibus Romanis, quos ipsi gubernatores appellabant, penes quos vitæ ac ne
cis hominum summa potestas erat. At verò Eugenius in tanta rerum perturbatione
incertus, quid potissimum faceret, de fuga cogitare cœpit. Mutato itaque habitu, sum
ptoque monastico cucullo, vnà cum Arsenio monacho nauiculam ingressus, Tiberi
Ostia vehebatur, cùm subito Romani quidam cognita hominis fuga, eum lapidibus, ig
gittisque incessunt. Distinere enim hominem tandiu cupiebant, quoad arce sancti An
geli potirentur. Abeunte autem Eugenio Iulij, eodemque Pisas, ac deinde Floren
tiam triremibus ad id paratis delato, Romani ad oppugnandam arcem sese accingũt, vbi
lo & aggeribus omnia loca munientes, quæ dare accessum hostibus possent. Contra
autem qui in arce erant, prodire in certamen nonnunquam consueuerant. At verò pro
fectus artibus agendum cum Romanis ratus, adiuuante Baldesare Ausida viro fer
ciissimo, qui inferiorem arcis partem tuebatur, vni ex militibus suis in certamen pro
deuntibus negocium dat, vt captus de industria ab hoste, Castellani sæuitiam & auari
tia criminetur; polliceaturque eis, si velint pactam mercedem præstare, & mortem
præfecti, & arcis proditionem. Fecit ille mandata diligenter, Captus, nullo non genere
maleficij in Antonium Ridium coniecto (ita enim arcis præfectus vocabatur) fidem de
se cum socijs omnia transacturum. Dimissus itaq; arcem ingreditur vestes Antonij ac ca
ligas, addita etiam capitis forma, suspendit: à longè idem videbatur. Clamabat Baldesa
de scelerato sumptum esse supplicium, ingrederentur aliquot ex optimatibus, & enume
rata pecunia iam pacta, arcem reciperent. Credidere miseri nullam subesse fraudem, in
gressi aliquot, statim capiuntur. Fit clamor exultantium in arce, conijciuntur in popu
lum Romanum missibilia, bombardæque. Derisi autem hoc modo Romani, de redi
mendis captiuis cogitantes, & camerarium Eugenij nepotem, quem in vinculis habe
bant, dimittunt, suos, qui in arce erant, recepturi: & demum in Eugenij potestatem
veniunt, quinto post libertatem adeptam mense. Creati itaque magistratus eccleti
nomi

nomine, statim Capitolium firmo præsidio & commeatibus muniunt. Superueniente deinde Ioanne Vitelesco, quem patriarcham vocabant, abeunte ad Eugenium Francisco nepote, tantus repentè terror Romanis incussus est, vt hiscere præ metu non auderent. Erat enim Vitelescus homo imperiosus & sæuus, & tyrannicam magis quàm religiosam vitam præse ferens.

Agebantur hæc Romæ, cum Alphonsus interim Neapolim & Caietam oppugnat, à mercatoribus Genuensibus acriter defensam. Succurrendum itaque suis Genuenses rati, classem quanta maximè celeritate possunt, instruunt, Philippo Vicecomite eorum duce annuente, ac pedites aliquot præbente. Facti non longè à Caieta hosti Alphonso obuiam, cum eo confligunt. Post longam & acrem pugnam superatur Alphonsus rex, & capitur vnà cum suis omnibus, quorum de numero aliquot principes fuere. Perducitur Mediolanum ad Philippum Alphonsus, susciturq; non vt captiuus & Genuensium hostis, sed vt rex & amicus. Habitus autem honorificentissimè per aliquot dies, multisque & magnis muneribus à Philippo donatus, in regnum abiens, Caieta statim potitur. Tum verò Genuenses indignabundi quòd Alponsum hostem, quem tanto cum periculo captum, tam leuiter dimisisset, Thoma Fregoso auctore, à Philippo desciuêre eundemque Thomam ducem crearunt. Tum verò Picenninus in Genuenses missus, cum ciuium pertinaciam cognouisset, capta Sarzana, in Pisanos mouens, simulata in regnum profectione iuuandi Alphonsi gratia, multa ex Pisanis castella diripuit. Hominis tamen impetus retardarunt Florentini, accersito Eugenij nutu Francisco Sfortia, qui iam Picenum occupauerat, quærebatq; adiuuatibus Florentinis & Venetis, vt marchiæ dominus decerneretur. Facturum se id recusabat Eugenius, quod diceret pontificis esse redimere etiam bello, si oporteret, ecclesiasticas res, non alienare. Dilata tum res in aliud tempus est: atque hac spe ductus Franciscus, & Picenninum ab obsidione Bargæ repulit, capto Ludouico Gonzaga, qui cum Picennino militabat: & Lucam Florentinorum nomine, acri obsidione cinxit. Sed Picenninus Lucensibus auxilio futurus, transitu Apennini prohibitus, liberaturum se alia ratione Lucenses prædicans, per Bononiensem agrum sine vllo maleficio iter faciens, vbi Oriolum Florentinorum oppidum expugnasset, Lucensium memor, cum exercitu victore eò profectus superatis Florentinis absente Francisco Sfortia, Lucam obsidione liberat. Tum verò pontifex ancipiti cura distractus, & quòd bellis vndique premeretur, & quòd Basileense concilium, iam antè inchoatum Martini decreto, augeri indies cerneret, concurrentibs eò Hispaniæ, Galliæ, Germaniæ, Pannoniæque principibus, qui communem reip. Christianæ causam in abitrio concilij reponebant: ad tollendum concilium versus, illud primo quidem ex Basilea Bononiam transtulit cardinalium omnium qui secũ aderant, consensu. Sed imperator aliiq; principes & prælati, qui tũ Basileæ erant, non modo pontifici non obtemperarunt, verùm etiam eum bisterq; monuerunt, vt Basileam idoneam à Martino celebrandi concilij locum delectum, vnà cum cardinalibus proficisceretur, aliter se in eum acturos vt in præuaricatorem & contumacem. Motus istorum verbis Eugenius, Basileense concilium literis etiam apostolicis confirmauit, facta vnicuique eundi ad concilium potestate. Adeo enim bellis vndequaq; vexabatur, vt vix ei respirandi facultas daretur. Verùm recuperata vrbe Roma, vt diximus, eò statim Ioannes Vitelescus ab Eugenio mittitur, homo quidem ad res agendas aptissimus, sed natura sæuissimus & immitis: qui in Columnenses & Sabellos totamq; Gibellinã factionem ducens, & castellum Gandulphum ad lacum Albanum positum, & Sabellum & Borgetum in Latio de Sabellis diripuit & euertit. Albam, ciuitatem Lanuuianam, Prænestæ & Zagarolum cepit, incolis omnibus, qui superstites fuere Romam migrare iussis. In Hernicos deinde conuersus, quã nunc Campaniam vocant, omnes in ditionẽ ecclesiæ redegit.

Captum Antonium Pontadram hostem ecclesiæ apud Frusinonem ad oliuam turpi laqueo suspendit. Reuersus deinde Romam trepidantibus omnibus, & domes quorundam coniuratorum, qui portam Næuiam, quam maiorem vocant, concitato in vrbe tumultu ceperant, diruit: eosq; hostes ecclesiæ diiudicat. Ex his autem captum Pulcellum & forcipibus ignitis in curru excruciatum, in Campo Floræ suspendit. Verùm conquerente populo Romano, quod diuitum quorundam auaritia, charitate annonæ laboraretur, tantum repentè tritici suo iussu in forum delatum est, vt à magna charitate ad summam copiam breui sit ventum: adeo omnes eius imperia obseruant. Pacatis hoc modo rebus, in regnum Neapolitanum conuersus, quod paulò antè Alphonsus occupauerat, quodque ipse dicebat ad ecclesiam & pontificem pertinere, principem Tarentinum cum duobus millibus equitum cepit, comitis Nolani ditionem occupauit. Paulùm etiam absuit quin Alphonsum caperet faude potius, vt aiunt, quàm vi, cum inducie inter eos essent, & pax propè certa. Acceptis, quæ ad ecclesiam pertinebant, oppidis, principem dimisit. Rediens, ad vrbem, Prænestе ad rebellionem spectans, Laurentio Columna instante, funditus euertit, Prænestinis populariter migrare iussis, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo quinto. Quo quidem anno Eugenius Florentia abiens, consecrata prius vel dedicata Florentinorum cathedrali ecclesia, Bononiam profectus, & arcem ædificat ad eam portam, qua Ferrariam itur, & ædes in foro positas, vbi legatus nunc residet, muro prælto & lato à tergo potissimum & turribus firmat. Anno verò sequenti publico consistorio Basileense concilium, quod antè approbauerat, Ferrariam transfert, quòd diceret Græcos cum ecclesia Romana in fide conuenturos, eumdem locũ sibi delegisse. Instabant tum concilij Basileensis præsides, & precibus ac pollicitationibus Græcos adhortabantur, vt omisso Eugenio ad se proficiscerentur. Neque hoc contenti abrogaturos se Eugenium prædicabãt, nisi ipse quoque eò proficisceretur. Substitit aliquandiu Eugenius animi dubius, quid potissimum decerneret, misso tamen eò legato Ioanne Francisco Capitelista iureconsulto, Patauinoque equite, qui eius causam tueretur. Verùm mortuo Sigismundo imperatore, à quo Basileense concilium incrementum habuerat, creatoque ab electoribus imperij Alberto Austriæ duce, concilium Ferrariense Eugenij nomine cardinalis sanctæ crucis inchoauit. Eò proficiscitur & Eugenius, quod aduentare imperatorẽ Constantinopolitanũ Ioannẽ Palæologum intellexerat cũ pleriſque triremibus, tum suis, tum Venetorum Eugenij gratia obuiam missis, ne quavis imperatori fieret, quòd intellexerat concilij nomine triremes Gallicas in Ionium missas, quæ aut imperatorem ad se adducerent; aut si id fieri non posset, saltem hominem remorarentur, quò minus Ferrariam proficisceretur. Harum verò triremium præfectura ita largitionibus corrupit Eugenius, vt relicto concilio partes suas deinceps secutus sit. Imperator autem Ferrariam ingrediens, non aliter susceptus ab Eugenio est, ac Romani imperatores susciпi consueuêre. Vitelescus verò sedata ecclesiæ ditione, sumptoque supplicio, de presbyteris quibusdam, qui lapides precioſos è capitibus Petri & Pauli apostolorum furtim subtraxerant in basilica Lateranensi, in qua quidem sacerdotes erant, interfectoque cum sociis Iacobo Galesio, qui res nouas moliebantur, Ferrariam profiсiscitur, ac publico consistorio cum magna laude in numerum cardinalium recipitur. Cardinalis namque sex menses antea Bononiæ creatus fuerat, qui postea maiore cum auctoritate rediens, & præfectum Vici Vetrallæ, & dominum Fulginatem tyrannide pulsum, in arce Suriana capitali supplicio effecit. Eugenius autem duas ecclesias iam pridem diffidentes, in vnum corpus redigere cupiens, MCCCC. trigesimooctauo habita ingenti supplicatione, celebrataque spiritus sancti Missa, concilium vnà

vnà cum imperatore Græcorum & patriarcha Constantinopolitano ingressus, sedente imperatore condigna sede, alijsque Græcis è regione pontificis, prmo quæsitum est, vellent ne tam Latini, quàm Græci ex duabus ecclesijs iam pridem diffidentibus vnam fieri: Ad quam vocem omnes succlamarunt, placere & velle modo rationibus illa prius confutarentur, quæ tantæ discordiæ causa fuerant. Disputabatur quotidie ea de re ab his, qui tum à Græcis tum à Latinis delecti ad tantam rem fuerant. Verùm cum pestis Ferrariæ inoleuisset, eodemque in loco non sine magna incommoditate staretur, Florentiam transferere concilium placuit. Eò itaque vbi ventum est, statim Picenninus Forumliuium, Imolam, Rauennam. Bononiam occupat madato Philippi, cogitata Eugenij, qui Venetis & Florentinis hostibus fauebat, disturbare conatus. Præterea verò in Parmensem agrum reuersus, comparato ingenti equitatu, Padum ratibus traiiciens, & Casale maius & Platinam meum natale solum, & quicquid Veneti in Cremonensi agro tenebant, breui recepit Pulsò deinde ad Caluatonum Gattamelata Veneti exercitus duce, ascitoque in societatem belli principe Mantuano, Brixiam aliquot mensibus oppugnat, eam & ciuibus & Francisco Barbaro viro doctissimè atque vrbis prætore, acriter defendentibus. Qua quidem omissa cum magno suorum incommodo, iniquò hyemis tempore ad occupanda castella circunquaque posita conuersus, ne commeatus submitti in vrbem possent. Veronam vsque & Vicetiam longè ac latè omnia populatus, Venetis nil reliqui fecit. Occupato & magna ex parte Mincio, Athesi, Benaco, Sebunioque lacu, nè subuehi quicquam nauibus posset penuria laborantibus. Ex Athesi tamen remulco naues quædam attractæ vsq; ad lacum, què sancti Andreæ accolæ vocant, sensim in Benacum à Peneda ad Torbolim demissæ & refectæ, quia attractu & illisione quassatæ erant, rem Venetam meliorem aliquantulum fecere. Verùm cum nihilominus Nicolaus Picenninus Veronenses & Vicetinos vrgeret, Veneti de se actum putantes, nisi vnum aliquem egregium bello ducem mercede conducerent. Iacobum Donatum ad Florentinos socios mittunt oratum, vt si reipublicæ Venetæ, si saluti & libertati Italiæ consultum velint, Franciscum Sforziam properè cum omnibus copijs in Venetiam mittant, Philippi ac Mantuani armis penè oppressam. Tum verò Florentini suo ac sociorum periculo moti, Franciscum adhortantur, vt arma pro Venetis sumat, publica fide polliciti se ei quæ de Romana ecclesia tenebat oppida, id enim maximè petebat, constanter defensuros. Extorsere præterea ab Eugenio literas apostolicas, quibus declarabat Franciscum agri Piceni marchionem & dominum. His tamen verbis, accipiat, quod Petrus & Paulus ei malè vertant. Franciscus autem cum suo equitatu secus Hadriæ littus in agrum Ferrarienſem descendens, traiecto ratibus Pado, auctoque in Patauinis exercitu (Nam & duodecim equitum peditum quinque millia habuisse sub signis dicitur) hosti primo ad Suaue in agro Veronensi fit obuiam: vbi aliquandiu & acriter pugnatum est, neutri inclinante victoria. Cedente deinde Picennino ob ægritudinem & paucitatem copiarum, cum Franciscus omnia de Vicetinis & Veronensibus castella recepisset, Brixiam obsidione liberaturus, intercluſos alios aditus cernens, Athesim traijcit ac in Tridentinum agrum mouens, ad Arcum oppidum oppugnaturus peruenit. nam comes Arci Philippi partes sequebatur. Venit & eò Picenninus, comitem loci defensurus: verùm dum cupidius, vt eius mos erat, quàm cautius pugnat, à reliquo exercitu seclusius, magno accepto incommodo, fuga salutem in subiectas valles petens, ab hoste captus fuisse, nisi Carolus Gonzaga Ioannis Francisci filius, sese hostibus obiiciens, hominem è tanto periculo liberasset: quidem abundante postea multitudine, captus ilico est, & Veronam in carcerem ductus. Sunt qui scribant. Pecennium debilitatum altero latere propter accepta in prælijs vulnera,

cum equo ad suos redire non posset, à Todeschino ingentis magnitudinis ac roboris fa-
mulo humeris tanquam cadauer sacco inuolutum, ad suos etiam per castra hostium delatum. Dum hæc in Venetia agerentur, Philippus ægrè ferens Florentinos, adiuuante Eugenio atque adhortante, Franciscum Sfortiam Venetis auxilio misisse, cum his agit, qui in Basileensi concilio erant, vt Eugenium citarent, fecere illi id quidem bis: tertium cum id ex sententia ei non cederet, eo dementiæ eos perpulit, vt abrogato Eugenio Amedeum Sabaudiæ ducem socerum suum, qui eremitanam vitam ad Ripaliam cum quibusdã nobilibus ducebat, pontificẽ crearent, Felicem q; appellarẽt. Hinc magnæ seditiones in ecclesia Dei exortæ sunt, cum Christiana respublica trifariam diuisa, aut Felicem, aut Eugenium sequeretur, essentque qui neutrales vocarentur, quòd neutri obtemperarent. Eugenius tamen haud animo concidit, nam habito sæpius conuentu, discussis Græcorum & Latinorum &contentione, tandem eò ventum est, vt Græci rationibus victi, faterentur & spiritum sanctum à patre filioque procedere, homusionque esse, non à patre tantum, vt ipsi credebant, prouenire, vtque in azymo sine fermento triticeo panis corpus Christi consecraretur, ac purgatorij locum esse crederent. Postremò verò, vt faterentur Romnum pontificem verum Christi vicarium, Petriq; legitimum successorem, primum in orbe locum tenere, cui & orientalis & occidentalis ecclesia meritò pareret.

Abeuntibus autem Græcis re hoc modo composita, Armenij etiam cum fide nostra conuenere, sublatis crebris disputationibus eorum erroribus, promulgatisque Eugenii literis super ea re, quæ rationem concordiæ ostenderent, cum inscriptione Datum in sacrosancti œcumenici concilij Florentini, quod in cathedrali ecclesia habitum est Octauo Nonæ anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo nono, vigesima secunda Nouembris die. Præterea verò vt partes suas augendo, Basileense concilium infirmaret, eodem tempore consistorio publico decem & octo cardinales creauit: quorum de fide numero fuere duo Græci, Rutenus & Nicenus, vt eorum auctoritate Græcorum natio in contineretur: quæ haud ita multò pòst in antiquos mores recidit. Habere tamen fe alios dixit, quorum nomina deinceps nunciaturus esset. Hi autem fuere Petrus Barbo ex sorore nepos, & Alouisius Patauinus, quem deinceps patriarcham Aquileiensem & cardinalem fecit translato ad Vicecancellariatum Francisco Condelmerio. Interea verò dum illa, quæ scripsimus, ad ripam Tridenti agerentur, existimarentque homines Picentinum & Mantuanum principem accepto tanto incommodo cessuros, inde celeriter abeuntes, Veronam vrbem capiunt, per Citadellam ingressi, admotis ad muros scalis, primine vigilium sentiente, stridente maximè ea nocte aquilone vento, ad quem vitandum ob immensum frigus relictis magna ex parte stationibus, custodes sese intra tabernacula receperant. Franciscus autem Sfortia captam ab hostibus Veronam intelligens, eò propere omnes copias mouens, recuperandæ vrbis spem mente concepit, vbi vidit & castrum vetus & arcem sancti Felicis in monte sitam, adhuc in potestate Venetorum esse; quam quidem structis aciebus, vrbem ingressus, hostes magno clamore inuadit. Fuerant cum eis Philippi duces cum paucis equitibus: nondum enim omnes eius copiæ superuenerant. Pugnatur acriter in ea parte vrbis, quam insulam vocant. Tandem verò cum pauci à pluribus pellerentur, in pontem (quem accolæ nouum appellant) Picennini ac Mantuani principis milites sese recipientes vim hostium aliquandiu sustinent. Ibi dum ab equitibus (vt fit) manus conseruntur, dumque plures paruo in loco conglobati reluctantur, pons ligneus, quo lapideus coniungi ac disiungi pro arbitrio solet, nimio pondere pressus concidit.

Submer-

Submersi fermè omnes qui è ponte in flumen ceciderant, fessi diutina pugna & pondere armorum pressi. Accurrens deinde ad pontem nauium Franciscus traductis copiis Picenninum & Mantuanum fidem ciuium suspectam habentis, penitus vrbe quatriduo post captam eandem expulit. Tum verò Philippus animo concipiens distrahi Francisc. cum à Venetis posse, si Florentinos bello vexaret qui paribus auspicijs atque impensa Francisco mercede conduxerant, Picenninum media hyeme in Etruriam cum sex millibus equitum mittit. Tum Florentini accersito Petro iam Paulo egregio copiarum duce, rogatoq; Eugenio, vt milites ex fœdere ad defendendam Etruriam acciret, ire obuiam Picennino instituerant. Verùm cognita Ioannis Vitellesci cum Philippo coniuratione, qui tum exercitui ecclesiastico legatus præerat, cum non amicus vt præ se ferebat, sed hostis in Etruriam sex millibus equitum venturus esset, iunctisque cum Picennino copiis Florentinos inimico & hostili animo persecuturus, dant operam qui tum Florentiæ in magistratu erant, siue veris siue fictis Eugenij literis; vt dum copias per pontem Hadriani traiicit, ab Antonio Rido arcis præfecto interficeretur quod etiam factum est, neq; enim iuuari à suis potuit, qui iam pontem traiecerant: ipse nanque extremum agmen subsequebatur. Comes Auersus, qui sub patriarcha militabat, amisso duce eius impedimenta Roncilionem secum detulit. Liberati autem tanto timore Florentini, cum Eugenio callidè agunt, vt Ludouicus Patauinus in demortui Vitellesci locum suffectus, copiis ecclesiæ in vnum coactis, reipublicæ Florentinæ iret auxilio. Alouisij enim vafri & astuti opera sublatum è medio Vitellescum crediderim. Picenninus autem in Mugellanam vallem descendens, longè ac latè Fesulas vsque cædibus & rapinis omnia complebat, in Cassentinum deinde conuersus, comite Popij adiuuante, multa oppida ad defectionem compulit. Inde verò Perusium proficiscens, vrbem pacato agmine ingressus, legatum qui tum ibi cum imperio erat, ad pontificem Eugenium cum mendatis quibusdam mittit. Interim vero capto ærarij magistro, quem vulgo thesauriarum vocant, totũ ciuitatis statũ repente mutauit. Delegit enim ciues decẽ, qui vitæ ac necis in reliquos omnes potestatẽ haberent. Veriti autẽ Perusini ne tyrannidem occuparet, cũ homine pepigere, vt acceptis quinquaginta millibus nummum aureorum, ab vrbe discederet: qui accepta pecunia Cortonam mouens, vrbem, vt ipse arbitrabatur, proditione occupaturus, patefacta coniuratione, ac proditoribus partim interfectis, partim ab vrbe pulsis Tifernum, quod ciuitatem castellì vocant, adiit. Mouent & Florentini Anglare suæ ditionis oppidum, suis auxilio futuri, si quid per vim moliri Picenninus conaretur.

Agebantur hæc in Etruria, cum Franciscus Sfortia, superata ad Benacum Philippi classe, cui Italianus Furlanus præerat, non solum Brixiam ac Bergomum obsidione liberat, verùm ea æstate superatis ad Soncinum Philippi ducibus, captisque eiusdem mille & quingentis equitibus, & Brixiana castella, & partem Cremonensis Mantuanique agri ac totam Gerram Abduæ in Venetorum potestatem breui redigit. Amisit tum Mantuanus princeps Asolam, Lonatum, Pischeriam, tria oppida satis magna ac munita, nemine defendente: nam absente Picennino, congredi cum hoste aperto Marte nusquam ausus est. Tum verò Picenninus commutatam in Venetia fortunam intelligens, ob eamque rem frequentibus nuncijs & literis accitus, tum à Philippo, tum à Mantuano principe, fatigatusq; militum precibus, quibus magna ex parte Cisalpini erant, motis à Tiferno castris ad Burgum suæ ditionis oppidum, quòd è regione Anglarij positum est, peruenit; ea mente, vt vel vi vel astu cum Florentinorum pontificisque exercitu decerneret, qui (vt diximus) ad Anglare confederant. Ad tertium itaque calendas Iulias, dies is Petri & Pauli celebris erat, Picenninus structis aciebus emensus planitiem

quatuor millium passuum, prælium iniquo loco commisit, ratus occasionem benegerendæ rei sibi oblatam esse, quòd gregarios hostium pabulatum profectos intellexerat. Subeundum erat ei in aduersum cliuum, quem facilè è superiore loco hostes propellebant. Dimicatum est tamen ad quinque horas constanter: tandem verò Picenninus à multitudine hostium & stultitia Franciſci filij, qui à statione discesserat, superatus, Burgum repetit, magno accepto incommodo, amissisque signis militaribus. Sequenti autem die, relicto Burgo in potestate oppidanorum cum his tantum, qui ex prælio supererant, iter per Flaminiam faciens, ad Philippum rediit. Oppidani Burgenses veriti ne in eos asperius animaduerteretur, quòd à pontifice desciuissent, impetrata per oratores venia, & corporum ac rerum omnium incolumitate, sese legato dedidere. Gratissima ea victoria tum Eugenio, tum Florentinis fuit. Ferunt Aloisium Patauinum ob eam victoriam in numerum cardinalium tum relatum fuisse. Eadem quoque æstate Florentini, comitem Popij, qui cum Picennino senserat, Etruria pellunt. Philippus autem tot cladibus circumuentus, ad externa auxilia respiciens, Alphonsum Neapolitano regno tum potitum rogat vt quæ Sfortiani in regno oppida tenerent, bello vexaret, quò Franciscus Sfortia à Venetis distraheretur. Hac itaque in re Philippo morem gerens Alphonsus, Franciscum tamen à bello inito reuocare nunquam potuit. Is enim vbi primum pabuli copia esse cœpit, cum equitum quindecim millibus, peditum sex, Pischeria Brixiam mouens, apud Cignanum vicum Picennino fit obuiam hoc animo, vt hosti pugnandi copiam faceret. Non detrectauit certamen Picenninus, etsi numero copiarum inferior erat, suorum virtute fretus. Pugnatum est aliquandiu, atque acriter, incerta tamen victoria vtrinque discessum est. Tum verò Franciscus *facis sibi* factum ad belli famam existimans, quòd vltro hostem ad certamen prouocasset, exercitum circunferens, quædam oppida per hyemem à Picennino capta, in potestatem Venetorum redigit. Martinengum deinde profectus, quòd Picenninus firmo præsidio munierat, oppidum obsidione cingit & oppugnat. Verum Picenninus aucto exercitu aduentu Franciſcj filij & principis Mantuani eò proficiscens, mille passibus longè ab hoste castra locans, eum frequentibus prælijs ad vniuersæ rei dimicationem prouocat: qui remisso priore manum cum hoste conserendi ardore, ad expugnandum oppidum totus ferebatur. At verò cum Picenninus castra sua hostium castris magis indies conferens, eo discriminis Franciscum redegisset, vt neque eius gregarius miles ire pabulatum sine periculo, neque commeatus submitti tutò, neque inde exercitus abduci sine magno discrimine posset: præter omnium spem pax subito enunciata est, iam antea occultè agitata inter Philippum & Franciscum, Eusebiolo quodam cognomento Chaim, vltro citroque commeante, ignaro Picennino: qui tanta re percepta, Deos hominesque accusabat, præcipuè verò Philippi inconstantiam, qui victor, pro victo pacem peteret. Digredientibus autem inde exercitibus, ad Caprianam pax hoc modo composita est, millesimo quadringentesimo quadragesimosecundo, vt Franciscus Blancha Philippi ducis filia in vxorem ducta, Pontremolum & Cremonem dotem cum agro Cremonensi acciperet, præter Picigitonum, & ea castella, quæ Mantuanus & Pallauicinus de Cremonensibus possideret: vtque illa præterea, quæ Philippus & qui cum Philippo sentiebant, bello cepissent, quæque item Veneti, eorumque socij, præter Asolam, Lonatum, Pischeriam, quæ Mantuani principis ante id bellum fuerant, redderentur: vtque qui huic sententiæ stare noluisset, communis omnium hostis haberetur. Hanc verò pacis conditionem ægrè admodum Eugenius ferens, quòd Franciscus cæteris sociis se posthabito, de amissis restituendis cauisset, existimationemque suam non reddita Bononia, quam Picenninus occupauerat, contemsisset, abire

Flo-

Florentia Romam instituit, eoque in loco, vtpote liberiore de recuperanda ecclesiæ ditione cogitare. Verùm vt omnia pacata inueniret, Alouisium Patauinum sancti Laurentij in Damaso presbyterum cardinalem præmisit, qui & canonicos regulares pulsis secularibus in ecclesiam Lateranensem remisit. Pulsi enim à presbyteris secularibus fuerant, dum contenditur vtri Christi corpus ferrent in celebritate eiusdem, dum letaniæ fiunt ac supplicationes. Et de Gino Albanesio viro in re militari præstanti sumptum supplicium, quia per eum non stetisset, quo minus pax inter Alphonsum & Eugenium inita turbaretur. Afficitur & capitali pœna Paulus de Lamolara, vir præstantis animi, inuictique roboris, cuius virtus homini magis astuto quàm forti suspecta erat. Rebus autem hoc modo compositis, Eugenius Florentinus quouis modo frustra eum retinere annixis, Romam veniens anno MCCCCXLIII. xxviij. Septembris. effusa obuiam vrbana multitudine, nullo non genere honoris adhibito, ad portam Flaminiam noctu diuertit. Sequenti verò die ad sanctum Petrum iturus, paratis de more supplicationibus, pontificio habitu per vrbem incedens, tumultuantem populum intelligit obduplicatum tributum vectigalque nouum vino impositum. Hanc ob rem facto silentio, audientibus omnibus exactionem illam vt minus liberalem sustulit, quo facto, statim succlamatum ab omnibus est: Viuat Eugenius, cum antea clamassent, Moriantur noua vectigalia eorumque inuentores. Post dies verò decem & nouem ad Lateranum proficiscens, concilium generale eo loci se habiturum omnibus denunciat, missis ad principes literis & nunciis, quibus ea de re certiores fierent. Hac enim ratione infirmari ac tolli omnino concilium Basileense se volebat. Rebus autem hoc modo Romæ compositis, iniuriarum memor Picenninum belli ducem in Picentes, quos Franciscus bello subegerat, acciuit, qui Bononia abiens, dum Perusium proficiscitur, Tifernates Florentini populi socios ad defectionem compulit, Eugenio rem gratam facturus Florentinis infenso, quòd Franciscum pecunia ad oppugnandum retinendumque Picenum semper iuuissent. Alphonsus item, qui superiore anno Neapolim iam diu obsessam, per cloacam ingressus, pulso inde Renato ceperat, Picennini virtute ac fama permotus, hominem non ducem solum, quem exercitui suo præficeret, deligit, verùm etiam honoris gratia eum in adoptionem familiæ Aragonensis recipit, qui statim acceptis ab Eugenio & Alphonso in sumptus belli pecunijs, Picentes ingressus, multa oppida frustra retinente Francisco Sfortia, qui relicta Cremona cum firmo præsidio eò profectus fuerat, in deditionem ecclesiæ redigit. Eodem fere tempore mortuo Ioanne Francisco Gonzaga, Veneti & Florentini de futuro soliciti, Ludouicum Gonzagam Ioannis Francisci hæredem & filium, quem Philippo si oporteret, obiiciant, mercede conducunt. Quiescentibus autem in Cisalpina rebus, Hannibal Bentiuolus in arce Peregrini oppidi, iubente Picennino ob suspicionem coniurationis aliquandiu asseruatus, deceptis custodibus Bononiam rediens, conuocato ad libertatem populo, Franciscum Picenninum vrbis præfectum cum præsidio comprehendit, quo facto, exules omnes, tum suæ, tum aduersæ factionis, maximè verò Baptistam Cannedolum in patriam euocat. Missi deinde sunt à Bononiensibus ad Venetos & Florentinos legati, societatem & amicitiam petentes. Qua quidem impetrata, domum redeuntes, arcem, quæ adhuc in potestate hostium erat, cum sociorum copiis ad id missis capiunt, ac captam statim diripiunt, Alouisiumque Vermem ex agro Bononiensi fugant. Tum verò Philippus ægrè ferens, Bononienses cum Venetis ac Florentinis sentire, amicos quosdam Baptistæ subornat, auxilium eis pollicitus, vt Hannibalem è medio tollant, quò principes ipsi cum sua factione in ciuitate remaneant.

Tum Betotius Cannedolus fraudi ac sceleri intentus, Bononiensem quendam subornat: cui cùm casu filius natus erat, vt Hannibalem in baptismate pueri compatrem sibi deligat, quo exorato dat operam, vt sequenti die infans ad sacerdotem deferatur. Baptizato puero, Hannibalem pater ad ædem sancti Ioannis Baptistæ, cuius tum solemnitas erat, inuitat. Obtemperat etiam ea in re proditori Hannibal, nullam fraudem subesse tus, qui dum in via esset, à coniuratis circumuentus occiditur, resistentibus aliquandiu duobus famulis charitate Domini vim propulsare conantibus. At Bononiensis populus indignitate rei motus, sumptis properè armis Cannedolæ factionis principes obtruncat maximè vero Baptistam, cuius cadauer & per vrbem tractum, & eum magna ignominia sepultum est. Accidit & tum Romæ scelus ingens, à suo enim cubiculario Angelotus sancti Marci presbyter cardinalis, & vita & fortunis quas tanta cum auiditate aggregauerat, priuatur. Captus sceleratus ille, ac variis cruciatibus necatus, quadrifariam diuiditur ad quatuorque vrbis portas suspenditur. Veneti autem & Florentini veriti ne Bononia vtrique ciuitati in rebus bellicis peroportuna, in manus Philippi veniret, cò statim cohortes aliquot mittunt, quæ socios Bononienses iuuarent. Non fefellerat hæc opinio Venetos: eò enim Philippus rogantibus exulibus mittere Picenninum cum exercitu instituerat, ni hominem mors præripuisset. Mortuum ferunt dolore animi cum intellexisset Franciscum filium, quem in Piceno cum exercitu reliquerat, cardinali Firmano legato, à Francisco Sfortia superatum. Sequenti tamen anno Philippus haud animo concidens, Eugenium ad repetendam bello Bononiam adhortatur, militem ac impensæ partem pollicitus. Quare permotus pontifex, inito etiam cum Alphonso fœdere, Sigismundum Malatestam cum magno equitatu in Picentes contra Franciscum mittit: quò facilius distractis Florentinorum copiis, Bononia premi ad deditionem posset. Præmiserat iam Philippus & Guillelmum Montisferratum, & Carolum Gonzagam cum magnis copiis, qui agrum Bononiensem hostiliter ingressi, incursionibus longè ac latè omnia vexabant. Moti verò sociorum periculo Florentini Astorgium Fauentinum cum equitibus mille & quingentis, cumque peditibus ducentis mittunt, qui Bononiensibus auxilio sit, donec aliud à Venetis & Florentinis deceneretur. Augebantur hæc in Flaminia, cum Philippus præter opinionem omnium Franciscum Picenninum ex Picenis accitum, cum magno exercitu calendis Maijis in Cremonenses nil tale metuentes mittit: qui captis passim rusticis, tantum terroris vrbem die noctuque oppugnando ciuibus iniecit, vt paulum à capienda vrbe abfuerit. Motum eodem tempore tueri instituunt. Mittunt itaque Tibertum Brandolinum ducem strenuum, pigerrimum, qui cum populo Bononiensi, cumque his quos Florentini auxilio miserant, in hostes tendens, simultate & odio inter se certantes (ad sanctum Ioannem opportunum hi confederant) pertracto in partes Bononiensium pollicitationibus & præmiis Guillelmo Montisferrato, ac Carolo haud magno negocio fuso & fugato, oppida omnia ex hostibus breui recepit. Pacata autem hoc modo Bononia, auxiliares copiæ Venetorum ac Florentinorum mandato bifariam diuisæ, pars Francisco Sfortiæ, qui vique ad Vrbini mœnia ab Eugenio & Alphonso vi pulsus fuerat, pars Cremonenibus grauiter à Francisco Picennino præsis auxilio missa. Veneti decernere aperto Marte cum Philippo instituentes, legatos, qui ei bellum indicant, mittunt, ni oppugnare Cremonam destiterit. Oratoribus per internuncios responsum (neque enim alloqui hominem fas erat) eos alibi quàm Mediolani tutiores fore. Quo responso commoti Veneti, Micheleto Cotignolæ copiarum suarum duci imperant, qui tum Brixiæ erat, vt in agrum Cremonensem, quem Philippus magna ex parte occupar

cupauerat, confestim moueat, & cum hoste vbicunque eum nactus fuerit, decertet. Is autem mandata diligenter facturus, traiecto Olio, ad Casale maius celeriter proficiscitur, hostemque haud longè insula Padi munitissimo loco considentem, vado traiiciens castris exuit, ac magnam vim equitum cepit. Recuperatis deinde oppidis omnibus, liberataque obsidione Cremona, aucto etiam Ludouici Gonzagæ copiis exercitu (qui Platinam & castella quædam agri Cremonensis in deditionem Venetorum redegerat) in Gerram Abduæ mouentes, nil præter Cremam citra Abduam Philippo reliquere. Flumen deinde traiicientes, Mediolanum vsque perueniunt, incendiis & rapinis omnia passim complentes; direpto autem Briantiæ monte, Breuioque capto, qua ponte Abdua iungitur. Lecum Larij caput oppugnare adorti, acriter qui in præsidio erant, locum defendentibus, cum integri fessis ac sauciis nauibus submitti possent, multis in ea oppugnatione desideratis, equisque ad extremam maciem inopia pabuli redactis, tandem re infecta abire, de Francisco Sfortia soliciti, quem in partes Philippi descendere clam intellexerant. Interim verò Alouisius Patauinus pontificis legatus, qui his præerat copiis, quæ in Picentibus contra Franciscum Sfortiam dimicabant, cognita Italiani ac Iacobi Gatuani, qui partim Philippi, partim Eugenij stipendiis militabant, ad Franciscum transitione, eos antequam id fieret, ad Rocham contrariam comprehendi iubet, & captos supplicio capitali affici. Vterque enim mille & quingentis equitibus præerat. Hac autem re permotus Franciscus Sfortia cum amplius sustinere hostes non posset, quippe à multis simul oppugnatus, & à nemine adiutus, adhortante ad eam rem Eugenio & Alphonso, qui rem Venetam augeri indignabantur, omisso Piceno, Philippi militiam secutus, eius copiis præficitur.

Interea verò Eugenius, ne rem bellicam solum curare videretur, Nicolaum Tollentinatem ordinis S. Augustini, miraculis clarum, in sanctos referens, à sancto Petro cum omni clero supplicando, ad sanctum Augustinum profectus, solennia ipse celebrat, astante populo Romano, cardinalium omnium cœtu. Præterea verò pulsis omnino è sancto Ioanne Laterano canonicis secularibus, admissisque tantum modo regularibus, & porticum illam etruxit, qua ab ecclesia ad Sancta sanctorum; & claustrum, vbi sacerdotes habitarent, restituit. Auxit, & picturam templi à Martino antea inchoatam, præterea verò sancti Siluestri mitram, Romam Auinione delatam ipsemet è Vaticano ad Lateranum detulit, magna cum veneratione & letania sacerdotum omnium, populique Romani. Verùm cum Alphonsus rex Tiburtum veniisset, de ratione belli gerendi cum Eugenio collocuturus eius ægritudinem intelligens, aliquantulum substitit. Eugenio autem in animum venerat, Florentinos, qui hostem inuerant, bello persequi. Existimabat nanque, si suis, si regis, si Philippi copiis eos adoriretur, eam vrbem in quas vellet partes facilè adductum iri: verùm interuentu mortis disturbata sunt omnia. Moritur autem pontificatus sui anno decimo sexto, VII. Calendas Martij, anno millesimo quadringentesimo quadragesimosexto, vir certè in vita varius. Principio enim pontificatus sui, malis consiliis ductus, diuina humanaque omnia perturbauit. Nam & populum Romanum ad arma excitit: & concilio Basileensi, vnde infinita mala orta sunt, auctoritatem dedit, approbatis eorum per literas apostolicas decretis. Verùm postea ad seipsum rediens, omnia prudenter ac constantissimè egit, vir aspectu insignis & veneratione dignus, grauis in dicendo potius quàm eloquens, modicè literaturæ, multæ cognitionis, historiæ præsertim. Liberalis in omnes, tum vel maximè in literatos, quorum familiaritate delectatus est. Nam Leonardum Aretinum, Carolum Poggium auriſpam, Trapezuntium, Blondum, viros doctissimos, secretis suis admisit. Ad iram non facilè mouebatur ob iniurias illatas, & maledicentiam hominum aut minas & dicte-

dicteria scribentium. Gymnasia autem omnia quàm diligentissimè fouit, maximè verò Romanum ad quod omne genus literaturæ adhibuit. Religiosos mirum in modum dilexit, eosque opibus & immunitatibus auxit: bella autem ita amauit, quod mirum in pontifice videri debet, vt ad ea, quæ scripsimus ab eo in Italia gesta, & Delphinum Caroli regis Franciæ filium, composita prius inter regem & ducem Burgundiæ pace, cum magno equitatu in Basileenses concitauerit, cuius impetu dissipatus ille conuentus est, & Vladislaum Polonum regem cum Iuliano Cæsarino diacono cardinali in Turcos miserit: quorum de numero ad xxx. millia vno prælio cæsa Hadrianopolim & Danubium sunt, liceat in tanta victoria rex ipse cum cardinali ab hostibus interfectus sit. Constans, præterea in pactis seruandis est habitus, nisi quid pollicitus fuisset, quod reuocare quàm perficere maluisset. Splendidus in victu famulæ, parcus in suo: & à vino ita alienus, vt abstemius meritò vocaretur. Familiares habuit admodum paucos, sed virosdoctos, & quorum opera in grauibus rebus vti posset: quosque tanquam suæ modestiæ testes in cubiculum cùm vellet admittebat, ac sciscitabatur quid in vrbe fieret quid de pontificatu suo sentirent homines, vt errata sua vel suorum, si quid perperam factum esset, emendaret. Exonerauit ecclesiam Dei ædificijs & sacellis est annixus, vt ex capella pontificia & æneis sancti Petri voluis apparet. Moritur autem (vt dixi) vir ingenio & rebus gestis insignis, ætatis suæ anno sexagesimo quarto; sepelitur que in basilica sancti Petri sepulchro marmoreo, his versibus notato.

Eugenius iacet hic quartus, cor nobile cuius
Testantur vitæ splendida facta suæ.
Istius ante sacros se præbuit alter ab ortu,
Alter ab occasu Cæsar vterq; pedes:
Alter vt accipiat fidei documenta Latinæ.
Alter vt aurato cingat honore caput.
Quo duce & Armenij Graiorũ exemplaria secuti,
Romanam agnorunt Aethiopesq; fidem:
Inde Syri ac Arabes, mundiq; è finibus Indi.
Magna, sed hæc animo cuncta minora suo.
Nam valida rursum Teucros iam classe petebat,
Dum petit, ast illum sustulit atra dies.
Qui semper vanos tumuli contempsit honores:
At q; hac impressa condite, dixit, humo
Sed non quem rubro decorauerat ille galero,
Non hoc Franciscus stirps sua clara tulit:
Susceptiq; memor meriti, tam nobile, quàm non
Cernis tam præstans surgere iussit opus.

Vacat tum sedes diebus duodecim

DGABRIEL Condelmerius, Angeli filius. Venetijs populari, antiqua tamen familia ortus, ex Canonico sæculari Cælestini coloris Congregationis Sancti Georgij in Alga Venetiarum, Episcopus Senensis, & Presbyter Cardinalis S. Clementis, à Gregorio XII. factus, Legationem Picenam sub Martino V. integrè administrauit. Quo mortuo, Romæ in Sacrario Ordinis Prædicatorum ad Minerua duodequinquagesimum annum agens, XIII. Cardinalium suffragijs, V. Nonas Martij, anno MCDXXXI. Pontifex Maximus creatus, & V. Idus Martij ad S. Petrum coronatus, sedit Imperatoribus Cæsaribus Sigismundo Lucenburgio, Alberto, & Friderico III. Auctis, annos XV. mẽses XI. dies XXI. Fuit Eugenius IIII. varia fortuna, modo prospera, modò aduersa conflictatus, bellis implicitus, seditionibus Ecclesiasticis, & acerrimo schismate vexatus. Quæ omnia excelso animo tulit, & superauit. Pontificatus initio ciuilem seditionẽ à Columnensibus passus, eorũ conatus repressit. Sigismundũ Augustũ in Basilica Vaticana Imperatorio Diademate coronauit, Philippi Insubrũ Ducis VI, & insidijs vexatus, & Roma tumultu populari exactus, Florentiã aufugit, breui Iohannis Viteleschi Cardinalis opera cũcta amissa recuperauit, rebelles domuit, Cõciliũ ab se Basileæ indictũ reuocauit, nouam

nouam Synodum, ad quam Græci, Imperator, Patriarcha, & Episcopi conuenerunt. Ferrariæ instituit, Florentiæ obsoluit, Armenorum & aliorum Orientalium Legatos audiuit, ijs leges dedit. A Basileensibus Pontificatu priuatus, diro schismate excitato, contra se Felicem IIII. nuncupatum V. creatum, passus est. Romæ post decennalem peregrinationem rediens, Vrbem deformem, & sua absentia laceratam constituit, Tyrannis ditionem Ecclesiasticam armis vexantibus fortissimè restitit. In Turcas mari classem, terra exercitum Legato Iuliano Cæsarino Cardinale misit. Moritur tandem multis in discrimibus versatus, anno ætatis LXIIII. Christi verò MCCCCXLVII. VII. Kalend. Martij. Quum Ordinationibus VI. habitis Cardinales viros egregios XXVII. creasset. Vacauit sedes dies X, corpus in Basilica S. Petri ante ostium Sacrarij marmoreo tumulo conditum fuit.

NICOLAVS V.

NIcolaus quintus, Thomas Sarzanus antea vocatus, à Sarzana oppido Lunensis agri, pontifex omnium consensu creatur pridie nonas Martias, MCCCCXVII. 217. Pōr.
vir quidem modicis parentibus, vtpote matre Andreola, patre Barptolemæo physico natus: sed virtute, doctrina, comitate, gratia, libertate, magnificentia tanto pontificatu dignus, licet ipse adeo modestus erat, vt tanto magistratu se indignum arbitraretur: rogaueritque cardinales omnes supplex etiam, vt ecclesiæ Dei maturius consulerent. Verùm Tarentino cardinali eum adhortante, ne cursum sancti spiritus impediret, collum tanto oneri subiecit. Interrogatus (vt fit) cardinalis Portugalensis è conclaui prodiens, quem pontificem creassent, respondit, non nos Nicolaum, sed Deus pontificem designauit. Sunt autem qui scribant, Thomam Pisis natum, Lucæ educatum, Bononiæ literas & bonas artes didicisse; maximè verò philosophiam & theologiam, adiutum beneficentia sanctissimi viri Nicolai Albergati cardinalis sanctæ crucis, adolescentis ingenio delectati. Hanc ob rem in pontificatu hominis de se bene meriti nomen sumpsit. Cùm verò magistri nomen in gymnasio consecutus esset, acerrimis disputationibus probatus, Cardinalem sanctæ Crucis sequutus, familiæ tanti viri œconomus factus, in numero scriptorum pœnitentiariæ primo refertur; deinceps subdiaconatum pontificium adeptus, bene agendo vitamque sine inuidia & æmulatione ducendo, maiora mente concepit. Iam enim Eugenius cognita hominis doctrina & integritate, in illis potissimus disputationibus quæ cum Græcis Florentiæ & Ferrariæ sunt habitæ, eum cardinalem destinauerat. Verùm vt id honestius fieri posset, hominem cum Ioanne Garuagialla, qui postea sancti Angeli cardinalis est habitus, in Germaniam mittit ad tollendum Basileense concilium neutralitatemque. Neutrales enim ideo Germani sunt dicti, quòd neque Felicis, neque Eugenij dictis obtemperarent. Quas ob res ecclesia Dei multas & maximas calamitates incurrebat, cum imminutione maiestatis pontificiæ. Hac autem de re pluribus in conuentibus apud Fredericum Romanorum regem esse disceptatum. Aenea Picolhomineo, qui deinceps pontifex fuit, quique tum regis secretarius erat, ad tantam rem tamque necessariam longis orationibus omnes adhortante. Difficile quidem erat remouere Germanos ab opinione sua, falsa præsertim. Difficilè item videbatur persuadere Eugenij oratoribus, vt postulatis Germanorum obtemperarent. Tandem verò delinita oratorum seueritate, & castigatis Germanorum postulatis, schisma & neutralitatem, rem quidem Romanæ sedi perniciosissimam sustulerant, sistare promissis Germani voluissent. Redeuntes itaque ad Eugenium cum hac opinione legati, succlamantibus omnibus, cardinales

nales decernuntur, eisq; ad Eugenius portam Flaminiam galeros obuiã mittit, vt vrbẽ ingressum honorifice deducant. Quo facto, ipse cum ceteris Romanis principibus ingrederentur. Vno itaque eodemque anno Thomas Sarzanus & Episcopatum Bononiensem & cardinalis dignitatem, & pontificatum adeptus est, cum maximo totius cleri populique Romani lætitia: licet, dum adhuc in conclaui cardinales essent, tumultuatum aliquantulum sit, Stephano Porcario equite Romano, viro in dicendo acerrimo & eleganti, ciues suos in ecclesia Aræcœli congregatos, ad capessendam libertatem cohortante, quòd diceret paruum quodque oppidum mortuo loci domino, de libertate vel saltem de moderanda regentium cupiditate verba facere.

Verùm reclamante archiepiscopo Beneuentano tum quidem vicecamerario, de re ipsa nil deliberatum est. Veriti etiam Romani sunt Alphonsum regem, qui Tiburi substiterat, mortuo Eugenio dubius animi, retróne cederet an Florentinos bello persequeretur, quemadmodum antè cum Eugenio & Philippo instituerat. Hominem autem ita nutantem, duo Senenses, qui ciuilibus discordiis alebantur, ad Etruriæ imperium adiicere animum perpulere: quod perfacilè esset consecutus, si Senas profectus eam ciuitatem sponte sese dedituram, in potestatem suam redigisset. Collaudauit Senenses rex, eisque ad solicitandos animos ciuium dimissis, affuturum se in tempore pollicetur. At Nicolaus pontifex pacis & quietis amator, celebrata de more coronatione sua, factisque ingenti apparatu litaniis, quibus ipse pedes supplicabat, cardinalem Morinensem Ferrariam mittit, componendæ pacis commune domicilium: quò legati interuentu & auctoritate, ad pacem magis impellerentur partium animi. Missi eò properè Alphonsi, Philippi, Venetorum, Florentinorumque legati, qui post longam disceptationem hanc Philippo optionem dedere, vt vel inducias in quinquennium à Venetis Florentinisque acciperet, vtraque parte possidente quæ tenebat: vel pacem permutata Crema, cum his oppidis, quæ vltra Abduam vel in ripa Abduæ bello Veneti cepissent, Cassana tantùm in arbitrio pontificis relicto, quod illi ex fœdere debebatur, cui primo illatæ essent iniuriæ. Hoc autem additum est, quò pax diuturnior haberetur. Missus autem ex legatis Philippi vnus, qui ei optionem faceret, vt vtrum mallet, eligeret: hominem pridie eius diei, quo Mediolanum peruenerat, apoplexia mortuum intelligit, vj. idus Augusti, MCCCCXLVII. Tum Morientis cognita Philippi morte, legatos omnes ad se properè vocat, & nihilo segnius quàm antea de pace agit. Interrogati Veneti, iréntne in eam sententiam, quàm prius approbauerant, respondent Philippi morte eius rei nil sibi integrum relinqui, ad senatum ea de re perscribere, tum demum facturos quod à ciuitate mandaretur. Hac itaque mora interposita, qui aderant legati, cognita Venetorum cupiditate, quòd totius Italiæ dominatum appeterent, soluto conuentu domos quisque suas rediere, legato pontificio frustra eos ad concordiam reuocante. Veneti autem, qui ad Soresinam in agro Cremonensi statiua habebant, quòd Cremonam tumultuantem adiuuantibus Guelphis in deditionem posse recipi sperabant: cognita Philippi morte, Laudam properè mouent, qua recepta, Placentinos quoque eadem, qua Laudenses, conditione in fidem sumpiunt, missis eò ac properè quidem mille & quingentis equitibus, qui Placentinis auxilio essent, si qua vis ingrueret. At verò Franciscus Sforcia, qui tum ex Piceno pulsus, in Bononiensi agro confederat, refecturus exercitum diutino bello, armis, equis, viris exhaustum, occupari omnia à Venetis soceri morte intelligens, magnis itineribus Cremonam proficiscens, à Mediolanensibus statim summo omnium consensu exercitus ac copiarum dux contra Venetos deligitur: qui Pado amne ponte coniuncto castellisque ac machinis firmato, quò minus Veneti Placentiam classe contenderent, Abduam

duam amnem ad Picigitonum traiiciens, non longè ab hostibus ad Camuragum considentibus castra ponit. Vbi parua quædam certamina ad tentandam credo hostium patientiam, sunt commissa. Tum verò Papienses sumptis ob aduentum Franciſci paulum animis, cum ab imperio Mediolanensium propter vetus inter eos odium abhorrerent, cumque item extrema quæque pati mallent, quàm Venetis obtemperare, qui eorum societatem aspernati essent, vrbem Franciſco dedunt, præfecto arcis non abnuente: quo additamento Sfortia Insubriæ dominatum statim mente concepit. Agebantur hæc in Cisalpina Gallia, cum Alphonsus eodem tempore Nicolao pontifice frustra reclamante, cum exercitu in Senensium maritima descendens, eorum libertatem subuertisset, ni Florentinus populus cognita regis calliditate, legatum Senas misisset, qui ciuitatem admoneret Alphonsum regnandi cupidum, Senenses bello non minus quàm Florentinos petere. Tum verò Senenses cognito periculo, & si regi commeatus non negabant, non tamen quempiam ex regiis militibus ingredi sua mœnia deinceps sunt passi. Rex itaque cognita Senensium diligentia, in Volaterranum & Pisanum agrum descendens, multa castella partim deditione, partim vi cepit: maximè verò Castillionum Piscariæ, quæ oppida Florentini haud ita multò pòst recepere, præter Castillionum, Sigismundo Malatesta duce: quem antea Alphonsi stipendio conductum, ab eo ad se deficere pecunijs compulerant. Non desistebat interim Nicolaus pontifex, nunc Regem, nunc Venetos adhortari, vt pacem quàm bellú mallent: sed hi ferocia exultantes, benè monenti nequaquam obtemperabant. Hanc ob rem Franciſcus comparato ingenti exercitu, in quo robur Italicorum militum inerat, Brachianis & Sfortianis militibus simul iunctis, ad Placentiam firmo Venetorum præsidio munitam, medio autumno castra locat, partemque murorum bombardis demolitus, crescente Pado adeo, vt Galeones, ita enim naues fluuiales ad bellum aptas vocant, mœnibus appellerentur, terreſtriac nauali oppugnatione vrbem capit ac diripit. Magna Franciſci laus est habita, quòd hyeme tanta imbrium inundatione vt ægrè in tabernaculis miles retentus sit, tantam vrbem vi ceperit. Non destitit tamen Nicolaus pontifex de pace tum quidem mentionem facere, instantibus etiam apud Venetos socios Florentinis, quòd regis potentiam verentur, qui tum cum exercitu in Etruria erat. Verùm ea de re nil actum est, quòd Laudam Veneti Mediolanensibus id maximè petentibus, reddere grauarentur. Nicolaus autem pontifex omissa re toties frustra tentata, ad rem diuinam animum applicans ingentes supplicationes decernit ad placandam iram Dei; præcandumque vt pacem Christiano populo præstaret, his litaniis pontifex ipse cum omni clero à sancto Petro vsque ad S. Marcum profectus est, multam religionem & singularem pietatem præse ferens. Verùm neque ita quidem, exigentibus id fortasse hominum meritis, Dei ira placata est. Nam sequenti biennio adeo vbique ferè peste laboratum est, vt pauci de multis superfuerint. Quod quidem malum & frequens terræmotus, & eclipsis solis indicare videbantur. Minabantur hi, quos Prædicatores vulgo appellant, futuram calamitatem: maximè verò Robertus ordinis sancti Franciſci professus prædicator insignis, qui concionibus suis adeo populum Romanum mouit, vt pueri passim femineque per vrbem incederent misericordiam à Deo exposcentes. Et ne quid mali in Italia deesset, bella, quæ anteà inchoata diximus, adeo inualescebāt, vt sedari nullo modo posse viderentur. Nam Franciſcus Sfortia sequenti æstate oppugnatis quibusdam Venetorum castellis, in eorum classem qua Cremonenses vexabant, cum terrestri naualiq; exercitu profectus, eam cedere retro ad Casale maius coegit: quò & hostē insecutus, cum eius classem in naualia subductā bombardis dissecerit, ad tantā desperationē præfectū. Venetum redegit, vt incensa classe,

quam

quam tueri non poterat, effusa fuga in oppidũ sese receperit. Inde verò Franciscus abiens non amplius de Cremona solicitus, sublata hostiũ classe in Glaream Abduæ mouens, ad Carrauagiũ firmo hostiũ præsidio munitũ castra locat. Mouent & eò Veneti de exitiali tione sua actũ putantes, si oppidũ à Mediolanensibus occuparetur, qui positis ex regione hostium circiter mille passus castris suis, tempori se affuturos, si oppugnatione vexaretur, ostendunt. Crebra quotidie committebantur prælia, vtpote ex tam propinquis castris. Verùm cum ad summam dimicationem ventum est in via paludibus vndique coactata, ad quam primæ Venetorum acies retrusæ, neque cedere, vt in pugna facere plerumque necesse est, propter subsequentes, neque pugnare in tam angusto loco, propter intantes hostes poterant, oppressæ penitus & obtritæ cecidissent, nisi à nouissimo agmine fugendi initium ortũ fuisset. Tum verò Franciscus cedentem hostem insecutus, & castris opulentissimis eum exuit, & equitum ac peditum circiter quinque millia capit. Posteà verò Franciscus Brachianis eo inuito ad expugnandam Laudam mandato. Mediolanensium proficiscentibus, cum reliquo exercitu Brixiam mouens, vrbem obsidione cinxit. Hac verò calamitate promoti Veneti, de se actum existimabant, nisi pacem cum Francisco componerent, orta iam inter Franciscum & Mediolanenses simultate, quæ his legibus composita est, vt sumptis in Mediolanenses armis quicquid vltra Abduam Padumue Franciscus, quicquid verò citra Abduam caperetur, Venetorum esset, collatis eidem à Florentinis ac Venetis singulis mensibus sedecim millibus nummum aureorum, immissisque aliquot turmis auxilio, donec Mediolano potiretur. Inito itaque hoc modo fœdere, allectisque ad se quos potuit copiarum ducibus pollicitationibus & præmiis, in Mediolanenses conuersus, omnes ferè eorum ciuitates in deditionem recepit. Quo quidem successu prouecti Veneti longè aliter euenire Francisco cernentes quàm arbitrati fuerant, accepta ex fœdere Crema reuocatisque militibus suis, fœdus cum Mediolanensibus ineunt, Francisco potẽtiam reformidantes si Mediolano potiretur. Franciscus autem simulata cum Venetis beneuolentia, priuataque magis Cosmi medices, quàm publica Florentini populi pecunia adiutus, post multas acceptas illatasque clades, post longam & grauem oppugnationem vtpotè media hyeme post defectionem & transitionem militum ad hostes, aduersante etiam Alphonso, qui Mediolanum sibi iure hæreditario deberi dicebat, ob eamque rem Ludouicum Gonzagam mercede conduxerat, & in Bononienses miserat, quò suis retentius in Cisalpinam transire liceret, Mediolano tandem potitur, anno MCCCCxxxv. Iuuabant quidem Mediolanenses Veneti, immisso cum exercitu suo, Sigismundo Malatesta, qui se Picennino auspiciis Mediolanensium militanti coniungeret, sed pernegligenter: vt euecti fame, ciuitatem Venetis potius quàm Francisco committerent. Quæ longè aliter euenire cernentes quàm putarant, cum Alphonso agunt, qui Francisco inimico & hostili animo persequebatur, inito prius fœdere vt homo dominandi cupidus priusquam inualesceret ducatu Mediolanensi pelleretur. Inuitant & Florentinos ad eam rem. Verùmcum hi nunquam se aduersaturos Francisco dicerent, eorum mercatores ad vrbibus suis Veneti pellunt: idemque vt Alphonsus faceret, tandem etiam impetrarunt.

Nicolaus autem pontifex totam Italiam ad arma concitari cernens, auctoritatem suam sæpius interposuit, quò pax componeretur, vt sequenti anno libere omnibus ex tota Europa ad Iubeleum venire liceret. Instabat enim quinquagesimus annus, quo iubileus ob more indicebatur. Cardinales præterea sex creauit: quorum de numero fuere Latinus Vrsinus & frater ipsius pontificis vterinus tantum Philippus tituli sancti Laurentij in Lucina presbyter cadinalis, vir certè bonus, ingeniique liberalis. Interim verò Frederico imp

imperator, instáte pontifice, Felicem compulit, vt se pontificatu abdicaret, quòd cerneret tantam seditionem & tam diuturnam, ecclesiæ Romanæ pernicioſam esse. Vsus tamen hac benignitate erga Amadeum Nicolaus est. Ad hominem nanque galerum Cardinalatus misit: eundemque legatum Germaniæ fecit, ne omninò sine dignitate viueret. Venere & in arbitrium pontificis Cardinales illi, quos Amadeus creauerat. Hac verò concordia adeò lætatus est, non modò clerus omnis, verùm etiam populus Romanus, vt in sequenti nocte eius diei, quo hæc audita sunt, MCCCCXLIX. xxiiij. Aprilis, cum faculis per vrbem in equis incederent, clamantes, Viuat Nicolaus. Pontifex autem, ne ingratus erga Deum tãti beneficij videretur, supplicationes admodum celebres cum populo & clero in Vaticano habuit. Idem fecere & reliqui Italiæ populi, tam pernicioſa seditione liberatam ecclesiam Dei cernentes. Tanta præterea fuit pontificis auctoritas & gratia, vt animos principum ad bellum iam concitatos, aliquan diu represserit. Instigabant namque Venetos ad id bellum & Iacobus Picenninus, & Sigismundus Malatesta, & Carolus Gonzaga, acerrimi ipsius Francisci Sfortiæ hostes & inimici. Pellexerant etiam in societatem suam Veneti Sabaudiæ ducem, marchionem Monti-ferrati, ac Corrigij dominos, Bononienses que & Perusinos, reclamante pontifice & minante ne id facerent, concitare, sed frustra conati sunt, pacti cum Alphonso, vt dum ipsi Franciscum adorirentur, Florentinos bello destineret. At Franciscus Florentinorum amicitia ac potentia fretus, assumptoque in societatem belli Ludouico Gonzaga principe Mantuano ad bellum se constanti animo parabat. Hinc ortæ sunt inter Carolum & Ludouicum graues inimicitiæ, quòd eius amicitiam sequeretur, quem ipse hostem haberet: quodque oppida sua occupasset, quæ ei pater ex testamento reliquerat. Nam Ludouicus fratris in carcerem coniecti vas factus, cùm spopondisset octoginta millia nummûm auri, quo frater liberaretur, vetuissetque solùm Carolus, cùm Franciscus aut nummos, aut oppida peteret, maluit nummos persoluere, & oppida retinere, quàm tam vicina & propinqua loca dimittere. Hanc itaque ob rem Carolus fratrem calumniabatur, vt raptorem & alieni appetentissimum, nõ modò apud Venetos, quorum partes sequebatur, verumetiam ab imperatore ius suum repetere.

Iam attigerat annus Iubilæus, cùm subitò tanta multitudo Romam venit, quanta nunquàm anteà. Vnde cùm semel è Vaticano visa Saluatoris imagine ad vrbem redirent, facta obuiam mula quædam Petri Barbi Cardinalis sancti Marci, cùm neque venientes, neque redeuntes ob insequentem multitudinem cedere possent; cadente vno atque altero super mulam illam iam à multitudine oppressam, ad ducenta hominum corpora & equos tres, obtrita & suffocata in ponte Hadriani cõstat. Multi etiam à lateribus pontis in flumen cadentes, in vndis periere. Sepulta in sancto Celso ad centum & triginta sex constat: reliqua verò ad campum sanctum delata sunt. Hanc ob rem Nicolaus pontifex vices eorum, qui mortui fuerant, dolens, casulas quasdam angustiorem viam ad pontem facientes omninò sustulit: totumque ferè annum illum in celebritatibus consumpsit, stationes ipsemet quotidiè inuisens cum Cardinalium cœtu. Cauit etiam quàm diligentissimè, ne abundante tanta multitudine, commeatus & omnia ad victum necessaria in vrbe deessent. Curauit item execrationibus & satellitious, ne grassatores in peregrinos ad vrbem accedentes sæuirent. Sequenti verò anno, quòd venturum ad vrbem Fredericum imperatorem intellexerat, tum vt coronam imperij acciperet, tum vt Leonoram regis Lusitaniæ filiam, Alphonsi neptem in vxorem duceret, portas vrbis ac turres, Capitolium, arcẽ sancti Angeli, muris firmissimis munire cœpit, veritus credo, ne aduentante imperatore noui aliquid, & ab eo, & à po-

pulo Romano ortretur: erat enim natura formidolosus. Hanc ob rem milites omnes suos cum collectitijs copijs Romam acciuit. Ad deliniendos verò multitudinis animos, tredecim marescalcos, qui tredecim regionibus vrbis præessent, delegit, eisdemque tredecim vestes coccineas dono dedit. Imperator itaque prodeuntibus obuiam tredecim Cardinalibus, omniq; vrbis magistratu, ac honorato quoque, per portam castelli ingressus, & ad scalam sancti Petri perueniens, obuium habuit pontificem, à quo vnà cum Leonora vxore, quam Senis offenderat iam ex Hispania auectà, in templum Petri introducitur, millesimo quadringētesimo quinquagesimo secundo, die 9 Martij. Vnde facta oratione digressi, in ædibus illis diuertere, quæ ad ipsos sancti Petri gradus adhuc visuntur, meliorem formam quàm anteà habentes, Romani Cardinalis Constantiensis impensa. Pontifex autem sequentibus diebus in sancto Petro Missam celebrauit, benedixitque imperatori & imperatrici, vt in nuptijs fieri consueuit, antequàm sponsus cum noua nupta coëat, eosque deinceps eodem in loto xvij. eiusdem mensis imperatoria corona donauit. Dum verò imperator (vt fit) ad sanctum Ioannem coronatus proficiscitur, pluresque auratos equites in ponte Hadriani creauit. Abiens deinde Neapolim cum vxore visendi Alphonsi regis causa, à quo sumptuosa ac magnifica impensa cum tanto comitatu est habitus, rursum ad vrbem rediens, iter in patriam statim arripuit, quòd intellexerat quosdam principes res nouas in Germania & Vngaria moliri, ob regem Ladislaum adolescētem egregium, quem imperator secum ducebat. Hominem autem abeuntem duo Cardinales ad quinquaginta millia passuum comitati sunt, Bononiēsis ipsius pontificis frater, & Caruajal sancti Angeli Cardinalis.

Abeunte autem Imperatore, Veneti comparato ingenti exercitu, Cremonense agrum ingressi, omnia prius longè ac latè populati, Soncium atque oppida vicina oppugnare sunt adorti, quæ iu potestatem eorum haud ita multò pòst venēre: captis ibi aliquot equitum turmis, quòd serius quàm decebat Franciscus exercitum comparauerat. Verùm posteà superueniente Ludouico Gonzaga amico & belli socio, ingrum Brixianum mouens, eò Venetos redegit, vt paludes egredi nunquàm sint ausi, & aperto Marte collatis signis secum decernere. Protrahi rem volebant, in mora spem omnem victoriæ reponentes, quòd existimabant Franciscum propter inopiam ærarij, impensæ bellicæ haud diu sufficturum, simul etiam sperabant, Mediolanenses extortæ quondam libertatis memores, Francisco tanto bello implicito, aliquid noui ad excutiendum seruitutis iugum molituros. At Ferdinandus patris Alphonsi fu, cum equitum circiter octo, peditum quatuor millibus, in Etruriam contra Florentinos mouens, cùm Cortonam ad defectionem tentâsset, Foianum Arretini agri oppidum quadraginta dierum oppugnatione, multis vtrinque desideratis capit. Inde verò abiens, ac per Senensem agrum iter faciens, cùm Castellinam frustrà oppugnare tentâsset, in maritima Senensium hyematum descendit captis in itinere quibusdam Volaterranorum castellis. Obseruabat hominem continuò Sigismundus Malatesta Florentini exercitus dux, occasionem benè gerendæ rei captaturus. Florentini autem cùm pollentes Alphonsi ac Venetorum opes terra mariq; reformidarent, ad externa auxilia confugere instituunt, Francisco id approbante. Missusque in Galliam Angelus Aceiaiolus equestris ordinis Florentinus orator ad regem Franciæ commemorata Florentinorum in regiam domum beneuolentia, hominem eò perpulit, vt & duci Sabaudiæ & Allobrogis imperaret, qui iamiam in Francia cum arma sumpserant, ne Franciscum Florentini populi socium & amicum dicto aut facto læderent, affirmans se illi hostem futurum, qui secùs fecisset. Et Renatum impu-

impulit pecunias ei ac militem pollicitus, regnum Neapolitanum, vnde fuerat ab Alphonso pulsus; repetere: maximè verò quòd rex Florentinorum bello tum destinetur. Hac autem legatione Florentinorum ac Franciſci res adeò ſecundæ ſunt ſactæ, vt Veneti pacem deinde haud quaquàm ſint aſpernati, fuſis præſertim non longè à Godio eorum copijs, quas in Mantuanum principem Carolo Gonzaga duce miſerant, ne ipſe vnà cum Tiberto Brandolino ad Franciſcum Sfortiam, cuius auſpicijs militabant, proficiſcerentur; coniunctisque copijs maiorum exercitum, quem Gentilis ductabat, adorirentur & funderent. Venerat nanque ſuperiore anno ad exercitus Caruaial ſancti Angeli Cardinalis, Nicolai nomine pacem inter concertantes compoſiturus: qui re infecta abiens, DEVM hominesque teſtatus eſt per Nicolaum pontificem non ſtare, quò minus pace inter Italos compoſita, bellum communi omnium Chriſtianorum conſenſu in Turcos decerneretur: quos iam parare arma contra Conſtantinopolitanos ſenſerat, & ob eam rem Cardinalem Rutenum patria Conſtantinopolitanum eò miſerat, qui imperatori & ciuibus auxilium polliceretur, ſi ad catholicam fidem, vt in Florentino concilio promiſerant, redire voluiſſent. Interim verò Renatus recuperandi regni Neapolitani cupidus, ad quam rem Franciſcus ac Florentini copias & opes pollicebantur, ſi Alpes tranſmittens, contra Venetos exercitum mouiſſet, fruſtrà tento cum duobus millibus equitum per Allobroges itinere, quos nunc Sabaudienſes vocant, æſtateque in ea re penè conſumpta, Sauonam alio itinere atque inde ad Franciſcum peruenit: qui acceſſu tanti Regis, & non paruis copijs, atque animo auctus, hoſtem pauidum, & certamen detrectantem mouere caſtra ad montana Brixiæ coegit. Inde verò exercitum circumferens ex Brixianis & Bergomatibus ad quadraginta oppida, partim vi, partim deditione cepit. Superueniente deinde hyeme, cùm in hyberna vndique itum eſſet, Renatus relicto in Italia apud Florentinos filio malè in eos & Franciſcum animatus, in Galliam redijt. Verùm frigeſcentibus vnà cum hyeme iam omnium animis, exhauſtisque item aſſidua bellorum impenſa populorum ac principum ærarijs, de pace iam anteà à Nicolao pontifice tentata, mentio fieri cœpta eſt; ad quam Veneti & Florentini militarem licentiam perosi, ſummo ferebantur ſtudio. Sed Nicolaus pontifex coniuratione Stephani Porcarij equitis Romani tum deprehenſa, rem inchoatam omittens, ad ſedandum inteſtinum bellum animum adiecit. Stephanus enim maioris animi quàm potentiæ, vir quidem in dicendo materna lingua eloquentiſſimus, multa liberandæ patriæ indicia præ ſe ferens (vt in principio diximus) Bononiam à pontifice relegatur, hac conditione, vt ſingulis quibuſque diebus Nicolao gubernatori vrbis ſeſe offerret, quem ſimulata ægritudine decipiens, Romam admonentibus coniuratis properè redijt, hac mente, vt cùm vrbem attigiſſet, ſumptis armis populum ad libertatem conuocando, pontificem & Cardinales caperet. Verùm dum feſſus longitudine itineris & diutina vigilia aliquantulum quieſceret, aliquot enim noctes inſomnes duxerat, detegendæ rei tempus & occaſionem dat. Cognita hominis audacia, pontifex ſenatorem Iacobum Lauagnolum Veronenſem ciuem, & vicecamerarium cum armato milite domum eius ſtatim mittit, vt captum in carcerem perducerent. Is autem aduentare armatos intelligens, ad ſororem confugit, relicto domi Baptiſta Sciarra, cum aliquot ſeruis, homine quidem impigerrimo & audaciſſimo: qui domo cum ſocijs erumpens, incolumis aufugit. Cognita deinde Stephani per indices fuga, hominem apud ſororem in capſa deliteſcentem capiunt, & captum ac ſeriem coniurationis faſſum, ad muros arcis ſancti Angeli ſuſpendunt. Eodem quoque ſupplicio afficitur in Capitolio Angelus Maſſa cum filio ac ſocio Sauo, lecta

prius audientibus omnibus coniurationis serie, millesimo quadringentesimo quin-
quagesimotertio, quinto idus Ianuarij. Persecutus deinde reliquos coniuratos omnes
oppressit, maximè verò Franciscum cognomento Gabadeum, & Petrum Montero-
tundum, & Baptistam Sciarram à Venetis ad supplicium deditum. Eò enim confuge-
rat post patefactam coniurationem. Nicolaus autem, qui hactenus Romanos omnig-
nere officij & liberalitatis iuuerat, quique liberior quàm vllus antea pontifex incede-
re per vrbem consueuerat, sibijpsi deinceps cauens, morosior cùm in omnes, tum ve
maximè in Romanos factus est. Accedentes enim alloquendi causa non ita facilè ad-
mittebat. Accessit & podagra, qua tum maximè laborabat. Sed nihil fuit, quòd æqua
hominem cruciauerit, quam vbi audiuit Constantinopolim & Peram eodem impera
à Turcis captam, obtruncatumque cum multis hominum millibus Constantinopolo
tanum imperatorem. Captum quoq; arbitrabatur & necatum Cardinalem Rutenum,
quem eò (vt dixi) miserat, sed is mutata veste incolumis abijt. Ipsi tamen pontifici in
animo fuit, classe & milite Constantinopolitanos iuuare, quemadmodum eius litera
ad imperatorem scriptæ indicant, quibus & eorum à catholica fide defectionem, & fi
mulatum in gratiam cum Latinis reditum, in calamitatibus increpat. Verùm adeò re
pentè vrbs illa capta est, vt vix de mittendo auxilio cogitare licuerit. Præterea veri
ne quid deesset, quod hominem cruciaret, Comes Auersus in iussu suo Nursinos hæ
Io aggreditur, à Spoletinis mercede conductus, hi enim populi de finibus interfecer
tabant. Hanc ob rem Angelum cognomento Ronconem cum militibus ecclesiasticis
mittit, qui comiti iter intercluderet, quò minus ad oppida sua reuerteretur. At veri
cùm intellexisset per Angelum stetisse, quò minus redeuntem milites caperent, hom
nem ad se vocatum, in arce Hadriani capitali supplicio afficit, tertia noctis hora. Su
autem qui scribant, Nicolaum eius rei mirificè pœnituisse, quod que ira percitus man
dauerat, adeò accuratè præfectus arcis egisset. At Veneti frustrà de pace mentionem
fieri cernentes, cùm eam rem sæpiùs tentassent, veriti ne tanta res persuasu Ludo-
uici Gonzagæ à Francisco intermitteretur, Iacobum Picenninum copiarum suarum
ducem, cum magna equitatus parte ad Voltam celerrimè mittunt: qua capta, retrude-
que in Godium Angelo comitis non sine aliquo Ludouici incommodo, quitum ibi
ægrotabat, hominem in hyberna reuocant, existimantes iam satis motum ad petendam
pacem Ludouicum esse. Interim verò Simonetus ordinis Eremitarum vltrò citroque
commeans, cùm nunc Venetos, nunc Franciscum ad concordiam pluribus verbis
hortatus esset, eos tandem perpulit, vt pacem initis firmarent, quæ omnium consilio
quinto idus Aprilis publicè per præcones enunciata est. MCCCCLIIII. his fœderibus
vt quæ cuiusque ante id bellum fuissent, redderentur præter Gerram Abduæ, quæ
Franciscus de Venetis, & Castilionum Piscariæ, quod Alphonsus de Florentinis cepe-
rat. Hoc verò quò firmius haberetur, vtúe Alphonsus dignitatis regiæ habitam fuis
rationem dignosceret ad hominem mittendos legatos principes ac ciuitates censue
quo cùm vndique conuenissent, cumq; Dominicus Capranicus Cardinalis sanctæ cru
cis, ac maior pœnitentiarius, vir magnæ prudentiæ & auctoritatis, legatus à pontifice
missus, hortando, monendo, pacis & concordiæ sequestrũ se fore ostenderet, ita ad
fœdus post longas disceptationes tandem ventum est: vt quam Veneti ac Francisc
pacem composuissent, eadem firma & stabilis ab omnibus haberetur: vtque si quæ
inceps dissensio discordiaúe inter eos orta essent eius tollendæ ius potestatemque pon
tifex haberet: vtque qui arma alteri intulisset, cognita à pontifice causa is statim com
munis omnium hostis haberetur. Data itaque publica per omnes fide, iureiurando q
adhibito, fœdus denique Neapoli firmatur, anno ferè post superiorem pacé, qua nulla
mem-

memoria patrum nostrorum maior aut firmior est habita. Omnes enim præter Genuenses in eandem sententiam venere; quibus cum Alphonso ex gente Catalonica neque quàm conueniebat ob tributum promissum, nec redditum, vt Alphonsus dicebat. Relicta est etiam legatorum negligentia vel industria (vt quidam volũt) ansa quædam ad bellum, qua Alphõsus postea Sigismundum Malatestam bello persecutus est, quòd receptis anteà à se mercedis nomine pecunijs, transitione facta cum Florentinis hostibus suis contra se militasset. Nicolaus autem pontifex, siue tædio animi, quod maximè cruciabatur post captum Constantinopolim, siue febri & podagra, qua potissimùm vexabatur, pontificatus sui anno octauo moritur, millesimo quadringẽtesimo quinquagesimoquinto; sepeliturque in basilica Petri honorificentissima pompa, cuius in sepulchro hoc epitaphium meritò inscriptum est.

Hic sita sunt quinti Nicolai antistitis ossa,
Aurea qui dederat secula Roma tibi.
Consilio illustris, virtute illustrior omni,
Excoluit doctos doctior ipse viros.
Abstulit errorem, quo schisma infecerat vrbem:
Restituit mores, mœnia, templa, domos:
Tum Bernardino statuit sua sacra Senensi,
Sancta Iubilei tempora dum celebrat.
Cmxit honore caput Frederici conjugis aureo,
Res Italas icto fœdere composuit.
Attica Romanæ complura volumina linguæ,
Prodidit, en tumulo fundite thura sacro.

Laudatur quidem eius liberalitas, qua in omnes vsus est: maximè erga litteratos, quos & pecunia, & officijs curialibus, & beneficijs mirificè iuuit. Eos enim præmijs nunc ad lectiones publicas, nunc ad componendum de integro aliquid, nunc ad vertendos Græcos auctores in Latinum ita perpulit, vt litteræ Græcæ & Latinæ, quæ sexcentis iam antea annis in situ & tenebris iacuerant, tum demùm splendorem aliquem adeptæ sint. Misit & literatos viros per omnem Europam, quorum industria libri conquirerentur, qui maiorum negligentia & barbarorum rapinis iam perierant. Nam & Poggius Quinctilianum tum inuenit, & Enoch Asculanus Marcum Cælium, Appicium, & Pomponium Porphyrionem in Horatij opera scriptorem egregium. Aedificauit præterea magnificè & splendidè, tum in vrbe, tum in Vaticano; in vrbe ædes pontificias apud sanctam Mariam ad Præsepe. Restituit & templum sancti Stephani in Cælio monte: à fundamentis verò erexit sancti Theodori templum inter Palatinum & Capitolinum montem in plano situm. Pantheon quoque in medio vrbis positum templum vetustissimum M. Agrippæ opus plumbeo tecto restituit: in Vaticano autem & pontificias ædes sumptuosis operis in hanc formam, quam nunc cernimus, redegit: & muros Vaticani prælatos & latos inchoauit, iactis insanis fundamentis ad turres & maiorem molem superædificandam, quibus coërceri hostes possent, ne ædes pontificis & beati Petri templum, vt anteà sæpè factum est, diriperentur. Inchoauit præterea ad caput templi beati Petri amplam testudinem, quam vulgò tribunam vocant, quò templum ipsum augustius, & hominum magis capax esset. Pontem quoque Miluium restituit, & ædes egregias ad balnea Viterbiana ædificauit. Iuuit & multos pecunia, qui in vrbe ædificabant. Eius etiam mandato vici vrbis ferè omnes strati sunt. Eleemosynas quoque multas in pauperes erogauit, maximè verò in nobiles ad inopiam ob varios rerum humanarum casus redactos. Virginnes inopes sua pecunia & munificentia maritis collocauit. Legatos aliunde venientes munificè semper suscepit, nullo non genere honoris & liberalitatis adhibito. Facilis ad iram fuit, ne mentiar, quippe qui biliosus erat, facilis etiam reditu ad beneuolentiam: hoc est, quod ansam maleuolis dedit ad carpendum hominem de Deo omnibus optimè meritum. Auaritiæ autem adeò expers fuit, vt neque officium vllum vendiderit

diderit vnquàm, neque beneficium Simoniaca prauitate ductus vlli collocauerit. Gratus erga de se & ecclesia Dei meritos, amator iustitiæ, pacis auctor & conseruator, clemens in delinquentes, cæremoniarum diligentissimus obseruator, nihil, quod ad diuinum cultum pertineret, omittens. Extant adhuc vasa aurea & argentea, extant cruces gemmis ornatæ, extant & sacerdotales vestes auro & margaritis insignitæ, extant peripetasmata & aulæa auro & argento intertexta, extat & mitra pontificia, quæ hominis munificentiam nobis ostendunt. Omitto tot libros sacros suo iussu descriptos, auro & argento redimitos. Licet inspicere bibliothecam pontificiam sua industria & munificentia mirificè auctam. Religiosos, vt vernaculo vocabulo vtar, ita amauit, vt eos & mira beneficentia & ecclesiasticis beneficijs iuuerit. Beatum quoque Bernardinum Senensem ordinis Minorum, in sanctos retulit, quod prædicando, docendo, monendo, castigando etiam factiones Italiæ, Guelpham scilicet & Gibellinam, magna ex parte extinxerit, & Christianis hominibus benè beateque viuendi viam ostenderit. Cuius corpus nunc etiam Aquilæ magna cum veneratione inuisitur.

Ex Onuphrio.

THOMAS, incerto cognomine, Sergiana oppido Lunensis agri in Liguribus obscuro genere ortus, patrem Bartholomæum medicum habuit. Lucæ adultus Lucani cognomen suscepit. Adolescens Bononiæ studijs vacans, Artium & Theologiæ Doctor factus fuit. Eugenio IIII. ob virtutem, & in tollenda Germanorum neutralitate industriam, gratus, ab eo Episcopus Bononiensis & Presbyter Cardinalis tt. S. Susannæ creatus est. Quo mortuo, conclauiin Sacrario Prædicatorum ad Mineruæ| facto, XVII. Cardinalium suffragijs *Prid.* Nonas Martij anno MCDXLVII. Summus Pontifex| denunciatus, & ad Sanctum Petrum coronatus, Imperatore Cæsare Friderico III. Austrio Augusto. Sedit annos VII. dies XIX. Pontifex fuit doctrina, pietate, liberalitate, & alijs præclaris animi corporisque ornamentis clarissimus. Annum Iubileum MCDL. sextò celebrauit, Fridericum Augustum, & eius vxorem Eleonoram Lusitaniæ regis filiam imperiali Diademate in Basilica Vaticana coronauit. Vrbem veteribus ædificijs deformem nouis fabricis excitatis exornauit, schismate abdicante Felice, sublato, pacem Ecclesiæ restituit. Coniurationem Vrbanam, aliquot ciuibus Romanis castigatis repressit. Eo Pontifice Constantinopolis Orientis Imperij caput Christianis à nefandissimis Turcis, Imperatore Græco Constantino Palæologo cæso, occupata est. Cuius rei labem Pontificatui suo impactam, dum abolere, coactis in Turcas copijs studet, arteticis, doloribus totum corpus peruadentibus extinguitur, quum ordinationibus tribus sic Cardinales creasset. Obijt autem Romæ in palatio Vaticano IX. Kalen. Aprilis, anno MCDLV. Vacauit sedes dies XIII. sepultus in Basilica Sancti Petri, marmoreo sepulchro.

CALIXTVS III.

Pont. 218.

CALIXTVS tertius, Alphonsus cognomento Borgia anteà vocatus, natione Hispanus, patria Sauinensis, Valentinæ diœcesis, patre Ioanne, matre Francisca generosis parentibus natus, ac liberè educatus, Cardinalium suffragijs pontifex creatur sexto idus Aprilis, MCCCCLV. Is enim quartumdecimum natus annum, post prima litterarum erudimenta ad Ilerdense gymnasium missus, tantum studio & diligentia profecit, vt breui doctor in vtroque iure factus, acutè ipse alijs ac perdoctè deinceps legerit. Hanc ob rem Petrus Luna (quem Benedictum tertiumdecimum appellarunt) proprio motu nemine rogante,

gante, canonicatum Ileridensis ecclesiæ ei contulit. Verùm cùm iam eius doctrina omnibus nota esset, ad Alphonsum Arragonum regem profectus, eius consilio & secretis statim adhibetur. Cum autem Martino pontifice ecclesiæ Maioricensis gubernator factus esset, persuaderentque amici, vt ecclesiam ipsam in titulum acciperet, facturum se id renuit, quòd diceret se expectare episcopatum Valentinum, quem haud ita multò pòst suo merito consecutus est. Cùm enim mortuo Benedicto terdecimo, duo illi anticardinales, de quibus in Martino mentionem fecimus, Egidium quendam Barchionensem canonicum in locum demortui Panischolæ pontificem creassent, quem Clementem octauum appellabant, eò statim missus ab Alphonso rege, qui iam cum Martino pontifice in gratiam redierat, Alphonsus Borgia est, non sine magno sui ac comitum discrimine: adeo locus ille Panischolæ tyrannicè custodiebatur, & ab his potissimùm, quorum maximè intererat discordias alere. Qui Alphonsus adeò rationibus & auctoritate Egidium ipsum ad sanitatem deduxit, vt posteà superueniente Petro Fuxo Martini legato pontificio nomine se abdicauerit, in potestatemque pontificis deuenerit. Hanc ob rem Martinus & Egidium Maioricensem, & Alphonsum Borgiam Valentinum episcopum creauit. Orto deinde bello inter Alphonsum Arragoniæ, & Ioannem Castellæ reges, solus Alphonsus Borgia delectus est, qui ad pacem & concordiam reges adhortaretur, quam septennio pòst inchoatum bellum tanta cum diligentia composuit, contracta etiam inter eos affinitate, vt hodiè quoque aliquot illius fœderis pacta seruentur. Verùm cùm posteà inualescente Basileensi concilio, rex Alphonsus, qui tum in regno Neapolitano bellum gerebat, rogaretur vt aliquem ex suis eò mitteret, Alphonso Borgiæ id negotium demandauit, qui ægrè ferens rem tam pernicioſi exempli sibi committi cum regina egit Alphonsi vxore, vt in Italiam ad regem proficisceretur cum Ferdinando regis filio, eumque adhortaretur, vt tandem pòst multos labores, & tot periucula adita, in quibus tum etiam frequenter versabatur, in patriam rediret. Rex autem se id facturum abnuens, hominem ad Eugenium misit, qui tum Florentiæ erat, quò cùm de pace ageret. Vitelescus enim Eugenij nomine regnum Neapolitanum armato milite ingressus, longè ac latè omnia populabatur, prohibiturus quò minus rex Neapolim, quam tum oppugnabat, potiretur. Cùm autem in longum res protraheretur, Eugenioque in mentem venisset viginti Cardinales creare, Valentinum episcopum horum in numerum retulerat. Quam quidem dignitatem constantissimè renuit, quòd diceret id sibi nequaquàm integrum esse, re præsertim, ob quam venerat, infecta. Redeunte deinde Romam Eugenio, cùm patriarcha Aquileiensis Tarracinam ad Regem missus, pacem inter pontificem & regem composuisset, fœderaque inijsset, quibus Valentinus Episcopus semper interfuit, auctoritatemque suam interposuit, & diligentiam adeò à pontifice diligi cœptus est, vt eum breui Cardinalem creauerit, tituli sanctorum Quatuor coronatorum, Romamque ad se accersierit, non minore modestia in Cardinalatu vtens, quàm anteà in episcopatu fecerat ab omni pompa & inani gloria alienus semper fuit. In dicendis autem in senatu sententijs ita grauis habebatur, vt nihil vnquàm per adulationem & gratiam locutus sit. Mortuo deinde Eugenio, eiusque successore Nicolao pontifice, Alphonsus Borgia, vt dixi, in ædibus sancti Petri pontifex creatus, Callisti nomen de more suscipiens, bellum Turcis statim indixit. Id se ante pontificatum vouisse ostendens suo chyrographo, his verbis scripto, quod in libro quodam suo extabat: Ego Callistus pontifex D E O omnipotenti vouco, & sanctæ indiuiduæ Trinitati, me bello, maledictis, interdictis, execrationi-

bus,& demum quibuscunque rebus potero Turcos Christiani nominis hostes sauissimos persecuturum. Admirati sunt omnes, qui aderant, quòd pontificatus nomen sibi desumpsisset ante adeptam dignitatem, quodque homo senex ac ferè decrepitus, tantum animi haberet. Vt autem quod promiserat, re ipsa præstare posset, prædicatores per totam Europam statim misit, qui omnes Christianos in Turcos animarent, quique facultatum aliquid & opum suarum ad tantam expeditionem conferrent. Ex his autem facultatibus ad sedecim triremes Romæ ædificatas in hostem misit, patriarcha Aquileiensi præfecto, qui triennio maritima hostium Asianorum vexauit, insulas quasdam cepit, ac magnas calamitates hostibus intulit. Alphonsus autem rex & Burgundiæ dux crucis signum suscipientes, ituros se quoque in hostem profitebantur, vel armatos milites eò missuros. Verùm vt res vno impetu mota est, ita etiam facilè resedit, principibus ipsis ob voluptatem rem tantam & magnam gloriam parituram omittentibus. At verò dum pontifex ipse in basilica Lateranensi coronaretur, duo milites, quorum alter sub comite Auerso, alter sub Neapolione Vrsino diuersarum partium ducibus militabat, de adolescente armigero contendentes, ita se mutuis vulneribus confecêre, vt vterque statim perierit. Hanc ob rem Neapolio factionem Vrsinam ad arma conuocans, ædes, vbi comes Auersus diuertere consueuerat, diripuit, aberat tum comes. Ad Lateranum itaque iturus Neapolio, vt comitem adoriretur, ægrè à Latino fratre, & à camerario pontificis retentus est. Non poterat certè sine magna vrbis calamitate eò proficisci Neapolio, cum tota Columnensium factio, quæ comiti fauebat, iam in armis esset. Miserat & ad vtrumque pontifex Ioannem Baruncellum, & Lælium de Valle aduocatos consistoriales, *qui pacem* inter eos componerent: atque hoc modo auctoritate pontificis sedata sunt omnia, non tamen vetus simultas inter eos sublata est. Bello enim sæpius inter se concertarunt cum magno suorum incommodo. Pontifex autem ad transigenda negotia pontificia animum adijciens, B. Vincentij Hispani ordinis prædicatorum, & B. Emundi Anglici memor, eos in sanctos retulit: ob eamque rem supplicationibus Deo gratias egit, ab Ecclesia Mineruæ vsque ad sanctum Petrum continuato magno cleri ac populi Romani apparatu. Verùm ne quid ad disturbandam ecclesiæ quietem deesset rustici quidam Palumbaræ oppidi, quod in Sabinis est, extorres anteà à Iacobo Sabello loci domino facti, domum redeuntes, duobus Iacobi filijs obtruncatis, ecclesiæ oppidum ipsum se dedituros polliciti sunt: quod non modo Callistus renuit, verùm etiam eò Cardinalem Columnensem misit, qui in gratiam Iacobi eos redigeret. Tum verò Neapolio veritus, ne Cardinalis Palumbaram suo nomine occuparet, eò cum militibus suis profectus, locum ipsum aliquot dies obsedit. Verùm superueniente Matthæo Poiano & Francisco Sabello ac plerisque alijs militum ductoribus pontificis ac Cardinalis Columnensis mandato, soluta obsidione Palumbaram ingressi, ad viginti rusticos ex his potissimùm, qui tumultum concitauerant, laqueo interemptos membratim diuisere, cæteris exemplum daturi, ne in dominos suos tam grande facinus molirentur. Apparente deinde per aliquot dies cometa crinito & rubeo, cum mathematici ingentem pestem, caritatem annonæ, magnam aliquam cladem futuram dicerent, ad auertendam iram Dei Callistus aliquot dierum supplicationes decreuit, vt si quid hominibus immineret, totum id in Turcos Christiani nominis hostes conuerteret. Mandauit præterea, vt assiduo rogatu Deus flecteretur, in meridie campanis signum dari fidelibus omnibus, vt orationibus eos iuuarent, qui contra Turcos continuò dimicabant. Crediderim tum ego precibus omnium Christianos ad Belligradum contra Turcos dimicantes duce Ioanne Vaiuoda viro clarissimo, assante etiam

Cur in meridie campanæ sono Deum salutemus.

etiam Ioanne Capistrano ordinis Minorum, crucemque pro vexillo hostibus inferente, eos Bellogradum oppugnantes ingenti clade superasse. Ad sex enim hominum millia ex hostibus interfecta sunt, cum parua nostrorum manu, vt Caruaial sancti Angeli Cardinalis, ad pontificem & ad Dominicum Capranicum sanctæ crucis cardinalem scripsit: hostium quoque commeatus omnes, ad centum & sexaginta bombardæ captæ sunt, qua clade perterritus Turcus, Constantinopolim properè se recepit. Actum de crudelissimo genere tunc certè fuisset, si Christiani principes omissis intestinis bellis & odijs, terra ac mari tantam victoriam prosecuti fuissent, quemadmodum Callistus prædicabat & monebat. Verùm his resumptis viribus & Trapezon prius imperatore interempto, & Bosinam deinceps rege capto atque interfecto, posteà cepit, admonentibus Christianos omnes his, qui rerum experientia & locorum cognitione tantam cladem à longè tanquàm è specula quadam præuidebant. Non cessabat Callistus litteris & nuncijs principes Christianos adhortari, vt in tanto malo oculos aliquando aperirent, frustrà remedia deinceps quæsituros, vbi iam hostis inualuisset. Ecce autem, dum vir bonus hæc meditatur & prædicat, Iacobus Picenninus à Venetis discedens, cum magno equitatu ac peditatu in agrum Senensem hostili animo descendit, repetens à Senensibus aliquot millia nummûm aureorum, quæ, vt dicebat, patri Nicolao, qui eorum auspicijs quondam militauerat, ipsi meritò debeant. Senenses autem suæ reipub. consulturi, omnes Italiæ principes ex fœdere in auxilium vocant: maximè verò pontificem, qui eos primò admonuit, vt ne quadrantem quidem Iacobo darent, deinceps verò & milites suos contra Picennum ipsum milit, ac principes Italiæ adhortatus est, vt idem ipsi facerent, ne aliquod graue incendiũ in Italia excitaretur, quod nõ ita facilè extingui posset. Veriti omnes, ne id certè eueniret, quod pontifex prædicabat, auxilia properè Senensibus misêre. Solus autem Alphonsus, qui Iacobo fauebat hominemque ad se vocauerat, eius benevolentiæ memor, quam anteà cum patre Nicolao Picennino contraxerat, Senensibus ex fœdere auxilio non fuit, immò verò & comitem Petilianum in Senenses ita concitauerat, vt tanti mali prima causa inde exorta videatur. Verùm superuenientibus auxiliaribus copijs, tum à Francisco Sforcia, tum à Venetis, eò redactus est Picennus aliquot prœlijs, si non fusus, ac mutilatus & debilitatus, maximè verò ad Orbetellum, vt consensis Alphonsi triremibus, quæ ad hominem missæ sunt, rerum omnium inopia laborantem, in regnum tanta re frustrà tentata, profectus sit. Quare & Callisti & sociorum opera atque auxilio Senenses magno periculo liberati sunt, qui non minus intestino, quàm externo bello laborabant cùm non deessent ciues quidam, qui spreta libertate, factionem Alphonsi sequerentur, quorum etiam opera tantum bellum concitatum crediderim. Sed ciues benè sentientes, aut pulsis, aut cærere, nunc etiam & quidem diligenter tuentur: animaduertere & tum acerrimè in militarem licentiam transfugas, interfecto Giberto Corrigia, eiusque milite in prædam dato: paululum quoque abfuit, quin idem etiam Sigismundo Malatestæ acciderit, qui tum eorum stipendio militabat, quique & bellum in longum ducebat, & prædam ex agris eorum non aliter abigebat ac si hostis esset. Eodem quoque anno tantus in regno Neapolitano terræmotus exortus est nonis Decembribus, vt, & multa templa, & plures ædes cum magno hominum, ac pecorum interitu corruerint, maximè verò Neapoli, Capuæ, Caietæ, Auersæ, cæterisque veteris Campaniæ vrbibus, quarum ruinas ego cum maxima admiratione deinceps inspexi, dum cernẽdæ vetustatis studiosius eò me contuli. Repetebat tum votum Alphonsus tertio quoque verbo,

quod in Turcos fecerat, & se quòd vouerat, breui facturum dicebat: verùm nec ... quoque impelli ad sanctem militiam potuit, adeò erat illecebris Neapolitani regni ... retitus. Calliſtus autem ſedatis Italiæ rebus, nouem Cardinales creat: quorum duo ex ſororibus fuere eius nepotes, Rodoricus Borgia, & Lucius Ioannes, cognomento Millanus ex ſorore nepos. Aeneam quoque Senenſem epiſcopum Cardinalem creauit, cuius opera in componenda Italiæ pace, dum Senenſes bello vexarentur, vſus fuerat. Verùm mortuo comite Taliacocij, quem ſuperiore anno pontifex vrbis praefectum creauerat, ſtatim inter Auerſæ comitem & Neapolionem Vrſinum orta diſſenſio eſt, cùm Auerſæ comes Monticellum non longè à Tiburę poſitum occupaſſet, quòd diceret eam hæreditatem ad nurum ſuam pertinere comitis filiam, contra inſtaret Neapolio, id ſuum eſſe debere iure hæreditario, quippe cùm comes ipſe ex gente Vrſina haberetur. Ex altercatione autem duorum de hæreditate inter ſe, armis etiam concertantium, maxima damna populus Romanus tum certè perpeſſus eſt. Verùm compoſita hac etiam controuerſia, iuſſo vtroque armis diſcedere, Calliſtus Borgiam nepotem ſuum & vrbis præfectum creauit in locum demortui comitis, & eundem militibus eccleſiaſticis præfecit, quo facilius barones vrbis Romæ in officio contineret. Mortuo verò non ita multò pòſt Alphonſo, hærede legitimo ... rente, tanti animi Calliſtus fuit, vt regnum illud repetere ſit auſus, dictitans id ad ... dem apoſtolicam Alphonſi morte iure feudatario deuolutum eſſe. Parabantur iam vtrinque arma: nec Ferdinandus Alphonſi hæres animos hominis contemnebat. Norat enim hominis ingenium & animi eius amplitudinem. Verùm eius mo... te diſtulbata ſunt omnia, & tanto metu Ferdinandus liberatus eſt. Moritur autem Calliſtus pontificatus ſui anno tertio, menſe tertio, die decimoſexto; ſepeliturque ... Vaticano ad ſiniſtram baſilicæ ſancti Petri in templo Rotundo, quod ſanctæ Mariæ in febribus dedicatum eſt, Nicolai impenſa anteà reſtitutum. Moritur etiam non multò pòſt Borgias, nepos qui in ciuitatem veterem confugerat, Vrſinæ familiæ odia declinans, quæ ipſe contraxerat, dum alteri factioni magis fauet. Calliſtus autem in omni vita vir integerrimus eſt habitus, ſed hæc eius præcipua laus eſt, quòd dum epiſcopus eſſet aut Cardinalis, beneficium aliquod in commendatione nun... quàm voluit, dicens ſe vna ſponſa, & quidem virgine contentum eſſe, hoc eſt, eccle... ſia Valentina, vt ius pontificium mandat. Eleemoſynas præterea pauperibus Chri... ſti, & ſeruis Dei frequentes dabat, tum publicè, tum priuatim. Virgines pauperes ... lata dote maritis collocabat. Nobiles ad inopiam redactos, ſua impenſa in vita ... nebat. Vtebatur & munificentia erga principes quando opus erat: maximè verò e... ga eos, qui nomen Chriſtianum auctoritate & opibus ſuis iuuare poterant. Ad Vſun... caſſanum, Perſarum & Armeniæ principem, ad regem Tartarorum Ludouicum Bu... nonienſem ordinis ſancti Franciſci fratrem, miſit cum multis & magnis muneribus ... eos in Turcum excitans, qui perſuaſu hominis & magnas Turcis calamitates intulerit, & oratores ſuos, quos ad Calliſtum deſtinauerant, ad Pium pontificem demùm mi... ſit: quos certè cum admiratione, tum ob interualla locorum, vnde venerant, tum ... propter habitum noſtris oculis inſuetum inſpeximus. Ferunt Vſumcaſſanum, ... peratis perſæpè hoſtibus ad pontificem ſcripſiſſe, ſe quidem victoriam ex hoſte re... portaſſe ob preces ab eo ad Deum habitas, eiusque beneficij diuini potius quàm hu... mani ſe aliquando memorem futurum. Inchoata hæc amicitia à Calliſto eſt, quam nunc conſtanter Chriſtiani cum ipſo principe retinent, qui Turcum continuis præ... lijs vexat. In ædificijs autem paruos ſumptus fecit, quòd ei parum viuere licuit; quodque

quodque pecunias in vsum tanti & tam periculosi belli colligebat. Restituit solum sanctæ Priscæ in Auentino templum, & mœnia vrbis dirupta ac ferè solo æquata. Aulæa quædam auro intertexta ab eo empta cernuntur. In victu suo parcus est habitus, in sermone modestissimus. Facilis aditu quantum ei per ætatem licebat: iam enim octogesimum attigerat annum, nec tamen de studijs suis quicquam remiserat. Legebat ipse, aut legentes audiebat, si quid in tanto rerum fastidio ei temporis supererat. Officium transfigurationis Domini nostri Iesu Christi ipse composuit, iussitque eo modo atque cum his indulgentijs celebrari, quibus celebritas corporis Christi in precio haberetur. Oratores ad se venientes mira beneuolentia complectebatur: quorum precibus aut postulatis ab honesto discedere nunquàm voluit. Hanc ob rem cum Alphonso simultates exercuit, quòd is peteret episcopatus interdum his dari, quibus vel propter ætatem, vel ignorationem tum litterarum, tum rerum humanarum, committi nequaquàm debebant. Moriens autem Callistus, centum & quindecim millia nummûm aureorum reliquit, quos in vsus bellicos contra Turcos comparauerat. Dum autem Callisti funus celebraretur, moritur & Dominicus sanctæ crucis Cardinalis, & summus pœnitentiarius, vir quidem grauis ac sapientissimus: sepeliturque in templo Mineruæ bonis omnibus præ dolore lachrymantibus.

ALFONSVS Borgia ex Castello Valentinæ Diœcesis Sciatiua patre Iohanne, genere nobili ortus, & omnibus liberalibus artibus instructus, Ex Onuphrio. Episcopatum Valentinum iuuenis adeptus est. Alfonsi Regis Legatus ad Eugenium Papam IIII. missus, ab eo Presbyter Cardinalis tt. SS. Quatuor Coronatorum denunciatur. Mortuo Nicolao V. Romæ, in palatio Vaticano à XIII. Cardinalibus summus Pontifex, V. Idus Aprilis, anni MCDLV. creatus, & apud S. Petrum coronatus, sedit Imperatore Cæsare Frederico III. Augusto, annos III. menses IIII. Pontificatu inito bellum Turcis indixit, ad XVI. triremium classe, Duce Ludouico Cardinale Aquileiensi Legato, maritima hostium loca impugnauit, & toto quo vixit triennio multis eos cladibus afflixit. Sed & terrestri bello magni bello Iohanne Vaiuoda Duce, adhortatore Iohanne Capistrano Minorita superati, circiter LX. millia hominum amiserunt. Mahometes Tyrannus saucius fuga salutem quæsiuit. Ea victoria Pontifex festum S. Transfigurationis D. N. IESV CHRISTI, VIII. Idus Augusti instituit, Solennes supplicationes habuit. Mortuo Alfonso Rege sine legitimo hærede, Neapolitanum regnum repetijt, repugnante Ferdinando. Dum arma Pontifex pararet, octuogenario maior, VIII. Idus Augusti, anno MCDLVII. rebus humanis eximitur: Cardinalibus IX. duabus Ordinationibus creatis. Vacauit sedes dies XII. Ipse in Sacrario Sancti Petri marmoreo tumulo sepultus est, sine vllo Epitaphio.

PIVS II.

PIVS secundus, Aeneas cognomento Picolhomineus anteà vocatus, natione Italus, Senis oriundus. Corsiniani ortus, patre Siluio, matre Victoria, Pon. p. 19. patrum omnium consensu pontifex creatur tertiodecimo calendas Septembris millesimo quadringentesimo quinquagesimooctauo. Nam pater eius à plebe Senensi cum reliqua nobilitate è republica deiectus, & ad fundum gentilicium

licium Corsinianum vallas Vrciæ oppidum se conferens infantem eo loci ex vxore suscepit. Nato puero, Aeneas Siluius nomen pater indidit. Puerpera autem per quietem visa est sibi infantē cum mitra parere, quæ (vt pronæ semper in peius mentes hominum sunt) verita est, ne somnium illud puero & familiæ ignominiam portenderet: neque anteà huiuscemodi suspicione leuari potuit, quam postea intellexerit filium Tergestinum episcopum designatum fuisse: quo nuncio omni prorsus metu liberata, immortali Deo gratias egit, quòd defunctum meliori fato, quàm ipsa conestauerat, filium sibi videre contigisset. Prius tamen cùm iam per ætatem discere aliquid potuisset, Corsiniani singulari memoria & summa docilitate grammaticam didicit: parcè adeo ac duriter vitam ducens, vt omnia ruris officia ob inopiam adire coactus. Annum verò decimum & octauum agens, Senas proficiscitur: vbi à necessarijs & cognatis adiutus, poëtas primò, mox oratores audiuit: quibus facultatibus tùm ingenio & diligentia valuit, vt breui præclara poëmata Latina & Etrusca linguæ ediderit, ludens credo in amorem, quo ætas illa maximè conflictatur. Inde verò ad ius ciuile se contulit: quod profectò non ita multò pòst deserere coactus est. Orto namque inter Senenses & Florentinos bello, caritatem annonæ veritus & nobilitatem plissimum virum Dominicum Capranicum, qui tum Senis iter faciens, ad Basileense concilium proficiscebatur, questum iniurias ab Eugenio pontifice sibi illatas propter denegatum galerum Cardinalatus insigne, quo etiam absentem Martinus ob eius virtutem, & integritatem meritò donauerat. Huius igitur contubernio vsus, post longos itineris labores superatis alpibus cœlo vicinis, & congelatis niuibus *opertis*, peinferni pontem, Lucernæ lacum, Heluetiorum campos, Basileam tandem peruenit. Quo in conuentu, etsi multa negotia Aeneæ Dominici secretario obuenerint, semper tamen est aliquid otij suffuratus, quod litteris traderet. Dominicum deinceps paupertate & inopia circumuentum, quippe cui beneficiorum & paternæ hæreditatis prouentum omnem Eugenius denegabat, relinquere non sine lachrymis coactus, Bartholomæum Nouariensem episcopum secutus, quo cùm Florentiam, vbi Eugenius pontifex erat, peruenit. Sed hunc quoque in iudicium ob crimen læsæ maiestatis ab Eugenio accersitum, Aeneas relinquere impellitur, Nicolaum sanctæ crucis Cardinalem secutus, patrem certè optimum, ac omnium opinione sanctissimum, qui Attrebatum profectus Eugenij iussu, vbi conuentus Gallorum principum habebatur, pacem inter ducem Burgundiæ, qui cum Angelis sentiebat, & regem Francorum composuit. Redeunte autem in Italiam Nicolao, quem Veneti ac Philippus Mediolani dux auctorem componendæ pacis requirebant, Aeneas non admodum Eugenio gratus Basileam proficiscens, magno semper in honore apud omnes est habitus. Fuit enim scriba in synodo illa celeberrima, & litterarum apostolicarum abbreuiator, Duodecimuir, qui magistratus in tanto conuentu censorius habebatur. Nihil enim publicè per quempiam agi poterat, nisi horum grauissima auctoritas interesset: & si qui admissi ad consultandum de rebus conciliaribus minimè idonei habentur sunt, horum iussu senatu mouebantur. Erant in eo concilio quatuor conuentus, qui deputationes more aulico vocabantur, apud quos de fide, de pace, de reformatione de communibus, agebatur. His magistratibus singuli præsidentes singulis mensibus præficiebantur. In deputatione fidei, cui Aeneas erat adscriptus, sæpè præsedit. Inde collatores beneficiorum bis quoque electus in eo autem conuentu persæpè orauit, sed illa eius oratio egregia & elegãs est habita, qua in eligẽda cõcilij sede idonea, Auinionē,

Vtiq;

Vtini, Florentiæ, Papiam anteferendam ostendit, rerũ opportunitate, situ loci, ædium priuatarum magnificentia, cæli benignitate & clementia, commoditate rerum omnium, quæ vrbi possunt importari liberalitate Philippi ducis. Cùm verò aliquid per nationes agendum erat, vnus semper ex Italica deligebatur, qui rebus agendis præesset, tanta erat in homine morum facilitas, & ingenij dexteritas. Legationes verò plures concilij causa obiuit, Argentinam tertio, Tridentum semel, Constantium secundo, Francofordiam semel, in Sabaudiam iterum mittitur. Designato autem post longas consultationes concilij in pontificem Felice, Eugenioque excluso, cùm octo viri ex vnaquaque natione deligerentur, quibus summa potestas in rebus conciliaribus permitteretur, Aeneas pontificis secretarius, magistratum illum vltro oblatum renuit. Orator deinde ad Fridericum imperatorem à Felice missus, tantum dexteritate ingenij apud hominem valuit, vt eum corona poetica donatum, in amicos & protonotarium receperit; ita eos Germani appellant, quos principes secretis adhibent. Relatus deinde in senatorium ordinem, quem princeps in rebus grauibus consulit, tantum valuit doctrina & auctoritate, vt facilis in quauis re ad ingenium pertinente primus haberetur, licet æmulos & obtrectatores multos habuerit. Interim verò cùm de abolendo schismate inter Eugenium & imperatorem agi cœptum esset, eiusque rei causa ad pontificem Aeneas proficisceretur, Senis aliquandiu moratus, à suis vehementer rogatur, ne ad Eugenium proficisceretur: veriti enim sunt, ne in eum pontifex grauiter animaduerteret, quòd eius auctoritas in Basileensi concilio ab Aenea epistolis & orationibus persæpè impugnata diceretur. At homo constans sua innocentia fretus, spretis cognatorum precibus, Romam proficiscens, se primum apud Eugenium eleganti oratione purgat, quod eorum auctoritatem secutus esset, quorum sententia Basileense concilium fuerat approbatum. Deinde verò his de rebus cum eo agere cœpit, quarum gratia ab imperatore venerat. Missis deinde in Germaniam duobus ab Eugenio oratoribus, quorum alter Thomas Sarzanus fuit, alter verò Ioannes Caruaial; tandem horũ etiam id rebus, non verbis tantum appareret, imperator Aeneam ipsum Romam mittit, qui Eugenio publicè diceret, se ac Germanos omnes in humanis diuinisque ei deinceps obtemperaturos. Mortuo autem eo tempore Eugenio, dum alter pontifex in locum demortui suffragijs patrum deligitur, Aeneas conclaui præfuit: nullus enim orator tum in vrbe erat tanto munere dignior. Creato autem Nicolao pontifice, accepta abeundi venia, dum ab Eugenio subdiaconus creatus, iter in Germaniam facit, episcopus Tergestinus moritur, in cuius locum Aeneas, se quidem inscio à pontifice & imperatore suffectus est. Philippo præterea Vicecomite sine hærede mortuo à Cæsare ad Mediolanenses orator mittitur. Apud quos orationem habuit de imperio vrbis hæreditario, deque fide seruanda: cui quidem si populus ille obtemperasset, adhuc fortasse libertate vteretur. Secundo verò ad eos rediens, extrema quæque ob libertatem patientes, obsidente Mediolanum Francisco Sfortia, vrbem ipsam cum maximo discrimine ingreditur, relictis ad Nouocomum collegis, quos timor ab officio deterruerat. Inde autem re infecta abiens, imperatoris mandato ad Alphonsum Aragoniæ regem proficiscens, episcopus Senensis, vnde originem ducebat, à Nicolao creatur. Composita deinde inter Alphonsum & imperatorem affinitate, ad hominem in Germaniam rediens, eum semper adhortatus est, vt primo quoque tempore in Italiam ad accipiendam Imperij coronam proficisceretur. Vnde Fredericus iter in Italiam ingressus, Aeneam præmisit, vt Leonoræ vxori è Lusitania vel Portugallia, vt nunc dicitur, ad Hetruscum littus peruenturæ honoris gratia obuiam fieret. Qui vbi Senas

perue-

peruenit, non diu in vrbe moratus, populo suspectus esse cœpit, ne aduentante imperatore pulsis popularibus optimates reipub gubernandæ præficeret. Aeneas igitur vt populum suspicione leuaret, Thalamonem, quò Leonoram peruenturam putabat, proficiscitur: non tamen ob eius discessum quieuére popularium animi. Relegata namque per agros ad tempus omnis nobilitas est, cui paulò pòst vt mutabiles sunt popularium mentes, redeundi in vrbem potestas facta est, cognita imperatoris integritate & Aeneæ modestia. Is verò Pisas contendens, quò Lusitanos applicuisse intellexerat, puellam vni sibi creditam ad imperatorem, qui tum Senis erat, perduxit. Romam deinde tum proficiscens, & priuatim & publicè (dum Cæsar corona imperij donaretur) egit omnia. Imperator præterea ad Alphonsum salutandi hominis causa iturus, Ladislaum regium adolescétem, quem Pannonij & Boëmi furtim ab eo ducere sæpè tentauerant, Romæ sub tutela & custodia Aeneæ, qui plurimam fidem præstabat, reliquit. Imperator autem Romam iterum rediens, cùm gratias pontifici egisset, Ferrariam proficiscitur, Borsioque Estensi Mutinæ duce creato, vbi Germaniam attigisset, Aeneam statim ex mandato pontificis cum summa potestate oratorem in Boëmiam & omnes Austriæ ciuitates mittit. orta nanque erat inter eas & imperatorem controuersia pro Ladislao rege, quem illæ ad se mitti postulabant. Sublata autem tanta controuersia, ac pace inter vtrosque composita, Aeneas haud ita multò pòst ad conuentum Ratisponensem mittitur, vbi imperatoris vices gerens, præsente Philippo Burgundiæ duce, & Ludouico Baioariæ, de immanitate Turcorum, & de calamitate reip. Christianæ tanta contentione dixit, vt omnibus gemitum & lasibrymas excusserit: præcipuè autem Philippum Burgundum ad eam expeditionem adeò animare visus est, vt bellum statim omnium consensu decerneretur: quod posteà omissum est eorum ambitione & stultitia, qui cuncta sibi deberi putabant. Aeneas verò ingrauescente iam ætate, tædio laborum ac diutina inter exteras gentes peregriuatione fessus, redire Senas ad lares patrios instituerat: quem tamen facilè imperator, à sententia mouit, cùm diceret, sibi in animo esse, Turcis ipsis bellum inferre. Missus itaque ob eam rem ad Francofordiensem conuentum Germanos principes, qui ex tota prouincia eò conuenerant, grauissima & longa oratione ad bellum periculosum & necessarium multis rationibus adhortatur. Visus est quidem omnes vehementer commouere. Verùm hoc natura compertum est, eorum animos citò residere, quorum affectus facilè mouentur. Tertius item eadem de re in Noua ciuitate conuentus habetur, in quo Aeneas mirificè annixus pedibus & manibus est, vt aiunt, rem ex sententia perficere: priuatim & publicè vnumquenque ad id bellum cohortando, quo ita Europæ, principum ac populorum libertas, dignitas Christiani nominis continetur. Nec aberat à spe perficiendæ rei, cùm subitò nunciatum est Nicolaum pontificem è vita migrasse, cuius in morte disturbata sunt omnia: nam & conuentus soluitur, & Germani rerum nouorum cupidi, persuadere imperatori annixi sunt, ne pontificibus amplius obtemperaret, nisi quædam ad pragmaticam tendentia ab ipsis prius impetrassent, quòd dicerent Germanis longè peiorem conditionem esse, quàm vel Gallis vel Italis: quorum serui, Italorum in primis, ni res immutarentur, meritò elle dicebantur. Nec certè procul abfuit, quin imperator tumultuantibus obsequeretur. Quò minus autem id fieret, grauissima Aeneæ auctoritas intercessit: cuius haud fuit apud Cæsarem sententia, Inter principes etiam de magnis rebus inter se dissidentes, pacem aliquando & amicitiam componi posse. At inter principem & populum immortale odium semper interuenisse: quare dicebat, satius sibi videri cum pontifice sentire, quàm eorum cupiditatibus obtemperare, quorum mentes non ratio

ne, sed appetitu & cupiditate ducuntur. Motus hac ratione imperator, spreta populorum postulatione, Aeneam oratorem deligit, qui ad Callistum mitteretur. Is audaudato quantum satis erat vtroque, tota eius oratio fuit de bello Turcis inferendo: adeò erat ad eam rem animatus. Videbat enim vir sapientissimus id, quod posteà vsu accidit, barbaros victoria elatos, occupata Græcia non quieturos. Inde verò ad pacem Italiæ conuersus, qua perfecta, bellum Turco inferri posse existimabat, pontificem ad eam rem vehementer adhortatur. Premebantur tum Senenses comitis Petiliani & Iacobi Picennini armis, qui Alphonsi potius quàm proprijs auspicijs bellum illud gerebant. Vt igitur omnis belli vis extingueretur, Aeneas iussu pontificis & ciuium suorum rogatu, Neapolim ad Alphonsum proficiscitur: quò etiam totius fere Italiæ legati de pace acturi conuenerant: quibus cùm certè vsque ad eam diem ea de re nil adhuc actum erat. Verùm superueniente Aenea, tum demùm sibi de pace conuenturum dixit: quando is quidem quem vnicè diligebat, ad se ob eam rem accessisset. Impetrata itaque pace, ac liberata ab hoste patria, apud Alphonsum, cuius familiaritate plurimum delectabatur, aliquot menses fuit, quo tempore seruata oportunitate hominem eleganti & copiosissima oratione, ad bellum maritimum orientalibus inferendum perpulit. Inde verò Roma abiens, iter in patriam facturus, à Callisto pontifice retentus est, à quo etiam non multò pòst patrum omnium consensu in numerum Cardinalium refertur. Apud Callistum verò tantæ auctoritatis & gratiæ fuit, vt hominem impulerit oratores ad Senenses mittere, qui tum ciuili discordia laborabant, vt populum tumultuantem ad pacem & concordiam adhortarentur. At verò dum in balneis Viterbianis valetudinis causa esset, historiamque Boemicam inchoasset, mortuo Callisto Romam statim redijt: cuius expectatio tanta fuit, vt magna pars populi Romani officij causa obuiam progressa, hominem, quasi diuinarent, vt pontificem salutant. Ad hunc enim consensu omnium pontificatus defe-rebatur. Ingressus itaque conclaue, patrum omnium suffragijs pontifex maximus, vt dixi, creatur. Accepta deinde pontificia corona, qua tertio nonas Septemb. pontificali apparatu basilicam Petri ingressus est, cùm Deo immortali gratias egisset, se totum confirmata prius ecclesiæ ditione, ad curam reipub. Christianæ conuertit. Nam & bellum ante eius pontificatum in Vmbria exortum, Iacobo Picennino duce ferum nouarum cupido, statim eo pontifice sublatum est, Assisium & Nuceria ab hoc rerecepta. Inter Ferdinandum regem & Sigismundum Malatestam, quod difficillimum factu videbatur, compositæ induciæ, quò Mantuam omnibus, vbi communem Christianorum conuentum indixerat, tutò proficisci liceret. Creato autem principe Columnensi vrbis præfecto in locum demortui Borgæ, relictoque Romæ legato Nicolao Cusa sancti Petri ad vincula cardinali, media hyeme ab vrbe discedit, per eas ciuitates iter facit, quæ ciuili discordia ad bellum potius quàm ad pacem spectare videbantur, populos ad concordiam & quietem adhortatur. Mantuam postremò vndequaque ventum est. Magnus aderat principum numerus, magna legatorum vis. Ex tota enim Europa nulla natio, gens nulla fuit, quæ non aut principes, aut legatos eò miserit. Actum denique est in illo celeberrimo conuentu, Pio ipso dicente, vt bellum communi omnium decreto Turcis indiceretur. Dictæ sententiæ, qua id ratione geri posset. Propositum periculum, quod ceruicibus Christianorum imminebat, motæ sunt omnibus lachrymæ, cùm eorum calamitates exponerentur, qui à barbaris in grauissimam seruitutem quotidiè abducebatur. Incensi animi, cùm ostenderet Turcos occupata Græcia & Illyrico, interiorem Europam penetraturos.

Nil

Nil est certè ab eo prætermissum, quod ad mouendos Christianorum animos pertineret. Magna quidem in dicendo Pij laus fuit, quòd, cùm sæpius ijsdem de rebus loqueretur, diuersa semper visus est dicere: tanta erat in homine elegantia & copia. Galorum queremonias & calumnias Renati regis, quòd eundem corona regia donasset, tribus actionibus acerrimè confutauit. Agebantur hæc in Mantuano conuentu, cum tota ferè Europa relicto externo bello, ad intestinum animos atque arma conuertit. Surgunt Germani, partim in seipsos, partim in Pannonios: quorum opera tãtum tamque necessarium bellum magna ex parte confici potuisset. Excitatur Britannia duplici factione: quarum altera veterem in insula regem, altera nouum, fugato vetere, retinere conatur. Surgunt præterea Hispani Barchinonésibus auxilio futuri: quos Aragoniæ rex Gallorum armis adiutus, bello premebat. Et ne quid ad disturbanda omnia deesset, Italia Europæ caput, relicto externo bello, ad intestinum animos atque arma conuertit. Gerebatur tum bellum in Apulia, quo Ioannes Renati regis filius, Ferdinandum regno pellere conabatur. Hinc duplex factio in tota prouincia exorta est, cum ij Ferdinando, illi Renato fauerent. Pius itaque omisso Mantuano conuentu, ad sedandos motus in Etruriam rediens, Viterbium ab aduersa factione per fraudem occupatum, haud magno negotio recipit. Picentes ob fines domesticos acerrimis bellis exagitati partim ratione, partim metu ad pacem rediguntur. Vmbros simili contentione distractos, ac magnis cædibus oblitos & fœdatos, auctoritate sua tandem sedauit. Senensium rempublicam sublatis seditionibus omnibus, quibus triennio ante laborauerant, constituit. Exules quosdam, viros certè præclaros, in patriam restituit. Nobilibus reipublicæ administrationem reddidit: in Sabinorum verò *perfidiam* animaduersum est, quòd hostem publicum commeatu & transitu iuuissent. Romæ grauissimos tumultus sicariorum repressit, capto cum aliquot socijs Tiburtio Angelo Massiani filio: quem diximus à Nicolao ob coniurationem interemptum, & laqueo ad fenestras Capitolij suspensum: quòd ausi fuissent templum Pantheon occupare, atque inde tanquàm ex arce in optimum quenque grassari. Tyrannos quosdam ad res nouas spectantes, è finibus ecclesiæ bello submouit, neminem vnquam bello attigit, ad quem legatos non prius miserit, si quo modo ad sanitatem rationibus adduci posset. Fredericum Vrbinatem copiarum suarum ducem, Alexandro Sfortia in Marios missit, qui Iacobum Picenninum remoraretur à Renato mercede conductum, ne in Apuliã ad Gallos Ferdinandum bello vexantes transiret. Ferdinando autem ad † Satrianum fugato, auxilio fuit, quò minus regno spoliaretur: veritus, ne si Galli regnum occupassent, victoria elati, libertatem Italiæ subuerterent. Legatorum à Gallis venientium minas & pollicitationes, quibus se à Ferdinando ad Renatum traducere conabatur, facilè contempsit: Sigismundi Malatestæ ecclesiæ Romanæ vectigalis furorem rabiem, censuris & armis compressit. Is enim spreto fœdere, quod inter se & Ferdinandum fuerat à pontifice ictum castella omnia ob seruandam fidem data, contra ius fasque vi cepit. Legatum ecclesiæ Romanæ ad † Nidastrem fugauit, Picentibus bellum intulit. Huius verò rabies sequenti anno ad Senogalliam Frederico Vrbinate & Nicolao Vrsino ducibus, graui prælio compressa & castigata est, recuperata Senogallia. Expugnatum fortunæ fanum Nicolao Pistoriensi Cardinali sanctæ Ceciliæ legato, ac magna pars Ariminensis agri ei adempta est, ne posset aliquando ad rebellionem spectare. Pugnatum est præterea non ita multò post à Ferdinando pari felicitate ad Troiam Apuliæ oppidum, quo prælio princeps Tarentinus ac plerique alij qui nouarum rerum cupidi Gallica sequebantur arma, adeo sunt perterriti, vt supplices à rege pacem petentes, in eius amicitiam redierint ferè omnes præter paucos, quos

Sarnum.

Midastu rem.

posteà rex bello insecutus, aut regno expulit, aut ad sanitatem redegit. Pius autẽ duobus maximis ac grauissimis bellis liberatus, expeditionem Asiaticam, quæ in Mantuano conuentu regum ac principum ambitione & auaritia fuerat omissa, repetit: socios belli Vngariæ regem, Philippum Burgundiæ ducem ac Venetos, quòd hi promptiores ad eam rem esse viderentur, sibi adiungit. Oratores & nuncios cum literis apostolicis ad gentes & nationes Christianas mittit, qui principes omnes, qui populos ad tantum bellum tamque necessarium adhortarentur. Ipse interim Senas proficiscitur, ituruus vbi ei per anni tempus liceret, ad balnea Petriolana, quæ potissimùm eius ægritudinem lenire videbantur. Ibi autem cognoscit Philippum Burgundum, qui semet venturum cum milite & classe vouerat, à tanta pollicitatione destitisse. Intelligit præterea multos esse principes ac populos, non exteros modò, sed Italos quoque, qui ambitione & liuore rem tantam disturbare conarentur, quia eos viderent nobilissima præmia reportaturos, qui tantam belli molem subirent. Hos autem (vt pontificem decuit) ad sanitatem reducere conatus est. Relictis verò balneis, ad vrbem proficiscitur: vbi vehementi dolore pedum & febre dies aliquos laborauit: qua ex re factum est, vt nonis Iunij, quemadmodum publico decreto enunciauerat, Anconæ esse nequiuerit. Delinita autem aliqua ex parte ægritudine, oratores à rege Gallorum & Burgundiæ duce venientes, eiusque moram excusantes audit. Vocatis deinde ad se partibus cardinalibus, regi Boëmiæ de fide catholica malè sentienti diem dicit: inde ab vrbe discedens, per Sabinos, Vmbros, Picentes, Ancona lectica iacens defertur. In itinere autem magnam vim hominum ex Germania, Gallia, Hispania venientium ad bellum Turcis indictum offendit: quorum magnam partem absolutam peccatis, Germanorum potissimùm in patriam remisit, quòd minus idonei bello gerendo essent: quodque etiam belli impensam, vt in literis apostolicis continebatur, secum non detulissent. Dum classem, quæ passim in portubus superi inferique maris ad tantum bellum fuerat ædificata; dumque Venetorum ducem belli socium Anconæ expectat, diutina & lenta febri afflictatus, moritur anno sexagesimoquarto supra quadringentos & mille, septimodecimo calendas Septembris, horam circiter tertiam noctis: anno verò pontificatus sexto, diebus sex minus. Tantæ autem constãtiæ & fortitudinis fuit, vt tota ægritudine, graui quidem & longa, occupationes intelligendi, causas diuersarum gentium audiendi, inhibendi, discernendi, iudicandi, signandi, admonendi, caligandi intermiserit nunquàm. Eo autem die, quo è vita migrauit, duas horas ante extremum vitæ spatium patres cardinales ad se vocatos, constanti animo & voce non inconcinna ad concordiam in eligendo nouo pontifice adhortatus est: quibus item honorem summi Dei, dignitatẽ ecclesiæ Romanæ, bellum à se in Turcos susceptum, salutem animæ suæ, familiã omnem, nepotes verò maximè si commendatione dignos se præstiterint, constanti ac graui oratione commendauit. Petijt spontè sacramenta omnia, & signa integerrimi Christiani omnibus in rebus præ se tulit. Prætereà verò acerrimè tum quidem disputauit cum Laurentio Rouerella episcopo Ferrariensi theologo doctissimo, licerétne extremã vnctionem iterare, qua semel inunctus fuerat, dum Basileæ pestilentia grauissimè ægrotaret. Orationes canonicas, vt intermitteret in tãta animi anxietate, neque domesticorum quidem precibus exorari potuit. Symbolum Athanasij constanter pronunciauit: & pronunciatum, verissimum ac sanctissimum esse dixit. Non mortem exhorruit, non perturbationis, aut inconstantiæ, dum suprenum spiritum efflaret, signum aliquod edidit. Extinctus profectò magis quàm mortuus dici potest, adeò longis ægritudinibus maceratus erat, vt corpus suum Romã deferretur, suis mãdauit. Affirmant polinctores, viuacissimum cor in homine inuentum.

Funus Anconæ Romam defertur, comitante familia lugubri veste induta, ac lachrymis squalida. Peractis autẽ de more exequijs, in basilica S. Petri cõditur ad altare S. Andreæ, sepulchro Frãciſci cardinalis Senenſis impenſa cõdito cum hoc epitaphio: PIVS II. PONTIFEX MAXIMVS NATIONE TVSCVS, PATRIA SENENSIS, GENTE PICOLHOMINEA: ſedit annos ſex. Breuis pontificatus, ingens fuit gloria. Conuentum Chriſtianorum Mantuæ pro fide habuit. Oppugnatoribus Romanæ ſedis intra atque extra Italiam reſtitit: Catharinam Senenſem inter Sanctas Chriſti retulit: pragmaticam in Gallia abrogauit. Ferdinãdum Aragonem in regnum Siciliæ cis fretum reſtituit: rem eccleſiæ auxit. Fodinas inuenti primum aluminis apud Tolfam inſtituit: cultor iuſtitiæ & religionis. Admirabilis eloquio. Vadens in bellum, quod Turcis indixerat, Anconæ deceſſit: ibi & claſſem paratam, & ducem Venetorum cum ſuo ſenatu commilitones Chriſti habuit. Relatus in vrbem eſt patrum decreto, & hic conditus, vbi caput Andreæ apoſtoli adſeruatur. Pelòponneſo aductum collocari iuſſerat. Vixit annos quinquaginta octo, menſes nouem, dies ſeptem & viginti. Collegio autem Cardinalium quinque & quadraginta millia nummûm aureorum, à vectigalibus eccleſiæ penſum, ob indictum Turcis bellum reliquit. Has autem pecunias cardinales & triremes, quæ tum in portu Anconitano erant, Chriſtophoro Mauro Venetorum duci, qui biduo ante Pij mortem cum triremibus vndecim applicuerat, committunt his conditionibus, vt maritimis pro eorum arbitrio bello nauali vterentur: pecunias verò ſtipendij nomine ad Matthiam Vngarorum regem mitterent, bellum aſſiduo cum Turcis gerentem. Mortuus eſt vir fortitudinis certæ, ac prudentiæ ſingularis, & qui non ad otium, ad ſegnitiem, ſed ad res agendas, & maximas quidem natus videbatur. Augere maieſtatem pontificis conatus eſt ſemper. Non reges, non duces, non populos, non tyrannos in ſe aut eccleſiaſticum quempiam delinquentes, bello, cenſuris, interdictis, execrationibus perſequi priùs deſtitit, quàm eos ad ſanitatem redijſſe cognouerit. Ludouico autem regi Gallorum aduerſatus eſt, quòd libertatem eccleſiæ minuere conaretur, cùm ab eo anteà pragmaticam eccleſiæ Romanæ pernicioſiſſimam pelleretur extorſiſſet. Borſio duci Mutinenſi minatus eſt, quod ipſe Romanæ eccleſiæ cenſuarius, & Sigiſmundo Malateſtæ hoſti eccleſiæ, & rebus Gallicis faueret. Sigiſmundum verò Auſtriæ ducem grauiſſimis cenſuris perſecutus, quòd Nicolaum Cuſanum cardinalem ad vincula Petri cœpiſſet, ac comprehenſum aliquandiu in carcere detinuiſſet. Dieterum Iſembergenſem Maguntinum antiſtitem, malè de eccleſia Romana ſentientem, ſede depulit, inque eius locum alterum ſuffecit. Beneuentanum archiepiſcopum contra eius voluntatem res nouas molientem, Beneuentumque Gallis prodere conantem, archiepiſcopatu mouit. Franciſcum Copinum plus auctoritatis quàm magna pernicie & clade hominum in legatione Britannica ſibi vendicantem, quòd ei à ſede apoſtolica conceſſum fuerat, epiſcopatu Interamnenſi priuauit. Tarracinam, Beneuentum, Soram, Arpinum, ac magnam partem Hernicorum, quæ nunc Campania vocatur, in deditionem eccleſiæ redegit. Nil regibus, nil populis timoris & auaritia conceſſit vnquàm. Quoſdam verò ſeueriſſimè arguit, quòd ea peterent, quæ ſine eccleſiæ detrimento & eius ignominia fieri nullo modo poſſent. Tantum terroris dominis quibuſdam Italicis præſertim iniecit, vt officio & fide nil antiquius ducerent. Vt hoſtes publicos conſtanter perſecutus eſt, ſic amicos humaniſſimè & officioſiſſimè ſouit. Fredericum Romanorum imperatorem, Matthiam Vngarorum regem, Ferdinandum Alphonſi filium, Philippum Burgundum, Frãciſcum Sfortiam, Ludouicum Gonzagam vehementer dilexit, duodecim cardinales ſuo pontificatu vere-

veteribus addidit; Reatinum, Spoletinum, Thernensem Alexandrum Saxoferratensem, Bartholomæum Rouerellam, Iacobum Lucensem, Franciscum Laodamiæ sororis suæ filium, Franciscum Gonzagam, Ludouici principis filium. Hi omnes Italici sunt habiti. Ex transalpinis Saltzpurgensem, Ludouicum, Alibretum Attrebatensem Vergelensem. Viuendi autem rationem ita patiebatur, vt otij & disidiæ accusari nullo modo posset. Surgebat mane aurora illucescente, & habita ratione valetudinis ac rediuina castè & piè facta, ad negotia publica statim egrediebatur. Functus officio, ac per hortos recreandi animi gratia delatus, prandebat. Mediocri cibo vtebatur, non exquisito & lauto. Cibos rarò sibi apparari iussit: quod apponebatur, hoc edebat. Vini parcissimus, dilutique ac lenis magis quàm austeri amator. Sumpto cibo, dimidium horæ cum domesticis aut fabulabatur, aut disputabat. Cubiculum deingressus cùm paululum quieuisset, horis canonicis de more repetitis, tamdiu legebat aut scribebat, donec ei per munera publica licuisset. Idem faciebat noctu, quod die post cœnam: nam & legebat & dictabat vsq; ad multam noctem in lecto iacens: nec amplius quàm horis quinque aut sex quiescebat. Homo fuit staturæ breuis, caput habuit ante annos canum, faciem antè dicta senectam præ se ferentem. Aspectu seueritatem facilitate conditam ostendebat. Circa cultum corporis neque morosus, neque negligens, laboris patiens habebatur. Sitim æquo animo & famem tolerauit. Robustum ei corpus natura dederat, quòd tamen longæ peregrinationes & crebri labores, & frequentes vigiliæ attriuerant. Accedebant morbi eius familiarissimi, tussis, calculus & podagra: quibus ita persæpè cruciabatur, vt præter vnicam vocem nil ei, quare viuus dici posset relictum videretur. Aditu etiam dum ægrotaret facilis erat, verbum parcus, inuitus petita negauit. Pecuniarum quantum collegit, tantum erogauit: quarum neque studiosus, neque aspernator fuit. Dum numerarentur, dum reponerentur, interesse nunquàm voluit. Fouere ingenia suorum temporum non vilius, quòd tria grauissima bella ab eo susceptа: ærarium pontificum ita continuò exhauserant, vt ære alieno, ac magno quidem sæpè premeretur. Multos tamen muneribus aulicis & beneficijs ecclesiasticis iuuit, literatos dico. Oratores aut poëmata recitantes libenter audiuit: eorumque iudicio, qui aliquid sapere viderentur, sua scripta commisit. Mendaces & delatores od o habuit, iram facilè collegit, collectam facillimè repressit. Lacessentibus eum conuitijs & dictis petulantioribus constanter ignouit, ni sedi apostolicæ facta esset iniuria: cuius dignitatem adeò acriter tutatus est semper, vt eius causa magnorum regum ac principum graues inimicitias frequenter susceperit. Erga domesticos mira comitate & facilitate vtebatur. Nam quos vel inscitia, vel ignauia deliquisse deprehendisset, paterna charitate admonebat. Malà de se opinantes vel loquentes coërcuit nunquàm: liberè enim in libera ciuitate loqui omnes volebat. Quærenti nescio cui apud eum, quòd malè audiret, respondit, de me quoque qui male sentiant, si in campum Floræ proficiscaris, multos audies. Si quando cœlum Romanum tanquàm naturæ suæ contrarium & insalubre mutare constituisset, æstate præcipuè, aut Tibur, aut Senas in patriam proficiscatur. Secessu autem abbatiæ mirè delectabatur, quæ in agro Senensi, tum amœnitate loci, tum opacitate siluarum mira refrigeratio æstate habetur. Frequentauit Maceratana & Petriolana balnea valetudinis causa. Rara veste vtebatur, & argento frugali magis quàm regio. Eius enim voluptas omnis quando à munere publico vacabat, in lectione & scriptione frequenti repositа erat. Libros plusquàm saphiros & smaragdos charos habuit, quib' chrysolitorũ magnam copiam inesse dicebat. Mensam autẽ artificiosam ita contẽpsit, vt ad fontes, ad nemora, ad loca agrestia delatus, quę sæpè frequẽtabat animi

causa, non apparatu pontificio, sed humili ac propè rusticano sit vsus. Hanc eius cre-
bram locorum mutationem non defuêre, qui carperent, ex aulicis maximè, quòd id
nunquàm ab alijs pontificibus factum esset, nisi aut bello, aut peste vrgente. Horum
autem querelas contempsit semper, quòd diceret, nil ob eâ rem à se prætermitti, quod
ad dignitatem pontificatus, ad vtilitatem aulicorum pertineret. Signabat omnibus in
locis, audiebat, censebat, respondebat, affirmabat, refellebat: quibus ex rebus, quouis
etiam in loco abundè omnibus satisfieri poterat. Non libenter solus comedebat. Hanc
ob rem, vel Spoletinum cardinalem, vel Theanensem, vel Papiensem in conuiuium
adhibebat: inter cœnandum de studijs bonarum artium loquebatur, memoriam ve-
terum repetebat: & quid quisque laudis vel didicendo vel scribendo consecutus esset
exquisito iudicio ostendebat. Ad virtutem suos frequenter adhortabatur, à vitijs de-
terrebat, cùm eorum res gestas commemoraret, qui in vita rectè aut perperàm gessis-
sent. Augustino Patritio lectore vsus est: à quo etiam (dum ipse dictabat) dele scribebat
tur omnia: sales interdum libenter audiebat, negotijs præsertim vacuus. Florentinum
quendam interdum adhibebat, cui Græco nomen est, hominem certè cuiusuis mores
natura, linguam cum maximo omnium, qui audiebant, risu facilè exprimentem. Ho-
mo fuit verus integer, apertus, nil habuit ficti, nil simulati. Christianam autem reli-
gionem ita coluit & obseruauit, vt omnem prorsus hypocrysis suspicionem à se remo-
ueret: frequenter confitebatur & communicabat. Rem diuinam aut ipse faciebat, aut
dum fieret, obseruatis de more cæremonijs omnibus, astabat. Somnia, portenta, pro-
digia contempsit semper Fulgura procurauit nunquàm. Geomantibus & cæteris id
genus nullam fidem adhibuit. Timiditatis & inconstantiæ signum nullum *in homine*
cognitum. Extolli secundis rebus, & perturbari aduersis nunquàm visus est. Suo
plerunquevt timidos & formidulosos reprehendit, quòd acceptas clades (vt in bello
contigit) apertè ei denunciare verecrentur. Incommodis enim cõsilio & manu mederi
posse dicebat, si id ad tempus, quod accidisset, scitum foret. Socios belli, vel magnitu-
dine impensæ, vel hostium potentia perterritus deseruit nunquàm. Bella suscepit in-
uitus: tamen & multis ac maximis iniurijs lacessitus pro tutela ecclesiæ, pro defensio-
ne religionis. Aedificandi studio vehementer delectatus est. Impensa enim sua scala
templi ad Vaticanum vetustate coslapsæ instauratæ. Vestibulum ædium ad digni-
tem & tutelam loci munitum. Aream pro templi foribus ruderibus purgatam sterne-
re parabat. Porticum vnde pontifex populo benediceret, inchoauerat. Tiburea arcem
perfeciſſe priusquàm inchoasse visus est. Senis quadrato saxo gentilibus suis portiun
fastigetam & ornatissimam extruxit: Corsinianum, quòd Pientiam à Pio nomine
pontificatu accepto appellauit, ciuitatem fecit: templumque testudineum celebra-
quidem, & ornatissimas ædes extruxit. Sepulchrum marmoreum paternis mate-
nisque ossibus Senis in templo beati Francisci suo iussu conditum, hoc distichon
tauit;

Siluius hic iaceo coniunx Victoria mecum est:
Filius hoc clausit marmore Papa Pius.

Quatuor habuit ex sorore nepotes: ex his duo minores natu eius gratia & auctorita-
te à rege Hispano equestri ordini sunt additi. Primus, cui Ferdinandus rex filiam in
matrimonium locauerat, dux Amalphitanus creatur. Secundus, quem (vt antea di-
xi) Pius in numerum cardinalium retulit, tanta cum integritate & virtute adhuc vi-
uit, vt in eo nil sit requirendum quod ad amplissimum virum pertineat: ingenio, mo-
ribus, solertia, religione, modestia, grauitate. Ad Pium redeo, qui in tanto rerum fa-
stigio collocatus, literarum studium intermisit nunquàm. Adolescens, & nondum fa-
ci

cris initiatus poëmata edidit lasciuiæ magis & festiuitati accommodata, quàm pressa & grauia. Surgit tamen nonnunquàm: & dum iocatur, mordacitate non caret. Extant eius epigrammata referta salibus. Ad tria millia variorum versuum scripsisse dicitur, quorum pars magna Basileæ perijt. Orationi solutæ reliqua vita se totum dedit, magnitudine rerum inuitatus, delectatus est etiam mixto scribendi genere, & ad philosophandum aptiore. Libros in dialogo edidit de potestate concilij Basileensis, de ortu Nili, de studio venãdi, de fato, de præscientia Dei, de hæresi Boëmorum. Reliquit dialogum imperfectum contra Turcos inchoatum pro defensione fidei Catholicæ. Epistolas digessit in tempora: & quas prophanus, quas sacris initiatus, quas antistites, quas pontifex maximus scripserit, voluminibus separat. His reges, nationes, ciuitates, principes atq; omne genus hominum ad religionis arma incendit. Extat eius epistola ad Turcum, qua hominem adhortatur, vt posthabita Mahometana perfidia, verã Christi Iesu religionem sequatur. Libellum edidit de miseria aulicorum. Scripsit etiam de institutione artis grammaticæ ad Ladislaum adolescentem Vngarorum regem. Orationes circiter duas & xxx. habuit ad pacem regum, ad concordiã principum, ad tranquillitatem nationum, ad defensionem religionis, ad quietem totius orbis terrarum spectantes. Boëmicam historiam perfecit: australem imperfectam reliquit. Aggressus est historiam rerum vbique locorum sua ætate gestarum: quàm negotiorum multitudine oppressus imperfectam reliquit. Commentariorum de rebus à se gestis libros duodecim scripsit, tertium decimum inchoauit. Scribendi genus lene est, ac temperatum. Conciones habet splendidas & rei accommodatas. Mouet affectus, ac eos denique sedat. Candorem & ornatum orationis nunquàm intermittit. Describit appositè situs & flumina. Varios pro tempore sumit eloquentiæ vultus. Cognitionem rerum antiquarum non omittit. Nullius oppidi occurrit mentio, cùius originem non repetat, situm non notet. Qui duces, qua ætate claruerint, diligentissimè perscribit. Mimos etiam ad voluptatem notauit. Sententias in prouerbij modum reliquit multas: quarum partem aliquam, quod ad institutionem humanæ vitæ pertinere vitæ sunt, subiungere instituit. Diuinam naturam credendo melius quàm disputando intelligi, ac comprehendi posse dicebat. Omnem sectam auctoritate firmatam humana, ratione carere. Christianam fidem, si miraculis non esset approbata, honestate sua recipi debuisse. Vnius diuinitatis tres esse personas, non qua ratione probetur, sed à quo dicatur animaduertendum. Morales mensores cœli & terræ, audaces magis videri quàm veros. Siderum inuestigare cursus, pulchrius esse quàm vtile. Amicos Dei & hac & futura perfruivita. Sine virtute nulli solidum esse gaudium. Neq; auarum pecunia, neque doctum cognitione rerum vnquàm repleri. Cui plura nosse datum est, eum maiora sequi dubia. Plebeis argenti, nobilibus auri, principibus gemmarum loco, literas esse debere. Bonos medicos non pecuniam, sed bonam valetudinem ægroti quærere. Artificiosam orationem stultos, non sapientes flectere. Sanctas esse leges, quæ vaganti frena licentiæ imponunt. In plebem vim habere leges, in potentes mutas. Res graviores armis, non legibus diffiniri. Vrbanus suam domum ciuitati, ciuitatem regioni, regionem mundo, mundum Deo subijcit. Lubricum esse primum apud reges locum. Vt in mare flumina omnia, sic vitia in magnas aulas fluere. Assentatores maximè quò volunt, reges ducere. Nulli magis principes aures, quàm delatori præstare. Pessimam regibus pestem adulatoris linguam. Regem, qui nulli fidit, inutilem esse: nec meliorem, qui omnibus credit. Qui multos regit, à multis regatur oportet. Non esse regio nomine dignum, qui suis commodis publica metitur: neque qui sacra negligit, ecclesiæ prouentum: neque regem qui iuridicundo non assidet, vectigalia digna

petere. Litigatores, aues: forum, aream: iudicem, rete: patronos, aucupes dicebat. Dignitatibus viros dandos, non dignitates hominibus. Magistratus alios mereri, & nō habere: alios habere, non mereri. Graue pontificis onus, sed beatum ei, qui benè fert. Indoctum episcopum asino comparandum. Corpora malos medicos, animas imperitos sacerdotes occidere. Vagum monachum diaboli mancipium esse. Virtutes clerum deserere, vitia pauperem facere. Sacerdotibus magna ratione sublatas nuptias, maiori restituendas videri. Fideli amico nullum thesaurum anteferendum. Vitam amico, inutilem morti comparandā. Hostem in se nutrire, qui nimis filio ignoscit. Nulla in re auaritia placere hominibus, nisi in morte. Vitia hominum liberalitate obtegi, nudari auaritia. Mentiri seruile vitium esse. Vini vsum & labores & morbos auxisse mortalibus. Vinum, quòd mentem excitet, non quòd obruat, sumendum. Libidinem ætatem omnem fœdare, senectutē extinguere. Quietem vitā non aurum ipsum, non gemmas præbere. Dulce bonis, durum iniquis mori. Generosam mortem turpi vitæ omnium philosophorum sententia anteferendam. Hæc sunt ferè, quæ de vita Pij pontificis scribi possunt: ad cuius laudes hoc etiam addo, quòd & beatam Catharinā Senensem in sanctas retulit, caput sancti Andreæ è Peloponneso à principe loci Romā auectum, in sancto Petro cum maxima veneratione, cumq; supplicationibus cleri populiq́ue Romani in sacello ad id fabricato collocauit, repurgato templo, eo loci potissimùm, dimorisq; quorundam pontificum & cardinalium sepulchris, quæ basilicam ipsam temerè occupabant.

Ex Onuphrio.

ENEAS Siluius Picolhomineus, gente Patricia, tenuioris tamen fortunæ, patre Siluio in Villa Corsiniana agri Senēsis ortus, per *omnium Romanæ Curiæ dignitatum gradus*, ad munus Apostolicum ascendit. Literis humanioribus instructus, eloquentia, dexteritate, & prudentia multum valuit. Primùm Cardinalium Capranici & Albergati Scriba, deinde in Concilio Basileensi cæremoniarum præfectus, & pro eo multis Legationibus egregiè functus, posteà Friderici III. Felicis V. Eugenij IIII & Nicolai V. epistolarum magister, & à Secretis fuit. Ad Eugenium IIII. pro natione Germanica Legatus, obedientiam, sublata neutralitate, eidem præstitit. A Nicolao V. Episcopus Tergestinus, & Senensis, à Calisto III. Diaconus primo S. Eustathij, mox Presbyter Cardinalis tt. S. Sabinæ creatus est. Quo mortuo Romæ in palatio Vaticano, XVII. Cardinalium suffragiis Romanus Pontifex, XIIII. Kalend. Septembris, Anno MCDLVIII. denunciatus, & III. Nonas Septembris coronatus, Imperatore Cæsare Friderico III. Augusto: sedit annos V. menses XI. dies XXVII. Ordinationibus tribus habitis, XIII Cardinales creauit. Obijt Anconæ dum Picenodum bellum in Turcas adornaret: Vacauit sedes dies XVI. Corpus Romam relatum in Basilica Sancti Petri marmoreo tumulo cum hoc elogio, in Sacello Sancti Andreæ sepultum est.

PIVS II. Pontifex Maximus, natione Tuscus, patria Senensis, gente Picolhomínea, sedit annos sex. Breuis Pontificatus, ingens fuit gloria. Conuentum Christianorum Mantuæ pro fide habuit. Oppugnatoribus Romanæ sedis intra atque extra Italiam restitit. Catharinam Senensem inter Sanctas Christi retulit. Pragmaticam in Gallia abrogauit. Ferdinandum Arragonensem in Regnum Siciliæ cis Fretum restituit: rem Ecclesiæ auxit. Fodinas inuenti tum primùm aluminis apud Tolfam intuit. Cultor iustitiæ, & religionis. Admirabilis eloquio. Vadens in bellum, quod Turcis indixerat, Anconæ decessit: ibi & classem paratam, & ducem Venetorum cum suo Senatu commilitones Christi habuit. Relatus in Vrbem est Patrum decreto, & hic con-

conditus: vbi caput Andreæ apostoli ad se ex Peloponneso aduectum collocari iussit. Vixit annos LVIIII. menses IX dies XXVII. Franciscus Cardinalis Senensis auunculo sanctissimo fecit, Anno MCCCCLXIIII.

Humi verò in Tabula marmorea,

PIVS II. PONT. MAX.

PAVLVS II.

PAVLVS secundus, Petrus Barbo anteà vocatus, patria Venetus, patre Nicolao, matre Polixena, sancti Marci presbyter cardinalis, pridie calend. Septembris pontifex creatur, MCCCCLXIIII. Is enim Eugenij pontificis ex sorore nepos adolescens adhuc iturus in mercaturam erat, quæ apud Venetos in precio est, & à Solone non improbatur: & iam scrinium & arma in triremes detulerat, cùm ei nunciatum est, Gabrielem Condelmerium auunculum suum pontificem creatum esse. Substitit itaque adhortantibus amicis & fratre Paulo Barbo maiore natu, ac literis, licet iam adultus esset, operam dedit: præceptore vsus Iacobo Ricionio, qui diligentiam hominis ea in re laudare consueuerat. Habuit & alios præceptores, nec tamen ob ætatem admodum profecit: quos omnes præter Ricionem, dum pontifex esset, dignitate & facultatibus honestiores reddidit, ostendens per eos non stetisse, quò minus doctior euaderet. Paulus autem Barbo magni animi ac prudentiæ vir, cognita fratris natura, quæ potiùs quietem quàm negotia appetebat. Eugenium rogat (nam Florentiam videndi hominis causa venerat) vt Petrum ad se vocet, initiatumque sacris in aliquo dignitatis gradu collocet. Vocatus itaque Petrus, archidiaconatum Bononiensem, ac non ita multò pòst episcopatum Ceruiæ commendatione adeptus, protonotarius ab auunculo creatur, ex his potissimùm, qui emolumentorum participes sunt. His autem facultatibus aliquot annis vitam ducens, tandem vnà cum Aloisio Patauino medico, quem posteà patriarcham & camerarium appellârunt, cardinalis ab Eugenio creatur, instantibus quibusdam Eugenij familiaribus, vt haberent, quem Aloisij potentiæ interdum obijcerent: inter quos posteà tanta simultas fuit, vt nusquàm maiore odio certatum sit: his etiam discordias alentibus, qui seditionibus ali & augeri consueuerant. Dolebat enim Petrus primum locum apud Eugenium sibi surripi, cùm nepos esset, cumque etiam patritius Venetus. Hanc ob rem initia Eugenij nato: quo deinceps mortuo, totum se in patriarcham vertit, licet sæpiùs inimicitias non vulgares exercuit cum Francisco Condelmerio vicecancellario ex amitercedentibus amicis in gratiam redijssent simulato animo. Hanc ob rem sub diuersis pontificibus ita inter se mutuis odijs certârunt, vt alter alteri non peperceret, siue facultates, siue dignitatem inspicias. Iactata & inter eos varia probra sunt, quæ consulto prætereo, ne malediciis fidem præstitisse videar. Mortuo autem Eugenio, cùm in eius locum Nicolaus V. suffectus esset, tantum apud hominem gratia & blanditijs valuit, vt & primum ipse locum è natione sua apud eum tenuerit, fratre Nicolai hominem adiuuante: & ita Nicolaum animauerit, vt camerarij dignitatem Aloisio diminueret. Erat enim Petrus Barbo natura blandus, arte humanus, vbi opus erat. Prætereà verò eò indignitatis plerunque deueniebat, cum precando, rogando, obtestando quòd vellet, consequi non posset vt ad faciendam fidem precibus lachrymas adderet. Hanc ob rem Pius pontifex hominem Mariam pientissimam appellare interdū per iocum solebat. His quoq; artibus apud Callistum vsus, eò

Pont. 220

perpulit hominem, vt Alouisium cum triremibus in Turcos mitteret, ostendens ho-
minis amplitudinem, huic tantæ rei maximè conuenire, cùm aliàs & exercitus ductas-
set, & ditionem ecclesiæ ab hostibus constanter tutatus fuisset. Hac demùm molestia
liberatus Petrus, Callistum deinceps ita in sententiam suam semper traxit, vt donec vi-
xerit, nullius quàm huius consilio sit vsus. Facilè prætereà quicquid volebat à ponti-
fice impetrabat, sua vel amicorum causa. Erat enim propensior in amicos: & quos in
clientelam susceperat, quibuscunque rebus poterat iuuabat, ac constantissimè tueba-
tur, cùm apud vnumquenque magistratum, vel tum maximè apud pontificem. Tan-
tæ prætereà humanitatis fuit, vt in ægritudinibus curiales ipsos, qui aliquo in pretio
erant, inuiseret: & quibusdam remedijs adhibitis, eos ad valetudinem adhortaretur.
Semper enim domi habebat vnguenta, Venetijs auecta, oleum, tyriacam, & cætera id
genus, quæ ad curandam valetudinem faciunt. Ex his aliquid ad ægrotos mitteba-
Curabat item, vt vni sibi magis quàm alteri ægrotantium testamenta committere-
tur, quæ posteà ex arbitrio suo partiebatur: & si quid inerat quod ad rem suam per-
neret, facto tamen sub hasta precio, id sibi pecunia vindicabat. Romanorum verò quo-
rundam amicitia delectatus est, quos sæpè in cõuiuium adhibebat, tum ad iocum, tum
ad risum: quem & Priabisius suus & Franciscus Malacaro salibus, mimis, dicterijs, scom-
matibus frequenter non sine vrbanitate excitabant. His quidem artibus effecerat, vt
tum ciuibus Romanis, tum aulicis ipsis charus esse putaretur. Prætereà autem ne do-
tantùm posse videretur, foris etiam auctoritatem sibi comparare annixus est: Nam
in Hernicos (quam nunc campaniã Romanam vocant) profectus est ad populos quo-
dam sedandos, qui de finibus contẽdebant: & litem componere inter comitem Au
sæ & Neapolionem Vrsinum conatus, paulùm abfuit, quin turpiter captus, in vincu
conijceretur, adeò in eum comes Auersus ob quãdam verborum licentiam, malè an
matus erat. Re itaque infecta abiens, homini semper aduersatus est. Mortuo deinde
Callisto, in eiusq; locum Pio suffecto, cùm permutare episcopatum Vicetinum in Pa
uinum instando acerbè nimium, rogandoq; anniteretur, & Pij Pontificis & Venetor
irã adeò incurrit, vt Paulum fratrem senatorio munere amouerint, & ei interdixerint
quò minus aliorum beneficiorũ prouentibus potiretur, nisi sententiã mutaret. Ha
ob rem indignatus homo vlciscendi tempus obseruans, interim acerbè nimium in eo
inuehebatur, per quos stetisset, quò minus voto potiretur. Mortuo autem Pio, in e
locum ipse suffectus, statim vbi magistratũ inijt, siue quòd ita pollicitus erat, siue quo
Pij decreta & acta oderat, abbreuiatores omnes, quos Pius in ordinem redegerat, tan
quàm inutiles & indoctos (vt ipse dicebat) exauctorauit. Eos enim bonis & dignis
indicta causa spoliauit. quos etiam propter eruditionem & doctrinã ex toto orbe
rarũ conquisitos, magnis pollicitationibus & præmijs vocare ad se debuerat. Erat
dem illud collegium refertum bonis ac doctis viris. Inerant diuini atq; humanitat
viri peritissimi. Inerant poetæ & oratores plerique, qui certè non minus ornamento
curiæ afferebant, quàm ab eadem acciperent, quos omnes Paulus tanquã inquilinos
aduenas possessione pepulit, licet emptoribus cautũ esset literis apostolicis, cautũ es
fisci pontificij auctoritate, ne qui bona fide emissent, è possessione honesta ac legitima
deijcerentur. Tentârunt tamen hi, ad quos res ipsa pertinebat, hominem è sententia
mouere Atq, ego certè, qui horum de numero eram, rogando etiam vt causa ipsa iudi
cibus publicis (quos Rotæ auditores vocant) committeretur: tum ille toruis oculis me
aspiciens, Ita nos, inquit, ad iudices reuocas, ac si nescires omnia iura in scrinio pectoris
ris nostri collocata esse? Sic fiat sententia, inquit, loco cedant omnes, eant quò volunt
nihil eos moror, pontifex sum, mihiq; licet pro arbitro animi aliorum acta & rescis
decre

Hac verò tam immiti sententia accepta, vt lapidem immobilem volueremus, obseruabamur, & frustrà quidem die ac noctu in foribus aulæ, vilissimum etiam quenque seruum rogantes, vt nobis alloqui pontificem liceret. Reijciebamur non sine contumelia, tanquàm aqua & igni interdicti ac prophani. Hac autem difficultate xx. continuis noctibus vsi sumus: nil enim ferè nisi noctu agebat. Ego verò tanta ignominia excitus, quod mihi ac socijs meis coram non licebat, id agere per literas instituí. Scripsi itaque epistolam his fermè verbis: Si tibi licuit indicta causa spoliare nos emptione nostra iusta ac legitima, debet & nobis licere conqueri illatam iniuriam iniustamque ignominiam. Reiecti à te, ac tam insigni contumelia affecti, dilabemur passim ad reges, ad principes, eosque adhortabimur, vt tibi concilium indicant, in quo potissimùm rationem reddere cogaris, cur nos legitima possessione spoliaueris. Lectis literis, Platinam reum maiestatis accersit, in carcerem trahit, compedibus reuincit, mittit Theodorum Taruisinum episcopum, qui quæstionem habeat. Is statim me reum facit, quòd & libellos famosos in Paulum sparsissem, & concilij mentionem fecissem. Primum crimen ita confutaui, eos quidem dici libellos famosos, in quibus scribentis nomen reticeatur: at meum nomen in calce literarum extare, non igitur libelli famosi sunt. Quod verò de concilio mentionem fecerim, me non adeò graue crimen id putasse, cùm in synodis à sanctis patribus stabilita sint fundamenta orthodoxæ fidei, prius sparsim iacta à Saluatore nostro, eiusque discipulis, vt maiores cum minoribus æquo iure viuerent, ne cuiquam fieret iniuria. Vnde etiam apud Romanos instituta est censura, qua & qui priuati, & qui in magistratu fuerunt, rationem habiti magistratus & vitæ anteactæ reddere cogebantur. Cùm verò his rationibus nihil profecissem, reuinctus compedibus, & quidem grauissimis, media hyeme sine foco celsa in turri ac ventis omnibus exposita coërceor mensibus quatuor: tandèm verò Paulus Frãciscí Gonzagæ cardinalis Mantuani precibus fatigatus, ægrè pedibus stantẽ molestia carceris me liberat: admonet ne ab vrbe discedam, in Indiam, inquit, si profiscere, inde te trahet Paulus. Feci mandata. Triennio in vrbe commoratus sum, arbitratus hominem aliquam medelam meis incommodis interim allaturam. Coronatus Paulus de more, memor à Callisto quondam pulsos esse è sancto Ioanne Laterano canonicos regulares, quos eodem in loco Eugenius pontifex ante collocauerat, eosdem reuocauit, vt seorsum à canonicis secularibus diuina officia celebrarent. Præterea verò canonicorum secularium eo in loco nomen aboliturus, si quis moriebatur in demortui locum neminem sufficiebat: aut si quod beneficium vacabat, coactos se canonicatibus illis abdicare, ad alias ecclesias transferebat, vt tandem beneficia illa in vnum corpus redacta, canonicis regularibus satisfacerent sine vllo suo dispendio, cùm eos tum pascere ob inopiam oporteret. Hanc autem ob rem Paulus multum à se alienauit ciuium animos, quòd dicerent illa beneficia à maioribus suis instituta, pulsis ciuibus, inquilinis dari. Neque hoc contentus Paulus, seorsum canonicos quosdam allocutus, eos minis etiam adhibitis abdicare se illis canonicatibus impellebat. Nonnulli tamen eius minas contemnentes, tempus vindicandæ libertatis expectabant, quod posteà eo mortuo eluxit. At verò cùm nunciatum esset, Turcos capta iam ferè tota Epiro, in Illiricum iter parare, oratores statim ad reges & principes misit, eos oratum, vt compositis rebus suis, de bello Turcis inferendo, ad propulsandam iniuriam cogitarent. Qua de re nil certè actum est, cùm inter sese grauissimis bellis decertarent: hinc Germani, hinc Anglici, nunc veterem regem, interdum verò nouum expetentes. Hinc Hispani, hinc Galli principes veriti regis potentiam, qui regio nomini omnes obtemperare volebat, iactabatque se breui

Epistola Platinæ ad Paulum II.

facturum, vt eos pœniteret, qui secùs fecissent. Prætereà verò Paulum vrgebat regis Boëmiæ perfidia, qui se paulatim à toto corpore Christiani nominis subtrahebat. In hunc itaque mittere Vngariæ regem cum exercitu instituerat, si ei per bellum in Turcos susceptum licuisset: siquè rem inter regem & imperatorem componere posset. Nam mortuo Ladislao rege Vngariæ eius nepote, qui hærede carebat, imperator ipse regnum illud, quod Matthias Vaiuodæ filius occupauerat, sibi deberi prædicabat. Differendam itaque rem Paulus in aliud tempus censens, ad componendas quasdam simultates ciuium Romanorum inter se dissidentium, animum adiecit. Orta nanque rixa erat inter Iacobum Ioannis Alberini filium, & Felicem nepotem Antonij Capharelli: hanc ob rem accitis ad se patribus familiâs, eos aliquandiu renitentes, ad concordiam datis vadibus compulit. Verùm non ita multò pòst Iacobus Alberini filius, nusquàm laturus iniuriam patri illatam, Antonium Capharellum interficere conatus, confossum aliquot grauibus vulneribus, tanquàm mortuum reliquit. Hanc ob rem indignatus Paulus, quod contrà atque Alberinus iurauerat, filius egisset euersis eorum ædibus redactisque in fiscum omnibus bonis, eos ab vrbe demum exules facit. Hos tamen posteà suo iussu ad vrbem redeuntes in gratiam recepit, restitutis rebus omnibus paceque inter dissidentes composita, cùm tamen ambo aliquandiù in carcere stetissent. Anno verò MCCCCLXV. Alouisius Patauinus pontificis camerarius, & tituli sancti Laurentij in Damaso presbyter cardinalis, vir quidem ditissimus, & in rebus agendis sagax, sed vltimo suæ vitæ tempore parum prudens: quippe qui ex testamento maxima ex parte hæredes reliquerat duos fratres cognomento Scarampos, alioquin bonos & liberalis ingenij, sed nequaquàm tantis fortunis & prouentibus ecclesiæ partis dignos. Quid homines suspicarentur scimus. Has autem facultates Paulus, ei licet testandi facultatem vltrò permisisset, sibi vindicauit. Scarampos cœpit, & tandiu, honesto tamen loco retinuit, quoad quæ Florentiam delata fuerant, ad se deferrentur. Fugientes Scarampi, dum hac de re ageretur, capti in carcerem conijciuntur. Verùm cùm bona patriarchæ Florentia Romam delata fuissent, Scarampos cum bona parte incolumes dimittens, in reliquos patriarchæ familiares maiore benignitate vsus est, quàm ipse testator instituisset. Atque hoc modo bona hominis tanta diligentia parta, maiore retenta, cum magna opum iactatione, ac si annos Matusalem victurus esset, ab eo sunt partim possessa, partim distributa, quæ cum diutius simultatibus, odijs, maledicentia certauerat, cùm maluisset ad Turcos ipsos quàm ad Paulum bona sua recidere. Sed neque hoc contenta diuina prouidentia voluit eius quoque corpus iam sepultum in prædam dari. Ab ipsis enim, quibus ipse beneficia sancti Laurentij in Damaso dederat, noctu aperto sepulchro, annulo & vestibus spoliatus est. In hos autem Paulus re cognita, grauiter animaduertit. Eodem ferè tempore Fredericus adolescens egregius Ferdinandi filius, Mediolanum iturus ad ducendum Francisci Sfortiæ filiam fratris vxorem in regnum, Romam veniens, prodeunte obuiam Honorato quoque, & Rhoderico vicecancellario, perbenignè à Paulo susciputur, ac rosa donatur, quam pontifices quotannis donare alicui ex principibus Christianis consueuêre. Interim verò cùm Ferdinando in animo esset, eos bello persequi, & potissimùm in regno suo existentes, qui dum à Gallis premeretur, à se defecerant, misissetque copias quasdam ea mente, vt ducem Soranum adorirentur. Pontifex diuertere id bellum cupiens, archiepiscopum Mediolanensem eò properè misit oratum, vt copias illas quemadmodum ratione feudi tenebatur, ad se mitteret, quòd diceret sibi in animo esse comitis Auersi filios, ecclesiæ nequaquàm obtemperantes, è medio tollere. Nam eo ferè tempore Auersus comes moritur, quo

Paulus

Paulus pontifex creatur: corpusque eius Romam delatum, in basilica sanctæ Mariæ Maioris, sepelitur. Rex itaque acerrimus Deiphobi hostis, quippe qui ab eo superiore bello insidijs, veneno & armis petitus fuerat, copiarum suarum præfectis mandat, vt primo quoque tempore proficiscantur, quò pōtifex ire iusserit. Anteà enim Deiphobum & Franciscum ad se vocatos monuerat, vt & iter tutum à latronibus seruarent, ne Romam aliunde venientes, in ipsis propè vrbis Romæ portis spoliarentur: vtque Securanciæ præfecti, Vici quondam filio, Caprarolam (quod oppidum est) redderent, cùm omnia ferè ipsius præfecti bona possiderent. Vtrunque verò non modò facere recusarunt, verùm etiam minas addidêre, iactantes sæpiùs se comitis Auersi filios esse, nec lacessentibus parcituros. Tum verò Paulus clanculum paratis rebus omnibus ad bellum necessarijs superuenientibus etiam regijs copijs, quintodecimo die posteaquàm inchoatum est, bello eos incautos & nil tale opinantes oppressit, redactis in potestatem ecclesiæ nouem castellis: quorum de numero aliqua ita munita natura & arte erant, vt vix opera hominum expugnari posse crederentur. Deiphobus autem veritus ne captus ad regem mitteretur, salutem sibi fuga quæsiuit. Capitur autem Franciscus frater cum filio, & quinquennio in arce Hadriani retentus demùm creato Xysto liberatur. Hinc posteà inter Paulum & regem ipsum ortæ graues inimicitiæ sunt, cùm Ferdinandus hoc tanto merito peteret superiorum annorum tributum, quod ecclesiæ pendebat, sibi relaxari: & quòd deinceps soluturus esset, diminui, cùm regnum Sicilię patruus suus possideret, cuius ipse vnà cum regno Neapolitano vectigal pendere: Inspicienda dicens & sua merita, & considerandum, quid posset in contrarium accidere, cùm diceret se continuò acies quasdam in armis habere, non magis sua quàm pontificis Romani gratia, vt in bello contra Auersanos paulò antè nouerat. Commemorabat vicissim Paulus merita ecclesiæ erga Ferdinandum: atque hoc modo altercationibus in longum res ipsa semper protracta est, cùm vterq; repetendi ius suum, tempus quæreret. Moliri res nouas rex interim cauebat, Iacobi Picennini, qui Sulmonem in Marsis & alia oppida tenebat, potentiam veritus: quem posteà Franciscus Sfortia socer ad regem misit, data fide se quoties libuisset, incolumen rediturum. Verùm aliter Iacobo quam putarat, accidit. Captus enim Neapoli à Ferdinando cum filio, & in carcerem coniectus, non ita multò pòst vita priuatus, figmento adhibito quòd in carcere ipso decidens crus fregisset, dum redeuntes ab Ischia (quam Aenariam antiqui vocabant) triremes regis de Gallis victrices, studiosius quā cautius per fenestram inspicit. Sunt qui arbitrantur hominem adhuc viuere. Quod ego nullo modo credo, cùm nullus esset in Italia aptior, si auctoritatem hominis in militiam respicis, ad euertendum Ferdinandi regis imperium. Substiterat in via hac re cognita (Senis nanque erat) ducis Mediolani filia Neapolim ad maritū itura, vt fidem faceret, nulla patris sui culpa Ferdinandum in Iacobi Picennini necem conspirasse. Quid autem ea de re suspicati sint homines, optimè nouimus. Fuêre etiam qui dicerent id prius à Paulo pontifice scitum fore, cum illis diebus archiepiscopus Mediolanensis à pontifice ad regem, & à rege ad pontificē frequenter commeauerit, cùm Paulus ipse dixerit, audita hominis captiuitate, appellationum iudicem è medio sublatum esse. Sed verum est illud Virgilianum:

Nescia mens hominum fati sortisq; futuræ.

Nullius enim magis quàm Iacobi Picennini opera reprimere Ferdinandi contumaciam Paulus potuisset, si tum in vita fuisset, quando inter eos de soluendo tributo contentio est orta, ac bellum propè certum. Nam celebratis nurus ac filij nuptijs hac vna re & Iacobi morte stabilito regno, Ferdinādus cum pontifice instat, & vt tributū ei diminuatur,

nuatur,& quædam oppida quæ de regno possidebat ecclesia,ei redderentur. Misit eò Paulus Bartholomæum Rouerellam legatum, tituli sancti Clementis presbyterum Cardinalé,qui regis mentem aliqua ex parte leniuit. Verebatur tum (credo) vterque, ne solis ac lunæ eclipses, quæ tum fuére cum maxima hominum admiratione, regnorum mutationem portenderent. Moritur tamen(ne corpora cœlestia fruſtrà patri existimes)sequenti anno Franciscus Sfortia Insubriæ & Liguriæ dux. Nam Genuæ dominatum biennio antè adeptus fuerat, dedentibus sese ciuibus diutino bello, partim intestino & graui,partim externo agitatis; Gallorum enim dominatu, quem ſponte pertierant reijcientes,ad sex millia Gallici nominis ante oculos Rénati regis interfecere, qui cum triremibus aliquot benè armatis aderant,recuperandæ vrbis causa, quæ iam à Gallis defecerat. Mortuo itaq; Francisco Sfortia Mediolanensium duce, Cardinales statim Paulus ad se vocat,quid esset agendum, consulit. Censuêre omnes mittendas esse litteras & nuncios ad principes Italiæ,ad populos,qui eos adhortarentur nil nouimoſiri,sed pacem ante initam seruare: maximè verò tam iniquo tempore, quo à Turco communi Christianorum hoste vexaremur. Prætereà verò episcopum Conchensem, Mediolanum mittit oratum populum illum, vt nil antiquius fide putaret, quam Galeatio Francisco filio præstiterat. Aberat tum Galeatius iussu patris in Galliam cum exercitu missus, dum rex Alouisius cum principibus regni dicto suo haudquaquàm obtemperantibus bellum gerit. Ex fœdere enim dum Genuam in feudum accipit, præsidia regi Franciscus submini ſtrabat. Requirebat & hoc affinitas inter eos contracta,cùm Galleam reginæ ac ducis Sabaudiæ sororem, in vxorem accepisset. Qui cognita patris morte, relicto bello, quod regio nomine contra Burgundiæ ducem inchoauerat,Lugduno abiés, ac cum paucis permutata veste in patriam rediens,ditionem paterna auxilio matris, quæ populos in fide continuerat, sine vlla cõtentione potitur. Paulus verò compositis hoc modo Italiæ rebus, cùm intelligeret militiam Rhodiorum ob inopiam ad nihilum redigi, eorum magistrum ac primates religionis ad se vocat corrigendi erroris causa, qui post frequentes conuentus apud sanctum Petrum habitos,tædio animi & senio confectus moritur, sepeliturque in basilica sancti Petri non longè à sacello sancti Andreæ in cuius locũ Carolus Vrsinus suffectus,Rhodum ad tuendam insulam properè mittitur. Interim verò cùm Paulo nũciatum esset, in Poli oppido in Aequicolis posito multos hæreticos inesse, dominum loci cum viro octo & fœminis sex comprehensos,& ad se perductos,cognito hominum errore,ignominia notauit,& quidem grauissima,eos potissimùm,qui pertinaciores fuére. Nam tius cum his est actum, qui errorem confessi, veniam petiêre. Erant enim eius sectæ quam à peruersa mentis opinione esse dicimus, quòd dicerent nullum verum Christi vicarium esse eorum,qui post Petrum fuêre,nisi qui paupertatem Christi imitati sunt. Aucto deinde Cardinalium numero, ad x. enim eodem tempoee creauit, quorum de numero hi fuêre: Franciscus Sauonensis ordinis Minorum generalis, M. Barbo prasul Vicetinus, cuius opera & consilio magnis in rebus semper est vsus: Oliuerius archiepiscopus Neapolitanus, A. Episcopus Aquilanus, Theodorus Monferratus: reliqui partim Galli, partim Vngari,& Angli sunt habiti. Senatu itaque in hunc modum aucto,ad componendam Italiæ pacem totus conuertitur. Nam cùm Florentini quidam,à factione Petri Medices ciuili discordia pulsi, vt Detesaluus Neronius,& Angelus Accioiolus, ac Nicolaus Soderinus Bartholomæum Bergomatem concitassent, qui magnam vim equitum ac peditum habebat, vt in Etruriam cum exercitu mouens se ac extorres omnes in patriam reduceret, adiuuantibus etiam Venetis, occultè tamen, primo quidem impetu posse & velle subuertere totam Italiam visus est.

Verùm

Verùm cùm in Flaminia Galeatium ducem Mediolanensem obuium habuisset cum regis ac Florentini populi copijs, habenas inhibuit, & cunctando potius quàm pugnando vincere annixus est. Pugnatum est tamen semel atque acriter comitis Vrbinatis auspicijs in agro Bononiensi ad Ricardinam (id ei loco nomen est) dum castra metatur. Quo quidē tempore de Bergomate actum certè erat, si tum Galeatius affuisset, qui Florentiam componendæ rei bellicæ causa profectus paulò antè fuerat. Ferunt qui tanto prælio interfuêre, nusquàm ętate nostra maiore contentione certatum esse: nec prælium anteà fuisse, in quo plures desiderati fuerant, tum autem Veneti sibi potius quàm hominī cauentes cohortibus aliquot & turmis ei in auxilium missis, pacem enixius quærere, eius conficiendæ arbitrium omne in pontificem deferentes. Qui rei suæ quoquè admodum timēs, si victoria ad regem & ducem recideret, vt pax conficeretur instabat, erat enim opinio quorundam hominum non vulgarium, Bartholomęum conniuente Pontifice Padum traiecisse, quo mutato Florentinorum statu, inferre bellum Ferdinando regi commodius posset, cui ita infensus erat, vt accire contra eum nouos quoq; in Italiam hostes cogitauerit. Vocatis itaq; ad se omnium principum legatis pacem his rationibus composuit, vt vtraq; pars, quæ bello ceperat, redderet: vtq; Bartholomæus copias suas in Cisalpinam Galliā reduceret: seruareturq; pax illa, quæ anteà inter Francisc̄um Sfortiam & Venetos apud Laudam Pompeianam composita fuerat. In vna re tantum addubitatum est, excluderetur ne à pace Italiæ Sabaudiæ dux, vel Philippus frater, qui eo anno Venetorum stipendijs militauerat, prouinciam Galeatij bello vexauerat. Petebant Veneti, vt inter fœderatos is quoque censeretur. Negabat id fieri posse Galeatius, cùm diceret eum se nunquàm pro amico & socio habiturum, quem rex Franciæ hostem haberet. Verùm tantum valuit Paulus blanditijs & pollicitationibus, vt legatum Galeatij contra principis sui decretum in sententiā sui ipsius traxerit. Hanc ob rem iratus Galeatius, & Laurentium Pisauriensem legatum suum exilio mulctauit, & Sabaudienses ita bello vexauit, vt eos pacem exposcere coēgerit: quę quidem ex arbitrio regis Franciæ posteà composita est, interuenientibus & reginæ vxoris Galeatij precibus, quæ ducis Sabaudiæ sorores sunt. Compositis autem hoc modo rebus, Paulus ad otium conuersus, populo Romano ad imitationē veterum ludos quàm magnificentissimos & epulem lautissimum instituit, procurante eam rem Vianensio Bononiensi pontificis vicecamerario. Ludi autem erant pallia octo, quæ cursu certantibus in carnispriuio proponebantur singulis diebus. Currebant senes, adolescentes, iuuenes, Iudæi, ac seorsum pastillis primò quidem pleni, quò tardiores in cursu essent. Currebant & equi, equæ, asini, bubali tanta cum omnium voluptate, vt omnes præ risu pedibus stare vix possent. Cursus autem & stadium erat ab arcu Domitiani vsque ad ædes sancti Marci, vnde pontifex ipse solidam voluptatem percipiebat. Ac etiam in pueros cœno oblitos post cursum munificentia vsus, vt singulis carlenum (nummi argentei id genus est) condonaret. Sed ecce in tam publica omniem lætitia subitus error Paulum occupat. Nunciatur ei, quosdam adolescentes duce Calimacho in eum conspiraſſe, cui præ timore vix respiranti, nescio quo fato nouus etiam terror additur. Aduolat enim quidam cognomento Philosophus, homo facinorosus & exul, qui vitam primo & reditum in patriam deprecatus, nunciat, ac falso quidem, Lucam Totium Romanum ciuem Neapoli exulantem, cum multis exulibus in nemoribus Velicœpit, veritus ne domi & foris opprimeretur. Capiuntur permulti in vrbe, tum ex aulicis, tum ex Romanis. Augebat hominis timorem Vianensius. Augebant & alij eius familiares, qui ex tanta perturbatione aditum ad maiorem dignitatem & vberiorem

rem fortunam sibi quærebant. Irrumpebant cuiusuis domum sine discrimine. Trahebant in carcerem quos suspectos coniurationis habuissent. Et, ne ego tantæ calamitatis expers essem, domum vbi habitabam multis satellitibus noctu circundant: fractis foribus ac fenestris, vi irrumpunt. Demetrium Lucensem familiarem meum comprehendunt à quo vbi sciuere me apud Cardinalem Mantuanum cœnare, statim accurrunt, & me in cubiculo hominis captum, ad Paulum confestim trahunt. Qui vbi me vidit, ita inquit, duce Calimacho in nos coniurabas? Tum ego fretus innocentia mea, ita constanti animo respondi, vt nullum conscientiæ signum in me deprehendi posset. Instabat ille discinctus & pallidus: & nisi verū faterer, nunc tormenta mihi, nunc mortem proponebat. Tum ego cùm viderem omnia armis & tumultu circumsonare, veritus ne quid grauius ob formidinem & iram in nos consuleretur, rationes attuli, quam ob rem crederem Callimachum nil aliud tale vnquàm moliturum, nedū meditatum fuisse, quòd cōsilio, lingua, manu, solicitudine, opibus, copijs, clientelis armis, pecunijs, oculis postremò careret. Cæculus enim erat, & P. Lentulo somniculosior, ac L. Crasso ob adipē tardior. Omitto quòd nec ciuis quidem Romanus erat, qui patriā liberaret: nec præsul, qui pontificatū sibi Paulo interempto desumeret. Quid poterat Calimachus? Quid auderet? Erātne lingua & manu promptus? Habebātne ad tantam rem conficiendam certos homines delectos & descriptos, quorum opera vteretur? nisi forte vellent Glaucum & Petreium fugæ suæ comites alteros Gabinios ac Statilios esse. Tum Paulus ad Vianensium conuersus, hic, inquit (me toruis oculis aspiciens) tormento cogendus est verum fateri: nam coniurandi artem optimè nouit. Vtinam consideratius mecum egisset Paulus: non enim me statim tormento subiecisset. Nam cùm verum coniectura quæritur, nec de facto constat, in coniuratione potissimum, & quæ ante susceptum negotium, & pòst sint gesta, quæritur. Consideratur vita coniurationis, considerantur mores, ambitio, cupiditas tum facultatum, tum honorum: & in quid anteà dictum, scriptum, aut factum sit quòd eò tendat. Horum nihil considerauit Paulus, in carcerem nos conijcit. Verùm cùm admoneretur ab his, qui benè sentiebant, quibusque exploratum erat, Lucam Tortium nusquàm pedem Neapoli mouisse, ne tantum tumultum cum suo discrimine concitaret, reuocat edictum tertio die, quo præmia illis proponebat, qui Lucam reum maiestatis, vel viuum vel mortuum in potestatem suam redegissent: non tamē Quadratios fratres, quos ob eam suspicionem ceperat & torserat, dimisit. Subesse aliquam latentem causam videri volebat, ne leuitatis argueretur. Liberatus hoc metu Paulus, ad nos statim animum adijcit. Mittit in arcem Hadriani Vianensium cum Ioanne Francisco Clugiensi Sanga, & latellite, qui nos quouis genere tormētorum adigat, ea etiam fateri, quæ nusquàm sciebamus. Torquentur prima & sequenti die multi: quorum pars magna præ dolore in ipsis cruciabus concidit. Bouem Phalaridis sepulchrum Hadriani tum putasses: adeò resonabat fornix ille concauus vocibus miserorum adolescentum. Torquebatur Lucidus, homo omnium innocentissimus. Torquebatur Marsus Demetrius, Augustinus Campanus optimus adolescens, & vnicum seculi nostri decus, si ingenium & litteraturam inspicis: quibus cruciatibus & dolore animi mortuum posteà crediderim. Fessi tortores, non tamen satiati. Nam ad viginti ferè eo biduo quæstioni subiecerunt: me quoque ad pœnam vocant. Accingunt se operi carnifices, parantur torméta, spolior, laceror, trudor tanquàm grassator & latro. Sedet Vianensius tanquàm alter Minos stratis tapetibus, ac si in in nuptijs esset, vel potiùs in cœna Atrei & Thantali, Homo, inquam, sacris initiatus, & quem sacri canones vetāt de laicis quæstionem habere: ne si mors subsequatur, quod in tormentis interdum accidere solet, irregularis (vt eorā verbo vtar) & impius habea-

tur.

cur. Neque hoc quidem contentus, dum penderem miser in ipsis cruciatibus, monilia Sangæ Clugiensis attrectans, hominem rogabat, à qua puella donum amoris habuisset. De amoribus locutus, ad me conuersus instabat, vt seriem coniurationis, vel fabulæ potius à Calimacho confictæ explicarem, diceremque quid causæ esset, cur Pomponius, qui tum Venetijs erat, ad me scribens, patrem sanctissimum in suis litteris appellaret, te inquit, pontificem creauerant coniurati omnes? Flagitat item, dederim ne litteras Pomponio ad imperatorem, aut ad aliquem Christianum principē suscitandi schismatis, aut cōcilij causa. Respondeo me nunquā consiliorum Calimachi participem fuisse, quippe cùm inter nos simultas esset haud parua. Nescire item cur Pomponius me patrē sanctissimum appellaret, sciturum ab eo nam paulò pòst vinctum affuturum dicebat. De pontificatu verò non esse cur soliciti essent, quòd vita priuata semper cōtentus fuissem. Ad imperatorem verò me nunquàm litteras misisse, nec Pomponij opera ea in re vsum esse, id etiam ab eo sciturum. Tandem verò delinitus aliquantulum tot meis cruciatibus non tamen satiatus, deponi me iubet vesperi maiores subiturum. Deferor in cubiculum semimortuus, nec ita multò pòst reuocor à quæstoribus benè potis & praesse, aderat & Laurentius archiepiscopus Spalatensis. Petunt quid mihi colloquij fuerit cum Sigismundo Malatesta qui tum in vrbe erat. De litteris, inquam, de armis, de præstantibus ingenijs tum veterum, tum nostrorum hominum loquebamur, deq; his reliquis, quæ in hominum colloquia cadere possunt. Minari tum Vianesius, ac maiores cruciatus proponere; nisi verū fatērer. Rediturum se die sequenti, meditarer interim vbi essem, & quibus cùm mihi esset agendum. Reducor iterum ad cubile, vbi tantus me repentè dolor inuasit, vt vt vitam cum morte cuperem commutare, recrudescentibus doloribus ob refrigerata membra, quassa vehementer ac læsa. Recreabat me tamen nō parùm Angeli Bufali Romani equitis humanitas, quem anno antè Paulus in carcerem coniecerat, ob interfectum à Marcello filio Franciscum Cappocium. Id enim factum Angeli suasu Paulus dicebat. Angelus itaq; ac Franciscus nepos, quibus cùm in eodem cubiculo diuertebant, quò minùs doloribus & inedia morerer, suis manibus & medicas & cibum mihi afferebant. Post biduum verò Christophorus Veronensis Pauli meus ad me veniēs, bono, inquit, animo te esse iubet Paulus, ac de se benè sperare, breuiq; liberū futurum. Sciscitor quando id fore speraret: Respondet homo liberaudientibus omnibus, qui tum aderant, non ita citò fieri posse, ne leuitatis & sæuitiæ arguerētur pontifex, quòd illos quos tanto tumultu concitato cepisset ac torsisset, statim velut innoxios dimitteret. Neq; hoc quidem contentus Paulus, quos paulò antè coniurationis & maiestatis accersierat, eosdem mutata sententia ob diuulgatam fabulam hæreseos accusat. Trahitur ad vrbem Pomponius Venetijs captus, per totam Italiam tanquàm alter Iugurtha ducitur in iudicium Pomponius, vir simplicis ingenij, neq; conspirationis, neque alicuius sceleris conscius. Rogatus cur nomina adolescentibus immutaret, vt homo liber erat. Quid ad vos, inquit, & Paulum si mihi Fœniculi nomen indo, modò id sine dolo & fraude fiat? A more nanq; vetustatis antiquorum præclara nomina repetebat, quasi quædam calcaria, quæ nostram iuuentutem æmulatione ad virtutē incitarent. Trahitur & Lucillus ad vrbem tanquàm reus maiestatis, qui in Sabinis tenebricam illam vitam ducebat, quod ad Campanum scribens, quæ litteræ posteà deprehensæ sunt, Heliogabali cuiusdam amores reprehēdebat, ità occultè tamen, nisi à consilio dignosci res ipsa nō posset. Vianesius autem diligens pastor ad nos cum tormentis sæpiùs rediens, torto etiam Petreio Calimachi comite in fuga comprehenso, ac nihil confesso, quòd diceret ebriosam illam Calimachi collocutionem nullius momenti existimandam fuisse, omnia oculis colluſtrans, ne refractis parietibus tanquàm Dædali

alta

alta arce volaremus, carcerē subterraneum meditatur, ac fabris statim locat: eoq; con-
ijcit Franciscum Anguillaram, Gattalusium, Franciscum Aluianum, Iacobum Pola-
mæū, quadriennio antè molestia carceris marceratos. De libertate nostra interim nul-
lum verbū fiebat. Erat tum imperator in vrbe: voti enim gratia venerat cum magna
comitatu, quem Paulus magna cū impensa honorificētissimè susceptit, expensis decē &
octo millibus nummûm aureorum. Ambos ex mole Hadriani sub eodē pallio à Late-
rano redeuntes, comitante honorato quoq;, inspexi. Substitit Paulus in ponte, dono-
imperator equites aliquot crearet. Abeunte deinde imperatore, cùm iam metu omn
liberatus esset: nā & equitum & peditū suorum magnā partem in vrbem vocauerat: ve-
ritus ne quid tumultus à populo Romano excitaretur, præsente imperatore, decimo
mense post captiuitatē nostram in arcē veniens, ne tantū tumultus frustrà cōcitasse ve-
deretur, multa nobis obijcit, sed illud potissimùm, quod de immortalitate animorum
disputaremus, tenere musq; opinionē Platonis, quā diuus Augustinus Christianæ reli-
gioni similimā esse cēset: Meritò, inquit Aurelius, Cicero Deū inter philosophos Plato-
nē vocat, qui certè cunctos ingenio & sapientia superauit: hūc mihi delegi, quo cū disp
tarē, qui & de vltimo hominis fine, & de diuina natura melius quā cæteri philosophi
tur. In dubium, inquit Paulus, disputando Deū vocabatis. Quod quidē omnibus phi
losophis & theologis nostrorū temporum obijci potest, qui & animos & Deum, & ang
nes intelligentias separatas, disputandi ac veri inueniendi causa in dubium plerunq
vocant. Prætereà verò hæretici sunt, vt ait Augustinus, qui quod prauè sapiunt, perti
naciter defendunt. Sanam disciplinam nunquàm aspernati sumus, quod facere cōfite
uerunt (vt ait Leo) erroris magistri, qui seorsum ab ecclesia sentiētes, hæretici meriti
Hieronymo teste, sunt appellati. Rationem vitæ meæ, posteaquàm sapere pœtat, ex
cœpi, vsque ad hæc tempora reddere vobis possum. Nullum mihi facinus impingi po
test, non furtum, non latrocinium, non sacrilegium, non depeculatus, non parricidiu
non rapina, non Simonia. Vixi, vt Christianum decebat, confessionem & communio
nem in anno, semel præsertim, intermisi nunquàm. Nil ex ore meo excidit, quod cath
tra symbolum esset, aut hæresim saperet. Non sum imitatus Simoniacos, Carpocrati
nos, Ophytas, Seuerianos, Alogios, Paulinos, Manichæos, Macedonianos, aliāque hæ
reticorum sectam. Prætereà verò Paulus crimini nobis dabat, quod nimium gentilit
tis amatores essemus, cùm nemo eo huius rei studiosior esset, quipe qui & statuas ve
terum vndique ex tota vrbe conquisitas, in suas illas ædes, quas sub Capitolio exst
bat, congereret, auecto etiam ex sancta Hagnete beatæ Constantiæ sepulchro, frustrà
reclamātibus monachis loci, qui posteà mortuo Paulo, sepulchrum illud porphyrete
lum à Xysto pontifice repetiēre. Prætereà verò numismata propè infinita, ex auto-
gento, æreue, sua imagine signata, sine vllo senatusconsulto in fundamentis ædifi
rum suorum more veterum collocabat: veteres potius hac in re, quàm Petrum, Ale
cletum & Linum imitatus. Cùm verò nostra de re inter Palatinos episcopos & de
fratres esset aliquando disceptatum, quorum alter erat ordinis Francisci, alter Dom
nici, venerunt ferè omnes in hanc sententiam, nihil esse in nobis, quòd hæresim sap
ret. Verùm cùm Paulus in arcem venisset, excluderetur que de industria Franciscu
patronus noster veritatis assertor, quò liberius Leonardo loqui liceret, eadem dixi
quæ pridie. Rogati sententiam qui tum aderant, etsi ad nutum pontificis aliqui ex
parte loquebantur, nostram tamen causam leuiorem faciebant, ac pontificem mi
tiorem reddere conabantur. Solus autem inter omnes Lælius de Valle Romanus
ciuis & aduocatus consistorialis, nostram causam liberè tutatus est. Confutat om
nia, quæ à Leonardo dicta erant, quæque partim affirmauerat alter aduocatus Ar
dra

dreas sanctæ crucis. Fit autem inter dicendum de Academia mentio. Inclamat tum M. Barbus sancti Marci Cardinalis, nos non Academicos esse, sed fœdatores Academię. Quid turpitudinis autem à nobis in Academiam prodierit, certè non video, cum nec fures, nec latrones, nec incendiarij, nec decoctores essemus. Veteres Academicos sequebamur, nos contemnentes, qui in rebus ipsis nil certi ponebant. Paulus tamen hæreticos eos pronunciauit, qui nomen Academiæ vel serio, vel ioco deinceps commemorarent. Iusta est hæc ignominia Platoni ipse se tueatur. Volebat Paulus rebus in omnibus videri acutus & doctus: volebat item videri facetus, deridebat ferè omnes contemnebatque Interrogat tum Pomponium hominem irridens, quod ei à teneris annis nomen imposuerat parentes. Respõdet Pomponius, se binonium fuisse. Confusus nouitate rei Paulus, substitit amplius de nomine quærere. Ad me autem conuersus, in omnem contumeliam prorupit, omitto quod mihi coniurationem, heresim, maiestatis crimen obiicerat, quæ omnia iam purgata erant: obiiciebat etiam, ingratitudinem, quòd in me licet ingratum officiosus fuisset. Si spoliare homines emptione sua in cognita causa, si carcere, si tormentis, si ignominia, si calumnia afficere beneficiũ est, certè erga me beneficus & liberalis dici potest Paulus, & ego ingratus: qui tantorum maleficiorum immemor, ab vrbe non discesserim, suis mandatis obtemperans, suis pollicitationibus toties frustratus. Abijt inde minabundus, & obiram quam tum conceperat, nos vsque ad integrum annum retinuit, ita eum credo iurasse: quando nos cœpit, & in carcerem coniecit, noluit periurus videri. Dimissos tandem in ædibus suis viginti diebus ita nos retinet, vt efferre pedem domo non liceret. Vagari deinde per Vaticanum finit. Fatigatus postremo Cardinalium precibus, liberos tandem nos facit. Vocor non ita multò pòst litteris à Ludouico Gonzaga principe Mantuano, ad balea Petriolana valetudinis causa, quam in carcere dextro humero debilitatus contraxeram. Eò vt proficiscerer, primo vetuit Paulus, quod diceret se breui rei meæ bene cosulturum. Eo tamen ac redeo, spondente reditum meum Bessarione Cardinali Niceno, viro præstantis ingenij, & singularis litteraturæ. Fidem meam commendat Paulus, ac crebro iactat optimam eius erga me voluntatem. Post discessum Borsij Estensis, quem ad vrbem cum magno equitatu venientem magnificentissimè & lautè susceperat, ducemque Ferrariæ creauerat, me breui visurum quo in me animo esset. Idque etiam oratoribus tum Venetorum, tum Ducis Mediolanensis, qui me ei commendauerant, sæpe pollicitus fuerat. Biennio hac spe ductus vel frustratus potius, ire Bononiã instituerã cum Cardinali Mantuano eiusdẽ ciuitatis legato. Quo minus id facerẽ, vetat Paulus: dixitque (ita erat vrbanus & facetus) me satis sapere, & facultatibus potius quam litteratura indigere. Sed ecce, dum expecto, vt mei tandem tot calamitatibus, tot malis circumuenti misereatur, pontifex ipse apoplexia moritur secunda hora noctis, solus in cubiculo nemine videnti, tum eo die lætus etiam consistorium habuisset, pontificatus sui anno sexto, mense decimo, quinto Kalendas Augusti, MCCCC, LXXI. Fuit autem in homine quantum ad corpus pertinet, maiestas pontifice digna. Erat enim magni ac vasti corporis, adeò vt dum ad rem diuinam proficisceretur, solus emineret. Circa cultum corporis etsi morosus non erat, nequaquam tam en negligens habebatur. Fuere etiam qui dicerent, eum, dum in publicum prodiret, faciem sibi fucis concinnare. De apparatu pontificio non est cur amplius, maiores ab hoc vno superatos, regno præsertim, siue mitram velis appellare, in quã multas opes contulit, coëmptis vndique ac magnis preciis adamantibus, sapphiris, smaragdis, chrysolithis, iaspidibus, vnionibus, & quicquid gẽmarũ in precio est, quibus ornatus tanquam alter Aaron, in publicum forma humana augustiore prodibat. Inspici tum ab omnibus volebat, & admirari. Hanc ob rem nonnunquam peregrinos in vrbe retinuit, intermissa ostendendi sudarij consuetudine quo à pluribus eodem tempore cerneretur.

Præterea verò, ne solus differre à cæteris videretur, publico decreto mãdauit propositã pœ-
na, ne quispiã biretã coccineã (ita appellant capitis tegmen) præter Cardinales ferret: qui-
bus etiam primo pontificatus sui anno pannum eiusdẽ coloris dono dedit, quo equos vel
mulas sternerent dũ equitant. Voluit præterea in decretũ referre, vt galeri Cardinalitij ex
serico coccineo fierẽt: sed id quò minus decerneretur, vetuere illi, qui bene sentientes, di-
minuendã esse ecclesiæ pompã nõ augẽdam cum detrimento Christianæ religionis præ-
dicabãt. Ante pontificatũ verò prædicare solebat, si sors vnquã ei cõtigisset, singulis Car-
dinalibus singula castella se donaturũ, quo vitãdi æstus vrbani causa secedere percõmodè
possent. Sed põtificatum adeptus, nil minus cogitauit, põtificatus tamẽ maiestatem tũ ac-
toritate, tũ armis augere conatus est. Nã Tricaricensem episcopũ in Gallias misit, qui co-
gnita Leodiensiũ & ducis Burgũdiæ contentione, eos ad concordiã reuocaret, sublato in-
terdicto, quo Leodienses notati erãt, ob pulsum iniuria episcopũ suũ. Verũ dũ Tricarice-
sis hæc quam accuratè agit, vt id ad solũ pontificẽ pertinere ostenderet, à Leodiensibus cũ
eorum episcopo capitur. Hanc ob rem dux Burgundiæ inita pace cum Ludouico Francię
rege (tũ enim bellũ inter se gerebant) adiuuãte ipso rege, Leodienses grauissimis cædibus
persecutus, eorũ vrbẽ tandẽ euertit, & captos episcopos liberauit. Præterea verò Paulus
cognita regis Boëmiæ perfidia, in hominẽ Laurẽtio Rouerella episcopo Ferrariensi lega-
to ita Vngaros & Germanos concitauit, vt breui & stirpẽ Georgij funditus sustulerit, &
nomen hæreticorũ fuerit deleturus, ni Poloni id regnũ ad se pertinere dicentes, Matthiã
Vngariæ regẽ tenuissent bello lacessitũ, quo minus regno Boëmiæ potiretur. Duo tamen
bella, & quidem parua in Italia suscepit, quæ nulla re prius repetita bello, sed insidiis pri-
mò inchoata, postea deseruit. Cum igitur Tolphæ veteris dominos insidiis primò, mox
armis, cùm id non cessisset, duce Vianensio aggressus esset, obsideretque locum, & oppug-
naret, superueniẽtibus regiis copiis, quę à bello, quod in Flaminia contra Bartolomęum
Bergomatẽ gestũ esse diximus, quo in exercitu Vrsini militabant, repẽte effusa fuga obsi-
dionẽ deserit, cũ amplius sexaginta millibus passuũ hostes abessent. Atq; ita Tolpham post
logam contentionẽ, qua etiã Vrsinos sibi inimicos ac propè hostes fecerat decẽ & septem
millibus nummũm auri emit, familiæ Vrsinæ potentia veritus, quæ dominis loci affinita-
te cõiuncta erat. Iisdem quoq; artibus Robertũ Malatestã Sigismundi mortui filiũ aggres-
sus, cum etiã dolo suburbiũ Ariminẽse cæpisset, vrbẽq; aliquandiu oppugnasset, Lauren-
tio Spalatrẽsi archiepiscopo tantũ negocium procurante, superueniente postea Frederico
comite Vrbinati cũ regio ac Florentini populi exercitu, & obsidionẽ relinquere coactus
est, & fuso turpiter ac fugato exercitu, pacẽ turpi etiam cõditione initã non renuit. Affir-
mat Laurentius, potiundi Arimini oportunitatem amissam esse, dũ auarè nimiũ stipendia
militibus persoluit: dumq; ignoratione rerum æternitate ingenij, rem ipsam quæ momẽ-
to tẽporis colligitur, in bello potissimũ, in longum ducit. Natura enim in rebus agẽdis ita
præposterus Paulus erat, vt nisi fatigatus, rẽ quãtumuis claram, apertam & inchoatã per-
ficeret. Quam quã ipse iactare solebat, id sibi in multis vsui fuisse, cùm in plu-
ribus (si verum fateri volumus) sibi ac Romanæ ecclesiæ id admodum nocuisset: in colli-
gendis autem pecuniis ita diligẽs fuit, vt ferè semper beneficia & episcopatus his commit-
teret, qui officiũ aliquod venale haberẽt, vnde elici munus posset. Omnia enim officia suo
tempore venalia erant, quã ob rem factũ est, vt qui episcopatũ aut beneficiũ vellet, officiũ
aliquod emeret, quo lenocinio quod vellet, cõsequeretur, superatis cõpetitoribus omni-
bus, doctrina & probitate vitæ, quouis magistratu & honore dignis. Præterea verò, cũ epis-
copatus vacaret, quo plures annatæ eo dẽtẽpore soluerẽtur, digniores (vt ipse prædicabat)
ad vberiores episcopatus mouens, magnã pecuniarũ vim vndiq; colligebat. Redimẽdarũ
quoq; pẽsionẽ vsũ nõ improbauit. His autẽ pecuniis interdũ etiã ad liberalitatẽ vtebamur.
Nam

Nam & Cardinales pauperes maximè, & Episcopos & principes ac nobiles domo extorres, virgines, viduas, ægrotos frequenter iuuabat. Curauit idem vt Romæ, annona cæteraq; quæ ad victum pertinentia, vilius quàm antea venderentur. Aedificauit etiam splendide ac magnificè tum apud sanctum Marcum, tum verò in Vaticano. Quod ad munificentiam pertinet, venationem quoque miro apparatu edidit duci Ferrariensi in campo Merulę. Huic autem præfuit eius ex sorore nepos sanctę Lucię Cardinalis, quem vnà cum Baptista Zeno altero nepote Cardinales ante creauerat. Adire hominem die dormientem, ac noctu vigilantem attrectantem q; gemmas & magaritas difficile erat, nec nisi post multas vigilias, quod si tibi patuissent fores, audire hominē nō audiri ab homine necesse erat, adeo copiosus in dicendo habebatur. Morosus erat & difficilis, tum domesticis, tum externis, & sæpe quod promiserat, mutata sententia inuertebat, Volebat videri astutus rebus in omnibus, hanc ob rem perplexè nimium interdum loquebatur, quare amicitias principū ac populorum non diu seruauit, quòd variarum partium haberetur. Varia ciborum genera sibi apponi volebat, & peiora quęq; semper degustabat. Clamabat interdum, nisi quæ expetebat, ex sententia ei appositа fuissent. Bibaciſſimus quidē erat, sed vina admodū parua & diluta bibebat. Peponum esu, cancrorum, pastillorum, piscium succidiæ, admodū delectabatur. Quibus ex rebus ortam crediderim apoplexiam illam qua è vita sublatus est: nam duos pepones & quidem prægrandes comederat eo die, quo sequenti nocte mortuus est. Iustus tamen est habitus & clemens. Plerosq; autem latrones pœna carceris ad sanitatem redigere conatus est fures, parricidas, perfidos, periuros. Humanitatis autem studia ita oderat & contemnebat, vt eius studiosos, vno nomine hæreticos appellaret. Hanc ob rem Romanos adhortabatur, ne filios diutius in studiis litterarum paterentur, satis esse si legere & scribere didicissent. Durus interdum & inexorabilis, si quid ab eo peteres, habebatur: neque hoc contentus: conuicia & probra in te coniiciebat: plura tamen præstabat, quàm vultu facturum præ se ferret. Vno tamen postremo laudari potest, quòd domi monstra non aluerit, quodq; domesticos suos & familiares in officio continuerit, ne ob fastum & insolentiam populo Romano & aulicis stomachum facerent.

Petrus Barbus, Patricius Venetus, Nicolai & Polyxenę, sororis Eugenij IIII. Papæ filius, ab auunculo Romā accitus, Protonotarius Apostolicus, Episcopus Cerniensis, pōst Vicetinus, Diaconus Cardinalis S. Mariæ Nouæ, demum Presbyter tt. S Marci renunciatus est. Homo natura blandus, mitis, & humanus. Pontificibus Nicolao V. & Calisto III gratissimus fuit. Pio II non admodu probatus. Quo mortuo, ipse conclaui in Palatio Vaticano instituto, XIX Cardinalium suffragijs III. Kal. Septēbris, anni MCCCCLXIIII. Summus Pontifex denunciatus, coronatusq; ibidem XVI Kal. Octobris, sedit Imperatore Cæsare Frederico III. Augusto, annos VI. menses X. dies XXVI. Ordinationibus tribus Cardinales XI creauit. Fœdus inter Christianos Principes, & bellum Turcicū per Legatos suasit. Georgium Bohemiæ Regē Hussitarum hæresi infectū, excommunicatū Regno priuauit, quod Hungarorum Regi Matthiæ dono dedit. Fridericum Imperatorē Romæ voti causſa venientem honorificentissime suscepit, Borsium Marchionē Estensem Ferrariæ Ducem constituit: lautissimas ad S. Marcū ædes construxit. Apoplexi correptus obiit morte repentina Romæ in Palatio Vaticano VIII. Kal. Augusti, anno MCCCCLXXI. Vacauit sedes dies XIIII. Corpus in S. Petro marmoreo sepulchro cū hoc epitaphio cōditū,

Ex Onuphrio.

Paulus II Venetus Pontifex Maximus è vetusta Barborum Familia, præclaris naturæ dotibus auunculo Eugenio IIII. nō inferior. Iustitiæ, pietatis, diuinarumq; ceremoniarū cultor religiosissimus, Ecclesiasticæ libertatis maiestatisq; defensor cōstantissimus, præcipuo pacis seruandæ studio, & singularis omnis generis munerū abstinentia, formidanda etiā lege magistratibus indicta clarissimus, in Principes munificētia, in pauperes misericordia insignis, patrio amore annonæ copiam Vrbi dedit. Patrimoniū Beati Petri erratis populorū, indulgentissimi parentis affectu, emēdatis, & conseruauit & auxit. Furentes armis hæreticos repressit: & quod per difficilem rerū tēporumue cōditionē effici cū dignitate nō poterat, matura cūctatione saluberrimè disposuit. Vixit annos LIII. menses V dies III. sedit annos VI. menses X dies XXVI. Marcus Barbus Cardinalis S. Marci Patriarcha Aquileiensis, consanguineo bene merenti fecit, anno salutis MCDLXXII.

Hucusque Platina.

SVBSEQVENTES PORRO XIIII. PONTIFICVM Vitæ, Onuphrij Panuinij opera accessere.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS FRATRIS EREMITÆ AVGVSTINIANI, PONTIFICVM ROMANORVM VITAE, A XYSTO IIII. PAPA, VSQVE ad Pium V. Pontificem Maximum,

AD ILLVSTRISSIMVM PRINCIPEM D. PERAFANNVM, DE RIBERA, DVCEM ALEALAE, PROREGEM NEAPOLITANVM: AD QVEM EPISTOLAM dedicatoriam in fronte huius operis collocatam offendes.

ONVPHRIVS PANVINIVS, CANDIDO LECTORI S. D.

ANTE ANNOS CIRCITER XIIII. HORTATV MARCELLI Cardinalis sanctæ Crucis, quem postea summum pontificem vidimus, cui ego me tum tēporis in clientelam totum dederam, beati, & sanctissimi illius viri virtutes admiratus, ab historijs profanis conscribendis ad ecclesiasticas res, vsque ad ea tempora paucis, aut leuiter tentatas, aut omnino neglectas, tractandas, & explicandas animum conuerti. Libellum igitur ante omnia de Romanis pontificibus cum Cardinalium breui chronico adornaui, quem adhuc imperfectum, neq; vllam libri faciem habentem, quum & inuito, & nesciente, me vulgatum cognouissem, incredibili dolore affectus, quo ei errori remedium aliquod adferrem, breuiorem alium librum statim, etiamsi contra animi mei sententiam publicaui, in quo eædem res aliquanto diligentius tractarentur, sed & is, quum immaturus, & celeriter, confectus esset, non omni ex parte incorruptus, & integer exire potuit: res enim magni laboris, & multarum longius omnino tempus desiderabant. Vnde quibusdam rebus non ita accuratè exploratis, vt libri quem primùm publicarem, coactus sum: ne quæ in priore opere iam edita erant falsa, incertaq; legentiū mentibus obreperent. Atq; hac ratione factum est, vt etiam in posteriore editione ad eundē modu, sed tamē multa desiderentur, & incorrupta, ac quæ in rerū scriptore maximè desideratur, certissima veritas, ad animi sim non respondeat. Cæterum ab his, quorū interest admonitus probatissimis q; annalibus, & publicis monumentis subleuatus, certissimam rerum seriē & veritatē mueni. Ob has igitur caussas libri pontificum & Cardinalium, quorū memoria extat, vitas effusè scripsi: At qui quū res magni & difficilis negotij sit, nō ita facile, quanquā iam diu multumq; in eo elaborauerim, cōficipotuit. Interim amicorū quorundam grauissimorum hominū hortatu, dum liber meus publicetur, Platinam, qui iā in officinis esse desierat, mendis purgatū restitui, annotationibus illustraui, & quāto breuius, & diligentius à me fieri potuit, XIIII. sequentium pontificum à Xysti IIII. (vbi ille scribendi finē facit) Pontificatu, ad nostra vsq; tēpora adiexi. In quibus describēdis, præter priuatos, publicos q; annales, diaria, & acta cōsistorialia, Raphaēle quoq; Volaterranum, & Paulum Iouiū præcipue auctores sum secutus, quin & aliquot ex ijs ab ipso Iouio breui mè mutuatus sum, publicam studiosorum vtilitatem vbiq;, atq; eam solā respiciens. Aequissimū nanq; mihi videbatur, vt qui ad hasce vitas legendas animum adiecissent, ne quum iam ad finem ferè peruenissent properè ac parum opportunè destituerentur. Qui si cupiditati suæ (neque enim auiditatem ipsius expiere volui) sed tamen si cupiditati suæ aliqua ex parte crediderit à me factum esse satis, tum ego quem ex hoc laborē meo vnicum cupio, eundem mihi videbor fructum abundè consecutus.

XYSTVS

XYSTVS PAPA IV.

GEns Roborea, quæ & de Ruuere dicta est, Augusta prætoria Taurino- 221. Pēr.
rum orta, inter Subalpinas nobilis, à Longobardis originem ducere, multorum consensu traditur. Cuius familiæ auctoreш fuisse Hermundum, qui Ragumbertiducis Taurinensium, Pauli Diaconi in historia Longobardica testimonio clari, tempore circa annum Domini DCCC. vixit, antiquis annalibus relatum est. Castellum vicus nouus eius familiæ vetus ditio, nam Cincianum, & Riualba posterioribus temporibus acquisita fuere. Simo Ruuereus ob pinguedinem cognomine Crassus, ante multos annos ex taurinis in Ligures concedens, ad vada Sabatia, quam nunc Sauonam vocamus, substitit, à quo gens de Ruuere manauit, inter eius ciuitatis familias non postrema. De Ruuere autem gentis nomen est vernacula lingua, quod nos Latinè robur appellaremus, vel potius quercum, ab insigni gentilitio clypeo, quod est quercu aurea expressum. Ex ea quæ erat Sauonæ familia de Ruuere, Xystus papa IIII. originem duxit, cuius parentes fuere Leonardus, vir inter vrbis suæ ciues honoratus, & omnibus in patria magistratibus functus, & Luchina Munliona honesto loco Sauonæ nata. Extant adhuc Leonardi, & patris auique sui cum elogiis in ecclesia cathedrali Sauonensi sepulchra, ante omnem Xysti fortunam condita, isthæc referentia. Natus est Xystus XII. Kalendas Augusti, anno Domini MCCCCXIIII. Ioanne XXIII. Romano pontifice. Cellis qui est pagus maritimus, ab Vrbe Sauona quinque millibus passuum distans: eo nanque parentes confugerant vitandæ pestis causa, quæ tum maximè Ligures vexabat. Videre per somnium visa est mater, ante partum editum infantem à beatis Francisco & Antonio cucullam & cingulum piè ac sanctè indui, quo habitu ipsorum diuorum fratres vtuntur, Minores vocati. At verò dum obstetrix puerum, cui propterea Francisci nomen inditum fuit, vt fit, accuratè in balneo lauaret ipsumque in vndis aliquando deficientem, ac penè mortuum ad matrem detulisset, illa somnij memor, vouit se indutum filium S. Francisci habitu, facturamque vt eundem sex mensibus ferret: quo semestri transacto, amoto habitu, puer iterum in grauem infirmitatem indicit, annum iam natus, & eo ampliur, cæterum voto repetito, mater statim filium incolumem recepit, & quum parumper creuisset, nonum agens annum, cœnobio adiectus est sancti Francisci. Cuius pueri curam suscepit Ioannes Pinarolius vir optimus, à quo ordinis mores, vitamque fratrum Minorum instructus, grammaticam tanto studio perdidicit, vt breui Ciceronis volumina, partim ab aliis audierit, partim verò ingenij acumine, nulla alterius opera intellexerit. Cherium deinde vbi adoleuisset professus, Dialecticæ & Logicæ doctores eius loci audiuit ita diligenter & accuratè, vt postea facultatem eandem ipse aliis legerit. Papiæ deinde & Bononiæ celeberrimis gymnasiis philosophiam, & theologiam didicit, præceptoribus vsus Iacobo Textore, & Andrea Nolano doctissimis viris. Vigesimo ætatis anno nondum, doctorum capitulo generali sui ordinis Genuæ congregato, ita copiosè, ita disertè, & eleganter disputauit, vt vnus omnium doctissimus existimatus sit, & à generali ministro ordinis Guillelmo Casali maximis laudibus ornatus. Patauij demum magisterij gradu suscepto, philosophiam, & theologiam multis in gymnasiis, vt Patauino, Bononiensi, Papiensi, Senensi, Florentino, & Perusino publicè professus est. Hominem tota Europa clarissimum, quum

multi alij præclari viri, tum præcipuè Beſſario Cardinalis Nicęnus, vir Latina, & Græca doctrina inſignis, frequenter audiuit, cuius familiaritate ita delectatus eſt, vt eodem præſepe vſi ſint contubernio. Sacras conciones annuis quadrageſimæ diebus, in omnibus fere Italiæ vrbibus, magna hominum gratia habuit. Miniſtri generalis Iacobi Sarguellæ poſtea ſocius factus, non longè poſt Liguriæ prouincialis, quem miniſtrum vocant primum deinde ſui ordinis in Romana curia procurator, & totius Italię generalis vicarius, poſtremo in capitulo generali Peruſij celebrato, omnium votis Iacobo Sarguella ob ſenium abdicante miniſter generalis eſt, renuntiatus. Quibus in magiſtratibus tanta gratia & auctoritate apud omnes valuit, vt nihil quamuis difficilè & arduum, tentarit, quod non facilè fuerit conſecutus. Pius ſecundus eum maximo in pretio ſemper habuit. Qui verò ei ſucceſſit Paulus ſecundus, eius doctrinæ fama permotus, annitentibus maximè Beſſarione Nicæno, & Franciſco Mantuano cardinalibus, illum abſentem, & inſcium (Papiæ enim morabatur Venetias iturus) Cardinalem presbyterum tituli S. Petri ad Vincula, cum alijs ſeptẽ anno Domini MCDLXVII. xiiij. Kal. Octobris, creauit. Qui Romam veniẽs comiter ab omnibus ſuſceptus, & quorundam cardinalium benignitate adiutus (pauper enim erat) ædes S. Petri ad Vincula rimoſas, & ruinæ proximas, ita reſtituit, vt ab ſe & familia percõmodè incoli poſſent. Cuius in cardinalatu potiſſimum inſtitutum fuit, vt familiam ſuam in officio contineret. Nec tamen eum aut parta dignitas, aut grauiſsimarum rerum cura à ſtudiis literarum auocauit. Nam in Cardinalatu librum de ſanguine CHRISTI & de futuris contingentibus edidit. Scripſit etiam Commentarios de potentia Dei, de Conceptione Virginis, & contra errores cuiuſdam Carmelitæ Bononienſis, qui affirmabat, Deum ſua omnipotentia, damnatum hominem ſaluare non poſſe. Aggreſſus eſt & aliud opus, in quo validis rationibus oſtendere nitebatur, D. Thomam Aquinatem, & Scotũ in ſententiis conuenire, quanquam verbis differrent ad tollendas diſcordias & altercationes, inter Prędicatores, & Minores. Tãtæ enim doctrinæ habebatur, vt huic vni ex cœtu Cardinalium ad fidem pertinentia potiſsimum committerentur, quibus rebus dum ſtudioſius operam daret, Paulus papa II. viij. Kal. Auguſti noctis hora tertia, morte repentina diem clauſit extremum. In cuius locum omnium Cardinalium ſuffragiis, qui xvij. tunc erant, in conclaui recluſi in palatio apoſtolico apud S. Petrum, v. idus Auguſti, xiij. vacantis ſedis die, anno Domini MCCCC LXXI. Romanus pontifex renuntiatus eſt, Latino Vrſino, Roderico Borgia cancellario, & Franciſco Gonzaga magnopere ſuffragantibus, cuius beneficij pontifex memor, Latino quidem camerariatum, Roderico abbatiam Sublacenſem, Gonzagæ verò monaſterium S. Georgij conceſſit. At verò viij. Kal. Septembris, in coronationis ſuæ ſolennibus, dum in magna populi frequentia lectica portaretur apud Baſilicam Lateranenſem tantus repẽte tumultus exortus eſt, dum Romani quidam ciues in via ab equitibus pontificiis premerentur, vt maximum vitæ periculum adierent. ſaxis enim ſeu caſu, ſeu ex compoſito appetitus, à lecticariis certè deſtitus fuiſſet, niſi Latini cardinalis auctoritas, à quo ſedetio ſedata eſt, interceſſiſſet, coronatione celebrata ad rem eccleſiaſticam Chriſtianamque componendam animum adiecit, atque ante omnia concilium Laterani ſe indicturum oſtendit, in quo & res Eccleſiaſticæ corrigerentur, & de bello Turcis indicendo tractaretur, quemadmodum Pius papa II. inſtituerat. Cæterum dum imperator Fridericus tertius concilium Vtini in Carneis loco magis opportuno à pontifice indici contendit, pontifex verò iure id facere recuſaret, re in longum protracta, alia remedia quæri placuit. Patrum igitur conſenſu, Xyſtus quatuor legatos ſummа cum poteſtate creauit, Beſſarionem Nicænum in Galliam, Rodericum Borgiam cancellariam in Hiſpaniam, & Marcum Barbum in Germaniam, & Pannoniam, qui inter ſe diſſidentes Chriſtianos principes ad concordiam reuocarent. Ludouicus enim vndecimus

timus rex Gallorum ducibus Karolo Burgundiæ, & N. Britanniæ arma intulerat, reges Ferdinandus Arragonum, & N. Iustinianæ ob regnum Castellæ legitimo rege destitutum ad fœdum certamen venerant. Pannoniæ & Poloniæ reges de regno Boemiæ vacante inter se bello decertabant. Prioribus legatis quartum adiecit Oliuerium Carafam quē classi maritimæ in Turcos paratæ præfecit, magna cu impensa, singulis enim legatis in singulos menses quingenti aurei assignati. Legati, qui ad reges profecti fuerāt, rebus parū feliciter gestis, rediere. Eugenij porro, Nicolai, Callisti, Pij, & Pauli creditoribus vnà concurrentibus, quum initio pontificatus pecuniæ deessent, gemmis quas Paulus II. in thesauris reliquerat diuenditis, satisfieri voluit. Aerario enim inani, non nisi quinque millia aureorum præter hominum opinionem inuenit. Auditis deinde publicè & perbenignè oratoribus Christianorum principum, qui sedi apostolicæ, & ipsi obtemperaturos se quemadmodum mos est, pollicebantur, duos Cardinales proximis quatuor temporibus natalis Domini designatos, eo die in publicum misit, quo legati domos quisque suas magno cum honore reducti sunt. Horum alter fuit Petrus Riaria mediocri familia Sauonę ortus, & ab eo, à teneris annis, in ordine S. Francisci educatus, quem Episcopum Taruisinum ante ab se dictum, presbyterum Cardinalem tituli sancti Xysti creauit. Alter verò Iulianus Raphaëlis fratris filius Episcopus Carpentoratensis presbyter Cardinalis sancti Petri ad vincula tituli Eudoxiæ fuit. Is postea pontifex maximus renuntiatus, Iulius II. vocatus est. Xystus enim suorum amantissimus ac indulgentissimus, omnium iudicio est existimatus. Quorum causa multa præter fas iusque egisse & concessisse vitio illi datum est, Petrus ipse amplissimis sacerdotiorum redditibus auctus, ita splendidus erat, vt pecuniæ perdendæ natus esse videretur, nam eo biennio, quo tantum post eo superuixit, ducenta aureorum millia in victu absumpsisse, lx. verò millia æris alieni, argenti autem cælati ccc. pondo reliquisse traditur. Obiit voluptatibus confectus, annorum xxix. sepultus ad S. Apostolos. Paulò ante obitum creatus à Xysto fuerat totius Italiæ legatus. Qua decursa & vbique Mediolani præsertim, Venetiis, & Patauij honorificentissimè susceptus, Romam, vbi non longè post excessit, reuersus est. Cuius frater Hieronymus ex tenui alioqui & humili fortuna, in eius potentiæ locum succedens, & Forocornelij ac Forliuij princeps factus, post eum rē omnem ecclesiasticam administrauit, ingenio magis seuero ac voluptatibus minimum præter vnam venationem, deditus. Vxorem is duxit Catherinam Galeatij Insubrum ducis ex concubina filiam, cuius rei causa filium eius Ascanium Cardinalem Xystus postea creauit. Post hos verò pontifex fratrum sororumque filios, quos multos habuit, ad magnos honores diuitiasque prouexit. Nam Leonardum fratris filium, data ei in matrimonium regis Ferdinandi filia notha vrbis præfectum dixit, & in eius defuncti locum alterius fratris filium Ioannem Iuliani Cardinalis fratrem suffecit, Soræ ac Senogalliæ principatu adiuncto. Is ex vxore Ioanna Friderici Feltrij Vrbinatium ducis filia Franciscum Mariam genuit, qui post auunculi Guidonis Vbaldi fine mascula prole obitum iure hæreditario, adoptionis, & dotis nomine ducatum Vrbini obtinuit. Christophorum deinde & Dominicum Ruuereos fratres patria Taurinenses, ex regulis Vicinoui succesiue, item sororis filium Hieronymum Bassum, & Petri Riarij sorore natum, Raphaëlem Sansonium, qui Riarium nomen tulit, annorum xvij. & Ioannem Iacobum Sclafenatum Mediolanensem Parmæ Episcopum cubicularium suum, quem seruitio solo sibi acceptum & gratum ex humili loco in altum euexit, Cardinales diuersis temporibus dixit. His inter quatuor & triginta, quos variis lectionibus in senatum cooptauit, Stephanum Nardinum, Ioannem Baptistam Cybo Georgium Lusitanum, Ioannem Arragoniū Ferdinandi regis filium, Ioannem Columnā, Ioannem Baptistam Sabellum, Ioānem comitem, & Baptistam

Vrsinum è proceribus Romanis adiunxit. Initio pontificatus in Lateranum canonicos se-
culares reduxit, electis inde à Romanis statim post Pauli mortem regularibus, quos olim
Eugenius IIII. vt in antiquam possessionem, qua à Bonifacio VIII. iniquè spoliati fuerãt,
introductos, Callistus III. expulerat, Paulusque II. restituerat: hisque templum S. Mariæ
de pace ab se media vrbe constructum concessit. Quum verò admodum liberalis esset,
nec vlli prorsus negare quicquam sciret, plurimis easdem gratias importune roganti-
sæpe concessit. Qua de causa, vt litium & discordiarum initia & occasiones tolleret, libel-
gnandis libellus Ioannem Monte mirabilem virum in aula exercitatum, & industrium,
seueriorisque ingenij præfecit, quod non ritè concessa inducere posset. Ad arma conuer-
sus, quibus maximè deditus fuit, initium à bello Turcico fecit. Prima expeditione duo
classem in Turcas misit, legato & duce Oliuerio Carafa Cardinale Neapolitano, centum
millia aureorum expendit, secunda verò lxv. millia Laurentio patriarcha Antiocheno
fratris filio, qui Oliuerio successerat, vnà cum Ferdinando & Venetis tantum bellum ad-
ministrante. Nam cum Oliuerio pontificis nomine cum xxiiij. triremibus bellum geren-
te, quinquaginta Venetorum, Ferdinando verò xxiiij. triremes communibus auspiciis
militarunt. Nihil tamen præclare gestum est, nusquam prodeuntibus ex Bosphoro in Ae-
geum hostibus. Smyrna tantum in Asia capta incolæque omnes abacti. Oppugnare quidã
Sataliam ante adorti erant, occupato per vim portu, refractaque cathena ferrea, cuius par-
tem foribus Basilicæ Vaticanæ præfixam, nunc etiam cernimus, sed defendentibus acri-
ter, qui in præsipio erant Turcis prælium omittunt atque ita re infecta abeuntes plus te-
roris quàm calamitatis hostibus intulere, quum fere omnium constans fama esset, Chri-
stianos eo anno magnã Asiæ partem occupaturos fuisse, si ipsi mari, quemadmodũ Vsun-
cassanus Persarum rex terra, Turcas vexare voluissent. Per quos verò steterit, quo minus
res ex sententia gereretur, haud satis liquet. Quum Volaterrani in Etruria, occiso propter
imperij acerbitatem & Salinarum controuersiam prætore Florentino à Florentinis defe-
cissent, Xystus veritus ne eius rei occasione Italiæ pax turbaretur, motus etiam Florenti-
norum precibus, eò statim copiarum suarum partem misit, quibus factum est, vt Volater-
rani expugnati perdomitique temeritatis atque sæuitiæ suæ pœnas dederint. Interim
Pontifex imperij diuturnitate, viribus instauratis, vt erat magni animi vir, pontificiam
dignitatem augere, imperium armis proferre, & Hieronymum Riarium amplissimis for-
tunis honestare cupiens, fœdere cum Arragonio Ferdinando Neapolitanorum regeinito
aliquot in vmbriæ tyrannos tumultuantes, & aduersus ecclesiam minus quàm benefi-
rios doceret contumaces tollere constituit. Ingenti igitur exercitu ab se congregato im-
peratorem Fridericum Feltrium, quem ex comite Vrbini ducem nullo non honoris ge-
nere abhibito, creauerat, tum absentem, legatum verò fratris filium Iulianum cardi-
lem sancti Petri ad vincula præfecit. Legatus ducis aduentu non expectato, in Tudertes
nos primum, deinde in Spoletinos tumultuantes, pontificiq; rebelles impressionem fe-
cit: quos Iulio Varano Camertium duce opem ferente, sedatis intestinis discordiis facti-
numque capitibus relegatis, in ecclesiæ fide non sine maxima Spoletinorum clade conti-
nuit. In Nicolaum deinde Vitellium Tifernatem Regulum, ferocis ingenij hominem ar-
ma mouit, quem cum antea Xystus amicum habuisset, Laurentij Tifernatis acerrimi Ni-
colai hostis impulsu, pontifex bello persequebatur. Vitellius impar pontificiis viribus,
post trimestrem oppugnationem, Vrbinatium Ducis Friderici aduentu audito vrbem
legato hac conditione dedit, vt ei tuto viuere priuati hominis more in patria liceret. Ce-
uerat autem iam sibi Nicolaus amicitia ducis fretus, vt accepto à pontifice quanti bona
eius vendi possent pretio, exulatum quò vellet abiret. Cæterum aliquot annis post ciui-
bus fauentibus in vrbem reuersus, arcem quam Xystus quo ciuitatem in suam potestã-
tem

tem facilius continere posset, extruebat, dificcit, seq; intra oppidum firmo præsidio munuit. Porro autem longam illam trium mensium obsidionem non absque Laurentij Medicis, qui tum in republica Florentina principē locum obtinebat, pecunia, auxilliisque tulit. Qui tranquillitatis atque otij studio potentiam principum in Italia exequatam volebat, nec pontificis sibi ex mutata quadam æmulatione, & fratris Iuliani in cardinalatus petitione repulsa parum amici, vires nimio plus crescere patiebatur, vnde aduersarium sc libidini eius, moderatæque cupiditati semper ostendit. Pontifici ita irritato, insignem aliam contumeliam adiunxit. Totis enim viribus operam dedit, ne pontifex Imolam Flaminiæ vrbem, quam Forum Cornelij vocant, emeret, quam princeps egestate coactus venalem proposuerat, eiusdem Regulo per amicos mensarios magna pecunia subleuato. Ita vt iam Laurentio cum pontifice apertæ simultates intercedere viderentur. Quæ res Mediceis, vt post dicam pene exitio fuit. Dum hæc in Italia geruntur, Scodra quod nunc Scutarum vocant, ditionis Venetæ oppidum à Turca oppugnabatur, quod Xystus commeatu & pecunia iuuit, ne Turcæ munitissima recepta arce ea ad occupandum Epirum, & deinceps Illyricum vteretur. Simultas interea inter Xystum & Medicenos adeo creuerat, vt pontifex ab aduersa Mediceorum factione, cuius princeps Franciscus Patius nobilis Trapezita erat sollicitatus, clam egerit, vt conspiratione facta fratribusque Mediceis Laurentio & Iuliano interfectis, respublica sui ipsius arbitrio constitueretur. Xystus tamen ne tam atrox sceleſtumque consilium sanctis auribus admississe videretur, rem totam occultè tractandam, perficiendamque Hieronymo Riario demandauit, egitque cum Ferdinando Arragonio, vt Alfonsus eius filius cum exercitu in Etruriam mitteretur, ea spe vt sublatis aut eiectis Mediceis Florentinos sibi eo beneficio obstringeret, quorum postea opera subnixus maiore cum auctoritate pontificatus dignitatem tueretur. Totum igitur negotium Hieronymi nomine datum est Ioanni Baptistæ Montesicco, qui erat & Hieronymo, fidus manu ac ingenio promptus. Florentiæ verò conspiratorum capita fuere Bartolomæus Saluiatus Archiepiscopus Pisanus, Laurentio ob priuatam veterem simultatem offensus, Franciscus Pactius, & Iacobus Poggius Poggij oratoris clarissimi filius. Atque vt rem tutius aggrederentur, Florentiam mittitur Raphael Riarius cardinalis sancti Georgij, Hieronymi sororis filius adolescens, qui tum in gymnasio Pisano commorabatur, vt si qui dubij ac timidiores forent, eius præsentia & auctoritate, maiore fiducia ad maturandam cædem inducentur. Coniuratione igitur inita in quam plures nomina dederant, ad vj Kal. Maij die Solis in augustissimo diuæ Reparatæ templo conspirati, Mediceos fratres sacris mysteriis assistentes adoriuntur. Ibi Iuliano interfecto dum Laurentius leui vulnere saucius in sacrarium ab ædituis incolumis, coniuratis ianua prohibitis, receptus esset, Archiepiscopus Pisanus, & Iacobus Poggius curiam occupare tentarunt. Tam immanis sceleris rumore per vrbem delato, quum Laurentium seruatum esse cognitum esset, impetu in coniuratos à ciuibus & magistratibus Mediceæ factionis studiosis facto, Pisanus Archiepiscopus, & Iacobus Poggius capti statim cum omnibus comitibus, è fenestris suspensi laqueis præcipitantur, Antonius Volaterranus & Stephanus sacerdos, qui Laurentium agressi fuerant, Franciscus Pactius coniurationis princeps, qui Iulianum occiderat omnesque eorum affines, satellites, & qui aliquam eis operam tanto in scelere nauassent laqueis strangulati eundem vitæ exitum habuerunt. Nil eo spectaculo atrocius fuisse memoratur, Montesicco demum à quo quæstionibus habitis totius coniurationis series exorta est, interfecto, Cardinali, qui ad aram maximam primo rumore confugerat, Laurentij precibus vix seruatus, & in custodia aliquandiu detentus, non longè post eius innocentia cognita

in pontificis gratiã est dimissus. Hac re inritatus Xystus, quod sacrato viro & archiepisco-
po ita fœdè interfecto cardinalem quoq; captiuũ feciſſent. Hieronymo instigante grauiſ-
simum Florentinis, sacris omnibus interdictis, bellum intulit. Ecclesiastici exercitus
imperator dux Vrbini Fridericus lectus, qui in Flaminiæ finibus arma parabat, pro re-
ge verò Ferdinando pontifici fœdere coniuncto aderat iam cum exercitu Alfonsus fi-
lius Calabriæ dux, Florentini eo bello Gallorum regem, Venetos, Mediolanenſium,
Mantuanorum, & Ferrarienſium principes fautores habueret. Quod aliquot cladibus
vtrinque acceptis, oppidisque nonullis à duce expugnatis, Laurentij postremo Medicis
diligentia & studio, nulla re insigni in eo gesta finitum est. Is ad regem Neapolim pro-
fectus, eius animum prudentia, auctoritate, & disertiſſimis rationibus adeo expugna-
uit, vt pacem ab eo & fœdus haud iniquis conditionibus Florentiam reportarit, in quo
aperte illud adiectum erat, vt Arragonij & Florentini si bellum alicunde ingrueret, cer-
ta collata pecunia, mutuis auxilijs iuuarentur. Initi eius fœderis fama Xysti papæ ani-
mum grauiſſime perculit: & haud dubie primo quoq; tempore res nouas moliturus esse
videbatur, nisi eius consilia repentinus Turcarum aduentus discussiſſet. Qui Hydrunte
in Salentinis vi capta, Italiam omnem incredibili terrore compleuerant. Tum Xystus
Turcico tumultu exterritus, pacem cum Florentinis fecit, & mulctæ nomine quinde-
cim triremes ijs ad bellum Turcicum imperauit. Illud memoratu dignum, quod Floren-
tino bello ardente, quum ab aduersariorum legatis Xystus papa huius controuersiæ, quæ
iniusta videbatur, occasione ad concilium citatus fuisset, ipse ingenti animo, summaque
constantia respondisse fertur: Se concilium quidem libenter admissurum, vbi speraret le
omnium illorum principũ, criminibus patefactis, res plurimas ecclesiæ ablatas, ab ijs re-
petiturum. Vnde qui illum metu expugnare sperabant, ab eodem perterriti alia perfugia
quæsiêre. Per hæc tẽpora Cypri regibus parte & filiolo mortuis, Veneti insulam, quod re-
gis nouissimè defuncti mater Veneta è gente patricia Cornelia hæres esset, ne in Turca-
rum potestatem veniret, occuparunt. Oppugnabat eodem tempore Rhodum maximis
viribus Mahometes ille, qui Constantinopolim ceperat. Verùm eam acriter Petro Dau-
buſon magno magistro tuente, re infecta discedere coactus est, & furorem suum in
Italiam conuertit, vbi Hydrunte (vt dixi) capta quum Italiæ omni minitaretur repen-
tino morbo oppressus, & suos in Italia fortissimè rupugnantes destituit, & Christiano-
rum principium animos longe maximo metu liberauit. Cuius mortis & receptæ Hydru-
tis nuntio confirmatis pontifex, qui iam de relinquenda Italia cogitauerat, Venetis fau-
re cæpit, qui Herculi Estensi Ferrarienſium duci bellum atrox maximè repentinum in-
tulerant. Xystus porro cum Venetis fœdus inierat, vt ex Herculis calamitate, si victor
Veneti euasissent, Hieronymi Riarij potentiam amplificaret. Herculi ad fuere Ferdi-
dus rex socer, Florentini, & Ludouicus Sfortia, qui tutor pueri principis Insubrib.
imperio potiebatur. Hi communicatis consilijs Fridericum Vrbinatium ducem, exer-
citus imperatorem creatum, in agro Ferrarienſi Venetis se opponunt. Alfonsum regis
filium in agrum Romanum cum valido exercitu maturare iubent. Pontifex exercitui
sui ducem Robertum Malatestam Sigismundi filium crearat, quem venienti Alfonso
obiecit. Is ad Latinam vsque portam infesto cum exercitu veniens, magno Vrbi ter-
rori fuerat, nihil sese propterea animo demittente pontifice, fortiterque armis rem gere-
te. Signis ad Campum mortuum in agro Veliterno collatis Alfonsi numerosior exerci-
tus, Roberti virtute à pauciori milite superatus, capti proceres omnes, & Romam ad-
ducti sunt. Dux ipse Antium vsque fugiens, Neapolim trepidus se recepit. Verùm Rober-
tus, cuius virtute tanta victoria parta erat, triduo pòst celeriter extinctus suspicione susce-
ti ve-

ti veneni reliquit. Iisdem diebus ipse etiam Fridericus Vrbinas, qui Venetis oppositus bellum pro duce Ferrariæ gerebat, in castris ad Stellatam, Guidone Vbaldo filio superstite moritur. Pace paulò pòst inter pontificem & regem facta, captiui omnes in pugna ad Campum mortuum remissi, & cardinales Columna Sabellusque, quos belli initio sibi tanquam regis fautores suspectos in Hadriani molem pontifex coniecerat, dimissi. Columnenses quoque qui regi fœdere coniuncti, illum intra oppida sua susceptum commeatu adiuuerant, sibique multis in latis incommodis vbique aduersati fuerant, primum quidem venia donauit, deinde grauiter bello persecutus est, quum Laurentius protonotarius ex ea familia rursus contumax nimium videretur, quem tumultuantem Romæ in domo sua armis cohorteque pontificia, tum Vrsinorum auxilio expugnatum captumque breui tempore pòst in arce securi percuti iussit. Eorum insuper iam omnia ferè oppida ceperat, quum medio ardore belli facto functus est. Dum bellum cum Columnensibus Xystus gereret, fœderatorum principum precibus sollicitatus, qui Venetum imperium Hercule ferè oppresso crescere ægrè ferebant, à Venetorum societate auulsus, fœdus cum cæteris Italiæ principibus aduersos Venetos percussit, eosque monuit, vt à Ferrariensi agro penitus abstinerent, illos autē non solum non obtemperantes, sed quantò maxime studio atque apparatu fieri posset, bellum instaurantes, sacris interdixit. Conuenere tum totius Italiæ principes apud Cremonam vt de bello consultarent. Communique omnium sententia Venetorum furorit, vt obuiam iretur decretum. Igitur magna viae ingentibus copiis bellum subinde redintegratum est, quo nullum grauius ac periculosius antea Veneti gesserant. Iamque Alfonsi ducis Calabriæ ductu fractæ eorum vires videbantur, nisi Ludouicus Sforcia à sociis discedens, victis iam planeque perdomitis præter omnium sententiam æquissimam pacem inuicto etiam Xysto, attulisset. Tot itaque præliorum & bellorum sumptibus pontifex exhaustus, quum magna pecuniæ vi indigeret, noua collegia primus omnium Romanorum pontificum, quæ venirent, excogitauit. Dato itaque negocio Sinolfo de Castro octerio protonotario viro solerti, & industrio Breuiatores minoris præsidentiæ restituit, à Pio creatos, & ab eius successore Paulo II. sublatos, quorum loca quingentis: postea sollicitatores, quorum trecentis veniere. Deinde certos adstipulatores sine quibus nullæ possent confici tabulæ, Ianicerorum quoque Stradiotarum, & Mamaluchorum officia induxit. Ex quibus Mamaluchos & adstipulatores, qui ei successit Innocentius VIII. abrogauit. Postremo apostolici fisci nouem notarios constituit, quibus redditus vnius assignauit, qui antea cunctis præerat. Atq; hac ratione Romanæ aulæ libertas in cōpedes quasi conjecta omni industrij ac laborioſi ingenij diligentia sublata, quum non nisi pecunia hæc munera parentur, quæ antea gratuitò doctis & probis viris tribui solebant. Primus etiam vendidit officia procuratoris Cameræ notariatus apostolici, protonotariatus Capitolij, notariatus Gymnasij, metiēdi salis, & camerariatus vrbis. Vectigalia noua inuenit vetera auxit. Plures à sacratis hominibus decimas non sine maxima auaritiæ nota exegit. Sed hæc seu temporum necessitati, seu verius proximis ac ministris eius tribuenda existimo, præsertim quum nemo ad eam diem pontificum, nec animo ad munificentiam liberalitatemque propensior, nec in dando hilarior, nec in promerendis hominibus promptior fuisse memoratur. Miseros enim atque à Turcis, vel alias ob calamitates auitis sedibus, & imperiis eiectos Andream Palæologum Peloponnensi, & Leonardum Toccum Epiri despotas, honestis sumptibus aluit. Sophiæ Thomæ Palæologi filiæ Ruthenorum duci in matrimonium collocatæ, præter alia munera, dotis nomine sex millia aureorum donauit. Carolettā Cypri & N. Bosinæ reginas regnis fortunisque omnibus spoliatas, & ad se supplices confugientes, benigne suscepit, suaque munificen-

ficentia ſubleuauit. Chriſtiernum virum religioſiſſimum Daniæ, Suetiæ, Norwegiæ, & Gothorum, ac N. Boſſinæ & Valachiæ annis grauem & ſenio confectum reges item N. Sa-xonum, & Alfonſum Calabriæ duces, voti cauſa ad limina Apoſtolorum, & ad ſe la-lutandum mira cum deuotione venientes, magnificentiſſimis ſumptibus in Palatinis ædibus excepit. Idem Ferdinando Arragonio Neapolitanorum regi, ad Iobileum cum magno comitatu venienti, regio apparatu officia omnia præſtitit, & annuum cenſum, quem eccleſiæ Romanæ debitum pendebat, equo tantum falerato tributi nomine re-tento eidem remiſit: eius filiam Leonoram per Vrbem ad maritum Ferrariæ ducem tranſeuntem pompa & donis regiis proſecutus eſt. Et vt à profanis ad ſacra tranſeam, B. Bonauenturam ordinis ſui olim Cardinalem virum doctiſſimum & miraculis clarũ, in-ter diuos retulit. Multas veteribus ſolennitates adiũxit, vt Conceptionis, & Oblationis beatiſſimæ Virginis Deiparæ, ſanctorum Annæ, Ioſephi & Franciſci, quas in eccleſia cele-brari iuſſit. Priuilegia à pontificibus, qui ante eum fuerunt, iure quattuor mendican-tium ordinibus conceſſa quieti eccleſiæ & communi ſaluti conſulens, ampliſſimis di-plomatibus confirmauit, & auxit. Pro quibus rebus quantopere dilectus ſit, facilè ſuf-picari poſſumus, præſertim quum in operibus publicis cõſtruendis, vel reparandis æque maximus fuerit. Nam Vrbem ante omnia à ſitu & cœno vindicauit, viis Vrbis primum munitis & lateribus ſtratis, porticibusque & mœnianis diſiectis, quæ vias deformes, & in-concinnas redditas obſcurabant. Cui rei vicorũ magiſtros ac curatores ab ſe inſtitutos præfecit. Quum verò annus Iobileus inſtaret, quem ex quinquageſimo ad xxv. contraxit primusque anno ſalutis MCDLXXV. celebrauit, animũ ad religioſa loca, & peregrinæ mul-tudini ad Vrbem venturæ oportuna inſtauranda adiiciens, in primis pontẽ vetere lani-culenſem iã diu antè diſiectum, quẽ ruptũ merito ciues appellabãt, publicæ cõmoditati & decori, à fundamẽtis magna cura & impẽſa ex Tiburtino lapide reſtituit, ſuoque de-mine Xyſtum vocari iuſſit, opus ſane omni antiquo principe dignum. Xenodochium S. Spiritus obſoletum ac ſordidum, & vetuſtate pene collapſum, totum vſque ad ſolum diſiecit, & pulcherrimis ædificiis in meliorem ſplendidioremque formam ampliauit. Quumque puellos expoſitos, puellasque ad pedes ſuos cum nutricibus proſtratos vidiſ-ſet, locum habitandi iis aſſignauit, mandauitque, puellas nubiles maritis cum honeſta dote locari, nonnullas verò religioſiores infirmorum ſeruitio perpetuo dicauit. Nobili-um quoque calamitate, & ægritudine motus, ſeorſum à promiſcua plebe loca idonea decenterque ornata, his attribuit. Religione deinde & ſingulari pietate inflammatus, qua ſemper beatam Virginem proſecutus eſt, nobilem ædem cum ampliſſimo cœnobio S. Mariæ de populo ordinis Auguſtinianorum à fund mentis erexit. Templum S. Mariæ de pace cum monaſterij parte canonicis regularibus S. Auguſtini ex congregatione Frisio-ria Laterano pulſis media vrbe de nouo ædificauit. Nam Oliuerius Caraſa cardinalis Ne-politanus monaſterium ipſum poſtea totum à fundamentis extruxit. Diui Petri in Vin-ticano Baſilicam ante repurgatam marmoreis & vitreis feneſtris templo accommodo-dilucidiorem reddidit, & ruinam ſiniſtro latre minantem, additis lateritiis repagulis confirmauit. Baſilicæ quoque Conſtantinianæ repurgatæ & in auguſtiorem formam re-dactæ latera ſtrauit. Palatium vetus Lateranenſe ruinoſum reſarciuit. Multas per vrbem ſacras ædes vetuſtate labefactas, in his SS. Apoſtolorum abſidam, S. Petri ad Vincula, S. Suſannæ, S. Vitalis, SS. Nerei & Archilei, S. Balbinæ, SS. Quirici & Iulitæ, S. Viti in Mo-cello, S. Saluatoris trans Tiberim, & alias multas ſua impenſa, vt ex eius inſignibus, & elo-giis liquet, refecit. Muros vrbis multis locis temporum iniuria collapſos inſtauravit. Vti-litati vrbanæ conſulens ductus aquæ Virginis pene confractos, elimatos perpetuo for-nice à monte Pincio ad Triuij fontem cum aqua perduxit. Cloacas vrbis, qua ſordes in

Tiberim

Tiberim vehuntur, repurgatas firmauit. M. Aurelij statuam æneam equestrem humili & sordido loco iacentem, in area Lateranensi augustiore loco exposuit. Aedes pontificias in Vaticano amplissimis porticibus deductis, renouauit, Prætorianis excubitoribus, qui pontificis corporis & palatij custodiæ, ab eo primum lecti sunt, magistratibus insuper & munera obeuntibus, loca quibus commodè habitarent condidit, qui antea præter dignitatem in cellis penè penuariis, situ squalentibus agitarent. Bibliothecam Palatinam in Vaticano toto terrarum orbe celebrem Palatina præfecto, aduectisque ex omni Europa libris constituxit, certosque prouentus, vnde custodes, & librarij Græci, Latini, & Hebraici menstrua salaria, quibus alij possent, haberent, librique emerentur assignauit, opus omnium præclarissimum, & pontifice maximo dignum. Nec his contentus, reliquos patres sæpe hortatus est, vt exemplo suo pro facultate quisq; monumentis vel nouis, vel restitutis vrbem exornarent. Vnde multa à multis extructa sunt vel adornata, quemadmodum à Guillemo Eustouteuilla episcopo cardinale Ostiense, & camerario nobilissimum templum cum Monasterio S. Augustini, cuius ordinis protector erat & propinquum iuxta S. Appollonarem palatium, Basilica verò S. Mariæ maioris in exquiliis ductis leua dextraque fornicibus, item ostia cum arce ab eodem restituta sunt. Sed & cardinalis Agrientis ecclesiam SS. Sergij & Bacchi cui præerat ruinæ proximam refecit. Raphaël Riarius luculentissimas apud S. Laurentium in Damaso ædes tum inchoauit, ab alijs verò complura & egregia palatia fabricata, ita vt vere vrbem ex Lutea Lateritiã, se reliquisse dicere iure posset, quemadmodum Augustum olim dixisse accepimus se ex Lateritia marmoreã. Meritò igitur versus hi simulachro eius in Palatina Bibliotheca adscripti sunt.

Templa, Domum expositis, vicos, fora, mœnia pontes,
Virginem Triuij quod repararis aquam
Prisca licet nautis statuas dare commoda portus,
Et Vaticanum cingere Xyste iugum.
Plus tamen vrbs debet, nam quæ squalore latebat
Cernitur in celebri Bibliotheca loco.

Eius porro pontificatus fuit aliquot publicis calamitatibus insignis, in his maximæ & frequentes tempestates, fulgura, terræmotus, Solis lunæque defectus, bis Tiberis alueum egressus vrbem totam inundauit, bella tota Italia exarsere, cometes pluries visus, magna in Vrbe annonæ & perpetua charitas, intestinæ tota ditione ecclesiastica, & præsertim Tuderti Gabriele Catelano Guelphæ factionis principe in vrbe interfecto, item inter Vrsinos & Columnenses discordiæ, & cædes. Illud quoque non negligendum quod eo pontifice mercatus qui ante sub Capitolio fieri consueuerat, auctore cardinale Rothomagensi Camerario, tum primum in circo Agonali iiij. nonas Septemb. die Mercurij, anno MCDLXXVII. factus. Nihil enim vnquam Xystus quod publico vrbis decori, & commoditati esse censeret, quin perficeret destitit. Rem Romanam sedisque Apostolicæ dignitatem, ita intrepidè & egregiè tuebatur, & non facilè cuiquam quamuis maximo principi esset, ei aliquid molestiæ impune inferre. Quod quum in his quæ supradixi, tũ in nouissimo ostẽdit bello quod cum Venetis & Genuensibus sociis contra Herculem Estensem Ferdinãdi Arragonij, Ludouicis fortiæ, & Florentinorũ præsidiis fultũ, deinde cõtra Venetos pro eodem duce gessit. In quo Venetis iam contusis, & aliquot præliis fractis, quũ pacem à sociis auctore Ludouico Sfortia præter eius voluntatẽ, immo se neglecto, & inscio, datã cõspexisset, animi dolore podagra insuper aggrauante, qua in vltimis annis maximè laborabat in quintũ diẽ in Vaticano palatio expirauit, noctis hora inter quartã & quintã, cui Idus

Augusti

Augusti illuxerunt, anno salutis MCDLXXXIIII, ætatis lxx. die xxij pontificatus verò supra diem quartum anno xiij. Cadauer in Basilica S. Petri æreo monumento conditum quod in Sacello ab se extructo, Iulianus cardinalis S. Petri ad Vincula fratris filius, structuræ elegantia inter cætera vrbis ornamenta in primis conspicuum ante aram maximam faciendum curauit. Vacauit tum sedes Romana dies xvj.

INNOCENTIVS PAPA VIII.

Vat. Pōt. INnocentij Papæ VIII. maiores ex nobili Græcia ortos, ante quadringentos annos Genuensium rebus maximè florentibus, Neapoli, & Genuæ vrbibus Italiæ Clarissimis consedisse constat. Cuius migrationis causas in re adeo obscura, & vetusta, haud satis exploratas habeo. Neapoli Tomacellorum nomen incertum quo casu adepti, inter primarias eius ciuitatis familias locum tenuere. Quanquam sint qui prodant Tomacellorum nomen à gentis in ea vrbe principe Tomacello viro egregio manasse: cuius posteri, vetusto familiæ nomine relicto, eius qui primus Neapolim accessit prænomen pro familiæ gentilicio nomine vsurparunt qui frequentissimus per ea tempora mos fuit, id quod multis facilè confirmari posset exemplis. Ex hac gente Bonifacius IX. Romanus Pontifex ingentis animi, & spiritus vir, cuius maximè memorabilis extitit pontificatus originem duxit, qui annos xiiij. in summo sacerdotio, ante cērum lxx. annos vixit, cuius res gestas in meo dié Pontificibus libro accuratè descripsi. Eadem verò gens, quæ Genuam migrauit auito nomine retento, Cybo Græca voce, ex gentilicij clypei insignibus appellati sunt. Est enim in eo rutilo colore deaurato transuersa fascia pluribus quadratis cærulea atque albo colore alternis æquisque spacijs consecta, quæ Cybi Latinè, Græcè verò κύβοι vocantur. Hæc insignia vtrique genti communia sunt. Cæterum crux rubra, in superficie argentea, quæ Genuensium publicum insigne est, familiæ Cybo clypeis adiuncta, superneque collocata, cuius stirpis proprium decus est, rebus egregiè pro patria gestis, vt infra dicam publicè partum. Huius familiæ homines ab eo vsque tempore, quum florente Latinorum primum, deinde Palæologorum Constantinopoli imperio oppidum Pera, quod prope Byzantium situm est, Genuenses obtinebant, omnibus honoribus qui in libera ciuitate maximi atque amplissimi existimantur gestis in nobilium ordine, cuius partes tuendas susceperunt, claris insignesque fuere: plures verò ex hac genere stirpes Genuæ manasse, quæ nunc in ea ciuitate inter nobiles relatæ sunt, oratores ipsius Reip. ad Innocentium Papam VIII. more maiorum initio eius pontificatus missi, publicè testati sunt. Quorum adhuc extat oratio. Vniuersi generis honores exequi, quia longum esset, familiæ huius natum breuiter percurram. Ante annos trecentos supra quadraginta Honorio III. Pontifice maximò Fridericus Cybo summo Sauonensium sacerdotio præfectus insignis religionis, & sanctitatis spe imen dedit. Vigesimo anno pòst Laufrancus Cybo inter eos, qui nobilitatis suffragiis ad lecti Reip. obtinebant summum in ciuitate magistratum, qui consulatus dicebātur, gessit, vir belli pacisq; artibus instructissimus. Gabrielmus Cybo, qui paulò pòst hæc tempora equestri dignitate, quæ tum eximia erat, à Friderico II. Imperatore ornatus enituit, nobilem in primis Legationem pro difficillimis Reip. negotijs ad Clementem IIII. Pontificem maximum obijsse fertur, cui in ea Legatione egregiè de suis ciuibus merito crux rubra, de qua supra dixi, publicè donata est, quæ gentilicijs Clypeis addita, præclarum summæ laudis testimonium præbet. Sextodecimo pòst hunc anno, quo tempore, Pisani cum Genuensibus difficili, & periculoso bello decertabant, Matthæus Cybo triremę priuatis sumptibus comparata, prope Calarim Sardiniæ vrbē ex prouocatione cum rostrata Pisana cōgressus; egregiā de hostibus victoriam est consecutus. Post hos circa annum Christi MCCXC. Princeps Cybo

Cybo vt ex priuatorum hominum annalibus, qui seorsum diligentissimè conseruantur, intelligitur, cum principibus nobilitatis aduersus plebem coniuranit, quum nobiles omnem Reip. administrationem in se transferre, paucorum aliquot nobilitatis studiosorum conspiratione, mitterentur. Hos omnes virtute prudentia consilio, & animi magnitudine superauit, qui quinquagesimo ferè anno pòst vixit Daniel Cybo, qui aduersus Afros, tam suis quàm communibus Patriæ auspicijs magnas res gessit gratiaque & auctoritate plurimum inter suos ciues excelluit; cuius filia in matrimonium collocata est Luciano Grimaldo, in nobilitatis ordine primario, ac tum Domino, portus Herculis Mœneci. Horum ferè omnium meminit Augustinus Iustinianus, qui Italica lingua Genuensium annales conscripsit. Innocentij postrèmo pater Aaron Cybo, equestris ordinis vir, rerumque gestarum gloria clarissimus, in ciuitate sua diu vixit: eius enim forti, fideliq́ue opera, vt libro vij. de rebus gestis Alfonsi tradit Barptolomæus Facius, primum Renatus, deinde bello Neapolitano perfecto Alfonsus rex victor multis maximisque in rebus postea est vsus. Nam quum per belli tempora, quo de iure regni Neapolitani Alfonsus, & Renatus reges decertabant, Genuenses duce ipso Aaron viro forti ad DCCC. sagittarios Renato misissent, & Adegauensis factionis dux Renato regi egregiè opera nauasset, præesse Neapolitanis iussus, ita illos pro rege abstinenter, & summa cum integritate iure dicundo sibi deuinxit, vt parta victoria Alfonsus illum Neapolitanorum precibus adductus, & in gratiam receperit, & proregem eundem ijs esse iusserit, ita ille. Romæ quoque Callisto III. Pontifice maximo præfectus iuri dicendo, quem senatorē vocant, creatus, id munus summa cum laude gessit, eius adhuc in palatio capitolino cum elogio insignia extant. Aaronis filius Ioannes Baptista anno salutis MCDXXXII. natus forma egregia animoque liberali, diu inter Alfonsi regis ministros fuit, quo mortuo in Ferdinandi quoque filij familia aliquandiu vixit: inde Romam veniens longo tempore in contubernio Philippi Calandrini cardinalis Bononiensis, qui Nicolai papæ V. frater fuit, commoratus est: cuius etiam magnificas ædes proxime S. Laurentium in Lucina post eius obitum iam Cardinalis creatus obtinuit à Epiſcopus deinde Sauonensis à Paulo II. postea Melfitensis à Xysto III. & datarius, demum nonis Maij anno MCDLXXIII. cum alijs VII. presbyter cardinalis tituli S. Balbinæ primum, mox S. Cæciliæ secunda patrum lectione dictus est, tam patriæ studio, quàm fauore Iuliani cardinalis S Petri ad Vincula pontifex fratris filij, æmulatione Petri Riarij cardinalis S. Xysti, cuius precibus dicebatur Stephanum Nardinum Medionalensem, illo tempore eandem dignitatem consecutum esse, ne plus hic, quàm ille auctoritate apud pontificem valere diceretur. Sed profecto magis ei profuit anteactæ vitæ constans & commendata opinio, quam vel patriæ charitas, vel alicuius studium. Pontifici enim Xysto ob morum incredibilem suauitatem, & summam probitatē vehementer gratus fuit, vulgo quidem charissimus ob humanitatem, qua omnibus ita præstitit, vt infimæ sortis quoq; homines amplecti, & ijs benigne omnia polliceri consueuerit. In cardinalatu Vrbi primum absente Xysto difficillimis temporibus & pestilentia in vrbe grassante præfuit, deinde in Germaniam legatus designatus est, vt Cæsarem Fridericum iij. & Matthiam Coruinum Hungariæ regem multis iam annis exhabili bello decertantes conciliaret atque conuentui Nurembergensi proxima quadragesima indicto, pontificis nomine interesset: ei enim muneri ob integritatem maxime idoneus visus est, ab omnibusque eius opera duos principes facile in concordiam reduci posse existimatum, verùm legitimis causis impeditus eò profectus non est. Nouissimè anno salutis MCDLXXXIIII. mortuo Xysto quattuor, & viginti patrum votis Iuliano Ruuereo episcopo Ostiensi, & Roderico Borgia cancellario maxime annitenti-

nitentibus,ex presbytero cardinale tituli S. Laurentij in Lucina iiij. calend. Septembris hora xiiij.die solis Pontifex maximus renuntiatus in Innocentij IIII. Genuensis, cuius memoriam sanctè colebat, recordationē Innocentius VIII. appellari voluit. Coronatione vrbi ad prid. Idus Septembris perfecta Pontificatum ingressus eadem qua priuatus antea semper humanitate, & mansuetudine vixit. Cæterum quum omnibus comis, & benignus esset, parcus tamen, & minimè liberalis pro suæ gentis gloria, innatam auaritiam sic cōmatibus, & dicteriis velabat. Pacis atque otij studiosissimus, omnes Christianos principes frequentibus nuntijs hortabatur, vt mutuis dissensionibus, & bellis compositis, fœderibus iuncti, Turcarum vires toto iam terrarum orbe formidabiles retunderent: pontificatus initio Venetos ob bellum cum duce Ferrariæ gestum sacris à Xysto interdictos absoluit. Cum singulis principum Christianorum & rerum publicarum oratoribus, qui ad eum plurimi honoris causa veniebant, de pace, communique concordia diligenter agebat, quum enumeraret bellorum incommoda, violari templa, summi Dei cultum intermitti, vrbes diripi, virgines incæstari: hæc, & eiusmodi sæpe repetebat. Ad componendas res ecclesiasticas conuersus, quum Romanis sua priuilegia renouasset, vrbem castigandis nefariis hominibus, bonisque publicis muneribus euehendis, purgauit. Mamaluchorum officium à Xysto factum antiquauit, publicè se adeuntes patientissimè audiens: iussosque rissimè à suis magistratibus dici mandauit. Proximo Epiphaniæ festo Leupoldum Austriæ ducem miraculis clarum Friderici imperatoris precibus inter sanctos retulit. Magistrum ordinis Augustiniani Ambrosium Coranum ob veteres simultates in arcem conjecit. Tum calices duo aurei magni ponderis, quos Ludouicus xi. Galliarum & Ferdinandus Neapolitanorum rex Basilicæ Constantinianę donauerant, item mitra, quam regnum appellant, quæ S. Siluestri fuisse ferebatur, surrepta, nec tanti sceleris auctore vnquā inueniri potuerunt. Quum graui morbo decubuisset, proceres Vrsini, Virgilio & Paulo auctoribus veteribus factionibus suscitatis arma Columnensibus quorum principes erant, Prosper, & Fabritius intulerunt, Pontificisque, qui conualuerat, hortationibus neglectis, intestinis bellis, & seditionibus se inuicem lacerabant, non sine maximo vrbis Latij, & finitimarum vrbi regionum damno, & clade. Hi adeo in mutuam pernitiem exarserant, vt omnia non nisi cædibus, rapinis, incendiis transigerent, bonis Romanorum ciuium vbique direptis, Pontifice frustra reclamante, cui Virginius Vrsinus tunc infensissimus erat, quod se palatij apostolici præfectura Iuliani Cardinalis S. Petri ad Vincula hortatu, priuasset; eo bello, insula, Campagnanum, Galeria, Bracianum Cereuetus & aliquot alia Vrsinorum oppida à Columnensibus direpta. Intestinum Romanorum procerum bellum maius externum suscitatum sedauit. Ferdinandus Neapolitanorum rex comite Montorij, ob quasdam suspiciones securi percusso, Aragonanos Comiti fœdere iunctos, & omnes regni sui proceres contra se concitauit, qui ad causam dicendam Neapolim à rege euocati, quum recusarent ipsius iram veriti, Aquilanis, qui regio prætore interfecto defecerant, adiuncti, Pontificem maximum & Venetos in ipsorum auxilium euocarunt. Hos Pontifex imperitorum hominum consilijs impulsus, vt opulentam vrbem ecclesiæ imperio adiiceret, fouendos tuendosque suscepit, occasionem eò cupidius amplexus, quòd in regem antea non optime animatus erat, ob annua tributa, quibus ex fœdere adstrictus erat, ecclesiæ non persoluta. Copiis igitur non contemnendis comparatis, Prosperoque & Fabritio Columnensibus, & Ioanne Sabello sibi fœderē coniunctis, Vrsinos quoque in suam amicitiam sollicitauit. Qui regi obstricti arma in eum suscipere recusarunt. Venetis insuper in societatem accitis totius ecclesiasti exercitus Robertus Sanseuerinas lectus est imperator, vir militari disciplina clarus, Legatus verò Ioannes Michaelius cardinalis Veronen-

creatus

creatus. Interim Ferdinandus grauissimis periculis implicitus à Florentinis, & Insubrum duce auxilia postulauit, quæ non modo facile impetrata, sed celeriter transmissa Pontificis rerum bellicarum imperiti consilia perturbarunt. Oderant eum valde Florentini, quòd Lucensi bello Liguribus contra ipsos fauisset. Vrsini, qui aperta via à Pontifice defecerant, à rege stipendio cõducti, in eius castris aduersus Pontificem militabant. Nam regiarum copiarum præfectus eo bello fuit Virginius Vrsinus, qui Columnensium Pontifici militantium acerrimus, & perpetuus hostis erat. Belli initio Aquilani regijs præsidiis omnino pulsis, se Põtifici dedunt. Vrsini regiis copiis aucti Columnensiũ, & viciſſim Columnenses à Põtifice adiuti Vrsinorũ agros, & oppida, igni ferroq; vastarunt. Pugnabatur Anienis põtes, ad omniaq; suburbana oppida, quę in Etruria Vrsinę ditionis erãt Arragoniis fauebant. Belli dux Robertus ad vrbis præsidium accitus, eorum impetum sustinens, non satis pro vetere cum fidei, tum virtutis opinione rem gerebat. In vrbe enim morã ac diem trahens aliam atque aliam rem causatus, tertio post quam venerat mense, Nomentanum tantum pontem, qui ab Vrsinis militibus tenebatur expugnauit. Ibi eius filij Fracassi pila tormento emissa faciem defœdauit. Nomento deinde in deditionem accepto, Romam inglorius reuertitur, pecunia, argento, multoque cõmeatu frustra consumpti. Hoc bello in Etruria omni ecclesiasticæ ditionis, & præsertim Viterbij tumultuatũ est. Pontifex à suis se deceptum animaduertens, præsertim quum Alfonsus Calabriæ dux copioso cum exercitu Latium, & Etruriam, multis oppidis captis & direptis vexaret, belli temere susceptis, eas postremo pœnas dedit, vt necessariam potius, quàm decoram pacem Ascanij Sfortiæ, Michaëlis legati, Senensis, & Cancellarij cardinalium interuentu perferre coactus sit, Ioanne Balues Gallo cardinale Andegauense maximè contradicente, qui Francorum regem pontifici auxilio propediem affuturum affirmabat. Pacis conditiones fuere vt rex Romanæ sedi annuum vectigal penderet, regni proceres rebelles seruaret incolumes, vt Pontifex pro arbetrio omnia regni sacerdotia distribueret, vt Aquilanis sua libertas seruaretur, ne Pontifex impedimento esset, si Galli in regnum impetum aliquando facturi essent, vt Vrsini, & in his Virginius, Pontificis arbitrio se totos dederent, & supplices veniam peterent. Rex Hispaniæ, Ludouicus Sfortia, & Laurentius Medices pro rege Ferdinando pacis vades fuere. Eo bello ærario exhausto pontifex Xysti exemplum sequutus. quo pecuniam colligeret, lij. viros instituit, quos plumbatores Bullarũ apostolicarum vocauit, eisque certos ecclesiæ prouentus in perpetuum concessit, ex qua institutione ad xxvi. millia aureorum cepit. Veniere singuli quingentis aureis: eodem exemplo quæstus gratia, xxvi. secretariorum collegium, quorum officia venderentur erexit, priore numero aucto; à quibuus ad lx. millia aureorum exegit: veniere singula duobus millibus, & quingentis aureis. Ripæ quoque præsidentium officium venale induxit xxx. viris creatis, qui singula officia cc. aureis emerent. Cæterum quum Ferdinandus quæ in pacis fœderibus spoponderat minime præstaret, Petrus Vicetinus episcopus Cæsenas apostolicæ cameræ auditor vir audaciſſimus, & Iacobus Volaterranus secretarius, ac cubicularius apostolicus, vir prudens ad repetendas res à põtifice missi, rebus infectis Romam reuersi sunt nõ sine magna pontificis indignatione, qui haud ita multò pòst regem ob non solutum vectigal anathemate notatum, Francorum regis in primis litteris concitatus Neapolitano regno priuauit, Gallus enim id ad se ex legitima successione, & hæreditate pertinere affirmabat. Bello Neapolitano confecto, ad pacis studia conuersus, ciues aliquot Romanos, quorum capita erant Marganij, & Sanctа crucij armis feralibus dissidentes, item Vrsinos, & Columnenses adhuc discordes summa diligentia conciliauit, qunm nihil antiquius duceret quàm vrbis quieti, co piæque studere. Vnde toto eius pontificatu, & annonæ maxima vbertas & vrbs à

grassatoribus, latrociniisque, quibus bello manente maxime obnoxia fuerat, tuta fuit, quum esset in vindicandis criminibus inexorabilis. Nam & Pij, Pauli, & Xysti edicta contra homicidas & sicarios renouauit, & omnes vrbe ditioneque ecclesiastica eiecit. Duos fratres Franciſci Bubali filios, Petrum, & Hieronymum, qui sediosis omnibus receptaculum erant, ob potentiam diu impunitos, vna die simul capi, & securi percûti mandauit; quanquam cum parente ipsorum longo antea tempore amicitiam contraxisset. Dominicum etiam Viterbiensem, & Franciscum Maldentem nobiles viros, & scriptores Apostolicos falsarios, omnibus suis reclamantibus, suspendio enectos, medio foro combussit. In Bucalinum Auximi tyrannum in ciues suos sæuientem, qui vrbem priuato, occupata ab ecclesia defecerat, copias mouit, & non sine magna strage expugnatum, captiuum ad Ludouicum Sfortiam Insubrum ducem transmisit: cuius præcipue ope id bellum duce Ioanne Iacobo Triuulcio confecerat. Cum Venetis fœdus renouauit. Quum ante pontificatum aliquot filios suscepisset, duos ex his pontificatui suo superstites magnis honoribus & opibus euexit. Nam Francisco oppida nonnulla vrbi vicina dedit. Laurentiique Medicis filiam Magdalenam formosissimam puellam matrimonio iunxit: alteram Theodorinam Gerardo Vsumari Genuensi nuptam magnis diuitijs cumulauit. Vna creatione octo cardinales prioribus adiunxit. Laurentium Cybo fratris sui nothum Archiepiscopum Beneuentanũ, & arcis præfectum, & Ionnẽ Medicem Laurentij filiũ nurus suæ fratrem vix xiii. annum agentẽ, Ardicinũ de la porta, & Antoniotũ Palauicinum veteres familiares suos viros honestissimos, Ludouicum Spinay rege Francorum, Franciscum Sanseuerinatẽ Roberto patre, & Maffeum Gerardũ Venetis petentibus, item magnũ hospitalis Rhodi magistrũ fratrem Petrũ Daubusson, qui ideo cardinalis creatus fuit, q̃ eius opera Zizimus Sultanus Mahometis filius prælio à fratre Baiasete apud Prusiã Bithiniæ victus, in suam potestatem venisset. Is Rhodum quum fugisset ab Insulæ magistro ad Francorum regem mox ab eo ad pontificem missus est, qui Christianis ad concordiam reductis bellum eius opera Turcis inferre meditabatur. Vixit Zizimus toto deinceps Innocentij pontificatu Romæ in Vaticano honesta custodia; ad cuius sustentationem frater Baiasetes Constantinopolitanus imperator xl. aureorum millia annuatim dum vixit misit. Pontifex interim ducem Ferrariæ Herculem voti reum Romam venientem splendidè in ædibus Palatinis suscepit. Factum est autem eiusdem Pontificis humanitate, ne dicam segnitia, vt aliquot vrbium ecclesticarum proceres superbè se efferentes vrbibus, quibus præerant occupatis, tyraonidem in sua quisque patria constituerit. In his præcipuus fuit Ioannes Bentiuolus Bononiensis regulus. Idem factum est Berusij, Tuderti, Fulginei, Hortisque: quos postea tamen vel ipse, vel qui sequuti sunt pontifices penitus extinxere. Innocentius autem ædificandi studiosus insignes in palatio Vaticano porticus, item villam pontificum vsui, quam Belueder vocant, extruxit. Fontes media sancti Petri platea fecit, basilicæ Lateranensis absidem ante aram maximam duabus ingentibus columnis suppositam ædificauit: diaconiam S. Mariæ in via Lata fundamentis constrvi iussit. Cuius exemplo inflammati patres multas per vrbem substructiones & ipsi aggressi sunt. In his Petrus Gundisaluius de Mendocia dum tectum, & absidam tituli S. Crucis, in Hierusalem repararet, in medio templi, pariete pars tituli Crucis CHRISTI, triplici lingua exarati inuenta est, ibidem à Placidio Valentiniano Imperatore ante mille annos recluſi. Quo die Ferdinandus, & Helisabeth Catholici, Hispaniarum reges Granata vrbe expugnata Maurorum in Hispania vetustissimum imperium funditus exciderunt. Contigit etiam, vt eodem quo titulus Christi inuentus est anno, Baiasetes Turcarum imperator, quo Pontificem fratris captiui causa sibi gratiorem redderet, pro magno munere ferrum hastæ, quod latus

latus Dominj perfoderat, ad eum mitteret. Quod olim apud ædem S. Andreæ Antiochiæ repertum capta iam ciuitate Boëmundus in prælio corripiens, & quum arcem expugnare non posset, prælatum; eam illico cepit, & hostium multa millia prodigiose deiecit. Id Constantinopolim dono imperatori aduectum, postremo Turca hoc anno pontifici misit, quod aræ ab se conditæ marmoreo tabernaculo concluſum in basilica Vaticana religiosissimè paulo ante obitum ſuum collocauit. Fuit Innocentius corpore procero, candido & decoro; ingenio culto & à litteris non alieno. Inter officia publica quandoque dormitare videbatur, valetudine non satis prospera. Nam biennio antequam decederet in extasim quandam soporiferam ex morbo incidens horis ferè viginti ſine arteriarum motu immobilis fuit. Famaque iam mortis eius quoquo versus perlata, cardinales de ordinandis circa successorem omnibus conuenerant, quum subito magna omnium admiratione viuus apparuit. Excessit biennio pòst ex eodem ferè morbo Romæ in Vaticano viij. Kalend. Augusti hora noctis quinta, Anno salutis MCDXCII. ætatis lx. Pontificatus verò vij. menſex. die xxvij. Cadauer in basilica S. Petri ſepultum æreo monumento, iuxta aram ab eo designatam, in qua ferrum hastæ, de qua paulò antè dixi, condi iusserat. Vacauit tum sedes dies xvij.

ALEXANDER PAPA VI.

ALexander papa VI Rodericus antea vocatus, ex nobili familia Lenzolia Valentiæ in Hispania originem duxit. Patrem habuit Iofredum equitem prædiuitem, matrem verò Calliſti Papæ III. ſororem. Qui quanquam gente Lenzolia ortus esset, Boriæ tamen, vel Borgiæ nomen, quo cum gentilicijs insignibus ab auunculo donatus fuerat, auito relicto, vsque ad obitum retinuit. Ipse adhuc adoleſcens ab eodem pontifice Archiepiſcopus Valentinus primum designatus est, deinde xij. Kalend. Octobris anno MCDLVI. diaconus Cardinalis ſancti Nicolai in carcere Tulliano, & ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cancellarius creatus. A Xyſto verò IIII. Epiſcopus Cardinalis Albanus, & paulò pòst Portuenſis factus; multas tam ſub eò, quàm ſub alijs Pontificibus, & maximas legationes obiuit; & præcipue Hiſpaniam Xyſti pontificatus initio. Is eò legatus est, vt reges Luſitaniæ & Arragonum ad bellum pro regni Caſtellæ poſſeſſione pronos impellerent. Qui rebus parum ex animo confectis, quum in Italiam triremibus Venetorum rediret, valida oborta tempeſtate, omni pene ſupellectile amiſſa, parum abfuit quin in littore Piſano mari obrueretur. Altera enim triremis, qua multi ex ſuis vehebantur, perpetua nocte, & magna parte diei fluctibus quaſſata, tandem vndis ſubmerſa est, in qua ad centum & octuaginta homines periere, in his Epiſcopi tres, & aliquot Cæſarei pontificijque iuris periti. Mortuo Innocentio VIII. in eius locum Romæ, in Vaticano duorum & viginti Cardinalium ſuffragijs, anno ſalutis MCDXCII. iij. Idus Auguſti, pontifex maximus conſalutatus, vij. calendas Septembris ſolemni pompa coronatus est. Nonnullorum autem Cardinalium cæca ambitione & auaritia corruptorum opera, tantam dignitatem dicitur esse aſſecutus, qui poſtea in ingrato pontifice perfidiam maximam experti. debitas ſcelerati ſtudij, venaliſque ſuffragij pœnas dedere. Horum principes fuit Aſcanius Sforcia, emptus proculdubio profuſiſſima largitione, vt hic omnium eius ordinis deterrimus, pro optimo pontifex renuntiaretur, qui Cancellariæ munus ex ea ſuffragatione conſecutus, aliquot annis poſt exitiabilis amentiæ dignas pœnas luit. Fuere tum aliqui in comitio patres, qui Hiſpanum occultæ iniquitatis, ſummæque ſimulationis hominem, ſtultiſſimè pontificem creatum, exitio tandem cunctis futurum non falſi vates denuntiarunt. Ex reliquis porro, qui eius pontificatus auctores fuere, aliqui non longè pòst variis calamitatibus ſunt affecti, partim exilio, partim terrimo carcere,

partim violenta morte damnati. In his duo præcipui fuerunt Iulianus Ostiensis Episcopus, & Raphaël Cardinalis sancti Georgij, camerarius sanctæ Romanæ Ecclesię perpetuæ decennali exilio, spontaneo tamen, mulctati; quod sibi suspecti essent, alter ob veterem priuatam simultatem, alter ob Riarios pueros sanguinis necessitudine sibi coniunctos Catherina matre capta, Foroliuij & Forocornelij vrbibus vi pulsos. Procores quoque Romani, quorum Cardinales eum extulerant, alij alia de causa sublati; Baptista Vrlinus qui magnificas eius ædes, & Ioannes Michaël, qui Episcopatum Portuensem cum omni eius supellectile, quæ prætiosissima erat, consecuti fuerant, infelicem ab eo vitæ exitum tulerunt, quum alter in arce aperta vi, alter veneno clam extincti fuerint. Sed hæc pòst acciderunt. Porro autem eius pontificatus initio, rebus Vrbanis intentus, carcerum visitatores instituit, & quatuor iudices creauit, qui de quacunque causa capitali cognoscerent, & die Martis omnibus se adire, & alloqui volentibus, seipsum exhibuit. Vnde ius in Vrbe seueriſſimè dici cœptum. Quo tempore Fridericus Romanorum imperator, imperij anno quarto & quinquagesimo, diem clausit extremum, Maximiliano filio Romanorum rege successore relicto. In primo consistorio pontifex Ioannem Borgiam Valentinum sororis filium Archiepiscopum Montisregalis presbyterum Cardinalem tituli Sanctæ Susannæ creauit, quem mortuo Ferdinando rege Neapolim apostolicæ sedis legatum misit, vt filium eius Alfonsum nouum regem, quo cum affinitatem contraxerat, confirmaret, & sacramento suscepto, coronaret. Quo anno Carolus viij. Francorum rex bellicæ laudis auidissimus adolescens, exitiabili dissidio, singulariq́ue dementia Italicorum principum in Italiam euocatus, præter terribiles copias, inusitato etiam bombardarum apparatu cuncta prosternebat. Petebat ipse Neapolitanum regnum, quod iure hæreditario ad se pertinere affirmabat, impellente Insubrum duce Ludouico Moro, vt Alfonsi regis audacia magna semper appetentis, tanto immisso hoste, frangeretur. Cuius vires veritus pontifex, qui tum cum Arragoniis affinitate fœdereq́ue coniunctus erat, ne quid Italiæ detrimenti terribilis eius aduentus afferret, multas militum cohortes Vrbis præsidio conscripsit, quibus vrbem, seq́ue à Gallorum armis tueretur, Cum Arragonio, & pontifice fœdus Florentini percusserant. Quorum viribus diffisus papa, Venetos etiam & Regem Hispaniæ Ferdinandum incassum in suam societatem euocarat, qui medij, & spectatores tanti belli esse maluerunt. Carolus per Insubres & Etruscos cuncta prosternens itinere habito. Florentinorum copiis ad Maceram amnem fusis, eos imperata facere coëgit. Romam deinde Calendis Ianuariis, initio anni MCDXCIIII. validissimis cum copiis xx. millium peditum & V. millium equitum ingressus, magnam commeatus copiam, qua exercitus longi itineris incommodis defatigatus, subleuaretur, inuenit. Edixerat enim Romanos nihil detrimenti passuros, si facilis ei Romam ingredienti pateret aditus, transitusq́ue, & commeatus abunde suppeditaretur, quæ si negarent se armis omnia paraturum. Eo igitur Romæ perhumaniter suscepto, militem a tumultu & rapina abstinere iussit, his qui non obtemperauerant supplicio affectis. Pontifex omni consilio speq́ue destitutus, in arcem fugit. Qui nullo tumultu militari audito, cuncta pacata videns, securiorq́ue iam factus, fœdus cum Carolo quanquam inuitus percussit. Rex ab Vrbe discedens, quum Pontificis fidem suspectam haberet, Cæsarem Borgiam Cardinalem Valentinum papæ filium secum opsidem, legationis specie, & Turcarum imperatoris fratrem Zizimum eduxit, vt potitus regno, Zizimi opera contra Turcas vteretur, qui haud longè pòst Capuæ magna Christianorum iactura Dysenteria deceſſit. Neapolis, rex Alfonsus desperatis rebus, quum se omnibus inuisum, esse cognoceret, regno filio Ferdinando iuniori tradito, qui in omnium amore erat trepidus in Siciliam cum regia supellectile nauigio se recepit. Ferdinandus tanto Francorum apparatui im-

impar, continente relicto nauibus apud Aenariam paruam insulam salutē tuebatur. Carolus perpetuo victoriæ cursu, incredibilique celeritate, regno omni, arcibusque potitus, omnes Europæ principes tanta victoria attonitos, sibique ab ipso metuentes, contra se concitauit. Hi fuere: Pontifex, Cæsar, Rex Hispaniæ Catholicus Ferdinandus, Dux Ludouicus Sfortia, & Veneti, qui fœdere iuncti pro Italiæ salute, contra Gallos conspirarūt, & xl. millium virorum exercitum communibus impensis instruxerunt, vt Regi in Galliam tendenti transitum impedirent. Quorum copiæ apud Forum nouum, iuxta Farrum torrentem non longè à Parma, quum Gallos magnis à Neapoli itineribus expedito deque exercitu fortes, contendentes expectassent, ancipiti dubiaque victoria, & cruento maximè prælio dimicarunt. Post pugnam Carolus nobilissimo quoque amisso, tandem Astam se recepit. Pugna ad Farrum audita, qua vires Gallicæ fractæ erant, Ferdinandus quæ facilè amiserat, fortunæ atridentis fauore, facilius recepit, & Gallorum præsidia omnia propinqui sui Ferdinandi regis Catholici auxilio, sub duce magno Consaluo in deditionem accepit, hostili parte omni extra regni terminos eiecta. Cui paulò post sine liberis vita functo successit patruus Fridericus, nam & Alfonsus pater paulò ante excesserat. Quo tempore Carolo viij. Francorum Regi mortuo, regnum excepit Ludouicus xij. Aurelianensium dux. Hic cum regno Neapolitano, Insubrum quoq; imperium hereditatis iure ad se pertinere contendens (quippe cuius auia Valentina fuerat primi Insubrum ducis Ioannis Galeatij filia) contra Ludouicum Sfortiam, & regem Fridericum cum pontifice, quem variis officiis sibi deuinxerat. Florentinis, Venetis, & Ferdinando Hispaniæ rege execrabile, ac Italiæ funestum fœdus, his conditionibus percussit. Vt principatu Mediolani acquisito, Cremona Venetis dederetur; & Cæsar Borgia papæ filius, qui sacram purpuram, ducta vxore Carlotta de Alibreto regis Nauarræ filia, & Francorum regis propinqua, deposuerat, sociorum auxilio, Aemiliam, Flaminiam, Picenum, & Vmbriam, veteribus dominis eiectis, obtineret; Reges verò Hispaniæ & Francorum regnum Neapolitanum sibi diuiderent. Ingentibus igitur & potentissimis copiis comparatis, Morus paruo labore à Ludouico rege Mediolani imperio exutus, & non longè post, cum fratre Ascanio Cardinale captus, in carcere Gallico obiit, Cremona Venetis ex fœdere cessit. Bello deinde in regnum traducto, Fridericus rex consternatus, tantis viribus impar, hostis potius manifesti Ludouici xij. quàm regis affinitatis gradu sibi coniuncti Ferdinandi misericordiam experiri voluit. Ad quem supplex profectus, parum ex dignitate, & contumelioſius quam sperabat, ab eo tractatus est. In regni autem diuisione, inter Hispanos Gallosque discordia exorta, Gallis omnibus cæsis, Regnum ad solos Hispanos duce magno Consaluo peruenit. Dum hæc in Italia bella geruntur, Cæsar Borgia papæ filius adhuc Cardinalis, quo sibi totius ecclesiasticæ ditionis imperium compararet, regulos omnes aggredi cœpit, quum pater omnes suas rationes, & consilia ad id vnum conuertisset, vt nothos suos magnis opibus, & potentia extolleret. Vrsini proceres ante omnes bellum sustinuerunt ætate vna, in quo duces fuere, Guido Vbaldus Vrbinatium regulus, ac pontificis filius Ioanne, vnà cum Bernardino Iunate legato. Captis aliquot oppidis, res ad Brachiani obsidionem redacta est, quod mulieris viduæ virtute eatenus defensum fuit, donec Carolus Virginij ex illicito concubitu filius, cum parua ac collectitia manu superueniens, totum pene exercitum duce capto, legatoque pontificis filio vix fuga elapsis, profligauit. Sed pace Vrsinis data, Guido xxx. millibus aureorum se redemit. Hac re prosperè non cedente, animum ad firmiora præsidia matrimoniis sibi comparanda pontifex adiecit. Itaque Lucretiam filiam, quam ante pontificatum Hispano cuidam in matrimonium dederat, eidem ablatam Ioanni Sfortiæ Pisaurensi principi primum, deinde abdicatam Alouisio Arragonio Alfonsi Regis filio notho, quo demum interfecto

fecto Alfonſo Eſtenſi Ferrariæ duci, apud quem obiit, locauit. Ex filiis verò natu minimum Gofredum principem Squilatinum fecit, medium Cæſarem Cardinalem, maximum natu Ioannem ducem Gandiæ in Hiſpania creari procurauit. Cui etiam vxorem dedit filiam nothaṁ regis Alfonſi. Qui breui tempore cum nocte quadam vagaretur, inſidiis Cæſaris cardinalis fratris interfectus, & in Tiberim proiectus eſt. quum ſimul apud matrem Zannociam paulò antea cænaſſent; conniuente proſſus ad immane parricidium Iulius patre pontifice, qui & ipſe vim ſibi afferri ab efferato filio proculdubio metuebat Itaque ſublato principatus æmulo, armorum ſtudio tenere & contemnere galeri decus cæpit: non enim ob aliam cauſam fratrem interfecerat, quàm vt eo qui duƈtaret exercitum extinƈto, ipſe in eius locum pontificiarum copiarum dux efficeretur. Poſt fratris igitur nefariam cædem, ſe totum à Senatorio ordine, abiecta purpura, ſumptoque militari habitu auertens, ad arma tranſtulit. Pontificioque exercitui præfectus Gallis ſe coniunxit, quorum regis propinquam Carlottam de Alibreto, vt dixi, in vxorem ducens, oppidum Valentiam dotis nomine, à quo dux Valentinus dictus eſt, accepit. Ludouici deinde xii. regis auxilio, perpetuoque fœdere, patre adiuuante, maximum ſibi in Italia imperium comparauit. Pontifex enim totus in eam incubuerat curam, vt ingentes filio opes, maximique imperii facultates, vel ſumma cum omnium iniuria pararet. Sfortianis igitur dominatu Inſubrũ pulſis, & in carcerem coniectis, dum aduerſus Arragonios bellum paratur, Cæſar Borgia adiuuante Gallo immani fœuitia Aemiliã omnẽ, præter Bononiã, eiectis partimque necatis antiquis dominis in poteſtatem redegit. Riariis enim pueris pulſis, & eorum matre Catherina capta, parumque virili ſuperbia Romam in Triumphum ducta, Forumlivii & Forumcornelii occupauit Fauentiam deinde Aſtore Manfredo regulo necato, Ariminum, & Piſaurum N. Malateſta, & Ioanne Sfortia deiectis, & paratam cedem effugere coactis, cum Senogallia vi cæpit. Eodem victoriæ curſu Guidonem Vbaldum Feltrium Vrbini principatu dolo exutum Mantuam aufugere coegit. Nam quum vt hoſpes & amicus à Guidone duce cum exercitu apud Gallium exciperetur, exemplo dato ſigno, Vrbem corripuit, inde propere Vrbinum inuadi mandat. Guido tam repentino caſu conſternatus, quum non ſatis virium ad reſiſtendum haberet, ne in truculentiſſimi tyranni hoſtis manus peruenireṫ, nocte ſequenti relictis omnibus, paucis comitatus, fuga ſibi ſalutem quæſiuit. In Varanios deinde Camertium regulos vetuſtiſsimæ nobilitatis homines conuerſus, Iulium Cæſarem, & Venantium, aliosque duos captos, Vrbe occupata, ſtrangulauit, & reliquos paſsim opibus illuſtres, eodem ambitionis ardore furens, inexorabili crudelitate perſequebatur. Vertit poſtremo eandem fœuitiæ rabiem in finitimos Vrbi regulos; cæpitque à Caietanis vetuſta & nobili familia, qui aliquot in Volſcis oppida poſſidebant. Iacobo igitur Caietano Honorati filio apoſtolico protonotario necato, adoleſcentem vnicum Nicolai filium familiæ ſuperſtitem abſentem iugulari iuſsit. Columnenſium deinde Gallorum auxilio expulſorum imperium omne inuaſit, eosque exules per Apuliam & Siciliam vagari cogebat. Quod reliquum erat, quum ad Vrſinos anhelaret, nec ſatis cauſæ haberet, occaſionem nactus eſt, quam optanti, quum nemo hominum aptiorem promittere potuiſſet, ipſa dies vltro attulit. Vrſini enim tantos Cæſaris ſucceſſus inexhauſtamque imperandi cupiditatem conſpicati, ſibi quanquam amicitia coniunƈtis, timere cæperunt, ne omnibus iam ſublatis, in ſeipſos etiam crudeliſſima laniena verteretur. Itaque cum his, qui pari timore tenebantur Perufij conciliato facto, aduerſus Cæſarem conſpirant. Fuere autem Ioannes Bentiuolus Bononiæ, Ioannes Paulus Balio Perufij, Vitellocius Vitellius Tiferni, Liberoctus Firmi, Pandulfus Petruccius Senæ Tuſcæ tyranni, Baptiſta Cardinalis, & Paulus Vrſini. Hi collectis copiis, in ruptione è veſtigio facta, Vrſino & Camerino receptis, Cæſarisque cohortibus

bus quæ subsidio mittebantur, profligatis ad alia Aemiliæ oppida repetenda, inter contendunt. Pontifex tantæ cladis nuntio accepto, mirum in modum commotus, omni studio placare Vrsinos sibi in primis conabatur, quod facile cunctos ipsorum sperabat auctoritatem secuturos. Eos igitur ingentibus pollicitationibus, conditionibusque, & magna humanitate delinitos, seu potius deceptos, in suam sententiam adduxit. Illi conciliati iam capta restituunt, & Senogalliam Cæsari recuperant, quo Paulus & Franciscus Grauinæ dux Vrsini, Vitellocius, & Liberoctus vnà conuenerant. Cæsar qui Forocornelijerat, oportunum vindictæ tempus veniſſe ratus, eò cum Vasconum cohortibus de improuiso proficiscitur. Illi inermes obuiam procedentes, veniam præteritorum petunt, humaniter exceptis, custodiæ clam ne effugere possent adhibitæ. Cæsare autem vsque ad Prætorium deducto, cum discedere vellent, simulatione colloquij militaris in domum perducti, ex templo ianuis clausis à destinatis militibus capti sunt. Vitellocius & Liberoctus eodem die, alij paulò pòst strangulati, meritas certo iure pœnas pependerunt, quòd se à sanguinario nefarioque tyranno sincere in fidem receptos imprudentissimè putarint. Quanquam ea reditus leuitas exitio cunctis futura, ab ingenio Pauli Vrsini largitione promissisque corrupti, Vitellocio frustra reclamante, emanasse credatur. Tum Perusia, & Tifernum electis Balionibus & Vitelliis, pontifici se dediderunt. Qui Romæ vbi celeri nuntio noctu captos hos esse accepit, Cardinalem Vrsinum, quem multis blanditiis seque securum reddiderat, summo mane hortatur, vt ad palatium veniat, fingens Columnenses captis pontibus, prope vrbem adesse. Ille credulus cum obtemperasset captus est, & in Hadriani mole miser cum Abbate Vrsinarum partium Aloisi Liuiani fratre coniicitur. Antistes porro Florentinus, Rainaldus è gente Vrsina, & Iacobus Sanctacrucius, eadem hora capti, & in palatio custoditi. Sanctacrucius postridie vadibus datis, consentiente Cardinale ad oppida Vrsinorum pontifici tradenda dimissus; ipse verò Cardinalis paucis diebus pòst veneno iussu pontificis epoto, interiit. At Cæsar quum persequi reliquias coniuratorum statuisset, è Senogallia cum xv. millium armatorum exercitu contra Pandulfum Petruccium in agrum Senensem profectus castella nonnulla capit. Senenses, qui ab initio resistere, Pandulfoque omnia promittere, statuissent tantis viribus impares, vrbe ad tempus cedere illum maluerunt, quam vnius hominis causa Rempublicam periclitari. Quapropter quum is Lucam cum omni familia profectus esset, bellum in Senenses desiit. Ioannes Bentiuolus tantis Cæsaris viribus parumper commotus, suspectis tamen ciuibus, aut pulsis, aut interfectis, ita se vti sagax tyrannus munierat, vt eius periculi vexationem pecunia facilè redemerit. Inde Cæsar ad Vrsinorum oppida reliqua occupanda se conuertit, ac Cære vetustam gentis artem loci situ & arte munitissimam oppugnare aggressus, quum ea iamiam potiturus esse videretur, cum Iulio Vrsino Cardinalis fratre, qui illam defendebat, pactus est, vt tradito castello incolumi substantia discederet. Victor igitur, ne cætera gentis oppida adoriretur, Gallorũ regis litteris reuocatus est, qui id Ioãni Iordano Vrsino Virginij fi. io sibi militanti præstiterat. His tantis belli sumptibus, & Cæsare magnos alente exercitus, regioque luxu liberalitatem passim ostentante, quum pontificij ærarij pecunia minime sufficeret, Alexander aliorum pontificum exemplo nouum lxxx. scriptorum breuium collegium instituit, quorum loca singula D C C L. aureis veniere Reliquorum collegiorum emolumenta, quod omnia venditarentur, nihilque pecuniæ negaretur, ab initio vberrima quidem, verùm postea tenuiora fuere, diuisa cum Cardinale Rothomagense Galliæ Legato rerum omnium facultate. Magnum quoque vectigal ex his, quos vulgus Maranos vocabat, à rege catholico ex Hispania pulsos, & ab se Romæ magna cum eius regis indignatione susceptos, colligebat. Cardinales multos prætio creauit.

Hæc quoque quum ingentibus sumptibus non sufficerent, inopiæ metu rapax, atque immani ingenio sæuus, opulentissimum quemque in aula sacerdotem, & in his aliquot Cardinales cæteris ditiores veneno tollendos constituit, vt eorum opibus in fiscum redactis potitus, profusissimè largiretur, inexplebilemque filij cupiditatem expleret, haud dubie in reliquos aulæ sacerdotiis atque diuitiis insignes hæreditatis spe sæuiturus, nisi mirabili Dei prouidentia, homo ad Italiæ exitium natus, quum animo adhuc maiora de filio conciperet, diuturnamque sibi vitam polliceretur, fatali pincernæ errore, sibi mortem, suprematn verò Cæsari filio calamitatem peperisset hilariorem scilicet in cœna, dum ad vmbrosum Vaticani ruris fontem venenum bibunt, medicata Falerni vini Lagena, pocillatoris errore commutata, quam dira fraude ad opulentiorum aliquot senatorum, qui conuiuio aderant, exitium honoris specie parauisset. Cæsar qui dilutius biberat, exquisitis antidotis, vel ipso viuente robore, veneni vim sustinente, atrocissimo quidem, sed non letali morbo correptus est, sic vt magnis stipatus copiis dux acer, sibi vsui esse nequierit, & dilabentes copias, duosque veteres hostes pauciss imis diebus pontifices creatos viderit. At pater pontifex iam senio grauis quum non diu veneni vim ferre posset, Romæ in Vaticano ad xv. calendas Septembris, anno salutis MCDIII. ætatis circiter altero & septuagesimo pontificatus vero xj. die viij. est extinctus. Cuius cadauer in sacrario basilicæ Vaticanæ, lateritio & vili monumento sepultum est. Vacauitque tum sedes supra dies tres mensem vnum. Cæterum in Alexandro (vt suorum temporum scriptor tradit) æquabant vitia virtutes. Inerat namque ingenium, ratio, cogitatio, memoria, diligentia, eloquentia verò quædam naturalis, & ad persuadendum apta, quæ multis exitio fuit, vt nemo rem cautius proponeret, aut acrius defenderet, seu quò desiderabat, impelleret; sese vnum omnium animis accommodando, cum iucundis de remissione, cum seueris de disciplina, cum patribus de republica loquebatur. Aduersarios lenitate ac patientia deuinciebat, nam iis, qui de numero patrum exulabant, quósue suspectos habuerat, nihil de pristina dignitate detraxit. Galliorum animos contumaciss imos ita sedauit, vt amiciss imi discederent. In tanta procerum Romanorum clade, quod sane incredibile est, nullum in vrbe tumultum, nullam audita, omnia ipse obire, parum in rebus arduis cuiquam fidere. Idem in otio solutiss imus, in metu constantiss imus, nunquam negotia voluptate omisit, res in multam noctem protrahebat breuiss imi somni cibique. Artes liberales si non colebat, admirabatur, & iuris præsertim scientiam; salaria doctoribus, stipendia militibus, mercedem operarijs nunquam est differre, nec dum auferre visus; cuius rei gratia exercitum, quam magnum ductore filio nutriebat, obsequentiss imum habuit, breuique tempore ac parno negotio tantum ei imperium comparauit. In annonæ difficultate, quæ bis contigit, aduecta è Sicilia magna vi frumenti ita diligenter vrbi prouiderat, vt plebs nullum fere sentiret incommodum. Hæc igitur animi ornamenta magnis obiuerat vitiis, perfidia plusquam Punica, sæuitia immani, auaritia immensa ac rapacitate, in exhausta parandi filio imperij per fas & nefas libidine. Si quando negocijs non premeretur, omni se iucunditatis genere sine discrimine dedit. Mulieribus maximè addictus ex quibus quatuor filios, & duas filias tulit. Omnium præcipua fuit Vannocia Romana, quam à formæ venustate, & morum illecebris miraq; demū fœcunditate, in minori fortuna legitimę propè vxoris loco habuit. Comœdias Plautinas cęteraq; ludicra libēter spectauit, frequēterq; in Hadriani molē quam propugnaculis, muro, fossaq; muniuit, ventitabat, vt palam personatos hilaribus festis, ac per omnes dies celebres, si quid elegantius in hominū genere per viam præteriret, propius aspiceret in filię nuptiis, quę ad virū Ferrariam profectura erat, equestres ludos, & venationē in Vaticano extra ordinē dedit. In vrbe gladiatorū & ficariorū nunquā licentia

licentia maior, nunquam populo Romano libertas minor, delatorum ingens numerus, breuissimo maledicto pœna mortis erat. Graſſatorum insuper omnia plena, nec noctu tutum per vrbem iter, nec interdiu extra vrbem. Roma gentium profugium & asylum, omnibusque sæculis populorum omnium tutissima arx, iam carnificina facta erat, quæ quidem omnia suorum causa, quibus omnia indulserat, permittebat. Quos etiam vt magnis clientelis subleuaret, dominationis præsidia in eo quoque iis parauit, vt ad xliij. cardinales variis lectionibus in his xviij. Hispanos creauerit. Inter hos præcipui fuere Bernardinus Caruaial Hispiniæ regis orator tituli sanctæ crucis, Ioannes Lopes Datarius, Iacobus Serra Arborensis, Franciscus Cusentinus, & Ioannes Salernitanus. Italicorum verò Ioannes Antonius Alexandrinus, Alexander Farnesius, pòst Paulus III. Ioannes Antonius Triuulcius, Ioannes Baptista Ferrarius, Franciscus Soderinus, Hadrianus Cornetanus, Ioannes Stephanus Ferrarius viri magnæ in aula Palatina auctoritatis & existimationis. Anno M D. Iubileum ex veteri instituto celebrauit, delictorum venia his, qui venire neglexerant, vel minimè poterant per diplomata concessa.

PIVS PAPA III.

MOrtuo Alexandro VI. Cæsar Borgia statim pecunias, & pretiosa quæque corripuit; Vaticanum, quod XII. armatorum millibus tenebat, & Hadriani molem operibus muniit eo consilio, vt patres in eodem loco veteri instituto cogendos ad nouum creandum successorem in sua vota compelleret. At illi ad euitandum periculum, in ædem prædicatorum ad Mineruam congregati subito à Cæsarianis, quos Michalettus Corellia Cæsaris ægrotantis dux adducebat, circumdantur. Fama peruagante captos esse Cardinales, direptiones ac cædes tota vrbe fieri, omnes illico pauor inuasit. Tabernis clausis, arma arripiuntur, & transtris, trabibus, catenisque ferreis viarum exitus obstructi, haud aliter quàm si rursus Annibal sub vrbis mœnibus esset. Michalettus quod duram forte prouinciam assumpsisse videretur, paulò postquam venerat discedens, Vrsinorum tantum ædium partem apud Montem Iordanum incendit. Patres interim ad vrbis custodiam peditum quatuor millibus scriptis, proceres Romanos accersunt, Cardinales transalpinos, & vndequaque euocatos, præter consuetudinem expectant. Prosper Columna, qui ad vrbem cum Fabio Vrsino, Pauli à Cæsare strangulati filio venerat, ad Cæsarem à patribus mittitur, rogatum vt ab ea mente desistat. Idem fecerunt Galli Hispaniique regum oratores. Quibus obtemperans cum omnibus copiis vrbe se deferri lectica iussit. Arx verò adhuc ab eius militibus tenebatur, quanquam præfectus Bernardini Caruaialis Cardinalis S. Crucis opera, se patribus optemperaturum polliceretur. Vaticanum igitur recipitur. Vbi more maiorũ nouemdialibus celebratis, tantisper comitia distulerunt, donec Gallorum exercitus, qui tum illac contra Hispanos in Campaniam iter habebat, iubente Georgio Ambrosio Cardinale Rothomagense, qui summa apud Gallos auctoritate erat, mœnibus egrederetur, ne qua vis, aut tumultus patribus in commitio occupatis exoriretur. Cardinalibus igitur qui tum septem & triginta erant, cõclaue ingressis, senatus melior pars, quanquam paucissimis innixa suffragiis, longe maiorem patrum numerum, tum factionibus, tum Cęsaris imperio seruientem, ex longa diuturnaq; contentione peruicit, effecitq; vt x. Kal. Octobris omnium eius ordinis optimus Franciscus Picolhomineus Senensis S. Eustachij diaconus Cardinalis, ac tum eius ordinis princeps, pontifex maximus omniũ suffragiis renuntiatus sit, & Pij III. nomine assumpto viij. idus Octobris coronatus. Huic patria Sena Etrurię nobilissima ciuitas fuit. Ipse natus erat vij. idus Maij, anno salutis MCDXXXIX. Qui quum Pii papę II. sororis Laodomiæ filius fuisset, ab auunculo cuius cura à tenerisannis omnibus disciplinis

224. Pius

nis & iuri in primis operam dederat, gentilitiis insignibus, & Picolhomineorum familiæ nomine donatus, archiepiscopus Senensis designatus, haud longè pòst absens iij. nonas Maij anno MCLDX. in amplissimorum patrum collegium vix decimum septimum annum ingressus cooptatus est. Variis porrò legationibus & Germanica præsertim, sub superioribus pontificibus summa cum laude functus, non tam Pij auunculi sanctissimi pontificis memoria, quam summa de eo spe ab omnibus concepta, tanquam labentem Christianæ pietatis statim vnus confirmaret sua virtute posset, amplissimum sacerdotium obtinuit. Ad cuius creationis nuntium, Cæsar, qui ad eam diem Nepet cum copiis subsederat cum parte suorum Romam venit, patribusque gratias egit, quod virum optimum Christianæ reipub. præfecissent, ipsumque pontificem in primis adorat. Interim Vrsini vindictæ cupidi, Cæsarem in Vaticano agentem cum armatis inuadunt, cæduntúrque multi Valentino se egregiè tutante. Qui haud longè pòst pontificis iussu in Hadriani molem ducitur, vnde non nisi ex pontificis voluntate ei abire liceret. Pius interim senectæ vitiis, & mortifero cruris vlcere vehementer affectus, intra sextum & vigesimum pontificatus diem, xv. Kal. Nouembris, non sine veneni suspicione Pandulfi Petrucii Senensis tyranni consilio vulneri illiti in palatio Vaticano magno bonorum omnium dolore interiit, anno salutis MDIII. ætatis LXIIII. mense quinto, die decimo, cadauer in basilica sancti Petri, sacello Sancti Andreæ prope auunculum Pium II. marmoreo & eleganti sepulchro conditum est. Vacauit tum sedes dies xiiii.

IVLIVS PAPA II.

225. Pij.

IVlij Papæ secundi genus, quum Xysti quarti vitam breui commentarijs conscriberem, exposui. Ipse qui ante pontificatum, Iulianus vocabatur, patrem habuit Raphaëlem Xysti papæ quarti fratrem, matrem verò Theodorem Manerolam. Natus est Iulius Sauonæ littoris Ligustici, oppido, Anno salutis LIII. supra MCCCC. fratres ei fuere Barptolomæus ordinis Minorum sacerdos, Episcopus Ferrarienſis, & Patriarcha Antiochenus, Ioannes vrbis prefectus Sore ac Senogalliæ princeps, Guidonis Vbaldi Vrbinatium ducis, & Iulij Ruuerei Cardinalis Sancti Petri ad Vincula auus. Luchina quoque Galeotti & Xysti Cardinalium mater eius soror fuit. Ante pontificatum filiam tulit Felicem, quam Io. Iordano Vrsino pontifex factus, in matrimonium dedit; quum & Columnenses affinitate sibi coniunxisset, Lucretia eiusdem Luchinę filia M. Antonio Columna despõsata. Eum Xystus quartus patruus pontificatus initio xvij. Kal. Ianuarij, anno MCDLXXI. ex Episcopo Carpenctoratense presbyterum Cardinalem tituli S. Petri ad vincula cum Petro Riario creauit. Hac dignitate accepta quum alias virtutum moderationẽ in omnibus, & dictis, & factis præcipuè coluit amabilis & charus summis & infimis, grauitate, comitate & morum elegantia. Nec satis habuit se talem præstare, sed familiares quoque sibi quoad fieri potuit, modestos delegit. In eam præcipue curam incumbens, vt bene vndique audiret. Acri porrò & callido ingenio, animoq; excellenti quum esse existimaretur, variam admodum in vita sua fortunam expertus est, vt ei modo mater, modo nouerca fuisse videatur. Priuatus in ędificiis extruendis, ita delectabatur, vt præter profanas ędes basilicam S. Petri ad Vincula cui præerat, quemadmodum nuncceperimus breui & manificè restituerit, Inchoauit & porticum mire fastigatum ante veltibulum basilicæ sanctorum apostolorum: ędes quoq; proximas, quas Petrus Cardinalis Riarius inchoauerat, & morte præuentus non absoluerat, perficere aggressus est. Castellum apud Cryptam Ferratam bello olim disiectum ad monasterij tutelam, ad vrbemq; veniens tium commoditatẽ, instaurauit. Xysto porrò ex presbytero tituli S. Petri ad Vincula Episcopus

scopus Cardinalis Albanus primum, deinde Sabinus & maior pœnitentiarius, demum Ostiensis & Veliternus Auinionisque legatus renuntiatus est. Apud Innocentium VIII. plurimum & gratia, & auctoritate valuit. Alexandro pontifice quo cum veteres & priuatas simultates habebat, perpetuis decem annis vrbe abfuit, in Gallis & Auinione commoratus. Nouissimè Pio III. breui vita functo instauratis comitiis, tanto studio in eum patrum omnia suffragia sunt conuersa, vt penè priusquam conclaue ingrederentur, Pontifex sit dictus, incredibili cum Cæsaris Valentini dolore, qui ad exemplum incertæ nutantisque fortunæ, quum Hispanos Cardinales vti clientes suos iurare solemni sacramento coëgisset; se neminem nisi Borgiæ familiæ studiosum suffragio adiuturos; iisque Cardinalem Rhotomagensem Georgium Ambosium proposuisset enim statim primo comitiali die vii. & xxx. Cardinalium in comitio ad Vaticanum existentium votis, Kalen. Nouembris, anni MDIII. sub sacra thiara pontificem viderit, quem ipse paterque Alexander vti grauissimum hostem perpetuo decem annorum exilio mulctassent. Nec multo post cum vi. Kal. Decemb. supra gradus basilicæ Vaticanæ coronatus esset, Cæsarem Borgiam fugam adornantem, vel mille neces meritum, copiis vrbibusque ac omni dignitate exutum, ea conditione dimisit, vt Cæsenæ & Foriliuij arces eius præsidio munitas, reciperet. Impetrata itaque libertate Cæsar, quum Ostia nauigio Neapolim peruenisset, iussu regis Catholici à magno Consaluo captus, in Hispaniam trãsmittitur. Inde cum ex custodia ad Ioannem Nauarræ regem profugisset: ignobili quodam in pælio à Cantabris interfectus est. Iulius pontificatu firmato, cum proximis bellis &inaudita immanique ducis Valentini tyrannide, totam ecclesiasticam ditionem labefactatam, atque occupatam inuenisset, non ad recuperanda solum quæ amissa erant, sed etiam amplianda animum adiecit. Nemo enim superiorum pontificum Petri patrimonium maiore animi præstantia tutatus est, aut latius proferre contendit. Primum itaque in Ioannem Bentiuolum Bononiensem, tyrannum veterem hostem arma mouet, quem cum vxore, & filiis, vrbe expulsum, exulatum Bussetum Parmensis agri, oppidum abire coëgit, eiusque eximiæ structuræ domum furenti populo excindendam obiecit. Ad Veneti nominis excidium, qui Ariminum, Fauentiam, & Rauennam de ecclesiæ Romanæ ditione occupauerant cum Cæsare Maximiliano, Francorum, & Hispaniæ regibus, Ferrariæ, & Mantuæ Ducibus, Cameraci in Belgis fœdus percussit, eosque repugnantes aquæ & igni interdictos grauissimo anathemate notauit. Cuius atrocissimi turbinis procellum quum Veneti ferre nequiuissent, amisso ad Glaream Abduæ exercitu omni, & ingenti prælio à Ludouico Francorum rege superati, atque ex ducibus Liuiano capto, Pitiliano fugato, cunctas breui momento copias, & vrbes quas in continente possidebant amisêre. Cæsar enim Maximilianus qui nihil ferè præter legatos, & Augustum nomen ad id bellum attulerat, Veronam, Viceriam, Patauium cum Carpis; Gallus Bergamum. Brixiam, Cremonam, & Cremam; Hispanus Tranũ, Monopolim, & Barletam in Apulia; Pontifex Rauennam, Ariminum, & Aemiliam omnem; Ferrariæ dux Rodigium, Mantuæ verò Asulam receperunt. Atque ita gens cuius toto orbe terrarum maxima & inueterata auctoritas erat, tot vrbibus amissis, intra paludes ipsasque Venetias circumflui maris beneficio permunitas, redacta est. Luit tantæ cladis, & Veneto nomini funestissimus dies xiiii. Kalendas Maij, anni MDIX. Iulius sua quum recepisset, vti pius, æquissimus ac vere Italus pontifex, Venetorum nomen tantis fluctibus obrutum, & pænè demersum miseratus, eos suppliciter deprecantes, subleuandos censuit. Legatis porrò eorum in Vaticana basilica solenni precatione adiecta pro templi foribus expiatis, vrbi Venetæ sacra restituit ictoq; e subinde fœdere: quo illi maris imperium eiurabant, & sacerdotia pontificis arbitrio conferenda relinquebant, in amicitiam fidemque recepit,

cepit, totisque viribus vt eos Cæsari conciliaret operam dedit, quo tempore Patauio per dolum recepto, imperatorem ab ineundis secũ pacis conditionibus auerterunt. Conatus quoq; est pontifex Alfonsum Estensem Ferrariæ ducem à Gallorum amicitia auertere, quo eorum vires toti iam Italiæ formidabiles frangeret; sed ille Veneti nominis antiquus hostis, & qui sese Ludouico regi persoluta pecunia, & ictis fœderibus applicauerat, pontificis adhortationem contempsit. Vnde iratus pontifex bellum ei indixit, & à fœdere Ludouici xij. Galliarum regis discessit, specie quod eundem Alfonsum, qui à Romano pontifice Ferrariam beneficiario iure obtinebat, aduersus se tuendum defendendumque suscepisset. Quum ille terra à Gallis, & Pado amne ab se profligatis Venetis, apud Comaclum, salinas maximi prouentus sibi vindicasset, neque in his rebus voluntati pontificis obtemperaret. Has ob causas pontifex Alfonsum vti contumacem sacris interdictum armis persequi cœpit, & hostiliter in eius fines copias eduxit, rebus Romæ compositis, & multa pecunia coacta, ab vrbe profectus Bononiam contendit, quo facilius imminenti bello operam subministraret. Rex papæ iratus Maximilianum Cæsarem pontificis hostem ob reconciliationem cum Venetis in suas partes traduxit, cuius præsidio & auctoritate rex fultus, simulque aliquot Cardinalium, qui ad eum confugerant consilio adductus, generalem Christianorum conuentum indicendum curauit, in quo Iulius II. ad causam dicendam citaretur. Pontifex foro fœdere cum rege Hispaniæ Ferdinando icto, Heluetijs gente ferociſſima mercede conductis, & communis sui, Venetorumque exercitus imperatore creato Francisco Mantuæ Marchione, impetum in Ferrariensem ducem fecit, & Mutina ei adempta cum duodecim millium peditum copiis Mirandulam, quæ Gallicis præsidiis tenebatur, expugnat; haud satis speciosо præmio pro tantis laboribus. Mirandula capta Iulius victor Bononiam reuersus est, ex qua paulò pòst copiarum suarum clade apud Sommam Giliolam audita, recedens, Rauennam se contulit. Bononiam præsidio vacuam Bentiuoli adiuuantibus Gallis Francisci Cardinalis Alidosij legati vel dolo, vel negligentia occupant. Legatus cum Rauennam ad Iulium, vt sese expurgaret profectus esset, à pontificis fratris filio Vrbini duce interficitur. Galli successu rerum elati, Cæsare, & Cardinalibus, qui à pontifice desciuerant, auctoribus, pontificem ad concilium, quod ad Kalendas Septembris Pisis futurum esset, citant. Papa quum omnem operam dedisset, vt recepta Bononia, Pisano concilio dimisso, pacem cum Francorum rege faceret, illumque victoria insolentem, & obstinatissimè recusantem animaduertisset, quo Pisanum conciliabulum tolleret, Antonij de Monte consilio, Romæ Lateranense concilium generale indixit. Regem Francorũ denuo, Florentinos qui concilio locum Pisas concesserant, & omnes conuentui illi præsentes grauissimo anathemate persecutus est. Cardinales quinque qui eius conuentus auctores fuerat, omnibus dignitatibus, & clero priuatos ordine senatorio amouit: hi fuere omnium & concilij principes Bernardinus Caruaial Hispanus Sabinensis, & Guillelmus Brissoneta Gallus Prænestinus Episcopi; Franciscus Borgia Hispanus tituli S. Cæciliæ, & Renatus de Bria Gallus tituli S. Sabinæ, presbyteri: demũ Fredericus Sanseuerinus Italus S. Angeli diaconus Cardinalis. Quos postea omnes præter virum Borgiam iam fato functum mortuo Iulio II. à Leone X. sollemnate eiurato ad pristinas dignitates sunt restituti. Lateranensi verò concilio omnia Pisani conuentus acta antiquata sunt. Sperauerant Cardinales Iulio rebelles fore, vt pontificatu abrogato, alius vti optimus atq; sanctissimus Christianis sacris præficeretur, & quisque eorum ad pontificatum hac ratione adspirabat, atque in primis Caruaial ipse ambitione & inani gloria perditus. Iulius vbi videt se à Gallis tam aperta vi, & tantis in diis oppugnari, ab Anglorum, & Hispaniæ regibus Henrico, & Ferdinando auxilium implorauit.

Q

Qui Pontificis iniurias tuendas quum suscepissent, arma in Gallos mouent: Anglus quidem contra Aquitanos, Hispanus verò contra Ioannem Nauarræ regem fœdere Gallis coniunctum & à pontifice sacris interdictum. Neque Iulius quiescebat, quia indies Francorum regem æquis conditionibus ad pacem sollicitaret. Illo verò incredibili pertinacia in suscepto consilio perseuerante, Pontifex cum principibus fœderatis, Heluetiis quoque in belli societatem euocatis, vt Gallos Italia eiiceret ingentes copias adornabat, in Florentinorum odium, qui concilio sedem dederant, Ioannem Medicem Cardinalem Florentiæ cum tota Medicea domo exulem, Bononiæ, & Aemiliæ totiusque fœderati exercitus legatum creat. Horum conatibus rex animo nonnihil consternatus, Brixia præsertim à Venetis occupata, maiora præsidia parabat. Cardinales concilij Pisani veriti, ne in Iulij Pontificis potestatem venirent, Pisis synodum Mediolanum transtulerunt. Cæterum Brixia à Gallis recepta, & direpta, rex Franciscus obstinantissimè bellum gerere pergebat. Quum verò ab Hispanis & Anglis regni sui fines vexari cognouisset, belli aleam in Italia iacere, nouissimoque prælio cum hostibus decertare constituit. Copiarum Gallicarum dux Gasto Foiesseius erat rei militaris peritissimus, & imperatorum sui temporis longe præstantissimus, qui Bononia obsidione qua à pontifice premebatur liberata, Heluetiisque repressis, Brixiam de Venetis incredibili celeritate receperat. Is copiis omnibus, quas tum Brixiæ tum Bononiæ habebat in vnum collectis, & prope Rauennam vt cum fœderato Ferrariæ duce se coniungeret, traductis (fuere tum Gallorum copiæ mille & quingenti equites cataphracti, & xiiij. millia peditum) prælium committere, & fortunam experiri cupiebat, nec fœderatorum castra quæ Rauennæ præsidio aduenerant procul erant, xiij. millium peditum, & mille octingentorum equitum cataphractorum. Cum autem pontificij fœderatique certamen aliquandiu recusasset, cognito Rauennam muris vbique tormentorum vi disiectis, penè expugnatam esse, quo vrbi consulerent, prælium inire coacti sunt, die sancto Paschatis. Haud procul a Rauenna atrox certamen habitum est, quod horas sex perdurauit, in quo tanta animorum pertinacia pugnatum est, vt cui nam parti victoria cessura esset, diu incertum fuerit. Postremo cum ducis Ferrariæ Alphonsi (qui belli præcipuè causa erat) consiliis tormenta bellica magno in obliquum circuitu, in latus, & terga hostium conuersa essent, Franci adeo cruenta victoria omnibus penè præcipuis Gallorum ducibus cæsis, Hispanisque & pontificiis in fugam versis potiti sunt, vt victores longe maiori periculo exposuisse fuerint, quàm victi. Ad xx. hominum millia eo prælio, vtrinque ferè æquata clade, cæsa traduntur, in his CL. nobiles ex aula regis Gallorum, & quinque militum tribuni, cum totius exercitus imperatore, Foisseio. Ex pontificiis legatus, & aliquot duces capti. Ad primum cladis nuntium pontifex, & Ferdinandus ita animo consternati sunt, vt alter regnum se tueri posse diffideret, alter fugâ nauigio Ostiæ præparato adornaret. Atqui reparatis viribus, belliqne imperatore Ferdinando Consaluo in Italiam transmittere iusso, maximè recreati sunt nouissima Francorum clade audita. Nam & si ad Rauennam prope pugnarant, ita tamen vires eorum attritæ fuerant, vt Venetorum, & Heluetiorum sub Cardinale Sedunense opera. Italia omnino septuagesimo à pugna die maximo fortunæ ludibrio exacti sint: nam Palicia, qui Foisseio successerat quum exercitus reliquiis, certamen cum Venetorum & Heluetiorum, qui paulo antè à pontifice euocati, in Italiam descenderant, copiis detrectans, in Galliam ocyssimè reuerti iussus est, vt regno ab Anglis Hispanis, & Heluetijs vndiq; vexato opem ferret. Mediolano, & Insubrum arcibus modico præsidio munitis. Sed & consilij Pisis inchoati, & Mediolani parum prosperè renouati, patres Heluetiorum timore perterriti, illud repete dissoluunt, & Lugdunum in vlteriorem Galliam transferunt. Gallorum porrò reliquiis ab Heluetiis cæsis,

Insu-

Insubres aduersam eorum fortunam conspicati, receptis armis, Francorum, quorum arrogantiam immoderatamq; libidinem ferre vix poterant, præsidia omnia eiecerunt. Eo modo paucis diebus Mediolanense imperium Gallis est ereptum, & Maximiliano Sforciæ Ludouici Mori filio vti legitimo principi ex Cæsaris auctoritate, cuius benificiarium est; Iulij II. pontificis, Venetique senatus auspiciis, & vnà maximè Heluetiorum virtute restitutum, idque Laterani in concilio pro Cæsare Mattheus Langus Cardinalis Gurgensis imperatoris in Italia procurator approbauit. Nec mora, Bononia pulsis Bentiuolis, Rauennaque recepta, Parma & Placentia ex fœderis legibus pontifici traditæ: Genua quæ Gallis parebat à Fregosiis occupata; Veneti Cremam & Brixiam receperunt. Medicei factionis pontificiæ Florentiæ restituti, perpetuo vexillifero Petro Soderino vrbe exacto. Et quum hæc Heluetiorum ope præcipuè facta fuissent, papa eos multis muneribus donatos, specioso Italicæ libertatis assertorum titulo decorauit: quibus summa cum felicitate gestis, pontifex cum imperatore contra Venetos nouum fœdus percussit, quod Veronæ Vicetiæque imperium Cæsari obstinatissimè cedere recusassent. Quo tempore Veneti pontificem infracti animi veriti, simulque ab Hispanis contra fœderis leges Britannia turpissimè ex clusi, cum Ludouico Francorũ rege perpetuo pontificis Hispanorumq; hoste societatem ineunt, qui nouos contrà Iulium Cardinalium rebellium operatumultus indies in Galliis excitabat, abbatemque Cluniacensem, quem summum sacerdotem dicerent, Iulio opponebant. Pontifex Venetorum consiliis cognitis, ipsos quos fœdere cum Cæsare facto irritauerat, Francorumque amicitiam petere coëgerat, vtà Gallis auereret, sæpius frustra tentauit; quo non impetrato animi dolore senioque ex leui, sed renaci febricula, fluente sensim aluo confectus, schismatisque timore, decubuerit, & Romæ in Vaticano ix. Kal. Martij hora xj. rebus humanis excessit, septuagenario maior, salutis anno MDXIII. pontificatus vero ix. mense iij. supra diem xxj. Lateranense adhuc concilio perdurante; bellica gloria plusquam pontificem deceret clarus. Cadauer in basilica Vaticana Xysti patrui sacello pone aram maximam conditum est. Vacauit tum sedes dies xviij. Fuit Iulius pontifex animo magnus, constans, rerum ecclesiasticarum defensor acerrimus, contumeliarum insolens, & contumacibus implacabilis, in calamitatibus semper se ipso maior, & excelsior, inuicto animo, rebus prosperis continens, ingenti liberalitate; neque ob alias causas tot bella gesit, quàm vt imperium ecclesiasticum à diuersis occupatum recuperaret. Ecclesiæ Romanæ, Bononiæ, cum Aemelia, & Flaminia pulsis tirannis & Venetis firmissimum imperium, & maximè stabile restituit, potiundæ Mutinæ ecclesiæ initia dedit, Parmam, Placentiam ditioni ecclesiasticæ adiecit, suorum parum indulgens, eis nihil de vetere ecclesię ditione donauit, fratris enim filium Francisci cum Maria in Ducatu Vrbini à propinquo suo Guidone Vbaldo Feltrio sine prole masculà decedente adoptari & hæredem constitui procurauerat. Pisaurum Ioanne Sforcia sine hærede mortuo eidem stipendij debiti nomine assignauit. Inter xxvij. Cardinales quos creauit, quatuor tantum è gente sua Galeottum & Xystum sororis Luchinæ filios S. R. E. cancellarios, item duos consobrina sua natos Clementem Mendensem, & Leonardum Agenensem maiorem pœnitentiarium successiuè, septem antiqua familiaritate & seruitio accepto, reliquos in gratiam principum, vel doctrinæ laude commendatos fecit; in his fuere Antonius de Monte, petrus Accoltus, & Achilles Crassus Rotæ præstantissimi auditores, templum S. Petri Vaticanum nouum, veteris parte dilecta Bramantis eximij architecti opera, portentosæ vastitatis inchoauit. Vir nunquam satis laudatus ob ecclesiæ dilationem fortiter conseruatam, & auctam, quamquam à nonnullis parum probatus, quod armis magis, quàm sacrosanctum pontificem deceret, deditus esse videretur.

LEO

LEO PAPA X.

229. Pōt

GEns Medicea, quæ nunc rerum in Etruria potitur, lectissimorum virorum prole fœcundissima, Florentiæ inter veteres, & honoratas populatis ordinis familias enumeratur. Eam primus magnus ille Cosmus Medices Ioannis filius, Auerardi nepos, vir in libera ciuitate omnium præstantissimus illustrauit, decreto publico pater patriæ vocatus. Qui ex vxore Contesina Barda Iannem & Petrum filios suscepit. Ioanne iuuene fato erepto, Petrus paternæ potentiæ hæres extitit. Petri filij fuere Laurentius & Iulianus, qui postea admirabili sorte geminos Pontifices maximos Leonem x. & Clementem vij. genuerunt. Iuliano Pactiana coniuratione interfecto, solus paternarum opum, & potentiæ Laurentius Medices hæres superfuit. Is Claricæ Vrsina nobilissimi sanguinis matrona in matrimoniū accepta, tres mares, & totidē fœminas tulit. Mariū natu minimus Iulianus, medius Leo x. Ioannes ante pontificatū vocatus, maximus Petrus fuit, qui paterna potentia exutus, & patria Gallicis armis Italiā vexantibus ciuili seditione profugus, decimo exilij anno in Lyri amnis ostio submersus est. Huius vxor Alfonsina Vrsina fuit, ex qua Laurentiū filiū auspicatioris fortunę hęredē reliquit. Quem à patruo Leone pontifice eiectis Ruuereis Vrbini ducē constitutum, sed nō diu eodem principatu lætatum supersunt, qui viderunt, ex quo Catherina Henrici ij. Francorum Regis vxor legitima matrimonio, ex maternæ verò ancillæ furtiuo congressum Alexander Medices primus Florentinorum dux geniti sunt. Iuliani verò ex nobili vrbinati vidua Hyppolytus Medices Cardinalis filius fuit. Fœminæ Magdalena, Contesina, & Lucretia clarissimis nobilissimarum familiarum Cybo, Rodulfæ, & Salutiatæ viris in matrimonium locatæ quatuor Cardinalium parentes extitere Innocentij Cybo, Nicolai Rodulfi Ioannis, & Bernardi Saluiatorum. Natus est Leo x. Florentiæ iij. Idus Decembris, anno salutis MCDLXXV. patris doctissimi, & grauissimi ciris cura à teneris annis bonis moribus ornatus, & optimis disciplinis, latina græcaque doctrina, musica item instructus, præceptores habuit Angelum Politianum, & Bernardum Michelotium, viros græcis, & latinis litteris, versu & soluta oratione eruditissimos. Eum in Laurentij patris gratiam Ludouicus xj. Galliarum rex etiamnum puerum insigni, & amplo Archiepiscopatu honestauit. Qui postea ab Innocentio viij. adhuc adolescens vix tum iij. annum excedens, Laurentio patri gratificaturo, qui filiam Magdalenam Franciſco Pontificis natō desponderat, Diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Dominica pridie Idus Martij, anno salutis MCDXXCIX. cooptatus, ætatis defectu diu Vrbe abfuit. A puero statim frugi apparuit, mores eius pudici, incessus grauis, & honestissimè eius actiones fuere. Paulo antequàm pater excederet in vrbem Innocentio VIII. adhuc pontifice veniens, supra bonarum artium notitiam, ex patris disciplina ab humanitate, suauitateque ingenij omnibus charus esse cœpit. Vbi verò de patris morte nuntium accepit: continuò Florentiam est reuersus. Albeuntem Pontifex totius Etruriæ legatum creauit. Rebus compositis, & Petro fratre ad Reipublicæ gubernacula constituto, non multò pòst Romam rediit, vbi paucis inde diebus Innocentius moritur. Comitiis Alexandri præstantissimis se Cardinalibus Senensi, & Neapolitano adiunxit. Nec multò pòst in Italiam ingruit Carolus viij. Francorum rex, cuius vi, ciuilique dissensione, Petro fratre à Reipublicæ gubernaculis submoto, & Florentia pulso, atque cum omni Medicea familia relagato, Ioannes grauissimum fortunæ tælum sensit. Medicei patria & auita dominatione exacti, totos decem & octo annos exules fuere. Quo temporis interuallo, quum ter tam per veteres amicos pacificè, quàm aperta vi, & insidiis in patriam regredi in prospera fortuna tentasset, Ioannes excedere Italia tantisper

tis per & per externos populos, vt tempori seruiret, peregrinari constituit, cum dignitate enim Romæ esse non poterat, quod Alexander Pontifex Florentinis tum fœdere iunctus esset. Italia igitur omni Germania, & Gallia peregratis Genuam in Ligures profectus, apud Magdalenam sororem aliquandiu substitit; denuoque sed parum prospere in patriam reditus fortunam tentauit. Nam Florentini perprtuum dictatorem Reipublicæ Petrum Soderinum constituerant. Per id tempus Petrus frater in ostio Iyris fluctibus maris obrutus interiit, superstite Laurentio filio. Romam deinde mortuo Alexandro cum rediisset bello, quod Iulius II, & Hispanus rex adiunctis Venetis cum Gallorum rege Ludouico xij. gerebat, legatus est creatus, adiuncta insuper totius Aemeliæ administratione. Clade Rauennati à Gallis captus, quum eius abeuntibus è via aufugisset, Raimundum Cardonium Hispanicas copias infelici pugnæ superstites reparantem adiit, eumque ediuuante pontifice Florentinorum, qui Pisis conciliabulo locum dederant, hoste sibi coniunxit. Cuius ope expugnato Prato, quum Florentiam tenderet priusquam ab aduersariis præsidia parari possent, à beneuolis propinquis suis in patriam cum familia omni est receptus. Ibi Petro Soderino perpetuam dictaturam abdicante rempublicam ad arbitrium constituit, Iuliano fratre in patria principe relicto. Quarto mense post Iulio II. mortuo, quum ad vrbem venisset, comitium in Vaticano ingressus, Cardinalium iuniorum Arragonij. Gonzagæ, Cornelij, Petrucij, Saulij, & Sedunensis in primis opera, V. idus Martij anno Domini MDXIII. trium, & xx. Cardinalium suffragiis Pontifex maximus renuntiatus, xiiii. Kal. Aprilis inauguratus est, & iij. idus, anniuersario cladis Rauennatis die, magnificentissimo apparatu, tota vrbe aulæis, & festiuis frondibus arcubusque ornata, basilicam Lateranensem veteri pontificum instituto visitauit. Initio pontificatus Europam omnem bellicis turbinibus agitatam, remque ecclesiasticam schismate penè dilapsam sedare, & reparare studens, pacem seu inducias inter Christianos principes per legatos tractauit, vt feralibus odiis pacatis, & discordibus animis lenitis, reliquis terrimis seditionibus, ciuilibus discordiis, & intestinis malis sublatis. Italiæ pacem, cuius in primis amantissimus fuit, afferret, homo quieti & voluptatibus deditus, illudque agebat, vt his omnibus compositis, bellum communi hosti Turcæ inferretur. Maximiliano Sfortia in Mediolanensi principatu confirmato Heluetios, qui ei præsto fuerant, magnis stipendiis prosequutus est. Cardinales à Iulio II. ordine senatorio amotos, & prætuato habitu Romam ad se supplices venientes, eiurato schismate, conciliorumque Pisani, Mediolanensis, & Lugdunensis actis inductis in pristinas dignitates restituit. Concilium à Iulio Laterani cœptum multis de causis celebrandum, perficiendumque curauit. Maximinam à Maximiliano Cæsare xxx. aureorum millibus coëmit. Bello inter Cæsarem, & Venetos ob Veronæ. Vicetieque imperium adhuc vigente, totus in eam curam incubuit, vt pax inter eos æquis conditionibus fieret. Heluetiis magnis stipendiis in Sfortiæ auxilium contra Gallos euocatis, Octauianum Fregosium Genuensium imperio præfici curauit Francorum rege Ludouico xij. edaci febre vita functo, quum qui ei successerat, Franciscus Valesius gener bellum Insubrum Duci Maximiliano Sfortiæ intulisset, non rursus arma Italiam turbare cœperunt. Gallus enim & Anglus reges cum Venetis fœdere iuncti, Maximilianum Sfortiam Cæsaris, Heluetiorum, & Hispanorum regis armis munitum aggressi fuerant. Pontifex quod Galli Parmam, & Placentiam se repetituros pulso duce minitabantur, Sfortiæ studebat, Heluetiasque cohortes magnis præmiis auctore Cardinale Sedunensi legato in sua fide continebat. Interim Francorum rex Franciscus validissimis copiis instructus, quum Heluetij bellum adornarent, in Italiam descenderat, pontificij exercitus imperator Iulianus Medices pontificis frater creatus. Pugna ad Melenianum commissa, Heluetiis ad internicionem penè cæsis, rex Mediolanum nullo

negq.

negocio obtinuit. Sfortia qui se ei dederat in Galliam missus, xxxv. millium aureorum redditu pro principatu à rege impetrato. Placentia, & Parma, quæ Iulius papa II. ecclesiæ adiecerat à Francis pontifici repugnare non ausо occupatæ. Leo pontifex quum Gallica arma plurimum formidaret, parere præsenti fortunæ, & cum victore amicitiam inire constituit. Ludouici igitur Canossæ Veronensis pontificij legati opera, papa à rege pacem petiit, cui ineundi rex, & pontifex Bononiam cum ingenti apparatu se contulerunt; ibi pacis conditionibus transactis, rex Mediolanum, & mox relicto in Insubribus Borbonio, in Galliam est reuersus. Rediit & Leo Florentiam, deinde vere nouo Romam. Nec multo post Florentiæ Iulianus frater nulla edita è Filiberta coniuge prole moritur, qui ducis Allobrogum soror, Francorum regi consanguinitate coniuncta erat. Ferunt Leonem X. aliquando cogitasse, Iulianum fratrem ex Maximiliani Cæsaris, cum quo fœdus percusserat, & eo mortuo Laurentium fratris filium ex Caroli v. auctoritate, Lucensium, & Senensium imperio beneficiario iure præficere, cui ipse Vrbinum, & Ferrariam veteribus Regulis pulsis adiungeret, sed hæc consilia Iuliani, & Laurentij immaturæ mortes disturbarunt. Iuliano igitur extincto, Laurentius Petri fratris filius rebus Etruscis præficitur, ita constituta republica, vt amicissimorum ciuium industria regeretur, summa consiliorum ad eum vnum respiceret. Quem quum ponitifex matris Alfonsinæ precibus maiori indies cum imperio, & dignitate esse percuperet, vt sunt mortalium desideria, quæ in immensum aucta, nullis demum terminis contineri possunt, leuibus quibusdam occasionibus quæsitis, Franciscum Mariam Feltrium Ruuereum Vrbini ducem sibi suspectum, & inuisum, armis aggressus est. Quem missis copiis Rentio Cærite duce, Vrbino, cæterisque eius ditionis oppidis, atque vrbibus spoliauit, Laurentio fratris filio duce constituto. Ipse Feltrius cum vxore, & liberis recedens Mantuã se recepit. Felterio pulso, non sine ingrati animi nota Borgesiũ & eius fratrẽ Alfonsum Cardinalẽ Petruccios, Pandulfi Senensiũ tyranni filios patria expulit, imperio ciuitatis, ad Raphaelem Petruccium veterem amicum, & qui quondam exilij comes extitisset, translato. Hinc odij inter pontificem, & Alfonsum origo, quod eo vsque processit, vt ipse ira immodica efferuens, de necando pontifice nefaria consilia agitarit, quæ cognita exitio ei fuere. Non dissimili animo, quanquam dispari euentu, Leo ducem Ferrariæ Alfonsum diutinis insidiis afflixit, verum vir militari gloria præstans, & munitissima ciuitate tutus, vim Leonis aduersosque conatus fregit. Obierat per hæc tempora catholicus Hispaniarum, rex Ferdinandus Hispaniæ, Neapolis, atque Siciliæ regnis Carolo nepoti iure hæreditario relictis. Tum Heluetij, qui nihil de pristina armorum ferocia etiam insigni paulo ante clade ad Melenianum accepta remiserant; cum Maximiliano Cæsare fœdus percusserunt, vt consociatis viribus Gallos Italia depellerent. frustra reclamante pontifice, qui pacem quaqua ratione, quàm arma in Italia malebat. & propterea ad Cæsarem, Egidium Viterbiensem Cardinalem singulari eloquentia præditũ, legatũ miserat. Galli Heluetiorum, & Cæsaris armis non sine gloria cõtusis, Venetis adiũcti Brixiam de Hispanis vi, Veronam verò de Cæsare solutis cc. aureorum millibus receperunt. Quo anno qui fuit MDXVII. res Italicæ maximis bellorum turbinibus agitatæ aliquantisper compositæ sunt. Fuit annus, tum pace Italica, & aliis quibusdam rebus admodum memorabilis, tum Romanæ ecclesiæ grauissimus, ac pestilentissimus. Tunc enim Martini Lutheri hæresi archiæ in fandum nomen ex vltimæ Germaniæ finibus audiri primo cœptum est. Selymus Turcarum imperator duobus Sultanis victis & interfectis, Syriæ & Aegypti amplissima regna obtinuit, maximo cum Christianorum omnium, quorum cerui cibus imminebat, terrore. Vnde Leo solennes illas habuit supplicationes, qua pedibus discalciatus cum omni Romana aula à sancti Petri basilica ad sanctæ Mariæ de Minerua

templum profectus est, sacratis omnibus ferculis, sanctorum reliquiis & imaginibus in pompa delatis, Dei opem aduersus efferati tyranni vim implorans, quas exaudisse Deus visus est, immani parricida paulò post ex cancri morbo extincto, & mitiore filio Solymanno tanti imperij successore relicto. Eodem anno Petruciana coniuratione detecta, Pontifex Cardinales aliquot, qui aduersum se coniurauerant, vel eius consilij conscij fuerant cepit, & dignitatibus omnibus priuatos senatorio ordine mouit: ex his Alfonsus Petrucius conspirationis princeps in Hadriani mole Orlandi Ethiopis manu elisis faucibus strangulatus, Hadrianus Cornetanus qui aufugerat, rubri pilei honore priuatus, Raphael Riarius, & Benedinelus Saulius ordine amoti non longè post restituti. Soderino in Fundanum agrum liberum exilium concessum. Quapropter quum tot afflictorum Cardinalium pœnis senatum nonnihil contumacem haberet, nouis patribus sibi opus esse dictitans, vna lectione, incredibili liberalitate, vnum & xxx. Cardinales ex toto terrarum orbe conquisitos partim pretio, partim virtutis causa, in his successorem suum Hadrianum VI. creauit. Nam præter quatuor veteres restitutos ad duos, & xl. patres in senatum variis lectionibus cooptauit. Prima creatione Iulium Medicem patruelem suum, quem & cancellarium fecit, Cardinalem dixit, qui post Clem. VII. fuit. Exinde ad totius Europæ reges è Cardinalibus virtute ac eloquentia insignes legatos misit. Thomam Vium Caietanum ad Cæsarem, Bernardum Bibienam ad Gallum, & Egidium Viterbiensem ad Carolum Hispaniarum regem, vt sublatis offensionibus, communi consilio viribus consociatis impotenti tyranno, bellum terra marique ad publicam tuendam salutem inferretur. Sed fatali Christianorum principum socordia, Leonis saluberrima consilia perierunt. Nec multò post Maximiliano Cęsare defuncto, Carolus nepos Hispaniarum rex Francisco Francorum regi competitori prælatus, imperator designatus est, legis venia à Leone VII, millibus aureorum annuorum impetrata, qua cautum erat, ne Neapolitanus rex, Cæsar deligi posset. Quo tempore Laurentius Medices ab iuuenili intemperantia concepto lethali morbo, Florentiæ interiit: vxorem is duxerat è Galliæ regis cognatione: nam Feltrio pulso, Vrbinoq; occupato, Laurentius totum ad Francisci Francorum regis fidem amicitiamque se contulerat. Laurentio mortuo pontifex Iulium Cardinalem Florentiam misit, vt reipublicæ præesset. Paulum Baleonem è Perusia Romam euocatum, eiusque lenitati impense confidentem in arce securi percussit. Amadeum Ricinatium tyrannum suspendi iussit. Cæsari deinde fœderi coniunctus, arma Gallis intulit, vt ijs Italia pulsis, Franciscus Sfortia Mori filius iure paternæ hæreditatis Mediolanense imperium obtineret, Placentia verò & Parma à Gallis impotenter ereptæ Leoni restituerentur. Summa belli Prospero Columnæ demandata est, pontificijs copijs præfuit Fridericus Gonzaga Mantuæ princeps. His adiuncta sunt Germanorum, & Heluetiorum auxilia: legatus totius exercitus Iulius Medices designatur. Hi coactis copijs, Mediolanum, & Insubres omnes, paucis breui tempore Gallis, qui superbia, & fœuitia iam ferri non poterant, occuparunt. Ducatus Francisco Sfortiæ Cæsaris auspicijs ex fœderum lege datus, Parma, & Placentia ecclesiæ restitutæ. Tantæ victoriæ nuntio, quum in Manliana villa esset, accepto, pontifex incredibili gaudio est affectus, nec multò pòst priusquam cœnaret, obriguit, sensimque exorta est febris, lenis quidem, sed quæ ei suprema fuit. Ob id sequenti die in vrbem reuectus, aliquot diebus pòst crescente morbo, Romæ in Palatio ad iiij. nonas Decembris hora noctis præcedentis vij. non sine veneni suspicione rebus humanis excesit, anno salutis MDXXI. ætatis xlv. mense xj. die xxj pontificatus verò viij. mense viij. die xx. Ferunt eum paucis horis antequam è vita migraret, supplicem Deo gratias egisse, constantissimeque professum esse, se æquo animo mortem ferri, postquam Parmam, Placentiamque sine vulnere recuperatas vidisset. Porro autem paulò ante obitum, sanctum Fran-

Franciſcum Paulenſem Calabrum, Franciſco rege petente, ſanctorum conf: ſſorum albo adſcripſerat. Fuit enim rerum diuinarum diligens obſeruator, ſacris cæremonijs deditus, corpore procero, decora facie, naſo grandiore, oculis cæcutientibus, & cæſiis, aſpectu grato, & venerabili, in dicendo elegans, ſententiis grauis, ingenio peracuto, in audiendo patiens, in loquendo prudens, elogio facilis, aditu omnibus permiſſo. Iuſtitiæ acerrimus cultor, nam & graſſatores cohibuit, & ex iis multos capitali pœna affecit. Id vnum ei datum, quod voluptatibus, venationibus, aucupiis effuſe deditus, luxui & ſplendidiſſimis conuiuiis, muſicæque magis quàm tantum pontificem deceret, totus impenderet. Pecuniæ quærendæ cauſa (quum multa tum ædificiis, tum effuſis largitionibus & bellorum vſibus abſumpſiſſet) pretio cardinales aliquot legit, & officia quædam venalia excogitauit, vt cubicularios, Scutiferos milites, S. Petri, & Ripæ Portionarios. Fuit omnium, qui ad eam diem fuerant Romanorum pontificum liberaliſſimus muſicos magnopere amauit, quum eſſet eius artis peritiſſimus. Doctos, & eruditos viros coluit, & magnis muneribus perſequutus eſt. Nihil enim antiquius duxit, quàm bonarũ artium ſtudia maiorum ſuorum, maximeque Laurentij patris exemplo prouehere, & liberaliſſimè exornare. Ante omnia ab epiſtolis Petrum Bembum, & Iacobum Sadoletum, omnium literatorum eloquentiſſimos habere voluit. Vaticanæ bibliothecæ Beroaldum iuniorem præfecit, Gymnaſium Romanum accitis vndequaque grauiſſimarum artium præſtantiſſimis profeſſoribus inſtaurauit, Auguſtinus Niphus, Sueſſanus philoſophiam, Chriſtophorus Arretinus medicinam, Hieronymus Butigella iuris ſcientiam profitebantur, humaniora vero ſtudia Ianus Parrhaſius Conſentinus, græcas literas Baſilicus Calchondiles Demetrij filius docebat. Singulos verò, vel mediocri nominis litteratos, magna liberalitate ſubleuabat, Romanis porro vectigal ſalis imminuit, conſeruatorum poteſtate amplificata, eosque præmiis, ac immunitatibus multis, publice priuatimq; eſt proſecutus, quam ob rem ſolenni decreto, fratrem eius Iulianum ciuitate donatum inſigni maximoque apparatu, conuiuioque in Capitolio, & variis ludicris ſcænicisque artificiis ſuſceperunt, & ei ad teſtificandum gratiſsimi animi ſtudium, marmoream ſtatuam in palatio Capitolino dedicarunt, cum hac inſcriptione,

OPTIMO PRINCIPI LEONI X. MED. IOAN. PONT. MAX. OB RESTITVTAM INSTAVRATAMQ. VRBEM AVCTA SACRA BONASQVE ARTES ADSCITOS PATRES SVBLATVM VECTIGAL DATVM CONGIARIVM S.P.Q.R.

Eius pontificatu, quem omnium lætiſsimum, ac beatiſsimum Roma vidit, Emanuel Luſitaniæ rex elephantem ad vrbem miſit, ante mille annos non Romæ viſum, pontificique nobiliſsimas ſacratas veſtes margaritis refertiſsimas dono dedit. Aedificandi ſtudio incenſus baſilicam Vaticanam miro artificio à Iulio II. inchoatam perficiendam, quantum in eo fuit, magno animo ſuſcepit, palatium Vaticanũ triplicibus longis & præamplis portubus eximia ſtructura, auratis laquearibus, egregiis, nobiliſsimique operis picturis ſplendidiſsimum fecit. Deiparæ virginis ædẽ cui cardinalis præfuerat in monte Cælio à fundamentis penè refecit, & laqueari aureo exornauit, lauacrum Conſtantini Lateranẽſe ruinã minitans reſtituit, laminis plũbeis tectũ reparauit, pyrgorũ portu cœnu, & ſaxis repletũ publicæ cõmoditati purgato, oppidũ muro cingere cœpit. Arcẽ mõtis Flaſconis, Corneti, cardinalis Vitelleſci, & in multis patrimonij oppidis peramplas ædes,

vel restituit, vel à fundamentis ædificauit, Manlianam villam aqua corriuata, elegantio-
ri ædificio exornauit, Romæ sancti Alexij caput argentea theca clusit, aulæa è Belgis seri-
ca, auroque intertexta quinquaginta aureorum millibus, sacelli pontificij ornamenta
coëmit. Postremo nihil ardentius, quàm liberalitatis summam gloriam, à qua cæteris sa-
cerdotes abesse longè consueuerunt, in omni vita expetiuit, eos principe loco indignos
existimans, qui nequaquam benefica, & larga manu fortunæ muneribus, & iis præsertim,
quæ nullo, aut paruo labore parta sunt, vteretur. Sacerdotum nullum vnquam venale
proposuit. Hoc modo vrbem Romam moderantem cunctis læta pace fruentibus mors
præpropera adhuc ætate florentem eripuit. Cadauer in basilica Vaticana latericio tumu-
lo tum sepultum, postea Paulo III. ad Mineruæ ædem cum Clementis corpore transla-
tum, & nobilissimo marmoreo monumento conditum est. Vacauit eo mortuo, sedes
Romana mensem vnum, dies vii.

HADRIANVS PAPA VI.

HAdriani VI. patria Traiectum fuit inferioris Germaniæ ad Belgicum oceanum vrbs, quæ prouinciæ nomen dat, ac inter Batauos & Cananefates primpem locum tenet. Ipse natus est vj nonas Martij anno MCDLIX. Patrem habuit Florentium, qui familiæ nomen tulerat, virum ex ingenua plebe (quemadmodum ipse de se scribebat) & vt alij addunt, aulæorum textor (quanquam plerisque placeat coctoris ceruisiæ ministrum eum fuisse) probus tamen & frugi. Is adeo angusta domi, re familiari vtebatur, vt filio, ad bonas artes propenso, vnde subueniret, non haberet. Itaque Louanium missus Hadrianus, impetrauit, vt in pædagogio Portiorum gratuito nutriretur. In quo vetere instituto, honestis atque ingenuis adolescentibus egestate pressis, in aliquot annos ad bonas artes perdiscendas, alimenta ex publico præbentur. Per hunc modum Hadrianus patre Florentio annuæ impensæ metu liberato, cum incredibili vitæ integritate & continentia sese totum liberalibus disciplinis ita dedit, vt breui tempore inter dialecticos, philosophos, mathematicos, & theologos principem locum obtinuerit. Sed nec pontificij iuris expers fuit. Cuius virtutem & castissimæ vitæ famam quum Margarita Cæsaris Maximiliani filia, quæ tum Belgis imperabat, audisset, eum nihil tale expectantem sacerdotio parœciali in Hollandia liberaliter honestauit. Nec multò pòst, ob hanc morum doctrinæ præstantiam, sacerdotum omnium suffragiis, Decanus Louanij in templo maximo est effectus, qui summæ dignitatis gradus est. Id sacerdotium alium quoque honorem secum traxit, in gymnasio summum. Vicecancellarius enim, vt vocant, creatus est, qui in scholis collegiorum omnium cunctamoderati solet. Ab hoc sacerdotio magistratuq; ditior factus, nil mox antiquius duxit, quàm Louanij Collegium, sub Hadriani nomine ædificare, adiunctis redditibus, quibus studiosi adolescentes inopes cum doctoribus sustentarentur. Quod aliquot annorum interuallo abundè præstitit, non sine maxima omnium admiratione. Per id tempus Philippus Hispaniarum princeps, Maximiliani Cæsaris filius, apud vrbem Burgos, morbo correptus interiit, Carolo septennii filio, qui postea Imperator fuit, relicto, huic ipse auus Cæsar quum præceptorem esset daturus, vnum Hadrianum præcipua quæsitum cura delegit, his qui se ambitiose obtulerant, vel amicorum studio perducti ingenium variis artibus ostentabant, reiectis. Apud Carolum ipso in munere aliquandiu vixit. Cui summa in eo puero excolendo felicitas defuit. Nam Carolus quum mores in principe literis potiores existimaret, nec his perdiscendis tantum operæ vel temporis, quantum equorum & armorum studiis impartiendum arbitraretur, deprecante præceptore citius quàm debebat, scholam deseruit. Vnde haud longè pòst Hadrianus ad Ferdinandum regem in

Hispa-

Hiſpaniam mittitur ampliſſimo cum legationis munere. Apud quem tantum gratia & auctoritate valuit, vt breui Derthuſenſis Epiſcopus ab eo renuntiatus ſit, & in eodem legationis munere obeundo, vſque ad eius vitæ exitum perſeuerauit. Mortuo Ferdinando, quum Carolus nepos ſummo populorum ſtudio tot regnorum hæreditatem conſecutus eſſet, remanſit etiam tum in Hiſpania, ex legato conſiliorum rerumque omnium particeps & moderator effectus. Summa enim regendæ Hiſpaniæ penes Cardinalem Tortetanum erat. Quo in munere abſens, ob egregiam nominis famam tum cognitus, commendationeque Cæſaris Maximiliani expetitus, à Leone x. anno MDXVII. Kal. Iulij magna illa vnius & xxx. Cardinalium lectione, in patrum collegium eſt cooptatus, & titulo Pammachij SS. Ioannis & Pauli præfectus, ſequenti anno Carolus confirmata cum Franciſco Francorum rege ad Nouiodunum amicitia in Hiſpaniam venit, circumactiſque vlterioribus prouinciis paſſim ciuitates ac Regulos in verba ſua iurantes ſacramento adegit. Nec multò pòſt Cæſar Maximilianus in Germania moritur. Inde pro nouo Cæſare diligendo procerum comitia habita. Quibus etiam ipſe Francorum rex magnis innixus largitionibus eum pro ſe honorem petebat. Sed eo repulſam ferente, Carolus omnium ſuffragiis prælatus Cæſar appellatus eſt. Qua imperij maieſtate auctus, vti neceſſe erat, quàm primùm in Germaniam redire conſtituit, vt de more patentibus campis & Cæſar, & imperator militaribus comitiis acclamaretur. Itaque eo in Germaniam contendente Hadrianus cum imperio toti Hiſpaniæ præficitur, tanta cum dignitate, vt Cæſar recuſantem & peroptantem ſequi, humaniſſimè vt manere vellet exorare cogeretur, quando rege, abſente in Hiſpania præſide opus foret præclaræ dignitatis & fame, qui populos nouo principatu nequaquam adhuc parendi obſequio confirmatos, omnibus moderationis & iuſtitiæ exemplis in officio contineret. In cuius imperio coniurantes contra Cæſarem cum aliquot regulis vlterioris Hiſpaniæ populi auctoribus Padillia & Bruno; Indaci Vellaſci, & Friderici Henrici, quos pari cum imperio ei negotio & expeditioni Cæſar præfecerat, tantæ conſpirationis ducibus vltimo ſupplicio affectis, domiti, & imperata facere ſunt coacti. Seditionem Hiſpanicam, bellum Gallicum eſt conſecutum, quod eorundem ducum fortitudine recuperata Nauarra à Gallis occupata, egregiè & feliciter tranſactum eſt. Quo tempore Leo papa leui ab initio & ferè contemnenda, ſed mox vehementi atque mortifera febre inopinantibus medicis extinguitur. Tum cardinales nouem dialibus defuncto perſolutis, ad comitia in Vaticano coëunt. Aderat Mediolano mutatis ad celeritatem equis Iulius Medices pontificis mortui patruelis, qui pulſis Gallis apud exercitum legatus erat. Is multos ſibi deuinxerat cardinales & xvj. præſertim iuniores à Leone paulò ante creatos. Cuius præcipuè opera, quum ipſe repugnante aduerſa ſeniorum cardinalium factione pontifex fieri non poſſet, vt & hi qui eum oppugnabant, ſummo ſacerdotio, ad quem totis viribus anhelabant excluderentur, præter omnium expectationem Hadrianus ipſe v. idus Ianuarij anno MDXXII. abſens iix & xxx. patrum ſuffragiis pontifex maximus eſt renuntiatus. Qui comitiorum actis ad victoriam Vellicam Cantabriæ vrbem ſuſceptis, altero die pòſt pontificalia inſignia ſuſcepit. Petebant per literas patres, vt poſteaquam legitimis omnium ſuffragiis pontifex eſſet creatus, quàm primum paratis ad nauigandum rebus omnibus in Italiam maturaret, bello & ciuilibus diſcordiis acerrimè oppreſſam. Venit ad ipſum Cæſare Auguſtæ tunc agentem, Alexander Cardinalis Cæſarinus ab vrbe, qui Pontificem ſacri ſenatus, & Romani populi nomine vehementer impellebat ad nauigandum, vt Italiam atrocibus bellis, & in primis Romani pontificis prouincias, ab ipſa factionum inſania, cædibus ac incendiis expoſitas, maturo aduentu liberaret. Profectione igitur in Italiam edicta, ipſe Tarraconæ pridie nonas Auguſti profectus, leniſſimis tem-

pestatibus Genuam peruenit, vbi à totius Galliæ proceribus visitatus est. Inde secundissima nauigatione ad Liburnum Pisanum portum deuectus, obuios habuit Iulium Medicem cum quinque cardinalibus, & totius Italiæ principum legatos, Franciscumque Gonzagam Mantuanum regulum, pontificij exercitus imperatorem. A quo portu secunda vigilia soluens breui Pyrgos est deuectus. Ibi fuere à senatu missi Pompeius Columna, & Franciscus Vrsinus Romani Cardinales, qui exceptum sub vmbella pontificem ad templum deduxerunt, vbi oratio à Pompeio Columna habita est, ei lætitiæ accommodata. A Pyrgis postridie ostiam, inde Tiberi ad S. Pauli monasterium subuectus, ea nocte conquieuit. Altera die ad iii. Kalend. Septembris populus Romanus, singulique sacerdotum ordines, solenni pompa per vrbem inuectum, ad Vaticanum palatium deduxerunt. Ibi ante fores basilicæ sancti Petri vetere instituto postridie prid. Kalen. coronatus est. Tum totum se præbuit vrbanis magistratibus, vt cuncta sigillatim cognosceret, opemque afferret labanti Reipublicæ. nam Romæ pestilentia vulgus inuaserat, & ærarium non modò exhaustum, sed & gemmæ, publicæ, & sacrorum solennium ornamenta, fœneratoribus à Leone, & interregni tempore oppignorata erant, vt præsidia afflictis rebus pararentur. Ariminum occupauerat Sigismundus Malatesta, Turcæ increbili apparatu mari Rhodon, terra Pannoniam vexare nuntiabantur. Quibus de causis pontificem rerum Italicarum penitus ignarum vehementer conturbari necesse erat. Pontificiis igitur negociis intentus, Guillelmum Enchauordium, quem Datarium & Derthusensem Episcopum fecerat, Theodoricum Hezium à secretis Belgas, & Ioannem Rufum Episcopum Consentinum veteri amicitia sibi coniunctos, intimos consiliarios adsciuit. Quorum arbitrio omnibus in rebus regebatur. Horum igitur consilio pontifex Sigismundum Malatestam bello aggressus Arimino expulit, adiuuantibus Ferrariense & Vrbinatium ducibus. Nec multò post ad pacandam Italiam conuersus, Alfonsum Estensem Ferrariæ, & Franciscum Mariam Ruuerum Vrbini duces in gratiam recepit, decretis iis antiquatis, quæ contra eos Iulius II. & Leo X. ediderant. Misit & legatum ad Venetos, vt eos Cæsari coniungeret, nouisque initis fœderibus Gallus ab Italia procul arceretur. Franciscum Soderinum venerem Cardinalem arcanarum rerum, & intimorum consiliorum participem in Hadriani molem concluſit, quum eius literas Iulij Medicis Cardinalis opera intercepissent, quibus Franciscum Gallorum regem ad transferendum bellum in Siciliam exulum multitudine, & Hispanorum odio nauandis rebus oportunam, hortabatur, & Cæsarianis ab Insubribus ad tuendum id regnum traherentur, monebatque vt nihil pontifici temerè crederet, qui quum de pace agere videri vellet, Cæsari tamen perpetuo studio obsequeretur, nec quicquam magis exoptaret, quàm eum nouis victoriis auctum consilio cere, neque eum in componenda pace æquum iudicem existimare debere, qui in attollendo Cæsare parentis & præceptoris officia semper impleuisset. Quare incitatus pontifex, aliquanto suspicatior, & senatui minus familiarior esse cœpit, quum ab iis prodi se quereretur, quibus summopere confidebat. Rarius igitur cunctis consilia sua communicare, & eis non sine magno omnium stomacho neglectis, hominibus tantum Belgis, quos præclara fide esse aiebat, fidere. Mox quoque succursum voluit vrbi Rhodo, quæ tertium tum mensem à Solymanno Turcarum Imperatore grauissima obsidione premebatur, cuius salutem maximum esse momentum ad reliquarum prouinciarum Christianæ ditionis salutem minimè ignorabat, nisi quod ratio, qua id commodè fieret, iniri non poterat, deficiente scilicet belli nerue pecunia, neque pro expediendæ ea moram repetiente. Versabat quidem se in omnes cogitationes, accersitis patribus, si quid illi præsentis fidij, consilij afferrent, implorata fide omnium, quorum cunque poterat, missis literis ad Siculos, Neapolitanos, Hispanos, ad quoscunque denique, vnde aliquid

aliquid subsidij affore posset sperare. Contractasque aliquot naues apud Genuenses, militè, commeatu, armisque quantum potuit instruxit, instructasque Rhodum versus misit. At verò dum ventus nauibus deest, & ij quorum auxilium imploratat, prolatando tempus omne idoneum si quod erat nauigandi consumunt, ac Turca indies acriùs obsidionem vrget, spe omni præsidij posita Rhodij pacti incolumitatem vitæ rerumque deditionem fecere, ipso die nato Christo sacro, anno humanæ salutis MDXXII. cum ingenti eius mœrore, quòd tanta clades reipublicæ Christianæ illata, taque labes nomini suo apud posteros, licet immerenter asscribenda esset. At quid potuit solus? inani ærario? in summa monarcharum discordia? Germania tot superstitionibus corrupta? & adeò denique omnibus à reuerentia sacrosanctæ sedis alienatis? Si idem religionis ardor, idem pietatis studium, principum animos, proximis aliquot sæculis habuisset, qui Gotthofredum Bulonium, Hugonem Magnum, Tancredum, Robertos, & reliquos proceres sacri belli, quum Hierosolyma recipiebatur, haud dubiè etiam mum Rhodus nostra esset neq; Rhodus modò, sed etiam clarissima illa duo imperia Constantinopolitanum, & Trapezuntinum, & reliqua Græciæ regna longè florentissima. Verùm ô mores, ô tempora, locum habet adagium, Olim fortes Milesij. Potestque Ecclesia Catholica iure optimo illud Hieremiæ deplangere: Non esse qui se consoletur ex omnibus charis suis. Omnes amicos se spreuisse, & factos sibi inimicos. Sed quærelæ alibi locus sit. Eodem die atque adeò eadem penè hora, qua Rhodus dedebatur, saxum ingens è superiore limine portæ sacelli Pontificij in Vaticano prodigiosè decidit, cùm Pontifex vno aut altero non amplius passu à limine abesset, iam ingressurus pro religione diei, ad faciendum solenne sacrum, oppressitque vnum ex Heluetiis, qui ex more custodiæ corporis eius adhibiti erant. Inter hæc non minore sollicitudine Lutheranismum profligare nititur, Conuentus erat principum, liberarumque ciuitatum Germaniæ apud Nurenbergam. Huc Franciscum Cheregatum mittit, sibi anteà in Hispania cognitum, dum is illic nuncius Apostolicus ageret, tum recens à se, propter opinionem virtutis, præsulem Fabrianensem declaratum, qui verbis suis acerrimè Germanos hortaretur, si dissentiones quoque suas saluas vellent, nollentque omnia sua etiam fœde euastari, mitterent auxilia primo quoque tempore, abrupta omni tergiuersatione, proximè sito Ludouico Vngariæ Regi adolescenti, tum de impetu Turcarum grauius laboranti, quàm vt solus posset resistere, neque sinerent nobilissimum regnum, quod vniuersæ Germaniæ velut firmissimus obex præiaceret, immanissimo hosti prædæ fieri, qui alioqui ad ipsos quoque pronum accessum habiturus esset: Simul exploderét impia dogmata à literis sacris, traditisque Ecclesiæ & priscorum patrum aliena, quæ apud eos passim suboleserent, memores quanto ardore maiores eorum religionem sanam, remque Catholicam olim asseruissent, à quibus degenerare, cum ad famã turpè, tum verò impiũ foret. Dedit ad hæc literas ferè ad singulos quosq; principes, & Ecclesiasticos & laicos eiusdem exemplj, sed præsertim ad Ducem Saxoniæ Fredericum, in cuius dominatu totius incendij fax Lutherus agebat monens eũ, vt haberet ob oculos, quàm ineluibilis, tetraq; gloriæ suæ ad posteros macula foret, fouisse hominem phreneticum, qui non minùs impiis ac Satanicis, quàm stolidis næniis orbem penè vniuersum in exitium inuolueret: Præterea adiutorem fuisse labefactandæ pietati, quam tot martyrum fusus sanguis, tot eruditissimorum hominum vigiliæ, tot fortissimorũ principum inuicta arma summo nixu stabiliuissent: alioqui non eũ de ea temeritate causam feliciter dicturũ, cùm standũ esset ad tribunal iudicis Christi. Et alia multa in eandé sententiã. Resipiscere igitur, & ingressus per vestigia fidei maiorũ suorũ, nõ sineret prudentiã suã præstigiis vnius rabiosi homũculi illudi, qui scilicet nihil scriptis suis nefandis produceret, quod temporum superiorũ Cõcilijs ex

professo damnatum non esset. Spondebat adhæc, vbi primùm sedatis bellorum turbis posset, indicere Concilium vniuersale, vt quicquid Romæ, quicquid alibi, apud Episcopos, Abbates, & vniuersum denique ordinem Ecclesiasticum collapsum esset, in pristinum gradum restitueretur, ne quid hac parte possent obtendere, quò minus monitis suis morem gererent. In summa, tantum effecit sedulitate, authoritateque, quàm sanctitas vitæ præstantiaque doctrinæ pepererant, tum gratia, qua maxima apud Germanos, Pontifex Germanus valebat, vt malum illud iam tum vtcunque mitesceret, & spes magna esset, nisi mors eius impediisset, fortassis breui, aut in totum, aut ex maxima certè parte explodendum. Iam verò legatum in Vngariam Thomam Caietanum Cardinalem diui Sixti mittit, cuius supra meminimus, cũ quinquaginta ducatorũ millibus, ita demũ erogandis, si expeditio aliqua memoranda ab iis in Turcam pararetur: quàm pecuniam vir ille insignis, nullo modo aliter atque ex præscripto erogare sustinuit, tametsi ab Vngaris magnis & conuitiis & minis, vt pro eorum potiùs arbitratu, qui necessitates suas magis quam quiuis exterus nossent erogaretur, acerrimè vrgeretur. Eadem pietate permanam vim frumenti puluerisque tormentarij, per extremas vrbes arcesque Dalmatiæ & Croaciæ misit, quæ ob captam Rhodum in summo discrimine versabantur. Quid quæris? in his rebus non solùm quantum potuit, verùm etiam suprà quàm potuit præstitit. Porrò animum ad Ecclesiam Christi fœdis abusibus corruptam, restituendam adiecerat, eiusque rei causa in vrbem Vaticanasque ædes acciuerat Ioannem Petrum Caraffam Archiepiscopum Theatinum, & Marcellũ Caietanum, veteris disciplinæ Christianæ moribus venerabiles, & in omni grauiore doctrina lectissimos, vt eorum consilia in morum censura, & Ecclesiæ restitutione vteretur. Atque vt promissum de corrigendis Ecclesiasticis etiam re, non verbis præstaturus videretur, multa protinus Romæ in statum alium vertit, noua officia super ordinarijs sacrosanctę sedis prouentibus à Leone instituta, ex quibus pretio datis, plurimum quæstus fisco eius accesserat, paulatim abolebat, & quotquot eius deinde vacassent, nulli pretio dabat, etiamsi ipse id temporis grauiter re nummaria laboraret: Sciebat quippe quantum illa sedi Apostolicæ onerosa essent, & sic data ampliſſimam passim materiam offendiculis & obtrectationibus præberent. Abrogabat quoque ea nonnullis, qui gratis nacti fuerant, ratus satis eis esse debere, quòd inde annis plurimis sine vllo sumptu onereque commoda non exigua accepissent. Quanquam ea in re plurimum difficultatis passus est, multorum quoque offensam subiit, qui quæstui suo per hoc plurimum decedere videbant, quod tamen ipse minimi fecit, quia mores temporum, statusque rerum præsens, sic facere commoneret. Quanquàm si Paulo Iouio fides est, damna illa ademptorum officiorum, aliunde nimirum censu sacerdotiorum pensaturum se polliceretur, atque nonnullis etiam pensauerit. Accedit quòd indulgentias, quas vocamus, parcius longè quàm antecessores concedebat, propterea quòd profusiore largitione ad vilitatem contemptumque apud plebem recidissent, & Lutherus ex earum abusu prima vesaniæ suæ auspicia sumpsisset, vt spes esset si diutius supersuissent, ad pristinam reuerentiam redituras esse, prout iam tum opera ipsius vecumque cœperant. Adde quod reseruas, accessus, regressus, coadiutorias, præsertim concessas sine assensu eorum, quorum erant sacerdotia, & id genus alia, Romani aucupij nescio quo nomine appellata retia, quæ facilitate Leonis supra modum propagata erant, magna ex parte sustulit, præsertim quòd ea via plurimi probrosi ineptique ad opima sacerdotia obreperent: qui pecuniam haberent, qua nihil non parare est, maximè Romæ: probi literatique: qui hanc non haberent, ab eis excluderentur. Multaque alia, quæ longum esset commemorare, quæ antecessores eius passim solent concedere, cum graui offendiculo plebeiorum, & sacrosanctæ potestatis contemptu, concedere noluit.

Con-

Constituerat nanque iter cætera dissolutæ ciuitatis mores, corrigere, Maranos delere, blasphemos, symoniacos, fœneratores, & aduersæ Veneri deditos imprimis ex legum scitis acerbissimè castigare, sed mors eius maturior cœptis piissimis consiliis successum eripuit. Quid quòd non paucos, quos idoneos sciret nec abientes nec expectantes, sacerdotiis auxerit, diplomatibus, quæ in huiusmodi pretio nancisci necesse est, gratis plumbatis, ad eosq; trãsmissis? qua via aliquot præclaros iam viros Louanij ad honestam fortunam peruenisse commemini. Hinc item fuit, quòd difficulter cognatos ad beneficia proueheret, non quia eis candidè non faueret, si alioqui idonei fuissent, sed quia, vt dicere solet, ædificare Sion in sanguinibus nollet, hoc est, quia in sacris respicere necessitudines naturæ nollet, vt quæ ibi locum non haberent. Quinimò iis etiam in paribus dotibus alienorum potius, quàm suorum, rationem habiturus videbatur. Ex quo fuit, quod literis magnatum quorundam inferioris Germaniæ sollicitatus, vt quendam propinquum suum adolescentem & forma & ingenio præstantem, qui tum recens Magister philosophiæ creatus, studia altiora Louanij sequebatur, galero Cardinalitio ornaret, ex more solenni aliorum Pontificum, nequaquam voluit. Patruelis sui filium, Senæ Etruscæ in Gymnasio literis operam nauantem, quòd Romam nequaquam vocatus intermissis studiis repentè venerat, confestim meritorio equo impositum remisit, animi leuitatem identidem obiectans, & seuerè admonens, vt ab se modestiæ & temperantiæ exemplum oportunè sumeret. Alios quoque nec remoto affinitatis gradu necessarios, qui spe celsioris fortunæ è Germania pedibus Romam venerant, mirum in modum increpauit, donatisque singulis, sagis laneis, & frugi viatico, pedibus similiter in patriam redire iussit. Quarum rerum testimonio superiorum pontificum profusam erga propinquos liberalitatem, vti grauem, & Reipub. pernicioſam, detestari erat solitus. Simile quiddam fertur etiam de Clemente Pontifice eius nominis quarto, qui & ipse interpellatis ab amicis, vt consanguineo cuidam suo, tria habenti beneficia, plura adhuc tribueret, respondens, non, inquit, carni & sanguini obtemperabo, sed potius Deo: nec dignos Petri successor est, qui plus cognationi, quàm Christo tribuit. Author est Platina. Constituerat quoque, vt asserunt, qui id coram à narrante audiuere, antiquare exemptiones secundariarum (vt vocant) Ecclesiarum collegiorumque diœcesis Leodiensis, etiamsi opera sua aliquando impetratas, quòd videret eas, contra quam ratus esset ad nihil aliud vsurpari quàm ad impunitatem scelerum, & materiam maioris lasciuiæ & nequitiæ: neque visitationem annuam ad vita exemptorum corrigenda à Decanis, ad id designatis, fieri iuxta formam diplomatis à se impetrati. Qua ipsa de causa fortassis etiam alias plærasque antiquaturus erat. Destinauerat deniq; iis ipsis vacationibus, quæ obitum eius antecesserunt, adhibitis Theologis & Iurisperitis Romanæ curiæ discutere leges Compositionum, vt vocant, ad quas Datarius ab his, quibus quid Pontifex indulget, aliquid subsidij nummarij in necessitatem Pontificias de more exigit, vt si quæ moderatæ & tolerabiles forent, retinerent vsum: si quæ graues & immodicæ, tollerentur. Sed morte occupatus, proposito lusus est. Cæterum ne quid item in moribus suis priuatis desideraretur, ilicò à Pontificatu Romæ de numero satellitum, equitum, peditumque quos etiam Pontifices vetusto more asciscunt, multum præcidit. In illa atrocissima pestilentiæ vastitate, quæ omnia id tempo-ris Romæ depascebatur, pastor oues non deseruit, sed aliis plærisque magnatibus sibi fuga consulentibus, ipse nec pauidus multum, nec anxiè pharmacis armatus, in vrbe permansit, eo officio incolis mirificè gratificatus. Si quando anteà, tum maximè speciem omnem impudicitiæ amouit. Eoque cùm adolescentes aliquot honestæ tum indolis tum stirpis in gratiam parentum in familiam ascitos, ex Hispaniis secum in vrbem duxisset, intellexissetque, Italos ex conuictu illorum, nescio quæ abominanda, no-

stratibus inusitata suspicari, statim in Hispanias remisit, in Academia Salmanticensi plenius literis imbuendos, quibus anteà domi ipsius à pio simul & erudito viro Theodorico Hezio secretario ipsius vtcunque imbuti fuerant eo iubente. Inter prandendum & cœnandum semper lectorem assistentem habebat, quomodo anteà. Aequè parcè vt solet, aut etiam parciùs cibum capiebat. Aedes sacras per vrbem cum religione subinde visebat. Suo quoque tempore in catalogum beatorum, Antonium Archiepiscopum Florentinum retulit, virum suo æuo & pietate & doctrina singulari, vt luculenter scripta eius demonstrant. Ad hæc Bennonem, Misnensis olim, ni fallor, Ecclesiæ præsulem, virum sua tempestate sanctissimum, & apud Germanos miraculis etiam hodie nobilem. Et tamen cùm ista integritate esset, studeretque pro viribus, in omnibus absoluti Pontificis partes implere, vt argentum sine scoria non est, in quibusdam nonnihil officio defuisse visus est. In absoluendis negotiis vndique Romam confluentibus, aliquanto lentior timidiorque erat, quàm pro nonnullorum animo: Vnde illa in eum Hieronymi Balbi Vngari libertas, qui cùm legatus Romam missus à Ferdinando Cæsaris fratre, coercendis Lutheranis & Turcis, auxilium imploraret, & ille cunctatius perplexiusque in repetita ageret, frequenti cœtu patrum, Sanctissime, inquit, pater, Fabius Maximus cunctando rem Romanam restituit, tu cunctando rem Romanam, atque adeò vniuersam Europam perditurus videris: quo scommate & Pontifex mirificè pudefactus, & plerisque patribus risus excussus fuit: Sed causam cessationis in eo putant, quòd cùm de omnibus ritè firmeque statuere cuperet, non haberet quibus cum examinato consultaret, quique adiutarent, vbi opus esset: neque sciret, vtpote nouus illis hospes, quibus quid tuto committeret, quos processu temporis cognoturus erat: Alioqui in absoluendis negotiis nihil minùs quàm cessator erat, vt ad liquidum patet ex iis bus eius gestis in Hispaniis: Displicuit quoque hoc nomine, quòd mensæ suæ sæpenumerò scurram quendam Hispanum, Tocinum nomine, assistentem haberet: cùm is ad eum in vrbem, toleratus potius, quàm accersitus, veniisset: Rursus quòd in nonnullos sacerdotia contulerit, qui ad ea non satis idonei viderentur: Ad hæc quòd quibusdam deformitatibus Romæ curiæ, vix aut nullo pacto excusandis, diutius iusto indulserit: Sicut etiam multò ante Pontificatum malè quosdam habuit, quòd Guillermo Croio, etiam tum adolescenti, de quo suprà meminimus, posteà Archiepiscopo Toletano, & Cardinali, nepoti Marchionis Cheruiani, ad Abbatiam illam opimam Affliginiensem apud Brabandos adiumento fuit: Interpretabantur quippe eum hoc facere, ad promerendam voluntatem, vitandamque offensam Marchionis, qui id temporis magno in aula Caroli loco esset, cùm hoc maximè spectaret, vt monasterium illud fœdè prolapsum, authoritate opeque potentum ad frugem recoleretur, quæ adolescenti illi generosæ indolis, amplissimæque spei per Marchionem patruum minimè defutura videbantur, sicut vtique nec defuerunt, cùm omnibus palàm sit, opera eius & consiliis riorum omnia ferè eo loco in melius correcta esse: Sunt & alia plæraque, in quibus nonnullis minus probabatur, in quibus eum non omninò tueri velim, quasi ipse solus omnibus horis sapere potuerit, id quod rectè nemini concessum perhibetur. Porrò illud confidenter dixerim, sicubi ab orbita aberrauit, ac si qua in re aliter se gessit, quàm fortassis plærisque sapientum probatum fuerit, id tamen nec à sciente factum esse, nec de industria: Si quid indulsit, quòd fortasis satius esset non indulsisse, ingenuè asserо, & item asserunt, qui propius eum cognouerunt, non sic indulsit quin ratio aliqua probabilis, cur indulgeret, ei constiterit, aut certè constare visa fuerit: Non dubium quin multa concesserit ad grauiora incommoda, quæ alioqui satis idoneis indiciis oritura videbantur, excludenda: Multa quoque malè doctus concesserit, quòd aliter exponerentur quàm

quàm veritas haberet: Multa per ignorantiam, quod eo fuco coloreque polirentur, vt quod improba essent, à tantis curis distracto ægrè possent deprehendi. Iam verò nonnulla primùm intuentibus, visus est incósultius agere, quæ tamen ab acutiùs attendentibus, & ex ipso euentu rerum, non solùm non inconsultè, sed salubriter admodum & prudenter ab eo acta compertum est: Adde quod plurima non approbauit quidem, sed tantum ad tempus tolerauit, quia protinus corrigere non potuit, correcturus tamen suo tempore, cum commodius posset. Illud constat, si quando per affectus, aut per fucatas aliquorum strophas sibi impositum sentiret, ilicò sua sponte nulloque monente, erratum correxisse si modò integrum foret, vel vehementer doluisse, si non foret. Vt vt est, certum habeat, quisquis in eo nonnulla desiderauit, diuinum potius quàm humanum esse, ita ad omnia perpetuò vigilare, vt non alicubi tibi excidas, præsertim in tantis occupationibus, & apud homines tam astutos, qui mille præstigias, mille colores quærunt, sub quibus res suas meliores faciant, nihil interim pensi habentes, æquũ sit an iniquum, pium an impiũ, quod sequũtur, dũmodò via aliqua assequantur. Credat deniq; functionẽ sedis Apostolicæ operósiorem esse, quàm imperitis rerum, & in otio, quieteque agentibus prima specie videatur: vbi non imtempestiuè quis illud Comici produxerit. Tu si hic sis aliter sentias. Ferunt eo Pontifice Theophilum Patriarcham Alexandrinum, permotum fortasse claritate nominis eius, literas Græcè scriptas, ad eum transmisisse, quibus sedi Apostolicæ obedientiam obsequiumque detulerit, & caput Ecclesiæ Catholicæ reuerenter agnouerit. quas vir multarum linguarum simul & disciplinarum exacta cognitione clarus Hieronymus Alexander, tunc Pontificiæ bibliothecæ curator, nunc Brundusinæ sedis Archiepiscopus, Latinè interpretatus est, & vnà cum ipsa interpretatione, ni fallor, in scriniis Pontificiis ad memoriam posteritatis reposuit: Atque hæc fermè in Pontificatu saluus ac validus gessit.

Cęterùm quonam modo amplissimam spem, quam omnibus de se concitarat, & honestissimos eius maximarum rerum conatus, præsertim in sarciendis quæ passim diruta iacebant, obrepens mors eluserit, restat vt paucis item exponamus. Ecce dum totus & mente & viribus reformationem Ecclesiæ meditatur, putatque principes eam ad rem piam scilicet & necessariam haud dubiè enixè adiuturos esse, euentus non omninò votis & conatibus eius respondit: Fœdere tamen iunxit non quidem omnes, sed præcipuos Christianæ pietatis monarchas, liberasque Italiæ ciuitates, in primis sedem Apostolicam, Carolum Iectum Cęsarem, Henricum Angliæ, Ludouicum Vngarię reges, & minores aliquot Italiæ principes. Quorum omnium legatis apparatissimum epulum Romæ Pompeius Columna Cardinalis dedit. Tametsi causa fœderis pręcipua erat, tueri Italiam ab incursu Turcarum, qui à capta Rhodo feroces, à bello minimè cessaturi videbantur: quam ob causam Cæsar etiam cum Venetis pacem firmauit. Vnus Gallus extra ius fœderis erat, sed sic, vt inseri posset, si conditionibus oblatis stare vellet. Ac constitit fœdus illud, vsque ad obitum Pontificis, à quo mox diremptum fuit: Fœderi autem publicando locus constitutus, ædes virginis matris erat, vulgò sanctæ Mariæ Maioris, olim sanctæ Mariæ ad præsepe appellata. Hic cùm Pontifex per se interesse cuperet, quò res maioris authoritatis esset, medici vetuerunt: Quippe iam tum laborare è renibus cœpit, quo malo ante quadragesimum postea diem, absumptus fuit. Conatique sunt persuadere, publicationem eam in æde diui Petri celebrari iuberet, palatio vicinior Pontificio, proxima, quo accedere sine magno valetudinis incommodo posset, cùm si ad ædem illam virginis concederet, quæ longo satis interuallo inde distabat, id non posset sine magna corporis concussione, quæ sic affecto, non posset non esse vehementer noxia, & propemodum exitialis. Verùm ille, siue fisus auxilio numinis,

cuius

cuius negotium bona fide ageret, siue non ratus tantum subesse discriminis quantum denunciaretur, vt sententia cederet, adduci non potuit. Quarto itaque Augusti, qui dies longè feruidissimus erat, aliquanto post meridiem in palatium concessit, ædi illi virginis, de qua diximus, vicinum, comitantibus aulicis omnibus. In quo quidem itinere plurimum pulueris hausit, qui multitudine equorum, in ingenti scilicet terræ siccitate, qualis per æstatem Romæ esse solet, excitabatur: Ac diuturniore equitatione adeò defatigatus est, vt vesperi cubitum discesserit incœnatus, appetentia scilicet cibi prorsus deiecta. Postridie, qui dies item plurimum feruebat, languidus admodum in templum venit, & amictu Pontificali non parum ponderoso oneratus, sacro solenni prolixoque, quod Pompeia sacretis fiebat, ad finem vsque interfuit. Vnde multò magis deiectus, totoque corpore sudori destillans, vt etiam vestes ipse maderent, in palatium, vbi pernoctarat, redit. Ac mox vestibus positis, in lectum cubitum concedit, cubantem sudor ingens repetit, vt lectum stragulamque penitus madefaceret. Neque vllum cibi desiderium adest, vt tot sudoribus exhaustas vires posset refouere. Et tamen sic prostratus, eodem die sub vesperam pari difficultate Vaticanum repetiit, postridie scilicet quàm inde abisset. Ex eo verò tempore, renum dolor indies magis ingrauescebat, vt suprema illi adesse facilè posset intelligi. Qui animaduerso, conuocatis fratribus Cardinalibus, vltimum vale dicit, summo cum studio re Christiana mandata, quæ tum si vnquam aliàs grauiter laboraret, quamque ipse ad statum meliorem, pacem, quietemque reducere cupiuisset quidem, si modò rerum arbiter Deus, vitam longiorem indulsisset, suppeditatis simul viribus & auxilio. Pompeium Cardinalitium, quo titulo ipse habuerat, circumstantibus patribus, prælertim Hippolio Medice & Ludouico Bueffano, in Guillermum Enchauordium contulit, in quem quoque antea Episcopatum suum Dertusensem transtulerat, nonnullis agentibus, vt eo ipso pileo Theodoricum Hezium decoraret, quod & fortassis factum fuisset, si modò viro illi optimo, ad dignitatem eam tuendam, aliunde satis prospectum fuisset. Atque cum admodum rebus omnibus publicè priuatimque ritè quantum potuit ordinatis, sacramentisque Ecclesiasticis Christiano ritu religiosè acceptis, octauo Calend. Octobris, qui dies exaltatæ cruci tum festus erat, ad extremum fermè halitum mentis compos, Romæ in Vaticano naturæ concessit: quo tempore Galli Bonuieto duce, repulsis Cæsarianis, armenem Ticinum transierant, anno humanæ salutis MDXXIII. Pontificatus sui anno secundo, cùm annos sexaginta quatuor, menses sex, dies sedecim ætatis impleuisset, virgnus, qui Pontificatui annis multis præsedisset, quem vtinam ita Romani, Italique vt Germani, iique apud quos ab ætate viridi, vegetaque versatus erat, penitus cognouissent: Crediderim fassuros fuisse, haud alium vllum sæculis multis fuisse, qui Spartam eo (vt aiunt) felicius, ornare potuisset. Neque accessuros cuidam ipsorum, qui in libros quem de piscibus inscripsit, de eo prodit, hominem sicuti in administranda Republica hebetis ingenij, vel deprauati iudicij, ita in esculentis insulsissimi gustus fuisse. Sic scilicet de viris bonis censent, qui affectus in consilium, non rem ipsam adhibent. At verò sæculum illud turbulentum, & nunc multò turbulentius fortasse Pontifice dignum non fuit, vt non rarò Deus iratus, salutare Reipublicæ rectorem de medio tollit: quia subditi per mores improbos diu habere non merentur. Fatorum iusta erat senectute, & ad metas humanæ ætatis accedere incipiebat. Atqui immanem mors eorum virorum, meo quidem animo, omnibus videri debet, qui per ingenium omnium iamnum florentissimum, per memoriam adhuc præsentissimam, per multiplicem rerum vsum, quanto maiore eum senes iam, quàm olim iuuenes habent, quę omnia in Hadriano erant, in publicum prodesse, & possint & velint quidem, sed per communem omnibus mortalis

mortalitatis sortem non permittuntur. Quanquam egregia eius virtus, eximia pietas, excellens eruditio, de omnibus bene merendi incredibile studium, eum facilè ni fallor, ab interitu asserent: Viuet quippe per hæc, viuet in secula, atque eò quidem diutius, quò æquiores posteri de omnibus, quàm præsentes erunt iudices. Defuncti corpus in templo diui Petri, in vesperam vsque in sequentis diei, in publico constituit, affluentibus eò certatim omnis generis mortalibus, aliis religione quadam manus pedesque, quos hominis verè sancti esse credebant, osculaturis, aliis propius libereque visuris mortuum, quem reuerentia quadam contingere ausi non fuerant viuum. Quare multorum afflatu, vtique in tanto æstu, quantus tum Romæ erat, resoluto corpore, adeò facies deformata fuit, vt Hadriani esse vix agnosceretur, vt inde plerique suspicionem caperent, sublato veneno. Quod vt familiares eius constanter afferere non velint, ita nec inficiari ausint. Sanè dissecto corpore, quo rei fides exploraretur, veneficij notas certas nullas compertas ferunt. In ore stomachi initia quædam fuere apostematis atri, quòd vel solum breui extinguendo ei, medicus qui aderat, suffecturum aiebat. Id autem natum coniectabant ex mœrore, tristioreque melancholia, quòd tot passim malis, ex vniuerso orbe, velut de composito irrumpentibus ex animi sententia non posset occurrere: cùm alioqui nihil minus quàm melancholicus esset. Præterea nihil singularis vitij in corpore repertum aiunt. Conditus est temporario monumento in æde diui Petri inter duos Pios, secundum & tertium, Pii. STVS EST, QVI NIHIL SIBI INFELICIVS IN VITA, QVAM QVOD IMPERARET, DVXIT. Qua vtique parte elogium verum dixit. Quippe col hominex familiæ Pontifices, cum hoc elogio: HADRIANVS SEXTVS HIC manquâ ei in Pontificatu ita bene fuisse annotari poterat, quin intra priuatâ vitâ cõsiltere, multò malle videretur. Cæterum Cardinalis Enchauordius, vt in defunctum quoque amicitiæ fidem præstaret, quam luculentam in viuum præstiterat, alterum ei monumentum amplissimum & magnifici operis ex alabastro, posuit in templo sanctæ Mariæ Germanorum, ad arcum Flaminium, cum plurimis eiusdem materiæ statuis, virtutum eius, quarum ductu ad id fastigij emerserat clarissimis indicibus. Vacauit eius obitu sedes, menses duos supra dies quatuor.

CLEMENS PAPA VII.

CLementis Septimi pater Iulianus Medices fuit, senioris Laurentij frater, qui coniuratione Pactiana, anno salutis M CD LXXVIII. quinto Kalend. Maii nefariè interfectus est, in quo iuuene singularis humanitas, cum insigni liberalitate coniuncta, omnium ætatum, ac ordinum hominum incredibilem ei beneuolentiam comparauit. Natus est illi ex parum certa, neque propolam legitima vxore, altero circiter atque tricesimo ab obitu die ad septimum Kalend. Iunii filius postumus nomine Iulius, non modo lineamentis oris, sed toto corporis habitu patri similimus: cuius nunc vitam paucis enarrare constitui. Is sub patrui Laurentii tutela puer educatus, à teneris annis singularis viuidique ingenii specimen præ se ferebat, vnde optimis, qui tunc Florentiæ erãt, præceptoribus vsus, animum ita composuit, vt literarum cognitioni maximam morum elegantiam adiunxerit. Mediceis autem Gallorum regis Caroli VIII. vi Florentia pulsis, quum Petrus, Leonis x. natu maximus frater Venetias, ipse cum patruelibus Ioanne Cardinale, & Iuliano Pitilianum, atque inde Tifernum ad Vitellios veteres amicos confugit. Fuit autem absens à patria totos xiix. annos. Quo tempore miles Hospitalis sancti Ioannis Hierosolymitani, & prior Capuanus creatus est. Patruelem verò Ioannem Cardinalem in aduersa, prosperaque fortuna semper secutus, pugnæ interfuit Rauennati, ex qua Ioanne

Cardina-

Cardinale, qui tum legationis munere fungebatur capto, Cæsenam cum Antonio Leua aufugit, inde Romam per dispositos equos profectus, pontificem Iulium II. funesta, & penè exitiabili clade consternatum, fugamque meditantem confirmauit, & legati qui in hostium potestate erat, salutem ac dignitatem eidem commendauit. Cæterum quum Ioannes in Galliam duceretur, ex via clam aufugiens, sese Hispanici exercitus reliquiis, qui cladi superfuerant adiunxit; quorum ope quum Cardonio duce Pratum expugnasset, Petro Soderino perpetuo vexillifero pulso, patriam etiam suam recepit. Iuliano fratre reipublicæ clauo admoto. Intra quartum mensem Iulio II. mortuo, quum ei incredibili felicitate Ioannes ipse, Leo X. vocatus, suffectus esset, pontificatus intio, Iulium Medicem Patruelem archiepiscopum Florentinum designatum ix. Kal. Octobris anno MDXIII. diaconum cardinalem sanctæ Mariæ in Dominica, mox presbyterum tituli sancti Clementis, deinde mortuo Xysto Ruuero S. R. E. cancellarium, qui summus Romæ magistratus est, creauit. Eo pontifice, qui otio, & voluptatibus deditus, à curis imperij, quantum poterat se expedierat. Iulius vnus magnas negociorum moles sustinuit: vnde auctoritas, & opes maximæ ei accessere. Fœdere quod Leo cum Venetis & Cæsare ad Gallos Italia exturbandos fecerat, exercitus ecclesiasticus legatus Parmam & Placentiam à Gallis occupatas Romanæ ecclesiæ restituit. Eius præcipue commendatione Leo X. pontificatus illi subsidia struens, magna illa patrum lectione, multos cardinales in senatum cooptauit. Quo mortuo vnius præcipue Iulij opera pontificatus Hadriano absenti delatus est: apud quem summa auctoritas fuit. Is Iouis sed tabifica febre quum decubuisset, adulatione medicorum eo perductus est, vt perprius quàm venæ tangerentur, improuisa morte perierit. Duo post eius obitum de pontificatum maxime aspirabant: Iulius Medices, & Pompeius Columna, opibus, dignitate, & genere maxime illustres. Ille insuper magnis patrum clientelis, & recentis Leonis X. grauissimi pontificatus memoria præstans, hic nobilitate, & Cæsaris gratia, atque amicitia pollebat. Quorum dissidiis non sine summa contentione, interregnum ad menses duos, & dies quatuor productum: seniorum prærogatiuam, ad quos se conuerterat, Pompeius vehementissimè tuebatur. Iuniores omnes constantissimè Iulio fauebant. Postremo quum Iulius summa ope à Pompeio oppugnatus, spe penè decidisset, obiecto quem pontificem diceret Francioto Vrsino, Cæsaris familiaque Columnæ ex professo hoste, Pompeium eò impulit, vt se pontifi atu ornandum conueteret. qui si ei obstinatius obniteretur, proculdubio Vrsino se suffragaturum Iulius minabatur, veteri amico, & arctissima cognatione familiæ Mediceæ coniuncto. Nec mora, auctore atque hortatore Pompeio Cardinales omnes, qui tunc xxxiix. comitiis adsant, xiij. calend. Decembris anni MDXXIII. Iulium. qui tum presbyter cardinalis tituli sancti Laurentij in Damaso erat, Pontificem maximum salutant, & proximo vj. calend. Decembris die thiara sacra redimitum, inaugurant. Cuius nauatæ operæ Pompeius præmium tulit, magnificentissimas ædes à Raphaele Riario extructas, quas Iulius prò antè Riario mortuo à Leone obtinuerat; item cancellarius officium. Nouo Clemente pontificatu, anno sæculari, quem MDXXV. celebrauit, horendi à rusticis tumultus Germania passim excitati, cuncta vexabant. Hi vesano furore perciti, religionis specie, omnia libera esse debere contendebant, occasione à Christiana libertate accepta, quæ tum vbique à multis temerè ex pestilenti Lutheri doctrina prædicabatur. Cæterum exitiabilis superstitio in Pannonia inferiori, mos latius serpens superiorem etiam, & demum totam Germaniam peruasit. Verùm quum hi non solum ecclesiarum bona inuaderent, & diriperent, sed etiam nobilitatem omnem extinguere molirentur, aut saltem in ordinem redigere; vix tandem centum penè, & quinquaginta millibus ex his

pallium

passim cæsis repressi sunt. Quibus motibus, nisi celeri remedio obuiam itum fuisset (quod partim aperta vi, partim dolis factum est) præsens erat periculum, ne Italiam quoque veterum barbarorum more fuissent, perturbaturi: nam regionibus etiam longinquis, & Italiæ in primis minitabantur. Ad quod malum declinandum Clemens, vt erat in rebus agendis sagax & industrius, multum aduigilauit in Italia. Quo tempore Cæsarianorum, Venetorumque armis, & Piscarij eximij ducis virtute, Guillelmus Cofferius appellatus, Ammiras, Francorum regis præfectus, qui in Italiam cum quadraginta peditum, & decem equitum Gallorum millibus descendens, Mediolanum aliquandiu obsederat, duobus præliis ad amnem Sesithem victus, Italiæ finibus pulsus est. Ea victoria adeò Cæsaris duces elati sunt, vt Carolo Borbonio, qui per eos dies à Galliæ rege ad Cæsarem defecerat, concitante, Gallias aggredi non dubitarint. Borbonius is, coniuratione detecta, qua Galliarum regnum affectasse existimatus est, exul factus, ad Cæsarianos se contulerat. Quibus de causis Franciscus rex, quum pro salute imperij, & totius Galliæ dignitate ingentes copias comparasset, hostesque, qui iam Massiliam oppugnare aggressi erant, prouincia expulisset, in Italiam superatis alpibus transcendit, primoque impetu Mediolano potitus, Ticinum obsidebat. Formidolosa iam Cæsaris potentia pontifici & Venetis esse cœperat; qui exæquata in Italia imperia, viresque non admodum impares esse volebant. Cæsar enim immodica, & insatiabili cupiditate, non Italiæ solum, sed totius Europæ imperium affectare videbatur, quando Gallias demum ipsas Italia non contentus, ex qua Gallos paulò ante eiecerat, armis inuasisset. Ob id occulto metu consternati, & de libertate Italiæ solliciti, studia sua erga Cæsarem non modò remiserant, verùm nequaquam transmissis oportunis auxiliis, eum remorabantur, & qui socij, & fœderati erant spectatores euaserant, in eo potissimè studia sua collocantes, vt inter Gallos, & Cæsarinos multorum mensium induciæ producerentur: Pontifex enim vim Cæsarianorum retardare, Gallorum regem confirmare, & pacem inter vtrunque honestis conditionibus adstruere, totis viribus contendebat. Verùm dum intempestiuè neutri partium fauere videretur, Cæsariani duces Germanicarum aliquot cohortium præsidio confirmati, Franciscum regem Ticinum obsidentem cruenta edita pugna, suo atque equi vulnere retardatum, cum maxima totius Galliæ iactura viuum ceperunt. Interiere hoc prælio nobilissimi quique Francorum duces, capti rex Nauarræ, Hanno Momorantius, postea magnus stabuli comes, & alij multi maximi nominis & dignitatis viri. Tum Clemens tantæ victoriæ nuntio consternatus, Albanum reuocauit, qui eiusdem consilio è regiis castris cum valida copiarum parte, ad Aquilam vsque peruenerat, in Neapolitanum regnum præsidiis spoliatum impressionem facturus, Andegauensis præsertim factionis præsidio subleuatus. Gallica igitur auxilia ex Italis Corsisque conflata ad vrbem redeuntia Latini Columniæ factionis & dictionis populi, aliquotque Cæsariani equites, auctoribus præcipuè Columnensium proceribus diripuere; in vrbe quoque Vrsinæ domus ad Montem Iordanum ab eisdem Columniis Clementis maiestate contempta vexatæ. Animos enim Cæsariani omnes, & in primis Columnenses celebri Cæsaris ad Ticinum de tanto rege victoria audita, erexerant; quod pontificē maximè perturbauit. Huic rei insignis alia accessit contumelia, nam pontifex multo auro exoluto, cum Cæsarianis ducibus antiquum fœdus renouauerat, ea conditione, vt Regium Lepidi, quod Hadriano mortuo Alfonsus dux Ferrariæ occupauerat à Carolo Lanoio fœderis sponsore pontifici redderetur. Cæterùm Cæsar id fœdus ratū esse noluit, ne eius vrbis accessione pontificiæ vires augerētur. Itaq; Pontifex pecunia circūuentus, vrbe etiam ea exclusus est. Direptis insuper per eos dies à Cæsarianis Parmensium & Placentinorū agris, lachrymalem miserorum ciuium legationem pontifex susceperat;

perat; quibus rebus irritatus, occulta cum venetis, & Gallis ducibus consilia inire cœpit, vt Cæsarem Mediolano, Francisco Sfortia in auitam possessionē restituto, exueret, quem perfidiæ à Cæsarianis ducibus apud Imperatorē insimulatum, Cæsar Mediolano eiectum in arce obsidebat: qui pace per eos dies cum rege Francorum Francisco, quem captum detinebat, duris conditionibus facta, & sorore sua illi in Matrimonium tradita, abire duobus eius filiis obsidibus acceptis permiserat. Rex liber factus, negauit, se his conditionibus teneri, quas Cæsar vltima carceris necessitate expressisset, atque ita fœdus cum Clemente, Venetisque pro Italica libertate tuenda, & Sfortia paterno imperio restituendo amicitiamque percussit. Contractis in vnum fœderatorum copiis, Laus Pompeia prima impetu capta, & vt Francisco Sfortiæ obsidione in arce Mediolani ciucto famæque laboranti subueniretur, edictum. Venetorum igitur, pontificis, Galli regis, & Heluetiorum copiis coniunctis, acre in Insubribus bellum contrà Cæsarem gerebatur. Cæsarianorum ducum egregia tum facinora enituere, arce Mediolani non solum per deditionem recepta, sed & hostibus procul ab vrbe submotis: qui Cremona aliquot diebus pòst occupata, eam Francisco Sfortiæ tradiderunt. Interim pontifex Ariminum Sigismundo Malatesta occupatum missis copiis, pulso regulo, recepit. Ludouicus quoq; Pannoniæ rex prælio à Turcis victus, & interfectus, Regni, & vitę finem, Buda etiam amissa, habuit. Tum Columnenses proceres Clementis consiliis cognitis, & præuiso magno Cæsarianorum perículo, auctore Pompeio Cardinale, qui belli initio ex vrbe se in Tusculanam villam subduxerat; quò studia eorum erga Cæsarem aliquo edito facinore præclariora viderentur, copias instruere cœperunt, specie tuendi regni Neapolitani; re autem ipsa in Pontificem aliquid moliturí. Clemens his cognitis longè maiore exercitu conscripto Columnénsibus iussit, vt armatos ab se lectos extra imperij ecclesiastici fines abducerent, & quo quò vellent ad tuendos regni fines proficiscerentur. Cardinale itaque Vallensi auctore res compositæ sunt, hac conditione pontificia Columnenses armis abstinerent: si Cæsari operam suam nauare vellent, id extrà ecclesiæ limites facerent. Clemens nouo fœdere fretus, armis depositis, copias, quas legerat, amicis omnibus, & familiaribus reclamantibus, non ne insigni auaritiæ nota exauctorauit. Tum Columnenses pontifice omnibus præsidiis nudato, Hugone Moncata sibi adiuncto, copiis reparatis, & breui auctis, vrbē Cœlimontana porta irrumpunt, & Xysti ponte, ac Septimana porta cum armatis instructissimis agminibus, ad Vaticanum contendunt. Clemens rebus desperatis trepidus in arcem fugit, frustra auxilium, opemque quærens: qui inusitata auaritia, vsque adeo omnium hominum odia in se concitarat, vt nemo esset, qui vicem eius tam fœdè & præter sacramenti fidem oppressi doleret. Nam sacratos viros nouis decimis onerarat, officiorū collegiis reddituerat; gymnasij salaria doctoribus constituta subtraxerat: irata etiā tū maximè plebs erat, quòd certis horriorum monopoliis, magna Fisci quæstus, annonæ tum in vrbe summa charitas esset. Insuper, vt vias vrbis ad normam redigeret, plurimorum domus fundatus exciderat non sine magno multorum danno, & in commodo. vt alterum è duumuiris viarum, iniquo illo quæstu expleret. Nemine igitur in tanto pontificis periculo, qui communi odio flagrabat repugnante, Columnenses, ducibus Marcello Pompei Cardinalis fratre, Hieronymo Sarnensi comite eius genero, Hugone Mōcata, Vespasiano, & Asc. Columniis in vrbem Leonianam irruperunt, & Palatio Vaticano omni suppellectile sacra & profana direptio in omniū quoq; augustissimam basilicam sancti Petri nefarius manus iniecere. Pompeus tum domi luæ constiterat. Clemens ita circumuentus, quum omni meatu in arce deficiente, nullam in aliquo spem haberet, Hugonem ad colloquium magnis precibus. Cardinale Pompeio reluctante aduocauit. Ibi pòst multos sermones, pax ita composita est, vt Papa exercitum ex Gallia Cisalpina reuocaret, Pompeio & Colum-

Columnenſibus parceret, obſes mitteretur Neapolim vir pecuniosiſſimus Philippus Strocius; cui Petri Medicis eius patruelis filia in matrimonium data fuerat. Hugo vrbe relicta in regnum cum omnibus copijs reuerteretur, daretque operam, vt quæ ex ſacrarijs ablata eſſent, ad myſteriorum cultum pertinētia redderentur: atque ita Hugo Moncata vrbe exceſſit, grauiter indignante Pompeio idque factum deteſtante, qui ſperabat capto, vel quoquo modo ſublato pontifice, ſe ſummum ſacerdotium Cæſare auctore adepturum. Clemens metu ſolutus, quū eius fama fœdè apud populum proſcinderetur, nec tantæ iniuriæ contumeliam æquo animo ſuſtinere poſſet, quod malignis hoſtibus credens, & doloſis inducijs fidens, tantam & exiſtimationis & Vaticanæ ſupellectilis iacturam feciſſet, abrupto indecoro fœdere & ſpretis obſidibus bellum Cæſarianis inferendum cenſuit. Accitis igitur Mediolano copijs Heluetiorum duo millia, & Italicas cohortes ſeptem virtutis eximiæ, quibus Ioannes Medices præerat, & magnam equitatus partem ad vrbem reuocauit, nouas alias copias cōſcripſit, duces his, & tribunos præfecit eximiæ virtutis iuuenes aliquot è Romana nobilitate præſtantes. Cæſar hoc rerum motu Pontificis conſilijs occurrendum ratus, Carolum Lanoium proregem Neapolitanum cum ſex millibus Hiſpanorum, & xxx. onerariarum nauium claſſe in Italiam miſit, ſcripſitque fratri Ferdinando, vt Georgius Fronſpergius magnæ auctoritatis dux apud Vindelicos cum tribus Germanorum legionibus in Italiam mitteretur: quibus Ioannes Medices, & Franciſcus Maria Feltrius eccleſiaſtici exercitus duces coniunctis copijs, quum occurriſſent, vt eos Padi tranſitu prohiberēt, Ioannes Medices tormento ictus occubuit, non ſine maximo Italiæ, & præſertim vrbis moxruituræ damno. Intereà Pontifex Pompeium, & reliquos Columnenſes inter hoſtes eccleſiæ refert, illum ſenatoria dignitate, adempto pilei rubri vſu mouet, addit diras, aquæ & igni omnes interdicit, & armis perſecutus, omnia eorum oppida in Latio ad xiiij. inſigni acerbitate diripuit, incenditque, & in his Sublaqueum, proprias Cardinalis delitias. Fœderibus itaque ſolutis, bellum magnis contentionibus vtrinque inſtauratur. In ditionis eccleſiæ finibus Cæſariani Fruſinonem adoriuntur. Pontifex Valdemontium regia ſtirpe ortum, in ſpem potiundi regni Neapolitaniè Gallijs euocat: qui claſſe aduectus Salerno primo impetu expugnata, infeſta ad ipſam Neapolim arma vertit, effuſumque cum vrbana multitudine Moncatam intra portam compellit. Ingens etiam bellum in ipſis regni finibus miſſis à pontifice copiarum ſuppletmentis agebatur. Totius exercitus eccleſiæ legatus erat Auguſtinus Triuultius Gallicæ factionis ſtudioſiſſimus. Pontificiorum virtute Cæſarianus exercitus ſoluta Fruſinonis obſidione, prælio victus, trepidus intra regni terminos ſe receperat. Inter hæc pontifex ærario exhauſto omnium rerum penuria, & belli moleſtia pertæſus, ad pacem inclinare cœpit, ei Cæſaris nomine tum à Franciſco Quignonio, quem poſteà Cardinalem creauit, ob eam cauſam miſſo, oblatam. Borbonius quoque qui in Inſubribus pro Cæſare erat, maximè formidabilis apparebat, is ingentibus, lectiſſimisque inſtruciuscopijs, totius eccleſiaſtici imperij, & vrbis in primis opes in prædam militibus ſe concedere publicè prædicabat: itaque idibus Martijs denuò pax facta eſt, conſcriptæque pacis leges, in his vt Lanoius, qui pro rege erat, daret operam, ne Borbonius ad vrbem appropinquaret. Lanoius ſe id facturum pollicitus, exercitui obuiam proficiſcitur. Clemens, qui iam ſemel deceptus fuerat, fatali auaritia, præter omnium ſententiā, copias omnes dimiſit, Heluetiorum duo millia, & valentiſſimas illas cohortes, quę ſub Ioanne Medice meruerant, nigræque ab atris ſignis vocabantur, quod vbi Borbonij exercitu cognitum eſt, Borbonius pacis legibus ſtandum non eſſe contendens, cum ingenti copiarum manu, contempto Lanoij edicto ad vrbem mira celeritate propera-

rabat, ita vt longè citius quàm opinione hominum expectare posset, ad mœnia Vaticani, & Ianiculi peruenerit: in ipso pugnæ ardore dum Borbonius ad muros Vaticani suos cohortatur, & scalam conscendit, pila tormenti traiectus cecidit, Deo Optimo Maximo haud dubiè hominem vlciscente, ne vrbis ab se captæ, & direptæ spectaculo gloriaretur. Vaticano, & Ianiculo paucis, qui repugnare ausi erant, interfectis, prima die nonas Maij, anno salutis M D X X V I I. expugnatis, exercitus omnis, qui ex Germanis, Hispanis, & Italis ad xl. millia coactus erat, per pontem Xysti in vrbem impetum fecit, & tanta cæde debacchatus est, vt nunquàm post hominum memoriam maiore truculentia, vel in Turcas, vel in perpetuos, & infensissimos hostes vindictæ libidine sæuitum sit. Omnes qui primo impetu obuij fuerant tam inermes, quàm armati ad vnum cæsi. Pontifex repentino tot hostium impetu consternatus, summæ rerum, & saluti suæ diffidens, consilij expers, trepidus sese in arcem recepit. Ea nocte nihil vnquàm lugubrius, aut funestius Roma vidit: omnibus in locis ad satietatem, vtque editæ hominum strages, nobilissimi quique tormentis excruciati, virgines, matronæ, & sacræ virgines violatæ, Cardinalium domus, & principum item legatorum expugnatæ: nemo denique seruatus, nisi qui vitam & libertatem vniuersi re domestica redemisset. Templa ferè omnia multis necatis, aut excruciatis sacerdotibus diripta. Tum arx, in quam pontifex cum aliquot Cardinalibus se receperat, obsideri cœpta est, tam diligenti custodia, ne quid obsonij intra inferretur adhibita, vt consumpto commeatu omni, pontifex deditionem facere fuerit coactus, ea conditione, vt cuncta, quæ Cæsar imperasset, se facturum polliceretur. Conflauitque omnia sacrorum templorum ornamenta, vt inde pecunia cuderetur militibus diuidenda, quæ quum satis non esset, pilei tres Cardinalitij venales concessi, vt illis licitantibus, quibus senatoriam dignitatem aspirabant, aurum proferrent; eo modo ad hastam propositis emptores non defuére. Dum pontificis liberatio vltrò citroque legatis militis cum Cæsare, qui tum in Hispania erat, tractaretur; audito Odetum Lotrechium copioso cum exercitu Christianissimi Francisci regis iussu alpes transisse, vt pontificem proditum in libertatem, assereret, furentes milites, efferique, stipendia deposcebant, vt vrbe posteà exirent. His nummariæ rei difficultatibus coactus est Clemens obsides dare, quos ipsi milites delegissent homines maximè pecuniosos, & honoratos, quos quum malè & iniquè tractarent fuga elapsi, militum spes omnes eluserunt. Pompeij verò Cardinalis Columnensis, quo cum in arce in gratiam redierat operæ pecuniam cùm inuenissent Clemens ducum animos mitigauit. Francisco Quignonio adipiscendæ libertatis auctori præcipuo Galerum dedit, & vt milites maiore pecunia leniret, Marinum Grimanum, & Franciscum Cornelium Venetos, Antonium Sanseuerinatem, Ioannem Vicentium Carafam, & Andream Matthæium Palmerium Neapolitanos, Henricumque Cardonium Hispanum, pretio legerat in lenatum; vtque sanctiùs Cæsari fidem obligaret, quinque Cardinales obsides dedit: quibus amici, pacatique animi signum rebus gestis, quum comitante exercitus parte vrbem veterem Tusciæ oppidum petiturus esset, ipse mutato habitu intempesta nocte ex arce exiuit, & Ludouico Gonzaga comitante, quò constituerat, septimo mense post captiuitatem accessit; eò paulò pòst curia omnis, & omnium principum legationes peruenerunt. Lucem porrò in arce expectare noluerat, veritus Hugonis Moncatæ sententiam, qui Lanoio pestilentia mortuo, pro rege erat. Is vt pontifex libertati redderetur nunquàm consenserat. Cæterùm eò clandestinè elapso, Cæsariani duces vrbe excedentes Neapolim se contulerunt: iam enim Lotrechius in regnum peruenerat. Ad famam porrò capti Pontificis Florentini ad arma excitati Hippo-

Hippolyto, atque Alexandro Mediceis adolescentibus electis, sese in libertatem vindicauerant. Eodem tempore quum aliquandiù in Brutijs, & deinde in Apulia cum Venetis, atque reliquijs Gallorum esset dimicatum, qui mortuo Lotrechio, & maiore exercitus parte pestilentia consumpto pauci supererant, pax inter Gallum & Cæsarem est inita: ex cuius legibus excessere Galli, & Veneti omnibus Apuliæ oppidis, & rex Gallus liberos obsides vices centenis millibus aureorum persolutis, cum incredibili totius Galliæ lætitia incolumes recepit. Ea quoque ætate inter Clementem, & Cæsarem amicitia renouata est, ijs conditionibus, vt Cæsar Margaritam filiam se cælibe susceptam Alexandro Medici Laurentij iunioris filio desponderet: bellum aduersus Florentinos susciperet, vt Mediceis vetus in patria dominatus redderetur: Florentini enim natura Gallorum studiosissimi, electis Mediceis, Lotrechio ad hæserant: miserant ad eum Neapolim auxilia, professique Gallicam amicitiam Cæsarem oppugnabant, nunquàm futurum existimantes, vt Pontifex in gratiam cum Cæsare rediret, tantis ab eo contumelijs affectus. Venit paulò pòst in Italiam Cæsar triremibus ab Andrea Auria Genuam aduectus, deinde Bononiam accessit, vbi à Clemente septimo susceptus, Romani imperij diadema de Pontificis manibus more maiorum accepit, & incredibili apparatu, magnificentissimaque pompa Augustus ipso natalis sui die, sexto calend. Martij, Anno MDXXX. appellatus est, quum Clementis, & Venetorum precibus Franciscum Sfortiam in gratiam recepisset, reddito ei Insubrum imperio (Mediolani tamen arce ad tempus retenta) de quo tantis cladibus omni deuastata Italia dimicauerant. Demùm in Germaniam pace cum Venetis facta contra Turcas profectus est, exercitu Italico, cui Filibertum Aurantium cum Vastio præfecerat, aduersus Florentinos misso. Quo anno Tiberis alueum egressus magis quàm ad eam diem hominum memoria, vel vetustis monumentis relatum esset, vrbem inundauit, incredibili cum Romanorum damno, & ædium detrimento. Per hæc tempora Ferdinandus imperatoris frater Boëmiæ, & Pannoniæ rex, Cæsar Septemuirorum procerum comitijs Coloniæ Agrippinæ coactis, ex fratris Augustini auctoritate, ne successor in incerto esset, appellatus, & solenni diademate Aquisgrani coronatus est. Intereà imperatore cum valido exercitu in Turcas Viennam obsidentes profecto, Florentini integrum annum sub imperatoribus Malatesta, Balionio callido & forti duce, & Stephano Columna viro impigro libertatem suã constantissimè defenderunt: binis castris vrbs obsessa, è citerihre parte ab Aurantio, ab vlteriore à Vastio interfluente Arno. Erant in his castris Columnenses fratres, Ascanius Sarra, Camilli duo, & Martius cohortum alarumque præfecti. Demùm anno vertente Florentini fame domiti, deditionem fecerunt, quum ipsorum auxilia, quæ ad opem ferendam Pisis adueniebant, Aurantius in agro Pistoriensi profligasset, in qua tamen victoria ipse dux cecidit. Florentinis in deditionem acceptis, nouo more dux impositus est Alexander Medices libertatis spe penitus sublata. Ancona verò quæ rebellauerat defectionis auctoribus castigatis, recepta, Pontifex ad Cæsarem visendum, qui Mantuam vsque venerat, accessit; aliquot tam Cæsare, quàm Francorum rege appetente, creauit Cardinales viros grauissimos: parcus enim, & paulo retractior in nouo legendo senatu habitus est. Iuliani Medicis patruelis sui filium Hippolytum, quem opulentissimo Montis regalis sacerdotio honestauerat, in patrum collegium adscitum, Pompeio Columna Cardinale mortuo cancellarium S.R.E. creauit. Henricum viij. Angliæ regem Catherinam vxorem, quæ Imperatoris amita erat, repudiare totis viribus vigesimo matrimonij celebrati anno conan-

tem, quo Annæ Boloniæ amasiæ nuptijs potiretur, quum id diuortium improbasset, terribilesque minas & anathema intentâsset, eò impulit, vt patria religione deserta, noua & nefaria Lutheri dogmata, quæ anteà scripto improbauerat, sequeretur. Porrò autem dum Bononiæ Clemens esset, fœdus in sex menses productum est inter Pontificem, imperatorem, duces Mediolani, Ferrariæ, Florentinos, Genuenses, Senenses, & Lucenses, contra eos, qui pacem Italiæ perturbare conarentur, vt si opus esset conciatis viribus bellum gereretur, cuius dux Antonius Leua creatus est. Intereà orta inter Ferrariæ ducem, & Clementem de Mutinæ, Regijque principatu controuersia, res ad Cæsaris arbitrium remissa est: qua in re iurisperiti Cæsarei quum Clementi nonnihil fauere viderentur, tandem à Cæsare pro duce Ferrariæ contra pontificem est pronuntiatum; duæque vrbes Cæsaris iudicio Romanæ ecclesiæ ereptæ, Ferrariensium duci traditæ sunt. Imperatore in Hispaniam profecto, Clemens nouam cum Francorum rege amicitiam iniuit, in qua Laurentij iunioris filia Catherina Medices Henrico, Francisci regis secundo genito in matrimonium collocata est. Res Massiliæ, quo Pontifex & rex Gallus conuenerant, incredibili pompa transacta, ibique solennes nuptiæ factæ. Aderant cum Pontifice, & rege, totius aulæ Romanæ, & Gallicæ præstantiores quique, Cardinales ob eam rem quatuor, petente rege, creati: & Pontifex classe Gallica Romam reuersus, haud diu superuixit; longo enim & vario, difficilique morbo vexatus, postremò cùm Cardinales xxxiij. creasset, resque domesticas optimè disposuisset, in aduersa, prosperaque fortuna semper constans Romæ in Vaticano vijdus Octobris, hora inter xiix. & xix. rebus humanis excessit, anno salutis M.D. XXXIIII. ætatis lvj. mense quarto pontificatus verò x. mense decimo supra diem septimum, cadauer primum ad sanctum Petrum, posteà Pauli tertij, pontificatu cum Leonis X. reliquijs ad Mineruæ delatum est, & marmoreo sepulchro locatum. Vacauit tum sedes dies XVII.

PAVLVS PAPA III.

GENS Farnesia, quum à maioribus, quorum summi honores, & res præclarè gestæ memorantur, magnum decus, atque ornamentum accepit; tum ætate nostra, quibus rebus mortalium vita honestatur, ijs ita omnibus excellit, vt Italicarum gentiũ pauciſſimas cum ea, vel opibus, vel dignitate conferri, virtute quidem, & studio maximarum rerum, vnde vera nobilitas petitur, præferri nullam posse existimem. Quo ego libentius breuem vitam Pauli papæ III. Farnesij, qui vetera familiæ decora vehementer auxit, mandare litteris aggredior; nam me quoque ipsum licet aliena narrantem res tamen ipsa, & laudatissimi principis acta afficiunt, rerumque ab eo præclarè gestarum maiestate cogor, eas posteris tradere, vt ad eorum exemplum, qui laudabiliter vixerunt, omnes, qui hæc legent vitæ suæ quasi cursum instituant. Paulus igitur pontifex ex nobili & antiqua Farnesiorũ familia, quę principē hodiè locũ inter Romanos obtinet, ortus est. Cuius honorificam mētionem ante annos penè quingentos in Vrbis veteris vetusti Etruriæ oppidi annalibus, & antiquis monnmentis extare didici. Hanc gentem priscis temporibus cum alijs multis, quæ passim per varia terræ Italiæ loca confedere, ex Germania in Cæsarum comitatu, qui Italicum iter magna nobilium Germanorum copia stipati, frequentare solebant, veniſſe traditum est. Cuius generis proceres, quum multa animi, corporisque egregia documenta dediſſent, aliquot oppidorum in Vulsinien ſibus, & Sàlpinatibus ditionem ſibi vindicârunt. In vrbem deinde virtutis ergo adsciti, ad nostrum vsque ætatem potenti

tentia, & opibus summum claritatis locum obtinuêre, quanquàm ipsum familiæ nomen à Farneto Etruriæ pago, quo familia ipsa potitur, traxisse quibusdam placuisse viderim, qui à frequentibus farnis, quod quercus genus est, appellationem obtinuit. Hinc in antiquis monumentis eos de Farneto vocari animaduerti. Clarissimus inter tu Virginis MCCCXIII. Vrbis veteris multis regulis, & nobilissimis familijs tunc refertæ, princeps factus, patriam à ciuili Guelforum, & Gibellinorum seditione liberauit. Ante annos quoque CCCCLXX. Paschale II. Romano pontifice, Petrus senior Farnesius, equitum ecclesiasticorum magister, insigni victoria de pontificis hostibus in Vulcientium littore parta, vetustissimam Coloniam Cossam, Vrbitelli nomine restituit. Prudentius Petri senioris filius Lucio II. & Prudentio geniti, Popo, & Ranutius Innocentio III. egregiè pro ecclesiastica libertate operam nauârunt. Quorum posteri in ciuilibus inter Romanos pontifices, & Imperatores dissensionibus, Romanæ ecclesiæ partes sæpè afflictas, & disiectas, magna fortitudine, & fœlicitate sustinuére. Florentini Petro Farnesio duce Pisanos grauissimo prælio attritos, eò redegerunt, vt clarissimæ ciuitatis vires, præcipuis ciuibus amissis, paulatim conciderint. Petrus Ancaranus, ciuilis, pontificijque iuris præstantissimus interpres, cuius plura ingenij plena extant insignia monumenta, ex gente Farnesia originem habuit. Pontificis Paulli tertij auus Ranutius Farnesius Petri filius Ranutij nepos ecclesiastici exercitus strenuum Imperatorem Eugenio quarto pontifice maximo, contra Romanæ ecclesiæ perduelles, qui frequentes, & potentissimi per ea tempora fuêre, egit, ab eodem pontifice ob rem militarem benè gestam, aurea rosa donatus. Huius filius Petrus Luisius, ex Ioannella Caietana de Sermoneta, Bonifacij octaui gentile, illustri sanguine nata, lectissima & antiqui exempli matrona, Paulum III. papam genuit, Alexandrum ante summum sacerdotium vocatum. Ipse natus est Carini, quod est oppidum in Etruria paternæ ditionis, pridie calendas Martij, anno à partu Virginis sexagesimo octauo, supra millesimum, & quadringentesimum, Paulo secundo Veneto pontificatum maximum obtinente, in cuius rei memoriam pontifex posteà factus, eius nomen adsciuisse existimatur. Puer singulari parentum diligentia educatus, Romæ Pomponium Lætum primùm audiuit, posteà Florentiam, vbi tunc temporis Græcarum, ac Latinarum litterarum clarissimi erant professores, ad discendum missus, celeberrima in Laurentij Medicis schola omnibus disciplinis, quibus illa ætas imperiri debet, imbutus, ante omnia Latinas, & Græcas litteras magna fœlicitate didicit: enituit enim statim in eo ingenium viuidum, sublime, & quod ad rem maximè pertinet, in perdiscendo gloriæ auidum. Ijs artibus, quum quantum temporis satis vidèbatur, impendisset, & magnæ spei adolescens euasisset, Romam sub Xysti quarti successore Innocentio VIII. se contulit, vt quum litteris rerum quoque maiorem virum, qui vnus ad maximas dignitates industrios homines euehit, pari felicitate coniungeret. Ac statim ad Rodericum Borgiam Cardinalem Episcopum Portuensem apostolicæ sedis Cancellarium, atque tum amplissimi ordinis principem obsequijs, officijsque colendum, omne animi studium contulit, à quo ob morum elegantiam, vehementer amatus est. Quum aliquando ob rem familiarem à matre dissentisset, eius rogatu ab Innocentio octauo in Hadriani molem coniectus est, quo iuuenis paulò audacioris spiritus reprimerentur. Haud ita multò pòst Pauli Marganij propinqui opera, dum omnes supplicationibus corporis CHRISTI religiosius vacant, funibus ex prælta arce demissus, feliciter sese carceris tædio eripuit. In pontificis gratiam rediens, quum animum sacro viuendi instituto addixisset, scriptor apostolicus,

& protonotarius creatur. Innocentio VIII. mortuo ab Alexandro VI. quem antea semper obseruârat, ærarij præfectura, & episcopatu Montis Flasconis, Cornetique ornatus, mox purpuræ honore collato, in senatum magna duodecim patrum lectione XII. Kalend. Octobris, anno salutis MCDXCIII. cooptatur, annum ætatis nondum egressus XXVI. eique Diacono SS. Cosmæ. & Damiani diaconia more maiorum commissa. Inde accumulata dignitate Viterbij primùm legatus, in quo honore Carolum octauum regnum Neapolitanum armis repetentem, honorificè suscepit: deinde agri Piceni factus est. In his legationibus ita se gessit, vt summis, infimis æquè gratus, magnum sui desiderium munere defunctus, prouincialibus reliquerit. Hisce de causis sibi gratum Iulius II. ad se accitum, & pro Picena legatione Parmensi episcopatu donatum, in Lateranensi concilio eius opera vsus, eundem quoad vixit apud se Romæ detinuit, atque opulentiori sancti Eustachij diaconiæ præfecit. In amplissimo ordine, in quo quod paucis anteà contigerat, annos supra quadraginta vixit, talem semper se gessit, vt in Gallorum ne, an Hispanorum, quorum tunc factionibus Italia omnis seruiebat, res magis pronus esset, neutri partium satis planè vnquàm constiterit. Itaque eum omnibus gratum, nemini priuatim addictum, & magna cum integritatis, prudentiæ, dexteritatisque laude muneri suo assiduè vacantem, cœpit omnibus seculis laudatum ædificandi studium, atque eius domus Antonio Sangallo architecto fundamenta iecit, quæ nunc non procul à Flore campo structuræ elegantia, & laxitate cunctas nostri temporis, vel sumptuosissimas regias longè superarat, artificio autem, neque veterum quidem Romanorum superbissimis olim palatus cedit. A Leone decimo ex diacono Cardinali sancti Eustachij, episcopus Cardinalis Tusculanus factus, ex vitæ suæ instituto id adeptus est gratiæ, vt quum Leoni ab initio, ac ferè contemnenda, sed mox vehementi ac mortifera febre inopinantibus medicis extinctus esset, & tanto sacerdotio dignus successor quæreretur, Cardinales aliquot cum suffragijs suis prætulerint. Bernardinus etenim Caruaial Hispanus senatus tum princeps, & is ipse Alexander Farnesius Cardinales inter plures candidatos, ante omnes prodierant, sed ille, quum vel demisse prensando, apud surdas Cardinalium aures nihil proficeret, quum per se quisq; patrum, ab illa valdè dira, & propè execrabili Alexandri memoria Hispanici nominis ingenia perhorreret, facilè repulsam tulit. Id accedebat, quod ipse quanquàm probè eruditus, & grauis recentis admodùm ignominiæ notam præferebat, quod Iulio II. excitato schismate, negotium facessisset. Alexander vna cum ætatis honore, magna Romanæ nobilitatis, ac variarum virtutum, & litterarum præsidia ferens, & prudentis, ciuilisque modestiæ nomine omnibus commendatus, inuisus nemini, haud dubiè ad summum quod petebat honoris fastigium peruenisset, si ad suffragiorum numerum, quem sperauerat, tenorem in accessibus esset consecutus. Sed Iulius Medices, qui iuniorum patrum suffragia, sine quibus res confici non poterat, moderabatur, quamuis hominem probaret, & coleret, eum tamen sibi minimè præferendum ratus, à suffragando suis deterritis, illius spes facilè præcidit. Gallos etiam patres suboffenderat, quod quum aliquandiù diligenter ambiendo, & prensando plures sibi amicos adsciuisset, & patribus ad suffragia vocatis fortunæ suæ periculum facere decreuisset, vt Cæsarianorum certiore studio vteretur, Manueli Imperatoris legato fidem obstrinxerat, se Cæsari nunquàm defuturum, si eius auspicijs pontificatum obtinuisset: quæ res aperta Gallicæ factionis Cardinales ab eo auertit. Biennio pòst, quum Hadrianus VI. fato concessit, instauratis comitijs eadem iuniorum conspiratione Iulio Medice subrogato, ipse rursus obtinendi pontificatus spe decidit; Nimirum nondum tempus illud aduenerat, quo eum Deus

tanto

tanto excelsæ dignitatis honore ornare destinârat: quem eo abnuente, nulla demùm, quantumuis diligenti humana industria adipisci quisquam potest, neque vlla rursus solertia vllus præuertere. In quo tamen, vti posteà constitit, benè haud dubiè cum illo actum tum fuit, quum procul à publico odio, in quo Clemens temporum calamitate statim incidit, ipse meliore sorte diuina certè prouidentia ad feliciora seruaretur. Id, quod inde maximè videri licuit, quum mortuo Clemente annus longè omnium eius ætatis secura domi pace mira cœli clementia, læta passim agrorum copia, & vbertate, Punicaque victoria insignis Pauli III. pontificatus initia nobilitauit, ita omnes, qui luctuosa Hadriani, & Clementis tempora euaserât, se tunc primùm natos crederent, salutem, & fortunas suas in tuto positas arbitrarentur, existimarentque expiatis tot cladibus inuectam esse aurei sæculi fœlicitatẽ, quam haud dubiè Paulus III. pontificatum ciuili sapientia, prudentiaq; plenum attulisse sibi persuadebât, cuius rei Clemente adhuc vino haud modicum specimen datum fuerat. Sub cuius pontificatus initijs Paulus ipse Prænestinam primum ecclesiam, deinde Sabinam, pòst Portuensem, nouissimè Ostiensem obtinuit. Mortuo verò Nicolao Flisco Senatus principe, id munus vetere instituto suscepit, quod tanta cum dexteritate, prudentia, auctoritate, ac integritatis opinione annos decem sustinuit, vt nemini dubium esset, ijs artibus gradum sibi ad summum pontificatum, quo vnus omnium dignissimus existimatus est, præparasse. Romæ munus legationis iterum obiuit, in Hispaniam legatus eo tempore designatur, quo Clemens vrbe direpta in arce obsidebatur, in itinere Parmæ substitit & Lotrechium, vt in pontificis obsessi auxilium expeditis itineribus veniret, maximè solicitauit. Cæsarem verò tunc primùm in Italia venientem Genuæ cum Francisco Quignonio Cardinale S. Crucis, & Hippolyto Medice legatus excepit. Quum Carolus Imperator Bononiam iterum venisset, eo animo vt inter alia circiter quindecim Cardinales à Pontifice è factione sua creare procuraret, Farnesius eum auctoritate & rationibus ne id faceret, persuasit. Ob eas res apud Clementem adeò gratia, & auctoritate valuit, vt quum pontifex diuturno stomachi vitio tabefactus, sæpè represso, & rursus erumpente morbo, omnem vitæ spem constanter abiecisset, eum sibi successorem testamento scripturum affirmaret, si pontificatus hæreditate pararetur: quin morti proximus ei vni iudicio suo omnibus patrib⁹ prælato, ecclesiam propediẽ vacaturã commendauit, & propterea Hippolytum Medicem etiam atq; etiam fuerat adhortatus, vt vnum omninò Farnesium collatis amicorum studijs attollendum, ornandumq; susciperet, quando nemo in administrãda repub. & tuenda dignitate sacrosanctæ maiestatis, eò potior esse videretur. Eo deinde rebus humanis exempto, quum nequaquàm quærendus esset, qui in eius locum legeretur, sed legendus, qui ętate, prudentia, rerum diuturno vsu, inueterata virtute, & præcellentibus litteris præ omnibus sine controuersia emineret, patres haud diù cunctati, cogitârunt eum nouo, & inusitato exemplo ante celebrata nouendialia, sine vllo consulari cœtu, demortuo pontifici subrogare. Quod ipse tanquàm præter maiorum morem constantissimè recusauit. Iustis igitur Clementi VII. celebratis, Cardinales XXXV. qui aderant, in comitium in Vaticano ad quintũ Idus Octobris anno à partu Virginis MDXXXIIII. sunt ingressi, nam multi in Vrbem è prouincijs ad comitia conuolârant. Postridie ad quartum Idus, Hippolytus Medices, Cardinalis Clementis præceptorum memor, & sua sponte, & suorũ omnium hortatu, & amicorum Cardinalium propensione adductus, cum Ioãne Cardinale Lotharingio, viro inter patres nobilissimo egit, vt vtriusque opera, qui supra viginti senatorum suffragia moderabantur, pontificatus Farnesio traderetur. Paucis igitur consilio communicato, ad Farnesium circa horã noctis secundam pergunt, eumq;

primos comitiorum æstus tranquillo animo in cella expectantem pedibus aduoluti pontificem maximum salutant. Qua in re memoratu dignum id accidit. Lotharingius Cardinalis Gallicam legationem ad se transferri rogauit, sibi certò pollicitus, illum in tanta animi alienatione eam rem sibi non negaturum. At Farnesius nondum planè pontifex, id decori suo conuenire negans, preces eius obaudiuit. Cæterùm Medices & Lotharingi exemplum Cardinales amici primùm, deinde dubij, nouissimè pauci com petitores, & aduersarij secuti, eum subita veluti religione tacti adorant. Nulla vnquàm à multis seculis comitia sincerius, simplicius, concordiusque inita peractaque sunt, quum nullo liuore protracta, nullo ambitu corrupta, nulloque demùm metu præci pitata fuerint. Eum populus Romanus incredibili lætitia, & gratulatione accepit, quod in vrbis suæ ciuitatem pontificatum maximum, quo quidem illa iam annos plus centum à Martino V. deinceps caruerat, nobilissimus ciuis sui fama nominis & eximia virtutum claritate reuocâsset, qui latronum, & sicariorum audaciam, quæ in prouincijs & Romæ ægrò pontifice, & per interregnum eruperat, quàm primum contunde re posset. Postridie quum in suffragia itum esset, syngraphis suffragiorum præter morem apertis, in sacratum calicem, quod scrutinium vocant, coniectis, pontifex denuò omnium votis renunciatus, ad tertium Nonas Nouembris Pauli III nomine assumpto, coronatus est; qua die ab eo felici auspicio publica hilaritate percelebri in eius honorem nobilissimi Romanæ iuuentutis adolescentes per Vaticanam aream simulachro equestris pugnæ edito iucundissimè decurrerunt. Nec defuit spes: nam pontificatum adeptus tribunalis populi Romani Capitolini, officiorum, curialium, priuilegia confirmauit & auxit: ecclesiarũ præmia temerè locata, vindicauit: & ita se in administranda repub. gessit illustri quodam in speciem diuersarum virtutum, temperamento, vt pontificis simul, & principis nomen tueretur. In omni nanque consilio & singularis pietas, & summa prouidentia eminere videbantur, & non obscura idem amplificandæ suorum potentiæ voluntas. Nam ante omnia, quod in re magnopere expediebat, se neque harum, neque illarum partium, quod Cardinalis etiam facere cõsueuerat, sed communem omnium parentem profitebatur, propterea nequaquàm adduci vnquàm potuit, vt id fœdus renouaret, quod Bononiæ Clemente, Cæsare, & auctoribus, pro tuẽda Italiæ libertate haud obscurè ad arcendos Gallos percussum fuerat, quum ab vtroque aliquod fortuna sua dignum munus expectaret. Quin & concilium toties à Germanis veræ pietatis desertoribus ad terrẽdos Romanos pontifices efflagitatum, à quo grauissimis de causis Clemens diffugisse videbatur, vltrò se appellare, & ad id locum, tempusque se decernere paratum esse prædicabat: apud principes verò Christianos instítit, vt sibi cõcilium indicturo consentirent. Missis quoq; pro tuenda sacrosancti nominis dignitate, qua priuatæ spes tegerẽtur, in Galliam & Hispaniam legatis, assiduè dabat operã, vt Franciscus Gallorum rex vno cõsensu ad oppugnandum Turcam opulentissimo Africæ potitum regno cum Carolo Cæsare, firma pace, vel renouatis fœderibus iungeretur, vt ea saltem ratione Turcarum, & Gallorum amicitiam labefactaret. Sed quanqnàm esset apud Gallos eximia pontificis auctoritas, nil tamen, quod ad fœderum, vel conferendorum auxiliorum rationem pertineret, impetrare potuit. Franciscus enim Gallorum rex Italia omni pulsus, Cæsaris felicitatem, qui magnam Italiæ partem tenebat, ferre non poterat. Ad amplificandos deinde suos conuersus, proximo Decembri duos ex filio & filia nepotes diaconos Cardinales creauit, Alexandrum Farnesium Petri Luisij filium, Guidonem Ascanium Sforticam, Constantia & Bosio natum. Ex his priorem, mortuo paulò pòst Hippolyto Medice, S. R. E. cancellarium, posteriorem verò camerarium, haud ita multò pòst Spinula

nula defuncto, fecit. Postea statui ecclesiastico instaurando confirmandoque animum abijciens, nihil antiquius duxit, quàm vt viros egregios toto terrarum orbe conquisitos in patrum amplissimorum ordinem legeret, ecclesiæ salutē ijs verè initi affirmans. Proximis igitur senatorum lectionibus aliquot, inter multos ad xx. amplius selectos Cardinales creauit, omnes summo sacerdotio dignissimos, quos, vt in suam rempublicam adlegeret, è totius orbis Christiani senatibus decerpit. Nemo Romanorum pontificum ad hanc diem plures partes, qui vnus è septuaginta fuere, sacræ purpurę honore donauit. Quatuor summi pontifices, qui nusquā interrupta serie post eum ad summum sacrosanctæ pontificiæ dignitatis apicem peruenêre, ex eius lectionibus prodierunt, Iulius III. Marcellus II. Paulus IV. Pius V. præter quos F. Nicolaus Archiepiscopus Capuanus Germanus, ordinis prædicatorum theologus, Ioannes Bellaius Gallus orator regius. Hieronymus Ginutius Cameræ, Iacobus Simoneta, Rotæ auditores Ioannes Fischerius Anglus episcopus Roffensis Theologus, paulò pòst ab impio Henrico VIII. rege pro CHRISTO capite cæsus, Gaspar Contarenus amplissimus senator Venetus, Philosophus eximius, Marinus Caractiolus pro duce Mediolani, Christophorus Iacobatius supplicibus libellis sublignandis præfectus, Iacobus Sadoletus theologus Rodulphus Pius, vitæ integritate, rerum gerendarum prudentia experientiaque præstans, Hieronymus Alexander archiepiscopus Brundusinus, trium linguarum peritia illustris, Reginaldus Polus Anglus vir eximia sanctitate, & vario doctrinarum genere clarissimus, F. Ioannes Toletanus ex ordine prædicatorum, Petrus Bembus, Fridericus Fregosius, Petrus Paulus Parisius, Bartholomæus Guiditionius, F. Dionysius Laurerius ordinis seruorum magister, Ioannes Moronus, D. Gregorius Cortesius monachus Cassinas, F. Thomas Badia ex ordine prædicatorum, Ranutius Farnesius alius nepos, quem maiorem pœnitentiarium fecit, Latinis Græcisque literis eruditus, & alij multi numerantur, vel nobilitate clarissimi, vel omni virtutum doctrinarumque genere cumulatissimi, ita vt non immerito reſpub. Christiana plurimum ei debeat, cuius vnius graui, prudentiq; delectu amplissimo senatui orbis Christiani ornamento suus est honor restitutus. Initio pontificatus Pauli, furiosa & insana Anabaptistarum hæresis paulo ante exorta, Monasterium ciuitatem VVestfaliæ munitissimā occupauerat. In qua à loci Episcopo acriter obsessi, asperrimasq; oppugnationes passi, tandem commeatu absumpto extrema inedia confecti, mures, feles, canes, animaliū coria, & alia id genus comedere sunt coacti, ita vt vrbs illa verè noua Hierusalem dicta sit. Id enim nomen ei indiderat hæreticorum Rex nouus, Ioannes Leidensis Batauus, homo profanus, sordida conditione, sed animo plane excelso, qui ad id munus à Deo se vocatum esse miseris persuadens, ad hanc nouam Hierusalem & montem Sion missis suis quaqua versum prophetis, mira audacia omnes inuitabat. Cæterùm capta Vrbe omnes cum rege obsidione deleti sunt, & funestæ hæresis deliriorum, & ineptiarum refertissimæ domicilium dissipatum. In Anglia per hæc tempora maior rerum moles fuit. Henricus VIII. Britanniæ rex, qui edito præclaro volumine, insanam Lutheri hæresim oppugnauerat, & ob eam rem fidei catholicæ defensoris, speciosotitulo à Leone X. ornatus fuerat, patriæ religionis desertor ob hanc causam est factus. Vxorem is duxerat Catherinam Arragoniam Ferdinandi catholici Hispaniarum regis filiam, ac Caroli V. Cæsaris materteram, Arturo fratri diu ante mortuo desponsatam, cui quum insani amoris libidine correptus, vigesimo matrimonij anno repudij libellum misisset, Annam Boleniam adulteram, cuius furioso amore flagrabat, in coniugalem thorum recepit. Hanc causam aliquamdiu in celeberrimis totius orbis Christiani gymnasijs tractarant inter se diui-

narum, humanarumque legum periti: postremo quum Clemens pontifex & Cæsaris gratiam, & vt æqua iura postulabant, repudium in auctoritate sua sancire noluisset, sed eas nuptias vti nefarias damnasset, rex male sano amore deprauatus, omnem veterem suam virtutis, ac pietatis laudem, & gloriam abdicauit, & noua damnatæque Lutheranorum dogmata sequutus, ab auctoritate Romani pontificis impiè defeciuit. Hinc factum, vt quum efferatum animum ad sæuitiam impulisset, multis suppliciis damnatorum procerum aulam funestauit, sublato ante alios, quod etiam promeruisse videri poterat, ipso Thoma Vulcer Cardinale Eboracense, qui nefarijs consilijs peruertisse regem atque infatuasse inuidentis populi iudicio accusabatur. Nec mora, fœueriore districto gladio complures exploratæ probitatis viros, & litterarum doctrina illustres, quod eius nefariæ sententiæ assentiri nollent, interfecit. In queis fuere Thomas Morus, regij scrinij magister, & Ioannes Fischerius Cardinalis Roffensis, paulò antè à Paulo III. creatus. Boleniæ autem regalibus ornamentis traditis, & tanquam legitimis nuptijs communicato geniali thoro, Catherinam legitimam vxorem miserabiliter thoro domoque expulit, quæ quum dolorem ferre nequiret, breui, filia Maria relicta, fato concessit. Ab hisce diris principijs ad peiora progressus, seipsum quoque publico edicto ecclesiæ Anglicanæ primarium sub CHRISTO caput contempto pontifice superbè, & arroganter pronunciauit, catholicamque omnem religionem hæresi Lutherana suscepta abrogare totis viribus contendit: monasteria, & ædes sacras profanauit: clericos, monachos, & fratres religionum omnes multis ex immani sæuitia occisis omnino deleuit, bonis eorum vel in fiscum redactis, vel plures erroris sui participes haberet, ministris insaniæ suæ sceleratè concessis, ad postremo rapinis, cædibus, cruciatibus, & impietate repleuit. Hisce de causis commotus Paulus pontifex, frequenti senatu Henricum Anglum, ob inauditæ hæresis crimen Christianorum numero haberi indignum censuit anathemateque notatum, & abrogata eidem omni potestate, in ordinem redactum regijs titulis pro auctoritate sua aliquandiu cunctatus priuauit. Nec mora, prædura scelerum vltrix fuit Dei dextera: nam idem rex nouo inusitatæ sæueritatis facinore edito, eandem quàm tantopere amauerat Boleniam adulterij damnatam, palàm capitali supplicio affecit. Susceperat hoc tempore Cæsar Carolus expeditionem Tunetanam, vt immanem prædonem, & piratarum sæuissimum ducem Hadrianum Barbarussam vltisceretur, qui immensis Solymani Turcarum imperatoris copijs, ac ingenti eius classe fultus nixus, post vastata cuncta Italiæ, Siciliæ atque Hispaniæ littora, Tunetem in Africa eiecto Muleasse rege occuparat, & barbarè arroganterque felicitatis suæ metas progressus, de regno Neapolitano occupando, magna spe concepta, haud dubia consilia agitabat. Ad hoc bellum conficiendum Paulus pontifex liberaliter contulit: nam ex suo decem triremes Genuæ exornari iussit, quibus tres quoque veteres adiunxit quæ in custodia Romani littoris esse consueuissent, & in bellicos sumptus sacerdotum totius Hispaniæ decimas Cæsari concessit. Classi suæ tum Pontifex Virginium Vrsinum Anguillariæ comitem præfecit, nauandæ operæ cupidum, vt ea generis dignitas præfecturæ, maiorem auctoritatem astrueret. Easdem etiam decimas ex æquata liberalitate, Francisco regi concessit, quò ille si vsus posceret ad tuenda Etrusci maris, pontificiæque ditionis littora, è Massilia viginti triremes mitteret. Quum autem Alfonsus Vastius suo antiquo pedestris militiæ imperio funges, Germanicas Italicas legiones in Africam esset transportaturus, pontifex, qui eum appulsurum Centumcellas intellexerat, ad declarandum suum in tam pio bello ardens studium, confestim eò se contulit, vt sacris precationibus Deum Optimum maximum, diuos que

qúe Christiani imperij tutelares, ad victoriam de hoste parandam nauigantibus propitiaret; ita ipso præeunte, verba & hymnos sacerdotum choro decantante, triremes, nauesque onerariæ ab excelsa specula expiatæ, lustrataque sunt. Datum est item vexillum, & sceptrum Christianæ religionis in templo de manu pontificis Virginio Vrsino, postridieque Vastius, cùm eò nactus idoneam tempestatem, Neapolim primùm, in Siciliam deinde cursum direxit, vt prospera demum nauigatione Africæ littora contingeret. Paulò antè quoque ad Andream Aurcam toti maritimo negocio à Cæsare præfectum, & cuncta ad bellum nauale ingenti cura, famaque administrante pontifex gladium de more solennibus cæremonijs consecratum dono misit; is erat gemmato capulo, cælataque vagina cum baltheo aureis bullis, & fibulis valde conspicuo, & præter eum etiam villoso è serico pileum margaritis phrygio opere depictum. Ea sunt eximij, pijque ducis aduersus Christianæ religionis hostes depugnantes insignia, magnis regibus donari solita, sic vt non immerito strenuus senex, quanquàm multa iam nauali gloria plenus, ad petendã noui decoris laudem accenderetur. Interea Hippolytus Medices dominandi auidus, animo vehementer perturbato, inuidere apertius fortunæ Alexandri Florentiæ ducis atque eius vitæ insidiari cœpit, ita vt ex subitaneo tormentarij pulueris incendio Ioanne Baptista Cysio Episcopo Massilien. impulsore execrabile exitium eidem machinaretur, quod scilicet ipso sublato dominatum Florentiæ adipisci se posse per exules vanissima cogitatione confidebat. Harum autem insidiarum indicia Deo detegente ab Alexandro deprehensa sunt, atque illico Romam ad Paulum pontificem delata. Pontifex quanquã ruituræ Mediceę domus excidio, quod aliena cum inuidia parabatur, gauderet, in spem scilicet ingentis lucri ex amplissimis sacerdotijs, quæ in Farnesios nepotes transferrentur, Alexandri tamen iniuriam negligere videri noluit. Quum Octauianum Tengam hominem facinorosum ex Hippolyti satellitibus nefarij consilij consciũm comprehendi iussisset, sunt quidam ob impotentiam & præposteros mores eum in vinculis habitum affirmant, quum pontifex nullam in eius captione coniurationis rationem habuisset. quo capto, Hippolytus vano timore exterritus, ære alieno oppressus, & Gallica ope, cui multùm fidebat destitutus, ex vrbe in Tiburtini agri sancti Angeli castellum aufugit: postea, commutata voluntate ad sanitatem redire, Alexandroq; reconciliari cùm voluisset, Romã redijt honorificè à pontifice susceptus, & mitioribus verbis admonitus. Inde Neapolim profecturus in itinere ad oppidum Iter Fundani agri, quod est viæ Appię impositum, obortа pestilenti febre, (vel vt alij tradunt) veneno petitus, sexto die ad 1111. Idus Augusti rebus humanis eximitur, & in vrbem relatus tota vrbe lachrymãte in Laurentianis ædibus tumulatur, magna hercle exulum lætitia, & pontificis cómodo, quum hic eius spolijs & sacerdotijs suos ditaret: in his Alexandrum Farnesium, cui amplissimo cæli munere honestato, monasterium trium fontium, quæ Hippolyti fuerant, commendauit; illi verò vno erepto alterum tanquam propinqui ope destitutum, vti mox euenit, facilè tolli posse diuinarent. Cæsar autem ingenti classe comparata ex Sicilia, Italiaq; soluens, ad Vticæ littus feliciter appulit, vbi exercitu exposito, fugato Barbarussa Tunete paucorum dierum labore expugnato, restitutoque duris conditionibus Muleasse beneficiario rege, & Guleta arce firmissima impositis Hispanis præsidijs insigniter munita, ad viginti millia captiuorũ Christiani nominis, qui ex diuersis regionibus à sæuissimo prædone capti, illic miserrimæ seruitutis iugum ferebãt, liberauit, & inde soluens in Siciliam primùm, deinde Neapolim, vbi triumphali pompa susceptus est, peruenit. Hæc tã insignis victoria tanta gratulatione est excepta, vt pontifex solennibus indictis supplicationibus, gratias Deo publicè egerit, & ad Cæsarem

legatos

legatos duos Cardinales Ioannem Picolhomineum episcopum Ostiensem, & Alexandrum Cæsarinum diaconum ei suo nomine de tanta victoria gratulatum misere. Quum Cæsar in itinere esset, quo ex Sicilia Neapolim properabat, Francisci Sfortiæ nouissimi Insubrum ducis mors ei nunciata est, cuius obitu grauissima sunt exorta. Nam Cæsar Antonio Leua pro duce Insubribus imposito, ducatum Mediolanensem imperiali fisco applicatum in prouinciæ formam redegit, Francisco Francorum regis magnopere repugnante, qui Cisalpinæ Galliæ imperium à Cæsare sibi concedi postulabat, cum suo iure antiquæ hæreditatis ab abauia Valentina Vicecomite repetito, tum præclara Maximiliani Cæsaris concessione, quitid tabulis rite confectis, acceptaque honorarij muneris pecunia Ludouico XII. regi post exactum captumque Ludouicum Sfortiam adiudicasset. Cuius quum Cæsar rationem habere nollet, non ignarus quantum commodi sibi ex Mediolanensi imperio accederet, occasionem iuncti regi, vt pacis fœderibus solutis, arma moueret dedisse visus est. Rex enim Gallus in Carolum Sabaudium Allobrogum ducem, qui in Cæsaris clientela erat, arma vertit, vt per eius ditionis fines expeditum sibi in Italia pararet iter. Nec mora Galli duce Philippo Sciaboto, qui Brion Amiralius dicebatur, coactis copijs Sabaudium Transalpinis oppidis exuerunt, trangressique alpes aliquot munita oppida Subalpinæ regionis, in primisque Taurinum, magna cum Imperatoris indignatione occuparunt: qui Gallorum impetu audito, vt eorum arma ab Allobrogum ducis fœderetibi iuncti ditione auerteret, Gallicam expeditionem edixit. Igitur adulto iam vere initio anni MDXXXVI. Cæsar Neapoli profectus, nonis Aprilibus per Appiam Capena porta Romam intrauit, triumphali pompa à Cardinalibus, Episcopis, Equiliquis omnium sacerdotum & Romanorum ciuium ordinibus exceptus, & ad Basilicam Vaticinam, vbi à pontifice Paulo tertio super Basilicæ gradus sedente, more maiorum expectabatur, deductus, læto populo ob antiquorum imperatorum memoriam. Adorato pontifice Cæsar ea parte Vaticani palatij exceptus est, quæ exornata laquearibus aureis, & marmoreo insigni mœniano vrbem spectat ab Innocentio VIII. condita, qua etiam Alexander VI. Carolum VIII. Galliæ regem suscepérat. Cæsar Romæ sanctum Paschæ diem coluit, in quo Pontifex Cæsare imperialibus insignibus ornato adstante, rem sacram solenni apparatu in Basilica Vaticana fecit. Tresdecim autem dies moratus Romæ, de summa rerum, & maximis reipublicæ Christianæ negotijs, cum pontifice locutus, pridie, quàm proficisceretur, præsente pontifice, cunctoque senatu, & principum ferè omnium legatis, non obscura in Gallos ira succensus grauissimam habuit concionem, qua animi sui iniquos recessus ardentissima facundia patefecit, quod Gallorum legati penè contiose expostularent, vt Henrico regis filio Insubrum principatum beneficio iure adiudicaret: id enim Cæsarem promisisse Claudius Velleius orator regis affirmabat. Inter perorandum autem repetitis, quæ contra maiores suos Galli reges multis iam antea annis male patrauerant, & nouissimè de ijs quæ paulo ante Rex Franciscus sibi intulerat iniurijs quæstus, ita excanduit, vt Regem Gallum ad singulare certamen prouocarit, vt ense, & pugione ambo dimicantes ad extremum tandem controuersiam finirent. Tum pontifex clementiora ominatus, Cæsaremque complexus obsecrauit, ne vel non iniquæ iracundiæ impensius, quàm pietati indulgere mallet. Galli oratores Matisconēsis, & Velleius breui responso Cæsaris verba excepere. Pontifex ex quibusdam Cæsaris verbis veritus, ne Cæsar Romæ diu commoratus eius occupandæ illecebris caperetur, clam Bellaium, & Stephanum Columnam, vt in Italiam Gallos accirent, emisit. Quorum vi Cæsar coactus, ea consilia, vt parua

vt parum opportuna dimitteret. Quartodecimo igitur die Roma Cæsar profectus, per Etruriam, & Ligures iter faciens, rectà in Gallum mouit, & Antonio Leua auctore Galliæ Narbonensis fines intrans, tandem id bellum propter rei frumentariæ difficultates, & cœli inclementiam tractu durius, atque exitu asperius expertus est, quam Leua putârat. Hinc inter duos summos orbis Christiani principes, maximo cum reipublicæ incommodo atrox bellum exarsit. Dum Carolus Augustus adhuc Romę maneret, pontifex eius rogatu, & sui alioqui officij memor, vt salutaribus sanctionibus vetus ea controuersia, quæ paulatim exorta, & in immensum aucta, placita Christianæ pietatis, & Romanorum pontificum auctoritatem lacerabat, tandem finiretur generale Christianorum omnium concilium, diu multumq; desideratum, vigesimo demùm anno, posteaquàm Lutherana hæresis irrepisset, in proximum annum MDXXXVII. indixit, Mantuam omnibus conuocatis; sed mox Ducis, qui Imperatoris vires timebat, rogatu locum mutauit, assignata Vicetia Venetorum ditionis vrbe, & Laurentio Campegio primum, deinde Iacobo Symoneta, & Hieronymo Alexandro Cardinalibus tanto negotio præfectis. Qui verò concilium Germanis indiceret, delectus est Petrus Vorstius episcopus Aquensis. Ipse per litteras reliquis principibus rem insinuauit. Verùm & ea res difficiliorem successum habuit, alia ex alijs quotidiè suborientibus impedimentis. Nam Vicetia etiam dimissa est, puòd hæc à schismaticorum sedibus paulò longius abesset. Et Venetî rem non probabant, ne Turcarum Tyrânum incitarent, qui Christianorum conuentum timebat. Interea Pontifex deprauatis clericorum moribus corrigendis, nouem grauissimos & doctissimos viros viros delegit, Gasparem Contarenum, Io. Petrum Carrafam Teatinum, Iacobum Sadoletum, Reginaldum Polum, Cardinales: Fridericum Fregosium Salernitanum, Hieronymum Aleandrum Brundusinum, archiepiscopos: Io. Matthæum Gibertum Veronensem episcopũ, Gregorium Cortesium abbatem S. Georgij maioris Venetiarum, F. Thomam Badiam magistrum Sacri palatij, qui libello edito, quo reformationis præcipua capita comprehenderunt, illum pontifici obtulerunt. Pontifex interea pacis & quietis Christianorum studiosus, binas legationes emisit: Altera Augustino Triuultio Cardinali demandata, quę Franciscum regem respiceret: altera Marino Caracciolo, qua Cæsar adiretur, qui ab vtroque armato principe pijs precibus impetrarent, ne summo reip. Christianæ detrimento armis concurrerent, sed pace facta, aut fœderibus ictis post concilium celebratum, pia arma in Turcas verterent. Quanquàm autem hisce legationibus nitèl ad leuandas simultates, aut minuendam eius suscepti belli controuersiam animis vtrinque in mutuam perniciem irritatis, perfectum sit: eximium tamen sacrosanctæ æquitatis specimen in pontifice, qui pacificatoris nomen quærebat, præbuerunt. Sequenti anno, qui fuit à partu Virginis MDXXXVII. octauo Idus Ianuarij, Alexander Medices Florentiæ dux, qui Hippolyti Cardinalis insidias diligentissimè vitârat, in alterius propinqui familiarissimique sodalis inusitatam perfidiam incidit, quum à Laurentio Medice magnis sibi obstricto beneficijs, intempesta nocte altè stertens, gladio per costas adacto fœdissimè sit interfectus. In cuius occisi locum, quum Cosmus esset ex S.C. subrogatus, Florentini exules, item Saluiatus, Rodulfus, Gaddus, Montius, Cardinales ad recuperandam patriæ libertatem infestis armis Florentiam propegerunt. Incensos, proclinatosque ad bellum Paulus pontifex dicitur incitasse, quod suis rebus, atque consilijs tùm priuatis, tùm publicis conducere iudicaret, si Etruriæ imperium æquabili, liberoque restitutæ reipublicæ consilio, potiùs quàm vnius principis nutu, atque auspicio regeretur, in ea præsertim vrbe, quam ipse liberam incoluerat, in qua bonas literas adolescens didicerat; tùm etiam, quòd susceptis nuper cum

Alexan-

Alexandro simultatibus Cosmo in eundem dignitatis locum succedente, & eadem simultatis caussa vigente, nomen tantum non animum principis immutatum esse existimaret; sed fortuna Cosmo constantissimè fauens, omnes hominum conatus eluit. Clissa per eadem tempora Dalmatiæ oppidum paulo supra Salonam nobilissimam Vrbem, quod pontifex pietatis memor cohortibus, & opportuno tormentorum instrumento, atque ita commeatu contra Turcarum vim flãma & ferro tum per totam Dalmatiam debacchantium instruxerat, Petro Crosictio regulo occiso, magno Christianorum incommodo in barbarorum potestatem deuenerat. Quapropter pontifex magno concepto dolore grauiora metuẽs, indictis solemnibus supplicationibus à diui Marci ad Mineruæ pedibus supplex profectus est, missis statim in omnes partes legatis, qui Christianos principes depositis tãdem mutuis odijs ad sacrum bellum hortarentur. Ipse paulò antè filio Petro Luisio duce ecclesiastici exercitus creato, vrbis mœnia instaurare aggressus est, initio sub Auẽtino facto. Quo etiam anno quum Turcæ, qui graue cum Venetis bellum gerebant, totam ipsorum ditionem grauissime vexarent, pontifex totis viribus eo incubuit, vt Cæsarianorum, suis, Venetorumque armis consociatis, & communibus sumptibus insigni classe comparata, bellum impotentibus barbaris inferretur. Fœdus igitur cum Cęsare, & Venetis põtifex his conditionibus percussit, vt Cæsar octoginta duas triremes instrueret, totidem Venetus, ipse vero potifex triginta sex pararet, vt ducentarum triremium numerus efficeretur. Renuntiati sunt classum duces, Cæsarianæ Andreas Auria, Venetæ Vincentius Capellus, pontificiæ autem Marcus Grimanus patriarcha Aquileiensis. Hanc classem bellorum duces aduersus Barbarum tyrannum in Græciam educerent. Illud postremo cautum est, vt si in hostile littus descendendum esset, terrestribus copijs Ferdinandus, Gonzaga Siciliæ præfectus cum imperio præesset. Hoc fœdere iuncto veritus pontifex, ne Cesare sacro bello occupato Francorum rex à tergo in Cæsaris prouincias irrueret, conatus est, vt pacem, vel saltem inducias, inter vtrumque componeret, & ob eam rem gatos creauit duos Cardinales, Christophorum Iacobatium quidem ad Cæsarem, Rodulfum verò Pium Carpensem ad Gallum. Cæsar quoque veritus, ne se absente, & bello Turcarum occupato pontifex in Gallorum partes descenderet, Margaritam filiam Octauio Farnesio pontificis nepoti matrimonio, vt iungeretur proposuit. Id pontifex regi Gallo insinuauit, sperans ea ratione, vtriusque regis animum ad affinitatem secum contrahendam allicere posse. Quo tempore exeunte anno, quum Cæsarianæ Galliq́ue pari studio suarum partium oppidis, nouo præsidio, nouoque commeatu confirmandis in subalpinis occupati essent, & Vastius intente prospiceret, quò regis qui tum suis præsidio in Italiam venerat, signa verterentur, è Belgio allatum est Mariæ, & Eleonoræ fororum clarissimarum reginarum auspicijs, inter ipsos certantes mis principes propinquos suos, inducias in decem menses percussas. Ijsdem ferè conditionibus, quibus ante aliquot annos ea immania diuturni belli incendia restinguerant, quas eadem principes in spem mutui colloquij certissimęque pacis essent proturi. Itaque per eam, quæ subsequuta est hyemem, Paulus pontifex enixe legati Cupensis præcipua opera procurauit, vt Carolus ipse Cæsar, & Frãciscus rex reipub. causa secum in colloquium venire minimè grauarentur, cui postulationi neuter restigari conueniens esse existimauit. Opportunissimam autem omnibus futuram conuentui sedem pontifex decernebat, apud Nicæam Prouinciæ vrbem, quæ erat ditionis Caroli Sabaudij Allobrogum principis, supra mare in Galliæ Italiæque finibus situm. Ad magnam itaque spem futuræ concordiæ commoti, non ita multo post omnes eodem conuenerunt. Relictus est Romæ legatus Cardinalis Neapolitanus

nus, cuius potestatem pontifex amplificauit. Qui longum, & laboriosum iter exactæ iam ætatis senex reipub. causa suscipiens nullis precibus obtinere potuit, vt ambo reges in complexum mutuaque colloquia se petēte adstanteque deuenirent: vterque enim seorsum, Cæsar quidem in sacra diuo Francisco, vbi pontifex commorabatur, extra vrbē æde: Rex vero Gallus magnifica domo lignea ab se in Suburbano extructa, pontificem more Christiano venerati sunt, cui Nicææ arx hospitio attributa fuerat, quod dux rebus suis timens non sine Cæsaris indignatione recusauit. Fuere, qui tum existimarent neque Cæsarem, neque Frāciscum regem, posteaquam è tam diuersis disiunctisque regionibus pontificem conuenissent, à colloquio (vti par est) abhorruisse, sed quodam secretiore consilio pontifici tantæ voluptatis aspectum, & laudis famæque successum inuidisse, quod secum reputarint pontificem minimè religiosis, bellique sacri studio, sed priuatorum spe commodorum, ipsorum colloquia ita affectasse, qui Margaritæ Austriæ Alexādri Medicis viduæ nuptias iam sibi oblatas, pro nepote Octauio firmare, & Clementis exemplo Victoriam neptem, quæ Guidobaldum Vrbinatium principem posteà maritum habuit, cognationi regiæ coniectis, in Vandomium oculis inserere, percupere videretur. Secretiora vero introspicientibus vera causa patuit. Nam magistri & proceres vtriusque principis, & præsertim Hanno Metmorantius magnus Regij Gallorum stabuli Comes, ob inuidiam & priuatis de causis impedimento fuere, ne simul cum pontifice conuenirent. Cæsar tamen per inuncios Francisco pollicitus est, se in eius complexus, colloquiaque priusquam in Hispaniam renauigaret deuenturum. Quum de pace inter reges nulla ratione conueniret, hoc tantum obtinuit pontifex, vt inducias annuas à reginis, quas diximus in Belgio conceptas & promulgatas, ipsi reges in nouem præterea annos solēni tabularum adstipulatione firmarent. Nec multò post Franciscus discedens à pontifice in regnum suum est reuersus. Pontifex triremes Gallicas conscendens ab Imperatore comitatus Genuam ambo accesserunt, exceptusque est hospitio in Fliscorum ædibus, & nullo non honoris genere adhibito à Genuensibus honestatus. Exinde Cæsari valefacto classem conscendit, partim mari vsus, partim terrestri itinere per Ligures, & Tuscos Nepet peruenit, vbi ob calores, & itineris labores febre correptus aliquandiu iacuit. Valetudine recuperata Romam ad 1x. calend. Augusti ingreditur maxima totius vrbis lætitia, & gratulatione susceptus. Cæsar interea qui Pontificem Genuam vsque comitatus fuerat, ad Massilienſem oram delatus, circa Fossas Marianas (Aquas mortuas vocant) ex condicto auctore Eleonora Cæsaris sorore Regis vxore Franciscum regem eò discedentem cum liberis sua quadrireme prætoria humaniter exceptum arcte complexus est, vbi biduum ferè commorati, plures horas arcanis sermonibus impenderunt, tanta omnium, vel eorum qui aderant, vel illorum, qui id posteà ab alijs didicissent exultatione, & lætitia, vt ferè nemo reperiretur, qui non planè existimaret, reges ipsos deterſis odijs, conciliatos, fraternæ amicitiæ fœdera concepisse, in spem maturæ pacis, atque concordiæ. Vnus tamen Paulus ipse pontifex, pro veteri sua prudentia, vt id crederet, adduci non poterat, postquam parum pio, asperoque vtriusque principis consilio, præsentibus colloquijs exclusus, eius clandestinæ appetitæ amicitiæ ratio, quæ nullam syncerę voluntatis, & religionis speciem præ se ferret, nequaquam compositi animi diuturnā simulationem habitura putaretur. Quum Nicææ adhuc esset pontifex, actum est inter illum & Cæsarem, vt iantea compositum fuerat de suscipiendo bello nauali in Turcas: nam noua legatio à Venetis suprà veterem ad pontificem Cæsaremque peruenerat, qua Veneti pacem inter regem, & Cæsarem procurabant, significabantque æstate iam adulta festinandum esse, & vt appararentur classes,

postquàm

postquàm Venetijs cuncta iam parata essent ad nauigandum, magnoque incommodo futurum esse prædicabant, si reliquos etiam æstatis mẽses inanibus consultationibus effluere sinerent, quibus res magis opportunè geri poterat. Nam (vt memorauij) paucis anteà mensibus Romæ fœdere inter se icto, hi tres principes Paulo III. auctore validissimam, atque ornatissimam classem communibus impensis in Græciam aduersus barbarum tyrannum statuerant educere. Itaque cohortantibus demùm Venetis iam genti classe, & Turcis maximè formidabili comparata, in Turcam est itum. Sed huius maligni sæculi fortuna aliena prorsus & infensa Christianis, labante vetere disciplina, priscaque virtute obsolescente, ita barbaris tum fauit, vt nostri apud Actiacum promontorium (quod Præuisam vocant, Octauij Cæsaris victoria inligne) collatis cum Barbarussa improsperè viribus, Andrea Auria Cæsarianæ classis præfecto pugnam detrectante, Turcis relictis, in tres iterum partes diuisi, & veluti in fugam acti, tota nauali existimatione exuerentur, totque & tanti pontificis optimi, Venetorumque conatus irriti fuerint, castro nouo præsertim paulò pòst in Delmatia à Turcis occupato. At pontifex post Nouariam vrbem Petro Luisio à Cæsare Romæ agente biennio ante impetratam, celebratis quoque nuptijs Octaui nepotis & Margaritæ Austriæ Cæsaris filiæ, Alexandri Florentiæ ducis viduæ, magno apparatu cum dote redditus x v. millium, aureorum in Sabinis, quum fortè per eosdem dies è vita excessisset Franciscus Maria Ruuereus Vrbinatum dux, ad Camerinum recuperandum animum adiecit. Erat enim vt ferebatur ad ecclesiam ipso iure deuolutum, iam inde à morte Ioannis Mariæ Varani, quem eius oppidi ducem creârat Leo pontifex, quod nullam videret masculam Varanorum liberorum prolem superstitem reliquisset, sed occupato Ruuereus, quòd filius Guido Vbaldus Iuliam Ioannis filiam, Clemente pontifice repugnante, præter eius sententiam matrimonio sibi haberet coniunctam. Itaque pontifex occasione hæredis bellicæ rei imperiti arrepta, conscripto milite bellum in eum continuò mouit: huiusmodi nanque tempus prudenter expectandum censuerat, qui anteà vix inito pontificatu eandem expeditionem, patre acriter resistente frustrà fuisset. Neque fefellit eum opinio, quum ad primam statim susceptæ belli famam, oppidum à Ruuereo iuuene redderetur. Restitutum illud pontifex, grandi pecunia cunctis qui aliquod ius in eo prætenderent persoluta, Octauio Farnesio nepoti, vna cum ducatus insignibus beneficiario iure cõcessit, quum ipsum paulò ante in eiusdem Ruuerei defuncti locum Vrbis præfectum dixisset. De ornamentis deinde & præsidijs ecclesiæ cogitans, nouos aliquot Cardinales legatos Verulanum Galliæ Cispadanæ, Iacobatium Perusij, Eporediensem Bononiæ, & Carpensem Piceni creauit; frequentes præterea ampliss imos doctiss imosque viros legatos pro tollendis religionis controuersijs, & ad eos, qui ab ecclesia seiuncti erant reducendos, in Germaniam destinauit. In his primum Cardinalem Brundusinum, deinde Contarenum, qui Ratisponensi conuentui pontificis nomine interfuit. Sub id tempus, quum exhausto ærario tributa, vectigalia, & portoria multa, vel de nouo acerbè exegisset vel auxisset vetera, Perusini, qui ob salinarum auctum vectigal impositum rebellârant, armis domiti, & impetrata facere coacti sunt. Ad hæc exempli cæteris statuendi causa abolita prorsus decurionum potestate, eos immunitatibus plerisque exuit, & ipsorum legatos Romam supplices, atque atratos venire, & admissi sceleris veniam petere coegit. Per id tempus Ascanio Columnæ contumacius renitenti, totam in Latio paternam ditionem armis abstulit, Palliani mœnia, & arcis papæ demolitus. Iesuitarum societatem, quam Paulus III. approbauit instituere, per id tempus viri aliquot pietate celebres Ignatio Loiola nobili Hispano primo eiusdem magistro auctore. Hi diuinis meditationibus vacca-

vacantes praxim adiunxêre; pueros per Vrbes gratis erudiendo, diuini verbi prædi-
cationibus insistentes, ignotas anteà Indorum Bresilli & Peruscanas terras penetrâ-
runt. Maximè in his floruêre, præter Ignatium, Laines Franciscus Borgia olim dux
Gandiæ Boadilha, Ledesina, Toletus, Canisius, & alij multi viri doctrina & pietate il-
lustres. Cæterùm quæ annis MDXXXIX. & MDLI. acta sunt, quia ea fusius in Far-
nesij, & Contareni Cardinalium vitis sum persecutus, breui in præsens transcurram.
Nam per id tempus Cæsar in Hispaniam reuersus, in vxorem Isabellam Augustam a-
misit, auditaq; Gandauensium, Belgarum graui rebellione, & in mora periculum esse
sentiens, per Galliam breuiori itinere iter facere constituit. Lutetiam itaque Parisio-
rum veniens amicè ac magnificentissimè à Gallorum Rege Francisco excipitur. Eò
pontifex nepotem Alexandrum Farnesium Cardinalem legatum misit, vtrisque pon-
tificis nomine gratulatum. Cæsar vt in Belgiam cum Alexandro legato peruenit,
quæ de pace cum Francisco rege Parisijs agitauerat, in vita fecit, omnibusque animi
viribus ijs rebus firmandis incubuit, quæ imperium eius continerent, parum de tur-
batæ religionis remedijs, intestinis dissidijs vexatus, tunc cogitans, quæ res simulta-
tem & inimicitias inter ipsum & pontificem peperit. Multa hyeme anni MDXXXIX.
cum Cæsare à legato acta de religionis in Germania statu, quæ is conuentus Ratispo-
nensis manauit. Pontificis in Cæsarem ita auxêre quæ in eodem conuentu acta sunt,
quo circa transubstantiationis in eucharistia mysterium cardinalis Contarenus lega-
tus circumuentus fuisse dicitur. Quo tempore pontifex ab externis rebus ad emen-
dandos mores conuersus, quo illi rei præcipuum adferre momentum cogitaret, si e-
piscopi commissos sibi populos, pro se quisque in officio coràm contineret, vt ad eccle
sias sese suas conferrent, diligenter eos est adhortatus. Cæterùm diuturna eorum con-
suetudine victus, hoc illis facilè remisit. Reip. constituendæ vacans Egidianas consti-
tutiones firmauit, ita tamen vt auditoris cameræ iura non infringeret. Referendario-
rum iura, immunitates, auctoritatem auxit, Decedentium sacerdotum spolia cameræ
apostolicę applicauit, qui ius testamenti condendi non obtinuissent. Iudęis ad Christi
fidem venientibus, bona ante conuersionem acquisita retinere permisit, quò faciliùs
conuerterentur. Contractuum vectigal, contrahentium fraudibus læsum reformauit.
Eos, qui fiscum tabulis deprauatis fraudarent, repressit. Præfectorum carceris, iudicũ
causarum ciuilium, & capitalium iniurias, quibus inopes vinctos vexabant, repressit.
Mortuo Cardinale Auxitano Farnesium nepotem Auenionis legatum creauit. Disso-
luto autem eo conuentu, qui MDXLI. Ratisponæ habitus est, Cæsar qui se curaturum
cum pontifice promiserat, vt intra biennium generale concilium haberetur, discessu-
rus è Germania postulauit à pontifice, vt sibi in Italiam venienti, & in Africam ad Al-
gestianam expeditionem traiecturo ad Lucam occurrere vellet, vt mutuis colloquijs
deliberando, quid de tota ratione concilij statuendum esse videretur, decernerent.
Improbârunt tum vehementer profectionis consilium medici, letale ei futurum di-
stantes medijs caloribus ab vrbe discedere: nonnulli quoque senatores retinere eum
conabantur, in primisq; Francisci regis legati subueriti, ne Cęsar honestissima petitio-
ne in belli Punici sumptum, quod tum aduersus Asanagam, qui Algerij cum imperio
à Barbarussa fuerat relictus, susceperat, pecuniam impetraret, quæ demùm o. culto
consilij exitu ad excidium Narbonensis Galliæ verteretur. Sed pontifex, & omnia ęta-
tis pericula, quæ publicam salutem includerent facilè contemnebat, & recrudescen-
tia pereuntis Christianę reipub. vulnera omninò Cæsari detegenda, indicandaque vi-
tia serpentis pestis existimabat, vt vno concordiæ remedio sanarentur. Accendebatur
enim vt ire pergeret, ea de caussa magis ac magis quod suborta erat inter Franciscum &

Cæsarem noua simultas, veluti inducijs decennalibus, eius præsertim opera initis, Antonij Rinconis, & Cæsaris Fregosij (quos Gallus ad Turcas cum mandatis miserat) cædeviolatis. qua re maximè premebatur, veterisque odij flamma compressa aliquandiu inducijarum fide, in multo atrocius quàm anteà belli incendium exarsura esse videretur. Itaque Cardinale Carpense Romæ legato relicto, & æstuoso itinere Cassiam viam emensus, Lucam perueniens, ibidem Cæsarem expectauit. Cæsar Lucam cùm venisset, ter pontificem, pontifex verò semel Cæsarem ad mutua colloquia adijt, cui singulas enumerando plagas, quas nobis sæpè Barbarus hostis, ac nuper rursum ad Budam in Pannonia inflixisset, eò omnes cogitationes, & conatus suos vertit, vt eum ad pacem cum Francisco rege ineundam hortaretur, ne in Gallos per Narbonensem prouinciã arma verteret, veritus. Quum nihil impetrasset, suadere conatus est, vt quas Algerium in Africam copias esset traiecturus, relicta nauali expeditione aduersus Turcas educeret, fratris Ferdinandi, Austriacique imperij præsidio, si ea recenti ad Budam victoria Solymanus vteretur. Verùm Cæsar fatali innixus consilio in sententia permansit, nihilque magis eo tum colloquio statutum est, quàm vt Concilium, quod maximè exoptare Cæsar videbatur, in annum sequentem indiceretur. Actum etiam, vt ea emendarentur, quæ in comitijs Ratisponensibus malè Cæsaris permissu, præter antiquos patrum regulas, acta erant. Abeunte Cæsare, pontifex Deum de more, vt nauiganti Cæsari fœliciter aspiraret, suppliciter precatus, nepotem Octauium Farnesium, ad ponendum militiæ rudimentum in soceri Cæsaris contubernio, studij sui, atque vt beneuolentiæ obsidem collocauit, & paulò pòst per Pistorienses montes Bononiam, atque inde per Aemiliam & Flaminiam modicis itineribus in vrbem rediit. Cæsarem porrò infaustæ in Algerium expeditionis difficillimo anni tempore susceptæ mox pœnituit: nam ventorum vi, & sæuis Autumni tempestatibus classe dissecta, & magna florentissimi exercitus parte, vel à Pœnis extincta, vel mari submersa, inglorius in Hispaniam est reuersus. Clade Algeriana accepta, Pontifex Granuellani rogatu Nicolaum Ardingellum à secretis in Gallias misit, vt Regem ad bellum Cæsari afflicto inferendum pronum auocaret. Initio anni MDXLII. pontifex Cardinales legatos creauit Contarenum Bononiæ, Cispadanæ Galliæ Gambaram, Perusiæque Ariminensem. Conuentus quoque imperij procerum Vormatiæ celebratus est, cui etiam Lutherus interfuit, in quo inanibus disputationibus habitis, nihil, quod ad fidei concordiam spectaret, fieri potuit. Quum bellum inter Cæsarem & Gallum instauratum magnis vtrinque studijs gereretur, pontifex pro pace, vel inducijs componendis legatos ad eos misit viros grauissimos, Contarenum quidem ad Cæsarem, & Sadoletum ad Franciscum regem. Contareno verò vita functo in eius locum legationem Bononiensem suscepit Michaël Siluius Cardinalis Viseusis. In conuentu Norinbergensi cui interfuêre omnium penè principum, & liberarum Germaniæ ciuitatum legati, quum de dogmatum dissidijs, & religionis controuersijs tractatum esset, quærentibus locum Concilio idoneum rerum nouatoribus à pontifice nouo loco medio propemodùm inter Italiam & Germaniam delecto, Tridenti generale concilium, circiter calend. Nouembris, ex S.C. tertio indictum est, & tres Senatorij ordinis patres eò legati, qui benè auspicato inchoandæ synodi, futuræque tot gentium frequentiæ sedem pararent. Hi fuere Petrus Paulus Parisius diuini, ac humani iuris professione insignis, Ioannes Moro secunda morum, atque doctrinæ fama per multos Germaniæ conuentus legationis munere functus, & Reginaldus Polus Britannus, qui supra regiæ stirpis decus, & eximiæ latinæ facundiæ laudem, eximium Christianæ virtutis specimen præferebat. Recrudescentibus

bus inter Gallos, & Hiſpanos bellis, pontifex has literas ad Cæſarem, & Francorum regem Franciſcum pro pace ineunda ſcripſit.

PAVLVS III. PAPA DILECTO FILIO CAROLO V. Romanorum Imperatori Augusto.

CHariſſime in Chriſto fili noſter, ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Mirum fortaſſe Maieſtati tuæ videri poterit, nos hunc laborem procurandæ inter te & Chriſtianiſſimum Francorum Regem pacis, toties à nobis aliàs, ac nouiſſimè per Legatum ad te miſſum fruſtrà tentatum, nunc repetere: Sed ſi eadem Maieſtas tua officium noſtrum, quale in hoc eſſe debeat, recordata fuerit, ſi ſtatum afflictum Chriſtianitatis reſpexerit, profectò eadem Maieſtas tua, quæ æquitate & ſapientia pollet, & nos quod agimus valdè neceſſariò agere fatebimur, & æquiori animo has noſtras literas leges: quas nobis Dei honor, ſalus populi Chriſtiani, proximiq; ac grauiſſimi periculi omnibus imminentis, metus ac dolor expreſſit. Quamuis enim iam inde ab initio pontificatus noſtri, ſicut tuæ Maieſtati notum eſt, nihil antiquius nobis fuerit, quàm lenire veſtras iras, per quas viam infenſiſſimo hoſti aperiri ad Chriſtianitatis exitium videbamus, atque ob eam cauſſam literas, nuntios, legatosq; noſtros ſæpiùs ad vos miſerimus. Nosq; etiam ipſi Nicæam nauigauerimus, licet hactenus à Deo (noſtris forſan peccatis obſtantibus) non meruerimus obtinere, vt noſtræ preces & hortationes ad pacem, inter nos & illius gratiã ponentibus) non meruerimus obtinere, vt noſtræ preces & hortationes ad pacem à vobis exàudirentur. Tamen quoad nobis ſuppetet vita, nunquàm à noſtro officio, captataq; via ceſſandum nobis putabimus. Sancta enim inſtantia (fili Chariſſime) & pia importunitas & tuæ Maieſtati videri debet, nos non cedere labori aut repulſæ, ad ſalutem omnium communem, quæ ſi vnquàm antea, hoc maximè tempore & commum hoſte Turca in maximum eſt adducta diſcrimen. Siquidem ille per ſe potentiſſimus, occaſione etiam noſtrarum diſcordiarum fretus, & mari inualuit, qua parte anteà inferior putabatur, & Hungariam propè occupauit. Magna etiam nunc elatus fiducia, ex ijs quæ ibi nouiſſimè geſta ſunt, ita vt viribus noſtris attritis, ſuis adauctis, valdè timendum ſit, nec omninò dubitandum, quin ſequenti anno graue vulnus Chriſtianitati infligat, niſi Dei miſericordia nos iuuerit: ad quæ mala impendentia, cùm remedium die noctuq; conquiremus, nullum ſanè aliud poſt opem diuinam nobis occurrit, niſi veſtra concordia, & vniuerſale concilium. Quod cùm iam dudum indictum, nuperrimè Tridenti conuocauerimus, tanquàm loco omnibus idoneo, & præcipuè ad tranquillandam Germaniam apto, cuius quidem inclytæ nationis præcipuam curam hæc ſancta ſedes ſemper habuit, vt debuit: miſerimusq; eò iam tres S. R. E. Cardinales. alterum nobis reſtat, vt veſtræ conciliationis curam, quamuis hactenus infœliciter tentatam, nunc acrius repetamus. Quam cum æqua hinc inde charitate, animiq; noſtri ſynceritate, & erga vtrunq; veſtrum beneuolentia ſemper tractauimus, nullumq; noſtri laboris fructum retulimus, quemadmodum ex literis legati ad te miſi moleſtiſſimè intelleximus: parte autem altera, certiſſimis nuntijs & literis cognouimus, ipſum Turcã maximos apparatus terra mariq; facere, ad nos proximo Vere inuadendos. Nos conſiderantes, quod ſtante hoc inter te & regem Chriſtianiſſimum bello, nulla eidem Turcæ poterit ratione obſiſti: poſteà autem omnis prouidentia ſera futura eſt: Statuimus enim Dei adiutorio vt nihil intentatum relinquamus, experiri iterum per nos ipſos, id quod hactenus per literas, nuntios, & legatos noſtros aſſequi non potuimus, nullaq; ætatis noſtræ vel temporis, aut alterius ratione habita, prodire ipſi ex noſtra Sede, verſusq; vos iter facere, colloquij vobiſcum habendi cauſſa, ſperantes ſi non noſtra, ſaltem eius cuius vicem gerimus reuerentia ivos noſtrum congreſſum pro ſalute præſertim publica non eſſe recuſaturos, ſed aliquem ad locum nobis propiorem venturos, in quo cum viriuſq; veſtrum commodo, & ſecuritate congredi nobiſcum, vt ea in hoc, vtinam non extremo Chriſtianitatis periculo, explicare vobis poſſemus, quæ Deus omnipotens inſpirauerit, ad publicam omnium fidelium, veſtramq; etiam priuatam vtilitatem. Quamobrem ita nos vrgente noſtri officij debito, Maieſtatem tuã per Dei miſericordiam rogamus, vt nobis facultatem huius colloquij præbere, interimq; ab armis ceſſare, & viam tabellarijs, & alijs per nos ad hoc mittendis, aperiri, facere Dei & Chriſtianitatis cauſſa velis. Decreuimus enim poſteaquã qualicunq; Dei iudicio, nos tali tempore, talibus periculis, in hoc loco reperimus, nullas prætermittere partes vel parẽtis, vel iudicis, quæ ad nos noſtrumq; officiũ pertineãt: ſperare tamẽ volumus, quod vos pro bonitate, & ſingulari veſtra prudẽtia,

huiusmodi periculis animaduersis: quodq; nos nullo alio respectu moueamur nisi salutis publicæ, quæ ad vestram propriam redundat. Cùm tanquàm potentissimi principes plus quàm cæteri in communi ruina amittere possitis, & plus Deo debeatis, quàm cæteri: propterea memores vestræ dignitatis atque officij & conuenire alicubi nobiscum, & nostris fidelissimis monitis aures præbere non recusabitis: Cùm iam diuitum prospicere potueritis, quod ad æqualitatem nostri in vos amoris pertinet, nos omni affectu vacuos esse, atque hunc laborem nostræ certè ætati non leuem, nulla alia nisi nostri officij ac diuini obsequij, communisq; salutis caussa suscipere. Hortamur insuper Serenitatem tuam, vt velit pro sua pietate curare atque perficere, vt omnes prælati tuorum regnorum tam Hispaniæ quàm Neapolis & Sicilia, aliorumq; tuorum dominiorum, ad Concilium quantò citius proficiscantur, sicut ex officij sui debito, ac nostra etiam iussione facere tenentur. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris. Die XII. Nouembris, Anno MDXLII. Pontificatus nostri anno nono.

PAVLVS III. PAPA DILECTO FILIO FRANCISCO Francorum Regi Christianissimo.

CHarissime in Christo fili noster, salutem & apostolicam benedictionem. Etsi vereri possumus, ne hoc nostrum officium suadendæ inter te, & serenissimum Cæsarem pacis, toties iam à nobis frustrà tentatum, quodq; his litteris nunc repetere instituimus, nimis crebrum aut immoderatum tuæ Maiestati videatur, propterea quod iam inde, & ab initio pontificatus nostri continuata, & nunquàm intermissa cura, literis, nuntijs, & legatis, & nostris antea & nuperrimè ob eam rem missis, demumq; nos ipsi Niceam profecti, nihil aliud egimus: tametsi eadem tua Maiestas pro tua singulari pietate animum ad nostrum officium, necessitatemq; Christianitatis, & pericula illi impudentia retulerit, spectare eam, & boni consulturam esse hanc nostram toties repetitam instantiam, & æquo animo has nostras literas perlecturam, quod vt facere velis, studiosè abs te petimus. Si enim vnquam antea (fili Charissime) pax inter vos expetenda, & omnibus modis procuranda fuit, hoc certè tempore magis est. Cùm hostis Turca, illi quidem antea potentissimi, nunc etiam opinione maritimarum virium aucti, & ijs, quæ proximè apud Pestum in Vngaria sunt gesta, elati, maximos terra, mariq; exercitus indies apparare dicuntur, sicut nobis certissimè significatum est: nec verò possumus dubitare, quin his copijs afflictam dissensionibus & attritam viribus Christianitatem, & ipsam præcipuè Italiam Vere proximo inuadant: nec sperare sinuaserint, eis posse alia ratione obsisti, quàm si Dei clementia, per huius quem suademus pacis beneficium, nos à potentissimo hoste tueri voluerit. Quamobrem nos hanc curam die noctuq; voluentes, vt si qua possimus ratione his malis occurramus, nullum aliud remedium post diuinam opem, nisi in Concilio vniuersali, vestraq; concordia, reperimus. Cùm ipsum Concilium iam pridem, vt tua Maiestas nouit indictum, nuperrimè Tridenti conuocauerimus, loco tum omnibus idoneo, tum ad tranquillandam Germaniam, cuius rei summo desiderio tenemur (vt debemus) maximè apto, illuc etiam tribus legatis nostris S. R. E. Cardinalibus iam destinatis. Restat nobis alterum, vt pacis inter vos curam repetamus, eò nunc acrius, quò magis & propius vrget periculum, vt sicut facere debemus, nunquam ab officio nostro desistamus. Considerantes igitur omnem posteà operam seram nobis & incassum futuram, si ad vestram discordiam externum bellum & potentissimi hostis impetus accesserit: statuimus (Deo adiuuante) priusquàm omnia corruant, experiri iterum per nos ipsos id, quod per nostros legatos obtinere non potuimus, nullaq; reque temporis, neque nostræ ætatis, aut alterius respectus ratione habita, prodire ipsi ex nostra Sede, iterumq; vestrum vos arripere, colloquij vobiscum habendi caussa, sperantes vos, si non nostra, at illius cuius vices gerimus reuerentia, nostrum congressum præsertim pro salute publica non esse recusaturos, sed aliquem ad locum nobis propiorem venturos, & cætera, vt in præcedenti.

Iijs literis regum animis in mutuam perniciem accensis, parùm profecisse pontifex visus est. Quinimò bello inter vtrosque redintegrato, Concilium aliquanto post suspen-

suspensum fuit, & legati reuocati. Sub id tempus Cæsar, qui diù post infaustam Algerianam expeditionem in Hispania fuerat, quum magnis in Belgio detrimentis à Gallis se affectum cognouisset, qui toties ab se victi, etiam se præsente Hispaniæ fines intrare ausi fuissent, cum Britanno rege Gallorum perpetuo hoste ictis fœderibus, & ad gerendum bellum tempore constituto, Hispania excedere, ac in Italiam vt in Belgas properaret, ad nauigare constituit. Ferebatur autè totus ira turgidus in Regulum Cliuensem, qui ante aliquot menses Brabantos finitimos populos in contumeliam Cæsaris Gallorum præsidio subnixus, magnis cladibus affecerat. Pontifex autem cognito Cæsaris decreto, supplicationibus habitis Vrbe ad quartum calend. Martij initio anni MDXLIII. profectus, & imperio ferè omni ecclesiastico circuito (fuit enim Mutinæ, Regij, Parmæ, Ferrariæ, & posteà Anconæ, Perusiæ, Viterbij, & per pratimonium) Bononiam vsque profectus est, vel niuoso veris initio, atque eò senibus maximè maligno. Maturata siquidem profectione Cæsaris aduentum præoccupare, atque item Tridentinis actionibus, si frequentes episcopi vndique conuenissent, ex propinquo venturi famam præbere, & antè omninò Cæsarem à bello auertere cupiebat, sed arcani consilijs alias grauiores subesse causas putabant, qui eum Mediolanensis imperij dominatum affectare dicebant, quum non obscurè nepotum suorum alterum insinuans, id præsenti pecunia comparare posse sibi persuadebat ab egente Cæsare, & ad Belgicum bellum properante. Cæsar quoque summo astu hanc pontificis spem nutriebat. Decedente Pontifice Rodulfus Pius Carpensis Romæ legatus eximiæ virtutis, atque prudentiæ Cardinalis, vrbanarum rerum curam secunda iam vice suscepit. Alexandro augendæ munus impositum, vt post quàm Roma ad Orientem solem vasta intus & antiquis vtique mœnibus, à frequentia ædium remotis rectè communiri non poterat, vel paruis copijs defendi, certum saltem & temporarium ad salutem perfugium in repentino periculo per Aelium pontem ad Vaticanas ædes populo pararetur. Cæsar demùm tardissima nauigatione vsus, circa solstitium Genuam peruenit. Exceptus est ornatissimo Aurianæ domus apparatu, & præsto ei ad fuêre Cosmus Medices Florentiæ dux, Alfonsus, Vastius, Ferdinandus Gonzaga, ac è Bononia missus à pontifice Petrus Luisius Farnesius, Octauij Cæsaris generi pater, qui quum ea de causa veniisset, vt ad explicanda maximarum arcanarumque rerum consilia colloquio dies & locus statueretur, ad id prędurum, atque difficilem Cæsarem reperiebat; properanti nanque sibi in Germaniam, & animo à pontificis congressu alienato, quippè à pace abhorrens, non ignorabat nihil aliud pontificem, quàm pacem ab se requisiturum, nihil colloquio opus sibi esse respondebat, ne reliquum æstatis tempus Sicambrico destinatum bello, inutili mora consumeret, quando recentibus iniurijs affecto, nullus concilianduum rege Gallo pacis locus ampliùs relictus esset. Nec decorum videri Cæsari posse, de concordia cogitare, nisi prius vindicatis iniurijs, ac tum demùm matura, certaque pax ab ipso victore peteretur. In hanc quoque declinandi colloquij sententiam abruptè filiam à Bononia literis acciuerat, vt eam ex itinere ad Papiam inuiseret, posteaquàm pontificem minimè visurus esse videretur. His cognitis, pontifex demulcendum Cæsarem ratus, Alexandrum Farnesium Cardinalem magnis itineribus Genuam misit, breuique eius iuuenis opera ingenioque, quum summa quoque ad persuadendum inesset auctoritas, Cæsar adductus est, vt ad Buxetum cum pontifice iungeretur. Id oppidum est Palauicinæ familiæ inter Cremonam, atque Placentiam. Fuêre qui existimarent, Cæsarem ad id colloquium se inuitum trahi videri voluisse, ne Britanniæ regem pontificiæ dignitatis hostem, contrà Gallos sibi fœdere con-

iunctum offenderet. Cæsari autem sibi arma in Germaniam paranti, quum pecunia deesset, pontifici Mediolanense principatum cupienti per ambages obtulit, vt grandi pecunia persoluta, Octauius nepos Insubrum Augusta auctoritate dux constitueretur, cùm res non conueniret. Hispanorum enim versutijs haud fidebat pontifex. Imperator cum Cosmo Medice de redimendis imperij sui arcibus, quæ Cæsareo præsidio tenebantur opportunè transegit, ita vt supra ducenta millia aureorum nummùm in bellicos sumptus soluerentur. At pontifex, cùm personæ, tum reipublicæ dignitatem domesticis commodis anteferret, priuati consilij cogitationes penitùs abiecit, eamque vnam omninò curam incubuit, vt Cæsar repræsentato Ferdinandi fratris periculo, & propositis æquissimis de pace conditionibus, ab instituto bello, contra Solymanum verteretur. Pontifex prior Buxetum venerat ad vndecimum calendas Iulij, postridie totius aulæ occursu Cæsar oppidum ingressus fuerat, sed vel tridui accurato colloquio, tum prædurum, inueteratoque odio à Gallorum amicitia abhorrentem expugnare eum Pontifex non potuit. Igitur illo pacem abnuente, Paulus posturauit, vt postquàm ipse hortando nihil profecisset, senatores Cardinales de concordia reipub. Christianæ commodoque disertè verba facturos, audire minimè grauaretur. Id verò Cæsar honori senatus facilè tribuit, & Grimanum Cardinalem orantem ociosè audiuit. Sed vt à veteri consilio discederet, persuaderi non potuit. Pontifex quanquàm conciliandæ pacis consilio deiectus, rationem & studium æquitatis, vereque gloriæ decus alioqui semper eximium in Cæsare cæca obstinatione superari mirabatur. Ferdinandi tamen regis pericula, quæ ei à Solymano imminebant, rempub. pariter ac amicitiæ caussa, se minimè neglecturum Cæsari confirmauit. Necmitò pòst Baptistam Sabellum prætorij præfectum, & Iulium Vrsinum cum XXX. equitibus tuendo Norico ad Pannoniæ fines transmisit. Quinque diebus eo collocatum, solenni cæremonia celebraret. Quo eodem die Barbarussa à Turca, Gallorum regis rogatu missus, vt Cæsari insigne aliquot damnum inferret, à Pontijs insulis ad Tarracinensium littora delatus, ad Ostia Tiberis appulerat, tanto terrore hominum ab ora in montes refugientium, vt populus Romanus subito metu concitatus in fugam, vrbem omninò deserturus esse videretur, nisi à Polino Galli regis legato, qui cum Barbarussa erat, literæ ad Rodulfum legatum conscriptæ, allatæque Romam per Tarracinensium prætorem, tumultum magna ex parte compressissent. Cæsar in Germaniam profectus, Sicambris domitis, legatum nepotem pontificis Alexandrum Farnesium Cardinalem audiuit, pro pace inter se & regem Gallum missum. Is Cæsari æquissimas pacis conditiones obtulit, Regem scilicet regni Neapolitani & Mediolanensis principatus iura Cæsari conseruaturum, Sabaudiam Duci redditurum ea lege, vt Subalpinam regionem bello acquisitam retineret. Hæc Cæsar cùm recusasset, legatus paululùm commotus, se existimare, haud longè pòst Cæsarem eam occasionem desideraturum, dixit, rebusque infectis discessit. Sequutus est annus quadragesimus quartus supra millesimum ac quingentesimum à partu Virginis, pòst grauissimum inter Cæsarem & Gallum bellum, & maximè cruentam ad Ceresolam pugnam, in expectata pace valdè insignis, quæ certis conditionibus icta est apud Crepinium in Suessionibus castellum ad XIIII. calendas Octobris. Hoc consecutæ pacis nomen quum alijs Europæ principibus incredibilem lætitiam attulit, tum verò Paulum pontificem in primis exhilarauit, qui paulò antè maximè solennibus supplicationibus Romæ celebratis, intestinis Christiani belli discordijs finem adferri

ferri, accuratis, continuisque precibus exoptabat, quum certò sciret, non aliter indictum Concilium facilem successum habiturum, nisi prius inter reges compositis, odijs, rerum humanarum controuersię finirentur. Cognoscens verò quę in pace Credinij contra Romanam curiam reges agitauerant, Concilium bello hactenùs impeditum denuò conuocauit in sequentis anni mensem Martium. Ioannes Maria de Monte, & Marcellus Ceruinus, qui pontifices maximi alter ab altero posteà fuêre, cum eodem Polo Tridentum ablegati sunt. Legatos porrò sequuti sunt aliquot prę-clari nominis episcopi, quos ad repręsentandam eius ordinis dignitatem, excellenti ingenio doctrinaque supra centum pontifex adscripserat, qui de rerum diuinarum veritate saluteque labantis reipub. in consensu gentium omnium disputarent. Frequentes prętereà ex Gallia, & Hispania patres Tridentum conuenêre, vt sæpiùs indictum concilium, & sępiùs emergentibus causis suspęsum, tandem inchoarent: sed quum id quoque Lutheranis minùs probaretur, modò locum, modò prędes, modò aliud atque aliud calumniantibus, illud satis manifestè constitit, nihil minus ipsis, quàm generale concilium curæ esse, quod vsque ad id tempus, quasi per prouocationem à Romana Sede postulauerant; atque ita ea quoque res optato euentu etiam tum caruit, prędertim quum simultate inter Cæsarem, & pontificem orta, pestęque Tridenti (vt diuulgatum fuit) inualescente, post habitas aliquot sessiones, & salutaria quędam decreta examinata promulgataque, ex pontificis auctoritate concilium Bononiam translatum fuerit. Cuius eiusdem anni principio, per Prouinciam & ditionem Venausinam Auenionensemque à Lutheranis aliquot populis magnus est tumultus excitatus, qui multis in partes suas seductis, & in his oppidis Gabriere, Mirandula, & Bronios occupatis, longius grassaturi videbantur, ni properè Antonius Triuultius, episcopus Tolonensis Auenionis pro legato exercitu, adiuuantibus regis Francorum ministris, collecto principijs obuiam feliciter iuisset. Is igitur deuictis deletisque omnibus, & oppidis pontificis iussu igne exustis, soloque æquatis, cuncta in posterum reddidit pacatiora. Obiêre per hæc tempora maximè insignes bonis malisque artibus viri Henricus Anglorum & Franciscus Gallorum reges, Odoardo VI. & Henrico II. Britanniæ & Galliarum regibus successoribus relictis: item Alfonsus Vastius, rei militaris peritia insignis dux, & Martinus Lutherus, omnium schismatum hęresęonque auctor & princeps, quum iam XXIX. de reliquo Christiano nomine sibi suisque triumphare iussus esset. Pontifex in consistorio Cæsare petente cunctas cathedrales ecclesias Insularum maris magni Oceani orbis terrarum, quem vocant, Noui, & Indiarum Occidentalium, disiunxit à prouincia Metropolitanę ecclesiæ Hispalensis, cui metropolitico iure subeiant, archiepiscopo Hispalense consentiente: Illarumque episcopos, clerum, populum à correctione, & iurisdictione eiusdem archiepiscopi omninò exemit. Vrbesque magnas illarum regionum, Mexicanam, sancti Dominici, & Regum sedes, metropolitanas constituit, earumque episcopis archiępiscopi dignitatem, iura, pallium & crucem concessit. Mexicanę verò sedi, septem ecclesias, Antequerensem, Mechoacanensem, Taxcalensem, Guatinaliensem ciuitatis regalis, Nauensem, Chrapensem, & quæ in posterum in noua Galitia erigendæ sunt cathedrales subiecit: Metropolitanæ S. Dominici ecclesias octo, Conceptionis, Vegensem, Insulę sancti Ioannis de portorico, Insulæ Cuchæ, ciuitatis Decoro prouinciæ de Venceuela, sanctę Marthę, Carthaginis nouæ Trugilli prouincię de Hondras: Regum archiepiscopali ecclesię, sedes episcopales quinque, Cuscanam, Quitensem, Castelli de auro prouincię terræ Firmę, Legionensem in prouincia de Ricaragna, Papaianensem, & si quę in futurum in eis regionibus erigendę sunt, parere sanxit, & suffraganeos

ipsarum more S. Romanæ ecclesiæ esse voluit. Bellum post hæc acre, & periculosum Cæsar suscepit perdomandæ Germaniæ caussa, quę non modo multo maxima ex parte ab institutis maiorum suorum, placitisque religionis impiè desciuerat, sed etiam à maiestate imperioq; Cęsaris arrogantissimè rebellârat. Deficientis autem Germaniæ duo præcipui duces extiterunt Philippus Lantgrauius Hessorum princeps, & Ioannes Fridericus Saxonum regulus, qui contumaci animo contemptis diu cùm Cæsaris edictis, tũ eo præsertim iussu, quo cum alijs principibus ad Ratisponensem conuentum, in quo de communi Germaniæ statu publica pace, & fidei concordia tractaretur, euocabãtur, pro defendenda libertate Germanici nominis, excitis in id bellum liberis ciuitatibus eadem infectis secta, arma sumpserant. Fœdus hi ad communẽ tuendam causam in Saxoniæ oppido Smalcaldo diu antè percusserant, inde fœderis Smalcaldici nomine eorum conspiratio vocata. Hi euangelicorum, & protestantium speciosis nominibus assumptis, Cæsaris conniuentia, socordiam & ignauiam interpretati, abutebantur. Cæterùm Cæsar pro dignitate sua neque id sæuum bellum reformidans, re cum Cardinale Farnesio legato anno antè communicata, ita illud inchoauit, vt qui initio parum paratus arma accepisset in Vindelicia, ægrè promptissimorum, atque vrgentium hostium impetum sustineret, & sese in Baioariam amicitia Guilielmi principis fretus, recipere cogeretur. Hostium numerus tota Germania delectus erat ingens, ad LXXX. millia peditum, & XVIII. millia equitum æstimatus. Ad Cæsarem autem cùm aliæ multæ è Belgis, Insubribus, & regno Neapolitano collectum præcipuè Italicorum tres nobilissimæ legiones, & mille Galeati equites à Paulo pontifice religionis atque amicitiæ nomine trans alpes missæ, opportunissimo tempore Farnesio Cardinale legato, & Octauio fratre Cæsaris genero duce superuenerunt. Fuit Cæsaris exercitus ab initio hostium longè inferior, ad triginta quinque millia peditum scilicet, & tria millia equitum. Burani comitis aduentu ad duodecim millia equites aucti. Quibus auxilijs confirmatus Imperator, bellum quod inferebatur conuersa fortuna, ita hostibus intulit, vt protracto per octo menses bello, fractoque Germanorum impetu, quum nusquàm ferè iusto prælio esset dimicatum, Germania omnis inter Danubium, Albim, & Rhenum incredibili fœlicitate vtroque duce capto, alteroque electoris dignitate exuto, postremo subacta sit, & magna pecunia imposita imperata facere coacta. Hac victoria vehementer lætatus est pontifex, præsertim quum religionis caussa ipsomet auxiliares copias subministrante bellum illud Cæsar suscepisset. Itaque Franciscum Sfondratum Cardinalem magnis itineribus ad eum statim gratulatum misit, scriptis in eandem quoque sententiam literis, cùm Inuictissimi & Maximi imperatoris præscriptione, & hæc quidem publicè. Clàm verò pontifex non obscurè Cæsari infensus erat, veritus ne ille ad tertius Italiæ imperium aspiraret, præsertim quòd ne ipse vsquàm, vti publicæ libertatis defensor, commouere se posset, graues Tridentini Concilij compedes iniecisset, quum Cæsarianæ partis præsides pontificiæ dignitati grauiter, malignèque aduersos extitisse didicisset, famaque vulgâsset: Cæsarem, quò Germanos in officio contineret, priuatique commodi gratia, non publicę vtilitatis Concilium in longum protrahere constituisse. Quo factum, vt & Petrus Luisius filius, qui nunquàm imperare potuerat (hæc alia simultatum occasio fuit) vt Parmæ, & Placentiæ principatum sibi vel potiùs Octauio filio Cęsaris genero à pontifice donatum probaret, relicto Cæsare, non ignaro, aut dissimulante patre, ad Gallias partes sese conuerteret, & ipse pontifex alienati animi non obscura signa daret, quum aliquando iniquiùs, quàm Christiana pietas flagitaret, & pontificia maiestas requirere videretur, Cęsarem Anglo

hęre-

hæreſeos damnato adhæſiſſe in ſuam contumeliam aſſiduè prædicaret. Hunc in modum Cæſari non diſmulanter iratus, de concilij, quod Tridenti in gratiam Cæſaris celebrari iuſſerat, ſuſpenſione tranſlationeque apud Bononiam cogitare cœpit, & eo quidem propenſius, quòd quibuſdam ſanctionibus odioſa diſputatione ad decretum relatis, quorundam ſubornatorum præſulum malignitate dignitatem ſuam perſtringi, & offendi cognouiſſet. Itaque eiuſdem anni, quo Cæſar de Germanis victoriam retulit, initio, legati pontificij aëris intemperiem excuſantes, monente pontifice, relicto Tridento Bononiam ſe contulerunt. Atque ita viuente Paulo tertio biennij ſpatio annis M D X L V I. & X L V I I. quibus Concilium Tridenti, & Bononiæ celebratum fuit, decem ſeſſiones habitæ, octo priores Tridenti, duæ reliquæ Bononiæ. Prima ſeſſione idibus Decembris anni M D X L V. celebrata, initium Concilio factum. Secunda, ratio viuendi, & quæ in Concilio ſeruari deberent præſcripta. Tertia, Symbolum fidei promulgatum. Quarta, canonicarum ſcripturarum index editus. Quinta, peccati originalis. Sexta, iuſtificationis. Septima, ſacramentorum in vniuerſum, priuatim vero Baptiſmatis, & Confirmationis doctrina & canones promulgati, atque ad ſalutem clericorum vitam coërcendam leges, quas reformationes vocant editæ. Octaua V. Idus Martij anni M D L X V I I. Concilium Tridento Bononiam ex pontificis auctoritate tranſlatum: duæ nouiſſimæ nullis rebus memoratu dignis Bononiæ abſumptæ. Quum verò nullis Cæſaris, aut obteſtationibus, aut conteſtationibus pontifex Paulus I I I. adduci potuiſſet, vt ſuos Epiſcopos Tridentum reuocaret, Cæſar anno, qui ſecutus eſt Anguſtæ conuentu habito, præfatus ſeriùs quàm ſperauerat concilium ſperatum finem habiturum, de eorundem principum imperij conſilio, librum euulgauit certa religionis capita continentem, quæ omnes paſſim obſeruarent, donec concilium perficeretur. Vnde etiam I N T E R I M ſiue I N T E R R E L I G I O quaſi ad certum tempus duraturum librum ipſum inſcripſit. Hæc res in pontificis animum altius deſcendit, & iam apertas cum Cæſare ſimultates concipiebat, quum aliena curantem, & quæ pontificij muneris erant, moleſtiæ ſibi ſolum exhibendæ cauſſa', contra quàm ſentiret occupantem, grauiter ſcripta epiſtola accuſaret. Sed antè omnia exaſperabant eum Placentia erepta, & filius occiſus, qui alienato à Cæſare animo, & ei vbique aduerſus, atque Gallicis partibus addictus, nuper etiam Io. Luiſio Fliſco Andreæ Auriæ trucidandi, & occupandæ Genuæ ſocius, atque adeo auctor fuiſſe (falſo tamen) dicebatur. Quamobrem Cæſari maximè & ſuſpectus, & inuiſus Cæſarianorum conſilio, conſpiratione contra eum à principibus ciuitatis facta, domi conſoſſus fuerat, Placentia in ipſo tumultu à Cæſarianis, incredibili cum pontificis mœrore occupata, & Parma ægrè à pontificijs retenta, ita vt prudens & diſſimulare omnia ſolitus pontifex, vnam temporis opportunitatem expectare videretur, qua iniurias illatas tuto poſſet vindicare. Hæc agitantem mors eum intercepit, concepta ex dolore ſimul & ira, & quod Octauius nepos, quem poſt patris necem, veritus ne vitæ quoque eius inſidiaretur, in vrbe cunctanter continebat, ipſo inuito ac vitante Roma clam celerrimè profectus, Parmam vel ſcriptis literis minitabundus occupare tentaſſet, & à Camillo Vrſino vrbi præſidio à pontifice impoſito non admiſſus (quod pontifex cuſtodiendam, non duci iuueni tradendam putaret) in proxima turris Claræ arce ſubſiſtebat. Grandæuus nanque ſenex, & omnis contumeliæ inſolens, doloris impatientia non multò poſt in grauem febrem incidit, cui quum diutiùs reſiſtere nequiret, corporis viribus deſtitutus, integerrimis alioquí ſenſibus, quinto poſt die ad I I I I. Idus Nouembris paulò antè lucem in Quirinali, quo ſeſe

tanquàm ad salubriorem vrbis locum conferre solebat, sacramentis ecclesiasticis piè susceptis è vita discessit, anno à partu Virginis MDXLIX. ætatis LXXXI. mense VIII. die X. pontificatus verò XV. die XXIIX. conditus autem est temporario monumento in Basilica diui Petri, domesticorum humeris per mediam vrbem nulla pompa eodem illatus. Vacauit tum sedes menses duos, dies XXIX. Fuit hic pontifex multis insignibus virtutibus clarus, humanitate, affabilitate, clementia, comitate, præcipuè verò prudentia singulari, per sexaginta ferè annos, quibus publica munera obiuit feliciter collecta. Vnus omnium suæ ætatis principum aptissimè nouerat detegere hominum studia nudare voluntates, scrutari, atque introspicere sensuum intimos recessus, in magnos scilicet vsus publicarum actionum. Ea autem omnia solerter tum assequebatur, quum in negocio dissentiendi materiam simulata consultatione præbuisset. Hinc collecta parataque habebat responsa, quę legatis daret, excusationesque legitima in alternos vsus opportunè translata, Cæsaris, & Galliæ regis offensiones eruditissimè deuitaret. Hisce virtutibus adiunctam habuit bonarum artium literarumque egregiam scientiam, mathematicis nonnihil operam dedit. Eorum tamen studiorum, quod occulta, & exitu plerunque vana sint, & alioqui sacratis viris parum digna, culpam substinuit, doctos, & eruditos viros amauit, erga suos verò sanguinis propinquitate sibi coniunctos adeò indulgens, vt & intemperanter eis faueret, & ad summos honores, aut ad summum auctoritatis locum, stabilesque diuitias eosdem proueheret. Certè susceptis C C. millibus aureorum Mutinæ & Regij cum Ferrariæ duce quæstionem finiuit. Contrà voluntatem complurium Cardinalium Petro Luisio Parmam, & Placentiam nobilissimas Romanæ Ecclesiæ beneficiarias in Gallia Cispadana vrbes vectigales, Camerino Ecclesiæ à nepote Octauio restituto, decemque millium aureorum annuo tributo impositio, addixit: & quod antea factum non meminerant, duos nepotes Farnesios fratres in idem Cardinalium collegium adiuit. Sed superioris eum facti haud dubiè pœnituit, quum Octauio, Petro Luisio patre interfecto, persuadere conaretur, vt pro Parma Camerinum reciperet. Huius verò cum excusare libet, quod ab insigni indole, & omnium virtutum concursu cunctos honores promeriti dignissimi essent legibus, qui soluerentur. Et certè pontifex, quiex omni natione quosque, virtute, doctrina nobilitateque clarissimos hoc dignitatis gradu sibi exornandos sumpserat, non erat cur sanguine iunctos ijsdem virtutibus illustres illiberaliter excluderet. Fuit autem statura mediocri, capite non magno, oculis rutilantibus, naso paululùm producto, labijs paulò eminentibus, promissa barba, viribus corporis firmis. Et nisi grauioribus vectigalibus, tributisque paulò asperior subditos assiduè vexasset, in his Triennali subsidio toti statui ecclesiastico grauis, nemo ad eum diem per multos annos iucundiorem sui memoriam reliquisset. Et quanquàm recens mortuus non admodum probaretur, insequentium temporum tamen infelici euentu maximè à bonis omnibus, & ab infima etiam multitudine deideratus est.

IVLIVS III. PAPA.

IVlij Tertij maiores ex oppido agri Arretini, cui Montis Sancti Sabini nomen est orti, familiæ suæ recens nomen de Monte, à natali loco obtinuerunt, quum antiquitus Ciocchi dicerentur. Pater ipsius Vincentius Fabianus Fabius, inter celeberrimos vrbis iureconsultos, & disertus causarum, quæ coram

ram Pontifice agitantur, patronus fuit: mater vero Senis nobili loco orta est. Ipse natus est Romæ in regione Parionis, propè domos Mellinorum, IIII. Idus Septembris, die qui Sancto Nicolao Tolentinati sacer est, anno Salutis MCDXXCVII. Ioannes Maria vocatus. At quanquàm in Vrbe natus & educatus esset, Arretinus tamen à paterni agri natalibus est dictus. Patruum habuit, Antonium de Monte, virum iuris ciuilis scientia egregium, doctrina, & rerum experientia illustrem, quem ex archiepiscopo Sipuntino, & Rotæ auditore, Iulius II. papa Cardinalem presbyterum tituli Sanctæ Praxedis creauerat. Cuius diligentia Ioannes Maria, adhuc adolescens ingenio docili, post humaniorum literarum studia, in quibus Raphaele Brandolino Lippo viro docto præceptore vsus grauiter profecit: Perusiæ & Senis celeberrimis gymnasijs iuris antè omnia ciuili pontificioque operam strenuè nauauit, vt eò certo nobilique iuris prudentiæ præsidio, familiæ splendorem, dignitatemque tueretur. Quare cùm eruditus & eloquens, tum rerùm experientia insignis euasit. Testes sunt orationes multæ, vernacula & latina lingua etiam in pontificijs celebritatibus, habitæ, & præsertim illa, quàm adhuc iuuenis in quinta Sessione Lateranensis Concilij, sub Iulio secundo dixit. Quum patruo se archiepiscopatu abdicante, archiepiscopus Sipuntinus à Iulio secundo factus esset, Perusiæ & Vmbriæ primum, prolegato, patruo legationem obtinente sub Leone X. secundissima nominis fama fuit: deinde sub Clemente Septimo bis vrbis gubernationi integrè præfuit: erat enim mirificus iustitiæ, & æquitatis cultor. Quin & suauissimis moribus ornatus quum esset, vniuersis Romanæ aulę optimatibus gratissimus fuit. Vnum tamen in eo homines reprehendebant, quod nimijs indulgeret voluptatibus, quæ tamen res dum priuatus sub alieno imperio fuit, eum minimè à publicis muneribus auocabat: nam Aemiliæ & Flaminiæ præsidens, Ariminum Malatestis, qui rediuiuis semper viribus, oppidum sæpius ereptum occupârant, eiectis egregiè recepit. Vrbis excidio in vitæ penè discrimen incidit, quando cùm alijs aliquot præstantissimis viris, ipse etiam à Clemente VII. rei numariæ difficultatibus implicito, furiosis militibus aurumque immaniter, & insolentissimè petentibus, obses datus fuit, quum bis in Campum Floræ omnes simul ad patibulum cathenati latronum more tracti essent, bisque sententijs de eorum supplicio, in militum corona graui, & infesto concionis fremitu esset dissipatum. Cæterùm fuga cum socijs incolumis die Sancti Andreæ sacro quem posteà coluit elapsus, diuinaque haud dubiè prouidentia maximo sacerdotio reseruatus, libertatem afflicto pontifici maturauit. Pauli tertij pontificatus initio, Bononiam pro legato administrauit, posteà auditoris Camerę apostolicæ munus summa cum laude sustinuit. Cæsari Carolo Quinto à victoria Tunetana, Neapolique ad vrbem venienti, pontificis nomine obuiam Tarracinam vsque profectus est. A quo deinde pontifice liberalitatem, & beneficentiam in benemeritos exercere solito, aliquot alijs lectissimis viris adiunctis, inter quos Paulus Quartus, Iacobatius, Sadoletus, Carpensis, & Polus fuêre, presbyter Cardinalis Sancti Vitalis tituli Vestinæ, anno salutis MDXXXVI. est creatus. Et certè pauci fuerunt, qui in Romana curia diuturnius, iustius, fidelius, & laboriosius per tot annos, quàm Iulius tertius versati fuerint, in quo vno nullus vnquam in maxima varietate rerum gerendarum superbiam, nullus auaritiam, nullus negotiorum, quæ is suscepisset, neglectum, aut quæstus aliquam cupiditatem notauit. In Pauli pontificatu, aliquot legationibus Galliæ Cispadanæ, Flaminiæ & AEmiliæ, & nouissima Bononiensi integrè administratis, concilio Tridentino apostolicæ sedis legatus, collegis Marcello Ceruino, & Reginaldo Polo pontificis

vice

vice præfuit. Paulo Tertio vita functo, Romæ in Vaticano, post diuturnam Cardinalium in partes deductorum disceptationem, tandem præter omnium spem, & cunctis inopinantibus, tertio vacantis sedis mense iam ferè transacto, septem & quadraginta patrum, qui tum in comitio aderant, votis auctoribus Farnesio & Guisio Cardinalibus, Marcello verò Crescentio strenuè operam nauante, ex episcopo Cardinale Prænestino, Bononiæque, & Concilij legato, VII. Idus Februarij circa horam noctis tertiam anno M D L. pontifex maximus renuntiatus, Iulij Tertij nomen in Iulij II à quo fortunæ suæ initia emanasse affirmabat, memoriam sibi adsciuit, & proximo diui Petri Cathedræ Antiochenæ solenni die, de more à Cardinale Cybo diaconorum principe coronatus est. Sedit autem imperatore Cæsare Carolo quinto Augusto, annos quinque, mensem vnum, & dies sexdecim. Pontifex porrò coronatus die sancto Matthiæ apostolo dicato, sacræ anni quinquagesimi Iubilei salutis M D L. celebritate, more maiorum apertis solennibus quatuor portis initia fecit, quem toto anno religiosè coluit, eademque anno vertente, Epiphaniæ die vesperi, magna cum cæremoniarum pompa clausit. Conuenêre tunc ad vrbem frequentes gentium, sed tantùm Italicarum concursus, sacræ quatuor patriarchales ædes, Vaticana, Sancti Pauli, Lateranensis, & sanctæ Mariæ Maioris, à ciuibus & peregrinis frequentissimè visitatæ, omnes sanctorum reliquiæ visitantibus sæpissimè prolatæ. Pontifex sæpe populo benedixit, & augustioribus infulis, sacratisque vestimentis indutus, spectandum se omnibus præbuit. Eodem anno Catholicorum omnium principum & rerum publicarum oratores publicis in consistorijs vetere Romanæ ecclesiæ instituto, ad præstandum sibi obedientiam admisit. Stephanum Armeniæ maioris patriarcham, quem Catholicum vocant, qui sub Paulo tertio comitibus archiepiscopo vno, & duobus episcopis Romam venerat, atque in omnibus Romanæ ecclesiæ fidei consenserat, multis honestatum donis in patriam remisit. Vectigalia aliquot à Paulo III. imperata molarum, & contractuum edicto sustulit. Montem Iulium non perpetuum ex vectigalibus annonæ, Ripæ, & Ripetæ instituit, qui in duodenos aureos annuos pro centenario redderet. Vrbem incolentium, & curialium priuilegia confirmauit, ius testamenti condendi ijs tribuit, ab eorum etiam ab intestato morientium iniurijs fiscum apostolicum repressit, edictum, quo spolia Romæ decedentibus, clericis eripiebantur, abrogauit. Pulcherrimo edito diplomate hæreticos & schismaticos ad apostolicæ sedis vnitatem inuitauit, libros hæreticorum damnauit, eosque legi & teneri graui pœna vetuit: idem de Iudæorum libro Thalmud, & alijs eorum codicibus, queis contra fidem Christi blasphemiæ inessent, sanxit, quibus etiam priuilegia confirmauit. Romanæ sedis Pœnitentiarij munus firmauit, eius potestatem in dubium reuocantes coarguit, episcoporum assistentium priuilegia auxit, & postatas ad sua monasteria redire iussit, prælatosque ipsos recipere præcepit, ac à Concili monasteriorum exitu eosdem repressit. De rebus vero religionis componendis aliquam spem præbuisse visus est, quando primo sui pontificatus anno, auctore Cæsare Carolo V. publico diplomate generalem Christianorum conuentum Tridenti inchoatum, à Paulo tertio Bononiam translatum, rursum ad proximas Kalendas Maij anni sequentis, Tridenti instaurandum, & continuandum indixit. Quod diploma ad Carolum V. Cæsarem ab eodem missum, quum imperialis conuentus Augustæ Vindelicorum ageretur, in optimatum conuentu Imperatoris iussu est publicatum. Confluxêre tunc ex Germania, Hispania, & Italia episcopi aliquot, missusque pro more Apostolicæ sedis legatus, Marcellus Crescentius, Cardinalis presbyter tituli sancti Marcelli, & cũ eo duo assessores, Sebastianus Piginus archiepiscopus Sipon-

Sipontinus,& Luisius Lipomanus episcopus Veronensis,qui pontificis nomine concilio præessent. Interim Romæ Pontifex alijs muneribus vacans,quum ad Basilicam Lateranensem die festo Sancti Ioannis Baptistæ profectus esset,Innocentium de Monte, quem conditione humili Placentiæ natum,& educatum in familiæ nomen,& ad Cardinalatum vsque euexerat,affirmans se ad tanti honoris decus euectum ob ea beneficia quibus illum puerum anteà affecisset,Bononiæ,Andream Cornelium Viterbij,Iacobum Sabellum Piceni legatos creauit,& Andrea mortuo Ranutium Farnesium sufficit.Blosio Palladio,qui Pontificis scriba fuit,vita functo,substituit Galeatium Florimontium,episcopum Aquinatem,& Romulum Amasæum litteris Græcis & Latinis eruditissimum.Quum vrbs graui frumenti inopia laboraret,tritico aduecto,famis incommoda,quantum potuit,subleuauit.Solemnes,recepta à Christianis de Turcis ad Africum littus Lepti,quam nostri Africam,Pœni,Maiomediam vocabant,munitissima vrbe,supplicationes habuit. Cardinales ad viginti quatuor lectionibus creauit,inter hos aliquot viros & doctos & graues,aliquot sibi genere coniunctos,aliquot verò veteri familiaritate commendatos.Inter hos fuit Cæsare Ferdinando petenti Georgius Martinusius Dalmata,cucullatus ordinis Sancti Pauli primi Eremitæ Transiluaniæ,& eius prouinciæ principis pupilli curator à decedente patre relictus. Is prodirionis,& clandestinæ cum Turcis amicitiæ,& societatis insimulatus,paulò pòst Cæsaris iussu per insidias à Sfortia Palauicino interfectus est.Constituerat Iulius sui pontificatus initio,otium auidissimè amplexus,nulla se bella,ne legitima quidem,suscepturum:verùm præter animi sui(vt ipse dicebat) sententiam,mentem mutare coactus, bellum Parmense vel imprudens suscepit,quo Italia omnis & Europa deflagrauit. Cuius ego belli initium & exitum quàm breuissimè exponam. Paulus tertius,Petro Luisio interfecto,& Placentia amissa,ad Parmæ quàm ægrè retinuerat,custodiã,Camillum Vrsinum magna apud omnes in re bellica opinione virum,misit,vt eã vrbem Romanæ Ecclesiæ nomine à Cæsarianorum vi,qui iam Placentiam obtinebant,tueretur,præcipiens ne cuiquam iniussu suo eam redderet.Cæterùm Pontifice haud longè pòst animi dolore extincto,Comitijs noui Pontificis indictis,patres omnes in conclauis legibus,eam etiam sanxerunt,vt qui pontifex renuntiatus esset,bellorum auertendorum caussa,Parmam Octauio Duci confestim redderet,Id Iulius III. Pontifex factus,initio pontificatus,Vrsino reuocato egregiè præstitit: quàm Vrbem ea conditione(vt fama fuit)Octauio restituit,ne se inconsulto aliquod intra mœnia præsidium externi principis susciperet,ne qua ingentis belli occasio,inter se concordibus regibus præberetur:atque propterea,vt vrbem à Cæsarianorum vi & insidijs,qui eam (vt ferebatur)eripere tentabant,tueretur,singulis mensibus, duo aureorum millia attribuit. Octauius diffidens se inuito Cæsare diutiùs illam tenere posse,quum ea pecuniarũ summa,quàm etiam persoluere paulo pòst pontifex recusauit,tantæ ciuitati tuendæ non sufficeret,pontificem per fratrem Cardinalem Farnesium interpellauit,vt vel maiore se subleuaret,ac perpetuo menstruo stipendio,vel rebus sibi suis cõsulere,atque alicuius se Principis fidei credere permitteret,cuius ope contra Cæsaris potentiam Parmam tueretur.Pontifex derepente,re non cogitata,& parum (vti euentus docuit)prudenter Cardinali fratris nomine roganti respondit: vt qua commodius videretur ratione,suis Dux difficultatibus consuleret. Quibus verbis veluti facultate accepta,eius quod postulasset,Octauius adductus, quum aliundè subsidij spes nulla esset,Gallorum Regi Henrico percupidè occasionem oblatam amplectenti,Fratris Horatij opera,qui Regi gener destinatus erat, plurimumqúe apud eum valebat, se coniunxit.Firmo Gallorum præsidio Parma munita, pontifex quod præter animi sui sen-

sui sententiam id factum esse contenderet, potestatem factam, Cæsaris timore inficiatus, cui de ea re monenti pro certo affirmauerat, Octauium id se inconsulto nulla ratione tentaturum, bellum Octauio Farnesio Imperatoris copijs,& commeatu fretus indixit, Cardinalem Farnesium Florentiæ, quoad bellum esset permanere voluit. Belli Parmensis dux Ferdinandus Gonzaga, qui tum Insubres pro Cæsare obtinebat, factus, pro pontifice verò legatus fuit Io. Angelus Medices, Cardinalis Marchionis Meleniani, qui in eo bello cum imperio erat frater. Quum interim cognitum esset Mirandulæ à Francorum Rege, Duce Termesio delectus haberi, milites scribi, commeatumque pro subleuanda Parmæ obsidione parari, à Gallis quoque ducibus Petro Strotio, & Horatio Farnesio impetus in agrum Bononiensem factus esset, Mirandula iam etiam obsidione cingi placuit: huic Mirandulanæ prouinciæ, Ioannes Baptista de Monte Balduini fratris Pontificis filius, & Alexander Vitellius præfecti. Atque eodem tempore Parma & Mirandula, à Cæsarianis & pontificijs copijs obsessæ, bello in Italia concitato, multæ & ingentes cædes, ruinæ, populationes, & hæ, quas bella ferunt, calamitates inter vtrosque exercitus editæ sunt. Ager omnis Parmensis, & Mirandulanus igne ferroque vastatus: quanquàm Gallorum pars sæpius, & præsertim Mirandulæ prævalere visa est, quæ frequentibus incursionibus ecclesiasticas copias multis carptim cæsis, maximè bellum vexabat. Continuatum est ferè per annum, nullo memorabili Cæsarianorum facinore, diutiusque protractum fuisset, nisi Brissacus Regius in Subalpinis copiarum dux, quò Parmæ obsidionem auerteret, ea parte in agrum Ducis Allobrogum, captis aliquot oppidis oppressionem fecisset. Ioannes Gonzaga, vt Subalpinis opem ferret, cum exercitus parte eò migrare coactus est, Parmensi prouincia Marchioni Meleniani relicta. At verò dum arma in longum magnis difficultatibus, maioribus sumptibus protraherentur, Pontifex diuturni belli pertæsus, quum esset ingenij mitis, & ad pacem propensus, quod id certamen potius vt Imperatori gratificaretur, Didaci Mendocij oratoris Cęsarei, qui Farnesios oderat, impulsu, quàm vllo Parmæ occupandæ consilio suscepperat, Medicis legati suasu, & Cardinalium aliquot Gallorum, præsertimque Turnonij (cuius maxima auctoritas erat) interuentu, pacem vtrisque obsidionibus solutis fecit. Cuius fœdera antequàm in castris Mirandulanis audita essent, Ioannes Baptista de Monte eruptione ab hostibus facta, miserè magno cùm pontificis dolore tormenti ictu occisus est. Meleniani Marchio Parmę obsidione soluta, cùm eo expiarum supplemento ad tuendas à Gallorum impetu Subalpinas gentes concessit. Cuius belli occasione pontifex vectigalia aliquot, & Montes quos vocant instituit. Triennale subsidium à Paulo III. ad tempus certum indictum prorogauit. Annatarum & quindenniorum, propetrandis, vel vniendis sacerdotijs, solutiones, quæque à superioribus pontificibus ijs sancita fuerant, confirmauit: eos qui sacerdotia sine apostolicis litteris retinuissent castigauit. Sacerdotum morientium pecunias inexactas non eorum hæredibus, sacerdotio successoribus acquiri. Cardinalium, qui diem obirent, pecunias, & supellectilem, quę camerę, & sacello apostolico peruenirent, tradi. Bona ecclesiarum mere alienata restitui voluit. Inter se verò commissi reges, quod alius alij auxilio venisset, bella ex bellis serebant, quę in nonum protacta annum, multas, & maximè miserabiles clades Christianis inuexerunt. Tridentum interim multi catholici doctores, sacerdotes, episcopi, & archiepiscopi: in his tres imperij electores Cæsaris iussu iam conuenerant. Nam ex Lutheranis nemo vnquam adduci potuit, vt eo proficisceretur. Fide enim publica data acciti, loci situm caussabantur, in quo liberè, quæ sentirent, dicere tutum non esset, quare, quæ concilij erant, leniter tractabantur. Annum tamen

tamen spatio sessiones sex habitę, quædam decreta in ijs promulgata, quę reformationem clericorum respicerent. Sessiones fuere ab vndecima ad sextamdecimam, igitur decretum, vt concilium reuocatum prosequeretur, duodecima & quintadecima, nihil memoratu dignum actum, tertiadecima Eucharistiæ, quartadecima Pœnitentię, & extremæ vnctionis, sacramenta cum ijs, quæ ad ea pertinent, explicata sunt. Sextadecima sessione Concilium dissolutum, id enim anno MDLII. ingruentibus in Rętos, Vindelicos, & Noricos Germanorum Imperatori rebellium auctore Mauricio Saxonum Duce armis, Oeniponteque (quod tridui spatio à Tridento abest) occupato, solutum est, patresque ingenti metu perterriti, veriti ne Germani Tridentum quoq; contenderent, Tridento quàm primum discessere; Henricus enim Francorum rex, Cæsari iá bellí Parmensis occasione hostis factus, quo vires toti Europę formidabiles frangeret, armasemel suscepta retinebat, Germanosque aliquot Principes hęresis Lutheranę, inter quos Mauricius Saxonum dux eminebat, clá vt à Cęsare deficeret sollicitauit: etenim Mauricius Imperatori infensus, graues cùm eo inimicitias gerebat, quod ad eam diem Philippum Lãtgrauium Hessię socerum suum, ab se fide publica Cæsari aliquot annis antè deditum, diuturno carcere magna omnium offensione macerasset. Hanc ob causam ira & odio inflãmatus, copioso exercitu collecto, in Rætos impetum repente fecit, Cęsaremque nihil tale suspicantem veluti in fugam actum. Oeniponte abire coegit. Qui Villacum in Carnis Austriacæ ditionis oppidum paucis aliquot ex aulico ministerio comitatus, nocte intempesta vix se proripuit. Qua victoria Mauricius elatus, inaurato contra Albertum Marchionem Brãdeburgensem bello, qui per Germaniam ferro & flamma in Catholicos imprimis debacchabatur, aspero & periculoso in eo prælio sclopeti ictu victor occisus est. Occubuere eodem etiam in prælio summæ expectationis principes duo, Carolus Victor, & Philippus Magnus, fratres, Illustrissimi principis atque ducis Brunsuicensis Henrici filij, qui Mauritij partes contra Albertum iuuarant. Per id tempus pontifex domi quietus agens, Tridentini conuentus dissolutione visa, certos quosdã patres delegit, quibus id negociũ dedit, vt postquàm concilium successu caruisset, quę ad Christiani nominis quietẽ, & ad morum, ac disciplinæ publicæ correctionẽ facere viderentur, ipsi dispicerent, atq; emendaret. Ea res aliquãdiu sedulò agitata, obortis tandem multis difficultatibus, impedimentis, post aliquot demum menses vel refrixit, vel in aliud tempus dilata fuit. Quum Ecclesia orientalis, Assyrię mortuo Simone Mama, totius orientis trans Euphratem vsque ad Indos Metropolitano, Patriarcham sibi constituisset Simonem Sulakan, Danielis filium de familia Bellu, monasterij de Hormisd, ordinis Sancti Basilij, in Vrbe Muzalana, quæ est in insula Trigidis fluminis eundem virum moribus egregijs, eximia doctrina, & Catholica fide ornatum, Romam ad Apostolicam sedem, vt confirmaretur, misit: qui cum suæ Ecclesiæ litteris, ad limina apostolorum venit, & pulcherrima doctaque fidei confessione edita, hanc de se, & ecclesia sua relationem Iulio Papæ obtulit: Sulaka, hoc est, accedens Arabice, vulgò Saud dictus, annos iam natus circiter quadraginta, in ciuitate Muzal, quæ & Assur vocatur, octodecim Christianorum Ecclesijs insigni, quarum quindecim sunt Nestorianorum, tres verò Iacobitarum, sita in ripa citeriore Trigidis fluminis, à qua ex altera parte ripæ abest Niniue illa sacræ prædicatione nobilis, bis mille passibus, quæ nunc circiter mille ædibus, tantùm habitatur: parentibus, inter suos ciues optimatibus, admodum puer, suo ipsius genio instigatus, monasticam vitam amplexus est, quã hactenus, cum sua, & nostra religione coluit in Cœnobio nuncupato Rabban Horsmisd, quod situ est vltra Tigrim, circiter octo millibus passuũ à Niniue in monte, vt sunt omnia in illis regionibus monasteria,

propter

propter secessum,& solitudinem. In quo monasterio ipse Sulaka iam annos ferè duos & viginti abbatem egit, habetque fratres suprà quinquaginta. Abest autem ab hoc monasterio duobus tantùm milliaribus Altus, patria Naú prophetæ, vbi illi in hanc diem celeberrimum extat sepulchrum, ad quod Iudęi longè lateque confluunt, & Christiani, qui soli eam ciuitatem circiter mille domibus incolunt, & id summa cum religione venerantur. Longe maxima pars Christianorum, qui per Assyriam, Persiam, ac reliquas orientales prouincias habitant, appellantur Nestoriani. Nam Maronitæ extra Libanum montem pauci sunt. Iacobitæ sparsi quidem habitant, sed non frequentes. At Cophti, siue (vt ipsi scribunt) AEgophti magis versus AEgyptum, à quâ videntur mihi hoc nomen sumpsisse, vergunt, & prouincias Presti Ian. Verùm hi Nestoriani, nomen potius Nestorij hæretici, quàm errores, retinuisse mihi videntur. Nam nihil planè, quod illam sectam referat, in his hominibus, qui hic adsunt comperio. Inuidia verò qua apud Maronitas, Iacobitas, Cophtos, & reliquos earum regionum Christianos laborant, fortasse tum ex ipso nomine, tum ex eo quod reliquos omnes numero & multitudine populi, ecclesiarum frequentia, rerum opulentia aliquando feliciore statu perant, nata videri possit. Porro autem ante annos circiter trecentos, ex communi eius gentis decreto, huc ad sacrosanctam sedem Apostolicam missus quidam est nomine Maraus, vt apostolica auctoritate in Patriarcham crearetur, qui à summo pontifice Patriarcha creatus, atque ad suos remissus est. Verisimile itaque est, eum multa illic de vetere religione, in synceriora dogmata, & nostræ orthodoxæ ecclesiæ consentanea mutasse. Successu verò temporis accidit, vt antè annos circiter centum quidam illic Patriarcha sacrosanctum hoc munus sibi, suisque posteris hæreditatem facere sit conatus, ita vt ex eo tempore nemo nisi ex ipsius familia in archiepiscopum, aut episcopum creatus, ac deinde in Patriarcham. Cùm verò nunc tandem postremus patriarcha simili modo fratris filium, puerum octo annorum episcopum fecisset, vt ea ratione illi in Patriarchatu successorem relinqueret, antequam puerum in eam auctoritatem evehere potuisset, fato functus est. Ea re vniuersus populus, tam laicorum quàm Ecclesiasticorum, datum sibi diuinitùs abrogandæ illius vsurpationis occasionem ratus, de vindicando vetere eligendi ritu agitauit. Conuenerunt igitur superiori anno, mox eo quo ille Patriarcha esset defunctus, in ciuitate Muzal episcopus Arbelæ, ea est ciuitas apud quam Alexander Darium superauit. Item Episcopus de Salmast, & episcopus de Adurbeigan, hæ ambæ sunt in Persia, octo aut nouem dierum itinere à Niniue in distantes. Pisophis, qui episcopi tres tunc soli ei genti superfuere, & præter eos ex omnibus ciuitatibus latè vicinis, non quidem populus vniuersus, sed ex singulis viri primates Christiani tres aut quatuor cum litteris cuiusque populi, nomen ac voluntatem tenentibus, vtpotè ex Babylonia, quam modò Bagdat vocant ex Carca, ex insula Tigridis quæ in medio flumine circiter duodecim millia passuum supra Muzal est, ex Tauris quæ est in Persia sedes Psophis, ex Ecbatana in libro Iudith appellata, ex Nisibi, quæ Migdoniæ Antiochiam veteres nominarunt, vt Strabo testatur, sita sub monte Masio ad amnem Hormiz, qui illic per agros passim deriuatus, eos ita fœcundat, vt saccus orzę quantum equus ferat, vix duobus tribusve Iulijs veneat, ex Merdino (quæ Martyropolis Ptolomæo est) ex Amet, quæ Ammea ab eodem dicitur, ex Nasa Cepha, hoc est, forte petra, quæ suprà petram insulam Citerioris ripæ Trigidis rupi munitissimæ insidet, fortasse eadem Seleucia Nicanoris Straboni dicitur. Ac denique ex omnibus reliquis vicinis locis conuenere legati populorum Christianorum ad ciuitatem Muzal, ad eligendum sibi patriarcham. Quò cùm omnes conuenissent, facta re diuina per vnum ex eis episcopis, & posteà proposito sacrorum Euangeliorum libro, ac sancta cruce ex ordi-

nat

dine primùm ipsi episcopi, ac deinde reliqui suæ quisque Reipublicæ nomine sententias dixerunt. Quæ sententiæ omnes in hunc Sulakan ob perspectam omnibus vitæ eius probitatem latæ sunt, quem nisi tertio missis nuntijs, & tum quidem per vim, ex eo monasterio ad se pertrahere potuerunt. Celebrata itaque iterum re diuina, inuocatoq; humiliter spiritu sancto, ac deinde ipso in medium producto, quum ibidem maximo omnium applausu denuo sententiæ omnes in hunc comprobatæ essent, visum est eum pro confirmatione huc legare ad pedes sanctissimi domini nostri, tanquã vicarij Christi, & Successoris Petri, capitis Apostolorum. Scriptęq; publico decreto literæ illę supplices, quas ipse huc ad sanctissimũ dominum nostrũ Papã pertulit; & redacta est tota res in acta publica, vt gesta erat. Missique sunt cum eo viri cùm ecclesiastici, tùm Laici ex primatibus christianorum vsque ad Hierosolyma circiter LXX. id quod etiam testantur literæ Gardiani montis Sion; & ex eo numero qui ipsum comitarentur delecti sunt tres, quorum vnus nomine Calephi vir laicus. Sed apud suos in ea quàm dixi insula Trigidis primi nominis, hic adest; alter morbo perijt in itinere, tertius vero æger relictus est: Ipse verò Simon Sulaka obsecrat humillimè sanctissimum dominum nostrũ Papã, vt ipsum in Patriarcham velit confirmare, idq; quoad potest fieri citissimè, quo possit cùm primùm nauibus versus patriam proficisci, à qua iã plusquàm sesqui annum abest. Veretur enim, ne populus mortem eius suspicans, de nouis rebus circa religionem cogitet. Præter ea petit sibi, ac populo, regionibusque orientalibus sanctam benedictionem à sanctissimo domino nostro dari. Optaret etiam, vt vnà secùm quispiam vir ecclesiasticarũ rerum peritus ablegaretur, qui illis ritus hius orthodoxæ ecclesiæ nostræ doceret. Promittitq; mox, si quis talis mitteretur, eum aut in episcopum, aut ad aliã dignitatem promouendũ, ac se daturum ipsi viro locum & ædes, in quibus commodissimè habitare posset. Addit etiam, illic quatuor concilia magna magnis voluminibus haberi, atque etiam alios libros, veterum doctorum, quibus hic caremus, qui per eundem virum possent ad Vrbem transmitti, &cęt. Hac relatione optimè examinata, Pontifex eundem Simonem Patriarcham consecrari fecit, eique manu sua pallium, quod est insigne summæ patriarchalis potestatis, in secreto consistorio imposuit, apostolicaque benedictione & muneribus donatum, in patriam remisit, adiunctis ei, qui ad modum ille postulauerat, religiosis hominibus aliquot Syri sermonis peritis. At verò nec eo tempore in Italia res quietæ fuerunt. Senensis populus tum liberà Cæsaris in ea ciuitate procuratore, Didaco Hurtado Mendocio, qui tum etiam Imperatoris apud pontificem orator erat, graui imperio premebatur, is eorum ciuiles discordias causatus, quò facilius eos in Cæsaris fide continere posset, arcem vrbi liberæ imponendam, tanquàm Imperatore iubente curabat. Cuius rei molè à Senensium primarijs ciuibus animaduersa, quum omnes timerent ea arce perfecta, illos miserrimæ seruitutis iugum effugere non posse: arce nondum finita, Hispanorumque rebus haud satis firmis, conspiratione facta, clàm ad Francorum Regem Henricum defecere. Is Senensium legatos quosdam ad se missos, benè sperare iussit, pollicitus se ciues in pristinam collocaturum libertatem, quàm amissam tantoperè deflebant. Cuius pollicitationibus freti, qui conspirationis capita erant, tumultu concitato, adiuuantibus regijs ministris, Cardinaleque & fratribus Farnesijs ac eorum suasu Nicolao Vrsino Petiliani regulo, qui tota ea Etruriæ parte, vbi eorum ditio erat, delectus mira & incredibili celeritate, tanquàm alio profecturi, habuerant, Hispanos omnes vrbe & arce eiecerunt, seque præsidio Henrici II. Francorum regis freti, arce diruta in libertatem vendicarunt. Tum Iulius Papa, quo res Senensium componeret, eo legatum misit Fabium Minianellum Senensem

Cardinalem, qui re infecta haud longè post Romam redijt. Imperator qui tunc Metim in Meliomatricibus Lotharingiæ prouinciæ metropolim imperio fœdera-tam, & ab Henrico rege dolo interceptam, valentissimis & maximis copijs obsidebat, audita Senensium defectione, Petro Toletano Neapolitani regni proregi eam pro-uinciam demandauit, atque vt eo ipse proficisceretur, iussit. Is copioso ex Italis, Hispa-nis, & Germanis exercitu comparato, media hyeme, ipse maritimo itinere Neapoli discessit: exercitus vero terrestri via in Etruriam contenderunt, initio anni MDLIII. Quas copias pontifex per fines suos transituras metuens, quanquam pacem cùm Cæ-sare haberet, Clementis VII. incautam fiduciam recordatus, octo millia peditum legit, delectum tota vrbe, quàm munierat, habuit, Camillo Vrsino duce creato. Quum igitur omnia tota Europa bello arderent, pontifex boni pastoris exemplum secutus, duos sedis apostolicæ legatos, Hieronymum Dandinum, ad Cæsarem, & Hierony-mum Caput ferreum ad Regem Francorum, pro pace inter eos componenda frustra misit, animis vtrinque in mutuam, & populorum perniciem incitatis. Cardinalis Pe-trus Pacciecus Neapoli Prorege esse iussus, donec Petrus Toletanus rediret, quo po-steà vita functo, ibidem biennium permansit. Dum bellum in Etruria magnis vtrin-que contentionibus adornatur, pontifex Guidonem Vbaldum Vrbinatium ducem ad Vrbem euocatum, totius Ecclesiastici exercitus imperatorem creauit, cuius si opus esset opera vteretur. Senas pro rege Hippolytus, Cardinalis Estensis, & Termelius præstantissimus rei militaris dux, firmo præsidio tenebant. Munierant etiam arces omnes & castella Senensis ditionis, quæ tueri possent. Congregatis porrò Cæsariano-rum copijs, quæ ad x x. millia peditum fuêre, prima in Monticulum expeditio fit, quo expugnato exercitus Montem Ilcinum agri etiam Senensis oppidum obsidione cinxit, quod validissimæ Gallorum copiæ loci situ munitæ tuebãtur: ibi multa vtro citroque leuia prælia, varij casus, cædes, direptiones, & incendia facta. Quumque om-nia per Etruriam bello flagrarent, vt Senis apud Montem Ilcinum, Vrbitelli, Grose-seti, Clusij, & alijs locis cuncta cædibus, rapinis, & flammis complerentur, & vtrinque magnæ difficultates & pericula augerẽtur, actum est inter partium duces, vt tollendi belli causa Sena pontificis Romani fidei dederetur, quousque eius legitima possessio iure explicata fuisset. Iulius vt rem transigeret, Viterbium cùm Marcello Cerui-no Cardinale sanctæ Crucis profectus est, eo consilio, vt si vrbem tanquàm sequester in-depositum obtinuisset, ipsum Senensibus legati nomine præficeret. Sed Cæsariani, eorum rebus labantibus, quum mortuo prorege Petro Toletano commeatus & pecu-nia ijs animo fractis deficere viderentur, simulque inani quodam timore perculli, ne Turcarum classis regnum Neapolitanum inuaderet, à Montis Ilcini obsidione pro-pere discedunt. Cardinalis Ferrariensis, qui pro rege Senis erat, initis paulò ante conditionibus, vt Cæsarianis superior factus abscessit, ita vt nulla deinceps concordiæ spe relicta Iulius rebus infectis Romam reuertitur. Garzias Toletanus Petri Prore-gis filius, & alij belli Etrusci duces, prouincia aliquot cohortibus exauctoratis, & ijs quæ supererant reuocatis excedentes, Neapolim rediêre, quum ea quæ obtinuerant Castella firmis præsidijs muniuissent, frustrà, reclamante Florẽtiæ duce, qui eius con-cordiæ cupidus clàm pecunias commeatumque ijs se subministraturum pollicebã-tur, quo saltem belli speciem repræsentarent, ne ab initis de tradenda Sena pactis, Gal-li tanquàm adhuc manẽte bello recederent. Per id tempus Iulius pontifex, inani quo-dam suspicione motus, quòd Ascanius Columna, ob priuatas simultates alienato à Carolo V. Cæsare animo esset, Cardinalem Pacciecum Neapolitanum proregem mo-nuit, vt eundem Ascanium, qui tum in Marsis agebat, quòd ita è re, Cæsaris esse videre-tur,

tur, in custodia haberet. Prorex eum per prouinciæ præsidem captum Neapoli honesto carcere seruauit. Interea Iulius M. Antonio Ascanij filio, qui tum à clade Strotiana Bracchianum ad vxorem matremque redire constituerat, scripsit, vt expeditis itineribus Marinum contenderet, quo iam Iulianus Cæsarinus pontificis iussu profectus, Columnensium oppida in deditionem acceperat. Audita verò Ascanij captiuitate, pontifex & prorex Cæsaris iussu M. Antonium vtrique ditioni, quæ in Latio & regno Neapolitano est, summa cùm potestate præfecerunt, donec patris quæstio habita esset, quo haud ita multo post Neapoli mortuo, M. Antonius filius paterna castella hereditario iure rite possedit. Bello priore Senensi transacto, posterius longè maius exarsit, cùm vrbis seruitute finitum. Cosmus Medices Florentiæ dux, qui occultis cùm Rege Gallo conuentionibus priore bello, medius & spectator fuerat, ægrè passus Iluam suæ ditionis insulam à classe Turcica, & Gallica petitam, ab amicitia Henrici Frãcorum Regis desciuit. Hinc occulta odia & simultates exortæ. Rex qui iam Cæsarianorum conatus, in Etruria feliciter represserat, eidem duci subiratus, ab exulibus Florentinis stimulatus, & quo Cardinalem Estensem Senarum vrbe submoueret, magnis coactis specie tuendæ Senæ copijs, earumque Petro Strotio Florentino exuli, Cosmi Florentinorum ducis hoste acerrimo, Imperatore creato, ducis imperio insidiari videbantur. Dux ea re vehementer commotus, Cæsarem ad arma sollicitauit, belli se ocium professus. Cæsar quod è re sua esset, duci annuit. Coniunctis auxilijs Ioannes Iacobatus Medices Meleniani Marchio, militari gloria præstans, belli imperator lectus. Is propugnaculo pro Senarum porta Camollia à Senensibus neglecto; de improuiso initio anni M DLIII. capto aperto bello initiũ fecit: quo in magnã partẽ protracto victoria demũ penes Cęsarem & ducẽ fuit. Eo bello Senensis ager ferro, flammaq; vastatus, cuncta prędis, direptionibus, rapinis, & cædibus repleta, rustici ferè omnes interfecti, & nobilissimum territorium ad solitudinẽ penè redactum est. Nouissimè IIII. Nonas Augusti, cum vtrique exercitus congressi essent, Petrus Strotius, prælio à Marchione victus, & aliquot vulneribus acceptis elapsus, Senensium res omninò labefactauit. Insigni victoria parta, hostium signa, captiui plurimi, & præda ingens Florentiam abacta. Multa de Senensibus oppida, in his Lucinianum conmeatu refertissimum capta. Victi quum se intra Senarum mœnia recepissent, diuturna obsidionẽ à Marchione pressi, tandem fame coacti, quibusdam conditionibus in Cæsaris potestatẽ venerunt XI. Kalend. Maij, anni sequentis. Senensium multi & nobilissimi quique Cæsaris imperium recusantes, apud montẽ Ilcinum loci situ & natura inexpugnabilem Reip. suæ corpus sub Francorum Regis præsidio constituerunt. Hoc bello Iulium III. Florentinorum duci Cosmo adiumento fuisse, Senenses lamentabantur, affirmantes, eum aduectis ex Piceno, Vmbria, Etruria commeatibus, pecuniâ quoque subleuasse. Quod ipsi ægrè passi, seruitutis suæ culpam magna ex parte in pontificem non dissimulanter conferebant, quòd nequaquam, tanquàm communis pastor eius vrbis res curasset, in qua mater nata, ipse educatus, & perpetua humanitate cultus fuisset. Et Iulius Duci gratiam referre videbatur, quod pontificatus sui initio, oppidum Etruriæ montis S. Sabini marchionatus titulo, fratri Balduino liberaliter donasset. Qui etiam bello finito, filiam in matrimonium Fabiano Montio Balduini filio, quę posteà Alfonso Ferrarię duci nupsit, despondit. Quibus de rebus, cùm posteà Paulus IIII. dubitaret, vt iure posset à duce pecuniam tanquàm Ecclesiæ debitam repetere, Ioannem Franciscum Lotinum, consiliorum illius belli conscium, dum esset in mole Hadriani detentus, iudiciali ritu interrogari voluit, & tandẽ reperit, nullas neq; pecunias, neque commeatus Iulium Duci subministrasse, qui

quietis auidus,& priore bello afflictus,se medium perpetuo gesserat, quin etiam pa-
cis præ se studium ferens,neglecto bello finitimo,cui mederi non poterat, & externa
quæque parum curans,fruendo potiùs, quàm regendo pontificatui incumbebat, to-
tusque erat in extruenda elegantissima ad voluptarios secessus, paulo suprà portam
Flaminiam,Villa Iulia,cuius insanire studio videbatur,in qua septuagenarius ferè se-
nex per totum pontificatum conuiuijs potiùs,quàm publicæ procuratori, & grauissi-
marum rerum negocijs,cum magno vrbis Christianorumque omnium incommodo,
vacabat.Cæterùm anno M D L III.Eduardo VI.Anglorum rege mortuo, Maria pe-
stantissima fœmina, Henrici VIII. & Catharinæ Arragoniæ Cæsaris Caroli V. ma-
terteræ filia,regnum non sine manifesto diuinitatis auxilio suscepit Tum Iulius pon-
tifex Reginaldum Polum Cardinalem Anglicum,virum in eo regno primarium, qui
tunc in Monasterio Maguerano superlatum Benacum agebat, Legatum in Britan-
niam insulam summa cum potestate creauit,vt qua ratione posset, eam ad Catholicæ
fidei vnitatem reuocaret. Polus non antè Italia excedere constituit,quàm Anglici re-
gni conditio ei explorata esset, quod ob superiora schismata, maximis turbulentijs
plenum esse existimabat. Iulius de ea re Cardinalem Dandinum apud Cæsarem in
Belgio Legatum monuit:Qui Io.Franciscum Commendonum Venetum, pontificis
cubicularium, ministrum impigrum,& acri virum ingenij, ad se à pontifice missum,
statim in Insulam traijcere iussit,eius statum, & opportuna quæque exploraturus. Is
Londinum accedens,& quæ ei inuenta fuere contemplatus est,& ita egit, vt Reginæ
sæpè fuerit allocutus. A qua syngraphan accepit, qua obedientiam apostolicæ sedi
pollicebatur,& schismatis absolutionem pro regno petebat: idque tum ob magnos
tumultus,qui tota Anglia excitati erant clàm, donec ijs sedatis eadem publicè per om-
torem præstare posset. Commendonus cùm ijs mandatis Romam rediens, cuncta
pontifici secreto in consistorio aperuit. Rebus ita constitutis, Polus Legatus in An-
gliam,ad expiandum lustrandumque regnum, & catholicos ritus restituendos, iam
securus accessit, honorificè à Regina & tota Insula susceptus. Maria verò quum effet
Catholicę religionis,& verę pietatis cultrix studiosissima, eodem Legato auctore an-
tiquum & certum Dei cultum, vigesimo antè anno ab Henrico patre dissipatum, An-
glis restituit:profanum titulum quo Rex Henricus abusus fuerat Anglicanæ ecclesiæ
supremi capitis,sustulit. Oratores suos Romam reliquorum Christianorum princi-
pum more,ad pontificis venerationem & obedientiam præstandam misit, veniam &
peccatorum condonationem precantes,quod vnum est Romani pontificis auctorita-
tem susciptentis,indubitatum argumentum:Episcopos quoque Catholicos hæreticis
pulsis constituit,quas ob lætissimas & inexpectatas res,Romæ supplicationes publi-
habitæ,& Deo grates sacris à pontifice mysterijs celebratis,persolutę. Quo etiam anno
Philippus Caroli V. Augusti filius, eadem Maria in matrimonium accepta, regno
vtriusque Siciliæ,quæ vocant,Mediolanensem principatum, & Belgium cum aliquot
alijs prouincijs à patre Rex appellatus,per manus accepit. Qui vt Catholico princi-
pi par erat,primo quoque tempore legatum Romã ad Pontificem misit Piscariæ Mar-
chionem, qui regum veterum more Neapolitani regni, quod Romanę Ecclesiæ be-
neficiarium est,iure iurando dato regis nomine legitimam possessionem obtineret.
Quæ ei in publico consistorio benignè à Pontifice concessa fuit. Quum verò Iulius
ingrauescente ætate,haud satis prospera vteretur valetudine, podagra enim &
culorum doloribus laborabat,initio anni MDLV.mense Februario leui (vt videbo-
tur)morbo decubuit,concepto ex cõmutata vitæ ratione. Ad arcendos namque poda-
græ intolerabiles cruciatus, quum imprudẽti medicorũ consilio nouis se in victu præ-
ceptis

ceptis munijsset, incidit in febrem, quæ initio neglecta, paulatimque aucta, eum tandem intra paucos dies decimo Kalend. Aprilis, hora inter decimam, nonam & vigesimam, Romæ in Vaticanis ædibus extinxit, ætatis anno septimo, ac sexagesimo suprà mensem v i. & diem xiiii. Sunt qui constanter affirment, Iulium sibi ipsi hac ratione mortem intulisse. Balduinus pontificis frater pro se & filio Fabiano, cui filiam Florentiæ ducis despondi procurarat, Camertio oppido potiundi desiderio ardenti æstuabat, fratremque pontificem sæpius interpellatus, eò adegerat, vt ei promiserit, se de eare in consistorio quamprimùm relaturum. Quum verò pontifex omnes ferè patres suæ sententiæ aduersaturos intellexisset, rem procrastinando differebat, & ne consistoria à fratre importuno habere cogeretur, languorem finxit, vtq; rei fidem magis faceret, solitis cibis abstinere, eosque parcius ac insolidos ægroto scilicet aptos sumere cœpit. Ex ea vitæ ratione, ludibrio commutata, morbum serio contraxit, qui eum iam senem breuissime absumpsit. Cadauer canonicorum sancti Petri humeris de more tenui pompa in Basilica Vaticana delatum, triduoq; populo expositum, Lateritio monumento, ponè aram diui Andreæ conditum est. Vacauit tum sedes dies xvij. Fuit Iulius statura procerus, facie subagresti, prolixa barba, naso grādiore, ore paululū contracto, acri oculorū obtutu, vt facilis in excādescendo, sic ira statim deposita mitissimus. Existimatus & liberalis, delectabatur rusticis, & crassioribus cibis, cepis præsertim, quę prægrandes Caieta ei aduehebantur, assiduè conuiuabatur: quòd si vitæ quàm priuatus egit institutū, pontificatum quoq; adeptus constanter seruauisset, multa quæ eo tēpore deprauata erant, in meliorem haud dubiè formam essent restituta. Qui namque occupationibus totus intentus Cardinalis veluti furtim, voluptates sequebatur, Pontifex factus votorū iam omnium compos, abdicata reru cura, hilaritati & genio suo nimium indulsit, vsq; adeo homines premij spe potius ad virtutem amplectendā, quàm ipsamet virtutis pulchritudine accenduntur. Vnū postremo etiā ei crimen datum est, quod tantę potestatis oblitus, omnium maximi muneris dignitatem, parū animaduertens, leuibus & inanibus verbis, suam aliquando maiestatem, non sine audientium rubore aut risu minueret.

MARCELLVS II. PAPA.

MArcellus Pontifex, non obscuris parentibus in agro Piceno, oppido Montis Fani, pridie Nonas Maij, anno salutis MDI. nascitur. Quo tempore pater ipsius Ricardus eius prouinciæ quæsturam magna cùm laude gerebat. Quo munere Pontifici & prouincialibus gratus, nouem annis sub Alexandro v i. functus est. Extāt eiusdem pontificis & Augustini Barbadici Venetiarum principis litteræ plumbo signatę ad hunc ipsum Ricardum. Illius quidem sic: Dilecto filio Thesaurario prouinciæ nostræ Marchiæ Anconitanę, Alexander Papa vi. Huius verò ita: Augustinus Barbadico Dei gratia Dux Venetiarum &c. Magnifico D. Ricardo Ceruino Marchiæ Anconæ Apostolico Thesaurario salutem, & syncerę deuotionis affectum. Vtrasq; ipse vidi. Is ipse Ricardus fuit genere Etruscus gente Ceruina, apud suos honorata, Politiano oppido ditionis antea Senensis, tū Florentinæ honestis parentib. ortus. Matrem habuit Marcellus Cassandram Benciam, sanctissimam fœminam: Fratres vero duos eodem patre, at ex nouerca genitos, Alexandrum & Romulum. Hic vir præstantis ingenij, triennio ante eius pontificatum magno fratrum mœrore decessit: Ille quinquennio post è vita migrauit, quatuor filios superstites relinquēs, quorum Herennius egregiæ indolis iuuenis, patrui virtutem referens, à supplicibus libellis re- 226. Pōt.

ferendis pontifici præstò est. Cæterùm Marcellus à prima ætate liberalibus disciplinis patris studio educatus, postquàm adoleuit, Senis, vbi bonarum artium studia maximè florebant, aliquandiu commoratus, atque in Academicorum sodalitatem cooptatus, omnium fauorem sibi facilè conciliauit. Ea ré breui factum est, vt ab æqualibus vt frater, à maioribus vt filius & alumnus diligeretur. Tanta autem fuit & modestia, & continentia, vt cùm quid non serio, sed per iocum inter amicos paulo liberius forte ageretur aut diceretur, aduentu Marcelli omnes illico conticescerent. Nutura porrò graui & seuera, sic illustre ingenium & industriam adiunxit, vt iam inde à primis ipsius annis facilè quis futurum diuinaret, eum ad summam honoris atque imperij dignitatē esse venturum. Certè pater ipsius Ricardus Astrologiæ peritissimus (quanquam iudiciariam auersaretur) Marcellum filium maximum in Dei Ecclesia virtutum euasurum esse pro certo sibi persuaserat. Qui animaduerso stellarum cursu, quum erat quum puer nasceretur, ex eorum coniunctione summam ecclesiasticam dignitatem filio prædixisse fertur, cui quidem persuasioni posteà Marcellus indulgens, quum post multos annos à ciuibus suis ad nuptias incitaretur, constanter recusauit, per iocum nolle se, dictitans longè clariorem status conditionem, quàm sibi astra portendebant matrimonio veluti vinculis impedire. Postquàm Senis discessit, vbi honesto otio, ac litteris aliquandiu operam dederat, Romam primùm in comitatu legatorum Florentinæ reipublicæ, qui Clementem VII. ciuem suum pontificem maximum recens creatum, Christianorum omnium more veneraturi adibant, profectus, pontifici innotuit, quo cùm Ricardus pater in priuata vita amicitiam habuerat, eleganter patris nomine arcana quædam ad rectam astrologiæ cognitionem communicauit. Pontifex Marcello iniunxit, vt ad patrē reuersus eum suo nomine ad Tabularū Astronomicarum, quæ anni rectam cursus rationem respicerent, perfectionem sollicitaret. Eam rem pontificis iussu Ricardus confectam, Macello Romam redire iusso pontifici misit. Cuius suasu Marcellus infelicis episcopi ··· Datarij contubernio aliquandiu permansit. Lachrymabili vrbis casu in patriam profectus, rebus compositis Romam redijt, vbi scriptor apostolicus factus; Alexandrum Farnesium Cardinalē, qui patrem eius Ricardum bellis domo profugum castriq; subsistentem, & Canini frequentem se adeuntem, ob Astrologiæ artis peritiam, magno in pretio habuerat, assiduus colere cœpit. Quo tempore in Angeli Colotij, Constantini Lascaris, & aliorum eius ætatis litteratorum amicitiam insinuatus, virtutis causſa non mediocri in honore habitus est. Tunc verò nobili perquirendorum veterum codicum studio primùm vacare cœpit, cui posteà etiam Cardinalis tantùm incubuit, vt refertissimam optimorum voluminum bibliothecam confecerit. Patris morte in patriam redire coactus, curam familiari vacauit, sorores honestis matrimonijs nuptui tradidit. Clemente VII. mortuo, quum Alexander Farnesius Pauli tertij nomine pontificatum obtinuisset, Romam quarto in Roberti Pucij antiqui amici, qui postea Cardinalis & ipse fuit, comitatu redijt, à pontifice benignè susceptus. Qui cùm pontificatus initio Alexandrum Farnesium nepotem in diaconorum Cardinalium numerum allegisset, & viris vndique conquisitis, quorum mores anteacta vita probasset, quosque puero coalescenti & adhuc tenero quasi vitæ specimen quoddam cōspiciendos proponeret, quo ijs quasi sepratis strictis lubrica ætas illa contineretur, inter alios etiam Marcellum adlegit, cuius opera in epistolis scribendis vteretur: Erat enim Paulus Pontifex ingeniorum æstimator primus. Quod munus maxima cum integritatis, prudentiæ, & dexteritatis opinione gessit, vt omnibus, qui Reipublicę administrandę cæteris aptiores videbantur, vnus ipse omnium iudicio præstare putaretur. Quare quum Alexander Cardinalis in pa-

tria

tem reipublicæ à prudentissimo se ne esset assumptus, ne in tam tenera ætate statim maximorum negotiorum mole obrueretur, Marcellum, qui in consilijs, & curis adolescenti assiduus esset, præstò esse voluit, erat enim rebus gerendis gratis, prudens, & in ijsdem conficiendis expeditus. Quem tum etiam indies magis magisque gratia sua, & fauore crescentem, pontifex protonotariorum numero adscripsit, & eum ad Cæsarem vxoris obitum mœstum in Hispaniam consolandi gratia, cum amplissimo adolescente Farnesio ire iussit. At non longe post, quo maiore apud nepotem sedis Apostolicæ iam negocijs præpositum, & in Galliam de maximis grauissimarum rerum negocijs Legatum, cum dignitate esset, Neocastrensem designault episcopum: Nullum enim iam negotium, nulla legatio, Marcelli consilio & viribus, non digna videbatur. Firmalis Farnesius Legationis munere fungeretur, eidem Marcellus, qui pontificis nuntius esset, comes est datus. Vbi à pontifice frequenti Senatu, summo cum verborum honore commendatus, absens in Belgis XIIII. Kalendas Ianuarij anno salutis MDXXXIX. Cardinalis presbyter tituli Sanctæ Crucis in Hierusalem renuntiatur: & quum Reipublicæ caussa Alexandrum Cardinalem, non ita multo post Romam reuerti opus esset, Pontifice de more in senatu referente, summo patrum consensu placuit, vt is apud Cæsarem legati munus pro Farnesio obiret. Romam demum reuersus, Regiensem Episcopatum obtinuit. Paulum III. prudentia, & dexteritate sua adeo sibi deuinxit, vt grauiora & maioris molis negotia Pontifex sine eius consilio nũquàm transiret, ratus non alium quenquam, cui crederet, magis toto in senatu habere se posse. Tridenti generali patrum consilio indicto, quum more maiorum Apostolicæ sedis Legati eò mittendi essent, ipse potissimum delectus est, cum collegis Ioanne Maria de Monte Episcopo Prœnestino, & Reginaldo Polo diacono Cardinale S. Mariæ in Cosmedin, qui summi pontificis nomine Concilio præessent. In qua synodo Marcelli maximè virtus & eximia in pontificia potestate, & auctoritate tuenda libertas enituit. Nã quum Carolus V. Imperator priuatorum commodorum (vt fama erat) caussa Tridentini Concilij translationem, quàm ex pontificis auctoritate legati adornabant, ægrè ferret, Marcellusque in ea re ab eo dissensisset, quod Cæsaris voluntatem Romanæ sedis dignitati aduersari videret, à Cæsaris ministris interpellatus, neque minis, neque precibus à sententia demoueri potuit: ea re Cæsari inuisus, quum grauiora eius verba sibi relata audiuisset, Cæsarem quidem in corpus sæuire, in animam verò suam nihil ei iuris esse, respondit. Cęterùm eius facta Dei iudicio reseruari, qui vnicuique iuxta merita sua esset tributurus. Tridentini verò Concilij Bononiæ translationi operam suam præstitit, mansitque aliquandiu Bononiæ in ea synodo, vbi Reipublicæ Christianæ administrationi deditus, ab omnibus quasi aliquando Pontifex maximus futurus obseruabatur. Inde suspenso Concilio Romam quum reuerti constituisset, Ioannes Maria Cardinalis de monte alter Concilij Legatus, cum rogauit, vt à Pontifice ad vitæ suæ sustentationem Bononiensem Legationem sibi impetraret. Id Marcellus annuit. In via pontificis diploma suscepit, qua eum insciũm eadem legatione honestatum, vt Bononiam rediret, monebat. Sed Martellus amici memor, recta Romam contendit, tantumque apud pontificem nonnihil reluctantem effecit, vt legatio ipsa ab se ad Cardinalem Montanum translata fuerit. Defuncto Paulo III. quum in eius locum ijsdem Cardinalis Iulius III. vocatus, quo cum arctissimæ amicitiæ nexu coniunctus erat, pontifex factus esset, absens (conclaue enim aduersa valetudine conflictatus exierat) primum per nuntium ei gratulatus est, mox viribus parumper recuperatis, cum vrbe egredi ad salubriora loca medicorum consilio statuisset, se sellę impositũ ad

Pontificem deferri curauit. Quo cùm longum sermonem instituens, eum tot colloquiorum, quæ de communi Ecclesiæ vtilitate Tridenti & Bononiæ, quum vterq; eadem Concilij legatione fungeretur, habuisset, admonuit, vt quum ipsum Deus Optimus Maximus vicarium suum delegisset, modò in potestate sua esse cognosceret, pia illa desideria exequi posse, enixeque eum rogauit, vt nulla neque propinquorum, neq; aliarum personarum ratione habita, se à sanctis institutis permiteret dejci, summi sacerdotij & apparentis felicitatis honor breui transigi: mucietam, pileum, solea purpureas, stolam lineam, tunicam sericem, breui consumi, quæ haud ita multo post cùm corpore ipso vermium domicilium futura essent: benefactorum verò præmium æternæ vitæ præmium, quàm diuturnam memoriam in benedictione hominum transmitti. His & similibus affectuosè dictis pontifici lachrymas excussit. Eum deinde sæpè vetustæ inter eos amicitiæ iure, & officij sui memor, vbi occasio sese obtulit, modestè admonuit. Qui demum cùm fratris, & amicorum importunis precibus peteretur, vt fratrem ipsum Balduinum Camertium ducem crearet, eosque populos ab ecclesiastica ditione exemptos, in principatus formam redigeret, ipse verò se id facturum initio constanter recusaret, Marcellus eius constantiam laudare, optimi propositi firmam & immutabilem sententiam, summo verborum honore extollere, & vt in ea opinione perseueraret monere. Veritus verò, ne pontifex exiguiami propinquorum suggestionibus tandem succumberet, eidem petenti consilium dedit, quò lege caueret, vt nullus pontifex bona Ecclesiæ Romanæ stabilia alienare posset, in quàm legem ipse, futuri pontifices, Cardinales quotquot in posterum essent iurarent. Donationem verò necessario factam, non antè validam censeri, quàm plurium aut trium subsequentium pontificum auctoritas accessisset: atque hac ratione omnes suorum impetus retundere posse docuit, si ea peterent, quorum tradendorum potestate eum exutum esse cognoscerent. Postremo cùm Iulius III. propinquorum importunis precibus, quæ de Carpino agitauerat, exequi constituisset ac Cardinale quodam internuntio, eidem valetudinario, & postridie Vrbe exituro insinuasset, Marcellus rem verbis quantum potuit acribus, & validis rationibus dissuasit. Cuncta vero alijs aliquot patribus, ne rei ignari de improuiso in consistorio prænuntiatur, insinuauit, & quum ipse ex vrbe ob infirmitatem discessurus esset, eos monuit, ne pontifici de ea re referenti assentirent, quàm ipse tantoperè dissuasisset. Vrbe excessit Eugubium in Vmbria, cuius ciuitatis episcopatum gerebat, deinde ad Montem Fanum oppidum aeris salubritate conspicuum profectus est. Cæterùm Iulio breui vita functo ex eo oppido Romam ad ipsa comitia, quibus pontifex creatus est, venit, quo primùm in lucem editus fuisset. In via Perusiæ, in monasterio Manachorum Cassinatium S. Petri pernoctauit. Quem honoris ergo vrbis prætor Michaël Turrianus Episcopus Cenetensis, vir probitate insignis conueniens, ab eo in familiari de noui pontificis comitijs sermone inter multa, eiusmodi verba, se audisse narrauit: Fierine tunc posse, vt nostris diebus is pontifex maximus Dei benignitate afflictæ Ecclesiæ concederetur, qui veteres illos sanctos pontifices martyrij, doctrinæ, & sanctitatis gloria illustres imitaretur, ea ex officio suo agens, quæ Christi in terris vicario conuenirent. Multa in eam sententiam verba addens, quæ eius benè affectum animũ aperirent. Conclaui instituto non diu patres de nouo pontifice deligendo cunctati, sed omnium qui tum nouẽ supra ginta in Vaticanũ comitium conuenerunt, votis Ranutio Farnesio S. Angeli, & Guidone Ascanio Sfortia Camerario Cardinalibus maximè suffragantibus, decimooctauo vacatis sedis die, v. Idus Aprilis anno salutis MDLV. Pontifex Maximus renũciatus est. postridie episcop⁹ in palatij sacello ab Ostiẽsi põtifice, is fuit Cardinalis Neapolitanus, posteà

posteà ei in pontificatu successor) prisco ritu inauguratus, eodem die in Basilica Vaticana sine solenni põpa ac cęremonia, quum festa paschalia instarent, seruato veteri nomine, summæ eius dignitatis sacra thiara à Cardinali Pisano Diaconorum primo redimitus, insignia me etiam propè astante, & cuncta accuratè contemplante accepit, magna omnium expectatione, maiore spe: pręfulgebat enim sanctitate, moribus & doctrina; sic vt ipsius vita omnium censura haberi posset. Inito pontificatu quum à Cadinalibus rogaretur, vt prisco instituto ei diplomati subscriberet, quo iuramento obligaretur, certum tantum numerum Cardinalium esse creaturum. Id facere recusauit, affirmans se id opere prestiturum, verbis nolle. Cardinalem Mantuanum, qui ei in sacris assistebat longo sermone de pontificatus onere alloquens, inter cætera ei aliquando dixit: Se procul dubio scire, optimum esse pauca dicere, multa verò prestare: ipsum autem ea ratione multa polliceri, vt ijs verbis fidem suã obligaret, quod si aliquando malidæmonis impulsu ab rectè cœptis desisteret, secũ ipse posteà ita cogitaret & diceret: Quã iustè de me vti hypocrita Cardinalis Mantuanus conqueri potest, & põtificatu indignum iudicare, postquàm apertè cognouit verba, & actiones meas præteritas adumbratas, fuco, & fallacijs plenas, nec ex bona radice ortas fuisse? Statim verò oratores Cęsaris & Gallorum regis ad se accitos grauissima oratione monuit, vt de ijs quæ ipse eorum regibus scripserat, & ipsi eosdem certiores facerent, vt in pace ineunda consentirent, quòd si recusarent, præter nuntios & legatos, ipse quoque ad eos hortandos profecturus esset. Quum verò orator Regis Hispaniarum veniam pro quodã nobilissimo Romanorum homicidij peteret, respondit, Se pontificatum ab homicidij absolutione auspicare nolle: omnibus verò tribunalibus, quædam quę inuiolata ad rectam iuris administrationem obseruarent scripto mandauit. Audiendis ijs, qui negotiorum caussa aderant, totius incubuit. Sed & Rotæ auditores se salutatum de more venientes, in posterum domi se continere, & parùm necessario salutandi officio omisso muneri suo studiosè vacare iussit. Neminem propinquorum Romã venire voluit, ne fratrem quidem: quodque his, & temporibus, & moribus nouum est: duos paruulos Alexandri fratris filios Ricardum, & Herennium, quos ipse in vrbe educabat, à nemine salutari, rarò etiã in publicum prodire, præterquàm ad sacra passus est: eos verò sericeis vestibus indutos modestiæ admonendos curauit, nec breui eo tempore quo pontifex fuit, illos vnquàm vidit: Interpellatus an in palatium ex priuatis ædibus introducendi essent, respondit: Quid illis cũ palatio, eorũ fortè id patrimonium ne esse censetis? Tria quæ obtinebat sacerdotia, Crispo, & Saraceno Cardinalibus, ac Ioanni Frãciseo Lotino Volaterrano donauit. Cardinali Tridentino legationem Bononiensem, quam sedulò petierat, non concessit, ne magis Cæsarianis, quàm Gallis fauere videretur, inter quos tanquàm communis pater medium se gerere, & pacem, qua tandem ratione posset, componere constituerat; cùm Tridentinus inter Cæsaris partes princeps haberetur, ei tamen ipsius legationis loco, aliquot Cardinalium Mantuani præsertim consilio, & impulsu, decem aureorum millia largitus est, quo eius labores, & expensas in Concilio Tridentino factas, aliqua ex parte subleuaret. Decreuerat enim legationes omnes biennales tantùm esse. Quo temporis spatio Bononiensis legatio eam pecuniæ summam reddere sciebat. Multa & magna ad Apostolicæ sedis decus penè obscuratum, instaurandum meditatum fuisse, ferebatur ab ijs, qui quum adhuc Cardinalis esset, mentem eius explorabant, arcanorum omnium participes. Inter quæ illud præcipuum, quod fratris, liberisque suis tantùm elargiri, quantum singuli è nobiltate homines in redditibus haberent, decreuerat, nec vltrà priuatorum ciuium conditionem se efferre passurus erat, non ad principatum & dignitates euehi, ne assem quidem

dem de fructibus Ecclesiæ, nisi de libera omnium Cardinalium sententia, eos auferre permissuros. Id maximè percupere videbatur, vt eos Venetus senatus in Patriciorum numerum adscriberet, summum id honoris genus, quo eos honestaret, esse reputans: omnem ecclesiasticam iurisdictionem, viris profanis, & nullis sacris initiatis demandare cogitauerat. Illud subinde sæpè in ore habebat, sanctitati ecclesiasticæ turpissimum esse, eos qui Sacerdotijs ad curam animarum spectantibus præfecti essent, à suis gregibus pascendis abesse, neque se eos Romæ, aut vsquàm versari, nisi Sacerdotijs abdicatis, bonisque pastoribus commissis, permissurum. Decreuerat item, electis ex aulico ministerio omnibus indignis se neminem in Palatinis, nisi qui frugi, & honestis moribus esset, cuiusque opera foret necessaria, esse passurum. Luxum enim omnium malorum causam esse, & ipsum pessimum esse dicebat. Quare etiam profusas superiorum pontificum Sportulas, in modicam quandam pecuniarum summam iam vix pontificatum adeptus contraxerat. Collegium Cardinalium supra omnia exornare constituerat, neque quenquam prætereà in eorum numerum lege veteri repetita, sine omnium consensu legere. quæsitis quoque in eorum lectionibus summorum virorum testimonijs. Quanquàm autem illud in ore habuerit, se vectigalia, aque onera publica, per superiores principes imposita, vel aboliturum, vel ad modestam quandam rationem redacturum, initio tamen pontificatus ærario exhausto, & magno ære alieno insuper contracto, coactus est præter animi sui sententiam propositum mutare, & subsidium illud triennali trecentorum millium aureorum à Paulo tertio indictum continuare, quod tempus præscriptum exactum esset, quo in maximis Romanæ Ecclesiæ necessitatibus subleuari posset. Sedis enim Apostolicæ stabiles redditus sunt CL. millia aureorum, ex hoc subsidio reliqui, & triginta millia quæ censibus hauriuntur. Priori pecuniarum indictioni quartam partem reddituum congregationum regularium, ac vigesimam Hebræorum adiunxit. Quod vectigal Cardinalium pauperum sustentationi addicere decreuerat. Eius præcipua cura erat, æs alienum Ecclesiæ soluere. Quo perfecto, quæ de vectigalibus minuendis, vel sollendis constituerat, ocyssimè exequi. Id vt faciliùs faceret, se neque bellaturum, neque insanis substructionibus vacaturum, aut propinquis suis principatus emparum, publicè professus est. Qua parsimonia illud sibi certò persuadebat, breui Ecclesiam Romanam ære alieno liberaturum. Quum aliquando eius mensæ cochlear, & alia instrumenta aurea apposita essent, argentea sufficere dixit: clibanum progen. eo æreum voluit, & ex ijs pecunias vsibus Apostolicæ sedis conflari iussit. Ferunt ipsum in animo habuisse, Parmæ statum mutare, Camerinoq; Farnesijs reddito eam vrbem tum nutantem Ecclesiæ reddere. Senarum libertatem maximè desiderabat. Rebus compositis viros militares, ac prorsus omnem militiam à se abigere, & in Ecclesiasticæ ditionis finitibus procul ab vrbe ad ipsos tuendos fines constituere voluisse fama est: eundemque aliquando cogitâsse, de ipsis etiam Germanis corporis custodibus exauctorandis, illud sæpè repetens, multos principes salutari signo crucis potiùs quàm armis aduersus hostes defensos: Pontificem verò Maximum, qui pro Christo vniuersam Ecclesiam gubernaret, scutis aut gladijs indigere. Vnde satius esse, ipsum ab impijs, & sceleratis, si casus ita tuliſſet occidi, quàm Reipublicæ Christianæ tàm indecorum præbere exemplum. Religionis Christianæ dissidijs, & his quæ nunc vigent hæresibus valdè angebatur, & proculdubiò, si vixisset omnem operam suam & studium in eo collocâsset, vt sublato schismate omnes ad concordiam redigeret, vel generali Concilio, quod semper expetiuit, vel alia quauis ratione. Sanctissimam hanc eius mentem, ego non alijs referentibus, sed ex familiaribus sermonibus inter

inter nos habitis, dum Cardinalis esset, optimè noui, me enim multum dilexisse visus est. Amicitias nanque, quas iam inde ab vsque adolescentia coluit, constanter vsque ad ipsum pontificatum maximum retinuit, multis nihil minùs cogitantibus vltrò etiam accitis. Doctos quoque, & graues viros dilexit imprimis, eorumque familiaritate iucundissimè vtebatur, quos consilio, opera & facultatibus aliquando subleuauit: in his Guilielmum Sirletum, incredibili doctrina & pietate virum, quem modò solius virtutis ergo Cardinalem videmus, quem multis annis domi suæ humanissimè aluit: Cibi, ac vini parcissimus fuit, eaque simplicitate, qua priuatus quum esset, edebat, habebatque siue publicè, siue priuatim conuiuaretur, Anagnostem in mensa, qui sacros libros, aut sanctorum patrum scripta legeret. Post longum in prandio silentium recordatus aliquando ea Hadriani quarti Papæ verba: Romano pontifice nemo est miserabilior, conditione eius nulla miserior, Totius enim vitæ lætitia, & fœlicitas amaritudo est, Cathedra Romani pontificis est spinosa, iter vndique confertum aculeis, pondus tantæ molis, vt robustissimos premat & confringat humeros: manu mensam percutiens, dixit: Non video, quomodo, qui locum hunc altissimum tenent, saluari possint. Valetudine fuit non satis prospera, honesto corporis cultu, facie decorus, ore venerabilis, statura procerus, corpore gracili, capillo subrufo, supercilijs disparibus, atque altero paulò eminentiore. Fuit modestus, quietus, temperatus, pro censu liberalis, eleëmosynis largus, in incessu & motu grauis, & quanquàm rarus in risu, tamen quandoque facetus, & vt vno verbo multa complectar, in quo magnum sanctitatis specimen, in tam corrupto sæculo maximè relucebat, qui nobis non suo vllo damno, sed nostro maximè tàm citò fuerit ereptus, maiore profectò nostra, & Reipub. Christianæ iactura, quàm vllo suo detrimento. fuisset enim si quisquam alius Christianæ reipub. necessarius pontifex, miseris hisce & calamitosissimis temporibus. Quum satis (vt dixi) firmis non esset viribus, & propterea anno superiori diù etiam febre laborâsset, corpore quoque tam comitiorum incommodis, modis, quàm obeundis publicis muneribus, quæ vetere Christiani populi instituto, annuis Dominici cruciatus, & Resurrectionis diebus per maximum pontificem fieri consueuerunt, fatigato, duodecimo pontificatus die grauius è pituita, & non leui febre decubuit. Postridie sanguine emisso, febris quidem remissior fuit, verùm corporis vires imminutæ: visus tamen est per aliquot dies conualescere, quibus diebus semper aliquid per familiares egit. IIII. Kalend. Maij, quum melius se habere videretur, Vrbinatum III. Kalend Ferrarienſium Ducem: item Camerarium, Guisium, Farnesium, & Estensem Cardinalem audiuit. De Farnesio dixit se operam daturum, vt intelligeret familię suæ beneficio Paulum III. in se reuixisse. Nocte sequenti haud multùm quieuit. Pridie Kalend. hora duodecima apoplexi correptus, omnes paulatim sensus amisit, & hora septima noctis sequentis, quæ Kalend. Maij præcedit, secundo & vigesimo pontificatus die, vitæ anno quinto & quinquagesimo minùs sex diebus, maximo sui apud omnes bonos desiderio relicto, rebus humanis exemptus est, insigni hominum concursu, communem iacturam dolentium ad Vaticanum facto. Cadauer publico funere elatum, tenui pompa canonicorum humeris, in Vaticanam Basilicam delatum, marmoreo conditum est monumento. Vacauit tum sedes dies XXII. De eo verè Virgilianum illud carmen dici potest:

Ostendent terris hunc tantum fata, neque vltrà
Esse sinent.

PAV.

PAVLVS IIII. PAPA.

Pont 2:7 PAVLO IIII. Pontifici maximo patria Neapolis Campaniæ fuit, quarum Romanorum pontificum natalibus anteà celebris. Maiores ex Germania clarissimo sanguine ortos, Pisis primùm, deinde Neapoli consedisse fama est. Pauli auus Diomedes Carafa Matalunæ comes magna apud regem Neapolitanum Ferdinandum Arragonium Seniorem auctoritate fuit. Pater verò Ioannes Antonius, inter Neapolitanos proceres insignis, ab vxore Victoria Camponesca Petri Lalli filia, in quam primaria Aquilanorum familia defecit, dotis nomine Montorij in Marrucinis Toparchiam ad xviij. ab Aquila vrbe lapidem mare versus itam, comitatus titulo habuit: ex qua duos mares, plures verò fœminas, quæ clarissimis viris in matrimonium datæ sunt, suscepit: harum vna religiosa virgo monasterij Virginum Neapoli mulier sancta existimata est. Ex maribus alter natu maior, fuit Ioannes Alfonsus Montorij comes: alter Paulus ipse, Ioannes Petrus ante pontificatū vocatus: qui in lucem editus est Hirpinis, vico cui nomen est Sancti Angeli de scala, prope furcas caudinas, septimo à Beneuento lapide, III. Kalend. Iulij, anno MCCCCLXXVI. A teneris annis ingenium ad bonas artes, sacræ ac religiosæ vitæ institutum, progressum præ se tulit. Ea re cum Prædicatorum monasterium, eius ordinis religionis professurus petisset, ægrè à parentibus imbecilliori ætate diffisis, vi inde abduci potuit, sed tandem eorum monitis cedens, ad studia quibus anteà vacauerat, denuò totus conuersus, ingenium exquisito literarum delectu gnauiter instruxit. Omnium porrò disciplinarum, & præsertim sacrarum literarum, linguarum item Latinæ, Græcæ, Hebraicæ accuratæ cognitioni maximam à primis annis vitæ integritatem adiunxit. Romam adolescens veniens, diu in contubernio Oliuerij Carafæ Cardinalis Neapolitani eiusdem propinqui, qui tum temporis amplissimi ordinis virtute, atque existimatione princeps & erat & omnium iudicio habebatur, vixit. Cuius opera, & commendatione à Iulio secundo primis Pontificatus mensibus episcopus Teatinus creatus. Neapolim haud ita multò pòst legatus est, vt Ferdinandum regem Catholicum ex Hispania eò venientem, Apostolicæ sedis nomine susciperet. Cuius regis tunc primùm gratiam promeruit. Aliquot annis pòst Apostolicæ sedis nuncius in Angliam ad colligendum Sancti Petri vectigal à Leone x. missus, triennio in ea insula mansit. Inde per Oceanum in Hispaniam ad aulam Ferdinandi Catholici Hispanarum regis se conferens, à prudentissimo rege, qui eius virtutem Neapoli cognouerat, ad consilia est admissus, & maximi Sacelli Regij sacerdotis, quem magnum Capellanum vocant, vicarius electus. Quo mortuo apud eius nepotem Carolum Hispaniarum Regem, & postea Imperatorem eadem munera aliquandiù sustinuit. Mansit in Hispania annos circiter octo, quo tempore linguam Hispanam perinde ac Italicam haud ei interceserat in Hispania consuetudo, Romam cum Marcello Gazele viro sanctitate illustri euocatus, inter eos patres relatus est, quorum opera, & consilio pontifex in ecclesiastica morum censura, & instaurandis Christianæ disciplinæ legibus, restringendam solutam sacerdotum vitam, sanctioremque gerendi summi pontificatus rationem, quas omninò cogitabat vteretur, apud quem tanta auctoritate, & gratia valuit, vt si diutiùs vixisset, cum proculdubio in amplissimorum patrum ordinem adsciturus fuisse videretur. Insequentibus posteà annis, Hadriano sexto defectis rebus è vita sublato, sedente Clemente septimo, quum eum Cæsar Carolus Quintus episcopatu Brundusino ornare voluisset, non tantùm recens oblatum

tum sacerdotium vetere longè opulentius recusauit, sed etiam quod iam obtinebat spontè pontifici dimisit, sibique sub monte Pincio longè ab hominum conspectu recto vitę instituto, modicis ędibus, neque ædificio, neque amœnitate conspicuis, domicilium elegit, & ab omni rerum humanarum cura penitùs se auertit. quo in loco sacris assiduè intentus literis, religiosè aliquot annos egit, nouamq; clericorum regularium congregationem instituit, paupertatis, castitatis, obedientiæ votis, ritu cęterorum religiosorum, ante aram maximam Basilicæ Vaticanæ, solenni cęremonia nuncupatis. Cuius pij instituti socij primi fuêre Caietanus Tineus nobilis Vicetinus, vir sanctus, Bonifacius Collensis Alexandrinus, Paulus Consiliarius Romanus. Eam vitę formam Clemens VII. approbauit. Vrbis direptione, qua multa à nefario milite passus est, commotus, Roma discedens, Veronę aliquandiù apud Ioannem Matthęum Gibertum Veronensem Episcopum, inter sui ordinis homines clarissimum, in remotos episcorum Nazarenis hortos secessit: deinde quietioris illius sanctiorisque vitæ desiderio rursum accensus, Venetias commigrauit, vbi longo tempore moratus, ibidem religiosorum, & morum sanctitate sibi commendatorum hominum maiore conuentu cocto, pio religiosi animi decreto, seueriorem vitam cum ijs professus est, & apud ędem sancti Nicolai Tolentinatis, non sine magna sanctitatis, & doctrinæ opinione aliquot annis egit, presbyterorum Teatinorum (ita ab episcopatu Teatino, quem obtinuerat) vocatorum, in ea ciuitate, in qua summo perè amatus, & obseruatus fuit, tum primùm sodalitate instituta. In hoc sacerdotum ab se delectorum contubernio adhuc viuens, a Paulo III. bis per pontificias literas Romam euocatur, vt eius consilio, in morum emendatione, & concilij generalis celebratione, quę pontifex adornauerat, vteretur: à quo haud ita multò pòst, augusta illa generosi iudicij maturitate facilè superiores pontifices antecedente, nobilissima illa IX. Cardinalium publicatione, qua anno salutis MDXXXVI. XI. Kalend. Ianuarij, viros egregios, & prestantissimos ex optimatibus Ecclesiæ vndique conquisitos, in Senatum legit. Cardinalis presbyter tituli S. Clementis designatus, maximam dignitatem, nullum ambitiosi animi signum promens, suscepit: Episcopatum verò, quem antè spontè dimisit, paulò pòst iterum adeptus. Varia apud homines fama iactabatur, alijs sanctissimum virum relicto quietioris vitæ instituto ad reipublicę fluctus se vocari passum, summis laudibus extollentibus: alijs contrà id factum accusantibus. Ipse tamen collato honore in obeundis senatorijs muneribus intentus, ita doctrinę, ac sanctitatis fama fruebatur, vt obloquentium sententiam facilè eludere videretur: nam vitæ, innocentiæ, religionis, studio, & optimis moribus, multam eruditionem, præexcellentem sacrarum literarum notitiam, facundiam verò insignem in dicenda publicè sententia, & omni sermone, libertatem addiderat. Animo adeò constans & fortis, vt personę suæ vbique benè memor, nec minis, nec precibus à dicta semel sententia recederet. Si quid à Romanis Pontificibus Paulo & Iulio, sub quibus Cardinalem gessit, fortè referetur, quod non ita ex Apostolicæ sedis (cuius vnius commodum ante omnia propositum sibi habere dicebat) dignitate esse censeret, vel consilio aberat, vel si interesset non assentiebat. Cuius rei plura, & maximè memorabilia exempla extanti Pontifice Paulo III. auctor imprimis fuit, vt sanctæ inquisitionis admodum necessarium tribunal, prestantissimis patrum ad id munus iudicibus lectis, Romę institueretur, qui inquirendis, damnandisq; hęreticis summa cum potestate prędessent, latius iam per totam Italiam serpente Lutherana hæresi, cuius labe non profanos modò, sed & religiosorum hominum multos polluerat. Qua ratione factum est, vt membris ægrotis, aut sanatis, aut si sanari non possent amputatis, quæ contagio inficiebantur, periculoque propiora erant, paulatim saluraribus remedijs

medijs adhibitis priſtinæ in Italia ſanitati reſtituerentur. Cæterùm quum tam in ſe-
quiſitionis munere, cui ipſe præ cæteris delectus fuit obeundo, quàm alijs rebus ab-
geſtis adeò ſeuerè ageret, vt multos homines offendere videretur (eiuſmodi porrò vi-
tę inſtitutum Chriſtianã ſeueritatem appellare ſolebat) magnum ſibi aulicorũ homi-
odium contraxit, qui ſeueritatem & rectam eius mentem aſperitatem interpretaban-
tur. Illud certè conſtanti omnium hominum fama liquet, eum ante pontificatum ma-
gnæ quidem integritatis vitæ ac doctrinæ, ſed nimis ſeueri ingenij, & in propoſiti ſen-
tentia permanentis animi opinione vixiſſe, eoque ingenio hominum ſtudia promere-
ri neſciebat. A Paulo III. ex presbytero Cardinale tituli ſanctæ Mariæ Tranſtiberim,
Epiſcopus primùm Albanus, deinde Sabinus, Archiepiſcopusque Neapolitanus fa-
ctus eſt: poſteà Iulio III. Tuſculanam, & nouiſſimè Oſtienſem obtinuit Eccleſiam.
Mortuo Marcello, apud quem ſummum gratiæ & dignitatis locum obtinuerat, x.
Kalend. Iunij die Aſcenſionis Comitijs in Vaticano habitis poſt non longas quidẽ, ſed
acerrimas comitiales contentiones, aliquot ex collegio patribus Cæſarianæ factio-
nis vehementer repugnantibus, tandem Alexandro Farneſio qui ei ſtudebat præua-
lente, IIII. & XL. patrum ſuffragijs Romanus Pontifex quum eſſet ſui ordinis prin-
ceps, annum natus LXXIX. creatus, Pauli nomine, beneficiorum ſibi à Farneſijs col-
latorum memor, aſſumpto proximo die dominico maiorum more ante Baſilicam
Vaticanam coronatus eſt, magna & vniuerſali hominum, qui eius ſeueritatem tim-
bant, mœſtitia. Quod à nonnullis futurarum rerum, luctuoſique graui bello por-
rificatus triſte omen iudicatum eſt. Ciuitas enim paulò liberius viuere, præſtitu
proximis ſub Iulio tertio annis, quum ſolita eſſet, ſeuerum & acre hominis ingenium
timebat, cuius anteactam vitam communi hominum viuendi rationi contrariam ma-
nerat: quam aduerſam de ſe opinionem ipſe pontificatus initio auertere ſtudens, cer-
tis quibuſdam Cardinalibus vltrò etiam non rogatus pollicitus eſt, ſe nihil omnind
in vrbe nouaturum, ſed veteri inſtituto cuncta moderaturum. Timentibus verò ſe-
ueram reformationem vetus illud vſurpauit: Vxorem non habentes ſæpè vxbe-
rant. Profuſis deinde ſumptibus, & magnifico apparatu tota vrbe aulæis ornata, om-
nibus Cardinalibus comitatus à Palatio Vaticano profectus ad ſanctum Marcum, ad
ſiniſtram tollendam ſuſpicionem, priuatim & publicè multa liberalitatis & clementiæ
ſigna dedit, & cùm in publicum prodiret, humanis verbis omnium fauorem ſtuduit
promereri. Rogatus quánam ratione ipſe, & fratris filij victuri eſſent, munificè re-
ſpondit, & largè, more principum, quod re egregiè præſtitit: Nam pecuniæ minimè
cupidus, clericatus, ſecretariatus, & Protonotariatus magni pretij officia liberaliſſi-
mè donauit. Omnibus Chriſtianorum principum, in his Reginæ Angliæ, & Rerum-
publicarum oratoribus, qui gratulatum, & ad eius venerationem Chriſtiano more
Romam venerant, publicis in conſiſtorijs admiſſis, ingenium rurſus ſecutus, ad ea
quæ de prauata ſibi videbantur, emendanda conuerſus, totus ad tollendos abuſus
quos ſuperiorum temporum negligentia pepererat, incubuit, vt hac ſaltem ratione
Lutheranorum voces contrà Romanam curiam obloquentium retunderet. Mul-
ta igitur ſummæ ſeueritatis edicta propoſuit, quæ ad diſſolutos ciuitatis mores corri-
gendos pertinebant. Ob eam cauſam multis inuiſus, quanquàm pleraque egregia
principe digna ageret, non tam ea grata eſſe poterant, quàm contrà, odioſa ſi quis fa-
taſſe ſecùs feciſſet. Principio cogitauit de leuandis vectigalibus, & oneribus, à ſuc-
rioribus pontificibus extrà ordinem impoſitis, ſed ærario inani mentem mutare co-
actus eſt, ne grauiora indicere poſteà cogeretur. Edito decreto prædia & bona ec-
cleſiarum malè & ſimoniacè alienata, quæ à multis aut occupata, aut temerè empta
fuerant,

fuerant, magno multorum damno possessoribus deturbatis restitui iussit. Iudæos tota ecclesiastica ditione sparsos, & passim Christianis nullis penè distinctos signis admixtos, certis septis more Veneto oppidatim concluſit, & ad eorum auaritiam, cuius vitij infamia gens illa in primis laborat, coërcendam eorum vsuris modum impoſuit, fœnus à centesima ad quinquagesimam reduxit, crocei coloris pileum quo internoſci possent ferre coëgit, mercaturam cunctarum rerum, quæ victui humano necessariæ sunt, omne cum Christianis commercium, stabilia bona possidere ijs prohibuit: Christianos quoque quicquam eisdem ministrare: Synagogas, quibus superstitiones suas celebrarent, præter vnam in singulis ciuitatibus ipsos habere vetuit, manentem nihilominùs ac si plures essent cathecumenorum annuo decem aureorum pro singulis tributo, grauioribusque exactionibus, abrogatis semel cunctis priuilegijs, quibus à superioribus pontificibus donati, immanes, & intolerabiles diuitias per fas & nefas congesserant, onerauit. Multa Iulij tertij quæ nunquàm probauerat decreta induxit, aliquot ex eius familiaribus, quorum Iulius consilijs vtebatur, in carcerem coniectis, Vrbis præfectum Vrbini ducem, in locum Horatij Farnesij paulò antè interfecti suffecit. Cardinales prouinciarum legatos minorum ordinum rectoribus subrogatis cunctos reuocauit, præter vnum fratris filium Carolum Carafam, quem initio pontificatus ex equite Hierosolymitano, & Neapolis priore, & qui militiæ perpetuò operam dederat, Cardinalem, & Bononiæ legatum dixerat, cuius plurimùm opera vtebatur: hic rerum summæ præerat. Osio antiquo familiari Datario declarato, datariatus redditus suspendit; eumque seuerè admonuit, vt nullas pecunias pro impetrandarum quarumlibet rerum, quæ concessione parùm dignæ viderentur, compositionibus acciperet, quousque à Cardinalibus quibusdam, quibus id munus mandauit, corrigerentur, quum sibi persuasisset, multas pecuniarum summas eo munere contra ius cogi. Complures super ea re egregiorum hominum Theologorum, iurisque pontificij consultorum deliberationes habuit, quærens, an hæ pecuniarum solutiones, quæ compositiones vocantur, legitimæ essent, & à spontè offerentibus pecuniæ licitò capi possent. Dum omnium sententias audit, grauiter aliquando in eos inuectus est, qui accipiendas probarent; ab omni auaritia alienum animum præ se ferens. Regressus & accessus ad Cathedrales Ecclesias reuocauit. Dispensationes matrimoniales, inter secundi gradus affines, aut rarò, aut non concessit. Publica sanctione, cuncta, quæ superiores Pontifices post Iulium secundum concesserant, quæ bona redditusque Ecclesiarum minuerent, sustulit. Superiorum pontificum decreta de annatis, & quindennijs confirmauit, ad eorundem solutionem, quæ controuersa erant, exposuit, quorum causas Cardinalibus Sarraceno, & Menianello, exequutiones verò Hieronymo Saulio Archiepiscopo Genuensi quæstori, & Osio supplicum libellorum magistro commiserat. Pœnitentiariæ officium, item Clerinomen recipi voluit inter sacerdotiorum candidatos, quorum anteacta vita non probata esset: ei quæstioni præfecit viros integros Tranenses, Rebibam, Reumasfatum, tàm in vestitu quàm victu, emendari, abusibus sublatis decreuit; nec vllius num Cardinales, & Franciscum Episcopum Gebennensem Datarium. Ambientium sacerdotia fraudes redarguit, Lenones & facinorosos homines vrbe exactos, grauissimis pœnis coërcuit. Societates certarum pecuniarum, quibus præscriptæ mestruæ vsuræ persoluerentur, præter eas quæ ex officiis Romanæ curiæ capiuntur, vti funebres edicto prohibuit. Eum senatus principem, quem decanum vocant, esse voluit, qui decedente vetere decano, principem locum inter agentes Romæ Episcopos Cardinales obtineret. Seuerissimũ promulgauit edictum in eos, qui sanctissimã Trinitatem,

tatem, Iesu Christi domini nostri diuinitatem, eius ex sancto spiritu conceptum pro humani generis salute mortem, beatissimæque virginis deiparæ perpetuam virginitatem inficiarentur. Thomam Cromenum Archiepiscopum Cantuariensem hæreticum, auctoribus Philippo, & Maria Anglorum regibus sacerdotio priuauit, & puniri more maiorum iussit, qui pertinax in Anglia combustus est. Osium eundem, quem supplicibus libellis (vt dixi) subnotandis, summæq; consiliorum omnium præfecerat, & Episcopatu demùm Reatino exornârat, morum rusticitate, grauiorique eius ingenio suboffensus, propinquorum quoq; pontificis, quos negligebat relationibus petitum, gratia in odium versa, posteà in Hadriani mole præduro carcere habitum, per quadriennium ferè custodiri iussit. Triumuiralem conseruatorem vrbis, & senatoriam in Capitolio potestatem amplificauit, & populo Romano immunitates omnes, & priuilegia à superioribus pontificibus concessa liberaliter auxit & confirmauit. Tiburque Cardinali Estense ab administratione submoto, eidem concessit. Ad leuandam vrbis annonæ penuriam, triginta millium aureorum censum instituit, cuius fidei iussioni bona domus hospitalis sancti Spiritus subiecit, qua pecunia frumentum inopi plebeculæ pascendæ compararetur. Quadrantarium carnis vectigal in quinquennium à Iulio tertio impositum, extrà vrbem tantùm exigi voluit. Quod tamen necessitate coactus, in nouennium ad omnes etiam regulorum ditionis ecclesiasticæ Toparchias posteà produxit, & ex eodem vectigali montem non perpetuum cum centesimæ solutione constituit. Tot verò beneficijs populus Romanus inflammatus, ad testificandum grati animi studium, solenni decreto statuam ei in Capitolio marmoream, quam ipse potiùs quàm æneam optauerat, antiquorum more erexit, & centum amplius ciues nobilitate lecti, qui sine stipendio pontificis per vices perpetui corporis custodes, eius exemplo essent, Fidei equites ab eo creati. Dum hæc magna cum omnium laude ageret, quorundam è suis (vt fama est) Neapolitanorum quoque, & Florentinorum exulum; qui primarij ciues erant, consilijs à pristina mente deductos, quum ob quasdam suspiciones (vitæ enim & auctoritati suæ insidiari ab ijs sibi persuasum fuerat) multos repentè in carcerem coniecisset, comparato exercitu Gallorum & Heluetiorum siue Rhetorum præsidijs in Italiam euocatis, bellum graue cum Philippo Hispaniarum rege Caroli Quinti filio suscepit, & vetus odium reuocauit. Oderat enim ipse iampridem Hispanorum nomen, quippe qui vrbe direpta & incensa sacrosancti Pontificis maiestatem violauerant, Italiam seruitio oppressam tenebant. His addebantur priuatæ iniuriæ, quod cùm in regia Hispaniarum versaretur, in cancellarius cuiusdam petitione sibi iure debiti, prælato Hispano, ipse præter leges praeteritus fuisset. Itaque eius rebellionis tempore, quo Neapolitani Petrum Toletanum, qui pro rege illius regni negotia curabat, quæstionem religionis mere Hispaniensium regno instituere conantem, multis seditionibus & tumultibus fatigatam, ab eo consilio desistere coëgerunt, medijs armorum fragoribus, ipse Paulum Tertium ad arma Cæsari in regnum inferenda adhortatus fuisse dicebatur, suam suorumque (quos multos in regno habere dicebat) operam pollicitus. Quæ consilia prudentissimus Pontifex homini animum admiratus, apertè quidem eius pietate & solicitudine laudata, tanquàm parùm tempori opportuna reiecit. Eius indignationem auxit, quod aliquot annis anteà à Paulo Tertio Archiepiscopatu Neapolitano donatus, pollicitone diù exclusus à regni prorege fuerat, tanquàm Gallicarum nimis partium studioso. Pontifex igitur factus, ab ijsdem, quos suprà memoraui ad bellum Cæsarianis inferendum solicitabatur, qui à latere eius nunquàm discedentes, cum veteres iniurias repetendo, nouas arguendo, indies inflammabant, tempusque veniſſe, quo

Eccle-

Ecclesiæ iniurias, seseque vlciscereturaffirmantes, belli occasiones captabant, in ipso belli ardore Neapolitanos à rege non ita benè de ijs meritò, ad se defecturos; & cuncta facilia futura, Gallico rege belli socio eidem bellicarum rerum imperito assiduè persuadentes. Nec cunctata fortuna illudere rebus humanis solita, facilem præbuit occasionem, qua & bellum legitimè posset ipse Pontifex indicere, & Gallos in belli societatem sibi adsciscere. Per id tempus Carolus Sfortia ex comitibus Sanctæ Floræ Longobardiæ Prior, qui Francorum regi Henrico bello Senensi merebat, à Cæsarianis cum fratre Mario captus custodiæ asseruabatur: duas is ab se possessas triremes ex Gallia discedens in portu Massiliensi reliquerat. Quarum præfecti Philippi Vicouarronis fidei, quod in Cardinalis Camerarij Cæsarianæ factionis studiosi clientela esset, parùm Rex credens, eo sua auctoritate remoto illarum custodiam Nicolao Alamanno exuli Florentino commisit. Is cum triremibus in Insulam Corsicam venerat. Id Prior iam liber factus cognoscens, regem Henricum per literas rogauit, vt triremibus restitutis solita sibi stipendia continuaret. Annuit Rex, Alamannoque iussit, vt Centumcellas nauigans, triremes Priori traderet. Qui tunc apud Sanctæ Floræ oppidum altero pede debilis manebat. Quo casu impeditus, datis ad Alamannum literis, iussit vt triremes Alexandro fratri Cameræ Apostolicæ clerico traderet, qui suum ibidem aduentum expectaret: Alexander Centumcellas concitus abiens, triremes Alamanno, eas sibi Prioreabsente reddere recusanti, vi eripuit, nihil veritus, quòd in ecclesiasticæ ditionis statione essent. Alamannus imprudenti consilio dimissus, apud Petrum Capuanum Centumcellensis arcis Præfectum Alexandrum detulit, vim sibi ab eo intentatam querens. Præfectus Alexandrum rogauit, ne eius nauibus inscio pontifice eductis, portum & pontificis maiestatem violare videretur, permitteret se de ijs ante pontificis ministros monere. Id Ioannes Franciscus Lotinus Volaterranus, Cardinalis Camerarij intimus, & consiliorum princeps, qui per eos dies à Cæsare redierat, Alexandri citissimis literis intelligens, ita apud Ioannem Montorij comitem pontificis fratris filium, rebus adhuc Cæsaris fauentem, rem extenuando egit, vt literis ad Præfectum Centumcellensem datis, iuberet, ne se in regiorum ministrorum controuersijs implicaret. Ita Alexander venia abeundi obtenta, portum exijt. Interea literis præfecti Centumcellensis Romam allatis, res ad Cardinalem Carafam Cæsaris rebus parum æquum defertur. Is confestim Præfectum pontificis nomine monet, ne Alexandrum cum triremibus portum egredi permitteret. Quod Alexander sentiens, iam liber, & ob res gestas Francorum fidei diffisus Caietam primum, mox Neapolim abnauigauit, amicè & munificè à Prorege Bernardino Mendocio, & principe Auriæ classis Hispaniæ præfecto exceptus. Tum regij ministri Romæ apud pontificem questi. Comes verò patrui iram veritus, se à Lotino persuasum querebatur. Pontifex suspicatus non absque Camerarij voluntate, vel saltem conniuentia id factum fuisse, Cardinale grauioribus verbis & minis exagitato, eundem Lotinum, quòd Montorij Comitem ad id induxisse videretur, in vincula coniecit. Hinc mutui odij & simultatum origo manauit, quas pontifex aliquot diebus pòst auxit, quum à Cardinale Burgense ei renunciatum esset, quosdam Cæsareæ factionis proceres, modò apud Cardinalem Camerarium, modò apud Marcum Antonium Columnam clandestina colloquia contra ipsum, eius maiestatem & auctoritatem habere, quodque ipse Lotinus Cardinalis familiarissimus statim à comitijs ad Cæsarem missus esset, qui cùm de tota comitiorum ratione & exitu, quæ Cæsari parum probanda viderentur, diligenter doceret. Pontifex, siue quod ita re compertum esset, seu ira concitus, corporis custodia aucta, & aliquot cohortibus conscriptis,

Cardinalem camerarium,& paulò post Abbatem Bresignum Hispanum ad vrbem à Cæsare redeuntem Bononiæ captum, & Romam productum in molem Hadriani coniecit. Cum Camerario Camillum Columnam etiam in custodia habuit, omnium quidem rerum, quas in se patratas fuisse dicebat, ignarum. Eum verò tanquàm Columniæ familiæ principem, armis strenuum, spectatum bello, ne aliquid nouaret veritus, Gabijs Romam dolo accitum cœpit. Alexandrum Sfortiam absentem contumaciæ damnatum, clericatu priuauit. His turbis excitatis, Ioanna Arragonia audiens filium Marcum Antonium Columnam ad vrbem venire, binos diuersis vijs nuntios Marinum versus misit, qui filium ne rediret monerent. Eum Neapolim confestim profectum pontifex ad causam dicendam citauit, & suspicionibus indulgens, Iulianum cæsarinum intra paucos dies, & Ascanium corneum sibi suspectos vadibus datis Vrbe discedere prohibuit. Triremibus autem, quas reddi cardinalis, & orator regius Marchio Sario procurârat, portui restitutis, aliquot Cardinalium precibus camerarium, & camillum columnam, vadibus ne Vrbe exiret datis, pontifex è custodia dimisit. Marcum Antonium columnam, quia ad tempus præscriptum non adfuerat, paterna ditione, quam in agro Ecclesiastico habebat, exuere cogitauit, Ioanna Arragonia matre cum Nuru & filiabus vrbe egredi vetitis. Initio anni M D L V I. Pontifex fratris filium Ioannem carafam Monitorij comitem Ecclesiastici exercitus imperatorem creauit, cuius solenni pompæ prætoriani, & leuis armaturæ pontificij equites, de more interfuerunt. Quo die Ioanna Arragonia irritati pontificis vim timens, mutato habitu specie quòd Roberti Strotij vxor esset, deceptis portæ custodibus vrbe excessit, id opportunum tempus nacta, quo equites pontificij pompæ comitis occupati erant, qui vbi de sua fuga rescitum esset, labore diuturno fessi, ipsam insequi vti vsu venit, nequirent. Ea re pontificis ira aucta, qui quæstionibus habitis, Marcum Antonium, & ipsius patrem Ascanium, qui tum Neapoli in custodia detinebatur, anathemate notatos, honore, & accitis possessionibus, quas in ditione Ecclesiastica obtinebant, diplomate publicato, quo eius priuationis causas commemorauit, exuit, & cuncta eorum oppida (quod multis durum, & futurorum malorum causa visa est) Ioanni comiti Montorij ducatus Paliani titulo addixit. Eorundem consilio, qui vt alia, ita & hoc persuaserunt: valido, & fideli Romano pontifici possessori in illis oppidis instituto, atque firmato, posse gentem columniam illis perpetuò excludi, neque in posterum recuperandi facultatem illam habituram, quam cæteris pontificum interregnis nullo priuatim possidente habuissent. Capto nanque Palliano, de illius euersione primo decretum, mox de oppidorum pro Ecclesia retentione fuerat cogitatum. Dux igitur, vt eius dignitatis insignia caperet, celebri pompa ornamentis ducalibus indutus, toto comitante populo Romano, pontificisque custodibus prætorianis, & leuis armaturæ equitibus, à Vaticano palatio in Capitolium proficiscitur, vbi rei diuinę solenni ritu celebratæ interfuit. Peridtempus pontifex ducis fratrem Antonium Carafam oppidi Montis belli Marchionem, ac Diomedem Corasam ducis filium Marchionem Cauensem creauit. Montem verò bellum pontifex Comiti Balnei ob pecuniam, quam in bellicos vsus Francorum Rex in Italiam amandauerat, vno ex tabellarijs occiso in Ecclesiastica ditione deprædatam, armis eripuerat. Milites descriptos ecclesiastici imperij, quos Bataliones vocant, priuilegijs auxit, quo eos sibi firmiores stabiliret. Non sine magno Cæsarianorum timore Palianum à Duce, Caroli Carafæ Cardinalis, & Petri Strotij, Cum tum Romæ aderat consilio, bellica arte munitum fuit, tum quod ea ratione Columnijs eius recuperandi spes prorsus adimeretur, tum quòd tanquàm belli arx aduersus re-

fus regnum Neapolitanum esset futurum. Per eos dies Henricus Galliarum Rex, cui res Italicas turbari, interesse videbatur, pontificis animum in Cæsarianos incitatum cognoscens, clam per oratores, & Cardinales Turnonium, & Lotharingium egit, vt fœdere cum pontifice inito, alter alteri auxilia in bellis gerendis subministrarent. Ea re pontifex magis accensus dum magnis viribus bellum adornat, inducias quinquennales, quæ inter Cæsarem, & Regem Francorum se omninò inscio pactæ fuerant, nihil minus cogitans audiuit. Eam rem, quod ipse in grauissimo tractatu neglectus esset, ad modum ægrè ferens, se solum in periculis à Rege relictum multum conquerens, atque ipsas inducias suis officere animaduertens, legatos duos Cardinales, Scipionem Rebibam ad Regem Philippum, & Carolum Carasam ad regem Francorum destinauit. Scipione proficiscente quidem, verùm armis à Cæsarianis in ditionem Ecclesiasticam illatis, ex itinere reuocato, Carasa ad regem maritimo itinere se contulit, cuius mandata fuêre, primum vt pacem inter Reges procuraret, cuius pontifex honorifica, & maiestate pontificia digna conditione particeps fieret, id nisi impetrare posset, si quæ Cæsarianorum arma ingruerent, auxilia à Rege, quemadmodum ex fœdere paulò antè initio pollicitus fuerat, postularet. Legatus pace excludi desijsse videretur, Gallica auxilia duce Guisio impetrauit. Pontifex interim paliano munito, & duce belli fratris filio Imperatore creato, vrbem maxima cum vicinarum ædium, & vinearum damno, terreis aggeribus munire, portas magnis præsidijs per dispositas stationes, eius rei Camillo Vrsino demandata firmare, delectum tota ecclesiastica ditione habere, exercitum, commeatus, & cætera ad bellum necessaria comparare. Comperto per interceptas literas Garziam Lassum Vegam, qui per eos dies à rege missus Romæ agebat, regis iussu Albæ ducem, ad bellum pontifici inferendum solicitâsse, eundem, & Ioannem Antonium Tassum magistrum Tabellariorum equestrium in custodia habuit. Per id tempus Ascanius Corneus Velitarum munitioni præfectus, quum ob quasdam suspiciones à pontifice capi iussus esset, fuga salutem quæsiuit, à Cæsarianis honorificè susceptus. Ea re publicatis bonis exul factus, frater eius Cardinalis Perusinus in arcem est coniectus. Ferdinandus porrò Toletanus Albæ dux, qui tum pro Rege Philippo regnum, atque Italiæ vicariatum obtinebat, his quæ Romæ fiebant auditis, totus in belli, quod timebat curas, multis conscriptis, & ex statiuis in vnum coactis cohortibus, incubuit. Frequentibus internuncijs cum pontifice egit, vt eiusmodi bellici terrores amouerentur. Pontifex vt causam suam tueretur, Dominicum Nigrum Romanum cum epistola ad ducem misit querelas ad pontificem dedit, quibus pontificis querelis respondens, & quæ contra regem suum à pontificatus initio molitus fuerat, sigillatim aperiés, commemoratis bellorum incommodis, eum ad pacem postremò enixè hortabatur, addens, quòd si breui, quæ pontifex sentiret de pace belloque non aperuisset, ipse bellum indictum existimaret. De eadem re scripsit etiam collegio Cardinalium, rogans, vt pontificem ad pacem inirent. Quum verò paulus rem protraheret, post quindecim dies impetum in fines agri Ecclesiastici dux fecit, & pontem coruum in antiquarum Fregellarum vestigijs situm, vi cepit. Ea re irritatus pontifex, pyrrhum legatū carceri includi fit, regium legatum Marchionem Sariæ confestim vrbe exire iussit, iam anteà pontifici odiosum, quòd portam Vrbis militibus, qui ibi aderant repugnantibus, venandi gratia egressus fuerat. Quod tamen id sibi licere Cardinalis Carasa manè prædixerat. Aucta verò suspicione Iulianum Cæsarinum Regulum Romanum, Fabium

Columnam Archiepiscopum Tarentinum, Hippolitum Capilupum, Herculis Conzagæ Mantuani Cardinalis in Vrbe procuratorem è Cæsariana factione in carcerem coniecit, fatali Cęsarianorum ignauia quum nemo esset, qui accensam belli flammam, quæ initiò facilè sopiri posse putabatur, mitioribus consilijs, & agendi dexteritate restingueret. Armis autem primum à Cæsarianis in Ecclesiasticæ ditionis finibus motis (inferre enim quam excipere apertum bellum maluêre) Pons coruus primo impetu, deinde Frusino, postea Anagnia, Marinum, Lauici, Prænestę, Tibur, Ostia, Neptunum, Aba, Vicus Vatronis, Mons fortinus, & totum denique pœne Latium in eorum potestatem redactum est. Dux Albæ quæcunque Ecclesiasticæ ditionis oppida ceperat, pro Ecclesia, & futuro pontifice seruaturum se affirmabat. Horum pars à pontificijs recepta, pars miserè incensa, & direptioni exposita, eo bello, quod toto hoc anno, & magna sequentis parte Gallis præsertim & Heluetijs in Pontificis auxilium euocatis, tanta animorum obstinatione durauit, vt infœlix Latium penè totum igne, & ferro consumptum sit. Dum hæc in Latio geruntur, Dux Albæ pacis auidus, cum Carolo Carafa Cardinale egit, vt Sena Etrusca Io. Carafæ fratri ducis titulo concessa, Palianoque Columnijs restituto, certa firmaque pax constitueretur. Eirei transigendę in x. dies induciæ initæ. Quo tempore dux Albæ, qui Philippi regis mentem ad pacem quibusuis honestis conditionibus suscipiendam inclinatam exploratam habebat, validis præsidijs ijs, quæ ceperat, Castellis impositis, terreoque propugnaculo in insula sacra propè Ostiensem portum ad fluminis Ostia munito, Neapolim se recepit, atque Senæ negotium vt expediret Franciscum Pacciecum, quem posteà Pius quartus Cardinalem creauit, ad regem misit. Illud verò certò sibi persuadens, eum cum ijs mandatis rediturum quæ ad pacem respicerent, rebus bellicis restituendis vacare supersedit, quæ diuturno bello in peditatu, & equitatu admodum labefactatæ erant. Induciarum xl. diebus exactis pontificij à pace auersi, Petro Strotio duce Vicum Varronis vi, propugnaculum Ostiense pactione occupârunt. Ea res Strotij auctoritatem auxit, ita vt facilè ei postea fuerit pro fratre Laurentio Cardinalatus honorem adipisci. Inexpectata re, & Ducis Guisij aduentu mirum in modum Dux Albanus commotus, validoexercitu scripto Gallicas copias apud Ciuitellam expectandas putauit. Interea Franciscus Pacciecus in Italiam cum pacis conditionibus à rege rediens, Romam accessit. Quæ præcipuæ erant, vt Paliani Toparchia Marco Antonio restituta Io. Carafa Duci Senensis crearetur. Animis Ducis Guisij aduentu ad bellum inclinatis, Paccieco pontificis audientia negata est, & quia Cardinalis Venetias aberat, nonnihil cum Palliano duce locutus, à Cardinali Carpense admonetur, vt vrbe excederet. Ille carceris sibi periculo intentato, Neapolim abijt, atque ita magnis vtrinque viribus bellum adornatur. Quo bello ærario exhausto, Paulus magna, & extraordinaria tributa indicere, & exigere coactus est. Montes Quatuor instituit, duos in nouennium perpetuæ solutionis bessalibus vsuris, alterum S. Spiritus Hospitali domo, alterum Thoma Martino Genuensi ditissimo viro fidei iussoribus, totidem item non perpetuos cum centesimæ solutiones vnum ex Vectigalibus Perusiæ & Vmbriæ, alium ex reditibus aluminum, quæ apud Tulfam coquuntur sesquicentesimam bonorum æstimatorum impetrauit. Notariatus, & Cancellariæ officia in quæstionibus capitalibus totius Ecclesiasticæ ditionis venalia proposuit, duabus decimis omnium imperij Ecclesiastici sacerdotium imperatis, & menstrua omnium officiorum solutione fisco addicta, religionum ordines, in terreis quæ construebat propugnaculis operam sumposuerunt. Cuius belli, vt creditum est, occasione Placentia Octauio Farnesio Parmæ duci restituta, ipse in gratiam à rege Philippo receptus est, quæ res pontificis animum

animum perturbauit, in eo certamine defixum. Nam Octauij vtpote regis Hispaniarum hostis operam eo bello sibi pollicebatur. Cæterùm Gallicarum copiarum aduentu recreatus, bellum anno integro continuauit, quo priuati homines, vrbs Roma, Latium, Ecclesiasticæ prouinciæ miseræ attritæ, & quanquàm pax aliquando oblata esset, vt eam pontifex susciperet adduci non potuit, quòd pacis conditiones sibi oblatas non probaret. Verùm enimuerò præter Gallos & Heluetios in armorum societatem euocatos, Veneti quoque à Cardinale Carafa, quem pontifex cum potestate totius Italiæ legatum creârat, Venetiasque ire iusserat, magnis propositis præmijs, sed frustrà sollicitati. Francorum copias superatis alpibus Dux Guisius adduxit decem millium peditum, & duûm millium equitum, qui Romam veniens, ea, quæ in bellicos vsus sibi pontificis nomine pollicita fuerant non inueniens, nonnihil est commotus. Eo verò Romæ agente pontifex decem Cardinales creauit, in his rogatu suo Ioannem Bertrandum regni Franciæ sigillorum custodem. Totius verò regij exercitus, qui Ecclesiæ præsidio venerat, vel in Italia lectus fuerat, Imperator Hercules Ferrariensium Dux est designatus. Gallicus exercitus, quum in Piceno diu statiua non sine prouinciæ vexatione habuisset, Ciuitella in regni finibus frustrà obsessa, commeatu deficiente, & paulò pòst inter pontificem, & Regem Catholicum facta, partim in Galliam, & Corsicam reuersus est, partim in Etruria apud Montem Ilcinum, qui Regijs præsidijs tenebatur, resedit. Aliquot Heluetiorum cohortes, quæ pontificis subsidio venerant, apud Signiam à Marco Antonio Columna multis cæsis dimidiatæ fuerant. Bellum longius protractum fuisse multi opinati sunt, nisi apud Sanctum Quintinum Philippi Regis aduersus Francos victoria mense Augusto, Anno MDLVII. audita esset, qua omnis ferè Gallica nobilitas capta erat. Hæc res pontificis animum ad pacis conditiones accipiendas animauit, quum & illud intelligeret, eo se bello & parum proficere, & summo tori Italiæ damno esse. Roma præsertim paulò antè ab hostibus penè per insidias capta. His rationibus adductus, pacem tractare cœpit, quæ Venetæ Reipublicæ, Florentiæ Ducis, & Cardinalis Camerarij opera decimo octauo Kalendas Octobris certis conditionibus apud Lauicos icta confectaque est: pro pontifice Cardinalis Carafa, pro rege Dux Albæ pacis sponsores fuerant. Pacis conditiones fuêre: Quod rex pontifici debitas submissiones per priuatum oratorem facturus esset. Quòd pontifex Regem in Apostolicæ sedis gratiam reciperet. Vt fœdere Gallico dissoluto, pontifex neutri parti se addiceret. Vt cunctis, qui huius belli occasione in alterutrum principem deliquissent, venia esset, & ad honores suos omnes restituerentur. Vt oppida, & castella sedis Apostolicæ, quæ à Cæsarianis occupata fuerant, disiectis muris restituerentur. Vt Palianum in sequestrum deponeretur, custosque, qui vtrique parti gratus esset, eius præsidio communi sumptu locaretur. His pacis conditionibus pontifex, & Albæ Dux subscripsere. Vix autem Cardinales, qui pro pontifice pacis sponsioni adfuerant, in vrbem reuersi erant, quum vrbe tot malis nondum ritè lustrata, expiataque, bello ferè parem aliam cladem accepit. Tiberis enim alueum egressus, adeò occupatis vrbis locis planis, qua frequentissimè habitatur, biduo stagnare, vt vrbs tota magna ædificiorum iactura nauigabilis esset, & omnes omnium fortunæ, quæ bello reliquæ erant, omninò perderentur. Peruenit aquarum colluuies vsque ad plateas Pantheonis, sancti Marcelli & Marci: ita vt longè maior hæc eluuio existimata fuerat, ea quæ anno MDXXX. sub Clemente septimo accidit. Domus Tiberi impositæ multæ, vt Cardinalium Sermonetæ, Visensis, & Farnesianorum hortorum partes corruerunt, pontis Palatini arcus, & Ecclesiæ Sancti Bartholomæi in Insula pars concidere, homines pauci, pecora multa

desiderata, commeatus multum amissum, vndecim molæ submersæ, vineæ à Ponte Miluio vsque ad Basilicam Sancti Pauli aquis obrutæ. Similem calamitatem diffluente extra ripas Arno, & longè graviorem aliquot pontibus, vel dirutis vel exælis Florentia sensit. Pace facta, Dux Guisius cum copiarum parte Centumcellis mare conscendens, in Galliam delatus est. Dux Albæ Romam eodem die ingressus, quo dux Guisius exierat, pontificis pedibus osculatis, omnibusque pœnis absolutis, honorifice est susceptus, quem pontifex arctissimè complexum, publicè deos ulatus est, miris laudibus ornauit, eius vxori rosam de more misit. Ducis precibus qui in arce Castriani detinebantur, ex fœdere incolumes dimissi. Alexander Sforcia clericatu recuperato in gratiam receptus. Bello composito Pontifex ad pristina emendandæ reipublicæ pereuntis consilia reuersus, animum ad res Ecclesiasticas componendas proximis armis afflictas conuertit. Carolum Carafam ad regem Hispaniæ, & Antonium Triuultium ad regem Francorum legatos pro pace inter eos, vel inducijs componendis, & domesticis super ducatu Paliani negotijs tractandis misit. Vrbis penuriam, quæ proximo bello inualuerat, magnæ pietatis exemplo leuauit. Triticum enim octenis aureis pro rubro emptum, quinis plebi vendidit: qua liberalitate quinquaginta millia aureorum absumpsit. Inquisitionis deinde tribunali, coram quo non hæreses solùm, sed aliquot etiam crimina, quæ cæterorum iudicum sententijs diffiniri solebant, agitari voluit. Reliquis verò omnibus curis ab se abdicatis, & in aliquot ministros aut Cardinalem Carafam reiectis, ad cognoscenda vindicandaque ea scelera totum se addixit, magna reorum multitudine inquisitionis carcere inclusa. Circiter sex Cardinales, qui eidem concilio interessent, legit, maximo Inquisitore fratre Michaële Ghisserio Cardinale Alexandrino viro integerrimo creato, cui in hæreticos, & eorundem criminum suspectos inquirendi animaduertendique summum mumus demandauit. Incorruptam quantum in se erat religionem Christianam conseruare volens, cum plurima mala ex hæreticorum librorum lectione prouenire cognosceret, librorum indicem, quia ab se ad hæresim quoquo modo pertinentes damnatos condices cõtineret, non sine bibliopolarum querimonia publicauit, ipsosque graui edicto, & anathemate vel legi, vel haberi prohibuit. Cardinalem Polum virum moribus integrum, & multorum virtutum opinione vulgò commendatum, non sine magna omnium admiratione legatione Anglica priuauit: Cardinalem & legatum in eius locum F. Guilielmum Pætum ordinis minorum, Episcopum Saresburiensem designatum fecit. Pontificis nuntio à ministris regijs in via impedito, Pætus fato præuentus oblatos sibi honores non attigit. Per eos dies Ioannem Moronum Cardinalem, & Thomam Sanselicium Episcopum Gauensem hæreseos reos fecit, vtrosque in molem Hadriani conclusos longo carcere afflixit. Egidium Fuscararium Episcopum Mutinensem Moronis causa diu in Inquisitionis custodia habuit. Quo tempore, cùm Carolus Quintus Imperator rerum humanarum tædio affectus, fratri Ferdinando iam Cæsari creato, imperij quo se abdicauerat titulos per manus tradidisset, Pontifex translationem illam tanquàm se inconsulto, & præter sacros canones factam improbauit, neque Ferdinandum Imperatorem suscipere, neque eius legatum Martinum Gusmanum nobilem Hispanum, qui ad vrbem venerat, vt legatum publicè admittere quoad vixit voluit, priuatim tamen eum humaniter excepit. Auditoris cameræ officij nomen aboleuit, idque in regentem cameræ Apostolicæ conuersum, maximisque priuilegijs auctum, fratris Nepoti Alfonso Cardinali Neapolitano, magno Camerarij damno addixit. Multa enim è Camerarij munere adempta huic officio Paulus attribuerat, ea scilicet quæ ad eius muneris functionem pertinere videbantur.

bantur. Monasticam, seu religiosam vitam semel professos, omnes in Monasteria vn-
de quacunque de causa exierant, edicto suo redire nulla admissa excusatione iussit.
Id verò tanta adhibita seueritate fecit, vt non ita subitò obtemperantes, veluti detra-
ctantes imperium, satellitum custodijs adhibitis tota Ecclesiastica ditione in vincu-
la, & aliquos in triremes coniecit, omnes verò quotquot potuit in monasteria sua re-
dire coëgit. Venetiæ tum fuere miseris, qui obtemperare ob varias causas non pote-
rant, refugium. Laudem porrò magnam omnium testimonio promeruit, quum ra-
tò iustitiæ & æquitatis exemplo cognitis, quæ sibi de fratris filijs (hi Ecclesiasticæ di-
tioni præpositi erant) delata fuerant, quicquid ea fuerint, frequenti patrum Senatu
Cardinalem Carafam à rerum cura, & Bononiæ legatione submouit: Paliani Du-
cem principis totius Ecclesiastici exercitus loci dignitate, & Triremium præfectura:
Marchionem verò Montisbelli custodia palatij Apostolici priuauit: in eos adeò ve-
hementi oratione frequenti senatu inuectus, qua nimiam eorum licentiam arguens,
seueriſsimè eosdem accusabat, vt Cardinales quosdam animum eius commotum se-
dare, atque illos excusare conantes, atroci vultu aduersatus longè grauiora, ni quam-
primùm omnes vrbe cederent, minaretur, & Cardinalem quidem vrbe exactum a-
pud Lanuuium, reliquos verò in sua castella relegauit. Omnibus demùm ijs, quibus
ipsi aliquos magistratus mandarant loco & dignitate pulsis, quibusdam etiam vin-
ctis, nouos prouinciarum præsides in eorum locum suffecit. Aliquot deinde quæ im-
perauerat portoria, & tributa quasi se inscio indicta, cùm leuasset, Palatij & vrbis custo-
diam Camillo Vrsino commendauit. Cui vita functo Ioannem Antonium Vrsinum
Grauinæ ducis fratrem sublegit. Ad xx. quoque Cardinalium, & xl. minorum or-
dinum ex officialibus Palatinis patrum, qui tanto muneri obeundo idonei ei vide-
bantur, collegium instituit, qui publica audientia semel in singulas hebdomadas in-
stituta, secum omnes totius Ecclesiasticæ ditionis causas cognoscerent, vt his factis om-
nem in suos præteritarum rerum culpam deriuaret. Edicto etiam cauit, vt qui hacte-
nus magistratuum iniuria suarum rerum iacturam feciſsent, ad se recurrerent, ius ex
æquo ijs se redditurum pollicitus. Quo tempore à cæteris curis parumper vacuus,
totum se Inquisitionis muneri dedit, instituitque, vt eius tribunalis causæ, quæ dele-
ctorum Cardinalium auctoritate terminari solebant, coram Romano pontifice die se-
mel in hebdomada statuto cognoscerent. Cardinales xix. quatuor lectionibus crea-
uit, in his tres è gente sua, quinque vetere familiaritate coniunctos, reliquos doctri-
næ & integritatis vitæ opinione sibi gratos: inter hos qui Tertius ab eo Romanus pon-
tifex fuit Pius Quintus. Ioannes Gropperus Germanus (quæ res inusitata visa fuit)
sacram purpuram recusauit, & scriptis literis eius facti rationem reddidit. Diem se-
stum Cathedræ Sancti Petri Apostoli, quando Romam primùm venit, ad decimum
Quintum Kalendas Februari, qui antiquitùs in Romana Ecclesia celebratus iam ex-
oleuerat: restituit, sacrorum mysteriorum solennia, quàtum in se erat augere cupiens,
cunctos, qui pro summi pontificatus ambitu prænsarent, grauissimis pœnis subiecit,
Formulam confessionis fidei, quam Episcopi recens creati profiterentur, pulcher-
rimam edidit, quæ in libris consistorialibus extat. Aliquot in Indijs, quæ regi Por-
tugalliæ parent, oppida, Ecclesias Cathedrales erexit, inter has Malaclinensem, &
Cochinensem Ecclesias Gaonensem verò ab obedientia Archiepiscopi Olysiponen-
sis eximens, Metropolitanam fecit, nouosque in his Episcopos constituit. In Gal-
lia Belgica, aliàs inferiori Germania, quæ ditionis Philippi Hispaniarum Regis
est, multos Episcopatus, & Archiepiscopatus aliquot erexit. Quam rem, quia me-
moratu digna est, vti in libris consistorialibus annotatam inueni, subijciam. Paulus

quartus pontifex maximus, cùm mentis suæ aciem pro pastorali officio, & Ecclesiarum omnium sollicitudine conuertisset, ad eam Inferioris Germaniæ partem, quæ Philippi Hispaniarum regis Catholici ditioni hæreditario iure subiecta est, scienti messem quidem ibi multam esse, operarios autem paucos, propterea quod cùm ea regio antiquitùs electionis Cathedralium Ecclesiarum suarum tempore sparsim, & frequenter admodum habitaretur, à tot iam tantisque populis, & gentibus incoleretur, vt pro oppidorum celeberrimorum, quibus vbique referta est frequentia, & castellorum, pagorumque multitudine, paucæ admodum ibi sunt Ecclesiæ Cathedrales. Quo fit, vt tam pauci Episcopi non ea, qua opus esset diligentia, tantam animarum multitudinem regere possint, quod quibusdam eorum hoc etiam est difficilius, quod ipsorum Diœcesani lingua institutisque differunt, & quidam eorum etiam eiusmodi priuilegia habent, vt ipsos ad sedem episcopalem non liceat euocare, ita nec fidei doctrina, & piè viuendi præceptis commodè instrui, nec si quid deliquerint, facilè corrigi ab Episcopis suis possint. Ad ipsos verò Episcopos visitandos, admonendos & in officio continendos, ne vna quidem in tota illa tam celebri, & tam longè, lateque patente regione Ecclesia est Metropolitana, sed illæ, quibus subiecti sunt extra fines ipsius Philippi Regis sunt, earumque Archiepiscopi propter multa, & varia impedimenta, nulli suffraganeis suis vsui iampridem fuerant, ad quæ tanta incommoda cum hoc quoque accedat, quòd cùm ea regio omni ferè ex parte cincta sit, & obsessa à populis schismaticis propter assiduas hæreticorum insidias, dolos, & fraudes, pestiferasque doctrinas, catholica illic fides, & animarum salus in maximo discrimine, ac periculo versatur. His causis adductus, precibus etiam annuere volens, & pio desiderio satisfacere ipsius Philippi Regis, qui pro sua pietate, & catholicæ fidei studio, hac de re cum eo, & sæpè, & perquàm diligenter per literas, & nuncios egit, habita, sicut rei magnitudo postulabat, cum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus deliberatione matura, tam grauiter periclitanti in illis partibus fidei orthodoxæ, & animarum saluti aptissimum esse remedium duxit, si veterum Ecclesiarum in illa regione positarum diœceses commodioris regiminis caussa diuideret, nouisque erectis Cathedralibus Ecclesijs eiusmodi præficerentur Episcopi, qui tum exemplo, tum verbo commissas sibi oues pascant, & proborum, eorumque doctorum virorum copia muniti, idoneorumque opera ministrorum aditi, illas aduersus insidiantium luporum rabiem tueantur, defendant, & custodiant, & Metropolitanæ aliquot Ecclesiæ opportunis eius regionis locis erigantur, ad quas commodè adiri possit, quibus qui præfuturi sunt suffraganeos suos in officio contineant. Apostolica igitur auctoritate, & ex S. R. E. Cardinalium consilio, ad DEI omnipotentis honorem, & ipsius Sanctæ Ecclesiæ vtilitatem, Cameracensem, Traiectensem, Atrebatensem, Tornacensem Ecclesias, ciuitates, & diœceses à Remensi, Colonienſique Ecclesijs, & prouincijs, quibus erant Metropolitico iure subiectæ: Item Mechlinienſe, Antuerpienſe, Harlemenſe, Dauentrienſe, Leouardienſe, Gruningenſe, Middelburgenſe, Buscoducenſe, Ruremundenſe, Namurcense, Audomarenſe, Iperenſe, Gandauenſe, Brugenſe, frequentissima Cameracensis, Traiectenſis, Tornacenſis, Leodienſis, Morinenſis, diœcesium oppida, à sua quoque eorum diœcesi & prouincia exemit. Auulsit quoque eas Colonienſis, Osnaburgenſis, Monasterienſis, & Padeburnenſis diœcesium partes, quæ in Philippi Regis ditione erant, quas Ecclesijs cathedralibus ab se institutis distribuit. Veteres verò episcopales sedes, Cameracum & Traiectum ac Mechliniam oppidum Ecclesias archiepiscopales constituit, reliqua tredecim oppida cathedrales sedes erexit, quas hac

hac ratione trium Metropolitanarum suffraganeas esse voluit. Cameracensi quidem Metropolitanæ, Atrebatum, Tornacum, antiquæ Episcopales Ecclesiæ ex nouis verò Audomarum, & Namurcum subiecit. Traiectensi Archiepiscopali nouas sedes episcopales Harlemensem, Dauentriensem, Leouardiensem, Gruningensem, Middelburgensem attribuit. Nouam Mechlinien sem Metropolitanam nouis Episcopatibus Antuerpiensi, Gandauensi, Brugensi, Iperensi, Buscoducensi, Ruremundensi præesse voluit, cunctasque has episcopales & Archiepiscopales sedes iuris patronus Philippi Regis, & hæredum eius esse constituit. Cum quo de ipsarum Ecclesiarum redditibus, quibus episcopi, & canonici ali possent, transegit. Quum verò senio confectus aduersa valetudine laboraret, qua etiam anno antè obitum grauiter decubuerat, Tranensem, Spoletinum, Consiliariumque Cardinales delegit, qui pro se cùm Camilli Vrsini consilio ditionis Ecclesiasticæ causas, summa & planè regia potestate cognoscerent. Episcopos, vt ad suas Ecclesias regendas, & commissos sibi greges coràm pascendos irrent, luculenta, & graui adhortatos oratione, in qua Episcopale munus illis in memoriam reuocabat, compulit. Quanquam igitur maxima egregij pontificis salutaria documenta, quod inficiari nemo potest, daret, quia tamen ea in turbulenta, & difficillima tempora inciderunt, nihil neque tam sanctum, neque tam laudabile facere potuit, quod non etiam multorum sermonibus carperetur. Tanti refert quo quidque tempore agatur. Carolus V. nobilissimæ memoriæ Imperator, qui post tot victorias partas, regnorum, maximi post Carolum magnum Imperij, & rerum denique omnium humanarum cura abdicata, totum se quietiori vitæ, & cœlestis meditationis studio dederat, in Monasterio Sancti Iusti diœcesis Placentinæ Castellæ veteris, XI. Kalend. Octobris anno MDLVIII. rebus humanis feliciter excessit. Mortuo per eos dies Polo Cardinale, & Maria Anglorum regina, regnum Angliæ denuo ad priores hæreses redijt, alterius Reginæ Isabellæ fomento. Pauli pontificatum diuina prouidentia illustrauit, & insignem fecit nobili illa & memorabili pace, Dei beneficio inter duos summos orbis Christiani principes, post affinitatem contractam, facta, Henricum Francorum, & Philippum Hispaniæ Reges. In cuius lætitia & celebritate Rex ipse Henricus equestri ludicro certamine, quo nobilissimi quique ad spectantium matronarum voluptatem hastis inter se concurrere solent, miserè interfectus, fœderum & regni successorem reliquit Franciscum II. filium adhuc impuberem. Cuius pacis causa Romæ à Pontifice more maiorum insignes supplicationes habitæ, lætitiæ signa edita. At Paulus Henrici regis morte audita, eorum, quæ in eo regno post eius obitum acciderant præsagus, publicè illachrymauit, Regnique illius vices indoluit. Cæterùm Henrici Regis mortem, grauis ægritudo pontifici subsecuta est, qui aqua intercute laborans, diu in quibusdam Palatij Vaticani cubiculis reclusus medicorum consilio fuerat: Itaque crescente morbo, quum eius vita desperata esset, ad XI. Kalend. Septembris hora XII. Pontifex, qui sibi mortem instare sentiebat, Cardinales omnes euocare iussit, quibus in eius cubiculum conuenientibus, admirabili eloquentia, qua erat præditus, orationem habuit, ita præfatus: Viam vniuersę carnis ingredimur, diutius viximus, quàm sperare potuissemus, &c. Primumque ab eis petijt, vt si remissior in senatu cogendo fuisset, quàm sui officij ratio postulare videretur, id ætati, & incommodæ valetudini tribuerent: deinde vt consentirent in optimo pontifice deligendo. Postremo sanctæ Inquisitionis officium, quod (vti est) sanctissimum appellabat, & quo vno niti affirmabat apostolicæ sedis auctoritatem, eis commendauit, multisque præterea dictis, verbis, diligenter se excusando, vegeto planè animo patres dimisit. Quum Bartholomæus Cueua Hispanus Cardinalis

vir bonus & pius, Iacobo Sabello Cardinale astante, patrio sermone cum consola-
retur, diceretque inter cætera, admodum ægrè ferendum esse tantæ pietatis pontifi-
cem, eo potissimum tempore Reipublicæ Christianæ eripi, quo cunctis dissidijs pa-
catis, in Ecclesię restitutione eius opera maximè necessaria videbatur: Ipse illico ea-
dem lingua Hispana, se ita vitæ suæ cursum instituisse respondit, vt quoties ex hac
mortali vita ei abeundem esset, dei vocationem propenso & iucundo animo sulci-
peret; proinde alacriter admodum se hinc emigrare, quum quod hanc Dei volunta-
tem esse prospiceret, tum quod eum catholicæ fidei defensorem à Deo Optimo Ma-
ximo delectum relinqueret, Philippum scilicet Hispaniarum optimum regem, cuius
pietate, & virtute Rempublicam Christianam afflictam proculdubio recreari, & re-
stitui posse non dubitabat. Moribundi vero suprema verba fuere: Lætatus sum in his
quæ dicta sunt mihi, in domum domini ibimus. Eo iam animam agente, apertæ sunt
statim vetere instituto omnes vrbis custodiæ, & à furente populo, qui per vrbem ve-
lute amens discurrabat, cum Tabularijs incensus est carcer nouus Inquisitionis, ij qui
eo tenebantur emissis. Intentatum quoque in sacram Dominicanorum ædem ad Mi-
neruam incendium est, à qua vix piorum precibus permoti seditiosi quidam manus
abstinuere. Decessit autem Paulus XV. Kalend. septembris, hora vigilima prima, an-
no MDLIX. ætatis suæ III. & octogesimo, mense vno, diebus XXII. Pontificatus
vero quarto supra mensem secundum, & diem XXIIII. Cadauer Canonicis sancti Pe-
tri feretrum succollãtibus in basilica Vaticana tenui pompa delatum est, & præter mo-
rem metu populi militari manu aliquandiu custoditum, lateritio ad tempus tumulo
sepultum. Pius V. quum eius beneficio gratus esse potuerit, magnificum ei è nobili
marmore monumentum ad Mineruę septimo post mortem anno, Pyrrhi Ligorij Neo-
politani Architecti opera, maiorum suorum sacello extruxit. Vacauit tum sedes men-
ses quatuor, & dies septem. Quo statim vita functo, quorundam priuatorum ciuium
impulsu, cursu ad Capitolinum ab exagitata & furente plebe facto, caput cum dextera
manu eius statuę, quę in Palatio conseruatorum magno sumptu è pario marmore no-
bilis artificis manu posita, erat præcisum, & per vrbem triduo prouolutum, tandem in
Tiberim bonorum quorundam virorum misericordia, quum iam populi exaturati
rabies languescere cœpisset, proiectum fuit: Cautumque populi Romani edicto, incer-
to auctore promulgato, vti Carafæ familiæ insignia ex vrbe tollerentur, proposita, si
quis non obtemperasset, perduellionis pœna. Itaque eo die nullum penè in vrbe Ca-
rafarum insigne reliquum fuit. Malefactorum scilicet homines sunt tenacissimi, ne-
factorum vero ijs plurima leuior est gratia. Fuit Paulus Quartus statura magna, cor-
pore gracili, ore subtristi, & minaci, vultu macro, oculis introrsus recedentibus, & ve-
hementi obtutu scintillantibus, naso paruo, rara & breui barba. Valetudine fuit alio-
qui prospera, & qui nunquàm medicorum opera vsus fuisset, quanquàm in victu non
admodum diligens esset. Cæterum liberalitate, religionis tuendæ, conseruandęque
zelo super omnes retro pontifices maximè clarus, & quo pontifice primum hominum
& clericorum præsertim moribus deprauatis, salutaribus legibus certum remedium
est adhiberi cœptum: confirmandæ enim ac restituendæ Ecclesiasticæ disciplinæ, ia
quam mirificè perturbatam eius pontificatus inciderat auctor & princeps ex-
titit, ita vt ex eius fonte cogitationum rationumque multa sacri Tri-
dentini Concilij decreta profluxisse postea
videantur.

PIVS

PIVS IIII. PAPA.

MEdiceorum gentis, quæ Florentiæ ex popularis ordinis honorifico tamen 228. Pōt.
statu, ad summam dignitatem, vrbisque principatum nostro tempore peruenit, quosdam bellis ciuilibus, quib. ea ciuitas perpetuo laborauit, profugos, in varias terræ Italiæ vrbes, Veronam, Cremam, Orbitum, Mediolanū concessisse, qui hactenus ex ea gente, in ipsis ciuitatibus supersunt, testimonio sunt. Eam familiam, quę Mediolani substitit Bernardinus Corius, historiæ Mediolanensis accuratus scriptor, & veteres quidam annalium Florentinorum sine nomine auctores memoriæ prodiderunt. Vetusta Mediceorum Florentiæ insignia pilæ rubeę incerto numero, aurea parma fuêre, quæ nouem primò, deinde octo, posteà septem, nouissimè sex trianguli specie concinnatæ, superioris ordinis mediam Regum Francorum insignibus, ex eorundem dono decoratam habuere. At Mediolani vetusti Mediceorum clypei rubei coloris pilam tantum auream tulisse adhuc conspiciuntur. Hi posteà Florentinis similes facti, Mediceorum Mediolanensium fortuna à Meleniani Marchione instituta, Pij IIII. pontificis maximi pater Bernardinus Mediceus Ioannis Iacobi filius honestœ inter ciues suos conditionis publicorumque vectigalium redemptor, ex vxore Cęcilia Sorbellonia ad XIIII. filios suscepisse traditur, ex quibus decem ad maturam ætatem peruenerunt, quinque mares, & totidem fœminæ. Natu maximus Ioannes Iacobus fuit, is rei militaris gloria præstans, cunctis artibus, ex tenui fortuna in amplissimam dignitatem euectus, Meleniani Marchio factus est, quem præclarum familię suæ ornamentum, & felicioris fratris fortunæ præcipuum auctorem fuisse constat. Post eum Pius III. natus est, Ioannes Angelus, ante pontificatum vocatus. Tertius Ioannes Baptista fuit, vir bellica & domestica laude clarus, qui anno salutis MDXLV. obijt. Quartus Augustus Melioniani post fratrem Marchio, fratri pontifici parum gratus adhuc superstes. Nouissimus Gabriel anno MDXXXI. in obsidione oppidi Leuci, bello, quod cùm eiusdem fratre Marchione Franciscus Sfortia Insubrum dux gessit, tormenti ictu apud Mandellum occisus. In quo iuuene præcipua animi, corporisque militaris fortitudinis ornamenta fuisse referuntur. E Sororibus Pij IIII. tres, Maria, Lucretia, & Anna, sacræ Deo dicatę virgines in monasterio, quod Virginum dicitur, ordinis sancti Dominici, à strictissimo viuendi instituto de obseruantia appellato: duę verò in matrimonium datę fuêre: Harum natu grandior Clara Vulcano, aliàs VVolf comiti Altęmpsio nobili Germano in diœcesi Constantiensi nupsit, mater Marci Scitici Cardinalis, Annibalis, & Gabrielis comitum: minor vero Margarita Giberto Borromęo nobilissimo Mediolanensi comiti Aronę desponsa, Carolum Cardinalem, & Fridericum comitem, duasque fœminas genuit, quarum maior Isabella sacra virgo in eodem monasterio Virginum Deo addicta Coronæ nomen accepit, minor verò Camilla auunculo Pio IV. creato, Cæsarem Gonzagam Ferdinandi V. C. filium maritum habuit. Natus est Pius IV. anno salutis nonagesimo nono supra millesimum, ac quadringentesimum, pridie Kalend. Aprilis, sanctissimo paschatis die, quum forte mater è sacris mysterijs doloribus partus tętata domum redijsset, Mediolani in regione Portæ nouę, vico, qui Moronum dicitur, parœcię sancti Martini ad Nusigiam ab eius auiæ paternę Concordię maioribus, qui Nusigij dicebantur, cōditę, & prouentibus auctę. Parentū cura liberalib. disciplinis ab ineunte ętate imbutus, cùm adoleuisset, Papię & Bononię, logicę, philosophię, & medicinæ studijs primùm, deinde iuri operā dedit, vbi etiā Ruino pręceptore vsus, docto-

doctoratus insignia consecutus est. Posteà in patriam reuersus, & in iurisperitorum collegium cooptatus, aliquandiu industriæ forensi se dedit. Hieronymo Morono familiæ suę patrono ei maximè suffragante: demum cùm frequentibus bellorum procellis patria exagitata, in ciuili otio ibi degere non posset, ad vrbem profectus, eam VIII. Kalend. Ianuarij ineuntis anni MDXXVII. eadem circiter hora & die primùm ingressus est, quibus trigesimo tertio anno pòst, Romanum pontificatum ibidem obtinuit. In patriam deinde reuersus, bello, quod cum fratre suo Marchione Meleniani in expugnatione Leuci Franciscus Sfortia Mediolani dux gerebat, obsessus datus, in arce Mediolanensi mortem vix euasit, quum Marchio inita cum duce pacta violasse videretur. Tandem liber dimissus, Romam redijt, vbi fratris Marchionis, cuius tum bellicæ laudes celebrabantur, studio & ope à Clemente VII. summo pontifice inter Protonotariorum, qui participes dicuntur, collegium adscitus est. Aditu iam ad maiora patefacto, Alexandrum Farnesium Episcopum, Cardinalem Ostiensem, actum eius ordinis principem, qui post Clementis VII. obitum pontifex Romanus fuit, studiosus obseruare, & perquā assiduus colere cœpit, vnde illius cùm eo principe origo manauit amicitiæ. Pontificatum Paulus III. adeptus, quum eius viri non mediocrem in rebus gerendis dexteritatem nouisset, multis eum publicis muneribus honestauit. Primùm enim anno salutis MDXXXIV. initio pontificatus illum Auxculanis picentibus, deinde anno post Tifernantibus in Vmbria, tertio postremū Parmensibus præfecit. Quas vrbes in fide & quiete continuit, ipsarum verò iurisdictiones non sine integritatis, prudentię, ac æquabilitatis opinione gessisse refertur. Niceę verò quo in Pauli III. pontificis comitatu profectus erat, ita cū eo & Cæsare egit, vt duobus fratribus Marchioni Meleniani, & Ioanni Baptistę ex arce Mediolanensi, vbi quorundam peruersorum hominum conspiratione, ob inuidiam ex virtute contractam, in custodia detinebantur, liberè abire Cęsare permittente licuerit. Annis deinde MDXXXIX. Fano fortunæ, MDXL. Parmensibus iterum iuri dicundo summa cùm laude præfuit. In Parmensi prefectura ante tempus Verulano Cardinali legato successit, qui non nisi per annum præter leges, qui biennium præscribebant, in ea legatione fuerat: Vbertum Gambaram ipse successorem habuit. Ter ecclesiastici exercitus quęstor, quem commissarium vocant, posteà fuit, bis in Pannonia contra Turcas, semel in Germania bello Caroli V. Imperatoris contra Smalcaldici fœderis socios. Anno enim MDXLII. quando Italicæ aliquot cohortes à Paulo III. lectæ, Alexandro Vitelino duce in Pannoniam inferiorem ad Præstanum bellum profectæ sunt, Ferdinando Cęsari aduersus Solymanum Turcarum tyrānum maximis equitum peditumq; copijs, Vngaris, Christianis terribilia arma inferentem, suppetias laturæ ipse ab eodem pontifice delectus est, qui comes Vitellio adesset, & militibus stipendia procuraret: quo bello bombardæ sonitus prope eius caput volantis dexteræ auris auditum labefactauit: auctis verò militiæ honoribus, Danubianę classi præfectus eiusdem frater Marchio Meleniani fuit. Eo nomine magnam apud ipsum Regem gratiam ita inijt, vt inde discedens ab eo multa cùm virtutis commendatione regijs muneribus donatus sit. In Italiam reuersus anno MDXLIII. cùm de limitibus inter Ferrarienśium ducem, & Rempublicam Bononiensem, non leuis orta esset contentio, finium terminandorum disceptator & arbiter Bussetià Pontifice constitutus, tunc eam controuersiam composuit. Rursus cum Turcica arma in Pannonia perstreperent, Viennaque Austriæ ab ijs acriter premeretur, & quatuor millia hominum Italici peditatus à Paulo Papa Regis Romanorum Ferdinandi auxilia missa Duce Ioanne Baptista Sabello illuc contenderent, ipse iterū generalis Pontificius quęstor illi adiunctus est, ex qua prouincia rediens benigne à Pon-

à Pontifice receptus, nobili Anconitana gubernatione anno MDXLIV. honestatur. Affinitate postmodum ab eodem pontifice cùm eius fratre Meleniani Marchionis nurus sororem vxorem duxit) Archiepiscopus Epidaurensis in Dalmatia (Rauorum dogmatum labe infecta aduersus Pontificiam Cæsareamque maiestatem rebelles animos induisset,& formidabili bello concitato Orthodoxis hominibus extrema quæque minaretur, Paulus Papa tuendæ sacrosanctæ religionis caussa, tres lectissimas Italici roboris legiones equitumque insignes turmas Alexandro Farnesio legato, & Octauio eius fratre Duce,ad eos motus comprimendos Carolo V. Augusto auxilio misit. Qua in expeditione,ipse tertio supremus quæstor eo amãdatus est. Quum autem id bellum feliciter cõfectum fuisset,& memorabilis de Germania deuicta triumphus actus esset,ipse in Italiam reuersus,anno qui secutus est MDXLVII. Bononiæ prolegato Ioanne Morone Cardinale legato est renuntiatus. In qua administratione Petro Luisio principe interfecto,& Placentia à Cæsarianis ducibus occupata, Parmam profectus,& amicorum opibus,quos ibi habebat adiutus, militum manu collecta, vrbem valido præsidio firmatam sua vigilantia in ecclesiæ fide confirmauit. Nouissimè anno MDXLVIII. Perusiæ, Vmbrięque prætor factus, Iulio Ruuereo Vrbinate Cardinale legationem obtinente, per annum ferè sanctè,& integre ei muneri præfuit. In quo absens à Paulo III. Papa VI. Idus Aprilis anno MDXLIX. tanquàm de republica Christiana, sanctaque sede Romana meritus, presbyter Cardinalis sanctæ Pudentianę tituli Pastoris lectus, haud ita multò pòst Romam profectus est. Paulo III. mortuo, quum Iulius III. qui illi successerat, bellum auctore Cęsare Carolo V. Octauio Farnesio Parmensium duci indixisset, quod præter suam sententiam (vt ipse dicebat) cum Gallorum Rege Henrico, maximo Cæsaris damno, societate inita fœdus percussisset, Gallicaque intra vrbem præsidia recipisset, ipse ecclesiasticarum copiarum moderе maiorum à Pontifice legatus missus est, Ferdinando Gonzaga totius exercitus Duce creato. Bello non sine ipsius consilio, & solertia tandem composito, Romam reuersus, & à Cæsare episcopatu Cassanensi in Brutijs ornatus, pontificibus Iulio III. & Paulo IIII. signaturæ gratię perpetuo, aliquando verò in locum Cardinalis absentis vel mortui iustitiæ præfuit: Relicto dignitatis suæ priori titulo, titulum Sancti Stephani in monte Cęlio, mox sanctæ Anastasiæ cepit. Paulo IIII. minus gratus fuit, qui in illum publicè in consistorio & aperte inuectus fuerat, quod ex non bonis artibus archiepiscopatum Mediolanensem procurasse diceret. Quare eo rerum potiente, quum sibi Romæ commorandum esse non arbitraretur, tuendæ valetudinis caussa, ad balnea Lucensia primùm profectus, posteà desiderio videndę fruendæque patriæ Mediolanum concedens, ibidem ædibus à fratre Marchione Ioanne Iacobo cœptis perficiendis deditus, iucundè,& honestissimè vixit, diem interim nullum prætermittens, quo literarijs studijs non incumberet. Delectabatur in Cardinalatu viris egregijs, literatis præsertim, eorumque consuetudine libentissime vsus est, ita vt eius mensa doctorum virorum quasi quoddam gymnasium esse videretur, quod ego qui non semel interfui, meo ipse testimonio possum confirmare. Prono ad misericordiam ingenio, tum ex consuetudine ac sermone, tum ex rebus quas gessit semper habitus est: nam præter occultas largitiones, publicè etiam quotidie omnibus inopia laborantibus,& ostiatim victum quærentibus, tantùm ad subleuandas eorum miserias dispertiebat, quantum pro diuturno victu satis ijs esse posset, ex quo pater pauperum vulgo vocari cępit, sed tum præcipue, quum vrbe Tiberis inundatione Paulo III.

fame

fame vexata quicquid in horreis ad familię suę annuum vsum condiderat, liberaliter ad egenæ plebis sustentationem primis mensibus deprompsit. Quum fraternam hæreditatem adijsset, veritus ne fratris causa, qui varijs præfuerat bellis, aliqui iacturam bonorum suorum fecissent: reditum annuum aureorum mille, ex fraterno censu magnæ Mediolanensium domui pauperum hospitali assignauit. Ingenium mire, neque iolers, neque calidum præ se ferebat ira vt à cunctis vir simplex & clemens haberetur. In amicos liberalis, omnibus comis & perhumanus. Iustitiæ cultor, nefariaorum hominum hostis acerrimus in ea ciuitate, quæ mores hominum diligenter examinare solet, omnium consensu existimatus est. Quarum haud dubie virtutum opinione, gradum sibi ad maximum sacerdotium fecit. Paulo III. vita functo, quum Cardinales in conclaui essent, columba casu sacellum Xystinum per fenestras ingressa, diu circumuolitauit, donec fessa cùm admiratione omnium auis quietem expectantium, eius cellæ insedit, quæ res tunc lusui habita, ipso pontifice renunciato, in prodigium versa est. Vnus enim ipse, post diuturnam quatuor mensium ob varias Cardinalium dissensiones pontificatus vocationem, tandem ex presbytero Cardinale tituli sanctæ Priscæ potissimè electus est Romanus pontifex, qui sua humanitate, & clementia vrbem Romam superiori bello afflictam recrearet, quàm spem confirmare omnino & augere visus est, Pij nomine sibi indito. Pontifex autem maximus creatus est omnium Cardinalium suffragijs, qui quatuor & quadraginta tum comitijs apud Sanctum Petrum interfuére, Carolo & Alfonso Carafis in primis, Alexandro deinde Farnesio, Guidone Ascanio, Sfortia Camerario, Cardinalique Guisio maximè suffragantibus, hora inter septimam & octauam eius noctis, quę diem natalicium saluatoris nostri IESV Christi insecuta est anno salutis MDLX. ineunte, tanta mortalium omnium gaudio adfuerant lætitia, quanta pauciissimos antea ad eiusdem sacerdotij dignitatem peruenisse constat. Quibus ego quoque comitijs tum fortè interfui, & singula quæ gerebantur contemplatus, cuncta oculis, & auribus haud segniter perlustraui. Epiphaniæ demum festo de more coronatus, meruit vnus, quod non temere alij vni euenisse constat, vt tribus celebrioribus anni totius Paschatis festiuitatibus nasceretur, simul & pontifex crearetur, ac supremæ demum caperet insignia potestatis. Ei spectaculo magna vis hominum vndique confluxit. Pluerat tota ea nocte, & diei parte, vnde marmorei ante basilicam Vaticanam gradus, & eorum pręcinctiones lubricæ admodum factæ erant. Ea re in solenni nummorum iactu, in eisdem scalis insignis hominum strages fuit, pecunias auidè arriperè cupientium: nam neque se eo impetu sistinere à lapsu poterant, nec si qui paululùm titubassent, hærere afflicti vestigio, aliis super alios cadentes miserè perierunt. Circiter XVIII. homines ea turba necati, pra XL. luxati, & elisi, quod miserabile spectaculum fuit, ac à quibusdam ad ipsius pontificatus res gestas pro omime relatum. Pontificatus initio, quò re ipsa præstaret, quæ Pij nominis appellatione pollicitus fuerat, clementiam dico & humanitatem, omnium pene Cardinalium, sed præcipuè Cararum, qui alioqui læsi videbantur, precibus, populo Romano omnium eorum veniam condonauit, quę in Pauli IIII. memoreum simulachrum, insigniaque, & sanctæ inquisitionis contumeliam, ac decus vacante sede commiserat, damno modò ac detrimenta illata, quoad posset suis ipse sumptibus sanctę inquisitionis officio sarciret. Ad V. Kalend. Februarij Basilica Lateranensi antiqua pontificum sede, vetere instituto visitata, oratoribusque totius orbis Orthodoxi, principum, id est, Cæsaris, Regum Galliæ, Hispaniæ, Lusitaniæ, Polonię, Nauarrę, Venetorum, Alobrogum, & Florentię ducum, Genuensium, Lucensium, Heluetorum, qui recte sentiunt, Mediolanensium ciuium, Ducibusque Ferrariæ, & Vrbini

Vrbini publicis in consistorijs ad sui venerationem more superiorum pontificum receptis, animum ad ecclesiæ, & vrbis statum diuturna sedis vacatione, & difficili bello gesto penè labefactatum, componendum conuertit. Inito pontificatu, statim aliena personam, alienos mores induisse visus est. Nam qui hactenus humanus, patiens, benèficus, gratus, mitis, pecuniæ minimè cupidus existimatus fuerat, derepente naturam mutasse apparebat. Ante omnia igitur quæcunque Paulus IIII. præter Curiæ Romanæ mores, & iam receptam à superioribus pontificibus consuetudinem, publicis edictis, vel diplomatibus nouauerat, disquirens, ob multorum querimonias, qui se Pauli sanctionibus male habitos lamentabantur, mutauit causarum cognitionem, & explicationem ad rectam communis & vsurpati Iuris rationem, inductis prioribus decretis, paulatim reuocauit, idoneosque iudices, qui quæstionibus huiusmodi præessent, viros graues & prudentes delegit, iudicijs ex æquo constitutis. Ferdinandi Cæsaris Imperatoriam dignitatem translatam in eum ab eius fratre Carolo V. quàm Paulus IIII. improbauerat, ratam habuit, eiusque tanquàm legitimi, & Catholici Imperatoris legatos perhonorificè suscepit. Conclauistarum priuilegia confirmauit. In patriam gratus, collegio doctorum Mediolanensium, è quorum corpore ipse aliquando fuerat, Rotæ auditorem, & Consistoriam aduocatum perpetuò concessit. Sanctionem quàm ipse Paulus de bonis ecclesiasticis male, & simoniacè alienatis non mediocre multorum damno ediderat, iuxta vetera decreta moderatus est. Quàm tamen paulò antè obitum in integrum restituit, Cardinalesque Vitellium Camerarium & sancti Georgij propinquum suum, iudices delegauit, qui de ijs cognoscerent, qui sedem apostolicam quauis ratione fraudassent, solidataque computata ac si nunquàm confecta essent reuiderent, pecuniam ex compositionibus ea ratione quærens. Monachorum, & fratrum mendicantium, quos in monasteria, vnde potestate à superioribus pontificibus impetrata exierant, Paulus redire seuerissimo edicto coégerat, causas iterum cognosci voluit, vt ijs, qui canonicis legibus id fecisse probassent, sum ius redderetur. Aliquot magnæ existimationis viros, quos ob hæresis suspicionem Paulus carcere afflixerat, cognita eorum per sanctissimam inquisitionem innocentia, omni cum iniuria eripuit, tum suspicione liberauit: inter hos præcipuè Cardinalem Ioannem Moronum, & Thomam Sanfelicium Episcopum Cauensem. Episcopis, vt ad suas ecclesias, & curandos sibi commissos greges reuerterentur, præcepit. Vt Regressus à Paulo IIII. sublatos concederet agitauit. Cæterum Concilij ab se indicendi caussa ab eis sententijs destitit. Per id tempus insignis Christianis clades à Turcica classe illata est, quæ in Catholici regis Philippi classem nauibus milite & commeatu instructissimam bellum Punicum adornantem de improuiso irruens eam oppressit, cunctosq; Girbæ Insulæ præsidio impositi fuerant expugnatos, captiuos abduxit. Ea clade Christiani nauali omnino existimatione exuti, ingentem immanium barbarorum audaciam auxerunt. Pontifex interim, vel eorum memor quæ in sui contumeliam Cardinalis Carafa in conclaui dixerat, vel Ducis Paliani regiæ pro ducatu Paliani compensationi (vt fama fuit) pro sororis filio inhians, aut (quod ipse aiebat) vt Romanorum pontificum propinquis saluberrimè exemplum relinqueret, vt populos sibi creditos clementer acciperent, & publica negocia pro ecclesiæ dignitate conficerent, specie vindicandi ea crimina, quæ Carafæ patruo Pontifice, & bello potissimum Neapolitano patrauerant, quæstionem capitalem in eos instituere est aggressus. Ita vt ad VII. Idus Iunij MDLX. quo die quinto anno, Carafa purpurei pilei honore donatus fuerat, Carolum ipsum & Alfonsum Cardinales ad consistorium profectos, Ioannem verò Caroli fratrem, & Montorij

Comi-

Comitem Paliani Ducem tum vocatum, qui paulò antè ex Gallesio Faliscorũ oppido in vrbẽ cum ipsius pontificis licentia venerat vxorisq; eius fratrem Comitem Allifanum Leonardumque Cardinem fratrum propinquum, nihil tale suspicantes, in Hadriani molem, & per eosdem dies aliquot alios Carafię domus clientes in publicum carcerem conijci mandauit. Omnium quæstionibus relatores præfecit. Vrbis gubernatorem Hieronymum Fredericum, Episcopum Sagonensem ministrum impigrum, audacem, & acris virum ingenij. Alexandrum Palanterium procuratorem Fisci. Vt autem hoc iudicium rite peragere videretur, Cardinalium quæstioni octo eiusdem ordinis patres integritate, & iustitia insignes Fridericum Cæsium Episcopum, Bartholomæum Cueuam, Ioannem Michaelem Sarracenum, Ioannem Baptistam Cicadam, Michaelem Alexandrinum, Ioannem Bertrandum presbyteros, Iulium Ruuereum, & Luisium Cornelium Diaconos Cardinales adesse iussit, omnium inspectores Gubernatori & Fiscali assistentes. Quibus coram interrogati rei, Cardinalis Carafæ scriptæ literæ productę, & quæstionum principia agitata. Nouissima verò causę cognitio ijs non admissis, quum per nouem menses instituta, singulorumque obiecta examinata fuissent, Pontifex seorsum quæstiones videre voluit. Postremò, vt totius iudicij series ab omnibus patribus cognosci posset, tota causa ad pontificem pleno in consistorio ab eodem, qui quæsierat Gubernatore diei spatio relata est, non audita tamen patrum super ea re sententiæ fuére. Tunc Carolus Cardinalis maiestatis ab ipso pontifice damnatus, & omnibus honorum gradibus exutus, curiæ (vt vocant) laiculari castigandus traditus est: qui cum Comitibus Montorij, & Allifano, Leonardoque Cardine ab vrbis Gubernatore maiestatis, & homicidij damnatis, mortiesk adiectus, iudicioque rerum capitalium mandatum, vt iuxta ciuiles sanctiones, lege in eos geret. Sic sententijs in Cardinalem à pontifice, in Ducem verò à Gubernatore vrbis subscriptis, Carolus in Hadriani mole carnificis manu nocte, quæ Nonas Martias præcessit, strangulatus: Comites, & Cardines in Turris nouæ carcere capitali supplicio affecti, maxime memorabile spectaculum, insolensque instabilis fortunæ ludibrium, in publico ad pontem Aelium expositi, & paulò post ad damnatorum sepulchra relati, populo Romano attonito, & quorsum ista hæc tenderent admiranti, præbuerunt: ijs verò qui secundiori aura altius prouecti, extra omnem fortem sese collocatos existimant documentum memorabile, quum omnes passim confluerent ad eos spectandos, qui miserabiliter ab eo pontifice, quem ipsi potissimum ad tantæ potestatis culmen euexerant, extincti, nutu, renutuque suo cuncta moderabantur. Ducis præsertim casum animo reputantes, quem paulò antè insigni militum, & equitum manu stipatum, ac per vrbem more penè Regio incedentem conspexerant, tum verò eius corpus capite truncum miserabili aspectu publice collocatum viderent. Illud memoratu dignum, vtrosque fratres non solum religiosè, & piè quemadmodum optimos Christianos decet, cum pœnitentiæ sacramento excessisse, sed fortiter mo animo tantam calamitatem, perinde ac à Deo iussam, excepisse. Ducis admirabilis constantia fuit, qui paulò ante obitum & socios metu cædis consternatos egregia oratione ad mortis contemptum adhortatus est, & literas pulcherrimas filio iuuenali cadauer in propinqua diuæ Marię Transpontinę æde publico sepulchro datum, mox ab eius familiaribus ad Mineruæ translatum, & in familiæ eius sacello collocatum est. Inter multas præcipuè damnati Cardinalis causæ in quæstionum codicillis relatæ sunt, quòd senem pontificem Paulum, quanquam in bellum pronum, tamen bellicarum rerum imperitum, falsis nuntijs & consilijs decepisset, multos

& mar-

& maximè dignationis viros eius belli occasione vexare iussisset: quodque varias literas, & notas arbitrarias ementitus eius vnius præcipuè opera quinquennalibus inter reges Hispaniæ, & Galliæ ictis induciis fractis, totum id bellum, quod Paulus gessit susceptum, diutiusque non sine magno Sedis Apostolicæ detrimẽto productum fuisset. Comiti præter crimen læsæ maiestatis, & sociis, vxoris grauidæ & adulteri indicta causa cædes obiectæ. Fuerunt plerique eo tempore iureconsulti, qui cõstantissimè asseuerarunt, iudicium id iniquum fuisse, quum Cardinalinalis sine testibus, ex suis tantum literis, eorum redargutus damnatusque fuisset, quæ Pauli IIII. iussu ab se facta esse contendebat, iis quæ sibi obiecta fuerant more Romano quæstioni, & tormento subiecto, non expressis, dilationibus quas petebat non concessis, patronis verò eius rarò auditis. Pontifex verò videri voluit, eos non eo consilio vinxisse, vt morti traderet, at in quæstionibus habendis exacerbatus, magnitudinem demum rei intellexisse, quum ei persuasum esset, Cardinalem animi excelli & intrepidi, si dimitteretur, in suorum quempiam aliquando impetum facturum. Quo timore eum semel grauissimè læsum tolli iussit, in reliquos clementiùs, quos minus peccasse profitebatur, haud dubie acturus, ni fortuna iis aduersa pontificis inflammatum animum impulisset, vt eos potius perdendos, quàm Cardinalem cõseruandum existimasset. Aliquanto mitius cum Alfonso Cardinale, qui mansuetæ continentisque naturæ haud dubium specimen dabat, actum: ipse nanque, qui die obitus pontificis quædam è cubiculo eius subripuisse accusatus fuerat, centum millibus aureorum Vitellij Cardinalis studio comparatis, persolutis, Cameræ apostolicæ præfectura multatus, cum reliquis omnibus liberè ea conditione tamen dimissus est, ne vrbe egrederetur. Regentatus munus à Paulo IIII. institutum Alfonsi Cardinalis nomine pontifici cessit Vitellius. Qui illicò eo abrogato, vetus auditoris Cameræ officium restitutum, Flauio Vrsino Episcopo Murano quadraginta aureorum millibus vendit. Imperatorem Cæsarem Carolum V. Augusti. & ipsius filium Philippum Hispaniarum Regem innocentes esse pronuntiauit, & cunctis quæ ei à Paulo IIII. obiecta fuerant, absoluit. M. Antonio Columnæ cognita ipsius causa, paternum principatum, quo à Paulo IIII. spoliatus fuerat, restituit. Capti per id tempus, & in Hadriani mausoleum coniecti sunt duo alij Cardinales, Innocentius de Monte, & Scipio Rebiba Siculus: ille homicidij reus factus, quod per proximi interregni Pontificij tempora patrem & filium caupones interfeciſſet: hic tanquam Carafarum arcanorum conscius. Vtrique post annum liberè dimissi. Montanus quidem opulentissimis tribus sacerdotiis sanctæ Sabbæ, Cryptæ Ferratæ, & Miramundi spoliatus, Tibur relegatus est. Miramundum magnæ hospitali domui Mediolanensi pontifex addixit, Cryptam Ferratam dimidiatis redditibus Alexandro Farnesio Cardinali ea lege tradidit, vt totidem redderet: ex sanctæ Sabbæ redditu montem instituit. Rebiba verò in nullo crimine compertus, qui Archiepiscopatu Pisano, quem à Paulo quarto obtinuerat, paulò ante multatus fuerat, cuius vice Episcopatum Troianum tunc, Constantinopolitanum verò patriarchatum paulò ante Pij obtum recepit. Interea pontifex more aliorum pontificum iam recepto, sororum filios & filias ad se euocatos, variis & nobilissimis matrimoniis, & dignitatibus honestatos, ad sublimes honores euexit. In his Carolum Borromeum iuris scientia præditum, & Marcum Sciticum Altæmpsium sororum filios in patrum collegium adsciuit, Borromeumque perhumanum, modestissimum, pientissimumque virum negociis omnibus Ecclesiasticis tractandis præfecit. Eius fratrem Fredericum Comitem Aronæ, qui Virginiam Ruueream Guidonis Vbaldi Vrbinatium Ducis filiam vxorem duxerat, regia Carafarum compensatione donatum, totius militiæ ecclesiasticæ gubernatorem, mox ducem generalem cum menstruo mille aureorum salario,

tradito solenni ritu baculo, creauit, & (vt fama fuit) Camertium principatum ei traderet
constituens, litem Farnesijs intentauit, qui eam Toparchiam sedi apostolicæ restitue-
rant, Parmæ & Placentiæ ducatu obtento. Tres Cardinalis Borromei ex patre tantum
aliores nobilissimis matrimonijs iunxit: vnam Fabritio Columnæ puerulo M. Antonij
fide spopondit, alteram Fabritio Gesualdo Luisij Consani Comitis ditissimi hominis fi-
lio, alterius mariti sororis suæ filio Hanibali Comiti Altæmpsio. Ducem Florentiæ &
Senarum Cosmum Medicem, Romam cum vxore Eleonora, Ioanne Cardinale, &
Garzia filiis ad se salutandum venientem, magnifico apparatu Palatinis ædibus excepit,
Quem veteris vrbis admirabiles ruinas videndi studio auidum, per integrum diem vbi-
que circumduxi. Is postremo patribus cunctis sigillatim salutatis, & publicis aliquot
supplicationibus cæremoniisque cum interfuisset, post alterum demum mensem discede-
sit. Pius enim hospitalitatis studio maxime tenebatur. Nam præter Florentinorum du-
cem, eius filium Principem, qui anno insequenti Romam venit, Vrbini, & Mantuæ du-
ces, Tendiliæ Comitem, & Luisium Abusentem Philippi regis extraordinarios orato-
res, lautissimè regio more in Palatinis ædibus excepit. Per id tempus Abdysu, id est, ser-
uus IESV Christianorum Orientalium trans Euphratem commorantium maximus
patriarcha, vir doctus, Chaldaicis, Arabicis, & Assyriis literis ornatus, cuius iurisdictio
interiores vsque ad Indos penetrat, Romam ad Apostolorum limina, & pontificem salu-
taturus, cum aliquot sociis longissimo itinere peruenit, vt ab eo confirmatus pallium de
corpore sancti Petri susciperet. Pontifici oblatus ei perpetuum obedientiam promisit,
& per interpretem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ fidem professus est, cuius syngrapha in
Concilij Tridentini sessione XXII. lecta eiusmodi fuit: Confessus sum puro corde, & si-
de non ficta coram Reuerendissimis D D. Michaele tituli S. Sabinæ Alexandrino, & M.
Antonio tituli S. Marcelli Amulio Sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteris Cardinalibus,
in hanc formam, Ego Abysu filius Ioannis de domo Marcia, ex ciuitate Gezira in Tigri-
di flumine, olim Monachus sancti Antonij monasterij Sanctorum Rochæ, & Ioannis Fra-
trum electus, primas, siue patriarcha ciuitatis Muzalæ in Assyria Orientali, Iuro quod
ita corde credo, & ore confiteor, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ fidem approbatis omnibus
& singulis illis, quæ ipsa approbat, & damnatis similiter omnibus, quæ ipsa damnat, am-
plector & promitto, & omnes fratres meos Metropolitas siue Episcopos ac diœcesanos,
quouis modo meæ iurisdictioni subiectos, ita tenendum & credendum esse docebo, &
modis omnibus pro quibus potero persuadere conabor. Ita me Deus adiuuet, & hæc
sancta Dei Euangelia. In quorum fidem hanc meam fidei professionem, & attestatio-
nem manu mea scripsi, & cætera. Actum Romæ die VII. Martij, anno MDLXII. De
multis & difficillimis quæstionibus interrogatus, scitè respondit. Cunctos veteris testa-
mentique testamenti libros, antiquos Græcos, Latinosque patres, quibus nos Catholici vtimur
Chaldaica, Assyriaca & Arabica lingua versos, & alios nobis ignotos, quos memoriter re-
nebat, se legisse dixit. Cunctos ferè S. R. E. ritus, & sacramenta apud suos seruari docebat.
Vt Concilij Tridentini decreta ad se mitterentur rogauit. Fidem Christi ab Apostolis,
Thoma, Thaddeo, ipsorumque discipulo Marco, maiores suos accepisse, & hodie reti-
nere professus est. Redeuntem in patriam pontifex, auctore M. Antonio Amulio Car-
dinale, qui eum Romæ agentem fouit, amplis muneribus liberaliter donauit. Eum
quando per interpretem alloquutus, virum eruditum, & grauem animaduerti. Eius
iam ad suos reuersi literas Romam allatas vidi. Cum verò Pontifex ab ipso summi sacer-
dotij initio, labanti Christi ecclesiæ confirmandæ assiduè intentus esset, generale Con-
lium præcipuè appetere semper præ se tulit, quod superiores pontifices non admodum
pera-

pere visi sunt, vel saltē negligentius quā par esset habuere. Solēnibus igitur lubeo, ieiuniis, & supplicationibus à Vaticana Basilica ad Mineruæ habitis, quibus Pontifex cū Cardinalibus & Florentiæ duce pedes incessit, publicatis literis generale Christianorum Cōcilium Tridenti prosequendum esse, & proximo Paschate anni MDLXI. iterum inchoandum indixit. Illud verò ante omnia memoratu dignum, quod ipse id ab aliis postulari, quemadmodum mos est, non expectauit, sed vltro omnes qui Christiani nominis censentur principes & reges, per legatos, & literas ad rem adiuuandam incitauit, hortatus est, & quoad eius fieri potuit, ad Concilium generale instaurandum celebrandumque compulit, vt eo saltem remedio, quod in calamitosissimis temporibus ecclesia semper maximum esse duxit, omnibus iam prouinciis deprauatæ religionis vitio laborantibus, pessimeque affectis, aliqua medicina adhiberetur. Verum enimuerò orta controuersia, continuatione fieret Concilij Tridentini, an noua indictio, Pontifex salubre temperamentum, quo animos omnium componeret, inuenit, dum in promulgationis diplomata ea verborum formula vsus est, qua & vtrique parti fieret satis, & Tridentino Concilio sua salua maneret auctoritas. Cuius indicti Concilij diploma cum catholici principes Ferdinandus Cæsar, Philippus Hispaniarum, Carolus Galliarum, & Sebastianus Lusitaniæ Reges, item alij Orthodoxi principes ratum habuissent, omnibus suarum prouinciarum episcopis, & iis, quorum præsentia requirebatur, vt eò proficiscerentur iussere. Angliæ regina Helisabet Lutherana labe polluta, Hieronymum Martinengum abbatem ad se à pontifice Concilij caussa Legatum missum, audire quum recusasset, è Belgio in Insulam traijcere prohibuit. Germani principes, qui noua & falsa dogmata sequuntur, Zachariam Delphinum Pharensem, & Ioannem Franciscum Commendonum Zacynthium episcopos, oratores pontificios honorificè quidem suscepere, verùm quum nihil sibi esse cum pontifice Romano negocij, & de ea re ad Cæsarem se relaturos dixissent, eos re infecta dimiserunt. Horum Delphinus superiore Germania, ad cuius principes pontificius orator erat, peragrata, apud Cæsarem Legatus apostolicæ sedis permanere iussus est. Commendonus verò Germania inferiore, Saxonia, Rhenanis oris, Belgis, Lotharingis, deinde Germaniæ superioré, & Baioaria percursis, cunctisque illarum regionum episcopis ad Concilium inuitatis, in Italiam, Tridentum, deinde à pontifice vocatus ad Vrbem reuersus est: postea ad Polonos nuncius est ablegatus. Tridentum interim more à maioribus accepto, Pontifex apostolicæ sedis Legatos Herculem Gonzagam Mantuanum, Hieronymum Seripandum Neapolitanum fratrum Augustinianorum olim magistrum, & Stanislaum Hosium Polonum tunc ad Cæsarem Legatum Sanctus Romanæ Ecclesiæ Cardinales viros amplissimos, consestim ire iussit, quibus haud ita multò pòst Iacobum Simonetam Mediolanensem, & Marcum Sciticum Altæmpsium Germanum sororis filium Cardinales ab se creatos, legatos adiunxit. Nam inter sex & quadraginta, quos quatuor lectionibus vel in gratiam principum, vel ob insignem doctrinam, & religionem, vel de sede apostolica bene meritos, vel sanguine coniunctos, aut veteri familiaritate acceptos creauit Cardinales, sacrarum literarum scientia, morum grauitate, & vitæ sanctitate Seripandus, & Hosius primis fulsere. Præter hos viri clarissimi fuere Granuellanus, Armullius, Nangerius, Sirletus, & alij complures. Ad Concilium ex Italia, & Hispania frequentes patres conuenere: ex Germanis, Polonis, Vngaris, & Boëmis Catholicis pauci, caussantes ne ipsis absentibus episcopatus sibi commissi inhiantium hæreticorum armis lacerarentur. Non multi ex Gallis, quod opulentissimum & Christianissimum vsque ad nostra tempora, & apostolicæ sedi obsequentissimum regnum seralibus, & inuisitatis Orthodoxorum & hæreticorum, qui nouo nomine Hugo-

noti vocantur, diſsidiis completum eſſet. Hi ab Henrici regis infausto obitu puerorum Regum Franciſci II. & Caroli IX. adoleſcentia & orbitate abuſi, Luiſio Borbonio principe Condonenſi, & Gaſpare Coligneo (quem Amiralium vocant) præcipuis auctoribus, & ducibus, quum in omnibus Galliis, tum præcipue in Narbonenſi, rerum nouandarum & mutandæ veteris religionis auidiſſimi, tumultuariis equitum peditumque ingentibus copiis collectis, catholicos rapinis, cædibus, & incendiis vexare, ac ſæuiſſimè perſequi non ceſſabant. Lugdunum totius Galliæ emporium, Aurelia, Rothomagus, Apamiæ, Biturigium, Bleſium, Pictaui, Matiſconum, Valentia, Mons Peſulanus, Nemauſus, Bitenæ, & multæ præterea ciuitates ab ipſis captæ, ijs calamitatibus inuolutæ ſunt. Quorum furori, & amentiæ à Regis nutriciis, & conſiliariis ſeueriſſimis edictis primùm, mox armis obuiam itum eſt. Poſt multas clades Blaſius Monluccius præfectus Aquitaniæ ſex millia Hugonotorum Duce Duraſio pugnantium cæcidit. Pontifex quoque tuendæ Auenionis, & finitimæ regionis cauſſa, vbi maxime hæreticorum perfidia grauabatur, aliquot militum cohortes conſcripſit, Fabricio Sorbellonio conſobrino ei Prouinciæ præfecto. Qui Lucæ Antonij Thomaſonij Interamnatis ſtrenui & multæ experientiæ copiarum ducis forti fideliq́ opera vſus, Auenionem in fide Hugonotis Prouincia ſubmotis continuit, Aurantium ipſorum oppidum haud longè ab Auenione ſitum vi captum deleuit, præſentiq́; periculo & calamitate Prouinciam liberauit. Lucæ Antonij induſtriam Honoratus comes Sumaripæ Tendæ princeps regij exercitus in Prouincia dux intelligens, quum acriter ab Hugonotis premeretur, eum Auenione in tuto poſita, cum cohorte ſua in regis auxilium euocauit. Cuius præcipue virtute Siſtaricum vrbem munitiſſimam, quo ſe Auenione pulſi hæretici, & alij ex omni Narbonenſi tractu quam in Aſylum contulerant, obſedit, ſex millia ipſorum obſeſsis auxilio venientium, deleuit, vrbem vi expugnauit & diripuit. In eo victoriæ curſu Zatum ab Hugonotis obſeſſam ijs in fugam actis periculo liberauit. Lucas virtutis ergò ab Imperatore Gallo inſigni aureo torque donatur. Galliam verò diſſidio religionis à domeſticis hoſtibus vexatam pecuniis Pontifex adiuuit. Legatum eò miſit Hippolytum Eſtenſem Cardinalē Ferrariēſem, qui turbatæ religionis rebus remedium aliquod afferret. Rebus ad arma excitatis multæ hominum ſtrages editæ, horribilia ſupplicia ab Hugonotis catholicis, & præſertim viris religioſis illata. Per id tempus Conſilij Tridentini initio Pontifex Iobileū denuo indixit, ſolennia ieiunia celebrauit, Suplicationis à Sancti Petri ad ſacram Popularem ædem haberi voluit. Concilio porro Tridentino ſub Pio IIII. initio anni MDLXII. principium datum. Quod magnis incrementis producitur, pontifex Romanæ Curiæ diſciplinam perturbatam, & ſolutos aulicorum mores omnē ope, & contētione corrigēdos, & reſtituēdo curauit, multa quæ deprauata erāt, ſalutaribus ſanctionibus correxit. Quæis præcipua. Ante omnia publicis ſanctionibus patrum omnium ſubſcriptione firmatis, conclauis, & comitiorum Romani pontificis rationem ad vetera decreta moderatus eſt, legemq́ ſaluberrimam ijs remediis, quibus temporum malitia opus eſſe monſtrauit refertam ſanxit. Decreuit, vt ſi in Concilij celebratione Romana ſedes vacaret, noui pontificis electio penes Cardinales tantū eſſet. Illud edito diplomate ſanxit, vt nemo Romanus pontifex ſibi ſucceſſorem deligere poſſet. Cācellariæ, eiuſdem correctoris, cōtradictarum Cameræ apoſtolicæ eiuſdem auditoris, ac tribunalis, camerarij, pœnitentiariæ, iudicum XII. virorum Rotæ, ſignaturæ, gratiæ, & iuſtitiæ, Gubernatoris, Senatoris, Conſeruatorum, procuratoris fiſcalis, notariorum ſcribarum, & alia vrbis officia, magiſtratus tribunaliaq́; ſeuerioribus edictis emendauit. Magiſtratibus cunctis edixit, ne quid cōtra eiuſmodi ab ſe edita decreta conficerent. Cauſſarum ciuilium Notariatus Cameræ apoſtolicæ applicauit, eorum

Tum mercedes limitauit. Cauſſas fiſcales, & rerum capitalium quæſtiones, & multa ad ius ciuile, in quo exercitatus admodum fuit, pertinentia, hominum malitia depra-uata correxit. Carcerum & cuſtodum ſalaria limitauit, extorſiones cohercuit. Homici-das homines, ſicarios, facinoroſos, & cæteros huiuſmodi, qui à magiſtratibus abſo-luti non fuiſſent, Pij II. Xyſti IIII. Innocentij VIII. Iulij II. Clementis VII. legibus repetitis, vrbe, & omni eccleſiaſtica ditione exegit, illorum abſolutiones, multis difficultatibus interiectis, difficiliores fecit. Sclopetos, qui duorum palmorum menſuram non excederent prohibuit. Aſyla omnia, quæ tam in Cardinalium, & oratorum principum ædibus, quàm alibi in vrbe erant ſuſtulit, & contra eos, qui publicis lictoribus ſeſe opponerent, & iuridicorum edicta contemnerent, grauia de-creta promulgauit: Iis qui fidem publicam ob eas res obtinuiſſent priuilegium ab-oleuit; Pœnarum abſolutiones, quæ reis, & damnatis hominibus imponerentur in omni eccleſiaſtico imperio, à ciuitatibus, & priuatis magiſtratibus, ad fiſcum pon-tificium perpetuò tranſtulit, quum in damnatorum gratiam minus ab eiſdem exigi cog-nouiſſet, vt ea etiam ratione quæ cœperat perficiendis pecuniam compararet. Eos por-ro, qui decoxiſſent, & beneficio Capitulorum ODOARDVS & PERVENIT, vt ſoluerent à creditoribus adigi non poſſent, pileum viride, ferre graui ſub pœna à Pau-lo IIII. antea ſancita, voluit. Sacerdotiorum & præſertim Cardinalatus ambitum. prohibuit. Illicitas pecuniarum tranſlationes, quæ cambia ſicca vocantur, vetuit. Clericis vrbem incolentibus teſtamenti condendi poteſtatem, & alia priuilegia con-firmauit, & auxit. Eos, qui libellos famoſos ederent, corripuit. Egentes, & deliros homines, moleſta, & fallaci mendicitate ſublata, certis locis diſtributos nutriri præ-cepit, præfecto ad pium opus Antonio Lomellino protonotario, cæterum ab eo con-ſilio rei difficultate deſtitit. Idem de quæſtuariis qui ſancti Antonij ſancti ſpiritus, Fabricæ Vaticanæ, & eiuſmodi ſimilium nomine, ſpecie indulgentiarum, ab imperi-to vulgo pecunias emulgebant, iuſſit. Indulgentiis quæ paſſim, & ſine diſcrimine concedebantur, modum poſuit. Eas omnes, & quæſtus reuocauit, quæ à quæſtuariis, à nobiliſſimis eccleſiis ad varia delubra extenſa fuiſſent, poteſtatem inſtituendi eccle-ſias, ſacella, ſocietates, phetrias certis quibuſdam hoſpitalibus domibus eripuit. La-teritia mortuorum monumenta, quæ paſſim eccleſiarum ornatum fœdabant, tolli iuſſit. Seuera Pauli IIII. in Iudæos edicta moderatus eſt. Vrbis annonam procura-uit, præfectis aliquot viris induſtriis creatis. Philippo Hiſpaniarum regi ex rediti-bus omnium Hiſpaniæ ſacerdotiorum ſeptingenta millia aureorum conceſsit, quibus ſeptuaginta triremes contra Turcas parari, inſtrui, contineri poſſent, ſeptem millibus aureorum in ſingulas diſtributis. Interim Concilio Tridentino finis impoſitus eſt, quod à Pio IIII. Tridenti reſtitutum, biennio ferè continuatum fuerat. Seſſio-nes nouem veteribus ſexdecim additæ. Quarum prima, quæ decima ſeptima à Conci-lio primùm ſub Paulo III. inchnato erat XV. Kalend. Febr. anni ſalutis MDLXII. celebrata, vt concilium pro ſequeretur ſancitum, decima octaua, decretum de librorum delectu, & cunctis ad ſynodum fide publica inuitandis: decimanona & vigeſima, nihil memoratu dignum actum: vigeſima prima, communionis ſub vtraque ſpecie, & paruulorum doctrina & canones promulgati. De reformatione eccleſiaſtica tum primum actum: vigeſima ſecunda, ſacroſancti Miſſæ ſacrificij quæſtio explicata. In-terea Mantuano, & Seripando legatis initio anni MDLXIII. vita functis, à ſede apo-ſtolica in eorum noui legati Cardinales Moronus, & Nauagerius miſſi, Altæmpſius verò reuocatus: vigeſimatertia ſeſſione ordinis ſacri, vegeſima quarta, Matrimonij ſacramenta explicata, Reformatio eccleſiaſtica continuata vigeſima quinta, nouiſſi-

ma sessione, III. & Pridie Non. Decemb. anni MDLXIII. graui pontificis morbo, quo de eius vita dubitatum est, audito, accelerata, patres de igne purgatorio, de inuocatione, veneratione, & reliquiis sanctorum, de sacris imaginibus, de indulgentiis, de delectu ciborum, de ieiuniis, de diebus festis, de Cathechismo edendo, breuiario, & missali reformandis, de Concilij Tridentini saluberrimis sanctionibus seruandis, non minus pia, quàm prudentissima decreta promulgarunt: reliqua verò, quæ supererant reformationis capta sanxerunt. Quibus confectis summo omnium patrum consensu decretum est, vt cunctorum, quæ in Concilio acta essent, confirmatio ab apostolica sede peteretur.

Cardinalis verò Moronus primus legatus Concilio præsidens, finem Concilio his verbis fecit: Post gratias Deo actas, Reuerendissimi patres ite in pace. Ab vniuerso coetu, Amen, responsum, atque ita Concilio Tridentino finis fœliciter datus est anno XXVII. postea quàm primùm à Paulo III. Mantuæ indictum fuerat: à prima verò sessione Tridenti celebrata decimo octauo. Durauit omnino annos quinque, biennium sub Paulo III. annum sub Iulio III. biennium iterum sub Pio IIII. Vniuersus porrò Concilij decretis subscripserunt patres, quibus ea potestas erat, CCLV. Hi fuere legati Cardinales IIII. Moronus, Varmiensis, Simoneta, Nauagerius: Cardinales nongati Cardinales IIII. Moronus, Varmiensis, Simoneta, Nauagerius: Cardinales non legati duo, Lotharingus Archiepiscopus Remensis, & Madrucius electus Tridentinus: Patriarchæ tres, Hierosolymorum, Aquileiensis, Venetus. Archiepiscopi XXV. Episcopi CLXVIII. Abbates VII. Procuratores absentium cum legitimo mandato xxxii. Magistri generales ordinum VII. Interfuere tantæ synodo, præter eos qui subscripserunt, oratores Cæsaris Ferdinandi, Regum Francorum, Hispaniæ, Lusitaniæ, Venetorum, Heluetiorum, Ducum Bauariæ, & Florentiæ, Iuris Cæsarei pontificiique, doctores Concilio necessarij tres, Auditor rotæ, aduocatus consistorialis, promotor, Theologi clerici non claustrales XX. ex quinque Mendicantium ordinibus circiter CXX. à suis magistris, variis principibus, & Episcopis vel missi, vel euocati. Ex ordine Prædicatorum XX. Minorum obseruantium X. totidem conuentualium. Eremitarum XV. Carmelitarum X. Seruorum aliquot. Ministri Concilii præter Commissarium & Secretarium, qui Episcopatu fungebantur fuere, Scribæ duo, cursores duo, cæremoniarum magister, Medicus, Depositarius, Forerius, Diaconus & subdiaconus cum cantoribus XII. Grandem huic concilii celebrationi pecuniarum summam absumpsit pontifex Pius, quippe cui menstrua ad vitæ sustentationem salaria Legatis, cunctis inopia pressis Episcopis & sacerdotibus, omnibusque ministris liberalissimè tribuerit. Id muneris antiquitus imperatorum erat. Dum Tridenti concilium celebratur, cardinalis Lotharingus Romam ueniens multa de concilii exitu, quem pontifex expensarum magnitudine oppressus, mirum in modum exoptare videbatur, cum eo tractauit. Qui per eos dies grauissimis, febris, cathani, podagræ, cruciatibus, & alui profluuio laborans, animi corporisque viribus ita destitutus aliquando fuit, vt mors eius à multis secutura crederetur. Cuius rei nuntio legati permoti (Moroni præcipue id opus fuit) ne interregno pontificio concilium apertum esset, iustissimis de causis synodi finem maturarunt, & incredibili dexteritate, quum plerique patres, Hispani præcipue, resisterent, rem confecerunt. Pontifex valido corporis robore subleuatus, ecclesiæ sacramentis de more susceptis, triduo pòst conualuit. Qui concilii exitu audito, quanquam adhuc viribus debilis, patres in cubiculum euocauit, quibus aduersæ valetudinis suæ, & concilii finis rationem reddidit, Deo gratias agens omnes ad sacrosanctas ecclesiæ sanctiones seruandas, & ne quid præter eas ab se peterent, hortatus est. Celebresque pro adeo fœlici

felici exitu supplicationes indixit. Oblata vero sibi concilii decreta, Morono, Saraceno, Cicadæ, Alexandrino, cardinalibus inspicienda, examinanda, ad seque referenda tradidit. Quo facto legati, Moronus, & Simoneta, qui Romam tum redierant, concilii nomine, quibus id publicæ demandatum fuerat, omnium in eo actorum confirmationem petierunt. Quorum rogatu Pius papa VII. Kalend. Februarii anni MDLXIIII. in consistorio secreto cuncta concilii acta, tam ea, quæ sacra dogmata, quàm quæ reformationem ecclesiasticam respicerent, comprobauit, amplissimumque more maiorum confirmationis diploma plumbo obsignatum publicauit. Tridentino igitur concilio absoluto, ex eius decretis mores denuo emendare, sacerdotia ad veteris formam instituti reuocare Pontifex curauit, pluraque edita promulgauit ad concilij obseruationem necessaria. Primùm tempus præscripsit, quo eiusdem decretis seruandis homines tenerentur. Octo patres cardinales delegit, qui ea seruare facerent: hi fuere, Moronus, Sarracenus, Cicada, Alexandrinus, Araceli, Simoneta, Borromeus, Vitellius. Modum, quo Doctores ad Episcopatum postea promouendi crearentur, præscripsit. Hanc fidei formulam, quam Episcopi designati profiterentur, instituit.

Ego N. firma fide credo, & profiteor, omnia & singula, quæ continentur in symbolo fidei, quo sancta Romana ecclesia vtitur: videlicet, Credo in vnum Deum patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, visibilium omnium, & inuisibilium. Et in vnum dominum Iesum Christum filium Dei vnigenitum: & ex patre natum ante omnia secula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: genitum, non factum: consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt: qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis: & incarnatus est de spiritu sancto ex Maria Virgine, & homo factus est: crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus, & sepultus est: & resurrexit tertia die secundum scripturas: & ascendit in cœlum, sedet ad dexteram patris: Et iterum venturus est cum gloria iudicare viuos & mortuos, cuius regni non erit finis. Et in spiritum sanctum dominum & viuificantem, qui ex patre filioque procedit, qui cum patre & filio simul adoratur, & conglorificatur, qui locutus est per prophetas: Et vnam sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam. Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum, & expecto resurrectionem mortuorum, & vitam venturi seculi, Amen.

Apostolicas, & ecclesiasticas traditiones, reliquasque eiusdem ecclesiæ obseruationes, & constitutiones firmissimè admitto, & amplector. Item sacram scripturam iuxta eum sensum, quem tenuit & tenet sancta mater ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu & interpretatione sacrarum scripturarum admitto, nec eam vnquam nisi iuxta vnanimem consensum patrum accipiam & interpretabor.

Profiteor quoque septem esse verè & propriè sacramenta nouæ legis, à Iesu Christo Domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis (licet non omnia) singulis necessaria, scilicet, Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam vnctionem, Ordinem, & Matrimonium, illaque gratiam conferre: & ex his Baptismum, Confirmationem, & Ordinem sine sacrilegio reiterari non posse. Receptos quoque & approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus, in supradictorum sacramentorum solenni administratione; recipio, & admitto. Omnia, & singula, quæ de peccato originali, & de iustificatione in sacrosancta Tridentina synodo definita, & declarata fuerunt, amplector, & recipio. Profiteor pariter in Missa offerri Deo, verum, proprium & propitiatorium sacrificium pro viuis & defunctis, atque in sanctissimo Eucharistiæ sacramento esse verè, realiter, & substantialiter corpus & sanguinem vnà cum anima & diuinitate domini nostri Iesu Christi, fierique conuersionem totius

ſubſtantiæ panis in corpus, & totius ſubſtantiæ vini in ſanguinem, quam conuerſionem Catholica Eccleſia Tranſubſtantiationem appellat. Fateor etiam ſub altera tantum ſpecie totum atque integrum Chriſtum, verumque ſacramentum ſumi. Conſtanter teneo, purgatorium eſſe, animasque ibi detentas fidelium ſuffragiis iuuari. Similiter & ſanctos vnà cum Chriſto regnantes, venerandos atque inuocandos eſſe eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias eſſe venerandas. Firmiſſimè aſſero, imagines Chriſti ac deiparæ ſemper Virginis, nec non aliorum ſanctorum habendas & retinendas eſſe, atque eis debitum honorem & venerationem impartiendam. Indulgentiarum etiam potestatem à Chriſto in eccleſia relictam fuiſſe, illarumque vſum Chriſtianorum populo maximè ſalutarem eſſe affirmo. Sanctam, Catholicam, Apoſtolicam, Romanam eccleſiam omnium eccleſiarum matrem & magiſtram agnoſco, Romanoque Pontifici beati Petri Apoſtolorum principis ſucceſſori, ac IESV Chriſti Vicario veram obedientiam ſpondeo ac iuro. Cætera item omnia à ſacris canonibus, & Oecumenicis Conciliis, ac præcipue à ſacroſancta Tridentina ſynodo, tradita, definita, & declarata indubitanter recipio atque profiteor, ſimulque contraria omnia, atque hæreſes quaſcunque ab eccleſia damnatas, & reiectas, & anathematizatas ego pariter damno, reiicio, & anathematizo. Hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo ſaluus eſſe poteſt, quam in præſenti ſponte profiteor, & veraciter teneo, eandem integram & inuiolatam vſque ad extremùm vitæ ſpiritum conſtantiſſimè (Deo adiuuante) retineri & confiteri, atque à meis ſubditis, vel illis, quorum cura ad me in munere meo ſpectabit, teneri, doceri, & prædicari, quantum in me erit, curaturum. Eo idem N. ſpondeo, voueo ac iuro, ſic me Deus adiuuet, & hæc ſancta Dei euangelia, Epiſcoporum reſidentiam grauiſſimis ſub pœnis ſanxit: paulò temperatius de Parochis edixit, qui minora ſacerdotia poſſiderent, quæ non niſi viris dignis, præmiſſo accurato examine, conferri voluit. Clericos qui ſacerdotia obtinerent, togatos, & honeſto clericali habitu indutos incedere iuſsit: grauesq; pœnas cunctis, non reſidentibus ſacerdotibus inflixit, contra eos legem edidit, qui eadem ſacerdotia in confidentiam (vt dicitur) vel darent, vel ſuſciperent. Matrimonia clandeſtina, & duella Concilio abolita priuatim grauiſsimo edicto prohibuit. Græcos in Calabria prælatos epiſcoporum Latinorum poteſtati ſubiecit. Ordinis Hieroſolymitani priuilegia renouauit. Militiam ſancti Lazari Hieroſolymitanam temporum iniuria labefactatam reuocauit, priuilegiis auxit. Nouum ſancti Stephani militium ordinem Coſmo Florentiæ Duce auctore, inſtituit. Quum Philippus Hiſpaniarum Rex, & Carolus princeps ipſius filius canonizationem B. Didaci expeterent, ipſe, qui rem examinarent, conſtituit Cardinales, Moronum, Sarracenum, Alexandrum, Vitellium. Aedificandi nobili & generoſo ſtudio incenſus, vrbem purgare, augere, & pulcherrimis ædiqus viisq; ornare conſtituit. Multa vetera & publica ædificia, tam in Palatio, & hortis Vaticanis, quàm in reliqua vrbe, vel vetuſtate collabentia, vel imperfecta, vel quæ omnino eſſe deſierant, reparare, & perficere aggreſſus eſt. Leonianam vrbem (quam Burgum vocant) craſsiſsimo muro laxauit. Arcem ſancti Angeli nouis muris, & propugnaculis cinxit, Palatio, & villa Vaticana, aulis, cameris, triclinijs, cænaculis, teſtitudine, & porticibus vel reſtitutis, vel nouis factis, laqueariibus aureis, & variis egregiorum artificum picturis exornatis. Hortos verò Pontificios, ædiculam portico, atrio, lymphæo, cubiculis, & turri ædificatis corriuato fonte, nobiliſsimis lignis emblematibus, & opere teſſellato condecoratos, pulcherrimos reddidit. Inter Salariam & Nomentanam portam, & viam Pias publicæ commoditati, ac dignitati in Quirinali dorſo aperuit & muniuit. Portam & viam Flaminias melius & lautius refecit, Viam Aurelliam penitus obſtructam & ignotam priſtino vſui reſtituere curauit. Viam Campanam, porta Cœlimontana, in editiorem locum tranſlata reficere cœpit. A quam Saloniam, quam

Antiqui

Antique Virginem appellarunt ante annos mille ademptam, purgato fonte, & renouatis formis, vrbi restituere voluit. Ostia bello Neapolitano, Anconem vero, Centum cellas (quæ nunc ciuitas vetus dicitur) vetustate disiectas, mœnibus, portubus, arcibus sepiuit ac muniuit. Rauennam vrbem ciuium numero, & virtute instructam firmis propugnaculis tutam reddidit. Palatium Pontificum Capitolinum à Paulo III. deformatum, refecit. Prætorium Capitolinum Triumuirorum vrbis conseruatorum à fundamentis mirabili opere inchoauit, Turrim Palatij sancti Marci renouauit. Scholas, quibus sapientiæ professores Bononiæ docent, magnificentissimè refecit, Romæ verò inchoauit. Papiæ collegium instituit. Villam Iuliam miræ amœnitatis, ædificiorumque elegantia conspicuam cameræ apostolicæ assignatam, Pontificum secessui, excipiendisque Cardinalibus, vel Oratoribus, & Principibus Romam venientibus, perpetuo vsui esse voluit, quam etiam instaurare, & perficere aggressus est. Lauacrum ad Velabrum, & Turres Campanarias basilicæ Laaeranensis refecit, eiusdem laquearia aureis emblematibus exornata extruxit. Thermas Diocletianas vetustate corruptas S. Mariæ Virgini Dei matri dedicatas, magnificentissimo templo in sacram ædem, & Carthusianorum Cœnobium menstrua quingentorum aureorum solutione conuertit. Templum sancti Petri Vaticanum toto terrarum orbe celebre, additis menstruis salariis perficiendum curauit. Titulos, & Diaconias Cardinalium, & reliquas vrbis sacras ædes vetustati collabentes, vel deformes, præfectis tanto negocio Iacobo Sabello Cardinale eius in vrbe Vicario, Marco Antonio Maffeo Archiepiscopo Teatino, & Ascanio Cæsarino Episcopo reparari iussit. Cardinales sancti Angeli, Politianum, Sabellum, Amulium, & Camerarium prouisioni ad cohercendas Tiberis inundationes præfecit. Officinam libris sanctorum patrum accuratè, & integrè imprimendis instituit, accito Paulo Manutio Aldi filio, viro tum in ea facultate, tum vario literarum genere claro, qui ei muneri præesset. Quibus rebus peragendis, & magno ære alieno, quo sedes apostolica obstricta erat, tollendo, cum ingens pecuniæ vis requireretur, quum alia non pauca, tum verò Montes aliquot perpetuos, & equites Pios instituit, variisque tributis, vectigalibus, & pecuniarum indictionibus vrbem, & ditionem omnem ecclesiasticam onerauit. Montes enim Pium perpetuum, & S. Spiritus non vacabilem condidit, illum quidem quadringentorum decem millium aureorum, vnde septeni annui cum dimidio pro centenis aureis capiuntur, hunc verò centum aureorum millium, ex aliquot redditibus monasterij sanctæ Sabbæ, quod Cardinali Montano ereptum, magnæ Hospitali domui S. Spiritus adiunxit, ex quibus octoni annui perpetuo pro centenis aureis habentur. Equites quoque Pios DXXXV. multis, & amplissimis priuilegijs ornatos, duabus lectionibus induxit, quibus & Monti Pio macelli super additum vectigal carnis quadrantarium, quod perpetuum esse voluit, in omni ditione ecclesiastica, præter vrbem, & Bononiam assignauit. Cui ob equites Pios Camertium redditus fisco applicatos, Ripæ, Ripettæ, Vrbanarum mercium, & directi Triremium vectigalium partem adiunxit, pro ducentis sexaginta septem millibus, & quingentis aureis ab eisdem equitibus apostolicæ sedis subsidio persolutis, quorum annuus redditus est XXV. millium CDLXV. coronatorum. Ad hæc alterum carni quadrantem, frumento molendo, & vino peregrino, quod Tiberi ad vrbem vehitur vectigalia grauiora imposuit, vel auxit, populo Romano reclamante, & nulla ratione consentiente, quorum tamen reditus vrbis Leonianæ munitioni assignauit. Proxenetas vendendi vini interpretes XL. Ripæ constituit, quos venales esse voluit, quum antea titulo gratioso id munus concederetur. Veniere singuli quingentis aureis. Ad hæc Bononiæ, in Aemilia, Piceno, Etruria, & Latio extra ordinaria tributa cunctis populis per legatos Romam propterea missos repugnantibus, imperauit, vbique

clamantibus sibi superiorum temporum iniuria expilatis, non esse vnde solueret, & hæc non apostolicæ sedis subsidio indici, sed insanis substructionum fabricis absumi. Pontifex enim congregandis pecuniis intentus, à nullius vexatione, modò quæstionem legitimam nactus esset, temperari videbatur. Hinc varij in vrbe rumores orti, libelli & contumeliarum referti, in pontificis ministros per vrbem noctu affixi, suspiciones auctæ, aliquot noti homines in carcerem coniecti, quæstiones seriò habitæ, odium pontificis conflatum. Qui per id tempus publicis muneribus vacans, præteritas debitorum tabulas Cameræ reuisoriæ titulo repetiit, Abbatias quasdam, quæ commendari solebant monachorum congregationibus non sine aliqua compositione adiunxit. Aliquot oppidorum publicas pecunias sibi addixit: Episcopatum Mantuanũ ad gentis Gonzagæ ius patronatus XXV. millium aureorum sponsione trãstulit: Ascanium Corneum strenuum copiarum ducem in Hadriani molem coniectum non longè pòst multatum dimisit. Ferunt eo pontifice certorum ecclesiæ Romanæ reddituum XXC. millia aureorum annuorum, incertorum verò LXXV. millia venisse. Quorum tamen reddituum maiorem partem ipse pontificatus sui tempore acquisierat. Per id tempus Pontifex graui dolore perculitur, obitu Frederici Boromei fratris filij. Vxor Virginia ad patrem Vrbinatium Ducem remisso. Ferdinandus Imperator mala affectus valetudine, ne successor in incerto esset, filiũ egregiarum virtutum decore præfulgentem Maximilianum iam Boëmis Regem impositum Cæsarem designandum curauit. Indictis VII. virorum Imperij electorum more maiorũ Frãcfordiæ Comitiis, Maximilianus ipse ad VIII. Kal. Decẽb. anni MDLXII. omniũ suffragiis Cæsar renuntiatus, Oratorem ad Pontificem de more ire iussit Georgium Comitem Elphestanum. Quum verò de solenni iuramento, præstando ipsius que forma controuersia orta esset, ei rei cum Imperatoris legato tractandæ, Cardinales Carpensem, Tridentinum, Augustanum, Sancti Clementis, & Vitellium Pontifex præfecit: qui rem tandem post multã dissentionẽ composuerunt, ita vt legato publico consistorio admisso vtriq; parti factum fuerit satis. Exitu anni intestino Gallorum bello ob religionem iam adulto, tandem erupit. Concurrêre infestę Catholicorum, & Hugonotarum acies in agris Druidum: Regia factio imperatoribus Carolo Guisio, & Hannone Momorantio equitum magistro, rebelles Hugonotas profligauit: nec incruenta victoria, captus per duellium dux præcipuus Ludouicus princeps Condonensis, Amiratus salutem fuga quæsiuit. Ex Orthodoxis prima impressione equitum magister in hostium potestatem venit S. Andreæ Marescallus, vir fortissimus egregè dimicans cæcidit. Pontifex ea victoria faustis vocibus Guisium prosecutus, solennes, lætasque supplicationes habuit: sed nec duci Guisiæ diu victoria frui licuit. Sclopeti enim ictu in Aureliæ obsidione per Amirati (vt creditum est) insidias vir præstantissimus magno Catholicorum maiore regni damno concidit. Cuius morte infausta catholicis pax est secuta, iis conditionibus, vt Rex rebellibus parceret, ipsi verò quę Regi eripuerant oppida, & Vrbes restituerent, atq; quisque in qua maximè religione vellet, viueret. Vtque ijs locis, quibus ab se antè occupatis discessissent, nouæ superstitionis ministris, populos docere fas esset: in aliis verò certa loca designarentur. Angli, qui à rebellibus Hugonotis ex Insula euocati, aliquot de Gallis oppida ceperãt bello ciuili absoluto omni cõtinentis ora pulsi. Ad dedecoresæ, sed necessarię pacis nuncũ põtifex cõmotus, Odetũ Castilioneũ R.E. cardinalẽ Hugonotarũ pręcipuũ sacerdotio Beluacẽsi, & cardinalatu, item Episcopos circiter X. eadẽ labe in Galliis maculatos, sacerdotio exuit. Sanctæ inquisitionis Tribunali nouem Cardinales præposuit, ea lege, vt quæ maior pars sanxisset, rata essent, hi fuere, muneris princeps, Alexandrinus, Sarracenus, Cicada, Reumanus, Aracæli, Simoneta, Borromeus, Vitellius, Alciatus. Quorũ potestatẽ auxit, & à superioribus põtificibus indulta firmauit. Cũ Heluetiis rectè sentientib⁹ fœdus perpe-

tuũ

fit. Solennes pro cõseruato Orano supplicationes habuit. Hanc rẽ memoratu dignã breui aperiã. Cognouerat Algerij in Africa Rex classem regis Hispaniarum graue naufragium in portu Hispanici littoris Herradura anno saluris MDLXII. passim, reliquas eius triremes per terræ Italiæ stationes procul ab Africæ littoribus distributas esse. Ea re tempus opportunum veniſſe ratus, anno qui secutus est, Oranum munitissimũ Africæ regionis ad mare oppidum ipsi infestum occupare tum cõstituit, quum ei nullum aliunde auxilium afferri posse sibi persuadebat, vt eo præsidio quo Hispaniæ littora à piratarum myoparonibus defendi possunt, in potestatem suam redacto liberiùs vagaretur, Hispaniarumque littoribus facilius insultaret. Ipse præterea nullam in terra Africa nauium stationem commodam se possidere, Oranum verò, & portum capacissimum, & vicinam regionem fertilissimam habere considerans, ita vt in eo Punica classis tuto stare & augeri, Turcica verò commodè propter commeatus copiam hyemare posset, prouinciam terra, mariq; aggressus est. Arcem igitur Masarquiuir Oranensis portus præsidio impositam primùm oppugnare decernit, illud sibi certò persuadens, hac expugnata, nullo labore Oranum postea in potestate sua futurum esse. Ea re cognita Philippus Hispaniarum rex catholicus per tabellarios mari actuariis nauiculis, terra magnis itineribus, & mutatis ad celeritatem iumentis, Perafannùm de Ribera Alcalæ ducem, eius in regno Neapolitano vicarium de imminenti periculo monuit, eiq; præcepit, vt quantamcunque ad regni custodiam classem haberet, illicò in Hispanam mitteret, & cum ea classe, quæ in Hispania parata fuerat coniuncta, obsessorum auxilio quamprimum nauigaret. Litti verò nulla prætemissa diligentia, miraq; fuerit tabellariorum celeritas, ea omnia tamen rebus penè perditis, parũ prosuissent, nisi Dei optimi maximi beneficio, id aliquanto antea incerto quasi rumore, Prorex Neapolitanus præsentisset. Qui animaduerso maximo Christianorum discrimine, si præsidium tam oportunum à Barbaris occuparetur, statim nullum regis Catholici mandatũ expectans, quinq; & viginti triremium, quę Neapoli hyematuræ erant classem, commeatu, & tormentis bellicis instructam, milite Hispano ex stationibus Regni citissimè deducto, Ductore Ioanne Andrea Auria, maritimi belli peritissimo duce, in hostes nihil tale suspicantes, aliquot diebus antea immiserat, quam regij tabellarij cum mandatis Neapolim aduenissent, incredibilis illa Proregis celeritas ab omnibus mirè commendata, Orano oppido Hispanis perneceſſario, quod ad eam rerum desperationem perductum iam erat, vt vix per quatriduum aduersus Barbarorum impetum sustentari posse putaretur, certam salutem attulit. Auria enim Hispana classe Neapolitanæ adiuncta, primo aduentu, nullo negotio rege in fugam acto, tormentis bellicis, cæteris rebus, quæ bello vsui erãt, nauibusq; aliquot ab Afris turpiter amissis, obsidionem Orani soluit. In hac prouincia Prorex simul Hispanias affecit maximo beneficio, & à rege omnium præstantissimo summam laudem est consecutus. Per eos dies Pontifex legationem Auenionis Barbonio cardinali concessit à Farnesio dimissam, cuius vice prouinciam patrimonium, eidẽ perpetuò regendam tradidit. Haud longè post controuersia de honoratiori in consessibus publicis loco, inter oratores Gallum & Hispanum diu ante Francisci Vargę opera excitata, pontifex post longas tergiuersationes summum Gallo locum assignauit. Cùm de concordiæ forma multum consuluisset, nec vllam reperisset. Hispanus enim superiorem concessum Gallo negabat, Gallus Hispanum æqualẽ recusabat. In Tridentino quoque concilio, quia pontificis iussu vtrisq; oratoribus in sacris thuris suffimenta simul obiata erant, magna discordia orta fuerat. Ob eam rẽ Ludouicus Requesens magnus Castellæ cõmendator, Hispanus orator irritatus, post publicã contestationẽ regis sui nomine põtifi. i factã quam poutifex susceperat, & iudiciũ pollicitus est, Roma abiit. Eodem anno vii. Kal. Aug. Ferdinandus pientissimæ memorię, Orthodoxus Imper. Viennię Austrię rebus huma-

humanis eximitur imperij anno octauo. Cui Maximilianus Cæsar filiorum natu grauior, prudentia, liberalitate, animi magnitudine, clementia, & doctrina præstantissimus in Imperio, Boëmiæ regno, & Austriæ principatu successit. Tirolis Comitatus Ferdinando, prouinciæ Stiria, Carniola, Carinthia, Carolo, more Germanico, cessere. Pontifex fororis filium Cardinalem Altemplium ad eos consolandi gratia legatum misit. Mortuo Guidone Ascanio Sfortia Cardinale Camerario id munus (quod quia officium est venale, proponi licito potest) Vitellius LXX. millibus aureorum persolutis suscepit. Anno qui secutus est sancti Angeli Cardinale Pœnitentiario maiore vita functo, fororis filium Borromeum Cardinalem successorem dedit. Deliri aliquot, qui in Pontificem conspiraverant, coniuratione detecta, iudici impunitate data, à carnifice necantur. Anni MD LXV. initio, annuo die coronationis Pontifex Annibalem Comitem Altæmpsium sororis filium militiæ ecclesiasticæ magistrum creauit. Qui vxorem patruelis sui Cardinalis Borromei sororem in matrimonium duxit. In earum nuptiarum lætitia in Theatro Vaticano Carneualibus festis hastiludia facta. Quibus nobilissimi quique Romanæ iuuentutis iuuenes concurrerunt. Ei celebritati Pontifex, Cardinales, & populus Romanus interfuere. Eodem anno Solymannus Turcarum rex militibus Rhodiis infensus, numerosissima classe eorum Insulam Melitam obsidione cinxit. Eam rem præsentiens Garcias Toletanus, classis regiæ præfectus CCCC. fortissimis militibus Insulam munuit. Turcæ arce sancti Elmi capta, Vrbem ad extremam penè desperationem redegerunt. Ei obsidioni magno vsui fuere DC. milites Hispani, duce Robles, viro strenuo & forti, per media hostium agmina intempestæ noctis silentio Vrbem ingressi. Hinc strectum, vt Turcæ sexto demum mense, ea Insula triginta millibus hominum amissis turpiter eiecti sint, egregia præsertim Ioannis Valetæ magistri, & militum virtute, qui pertinaci animo acerrimam obsidionem pertulere, classisque Hispaniæ necessario præsidio. Quam cum nouem millibus hominum Aluaro Sandeo, Ascanio Corneo, & Vincentio Vitellio ducibus, Garzias Toletanus eiusdem præfectus adduxit. Ad CCL. equites & præcipui quique eo bello desiderati. Ea re præter solennes supplicationes Pontifex multa lætitiæ signa dedit, militiæ Rhodiæ magistro per literas gratulatus est. Qui haud ita longè post vehementi catharri, febre accedenti, morbo ex victus intemperantia hausto, laborans, Cardinalium aliquot rogatu centum aureorum millia fororis filio Hannibali Comiti Altæmpsio (si tamen se mori contigisset) donauit, cuncta verò Ecclesiæ sacramenta Christiano ritu pientissimè à fororis filio Carolo Cardinale Borromeo (id nemini, quod sciam, Romanorum pontificum adhuc contigisse legimus) suscepit. Paleotus & Syrletus Cardinales lectulo astantes, extremas preces, quas animæ commendationem dicimus, religiosissimè recitarunt. Ipse attentè, integris adhuc sensibus, cuncta audiuit, eis nouissimi pro se susceptí laboris gratias egit. Dictu mirum, decimo ante mense, cum Syrletum sacræ purpuræ honore donaret: Hunc (inquit) in senatum allegimus, vt quemadmodum Paulo Quarto morienti officiosè adfuit, ita etiam suis precibus nostram ex hac vita migrationem apud Deum adiuuet. Id præsagium fuisse, euentu comprobatum est. Ad extremum nullo de more patrum cœtu congregato, octauo aegritudinis die, hora noctis secunda, quæ diem Dominicum V. Idus Decembris anni MDLXV. sequuta est, hæc verba proferens: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace, &c. rebus humanis eximitur, ætatis anno LXVI. mense VIII. die IX. Pontificatus verò V. mense XI. die XV. Corpus basilicæ Vaticanæ illatum, Latertio ad tempus extructo solio conditum est. Vacauit sedes Romana dies XXIX. Eo pontifice Italiæ pax, Vrbi & prouinciis ecclesiasticis à bello quies, rerum quæ victui humano necessariæ sunt copia publica incommoda vel pauca vel nulla fuere.

Statura

Statura fuit iusta, fronte lata, oculis cæruleis, aspectu obliquo, naso eminenti & rubido barba mediocri, habitudine corporis pinguiore, prospera valetudine, manibus pedibusque articulari morbo debilitatis: sed non in facie aut in incessu dignitas, in risum magis quàm tanti magistratus gradus exposceret aliquando pronus. Morum ei diuersa tempora. Egregius vita famaque fuit, quoad priuatus, vel in magistratibus prioribus sub pontificibus vixit. Pontifex creatus dum Tridentinum Concilium viguit, multa optimi, præclariq; pontificis documenta dedit. Concilio absoluto, suo ingenio liberè vtens in multa, quæ non ita ab omnibus probabantur, prorupit. Inerat ei docilitas maxima ad omnes tum pacis, tum belli artes: literarum scientia, ac negociorum magna experientia, mira animi patientia, atque in laboribus perseuerantia, eloquentia non mediocris, memoria singularis, qui veterum iureconsultorum, poëtarum, & historicorum accuratè de improuiso integras paginas memoriter recitaret. Ingenio fuit viuacissimus, ac mente firmissimus, sagax & astutus, sed simplex, & hebetior haberi volebat: in iocis dulcis, in conuiuiis, & domesticorum priuata familiaritate comis, verbis, & scommatibus acutus, cibi viique auidus, sed in prandio profusus, in cœna parcus, in voluptates pronus. Erat palam iracundus, occultè inuidus, ad audiendum impatiens, & difficilis, in responsis aliquando acerbus, dominandi cupidus, vafer, cuiuslibet rei quæ ignorari sua intererat simulator, ac dissimulator, timidus, audax tamen ad occultandam audaciæ speciei formidinem, parum gratus est habitus. Patres, & eos præsertim, quorum opera pontificatum, & alios honores obtinuerat, neglexit. Pecuniæ cupidus, ac ad aurum excipiendum etiam cum alieno detrimento attentus, ad seruandum verò parum cautus. Nam quæ excepit, cuncta penè liberalissimè absumpsit. Ferunt enim eo pontifice H S his millies haustum. Amicitias non ex re, sed ex commodo æstimabat. In propinquorum amore varius, nam sororum filiis nimis indulsit: fratrem verò Augustum Marchionem Meleniani, cui ex priuatis odiis infensus erat, nunquam dilexit, ita vt eximias eius virtutes non mediocres defectus obseruare viderentur. Cuius pontificatum perpetua pace & abundantia insignem, nullis publicis cladibus afflictum, fœlicem quis esse inficiabitur? qui præter hæc hominem tot animi, corporisque ornamentis præditum attenderit, qui publicis fabricis, quibus infinitos penè pauperes aluit, hospitalitati, literarum, & amicorum principum subsidio, tot Vrbis Romæ in rebus sacris profanisque reformationibus, multis demum aliis præclaris rebus ab se gestis. Concilij generalis perfectionem tanto studio adornatam adiunxit: contrà miserum fuisse, si auiditatem, iracundiam, in republica administranda impatientiam æstimabimus: ita vt difficilè admodùm sit, perfectum illum principem inuenire, qui illustri, virtutum temperamento vitæ suæ cursum instituens, eum vsque ad extremum integrum inlæsumque perducat.

PIVS QVINTVS.

Si quis Romanos Pontifices omnes, qui à Diuo Petro hucusque sanctissimam illam sedem diuina electione obtinuerunt, percurrat, ex iisque optimos, & isto dignissimos honore, dignitateque eligat: horum deinde qualitates animorum accuratè consideret, effectusque illorum ponderet, haud dubium est, quin inueniet nonnullos vitæ sanctimonia, morumq; integritate, qua vixerunt, celeberrimos: sed quibus Deus in administrandis huius mundi negotiis grauitatem & singularem prudentiam denegauit. Occurrent alij, qui etsi optimum & prudentissimum mundum hunc gubernandi modum consecuti sint, bonitateque insuper (sine qua nulla potest consistere prudentia) præditi fuerint, singulare tamen vitæ sanctitatem non sunt assecuti, quare maiorem semper animi generositatem in rebus huius seculi, quàm

Pontifices in tres classes distinguit.

I

II

quàm fœuorem in iis, quæ ad spiritum pertinent, extribuerunt. Tertij denique aliquid, idq; optimum, & à primis & à secundis sumentes, & sanctissimi & prudentissimi fuerunt. Inter hos sine dubio Pius V. non infimo loco est constituendus, qui tam sapienter rexit alios, & tam sanctè seipsum moderatus est, vt multi s admirendi occasionem præbuerit. quomodo tantũ tẽporis orationibus, meditationibus, aliisq; vitæ sanctæ operibus dare potuerit, cùm tantũ etiã cogitationibus de Regnis & Prouinciis in tranquillitate & pace cõseruandis, hostibusq; debellandis impertiretur: quibus etiã accedebãt variæ curæ & occupationes de propriis populis, pœnis & prœmiis, ppositis in virtutẽ officio cõseruandis.

Laus Pij V.

Hic itaque Pontifex XVI. Calen. Februarij, anno à partu Virgineo MDIV. in oppido Bosco, è familia Glieſileriorũ natus est. Pater illius Paulus, mater Dominica Augeria vocabatur. In lauacro regenerationis nomen Michaëlis illi impositum fuit, quod ipsum nomen etiam cùm Religionem profiteretur, sibi reseruauit. Factus est autem religiosus anno ætatis suæ decimo quarto, in conuentu *di Voghera*, congregationis reformatæ Fratrum Sancti Dominici de Lombardia. Frequenter audiui, idque à viris fide dignis, quod idem nomen etiam in Pontificatu retinere voluisset, si quis ante ipsum illius nominis Pontifex fuisset, quodque à Cardinale Borromeo vix multis precibus induci potuerit, vt nomen Pij sibi sumeret: cuius tamen precibus tãdem acquiescens, tale potius nomen elegit, quàm aliud, quod ante illum nemo habuisset.

Nascitur.

Fit religiosus.

Religionem ingressus exemplò sese ad opera religiosa accinxit, eaque tractare cœpit, aut (vt verius loquar) vitam suam religiosam continuauit. Antequam enim habitum assumpsit, iam meditari, orare, ieiunare & piis studiis assuescere cœperat: vtque vno verbo dicam, omnia faciebat, quæ pium ac religiosum deceat monachum. Studuit initio in conuentu *Vigeuani*, deinde in Bononiensi: Genuæ postea vigesimo octauo ætatis anno sacerdotio initiatus est. Sedecim annis lectorem egit in ordine, quẽ profitebatur, atque in omnibus suis lectionibus eximiam eruditionem, pietatemque & sanctum zelum demõstrauit. Multis Quadragesimis cum incredibili Auditorum fructu concionatus est. Ad sacrum Prioratus *Vigeuani* & aliis in monasteriis euectus, dignitatem illam cum singulari integritate & decoro gessit. Postea Inquisitor Comensis, tanquam persona, qua magis ido nea ad diuersos conscientiæ casus, maximè in hæreseos materia (qualis hodie multi illis in partibus occurrunt) soluendos non qotuit inueniri, constitutus est: quo in officio tam discretum, prudentem, feruentem & intrepidum gessit, vt breui gratiam amicitiamque Cardinalium Inquisitionis Romæ, & potissimum Ioannis Petri Carafæ, qui postea Pontifex creatus, Paulus Quartus dictus est, & Rodolphi pij cardinalis Carpensis sibi demeritus. Dum hoc officio fungitur, quædam inter illum & officiales nonuullos Ducatus Mediolanensis simultas orta est: quamobrem è re sua fore putauit, istas oras deserere, & Romam se transferre. Profectus itaque Romam ipsis Christi Saluatoris nostri natalium vigilia anno MDL. venit, vbi eam rerum suarum & Inquisitionis muneris, quod gesserat, rationem reddidit, vt quàm plurimis Prælatis satisfecerit, à quibus postea Grisonium missus, vt intentem intenderet cuidam canonico Ecclesiæ *di Cuoira*, etiam tanquam Inquisitor ad legatum est Bergamum, & in vtroque loco, vti & in aliis omnibus, se eundem fratrem Michaelem hoc est iustum, integrum cum omnibus & in omnibus casibus constantissimum, fidei Catholicæ amatorem ardentissimum, propugnatoremque fortissimum ostendit.

Fit Inquisitor.

Fit Commissarius Roman.

His iã eximiis virtutibus cõmendatus à cardinali Carafa, qui tum primus erat Inquisitor S. officij in vrbe Romana, commissarius electus est. In hac dignitate constitus tãto ioré attulit ecclesiæ Dei vtilitatẽ, tantoq; amplior gloria illũ secuta est, quanto & locus erat celebrior, & occasiones fuerũt plures, doctrinã, iudicij bonitatẽ, vitæ integritatem & irreconciliabile in hæreticos odium ostendendi. Non multo post tempore cardinalis Carafa

Fit sacerdos.

rasa creatus est Pontifex, à quo anno reparatę salutis humanę MDLVII. Idibus Martij cardinalitio galero donatus, & inter Purpuratos patres allectus est, cũ titulo Sanctæ Mariæ supra Mineruã: & ab Alexandria ciuitateq; Pagliæ, quæ sex passuum millibus à patria illius Bosco distat, cardinalis Alexandrinus dictus est. Anno deinde insequẽti supremus Inquisitor fit. Ab eodem Paulo quarto post titulus illius mutatus est, datusq; S. Sabinæ. Sed à pio quarto, qui paulum in Pontificatu secutus est prior illi titulus Mariæ supra Mineruã restitutus est: qui eundẽ quoq; Mondonensem Episcopũ creauit. Anno deinde MDLXI prædictus suas Ecclesias visitauit, in eaq; visitatione multa præclara & vtilia præstitit: pòst eodẽ anno Romam reuersus, iniunctum sibi inquisitionis officiũ prosecutus est. Videbatur in quibusdã rebus, quas proponebat, ea facere, quæ Pio quarto minus probabat, in quibus tamen omnibus tanta vtebatur libertate, vt multos cardinales in sui admirationam raperet atque ab omnibus passim laudaretur.

Tandem Pio IIII. rebus humanis exẽplo, Michaël noster anno M D LXVI. post Christũ natum die verò VII. Ianuar. III. cardinalium suffragiis summus Põtifex renunciatus est. Multi quia tam frequentem cardinalium numerũ ad cõclaue proficisci viderent, necessariò fieri debere ominabãtur, vt electio noui Pontificis protraheretur, & tardius quàm fas *Eligitur Pontifex*
ẽt um est absolueretur: quia tãta opinionũ diuersitatẽ difficulter (nisi tẽporis diuturnitate, quæ macerat hominũ cogitationes, & instantia vrgente coalescat, & vno cõsentiat) tollitur: sed ij vt ipsa docuit hic experiẽtia decepti sunt. Causa verò erroris fuit, q̃ nõ animaduertebant in conclaui præcipua semper fere capita pontifi. é creare: alios cardinales, quorum itaq; capitũ celeri vel tarda declaratione põtificis electio (humano loquendi modo) tardatur vel acceleratur, etsi reuera & quidẽ manifestissimè deprehendatur pontificẽ secundũ diuinæ sapientiæ beneplacitum citò vel tardè creari. Erant aũt in hac electione primaria capita Alexander Farnesius, & Carolus Borromeus, quorum vtrique ea mens erat, vt quàm citissimè liceret, in sede Petri aliquem restituerent, qui tam diuino munere dignus esset. Etsi cardinalis quoq; Ferrariensis in conclaui esset, qui etiam vnus è capitibus fuisset, tamen quia debilis erat, & infirmus, in lecto semper fere decubuit: ita vt ipse parum in hac electione operatus sit. Cardinali Borromeo plures quàm Farnesio ástipulabãtur, dicuntq; neminẽ ex nepotibus pontificis maiori cũ magnificentia potentiaq; in cõclaue descendisse Borromeo. Cardinalis Farnesius longa rerũ agendarũ experientia, diuinioq; ingenij sui excellentia fretus, singularẽ quendam habebat modũ sua consilia atque instituta proponendi, & ad finẽ producendi. Hinc in conclaui diu multũq; laboratũ est, vt cardinalis Moronus, aut Amulius, aut Boncõpagnius, qui tunc absens in Hispaniis erat, pontificatũ consequeretur. Sed varias ob causas illis exclusis, vt fere fit, Pisanus, Mõtepulcianus, Alexãdrinus & Arœçli proponuntur. Tandẽ Borromeus cũ cardinale Altempo inarcem huius causæ inuadit, totoq; pectore incumbit, vt Alexãdrinus crearetur, tũ quia bonitas & ingeniũ eius omnibus erant cognita, & ipse tãto gradu ab omnibus dignissimus existimatur; tũ etiã quia Alexãdrinus, cùm esset vir admodũ ingenuus, iampridẽ gratiã sibi Borromei demeritus erat, eo q̃ antea vt gratificaretur Barromeo, quantũ in se erat, laborauerat, vt aliquis ex iis quos Pius IV. promouerat, põtifex crearetur. Quã eorũ intẽtionem cũ Farnesius intellexisset, eã confestim suo suffragio corroborauit, significauitq; sibi vel maximè talẽ electionẽ p̃bari. Cũ negotiũ in his terminis cõsisteret, nihil reliquũ erat, quàm vt status rei promulgaretur. In qua promulgatione Borromeus, idq; vt debitã reuerentiã exhiberet Morono, cui nõ audebat apertè dicere, quod à pontificatu exclusus esset, tandẽ tamen post multas ambages negotiũ illi detexit, Moronus videns rem ita gesta, vt melius non posset, tanquam vir prudens, & qui in conscientia sua virtutem atque

strenuitatem Alexandrini mirabatur, etiam electionem hanc vt optimam commendauit: atque ita electio Alexandrini cœpit per conclaue manifestari, quibus ea prius erat incognita, hi vehementer admirati sunt, & quasi attoniti steterunt. Dubitatur autè à quamplurimis, vtrum maius fuerit, consiliúmue arcanum, & celeritas eorum qui hoc negotium promouebant, an verò negligentia & parua eorum animaduersio, quibus nulla erat de Alexandrino suspiceo, qui de nullo minus, quàm de illo cogitauerant. Promulgato hoc modo conclusione, certatim veniunt omnes, & Alexandrinum venerantur: multorum nihilominus vultus erant subtristiores, & admiratione pleni. Quare sibiipsi vix credebant, & quod ipsi viderant, quasi somnium interpretabantur. Hoc itaque modo electus pontifex Alexandrinus, ob causam paulò antè à nobis commemoratam, Pius Quintus appellatus est. Publicata deinde per Vrbem electione, multorum animi perculsi sunt & exterriti: metuebant enim omnes illum in administratione seueriorem fore, tum quia Religiosus erat, & promotus à Paulo Quarto, tum etiam quia in negotio sancti Officij laudatæ quoddam austeritatis specimen præbuerat. Huiusmodi timorem & suspicionem nonnulli ex eo concipiebant, quod natura sua pronus erat ad iram; sed mitigabat hunc timorem, quod scirent iram in eo facilè molliri, & extingui; cùm ex communi seu vniuersali ista ratione, *Qui facilè irascuntur, iram minimè continent, sed reddunt*: tum etiam quia prudentia sua, tanquam aqua, ardentes in corde flammas refrigerabat. Hinc (vt ipse dicere solebat) nunquam iratus cubitum discessit. Neque tantum iram facilè exuebat, sed diligentissimè insuper obseruauit illud Sapientis; *Quod nullum euidens iracundiæ vestigium oporteat relinquere, sed simulatque defferbuerit, atq; resederit animi tumor, omnem præteritorum malorum memoriam penitus tollendum esse.*

Pius V. natura ad iram, sed eam rursus facilè deposuit.

Hoc vno excepto vitio non erat in illo quod posset quispiam reprehendere: eius vita sanctimonia omnibus erat perspecta, vt quæ ab omni ambitione quàm maximè erat aliena, & ab omni labe mundana purissima. Sed & animos deiectos & territos (vt diximus) vel hoc etiam erexit, & tranquilliores fecit, quod viderent Pium summi Pontificatus gradum adeptum multa, magnaque liberalis & benefici animi argumenta præbere. Comitem namque Annibali, Cardinalis Altempi fratri quinquaginta millia ducatorum mutuo dedit, & ex Cardinalibus iis, qui pauperiores erant, bonas pecuniæ summas, quas in Castello inuenit, donauit.

Liberalitas Pij.

Postridie S. Antonij, qui dies illi natalis erat, sexagesimum secundum ætatis iam annum ingressurus, ante Ecclesiam D. Petri coronatus est, adhibitis omnibus (quæ solent) ceremoniis. Deinde ad reformandos mores, tollendosque abusus animum conuertit, omnesque cogitationes & studia huc contulit, vt piè, Christianeque viueretur, nec quicquam omitteretur eorum, quæ in Concilio Tridentino à patribus decreta iampridem fuerant. Quia in re non minorem vtilitatem attulit Reipub. Christianæ, quàm ij Pontifices, qui ante illum idem Concilium indixerant, continuârant, & ad felicem exitum perduxerant. Non multò pòst assumptum Pontificatum tempore Michaëlem Bonellum, sororis ex sorore neptis, eiusdem ordinis Dominicani Religiosum cardinalem creauit, suumque illi galerum donauit. Vt autem hoc faceret, non tam consanguineorum impunitate, quàm infinitis precibus cardinalium permotus est: intuebantur enim optimam naturam, indolis qualitatem eximiam & animi dotes quæ in iuuene relucebât. Creuerunt hæc postea, nobilissimosque effectus produxerunt, & quotidie producunt: adeo vt sancta Auunculi sui memoria ingens illi accrescat splendor, & ipse sibi sua virtute stabilem tuam & incredibilem pariat gloriam, talemque ingreditur viam, vt omninò sperandum sit, si, vt cœpit, sic pergat, eum ad summas dignitates prouectum iri.

Reformationi morũ studet.

Michaël Bonellus fit Cardinalis, eiusque laus.

Pius itaque totus rebus ad Religionem pertinentibus intentus, cardinalem Comendo-

nem

nem è Polonia Romam redeuntem ad vniuersalia Germaniæ Comitia, nuper ab Imperatore Maximiliano indicta Legatum misit, cum multis sanctis & prudentibus admonitionibus, quæ in illis Comitijs ad retuntendam Hæreticorum petulantiam frustum non exiguum attulerunt. Sed & ad Regem Galliarum, eiusque ministros optima misit documenta, ad eosdem Hæreticos Regno illo exturbandos. Nec ea cura contentus Pontifex, vt Regi in illis debellandis opem ferret, decreuit, vt illi suppetiæ quatuor millium quadringentorum peditum, & nongentorum equitum sub imperio comitis Sanctæ Florę, militis fortissimi, mitterentur. Neque vllas intermisit occasiones, alia quoque auxilia mittendi ijs Catholicis, qui in alijs regionibus contra hæreticos bellum gerebant.

Subsidia Catholicis cõtra hæreticos mittit.

Sed nec reformationi tantummodo morum, hæresium extirpationi, & hæreticorum exterminationi studebat Pontifex, verumetiam continuis curis, omnique industria contendebat, vt furores Turcarum reprimerentur: & certè magna in isto negotio erat opus vigilantia, zeloque & feruore non minori: quotidie namque Turca maiores progressus faciebat, & nouas prouincias christianis adeptas bello & armis sibi subijciebat, iamque fama erat Imperatorem Turcicum ad Monarchiam mundi adspirare. Quare Pontifex non destitit omnia periclitari, pro ingenij sui dexteritate principes christianos, potentiores maximè exhortari & orare, vt coniunctis viribus in immanium hunc Barbarum arma moueant, eumque Regnis & Regionibus Christianorum expulsum, in Arabiam suam repellant. Quia vero Solymannus bellum in Vngaria gerebat, quo ipse in persona propria ducenta lectissimorum militum millia secum ad expeditionem ducens profectus erat, Papa Imperatori Romano duabus vicibus nonaginta ducatorum millia ad defensionẽ Regni donauit, & quotannis se quinquaginta millia daturum promisit, quamdiu bellum illud duceretur. Præterea vt Deum, cuius potenti manu hostes fidei debellantur, & profligantur, pacaret, eiusque opem & auxilium afflictis Christianorum rebus impetrarer, Iubilæum promulgauit, & celeberrimam supplicationem instituit; cui ipse tam deotè incedens pedibus inter fuit, vt spectatores ad similem deuotionem permoueret. Quàm deuotionem in omnium animis auxit, quod Dœmoniacam ante pedes suos oblatam tactu stolæ, & data benedictione ab istis inimicis liberauit. Interea Solymannus in Vngaria dum obsidioni Sigethi intentus est, mortalitatis tunicam exuit atque ex hac vita magnanimus mors etsi meritò Turcarum acies terrere, & ad soluendam obsidionem mouere debuisset, tantùm tamen potuit vnius ducis prudentia, sanaque consilia, vt accidentia illa, quæ damno & incommodo esse debuerant, summam rebus Turcicis vtilitatem attulerint, atque ita mors Solymanni, quæ per se huic expeditioni maximè fuisset perniciosa, reuera fuit vtilissima. Mahometis namque Bassa, ex primoribus belli ducibus præcipuus, non tantùm callidè Imperatoris mortem, vt in officio milites faciliùs retineret, dissimulauit, sed & celeriter Selymum de morte patris certiorem per litteras fecit, vt sine aliquo tumultu possessionem Imperij caperet. Prodiens deinde vbertim sed fictè lachrymans, se summo dolore oppressum simulans significauit militibus, vnum quid cor suum occupasse, afflixisse & vultum lachrymis madefacere: nimirum quòd Solymannus sententiam tulisset aut Sigethum citò capiendum, aut sibi cùm toto exercitu moriendum esse. Dicebat autem illud cùm tanta grauitate & constantia, vt nemo esset qui non facile crederet. Quare milites omnes summa cum animi promptitudine inter se statuerunt, Sigethũ tanto cum impetu, toties, tam continuè, & tanto cum furore oppugnare, vt aut ipsi omnes occumberent, aut munitionem occuparent. Sequenti ergo die qui sextus erat Septembris, tam horribili im-

Cogitationes Pij ad reprimendum Turcari.

Solymãni in Vngaros expeditio.

Iubilæum Pij V.

Dæmoniacam liberat Pius.

Solymannus moritur dum obsidet Sigethum.

Callidum Mahometis consilium.

Sigethum oppugnatur.

petu Sigethum oppugnarunt, vt miserandum spectatu fuerit tot fortissimos milites in repellendo vulnerari & occidi: illo tamen die expugnare munitionem non potuerunt, sed irrito conatu receptui cecinerunt. Postridie auctis animis & viribus cum tanto furore Sigethum denuò inuadunt, vt similem quis nunquàm viderit: à nostris tamen tanta dexteritate, animique fortitudine defensum est, tam grauiter pugnatum, tanta cum strage Turcæ repulsi, vt hi de expugnatione, nostri verò de defensione desperarent. Mirabantur ipsi hostes fortitudinem, inuictumque animum

Nicolai Serini præclara virtus & fortitudo.

quem tota hac obsidione Nicolaus Serinus arcis præfectus in hac munitione defendenda ostendit. Omnium autem maximè mirandum est, quod cùm propugnaculum quoddam hostili igne concepto deflagraret, adeo vt necesse esset aut obsessos omnes ignilatè vaganti inuolui & comburi, aut munitionem hosti dedere, breui, sed neruosa oratione præsidiarios exhortatus est, ne se immani Barbaro darent, aut viui in eorum potestatem transirent; sed potius fortiter pugnando occumberent. Ita quam sententiam cùm itum esset, aperta porta ipse primus ad pugnandum cum hoste quamdiu viueret erupit. Quid hic facerent alij? quis oratione tam incitata & vehementi, tam inuicti ducis, quis laudabili eius exemplo non moueretur, quo minus præeuntem sequeretur? Cùm illo itaque omnes præsidiarij, qui numero erant circiter 500. egressi, maximam stragem in hostium castris ediderunt, dum obuios quosque trucidarunt. At Turcæ numero & multitudine superiores, Serinum primò fortissimè pugnantem occidunt, deinde ceteros omnes interficiunt, & Sigethum capiunt. Hinc liquet quanta sit vis necessitatis: dum enim Turcis iussu Solymanni vt Mahometes ipsis persuadebat, moriendum esset, aut Sigethum expugnandum

Quãta vis sit necessitatis in rebus belli cis.

ad hanc expeditionem imperterriti & ad quiduis audiendum fortes effecti sunt: vt victoria hæc vni necessitati sit adscribenda. Ecõtrariò necessitas eadem paucos præsidiarios, qui cum Serino eruperunt, ne aut igne absumerentur, aut viui in crudelissimas Barbarorum manus inciderent, ad fortissimè dimicãdum, & se ab hostibus, quantum in ipsis fuit, vindicandum impulit. Quare ab antiquis illis Imperatoribus, & celebrioribus belli ducibus, necessitatis summa, & quidem prudentissimè, habita est ratio, eaque semper militibus ab oculos posita, sæpe victores facit: faciebant enim, vt magnus ille dixit Historicus; *Necessitatem esse vltimum & maximum Telum.*

Interea dum Sigethum capitur, Selymus Constantinopolim profectus à Bostange Imperatoris præfecto exceptus, omnibusque Imperatori condecentibus officiorum generibus ornatus, solenni ritu Imperator renunciatus est. Qui ne ab Ottomannico

Selymus Imperator Turcarum.

ingenio descisceré videretur, nõ multos post annos de celebri aliqua in christianos expeditione cogitare cepit, qua & maiorũ suorũ exẽpla sequi se ostenderet, fortitudinis suæ specimen aliquod præberet, vt maiorẽ in subditorũ suorum animis terrorẽ generaret, & imperij sui pomœria extenderet atq; dilataret. Proposuit itaq; (Piali Bassæ Generi sui stimulis potissimũ incitatus) Cyprũ, insulã suo Imperio imminentẽ, bello adoriri. Etsi autem ab hoc suo instituto pax eum deterrere debuisset, quàm initio Imperij sui cum Venetis Regni huius Dominis (qui nunquã Turcis datã fidem violarant, nec Turcarum vnquã perfidiã experti erant) inierat, tamen quia Principibus nunquã desunt

Adulatores apud Principes quid possint.

homines, qui fucatis rationibus norunt illis honestum & æquum esse persuadere, quidquid ipsi volunt: ita & hic Selymo non deerant adulatores promptissimi, ad demonstrandum expeditionẽ hanc esse honestissimã: dicebant enim Regnum Cypri, quo tempore Maiores illius Cõstantinopolim & Græciã occuparunt, sub Imperio fuisse: proinde ad Selymũ pertinere: Suum aũt repetere, & aliena non auferre, non esse fidẽ hoc bello dere: posse igitur cum summa æquitate hoc bellum suscipi. Post deliberationem bello decreto

creto Selymus maximũ cõscribit exercitum,& incredibilẽ omnium rerũ ad talem expeditionem necessariarũ facit apparatũ. Vt aũt Regni huius expugnationẽ acceleraret, statuit etiam in Dalmatiã & Sclauonia Venetos bello lacessere. Illi consilij Selymi certiores facti, cùm maximos eius apparatus viderent, diligenter quoq;, ne quid Resp. detrimenti caperet, aduigilarunt, omniaq; ad suorum defensionẽ necessaria compararũt. Sed priusquã Turca manifestum bellum Venetis denunciaret, legatũ misit, qui Regnũ Cypri ab eis deposceret: iniustè namque à Venetis detineri, vt quod antiquitus Constantinopolitano Imperio paruerat. Quòd si reddere nollent, Imperatorem armis illud repetiturũ. In publicum Concilium introductus legatus quinto tertio post Paschatis festum anno à partu Virginis MDLXX. Venetias appulsus erat, legationis suę summã exposuit. Ad quam Veneti fortiter responderunt; Regnũ Cypri se iustissimo titulo hæreditario possedisse & adhuc possidere: ideoq; se paratos esse ad defendendum armis cõtra quemcunq; illud inuadere conantẽ. Sperare se Deum, perfidorum hominum violãtem debitis supplicijs castigaturum. Cum hoc responso dimissus legatus ad Dominũ suum reuersus est. Veneti aũt summa vsi celeritate legatos in omnẽ regionem ad varios Principes miserũt, eos ad fœdus contra Barbarũ hunc Dei & hominũ omnisque honestæ conditionis inimicum feriendum, intercedente summo Pontifice, inuitantes. Pontifex autem cœpit cũ omni feruore & consilij dexteritate fœdus aliquod inter se, Regem Catholicum & Venetos meditari, cui etiam reliqui Principes paulatim adiungerentur. Sed quia videbat fœdus illud debitis suis circunstantijs & cõditionibus belloTurcico resistendo necessarijs maturè satis coalescere & perfici non posse, eò quod Turca iam in armis erat, & instructissimã classam ad velificãdum paratã haberet, alium inuenit modũ: Rex scilicet Philippus primo quoq; tẽpore Venetis certa subsidia mitteret, quibus ipse sua non contẽnenda adiungeret: interea fœdus ipsum, quãta fieri posset, celeritate stabiliretur. Philipus Rex vt gratificaretur Pontifici, 50. triremes sub Architalasso Ioanne Andrea Aurea ad subsidium Venetorum destinauit, iussitq; Aureæ, viro alioquin in armis, rebusq; naualibus exercitatissimo, vt M. Antonio Colũnæ fortissimo Principi, & classis Pontificię Imperatori pareret. Circa finẽ itaq; Augusti eiusdem anni MDLXX. oẽs istæ triremes conuenerunt, quibus Venetorũ quoque classis accessit. Constabat aũt tota classis triremibus 180. quinqueremib. (quas galeazzas nominant) 11. & 6. maiorib. nauigijs. Cùm aũt classis hæc in Cretã esset appulsa, Præfecti rectè in Cyprũ nauigandum esse statuerunt. Ante mensem circiter priusquã classis nostra in Candiã seu, Cretã venisset, Turcica copiosa, instructa & horribilis per aquas *di Baffi* velificans in conspectu Insulæ Cypri stetit. Qui rumor cùm statim Nicosiã esset allatus, Dominus Astorius Baglioneus, prudẽtissimus & fortissimus belli dux, generalis præsidiorũ quę in Insula erant, suadebat, cũ omnibus sclopetarijs & equitibus ad mare contendendũ, Turcasque ne in terrã descenderẽt, prohibendos. At Vicarius, qui Venetiarum Principẽ referebat, & penes quem summa erat authoritas, consiliũ hoc vt minus salutare improbauit, dicẽs; suorũ numerum non esse tantũ, vt possit Turcas repellere, & à descensu prohibere. Placuit idẽ consilium Collaterali generali. In hanc itaq; sententiam itum est, licet (vt posteà compertum est) prior Reipub. rationibus magis expediebat. Salinas itaque Turcæ appulerunt, & xxv. Iulij pars exercitus absque vllis machinis bellicis Nicosiam arcta obsidione cinxit. Placuit Palazzo de Fano consiliario & Chiliarchæ, cum parte præsidiariorum erumpere, & in Turcarum castra impetum facere, priusquam reliqua pars exercitus appropinquaret. Sed hic iterum opinionum fuit diuersitas: Vicario enim & Collaterali ea sententia minimè probabatur.

Legatus Turcicus ad Venetos.

Respõsum Venetiorũ

Initiũ fœderis inter Põtificem Hispanum & Venetos.

Christianorũ classis.

Turcica classis in Cyprũ oppugnat.

Nicosia obsidetur & oppugnatur.

Postridie totus se mouit exercitus, & cum machinis bellicis, cumque apparatu omni Nicosiam venit, vt se socijs iungeret, vrbemque expugnaret. Cùm autem exercitus in diuersas stationes esset distributus, cęperunt fodere & dulces aquas in terrę viscer-
bus quærere. Neque spe sua frustrati sunt; præter omnium enim opinionem mul-
tos inuenerunt puteos, quæ res Turcis fuit commodissima, & ad obsidionem contí-
nuandam vtilissima. Commoditate verò hac Turcæ audaciores facti, cœperunt op-
pidanos, missis in suburbia quotidie aliquot equitum turmis, ad pugnam elicere, spe-
rantes eos egressuros & cominùs secum pugnaturos. Sed cùm animaduerterent nos-
stros se muris continere, & vrbem defendere decreuisse, quatuor excitarunt muni-
tiones, è quibus vrbem grauissimè oppugnare, & mœnia maximis machinis verbera-
re cœperunt. At cùm & ea res minus quàm ipsi arbitrabantur succederet (pilæ nam-
que in munitiones è terra congestas immissæ, in ipso puluere hærebant, nec aliquam
ruinam sternebant) visum illis est alio modo belli negotium instituere. A machina-
rum vsu deinceps abstinuerũt, & cuniculis propugnacula suffodiendo rem tentarunt,
varijsque fodinis subterrestribus ad ipsa vsque mœnia peruenerunt. Quindecim tru-
culentissimas impressiones in vrbem fecerunt, antequàm nostri vllam fecissent erup-
tionem. Tandem decimò quinto Augusti ipso meridiano tempore, quando Turcæ
quiescere plerunque solent, mille pedites sub imperio Prouennæ Placentini vrbe e-
gressi in castra hostiũ irruunt, & fortiter pugnando vsq; ad hostiũ munitiones procur-
rerunt, duasq; ab illis timore maioris incommodi derelictas occupant. Sed & in ipsis ten-
torijs tanta erat Turcarũ trepidatio, vt quàm plurimi in effusam fugã sese conijcerent,
fuissetq; eo die bellum cùm gloriosa nostrorum victoria finitũ, si equitatus, qui in vrbe
erat, peditatui auxilio venisset, vt primo constitutũ erat: qui etsi ad hanc rẽ nihil aliud
contulisset, quàm se eminus ostentasset, animosq; peditũ erexisset, atq; ad vlterius pro-
grediendũ incitasset, actum de Turcarum victoria fuisset. Sed hic iterũ Vicarius ordi-
nem multis contrà frementibus perturbauit, metuẽs ne oẽs à Turcis, qui nostros mul-
titudine longe præstabant, trucidarentur. Pedites itaq; nostri qui vrbe erant egressi,
eum nulli subsidio mitterentur, ab equitatu Turcico fracti, & partim occisi, partim fu-
gà elapsi in vrbem reuersi sunt. Nostri ergo cùm pauci essent numero, & non sufficien-
tes ad nouas eruptiones faciendas, videret insuper nullas auxiliares copias Famagusta
(vti sperarant) mitti, animum desponderunt, & tandem xv. Septem. Nicosia ferocissima
innumerabilium Turcarum oppugnatione capta est. Incepit autem pugna in ipsa au-
rora, & ad sextam vsque diei horam continuata est: in qua dici non potest quot vtrin-
que viri fortissimi ceciderunt. Oppidani tam ciues quàm prędiarij in foro & in pla-
teis irrumpentem hostem magna audacia exceperunt, & veluti pecora trucidarunt,
donec & ipsi fortiter occumberent.

Nicosiani in hostium castra erũpunt.

Nicosia expugnatur.

Capta porrò à Turcis Nicosia, quatuor millia lectissimorum peditum, & mille equi-
tes in eã introduxerunt, qui sub duce Bassa Musafero ciuitatem defenderẽt. Mustapha
vero cum reliquo exercitu Famagustam obsedit. Classis aũt nostra, de qua paulo ante
diximus, quod in Cyprũ nauigaret; nihil præclari gessit, dissentientib. Columnę & Au-
reæ inter se opinionibus. Aurea namq; se minimè subiectũ Columnæ dicebat, ideoq;
nec eius imperio se pariturũ, ex quo verissimũ esse liquet illud Liuij: *Quamplurimũ in-
terium bello inutile est.* Nuntius huius dissensionis & simultatis, captęq; paulo post cùm
sanguinis Christiani effusione Nicosia, & periculi totius insulæ amittendę animũ
tificis non parũ offendit, tamen non defecit, neq; curas Reip. deposuit: imò mul
iori cum ardore instituit, vt fœdus inter Venetos, Regem Philippum, & seipsum confir-
maret, atq; ad optatum finẽ perduceret. Tres isti principes Turcarũ vires magis quàm
reliqui

Famagusta obsidetur.

Liuius.

reliqui metuebant. Veneti namque vt in quos arma Turcarũ versa erant, timebant ne maiores ab illis clades acciperent. Rex Philippus verebatur, ne Venetis Archipelago, totius Italiæ obice adempto, ab eoq; pulsis, Regna sua Siculum & Neapolitanum peritarentur. Pontifex præterquam quod saluti animarum totius Christianismi metuebat, solicitus etiam erat, ne Barbarus loca plana & maritima, quæ ad ditionem Ecclesiæ pertinebant inuaderet, eaq; armis & viribus occuparet. Singulari tandé Pontificis prudentia superatis multis difficultatibus, quæ in negotio fœderis huius occurrebant, Romæ conclusum, & vigesimo die Maij anno M D L XXI. in consistorio subscriptum est. Post quinq; deinde dies publicatum ibidem, Venetijs verò decimo post die promulgatum est. Conditiones Fœderis erant; quod Pontifex ad hoc bellum conferret duodecim instructas, armatasque triremes, tria millia peditum, & ducentos quinquaginta equites. Rex Catholicus tres omnium sumptuum faciendorũ sextantes, & Veneti duas ferrent. Erat & inter alias conditiones etiam hæc, quod nullus Confœderatorũ pacem cum quopiam iniret, sine aliarum partium consensu; & quod Ioãnes Austriacus, Regis Catholici frater, generalis fœderis huius dux renunciaretur: in cuius absentia M. Antonius Columna Architalassus pontificius summæ rerum præesset, Fœdere hoc confitmato multorum animi ingenti gaudio delibuti sunt. Sed tristissimus superueniens rumor de capta Famagusta, atq; adeo totius Regni Cypri, cuius ea ciuitas erat primaria, & quasi totius insulæ propugnaculum amissi non parum executionem fœderis retardauit.

Conditiones sacri fœderis.

Turcæ namque Famagustam post diuturnam arctamque obsidionem decimo tandem quinto die Augusti deditione occuparunt. Obsessa erat à potentissimo, numerosissimoq; Turcarum exercitu; cuius (vt supra diximus) primarius Dux erat Mustapha Bassa, Princeps in naualibus prælijs non minus exercitatus, quàm in terrestribus expeditus. Decimo quinto Maij cœperunt Turcæ mœnia septuaginta quatuor maximis tormentis, inter quæ quatuor erant incredibilis magnitudinis Basiliscí, disturbare. Nostri, quorum duces erant Marcus Antonius Bragadinus, & Astorius Baglioneris, viri fortissimi & in re militari peritissimi, se, vrbemque summis, quamdiu potuerunt, viribus defenderunt, & paucis diebus quibus vrbs oppugnatur triginta Turcarum millia strauerunt: tantaque erat in castris hostium trepidatio, vt si nostri in vrbe habuissent eorum quę ad tantam obsidionem sunt necessaria copiam, bellum hoc neutiquam tam infelicem habuisset catastrophen. Sed quia apparatus bellici laborabant inopia, determinarunt maioribus machinis paulatim parcius eiaculandum esse, ne puluis & pilæ ipsis deficerent. Constituerunt itaque præfecti certum in iaculando modum, vt scilicet triginta tantùm machinis quotidie vterentur, & singulas tricesies disploderent. Turcæ obsidionem continuantes quotidie maiori cum furore vrbem oppugnarunt, tantum pilarum numerum in vrbem miserunt, vt duorum mensium & paucorum dierum spatio, quo Famagusta fuit obsessa, à Turcis plus quàm 140000. globi in vrbem missi sint. Nostris autem comeatus deficiebat, adeo vt iam exiguus esset reliquus: maximè verò pulueris laborabant inopia, qui omnis præter septem vascula iam erat absumptus. Præsidiariorum pars maxima interierat, & qui residui erant continuis pugnis & laborib. paucitate victus, & assiduis vigilijs (quæ tria naturæ quàm maximè sunt cõtraria) eum in modum erant debilitati, vt iam cum tam potente aduersario diutius certare non possent. Bragadinus igitur & Baglioneris, alijque militum Tribuni, tentandas deditionis conditiones censuerunt: quas hunc in modum impetrarunt; præsidiarij vita, bonis & armis saluis, cum quinque machinis bellicis, & tribus equis, quos ipsi eligerent securi in Candiam transportarentur. Græcis qui Famagustæ erant, securè cum suis facultatibus permanere, ibidemque christiano

Famagusta obsidetur oppugnatur & capitur.

Deditionis condiciones.

ritu viuendi potestas esset. Conditiones istæ ab ipso Mustapha fuerunt approbatæ, & manu illius propria subsignatæ: sed propria & singulari perfidia ab illo scelerato Barbaro violatæ, nec in vno vel minimo articulo seruatę. Bragadinũ enim Baglioneum & alios Centuriones crudelissima morte mactauit: in Bragadinũ tamen ferociùs quàm in alios Tygris illa Turcica desæuijt. Bragadinus verò cùm sanctissima patientia tam crudele, sed sacrũ martyriũ sustinuit. Ceteri Præsidiarij partim occisi, partim in perpetuã seruitutem abducti, Constantinopoli & Alexandriæ in foro venales expositi sunt. Solis habitatoribus Famagustæ pepercit. Tres audiui crudelitatis & seuitię tam immanis, monstrosæq; rationes: Prima est propria huius Barbari natura, vt cui nullum potest esse spectaculum iucundius, quàm alios in conspectu suo trucidari. Altera incredibilis ira quàm illi concitarant tot suorum militum funera, quæ in hac obsidione ceciderãt ferro nãque & tormentis bellicis plus quã 70000. erant interfecta, & plus quã 5000. variæ infirmitates absumpserant, omnes aũt fortissimos milites: inter quos cunicularij, lixæ, calones non numeranter. Tertia ratio erat pœnitentia qua ducebatur, quod nostris prædictas conditiones dedisset, præsertim cùm intelligeret, eũ fuisse vrbis statum, vt deterior esse non potuerit.

Perfidia & tyrannis Mustaphæ.

Sympathia qua mouebatur pontifex, ob captã tam celebrem ciuitatẽ, & tot Christianos, cæsos, inter quos tot erant duces virtute bellica illustres, magis, magisq; incitauit eius Sanctitatẽ, vt assiduis, ijsq; ardentissimis precibus Deũ inuocaret, quo tandẽ potenti sua dextera sceleratissimi hostis audaciã cõprimeret. Coierunt tandẽ Confœderatorũ classes in Sicilia, Messanæ portu, initoq; ibidem numero, cõpertum est Venetos habuisse triremes centũ, quinqueremes 6. & 2. oblongas naues, preter biremes, myoparones, aliaq; minora nauigia. M. Antonius Columna præfectus pontificius 12. triremibus & Ioannes Austriacus classis totius Imperator, cum Ioanne Andrea Aurea 81. triremibus, & 22. nauibus inter quas erant tres Melitesium triremes, imperabat. In vniuersa hac classe Italorum, Germanorũ & Hispanorũ 20000. reperta sunt, exceptis lixis Calonibus, & alijs ministris. Trecenti præterea nobiles, qui proprijs stipendijs militatum venerant. Varia hic inter duces & tribunos agitata sunt consilia, diu, multumque deliberatum vnde potissimum tantæ expeditionis sumendum esset principium. Conuenit tandem inter illos, hostilẽ classem per mare quęrendam, & cum ea cõfligendum esse: etiamsi non ignorarent, Turcicã classem sua & maiorem & potentiorem esse. Deinde naues omnes in ordinem, qui in conflictu seruandus esset, cõstituerunt. In sua itaq; cornua & eam partem, quę *Battaglia* dicitur (nos certamen appellare possumus) cõcinnè admodum distributa est. Quid multis? Omnia ad talẽ expeditionẽ necessaria quàm optimè instituta sunt. Adhibitæ sunt variæ exhortationes, quibus milites ad christianè viuendum incitabantur: optimi quoque constituti modi, vt orationibus & vitæ pietate cum fiducia fortitudinem à Deo flagitarent, quo tandem vires Turcicas cum illorũ ignominia, Christique gloria possent eneruare. Hoc modo instructa & distributa classis nostra, 17. die Septemb. anno à Christo nato septuagesimo primo post 1500. è portu Messanæ soluit, & paucis diebus Corcyram delata est. Inde iterum discedens vltimo Septemb. Gomenozzam, capacissimũ, tutissimumque illius continentis portũ ingreditur. Hic secundo iussu Austriaci classis recensetur, & lustratur, mandatumq; est omnibus, & singulis nauarchis, diligenter naues suas inspicerent, & scrutarentur, ne quis defectus in ijs reperiatur. Interea certis nuncijs didicere classem Turcicam in marino pantico subsistere. Cõmuni itaque decreto sublatis anchoris, tertio die Octob. iterum in altum vehuntur, eo proposito, vt rectà ad hostium istius pelagi delati hostes ad pugnam elicerent. Quinto deindè Octob. ad portum *di Petala* classem prouehere decreuerunt.

Christianorum classis coit ad confligendum cum hostili.

Gomenisa alij vocãt.

runt: sed ventis & tempestate contraria impediti, iuxta portum qui *Val d' Alessandria* dicitur anchoris in salo iactis manere compulsi sunt.

Diuersæ Turcarum opiniones de certamine.

Turcicæ classis præfecti diuersis inter se opinionibus dissidebãt: quidam enim cum ea pugnandum esse, quidam verò classem subducendam, & summã rei periclitandam non esse contendebant. Habebat vtraque pars suas quibus nitebatur rationes, quas pro defensione suę sententię producebant. Tandem omnibus suffragijs decretum est, postquam Caracossa, qui speculatoria naue classem Christianorum circumuectus erat, referret, eam non pluribus quàm centum quinquaginta triremibus constare, maioresq; triremes prę nimia mole sua inutiles ad pugnam esse, tantumque ad comeatum bellique apparatum vehendum ceteris adiunctas esse, sententiam mutarunt. Sed Vluzalius memor mandatum Imperatoris Turcici esse, vt pugnam nullo modo subterfugerent, sed hosti copiam pugnandi daret, hostili classi obuiam procedendum consuluit. Placuit itaque classem ex angustijs maris Lepãthici in apertum pelagus educere, & nauali prælio cùm Christianis confligere sexto itaq; Octobris educta in altum classe, secundo vento in nostros ferebantur. Nostri eodem die (neq; enim antea potuerunr ob ventos contrarios) *Val d' Alessandria* deferentes, cursum cũ summis laboribus (erat enim tempestas non exigua) rectà ad scopulos Cuzolares dictos instituerunt, & nocte illa iuxta crepidines Galangæ constiterunt Postero die qui Dominicus erat, & septimus Octobris, hora diei secunda, classis Turcica eminus apparuit expansisque omnibus velis in nostram vehebatur. Ioannes Austriacus videns hostem appropinquantem, ab altissima triremis suę antenna vexillum colore viridi (illud enim sacri fœderis erat signum) suspendi iussit, & maioris machinę displosione, seu ictu admonuit omnes, vt sese ad pugnam præparent. Ipse deinde & Columna duabus vecti biremibus omnes & singulas naues accedebãt, ipsasque in ordinem, qualis necessarius, redigebant: milites quoq; ad intrepidè pugnandum, & cùm ardore pro fide Christi aut vincendum aut fortiter occumbendum hortabantur. Capucini & Patres Societatis Iesu, quorum ordinum multi Religiosi per classem erant distributi, omni quoque deuotione & sanctissimis verbis milites animosos reddiderunt, vt impauidi aduersus inimicos Dei arma sumerent, eosque ad internecionem delerent. Quia verò classiarij omnes paulò antè peccata sua sacerdotibus erant confessi, viderent autem vexillum Crucis erectum, cum pijs affectibus ad eosdem Sacerdotes confugerunt, indulgentiam peccatorum suorum petentes, & se Deo commendari flagitantes. Mox dicti Patres promulgârunt sanctissimum, amplissimumque Iubilæum, à Pontifice concessum ómnibus, qui huic expeditioni interessent. Paulò pòst Turcica classis ictu grauis tormenti nostros ad certamen prouocauit: cui nostri simili confestim ictu responderunt: atque ita iunctis classibus pugnæ datur initium; tanto cum animorum ardore & impetu, tanto cum clamore, tympanorum sonitu, & tubarum clangore, vt cœlum mugire videretur: fulmina verò & tonitrua machinarum, quæ vtrinque displodebantur tanta erant, vt ne dici, multò autem minus describi queant: densa telorum & sagittarum per aera volitantium multitudo, ipsum Solem obscurabat, hastarum fractarum stridor, aures obtundebat. Nihil audiebatur præter eiulatus miserrimos, eorum qui vulnerabantur, & qui incomparabili numero moriebatur. Non iam mare aquis, sed sanguine redũdabat: nihil in fluctibus vidisses, quàm capita, brachia, pedes homines mortuos, & semiuiuos fluitare. Cùm aliquamdiu tanta cum contentione ab omni parte pugnatum esset, visa tandem est victoria ad nostros inclinare.

Parantur omnia ad pugnam.

Pugna naualis inter Christianos et Turcas maxima.

Victoria Christianorum.

Hæc est ista naumachia, qua ab Augusti Imperatoris tempore in isto mari mediterraneo maior & celebrior non fuit: & forte si quis diligenter omnes circunstantias

huius pugnæ consideret, fatebitur, nullo vnquam seculo se similem factam legisse. Hæc vna victoria metuenda illa & summa Imperatoris Turcici potentia concidit, & quinque horarum spatio (tam diu enim hæc pugna durauit) hoc est à decima septima ad vicesimam secundam, à Christianis potentissima classis, qualem nunquam Constantinopolis instruxit, aut cui similis nullo vnquàm seculo illius portu educta est, partim capta & dispersa, partim in fugam conuersa est. Ex hac namque classe inimica centum septemdecim triremes, tredecim quas Goleottas vocant, integrę, nulla parte lacerę in Christianorum potestatem venerunt. Octoginta circiter triremes, quinquemes & biremes perforatę, depressæ aut incensæ perierunt: quadraginta circiter omnis generis naues fuga elapsæ tantæ cladis nuntium retulerunt. Inuentæ sunt in captis nauibus centum & sedecim maximè machinæ bellicæ, ducentæ quinquaginta sex minores. Omnis hæc præda vna cùm mancipijs & liberis hominibus hoc prælio captis, secundum conuenta pacta inter tres principes fœderis est distributa. Perierunt in hoc certamine triginta duo Turcarum millia, atque inter eos multi magni nominis principes, belli duces, prouinciarum gubernatores: plures quàm ter mille & quingenti in seruitutem abrepti sunt. In captiuitatem quoque abducti sunt duo filij Haly, supremi classis Imperatoris, & Mahometis Nigroponti (olim Eubœæ) præfectus, alijq; magnæ authoritatis viri quàm plurimi: quindecim insuper millia Christianorũ ad remos damnatorum nostri liberarunt.

Cladis Turcarũ quanta.

Classis Christiano rum in portus reducitur.

Parta hac tam singulari & glorioſa victoria statuerunt Duces illinc discedendum, & in Portum reuertendum esse; quod & factum est. Sequenti autem die recensentur classiarij, & desiderati sunt 7656. quorum plurimi erant ex classe Venetæ: alij partim ex pontificia & Regia. Quo peracto cùm viderent hyemem præ foribus esse, neque tutum diutius in mari permanere, coacto concilio determinarunt, classem diuidendam, & in diuersos portus subducendam esse. Ioannes itaque Austriacus in Siciliam reuersus classem Messanam reduxit, vbi cùm incredibili triumpho & regio certè apparatu exceptus est. Alij aliò nauigantes naues suas in stationes tutas subuexerunt. Marcus Antonius Columna iter suum Romã instituit, vbi ab omnibus Romanis cùm magnifica pompta exceptus, & ab ipso Pontifice honorificentissimè remuneratus, humanissimeque habitus est. Sed & per totum Christianismum ob incredibilem hanc victoriam festidies agebantur, magna instituta solennia, & in ijs Deo virtuti actæ sunt gratiæ. Venetijs quoque nummi cusi sunt, cum hac inscriptione:

Anno magnæ nauali victoriæ Dei gratia contra Turcas.

qua inscriptione Senatus ille magnificentissimus insinuare voluit, victoriam hãc non suis viribus partam, sed miraculosè à Deo datam fuisse. Nec tantum illi, sed omnes etiam Christiani, & præsertim Pontifex hãc Deo acceptam referebat, eiq; cùm summa deuotione gratias agebat.

Consilium Pontificis in persequenda victoria.

Quia verò Pontifex non ignorabant, ad inimicos funditùs exstirpandos, non satis esse vincere, sed necessarium insuper nosse victoria bene vti: qua tunc bene vtimur, si inimicos, priusquàm vires suas recolligant, exercitusque nouos conscribant, in ipso metu maiori cum impetu, summaque cùm celeritate denuo adoriamur, eos persequamur, nec requiem vllam tribuamus, priusquã planè deuicti supplices prosternus porrigant. Quemadmodum enim infirmitates illæ quas reciduas appellant, *Simil.* nulli periculosiores sunt, & corpora nostra magis debilitant; quam ea quæ præcesserat: naturam namque inueniunt languidam & infirmam; & tertiæ magis etiam quàm secundæ: sic & in inimicis debellandis vsu venire solet, vt secundæ pugnæ magis hostem

hostem debilitent quàm primæ,& tertiæ magis, quàm secundæ: pugnarum namque frequentia vires illius magis magisque atteruntur.

Pontifex itaque in hoc totus erat, vt maiori cum classe, & si fieri posset maiori cum audacia Turcam iterum oppugnaret. Hanc ob causam varios in omnes regiones legatos ad diuersos principes misit, orans eos, vt in fœdus venirent, eique adscriberentur,vt iunctis viribus humi iacentem Barbarum opprimant,priusquàm resurgat. Dum Pontifex huic operi, alijsque pluribus ad salutem Reipub. Christianæ conducentibus intentus est, ecce medio mense Martio, Anno MDLXXII. nephritis morbus illi familiaris,maiori cum vehementia,grauioriq; dolore quàm solet,eum occupauit:creuitque in horas, adeò vt vnà cum vrina sanguinem & putredinem effundere cœperit: In hoc morbo asininum lac potare solet, tanquàm præsens huic malo remedium. Ad consuetum itaque potum recurrens,tantum ex hoc lacte bibit, vt stomachum eum in modum debilitaret,ne cibum vllum posset concoquere, nedum retinere. In hoc grauissimo morbo,intolerandisque doloribus erat patientissimus: & licet, Galeno teste, *Sanitatem omnes requirimus,tum ad vitæ functiones,quas planè morbi impediunt,atq; auferunt,tum vt molestia careamus: angimur enim doloribus non leuiter.* Pontifex nihilominus non aliam ob causam amissæ sanitatis restitutionem desiderare videbatur,quàm vt officio suo pastorali commodiùs fungi, & in orationibus,alijsque pijs & spiritualibus operibus diutius posset perseuerare. Adeò namque his exercitijs deditus erat,vt nõ obstante periculosa hac sua infirmitate,septem Ecclesias pedibus incedens visitare voluerit. Postea morbus vehementer est ingrauatus, & singulis penè momentis noua habuit incrementa, adeò vt die Mercurij, qui vltimus erat mensis Aprilis, cùm mortem instare multis indicijs intelligeret,à fratre quodam sui ordinis Dominicano, propter humilitatem vestiri voluerit. Postridie ipsis Calendis Maij, hora vigesima secunda, anno ætatis suæ sexagesimo secundo,Pontificatûs verò septimo, rebus humanis exemptus est, postquã tribus vocibus Cardinales viginti & vnum creasset. Eodem die quo obijt,sub vesperũ corpore illius dissecto,& aperto,in vesica eius tres calculi reperti sunt.Postridie in Ecclesiam D.Petri funus delatum est, fuitque maximus populi concursus,qui eum videre,eique reuerentiam exhibere cupiebant.multi vberrimè lachrymabantur, & Rosaria corpori,haud aliter quam Sanctorum reliquijs applicabant. Deinde in eadem Ecclesia honorificentissimè sepultus est. Vnde postea in templum Mariæ maioris translatus, & in magnificentissimum sepulchrum à Sixto V. in significationem acceptorum beneficiorum gratitudinis, illi in sacello exstructum, quod sacellum idem Sixtus magno sumptu ædificari,& splendidissimè ornari fecit,illatus est.

Memoria sui Pius V. apud homines reliquit in eo, quòd fuit Religionis obseruantissimus,castigator vitiorum seueriss imus, vigilantissimus, & in rebus gerendis indefessus,in consilijs æquissimus, ita vt non rarò in Concilium venerit, absque vlla re, quæ in deliberationem data erat,certa determinatione: idque ob immensum desiderium,quo tenebatur, vt omnia debito & conuenienti fine concluderentur. Amauit hic Pontifex præ cæteris virtutum studiosos,& qui ingenio valebant, animoque erant excelso; ad illos colendos, & ad maiores dignitates, splendoresque euehendos erat auidissimus. Quare non ignarus quantæ virtutis, & quàm inuicti animi esset Cosmas Medicæus, Florentiæ Dux, nec non & quàm benè meritus erat de Sancta Sede Apostolica, ornauit illum mense Nouembri, Anno MDLXII. titulo Magni Ducis Hetruriæ à parte illi,quæ prædicti Ducis imperio subijcitur. Qui mense Februario anni sequentis Romam veniens, à Pontifice Regio apparatu exceptus est,& cum

Morbus Pij quo extinctus est.

Galenus.

Moritur Pius Quintus.

Sepulchrũ eius.

Laus Pij.

Cosmas Medices titulo Magni Ducis Hetruriæ à Pio ornatur.

incredibili omnium lætitia coronatus est. Voluit autem Pontifex Regali coronæ ſe diademati hæc verba inſcribi. *Pius V. Pont. Max. ob Eximiam dilectionem ac Catholicæ Religionis zelum. Præcipuum Q Iuſtitiæ ſtudium Donauit.*

Liberalitas. Magna liberalitate vſus est hic Pontifex erga bonos, varijs officijs, amplissimisque donis illos remunerando; & pijs locis subueniendo. In famulos suos largissimus erat, quam etiam liberalitatem ijs exhibuit, qui illi adhuc in minori & humiliori fortuna constituto aliquod beneficium vel obsequium præstiterant. imò tam gratus erat erga *Gratitudo* benefactores, vt etiam mortuis indicia gratitudinis ostenderet. Quare & Paulo IV. quo creatus erat Cardinalis, nobile & magnificum sepulchrum in templo Minervæ in Caraforum Sacello ædificauit. Fecit & aliud monumentum in honorem Cardinalis *di Carpi*, in ede Sanctissimæ Trinitatis, à quo Cardinali Pius adhuc priuatus, & tenuioris fortunæ Religiosus, alia beneficia perceperat. Neque immemor fuit Alphonsi Carafæ Cardinalis, Pauli Pontificis nepotis, cui in Domo Neapolitana sumptuosum, & cum viro dignum bustum erexit. Fuerunt & variæ fabricæ in palatio Vaticano, alijsque locis, tam in Vrbe, quàm extra Vrbem à Pio V. aut nouæ constructæ, aut collapsæ reparatæ. In Bosco patria sua insigne Monasterium Fratribus ordinis S. Dominici ædificari iussit, ac necessarijs prouentibus dotauit. In cuius templo sibi ipsi honestam sepultu- *In patria Dominicanis monasterium fundauit.* ram cum modesto epitaphio condidit.

Quamuis in his magnificis structuris, in expeditione Turcica in Vngariam, in rebus Gallicis & Auenionensibus, in fœdere denique contra Turcas inæstimabilem animi vim expenderit, tamen post mortem illius in Castro reperta sunt sexcenta ducatorum millia, vel (vt alij dicunt) myrias auri cum dimidia. Non tantùm à suis Pontifici *Laudatus etiam ab hostibus. Aristoteles.* hic laudatus est, sed & ab inimicis Turcis, & à sceleratis Hæreticis, quod irrefragabilis bonitatis illius argumentum est. *Bonum enim est* (inquit Aristoteles) *quod inimici & non homines laudant: videntur siquidem ferè omnes fateri, quod fatentur vel hostes, vel qui ob aliquam affectionem à nobis alieni esse videntur. Quia res ea vsq; adeò sit euidens, & exposita oculis, vt illi negare non possint.*

GREGORIVS XIII, PAPA.

Patria, parentes & natiuitas. GREGORIVS decimus tertius, anteà Hugo dictus, Bononiensis erat, de Boncompagnorum familia oriundus: patre Christophoro, matre Agnete de la Marescalchi, anno post partum Virginis MDII. septimo Ianuarij, quo dies erat Veneris, secunda circiter hora noctis cum dimidia, natus est.

Educatio & studia. Educatus est nobili ac honesto modo. qui cùm ad annos studijs aptos peruenisset, præceptoribus humanioribus litteris imbuendus traditur. Adultior ad Legum & Iuris studium missus, assiduus auditor fuit Ludoici Muzzoli, & Annibalis Caccialupi: post hos Ludoicum Gozadinum & Carolum Rouinum audiuit, qui eo tempore celeberrimi per totam Italiam, alijsque in locis plurimis Iurisconsulti habebantur: & in Bononiensi Academia cum summo applausu & maximo studiosorum concursu iura profitebantur; vsque adeò, vt qui eorum prælectiones diligenter audirent, doctrinamque & consilia eorum sectabantur, laudabiles in ea facultate progressus facerent, & Doctoratus titulum, quemadmodumi & Gregorius fecit, ciuili negotio consequerentur. Quem gradum Gregorius vigesimo octauo ætatis *Fit Doctor.* suæ anno, decimo quinto Septembris, anno reparatæ salutis MDXXX. Bononiæ adeptus est. Anno sequenti duodecimo Augusti ad Collegium Ciuile Bononiense admis-

admittitur. Duobus vltimis eius anni mensibus factus est Doctor Dominorum Priorum, quos illic Antianos nominant.

Varia officia & dignitates.

Eodem anno cæpit publicè legere Institutiones Imperiales; quam professionem tribus sequentibus annis continuauit. Vltimo verò huius professionis anno in Collegium Canonicum cooptatus est: Anno deinde MDXXXIIII. ordinarius Professor fit, in quo studio perseuerauit vsque dum Romam venit: qui eius aduentus in XXXVIII. annum, mensem verò Septembrim incidit. Interea temporis Iudex etiam mercatorum Bononiæ primo semestri, anno M. D. XXXVI. creatus est, & in Iulio atque Augusto eiusdem anni denuò Doctor Dominorum Antianorum constituitur. Deinde (vt paulò anteà diximus) Romam venit, Anno Dominicæ incarnationis millesimo quingentesimo trigesimo nono.

Romam veni & quam ob causam.

Narrârunt mihi Bononiæ viri fide digni, & ætate prouectiores, duas potissimùm causas mouisse Gregorium, cur patriam relinqueret. Prima fuit dissensio quædam & simultas domestica; alia quia videbat sibi Bononiæ professionem Iuris parum prosperè procedere, quodque ea impetrare non potuit stipendia, quæ volebat, & quæ illi meritò debebantur. Veniens itaque Romam Senatoris Capitolij Collateralis constituitur; deinde quoque Abbreuiator Parci Maioris, & vtriusque Signaturæ factus est Referendarius. Sub Paulo Tertio Tridentum ad Generale Concilium profectus est, & XLIX. anno Romam reuersus fit Vicarius Ciuilis Auditoris Cameræ, quo officio Dominus Cicada, qui posteà Cardinalis Sancti Clementis factus est, fungebatur. Tempore Iulij Tertij Secretarius Apostolicus efficitur, & anno deinde MDLV. octo mensibus Vicelegatus per territorium Romanum. sub legato Cardinale Cicada mittitur. Anno sequenti signaturæ gratiæ, quam signaturam concessus vocant, præficitur. Post biennium in locum Viceregentis Cameræ assumptus est. Non diu post Paulus IIII. cum Vestæ Episcopum ordinauit, quo tempore sacris initiatus primitias suas in adyto S. Petri celebrauit Anno sexagesimo secundo iterum in Concilium Tridentinum mittitur, ibique; vsque ad determinationem omnium actorum, totiusq; Concilij definitionem permansit. Romam cùm redijsset à Pio Quarto Assessor in Sacello designatur, qui eundem anno MDLXV. duodecimo die Martij, qui diuo Gregorio sacer est, Cardinalem cum titulo sancti Sixti creauit, eodemque anno Legatum à latere in Hispanias misit, & signaturam Breuium Apostolicorum ei contulit: è qua legatione reuersus nõ est, priusquam Pio Quarto defuncto, Pius Quintus Pontifex Romanus esset electus: cum quo Pontifice initio illi non optimè conuenit, eò quòd rigorem illum iustitiæ, quo Pius vtebatur, moderandum esse diceret.

Ordinatur Episcopus, & in Secretarys. Cardinalis creatur.

Post obitum Pij Quinti anno partus salutiferi MDLXXII. feria tertia quæ in XIII. Maij incidit, hora circiter XXII. Pontifex renunciatus est. Eius autem electio fuit eiusmodi. Amici Moroni omnibus consilijs agendique modis vsi erant, eodem die, quo in Conclaui Cardinales conuenirent, vt ipse Moronus eligeretur: sed cùm institutum suum propter varia, quæ occurrebant: impedimenta ad optatum finem perducere non possent, cogitationes suas aliò conuerterunt. Interea Cardinalis Granuellanus cum Farnesio diu multumque de noui Pontificis electione collocutus est: placuit tandem ipsis, vt Farnesius (cuius magna erat in hoc Collegio authoritas) duos aut tres Cardinales nominet, qui præ cæteris ad tantam Maiestatem obeundam digniores iudicarentur: & vt Granuellanus (quantum in se esset) procuraret vt vnus ex illis Pontifex eligatur. Farnesius cùm tempus deliberandi postulasset, & negotium cum suis communicâsset, Cardinali Granuellano respondit, se nominare Cardinalem Montepulcianum, Cardinalem Boncompagnium, & Cardinalem

Pontifex eligitur.

lem Correggium. Granuellanus accepta hac nominatione Cardinalem Alexandri-
num, Pij Quinti Nepotem adijt, & multis cum illo de hac electione ratiocinatur.
Alexandrinus mox in Cellam abijt, & omnia cum suis amicis communicauit, quibus
etiam suum consilium detexit, dicens; Se quidem laborasse, vt aliquis eorum Cardi-
nalium, qui ab Auunculo suo erant promoti in Pontificem assumeretur: sed negotium hoc tam intricatum esse, vt huius rei felicem euentum sperare non posset, quia
Cardinales plerosque in eo conuenire cerneret, non eligendum pontificem ex ijs, qui
adeò nuper Cardinales facti erant: non esse itaque spem de his, quos Auunculus creauerat. Sed & videre se viam optimè præstratam esse Cardinali Boncompagnio: se
quoque tum ob hanc causam, tum quia sciebat virum esse magni meriti, non malè eo-
ga illum affectum esse. Cardinalis Farnesius non obscuris argumentis prospiciebat
electionem in aliquem è tribus à se nominatis, & quidem in Boncompagnium pro-
pendere: quod & Cardinalis Vrbinus facilè animaduertit, qui de eodem quoque sub-
iecto seu candidato optimè sentiebat, & amicis Boncompagnij iussit securos esse de il-
lius electione; nullam fore difficultatem, si Alexandrini, & ei adhærentium suffragijs
non destituatur. Vota namque Borromei & Altempij, qui illum summoperè elec-
tum cupiebat, omnemque operam adhibebat, vt Boncompagnius eligeretur, abil-
lo stabant: aliorum omnium, paucis exceptis, huic negotio incommodare non posse
nouerant. Cùm autem Alexandrinum & Medicæum, qui illi fuit adiunctus, Bon-
compagnio ad electionem quoque suffragari intellexissent, negotium peractum cre-
diderunt: cœptumque est dici, Boncompagnium ad Sacellum ducerent, vt pontifex
salutetur, missique sunt nonnulli, qui octo Cardinales omnium horum ignaros hu-
ius rei certiores facerent. Vercellensis verò ad cubiculum Boncompagnij accessit,
ipsumque manu apprehensum salutauit, dixitque; secum ad Sacellum concederet: ere-
enim electus Pontifex Boncompagnius sine vlla commotione aut animi perturbatio-
ne, cum magna constantia aliud nihil respondit, quàm; Domine mi, suntne vota vera
sufficientia ad hanc electionem? Cumque respondisset Cardinalis Vercellarum esse
sufficientia atque idipsum alij quoque Cardinales, quorum magnus hic erat concur-
sus, affirmarent, ille innixus mensæ accepit scripta quædam, quæ ipse magni faciebat
ijsque pectori applicatis; Eamus, inquit, in nomine Domini; atque ita vultu animoque
composito ad Sacellum venit, tali cum magnanimitate & grauitate, quali cum posset
simili casu quispiam alius. Cùm in Sacellum venisset in mirabili cócursu Cardinalium
ab omnibus Papa salutatur, & debita cum reuerentia colitur. Ille autem ex singulari
deuotione, qua semper erga B. Gregorium fuerat, nomen Gregorij sibi sumpsit. Re-
fuit admiratione dignissima, tam arduum negotium quatuor aut quinque horis confe-
ci potuisse: & nullum (vt solet) interuenisse obstaculum, quòd illud impediuerit, om-
nia insuper per Cardinales facta, & nihil (vt solet) per Conclauistas.

Coronatur. Electus Pontifex, deinde coronatus est in festo Pentecostes, quod paulò post e-
ctionem subsecutum est. Mox literas dedit ad Confœderatos, illis significans, se eis-
dem esse voluntatis, quo Decessor eius Pius, neque supinum aut negligentem se fo-
in mittendis subsidijs ijs, quæ pro authoritate & potestate sua possent expectari. Mo-
tuo Pio Quinto & Sede vacante Marcus Antonius Columna Roma discesserat, qui
quàm iam à Sacro Collegio in Officio suo confirmatus esset, literasque à Rege Ca-
tholico accepisset, quibus admonebatur, vt quàm primùm sese ad expe-
nem Turcicam præpararet. Gregorius cum prudentissimi huius Ducis
tudinem consideraret, etiam sua eum authoritate, vt Architalassus deinceps
set confirmauit. Columna itaque cum Iacobo Soranzo generali annonæ structor
Mes-

Messana soluunt, quibus se Ioannes Austriacus certis motus rationibus, eum sua classe iungere noluit: sed dedit illis viginti triremes sub imperio Gilandradæ: promittens se cum reliqua classe breui subsecuturum, nisi tumultus illum Belgici retardauerint, aut aliò fortè auocauerint. Illi autem expansis velis circa finem Iulij, Anno MDLXXII. Corcyram appulerunt, vbi Generalem Foscarinum inuenerunt: Hic communibus sententijs determinatum est, hostilem classem per mare quærere, eique quo modo pugnandi copiam offerre. Neque hanc sententiam mutauit fama, quæ classem Turcicam pluribus quàm ducentis quinquaginta nauibus constare asserebat. Non enim credere potuerunt id verum esse, propter maximam cladem, quam anno præcedenti Turca à nostris acceperat, aut si qui crederent, existimabant tamen naues è viridi ligno fabricatas, bello minus esse idoneas. Nostri itaque ad pugnam prompti & parati naues omnes lustrârunt, & in Corcyra recensuerunt, inuentæque sunt triremes centum & triginta, quinqueremes sex, naues oblongæ decem, omnes quàm optimè expeditæ, & rebus ad pugnam necessarijs instructæ. Omnibus sic constitutis portu exierunt, & Peloponnesum præternauigantes Cytheram insulam, nunc *Cerigo*, tenuerunt; ibique intellexerunt, classem Turcicam iuxta Monenbasiam in anchoris stare. Relicta igitur Cythera ad promontorium Malium nauigant: quò cùm sexto die Augusti veniissent, hostilem classem eminùs conspexerunt: videbaturque rectà ad nostros contendere. Hic iterum intellexerunt classem ducentis quinquaginta omnis generis nauibus constare, & imperatorem, seu Generalem illius esse Vluzalium, qui (vti certis nuncijs didicerunt) ab Imperatore suo mandatum habebat, quod cum nostris non confligeret, nisi maximum aliquod commodum, atque adeò certam victoriam præuideret: alioqui pugnam detrectaret, ne quod periculum maritimis oris, vrbibus & locis crearet. Nostri extemplò cùm Turcica classis apparuisset, suam in ordirem redegerunt, aciem instruxerunt, & naues rectà in hostem impellunt. Vluzalius videns Christianorum classem aduentare, vt suam inuadat, licet eum numero nauium sua longè inferiorem cerneret, conuersis puppibus occidentem versus properat, & sub insula *de Cerui* classem sistit. Nostri illum insequuntur, sed tardè admodum: cuius tarditatis ratio hæc erat, quia maiora nauigia remulco trahere debebãt, qua in operatus ille dies absumptus est; ita vt occidente iam Sole hosti appropinquarent: quo tempore omnes iudicabant pugnam incipiendam non esse, cùm ea vix ante noctem perfici posset.

classis confœderatorum iterũ in Turcas expeditur.

Vlizalius vt suam existimationem saluam conseruaret, significaretque sibi decretum esse cum hoste pugnare, vertit proras instruit classem, naues in ordinem cogit, milites arma capere iubet, omniaque ad prælium aptat, haud aliter, quàm aut oppugnare hostem, aut ab hoste oppugnari paratus esset. Nostri huius rei per exploratores certiores facti, sublatis clamoribus sibi gratulabantur copiam pugnandi datum iri, & tantum diei adhuc superesse, vt & incipere certamen & finire possent. Parati itaque ad classem inimicam aggrediendum, ceperunt emissis aliquot pilis hostem lacessere. Vluzalius, vt qui nihil minus quàm confligere cum nostris in animo habebat, omni qua potuit dexteritate sese subduxit, & celeri fuga vlterius in occidẽtem fertur: quem fugientem licet nostri summa cum velocitate insequerentur, assequi tamen non potuerunt. Vt autem Vluzalius fugam suam nostris magis occultaret, multas machinas puluere tantùm, non etiam pilis oneratas displodi iussit, vt fumus nostris conspectum eriperet. Turcæque sub ipsa nebula tutius elaberentur. Tandem classem saluam ad promontorium Martapan, omnium promontoriorum totius Peloponnesi maximè australe in portum *delle quaglie* applicuit. Nostri Cytheram reuersi ibidem toto biduo

Turcæ pugnam subterfugiũt.

perman-

permanserunt: inde rursus hostem insecuti sunt, & decimo Augusti classis Turcica iterum conspecta est. Sed antequam nostri ad pugnam venire potuerant, Barbarum cum classe Coronem fugit, nostri autem denuò Cytheram reuersi sunt.

Ioannes Austriae se classi Christianorum iungit.

Interea Christianis nunciatur Ioannem Austriacum cum sua classe Corcyram venisse, & vehementer dolere, quòd se absente hosti pugnādi occasionem obtulissent. Quare Columna, cui illa Austriaci philautia fastidio erat, cum Gilandrada statuit, cum triremibus Corcyram ad Austriacum velificari, vbi cum Austriaco deliberārunt, quid esset agendum. Communi tandem cōsilio decretum est, denuò classem Turcicam, quae tunc in Nauarino portu reficiebatur, tentandam esse. Corcyra itaque soluens Austricus decimo Septembris Gomenozzam venit, vbi cum classem lustrasset, centum octoginta triremes, octodecim maiora nauigia, & sex quinqueremes inuenit, inter quas etiā Venetorum naues recensentur. Iterum de communi Generalium consilio determinatum est, vt si quo modo fieri posset, hostes ex improuiso adoriantur: vt hoc modo ipsis fuga intercluſa ad conflictum cogerentur. Cæterùm euentus docuit nostros optimè consuluisse, sed consilium prudenter exequi non potuisse. Cùm enim de nocte ad portum Nauarinum, in quo se classis Turcica cōtinebat, venire debuissent, prima luce venerunt. Quorū aduentus cùm ex altissimis montium speculis agnitus esset, confestim Vluzalio hosté in procinctu esse nunciatur. Ille quia præmonitus fat tempori habere, classem è portu educendi, nostris spectantibus Modonam fugit. Hic cùm portum intrasset, munitissimū, & ab omni impetu hostili securum, nostros expectauit, neq; vnquàm, licet sæpè à nostris prouocatus, & multis pugnandi occasionib, oblatis, in aperum prodire, & manum cum nostris conserere. Sed machinis aliquot bellicis in vicino quodam scopulo dispositis, & munito colle, qui portui imminebat, istis propugnaculis sese tueri, & nostram classem longius à portu reijcere voluit. Nostri videntes, quod tempus frustrà elaberetur, nec posse hostem ad pugnam elici, in portu autem oppugnare periculosum esse, eò quòd locus ipsis incommodus, hostibus verò commodissimus esset, statuerunt terrestri prælio fortunam esse tentandam. Definitum itaque est, vt scopulum illum, & illum collem ab Vluzalio munitū oppugnent. Verisimile namq; esse, vt si hoc fiat, hostem aut ad pugnā venturum, aut amissis istis munitionibus, relicta classe terrestri sese itinere saluaturum. Sed cùm à quibusdā seruis Christianis, qui fugae lapsi erant, duo ista loca & præsidijs & apparatu bellico satis superq; munita esse cōperīssent, adeò vt ista occupandi nulla spes esse deberet, mutato cōsilio visum ipsis est, maiorem exercitus partē cum aliquot machinis in terrā exponere, & Adonem vrbē oppugnare. Dum huic operi intenti sunt, tanti ventorum turbines mare incubuerunt, tanta tēpestas orta est, imbresq; tam densi de cœlo deciderunt, vt facilè prælagirent, se nullum fructum facturos esse. Iterum igitur à priori sententia discedentes, animo destinārunt reclamantibus tamen Hispanis, castellum Nouarinū summa contentione oppugnare, non enim longè illud à mari erat dissitum. Secundo itaque Octobris tria millia Italorum, & mille ducentos Hispanos, ductore Alexandro Farnesio, tunc Principe, nunc Duce Parmensi, in terram exposuerunt. Parmensis cùm eodem die machinas ad muros verberandos disponere vellet, à balistarijs, qui è castro pilas sine intermissione eiaculabantur, fuit impeditus. Vt igitur minori cum suorum damno hoc opus perficeret, vsque in noctem insequentem illud prorogauit. Cæterùm sub vesperem iterum tempestas inhorruit, tantæ inundārunt pluuiæ, cum ventis & frigore tam intolerabili, vt impossibile fuerit operas inceptas perficere: tum propter aquas, tum etiam propter immensum frigus, quo milites penè obrigescerunt. Postridie Austria-

Munit se Turca in scopulis.

Christiani Nouarinū tentant.

cus

cus per seruũ Christianum, qui è triremium vinculis erat elapsus, fit certior, Mo-
donæ multas equitum copias colligi, quibuscum Vluzalius castro Nouarino succur-
reret: iam octo millia confluxisse, & in horas plures expectari. Quare Austriacus re
diligenter examinata, cùm facilè animaduerteret, castrum illud etiamsi in Confœde-
ratorum potestatem veniret, defendi tamen ab ipsis non posse, præcepit omnibus, qui
ad hanc expeditionem in terram descenderant, statim ad naues reuerterentur. Qui
dum reditum parant, à decem millibus equitum Turcicorum circumueniuntur.
At Princeps Parmensis oppositis machinis bellicis, ijsque in hostem conuersis, eo-
rum impetum retardauit, ordines perturbauit, & magno illorum detrimento re-
iecit.

Christiani periclitantes à Principe Parmensi sal uantur.

Considerantes itaque nostri, quòd neque terra proficere aliquid possent, nec ma-
ri hostem ad pugnam elicere, decreuerunt hoc anno nihil vlteriùs tentare: sed classem
in portum reducere. Antequàm tamen id facerent, placuit semel adhuc experiri, an
hostem è latebris extrahere, & ad pugnandum prouocare possent. Dum hæc secum
deliberant, ecce peropportuna sese obtulit occasio. Nauis quædam Veneta Zacyn-
tho venit, vt se classi nostræ iungeret. Vluzalius cùm eminùs nauim hanc conspexis-
set, missis quibusdam nauibus illam iussit expugnari. Nostri huius rei certiores fa-
cti, cum parte classis eò aduolant, vt sociam nauim defendant: reliqua interim clas-
sis ad pugnam se parat, vt si Vluzalius portu egrediatur, illum vndique cingant, &
volentem nolentem ad conflictum adigant. At ille sibi metuens ictu maioris machi-
næ signo dato receptui cecinit, nauesque suas reuocauit quæ mox in tutum redierunt,
vna excepta, quam inspectante vniuersa classe Marchio sanctæ Crucis, prudens Prin-
ceps & imperterritus miles intercepit.

Nocte quæ septimum Octobris diem subsequebatur, classis nostra versus Occi-
dentem cursum instituit. Cumque Gomenozzam appulsa esset, Ioannes Austria-
cus & Columna per mare Siculum Messanam classem reduxerunt. Foscarinus verò
cum suis nauibus in Corcyra mansit. Audiui nonnunquàm à Christianis, qui capti à
Turcis, tunc in illorum classe seruiebant, quod Vluzalius in his vltimis, quæ offere-
bantur occasionibus pugnandi copiam fecisset, nisi ei in mentem venisset, quod is ipse
dies anniuersarius erat, quo superiori anno classis Turcica memorabilem illam cla-
dem accepisset. quare superstitioso iudicio suo deterritus, omninò credidit, diem il-
lum fatalem & Turcis infelicem esse: ideoque consultum neutiquàm videri summam
salutem periclitari.

Classis Christianorum re infecta redit.

Cùm Pontifex intellexisset classem sine vllo fructu redijsse, ait Lætum nimis
& glorioſum exordium noster Pontificatus habuisset, si classis nostra manum cum
hoste conserere potuisset, Turcicamque expugnasset, aut aliud graue damnum
Barbaro intulisset. At nos exhortando Principes, vt fœderi contra illum inito &
confirmato sese iungant, continuisque precibus DEVM obsecrando, vt popu-
lo Christiano virtutem & fortitudinem largiatur, nostro officio satisfaciemus: vt
Deus pro sua misericordia (si tamen saluti nostræ expediat) futuro anno insignem
aliquam & lætam victoriam nobis largiri dignetur. Interea misit ad Regem Hispa-
niarum Archiepiscopum Lanzanum, vt eius Maiestatem exhortaretur, naues, & quæ
ad expeditionem in Turcas erant necessaria, sequenti anno maturius quàm præceden-
tia ad bellũ præparentur. Ad Carolum verò Franciæ Regem misit Legatum Fuluium,
Cardinalem Vrsinum, omnibus, ijsque optimis, vsus medijs, vt Regem hunc in fa-
ctum fœdus adduceret. Suscepit hoc onus in se Pontifex, tum quia ratione fœderis
deuin-

Pontifex Carolum Franciæ Regem ad fœdus in uitat.

deuinctus erat, quotannis Imperatorem & Regem Christianissimum exhortari, & ad sacrum hoc fœdus inuitare; tum etiam ex singulari quadam beneuolentia, qua Regem hunc complectebatur, hanc ei gloriam exoptans, vt & eius virtus huius sanctæ expeditionis particeps esset. Prætereà, vt aucto Confœderatorum numero, maior esset de victoria spes & securitas. Cùm itaque Cardinalis ille in Franciam ad Regem veniret, omnem adhibuit diligentiam, vt eius Maiestatem ad bellum hoc Turcicum vnà cum ceteris Confœderatis suscipiendum induceret. Non esse Principem (ait) inter omnes Christianos, cui magis ex officio incumbit, nomen Christi defendere & diffundere, seu propagare, quàm Regi Franciæ: vt qui inde titulo Christianissimi à multis iam seculis condecoratur: ad hanc tam sanctam expeditionem debere eius Maiestatem incitari clarissimis maiorum suorum exemplis, qui ad conseruandam & propagandam fidem Christianam grauissima bella gesserunt, populos suos, facultates & proprias sæpe personas præsentissimis periculis exposuerunt. Magnam adhæc gloriam atque vtilitatem suam Maiestatem ex hoc fœdere atque bello reportaturam. Gloriam quæ hinc consequetur esse manifestam: quid enim glorioſius esse potest fideli Principi & Christiano, quàm inimicos Christi & fidei bello persequi, & à Christianorum ceruicibus repellere? Neque minorem fore vtilitatem: deuicto enim Turca opulentissimas eius regiones facilè posse occupari, magnum in ijs quæstum victorem posse facere, & amplas spolia reportare. Huc accedere, quòd Christianissima sua Maiestas populos suos à Turcas mittẽdo, Regnum suum pernicioſis Hæreticorum seditionibus liberaret, quibus nunc tam crudeliter afflictatur. Multos enim Hæreticos ad goc bellum profectos, adeò vt remansuri ad nouos tumultus concitandos vires non sint habituri sufficientes. Ne verò Regem ab hoc sacro fœdere deterreret rerum præcedentium memoria, aut loci in fœdere dignitas seu præeminentia, aut difficultas vtilitatis, ne forte eo consequatur partes, quæ suæ Maiestati conuenirent, Pontifex omnes istas difficultates in se recipiebat, promittens se effecturum, vt in omnibus his, alijsque Regi satisfiat. Similimodo offerebat, si quid aliud in hoc fœdere esset, quod eius Maiestati minus placeret. vbi Dei negotium agitur, ibi nec honorum, nec opum cupiditati indulgendum esse. Quòd si omnem diffidentiam auferri, & per omnia securus esse velit, non videri posse tifici commodiorem ad omnia impedimenta tollenda viam posse excogitari, quam inter Suam Maiestatem, Regemque Catholicum vera & firma constituatur amicitia. fieri autem hoc posse, si noua inter ipsos contrahatur affinitas, fratri suo alteram filiarum Regis Hispaniarum spondendo.

Oratio Legati Pontificij ad Galium.

Responsio Regis ad legatum.

Hæc Legatus nomine ac iussu Pontificis. Cui à Rege responsum est, se non aliam causam quam ad defendendam fidem Catholicam & Sanctæ Sedis obedientiam conseruandam tot iam annis Regnum suum, vitam & suam, & matris, & fratrum multis periculis exposuisse. Ad hoc autem se non tam exemplis maiorum suorum, quã naturali instinctu, honestatis vi, & ipso decoro permotum esse. Huius autem rei præterea hoc manifestissimum esse argumentum; quòd post mortem Admirallij generalis, cto, in omnibus Regni sui finibus promulgato, omnes Hæreticos, qui inueniri possent gladio feriendos iudicasset, adeò vt paucis diebus septuaginta millia, & quidem res trucidati sint: fore autem horum numerum maiorem, nisi pro sua clementia licis plebeculæ misertus, & spe multos ad Catholicam veritatem aliquando ros motus, nouo edicto cauisset, ne quis ampliùs occideretur: sed omnibus ad Catholicæ Ecclesiæ gremium redire volentibus, parceretur. Porrò se promptissimum nihilq; magis optare, quàm vt omnes vires suas aduersus Turcam, infestissimum

Nota de restit. & restaurand.

Christianæ inimicum effunderet: sed habere se in Regno suo subditos omnes rebelles & tumultuantes maximè autem Narbonenses & Rupellenses: & quod malum maximoperè augebat; vereri se, ne ijdem in sua rebellione ab Anglis & Germanis, quibus ista de Hæreticis sumpta supplicia vehementer displicebāt, armis, militibus & opibus adiuuentur, & confirmentur. Quantum ad particulares conuentiones seu pacta & fœdera, dicebat, se libēter Pontificis voluntati obtemperaturum, & quidem propositum de matrimonio sibi maximè placere, si Rex Catholicus velit aliquod Regnū, aut pro-uinciam quandam fratri dotem despondere, sed videri sibi negotium illud effectum tunc non habiturum.

Quamuis autem Rex Christianissimus ad negotium fœderis tam perspicuè respondisset, non destitit tamen Legatus eum secundo, & quidem alijs verbis & rationibus interpellare, si quo modo Regem in fœdus posset pertrahere. sed responsum non tulit aliud, quàm; Neutiquam Suæ Maiestati consultum videri, hoc rerum statu exercitum in suo Regno conscribere, illumque in expeditionem aduersus Turcas mittere. Huic enim militiæ nomen hos tantummodò daturos, qui verè Catholici sunt: Hæreticos in Regno permansuros, qui tantò potentiores essent, ad motus nouos concitandos, quantò minores viderent Catholicorum vires, ad suos furores comprimendos. E sua itaque & Regni sui re non esse, sacri fœderis illius conditiones accipere, aut illi se sociare.

Legatus cùm videret se nihil impetrare posse, Romam re infecta reuersus est. Dissolicuit autem Pontifici Regem Franciæ fœderi nolle subscribere. Ad alia itaque media conuersus, fœderis negotium promouere non cessauit. Sed & omni studio quo potuit, id egit, vt paratis & comportatis omnibus ad nouam expeditionem necessarijs, prima æstate classis expedita aduersus Turcam mitteretur. Cum omni itaque solicitudine triremes, aliæque naues reficiuntur: fortissimi quique viri ad militiam conscribuntur, omnis apparatus bellicus apparatur. Idem & Turcæ fecerunt, nullis parcentes sumptibus aut expensis. Qui vt nostros præuenirent, in Dalmatiam traducto exercitu Ascruium, nunc *Catare*, munitissimam Venetorum vrbem occupare tentârunt. Sed quia id commodè fieri non posse videbant, nisi excitato prius propugnaculo, cum omni celeritate munitionem sub ipsa vrbe extruxerunt. Veneti huius rei certiores facti, per literas Iacobo Soranzo Prouisori generali, qui tunc in Corcyra, seu confinio morabatur, mandârunt, vt cum parte classis periclitanti vrbi succurreret, atque propugnaculum disturbaret. Soranzus accepto hoc mandato non cunctandum sibi diutius arbitratus est: sed statim XV. Ianuarij, Anno post Christum natum MDLXXIII. cum viginti triremibus Ascruium nauigat, tantaque cum celeritate appulsus est, vt de illius aduentu hostibus nihil constaret, priusquàm eum proras ad terram applicarent: & si Soranzus classem confestim in propugnaculum direxisset, vno eodemque illud impetu occupasset. Expugnatum igitur confestim, igne subiecto exussit, & disturbauit, multosque è Turcis capite iussit obtruncari. Prædam hic Veneti non contemnendam nacti sunt: inuenta nanque sunt in munitione septendecim maiora tormenta bellica, septem benè instructæ triremes, & alia nonnulla, quæ omnia in potestatem Venetorum venerunt: sed & portam ferream accipere, cui Ascruium translatæ inscriptum est, à quo, quando, & quomodo capta esset.

Interea Veneti animaduertentes sua negotia cum Turcis alijs in locis malè succedere, & peiora metuentes, propter potentissimam quam instruebant classem, cui etiam accedebat, quòd conquerebantur quosdam confœderatos conditionibus non satisfa-

Legatus re infecta Romam redit.

Apparatus ad nouam expeditionem contra Turcas.

Venetorū victoria in Turcas ad Catare. 1573

Veneti à fœdere deficientes cū Turca induciias pacisciuntur.

74 satisfacere, opera & intercessione sui in vrbe Constantinopolitana patroni, & regiæ Franciæ Legati, inducias cum Turca pacti sunt: à quibus ille minimè alienus erat, tum quia Cyprum occupauerat, aliquot etiam ciuitates in Dalmatia Venetis ademerat, tum etiam quia recens adhuc acceptæ superiori anno cladis memoria animum illius sauciabat, metumque incutiebat, ne vires & prosperi Christianorum successus maiora adferrent incommoda. Quamobrem Veneti inducias confestim conditionibus honestis obtinuerunt. Displicuerunt istæ inducie pontifici & Regi Philippo, vel eò potissimùm, quòd sine suo consilio aut consensu erant impetratæ. Venetiæ templò legatos suos ad vtrumque & pontificem, & Regem miserunt, vt causam suam iustificarent, & omnem sinistram de se conceptam suspicionem auerterent. Neque hac legatione contenti Veneti, etiam multis, disertisque rationibus sese excusarunt & purgârunt Philippo Boncompagnio, Cardinali Sancti Sixti, pontificis Nepoti, istuc misso, Anno M. D. LXXIIII. vt Henricum Regem Poloniæ salutaret; qui mortuo fratre Carolo Rege, insciis Polonis, noctu summa cum celeritate, ne à Polonis detineretur, aut ex itinere retraheretur, Polonia excesserat, & citatis equis Venetias venerat, vt deinceps in Galliam rediret: quod regnum illi hæreditario iure post obitum fratris debebatur.

Pontifex à Turcis ad Hæreticos in ordinē redigēdos se confert.

Gregorius itaque cùm non haberet istas facultates, vt posset in negotio fœderis tantas opes, quantas solet, profundere, conuertit sese ad succurrendum imperatori & Regi Catholico, vt commodè hæreses extirpare, & fidem Catholicam possent propagare. In huiusmodi subsidijs multos magnosque thesauros pontificatus sui tempore consumpsit: præter eos, quos Regi Galliarum misit, ad bellum contra Hæreticos continuandum. Ne autem pecuniæ, quæ neruus belli est, inopia cogeretur pacem cum Hæreticis inire; quæ noxia esset, fideique Catholicæ pernicioſa, dedit ei quadringenta ducatorum millia, quæ ex vna collatione ciuitarum Ecclesiæ, & sex decimis beneficiorum collegit. Archiduci quoque Carolo & Melitensibus liberalia sæpè subsidia misit. Magna insuper liberalitate vsus est in pauperiores nobiles & magnates.

Liberalitas Gregorij.

Ducem enim Bruinsvvicensem, cùm Romam veniſſet, septem ducatorum millibus donauit. Sed & magnas impensas fecit in ædificandis varijs templis, tam in Vrbe, quàm alijs in locis suburbanis. Neque vllis pepercit sumptibus in viginti duobus per varias & remotissimas mundi regiones fundandis, dotandisque Collegijs, in quibus iuuentus vnà cum litteris pietatem, morumque disciplinam addisceret: vt hoc modo cultus Catholicus amplificaretur. Quem in finem homines etiam doctos & feruidos, Religionis Zelatores, ad Pretiosum Ioannem in Aethyopiam, ad Mauros, ad Constantinopolitanos, aliasque plures nationes misit. Aluit Nuntios aliquot in Germania, vt tentaret si illorum authoritate & labore posset Hæreticos ad agnitionem veritatis reducere, eosque ab omni malitia, quantum fieri posset, retrahere. Quin & in publicis granarijs ad Thermas Diocletianas constituendis, in venustissimis fontibus ducendis, in plateis tam in Vrbe, quàm alijs in locis ad Ecclesiam pertinentibus ampliandis, incredibile est, quantas opes expendit. Nullis pepercit sumptibus, Anno incarnationis M. D. LXXV. qui Iubilæus erat, vt populo Romano in tanta frequentia, quanta vix vnquàm visa fuerat anteà, vt sacra loca inuiseret, venienti obsequeretur. Vt enim cum minori molestia Ecclesiam Sancti Ioannis ad Lateranum adire possent, magnis impensis & laboribus viam commodissimam ab Ecclesia Beatæ Mariæ maioris ad Lateranum vsque aperuit, & ad peregrinorum vsum strauit. In eodem quoque templo Beatæ Mariæ porticum restaurauit, vt in-

75 scripti

scriptio eiusdem testatur, his verbis; *Gregorius XIII. Pont. Max. Eugenij labantem portícum detexit, & magnificentius restituit: Viam rectam ad Lateranum aperuit, Anno Iubilæi M. D. LXXV.*

Magnam quoque pecuniæ vim erogauit in legationibus, diuersis in casibus diuersa in loca mittendis, vt cùm Cardinalem Moronum, hominem in rebus gerendis dexterrimum. Anno LXXIIII. Genuam misit, ibique suis cum sumptibus aluit, donec Rempub. illam ciuilibus seditionibus grauissimè agitatam ad pristinam tranquillitatem reduxisset: quæ tunc demùm pacata fuit, cùm Genuensis omnem suam controuersiam arbitrio Pontificis, Regis Galliarum & Hispaniarum dirimendam contulissent, vt salua libertate ciuilia ipsi statuta, quæ omnium motuum fons erat & origo, visitarent, emendarentque. Quam curam Principes illi Cardinali Morono, Petro Castacciaro, Carolo Borgiæ & Ioanni Idacio commiserunt: qui multo cum iudicio leges veteres emendârunt, & multas nouas sanciuerunt, promulgaruntque. Quare & à Genuensibus humaniter accepti & habiti sunt. Effecerunt enim sua diligentia & prudentia, vt multi ciues, qui solum vertebant, in vrbem redierint, pacificeque & quietè in antiqua sua libertate viuerent. Hæc pax reddita est Genuensibus mense Maio, anni M D. LXXVI. quo tempore Pontifex etiam occupatissimus erat in rebus Polonicis componendis, quo in Regno turbulentissimi motus erant exorti.

Tumultus ciuilis Genuæ per Legatum Pontificis & alios cõponitur.

Postquàm enim Henricus Rex Poloniæ Regnum reliquisset, vt Franciæ, quod per obitum Fratris sui Caroli ad illum deuolutum erat, capesserat, Poloni per litteras & Legatos illi significârunt, ubi maximoperè displicere, quòd clàm abijsset, orabant itaque illum, vt reuerteretur: quòd nisi faceret, se in Comitijs ad duodecimam diem Maij, Anno LXXV. indictis, nouum Regem electuros. Qui cum respondisset, sibi nequaquàm integrum esse in Poloniam redire, priusquàm filium ex vxore suscitasset, quem Regni hæredem in Francia relinqueret; Poloni in arce, cui Stecisia nomen est, conuenerunt, vt nouum Regem crearent. Hic cùm vsque ad medium mensem Iunij hærerent, neque ob varias difficultates, & dissensiones aliquid certi decernere possent, alia comitia mense Nouembri Varsouiæ constituta sunt.

Quò cùm dicto die Ordines conuenissent, diuersæ & aduersæ fuerunt suffragantiũ opiniones: nam & varij erant Principes, qui hanc dignitatem ambiebant. Affectabat hoc Regnum Maximilianus secundus Romanorum Imperator; Ernestus eius filius; Ferdinandus Frater Archidux Austriæ; Ioannes tertius Rex Sueciæ, Sigismundus eius filius; Stephanns Batthoræus Transiluaniæ Princeps, Alphonsus Dux Ferrariensis, & Ioannes Basilides magnus Dux Moschouiæ. Pontifex ope & diligentia sui Legati, qui tunc erat in Polonia, aliorumque Magnatum industria, hoc vnum vrgebat, vt Princeps Catholicus eligeretur, & ne ista animorum discordia in tumultum, aut apertum bellum erumperet. In tanta voluntatum & opinionum dissonantia, Iacobus Vcanius Archiepiscopus Gnesnensis, cum multis Senatoribus surrexit, & egressus curia, seu loco, in quo fieri solet electio, copijs aliquot militum, qui à partibus suis stabant armatus duodecima die Decembris Maximilianum Romanorum Imperatorem Poloniæ Regem renunciauit. Altera pars Senatûs hoc factum Archiepiscopi indignissimè ferens, post biduum elegit Infantem Annam, è Regali & antiqua Iagellonum familia oriundam, vt ipsa Regina esset Poloniæ, ea conditione, vt nuberet Stephano Batthoræo, Transiluaniæ Principi; qui cùm illam duxisset confestim pro Rege Poloniæ electo & confirmato haberetur. Vterq; Princeps electionẽ hanc vbi nuciata esset, acceptauit: sed Batthoræus solus ad possessionẽ Regni peruenit. Hinc graues tumultus orti sunt: sed mox sopiti Imperatore ex palpatione cordis paucis

Seditio seu cõtrouersia in Polonia ob electionem noui Regis.

post mensibus moriente. Batthoræus itaque pacificus factus Poloniæ Rex in Catholica fide vixit, Princeps fortissimus & Pontifici per omnia obedientissimus, ad quem ea tiam (vt moris est) Legatum misit, qui nomine Regis obedientiam Romanæ Sedi præstaret.

Pestis in Italia.

Dum hæc in Polonia geruntur, in quibusdam Italiæ partibus sæuissima pestis grassabatur, quæ Tridentum, Mediolanum & Venetias grauius, quàm alias ciuitates & oppida afflixit. Magno erat Mediolanensibus refrigerio Carolus Cardinalis Borromeus, vrbis illius Archiepiscopus, qui cum opibus & facultatibus, cum propria persona, omnibusque modis quibuscum potuit miserrimo afflictissimoque populo opitulatus est, non veritus pro salute illorum quotidiè, imò singulis momentis vitam suam graui & manifesto periculo subijcere. Sed qui amat vitæ Christianæ veritatem, exiguam, imò nullam habet vitæ mundanæ curam & rationem.

Venetijs infinitus hominum numerus cuiuscuis ætatis, sexus, conditionis mortem obijt. Quia verò pauciissimi Sacerdotes & Religiosi erant superstites, Pontifex eò misit Iubilæum, cuius beneficio omnes in hoc aut alio morbo vera pœnitentia contriti, etiamsi confessi non essent, aut alia Sacramẽta percepissent, plenam peccatorum suorum indulgentiam consequerentur. Aloysius Mozenigus ea tempestate Venetiarum Dux, omnia humana remedia adhibuit, vt pestiferum hunc morbum fugaret: votumque Deo nuncupauit, se templum Saluatori ædificaturum, si Diuina illius Maiestas hanc vrbem à tam horribili contagione liberaret. Non post multos dies morbus hic cœpit minui & paulò pòst omninò conquieuit. Multæ ciuitates Italiæ singulari beneficio & prouidentia Dei ab hac lue immunes euaserunt. & quidem potissimùm Roma; quo cum à Mercatoribus sarcinæ quædam ex varijs mercibus conflatæ aduectæ essent, facta pro consuetudine decuria, admissæ sunt, & in vrbem illatæ. Ceterùm mercatores illi vt maiorem quæstum facerent, decreuerunt easdem sarcinas in alias longè dissitas regiones mittere, atque ibidem diuendere. Quò cùm transportatæ essent, & dissolutæ, confestim omnia loca infecerunt: erant enim inter istas merces quædam maximè pestiferæ. Idem factum fuisset Romę, nisi Deus mercatoribus illis hanc mentem inspirasset, vt maioris quæstus gratia, non Romæ merces vendere, sed aliò mittere maluerint.

Pax tentata in Belgio.

† di Lodi. à Lodiensem habet exemplar Italicum. quæ vrbs Italiæ est. sed mendã esse puto.

Anno circiter post hanc Italiæ calamitatem transacto Pontifex per litteras sit certior, Episcopum † Leodiensem negotium componẽdæ pacis inter Regem Philippum & Ordines Belgicos, qui paulò antè per ciuiles discordias ab illius imperio defecerant, agitare: & quòd Ioannes Austriacus Belgicarum Prouinciarum Gubernator, quem contra rebellem populum Rex Catholicus miserat, cum Principe Parmensi, tunc eius Vicario, post mortem verò Austriaci in Gubernatione successor, multa præclarè gereret, & multis prælijs victor, Hæreticos affligeret. quam vtilissimam Regi & Religioni Catholicæ operam, magna cum nominis sui gloria Parmensis hactenus continuauit.

Pontifex cùm hæc intellexisset, multis grauibusque cogitationibus & curis animum fatigauit, quomodo efficeret, vt hæc pax cum authoritate Sedis Apostolicæ, & sine vllo fidei Catholicæ detrimento constitueretur; confestim Dominum Castanæum nunc Cardinalem Sancti Marcelli Nuncium istuc legauit, qui in omnibus consilijs & actionibus suis singularem prudentiam & admirabilem integritatem ostendit. Sed pacis huius negotium nó alium habuit finem, quàm semper in ista regione habere consueuit. Vnde maiora bella consecuta, & multæ ex primarijs vrbibus ab eodem Duce

capt-

captæ sunt: magna pars Belgarum ad verum Catholicæ Religionis cultũ reducta, Deo & Regi, licet in summis calamitatibus, fidelis permanet.

Eodem anno quo pax inter Regem Philippum & Ordines Belgicos agitabatur, Sebastianus Portugalliæ Rex, magnanimus & religiosus iuuenis, expeditionẽ in Mauros meditabatur. Ad hanc cogitationem impulit illum desiderium reducendæ in hanc mundi plagam Christianæ Religionis, quomodo ea temporibus antiquis ibidem coli consueuit; & sympathia seu dolor animi, quo cruciabatur ob Mahometem ab † Abdelmelecho patruo suo Regnis Fessæ & Maroci pulsum: qui assiduis, ijsque supplicibus precibus ad Portugalliæ Regem confugerat, opem & auxilium implorans, vt Regna sibi per vim adempta posset recuperare. Pollicebatur, si Lusitani armis & auxilio in Regna restitueretur, se perpetuum eius fore tributarium. Vt autem huius rei securitatem Portugallo præstaret, omnes portus marium eius fidei & potestati traderet, vnà cum circumiacentibus agris, quos adeò fertiles esse dicebat, vt cum eorum frugibus non tantùm fames, qua nonnullæ ciuitates in istis partibus, Lusitanorum imperio parentes, ijs temporibus quibus tutò nauigare non licet, grauiter affliguntur, posset depelli: sed & abundantia frumenti, aliarumque rerum ad humanos vsus necessariarum quotannis in Lusitaniam posset importari. Præterea idem Mahometes vt Lusitanum alacriorem, & ad auxilium ferendum promptiorem redderet, vnum ex filijs suis obsidem illi reliquit. Multis quoque argumentis Lusitano persuadere conabatur, bellum hoc nullam vel exiguam habiturum difficultatem; à maiori namque subditorum suorum parte se diligi, & desiderari; ab omnibus verò pro solo, legitimo & naturali suo Domino agnosci: Abdelmechum Patruum suum non electione populi imperium adijsse, sed fauore Turcarum inuasisse: Turcas autem non aliam ob causam illi patrocinari, quàm vt per illum via ipsis sternatur, ad vicinas ciuitates & prouincias paulatim occupandas. Id autem Christianæ Reipublicæ maximo fore detrimento. His, alijsque rationibus motus Lusitaniæ Rex Sebastianus, animum ad hanc expeditionem Mauritanicam suscipiendam adiecit, & Mahometem in hac iniqua sua fortuna iuuare decreuit. Antequàm tamen bellum hoc susciperet, voluit Philippum Regem consobrinum suum in re tam ardua consulere. In Castiliam itaque profectus, in vrbe Guadalupensi Regem Philippum conuenit, & cum eo diu multumque deliberauit, quid in hoc negotio faciendum esset.

Portugalliæ Regem quid ad bellum in Mauros suscipiendum impulerit.

† *Sic Latini Scriptores illũ nominant licet Italicus eum Malamaluch vocet.*

Rex omnibus modis illi hanc expeditionem dissuasit, admonens eum, quòd hostis potentissimi haberet exercitum, eum in bellis esse exercitatum, virum fortem & imperterritum, qui Turcas haberet ad sui defensionem paratissimos: periculosum esse promissis & spe Mahometis confidere. Barbarorum enim fluxam esse fidem & lubricam. Prudentissimè autem Rex Philippus Lusitano consulebat, non esse nimium credendum verbis Mahometis: etenim nunquam fides habenda est verbis eorum, qui ditionibus suis eiecti, opem quærunt, vt eas recuperent: tanta enim in illis est cupiditas amissa recipiendi, vt multa facillimè credant, quæ falsa sunt, & ipsi multa artificiosè comminiscantur, quæ vltrò adijciunt: ita vt inter ea quæ ipsi credunt, & quæ credenda proponunt, principes illos, à quibus opem implorant, tanta spe complent, vt aut inutiles sæpè sumptus faciant, aut expeditionem suscipiant, in qua & sua & suorum salus periclitatur, imò concidit. Sensit hoc suo malo verum esse Rex Lusitaniæ; qui contemptis Regis Philippi sanis consobrini sui consilijs & monitis, vanis Mahometis pollicitationibus fretus, expeditionem in Mauritaniam suscepit.

Sebastianus consulit Philippũ Hispaniarũ Regem.

Lusitanus in Mauritaniam transfretat.

Collectis igitur ex omnibus nationibus lectissimorum militum triginta millibus, in Mauritaniam ad hoc bellum transfretauit. In hoc tanto exercitu quinque millia Italorum fuerunt, quos cum alijs nationibus pontifex in Britanniam misisset, sub imperio cuiusdam Angli, qui illi persuaserat, sibi regionem illam cognitam esse, absque magna difficultate posse aliquot ciuitates occupari, & latissimam hoc modo viam ad Regnum illud expugnandum aperiri. Sed ob certas quasdam rationes alias milites illi Regi Lusitaniæ sacramentum dederunt, qui etiam in exercitu suo duo millia equitum Lusitanorum ducebat, & octingentos, quos Mahomeres collegerat. Totus hic equitum numerus æstimabatur (vt alijs temporibus sæpè obseruatum erat) tantum in bello valere, quantum quater mille & quingenti Mauri.

Rex exercitu hoc classi multarum nauium imposito, vigesimaquarta Iulij, Anno M. D. LXXXIII. Vlyssibona soluit, & decimaoctaua mensis sequentis Arzillam, dictionis suæ ciuitatem appulit. Hic quatuor peditum millia reliquit, qui prohiberent, ne Algerenses Mauris subsidia mitterent, & alia quatuor millia misit in munitionem suam Maraganum, mari imminentem in Regno Marocensi, qui continuis velitationibus distinerent Mauros, qui ad bellum præscriptum hosti submittebantur. Hic ex certis nuncijs & exploratoribus didicit hostis exercitum esse potentissimum. Quare Duces, Barones, & Præfecti Regis Lusitaniæ omnem mouerunt lapidem, vt Regem ab hoc bello deterrerent: hortabantur illum, vt in Lusitaniam redeat, & se, suosque in præsentissimum periculum non mittat, quod futurum haud dubiè esset, si populum suum cum exercitu quadruplo maiore suo pugnare iubeat.

His dictis motus Rex, decreuit cum suis reuerti: sed Mahomeres de hoc Regis consilio factus certior, neruosa & efficaci loquendi modo Regem affatur, eumque multa spe replet, persuadens insuper illi, rem ad prælium seu pugnam non venturam; sine pugna victoriam se consecuturos esse. Inimici enim Regis populum, mox vbi hostem adesse viderint, eum deserturos & dilapsuros esse. Quibus verbis Barbarus animum Regis in suam iterum sententiam pertraxit, & speciosis suis promissionibus id effecit, vt Rex susceptum bellum prosequendum esse determinauerit. Vicesimo itaque nono Iulij cum exercitu suo reliquos Alcarquiuirium, primariam Regui Fessensis ciuitatem contendit. Hic primum inimicus visus est exercitus, nec inuentus est ex militibus quispiam, qui partes Mahomeris sequi voluit: imò omnes se promptos exhibuerunt, ad militandum suo Abdelmelecho: qui in exercitu sex millia equitum, & quindecim millia peditum habuisse perhibetur.

Rex Sebastianus cùm hostis exercitum à fronte conspiceret, videretque se fugæ saluari non posse, forti & imperterrito animo statuit, cum hoste (licet multò potentiore se) confligere. Quarto itaque Augusti, Anno M. D. LXXXIII. exercitum in tres turmas distribuit, in quarum vna equites erant sub Duce Duardo Meneschio. Aliæ duæ turmæ ex peditibus constabant, ad latera primæ turmæ equitum constitutæ: quarum vnam à manu dextra ducebat Dominus Antonius, magnus Prior Melitensis, nothus patris Sebastiani consobrinus: alteri præerat Dux Ancitanus. Rex ipse cum præcipua nobilitate in fronte primæ turmæ generoso, & equo, & animo ferebatur.

Abdelmelechus similiter exercitum suum in optimum ordinem redegit, & in formam dimidiæ Lunæ constituit, alis seu cornibus suis locis accommodatis. Hoc modo

modo constitutis exercitibus Lusitani cum tanto impetu in eam exercitus inimici partem, quæ erat potentior, irruunt, vt eam perruperint, & plurimos Mauros truci- *Pugna inter Lusitanos & Mauros.*
dauerint. Et si confestim Lusitani vires collegissent, & auxissent, denuò hostis aciem fregissent, strauissent, & in fugam coniecissent.

At Rex Abdelmelechus cum totis viribus suis aduolans, omnem equitatum peditatumque Christianorum inuadit. Atrox prælium committitur: Christiani fortissimè in hac pugna dimicant. Pugnatum est acerrimè sex horis continuis, dubia tamen victoria.

Rex Lusitaniæ dum obuium quemque prosternit, & multas strages edit, cum admirabili audacia, animique fortitudine pugnans, à sclopetario quodam Mauro in latere vulneratur, & ab alio equus eius sternitur. Cadens itaque in terram quinque vul- *Lusitaniæ Rex interficitur.*
neribus à superueniente lanceario infœlix Rex confoditur. Asserunt nonnulli quinquaginta millia Maurorum in hac pugna perijsse. Quod si verum sit, certè cruenta fuit illis victoria. Ex Christianis vix decem millia cæsa sunt, capta, & in seruitutem abducta circiter quatuordecim millia, ducentos tantùm fuga elapsos, incolumes ad suos redijsse. Neque solus Rex Lusitaniæ in hac expeditione cecidit, sed & alij duo Reges cum eo occubuerunt. Abdelmelechus Rex debilis & infirmus subito cordis *Cadunt duo Reges Mauri.*
dolore & anxietate correptus, ex eo quòd sinistrum cornu aciei suæ in fugam ab hostibus conijci videret, exanimatus occubuit.

Rex Mahometes videns victoriam ad hostes inclinari, & iam conclamatum esse, fugæ sibi volens consulere, & ab vna parte elabi, in fluuium Mogazzam sese præcipitem dedit. Erat autem hic fluuius, ad cùius ripam pugnatum est. Sed cùm in locum paludosum incidisset, vnde equus sese expedire non potuit, ephippio excussus, quia natare non potuit, in luto & aqua vitam simul cum ambitione sua deposuit. Cadauera mortuorum Regum ex decreto Hameti fratris defuncti Abdelmelechi, Regni successoris, collecta, & in vno eodemque tentorio posita sunt. Miserandum pro- *Miserandum spectaculum.*
fectò spectaculum, trium Regum tam miserè interfectorum videre funera: quod etiam hominibus Barbaris, & natura sua crudelissimis, lachrymas excussiit vberrimas.

Quia verò Sebastianus Rex nullam reliquerat prolem, Regni hæredem Cardinalem Henricum Regis Emanuelis filium Lusitani Regem renunciârunt, & creârunt. *Cardinalis fit Rex Lusitaniæ.*
Cardinalis ille, quia senex erat, & propter Sacerdotium ad matrimonium inhabilis, à Proceribus Regni rogatur, vt viuens sibi successorem nominet: vt interim dum nullis Regij sanguinis hæres sit, nulli tumultus & seditiones in Regno propter successionem concitentur. Iustam hanc esse Procerum petitionem ratus Henricus, Comitia indixit, & Barones, cæteraque Regni membra conuocauit, vt cui post mortem suam Regni administratio legitimè deberetur, ipsi declararent: & quem illi nominarent, hic pro successore haberetur, & acceptaretur. *Difficultas de nouo Rege post Cardinalem.*

Philippus Hispaniarum Rex intellecto Lusitanorum consilio, Cardinalem Paciecum cum multis sacrarum & ciuilium Legum Doctoribus in Portugalliam legauit, qui docerent ius, quod ipse in Regni successionem habebat.

Ab altera parte Dominus Antonius, filius nothus Aloysij, Fratris dicti Cardinalis Henrici, per multos intercessores instabat, vt ipse ad hanc successionem nominaretur. Fauebat ei communis populus, qui vehementer eo tempore

ab externæ gentis imperio abhorrebat. Cardinalis Rex Lusitaniæ vndecim Regni Barones elegit, quibus authoritatem dedit audiendi rationes Regis Philippi, & aliorum Principum, qui aliquod ius in successionem prætendebant: iudicandi etiam & determinandi, cui Regnum legitimè debeatur. Dum illi singulorum rationes expendunt, & diligentissimè cuiusque ius discutiunt, Rex Cardinalis plenus annis & ætate confectis, vitæ munia cum morte, mutauit.

Cardinalis Rex moritur.

Post cuius obitum magna inter Barones orta est dissensio: dum quidam Regem Philippum successorem & hæredem Regni nominarent, alij denominationem fieri debere negarent, sed electionem à populo; quomodo in simili casu alijs temporibus factum esset: Hoc autem potissimùm vrgebant illi, vt Dominus Antonius, cuius anteà facta est mentio, eligeretur. Successione namque ad Regnum peruenire non potuit, quia nothus erat, atque ideo ad successionem inidoneus. Quare & Baronum pars, & populus penè omnis Antonium Regem suum pronunciârunt, cœperuntque illum debito Regi honore reuereri, eiusque mandatis obedire.

Antonius à populo Rex eligitur.

Interea Rex Philippus ingentem exercitum conscribit, omniaque ad grauissimum bellum necessaria præparat; & ne qua Lusitanis oriatur suspicio, expeditionem Africanam prætendit. Sed qui prudentiores erant, facilè animaduerterunt, tantum apparatum non alio fine fieri, quàm vt Lusitaniam armis occupatam suis Regnis adijceret. Coëgit in Italia decem millia peditum, sub imperio Petri Medicæi, eiusque Vicarij Prosperi Columnæ. Habebat autem in Regno Neapolitano ad has, aliasque copias in Hispaniam transportandas classem centum & quinque triremium, octoginta nauium, duarum quinqueremium, & vnius ex earum genere, quas Galeones vocant. Præter has omnes multa etiam erant in classe minora nauigia. Huius classis Præfectus erat Ioannes de Cardoua.

Rex Hispaniarum bellum parat Lusitanis.

Quia verò fama erat tantam belli molem instrui ad expeditionẽ in Africa faciendã, Pontifex, vt militum numerum augeret, omnibus exulibus seu Banditis, qui in ditione Ecclesiæ erant, reditum in patriam pollicebatur, quicunque Regi Hispaniarum in hoc bello velint militare. Idem fecit Prorex Neapolitanus in illo Regno, exceptis tamen monetarijs & perduellibus; quibus hæc immunitas fuit denegata. In hac expeditione Philippus quadraginta armatorum millia sub signis habuisse creditur.

Huius tanti apparatus fama, cùm Constantinopolim ad aures Amurathis Turcarum Imperatoris allata esset, non leuiter animum eius percelluit. Cùm enim periculo bello destineretur, verebatur, ne bellum vno eodemque tempore ab Hispano illatum, Regno suo plurimum incommodaret. Per Mahometem itaque Bassam de inducijs cum Rege Hispaniarum egit. Rex Philippus quia bello Belgico implicatur, & de successu rerum suarum in Lusitania certus non esset, oblatas inducias minimè repudiandas arbitratus est. Duorum itaque annorum inducias Constantinopoli cum Imperatore pactus est; quibus nondum exactis, aliæ trium annorum confirmatæ sunt.

Inducie inter Regem Hispaniarum et Turcam.

Non multos post dies Philippus exercitum Lusitaniam versus mouit, eò consilio, vt si Lusitani eum pro legitimo suo Rege acceptare nollent, vt à Doctoribus & legibus determinatum erat, armis eos ad obedientiam constringeret. Imperatorem exercitui dedit Albanum Ducem, qui summa cum celeritate copias suas in confinia Portugalliæ duxit. Lusitani sumptis armis cœperunt tumultuari.

Philippus exercitũ in Lusitaniã mittit. Dux Albanus.

Quia

Quia verò clerus & Nobilitas à partibus Philippi ſtabat, populus verò Antonij cauſæ patrocinabatur, vicit popularis tumultus, magniſque & inconditis clamoribus Antonius Rex prædicatur. Erat autem Antonius eo tempore Santaremi, quæ ciuitas eſt in Tagi ripa munitiſſima. Antonius itaque de clamore & voluntate populi certior factus, cum multis aſſeclis ſuis ocyus Vlyſſibonem aduolat, vbi (licet cum quadam difficultate) pro rege receptus eſt. Regis Hiſpaniarum exercitus interea ſeſe mouet, & in penitiora Regni loca diffunditur. Mox vbi ſub vrbe cui nomen Elues conſpectus eſt (erat enim ea prima quàm tentârunt) oppidani territi abiectis armis deditionem pacti ſunt. Idem fecerunt aliæ ciuitates omnes, ad quas exercitus admouebatur.

Dux Albanus quanta potuit cum celeritate Vlyſſibonem mouit, ratus ſi eam ciuitatem occuparet, ſe toto Regno potitum eſſe. Vlyſſibonem igitur cùm Dux veniſſet, arma in Antonium expediri iuſſit. Antonius cum ſuis, qui omnes nuper conſcripti, & militiæ inexpertes erant milites. Albano occurrit, & cum eo manum conſerit. Sed primò impetu victus, fuga ſibi conſuluit, & ciuitas Vlyſſibonenſis Duci Albano ſe dedidit: qui interfectis aliquot è primarijs Antonij promotoribus, ſeditionem ſuſtulit, & pacem Regno reddidit.

Antonius vincitur & Vlyſſibonenſis ciuitas deditur.

His ita peractis Rex Philippus Vlyſſibonem venit, ibique pro Rege acceptus eſt omnes incolæ fidelitatis illi iuramentum præſtiterunt. Pontifex Cardinalem Riarium legârat in Hiſpanias, vt quocunque modo poſſet, caueret ne bellum inter Regem & Luſitanos exoriatur. Luſitanis potius perſuaderet, vt Hiſpanum Regem ſuum agnoſcerent, eumque ſuſciperent. Sed antequam Cardinalis in Hiſpaniam veniret, iam debellatum erat, & totum penè negotium compoſitum: ita vt Cardinali nihil agendum reſtaret, quàm vt Romam reuerteretur. Antonius interea collectis denuo viribus, & octo circiter millium armatorum exercitu comparato, iuxta oppidum cui nomen Portus Portugaliæ (quod eum adhuc Regem agnoſcebat) ſeſe munijt, in omnem occaſionem intentus, ſi forte Hiſpanorum vires carpere, & cauſam ſuam ſtabilire poſſet.

Rex Philippus fit Rex Luſitaniæ.

Ceterum ab Hiſpanis iterum cœſus, & caſtris exutus, cùm videret res ſuas ad interitum inclinare, collegit multa cimalia, magnam vim auri, aliaque ornamenta pretioſa, & theſauros incomparabiles, fugitque nonnullos ex amicis ſecum abducens. Hiſpani illum citatis equis inſecuti ſunt: ſed Antonius videns eos proximos eſſe, & quaſi tergo ſuo inſtare, difficillimeque ſe manus eorum poſſe euadere, cauto è re conſilio capto, quò eos in via diſtineret, hippoperam nummis planam aperiri iubet, & in via qua fugiebat, magnam pecuniæ vim ſparſit. Deinde & arca pretioſiſſimis rebus onuſta de induſtria recluſa, hinc inde pretioſiora quæque diſſeminauit. In his diuitijs colligendis, dum Hiſpani occupantur, Antonius elapſus eſt.

Antonius iterũ vincitur & fugit. Stratagema.

Rex Philippus non multo tempore Vlyſſibonæ commorabatur: paucis enim iſtis diebus, quibus iſtic hærebat, bis grauiſſimè periclitatus eſt. Cuniculi namque duo inuenti ſunt; prior in palatio, in quo diuerſabatur: poſterior in templo, vbi ſacrum Miſſæ ſacrificium audire conſueuerat: qui niſi detecti fuiſſent, Rex ipſe vnà cum palatio aut templo vi pulueris tormentarij abreptus, miſerrimè perijſſet. Authores tanti ſceleris deprehenſi, acerbiſſimis pœnis excarnificati ſunt: Rex verò confeſtim in ſuam Hiſpaniam reuerſus eſt.

Inſidiæ bis Regi Hiſpaniæ.

Dum hæc in Luſitania geruntur, Ioannis Baſilidis, magni Moſchouiæ Ducis Legatus Romam ad Gregorium venit: Miſſus erat hic Legatus à Moſchorum prin-

Legatio Moſchi ad Pontificẽ.

cipe, rogatum pontificem, vt ipse tanquam communis Pater se mediatorem inter regem Poloniæ Stephanum, & Magnum Ducem interponeret, pacemque vtrinque conciliaret. Polonus enim Moschum graui bello premebat, eiusque res in locum angustissimum redegerat. Legatus hic à Iacobo Boncompagnio magnificentissimo Principe, & nunc Sanctæ Ecclesiæ Generali, hospitio exceptus, atque ab ipso pontifice sereno vultu conspectus est. Variæ humanitatis significationes ei quoque ab omnibus exhibebantur.

Initio Legatus hic pedes pontificis exosculari diu recusauit: sed cùm posteà intelexisset id fieri debere: neque aliter pontifices quempiam admittere consueuisse, aut etiam Romano iure posse, vt causam legationis exponat: sententiam mutauit, & pedes pontificis osculatus est. Obseruatum fuit in Moschis, qui Romam venerant, quòd vinum aqua vitæ diluebant: quod profectò nil aliud erat: quàm ardorem vini magis accendere? cùm autem febribus corriperentur ex templo in aquam frigidissimam sese præcipitabant, in eaque refrigerabantur. Noluere Ecclesiam ingredi, si canes in ea esse præmonerentur: dicebant enim minimè ferendum esse, vbi diuinus exercetur cultus, huiusmodi bestias accessum habere. Pontifex legationem benignè audiuit, legatoque in omnibus, quibus potuit, satisfecit. Scripsit Regi Poloniæ, illum ad pacem inuitans. Sed & Patri Antonio Possevino, quem cum Moscho remisit, in mandatis dedit, vt nullis parceret laboribus aut molestijs in Principibus his reconciliandis.

Reuerentia Moscorum erga templa.

Anno itaque M. D. LXXXII. intercessore Possevino eiusque opera pax inter illos inita & confirmata est. Intereà Pontifex Gregorius cùm in Ecclesia S. Petri in Vaticano regale & magnificentissimum Sacellum construxisset, & Virgini MARIAE, Diuoque Gregorio Nazianzeno dedicasset (quo in ædificio vltra centum millia ducatorum expendisse dicitur, præter annuos prouentus, quibus idem Sacellum ad sustentationem Sacerdotum, qui diuinis in eo operarentur dotauit) ex eo quod in Campo Martio est Virginum monasterio, corpus Gregorij Nazianzeni huc transtulit. Facta est autem hæc translatio cum maximo populi cõcursu: cùm splendido & regali apparatu.

Pontifex ipse cum Cardinalibus vsque in planiciem, quæ est ante Vaticanum sacris reliquijs obuiam processit, & sanctissimum corpus suis manibus in altare diuini Sacelli reposuit. Totam hanc translationis pompam iussit pontifex deliniari in vna trium illorum ambulacrorum, quæ in Apostolico palatio pingi & ornari mandauerat: quæ ambulacra contigua sunt ijs, quæ magnus ille Raphael Vrbinus temporibus Leonis x. cum summa voluptate, artificio & admiratione depinxit. Addi voluit Gregorius picturæ sequentia quoque verba.

Gregorius XIII. Pontifex Maximus Beati Gregorij Nazianzeni Corpus ex sacrarum Virginum templo, Dei Genetrici MARIAE ad Campum Martium dicato, in Basilicæ Vaticanæ Sacellum à se ornatum, celeberrima quam vides pompa transtulit, III. Idus Iunij MDLXXX.

Eodem illo anno octogesimo ignotus, insolitusque morbus quidam per Italiam grassabatur, quem *male del Castrone* nominabant, eò quòd verueces, quos Itali *Castrones* vocant, hoc malo sæpe solent laborare. Morbus hic originem traxit ex aeris intemperie, cæpitque primùm mense Maio in Lombardia, breui tempore tantas sumsit vires, vt totam Italiam, Franciam & Hispaniam peruagatus, etiam Constantinopolim proserpserit, vbi lethalis fuisse dicitur. Erat morbus iste tam vulgaris & com-

Morbus verueci-nus in Italia.

communis, vt non tantum singulas vrbes & pagos, sed singulos homines inuaserit. Et quamuis pruci aliquot numero, qui optimæ compositæ temperatæque erant naturæ, & bonam seruabant ex præscripto Medicorum dietam, ex eo infirmati non sint: tamen toto illo tempore torpebant, peius dispositi quàm solent: qui etsi non egrotabant sanitatis tamen quandam diminutionem sentiebant.

Ex eorum numero fuit Pontifex Gregorius, qui quidem non infirmabatur: compertum tamen est, eum aliquot diebus non consuetum sensisse vigorem, nec solita vsum dispositione. Alij qui morbo hoc ægrotabant frigore & tussi affligebantur, & continuè exspuebant nec ab ardenti febri immunes erant. Post sextum interim aut octauum diem ferè conualescebant. Paucissimi hoc morbo extinguebantur, si qui morerentur, aut à medicis male curabantur, aut ipsi antea morbis alijs erant exhausti. Obseruarunt nonnulli vinum generosum & potens post secundum aut tertium diem sumptum, huic malo mederi: sanguinem verò per venæ sectionem minuere, valde fuisse noxium. Pontifex toto huius infirmitatis tempore multa charitatis exhibuit opera, quæ plebeijs & tenuioris fortunæ hominibus magno fuere solatio. *Pontifex languet.*

Anno deinde LXXXI. tumultus in Insula Melitensi creuerunt adeo, vt innoresceret, & publica fama iactari cœperint. Orta erat magna dissensio inter Magnum Magistrum, & aliquot primarios Equites, qui in isto ordine multos suæ factionis fautores & socios habebant. Hi Magistrum Castello Sancti Angeli vt captiuum includunt, & Romegassium Equitem Vicarium Generalem creant. Quod cùm fecissent, pontifici per litteras, quid actum esset, significarunt, & Magistrum multis criminibus onerârunt: supplicantes pontifici, vt quidquid ab ipsis in hoc negotio actum esset, hoc approbaret, & vt ratum confirmaret. *Tumultus Melitensium.*

Magnus quoque Magister pontificem de vi & iniuria sibi illata certiorem fecit, orauitque vt Pontifex se Romã ad causam suam defendendã euocet. Pontifex, vt huic nascenti Melitensium malo occurreret, Dominum Vicecomitem Mediolanensem, Auditorem Rotæ, cum titulo Nuncij & Vicarij in Insulam misit. Qui cùm eò venisset, extemplò Magnum magistrum carcere liberauit, idque præsente maiori Equitem numero, eumque mandato pontificis in palatium suum reduxit.

Post biduum Concilium conuocauit, & Breue Apostolicum (vt vocant) exhibuit, quo Pontifex magistrum secundum petitionem eius Romam vocabat. Lecto mandato pontificis magister confestim paruit, fecitque triremes tres quatuor dierum spatio instrui, in easque necessaria importari. Socios itineris secũ trecentos Equites sumpsit, inter quos ij etiam numerabantur, qui munitioni & defensioni triremium præerãt. Erant autem omnes hi & maiori & minori (vt ipsi loquuntur) Cruce insigniti, & ex diuersis nationibus collecti. *Magnus Magister Romam vocatur.*

Cùm autem Magnus magister sublatis anchoris oram soluerer, magnus erat Insulanorum concursus, qui non obscuris indicijs significabant, se ob abitum illius vel maximè contristari. In itinere & potissimum Neapoli, tam honorificè exceptus est, vt ne Rex ipse posset honorificentius.

Romæ quoque cùm summo honore acceptus est. Inter alios honores, qui illi Romæ exhibiti sunt, hic fuit: quod octingentis, & quidem pluribus equitibus obuiam missis in Vrbem introductus est: cùm trecentis Equitibus in Palatio Cardinalis Estij hospitio exceptus, & summa magnificentia ab eodem Cardinale semper tractatus est. Obseruatum est à quibusdam, quod mille homines eo tem-

pore

pore in isto Cardinalis palatia diuersati sunt, qui omnes secundum qualitatem suam tractabantur. Magnus Magister paulò pòst Pontificem adijt, quem duodecim Cardinales secum habentem inuenit. Cumque pedes illius exosculatus esset, sic infit.

Iam tandem certus sum, Beatissimè Pater, quod DEVS absque omni meo merito, voto & desiderio meo tandem satisfecit: cùm in hac annorum plenitudine mihi hanc gratiam non denegauerit, sed ad Sanctitatis Vestræ pedes tandem perduxerit: ad quos perueni, vt debitos illis reuerentiæ modos exhiberem, Vestræque Sanctitati per omnia obedirem. Deinde vt actiones meas, quæ immeritò à maiore Religionis, vel Ordinis nostri consilio, reprehenduntur, & tanquam iniustæ traducuntur, ipse iustificarem, & aduersariorum iniquas calumnias ostenderem. Gratias ago Deo Optimo Ter Maximo, quòd toto decennio, quo Caput fui Ordinis nostri, rerumque inter nostros potitus sum, nullius mali mihi vnquam conscius fuerim, nihil commiserim, cui peccatum subesse, vel nunc etiam sciam, cuius me mea accusat conscientia. Quin & hoc ausim dicere, me sexaginta annis (quos in seruitio nostræ Religionis transegi, in quibus vnus ex gregarijs Equitibus fui, deinde varia munia cum laude obiui, & tandem hac Magisterij dignitate functus sim) sine vllius querela vixisse, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, Vestræque Beatitudini in omnibus obtemperasse. Et si alicubi per errorem aut infirmitatem lapsus sum, obsecro id Vestra Sanctitas mihi ignoscat. In ceteris tanto gaudio perfusus sum, quòd Sanctitatem tuam mihi videre contigit, vt mori vel statim non recusem: sed cum Simeone dicere lubeat; *Nunc dimittis seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum.*

Pontifex Hilari illum vultu excepit, dixitque se calumnijs aduersariorum illius fidem non habere: & gratias ei egit, pro isto desiderio, quo se tanto tempore flagrasse dicebat, vt Pontificem videret: deinde cùm eum consolatus esset, benèque sperare iussisset, præcepit vt surgeret, honestumque sedendi locum ante quatuor Cardinales illi assignauit. vbi cùm aliquandiu sedisset, & de itinere suo multa commoratus esset, dimissus est, & in hospitium suum honorificè reductus. Paulò antè quàm Magnus Magister Romam venit, eodem iam appulerat Romegassius, Eques aduersæ factionis Princeps, architalassus in naualibus pugnis ingeniosissimus, experientissimus, intrepidus & Turcis admodum formidabilis. Quia verò in aula Romana plerisque, vti & alijs principibus magnoperè displicebat, quòd hanc controuersiam cum Magno Magistro fouebat, Romæ neque à Principibus, neque à Nobilibus hospitio exceptus, cubicula sibi priuata conducere coactus est.

Romegassius Magistri aduersarius Romam venit & mo ritur.

Cùm autem generosissimus hic Eques animaduerteret, se tam ignominiosè haberi in ea vrbe, in qua olim à Pontificibus, à Cardinalibus, & alijs Prælatis ac Dominis tanto cum honore exceptus fuerat, tanta ægritudine animi correptus est, vt morbum inciderit, & paucis post diebus vitam cum morte commutauerit. Mortuus cum celebri pompa in templo Sanctæ Trinitatis in Monte sepultus est. Pro exequias positum est illi insigne Epitaphium, in quo exprimebatur eius vitæ genus & quantæ fuerat inter suos authoritatis. Epitaphium autem est tale.

D. O. M.

D. O. M.

Epitaphiũ Romegaſſij.

Maturino Romegaſſio Vaſconi, Militi Ordinis Hieroſ. cuius ob virtutem ſæpe ſpectatam, nomen ipſum terrebat hoſtes, poſt plurima, maximaq; munera ſumma cum laude obita, multas naues hoſtium captas, multas depreſſas, multas nobiles victorias fortitudine & conſilio partas Romæ obijt pridie Nonas Nouembris, M D L X X X I.

Lætitia Conſtantinopoli ob mortem Romegaſſij.

Relatum mihi eſt ab ijs, quibus meritò fides adhiberi poteſt, quòd Conſtantinopoli nunciata Romegaſſi morte, publica ſolennia ſunt inſtituta, & ſumma cùm lætitia celebrata. Non enim animaduertebant Turcæ, hoc modo gloriam inimici ſui augeri, & alios Equites quaſi nouis ſtimulis incitari, ad Romegaſſij veſtigijs inſiſtendum, eiuſque fortitudinem imitandam, vt & ipſi Turcis terrorem incutiant. Secundo circiter poſt obitum Romegaſſij menſe mortuus eſt & Magnus Melitenſium Magiſter: atque ita pariter cum vita ſimultas inter eos orta deſijt, magniſque moleſtijs Aula Romana in lite hac decidenda exonerata eſt. Pontifex vt omnem tumultus in noui Magiſtri electione tolleret occaſionem, quatuor iſtius ordinis Equites nominauit, è quibus D. Hugo de Verdala Vaſco, communi omnium conſenſu Magnus Magiſter electus eſt: qui quòd iſto munere & honore dignißimus erat, iam antea multis argumentis & indicijs demonſtrauerat. Eodem fere momento, quo hæc ſcribimus, idem Magiſter cũ celeberrimo magnificentiſſimoque apparatu, in Magna populi frequentia Romam ingreſſus eſt.

Magni Magiſtri mors.

Hugo de Verdala Magiſter eligitur.

Deſcriptio porticus quam Papa in Vaticano depingi inſſit.

Eodem anno hoc, quo ſeditio Melitenſium, de qua hactenus egimus ſopita eſt, Gregorius in Palatio Vaticano porticum, Xiſtum, ſiue ambulacrum artificioſè non minus, quàm ſumptuoſè iuſſit poliri, varijſque picturis exornari. In teſtudine varias & elegantes hiſtorias noui & veteris Teſtamenti fecit delineari, atque inter eas multas ex vita B. Ioannis Baptiſtæ, multas etiam ex geſtis Cõſtantini Magni Imperatoris, vbi à S. Sylueſtro baptizatur deſumptas. Introduxit etiam varia S. Petri, Pauli, Benedicti, Bernardini, & Conſtãtini Epiſcopi acta: Leonis quoque Pontificis furores Attilæ comprimentis. Hic viſitur quomodo S. Seuerus à Spiritu S. Epiſcopus Rauennenſis eligitur: quomodo S. Petrus Damianus Cardinalis relictis omnibus honoribꝰ & diuitijs in eremum ſeceſſit, vt Deo liberius famularetur, & quomodo S. Romoaldus in locis ab hominum ſtrepitu remotis, in ſolitudinis & denſiſſimis ſiluis ordinem Camaldulenſem inſtituit. Illic cernitur quomodo Cæleſtinus V. qui Pontificatus honorem poſtea depoſuit, Pontifex electus eſt: ſimiliaque iſtic plurima oculis ſpectantium repræſentantur. Talibus hiſtorijs concameratio ſiue fornix ornatus & depictus eſt. In parietibus primo Italia antiqua, deinde noua artificioſiſſimè ſuis ſpacijs & geometricis, quantitatibus eſt delineata. Inde ſingulæ prouinciæ ſeparatæ. Quia verò Pontifex Gregorius multa oppida & arces Eccleſiæ recuperârat, iuſſit ea omnia adiecto Dracone ſuo ſignarijdem fecit & in ijs locis, quę Pius Quintus recuperauerat, illius inſignijs appoſitis. In frontiſpicio porticus huius legitur inſcriptio elegantibus typis depicta, quæ quia obiter res memorabiliores, quæ in ea depictæ ſunt, operiſque totius abſolutionem & perfectionem continet, nos eam hic quoque adijcere voluimus. *Italia Regio totius orbis nobiliſſima, & natura ab Appennino ſepta eſt: hoc itidem ambulacro in duas partes, alteram hinc & ſupero, alteram hinc nfero mari terminatas diuiditur: à Varoque Flum. ad extremos vſq; Bruttios ac Salentinos Regnis, prouincijs, ditionibus, inſulis intra ſuos vt nunc ſunt fines diſpoſitis, tota in tabulis longo tringue tractu: formæ pia ſanctorum virorum facta, locis in quibus geſta ſunt ex aduerſum reſpondentia ſpendit: ac ne iucunditati deeſſet ex rerum & locorum cognitione vtilitas, Gregorius X I I I. Pontif. Max.*

non ſua

non suæ magis, quàm Romanorum Pontificum commoditati, hoc artificio & splendore à se inchoata perfici voluit. Anno CIↃ. IↃ. LXXXI.

Calendarij correctio quando & quo modo instituta.

Annus qui sequebatur LXXXII. omni æuo erit memorabilis eo namque anno pontifex Gregorius Calendarium Romanum emendauit, cuius emendatio hoc modo instituta est. Videbat pontifex primam Papæ curam & cogitationem esse debere, vt perficiat ea, quæ in Concilio Tridentino decreta, & Sedi Apostolicæ reseruata sunt. & quia Patres huic Sedi reseruarunt Breuiarij exactissimam inspectionem & examinationem, huc pontifex omne studium suum conuertit. Irant autem duo potissimum in Breuiario emendanda, vnum scilicet orationes & diuinæ laudes, quæ statis festis, aliisque diebus recitantur: alterum varietas temporum, in quæ Pascha, aliaque festa inde dependentia solent incidere. Prius hoc Pius Quintus perfecerat. Posterius Gregorio incumbebat, vt effectum daret. Tentârant hoc ipsum nonnulli pontifices antè Concilium Tridentinum, sed tantas in eo repererunt difficultates, vt nullus eorum perficere potuerit. Summa difficultatis in eo sita erat, quòd modus aliquis certus inueniri non potuit, quo id fieri posset, vt hæc emendatio Calendarij semper duraret, & vt omnes ordines ac ritus Ecclesiastici in debita sua integritate conseruarentur. Requirebatur itaque primo Calendarij emendatio. Oblatus autem est Gregorio Papæ ab Antonio Lælio Medico libellus Aloysij Lælij fratris illius, in quo beneficio noui Epactarum Cycli ab eo inuenti, ad certam Aurei numeri regulam directi, & ad quamlibet anni solaris magnitudinem ad amussim accommodatio ostendebatur, omnia quæ in Calendario diuturna temporum reuolutione à debitis suis locis aberrauerant, sine vlla vlteriori temporum variatione posse exactissimè reduci: ita vt Calendarium deinceps nulli subiaceret mutationi. Apographum illius libelli pontifex ad omnes principes, & celebriores in Christianismo Scholas misit, vt quod communi vtilitati seruiret, de communi quoque vniuscuiusque consilio statueretur & approbaretur.

Accepto ab illis responso, cùm intellexisset Pontifex opus hoc ab omnibus desiderari, & quasi necessarium iudicari: quibusdam Mathematicis & Astronomis (quos tanquam expertiores & in hac arte excellentiores ex diuersis locis & nationibus Romam (euocauit) hanc curam commendauit. Illi omnem quam potuerunt industriam diligentiamque in perscrutando & examinando negotio adhibuerunt. Cumque diu multumque hac de materia inter se contulissent, collocutique essent, tandem definierunt, Cyclum Epactorum, de quo paulò antè diximus, omnium esse optimum, omnibusque alijs meritò præponendum. Ipsi interim nonnulla alia addiderunt, quæ iudicabant ad huius emendationis perfectionem necessaria. Vt itaque festum Paschatis secundum ordinem Sanctorum Patrum & antiquorum Pontificum, maximè Pij & Victoris primi, præterea & secundum præscriptum magni Concilij Nicæni celebraretur, necessarium erat primò Æquinoctium vernale ad certum & debitum tempus reduci: deinde decimam quartam Lunam mensis primi, quæ in ipsum Æquinoctium incidit, aut illi proximè succedit rectè constitui: tertiò & vltimo vt quælibet Dominica prima, quæ decimam quartam Lunam sequitur conuenienti loco reponatur. Vt igitur Æquinoctium vernale ad XXI. diem Martij, vbi antiquitus patribus Concilij Nicæni statutum erat, reduceretur, decretum est à Gregorio, vt tantùm à mense Octobri anni MDLXXXII. decem dies auferrentur. Ne autem talis subtractio in posterum fieret, constitutum est, vt pro more antiquo quartus quisque annus sit bissextilis, præter annos centesimos qui huc vsque omnes bissextiles fuerunt,

re: Primùm tamen centesimum qui erat annus M D C. voluerunt esse bissextilem: post illum tres priores absque bissexto esset, quartus denuò centesimus bissextum haberet. Exempli gratia, millesimus septingentesimus octingentesimus & nongentesimus bissextiles non erunt, bis verò millesimus Bissextum rursus habebit: & sic deinceps. Hoc modo cursus solaris semper habebitur ratio: vt si nimium prouehatur, perpetuò ad locum debitum reducatur. Alijs etiam duabus difficultatibus de quibus supra diximus, conuenientia constituta sunt remedia. Atque hoc modo Calendarium à Gregorio integritati suæ restitutum, & paulò post per Bullam Apostolicam, cuius initium: *Inter grauissimas Pastoralis officij nostri curas, ea postrema non est, &c.* hæc restitutio promulgata est. Quia vero publicatio hæc in omnibus locis, & in remotissimis prouincijs isto anno fieri non potuit, & proinde nec annus ille emendari, & inuentę sunt aliquot Regulæ, secundum quas ea sequenti anno M. D. LXXXIII. & deinceps institui potuit.

Eodem illo anno LXXXIII. duo mala exorta sunt, quæ pontificem non parum perturbarunt: quorum vnum erat maxima annonæ caritas, quæ per id tempus Romam affligebat. Huius difficultatis authores erant ipsi pontificis ministri, qui magnam frumenti copiam ex Vrbe in remotiora loca exportauerant. Quare cùm in Vrbe parum frumenti esset relictum, nec ex alijs locis in Vrbem propter continuas pluuias, aërisque intemperiem posset importari, magna Romę fuit penuria: creuitque indies annonæ sæuitia adeo vt quinque panis vnciæ *baiocco* (monetæ species est) venderentur: quare homines pauperiores, qui parum obsonij comedunt, sed nudo ferè pane nutriuntur, sępe vna vice octo baioccos in pane consumerent. Durauit hoc incendium duos circiter menses integros. 1584 or 83

Fames Romæ seu annonæ caritas.

Aliud malum, quod pontificem agebat, rarus & miserabilis casus erat, dissidium scilicet inter satellites & quosdam Romanos Nobiles exortum. E quo tanta (vt ita loquar) & tam prolixa nata est tragœdia, vt vltimus illius actus biennio post primum annum pontificatus Sixti V. tandem fuerit recitatus & completus: tam cruenta fuit & lethalis, vt plus quàm quadraginta homines ea durante fuerint interfecti, inter quos nonnulli fuere Domini, & magni nominis viri. Neque agendæ huic Tragœdiæ vllum theatrum sufficiebat, sed duo requirebantur, quorum vnum Roma fuit, vbi incepit: alterum Patauium, vbi desijt. Erat autem huiusmodi.

Tumultus Romæ inter Nobiles aliquot & Satellites.

Vicesimo sexto Aprilis anno M. D. LXXXIII. Præfectus satellitum, quem *Bargello* vocant, cùm aliquot suis satellitibus ad forum seu plateam Senensem profectus est, vt banditum, vel exulem ibi in ædibus Vrsinorum latitantem, & per explo-ratorem delatum comprehenderet: Comprehensum cum abducerent, occurrit illis in via Raimondus Vrsinus, Sylla Sauellus, & Octauius Rusticius, cum alijs duobus affeclis equis insidentes omnes, qui se oblectandi gratia spaciatum exierant. Habebant in comitatu suo, vt istis hominibus in vsu est, aliquos famulos & circumpedes.

Hic Vrsinus præfectum alloquitur, iubet vt captiuum dimittat: dicens, eum in locâ immuni seu asylo captum esse. Præfectus se dimissurum negat. Hinc inter illos orta est contentio, in qua Rusticius humerum Præfecti virga vel baculo percussit: qui excandescens, & ira percitus, ad satellites conuersus, præcepit eis, arma expedirent, & manus in percutientem inijcerent.

Illi non segniores ad obedientiam, quàm Præfectus ad imperandum præceps, cœperunt stlopis suis minari: nec deerant bipennes & gladij, quibus illos

illos feriebant. Tandem Vrsinus, Sauellus & Rusticius à quibusdam sclopetarijs letha-
liter vulnerantur. Rusticius confestim expirauit, ab equo proprio in rabiem abacto
excussus & conculcatus: reliqui duo toto adhuc biduo superuixerunt. Tam infausta
horum Dominorum mors toti Romanæ vrbi displicuit, & quidem maximè his, qui
in Vrsinorum erant clientela, atque ab ijs dependebant. Hi (vt vulgò dicebatur) suis
Dominis gratificari volentes, duabus sequentibus noctibus per omnes Vrbis plateas
& vias sicarios, grassatoresque miserunt, qui satellites quotquot inuenirét trucidarent.
Quatuor in isto furore confossi obierunt. Horrendum certè spectaculum erat, & res
admiratione digna, videre in vrbe Romana homines armatos huc atque illuc discur-
rere, satellites quærere, inuentos cum omni crudelitate occidere. Pontifex prudenter
considerans, populo dum in furore est, paululum indulgendum esse, donec ira non-
nihil deferbuit, & animi impetus resedit (qui enim in ipso furore incendium velit ex-
stinguere, magis accendet) patienter hanc seditionem aliquamdiu tolerauit. Cumque
nonnihil sopita esset, adhibitum fuit conueniens remedium, ne repullularet, aut re-
crudesceret, Paucis enim diebus sub aliorum criminum prætextu nonnullos ex præ-
cipuis huius tragœdiæ authoribus è medio sustulit. Præfectus satellitum post facinus,
in istos Dominos perpetratum, fugit: sed fuga illius confestim cognita, ex itinere retra-
ctus, comprehensus & Romam perductus, paulò pòst capite truncatus est. Ex hoc ma-
Malũ ex malo dif- lo aliud exortum est: magna scilicet & capitalis si multas inter Vincentium Vitellium,
seminatũ. Vicarium Domini Iacobi Boncompagnij Generalis S. Ecclesiæ, & Ludoicum Vrsi-
num, Raimundi eius qui à satellitibus occisus erat fratrem. Creuit hoc odium in ho-
ras, donec tandem Vitellius paucis post mensibus à Monte Magnanapoli sub vespe-
rum domum rediens, & in cisio sedens, vrsino & nonnullis eius socijs aliquot stlopo-
rum ictibus fuit interfectus. Ob scelus hoc Vrsinus in exilium eijcitur, solumque ver-
tens aliquamdiu, tandem Patauium venit, ibique habitationis locum sibi delegit. Cete-
rùm cũ ex quadam maligna occasione Victoriam Accorombonam, vxorem D. Pauli
Iordani, eiusque fratrem occidi procurasset, Aula territorij Veneti iure contra illum
agere volens, domum illius cinxit, vt comprehenderet. At ille domum muniens, & se se
pro viribus defendens, delictum delicto addidit, causamque suam fecit deteriorem.
Sed parte domus deiecta & occupata, ipse Vrsinus & omnes complices viui compre-
hensi, iuxta grauitatem delicti quidam extremo supplicio affecti, quidam ad triremes
damnati, alij incaptiuitate longiori detenti & macerati sunt.

Pontifex creat Cardinales XIX. Gregorius cùm vt præteritis tempestatibus afflictam nimis Vrbem paululum re-
focillaret, tum etiam, quia nonnulla de Ecclesia benemeriti erant, honoribusque dig-
ni eminentioribus, duodecimo Decembris in vna promotione XIX. Cardinales creā-
uit, dignissimos quosque è varijs locis & nationibus euocans. Ferunt Gregorium hac
promotione plurimum lætatum, quia ob illam gratulationes & prudétium Virorum
commendationes ad eum veniebant. Eodem quoque anno Pontifex non leuiter ga-
Collegium Romanũ. uisus est, videns fabricam collegij Romani ad optimum finem perductam. Collegium
hoc suis sumptibus in vsum Patrum Societatis Iesu erexerat, incredibili suo, quo erga
in Religionem, Zelo motus: vtque scientiæ & artes in eo docerentur, viros doctissi-
mos in illud transtulit. Significat hæc omnia inscriptio, quæ ante Collegium in fornice
principaliori exarata legitur, in hunc modum: *Greg. XIII. P. M. Religioni ac bonis artibus*
M. D. LXXXIII. Patres Societatis vt aliquam gratitudinis significationem Ponti-
ci pro tantis beneficijs exhiberent, in primario Collegij atrio, omnia Collegia ab hoc
Pontifice Gregorio diuersis in orbis Christiani partibus fundata, eximia arte depingi
fecerunt. Inter alia quoque hoc suum cum hac inscriptione: *Gregorius XIII. Pont. Max.*
huius

huius Collegij fundatori societas Iesu amplissimis ab eo priuilegijs munita, & ingentibus aucta beneficijs, vniuersa in hoc totius ordinis seminario parentis Opt. memoriam, suiq; grati animi monumentum P.

Idem Patres ad corroborandam & ampliandam (vt par est) Romanæ sedis ad obedientiam, & vt Pontifici Gregorio, cui plurima debebant gratificarentur, per suos egerunt, vt quidam Reges & Principes Iapaniæ (insula est vt mathematici volunt Hispaniæ penè opposita, ita vt Hispani Iaponibus, & Iapones Hispanis propemodum sint Antipodes, tantæque magnitudinis Insulam hanc asserunt, vt tres Italias superare videatur) Legatos suos ad Pontificem miserint. Huc pietas & affectus optimus erga Rom. Pontificem permouit Regem Bungerum, Protasium Regem Arimæum, & Bartholomeum Omurçe principem. Hi collatis consilijs decreuerunt, quatuor ex suis cum Patre Alexandro Valignano visitatore Societatis Iesu, qui istis in oris visitarat, & nunc reditum in Europam parabat, ablegare. Fuerunt autem qui mittebantur Dominus Mancius Fiungæ Regis Nepos, qui nomine Regis Bungorum proficescebatur: alter erat D. Michael Cinguiua Arimæi Regis & Omuræ Principis legatus, quorum vnius erat nepos, alterius verò consobrinus. Duobus his alios duos ex præcipua nobilitate adiunxerunt; quorum hic Dominus Iulianus Naraujra, ille Dom. Martinus Fara dicebatur: omnes iuuenes viginti duorum circiter annorum. Qui paratis omnibus ad iter necessarijs 20. die Februarij anno Dominicæ Incarnationis M D LXXXII. è portu Nangaschæ nauigarunt, & post longam, difficilemque nauigationem tandem Romam venerunt, cùm ab eo tempore, quo primum in Europam erant appulsi, semper à Regibus, Principibus & populo summa cum lætitia, applausu, splendidissimoque apparatu fuerant excepti. Romam ingressi sunt 22. Martij, anno M. D. LXXXV. tertio anno mense vno & duobus diebus, postquàm è Iaponia decesserant; iterque viginti millium milliarium, vt ipsi aiunt, essent emensi. Est autem iter hoc ordeo prolixum, quia varia promontoria sunt circumnauiganda, cursus obliquandus, vt ventorum oportunitatem captent, aliasque importunitates necessariò deuitent. Fuere Iaponenses hi Romæ excepti cum summa lætitia, & in Domo professionis Societatis Iesu diuersati sunt. Postridie Pontifex publicum conuentum Cardinalium indixit, Consistoriumque habuit, in quo legati cum inefabili apparatu excepti atque ab omnibus Dominis & Principibus aulæ summis honoribus affecti sunt. Quidquid illis necessarium erat, id abundè suppeditabat Pontifex, qui paulò post eorum aduentum 10. Aprilis mortuus est: postquam LXXXIII. annos & menses circiter tres vixerat, & Pontificatum XIII. annis, mense vno & tribus diebus ablatis ad ministrauerat, quo tempore diuersis viribus triginta tres Cardinales creauit. Inter quos nonnulli Principes, etiam Regio nati sanguine spectantur.

Legatio Iaponica in Europã

Romam Iapones veniunt.

Mors morbusque illius fuit huiusmodi. Die Dominico, qui septimus erat Aprilis, Sacrum in secreto sub sacello celebrauerat: deinde & Sacro solenni, in sacello Sixti V. interfuit. Die Lunæ, qui proximè sequebatur, eratq; Octauus Consistorium habuit, iussitque etiam pro insequenti die signaturam publicari. At sub vesperem istius diei Lunæ animaduertit D. Ludouicus Blanchettus, qui Pontifici erat à cubiculo, eum debilem esse; vultum eius esse mutatum, corpusque male dispositum. Quam ob causam signaturij publicationem iussit reuocari. Quod Gregorio displicuit: quia negocia quædam postridie expedire decreuerat & nec iusculè valens, se nihilmè indispositum aiebat. Die Mercurij, cui erat mensis April. 10 mane præter morem tardius paulò surrexit: vestitus aliquandiu in cubiculo suo deambulauit, deinde astantibus Cardinale S. Sixti, & D. Iacobo Boncompagnio, more suo prandit est. Quod

Genus & qualitas morbi. mœtijque.

cùm illi vidissent, nec aliquid mali latere suspicarentur, abierunt. Post illorum abi-
tum duabus circiter ante meridiem horis venerunt Medici; qui cum arteriam tetige-
gissent, eamque valde tardam & debilem esse cognouissent, iudicarunt Pontificem
morti vicinum. Interea cœpit illi gula præcludi; & ita vt difficulter loqui posset,
quare Medici anguinam esse, qua laborabat, censebant. Pontifex huius sui, in quo
erat periculi admonitus, cum ab eo, qui admonuerat, quæsiuisset, quamdiu adhuc vi-
uere posset? Responsum tulit, Medicos duarum horarum spatium promittere non
posse. Cæpit itaque Pontifex se signare, ad Deum conuersus ei se commendare, &
quantum præ infirmitate potuit feruentissimas orationes coram illo effundere.
Quia verò tantum temporis non supereſſe videbatur, vt Sacra Synaxis ad eum de-
ferri posset, extrema vnctione procuratus, paulò pòst obijt. Vacauitque sedes dies
quatuordecim. Ipse autem in Sancto Petro, in Sacello à seipso ædificato sepultus
est, in monumento à suis consanguineis ei postea constructo & ornato.

Corporis dispositio. Erat Pontifex hic dum viueret optima, sanissimaque corporis dispositione: quam-
quia in cibo parcus & in potu sobrius erat, vsque ad mortem saluam & integrám con-
seruauit. Dicunt eum in senectute bibere consueuisse ex poculo aureo, quia Medici
iudicabant hoc eius incolumitati profuturum. Sed & fluxus quídam, quo certis an-
ni temporibus laborabat, eum saniorem conseruabat, locoque purgationis erat. In-
terim aliqualem sentiebat respirandi difficultatem, cui malo, vt ipse dicere consue-
uit, aer apertus & purus plurimum opitulabatur. Hanc ob causam frequentare so-
let villam *A Frascati*, quæ à Latinis Tusculana dicitur, ibique in loco, cui nomen Mon-
dragonius, aliquamdiu commorari. Voluptas illi erat equitare per Vrbem aut
agros suburbanos: in ascendendo equum tam agilis erat, vt nullius ope indigeret: In
incessu strenuus erat & grauis, aspectu placidus & Maiestate plenus. Animo man-
suetus & benignus: in eleemosynis erogandis erat liberalissimus, adeò vt ijs dandis
etiam oblectaretur. Præterea largus erat in concedendis indulgentijs, & priuilegijs
tis Altaribus faciendis. In legibus eximiè doctus, studijs adeo assuetus, & cum volu-
ptate deditus, vt etiam in extrema sua senectute studia non intermiserit. In publi-
cis literis & signaturis promptè respondebat, occurentia dubia prudenter soluebat,
omnibusque satisfaciebat.

Banditarū insolentia & tyrannis. Pontificatum habuisset lætiorem & tranquilliorem, nisi à Banditis grauissimè af-
flictus fuisset: qui in territorijs Ecclesiæ tot, tam potentes, & tam ad nocendū prom-
pti erant, vt nec in pagis, nec in vrbibus, & quod vehementer admirandum est, ne
in ipsa vrbe Romana aliquis ab eorum tyrannide liber esset, cuius non & vita & fortu-
næ periclitarentur. Dici non potest quot homines occiderunt, quot & quæ loca non
diripuerint. Neque exiguo tempore, sed multis annis durauit tam bestialis & abo-
minabilis insolentia. Gregorius quidem omni qua potuit diligentia huic malo stu-
pe occurrere tentauit, sæpe armatas copias in illos immisit; at nunquam potuit homi-
nes istos sceleratos, imo rapacissimas & crudelissimas feras funditùs extirpare: forte
quia Deus huius tam lethalis mali remedium excelso animo, & admirabili Sixti V.
prudentiæ reseruare voluit: is enim paucis mensibus optimis mediis id obtinere po-
tuit, vt cum summa omnium vtilitate, & immortali nominis sui gloria diabolicos istos
homines ita eradicauit, vt iam nocte dieq; homines in pagis & oppidis securissimè vi-
uere, & fortunas suas tueri possint.

Amor Romanorum in Gregorium. Sed reuertamur ad Gregorium, qui à Romanis plurimas ob causas fuit admo-
tus, non tantum in vita, sed & post mortem; adeo vt volentes certa huius sui amoris
in Pon-

in Pontificem præbere indicia, viuenti adhuc statuam marmoream in capitolio posuerunt; cui post illius obitum præsentem inscriptionem addiderunt.

GREGORIVS XIII. PONT. MAX.

OB farinæ vectigal sublatum, Vrbem templis & operibus magnificentißimis exornatam H.S. octingenties singulari beneficentia in egenos distributum.

Ob seminaria Exterarum nationum in Vrbe, ac toto pænè terrarum & orbe religionis propagandæ causa instituta: ob paternam in omnes gentes caritatem, qua ex vltimis noui orbis Insulis Iaponorum Regum legatos triennij nauigatione ad obedientiam sedi Apostolicæ exhibendam primùm venientes Romam pro Pontificia dignitate accepit.

S. P. Q. R.

SIXTVS QVINTVS.

NAtus est Sixtus Quintus anno ab incarnatione Domini M. D. XXI. ipsō Diuæ Luciæ festo, quod tunc in diem Mercurij incidebat. Patria illius fuerunt *Le Grotte*, hoc est antra siue cauernæ castri Montisalti, in Marchionatu Anconitano. Parentes eius conditionis erant infimæ, in paupertate nati, adeo vt ipse de generis, statusque sui humilitate, tenuitateque verba faciens, dicere soleat; se domo natum illustri. Domus enim in qua genitus erat; cùm lacero tecto magna parte esset discooperta, à sole maximè illustrabatur. Nomen Felicis initio illi à parentibus inditum est, à quibus pro illorum facultate vsque ad duodecimum ætatis suæ annum honestè educatus, die Mercurij Asculi, quæ ciuitas non longè, ab eius distat patria, Sancti Francisci habitum suscepit, alboque Monachorum, qui Conuentuales dicuntur, inscriptus est. Quo in instituto nomen mutare noluit; vnde & Frater Felix à suis appellabatur: quod nomen magnum profectò magnæ fælicitatis, quæ illi in vita hac esset obuentura, fuit præsagium. In hoc monasterio indefesso adolescens studio litteris incubuit, magnosque fecit in illis progressus. Cumque iam diu Asculi, Emporiæ, siue Firmij, Maceratæ, Racanati, Osmi, siue Auximi, Giesi, forte Exiui, Anconæ & Vrbini studuisset, tandem factus Baccalaureus, ætatis suæ anno XXVII. ab instaurata verò salute nostra M. D. XLVIII. in Conuentu Firmano Doctoratûs titulo & honore insignitur. Confestim in comitatu multorum præstantissimorum patrum ad generale Capitulum, quod illo anno *Asciesi*, celebrabatur profectus, præsente Rodulpho Pio, Cardinale *Di Carpi*, eo tempore totius ordinis Franciscani protectore, publicè disputauit, magnumque suæ subtilitatis, doctrinæ & memoriæ tenacissimæ specimen exhibuit. in dicendo expeditum & facundum, in disputando acutum sese ostendit; ita vt M. Antonio Calabro, singularis doctrinæ Viro, qui tunc Perusiæ primarium Philosophiæ Professorem agebat, in nullo cedere videretur. His ingenij sui dotibus id effecit, vt gratiam prædicti Cardinalis sibi demereretur atque in amicitiam Sigismundi Botij, qui Cardinali erat à secretis sese insinuaret; qui duo primi fuere promotores Montalti (sic enim plerique illum appelabant) eiusque dignitatis & honoris eximij mox subsequentis principia.

Natiuitas patria & parentes.

Facetè dictum.

Fit Monachus.

Studia illius.

Fit Doctor.

Dignitates eius in minoribus ad huc cõstituti.

Anno deinde M. D. L. Regens comitentus Maceratensis constituitur: sed cùm illi refragaretur Ministeri Marchionatus, nullo modo ad huius muneris administrationem potuit admitti; quare in vrbem Senensem ablegatus est, vt ibi & Regentis & diuini verbi concionatoris officio fungeretur. Factum id est anno post natum Christum M. D. L I. Sequenti anno Camerinum abijt, vt ibidem quoque populo concionaretur: & tandem ex mandato Cardinalis Protectoris Romam venit, ibique in Ecclesia SS. Apostolorum in munere prædicandi sese exercuit, vbi maximo cum populi applausu auditus est. Dum hic concionaretur, incidit casus valdè insolens, nec minus mirandus. Cùm enim quodam die ante meridiem doctè atque Catholicè de materia sanctæ prædestinationis sermonem instituisset, adfuit homo quidam sceleratus, qui singula capita, seu argumenta à Fratre Felice proposita, atque diligenter discussa, ex ore illius calamo excerpsit, atque ad finem cuiuscunque adiecit, Mentiris. Obligatum deinde scriptum hoc idem homo impudentissimus sub ipsa nocte cuidam ex familia Montalti tradidit. Cùm autem ad manus illius peruenisset, statim legit, letumque obstupefactus, absque vlla mora Priori transmisit. Ille deinde Cardinali exhibuit Carpensi, qui extemplò istud ad commissarium sacri officij; quo munere tunc Michael Ghislerius, postea Pius Quintus fungebatur, misit, vt Montaltum hac de re conueniret, & crimen colloqueretur. Quo in colloquio ita sese gessit, vt commissario per omnia satisfecerit, & ab eo tempore multùm ab illo & diligeretur & coleretur: quæ beneuolentia paulatim adeo creuit, vt cùm idem Ghislerius postea factus esset Pontifex, Montaltum Cardinalem creauerit.

Casus insequens.

Anno deinde M. D. L I I I. perusiæ ecclesiastes missus est, eodemque anno iussus Neapolim proficisci, vt munus Regentis S. Laurentij obiret: vbi sequenti anno toto Quadragesimali cursu populum de sacro pulpito cum laude docuit. Inter alias suas conciones duas habuit, quas excusas, & in lucem prolatas Antonio & Christophoro Simoncellijs dedicauit. Reuersus paulò pòst Romam, cùm inter ipsum & confratres suos Religiosos (vt fere fit) simultas quædam esset exorta, honestam quandam capiebat occasionem, vt extra septa monasterij posset habitare. At Protector huic eius voto non consensit. Quare dum in conuentu Sanctorum Apostolorum Romæ degit, professor Theologiæ datus est Cardinali Columnæ, qui tunc Abbas erat. Priuatis itaque in ædibus Abbatis formalitates Scoti explicauit. Eodem tempore accidit vt nouus Minister in Marchionatu Anconitano eligeretur. Protector institit apud Generalem, vti hac dignitate Montaltum condecoraret: sed Generalis id eo tempore recusauit, dicens; alios esse Seniores illi præferendos.

Anno M. D. L V. Genuam se contulit, vt verbum istic Dei disseminaret: sed paulò pòst eodem anno, eiusdemque protectoris opera Regens & Inquisitor Venetias ablegatur: quæ res illi per bellam obtulit occasionem maioris familiaritatis cum Cardinale Alexandrino; cui tunc factus est quasi domesticus. Dum Venetijs hæret, varias expertus est molestias, tum ob grassentem ibidem hoc anno pestem, tum etiam propter diuersas & Fratrum suorum & aliorum persecutiones: quapropter tandem Romam redijt, Paulo Quarto è viuis sublato, & iam sede vacante, cùm iam paulò ante Commissarius in Capitulo esset designatus, vbi cum Prouinciæ S. Antonij nouus crearetur Prouincialis, electus est Magister Cornelius Diuus Venetus: ipse vero Montaltus vt Prouincialis Anconitanus renunciaretur, multi, operam suam omnem impendebant, sed res fælici optatoque exitu caruit, quantumuis Carpensis ipse huic illius electionem promoueret.

Non

Non multos pòst dies ex decreto sancti officij, & potissimum opera Cardinalis Alexandrini, denuo Venetias legatur, tum quia sese optimè hic gesserat, tum etiam, vt cautiores fierent eius persecutores. Sed dum Venetias rediisset, persecutiones resita mora Romam scripta est de illius nimia austeritate accusatio: fingebantq; parum abfuisse, quin illa quodam die magnas turbas in vrbe dedisset. Huius rei certior factus Montaltus, solicitè per amicos egit, vt Romam reuocaretur. Sed Cardinalis Protector eum consolatus est. Grassante adhuc Venetijs mortali pestis lue, anno MDLX. Romam redijt, & statim à Cardinalibus sancti Officij consultor collegij Inquisitionis creatus & admissus est. Sed quia monasterium expensas facere constanter recusaret, Inquisitionis congregatio certos illi redditus decreuit, & Magister Casparus Crispus Neapolitanus, tunc Ordinis Procurator, illi & mulum donauit, & bonam pecuniæ summam numerauit, quibus habitacula sibi in monasterio (licet inuitis Fratribus) assignata, restauraret, atque instrueret.

Anno pòst MDLXI. factus est Procurator Ordinis, quo anno mortuus est Generalis. Cumque is non contemnendam pecuniæ summam, pretiosamque supellectilem post se reliquisset, quæ ex constitutionibus Ordinis ad Vicarium generalem deuoluuntur, Montaltus apud Protectorē id egit, vt pecuniæ & opes istæ in vsum Ordinis expenderentur. Qua propter paulò pòst missæ sunt ad Monasterium SS. Apostolorum, & illarum beneficio exstructæ ædes magnificæ, quibus aduenientes Generalis exciperetur. Adytum quoque templi, quod Sacristian vocant, reparatam. Quod reliquum erat alijs pijs donarijs additum in deaurandis organis insumptum est. Hanc obcausam Auosta, qui tunc temporis Vicarius erat, implacabili in Montaltum odio cœpit exardescere, adeo, vt cùm conuocatum esset generale Capitulum Florentiam, ad quod & Montaltus profectus erat, Auosta, qui erat Præses Apostolicus, nullo modo Montaltum ad munia Procuratoris, quo tunc ille officio fungebatur, admittere voluerit. Indignatus itaque Montaltus, non expectato capituli fine, Romam reuersus est, & priuato Capitulo officij interfuit. Adijt initio Cardinalem Alexandrinum, Carpensis enim iam inter viuos esse desierat, eique totam rei seriem narrauit. Alexandrinus deinde procurauit, vt Montaltus nomine sancti Officij in Hispanias legaretur, vt Cardinali Boncompagnio (qui postea Pontifex factus, Gregorij sibi nomen sumpsit) legato in causa Archiepiscopi Toletani Hispaniam petenti, indiuiduus esset socius, & in rebus Theologicis Consiliarius. Dum hic agit moritur Pius quartus, & electus est Pius V. Occidit & Auosta Franciscanorum generalis. Quare Magister Thomas Varaseus, qui Procurator erat Ordinis, supplicauit Pontifici, vt se Vicarium Generalem constitueret: dicens; visitatum esse, vt qui Procurator erat, ad hāc dignitatem euheretur: sed & huius constitutionis approbationem Pij Quarti allegauit, cuius diploma hac de re ostendit. Respondit Pontifex, Verum quidem esse, quod ad hunc gradum Procurator Ordinis solet assumi, ideoq; se ad illum promouere velle Montaltum: eum enim in Capitulo Florentino procuratorio munere non legitimè, aut Canonicè priuatum esse. Iussit itaque Pontifex expediri bullam, in qua Montaltum Vicarium generalem constituit, quam & illi misit. Accepit autem Montaltus eam in prouincia Pedemontana, in oppido Asti, cùm iam ex Hispanijs reuerteretur. Paulò pòst ab eodem Pontifice creatur Episcopus S. Agatæ: mox Cardinalis, deinde Episcopus Firmanus: & tandem anno à partu Virgineo MDLXXXV. Pontifex renunciatur. Eius electio hoc ordine processit.

F. Felicretatur Vicarius generalis totius Ordinis S. Francisci.

Fit Episcopus & Cardinalis.

Quomodo electus est Pontifex.

Vndecimo Aprilis, anno Domini M. D. L XXXV. ipso die Paschatis, seu Dominicæ resurrectionis, triginta nouem Cardinales (neque enim per istos dies plures in Vrbe fuerunt) in conclaue sunt ingressi. Accessere paulò pòst tres alij, Austriacus, Madrutius, & Vercellensis; ita vt iam quadraginta duo simul numerarentur. In ingressu Austriaci duæ motæ sunt difficultates: prima erat, quia Austriacus ea ipsa hora, qua Cardinales in Sacello toti intenti erant istius matutini temporis scrutinio ingressum parabat. Cardinales itaque precabantur Austriacum, ingressum suum vsque in pomeridianum tempus differret, quia enim bullæ variæ necessariò legi debebant, futurum erat, vt eo ingrediente scrutinium cum magno suo incommodo protraheretur. At ille scrutinium hoc non debere suum ingressum impedire protestatus est. Quare qui antea, ne ingrederetur prohibuerant decreuerunt, illi esse gratificandum. Atque hoc modo prima difficultas sublata est. Sed confestim exorta est altera, Cardinalis enim Gambera dicebat considerandum esse, an Austriacus, cùm sit Cardinalis Diaconus, iuxta præscriptum Bullæ Pij Quarti esset ordinatus: cautum enim hac Bulla est, ne quis non ordinatus suffragium ferat, aut conclaue ingrediatur. Fuit hæc difficultas à Gambera proposita, vt obuiaretur incommodis, quæ nasci poterat post electionem ab ijs, qui creationem noui Pontificis non esse validam fortasse causarentur. Ad hanc difficultatem respondit Cardinalis S Crucis: Non esse necessarium, vt Cardinales initiationis suæ fidem exhibeant; sed sufficere, vt quis in Cardinalem Diaconum canonizatus (vt illi vocant) iam antea sit. Responsum hoc, licet per se debile, scrupulum tamen omnem sustulit, fecitque Cardinali Austriaco liberam accedendi potestatem: qui etiam litteras, quas à Gregorio impetrauerat, ostendit: in quibus illi facta erat dispensatio, & declarabatur, licet non ordinatus Diaconus, diginus qui conclaue ingrederetur, haberetque votùm tam actiuum, quam passiuum; vti alij omnes Cardinales. Lecta hac dispensatione cum summo gaudio in sacrum Collegium admissus, & in Sacellum deductus est: vbi à Magistro ceremoniarum bullæ tres legebantur; duæ de rebus Ecclesiasticis non alienandis, & tertia contra Simoniacos. Sed ad propositum reuertamur, & telæ nostræ filum prosequamur.

Erant in conclaui (vt diximus) Cardinales quadraginta duo, ijque in sex classes diuisi: quarum vni præerat Cardinalis Farnesius; alteri Estius; tertiæ Alexandrinus; quartæ Medicæus, quintæ Altempius; sextæ, quæ & omnibus alijs erat frequentior, Cardinalis S. Sixti, Gregorij Papæ nepos præsidebat. Erant autem quatuordecim, qui vulgo Pontificatu digni censebantur: Farnesius & Sauellius olim a Paulo Tertio promoti; Serletus, Sanctus Georgius, Paleottus, Sanctæ Crucis & cosmus à Pio Quarto Cardinales creati. Montaltus, Cesius, Albanus, & Sanctæ Seuerinæ à Pio Quinto, & inter hos, qui à Gregorio ad Cardinalitium dignitatem erant euecti, vt *la Torre*, Sanctorum quatuor coronatorum, Mondouius & Castagneus. Ipso die quo in conclaue conuenerunt, à quibusdam clam laboratum est, vt Cesius Pontifex designaretur. sed non fuit hoc consilium tam arcanum, quin Cardinali Sixti innotum erit.

Candidati 14.

Is hanc illorum machinationem ita impediuit, vt qui huius rei conscij erant, Cesium proponere ausi non fuerint, neque illius aliquam facere mentionem, minus pro illo laborare; existimantes se (vt certè fecissent) oleum & operam perdituros: Eodem illo die Cardinales omnes communi consensu iurarunt, Pontificem, quicunque demum ex ipsis crearetur, obseruaturum & decreturum nonnulla

Iuramentum in conclaui fieri solitum.

nulla, quæ ad vtilitatem Christianismi, dignitatem sanctæ sedis, & sacri Collegij splendorem pertinebant. Modus iste iurandi in certos quosdam casus, qui expedire videntur, iam à ducentis sexaginta annis est obseruatus. Operæ pretium nos facturos existimo, si præcipua quædam eorum quæ in hoc conclaui iurabantur hoc loco commemorauero. Primò iuratum est ab omnibus, vt quicunque Pontificiam dignitatem consequeretur, is (quantum in se est) procuraret, vt pax & tranquillitas inter Principes, populosque Christianos sarta tecta conseruetur, atque pro viribus suis Christianos ipsos ad oppugnandos Turcas Hæreticos, Schismaticos, omnesque Christianæ fidei hostes inuitet: ne sanctam sedem ab Vrbe Romana in aliam ciuitatem aut Prouinciam, nisi vrgente necessitate per legem communem approbata, & in Consistorio pluribus Cardinalium votis confirmata, transferat. Mandaret vt omnes status Ecclesiastici, Officiales, officio suo defuncti, in loco vbi illud exercuerunt administrationis suæ reddant rationem: hoc est, (vt in foro Romano loquuntur) syndicatui se sistant. Præterea, vt in Cardinalibus creandis viros spectet idoneos, vitæ integræ atque probatæ, famæ bonæ, honestis moribus & eruditione non contemnenda præditos; ante omnia verò obseruet decretum Iulij III. quondam in Consistorio approbatum, de non creandis duobus Cardinalibus fratribus germanis, seu carnalibus. Denique ne quæ bona Ecclesiæ, alienet, aut priuatos in vsus aliorum transferat.

Notabilia

His, alijsque similibus rebus propositis, & de more communi iuramento confirmatis, aliæ quoque ceremoniæ ab antiquis temporibus consuetæ, præmissæ sunt priusquam ad summam rei, ipsamque electionem pergeretur. Die Lunæ, illucescente iam die in Sacello Paulino omnes congregati sunt: Cardinalis autem Farnesius, tanquam Decanus Sacrum celebrauit, omnesque Cardinales alij sacra sese Synaxi munierunt. Deinde Scrutinium auspicati sunt. Cardinalis Albanus tredecim habuit vota, nec quisquam Cardinalium suffragijs fuit illo superior. Actum deinde in multam lucem est, de Serleto Pontifice renunciando: sed mox compertum est negotium non carere difficultate; tum quia licet Serletus vir magnæ esset eruditionis, minus tamen idoneus erat administrationi Reipub. rebusque secularibus gerendis: tum etiam, quia causa eius in primo impetu atque ingressu in conclaui ventilata est, in quo (dum quisque studet videre quid Deus de se disposuerit) negocia facilia reddun tur ardua, atque difficilia verò impossibilia. Quod si tamen in rebus externis administrandis magis fuisset idoneus, ita omnium in eum ferebantur animi, vt nemo sese electioni opponere fuisset ausus: quod & Gregorio XIII. contigit, qui in primo ingressu atque impetu fuit nominatus; neque diu post ab alijs disceptatum est: conceptus enim, qui erat in animis quasi omnium, talis fuit, vt omnem repulsam excluserit.

Qui in electione proposiri.

Cardinalis Albanus.

Serletus.

Simile quid etiam credebatur in conclaui de Cardinale *de la Torre*, euenturum fuisse, si ipse præsens adfuisset, tantæ namque authoritatis & opinionis erat apud Sacrum hoc Collegium, vt nulla repulsæ inueniri potuisset ratio. Sed & quantumuis absens erat, eò nihilominus negotium illius direxerant, vt si ante electionem aduenisset, exemplò Pontifex fuisset absque vlla mora & difficultate proclamatus: sed non comparuit. Quare de alijs cæpit cogitare, aliusque effectus subsecutus est.

Cardinalis de la Torre.

Reiecta itaque causa Serleti, Cardinalis sancti Sixti missus est, vt Cardinalis Castagnei alumni sui, & magnæ authoritatis, atque existimationis præsulis

Cardinalis Castagneus.

causam promoueret, sed quia is non ita nuper Cardinalis factus erat, seniorum animi in illum nequaquam propendebant. Alij itaque in eo toti fuerunt, vt Saüellium proponerent qui licet vir erat magnæ opinionis qui in officio Vicariatus Pontificalis,& cùm profectus erat congregationis sancti Officij magnà prudentiæ suę dederat argumenta, tamen quia natura illius erat grauissima,& nimis plena Maiestatis, omnibus tam superioris quam inferioris conditionis hominibus erat terribilis. Farnesius dignissimus erat qui eligeretur: neque vana quorundam erat persuasio, quòd si fuisset nominatus, rem non leuem habituram euentum, sed plurimi videbantur illi refragari, minusque fauere: quare negotium illius videbatur difficillimum. Econtrario Cardinales Estius, Medicæus & Alexandrinus arbitrati sunt causam Montalti fore facillimam. Erat enim homo doctus, quietus, gratus omnibus, nulli obnoxius aut beneficio deuinctus, exiguam habens parentelam, proximi namque illius consanguinei duo erant ex sorore eius neptis filioli, ætatis adhuc tenerę, nullius adhuc officij vel dignitatis capaces. Præterea diuini cultûs erat amantissimus, & Religionis Zelator ardentissimus, natura benignus & amabilis. Huius illius benignitatis effectus in pontificatus sui cursu tales fuerunt, vt multos exhilarauerint, multos quoque afflixerint. Sed & negotium promouebat, quòd Montaltus summa semper cum dexteritate omnium Cardinalium sibi gratiam erat demeritus; eos honorando, laudando; eorum authoritatem amplificando, ijs omnem prosperitatem optando. Vitam vixerat quietam & ab omni strepitu mundano remotam, in vinea quam iuxta S. Mariam maiorem cum summa humilitate, modestaque familia incolebat. Quòd si aliquando in congregationem & consilium aliorum descenderet, ad consulendum de rebus arduis legatus, non erat contentiosus, neque multum pugnabat, vt sua vinceret opinio: sed potius ab alijs si res ita ferret se vinci placidè patiebatur. Iniurias & conuitia libenter dissimulabat, & æquo animo ferebat: adeo vt cum aliquoties in Consistorio à quibusdam Cardinalibus, *Asino del Marca*, hoc est, Asinus Anconitanus nominaretur, id se non audire fingeret, imo ostenderet se id vt ioco, facetèque dictum, vt fauorem & gratiam accipere. Quin & postridie, cùm præcedenti nocte Nepos illius esset occisus, in frequenti Consistorio nullam turbati animi significationem dedit. neque à Pontifice, aut à quoquam alio vindictam huius sceleris petijt.

Farnesius

Montaltus.

Laus Montalti.

Quinimo nisi cognitum fuisset, eum cognatos suos omnes, maximè verò nepotem hunc tenerrimè dilexisse, credi à plerisque potuisset, eum nullam huius rei habuisse curam. Sed ne se redderet exosum, id patienter tulit, & ne fauorem amitteret, libenter factum dissimulauit. Si quando de Principibus, aut eorum negotijs tractandum esset, semper eos ille defendit, & excusauit: salua tamen semper dignitate Sanctæ sedis, eiusque iurisdictione, cuius se defensorem & protectorem profitebatur. Didicerat vti humanitate, non tantum in domesticos, sed & in externos. Sæpe & publicè & priuatim dicere solebat, idque summo cum affectu, se modis infinitis Cardinali Alexandrino esse obligatum; quod si mille mundorum esset Dominus, se tamen non habiturum, quo vel minima parte debitum illi persoluere, propter honores & infinita beneficia sibi à Pio Quinto, pro eius benignitate, præstita.

His alijsque eius virtutibus non erat difficile viam illi ad Pontificatum sternere. Sed & huic negotio conducebat, quòd nemo cardinalium ignoraret, eum à Rege Hispaniarum, vt Cardinalem magnis ingenij dotibus, multisq; virtutibus ornatum coli & dili-

& diligi nec minus profuit, quod nullum ambitionis in illo appareret manifestum vestigium: sed quòd semper honestis officijs gratiam & fauorem Cardinalium sibi conciliauerat. Vnum tantùm occurrebat, quod negotium reddere posse videretur difficile. Cardinalem scilicet sancti Sixti Gregorianorum Principem, ei minus fauere, imò nequaquàm consentire vt eligeretur Montaltus pontifex: simultas enim inter illum & Gregorium eius auunculum olim orta fuerat, eò quòd negauerat Gregorius, abstuleratque ab illo prouisionem (vt vocant) ei vt Cardinali pauperi concessam. quod Gregorij factum eò magis Montalto displicere posse videbatur, quia immensos suos in recognoscendis operibus sancti Ambrosij labores, typis excusos, Gregorio nuncupauerat Sed quia Cardinalis sancti Sixti non erat pertinax in suis propositis, Alexandrino & Riario facilè fuit probis rationibus illum in fauorem Montalti pertrahere.

Quatuor itaq; huius electionis principis, Estiris, Medicæus, Alexandrinis & Cardinalis S. Sixti maiorem Collegij numerum habentes secum consentientem Montaltum pontificem creauerunt. Res admiratione digna, quòd quidam diuinârunt iam antè, eum ad hanc dignitatem promotum iri, hac ducti coniectura: quia in distributione cubiculorũ, quæ sorte semper fieri consueuit, illud ei contigit, cui vicina, & quasi in circuitu omnium primariorum pontificum officialium cubicula adiacebãt: hoc est Farnesij, qui erat Vicecancellarius, Contarelli, qui Datarius, & Guastauillani, qui cubicularius. Facta est hæc electio die Mercurij, qui erat 24 Aprilis, anno M. D. LXXXV. hora decimaquinta. Sumpsit sibi nomen Sixti, tum vt gratificaretur Cardinali sancti Sixti, tum etiam, vt Sixtus III. qui eiusdem etiam Ordinis fuerat, memoriam renouaret. Erant qui optassent eum, nisi fortè Cardinalis sancti Sixti id nomen habuisset, Nicolaum dici, ob memoriam Nicolai Quarti pontificis, quauis commendatione maioris, quem Montaltus semper quàm plurimum amauerat, etiam cùm Cardinalis esset: cuius amoris testimonium est magnificum illud sepulchrum, quod Cardinalis adhuc illi in æde Mariæ maioris magnis sumptibus exstruxit. Alij asserunt se ex illo nonnunquàm audisse, quòd ab Eugenij nomine non abhorrebat.

Creatur Pontifex.

Nomen Sixti cur sumpsit.

Coronatus deinde est Sixtus primo Maij, qui etiam in diem Mercurij incidit: diem profectò illi felicissimum. Eo namq; die & natus est, & monachum induit: eodem die Vicarius Generalis, Cardinalis & Pontifex creatus est: eodem quoque die sub area D. Petri coronatus est, & Dominica insequenti ad S. Ioannem Lateranensem pro more se contulit, vt possessionem acceperet. Electus itaque & coronatus Pontifex, considerans quàm graue onus sit, claues D. Petri gerere, & quàm difficile sit Pontificatum bene administrare, animaduertit magna sibi opus esse prouidentia magnaq; sapientia. quare publicas instituit supplicationes, & orationes, concedens insuper Iubilæum vt totus Christianismus suis precibus Pontifici fortitudinem & prudentiam, ad tam arduam administrationem, sufficientem, impetraret. Per primos Pontificatus sui dies ad iustitiam administrandam animum adiecit, & quodam die quatuor iussit in furcam agi & strangulari, qui ante triduum cum sclopetis prohibitis deprehensi, in carceres detrusi erant: neq; vlla intercessio, etiam virorum summæ authoritatis, apud illum valuit, quo minus suspenderentur, quæ illius austeritas terruit, & in officio continuit multos, multorumq; audaciam refrænauit. Deinde cogitationes suas conuertit, ad extirpandum magnum Banditorum numerum, qui ab omni parte statum Ecclesiasticum affligebant quorum tanta erat licentia & insolentia, vt nusquam locus inueniretur vbi homo securè viuere, & sua tueri posset. At Sixtus contracta cum vicinis Principibus amicitia, ab illis impetrauit, ne sceleratis istis receptacula præbeant: magna

Coronatur.

In administranda iustitia rigor.

quoque præmia statuit his, qui aliquem ex ijs trucidaret, exquisitis supplicijs tollens de medio, si qui caperentur ex ijs, qui copijs istis præerant. graues quoque pœnas denunciabat eorum parentibus, amicis, & alijs quibuscunque, ijs aut fauentibus, aut succurrentibus. Quo iustitiæ rigore id effecit, vt breui temporis spatio omnis Banditorum insolentia repressa sit, & radicitùs extirpata. Interim dum tanta viget iustitiæ seueritas, vnusquisque sibi metuebat: nec erat qui alium offendere audebat: cùm etiam ijs, qui manum gladio ad educendum admouerent, capitis pœna esset irrogata. Quo factum vt lites ac discordiæ, quæ passim inter homines solent enasci, aut pugnis, aut verbis dirimerentur. In ore enim omnium erat: Nunc tempus Sixti est. quasi dicerent: Nō est nunc tempus pugnæ, vitionis aut contentionis. Ob hanc causam partim, partim etiam ob rerum necessariarum abundantiā, quam & tunc, & toto Pontificatus sui tempore Romæ seruari mandauit, vt multis Italiæ locis inedia afflictis, Roma semper abundaret, Romani primis pontificatus illius annis Sixto in Capitolio statuam æream erexerunt, cum hac inscriptione:

Nota.

Statua Sixto erecta.

Sixto V. Pont. Max. ob quietem publicam, compressa Sicariorum, exulumq; licentia, restitutam, annonæ inopiam subleuatam, vrbem ædificijs, viis, aquæductu illustratam S. P. Q. R.

Miserabile iuuenis cuiusdam supplicium.

Primo huius pontificatus anno incidit casus infrequens & miserabilis admodum. Iuuenis enim Florentinus suspendio damnatus est, eò quòd in Transtyberina regione, in ædibus Domini sui curiæ ministris, de asino, quid nescio, postulantibus aut exequi volentibus, simpliciter restiterat. Errabant autem satellites, quia asinus non erat eius, cuius illi esse arbitrabātur. Credebant plerique, & passim dicebant pontificē hāc in re fuisse instructum: qui si rem exactius cognouisset, adolescētem tali morte interfici prohibuisset. Causæ itaq; ignorantiam infœlici adolescenti huic mortem attulisse. Alij dicebant eò quòd Romæ intolerabilis adhuc dominaretur licentia, summo opere permouit sympathiam, adeò vt multi qui eum interfici videbant, planxerint, omnes autem vehementissimè doluerint. Sed & adolescens ipse, cùm ad mortem duceretur, inter lachrymandum visus est sanguinis guttas profundere: quamuis meo quidem iudicio sanguis non fuerit, sed lachrymæ sanguineo colore tinctæ, quod tunc fieri solet, quando vehementia doloris & diuturnus planctus oculos impensè accēdit, & inflammauit: ita vt lachrymæ per vias illas accensas transeuntes, rubedinem quandam contrahant: nec iam lachrymæ, sed sanguis esse conspicientibus videatur. Etli nemo dubitet, Deum miraculoso quodam, & supernaturali posse in homine operari, vt lachrymans verum sanguinem fundat, quemadmodum & omnipotens eius manus multa maiora miracula quondam fecit, & adhuc facere potest nullo negotio quotidiè. Huius adolescentis supplicium magnum Romanis incussit terrorem, neque etiam minorem Bononiensibus, id, quod eodem tempore contigit Comiti Ioanni Pepulo, viro certè opulentissimo, & è primaria Nobilitate oriundo. Hic nescio quam ob causam tanquàm fautor Sicariorum & exulum ad tribunal Romanum delatus, ab eodem capite damnatus & diminutus est. Sed valeant tristes istæ historiæ, ad lætiora veniamus Pontificatus huius exordia.

Transfert obeliscum Vaticanū.

Eodem hoc anno, hoc est primo pontificatus sui Sixtus cœpit animum suum adiicere ad Obeliscum Vaticanum transferendum. Positus is erat ab antiquis eo loco, vbi nunc est adytum, seu Sacristia Ecclesiæ sancti Petri, ita vt retrò illud adytum magna ex parte mersus conspiceretur. Hunc obeliscum Sixtus in eiusdem Ecclesiæ aream iussit transportari. Quo in opere annus integer nunquàm intermissis laboribus consumptus est. Obeliscus ille vno constat continuo marmore, quod Pyropecidon

hoc est, igneis maculis variatum, seu distinctum constat, nostro seculo vulgus granitum vocat Orientale: & à quibusdã Sienitis appellatur: eò quòd circa Sienem in Thebaide nascatur è quo loco Reges Aegyptij similes Obeliscos eruere consueuerunt. Fuit autem hic obeliscus à Nuncoreo, qui ijsdem ferè temporibus, quib⁹ Numa Pompilius Romæ, in Aegypto regnauit, excisus & erectus. Scribunt nonnulli obeliscum hunc non esse integrum illum, quem fieri iusserat Nuncoreus: sed partem tantùm illius. integrum enim certum quinquaginta cubitorum fuisse, sed in poliẽdo, seu transferendo fractum fuisse: Ex vna illius parte, quæ centum erat cubitorum Nuncoreum sibi obeliscum fieri præcepisse, quem post cœcitatem, recepto secundum oracultum visu, Soli consecrauit. ex alia parte, quæ ad septuaginta duos pedes in longitudine extendebatur, hunc obeliscum Vaticanum factum. qui inter alios quadraginta duos magnos & paruos, diuersis temporibus Romam aduectos, & diuersis locis collocatos, etiamnum visitur. Consecratus hic olim fuit Octauiano Augusto & Tiberio eius filio adoptiuo, quod antiqua huius obelisci inscriptio manifestissimè ostendit. Est autem ea huiusmodi:

Diuo Cæsari, Diui Iulij F. Augusto. Tiberio Cæsari, Diui Augusti F. Augusto sacrum.

Multis anteà persuasum fuit, eratque ea multorum annorum fides, in sphæra, seu pila maxima ærea, quæ in summitate obelisci erat, cineres Augusti Cæsaris conseruari. Sed Dominicus Fontanus architectus, qui huic transportationi præerat, diligenter hanc sphæram, seu globum perlustrans, animaduertit illum ex vna massa conflatum, nec vllam habere commissuram: fieri itaque non potuisse, vt illi quid inseri aut infundi potuerit. sed & foramina multa, quæ extrinsecùs apparebant, non foramina, sed ictus erant sclopetarum, quos licentia militaris, vltimò capta Roma, inflixerat. Per istos ictus, siue foramina aliqui pulueres intrauerant, ventorum turbine impulsi & temporis diuturnitate collecti. Præterea mihi quoque videtur probari posse, non hic fuisse Augusti cineres, cùm ipse Augustus sibi magnificentissimũ & sumptuosissimum Mausoleum iuxta portã populi, vbi nunc ædes sancti Rochi est, construxerit, cuius etiam nunc conspiciuntur admiranda vestigia: in eo & suum & suorum sepulchrum esse voluit. Credibile itaque est, & verisimile in eo loco cineres eius esse repositos. Paulus & Iulius olim Secundus, & post illos Paulus tertius de hoc obelisco transferendo cogitarant: sed quia vel difficultas operis, vel sumptuum magnitudo, vel alia magis ardua negotia eorum propositum terruerint, & impediuerint, nunquàm ab illis negotium tentatum est. At Sixtus nullis difficultatibus territus, hanc molem transportare aggressus est. Conuocauit itaque multos, eosque celebriores in architectura magistros, qui inter se de modo transferendi hunc obeliscum colloquerentur, vnumque certum modum statuerent. Propositi sunt varij modi, sed vnus, isque optimus electus, cuius beneficio obeliscus hic prospero cum successu translatus est, & fundamentis ad id factis, quo loco denuò collocandus erat artificiosissimè, spectante & admirãte vniuerso populo, superimpositus. Ab omni parte nummi ærei, medaglias vocant, in tanti operis memoriam spargebantur. Inter alia duæ quoque arculæ, & in vtraque duodecim nummi, qui ab vno latere imagine pontifices erant insigniti, ab altero alij alias figuras & formas ostentabant. In quibusdam homo videbatur sub dio, in patenti campo sub arbore securè dormiens, cum hac inscriptione: *Perfecta securitas.* In alijs tres colles seu monticuli cernebantur, in vno, qui à dextris erat, sedebat Cornucopia: qui à sinistris, laurum proferebat: medius, qui & alijs eminentior, gladium habebat mucrone ad cœlum erecto, ad formam lingulæ, quæ est in bilance, cum hoc elogio: *Fecit in nomine communium pinguium.*

Alij

Alij effigiem habebant Sancti Francisci, ante crucifixum in genua procumbentis, vnà cum Ecclesia ruinam minitante, cum inscriptione, *Vade Francisce & repara*. Erant & inter hos nummos in quibus effigies Pij Quinti erat expressa, ab altero latere vel Relligio, vel Iustitia. Fuerunt & similes nummi formati in planicie cuiusdam saxi, dicto fundamento innitentis Fuerunt autem nummi isti suppedaneo ex marmore candido, & in tres partes distributo suppositi, inter illos duo erant aurei effigiem Pij Quinti referentes, & ex aduerso latere vnius Religionem alterius Iustitiam exhibentes. Sed & in eodem plano formatæ est abacus marmoreæ, læuis & politæ, cui insculptum est in Latino idiomate nomen Pontificis, totumque huius operis modus & progressus: nomen, cognomen, patria Architecti: tempus quo hæc translatio facta est. Inter dictum suppedaneum marmoreum & basin alij duo nummi Sixti cernebantur, & sub per illos primus stylobatæ fundus erat stratus, cui epistylium innitebatur. Adiecta tandem est vltima pars cum suis erismis & columbarijs æreis, quibus obeliscus ipse nectitur, hæretq; immobilis.

Obeliscus S. Cruci dedicatus

Ad hoc opus perficiendum initio quinque basilistæ, & quadraginta ergata constructa sunt, quæ à nongentis septem viris, & septuaginta equis in orbem versabantur, & regebantur. Fuit aũt opus hoc perfectum decimo die Septemb. anni M. D. LXXXVI. qui dies erat Mercurij, & Veneris insequenti sanctissimæ Cruci obeliscus dedicatus, & consecratus est. Expensa sunt autem in hoc opere triginta septem millia coronatorum, nongenti insuper & sexaginta quinq;, priusquam in altum leuaretur, dimitteretur, trãsferretur & denuo erigeretur, cũ omnibus ornamentis, deaurationibus, aliisq; sumptibus accidentalibus: excepto metallo, vnde conflata est crux, quæ postea in summitate obelisci est collata, & leones sub obelisco positi, qui illum quasi sustentare videntur. Metallum enim hoc Reuerenda camera Apostolica suppeditauit.

Alios obeliscos restauratos & translatos.

Iussit deinde Pontifex alium etiam, sed minorem, obeliscum sub terra defossum erui, iuxta ædem S. Rochi, quem aiunt illic quondam positum, vt esset ornamentum Mausoli Cæsaris Augusti: qui cum varias in pattes fractus erat, reparatus, & ante Ecclesiam Mariæ Maioris erectus est. Præcepit deinde & duos alios obeliscos effodi, qui multis seculis in Circo Maximo sub terra latuerant: vnum eorum dicunt fuisse omnium, qui vnquam Romam aduecti sunt maximum: iste aream S. Ioannis ad Laterannum translatus est. Et quia tribus locis fractus erat, artificiosissimè reparatus, erectq; &, quemadmodum duo alij, sanctæ Cruci consecratus est. Ostendit autem obeliscus iste ab omni parte plurimas litteras Aegyptiacas. De hoc obelisco latius scripsimus in libro nostro de vitis Imperatorum in vita Constantij, filij Constantini Magni, à quo Constantio Romam allatus est. Alter ille minor à capite ad calcem Hieroglyphicis litteris ornatus, in Circo Maximo inuentus est: eratq; in tres partes diffractus; sed integritati restitutus, in area Ecclesiæ S. Mariæ del Populo collocatus, & vt alij S. Cruci dedicatus est. Prior ille obeliscus ab Octauiano Augusto Romam aduectus, & Soli dedicatus est: id quod antiqua eius inscriptio, quæ à duobus lateribus occidentali & meridionali apertè in hanc sententiam legitur, testatur.

forte donum

Imperator Cæsar Diui F. Augustus Pontifex Maximus XII. Cos. Trib. Pot. XIII. Aegypto in potestatem populi Romani redact. Soli donum dedit.

Sacellum præsepis Dominici cõstruxit.

In his quatuor obeliscis reficiendis & transferendis magnam auri vim expendit, nec minorem in extruendo magnifico illo præsepis Dominici Sacello, quod in Ecclesia Sanctæ Mariæ Maioris, tribus ante Pontificatum suum mensibus, ædificare cœperat, cum intentione, se etiam sanctissimi præsepis, quod erat vicinum, locum postea exornaturum. Trium illorum mensium spatio iacta sunt huius

huius Sacelli fundamenta, & pars illius à terra eleuata: Pontifex factus Sixtus, nullo modo voluit cœptum opus mutari, præterquàm quòd interiora Sacelli, quæ antea plane fuissent crustata, nunc poliri iussit, nobilissimo marmore; idq; vario artificio & diuersis inuentionibus, quod præter modum venustum & magnificũ opus effectum est. In hoc Sacellum iussit integrum illud Sacellum præsepis Dominici antiquum transferri, quod vti antiquum erat, ita magnam excitabat deuotionem.

Sepulchrũ Pio V. ædificauit.

Sed & Pio Quinto in eodem Sacelli magnificum condidit sepulchrum, in quod illius corpus è Diui Petri Ecclesia cum maxima pompa iussit inferri. Deinde & sibi monumentum ædificauit, statuamque posuit præsepe Dominicum adorantem: Dotauit Sacellum hoc opulentis prouentibus, multis priuilegijs & iure patronatus, vt patet in Bulla, quam expediri hac de re iussit, & incipit: *Gloriosæ & semper virginis genitricis Mariæ, &c.* Auspicijs quoque Sixti aquæ in montem Caballi, qui ab antiquis mons Quirinalis dicitur, adductæ sunt: Mons enim ille aquarum maxima laborabat penuria: quæ res eò molestius accidebat, quod plerique Pontifices hic ætate, ob eximiam aëris salubritatem, assiduè solent habitare. Fons huius aquæ in agro columnæ scaturiebat. Opus hoc varias ob causas difficilis esse videbatur, & multi euentum, qualis Pontifex optabat, non habiturum existimabant, cæterum decimo tandem octano mense ad lætum finem perductum est. Laborabant in hoc opere quotidie bis mille homines, sæpe ter, nonnunquam verò quater mille. Sumptus fuere ducenta & septuaginta ducatorum millia, ex quibus viginti quinque millia numerata sunt Martio columnæ, Domino illius loci in quo aqua ista suam scaturiginem, suosque fontes habebat. Voluit autem Pontifex hunc aquæductum à suo nomine, quod ante Pontificatum habuit, Felicem appellari. Fons quoque deinde venustissimis constructus est, sub area S. Susannæ, à latere thermarum Diocletiani, additaq; est hæc inscriptio:

Aquæductu ex agro columnæ in mõtem Quirinalem.

Sixtus quintus Pontifex Max. Picenus, aquam ex agro Columnæ viæ prænest. Sinistrorsum multarum collectione venarum ductu sinuosa receptaculo mil. XX. à ca XX. adduxit, Felicemq; de nomine ante Pontif. dixit cœpit Pont anno I. absoluit III.

Est elegantissimum opus Xystus ille, quem Pontifex in Laterano construxit, ad populum in eo benedicendum. in quo & varia pingi quàm artificiosissimè fecit mysteria, ad nouem choros Angelorum, ad duodecim Apostolos, ad Prophetas, ad Martyres, ad Virgines, Pontifices & Confessores pertinentia. historiam quoque Constantini Magni, & alias spectatu dignissimas. Iuxta locum hunc Sixtus palatium in vsum Pontificum à fundamentis excitauit, tam amplum & spatiosum, vt asserant non esse in vrbe simile, vno tempore & ab vno Principe ab ipsis fundamentis erectum & absolutum. Amplis, magnificis, & ornatis cubiculis quàm plurimis distinctum est, Duo habet atria varijs in locis aliæ picturæ cernuntur plurimæ. Front picium quod versus obeliscum est, trecentos quadraginta quatuor palmos habet in longitudine quod Mariam Maiorem respicit, trecentos triginta septem. A basi vsque ad summitatem recte in palmos centum triginta septem assurgit. Quid multis? Habitaculum est capacissimum, & Principibus multis sufficiens. Pontifex hic omnibus Cardinalibus suis cubicula destinârat, in quibus cùm Pontifex apud S. Ioannem Sacellum (vt loquuntur) faceret, aut publica in palatio Consistoria celebraret, possent commodè aris habitare. Fecit & Sixtus Scalam sanctam ex quorundam locorum ruinis ad Sanctorum transferri, multis architecturæ ornamentis additis.

Xystus in Laterano.

Palatium in Laterano.

AEdi-

Aedificauit quoque Sixtus in initio plateæ Iuliæ, à latere pontis Sixti, ad ripam Ty-

Xenodochium seu Nosocomium ab eo conditum insigne.

beris amplissimas ædes, in vsum mendicorum, vlcerosorum, & mutilorum, quibus deest facultas victum sibi comparandi, dotauitque has ædes quindecim millium ducatorum prouentu, vt ex eo prædicti pauperes alantur & vestiantur. Locus est capacissimus: ita vt vno eodemque tempore in eo bis mille homines possint habitare, nec vnus alteri sit impedimento. In frontispicio portæ huius ædificij hæc legitur inscriptio;

Sixtus V. Pont. Max. Picenus pauperibus piè alendis, ne pane vestituq; careant, multo suo tempore has ædes extruxit, aptauit, ampliauit, perpetuo censu dotauit. Anno Dom. 1586. Pontificatus 11.

Columna Traiana.

Statuam deinde sancti Petri ex ære conflatam, & pulcherrimè deauratam fecit, eamque in columna Traiana constituit: eam eidem Sancto consecrans. In hac columna gloriosæ Traiani Cæsaris expeditiones, bella, & res gestæ in Parthis & Dacis, qui nunc Transyluani & Valachi dicuntur, subiugandis cernuntur. Erecta hæc olim columna est à Romanis & dicto Imperatori dedicata. In columna Antonina Sixtus

Columna Antonina.

imaginem D. Pauli erexit ex ære deaurato factam, eamque columnam D. Paulo nuncupauit. Erat ea primò dedicata Antonino Pio, à Marco Aurelio eius genero,

In hac columna miro artificio sculpta sunt bella & prælia, quæ idem M. Aurelius gessit in Germania, contra Marcomannos, hodiè Bohemos & Morauos. Quia vero columna hæc varijs locis erat fracta, iussit eam pontifex summa cum elegantia & dexteritate restaurari. Porrò illius auspicijs restituti sunt & duo equi, vnus Praxitelis, alter Phidiæ, qui erant mutilati, & ab ipsa antiquitate multis in partibus corrosi. Quia

Bucephalus cum Alexandro.

verò illorum inscriptiones ipsam historiam manifestè satis declarant, lubet eas hoc loco recensere, vnius est;

Phidias nobilis scriptor, ad artificij præstantiam declarandam, Alexandri Bucefalum domantis gigiem è marmore expressit.

Alterius verò hæc:

Praxiteles sculptor ad Phidiæ emulationem sui monumenta ingenij posteris relinquere cupiens, eandem Alexandri Bucephali, fœlici contentione perfecit.

Phidiæ opera insignora.

Quamuis istæ statuæ sint certè singulares, & mirabilis artificij, non sunt tamen ita rares illis, maximeque stupendis, quas horum artificum manus sculpserunt. De Phidia namque legitur, eius opera maximè admiranda esse Iouem Olympium, quem ex ebore & auro fecit in Elide, volunt quidam opus hoc fuisse tale, vt nobilius & excellentius hic mundus nunquàm viderit. Sed & illa statua Mineruæ Athenis, quæ ex puro ebore & auro erat elaborata, 26. cubitos alta: in cuius clypeo sculpta erat Amazonum quoddam prælium: in suppedaneo vero bella Centaurorum & Lapytharum, aliaque poémata spectatu iucundissima. In scuto seu clypeo illo (quia nomen suum adscribi voluit) suam expresserat imaginem, tali cum artificio, vt qui hanc partem tollere voluisset, totum opus violasset. Fecit idem Phidias & alias Deorum statuas ære, & ex marmore quàm plurimas. Scribunt nonnulli virum tam celebrem inuidis ciuibus mortuum, si erat enim accusatus à nonnullis, quòd in statua quadam, quam ciuitas ex ærario publico fieri iusserat, aurum hoc modo collocasset, vt nemine animaduertente facilè tolli posset. Felicior erat in Dijs, quàm in hominibus fortasse mandis.

Præclara opera Praxitelis marmorea.

Inter alia multa rara & singularia opera, quæ fecit Praxiteles, laudatur maximùm statua illa Veneris; quam vt viderent multi in Guidum nauigârunt. Duas Veneris statuas sculpserat, nudam vnam alteram velo tectam. Cumque Coi vnam ex his

fibi comparare decreuiſſent, velatam, vt honeſtiorem & magis pudicam, elegerunt. Altera deinde, quæ eiuſdem erat pretij, à Guidijs empta miris modis laudata, & multò celebrior priore habita eſt. Quare cùm Rex Nicomedes hanc ſibi redimere, & æs alienum, quod vrbs contraxerat, maximum profectò reddere polliceretur, Guidij nullo modo vendere ſtatuam voluerunt. ſolùm enim marmor hoc patriam illorum nobilitauit. Referunt quidam hiſtorici in hac vrbe olim fuiſſe iuuenem, qui amore huius ſtatuæ ita exarſit, vt nocte quadam clàm templum in quo Venus ſeruabatur, ingreſſus ſit, & libidini ſuæ in ea ſatisfecerit, in cuius ſceleris teſtimonium macula pòſt in hac ſtatua apparuit. Celebratur & huius ſculptoris Cupido, cuius ſpectandi gratia multi in Theſpiam olim profecti ſunt. Præter hunc Cupidinem alius quidam eiuſdem Praxitelis olim oſtendebatur, certè pulcherrimus, qui omnes ſpectatores in admirationem rapiebat. hunc Parij Propontidis incolæ colebant. Ferunt autem Arquadam iuuenis ille Venere, abuſum, ſimilem in ſtatua maculam reliquiſſe.

Hæc ſunt iſtorum artificum opera celebriora, qui etſi ætate Alexandri non vixerint, neque ipſi coætanei fuerint, ſed poſt Alexandrum vita functum nati, vnus poſt alium vixerit, has tamen ſtatuas ad honeſtam & laudabilem æmulationem vnius ad alterum facere potuerint. Aemulatio enim (vt docti volunt) ſolet eſſe aliquando viuorum de mortuis: cuius rei in hiſtorijs plurima reperiuntur exempla. Sed & ex varijs imaginibus, tam ipſius Alexandri, quàm Bucefali, quæ poſt mortem illius remanſerunt, potuerunt ſculptores iſti ſimilitudinem eorum capere. Hæc placuit paulò latius hoc loco annotare; quoſdam enim inuenimus, qui hac in re non exiguam ſibi fingebant difficultatem. quæ vt tollatur, hoc modo illis reſpondẽdum putauimus. Sed ad Sixtum reuertamur.

Ampliauit quoque palatium in monte Quirinali: ſed & in eodem monte aliud quoque cœpit ædificare, cùm prius illud non ſatis idoneum & ſpacioſum erat ad tantem Principem, eiusque familiam excipiendum. Prætereà & habitacula quædam inchoauit, pro ducentis Heluetijs, qui de cohorte prætoria pontificis ſunt. Quin etiam in vinea ſua iuxta ſanctam Mariam Maiorem multa, eaque ampliſſima, iucundiſſimaque ædificia conſtruxit. *Alia fabrica Sixti.*

In vijs quoque aperiendis, reſtaurandis ac dilatandis erat ſtudioſus. Nouam fecit, eamq; omnium celeberrimam, cuius initium eſt ab Eccleſia ſanctæ Crucis in Hieruſalem, & ad Eccleſiam ſanctæ Mariæ Maioris extenditur: atque hinc vſque ad templum ſanctæ Trinitatis in Monte procurrit. Vnde produxiſſet vſque ad portam populi, bis mille & quingentis paſſibus eratque tota via ad amuſſim & filum directa, tam lata, vt quinque ſimul iunctis carpentis tranſitum præbeat. Viam hanc à priori ſuo nomine Felicem nuncupauit. Fecit & alias duas vias, quarum principium eſt extra portam ſancti Laurentij. Harum vna ducit ad ſanctam Mariam Maiorem, altera vineam pontificis ab vno latere claudens, vſque ad Hermas Diocleſiani procurrit. Quarta via incipit à Maria Maiore, & ad palatium ſancti Marci extenditur. *Viæ à Sixto aut nouæ factæ aut veteres reparatæ.*

Similem viam aperuit à ſancto Ioanne in Laterano, vſque ad Coloſſeum. Sexta incipit à porta Salaria, & iuxta portam eam terminatur. Fabricatus eſt & multa in Vaticano palatio, vbi nouum, idque ſplendidum palatium incepit, ambulacris à Leone Pio & Gregorio depictis coniunctum. Et in ipſa ſancti Petri fabrica multa conſtruxit, ita vt dictæ Eccleſiæ nauis, ſeu moles ipſa, quaſi abſoluta ſit. qua non excelſior in toto Chriſtianiſmo eſſe dicitur. In hoc opere continuè ſexcenti homines deſudârunt. *Alia fabrica.*

Scalas

Scalas deinde coclides nobilissimas in palatio Apostolico condidit, per quas Pontifices secretò possint descendere in Ecclesiam S. Petri, ita vt à nemine videantur. Dicunt autem scalæ istæ in sacellum Gregorianum Restaurauit & turrim ædificij, quod ab amœnitate prospectus Belvedere dicitur, vnà cum Ecclesia S Sabinæ. Condidit & pulcherrimam ecclesiam S. Hieronymo, cui à Ripetta nomen, cum adhuc Cardinalis esset, eamq; non contemnendis prouentibus dotauit. In his omnibus fabricis magnam attulerunt commoditatem Pontifici præclara illa marmora, quæ in Septizonio Seueri ex terræ visceribus erui iusserat.

Collegium studiosorũ Bononiæ erectum.

Bononiæ Collegium studiosis ex Marchionatu Anconitano oriundis erexit, in quo præter ministros triginta iuuenes aluntur, qui litteris dant operam. Aquas etiam dulces in vrbem veterem, vbi eorum ingens erat penuria, deduxit. Beatæ virgini Lauretanæ splendidissimum templum erexit, atq; illud Episcopatus titulo nobilitauit, illum à Racanatensibus transferens, alijsque multis donarijs & templum hoc ornauit.

Oppidum in patria condidit.

Ciuitatem in Monte Alto cœpit exædificare, quo in opere sine intermissione laborabat, montemq; maximum (vt aiunt) euertit. eandem quoq; ciuitatem Episcopatus titulo donauit. Tyberim quoq; inter duo loca, quæ incolis Borgetto & Vtricoli dicuntur, insigni ponte constrauit.

Bibliotheca in Vaticano noua à Sixto condita.

In ædificiorum, fabricarumque à Sixto constructarum catalogo vltimum locum nobilissimæ illi Bibliothecæ, quam in Vaticano erexit, reseruauimus. Quia namque de ea paulo copiosius dicturi sumus, putauimus hunc locum esse conuenientissimum. Speramus autem hanc nostram prolixitatem lectori fastidium non allaturam. Quæ enim in hac Bibliotheca picta sunt, in quibus recensendis copiosiores erimus, huiusmodi profectò sunt, quæ & vtilitatem simul & voluptatem legentibus adferent, præsertim, qui rerum antiquarum sunt studiosi. Inter alia iucundissima loca, quæ in Vaticano sunt, is est primarius, quem Belvedere nuncupant, in quo cernitur amplissimum quoddam Theatrum, ad cuius introitum magnus erat numerus distinctorum graduum, seu scalarum ex marmore iussu Pij Quinti factarum: vt cum in Theatro festum celebraretur, à populo cuncta quàm commodissime spectari possent. Hunc locum cum Sixtus tanquam suo instituto aptissimum elegit. Sublatis itaque grandibus in eo ruinis, loco cœpit ædificare. Præter ædificia verò, quæ libris reseruantur, alia conclaue nouum condidit, in vsum eorum qui hanc Bibliothecam custodiunt: quorundam etiam imperatorum, qui ea incolerent, vt ipsius Protectoris, si quando valetudinis gratia sumum mutare velit habitaculum. Ipsa autem Bibliotheca ædificium est longum & vacuum ad trecentos octodecim palmos in longitudine, sexaginta verò nouem in latitudine extensum. Multas habet in medio columnas cœmentitias, optimo ordine dispositas. ipsum autem ædificium occidentem spectat, vnde & lumen intercipit: licet à Meridie quoq; & ortu illustretur. A latere molis huius, in vsum bibliothecæ publicæ conclaue, duo alia minora ædificia adiecta sunt, quæ bibliothecæ seruiunt secretiori. Totam hanc bibliothecam Sixtus foris & intus elegantissimis picturis exornauit. Fenestramq; parietes calce nigra & candida iussit incrustari, & in ijs multas virtutum, sanctarum, aliarumque ad rem literariam pertinentium, imagines delineari. Intus vero præter alia multa, quæ cernuntur, pingi fecit Ecclesiæ Concilia sedecim, & singulis quoq; propria sua legitur inscriptio, quæ inscriptiones cùm sint lectu dignissimæ, & contineantq; res memorabiles, non piguit nos eas hoc loco recensere, speranteq; eas dem non aliosq; vtilitate lecturos.

Sa

Sub primo itaque Concilio Nicæno hæc verba descripta sunt. *S. Silvestro Papa, Fl. Constantino Magno Imp. Christus Dei Filius Patri Consubstantialis declaratur. Arrij impietas condemnatur. Ex decreto Concilij Constantinus Imp. libros Arrianorum comburi iubet.* Sub Concilio Constantinopolitano, quod proximè sequitur, sic legitur: *S. Damaso Papa & Theodosio Iun. Imp. Spiritus S. diuinitas propugnatur. Nefaria Macedonia Hæresis extinguitur.* De Ephesino Concilio dicuntur hæc: *S. Cœlestino Papa & Theodosio Sen. Imperat. Nestorius Christū diuidens damnatur. B. Maria virgo Dei Genitrix prædicatur.* Sequitur pictura primi Concilij Calcedonensis sub quo legitur; *S. Leone pp. & Marciano Imp. Infœlix Eutiches vnā tantum in Christo naturam asserens, confutatur.* Secundo Concilio Constantinopolitano quod proximum est, hæc inscriptio subiecta est; *Vigilio Papa et Iustiniano Imp. Contentiones de tribus capitibus sedantur. Origenis errores refelluntur.* Iuxta concilium hoc aliud tertium Constantinopolitanum expressum est, cum hac inscriptione; *S. Agathone Papa, Constantino Pagonato Imp. Monothelitæ Hæretici, vnam tantum in Christo voluntatem dicentes, exploduntur.* De Concilio Nicæno secundo, ibidē picto, sic dicitur; *Adriano Papa, Constantino Irenes F. Imp. Impij Iconomachi reijcuntur: sacrarum imaginum veneratio confirmatur.* Quarto Concilio Constantinopolitano adscriptum est; *Adriano II. Papa Basilio Imp. Ignatius Patriarcha Constantinop. in suam sedem, pulso Phocio restituitur.* Pone hoc spectatur primum Concilium Lateranense generale, cum hoc elogio, *Alexandro III. Pont. Federico II. Imp Valdenses & Cathari Hæretici damnantur: Laicorum & Clericorum mores ad veterem disciplinam restituuntur Torneamenta vetantur.* Sub secundo vniuersali Concilio Lateranensi scriptum est; *Innocētio III. Pont. Federico II. Imp. Abbatis Ioachim errores damnantur, bellum sacrum de Hierosolyma recuperanda decernitur Cruce signati instituuntur.*

Concilia Ecclesiæ sedecim & eorū inscriptiones.

Nicenū 1
Constātinopolit. 1.
Ephesinum.
Calcedonense 1.
Constantinop. 2.
Constantinop 3.
Nicenū 2.
Constantinop. 4.
Lateranense 1.
Lateranense 2.

Ab vno latere huius picturæ imago S. Francisci Ecclesiam S. Ioannis ruinam minitantem, ne labatur substinentis, cernitur id quod Innocentius, in somnijs viderat; quare & hæc adiecta est inscriptio; *Innocentio III. Pont. per quietem S. Franciscus Ecclesiam Lateranensem subsistinere visus est.* Ab altero latere S. Dominicus deliniatus est, qui eiusdē Innocentij tempore hæresin in Aquitania Tolosæ natam restinxit, inscripto illius hæc est, *S. Dominico suadente contra Albing. Hæreticos Simon Comes Montisserten pugnam suscepit, egregiēq; confecit.* Sequitur Concilium primum Lugduni celebratum, cum tali inscriptione; *Innocentio IV. Pont. Max. Federicus II. hostis Ecclesiæ declaratur, Imperioq; priuatur. De Terræ sanctæ recuperatione constituitur. Hierosolymitanæ expeditionis Dux Ludouicus designatur. Galero Rubro et purpura cardinales donantur.* Sub Concilio Lugduni celebrato Sixtus etiam scribi mandauit; *Gregorio X. Pont. Graci S. R. E. vnionem redeunt. In hoc concilio S. Bonauentura egregia virtutum officia Ecclesiæ Dei Præstitit. Tartarorum Rex à F. Hieronymo Ord. Minor. ad Concilium perducitur, Rex Tartarorum solenniter baptizatur.* Post dicta Concilia cum sequenti scriptura spectatur Concilium primum Viennense; *Clemente V. Pontifice Clementinarum Decretalium Constitutionum Codex promulgatur. Processio solemnitatis corporis Domini instituitur Hebraica & Chaldaica linguæ professio, fidei ergò, in nobilissimis quatuor Europæ Academijs instituitur.* Picturæ de Concilio Florentino subscriptum est; *Eugenio IIII. Pontifice Græci, Armeni, & Ethiopes ad fidei vnitatem redeunt.* De Concilio Lateranensi vltimo sic dicitur. *Iulio II. & Leone X Pontt. Maxx. Bellum contra Turcam, qui Cypriam & Ægyptum proximè Sultano victo occupabat, decernitur Maximilianus Cæsar. & Franciscus Rex Galliæ bello Turcico Duces præficiuntur.* Inscriptio denique Concilij Tridētini, quod vltimo loco dedictum cernitur, hæc est. *Paulo III. Iulio III. Pio IIII. Pont. Lutherani & alij Hæretici damnantur. Cleri populiq; disciplina ad pristinos mores restituitur.*

Concilia Francisci & Dominice effigies.

Lugdunē si primū.

Viennen. se primū.

Florentinum.

Lateranense vltimum.

Tridentinum.

Præter hæc Concilia, etiam hic celebriores totius orbis terrarum, quę ab Orbe condito fuere, depictæ spectantur Bibliothecæ: quas & nos hic quoque summa qua possumus breuitate cum suis in scriptionibus referemus. Prima itaque inter has est Hæbreorum, cum his litteris; *Moyses librum legis Leuitis in Tabernaculo reponendum tradit. Ejdræ Sacerdos & Scriba*

Celebriores totius orbis Bibliothecæ.

Hebræa

Scriba Bibliothecam sacram restituit. Sequitur bibliotheca Chaldæorum in Babilonia; *Daniel et socij scientiam Chaldæorum addiscunt. Cyri Decretum de templi instauratione Darij iussu perquiritur.*

Græcorũ Græcorum, seu Athenienſium Bibliothecæ inſcriptum erat; *Pyſiſtratus primus apud Græcos publicam Bibliothecam inſtituit. Seleucus Bibliothecam à Xerxi aſportatam, referendam curat.* sub

AEgyptiorum. Bibliotheca AEgyptiorum, quæ erat Alexandriæ, ſcriptum legebatur; *Ptolemeus ingentis Bibliotheca inſtructa. Hebræorum libros concupiſcit: Septuaginta duo interpretes ab Eleazaro mittit,*

Romanorum. *ſacros libros Ptolomæo reddunt.* Bibliotheca Romana hunc habet titulũ; *Tarquinius ſuperbus libros Sybillinos tres, alijs à muliere incenſis, tantundem emit. Auguſtus Cæſar Palatina Bibliotheca ma-*

Hieroſolymitana *gnificè ornata, viros litteratos fouet.* Hanc ſequitur Bibliotheca Hieroſolymitana, ſubquæ poſitum erat; *S. Alexander Epiſcopus & Mart. Decio Imper. in magna temporum acerbitate ſacrorũ*

Cæſariẽſis. *ſcriptorum libros Hieroſolymis congregat.* Deinde Bibliotheca Cæſarienſis, cum hac inſcriptione; *S. Pamphilus presbyter & Mart. admirandæ ſanctitatis & doctrinæ Cæſareæ ſacram Bibliothecam conficit: multos libros ſua manu deſcribit.* Hanc iuxta depicta eſt Bibliotheca Apoſtolo-

Apoſtolica. rum, de qua ſic prædicatur; *S. Petrus ſacrorum librorum theſaurum Romanæ Eccleſiæ aſſeruari iubet.* Bibliotheca Pontificum vltimo loco cernitur effigiata, cuius hæc eſt inſcriptio; *Ro-*

Pontifi-cia. *mani Pontifices Apoſtolicam Bibliothecam magno ſtudio amplificant & illuſtrant.*

Quod ſi antea nobis conſtitiſſet, materiam hanc de Bibliothecis tam ſore prolixam, forſan aut ab ea abſtinuiſſemus, aut non ita exactè atq; ſingulariter eas deſcripſiſſemus. Nam & exiguum illud quod ſupereſt ſilentio tranſire non poſſumus, tum vt opus latè ſolutum, poſtquam ſit cœptum; tum etiam qui à nobis omnino perſuaſum eſt, eos qui-bus iucundum eſt legere libros, etiam cum voluptate viſuros res tam ſingulares, ad ipſos libros pertinentes. Dicemus igitur in ſequentibus, iſtic oſtendi pictos omnis homines,

Inuentores litterarum & ſcientiarum. qui ob litterarum inuentionem toti mundo ſunt celebriores. In prima columna ſpecia-

Adam. tur Adamus cum hoc titulo; *Adam diuinitùs edoctus primus ſcientiarum & litterarum inuentor.*

Filij Seth. Secunda columna exhibet filios Seth, Adami Nepotes, cum hoc elogio; *Filij Seth columnis duabus rerum cæleſtium diſciplinam inſcribunt.* Sequitur Abraham, ſub quo notatum eſt;

Abrahã. *Abraham Siras & Chaldaicas litteras inuenit.* Ponè illum expreſſæ ſunt litteræ, quas ille inue-

Moyſes nit. Poſt Abrahamum cernitur Moyſes, Dux & Legiſlator populi Hæbraici, cum hac ſcriptura; *Moyſes antiquas Hebraicas litteras inuenit.* De Eſdra verò Sacerdote & Scriba ciui-

Eſdras. dem Populi Hæbraici, qui proximè collocatus eſt, dicitur; *Eſdras Nouas Hæbræorum litteras inuenit.* In tertia columna prodit Mercurius AEgyptius, eius titulus eſt; *Mercurius Thoth*

Mercurius. *AEgiptijs ſacras litteras conſcripſit.* Adiunctum habet ille Herculim AEgyptium, de quo le-

Hercules. gitur; *Hercules AEgyptius Phrygias litteras conſcripſit.* De Memnone qui ſequitur hæc refe-

AEgyptius. runtur; *Memnõ Phoroneo æqualis litteras in AEgypto inuenit.* Non procul hinc Iſis Regina Aegi-

Memnon pti ſpectantur, cuius hæc eſt inſcriptio; *Iſis Regina AEgyptiarum litterarum inuentrix.* In

Iſis. quarta columna imago Phœnicis, phœniciæ Regis delineata eſt, eiq́ue ſubſcriptum;

Phœnix. *Phœnix litteras phœnicibus tradidit:* Siquitur Cadinus, cui adſcriptum eſt. *Cadmus phœnicis frater litteras ſexdecim in Græcinm intulit.* Ipſæ autem litteræ ſupra caput illius depictæ ſunt. His litteris dicitur Palamides adiunxiſſe quatuor alias, & totidem alias Simonides Melicus, quæ omnes ſimul iunctos faciunt viginti quatuor. Ariſtoteles (vt ſcribit Plinius) dicit antiquas litteras Græcorum fuiſſe decem & octo, duos adiunxiſſe Epicharmum & non Palamedem. Ipſa autem rei veritas incerta eſt, & dubia, cum in obſcuriſſimæ antiquitatis viſceribus ſepulta ſit. Subſequitur Limis Thebanus, cum his verbis; *Linus Thebanus Græcarũ litterarũ inuentor.* Inde Cecrops Athenienſium Rex, cui adiectũ, *Cecrops*

Cadmus. *primus Athenienſium Rex Græcarum litterarum author.* In quinta columna primo loco pic-

Linus. eſt ſapiens ille Philoſophus Pythagoras, de quo dicitur; *Pythagoras y litteram ad humanæ-*

Pythagoras. *ta exemplum inuenit.* In alio columnæ latere effigies Epicharmi Siculi, cum hoc dicto; *Epi-*

charmus

Epicharmus Siculus.

Simonides Melius.

Palamedes.

Nicostrata.

Euander.

Demaratus Claudeus Imp.

Sensit obscurus.

Chrysostomus

Hieronymus.

Cyrillus

Vlphias.

Christus

Pontifex Cæsar.

Bibliothecæ Græcæ ornamenta.

Epicharmus Siculus duas Græcas addidit litteras. Simonidi Melio hæc verba subiecta sunt. *Simonides Melius quatuor litterarum inuentor.* Palamedi verò hæc; *Palamedes bello Troiano litteras quatuor adiecit.* In sexta columna posita est imago Nicostratæ Carmentæ, matris Euandri, hanc sub se habens inscriptionem; *Nicostratra Carmenta Latinarum Litterarum inuentrix.* Litteræ quas inuenit ibidē quoq; appositæ sunt hæ; A.B.C.D.E.G.I.L.M.N.O.P.R.S.T.V. Subsequitur Euander Rex Arcadiæ cum hac inscriptione; *Euander Carmentæ F. Aborigines litteras docuit.* Iunctum habet ille sibi Demaratum Corinthium, cuius elogium est; *Demoratus Corinthius Hetr. uſcarum litterarum author.* Hic verò Claudium Cæsarem Romanorum Imperatorum, de quo legitur: *Claudius Imp. tres nouas litteras ad inuenit.* Hæc verba sub illo scripta sunt, at supra caput illius additum est. *F. reliquæ duæ vſu obliteratæ sunt.* Hoc est, vna istarum litterarum est F. reliquæ duæ non amplius in vsu sunt, neque satis constat quæ istæ fuerint. Mihi autem nō fit verisimile litterarum F. Claudio inuentam, cum ea apud Ciceronem, qui multis annis Claudij tempora anteceſſit, inueniatur: imo is ipse nono libro Epistolarum ad Atticum prædium suum vocat Formianum. Digamma quia incipiebat à littera F. quæ dicitur Digamma, cum figuram duorum T. habere videatur. Dicendum itaque est; Claudium litteram hanc dilucidius explicasse, aut aliud quod circa illam egisse, vnde nomen inuētoris consecutus est. In septima columna imago S. Ioannis Chrysostomi visitur, cui subiecta est hęc inscriptio; *S. Ioannes Chrisostomus litterarum Armenicarum inuentor.* Et effigies D. Hieronymi cum hoc titulo; *S. Hieronimus litterarum Illyricarum inuentor.* Post illum S. Cyrilli, De quo; S. Cyrillus aliarum litterarum Illyricarum inuentor. Illos sequitur Vlphias Episcopus, cui subiectum; *Vlphias Episcopus Gothorum literas ad inuenit.* In octaua & vltima columna effigies Domini nostri Iesu Christi formata est, cui subscriptum; *Christus summus Magister, Cœlestis doctrinæ auctor:* Deinde Pontificis Romani, cum titulo; *Christi Domini Vicarius:* tandem & Imperatoris, cuius inscriptio est; *Ecclesiæ defensor.*

Hæc sunt præcipua, quæ in hac Bibliotheca Vaticana publica depicta spectantur, scriptaque leguntur. In secreta verò Bibliothera Doctorum Ecclesiæ, multorumq; Sanctorum effigies, enim multis præclaris Sixti operibus & monumentis delineatæ sunt. Has omnes figuras ordine recensere non est nostri instituti: putauimus enim hic non omnia, sed ea tantum describenda, quæ in hac Bibliotheca videntur celebriora, magisq; singularia. Supereſt vt coronidis loco huic quoque descriptioni addamus duas illas tabulas marmorias, quæ indicta Bibliotheca cernuntur, & quæ in ijs scripta sunt, hoc loco referamus in priore tabula leguntur hæc:

Sixti V. Pont. Max. Perpetuo hoc decreto de Libris Vaticana Bibliothecæ conseruandis, Quæ infra sunt scripta hunc in modum sancita sunto; inuiolateq; obseruanto. Nemini libros, Codices, volumina bibliothecæ Vaticanæ exea auferendi, extrahendi, alioue asportandi, non Bibliothecario, neque cuiusuis, Scribiq;, nequequibusuis alijs cuiusuis ordinis & dignitatis, nisi de licentia Summi Rom. Pont. scripta manu, facultas esto. Si quis secus fecerit, libros, partemue aliquam abstulerit, extraxerit, clepserit, rapserit, coapserit, corruperit dolo malo, illiso à fidelium communione, eiectus, maledictus, Anathematis vinculo colligatus esto. Aquo quam prætor quam Rom. Pont. ne absoluitor.

Secundæ verò tabulæ inscriptio ad perpetuā rei memoriā hæc est *Sixtus Pont. Max. Bibliothecam Apostolicam, Sanctissimis Prioribus illis Pontificibus, qui Beati Petri vocem audiuerunt, in ipsis adhuc surgentis Ecclesiæ primordijs inchoatam, Pace Ecclesia reddita. Laterani institutam; à posterioribus deinde in Vaticano, vt ad vsus Pontificios paratior esset translatam, ibiq; à Nicolao V. auctam, à Sixto IIII. impressa, et aliorum multiplex sacrorum copia librorum conseruarentur, ad puram & incorruptam fidei veritatem perpetua successione in nos deriuandam, toto terrarum orbe celeberrimam, cum loco dessito,*

obscuro & insalubri sita esset, aucta per amplo vestibulo, cubiculis circum & infra, scalis, porticibus, totoq; ædificio à fundamentis extructo, subsellijs, pluteisq; directis, libris dispositis, in hunc aditum per luminosum, salubrem, magisq; oportunum locum extulit. Picturis illustribus vndique exornauit, liberalibusq; doctrinis & publicæ studiorum vtilitati dicauit. Anno M.D LXXXVIII. Pont.

Officina typographica à Sixto in Vaticano instituta.

Non procul ab hac Bibliotheca in eodem loco typographiam Sixtus instituit, in qua libri ab hæreticis corrupti, profanati, variisque erroribus aspersi, emendati, pristinæ candori restituti, & ad sinceram authorum veritatem reducti imprimerentur. Varijs quoque linguis, etiam barbaris, exoticisque vera fidei nostræ dogmata, libri, miracula & opera sanctorum patrum pulcherrimis typis excusa, ex eadem officina prodirent: vt hoc modo ad omnium vtilitatem cultus Christianus propagaretur, & defenderetur. Huic tam difficili, sumptuoso, sed vtilissimo negotio præfecit Pontifex Dominicum Basan, virum rerum gerendarum experientia, magnitudine animi, alijsque virtutibus laudabilem, ideoque omnium iudicio ad hoc opus aptissimum. Quod & ille re ipsa testatus est: exiguo namque temporis spatio abundè sibi comparauit, & in ordinem redegit omnia, quæ ad Regiam & Pontificiam calcographiam possent deliderari, in operis quoque cursu singulari vigilantia, admiranda dexteritate, prudentia & integritate vsus est. Iussit Pontifex eidem Basæ ad huius operis executionem viginti ducatorum millia numerari, quam summam decem annorum spatio Reuerendę Cameræ Apostolicæ restituere pollicebatur. Acta sunt hęc à Pontifice XVI. Aprilis, anno post natum Christum M.D.LXXXVII.

Transitio

Vt autem quæ lectori domus gratiora sint, & maiori cum voluptate legantur, tenaciusque singula in memoria hæreant, placuit nobis vitam Sixti in ordinem quędam, quæ si in certos locos communes redigere. Diximus hactenus de ijs quæ Pontificatum illius præcesserunt, quomodo & quando Pontifex est electus, quæque primis illius Pontificatûs mensibus acta sunt. Quia verò de fabricis ab illo structis cœperamus scribere, eam materiam diuidere noluimus, ne fortè incõcinnè, & cum lectoris fastidio ad eadem redire, filumque narrationis sæpe interrumpere cogeremur. Cùm autem hactenus de omnibus structuris & ædificiis, tempore Pontificatûs illius factis, egerimus, viam quasi & continuam ex illis (si dicere liceat) fabricam conficientes, tempus nunc est, vt ad ea pergamus, quæ ad historiam vitæ Sixti complendam faciunt. Dicemus itaque primò de rebus quibusdam inter illum & Principes actis: deinde de modo quo populum suum in administratione publica tractauit, & qua moderatione in propria vita, affectibusque suis temperandis vsus est: quibus subijciemus alias etiam res ab illo tractatas, gestas, institutas, & in vsum Ecclesiæ, Reipublicæque ordinatas. Denique infirmitatem seu morbum, & mortem ipsam, qua extinctus est, commemorabimus: quibus omnib. enarratis, ope diuina adiuti institutum nostrum compleuimus.

Ordo in reliqua Sixti vita seruãdus.

Sixtus Regem Nauarreum & Cõdæum excõmunicat.

Dissentio inter Põtificem et Regem Galliarũ.

Primò Sixtus in pleno Consistorio Nauarræum Regem & Henricum Borbonium, Condensem Principem, excommunicauit: hæreticos, & ad successionem Regni Gallici inidoneos declarauit: subditos quoque omnes à iuramento fidelitatis, iisdem Principibus præscito, absoluit. Primis id Pontificatûs sui mensibus peregit. Paulò post incidit quidam casus, qui Regi Frãciæ præter modum displicuit. Pontifex enim Goardo, summæ authoritatis viro, prædicti Regis Legato præcepit, vt breui termino præscripto vrbe Romana, totoque territorio Ecclesiastico discederet. Causa huius interdictionis hæc. Pontifex Episcopum Bergamensem, qui Nuntius erat in Francia, reuocauerat, eique loco Archiepiscopum Nazarænum, prælatum præter doctrinam (diu enim in rebus Regni Gallici, in quo sæpe Nuntium egerat, optimè callebat, remisit. Rex noui huius Nuntij aduen-

tu

tus certior factus (multum enim ei diffidebat) scripsit ad illum, rogans, vt quocunque in loco istas litteras acciperet, in eo maneret, nec vlterius in interiora Galliæ proficisceretur, priusquam nouum mandatum à Pontifice accepisset. Oblatis, lectisque his litteris Archiepiscopus Lugduni, vbi tunc agebat, magna cum solennitate receptus, obstupuit, dicens, Dominum suum nequaquam hanc iniuriam laturum, se itaque proposuisse postridie istinc discedere, sibi sic à Pontifice præscriptum, præsertim cùm iam Pontifex Nuntium suum, qui penes Regem erat, reuocasset, nec is iam quicquã amplius in mandatis haberet. Pontifex cum intellexisset quid Nazareno ac in Gallijs accidisset, vehementer indignatus, exemplò Legatum Regium (vt iam dictum est) à se reiecit: Rex Franciæ huius rei per litteras certior factus, præterquam quòd animi ægritudinem non eximeret, etiam dicebat, factum hoc omni carere exemplo, ab hominum enim memoria auditum non esse, ait, à Pontifice, aut à quoquam Principe, ne quidem temporibus belli, hoc modo Legatum Coronæ Gallicæ eiectum esse, se iam antea scripsisse Pontifici, quòd Nazarethano Archiepiscopo male fideret: ne igitur illi hanc legationem daret. Cui respondit Pontifex, Legatum Regium etiam post lectas istas litteras in legationem Nazarethani consensisse sedet se admonuisse (inquit Pontifex) eundem Legatum, cùm consensu illius prædictũ Nuntiũ mitteret, quod si non reciperetur, aut eius legatio impediretur, se id ægrè laturum, ipsumque Legatum Vrbi pulsurum. Ad hæc Rex, sibi hac de re nihil à suo Legato perscriptum esse. Quare vterque princeps videri potest indignationis atque facti sui iustam habuisse ceusam. Sed & Legatus taciturnitatem suam excusauit, dicens: Se ne Regem offenderet, aut diffidium inter hos Principes concitaret, tacuisse, sed & se existimasse, Pontificem seuerè quidem locutum, non tam rigidè tamen suas comminationes executurum fuisse. Pontifex cùm Regi scripsisset, & de legati repulsa, eiusque causis paulo ante à nobis commemoratis, prolixè satis disseruisset, pebantur tractare nolle. Has litteras Pontifex Regi per Horatium Ruccellaum, non infitijt tandem, vt Rex nouum Legatum mitteret, addens, si cum hoc diutius res quæ agitamæ dignitatis nobilem, gratum & familiarem eidem Regi transmisit. Lectis litteris Rex causam suam rationibus superius à nobis relatis purgauit ac defendit: responsumque Pontifici per eundem Ruccillaum remisit. Rebus sic inter Regem & Pontificem constitutis, Cardinalis Estius cum quibusdam alijs Cardinalibus soliciti, ne res in peius diiaberetur, omni studio crescentem ignem extinguere conati sunt: nec conatus eorum fuit irritus, sed totum negotium hoc modo compositum est. Galliarum Rex Nazarethanum acceptaret, & Pontifex eundem Legatum Regium reuocaret, quod & factum est.

Fœdus Heluetiorum Catholicorum.

Sequenti anno, qui fuit millesimus quingentesimus octuagesimus sextus, Sixtus Dominum Ioanbaptistam Santonium, Tricaricensem Episcopum, & sui palatij Magistrum, Nuntium ad Catholicos Heluetiorum Cantones eorumque ordines & confœderatos amandauit. Prælatus iste, etsi multis iam annis in istis partibus Nuntius nullus fuerat, negocia ecclesiastica multis difficultatibus inueniret implicata, multumque inclinata, zelo tamen suo Christianissimo, prudentiaque & prouidentia sua singulari tantum effecit, vt publica indicerentur comitia. Quinto enim Octobris eiusdem anni Ordines patriæ congregati sunt, de manu Nuntij Sacrosanctam Synaxin perceperunt, atque in vtilitatem Sanctæ Ecclesiæ denuo confœderati sunt promittentes se in defensionem Ecclesiæ seipsos, filios suos, & quidquid habebant exposituros. Huius fœderis & promissionis solemne dictum est iuramentum publicumque scriptum est instrumentum. Eo quoque instrumento data est Nuntio ijs in partibus Ecclesiastica iurisdictio, qua ei concessum est, clericos tam in ciuilibus, quàm in criminalibus causis in carcerem conijcere, & debitis eorum scelcribus supplicijs castigare: quã Potestatẽ ipsi iudices seculares antea

solebant sibi vsurpare. Cótinuit idem Nuntius hunc populum in diuino cultu, operibus piis & disciplina Christiana. Vitam illorum reformauit, & variis in locis, potissimú verò in Abbatis cella, territorio (vt illi aiunt) Neutrali, Capucinorum ædificauit monaste-

Heluetij hæretici in Galliã ad Nauarraum.

ria. Cum autem in fauorem & auxiliũ Nauuarræi Regis sexaginta millia Germanorum & Heluetiorum militum hæreticorum essent collecta, metuerunt Catholici, ne in suam suorumque perniciem hæc expeditio redundaret. In ædibus itaq; Nuntij, ipso præsente, congregati, cum summa animi demissione tempore necessitatis ab omnibus opem & auxilium flagitârunt. Nuntius liberaliter omnia pontificis nomine promisit, fecitq; vt pacis post diebus pontifex missis litteris populi petitionibus abundè satisfecerit.

Heluetij Catholici in Gallia ad Regem.

Post non multos dies quatuordecim millia Helueticorũ Catholicorum à rege Galliarum euocati, ad subsidium Sancti fœderis profecti sunt. Sed priusquam iter ingrederentur, omnes Eucharistia cõmuniti sunt, atq; in manu Nuntij iurârũt, se tantummodo pro defensione fidei Catholicæ pugnaturos. Quod si Rex quicquam in fauorem Hæreticorũ machinari deprehenderetur, promiserũt, se arma posituros, & in sua reuersuros.

Præter hæc aliud adhuc opus commendatione dignum Nuntius in Heluetia præstitit. Cum territorium Lucernense messis tempore magnam frumenti copiam à Canonicis Bronensibus, aut (vt illi vocant) Muster postularent, quod certè nil aliud erat quam tributum à Clericis exigere, aut laicos iurisdictionem ecclesiasticam velle exercere: quod ex diametro pugnabat cum his, quę ipsi initio promiserant Nuntius hoc facto quasi obstupefactus, vt par erat, authenticas litteras in manu habens Canonicis interdixit, ne ad citationes ipsis factas responderent, sed nec coram iudice cõparerent, nisi obediãt, se eos excommunicaturũ. Confestim Nuncius quosdã Lucernẽses in Ecclesiamõ. uocauit, & Venerabili Eucharistia in altari expositа, tribus Patribus ex Societate Iesu præsentibus, longam habuit orationem, in qua omnia capita fœderis & promissionis sigmorauit, exposuit, eosque ad agnitionem sui erroris atque ad resipiscentiam adduxit. Neque hæc Nuntij oratio vana fuit: sed ad scopum, ad quem ille collimabat, peruenit, effectumque consecuta est, Lucernenses enim cognito delicto suo, nihil in posterum à Canonicis postulârunt.

Mors Regis Poloniæ Stephani Laus Stephani

Anno deinde M. D. LXXXVII. Stephanus Battoreus Transyluaniæ Princeps, & Poloniæ Rex, in Polonia diem suum obijt, postquam nouem circiter annos ibidem regnasset: cuius mortem omnes doluerunt, deflerunt multi. Cultus enim Christiani assertor erat strenuus, in rebus bellicis fælix, in ciuili administratione prouidus & sapiens. Hæreticorum audaciam refrenârat, ciuiles discordias sustulerat, Ducatum Smolenensem & Smolencensem, quos ante multos annos Moschus Polonus ademerat, armorum potentia recuperauit, & coronæ Poloniæ denuo subiecit. Aduersus Turcam quoq; se imperterritum ostenderat; cum enim ille anno Domini M. D. LXXXIV. secundum antiquam consuetudinem certas à Polonis militum copias bellum, quod cum Persa gerebat, peteret: Rex Stephanus has illi negauit, dicens; Candidam Polonorum Aquilam antea implumem, & viribus suis destitutam, nunc reiuuenescere, pennas recepisse, vngues & rostrum exacuisse, Sed & pleriq; existimabant, Turcam hac Stephani fortitudine cognita, nunquam illo viuente (quod antea solet frequenter) Poloniam infesturum, redditurum, aut bello tentaturum fuisse. Imo cum eodem anno M. D. LXXXIV. Polonorum præsidiarij, Cosacci vulgo dicti, in confinibus Turciæ Terignã munitionem Turcarum maximam intercepissent, & deprædati essent, Turcarum Imperator ne moderè se bello vt similibus in casibus solet, ausus est, sed tantum petijt aliquot capita huius factionis authorum, & Pollodastum Polonum, qui tũc temporis Constantinopoli agebat, vt equos nonnullos emeret, iussit trucidari.

Hæc

Hæc Stephani virtus & magnanimitas Polonos in electione noui regis multum solicitos reddidit, arbitrabantur enim ad conseruationem status, & existimationis per Stephanum acquisitæ, necessarium esse, vt personam eligant, de qua similia sperari, quęque de Regno quàm optimè mereri posset. Multi existimabant Rudolphum Imperatorem electum iri, tanquam eum, qui Maximiliano patri Poloniæ Regi electo, si ad possessionem peruenisset, sine alia electione in hoc Regno succedisset: Dicunt enim non nulli, quòd cùm Maximilianus pater eligeretur, determinatum fuerit, post mortem illius nō fore interregnū sed Rudolphum filium mox successurum: & forte, quia Maximilianum iniuriam illam iniquo tulisse animo cognouerant, quare & paulo post vita functus est, Alij Ducem Parmensem ad hanc dignitatem vocandum credebant, eò quòd esset prudentissimus, & vnus ex celebrioribus nostra hac ætate belli ducibus, tum etiam quia nepos erat Cardinalis Farnesij: qui dū protector huius Regni fuerat, multa ad magna beneficia populo præstiterat. Sed multi contrariam opinionē habebant: metuebant enim, ne quia Italus erat mores eius parum cum Polonorum moribus conuenirent; & cum illa fortitudine, quæ in eo erat, rigorem, austeritatem & superbiam dominandi non esse coniunctam. Sed & Turcam pleriq; timebant, quem facile irritare potuissent, si principem adeo ab Hispaniæ corona, quam Tyrannus ille tam capitaliter odit, dependentem sibi Regem crearent. Transiluaniæ Vaiuoda, & Cardinalis Battoreus illius consobrinus similiter ad hoc Regnum aspirabant. Prior horum aliquam habuit in electione partem, eò quòd iuuenis esset magnanimus & imperterritus, Turcarum auxilio, proprijsq; opibus satis munitus. Alii tamen putabant illi vehementer obfuturum, quòd erat Nepos & hęres Regis Stephani: qui etsi ob virtutes & res fortiter gestas (vt antea diximus) optimè merebatur de Repub. totoque Regno Poloniæ: à Polonis tamen amplius metuebatur, quàm amabatur. In distributione namq; honorum modum publicum non obseruarat, quare Regni quibusdam magnatibus erat exosus, minimeque satisfaciebat. Hinc Poloni non rarò metuerunt Regem suum, cùm non sit princeps absoluta authoritatis, sed caput tantū illius Reipub. qui non nisi cum Senatu de belli pacisq; rebus deq; capitalibus Nobilium delictis deliberare, & nisi ex illius sententia quicquam potest constituere: metuerunt dico, ne Stephanus Rex dexteritate sua hanc eorum libertatem opprimeret, Regemque cum absoluta potestate in posterum haberent, Idē oberat & Cardinali Battoræo: erat enim consobrinus prędicti Principis, & nepos Regis Stephani, cùm alioquin multa erant quæ Cardinalem commendabant, quæque illū ad hanc electionem promouere potuissent. Neque deerant rationes, his qui Ducē Ferrarienſem ad hanc dignitatem promotū cupiebant, tum quia Princeps erat Regia dignus Maiestate, tū etiam, quia quocunq; tēpore huic Polonicę nationi plurima beneficia pręstiterat: sed quod Italus erat, & in præcedenti electione quoq; propositus, eius causam reddidit odiosam. Erant præterea hos Principes aliquot nobiles patrię, qui Regnum affectabant, sed infructuosa atque inanis erat omnis eorum spes & cogitatio, Notissimum enim est, Polonos eius esse naturæ, vt nulla ratione alicui ex Reipub. suæ corpore Principi velint obedire, & sexcentis annis visum non est, quod ex seipsis Regem elegerunt. Antea quidem id facere consueuerant, eò quòd nondum Respub. erat bene constituta, quod alijs vtebantur legibus, quodque ingenia eorum non erant tam sublimia, subtiliaque quam nunc sunt. Quod si interim quispiam ex ipso Reip. corpore (quem illi Piastum solent nominare) renunciari Rex debuisset, sperare certè potuisset Ioannes Samoscius, Magnus Cancellarius, & qui bonam Regni partem in manu habebat: eò quòd toto, quo Stephanus regnauerat, tempore, magnam totius Regni partem administrasset, publica siquidem negotia, quæ alicuius erant ponderis, consultationes de rebus publicis, & gubernationem earum

Noua Regis in Polonia electio.

Competitores Rudolphus Imp.

Dux parmensis.

Transilaniæ Vaiuoda & Cardinalis Battoræus.

Dux Ferrarienſis.

Nobiles patriæ.

Ioannis Samoscij Cancellarij laus.

Rex Stephanus cum illo conferebat, iudicioque & consilio huius Samoscij plurimum nitebatur, adeo, vt tanta esset eius apud omnes authoritas & existimatio, vt maior esse non potuerit, nisi Rex esset, Tanti omnes eius gratiam & fauorem faciebant. Venerabantur eum omnes vt Regem, sub protestatione tamen quod Generalis tantum exercitus erat. In omnibus actionibus suis maiestate, modoque Regali vtebatur, & propter summam in gerendis rebus experientiam, consultandi dexteritatem, determinandi celeritatem & promptitudinem, propter fortitudinem & amorem, quo eum milites omnes complectebantur, tali Regno erat dignissimus, maximeque idoneus.

Princeps Sueciæ Maximilian. Archiduxl Austriæ

Ceterum in neminem eorum quos hactenus recensuimus electio deriuata est. Erant autem duo alij, Sueciæ Princeps, & Archidux Austriæ Maximilianus, huius Imperatoris Rudolphi frater. Isti propositi sunt, istorum causæ in deliberationem venerunt, Archiduci plurimi ex Senatoribus fauebant: tum quia princeps erat generosus & affabilis, Polonorum voluntati & moribus accommodatus: tum etiam quia familia Austriaca magnam habet parentelam, ideoque est potentissima, quare is ab vna suffragatium parte

Maximilianus eligitur.

electus est: Altera vero pars, aut quia oderat Germanos, eò quòd hi, quos ille non contemnendo numero secum adduxerat, potentes erant, superbè atque arroganter regerebant: aut quia metuebant, ne cùm esset Archidux ille frater Imperatoris, & ipse aliquando ad Imperium assumi posset, Regnum hoc faceret hæreditarium, quomodo maiores eius Vngariam & Boëmiam (quæ regna quondam etiam non successione, sed electione suos solent sortiri Regis & principes) ad hæreditatem suam pertraxerant: aut quod Turcarum Imperatorem offendere noluerunt, cuius vires maximè metuunt Poloni, è familia hæc Austriaca Regem sibi creare noluerint, cum ea sit Othomannicæ familiæ inimicissima: aut denique alia quacunque causa in electione Archiducis nullo modo consentire voluerunt: sed Principem Sueciæ, viginti circiter annorum inuenem, Regem re-

Princeps Sueciæ eligitur

nunciarunt, vel quia ille oriundes erat, è familia Iagellonica, quam Poloni ob singularia beneficia, factaque fortia ab huius familiæ Regibus accepta, gestaque, æquidem potissimum, quia Regno huic iunxerat Lithuaniam Ducatum ampliſſimum & nobiliſſimum, summoperè diligũt: vel propter immẽsam quã princeps ille dicebatur habere pecuniæ vim: vel quia nonnulli credebant Regem Sueciæ, patrem huius principis induci posse, vt Regnum suum Polonico sceptro adijceret, idque in gratiam filij sui, quem habet vnicum & solum. At mihi hoc non sit verisimile, nisi forte prædictis Princeps aliquando moriens nullos relinquat hæredes, & de linea paterna nulli superſint consanguinei: sed his duobus casibus sublatis, neque naturale est, neque credibile, eum suis Regnum adempturum, & Polonis daturum. Credo itaque prudentiores Polonos hac ratione nil motos esse, cur sceptrum in hunc Principem contulerint: sed potius credo eos monuisse iuris actionem quam idem princeps aliquando prętendere posſit in Magnum Ducatum Lituaniæ tanquam hæreditariam matris suæ prouinciam, quæ actio aliquando turbas non leues dare posset, à quibus liberos se fore poloni arbitrabantur, si hunc Regem haberent. Sedet hoc fortassis eos mouere potuit, quod cernerent Regnum suum nunquam classem armare solitum, neque sufficiens esse ad eam instruendam, licet alioquin sit potentissimum, & in equitatu vix vlli secundum. Regnum verò Sueciæ naues bellicas instruere potest quàm plurimas. Poloni itaque Principem Sueciæ Regem suum habentes, terra marique essent potentissimi, paruoque negocio Moschum possent superare, quem nunc Draconem Septentrionalem nominant, & quo cum Polonis inest semper est inimicitia. Harum causarum aliquibus, vel forte omnibus, permoti Poloni Sueciæ Principem Regem elegerunt, atque duo simul electi sunt, Maximilianus Austriacus & Sigismundus Suecus. Vterque de sua electione certior factus iter ingreditur

vt possessionem capiat, magnas secum ducens armatorum copias, ad debellandos omnes, qui possessionem vellent impedire.

Pontifex per litteras mandauerat Archiepiscopo Neapolitano, quem antea Nuntium in Poloniam miserat, electioni vt interesset, & Maximiliani, quàm occultè posset, partibus faueret. Sed cum ille animaduerteret negotiũ illud infęliciter succedere, ad illam se conuertit partem, quam fæliciorem videbat habiturum exitum. Persuasum multis fuit Polonis, Pontificem, postquam electionem Maximiliani intellexisset, misisse Episcopo Neisensi in Silesia viginti ducatorum millia, quæ petenti ea Maximiliano numerabusque cum copijs, Cracouiam Regalem vrbem intercepisset; qua occupata; ceteræ quoque Regni ciuitates necessariò in illius potestatem concedere debuissent.

Maximilian. cum exercitu suo venit in Poloniam.

Venit tandem cum sedecim millibus equitum & peditum, die veneris, qui erat sextus decimus Octobris, & in planitie quadam non procul ab vrbe Cracouiensi castrametatus est. Confectim misit in vrbem suam electionem, & vt se reciperent flagitauit. At ciues id recusarunt, Principęq; Sueciæ, vt quàm celerrimè posset iter suum maturaret, orârunt: memor illius, quòd iam antea ad illum scripserant, festum S. Lucæ coronationi illius esse destinatũ. Interea vrbem vndique munierunt, ędes aliquot in suburbijs exusserunt, aliquot propugnacula excitarunt, omniaque fecerunt, quæ ad sui defensionem facere videbantur, Quotidie inter vtramque partem velitatum est: sed plerunque succubuerunt Austriaci. Interim dum hæc aguntur, Legati Principis Sueciæ aduenerunt, nunciantes principem Donzilcam (forte Dantiscum) appulsum esse, quò classem obtempestatem maris difficulter applicare potuerat ideoq; aduentum eius præter spem tardiorem, futurum nã & ad suos nonnihil ex illa longa nauigatione debiles refocillandos, ibidem aliquandiu cogi substistere. Fieri itaque non posse, vt dicto die S. Lucæ sacro Cracouiæ sit, vt coronetur: sed in festo S. Martini illum adfore, vt coronam accipiat. Quibus responderunt poloni: Patriam esse consuetudinem, vt coronatio nõ alio, quàm Dominico die fiat, ideoque se festum Lucæ, quod illo anno in diem Dominicum incidebat, constituisse. Vt igitur antiqua illa consuetudo inuiolata permaneat, consultius fore, vt coronatio in Dominicum, Martini festum sequentem, reijciatur, erat autem dies ille decimus quintus Nouembris.

Dum Maximilianus vrbi Cracouiensi cum exercitu imminet magnus Germanorum numerus in castris misera morte extinctus est. Cùm enim plerique, male vestiti essent, ita vt intensum frigus perferre non possent, veniqué, quod illorum naturę magis, quàm aqua aut tenuis cereuisia conuenit, magna in castris esset penuria, nata inter illos est grauis dysenteria: quæ breuissimo temporis spatio multos miserè sustulit. Magna quoque eodem tempore lues erat Petricouię, quò cùm Sueciæ princeps aduenisset; arte quadam egregio litteræ illi nomine Maximiliani, à quodam iuuene Polono ex familia Carsiasca portectæ seu traditæ sunt. Iuuenis autem ille tunc partes Maximiliani sequebatur, habebat autem in comitatu & aula principis patruum, principi familiarem & dilectum: ad hunc cum summo affectu, magnaque dexteritate conuersus est iuuenis, rogans eum, vt apud principem pro se intercedat, & veniam delicti impetret: vehementer enim se pœnitere, quod à Maximiliano hactenus stetisset. Patruus apud principem effecit, vt ille de condonando ei delicto iam cogitaret. Introductus itaque ad principem, vt eius manus exoscularetur, postquam debitam illi reuerentiam exhibuisset, Maximiliani litteras è sinu depromit, & Sueco obtulit; rogans ne hoc factum admiretur. Maximilianum enim iam quinquies aut sexies eius Maiestati scripsisse, nec vnquã intelligere potuisse, an istarum litterarum vllæ ad manus illius allatæ fuerint: ideoq; se hac arte vsum, vt ipse prin-

cipi litteras offerret. Princeps hoc facto obstupuit, iuuenemque in carceres abduci iussit, in cuius præsentia prius litteras nondum lectas, igne absumpsit. Sunt qui negant litteras exustas: sed nō resignatas à principe Secretario suo traditas, quo facto significare voluit, si etiā has legere noluisse. Maximilianus interea exercitū Cracouia abduxit, & cū omnibus copiis suis Petricouiā profectus est, vt Suecię Principi occurreret, eiq; pugnandi copiam offerret, Cæterū vel quia ex speculatoribus didicerat, Principis exercitū suo multo esse maiorem: habebat enim triginta millia, & vltra sub signis: aut quia in velitatione paulo ante inter suos & hostis facta, succubuerat, aut quacunq; alia causa, pedē rerulit, nonnisi impressione Cracouiam frustra denuò tentauit. Cum tandem Bellonam reuerti stolide, Cancellarius eum cum duodecim armatorum millibus insecutus est, quod cum ad aures Maximiliani allatum esset, XXI. Ianuarij anno MD.LXXXVIII. ex eo loco (erat enim sub Imperio Polonorum) discessit, finesque Silesiæ prætergressus, Pitschām, quod oppidum Duci Brigensi paret, tandem peruenit, Inimicus eum non segniris insequebatur. Factus sunt inter illos aliquot velitationes, in quibus Cancellarius semper victoriam obtinuit. Maximilianus tandem ibidem obsessas, cum locum nullo modo tueri posset, coactus est se, vna cum oppido dedere. Captus itaque 15. Ianuarij eodem anno in manus Polonorum venit. Cancellarius acturum rerum omnium, quæ in exercitu Maximiliani erant, confecit catalogum. Postquam autem Maximilianus in honestum deductus esset hospitium, redditæ sunt illi duodecim ex argento patinæ, lancesque minores octo, furculæ duæ, totidemque cochlearia, quod certè indignum huic principi videretur, cunctique ad quorum aures illud perlatum est, eius miserabantur. Deinde oppidulum ipsum ab istis militibus cum summo furore spoliatū est: nō prætermissa quæ exceri solet in huiusmodi direptionibus insolentia. Hæc quæ Maximiliano exhibebantur inhumanitas, omnibus principibus Christianis displicuit. Nec illis tantum, sed et multis nationibus, maximā autem Boēmis, qui hoc Polonorum factū ægerrimè tulerunt, quod durante inter illos pace, & de se mutuo non offendendo conuentionibus hactenus tam sanctissimè obseruatis, hanc tantam iniuriam Maximiliano irrogassent in Silesia, quæ prouincia Boemiæ, vt membrum corpori, annexa est. Pontifex anno infortuniū hoc Maximiliani sequente Legatum in Poloniā misit Cardinalē Aldobrandinū, virū doctissimū & in rebus gerēdis exercitatissimū, cum mandatis, vt de liberatione Maximiliani ageret, omnemq; adhiberet diligentiā, vt inter hos principes, interq; hos populos pax reformaretur, Dedit iidem & alia mandata, cum potestate & authoritate magna variis in rebus, quę omnia in bulla cōtinebantur, quā de hac illius legatione confecerat, cuius initiū erat *Dilecto filio Hyppolito, &c.* Post multas causarū ventilationes, post plurimas difficultates tandem industria & prouidenti sapiētia Legati, eò negotiū deductum est, vt 9. Martij anno 1589. pax inter Polonos, domumq; Austriacā restituta sit. Suecię Princeps, Sigismundus III. Poloniæ Rex dictus, in possessione regni permaneret. Maximilianus pollicereturque nunquā ius in Regnū Poloniæ virtute præteritę electionis prętenturum, ne quidē Sigismundo mortuo. Iurārunt igitur & Sacramento dicto confirmarunt omnes, se obseruaturos, quicquid in pacto contineretur. Ex formula vero iuramenti, quod præstitit Imperator Rodulphus, postquam partes inter se cōuenisse per legatū intellexisset, aliorum facile iuramenta colligantur. Est autem ea huiusmodi; *Insolita res. Rodulphus II. D.G. electus Romanorum Imp. semper Augustus, & Cæso iuro spondeoq; ac promitto per hæc sancta Dei Euangelia omnia ea quæ, S.D.N. et Legati eius de latere, Reuerendissimi Cardinalis Aldobrādini, interuenientibus Commissarios meos, ceteroscq; serenissimorū Principū patruorū et fratrū meorū ex vna, et serenissimum Principis DD. Sigismundi III. Regis Poloniæ, Magni Ducis Lituaniæ &c. parte exaltera Bisbomiæ, Rodulphi congregatos, conuenerunt in omnibus eorū clausulis firmiter, inuiolabiliterq; obseruando, [illegible] faciam.*

Maximilianus Poloniā deserit.

Maximilianus capitur.

88

89

Paulo post Legatus Romã reuersus, in palatio, quod antea diximus à Sixto in Laterano cõditũ, publicè auditus est, fuitq; hæc prima, quæ in isto palatio facta est, congregatio, seu (vt vocãt) audientia. Anno 1589.

89

Philippus Hispaniarum Rex Anglis bellũ meditur, & quæ ob causas.

Eodem anno quo Maximilianus Archidux Austriæ captus est, eadẽ domus Austriaca alio afflicta est casu iniquissimo, & damno attrita incõparabili. Hispaniarum Rex Philippus iam dudum bellũ Angliæ meditabatur: induxit huc illum zelus Religionis, cùm Regina, eiusq; subditi pessimis hæresibus sint obnoxij, tum etiã quia ipsa bellũ fouebat Belgio, superata itaq; Anglia, necessariò in fidẽ illius redire debebit, & Belgiũ, cùm sine Anglorum auxilio bellum continuare non posset. Ex eodem quoq; victoria illud commodi promanaret, quod Dracus Anglorũ archipirata classe ex Iuliis venientes diuexare in futurum non posset. Confirmabat Regis propositum, quod expeditio hæc illi depingeretur buasi facillima, ex qua lætissimus expectãdus erat exitus. Facilitatis illius multæ fingebãtur causæ. Primo quia Regina Angliæ tunc temporis non habebat eum nauigiorum numerũ, qui ad defensionem insulæ erat necessarius: & quem præcedentes semper Reges habere consueuerunt. Secundo, quia Regina non habebat exercitates milites, nec fortes aut celebres belli duces. Tertio, quia Hispanis in Insulã expositis, omniũ locorum facilis erat occupatio: quia nõ habet Anglia vel munitiones vel loca oportuna ad hostiũ impetum retardandum: Equitatus illorum bello inutilis, militaris disciplina aut nulla, aut nõ admodum laudabilis: Angli pleriq; omnes propter omnium rerum abundantiã, aerisq; suauitatẽ laboribus, incommoditatibusq; bellicis perferendis minimè sufficiunt. Huc accedit quod gens hæc (vt veteres testãtur historiæ) rerũ mutationibus oblectatur. Sperari ergo potuit, eam visus Catholicorum nauibus, in conspectu Insulę velificãtibus, aduersus Reginam aliquid tentaturam: imo plerosq; ab ea ad hostem defecturos.

Hispaniæ classis infelix successus.

Paratis omnibus quæ ad hanc expeditionem erant necessaria, Rex Philippus Pontificem sui instituti fecit certiorem: qui illud quam maximè laudauit, Regiq; animũ addidit, cum promissione, se vbi classis in Insulam esset appulsa, certam pecuniæ summã ad bellum continuandum suppeditaturũ. Collecta itaq; classicũ iam in altum educeretur, inuentus in ea est ingens minorũ nauium numerus, præter quas centum circiter & quinquaginta erant immensæ magnitudinis nauigia, quibus viginti millia peditũ vehebãtur. Duo circiter machinarum bellicarum millia, omniaq; ad bellum necessaria cum summa abundantia. Totius classis Generalis constitutus est Dux Medinæ Sidoniæ, qui omnibus optimè dispositis, classem omnem in Angliæ littora direxit. Archipirata Dracus aliquando in conspectum classis veniebat, qui vt feliciter pugnaret, omnia sua inter milites distribuerat: ita vt etiam cimelia sua oppugnauerit. Leuibus præliis aliquando cum Hispanis pugnauit: sed ad iustam pugnam ventum non est, vel quia Medina maris expertiam non habuit, ideoq; de euentu fuerit solicitus, vel quia (vt ille dicebat) expressum à Rege mandatũ pugnandi non haberet: vel denique quod commodam expectaret superandi hostes occasionem, quam dum captat, omnem pugnandi occasionem amisit. Vt vt est, nunquam ad manus ventum est: sed horribili orta tempestate Catholicorum classis dissecta est, ita vt Hispani maiore tam celebris classis parte amissa, ad sua rursum littora reuersi sint. Exactam huius classis descriptionem, circumstãtias & euentus illius latius (fauentibus nobis superis) in libris nostris de Historia nostræ ætatis referemus.

Author scribit hi storiam nostri tẽporis.

Guisiorũ cædes.

Eodem anno M. D. LXXXVIII. vicesimo tertio die Decembris Galliarum Rex Henricus Valesius, in conuentu Blæsensi Ducem Guisium, principem fortissimũ, primarium Catholicæ Religionis in illo Regno assertorem, secundo vocatum, vt Regi loquo-

queretur occidi mandauit, eodemque die Cardinalem Guisium, prædicti Ducis fratrem, in carcerem detrusit: & sequenti die, qui erat Natalitiorum Christi profestus, cõfodi iussit, sed & Carolum Cardinalem Borbonium Legatum Apostolicum Auenionensem, Petrum Archiepiscopum Lugdunensem, & interfecti Ducis Guisij filium primogenitum in custodias abduci præcepit. Factum illud Regis cùm nunciatum esset Pontifex grauissimè tulit, & in primo Consistorio prolixè, non absque ori dignationis significatione Cardinalibus sic inter alia locutus est.

Oratio pontificis in Cardinalitij consessu, de barbaro Regis Gall. facto.

Legatos Regios pro Rege absolutionem criminis flagitasse: iis autem à se responsum, Absolutionem quidem peti, sed nulla adhuc commissi facinoris apparere pœnitentiæ vestigia, imo tantùm abesse, vt Regem pœniteat, quod ne ipse quidem hactenus absolutionem petierit. Respondisse Legatum, se Regis personam repræsentare, fidem itaque sibi habendam esse. Cui nos iterum, inquit Pontifex, respondimus, Legatum quidem Regis personam referre in negotiis publicis, ad quæ agenda missus est, sed non vt peccata Regis confiteretur, & pro illo pœnitentiam agat: hæc enim ac ipsius Regis persona expectari, cùm oris confessio sit pars pœnitentiæ. Aliud itaque esse tractare negotia publica, aliud confiteri sua peccata, atque à Deo & nobis pœnitentiam petere: hoc enim ore proprio fieri debere. Hic dictis Legatum à nobis dimisimus, cùm neque litteras, neque mandatum vllum, de absolutione impetranda, à Regi haberet. Henricus septimus Rex Angliæ quondam accusatus fuit, quod Beatum Thomam Archiepiscopum Cantuariensem trucidari iusserat, cum tamen is iussu Regis occisus non esset: sed cum interim necem eius consensisse. Itaque sicarij illi expressum mandatũ Regis, quod Archiepiscopum occiderent, non habebant: sed singulare se Regi beneficium præstituros, eiq; maximoperè gratificaturos arbitrati, illum trucidarunt, vt in illius passionis descriptione legitur, & postea comprobatum est. Nihilominus Pontifex tunc causam & processum iuris aduersus Regem multis Prælatis, inter quos nonnulli erant Cardinales, ad quos illo suos Legatos miserat, commendauit, & solennis facta est litis intentio. Ventilata est causa Regis apud sedem Apostolicam; ostendit Rex nullum suum de morte B. Thomæ, exstare mandatum, & verborum quæ locutus erat, quibus videbatur significasse mortem illius sibi optatam esse, gratamque fore, Regem pœnituit, delictum suum confessus est, demisso animo constitutam sibi pœnitentiam suscepit & peregit: non tantum ille, sed & omnes qui homicidium perpetrarant, eius erant conscij, de illo consenserant, aut quocunque modo eius erat participes. Hic tamen cardinalis non erat, sed tantum Archiepiscopus. Quod si quis dixerit, Thomam fuisse Sanctum: huic respondemus, Eum quamdiu in terris, atque his membris mortalibus viueret, Sanctum appellatum non esse: sed post mortem ab Ecclesia in Sanctorum numerum relatũ esse, eique solenne festum inter Christianos dicatum. Theodosius Imp. à D. Ambrosio Mediolanensi ob cædẽ Thessalonicæ factã aditu templi prohibitus est. Cui Theodosius cum omni humilitate paruit: qui tamen communis homo non erat, sed Princeps singularis, & Imperator maximus, multis victorijs diuinitus illi concessis præclarus, adeo vt de illo quondam dixerit Claudianus.

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Aeolus armatas hyemes: tibi militat æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.

Erat Theodosius Imp. orbis vniuersi, nõ vnius aut alterius Regni, qualis est Regia: sed integrũ, totumq; Imperiũ Romanũ obtinebat, nihilominus cum lachrymis incredibilique animi dolore erroreẽ, peccatumq; suũ confessus est, à D. Ambrosio humiliter pœnitentiã accepit, sesecq; voluntati non Pontificis, sed eius, qui Archiepiscopus tantũ

erat, submisit: Si quis dixerit, Ambrosium fuisse Sanctum, huic respõdemus, Eum qui à nondiu viueret inter Sanctos numeratum non fuisse, sed Archiepiscopus erat, & forte Episcopus tantùm; quia Mediolanum tunc temporis forsitan Archiepiscopatus titulo nondum erat nobilitatum.

Sunt inter vos Cardinales, qui etiam coram nobis non sunt veriti, enorme hoc Regis factum excusare: quorum imprudentiam nos maximoperè sumus admirati, videntur enim id agentes gradus & dignitatis sui obliti, non animaduertentes, peccatum in hunc Cardinalem admissum, in suam omnium iniuriam & periculum redundare. Nos securos vos reddimus, imo quo possumus optimo modo pollicemur, quòd Cardinalis fieri nolumus: neque opus nobis est alicuius Principis commendatione, vt ad Cardinalitiam dignitatem promoueamur: ita vt hęc iniuria nos parũ aut nihil lædat: sed vestra interest, eam à capitib. vestris propulsare, in vestrę dignitatis & ordinis contemptum evergit. Cogitandum vobis relinquimus, an ęquum sit nos priuare & spoliare vos authoritate, immunitate, libertate, prærogatiua, præeminentia, & alijs quibus donati & ornati estis priuilegijs? Faciemus itaq; nos (si sic volueritis) vt nemo Regũ aut Principũ vos honoret, reuereatur: sed certatim oĉs contẽnant, vilipẽdant, deprędentur & occidant. Certe si cædes Cardinalium dissimulentur, & sine vltione, pænaque prędentur, vnicuique Cardinali similis potest casus euenire: similiter omnes possunt periclitari. Nos itaq; secundum iustitiæ præscriptum, & quod diuino cultui profuturum speramus, acturi sumus. Quod si quis obiecerit, si iure contra Regem procedatur, multa posse nasci incommoda, multa mala esse metuenda: imo futurum vt Regnum hoc ipsum euertatur & corruat, huic nos respondemus; In administratione iustitiæ metuendum non esse; nihil enim timendum, nisi solum peccatum. Cùm hæc, aliaque dixisset Pontifex, subticuit parumper: deinde iterũ sursus est; Præ nimia mentis ægritudine dicere plura non possumus, etsi plura dicenda sint. Decreuimus aliquot Cardinales constituere, qui pactum hoc examinabunt & discutient. Interea Diuinã Maiestatem obsecrabimus vt Ecclesiæ suæ succurrat, eiusque necessitati opituletur, his mœstus & incredibili dolore afflictus sermonem abrupit.

Pontifex à Rege postulat liberationẽ cardinalis Borbonij & Archiepiscopi Lugdun.

Non diu post Guisiorum cædem, cùm Rex, vt superius à nobis dictum est, Cardinalem Borbonium Legatum Auenionensem, & Petrum Archiepiscopum Lugdunensem comprehendisset, atque in diuersas custodias distribuisset, idipsum quoque ad aures Pontificis perlatum est. Quamobrem indignatio illius in Regem creuit, atque eò magis, quia (vt pontifex ipse asserebat) Rex paulò ante pro Archiepiscopo apud Pontificem intercesserat, petens vt Cardinalis crearetur. Sæpe itaque, multisque modis & rationibus Reges Pontifex admonebat, vt captiuos hos duos libertati restitueret, cui responsum fuit; quantum ad liberationem Cardinalis Borbonij, eam nullo pacto fieri posse: eius enim libertatem tumultus in Francia aduersus Regem motos aucturam esse. Ad dimissionem Archiepiscopi Lugdunensis respondit Rex; eam non esse in sua potestate, cùm Guastius, cui cura arcis Amboisianæ vnà cum captiuis erat commendata, iam Dominus eiusdem arcis factus, cum captiuis Archiepiscopo Lugdunensi, præside Niuellio & mercatorum Parisientium Præposito, conuenerat, vt suo quisque lytro reddito dimitteretur. Quamuis autem Pontifex vrgeret, vt Cardinalis Borbonius Cardinali Morosino, Legato suo custodiẽdus traderetur; nihil tamen apud Regem impetrauit, qui dicebat, Legatum longius abesse, neque illi Borbonij custodiam tutò credi posse.

Rebus in Gallia sic constitutis, exactis iam à cæde Guisiorum quinque mensibus, cùm Pontifex Regem sæpe frustra admonuisset, statuit: quod si Rex Cardinalem Borbonium & Archiepiscopum Lugdunensem certo tempore constituto non dimitteret,

Sententia excõmunicationis.

Regem eiusque ministros laua.

ret, priſtinæque libertati non reſtitueret, & triginta poſt dimiſſionem factam diebus idipſum, Sedi Apoſtolicæ per litteras ipſius Regis manu ſubſcriptas & ſubſignatas, Regioque ſigillo munitas, aut alio publico & authentico inſtrumento ſignificaret, Rex excommunicatum iri, anathematis fulmine feriendum, omnes cenſuras, Eccleſiaſticas, quæ in ſacris Canonibus, in generalibus & particularibus conſtitutionibus, & in bulla Cœnæ Dominicæ leguntur, incurſurum. Eandem quoque ſententiam declarauit Pontifex intelligendã de his, qui conſilio, auxilio aut quocunq; modo Regi in prædictis cafibus adfuiſſent. Præterea pontifex Regem ipſum citauit, vt ſexaginta dierum terminus cuius initium ab illo die ſumeretur, quo citatio hęc Regi innotuiſſet, vel ipſe in propria perſona, vel per vnum aut alterum procuratorem, cum authentico mandato Romam veniret, iudicioque ſe ſiſteret, rationem ob quam Cardinalem Guiſium interfecerat, Borbonium & Archiepiſcopum Lugdunenſem captiuos detineret, redditurus: oſtenſurusque, cur ob huiuſmodi delicta cenſuris Eccleſiaſticis implicari non debeat. Quia autem in hoc flagitio Regi operam ſuam commodarant, illi ipſi infra idem ſexaginta dierum ſpacium in iudicio, non per alios, compararent. Horum autem dierum viginti prima admonitione canonica ſunt aſſignati, totidem pro ſecunda, reliqui pro tertia. His adiunxit Pontifex, quòd nemo illorum, nec Rex ipſe, à quoquam, niſi à ſummo Pontifice, ne quidem in caſu conſcientiæ, hora ſeu periculo mortis excepto, & ne tunc quidem poſſet abſolui, niſi præſtita cautione ſe pariturum & ſatisfacturum Eccleſiæ in omnibus, quæ eſſet illi iniunctura. Abſque hac promiſſione non poſſet abſolui, ne quidem in pleno Iubileo, aut ſacra Crucis militia: excluſis omnibus indultis, facultatibus aut priuilegijs Regi, aut eius Maioribus quacunque forma, modoque in contrarium conceſſis.

Rex Galliarũ interficitur.

Duobus pòſt menſibus & aliquot diebus, quàm Pontifex hanc excommunicationis ſententiam tulerat, eamque Regi miſerat, cum Rex ad pontem S. Claudij, duobus ab vrbe pariſienſi milliaribus ſeu leucis, numeroſum exercitum colligeret, ipſis Calendis Auguſt. anno M. D. LXXXIX. à Fratre Iacobo Clemente Senliſiano ordinis S. Dominici Monacho, iuuene viginti trium circiter annorũ, dum genu flectit, Regique litteras offert, ancipiti cultro in ventre, non procul ab inguine læthaliter vulneratur, nã quatuordecim pòſt horis, inteſtinis venenum quo culter illitus erat contrahẽtibus, infelix Rex mortuus eſt. Monachus autem antea occubuit. Rex enim eodem cultro è vulnere edu-cto, grauiter illum in vultu vulnerauit: qui deinde ab accurrentibus miniſtris mox occiſus eſt. Communis erat omnium opinio, eum à nemine ad hoc factum ſubornatum, ſed à ſeipſo, poſtquã duobus aut tribus menſibus in hoc animi cõceptu perſeuerauerat, ad hoc arduum opus permotũ & inſtigatũ eſſe: poſt ieiunia longa, poſt orationes ad Deum continuas ſeſe certiſſimum hoc periculum adijſſe crudeliſſimæque & præſentiſſimæ ſeſe morti obieciſſe. Ferunt ei tam certò perſuaſum fuiſſe, Regem nullius, niſi ſuis manibus interficiendum, vt ſæpe inter concionandum par Lutetiæ, quæ tunc à Rege obſidebatur, Crucifixi effigiem manu tenens, dicere ſolitus ſit: Illam eſſe manum quæ Gallos Catholicos liberaret: bono itaque eſſent animo. Mors hæc Regis tam inſolens & admiranda, meo quidem iudicio, à poſteris vix credetur: ſed in fabulam forte conuertetur quemadmodum olim res raræ, & quæ humanam fidem pene excedere videbantur, in fabulas tranſierunt.

Bella inter Ligiſtas & Nauarr.

Poſt mortem Galliarum Regis bellum inter Confœderatos Catholicos & Regem Nauarræum, Henricum, Vendomium, inchoatum antea, recruduit. Varijs locis acriter inter illos Pugnatum eſt: nunc his nunc illis victoribus. Tandem XIIII. Martij, anno M. D. LXXXIX. ſumma cum contentione ad Harens dimicatur, quo in prælio cum diu vtrinque fortiter pugnatum eſſet, Nauarræus victoriam obtinuit, maximo tamen

Nobilium

Victoria Nauarræi.

Nobilium suorum numero desiderato. Dux Mœnius exercitum suum confestim reparauit. At Nauarræus hac victoria parta, totum mox exercitum suum in agrum Parisiensem duxit, vrbemque obsedit. Res admiranda fuit, & tamen vera potius, quàm verisimilis, quæ per istos dies Romæ contigit: fuit autem hæc: Per tres continuos menses, initio sumpto à primo die, quo pugna hæc Romæ nunciata est, præter vulgus, plebeiosque homines, à multis etiam magni iudicij & dignitatis viris creditum est Regem Nauarræum ex vulnere in hoc prælio accepto mortuum fuisse, quadè re multæ, maximæque factæ sunt sponsiones. Inchoata est hæc Parisiensis obsidio duodecimo Maij, anno à nato Christo M. D. XC. continuataq; est ad Calendas Augusti anni eiusdē. Fuit autem ea crudelis, vt verè dici possit, à mille annis vsque huc in nullis historiis aut maiorem legi tam aut æqualē, neque forsan ineptè posset cōparari magnæ illi obsidioni Hierosolymitanæ à Tito factæ: nisi quod ea inter has obsidiones sit differētia, quod illa ciuitas defensa est à fidei hostibus, hæc verò ab amicis: illa post obsidionem infeliciſſimum habuit exitum, hæc vsque huc multo fæliciorem. Qua in re multum profuit prudentia Cardinalis Caietani quem Sixtus aliquot ante obsidionem mensibus huc Legatum à latere miserat, dexteritasque Bernardini Mendozo, vigilantia Nemourij & Aumalij prouidētia ac labor indefessus Ducis Mœnij, & oportuna subsidia Ducis Parmensis, illuc Regis Hispaniarum nomine cum exercitu accelerantis. Sunt qui fælicis huius successus alias duas adferunt rationes, quarum vna est, quòd Rex Nauarræus maluit obsidionem in multos dies protrahere, quàm vrbem viribus tentare, idque duplici de causa: primò vt tandem necessitate & penuria comeatus domiti ciues, vltro deditionem facerent, atque hoc modo regalis ciuitas ruinis non deformata, sed illæsa & integra in fidem suam deueniret: secundò, vt Dux Mœnius maiorem haberet occasionem vrbi subueniendi, quem si sic ad pugnam elicere posset, sperabat eum facilè deuicturum, quo vno victo, arbitrabatur belli reliquias cito posse extirpari. Alia ratio est, quòd circa vltimum obsidionis mēsem mulieribus, puellis, infantibus studiosis publicam exeundi vrbe licentiam dedit: certisque principibus viris & fœminis, qui in vrbe erant, comeatum aduehi permisit. Sæpe obsidionis tempore de deditione actum est; sed ea qualem sperabat hostis, effectum non habuit. Tanta erat in vrbe fames, omniumque rerum penuria, vt durante obsidione modius frumenti venditus sit centum quinquaginta circiter coronatis, H. barilæ Contuor coronatis, Reliquorum pretium & caritas, ex his quæ diximus, non difficile colligitur. Laxata est hæc annona primo die Augusti, victorioso & felici Ducis Parmensis aduentu, vt paulo ante commerauimus.

Parisiensis obsidio quo tempore fuerit.

Pontifex in omnibus istis motibus & tumultibus Franciæ Confœderatis non misit ea subsidia, quæ ipsi ab eo expectabant & flagitabant: tū quòd metuebat, si aduersa pars armis Hispanicis, quæ à Cōfœderatis stabant, opprimeretur, eorū vires nimis crescerent, eorūque potētia præter modū augeretur. Quod si enim Confœderati Regis Hispaniarū auxilio vincerent, suspicio erat, eundem Redem nouos Principatus, nouamque potentiam adepturum: rectè namque dictum est à Cicerone; *Bellorum ciuilium ij semper exitus, vt non ea solum fiant, quæ velit victor: sed etiam vt ijs mos gerendus sit, quibus adiutoribus parata sit victoria.* Et quia omnis Princeps ditionū suarum pomeria semper cupit dilatare & extendere, arbitrabatur fortassis Pontifex, Regem Hispaniarum, si in hoc bello victoriam Confœderatis pareret, etiam partem prædæ postulaturum, & quod armis suis hosti extorserat, eius sibi portionem aliquam petiturum: consecuturum hinc, vt eius potentia vires sumat incomparabiles: aut saltem, quia Pontifex sibi persuasit, Nauarræ si Regno potiretur, effecturum, vt omnes quia à sancta Christi fide aberrauerant, ad eam postliminiò reuerte-

Pontifex cur Cōfœderatis, Gallis subsidia nō misit.

reuerterentur: id quod Luxenburgus, Nobilitatis Franciæ Legatus qui Romæ erat, Pontifici promittere videbatur, & alij nonnulli istius Regni indigenæ, qui Nauarræum sequebantur, ex Francia Romam scribebant: aut quòd idem Legatus, & alij qui Nauarræi partes sequebantur, Pontifici persuadebant, tantas esse Nauarræi vires, vt impossibile esset illum Regno depellere, omnem itaque operam, omnesque expensas perituras, quæ in hoc bello gerendo fierent: nec quicquam istis sumptibus Pontificem effecturum, quàm quòd Nauarræum sibi, Sedique Apostolicæ redderet infensiorem. Videri itaque potest prudentis esse Principis, vbi videt se proficere non posse, cauere, ne deficiat: aut ipse sibi obsit, si prodesse non possit, aut denique aliud quid illum moueri, quàtem non plus ad hoc bellum, quàm quinquaginta coronatorum millia contribuit, quæ Legatus confœderatis numerauit, Pontifice vix ex animo consentiente.

Rex Hispaniarum vult protestari cõtra Pontificem.

Displicuit maximoperè Philippo Regi Pontificem confœderatis opem non ferre, neque Principes & Prælatos, qui Nauarræi castra sequebantur excommunicare. Vrgebat itaque idem Rex, vt aduersus Pontificem hac de re fieret protestatio. At pontifex eam præueniens, in concessu Cardinalium causam suam iustificauit: ostendens se semper in causa Gallica summa vsum æquitate, & optimis rationibus in ea progressum esse. Quare Cardinales quidam constituti sunt, qui vtriusque & Pontificis & Regis causam cognoscerẽt, ita vt nulla facta sit protestatio. Paucis ante diebus quædam orta erat dissensio inter pontificem & Oliuerium Comitem, Legatum Regium, virum prudentissimum. Eum ob causam Rex in negotiis Gallicis Legatum misit Ducem Sessanum, Prin. ipem ingenio lari prudentia præditum: sed quo tempore Legatus hic Romam venit, pontifex adeo affligebatur valetudine, ita vt Legatus cum illo parum de tam arduis negotiis conferre potuerit. Sed & quantumuis Pontifex postea conualuerit, tamen non diu post in aliam grauiorem morbum incidit, inde & mortuus est, vt in sequentibus dicemus.

Transitio

Hactenus iuxta propositum nostrum ea commemorauimus quæ Sixtus cum variis Principibus tractauit, nunc ordo postulat, vt ea referamus, quæ ad politicam eius administrationem pertinent. Ante omnia iustitiam inter subditos coluit, nullius, cuiuscunque hominis crimina dissimulans: sed summo cum rigore delinquentes omnes puniens, & qui de suis gubernatoribus quererentur, eos libenter audiuit, & summa cum diligentia in eorundem gubernatorum administrationem inquisiuit, vt sciret iustæne an iniustè traducerentur. Idem fecit cum aut populus, aut Clerus de suis querebatur Episcopis aut non libenter eos audiuit, cùm ob intolerabiles exactiones, maximaque tributa, quæ ipsis indicebat, querelas adferebant: dicunt autem ea fuisse tanta, vt triginta quinque impositiones superent, quę Coactores ab illo constituti incredibili cũ rigore exigebant. Quam ob causam populus affligebatur pecuniis exhaustus: quod eo etiam magis miserandum erat, quia, Roma excepta, in reliquis oppidis & pagis Ecclesiæ pátrimonio subiectis toto fere pontificatus Sixti tempore maior fuit rerum omnium penuria, quàm abundantia. Verum quidem est, eum hoc vltimo pontificatus sui anno, cùm annonæ difficultas esset maxima, quingenta millia ducatorum in populum distribui præcepisse, quod eius mandatum Pontifex, qui illi mortuo successit, executus est, quæ profectò res miseri isto tempore acerbo tempore populi summam leuauit inopiam. Permisit Sixtus populo Bacchanaliorum diebus ludos, comœdias, spectacula, quæ istis temporibus solent exhiberi, vt ibi se oblectarent. Sed & Romæ quo loco in agone & stadio certatur & curritur, cataractas aliaque suppliciorum instrumenta iussit extrui, quibus cruciarentur, qui isto tempore & loco insolentiam aliquam, aut aliud delictum perpetrarẽt. Quare adeo plerique sibi metuebant, vt nunquam deinceps isto tempore, quo summa solet esse hominum licentia, quispiam ausus sit vel minimam petulantiam exercere.

Rigor iustitiæ

Intolerabilia tributa populo inflicta.

Sequitur

Sequitur vt dicamus de modo illius viuendi, & quomodo in temperandis affectibus propriis sese gesserit. Prandebat, cœnabatque auidissimè? multum vini, eiusque pretiosissimi sumebat, cùm enim diuersis rebus grauibus, honestissimis & maximi momenti tractandis sese defatigaret, videbatur natura, quæ per se erat robusta, caloreque plena, continuis istis laboribus debilitari, multumque alimenti, vt restauraretur requirere. Quod ipsum arguebat modus illius viuendi ante Pontificatum, quando tanta rerum gerendarum mole non premebatur, quo tempore parcè moderateq; admodum viuebat. Quia eius consuetudo erat in mensa varijs de rebus sermocinari, disserere, cum alijs conferre, sæpe duabus aut tribus horis mensæ assidebat. In cibis etiam quibus vtebatur tam frugalis erat, & modestæ quam vllus ante illum Pontifex multis seculis fuisse legitur. Edulia, missusque numero erant exigua, non splendida, non sumptuosa, sed comunia. Somnus illius erat breuissimus, labores verò longi & assidui. In studijs, in audiendis publicis priuatisque negotijs erat diligentissimus & frequentissimus: in rebus expediendis, in varijs & arduis cogitationibus continuus, vt verè dici potuerit, nunquam cum fuisse otiosum, nec quid quam erat, aut gerebatur, quod ille ignorare voluit, nihil quod non disponere vel ordinare. Reprehendebat & graniter increpabat omnes, qui ordinis sui limites transiliebant, aut quocunque modo præuaricabantur laudabat nihilominus & amabat viros alicuius authoritatis, qui (si eos coram reprehenderet) ita respondebant vt nec viles se & abiectos, nec arrogantes nimis ostenderent. Ministros suos sæpe obiurgabat: interim tam impense diligebat, vt quosdam ex illis ad supremam euexerit dignitatem, creans ex illis præter Castrucium, tres Cardinales & aliquot Episcopos. Quemadmodum enim honestissima dabat illis stipendia, ita vicissim cum delinquerent, graniter illos puniebat. Vnde Belocchium prægustatorem & dilectum ministrum suum ad triremes condemnauit, vbi cum multis mensibus vixisset, etiam miserè mortuus est, & quamuis sæpe Pontifici supplicauit, nunquam tamen liberari potuit. Missus est ad triremes, vt manifestum fieret, quòd clam abstulerat annulũ piscatorium, & subsignauerat eo Breue (vt vocant) Apostolicum, quo continebantur ea, quæ Pontifex admittere nolebat, iniusta enim erant, quæ petebantur. Belocchius enim cum in patria sua magnificum palatium construi destinauerat, voluit à vicino suo splendidum ædificium emere: qui cùm illud vendere nollet, Belocchius Breue huiusmodi conscribi fecit, quo Pontifex mandauit, vt vicinus ille absq; vlla mora vel contradictione suo prædicto ministro ædes illas diuenderet. Et quia Pontifici persuasum erat Dominum Gualteruccium, Secretarium Collegij Secretariorum Apostolicorũ, culpa hac in re nõ vexare, etiam hunc ad triremes condemnauit, quam etiam pœnam subijt alius quidam huius rei, conscius.

Liber in reprehendendo.

Morosus sed liberalis in ministros

Condemnatio Gualteruccij plerisque bonis displicuit, tum quia Prælatus erat optimæ vitæ, multisque ornatus animi dotibus: tum etiam quia credebant eius delictum esse leuissimum, quare post mortem Sixti liberatus in magno honore fuit apud omnes, qui infortunium illius nouerant.

Cognatos, consanguineosque suos amabat Sixtus quàm tenerrimè. Inter ceteros Dominam Camillam sororem suam, similiter & duos ex eadem sorore neptis filios. Hos amore motus alterum istorum filiorum valde iuuenem adhuc primis Pontificatu, sui mensibus creauit Cardinalem donans illi suum Sacellum: dictusq; est Cardinalis Montaltus, qui in omnibus actionibus suis sequẽtibus manifestissimè ostendit, se cum iuuenili ætate senilem habere coniunctam prudentiam: multaque dat argumenta & spectum circiter millium coronatorum prouentum. Alios quoque cognatos suos & domi

Amor ergo sororis eius in consanguineos. Pronepotẽ suum creat Cardinalem.

& possessionibus locupletauit. Duas proneptes, eiusdē Cardinalis sorores, habuit, quarum vnam Domino Virginio Vrsino, alteram Contestabili domus Columnesiæ dedit.

Zius in cogendis thesaurus studium.

In cumulādis, corradēdisq; vndiq; pecuniis Sixtus erat assiduus: quare officia quæ vendidit, quæ antea nō vendi, sed gratis dari à pōtificibus solebant, inter alia officiū Camerarij (ignosce Lector quod barbaris vocabulis vtor, vbi latina non habemus cōgrua) Cameræ, Thesaurarij, vicariatū Cubicularij, vulgo Vicecamerlengatū & alia similia. In expendēdis pecuniis tam fuit parcus, vt ferant nonnulli attritis illum, resarcitisq; vsum induſiis, etiā cum iam Pontifex esset: Omnes istos thesauros, & quid quid illi superfuit, id omne in Castello ad vsum publicum recondidit. Neque postea quicquam suis amplius donauit consanguineis. Quadringenta autem Ducatorum millia, quæ Dominæ Columnesiis, ad æs alienum ab illis contractum dissoluēdum, numerauerat, mutuo dedit, non donauit. post constitutum enim certum annorum numerum integram hanc summam restituturos Cameræ sese obligârunt. Partes, vt vocant, & prouisiones, quas palatium Pontific, um dare consueuit adeo minuit, vt diminutio facta septuaginta coronatorum millia quotannis excedat. Varias instituit Eleemosynas, quas illi Monte appellant, & Datariæ prouentus auxit. Officium Cubicularij diuisit, vti & Auditorium Cameræ. Instituit, venditóque officium administrationis Archiui totius status Ecclesiastici.

Ingens thesaurus quē in Castro S. Angeli ad certos vsus recondidit.

Primò Pontificatus sui anno decies centena aureorum millia in Castro S. Angeli recondidit, cum decreto addito, ne minimam huius thesauri partem expendi vnquam aut erogari posse, nisi in recuperatione Terræ Sanctæ, generali expeditione in Turcas suscepta, & ne tunc quidem, priusquam exercitus mare traiecerit, littoraq; Turcici teneuerit: aut tanta esset fames, annonæq́ue difficultas, vt sine præsentissimo populi exitio ferri diutius miseria non possit, aut pestis contagiosissima grassaretur, aut prouincia aliqua Christiana periclitaretur, ne in manus infidelium vel inimicorum Ecclesiæ inuadat, cum iam hostilis exercitus ad finitima dictæ Prouinciæ loca peruenerit, ipsiq; imminere videtur: aut deniq; ciuitas aliqua ab Ecclesia defecerit, quæ aut recuperari aut conseruari sine his nummis non possit. Iurauit Sixtus se hæc obseruaturum, voluitq́ue omnes successores suos idem iuramentum dicere. Tertio deinde Pontificatus sui anno in eadem arce, & in eundem vsum alia decies centena millia ducatorum, seu aureorum reposuit: declarans insuper, inter casus, in quibus tam prior, quàm posterior thesaurus posset expendi, etiam intelligendam esse recuperationem alicuius Regni, inimicis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ occupati. His duobus thesauris ter decies centena millia postea adiecit, ita vt in arce hac postobitum suum quinq; circiter milliones, vocant, hoc est 5000000. coronatus reliquerit. Hinc liquet etsi grauia tributa populis imperauerit, officia quædam, quæ donari solent, vendiderit, atque in erogandis nonnumis parcissimus fuerit, omnem tamen pecuniam non sibi, sed vtilitati publicæ, ministerio Ecclesiæ, & Reipub. Christianæ splendori esse reseruatam: quibus finibus quo possunt esse honestiores & vtiliores? Sed etsi tam attētus ad rem Sixtus fuerit, & in congregandis nummis tam studiosus, nihilominus magnā auri vim in fabricis antea commemoratis, alijsque in rebus expēdit. Ducenta aureorum millia perpetuò dispositi vsum annonæ, nequid ad victum necessarium in Vrbe deesset: sed copia semper rerum necessariarum suppeteret, vt patet ex Bulla ipsius, quam hac de re condidit, qua centa aureorum millia ex illius parsimonia (vt in ea Bulla dicitur) colligebantur cessoresq́ue suos ibidem hortatur, ne quid huic summæ detrahant, sed eam potius geant. Tria aureorum millia quotannis assignauit Archifraternitati Consalonia reditus

redimendos ijs captiuos, aliaque opera charitatis fecit plurima, & quidem prompto animo. Inchoauit paludes pontinas & chianas aliò diductis aquis exiccare. Decem triremes iussit fabricari: sed sumptibus prouinciarum & vrbium, additionem Romanam pertinentium: constituitque vt eædem prouinciæ & ciuitates pecuniam ad illas triremes conseruandas necessariã quotannis penderent, septuaginta scilicet octo aureorum millia. Ad hanc summam conferret Marchionatus 12000. totidem Flaminia, totidem Vmbria, totidem & Bononia. Eundem aureorum numerum Senatus, populusque Romanus solueret. Prouincia patrimonij S. Petri in Thuscia 5874. Latium 6126. Ancona 1800. eundem numerum ditio Firmana. Asculus 1200. tantundem & Fanum. Omnes isti aurei, in vnum collecti, summam septuaginta octo milliũ conficiunt. Præter hanc etiam statuit, vt ad conseruationem earundem nauium duodecim millia contribueret clerus, & quinq; millia, quæ quotannis ex prouentibus Beneuentanis colliguntur, octo insuper millia ex duobus Apalti Italicè monopolijs vrbis Romanæ. Ciuitas hæc initio diuisa fuit in tredecim regiones, at Sixtus in quatuordecim diuidi voluit, addens prioribus regionem, quam Burgum appellant. Ad eundem quoque numerum præfectos platiarum constitui mandauit. Quindecim præterea Cardinalium congregationes ordinauit, vt in illius Bullis annotatur: in vna namq; suarum constitutionum omnes distinctè ac nominatim expressit; licet aliquæ iam ante illum fuerint, quæ ab illo potius confirmatæ sunt, quàm recens institutæ. Decreuit, ne plus quam septuaginta simul essent Cardinales; atq; inter illos, vt minimũ quatuor Doctores Theologiæ, qui ex ordinibus Regularium medicantium assumentur; quodque Cardinales deinceps in ieiunio mensis Decembris creabuntur; à Clemente namque sexto hæc consuetudo creandi & ordinandi mense Decembri inchoata, vltra sexcentesimum post Christum annum in Ecclesia perdurauit. Ipse nihilominus bis hanc suam constitutionem violauit: in promotionibus scilicet Alani & Morosini, quos alio quàm prædicto tempore Cardinales creauit. Instituit quoque ne duo simul essent Cardinales, qui certis quibusdam cognationibus gradibus si mutuo attingerent, qua de re vide Bullam ab illo de Cardinalium creatione factam. Sed & hoc statuit, ne numerus ille septuagenarius vnquam impleatur; sed semper aliquot loci vacent. Ipse promotionibus octo triginta tres Cardinales creauit: inter has tres fuerunt, in quarum singulis octo; tres aliæ in quarum vnaquaq; tres; vna in qua duos, & alia in qua quatuor ordinauit. In Cardinalium quodam Consistorio decretum fecit, ne post hac ab vllis Principibus missæ recipiantur litteræ, quæ debitis titulis non sunt inscriptæ. Noluit sibi in publicum prodeunti à quoquam acclamari; *Viuat papa Sixtus*. Decreuit etiam, vt quicunq; pensionem haberet Ecclesiasticam, sexaginta sex ducatorum pretium excedentem; clericali indutus habitu incedere iure teneretur. Ab hac tamen lege Equites Lauretani exciperentur. Vt autem lites non essent immortales, in animum suum induxerat, primo quoq; tempore Senatum aliquem supremum, hominum timentium Deum, & qui prudẽtes, sinceri, incorruptibiles, & munerum contemptores esset, constituere. Legem tulit contra adulteros, capitis pœnam illis statuens. Astrologiam iudiciariam prohibuit. Sanctum Bonauenturam inter Doctores Ecclesiæ voluit recenseri. Sacella pontificia, quæ antea in solo palatio vaticano fieri consueuerant, ille primo Pontificatus sui anno per varias, easq; primarias vrbis Ecclesias distribuit.

Constitutiones variæ Sixti V.

Triginta 3. Cardinales creauit.

Multa quoque noua instituit in Ecclesia Dei festa, qualia sunt Præsentationis gloriosæ virginis matris Dei Mariæ; Sancti Francisci de Paula. Sancti Nicolai Tollentini, Sancti Antonij de Padua, Sancti Ianuarij Episcopi & sociorum suorum martyrum, & S. Petri Martyris, voluit quoq; deinceps celebrari festum S. Placidij & sociorum Martyrum.

Festa à Sixto instituta.

Stephani Placidij & sociorũ corpora inueniuntur.

rum. Eutichij & Victorini fratrum illius carnalium, Hauiæque sororis, quos & in Calendarium Romanum referri iussit. Horum Sanctorum corpora tempori pontificatus Sixti reperta sunt in Sicilia, Messanæ, in Ecclesia Sancti Ioannis Baptistę, dum in reparatione ab vno latere fundamẽta eruuntur. Etsi ex historijs notissimum erat, hæc corpora ista Ecclesia fuisse recondita; locus tamẽ vbi quiescerent ignorabatur. Placidius hic regulam S. Benedicti, qui suo tempore viuebat, sequebatur, cùm autem Messanæ habiret, fratres & soror eius; quorũ paulo ante meminimus, quodam die exierunt vt eum inuiserent. Sed Abdala Saracenorum Rex Christiani nominis persecutor crudelissimus cum classe sua in Siciliam appulsus, viuos hos comprehẽdit, & grauissimis tormentis cos ad Christi nomen eiurandum cogere voluit, quę omnia cum illi constanter tolerarent, coronis sui martyrij Christianorum templa condecorarunt. Certas quoque indulgentias Pontifex concessit omnibus prædictum S. Ioannis templum, vbi hæc corpora uenta sunt, cum deuotione visitantibus.

Canonizatio S. Didaci ab Alcala.

Canonizauit etiam Sixtus in Ecclesia S. Petri, anno Incarnationis Dominicæ MDLXXXVIII S. Didacũ ab Alcala, Henaresium. Natus is est in arce S. Nicolai, in territorio Hispalensi, Prouincia Bætica, quæ nostris Andaluzia dicitur. Annus, mensis & dies natiuitatis eius ignoratur. Id saltem constat, paulo ante annum MCCCC. natum esse: vadenamque senex obijt anno scilicet MCCCCLXIII. duodecimo die Nouembris, in Sabbatho: cùm ante annos duodecim Romæ in Iubileo anni Millesimi quadringentesimi quinquagesimi fuisset. Vnde consequens est eum circa ad temporis, quod diximus, fuisse natum. Parentes eius infimæ fuere conditionis, ipse autem à teneris vnguiculis, & adhuc puer, in locis solitariis vitæ sese denouit anachoreticæ: quam in assiduis ieiunijs, summa abstinentia, sanctissimis & continuis orationibus traduxit. Postea placuit illi institutum S. Francisci de Obseruantia: huius itaque ordinis vinculo ligatus, innocentissime, sanctissimeque vixit, multisque miraculis claruit. Cum autem in Hispania euidentissima eius sanctitatis vndique collecta esset testimonia, & pro. essus formatus esset legitimus, Sixtus eum, multis id precibus contendente Rege Catholico, canonizauit, & in catalogum Sanctorum retulit. Hoc antea idem Rex cum Principe Catolo filio suo, tunc viuente à Pio III. petierat, & postea Rex solus à Pio V. & Gregorio XIII. enixè flagitauerat: tandem omnibus cum summa perfectione dispositis, Sixtus officium hoc peregit. In canonizatione autem Pontifex ipse hanc orationem in laudem Sancti huius composuit, & recitauit: *Omnipotens sempiterne Deus, qui dispositione mirabili infirma mundi eligis, vt fortia quæque confundas: concede propitius humilitati nostræ, vt sicut Beati Didaci Confessoris tui precibus ad perennem in cælis gloriam sublimari meremur.* Per Dominum nostrum &c.

Dissidiũ inter Legatũ Hispanicũ & Gallicum.

Occasione huius canonizationis orta est inter Legatum Regis Hispaniarum & Legatum Regis Galliæ magna contentio, dicente Hispano; in hoc actu canonizationis S. Didaci sibi deberi primum locum: cùm is potissimum ad Regnum Hispaniæ pertineret, præterea sibi principales quasdam operationes in hoc actu incumbere. Respondit Legatus Franciæ, peractis iis quæ facienda Hispano erant, aut Sacello exiret, aut locum inferiorem occuparet. Hispanus iterum; vt saltem Francus illi hac vice, idque ex gratia primum locũ concederet, petiit. Cui Francus: Se quidem hunc locum illi cõcessurum hac lege, ne quid derogaret iuri præcedendi, quod Galli habebant, & quod absque vllo præiudicio, primo quod habituris esset Pontifex Sacello, Legatus Hispanicus (quo se inferiorem Francico ostenderet, huc nunquã solet accedere) præsens adesset, locum inferiorem suo occuparet. Respondit Hispanus: se nullo modo id facturum: hoc facto fateretur, se illi cedere. Dum sic inter sese contendunt, subrepit paulatim ira, incaluit sanguis, adeo vt ad arma propemodum, & ad maximum tumultum ventum fuis-

De loco cum.

set,

set, nisi aliorum authoritas interposita esset. Tandem negotium hoc modo compositum est: Legatus Hispanicus ad Sacellum non veniret, sed Cardinalis Dezas eius munere fungeretur, eaque faceret, quæ fecisset Legatus: Gallicus verò Legatus consuetum locum retineret. His ita pactis Canonizatio cum summa quiete & modestia peracta est.

Quòd si quis diligenter, distinctéque legat & consideret, quæ nos antea de vita Sixti scripturos promisimus, & quę postea scripsimus, is facile animaduertet, nos omnia quæ promisimus præstitisse si de infirmitate & morte illius dixerimus, quę nobis occurrunt. *Trãsitio.*

Quarto antequã moreretur mẽse aduersa cœpit affligi valetudine: omnis autẽ morbus in capite sedẽ habere videbatur, sicut ipse dicebat aliquando de illo differens: & quemadmodum in omnibus sermonibus quæ de rebus suis faciebat, exquisitus erat & admiratione dignus, ita etiam fuit in hoc de sua ægritudine, descripsit enim naturam & complexionem suam, qualitatemque morbi allegans, vbi necesse erat authoritatem Hipocratis, Galeni & Auicennæ: & locũ quendam Aristotelis ex libro Peri Hermenias in eodem proposito prolixè satis explicauit; remedia suis Medicis vsitata examinauit, similia- que alia in hac materia tractauit exactissimè. Totis quatuor istis mensibus, quibus tam male dispositus erat rarissimè decubuit, & si quando decumberet, paucis tamen horis quieuit, neque secundum præscriptum Medicorum vixit, licet sæpe illos ad se vocaret, eorumque de se opiniones audiret. Sæpe in publicum prodijt, negotia nunquam intermisit, frequens erat in ore illius dictum illud Flauij Vespasiani Cæsaris; Principem stando mori oportere, significans, decere vt Princeps agendo, operandoque moriatur Frequenter bibebat vinum infusa niue, & quæ sanitati maximè conducunt edebat, cœpitq; paulatim conualescere. *Morbus Sixti.*

Tandem verò vicesimo die Augusti Anno MDXC. grauis accessit febris. Erat autem dies Lunæ, cùm Sabbatho ante pedes iussset ad Sanctam Mariam, quam Teutonicorum seu Germanorum vocant; vt Deo gratias ageret, ob conuersionem cuiusdam Principis illius nationis ad veram, Catholicamque fidem. Mercurij cœpit morbus ingraues- cere, postridie fuit remissior, voluitque illo die interesse Congregationi Inquisitionis. Sequentibus diebus subinde paucis horis decubuit, surgensque vt comederet, frugibus nonnunquam vescebatur. Dominico die sumpsit pharmacum, quod officinis Manna dicitur: sed parum operatum est eò quòd integrum sumere non potuit. Die Lunæ prę- ter modum creuit morbus, adeo vt mane vix loqui potuerit: sacrificio tamen Missæ interfuit, & extrema vnctione procuratus, vesperi hora circiter vicesima quarta ex hac vita decessit: postquam annos vixisset septuaginta, Pontificatum verò annos quinque, menses quatuor, & dies tres administrasset. Eius corpus nocte in sequenti lectica in Ecclesiam S. Petri in Vaticanum illatum est (in monte namque Caballo, seu Quirinali mortuus erat) ibidemque sepultum. Vnde Cardinalis Montaltus, Princeps singularis prudentiæ & magnanimus, anno sequenti in Ecclesiam S. Mariæ Maioris cum splendidissimis ex equijs iussit transportari, & in sacello quod ibidem Sixtus viuens extruxerat, sepeliri. *Forte Marchio Badensis Iacobus significatur.* *Moritur & sepelitur.* *Corpus trãsfertur.*

Vacauit morte illius sedes diebus octo cim. Sub illius Pontificatu, hoc est anno MD. LXXXIX. Tyberis alueum suum bis cum tanta aquarum abundãtia egressus est, vt multis in locis Romæ scaphis & lembis per ipsas plateas nauigarent. Erant illo anno continuæ, densæque pluuiæ, ita vt non Tyberis tantum, sed & multa alia Italiæ flumina magno cum impetu exundauerint. Pluuiæ verò agris tam fuere pernitiosæ tantaque cladis intulere passim damna, vt multis locis bis, aliquibus ter, nonnullis quater terra rur- *Tyberũ exundatio.* *Fames in Italia incipit.*

sum coli & conseri debuerit. Et quia multæ miscebantur nebulæ tempestatesque & ueris corruptiones, magna subsecuta est annonæ caritas, quæ totam afflixit Italiam: de quanos, Deo nobis propitio, copiosius alio loco dicturi sumus.

Decretũ Senatus de nõ erigenda vi uo Põtifi. si statua

Dum sedes vacat occasione quorundam, qui statuam Sixto in Capitolio erectam uertere voluerunt, Romani decreuerunt, nulli post hac Pontifici viuenti statuam consecrandam, Decretum autem hoc marmori insculptum, in quadam aula Capitolij erectum, in hanc sententiam legitur: *Si quis sine priuatus, siue Magistratum gerens, de collocanda viuo Pontifici statua mentionem facere ausit, legitimo S.P.Q.R. decreto in perpetuum infamia & publicorum munerum expers esto. M.D.XC. Men. Aug.*

Laus Deo Honor & Gloria & Beatæ Mariæ semper Virgini.

VRBANVS SEPTIMVS.

Pont. ecxxxiii. Anni MDXC. Patria, natiuitas & parentes.

VRbanus septimus, antea Ioannes Baptista dictus, natus est Romæ, die Sancto Dominico sacro, quarto augusti, anno à partu Virgineo MDXXI. è domo Castagnæa oriundus, quæ familia ob multorum annorum antiquitatem Genuæ inter nobiliores recensetur. Cosmus Pater eius fuit Genuensis, mater Romana, ex Ricciorum familia, filia fororis senioris Cardinalis Iacobaccij. Atque hinc ea erat cognatio, quæ fuit inter Vrbanum, & Dominos Paluccios. Albertonos, magnæ in vrbe authoritatis & existimationis Nobiles. Domina namque Tarquinia Iacobaccia, horum Palucciorum mater, filia fuit nepotis ex fratre dicti Iacobaccij Cardinalis. Sed & ex eodem Cardinale deriuabatur etiam cognatio, qua Vrbanus Dominos Melinos & Verallos, homines nobilissimos, Romæ celebres & honoratos.

Educatio.

attinebat. Educatus est Vrbanus more nobilium, nobilitati parentum suorum conueniens, bonarumque litterarum, quæ ætatem decent iuuenilem, disciplina satis superq;

Cõplexio.

imbutus. Complexione fuit melancholicus, quamuis in gestibus & moribus (quòd ferè solent sapientes) sese lætum & hilarem ostenderet. Statura corporis eius procera magis quàm humilis, proportione laudabilis, vultus eius Maiestate plenus. In cibo & potu

Statura corporis. Viuendi modus.

omnique viuendi ratione temperatus erat & sobrius; quæ causa fuit, cur toto vitæ suæ curriculo admodum sanus vixerit: adeo vt (id quod ipse fatebatur in vltima sua infirmitate, cùm illi Medici mannam porrigere voluissent) quadragenarius núquam medicamẽtum aliquot sumpsisset. Ingenio fuit acri & prompto, ad res laudabiles & honestas propenso. Optimis itaq; moribus erat præditus, & tam in cõuersatione, quàm in actione cunctis benevolus & prouidus. Deuotus fuit, & insignis Christianæ Religionis cultor. Variarum rerum habebat scientiam, non eam quidem exactam, sed supremus quasi labris degustatam: in iure verò & Ciuili & Canonico vix habuit se doctiorem, qui in

Doctor iuris.

facultate Bononiæ studuerat, summa familiaritate & amicitia Domini Lucij Sassi multo vsus tempore: qua in Academia Doctoratus quoque titulo insignitus est. Reuertitur Romam habitauit in ædibus Archiepiscopi Rossanensis, qui postea beneficio Pauli Tertij Cardinalis factus, Cardinalis Verallus dictus est: Hic ad Conclaue, quod factum est cùm Paulo successor eligeretur, Vrbanum secum adduxit: erat enim eius consuetudo, cognatos suos si quos aptos inueniret, ad huiusmodi loca secum ducere. Vrbanus hic magni spiritus, magnæque prudentiæ dedit specimen.

Idem

Idem Cardinalis postea sub Iulio Tertio, qui Paulo suffectus est, Legatus in Franciam profecturus, Vrbanum comitem sibi sumpsit: cuius opera auunculus in multis, ijsque arduis huius legationis negotijs vsus est: in quibus omnibus se prompt um, sagacem, & ad res arduas gerendas idoneum ostendit. Reuerso postea Cardinalis eius auunculus Vrbano Archiepiscopatum Rossanensem resignauit; & Pontifex illum Fanum misit, vt eius vrbis esset Gubernator. Cùm tempus gubernationis illius expirasset, ad suæ Ecclesiæ residentiam profectus est, vbi & probitate vitæ, & insigni sua doctrina multos ad pietatem adduxit; concinabatur enim, prout Episcopi munus exigit. Cum summa laude populo suo præfuit, cultum diuinum docendo, & charitate Dei plebem inflammando. Postquam hic aliquot annis commoratus esset, Romam redijt: mox à Paulo Quarto Perusiæ, Vmbriæque Gubernator destinatus est. Quo cum venisset, confestim Dominum Nazarethanum ob causas quasdam Carafforum, iuxta mandatum quod ei Romæ datum erat, arctissimæ custodiæ tradidit. At ille causam suam iustissimè defendens, innocens declaratus est. Moritur interea Paulus Quartus, & successit ei Pius Quartus: sub quo Romam reuersus, paulo post ab eodem Pio missus est, vt litem quandam de agrorum terminis, quæ ante multos annos orta erat inter Terracenos, & Spoletanos decideret. Dicabat enim Pius, postquam hac de re cum Vrbano egisset, atque is abiens illius pedes osculatus esset; Sibi videri Prælatum istum virum esse ad hanc litem terminandam aptissimum. Nec cum sua fefellit opinio. Trium namque mensium spatio controuersiam hanc sustulit, vtrique parti, atque adeo Pontifici abundè satisfecit.

Dignitates ante Pontificatum.

Interea continuatio Concilij Tridentini indicitur, omnesque Episcopi conuocantur. Profectus itaque Tridentum Vrbanus cum reliquis, ibidem ad finem vsque Concilij permansit. Constitutus hic cuiusdam Prælatorum congregationis caput, seu princeps, in materia qua de agebatur scripsit, & multa non sine laude annotauit, præmonuitque. Peracto concilio denuò Romam profectus est, atque inde ad Ecclesiam suam Rossanensem perrexit, vbi cum paucis mensibus hæsisset, à Pontifice Romam reuocatur, & Nuntius in Hispaniam, eodem illo tempore, quo in causa Archiepiscopi Toletam Cardinalis S. Sixti, qui postea Pontifex factus Gregorius XIII. dictus est, Legatus illuc proficiscebatur, mittitur.

Ad Concilium Tridentinum proficiscitur.

Nuntius in Hispanijs mittitur.

Mortuo deinde Pio Quarto, creatus est Pius V. qui Legationem eius confirmauit; ita vt septem circiter continuos annos in Hispanijs permanserit, quo tempore Philippi Regis factus est compater, primogenitam eius filiam de fonte baptismatis suscipiens. Omnia sua negotia summa cum Sanctæ Sedes authoritate, Pontificis voluptate, Regis satisfactione & suiipsius gloria conficiebat. Inter alia namque grauissima & summi momenti negotia cum magna dexteritate & prudentia tractauit, confecitque glorioſum illud inter Pontificem, Regem, & Rempublicam Venetam fœdus: ex quo naualis illa aduersus Turcam expeditio secuta est tã celebris, tamq; vtilis toti Christianismo, vt ea sit omni maior commendatione. Subsecuta est paulo post mors pij Quinti, cui successit Gregorius XIII. qui eũ ex Hispanijs Romã reuocauit, Domino Vrmaneto Patauino Episcopo, viro optimo, & multis ingenij doribus præclaro, in eius locum remisso Pontifex Vrbano reuerso Administrationem Reipub. Bononiensis decreuerat: sed cũ intellexisset eum ab hoc gubernaculo planè abhorrere, propositum mutauit. Abhorrebat ab hoc officio, quia cùm ibi multi essent Pontificis consanguinei, verebatur

ne multa facere ad eorum libidinem cogeretur, quæ cum rectitudine iustitiæ parum conuenirent. Interea Archiepiscopatum suum liberè ad manus Pontificis, nulla sibi reseruata pensione, resignauit: quemadmodum Dominus Paluccius mihi retulit, se sæpe ex ipso Vrbano in familiari colloquio audiuisse. Non post multos dies Visitator in provincia Patrimonij ablegatur, sed dum sese itineri parat, mutat sententiam Pontifex & noluit illum istuc proficisci: sed Nuntium Venetias misit. Fuit autem Venetijs eo ipso tempore, quo Henricus Tertius ex Polonia reuersus Galliam petebat, vt Regnum quod mortuo fratre hæreditate ad illum venerat, susciperet. Venetijs discessit quo tempore pestis ibidem grassabatur, veniensque Bononiam, accepit mandatum expressum, ibi vt maneat, atque Rempub. Gubernator administret. Successit itaque Domino Nazarethano, cui sæpe in Gubernationibus succedere consueuit.

Archiepiscopatum ad manus Pontifi is resignat.

Gubernator Bononiensis creatur.

Postea Romam reuocatus, missus est Coloniam Vbiorum, vt pacem quæ ab Episcopo Leodiensi cæpta inter Regem Catholicum & ordines Belgicos, qui paulo ante à Rege defecerant, ventilabatur, cum authoritate Sedis Sanctæ, & absque vllo Religionis Catholicæ detrimento promoueret, quæ pax, vti in Gregorio XIII. diximus, etsi exitum, quem plerique optabant, non habuit, diligentia tamen, prudentia, dexteritasque, qua in hoc negotio vsus erat Vrbanus, non tantum à Pontifice sed ab ipso quoque Rege Philippo & imperatore Rodulpho, cuius auspicijs conuentus hic erat indictus, maximopere commendabatur. Tantus ei in hac patria honos est exhibitus, vt in processione publica, pro fælici pacis euentu à Deo impetrando Coloniæ instituta, duo præcipui Electores, Archiepiscopus Colonienſis & Treuirensis eum medium incedere voluerint, ipsi vtrinque eius latera clauserint, quod istis in oris vsitatum antea nunquam fuit.

Colonia mittitur vt pacem Belgicam cõpanat.

Cùm itaque in negotio pacis nihil amplius facere potuit, ad Romanam curiam reuersus est: & paulo post consilio rerum Status Ecclesiasticì adlectus, nec non & in numerum prælatorum congregationis Sancti officij cooptatus est. Deniq; Anno MD.XXXIII. duodecimo die Decembris à Gregorio Pontifice Cardinalis cum titulo Sancti Marcelli, in promotione nouendecim Cardinalium, Virorum sanè qui ista dignitate fuerunt digniſsimi, creatur. Nocte quæ diem, in quo Cardinalis creatus est, præcessit, Vrbanus suauius, tranquilliusque dormiuit, quàm multis retro annis dormierat, quod cùm ipse quibusdam suis amicis referret, facetè dixit, & quasi Vrbanum iocum narrationi addidit; Sibi videri hanc dignitatem naturæ Legum esse contrariam. *Ipsæ enim vigilantibus, non dormientibus* (vt vulgus perhibet) *subueniunt.*

Fit Cardinalis.

Cardinalis factus nihilominus inter Cardinales permansit, qui Sacri Officij Congregationi assistunt, similiter & in Signatura, quam Gratiæ vocant, relictus est, ad quam tanquam prælatus primus accedebat. Paucos post menses cùm Cardinalis factus esset, Legatus missus Bononiam, ibidem vsque ad mortem Gregorij commoratus est: quo tempore Romam reuersus, in Conclaue cum alijs Cardinalibus intrauit, affulsitque ei spes aliqua Pontificatûs, vt in vita Sixti iam ante cõmemorauimus. Diligebat illũ Sixtus semper, & magni faciebat eius iudiciũ: quare in varijs, ijsq; arduis negotijs eius consilio, operaq; sæpe vtebatur. Præter congregationẽ Sancti Officij etiã Congregationi Episcoporũ & Cõgregationi grauaminũ statûs illũ præfecit. Ante biennũ aut circiter audiui ex duobus primarijs huius aulæ Prælatis, quòd Sixtus aliquãdo præsente Vrbano, tunc Sancti Marcelli Cardinale, verba faciens de via, quã faciebat, incipiens eam à Sancta Cruce, & perducens ad S. Mariam Maiorem primò; deinde vlterius ad Sanctam Trinitatem in Monte, cùm deliberaret, an eam vsque ad S. Mariam *Del Popolo* continuaret, conuersus ad Vrbanum dixerit: Hanc viam tu, Domine mi, perficies: tacitè insinuans, Cardinalem Sancti

Sancti Marcelli post se Pontificem electum iri. In qua opinione sese fuisse etiam paucis antequam moreretur diebus ostendit: cùm enim mensæ accumberet Sixtus, in fine cum pira essent in mensam illata, vnum sibi sumpsit, medium que secans, inuenit illud putre factum: aliud igitur accipiens eodēq; modo corruptum cùm cerneret, dixit (si vera sint quæ mihi retulerunt ij, qui præsentes aderant) *Hi deinceps pira fastidiunt, oportet illis dare castaneas*, per pira seipsum significans, vt qui oriundus erat ex familia Pirettorum & in insignijs suis inter alia, pira aliquot ostentabat: per castaneas verò dictum Cardinalem, qui è domo Castagna seu Castanea procreatus erat, Castaneamque in clypeo suo pictam habebat, insinuans. Neque tantum à Sixto Pontificatus Vrbano omine quodam addicebatur; sed omnium penè iudicium erat, eum aliquando Pontificem eligendum. Mortuo verò Sixto de nullo maior erat futuri Pontificis opinio, quàm de hoc Vrbano, quem omnes vno ore profitebantur hac dignum electione. *Omen futuri Pontificatûs.*

Peractis itaque solitis Sixti exequijs, die veneris, qui septimus erat Septembris, mane, celebrato pro more de Sancto Spiritu Sacro, quinquaginta quatuor Cardinales ingressi sunt in Conclaue, quod in Palatio Sancti Petri in Vaticano habebatur: etsi quibusdam videretur consultius fore, illud in Monasterio Fratrum *della Minerua* fieri, propter pestilentem aërem, qui tunc erat in Burgo: qui duorum mensium spatio multos mortales absumpserat, maior tamē Collegij pars locum mutari noluit; tum quia aer nonnihil esset immutatus, cęlo iam facto sereniori; tum etiam, quia cum locus ille plus habeat Maiestatis ad huius electionis actum, ceteris magis est idoneus. Ingressi itaque, vt diximus, in Conclaue Cardinales, manum ad electionem Summi Pontificis apposuerunt. Cùm autem in huius Pontificis vita describenda pauca nobis occurrant, operæ pretium nos facturos arbitramur, si nonnulla quæ ad Pontificis ad electionem pertinent, hic referamus: existimamus enim hæc nullam paritura nauseam his, qui vitas Pontificum legere delectantur. Dicemus itaque electionem Pontificis fieri solere aut per Scrutinium, aut per Accessionem, aut per Adorationem. Est & quartus modus, qui per Compromissum dicitur, cuius mentio fit in capite de electione lib. 6 Fit autem, cum Cardinales inter sese sic disident, vt nullo modo in electione vnius consentire possunt. Quare æquali omnium consensu duos, tres aut plures Cardinales Compromissarios statuunt. Hi quem eligunt, ex ijs qui ipsis propositi sunt, is legitimus est Pontifex. At hic modus antiquatus non amplius in vsu est. Sed de alijs tribus modis dicturi, à Scrutinio auspicabimur. *Tres modi eligēdi Pontificē.*

Vesperi itaque, cùm mane fiet electio singuli Cardinales per suos Conclauistas voti seu suffragij sui scedulam præparant, quam mane tradituri sunt. Conficitur illa modo & forma sequenti. Folium chartæ in medio, paribus vtrinque partibus, complicatur, & discinditur, altera deinde harum partium sumitur, & extremitates eius iterum complicantur, ad longitudinem circiter vnius digiti, deinde vna pars chartæ vsque ad illam plicaturam iterum in quinque rugas seu plicas conuoluitur, & in quinta plicatura secatur. Cardinalis deinde in vltima, seu infima plica proprium nomen suum scribit ad hunc modum; *Scipio Cardinalis Gonzaga*, mox voluit chartam vsque ad tertiam plicaturam donec nomen suum occultetur, quo facto vtrinque partes cera, seu simili visco materia clauduntur, cui sigilla duo, hunc in vsum à singulis Cardinalibus obiter sculpi iussa, imprimuntur, vacuis autem remanentibus duabus plicis superioribus, iubet Cardinalis indicto spatio Cōclauistam notare Cardinalis nomen, cui votum suum dare decreuit, vt exempli gratia; *Ego eligo in Summum Pontificem Reuerendissimum Dominum* *Scrutinij quo modo fiat.*

meum Cardinalem de Ruuere. Non solet votum hoc Cardinalis sua manu scribere, ne forte obseruetur & cognoscatur, & ne votum secretum (vt esse debet) diuulgetur, occasionemque odij aut diffidentiæ præbeat. Complicatur tandem dictum votum, & foris ei necessario egregium aliquod dictum, seu adagium inscribitur: hunc in finem, vt si forte Accessione faciendæ sint, quæ ad eundem Cardinalem, cui datum est votum, fieri non possunt, ex adagio exteriori facillimè inueniatur votum Cardinalis, qui vult accedere, alioquin omnes separari deberent, quod fieri non posset absque præiudicio secreti, quod in simili actu requiritur. Iccirco Cardinalis qui accedere vult, dicere consueuit; *Accedo ad Cardinalem & possum accedere, vt patet ex voto meo, exsubscripto sic.* Vota hæc omnia mane cùm Scrutinium faciendum est, à Cardinalibus in aureum calicem, qui in altari Sacelli, in quo ad Scrutinium conueniunt, positus est, priusquam tres Cardinales, ordinis capita, ad cellas Cardinalium ægrotantium accedant, eorum vota postulantes, mittuntur. Deinde vota eadem è calice in mensam, quæ est ante altare effunduntur, & proceditur ab vnoquoque Cardinali legendo, notandoque in suo folio, in quo ordine omnium Cardinalium nomina sunt expressa, & post nomina protracta est linea recta, in qua Cardinalis signis iteratis, aut per Abacum annotat, quot vota singuli habeant in Scrutinio. Quòd si forte contingat ex tribus Cardinalium qui in Conclaui sunt classibus, duas in vno subiecto, seu in vnius electione conuenire, is sine vlteriori inquisitione creatus est Pontifex per Scrutinium: & in tali casu aperiuntur vota, à parte inferiori, publicanturque nomina singulorum Cardinalium sauorum. Sed illud aut rarissimè, aut nunquam solet euenire; nisi quod electio Adriani per Scrutinium facta facta fuisse legitur: id quod miraculi loco tunc habitum est.

Modus eligendi per Accessum.

Est & alius modus eligendi Pontificem, à multis annis in Conclaui vsitatus, qui vocatur per Accessum: non multum differens ab illo, qui antiquitus à Romanis in Senatu tu solet vsurpari: Senatores enim illi, quibus in negotijs, quæ in Senatu agebantur, alterius iudicium placebat, surgentes de loco suo, accedebant ad illum, cuius sententiam probabant: aut dicebant; *Accedo ad talem*, qui modus propriè in Conclaui obseruatur. Hinc apud Latinos vsitatissima est phrasis illa; *Ire in sententiam.*

Modus eligẽdi per adorationem.

Similis ferè huic modus eligendi est, qui per Adorationem dicitur. Cardinalis enim suffragaturus accedit ad illum, qui Pontifex creandus est, & profundè sese ante illum inclinat. Quod cùm factum est à duabus è tribus Cardinalium classibus, tunc pontifex electus censetur, quamuis & Accessus & Adoratio per Scrutinium semper debet confirmari; quod fieri solet sine præiudicio illius, quod in Accessu & Adoratione stabilitum est.

Electio Vrbanii

Sed ad electionem Vrbani veniamus: ea hoc modo est instituta. Probabatur pietatis per sex continuos dies vt Pontifex crearetur, Marcus Antonius Columna; multi meriti, raræ eruditionis, magnæque experientiæ Cardinalis. Sed cùm illud negotium magnam habiturum videretur difficultatem, omnium quasi animi ad Cardinalem Marcelli conuersi sunt: vt quem Prælatum sciebant multis Principibus, Cardinalibus & populo gratissimum. Quare eius causa facillima videbatur, quod & res ipsa statim declarauit: vix enim de illa dractari cæperat, cùm statim effectus, quem plerique optabant, subsecutus est.

Etenim cùm paulo ante hac de re actum esset, die Veneris, qui erat decimus quartus Septembris, sub vesperem, deprehensum est à Cardinalibus, non tantum tot vota pro Vrbano esse quot ad talem electionem sunt necessaria, sed multo plura, tamen ad hoc negotium concluſum non est, at in sequentem diem vsque ad horam prandij dilatum. Qua

Quam rem multi mirabantur. Solet enim negotium illud subito perfici, maximè cùm vota necessarium etiam numerum excedant, ne vnà cum tempore pereat occasio, muterentur opiniones & animi, aut aliud quid interueniat. Sabbatho itaque hora iam dicta cum consensu omnium declaratus est Pontifex. Dum pontificali habitu induceretur, & anuculum byssinum, quod ex lino subtilissimo factum est, dorso imponeretur, inquit: Quis rem tam leuem, virum tantopere grauare posse credidisset? significans onus esse maximum, claues Petri custodire. Dici voluit Vrbanus; aut quia singulariter afficiebatur erga præcedentes illius nominis Pontifices: aut vt isto nomine significaret, se Romæ natum. Vrbs enim apud Latinos per Antonomasiam Roma designat, propter excellentiam & prærogatiuam, quam habet adhuc, habuitque olim Roma, super omnes ciuitates; aut denique vt quibusdam placet, nomine hoc delectatus est, vt ostenderet, quòd benignè, vrbanè & ciuilibus moribus omnes tractare, & populum sibi subiectum regere decreuerat. *Ratio nominis Vrbani.*

Cùm eius electio diuulgata esset, magna vbique fuit populi lætitia: omnes enim maximè illum diligebant, optimamque rerum administrationem sub illo sperabant. Eodem die quo pontifex creatus est, donauit Cardinali Sans Senonensi duo ducatorum millia, & mille Cardinali Alano, tanquam pauperioribus. Post biduum cùm Cardinalis Albanus illum rogaret, vt tempus solutionis trium millium & trecentorum ducatorum, quæ à Sixto acceperat mutua paululum prolongaret, responsum tulit; Sibi ea à nouo pontifice donari. Donauit & locis quibusdam piis non contemnendas pecuniæ summas, quas eis cùm Cardinalis esset, ad calendaria numerauerat. Statuit cognatis suis, ne ad maiores titulos aspirarent, quàm habuerant antea. Prohibuit ministris suis, etiam ijs quos maximè diligebat, ne fericas vestes sumerent, quod facere solebant, qui Pontifici seruiebant in pontificatus initio. Mandauit omnium pauperum per omnes parœcias nomina scribi, singulis iustas eleemosynas decreturus. Annonæ rerumque necessariarum abundantiæ continuandæ, ostendit se cupidissimum; dicens, se nullis hac in re expensis parsurum: Christum enim Dominum nostrum præcepisse Vicario suo, gregem suum vt pasceret. Consanguineis suis significauit, se eos ita tractare decreuisse, vt succedentes in consanguineos esse debeant. quid illis tribuendum esset Quatuor Cardinales constituerunt, qui officium Datariæ reformarent, Palleottum scilicet, Sanctorum quatuor Coronatorum, Ancillottum & Aldobrandinum. Præcepit omnes fabricas à Sixto inchoatas perfici, & in singulis in singulis insignia Sixti Pontificis erigi. *Eius liberalitas. Affectus in cognatos moderatio.*

Secundo Pontificatûs sui die cœpit ægrotare, quare proposuit sub vesperem in Montem Quirinalem, vt in locum salubriorem, aulam transferre. Multi itaque Cardinales, Prælati & Domini iri Palatio conuenerunt, vt Pontificem comitarentur. Sed cùm admonitus esset, præter morem eum facturum, si in publicum prodiret, priusquam esset coronatus: non enim hoc vsitatum esse, nisi alibi quam in Vaticano creatus esset; vt Nicolaus Quintus, qui cùm in Dormitorio Fratrum de Minerua esset electus summo cum magnifico apparatu ad S. Petrum se recepit, vbi & coronatus fuit. Vrbanus ita admonitus paruit, nec ad locum propositum accessit. Morbus verò postridie, cœpit ingrauescere, febrisque sese magis magisq; detexit, & in singulas horas aucta est, adeo, vt die Iouis, qui erat vicesimus septimus Septembris, decimus tertius verò dies sui Pontificatûs, ante meridiem, ætatis sui anno LXX. vitam cum morte commutauerit, & in Ecclesia S. Petri paulo post sepultus fuerit, Accurrit ingens hominum multitudo, vt corpus illius videret: inter quos multi, qui ab illo nec acceperant, nec expectarant illum bene- *Morbus Vrbani. Mors Vrbani.*

beneficium vberrimè visi sunt lachrymari. Morbus & mors Vrbani singulares sunt tum quia primis illius Pontificatûs diebus acciderunt, tum etiam quia alia quædam rara simul coinciderunt. Primò admirandum vehementer est; quòd cum omnibus Principibus innatum sit consanguineos & amicos suos ad dignitates promouere, Vrbanus tamen nullum ex ijs Cardinalem creauit: sed nec vlli prælaturam aliquam, licet multæ vacarent, contulit. Neque dici potest id factum esse, quia nondum erat coronatus: & quod ante coronationem potestatem conferendi non habet. Dubitari namque non potest quin Pontifex etiam ante coronationem verus sit Pontifex, omniaque poterit administrare, & facere. Distinctione namque 23. C. *In nomine Domini* decretum legitur: *Vt is qui electus est in Apostolatum, si iuxta consuetudinem intronizari non valeat, electus tamen sit verus Papa obtinet authoritatem regendi Romanam Ecclesiam, & disponendi omnes facultates illius; quod Beatum Gregorium ante suam Coronationem fecisse legimus, &c.* Præterea & Clemens V. excommunicauit eos, qui ausi sunt dicere; Pontificem priusquam coronatus est, non posse facere quod verus potest Pontifex post coronationem; vt habetur in vltima Extrauagante communi, vbi sic legimus; *Quia nonnulli (Prout accepimus) contra doctrinam Apostoli suæ prudentiæ, quin potius imprudentiæ innitentes, ac disceptare super his, de quibus eis non expedit satagentes, asserere non verentur, quòd Summus Pontifex ante suæ coronationis insignia se non debet intromittere de prouisionibus, reseruationibus, dispensationibus & alijs gratijs faciendis, nec se in litteris Episcopum simpliciter, sed electum Episcopum scribere, nec etiam vti Bulla, in qua nomen exprimatur ipsius.*

Vrbanus nullum e cõsanguineis suis promouit. Pontifex etiã ante coronatiõnẽ omniũ habet ad administrationẽ.

Nos talium temeritates compescere cupientes, Singulos qui occasione huiusmodi aliquas litteras nostras super negotijs quibuscunque confectas, quæ à nobis ante coronationis nostræ insignia emanarunt, ausi fuerint Impugnare, excommunicationis sententia innodamus. Datum ad Pesecum Burdegalen. Diœce. Anno 11.

Etsi Imperator (vt Docti volunt) priusquam à Pontifice coronatus est, omnia possit administrare, quæ veri sunt Imperatoris, non tamen absolutè Imperator, sed electus Imperator dicitur, quamdiu à Pontifice non est coronatus. Papa verò absolute Papa dicitur, non electus Papa, etiam non coronatus, quod ex Clementis V. Extrauagante, à nobis iam recitato, manifestissimè demonstratur. Huius rei differentia meo quidem iudicio in eo consistit, quia Pontifex nullum præter Deum agnoscit superiorem; Imperator verò post Deum etiam Pontificem agnoscit.

Imperator cur ante coronatione non dicatur absolute Imperator sed electus Imperator.

Vt itaque ad Vrbanum reuertamur; diximus illum nullam aut dignitatem, aut Prælaturam cuiquam contulisse, non quia potestatem non habuit; sed quia non habuit voluntatem, putans id non expedire. Cùm enim se male dispositum sentiret, existimauit aliud esse cogitandum: quare frequens in ore illius fuit dictum illud; *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis*; significans aliò mentem esse intendendam, hoc est, de salute animæ consilia esse ineunda.

Aliud, idque admiratione dignissimum, quod in morbum Vrbani incidit, summum fuit salutis incolumitatisque eius per vrbem desiderium. Quare solennis constituta est supplicatio, cui præter Clerum monachorum ordines, & confraternitates, etiam Populus, Conseruatores & Senatores alij, cum toto Magistratu Romano interfuerunt. Itum est ab Ecclesia, quæ dicitur Aracæli, in Capitolio, vsque ad Ecclesiam D. Petri; qua in processione omnes incredibili cum deuotione Summæ supplicârunt Maiestati pro salute, sanitateque Pontificis.

Qui

Qui cùm pium hoc Romanorum opus in se intellexisset, præter alia multa verba, quibus ostendit bonum hunc populi affectum sibi maximopere fuisse gratum, etiam addidit orationes istas faciliorem & beatiorem sibi ex hac vita præparaturas exitum; & certè obijt sanctissimè. Mortem enim cum summa animi patientia de manu Domini suscepit, à quo & vitam & mortem eadem cum animi hilaritate accipiendam asserebat, magna cordis humilitate incitatus, dixit, Deum qui omnia admirabili gubernat sapientia, videre, se summo hoc Pontificatûs gradu non esse dignum, cunque tanquam vnus eorum qui vinculis huius vitæ sunt implicati, facile posset in peccata prolabi, Deum velle ista vincula soluere, & animam à se repetere. Deinde cum summa deuotione (vt Christianos omnes decet) omnia Sanctæ Ecclesiæ Sacramenta suscepit, & vsque ad horam illam, in qua solutis iam penè omnibus humanæ vitæ vinculis, anima quasi in extremis hæreret labijs, sanctum Missę sacrificium audiuit, atq; in eleuatione corporis Domini nostri Iesu Christi sese in lecto erigebat, ab assistentibus nonnihil adiutus; supplices ad cælos tendens manus, & caput sibi ipse dempto pileo cooperiens. Sub finem Missæ ipse quoque ad finem mortalis huius vitæ properabat, interim ad vltimum vsque spiritum, quamuis grauissimis doloribus, tormentisque affligebatur (vt enim ipse testabatur, societas & vinculum animæ atque corporis sine summi & incredibili dolore & molestia non disrumpitur) sanctas admonitiones, cum attentione audiebat, & pijs ipse orationibus vacabat, sæpissimè repetens diuina illa verba; *In manus tuas commendo spiritum meum* & (vt mihi postea relatum est ab his, qui piæ illius dormitioni inter fuerunt) in his verbis spiritum suum creatori suo reddidit.

Testamẽtũ Vrbani.

Pridie quàm moreretur, dubitans an testamentum quod ante pontificatum cõdiderat, per electionem subsecutam in irritum cadere potuisset, iussit ad se vocari Arrigonem, clarissimum Iurisconsultum, & secundum illius consilium illud denuo confirmauit, hoc modo dubium omne auferens, quod post mortẽ moueri potuisset. Eius hæres fuit Societas Annunciationis, aut *Della Nunciata*, cuius ille aliquandiu protector fuerat. Existimant nonnulli hæreditatem hanc fuisse triginta circiter milliũ coronatorum. Cognatis suis nonnullis, vt Dominis Melinis & Verallis legata quædam ex testamento dari voluit: & Dominæ Tarquiniæ Iacobacciæ, matri Domini Paluccij duo aurea pocula in Lusitania facta singularis artificij & venustatis, annulumq; cum adamante, qui milleni valebat coronatos, reliquit. Amabat Vrbanus hanc Dominã tenerrimè, tum quia consanguinea erat; tũ etiam, quia singulari virtute & multis naturę dotibus erat ornata; & in ætate tenera simul in familia Iacobacciorum erant educati, haud aliter, quàm si eodem patre, eademq; matre procreati fuissent, quæ beneuolentia vsque ad mortem inter illos fuit conseruata. Eius enim ingenij atq; naturæ fuit Vrbanus, vt quo cũ semel amicitiam contraxerat, eum semper coleret, & quoad vixit diligeret. Id in multis animaduersum est, maximè autem in Domino Lucio Sasso; hunc cùm Bononiæ studeret, & ijsdem in ædibus cum illo habitaret, ex corde sinceriissimo amare cæpit, quem erga illum amorem quamdiu vixit non deposuit. Hanc ob causam cùm ad pontificatũ assumptus esset, confestim eum Datarium constituit: qua in dignitate Gregorius XIIII. Optimus Pontifex, cognita huius prælati doctrina, & magnis in Ecclesiam meritis, eum retinuit & confirmauit.

Vrbanus perpetuus amicitiæ cultor.

Etsi Vrbanus, cùm adhuc Cardinalis erat, decreuerat post obitũ in Ecclesia S. Augustini, in qua magnificũ sacellum cum sepulchro sibi ipse cõstruxerat, sepeliri, nihilominus (vt iam antea diximus) in Ecclesia S. Petri conditus est, vbi secundũ consuetudinem omnes Pontifices sepeliuntur, & anno integro sepulti seruantur; quo transacto, licet cũ Pontifi. is, qui tunc sedet, consensu corpus aliò transferri. Vacauit sedes post obitũ Vrbani duobus mensibus, & diebus nouem.

Sepulchrũ Vrbani.

Interregnum.

GRE-

GREGORIVS XIV.

Pont. ccxxxiv Anno 1590.

Patria et cognatio.

Latu patris.

GRegorius Decimus quartus, antea Nicolaus dictus, fuit Mediolanensis patre illius erat Franciscus Sfondratus, è familia antiqua, opulenta & honorata. Franciscus vir erat magni nominis, eruditione & rerũ mundanarum, experientia clarus, Senator Mediolanensis, summo apud Carolum V. Imperatorem in pretio: qui eum Gubernatorem Senensem constituit. Deinde à Paulo Tertio, cui volupe erat viros præstantiores ad maiores dignitates promouere, anno MDXLIIII decimo nono die Decembris creatus est Cardinalis, cum iam vxor illius paulo ante humanis excessisset. Non multos post annos à Iulio Tertio factus est Episcopus Cremonensis. Magna erat de illo hominũ opinio, fore vt aliquando Pontifex eligeretur, tanquam is, qui iam prudentia, sapientiaq; sua magnam animis hominum sui existimationem ingenerauerat: adeo vt in Conclaui Iulij, omnibus penè Romanis persuasum fuerit, eum pontificem electum esse. Quamobrem (vt in tali rumore, licet incerto nonnunquã fieri consueuit) multi veredarij diuersas in oras ablegati sunt, qui electionem hanc nunciarẽt. Inter alios etiam perusiam vnus aduenit, vbi tunc Gregorius hic Pontifex, cum Baronio fratre suo litteris operam dabat. Allata in vrbem hac fama, magnus fuit ad ædes horum fratrum concursus, & in illo tumultu ædes spoliatæ sunt.

Quando, quo anno & quoto mense natus.

Mater huius Gregorij fuit Visontina. Natus est vndecimo die Febr. anno post millesimum, quingentesimum, trigesimo quinto, mense à cõceptione septimo: quare cum partus erat debilis, & nondum ad iustam perfectionem venisset, cum magna indultria tractari, & in vita conseruari debuit, adeò vt cum admodum tener & pusillus esset, reposuerint eum in cunis ad similitudinem scatola pyxidulæ factis, in lana verò & goisypio fasciarunt, hoc modo illum ab aeris iniuria defendentes, vt calor naturalis paulatim confortaretur, donec tandem ad maiorem perfectionem venit, quam consecutus fuisset in vtero materno, si non ante tempus prodiisset. Partum septimi mensis esse imperfectum est. perfectum, & suo tempore simili diligentia foueri, & ad perfectionem adduci consueuisse scribit Aristoteles, in libris de natura animalium: in quibus cùm dixisset omnibus animalibus certum pariendi tempus esse constitutum, solis hominibus varia tempora partûs esse; fieri enim posse, vt mulier mense septimo, octauo & nono pariat, & (quod sæpe accidit) mense decimo; rarius vndecimo: subiungit, fœtum ante mensem septimum in lucem editum nequaquam posse viuere, qui septimo mense nascitur, viuere, sed multis partibus imperfectum & debilem esse: quare lanæ inuoluunt ait, & teneris habẽt organorũ & instrumentorũ corũ, qui intellectui in suis operibus subseruiunt, integram perfectionem; ita etiam operationes eorum intellectuales integræ perfectionis non sint, maximè verò operationes intellectûs practici: quæ cùm magis respiciant particulares & materiales res, magis etiam organis egent corporeis, quare huiulmodi partus in actionibus mundi, arduisq; negotijs raro solent excellere.

Fit doctor iuris. Creatur Episcopus Cremonensis. Ad consilia Tridẽtinũ profectus.

Gregorius itaq; paulatim nutritus, & secundum nobilitatem suam educatus Perusiam primo, deinde patauium mittitur vbi Iuris prudentiæ, legibusque studuit, in quibus & Doctoratûs titulo insignitus est. Mox à Pio IV. creatur Episcopus Cremonensis anno post natum Christum M.D LX. Sequenti ad anno ad consiliũ profectus. Feriato hebdomadæ Maioris primis omnium Episcoporum Tridentũ ingressus est, & triduo illo, quo in Concilio mansit, patribus vehementer placuit: tum quia comis erat & urbanus in conuersatione, tum etiam quia præter legũ facultatem, etiam multarum scientiarum

tiarum valebat cognitione. Fuit ex eorum Patrum numero, qui defendebant residentiam esse iuris diuini. Viuente Pio IV. magna de cardinalatu illius spes erat, quam tandem dignitatem anno MDLXIII. duodecimo Decembris à Gregorio XIII. in illa nouẽdecim Cardinalium electione, seu promotione consecutus est. Ex ea promotione vsq; huc tres Põtifices prodierũt, quorũ vnus alterũ immediatè subsecutus est. Venit paulo post Romã, vt Sacellũ suum occuparet; Cremonæ namq; cùm Cardinalis crearetur, habitabat. Cum Romam veniſſet singulari sua humanitate & nobili sua conuersatione totius aulæ oculos & animos in se conuertit. Commoratus est in Vrbe nõ diu sed ad Episcopatum suum reuersus est, & quamuis nonnunquam Romam inuiserct, confestim tamen ad suos redijt: cumq; Romæ esset, quia valetudinarius erat, raro ad Consistorium, alioscq; actus publicos accessit.

Fit Cardinalis.

Tandem verò mortuo Vrbano VII. quinto Decembris, die Martis, in vigilia S. Nicolai, cuius ille nomen sortitus erat, mane Summus Pontifex electus est, atq; ob memoriam Gregorij XIII. & vt significationem daret, se benignitatem optimi illius Pontificis imitari velle, Gregorius Decimus quartus voluit appellari. Conclaue hoc in quo Gregorius ad tantam dignitatem promotus est, propter multitudinem eorum qui isto honore digniſſimi censebãtur (erant enim numero sexdecim qui pontificatûs titulum merebantur) propter numerum etiam Capitum, seu primariorum totius congregationis, qui sex erant, propter diuturnitatem temporis, quo Conclaue hoc durauit, duobus enim fere mensibus productum & continuatum est; etsi enim priusquã conclaue claderetur, vniuersalis penè omniũ erat opinio, biduo terminandum fore, eo quod credebantur Patres in electione Cardinalis S. Seuerinæ consentire, vt qui vir erat raræ eruditionis, qui in aula multis annis versatus, multa dederat sinceritatis & prudẽtię suæ argumenta, seseq; dignitatis Sedis Apostolicę protectorẽ semper ostenderat, & libertatis Ecclesiasticæ propugnatorẽ, tamen multi, eò quòd hominem austerũ, & in propositis suis pertinacem existimabant, induci non potuerunt, vt crederent eius electionem tam forre certam & facilem. Propter has dico causas, Conclaue hoc singulare fuit & celebre: vti & propter subitam & inexspectatam mortẽ Vrbani, qua factum, vt nullus cardinalium de nouo Pontifice creando vel semel deliberauerat, ne dicam cogitauerat, deniq; propter maximum Cardinalium numerum, qui in Conclaui erant: erant enim in eo quinquaginta quatuor, quorum quinquaginta duo ingressi erant octauo Octobris, die huic electioni constituto; quibus postea duo alij Austriacus & Caietanus accesserunt. Horum Cardinalium quidam creati erant à Pio IV. quidam à Pio V. nonnulli à Gregorio Decimo tertio, alij à Sixto V. & vnus à Iulio Tertio, Cardinalis scilicet Simoncellius. Fuit & Conclaue hoc famosius, quàm vllum fuerat aliud à multis decennijs vsque huc, tum ob causas iam dictas, tum etiam propter varia accidentia, quæ occurrerunt, variasque difficultates quæ in ijs, qui electione digni censebantur, apparuerũt. Conclaue hoc octauo die Octobris clausum est, hora circiter quinta noctis. Claudi illud de nocte communis est cõsuetudo. Eam licet mane, celebrato Sacro de Spiritu sancto, Cardinales bini & bini tanquam in publica processione ingrediantur, tamen toto illo die Conclaue patet, & vnicuique licet ingredi. Prælati & alicuius gradus dignitatisq; viri, qui volunt, Cardinales in suis cellulis visitant. Sub noctem exire iubentur omnes, qui huic officio non sunt destinati, & conclaue obseratur. Mane primo diluculo, quod noctem illam sequebatur, Cardinales per varios prælatos, (vt illi loquuntur) papabiles experiri cœperunt, si qui ex illis Pontifex eligi posset. Sed feria sexta sequenti, quæ dies erat Octobris duodecima, cœpit ventilari causa Marci Antonij, Cardinalis Columnæ, principis moribus nobiliſſimi, magni meriti, & singularis prudentię: negotiumq; illius eò productum est, vt

Pontifex eligitur.

Ratio nominis Gregorij.

Candidatus in hoc Conclaui Marcus Antonius Columna

est, vt in Conclaui, & per vrbem ipsam eius electio nullam habitura difficultatem pertraretur. Sed cum Adoratio vsque in sequentem diem protraheretur, compertum est aliquot vota desiderari eorum qui prius ab illo steterant. Obseruatum est sæpe in conclaui vsu venire, vt cum debitus votorum numerus est, vel duo aut tria illum numerum superant, & continuo non procedatur ad executionem, numerum postea inuenirunt minorem quam requiritur: tempus enim semper aliqua consumit. Sed si reperiatur numerus multo maior, quàm necessarius est; tum, etiam si pronunciatio differatur, nihilominus negotium suum sperato fortitur effectum: tempus enim tot vota non consumit, quin numerus semper sufficiens remaneat electioni, seu creationi; id quod videre licuit in Vrbano VII. cui procrastinatio ista nihil obfuit in Adoratione, erat enim votorum numerus multo maior quàm requirebatur. Verum quidé est, in electione Pontificis (vt alibi diximus) manifestimè videri operationem Spiritus sancti: ita vtcùm de persona agitur, quam ille pontificatui destinauit, & iam tempus adest, in quo diuina prouidentia eundem ad hanc dignitatem vult extollere, causæ difficiles fiant faciles, & tempore vota non consumi, sed augeri. Interim tamen præter hoc diligentia & bonus zelus semper Deo placuit vt accedant.

Modonium. Postridie agitata est à Cardinalibus Sfortio & Montalio causa Mondouij, Cardinalis certè incredibilis doctrinæ, integræ vitæ, morum suauitate, & rara prudétia celebris, in Romana curia exercitatissimi: sed quia vota quædam numero exiguo defecerabant, negotium hoc in irritum cecidit. Non deerant qui cum summo ardore Cardinalem Aldobrandinum, Prælatum doctissimum, & in rebus mundanis exercitatissimum, quique in legatione Polonica magnum suæ prudentię specimen dederat, nominarent. Eratq; multorum opinio, quod si negotium paulo celerius processisset, & alij quibus fauere putabantur, negotio non defuissent, eum Pontificem renunciatum iri. Quamuis Cardinalis ille, qui Aldobrandinum proponebat, tam senilis sit prudétiæ vt mihi persuaderi nō possit, eum celeritate vsum non esse, aut aliqua in re negligentem fuisse, quo minus negotium hoc ad lætum finem peruenerit. Vt vt est, frustra in Aldobrandini causa laboratum fuit.

Aldobrandinus.

De Colonna iterū deliberatur. Tanta erat laus, tantaque merita Marci Antonij Cardinalis Columnæsij, tanta erga solicitudo & dexteritas, qua Cardinalis Ascanius Columna in obsequio illius vtebatur, vt secundò de illius persona cogitatum sit: sed priores istæ difficultates iterum occurrerunt, operæque & cogitationes istæ denuo perierunt.

Cardinalis Albanus. Cardinalis Albanus, nisi senio confectus fuisset (erat enim iam annorum octoginta quatuor) ob quam senectutem, (quæ, vt Aristotelis ait, ipsa morbus est, debilis iam & inidoneus erat) is fuit, qui dignitatem hanc merebatur, & cui ob ceteras animi dotes patri claues tutò credi potuissent.

Cardinalis Sanctæ Seuerinæ. Sanctæ Seuerinæ Cardinalis mentio hactenus nulla fuerat cuius causam Hispani Florentini, qui illi fauebant, eò quòd aliorum difficiles animaduertissent, facilioremque iudicabant: sed postquam res in deliberationem venit, difficultatibus suis nō carere. Qui tamen illi fauebant, nec spem nec animum remiserunt, sed negotium constanter vsque ad noui Pontificis creationem promouerunt.

Cardinalis Rouerius. Postea de Cardinale Rouerio deliberari cœptum est, qui propter doctrinæ excellentiam, propter bonitatem & integritatem vitæ, propter gerendarū rerum experientiam, morumque facilitatem, Maiestate Pontificia dignus censebatur: sed hi qui in omnibus prioribus difficultatem mouere consueuerant, etiam in hoc tam nobili & idoneo prælato aliquid obstaculi inuenerunt.

Vt itaque omnis discordia tolleretur, & omnia ad pristinam quietem reducerentur, sepe

septem propositi sunt, quasi ex tertia classe sumpti neutri parti suspecti, à neutra parte desiderati, erant autem illi Cardinales Sancti Georgij, Senonensis, Rusticuccius, Aragona, Cananus, Lancilottus & Alanus: sed paucis post horis compertum est horum promotiones non minores habere difficultates, quàm cuiuscunq; aliorum præcedentium. Ad primas itaque cogitationes, primaque consilia reuersi sunt, postquam secunda viderentur impossibilia. Hispani initio, & quidem cum magna dexteritate & vehementia vrgebant electionem Paleotti, Cardinalis egregijs præditi virtutibus, strenui & magni meriti: in quo omnes erant qualitates, quæ in ijs requiri solent, qui Petri pallio vestiendi sunt. Sed causa illius videbatur ardua, eò quod Cardinales quosdam habebat minus sibi propitios, nihilominus parum aberat, quin die quodam electus fuisset: imo tam certi quidã huius electionis in Conclaui esse videbantur, vt nonnulli Conclauistæ aurum, argentumq;, & alia bona magni pretij suorum Dominorum in tutum reposuerint. Sed & per Vrbem tam constans erat fama, Paleottum Pontificem creatum, vt multis locis eius insignia cum clauibus & Regno Pontificio erigerentur. In omnem quoque plagam veredarij mittebantur, qui nouam hanc electionem nunciarent. Erat maximus populi concursus ad S. Petrum, vt nouum Pontificem viderent. Quid multis? In Ecclesia S. Petri, in quam nouus Pontifex mox à creatione descendit, omnia iam erant præparata, quæ ad huius actus solemnitatem requirebantur. Canonici & reliquus clerus stabant in ordine, expectantes vt nouum Pontificem honorificè exciperent. Cùm itaque mane Sacrum esset peractum, Cardinales cæperunt Scrutinium facere, & Paleottus habuit in Scrutinio vota septemdecim, deinde peruentum est ad Accessus, quibus hactenus nondum vsi erant. Primus qui accessit fuit Gesualdus, quem mox alij & alij subsecuti sunt, ita vt accedentium numerus ad quatuordecim peruenerit. Interesset quædam morula, nec iam plures accessuros pleriq; arbitrabantur: sed mox decimum quintum Accessum dedit Simoncellius. Erant itaq; vota triginta duo. Ferunt nonnulli quòd si adhuc vnum additum esset, in tuto fuisset eius electio, alios enim duos aiunt fuisse, qui trigesimum quartum & quintum dedissent, quibus si propius accessissent, iam numerus, qui ad electionem Pontificis requiritur, plenus fuisset. Expectabatur aliquamdiu nouus Accessus, sed cùm nullus fieret, surrexerunt quidem Cardinales, & ianuam Sacelli, in quo Scrutinium fiebat, aperiri mandârunt. Hoc modo actus ille terminatus est. Non obstantibus his, sub vesperem Paleotti causa ventilabatur, si forte in sequentis diei Scrutinio duo ista vota quæ deerant, accederent.

Alij septem.

Paleotti.

Sed & sæpè cogitatum iam erat de Cardinale Sanctorum Quatuor Coronatorum, virò profectò singulari, Diuini, humaniq́ue iuris scientia excellentissimo, rerum quoque Theologicarum, aliarumq́ue facultatum, & Romanæ Curiæ (in qua quinquaginta circiter annos versatus erat, omnibusq́ue penè congregationibus interfuerat) praxeos peritissimo: de quo communis fere omnium erat opinio, tantam in eo esse rerum ad Statum Romanum pertinentium cognitionem, quanta in nullo erat aliõ. Erat præterea admirabilis intellectûs, vitæ, morumq́ue sanctimonia clarus, ita vt omnium animi tam plebis, quàm Cardinalium in illum propenderent: nec alijs audiebatur, qui negaret hanc optimam fore electionem. Sed & plerique in Conclaui existimabant, eum sine controuersia Pontificem electum iri: atque eò magis, quòd plurimi ex his, de quibus hactenus de liberatum erat, excluſi videbantur. At Deus, qui iusto suo iudicio, & arcano quodam consilio, hanc dignitatem illi alio tempore decreuerat, fecit, vt iam non ille, sed Cardinalis Cremonensis, vir doctus, placidis moribus, & sancta vita Pontifex crearetur.

Cardinalis Sanctorum Quatuor Coronatorum.

Cardinalis Cremonensis fiet Pontifex.

Cardinalis itaque Montaltus, quem multi sequebantur (habebat enim viginti sex citer vota, eorum, quos auunculus promeuerat) huius Cremonensis causam præ ceteris maximè vrgebat, & die Martis sub vesperem, qui quartus erat Decembris, accessit cubiculum Cardinalis Cremonensis, eumque genibus flexis Deum inuocantem inuenit, & dixit: Cras Pontifex eligendus es. Præparans deinde Montaltus omnia, quæ ad tantam electionem erant necessaria, mane summo exijt, vt eum conueniret, iubensq; vt surgeret, celeriterque vestiretur, assumpsit Sfortium, virum summæ dexteritatis, & in actionibus suis strenuum; cum alijs septem Cardinalibus, qui in Sacello conuenerant. Vbi cum factum esset Scrutinium votis iam apertis Cremonensis ab omnibus fuit renunciatus Pontifex: ipse autem votum suum dedit Decano. Postea facta est Adoratio, cum alijs consuetis ceremonijs.

Liberalitas illius.

Cùm electus esset, confestim ad liberalissimas largitiones animum conuertit. Donauit maiori Cardinalium parti magnam pecuniæ vim, singulis mille coronatis, dicens, se id facere, vt quodammodo resarciret expensas in Conclaui factas. Sed & locis pijs multa largitus est. Familiam suam nobilium more; sumptuosèq; vestiuit. Restituit Romanis quædam officia, quæ Sixtus illis ademerat. Postridie quàm ad Pontificatum assumptus esset, cœpit nonnihil ægrotare, aut (vt melius dicam) antiquus & consuetus illi morbus

Morbus eum renouatur & crescit. Coronatur.

cõtinuabatur; quare neq; Cardinales, neq; Legatos Principũ ad Audientiã admisit. Sabbatho deinde sequenti, hoc est, octauo die Decẽbris, festo B. Mariæ Conceptionis sacro, coronatus est: quo in actu sæpe videre visus est, erat enim hoc illi familiare, perpetuisq; gestibus ijs applaudebat, qui alta voce illum orabant, vt rerum necessariarum abundantiam in Vrbe conseruaret. Post coronationem cùm ad locum suum reuersus esset, postea imaginem Crucifixi orationem effudit: qua absoluta, ad circunstantes conuersus dixit; Gratias agimus Deo, qui in tantis honoribus & reuerentijs nostræ personæ hodie exhibitis, nos à superbia, inaniq́ue mundi huius gloria conseruauit. Sequenti die, qui erat Dominicus, Sacellum erat, propter Aduentum Domini; quod celebrauit in Sancto Petro, ipse autem præsens non aderat, præcedentis diei laboribus fatigatus: solent enim ceremoniæ, quæ in coronatione vsurpantur ad quatuor aut quinq; horas non raro durare. Die decimo tertio, B. Luciæ festo tempore pomeridiano ad S. Ioannem Lateranum se recepit vt possessionem acciperet. Erant plateæ omnes splendidè exornatæ; ipse autem ridenti, lætoq́ue vultu omnes intuebatur, omnibusq́ue satisfaciebat: sed mirabantur multi; cùm hactenus vsitatum non fuisset; talem vsum in graui Pontificis vultu conspici. Mandauit illo die augeri panem, & vt per totam Vrbem esset copia.

Romani in Capitolio magnificum illi arcum triumphalem erexerant, qui, quia Pontifex citius quàm putabatur ad possessionem festinabat, nondum omnibus suis partibus erat absolutus. Varijs in arcus illius partibus varia, eaq́ue ingeniosè excogitata legebãtur, spectabanturq́; emblemata. Ab illa parte, qua prospectus est in aream *De gli Altieri*. scriptum erat,

Gregorio XIIII. ob egregia & fœlicia Pontificatûs auspicia, pristina munera & beneficia Capitolio restituta, ciuitatem egestate atq; annona laborantem oportuna liberalitate subleuatam, insignibus eius virtutibus S.P.Q.R.

Quà Capitolium respiciebat, hæc inscriptio legebatur.

Optimo Principi Gregorio XIV. Pontifici Maximo, ab ineunte ætate per gradus veræ sapientiæ, pietatis, beneficentiæ, ceterarumq; virtutum ad Apostolici fastigij gloriam & Maiestatem euecto: Cõfausta sacri Augustiq; Principatûs initia, et non dubiam spem rerum maximarum Reipublicæ Christianæ oblatam, S.P.Q.R. Fornicem triumphalem pro tempore excitauit.

Alij

Alijs in locis & partibus huius arcus alia legebantur dicta ex sacris Scripturis desumpta; quæ insinuabant bonam administrationem Reipub. quam desiderabant, & à Gregorio expectabant. Decimo nono eiusdem mensis primum habuit Consistorium; quod dici solet Consistorium pacis: in quo pro more Pontificum gratias egit Cardinalibus, idq; diserta, concinnaq; oratione, pro dignitate sibi ab illis collata. Cardinalemq; creauit suum ex fratre Nepotem. Non erat ille tunc Romæ, sed paucis post diebus aduenit: neque Pontifex quicquam serij agere voluit, priusquam ille præsens adesset.

Nepotem suũ creat Cardinalem.

Octauo die Ianuarij Anno MDXCI. Potifex instituit Iubileum, idq; publicari iussit: in quo voluit omnes Christianos pro se apud Deũ intercedere, vt sapientia & fortitudinẽ consequeretur, quarum beneficio Pontificatũ fœliciter, laudabiliterque posset administrare. Sequenti die iuit ad S. Mariam Maiorem vbi ipse iubileum celebrauit. Sexto Martij, qui dies erat Mercurij, quatuor creauit Cardinales, Parauicinum Nũcium apud Heluetios, Aquauiuam Magistrum Palatij, Plattum Auditorem Rotæ, & odoardum Farnesium, Ducis Parmensis filium. Nõ multo pòst tẽpore constituit Generalem S. Ecclesiæ Comitem Sfrondatum, Nepotem suum, eumque cum exercitu in Galliam misit, ad quod bellum Gregorius dicitur quinquies centena aureorum millia contribuisse, præter alia quadraginta millia, è proprio suo peculio desumpta. Sed antequam nepotem suum in Franciam mitteret, dedit illi vxorem, filiam Principis Massæ, quo de matrimonio agi cæperat, priusquam ad Pontificatũs fastigium erat assumptus: nunc autem continuatum & concluſum est. Creauit etiam illum Ducẽ Montis Marciani, qui statu, eò quòd Magnis Dux Florentinus Alphonsum Piccolominæum, sibi & Ecclesiæ rebellem, captum supplicio sceleribus suis digno è medio abstulerat, per confiscationem vacabat: ideoq; Pontifex dicebatur posse illum conferre, cuicunq; vellet. Alphonsus hic iam à tempore Gregorij XIII. ditiones Ecclesiasticas miseris modis afflixerat: habebat enim sub suo imperio magnum Banditorum, seu Exulum numerũ: qui omnia deuastabant, omnia depopulabantur. Cùm autem Principes nonnulli pro Alphonso hoc inter cederent, Papa pro sua clementia culpam illi omnem condonauit. Tandem anno Sixti V. vltimo Alphonsus iterum nouas inimicitias cum magno Ducæ Florentiæ suscepit, iterumq; in exilium eiectus est. Qui contracta rursus Banditorum non exigua manu, plurima damna vicinis locis hominibusque intulit. Cùm autem Sede vacante Dux eum missis aliquot copijs persequeretur, fugit in agrum Romanum, omnia diripiens, flamma, ferroque deuastans, mittens ad rusticorum Dominos magnam auri, argentiq; vim postulabat: si negarent, omnia in cineres & fauillas redigebat. His modis vni ducentos, alteri quadringentos, nonnullis octingentos, mille & plures coronatos extorsit. Quidã enim metu nimio dederunt quidquid exigebat, alij partẽ, alij nihil, & horũ nõnulli plus ceteris dederunt; damnum enim quod bonis illorum inferebat, multo maius erat, quàm summa qua ab ipsis exigebatur. Creatus itaque Pontifex Gregorius eum cum auxilio Ducis Florentini Dominijs Ecclesiæ expulit, & tandem mense Ianuario, anno MDXCI. à militibus Ducis Florentini captus, & ad supplicium deditus est: Erat Alphonsus hic iuuenis robustus, ferus, sitis & famis, æstus & frigoris, omniumque ærumnarum patientissimus. Mirificè suis à complicibus diligebatur, omnium viarum, ambagum, compendiorumque per omnes ditiones Ecclesiæ, aliorumque Principum tam erat gnarus, vt difficillimum fuerit, eum circumuenire, circumuentumque capere: quare nõnunquam circumseptus, præter omnium opinionem hostium manibus elapsus est, illi autem alios intercipere, & comprehendere, res minimi erat negotij. Fortissimus erat in pugna, vt plerumque Banditi omnes: ipsi enim pro seipsis pugnant; aduersarij verò eorum fere

Cardinales nouos creat.

Gregorium supplicia mittit Catholicis in Gallia.

Alphõsus Piccolomineus vltimo supplicio afficitur, & eius scelera

Cur Banditi fortes in pugna.

semper pro alijs. Dici autem non potest, quantæ sint vires homini pro se, suisque fortunis decertanti: quantos neruos sua suorumque salus addat; timidiores autem ij sunt, qui pro alijs dimicant. Præterea Banditi metuunt deteriorem fortunam, quàm in prælio cadere: ideoq; cum summo ardore pugnant, mortem ipsam & grauissima vulnera metu illius peioris, quod captos manet, facile negligentes. Aduersarij verò cùm nihil pertu illius peioris, quod captos manet, facile negligentes. Aduersarij verò cùm nihil pe-
ius expectent, quàm præliando cum illis, aut vulnerari, aut occidi, sæpissime vtriusque
vel alterius mali metu ignauiores facti fugiunt. Sed ad Gregorium reuertamur.

Cardinales Monachos rubro galero donat.

Nono die Maij, quo augustum Sanctissimæ Trinitatis festum celebratur, Gregorius in Sacello, quod in Ecclesia Sanctorum Apostolorum faciebat, Cardinales Religiosos rubro galero donauit; in primis Cardinalem Alexandrinum Dominicanum, Sarnanum Ordinis S. Francisci conuentualem, Ascolum similiter Dominicanum, & Montelberum professione Augustinianum. Vsus ille rubri galeri Cardinalibus monachis ad quorundam petitiones concessus est à Pio V. Gregorio XIII. & Sixto V. quamuis quibusdam Cardinalibus magis placeret, eos gestare galeros, colore in suo cuiusque ordine vsitato. Decimo Augusti eiusdem anni Pontifex Ducem Ferrarienſem in S. Marco honorificentissimè excepit, qui eo die Romam venerat, & quanto tempore in Vrbe manſit (manſit autem quadraginta circiter diebus) Pontifex illi, eiusque familiæ, omnia quæ ad tanti Principis mensam requirebantur, liberalissimè, lautissimeque procurauit. Ipso die Assumptionis B. Mariæ Virginis Dux præsens in Sacello, quod fiebat in Ara cœli, adfuit, atque in ipsis Cardinalium subsellijs ante Cardinalem Pepoli, qui Diaconorum erat vltimus, sedere iussus est. Venerat autem Dux Romam, pro impetranda inuestitura Ferrarienſi: cui cùm Bulla Pij V. *De non alienandis bonis Ecclesiæ*, videretur refragari, Pontifex Cõgregationem indixit tredecim Cardinalium: inter quos tres erant Episcopi, septem Prælati, & tres Diaconi, quibus negotium hoc cognoscendum mandauit. Cardinales isti Aduocatos Ducis in plenam Congregationem ad se vocarunt, eorumq; rationes audierunt: qui dixerunt: Bullam Pij V. intelligendam esse de bonis quæ iam ad Ecclesiam erant deuoluta, non autem de ijs, quæ ad huc deuoluerentur, inter quæ Ferraria erat numeranda. Cardinales verò post maturam rei deliberationem, determinârunt: Bullam per omnia Duci esse contrariam, & quod videretur ea intelligenda, non tantum de deuolutis, sed etiam de deuoluendis. Idem in Ræta quoque, cùm sententia illuc esset missa, Auditorumq; censura requirebatur, iudicatum est. Pontifex quidem de hac Ducis causa particularia quædam in Consistorio recensuit: sed negotium planè decisum non est. Paulo post Pontifex in grauem morbũ incidit, & post tres circiter dies Dux istinc Caprarolam decessit: vbi cùm aliquamdiu commoratus esset, Ferrariam reuersus est.

Dux Ferrarienſis, Romam venit.

Crescit Pontificis infirmitas. Species morbi

Cœpit Pontifex ægrotare vigesimo secundo Septempris, erat autem morbus eius febris continua cum fluxu, qui nascebatur ex continuis & vehementibus pressuris, ad quas difficultate expellendi vrinam incitabatur, ab calculi malum, quo miserè torquebatur. Crescebat malum illud quotidie, adeo vt trigesimo die Septembris iam iam mori putaretur, Vocatus est Cardinalis Caietanus, vt annulum piscatorium pro more frangeret. Quo in palatio stante, & nuncium mortis Gregorij expectante, ex improuiso nunciatum est, Pontificem meliusculè habere. Postea verò de die in diem, imo de hora in horam morbus ingrauatus est, adeo, vt singulis penè momentis exspiraturus crederetur, potissimum autem vndecimo, decimo quarto, alijsque similibus diebus. Quis verò eorum, qui Sede vacante Conseruatores sunt (Caporionos vocant) vsq; ad electionem noui Pontificis magna est in Vrbe authoritas, nec minus emolumentum, veteres conseruatores nouis, qui Calendis Octobris magistratum hunc ineunt, cedere, & signa

Cardinales Monachos rubro galero donat.

Dux Ferrarienſis, Romam venit.

ra ponere noluerunt; magna igitur inter illos orta est controuersia: tandem tamen vexilla cum magistratu deposuerunt.

Die veneris, qui erat quartus Octobris, omnes Cardinales ad se vocauit, & primò gratias illis egit, quòd Pontificatûs dignitatem in se contuliſſent, excusauitque se, & purgauit orans vt si in administratione sui Pontificatûs alicubi negligentior, quàm par erat, fuisset, id continuæ suæ infirmati & multitudini suorum negotiorum adscriberent, atque imputarent. Precabatur insuper, vt statim post obitum suum, bonum, & ista Sede dignum Pontificem eligant; commendans tandem illi Cardinalem Sfondratum, aliosq; suos Nepotes. Eodem etiam die Bullam promulgauit, qua voluntatem Pij V. confirmauit, de non alienandis bonis Ecclesiæ: quæ Bulla (vt ex eadem patet) ante menses aliquot ab illo fuit condita. Dominico die, Octobris sexto tantoperè morbus inualuit, adeoq; iam morti proximus ab omnibus existimabatur, vt indicta sit congregatio Cardinalium, quę mortuo Pontifice extemplò indici consueuit, sed & omnes qui in S. Marco erant migrârunt, quod iam ante aliquot dies inceperant tam certa erat omnium opinio, quòd Pontifex breue moreretur. Sed & Romani armati per Vrbem discurrebant, haud aliter, quàm si Sedes vacasset. Inter hæc Pontifex præter omnium Medicorum opinionem rursus paululum conualuit. Nihilominus paulatim morbo hoc maligno & sæuo consumebatur adeo, vt miserrimum erat spectaculum videre labores & dolores, quibus affligebatur. Omnia tamen Christiana cum patientia tolerabat; tandem verò post tantos & tam longos cruciatus, die Martis, qui erat decimus quintus Octobris nocte inter sextam & septimam horam, ex huius miseræ vitę incolatu digressus est, cùm iam sexies tam exiguo temporis spatio in ipsam quasi mortis agoniam raptus esset. Apertum est deinde corpus, & in vesica inuentus calculus duarum vnciarum & quadrantis. Eadem nocte in lectica positum corpus in Ecclesiam S. Petri deportatum, & in Sacello Gregoriano sepultum est. Pontifex fuit decem mensium, & totidem dierum, post cuius obitum Sedes vacauit diebus quindecim.

Moritur Gregorius xiiii.

Interregnum.

Fuit Gregorius vir sanctis moribus, animum habens benignissimum, hospitalis semper, si quis alter. Nam & donec Cremonensis fuit Episcopus peregrinos semper hospitio excipiebat, & liberaliter illis necessaria procurabat. Idem fecit & illo triennio, cùm Tridenti Concilio interesset. Paucis istis mensibus, quibus fuit Pontifex, rei frumentariæ, omnibusque necessarijs abundè prouidit, liberaliterque pauperes sustentauit. Cremonæ quamdiu fuit Episcopus in Ecclesia Cathedrali, singulis sextis ferijs *somam* (genus mensuræ est quantum asinus portare potest) & dimidiam frumenti è suo peculio in pauperes distribuit. Romæ Pontificatûs sui tempore varijs locis pijs singulis mensibus 1555. aureos, præter alias plurimas eleemosynas extraordinarias, donauit. Vltra centum millia coronatorum expendit in augumentum annonæ. Singulis ferijs sextis ieiunabat, & ferijs quartis à carnibus abstinebat; nisi forte aduersa valetudine impediretur. Precum horariarum pensum tam ordinariarum quàm de Domina (vt vocant) flexis semper genibus persoluebat. A somno mane surgens mox septem Psalmos pœnitentiales incipiebat, & dum sese vestiret, prosequebatur. Meditabatur mane hora integra, legens opera melliflui Bernardi, & si quos ex ijs bonos erueret mentis conceptus, eos diligenter annotabat, concinneque scribebat. Quamdiu Sacerdos fuit nullo die sacrum dicere intermisit: nullo non die confessus est, nisi infirmitas impediret, quo minus id facere posset. Cùm autem infirmabatur, quotidie ab alterius manibus Eucharistiam suscipiebat. Quòd si infirmitas lethalis fore videretur, cum multa quoque deuotione extrema se vnctione procurari mandauit. Ferunt quòd quater in vita oleo infirmorum

Laus Gregorij.

Liberalitas in pauperes.

Ieiunia eius.

Pietas in Deum.

inunctus est. Communis erat opinio eum cum nulla muliere vnquam consortium habuisse, sed virginitatem suam illibatam in sepulchrum intulisse. Non erat in Romanæ curiæ praxi magnoperè versatus, neq; ad res arduas gerendas valde idoneus: sed bona, sanctaq; mente præditus, & vitæ innocentia, integritateq; clarus. Parum comedebat & sobriè bibebat, adeo vt medici sæpe consulerent, liberalius paulo propter sanitatem biberet. Rarò vtebatur vino, & vsque ad decimum octauum ætatis annum nihil præter aquam puram biberat: atq; hinc calculum primò natum asserebant nonnulli, nunquam enim aqua tam pura & munda est, vt non habeat aliquid terrestris excrementi admixtum: vnde facile in quorundam corporibus, maximè ijs, quę huc inclinantur, calculus generatur.

Castitas.

Abstinentia.

Tempore Pontificatûs sui aliquot Bullas condidit, inter quas ea potissimum laudatur, qua prohibentur & rescinduntur omnes sponsiones. Gregorio Pontificatum administrante duo grauissima malo exorta sunt, quæ maiorem Italiæ partē aliasq; Christiani orbis prouincias, miserrime afflixerunt. Qui autē hæc legent, nō poterunt nō dolere, & qui futuris erunt seculis, etiā tantas calamitates digna animi sympathia lugebunt. Vnum istorū malorū fuit incredibilis annonæ caritas, quæ tāta fuit, vt Romæ, & in multis alijs ciuitatibus, mensura frumenti, quā *rubiū* nomināt, triginta coronatis & pluris etiā veneretur, sed & quot multo peius est, etiā in tanto pretio sæpe frumentum nullū potuit inueniri: ita vt infiniti homines, ij potissimum qui in agris extra mœnia habitabant, fame interierint, inq; vijs & agris adhuc herbam in ore habentes mortui inuenti fuerint, neq; aliquid erat tam noxium, neq; saporis tam tetri, quod pauperes nō comedebant, si modo aliquid ijs inesset nutrimenti. Romæ vbi populi concursus erat maximus, Pontifex liberales fecit eleemosynas. Eum imitati sunt Cardinales, prælati & multi Nobiles. Religiosi quoq; ambabus (quod aiunt) manibus largiebantur, vt proximis succurrerent. & Patres societatis Iesu locum constituerant, vbi quotidio multos homines tam corporaliter, quàm spiritualiter cibārunt, omniaq; ad vitam conseruandam necessaria suppeditarunt. In tāta nihilominus prouisione, & magna tenuiorum hominum cura, non nulli Romę mortui sunt, eò quōd non haberent quo vescerentur, confectus est panis ex fabis, milio, hordeo, alijsq; similibus rebus. In principio Quadragesimæ cæpit Romæ à platearum præfectis panis per capita distribui: quod hunc in modum factum est. In singulis ædibus numerus domesticorum describebatur, & vnicuiq; familiæ data fuit sua scedula, in qua nomen & cognomen Nobilis, præfecti istius plateæ notatum erat: ad cuius ædes venire debebant, qui in ea familia erant, ad panem sibi comparandum. Vendebatur enim ibi singulis hominibus panis trium nummorum, quos illi *baiocchos* vocant, erat autem panis iste septendecim circiter vnciarum, & plerunque malus, corruptus & noxius. Post paucos dies malum creuit, ita vt duobus tantum nummis vnicuiq; venderetur, panis vnius circiter libræ; neque in hoc statu calamitas ista diu permansit: sed paschatis festo tribus nummis vendi cępit, quod antea duobus emebatur. Duodecimo lij præfecti platearum distribuerunt panem hordeaceum, cuius vna pars erat triticum, tres aliæ corruptum ac computrescens hordeum; eodem nihilominus vendebatur pretio. Tandem verò Deus populi misertus, sua adfuit gratia, & noua aduenientē messe, antonona laxata est, horribilisq; fames cessauit. Pontifex in solatium pauperum Quadragesimali tempore populo esum carnium indulserat, hinc propter summam paupertatem multæ boues mactabantur, quorum carnibus pleriq; vescebantur. In hac memorabili penuria à pistoribus clam panis sincerus & bonus vendebatur carissimè, libra scilicet vna pretio carolini.

Duo grauissima mala tempore Gregorij xiiii.

Annonæ summa difficultas.

Secunda

Secunda calamitas, quæ priori paululum decrescenti successit, fuit maxima mortalitas. Moriebantur enim infiniti homines grauissimis febribus, ventris flatibus & continuis fluxibus, mali autem sedes communiter erat in capite, quare omnes fere quos morbus hic inijt, tandem in phrenesin inciderunt, & octo, decem aut paulo pluribus diebus consumpti è vita excesserunt. Erant nonnulli qui huic malo medelãtur phlebotomia, vena capitis, quæ in brachio est, alijsq; venis, è capite defluentibus, sanguinem extrahentes. Id boni in hoc morbo erat, quod non fuit manifeste contagiosus. Communis erat Medicorum opinio, causas huius mali fuisse continuas pluuias, & insolitas anni præcedentis inundationes, quas mox ardentissimi æstus exceperant: pessimam etiam qualitatem nutrimenti, è penuria & fame, de qua dictum est antea, in humanis corporibus natam. Grassabatur morbus iste potissimum in Vmbria, Thuscia, Flaminia, Lombardia, alijsq; pluribus Italiæ prouincijs. Obierunt hoc malo cuiusuis ætatis homines, maximè autem qui triginta erant annorum, & quinquagesimum, nondum excesserant. Obseruatum quoq; est, paucissimas mulieres hoc morbo extinctas esse. In quibusdam Vmbrię castris ad vnum omnes penè occubuerunt, & in multis ciuitatibus integræ familiæ consumptæ sunt. Affirmant nonnulli in vrbe Romana ab Augusto Anni M. D. XC. vsq; ad finem Augusti sequentis anni millesimi quingentesimi nonagesimi primi, sexaginta plus hominum millia morti succubuisse. Cæpit tandẽ hæc lethalis calamitas Iulio mense paululum conquiescere, & quotidie remissior facta, tandem mense Septembri penitus sublata est, ita vt paucissimi iam morerentur, beneficioq; diuino factum est, vt status Italiæ indies è bono in melius progrederetur; ita vt hoc Nouembri anno M. D. XCI salus & incolumitas populi optimè sese habeant.

Morbus lethalis.

INNOCENTIVS IX.

QVòd si vnquam præteritis tot seculis quispiam ad Pontificatũs Romani fastigium ascendit ab omnibus desideratus, is certè fuit Innocentius Nonus, ante Pontificatũ Ioannes Antonius Fachinettus appellatus; Sanctorũ Quatuor Coronatorum Cardinalis. Omnibus cognita erat, quæ & à magni nominis viris commendabatur, eius doctrina, tam in humanis Legibus, quàm in diuina Theologia, alijsq; laudabilibus facultatibus: tam publica erat eius bonitas, vitæq; integritas; tam manifesta eius in rebus Romanis experientia: tam nota arduorum huius mundi negotiorum intelligentia, quid multis? tam perspicui, magni & sancti eius animi conceptus, vt meritò sperare, imo securè sibi quisq; promittere potuerit, eum maximè strenuum, Optimumq; principem futurum, qualem horum temporum calamitas requirit, sed inscrutabili iudicio Dei, quod ne minima quidem parte oculis humanis potest penetrari, placuit eum nobis tantum ostendere, & confestim auferre.

Pont. ccxxxv. Anno MDXCI. Laus Innocentij.

Natus erat hic Pontifex Bononiæ, vigesimo secundo Iulij M. D. XIX. patre Antonio & matre Frãcisca, Grauegni, qui locus est in ditione Nouarię, sub principatu pedemontano procreatis. In pueritia atque adolescentia ijs studijs animum applicauit, quæ istam decent ætatem, quorum cursu absoluto, Iuris prudentiæ dedit operam: quæ in facultate laudabiles fecit progressus, donec tandem XI. Martij, anno Quadragesimo Quarto post Millesimum Quingentesimum Doctoratũs insigna suscepit. Paulo post Romam venit, & se totum obsequio, ministerioq; Cardinalis Farnesij tradidit, à quo postea missus est Vicarius Auenionem, vbi quatuor circiter annos commoratus est: post Romam redijt. Inde iterum Parmã profectus, eiusdẽ Domini Farnesij negotia fideliter administrauit. Nõ multo pòst tempore Pius Quartus eũ Neocastrensem Episcopũ in Calabria constituit, fuit autẽ is primus Episcoporum, quos iste Pontifex creauit, Anno MDLXI. ad Concilium

Natiuitas.

Fit Doctor Iuris.

Fit Episcopus Neocastrẽsis.

cilium Tridentinum vocatus venit, vbi doctrinæ, prudentiæque suæ singularis, & Religionis zeli maxima dedit specimina. Anno M.D. LXVI. à Pio V. missus est Nuntius Venetias vbi sex annis. & aliquot mẽsibus habitauit, & in glorioſi illius fœderis, inter Pontificem, Regem Catholicum & Venetos contra Turcam ſtrenuè & cum laude laborauit. Primo deinde anno Pontificatus Gregorij XIII. Romam reuerſus eſt, atque inde ad Eccleſiam ſuam Neocaſtrenſem ſe recepit: vbi aliquam moram fecit, gregem ſuum in officio & pietate retinens. Hinc à Gregorio Romam reuocatus, anno MDLXXVI. creatus eſt patriarcha Hieroſolymitanus, cùm paulo ante ad manus Pontificis Epiſcoparum Neocaſtri enſem liberè reſignaſſet. Ad lectus etiam eſt numero Prælatorum Senatus, quem ſacram Conſultam nominant, ſed & Sancto Inquiſitionis officio præfectus eſt, quæ officia non niſi in primos Romanæ Curiæ prælatos ſolent conferri. Vſus eſt & Gregorius ſæpe illius opera in Signatura, alijsq; arduis quę pontifici incumbunt negotijs. Denique in promotione nouendecim Cardinalium à Gregorio XII. Decẽbris anno MDLXXIII. facta. Cardinalis cum Titulo SS. Quatuor Coronatorum creatus eſt. In prædictis congregationib. manſit quamdiu vixit Gregorius. Sed ſuccedens ei Sixtus hunc vnà cum Cardinale S. Marcelli qui poſtea fuit Gregorius Decimus Quartus, Signaturæ collegio mouit. Sixto autem mortuo parum abfuit, quin ad Põtificatum aſſumptus fuiſſet. Pontifice Gregorio XIIII. oẽs penè cauſas quæ in Signatura ſolent agitari, ipſe adminiſtrauit. Gregorius enim cùm eſſet valetudinarius, non potuit (vt ſolet) illi congregationi intereſſe: quare omnem curam in Cardinalẽ Sanctorum Quatuor Cor. reiecit Deniq; mortuo Gregorio Decimo quarto ſine vlla difficultate, & cùm vniuerſali totius Sacri Collegij ſuffragio, altero die poſtquã Conclaue obſeratũ eſſet. Põtifex renunciatus eſt. Eius electio fuit facillima, & ſine vllo impediment , cùm enim quo tempore Gregorius crearetur in eum multorum ſũffragantium animi propenderent, ciuſque electio cum magna ſpe ventilaretur, non fuit difficile poſtea toto illo, quod interceſſit, tempore difficultates, quæ tunc mouebantur, tollere, atque colligere & in vnanimem conſenſum adducere duas præcipuas eligentium partes, quæ tunc in collegio quaſi diſſentiebant. Hiſpanorum vnam, quæ viginti nouem Cardinales habere putabatur, & Montalti, qui ſectatores plures quàm viginti habere creditur. His duabus partibus conſentientibus, exit votorum numerus non tantum ſufficiens, ſed lõgè ſuperans eum, qui ad Pontificis electionem eſt neceſſarius. Hinc eſt, vt licet in hoc Conclaui Candetati, quos ſubiecta vocant paprlia, fuerint circiter ſexdecim, de nullo tamen vel mota eſt quæſtio, vel vlla facta eſt mentio vt crearetur: ſed ſtatim vbi in conclaue ventum eſt, non tantum Cardinalium, ſed & aliorum vniuerſalis erat opinio, quòd Cardinalis Sanctorum Quatuor coronatorum ad hãc dignitatem capeſſendam eligeretur. Opinio hæc primo animis hominum ingenerata eſt, eo die, quo Gregorius creatus eſt: cum enim Cardinalis SS. Quatuor Coronatorum Gregorio pro more inter alios Cardinales in S. Petro præſtaret obedientiã, infula de capite Gregorij in caput huius incidit: quod multi vtomen acciperunt, Cõfirmauit hanc opinionem, quòd in diſtributione cubiculorum in Conclaui, quę forte ſemper fieri conſueuit, Cardinali SS. Quatuor Cor. ſuum euenit eo ipſo loco, vbi cùm Conſiſtoria fiunt, Sedes Pontificia ſolet collocari.

Fuit itaq; electus Põtifex XXIX. Octobris, anno reparatę ſalutis LDXCI. feria tertia occidente iam Sole, cùmque extemplò (vt in conſuetudine eſt) multa beneficia, à Cardinalibus peterentur, ille nulli tunc quippiã indulgere voluit, dicens ſe maturè omnia pauliſper & præmeditatè facere decreuiſſe. Dum Pontificijs veſtibus indueretur, Bullam de *non alienandis bonis Eccleſiæ* confirmauit. Sed & efficaciſſimus verbis, quæ ex intimo cor-

de

Creatur patriarcha Hieroſolymitanus.

Cardinalis creatur.

Eligitur Põtifex

Omen futuri Pontificatus.

Aliud omen.

de procedere facile videbantur, testatus est, se omnem suam cogitationem eò conuersurum, vt annonæ foret in Vrbe & copia & laxitas; miseriæq; populi subueniretur. Quamobrem postridie Senatum purpuratorum congregauit, & decreuit, quod omnes Barones, qui Romæ habitabant, frumentum suum in Vrbem transportarent. Domino autem Vitellio annonæ Præfecto mandauit, vt decretũ hoc cum summo rigore exequeretur.

Dominica sequenti, quæ secunda fuit Nouembris, coronatus est. Noluit autem hunc actum fieri in Scalis D. Petri, vbi fieri antiquitùs consueuit: sed in alio loco vndè prospectus est in istas Scalas, sumptusq; mille coronatis minores, quàm solent esse, fuerunt. Coronatur.

Postridie primum fecit Consistorium, in quo Cardinalibus pro collata in se tanta dignitate gratias egit, & nonnulla commemorauit, ad Reipub. conseruationem pertinentia, quæ successu temporis facere proposuerat. Significauit etiam inter alia mentem suam esse, vt semper bona auri summa in Castro reseruetur, cuius vsus esse possit in certis Sanctæ Sedis, aut populi periculis & necessitatibus. Hæc eius cogitatio maximopere commendanda est. Omnia enim Regna & Imperia, omnes bene constitutæ Respub. sua semper habuerunt arcana, & rebus necessarijs propria æraria: Sed & Respub. Romana, quæ exemplar fuit & idea omnis laudabilis Democratiæ, in ærario suo (vt testatur Titus Liuius) thesaurum habuit ceteris magis arcanum & secretum, cui adijciebatur omnium prouentuum totius Reipub. pars vigesima. Ex hoc ærario nullo modo, nisi afflictissimis & calamitosissimis Reipub. tẽporibus vel vnus depromi potuit denarius. Innocentius igitur, vt thesaurus qui in Castro erat, quantũ fieri potuit conseruaretur, cùm in re domestica & palatij sustentatione bona pecuniæ summa egeret, quadraginta circiter coronatorum (vt fama est) mutua petijt & accepit. Si quid comparãdum aut emendũ esset, voluit id non nisi argento præsentario fieri, ne qua debita contraheret, dicebat enim se, nisi numerata pecunia: eundem morem se quoque pontificem velle obseruare. Ærarij curã habuit. Abhorret à debitis

Cùm Cardinales nonnulli eum veteris admonuissent consuetudinis scribendi ad Patriarchas, Archiepiscopos & Primates, eos noui Pontificatûs certiores faciendo, admonendoq; vt continuis apud Deum precibus pro Pontifice intercedant, vt prudentiam illi & fortitudinem administrationi S. Ecclesiæ sufficientem concedat, admonitionem hanc benigno accepit animo, & Cardinali Veronensi huiusmodi litteras scribendi curam delegauit.

Eodem mense Nouembri cùm Pontifex has litteras conscribi mandasset, nuntiatum est, magnum Poloniæ Cancellorium arma aduersus Regem cepisse, & triginta circiter militum millia sub signis habere. Quia verò Rex ipse Pontificem horum omnium certiorem faceret, eiusq; opem & auxilium aduersus crescens malum imploraret, Pontifex Congregationem Cardinalium indixit, Dicebantur hi Poloni tumultuari propter priuata quædam commoda. Vicesimo nono eiusdem mensis Dux Mantuæ Romam aduenit, vt Pontifici obedientiam præstaret. Hospitio exceptus est liberalissimè & designata sunt illi in Palatio Nepotum Pontificis habitacula. Dominicis autem Aduentus, qui sequebantur, Sacellis omnibus interfuit, atq; ante vltimum Cardinalem Diaconum sedere iussus est. Postridie Calendarum Decembris Pontifex iussit promulgari decretum de moderatis rerum omnium ad victum humanum necessariarum pretijs; propter annonæ namq; difficultatem & sæuitiam, quæ anno præcedenti grassabatur, omnium rerum eum in modũ aucta erant pretia, vt omnia carissimè & præter modum, præter omnium temporum præcedentium consuetudinem, & rerum ipsarum naturam venderentur, cui malo remedium adhibere vtilissimum fuit & maximè laudabile. Mense Decembri Tumultus in Polonia. Dux Mãtuæ Romã venit. Annonæ cura.

bri Innocentius suos certos dies designauit Audientijs. Cardinalibus dedit Consistoria quæ propterea voluit esse & longiora & frequentiora, vt minus esset necesse eos audire in Camera. Archiepiscopis & Episcopis decreuit diem Martis: Principum Legatis diem Veneris & Sabbathum, alios dies Prælatis & Officialibus; quos etiam si quæ occurrerent magni ponderis negotia, singulis diebus audiebat.

Duos creat Cardinales.

Decimo octauo Decembris, feria quarta duos creauit Cardinales. Dominum Segam Episcopum Placentinum, Vicelegatum in Gallijs, prælatum singulari doctrina prædi-tum, strenuum, & magni méti: qui pro Sede Apostolica multos hactenus labores exantlauerat, & Antonium Fachinettum suum pronepotem, iuuenem magni ingenij & industriæ, qui multa iam dedit argumenta, se vti & Sacelli & Tituli Innocentij successorem esse ita quoque eiusdem virtutum fore imitatorem. Hunc suum Nepotem Pontifex Signaturæ vtriusque Referendarium constituit, & die Sabbathi iussit eum in cignatura casus omnes proponere, qui ibidé præsente Pontifice à Referédarijs proponi consueuerunt.

Innocentius moritur.

Vicesimo primo Decembris Innocentius, quamuis debilis & æger, septem tamen Ecclesias visitauit. Vicesimo tertio die, qui erat Dominicus, morbus sese magis manifestauit, ita vt febris subesse agnosceretur, cui fluxus aliquis iũctus esse videbatur, qua infirmitate octiduo consumptus, Dominico sequenti xxix. Decẽbris nocte, Luna deficiente, circa horam decimam tertiam nocturnã ex hoc seculo placidus migrauit, & in Christo obdormiuit. Sacramenta Ecclesiæ paulo ante cum magna deuotione susceperat, & sanctè mortuus est, nec affectu, quo erat erga cõsanguineos, ductus quidquam fecit vnquam, quod non iustum, æquum & laudabile fuit: quod ab vllo posset reprehendi. Duravit eius Pontificatus in duos menses integros, quo tempore nulla nec Curię, nec Reipub. officia mutauit: curam illam omnem in initium anni MDXCII. reijciens. Nuntios tãmmodo ad varios principes ledauit. Proposuerat portum Anconitanum purgare, vt maior esset mercatorum cómoditas, & naues minori cum difficultate possent ad vrbem applicari. Constitutum quoq; illi erat iuxta Santangelum, in regione Transpontinæ vrbis, alueum, seu receptaculum facere, vt cùm Tyberis exundaret, non per Vrbem, sed per istud receptaculum aquas suas effunderet. Decreuerat insuper quinquaginta ducatorum millia singulis mensibus ad electionem Regis Catholici in Francia: initio sumpto ab illo tempore, quo Parmensis Dux exercitum suum ad hanc expeditionẽ in Galliam induxisset. Deniq; & animo conceperat, vt in posterum maior haberetur ratio, ne Ecclesiastica beneficia hominibus indignis; sed benemeritis & dignis cóferrẽtur, & publica iam constitutione decretum erat, vt omnes prætendentes, seu competitores in Dataria scriberentur.

Abstinẽtia & sobrietas.

Fuit hic Pontifex in victu & potu sobrius, semel tantum in die, idque post Solis occasum comedens. Delectabatur mirum in modũ aëris alteratione, cęli aspiratione & camporum venustate: quare frequenter obambulabat in *Beluedere*, in pratis & locis apricis & iucundioribus. Studebat assiduè, sed in lecto fere semper, vbi & ad se venientes cũ maioribus aut petitionib. audire solebat. Quali clynicus lecto plerunq; adhærebat, quia inferior corporis eius medietas semper fere frigebat. Erat macilentus, quasi vmbra hominis, procerus tamen & natura melancholicus; aspectus eius Maiestate plenus, in moribus & sermonibus grauis, quæ grauitas etiam cùm simplex adhuc prælatus esset in illo spectabatur. In conuersatione sua nihilominus valde fuit affabilis, & colloquijs, maximè de litteris & de rebus politicis, plurimùm delectabatur. Quare quotquot de administranda Repub. deq; rebus politicis scripserunt, diligentissimè legerat. Respublica Platonis & politica Aristotelis perpetuò in eius manibus versabantur. Scribebat & componebat

multa; quare opera sua nonnulla, quæ ad tempora vsq; Sixti V. conscripserat, prælo subijcere constituerat. In omnibus suis actionibus erat tardus, quæ tarditas originem suam trahebat ex complexione illius melancholica, quæ natura sua inclinat ad retinendum & conseruandum quod possidet, tum etiam ex eo, quòd multis annos vixerat. Longęuitas enim, ait Aristoteles, & spatium vitæ vniuscuiusq; animũ reprimit, forte. Longinquitas animus autem remissus tardum facit, cautum & circunspectum.

Interregnũ tranquillum.

Mortuo Innocentio vacauit Sedes mense vno, & die vno. Cuius interregni tempore, vti & sub Interregno Gregorij XIIII. Vrbani VII. & Sixti V. Vrbis status fuit quietissimus, nullo tumultu exagitatus, nullus effusus sanguis, immunis ab omni solita insolentia. Huius tranquillitatis rationes esse credimus; primò, quia viuebat adhuc in multorũ cordibus certus aliquis timor, ex eo natus, quòd viderant tempore Sixti; etiam eos, qui præteritis annis aliorum sæpe sanguinem fuderant, puniri, trucidari & eorum sanguinem vicissim effundi præterea nihil est quod homines tranquilliores, tractabilioresq; effecit inopia panis: quare annonæ difficultas, quæ fuerat, quęq; adhuc erat in Vrbe omnes discordiarum & tumultuum cogitationes sustulit. Hi accedebat mortiferum illud malum, quod toto plus anno in Vrbe grassatum multos extinxerat, qui cò quòd feruore furoreq; iuuentutis adhuc agitabãtur, & in otio viuebant, facile nouis tumultibus concitandis facem prætulissent, multorumq; malorum occasionem præbuisse potuissent. Sed & cædem calamitates, hos qui residui erant, eum in modũ afflixerat, tum quia morbum pestiferum viderant partim, partim senserant, tum etiam quia multos suos cõsanguineos amiserant, vt nulla eos contentionis aut pugnæ incesseret cogitatio. Sub pontificatu Innocentij Romæ magnificentissima ædes S. Saluatoris in Lauro incẽdio consumpta est; nauis Ecclesiæ, quę inter duas est media, in qua artificiosissima totius Italiæ erant organa, tota exarsit: Alias duas naues ignis non absumpsit, sed deformauit. Eodem illo anno MDXCI. Romæ aliæ duæ priuatorum hominum ædes incendio perierunt: & multis alij Italiæ locis similia incendia facta sunt.

Incendia Romæ et per Italiam.

ELOGIVM CLEMENTIS VIII.

Pont. ccxxxvi. Anno MD. XCII.

Singulare profectò beneficium est, & maxima gratia, quã summus ille Deus hodie Reipublicæ Christianæ, totiq; gregi sancto exhibuit: Principẽ illi & Pastorẽ omni virtutum genere ornatissimũ, strenuum, & cunctis ijs dotibus, quæ ad Pontificatũ bene administrandũ, ad populũ pascendũ, & à circumstãtibus, imminentibusq; calamitatibus liberandũ, deniq; ad tranquillitatẽ, pietatemq; postliminiò reducendam necessarijs præditũ donando. Talis enim profectò est Clemens Octauus, Hippolitus Aldobrandinus dictus. Qui cùm prius Auditor Rotæ, & Datarius sub Sixto V. fuisset, deinde Cardinalis factus, Legationẽ in Polonia obiisset, hodie tandẽ, qui tricesimus dies est Ianuarij, ab orbe redempto MDXCII. à diuina Maiestate summus electus est Pontifex. In eo arcẽ posuerunt vitæ integritas & iudicij bonitas: in eo certat magnitudo doctrinæ cũ rerũ gerendarũ fœlicitate & experientia. Quæ res Sapientũ omnium calculo singularẽ & optimum Principem constituunt, gratum Deo, dilectum populo & mundo reddunt gloriosum. Nostrum nunc est cum deuoto pij cordis affectu diuinæ Maiestati supplicare, vt hunc Pontificem nobis quàm diutissimè seruet incolumem, vt sanctissimos animi sui conceptus, optimaque proposita ad honorem Dei & vtilitatem Ecclesiæ fæliciter exequatur.

FINIS.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI, PONTIFICVM ROMANORVM CHRONICON.

Anni Christi.	Numer⁹ Pōtificū.		1 Anni.	Menses.	Dies.
44	1.	SANCTVS SIMON PETRVS Cephas, Ioannis filius Bethsaidensis, Capharnaitani agri, Galilæus D.N. Iesu Christi discipulus, atq; ab eo princeps Apostolorum constitutus, primus Romanam ecclesiam fundauit, erexitq;, ac in ea episcopus primus Ti. Claudio Cæsare Augusto Germanico, & Imp. Nerone Claudio Cæsare Augusto Germanico, sedit annos	24	5	12
		A die XV. Kal. Febuarij Ti. Claudio Drusi F. Cæsare Augusto Germanico III. & L. Vitellio P. F. iterum consulibus, qui annus erat post Christi natale 44. Quo primùm Vrbem ingressus est, vsque ad diem III. Kal. Iulij L. Fonteio L. F. Capitone. C. Iulio C. F. Rufo Consulib us: is annus post Christum natum erat 68. Quo Imp. Nerone Claudio Cæsare Augusto, Romæ capite deorsum verso crucifixus			
57		est, atque in Vaticano secundum viam Triumphalem sepultus.			
		Beatus Petrus apostolus Vrbis Romæ episcopus quum vnus pascendæ plebi non sufficeret, duos Chorepiscopos siue coadiutores ordinauit, Linum & Cletum, quibus sacramenta Christianis exhibentibus, ipse orationi, & prædicationi, populum erudiens, vacaret.			
68		Sanctus episcopus Petrus, paulò ante obitum suum quum martyrij sui tempus appropinquare cognouisset, B. Clementem S.R.E. veterem presbyterum, episcopum Romanum designatum in successorem suum, per manuum impositionem delegit, eiusque cathedram episcopalem, & Romanam catholicam ecclesiam, post se ab eo regendam commendans: Ego (inquit) eandem tibi potestatem ligandi, atque soluendi trado, quam mihi dominus meus IESVS Christus reliquit, in qua spretis, ac contemptis rebus omnibus, tum corporis, tum fortunæ, oratione & prædicatione, saluti hominum (vt bonum pastorem decet) consule.			
		His			

Anni Christi.	Numer⁹ Pontificū	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies
		His itaque sic dispositis, quum ordinationes aliquot Romæ mense Decembri fecisset, quibus Episcopos VI. presbyteros X. & diaconos VII. creauit, non longè post cum doctore gentium sancto Paulo apostolo martyrio coronatus, migrauit ad cœlum, anno post passionem Domini xxxiiii. mense III. die IIII.			
57	2	Sanctus Linus Herculani filius, Volaterranus Thuscus, Petri apostoli discipulus, & ab eo viuente cum sancto Cleto Chorepiscopus, siue coadiutor Romanæ ecclesiæ ordinatus, sedit Romæ, absente vt plurimum Petro annos	11	3	12
		Creatus Imp. Nerone Claudio Cæsare Augusto Germanico, Q. Volusio, L. F. Saturnino, P. Cornelio P. F. Scipione Cos. anno Christi nati 57. pridie Idus Iunij, & sedit vsque ad annum salutis 68. & IX. Kal. Octobris diem, quo Imp. Nerone Cæsare Augusto, L. Fonteio, L. F. Capitone, & C. Iulio, C. F. Rufo consulibus, quum esset etiam S. Clementis primi post S. Petrum apostolum Episcopi Romani Chorepiscopus, siue coadiutor, altero mense, & die xxvi. à beati Petri morte capite cæsus est, & iuxta eiusdē apostoli corpus, propè Caij, & Neronis circū in Vaticano sepultus, ordinationibus duabus, B. Petri apostoli mandato celebratis, quibus Episcopos xv. presbyteros xviii. & diaconos . . . crearat			
68	3	Sanctus Clemens Faustini filius Romanus de regione II. Cælimontium ex S. R. E. presbytero, primus post sancti Petri apostoli mortem Romanus Episcopus paulo ante ipsius obitum ab eodem designatus, Imp. Nerone Claudio Cæsare Augusto Germanico, Ser. Sulpicio, C. F. Galba Imp. Cæsare Augusto, Imp. M. Salvio Othone Cæsare Augusto, A. Vitellio, L. F. Germanico Imperatore Augusto, & Imp. Cæsare. T. Flauio Vespasiano Augusto Romæ sedit annos	9	4	26
		A die III. Kal. Iulij anni eiusdem 68. vsq; ad annum Christi 77. diemque IX. Kal. Decembris, quo Imp. Cæsare Vespasiano Augusto VII. & Tito Cæsare Augusti filio V. Cos. quum in Ponto, vbi in exilium actus fuerat, in mare mersus fuisset, ibidem sepultus iacuit, vsque ad Nicolai papæ tempora, quibus Romam translatus in basilica suo nomini dicata conditus est. Ordinationes porrò duas mense Decembri fecerat, quibus Episcopos xv. presbyteros x. & diaconos II. creauit.			

San

Anni Christi	Numer. Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
77	4	Sanctus Cletus Aemiliani filius Romanus, de regione V. Esquiliana, quartus in ordine Episcoporum Romanorum addito Lino, secundus verò post Petrum apostolum papa. Imp. Cæsare T. Flauio T. F. Vespasiano Augusto, Imp. Tito. Cæsare Vespasiano Augusto, & Imp. Cæsare Flauio Domitiano Augusto Germanico, sedit annos	6	5	3
		Qui cum Chorepiscopus, siue coadiutor Clementis, quemadmodum etiam antè & Petri fuerat, remansisset, Clemente relegato Romanam ecclesiam rexit, atq; post eius obitū, vt antiquior in religione Christiana discipulus, & de ea præ cæteris bene meritus, Episcopus Romanus confirmatus fuit, audita Clementis morte, omnium presbyterorum, & reliquorum cleri ordinum, plebisq; suffragiis, quum antea sub SS. Petro, & Clemente Chorepiscopus siue coadiutor fuisset annos 20. mens. 5. dies 12.			
		Sedit igitur à die obitus sancti Clementis, id est, IX Kalendas Decemb. vsque ad annum Christi 84. quo VI. Kal. Maij Imp. Cæsare Flauio Domitiano, Aug. Germanico IX. & T. Virginio Rufo II. consulibus quum ordinationem vnam XXV. presbyterorum fecisset, occisus est, & in Vaticano iuxta Sanctum Petrum prope Apollinis templum sepultus. Sedit autem omnino Romæ, tam in Chorepiscopatu, quàm in pontificatu annos 26. menses 10. dies 15. Quo mortuo pastore tunc primùm vacauit Romana sedes per dies			
84	5	Sanctus Anacletus Antiochi filius Athenensis Græcus, S. R. E. presbyter à beato Petro apostolo ordinatus, quintus pontifex Romanus Imp. Cæs. Flauio Domitiano Aug. Germanico Romæ, sedit annos	0	0	7
		Creatus IIII. Nonas Maij, occisus IIII. Idus Iulij anno Christi 96. Imperatore Cæsare Domitiano Aug. Germanico XVII. & T. Flauio Clemente consulibus, & iuxta sanctum Petrum in Vaticano sepultus. quum ordinationes duas episcoporum VI. presbyterorum V. & diaconorum III. mense Decembri fecisset. Quo mortuo pastore Romana sed. vac. dies	12	2	10
96	6	Sanctus Euaristus Iudæ filius Bethleemites Syrus Græcus Imp Cæsare T. Flauio. Domitiano Augusto Germanico, Imperatore M. Coccio Nerua Cæsare Augusto, & Imp. Cæsare Nerua Traiano Optimo Augusto Germanico Dacico, sedit annos	0	0	13
		Creatus VI. Kal. Augusti. Et quum ordinationes tres mense Decembri fecisset, quibus Episcopos V.	13	3	0

Anni Christi.	Numer⁹ Pontificũ		Anni.	Menses.	Dies
		presbyteros VI. & diaconos duos creauit, VII. Kal. Nouembris anno Christi 109. occisus est, & iuxta S. Petri coprus in Vaticano sepultus. Ap. Annio Trebonio Gallo, & M. Atilio Metilio Bardua Cos. Eo mortuo vacauit sedes dies	0	0	19
109	7	Sanctus Alexander Alexandri filius Romanus, de vico caput Tauri, Imp. Cæsare Nerua Traiano optimo Augusto Germanico Dacico Parthico, sedit annos	7	5	19
		Creatus XVII. Kal. Decembris. Et quum ordinationes tres mense Decembri feciſſet, quibus Episcopos quinque, presbyteros sex, & diaconos duos legit, V. Nonas Maij anno salutis 117. cum Euentio, & Theodulo dibconus occisus est, & via Nomentana septimo ab Vrbe lapide sepultus, L. Aemilio Aeliano, & L. Antistio Vetere consulibus. Quo mortuo vacauit sedit dies	0	0	25
117	8	Sanctus Xystus Pastoris filius Romanus de regione VII. Via lata, ex presbytero S.R.E. Imp. Cæsare Nerua Traiano Augusto, & Imp. Cæsare Traiano Hadriano Augusto, sedit annos	9	10	9
		Creatus IIII. Kalendas Iunij. Et quum ordinationes tres mense Decembri Episcoporum IIII. presbyterorum XI. & diaconorum III. feciſſet, VIII. Idus Aprilis anno salutis 127. occisus est, & in Vaticano sepultus, M. Lollio Pedio Vero, & Q Iunio Lepido Bibulo Cos. Vacauit sedes Romana dies	0	0	2
127	9	Sanctus Telesphorus Anachoretæ filius Græcus, presbyter S. R. E. Imp. Cæsare Traiano Hadriano Augusto, sedit annos	10	8	28
		Creatus V. Idus Aprilis. Ordinatienibusque IIII. Episcoporum XIII. presbyterorum XII. & diaeonorum VIII. mense Decembri factis, Nonis Ianuarij Anno Christi 138. occisus est, ac in Vaticano iuxta sanctum Petrum sepultus, L. Aelio Hadriani Augusti filio Vero Cæsare II. & P. Cœlio P. F. Balbino Vibullio Pio. Cos. Vacauit sedes dies	0	0	7
138	10	Sanctus Higeinus Philosophi filius Athenien sis Græcus. presbyter S. R. E Imp. Cæsare Traiano Hadriano Aug. Imp. Cæsare T. Aelio Hadriano Antonino Aug. Pio, sedit annos.	4	0	0
		Creatus Idibus Ianuarij. Qui quum ordinationes tres mense Decembri feciſſet, quibus Episcopos sex, presbyteros XV. & diaconos V. ordinauit, III. Idus Ianuarij anno Christi 124. mortuus est, & in			

Anni Christi.	Numer. Pōtificū.		Anni.	Menses	Dies.
		in Vaticano sepultus M. Peducæo Syloga Priscino, & T. Hœnio Severo Cos. Vac. sed. dies.			
142	11	Sanctus Pius Rufini filius Aquileiensis presbyter S. R. E. Imp. Cæsare T. Aelio Hadriano Antonino Aug. Pio, sedit annos	0	0	3
		Creatus XIIX. Kal. Februarij. Et quum ordinationes quinq; mense Decembri episcoporum XII, presbyterorum XIIX. & diaconorum XI. fecisset, V. Idus Iulij anno Domini 153. mortuus est, & in Vaticano sepultus, Sex. Acilio Manio F. Glabrione, & C. Valerio C. F. Omollo Veriano Cos. Vacauit sedes dies	11	5	27
153	12	Sanctus Anicetus Ioannis filius de vico Humisia Syrus, S. R. E. presbyter, Imp. Cæsare T. Aelio Hadriano Antonino Augusto Pio, Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino Aug. & Imp. Cæsare L. Aelio Aurelio Vero Antonino Aug. sedit annos	0	3	13
		Creatus VIII. Kalendas Augusti. Ordinationes quinque episcoporum IX. presbyterorum XVII. & diaconorum IV. mense Decembri fecit, Martyrio coronatus XV. Kal. Maij, anno salutis 163. & via Appia in cœmeterio, quod postea Callisti appellatum est, tertio ab Vrbe lapide sepultus. Q. Iunio Rusticō II. & [illegible]: Vettio Aquilino Cos. Vacauit sedes dies	9	8	24
163	13	Sanctus Concordius Soter Concordij filius Fundanus Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino Augusto, & Imp. Cæsare L. Aelio Aurelio Vero Antonino Augusto, sedit annos	0	0	17
		Creatus III. Nonas Maij. Et quum ordinationes VI. mense Decembri fecisset, quibus Episcopos XI. presbyteros XVIII. & diaconos IX. creauit, X. Kalend. Maij anno 171. mortuus est, ac via Appia ad Catacumbas in cœmeterio, quod postea Callisti nomen tulit, sepelitur, M. Aurelio Severo Cethego, & L. Iunio Claro Cos. Vacauit sedes dies	7	11	18
171	14	Sanctus Habundius Eleutherus Habundij filius Nicopolitanus Græcus S. R. E. diaconus Imperatore Cæsare M. Aurelio Antonino Augusto & L. Aelio Aurelio Commodo Augusto, sedit annos	0	0	21
		Creatus pridie Idus Maij Ordinationes tres mense Decembri habuit, Episcoporum XV. presbyterorum XII. & diaconorum VIII. Mortuus est VII Kal. Iunij anno Christi 186. & in Vaticano	15	0	13

Anni. Christi	Numer. Pontificū.	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
		sepultus::: Triario Materno, & M. Atilio Metilio Cradua consulibus. Quo mortuo sedes Romana vacauit dies	0	0	5
186	15	Sanctus Victor Felices filius Afer Imp. Cæsare M. Aurelio Commodo Antonino Pio Felice Aug. Imp. Cæsare P. Heluio Pertinace Augusto, Imp. Cæsare M. Didio Iuliano Augusto, & Imp. Cæsare L. Septimo Seuero Pio Pertinace Augusto, sedit in cathedra sancti Petri Romæ annos	12	1	28
		Creatus Kalendis Iuniis. Qui quum ordinationes duas mense Decembri fecisset, quibus Episcopos XII. presbyteros IV. diaconosque VII. legit, V. Kalendas Augusti, anno Christi 198. obiit, & in Vaticano sepelitur, Ap. Claudio Laterano, & M. Mario, M. F. Titio Rufino consulibus. Quo mortuo pastore sancta Romana sedes vacauit dies	0	0	12
198	16	Sanctus Habundius Zephyrinus Habundij filius Romanus, Imp. Cæsare L. Septimo Seuero Pio Pertinace Augusto, Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino Caracallopio Felice Aug. & Imp. Cæsare M. Opelio Seuero Macrino Felice Augusto sedit annos.	20	0	17
		Creatus IV. Idus Augusti Ordinationes IV. mense Decembri fecit, quibus episcopos XIII. presbyteros XIII. & diaconos VII. creauit. Obijt VI. Kalendas Septembris, anno Domini 218. & in cœmeterio suo iuxta Catacumbas, via Appia sepultus est Bruttio præsente, & Extricato consulibus. Vacauit sedes dies	0	0	6
281	17	Sanctus Domitius Calliſtus Domitij filius Romanus de vico Castrorum Rauennatium, Imp. Cæsare M. Opelio Macrino Felice Augusto, Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino pio Felice Aug. Elagabalo, & Imp. Cæs. M. Aurelio Seuero Alexandro Pio Felice Augusto, sedit annos	5	1	13
		Creatus IV. Nonas Septembris. Et quum ordinationes V. mense Decembri episcoporum VIII. presbyterorum XVI. & diaconorum IV. fecisset, Pridie Idus Octobris anno Christi 223. occisus est, ac in cœmeterio Calepodij via Aurelia, tertio ab vrbe lapide sepultus, Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino Elagabalo P. F. Augusto IV. & M. Aurelio Seuero Alexandro nobilissimo Cæsare consulibus. Vacauit sedes dies.	0	0	6
223	18	Sanctus Vrbanus Pontiani filius Romanus Imp. Cæsa-			

Anni Christi.	Numer. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		Cæsare M. Aurelio Seuero Alexandro Pio Felice Augusto, sedit annos	7	7	5
		Creatus XVII. Kal. Nouemb. Ordinationes V. de mense Decembri fecit. Episcoporum VIII. presbyterorum IX. & diaconorum V. Martyrio coronatus VIII. Kal. Iunij, anno Christi 231. sepultus est via Appia, in cœmeterio Prætextati, Agricola & Clementino Cos. Vacauit sedes dies	0	0	23
231	19	Sanctus Calpurnius Pontianus Calpurnij filius Romanus, Imperatore Cæsare M. Aurelio Seuero Alexandro P. F. Augusto, sedit annos	5	5	2
		Creatus XIIII. Kalend. Iulij. Qui quum ordinationes duas mense Decembri feciſſet, quibus Episcopos sex, presbyteros sex, diaconos quinque creauit, anno 236. in exilium actus est in Insulam Sardiniam, vbi XIII. Kalend. Decembris obiit. Cadauer Romam relatum, in cœmeterio Callisti via Appia sepultum est, L. Catilio Seuero, & L. Ragonio vrinatio Tusconio Quinctiano Cos. Vacauit sedes diem	0	0	1
236	20	Sanctus Anterus Romuli filius Græcus, Imp. Cæsare C. Iulio Maximino Germauico, Pio Felice Augusto, sedit mensem	0	1	14
		Creatus in Sardinia, die post mortem Pontiani, XI. Kalend. Decembris; & quum Romæ mense Decembri episcopum tantum vnum creasset, III. Nonas Ianuarii, anno 237. occisus est, ac via Appia in cœmeterio Callisti sepultus. Imp. Cæsare C. Iulio Maximino P. F. Aug. Germanico, C. Iulio Africano viro clariſſimo Cos. Vacauit sedes Romana dies	0	0	6
237	21	Sanctus Fabius Fabianus Fabij filius Romanus, Imp. Cæsaribus Maximino, Augusto, D. Cœlio Balbino, M. Clodio Pupieno Maximo, M. Antonio Gordiano, M. Iulio Philippo, C. Messio Quincto Traiano Decio, Piis Felicibus Augustis sedit annos	14	0	11
		Creatus IV. Idus Ianuarij. Ordinationibusque V. mense Decembri Episcoporum XX, presbyterorum XXII. & diaconorum VIII. factis, XIII. Kalendis Februarij anno Christi 251. occisus est, & in cœmeterio Callisti Via Appia sepultus. Imp. Cæsare Cn. Messio Quincto Traiano Decio P. F. Aug. II. & ::: Annio Grato viro clariſſimo Cos. Vacauit sedes propter temporum difficultatem menses	0	5	21

Anni Christi	Numer' Pōtificū.		Anni	Mēses.	Dies
732	22	Sanctus Cornelius Castini filius Romanus ex presbytero S. R.E. Imperatoribus Cæsaribus Cn. Messio Traiano Decio, C. Vibio Treboniano Gallo, & C. Vibio Volusiano Piis Felicibus Augustis, sedit annos	2	2	3
		Creatus IV. Idus Iulij. Et quum ordinationes duas mense Decembri feciſſet, Episcoporum VII. presbyterorum IV. & diaconorum IV. die XVIII. Kalēdas Octobris capite cæsus est, ac iuxta cœmeterium Callisti via Appia, in prædiolo Lusiniæ, prope harenarium, in crypta sepultus, anno Christi 253. Impp. Cæs: C. Vibio Treboniano Gallo II. & C. Vibio Volusiano Piis Felicibus Aug. Const. Vacat sedes mens.	0	2	5
252	1	*Nouatianus Romanus S.R.E. presbyter in schismate cōtra S. Cornelium papam auctore Nouato presbytero Carthaginiensis ecclesiæ creatus, sedit annos plus minus*	6		
		Occisus Romæ tempore Xysti II. papæ, in persecutione Valeriani Imperatoris.			
		Schisma primùm in Romana ecclesia, inter S. Cornelium Papam, & Nouatum Antipapam.			
253	23	Sanctus Lucius Porphyrij filius Romanus, Imp. Cæsaribus, Gallo, Treboniano, C. Iulio, Aemiliano, Valeriano, & Gallieno Piis Felicibus Augustis, sedit annum	1	3	13
		Creatus XII. kalend. Decembris. Ordinationes duas mense Decembri fecit; quibus Episcopos VII. presbyteros IV. & diaconos totidem ordinauit. Martyrio coronatus IV. Nonas Martij, anno Christi 255. & in cœmeterio Callisti, via Appia sepultus, Imp. Cæs. Valeriano II. & Gallieno Augg. Conss. Vacauit sedes mensem	0	1	5
255	24	Sanctus Iulius Stephanus Iulij filius Romanus, S. R.E. archidiaconus à Cornelio papa factus. Impp. Cæss. P. Licinio Valeriano, & P. Licinio Gallieno, Piis Felicibus Augustis, sedit annos	2	5	25
		Creatus V. Idus Aprilis. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum IV. presbyterorum VI. & diaconorū V. capite cæsus IV. Nonas Augusti & in cœmeterio Callisti, via Appia sepultus, anno Christi, 257. M. Valerio Maximo II. & Manio Acilio Glabrione viris clarissimis Coss. Vacauit sedes mensem	0	1	11
257	25	Sanctus Xystus II. Iunior, Philosophi filius Athenienſis Græcus. Impp. Cæss. Valeriano, & Gallieno Augustis, sedit annum	1	10	25

Creatus

Anni Christi.	Nemer. Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies
		Creatus XVII. Kalend. Octobris. Et quum ordinationes duas mense Decēbri fecisset, episcoporum II. presbyterorum IIII. & diaconorum VII. capite cęsus est VIII. Idus Augusti, atque in cœmeterio Callisti sepultus, anno Domini 259. M. Aurelio Mēmio Fusco, & :::: Pomponio Basso viris clarissimis Coss. Vacauit eo occiso sedes Romana menses	0	11	15
260	26	Quo tempore presbyteri S.R.E. præfuerunt, immanissima persecutione comitia pontificalia Romæ prohibente. Sanctus Dionysius Monachus, Impp. Cæsaribus Valeriano, Callieno, & M. Aurelio Claudio; Piis Felicibus Augustis, sedit annos	10	5	5
		Creatus XI. kal. Augusti Fulùio Aemiliano, & Pomponio Basso II. viris clarissimis Conss. Ordinationes duas mense Decembri fecit episcoporum VII. presbyterorum XII. & diaconorū VI. Obiit VII kalend. Ianuarij, & in cœmeterio Callisti sepultus, anno Christri 270. Imp. Cæs. M. Aurelio Caludio P. F. Aug. II. & ::: Ouinio Paterno viro clarissimo Conss. Vac. sed. dies.	0	0	5
271	27	Sanctus Felix Constantij filius Romanus Imperatoribus Cæsaribus M. Aurelio Claudio, & M. Valerio Aureliano, Piis Felicibus Augustis, sed. annos	4	5	0
		Creatus Kalend. Ianuarij ineunte anno Domini 271 ..... Flauio Antiochiano, & ::: Furio Orfito VV. CC. Conss. Ordinationes duas mense Decembri fecit episcoporum V. presbyterorū IX & diaconorum V. occisus est III. Kalend. Iunij, anno Christi 275. & via Aurelia, in cœmeterio suo, secundo ab Vrbe lapide sepultus, Imp. Cæsare Aureliano Augusto II. & C. Iulio Capitolino V. CC. onss. Vacauit			
275	28	sedes dies	0	0	5
		Sanctus Eutychianus Maximi filius Lunensis Tuscus Imp. Cæsaribus Aureliano, M. Claudio Tacito, M. Annio Floriano M. Aurelio Valerio Probo, M. Aurelio Caro, & filiis Carino, & Numeriano, Piis Felicibus Augustis, sedit annos	8	6	4
		Creatus Nonis Iunij. Et quum ordinationibus quinque mense Decembri habitis, episcopos IX. prebyteros XIIII. & diaconos V. fecisset, VI. Idus Decembris anno 283 occisus est, & in cœmeterio Callisti sepultus, Impp. Cæss. M. Aurelio Caro II. & M. Aurelio Carino Augustis Conss. vacauit sedes dies	0	0	8

Anni Christi.	Numer. Pōtificū.	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
283	29	Sanctus Caius Caij filius Salonitanus Delmata ex genere Imperatoris Diocletiani, Imp. Cæsaribus M. Aurelio Carino, M. Aurelio Numeriano, C. Valerio Diocletiano, & M. Valerio Maximiano Piis Felicibus Augustis, sedit annos	12	4	6
		Creatus xvi. Kal. Ianuarij. Ordinationibusque quatuor mense Decembri factis, episcoporum V. presbyterorum xxv. & diaconorum viii. die x. Kal. Maij anno 296. capite cæsus est, & in cœmeterio Callisti sepultus, Imp. Cæsare Diocletiano Aug. VI. & Fl. Valerio Constantio nobilissimo Cæsare iterum Coss. Vac. sed. menses	0	2	8
296	30	Sanctus Marcellinus Proiecti filius Romanus, Impp. Cæss. Diocletiano, Iouio, & Maximiano Herculeo, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	7	9	27
		Creatus Kal. Iulij Qui quum ordinationes duas mense Decembri feciſſet, episcoporum V. presbyterorū iv. & diaconorum ii. capite cæsus est vi. Kal. Maij, anno Christi 304. ac via Salaria in cœmteerio Priscillæ, loco qui dicebatur Cubiculus clarus, in Crypta, iuxta corpus sancti Crescentionis sepultus, Impp. Cæs. Diocletiano ix. & Maximiano viii. Augg. Coss. Vacauit sedes eo occiso menses	0	2	0
304	31	Sanctus Marcellus Benedicti filius Romanus, de regione vii. Via lata S.R.E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæsaribus Fl. Valerio Constantio Chloro, C. Galerio Valerio Maximiano, Fl. Valerio Constantino Magno, & M. Aurelio Maxentio Piis Felicibus Augustis sedit annos	5	6	21
		Creatus v. kal. Iulij. Ordinationes aliquot mense Decembri fecit, episcoporū xxi. presbyterorum xxv. & diaconorum II. Obiit xvii. Kal Februarij, damnatus in equorum stabulo anno Christi 310. & in cœmeterio Priscillæ via Salaria sepul. est, II. post consulatum Maximiani Augusti vii. & Diocletiani Iouij x. Vacauit sedes dies	0	0	20
310	32	Sanctus Eusebius Medici filius, aliàs Medicus Græcus Impp. Cęsaribus C. Galerio Valerio Maximiano, C. Valerio Aurelio Constantino Magno, & M. Aurelio Maxentio, Piis Felicibus Augustis, sedit annum	1	7	27
		Creatus viii. Idus Febr. Ordinationē vnam mēse Decēbri fecit, episcoporū xiiii. presbyterorū xiii. & diacanorum iii. Excessit iv. Nonas Octobris, anno Christi 311 & via Appia, in Crypta iuxta cœmete-			

Anni Christi.	Numer. Pontificū		Anni.	Menses.	Dies
		meterium Callisti sepultus. Impp. Cæs. Maximiano VIII. & Licinio Augg. Conss. Vac. sed. dies			
311	33	Sanctus Miltiades Afer, S.R.E. presbyter cardinalis. Impp Cæss. Constantino Maximo, & Licinio Aug. sedit annos	1	0	7
		Creatus VI. idus Octobris. Ordinationem vnã mense Decembri fecit, episcoporum XII. presbyterorum VII. & diaconorum V. Mortuus est IV. Idus Decembris, anno 314. & in cœmeterio Callisti sepultus, C. Ceionio Rufio Volusiano, & Anniano VV. CC. Coss. Vacauit sedes dies	3	2	0
341	34	Sanctus Siluester Rufini filius Romanus S.R.E. presbyter Cardinalis à Marcellino papa factus, Imp. Cæsare Constantino Maximo Augusto, sedit annos	0	0	17
		Creatus V. Kal. Decembris ineunte anno Christi 315. Ordinationes sex mense Decembri fecit, Episcoporum LXV. presbyterorum XLII. & diaconorum XXVII Obiit pridie Kal. Ianuarij finito anno Domini 335. sepultus in cœmeterio Priscillæ via Salaria, tertio ab Vrbe lapide, Fl. Valerio Constantio & C. Ceionio Rufio Albino VV. CC. Coss. Vacauit sedes dies	20	0	4
325	I.	Sancta, & vniuersalis prima Synodus Nicæna CCCXIIX. Episcoporum contra Arrium presbyterum Alexandrinum, Christum creaturam esse affirmantem collecta, mense Aprilis, M. Iunio Cæsonio Nicomacho Anicio Fausto Paulino, & P. Ceionio Iuliano Camœnio VV. CC. Conss.	0	0	15
336	35	Sanctus Marcus Prisci filius Romanus S. R. E. diaconus cardinalis à sancto Miltiade papa factus, Imp. Cæs. Fl. Constantino Maximo Augusto, sedit menses			0
		Creatus XVIII. Kal. Febr. Fl. Popillio Nepotiano & Facundo VV. CC. Conss. Ordinationem vnam fecit, Episcoporum VII. presbyterorum V. & diaonorum VI. Obiit eodem anno Nonis Octobris, & in Cœmeterio Balbinæ, Via Ardeatina sepultus. Vacauit sedes dies	0	8	22
336	36	Sanctus Iulius Rustici filius Romanus, S. R. E. diaconus cardinalis à sancto Siluestro factus. Imp Cæsaribus Constantino Maximo Augusto, & filiis eius Constantino & Constantio Iunioribus. Constanteque, Piis Felicibus Augustis. sedit annos	0	0	20
		Creatus V. Kalend. Nouembris. Ordinationes tres mense Decembri fecit, Episcoporum IX. presbyte-	16	5	16

Anni Christi.	Numer. Pōtificū.		Anni.	Mens.	Dier.
		byterorum XIIX. diaconorum IIII. Obiit pridie Idus Aprilis anno 352. & in Cœmeterio Calepodij via Aurelia, tertio ab Vrbe lapide sepultus Constantio Aug. VI. & Gallo Nob. Cæsare II. Coss. Vacauit sedes dies	0	0	25
353	37	Sanctus Liberius Augusti filius Romanus, S.R.E. diaconus cardinalis à sancto Siluestro papa factus. Impp. Cęsaribus Fl. Iulio Constantio, Fl. Claudio Iuliano, Fl. Iouiniano, Fl. Valentiniano, & Fl. Valente, Augustis, sedit annos	13	4	17
		Et primùm ante schisma, & eius relegationem in pace sedit annos 2. menses 3. dies 5.			
		Creatus VIII. Idus Maij, pontificatu ab Imp. Cæsare Constantio Augusto exactus, & in exilium in Beroëam Traciæ missus pridiæ Idus Augusti, anno Christi 355. Mauortio Lolliano & Arbetione V V. CC. Coss. Abfuit ann. 2. mens. 3. dies 3.			
357		De exilio reuocatus XVII. Kalend. Decemb Romam reuersus, in Suburbio ad sanctam Hagnetem permansit vsque ad IV. Nonas Augusti sequentis anni 358. quo die Romam ingressus, pontificatum Romanum administrauit, illumque in schismate iterum tenuit annos 8. menses 10. dies 10. Ordinationes duas mense Decembri fecit, Episcoporum XIX. presbyterorum XIIX. & diaconorum V. Obiit VIII. Kal Octobris, anno Christi 366. sepultus via Salaria in cœmeterio Priscillæ, Fl. Gratiano nobilissimo puero, & Dagalaifo V. C. Coss. Vacauit sedes dies.	0	0	6 11
355	2	*Felix II. Iunior Anastasij filius Romanus, S.R.E. archidiaconus, vel diaconus Cardinalis à Sancto Iulio papa factus, Imp. Cæs. Fl. Cōstantio Aug. sed. in schismate cōtra Lib. papā ann.*	10	3	
		Et primùm solus pulso Liberio annos 2. menses 3. dies 3.			
		Creatus pridie Idus Augusti viuēte Liberio papa, pōtificatus iura ei abrogata sūt, restituto Liberio XVIII. Kal. Decēb. anno Christi 357. Constātio Aug. IX. & Fl. Claudio Iuliano nob. Cæs. II. Coss. Quū ordinationē vnā mense Decēb episcoporū XIX. presbyterorū XXI. & diaconorū V. fecisset, Felix obijt anno 365. X. Kal. Decembris sepultus via Aurelia in basilica sua, Impp. Cæs. Valentiniano, & Valente Augg. Coss.			
355		*Schisma secūdū in ecclesia Romana inter Liberiū, et Felicē.*			
366	38	Sanctus Damasus Antonij filius ex oppido Vimarensi, diœcesis Bracarensis Lusitanus Hispanus S.R.E. diaconus, Imp. Cæsaribus Valentiniano, Valente, Gratiano, Valentiniano Iuniore, Theodosio, & Arcadio Augustis, sedit annos	18	2	11
		Creatus & consecratus Kal. Octobris. Ordina-			

Anni Christi.	Numer Pōtificū.		Anni.	Mēses.	Dies.
		tiones quinq; mense Decembri fecit episcoporum LXII. presbyterorum XXXI. & diaconorum IX. Obiit Romæ III. Idus Decembris, anno Christi 384 & via			
336	3	Ardeatina in basilica sua sepultus Fl. Ricimere, & Fl. Clearco VV.CC. Conss. Vac. sed. dies			
		Vrsicinus Romanus S.R.E. diaconus Cardinalis in schismatecreatus contra Damasum diaconū, cōsecratur à Paulo episcopo Tiburtino VII. Kal. Octobris, die post obitū Liberij, qui Impp. Cæs. Valentiniano, & Valente Augustis, sedit annum	0	0	17
		Anno sequenti 367. XVI. Kalend. Decembris sponte abdicauit, & factus est episcopus Neapolitanus, Lupicino & Iouino VV.CC. Conss.	1	1	23
		Schisma tertium in ecclesia Romana inter Damasum, & Vrsicinum.			
381	11	Præcedentium pontificum idem est dies creationis & consecrationis, quod sequenti tempore ob seruatum non est.			
		Sancta & vniuersalis synodus secunda Constantinopolitana, episcoporum CL. contra Macedonium episcopum Constantinopolitanum, spiritum			
384	39	sanctum creaturam esse decentem, congregata, Flauio Annio Eucherio, & Postumo Syagrio VV.CC. Conss.			
		Sanctus Siricus Tiburtij filius Romanus, S.R.E. diaconus Cardinalis, Impp. Cæsaribus Flauijs Valentiniano Iuniore, Theodosio Arcadio, & Honorio Augustis, sedit annos			
		Creatus, & consecratus IIII. Kal. Ianuarij ineunte anno Christi 385. Ordinationes quinque mense Decembri fecit, episcoparum XXXII. presbyterorum XXXI. & diaconorum XVI. Obijt VIII. Kal.	13	1	25
		Martij, anno Christi 398. sepultus in cœmeterio Priscillæ via Salaria, Imp. Cæsare Fl. Honorio			
398	40	Augusto IIII. & Fl. Eutychiano V.C. Conss. Vac. sed. mens.			
		Sanctus Anastasius Maximi filius Romanus S.R.E. presbyter Cardinalis. Impp. Cæss. Arcadio & Honorio Augustis, sedit annos	0	1	15
		Creatus & consecratus VII. Idus Aprilis. Ordinationes duas mense Decembri fecit episcoporum X. presbyterorum IX. & diaconorum V. Obijt V.	3	0	21
		Kal. Maij, anno Christi 401. sepultus in cœmeterio suo iuxta vicum Vrsi pileati intra Vrbem, prope locum, vbi nunc est basilica sanctæ Vrbiane, Ragonio Vicentio Celso, & Fl. Frauitta VV.CC. Conss.			
		Vacauit sedes dies	0	0	01

Sanctus

Anni Christi.	Numer' Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
401	41	Sanctus Innocētius Innocētij filius Albanus S.R.E.diaconus Cardinalis, Impp.Cæſſ. Arcadio, Honorio, & Theodoſio Iuniore Auguſtis ſedit annos	15	2	44
		Creatus & conſecratus VIII.Idus. Maij, Quum Ordinationes quatuor menſe Decembri epiſcoporum LIIII.presbyterorum xxx, & diaconorum XVII.feciſſet.V.Kal.Auguſti anno Chriſti 416 mortuus eſt, & in cœmeterio ad Vrſum pileatum ſepultus Imp.Cęſare Fl. Theodoſio Iuniore Aug.VII. & Iunio Quarto Palladio V.C.Conſulibus. Vac.ſedes dies	0	0	22
416	42	Sanctus Zoſimus Habrahami filius Cæſarienſis Cappadox Græcus,S.R.E.presbyter Cardinalis ab Innocentio papa factus, Impp. Cæſs. Honorio, & Theodoſio Iuniore Auguſtis,ſedit annos	3	4	7
		Creatus & conſecratus XIII.Kal.Septembris Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum VIII. presbyterorum x.& diaconorum III. Obiit VII.Kal.Ianuarii, ſepultus Via Tiburtina, in baſilica ſanctorum Laurentij,& Stephani extra muros, iuxta cryptam prope corpus ſancti Martyris Laurentij anno 419.finito,Fl.Monaxio,& Fl.Plinta VV.CC.Conſs.Vacauit ſedes diem	0	0	1
419	43	Sanctus Bonifacius Iucundi presbyteri filius Romanus S.R.E.presbyter Cardinalis Impp.Cæſſ.Honorio,& Theodoſio Iuniore Augg.ſedit annos	3	9	28
		Creatus in ſchiſmate & conſecratus V. Kal.Ianuar.ineunte anno Domini 420. Ordinationē vnā menſe Decembri fecit,epiſcoporum XXXVI. presbyterorum XIII.& diaconorum III. Obiit VIII Kal. Nouembris anno domini 423. ſepultus via Salaria in baſilica ſanctæ Felicitatis martyris, iuxta corpus eius Rufio Prætextato Mariniano & M.Aurelio Aſclepiodoto V V. C C.Conſs.vacauit, ſedes dies	0	0	9
420	4	*Eulalius Romanus S.R.E.archidiaconus in ſchiſmate electus contra Bonifacium ſedit menſes*	0	3	7
		Creatus & conſecratus V.Kal.Ianuarij in fine anni 419 coactus abducauit anno 420. III. Non. Aprilis, & factus eſt epiſcopus in Campania Theodoſio Aug. IX & Fl.Conſtantio nobiliſſ Cæſare III.Conſs.			
420		*Schiſma IIII in eccleſia Romana,inter Bonifaciū et Eulaliū*			
423	44	Sanctus Cæleſtinus Priſci filius Romanus S.R.E. diaconus, Impp. Cæſaribus Flauiis Honorio Theodoſio Iuniore,& Placidio Valentiniano,Auguſtis, ſed.ann.	8	5	3

Crea

Anni Christi.	Numeri Pontificū		Anni.	Mensēs.	Dies.
		Creatus, & consecratus pridie Nonas Nouembris, fecit ordinationes tres mense Decembri, Episcoporum XLVI. presbyterorum XXXII. & diaconorum XII. obiit VIII. Idus Aprilis, anno Christi 432. sepultus via Salaria in cœmeterio Priscillæ, Fl. Aëtio & Fl. Valerio VV. CC. Conss. Vacauit sedes dies			
430	III.	Sancta, & vniuersalis synodus III. Ephesina CC. Episcoporum contra Nestorium patriarcham Constantinopolitanum, diuinam in Christo naturam negantem coacta, Theodosio iuniore XIII. & Placidio Valentiniano III. Aug. Conss.	0	0	21
432	45	Sanctus Xystus III. Xysti filius Romanus S.R.E. presbyter, Impp. Cæsaribus Theodosio iuniore, & Plac. Valentiniano Augg. sedit annos	7	11	0
440	46	Creatus & consecratus IV. Kalen. Maij. Ordinationes quatuor mense Decembri fecit, Episcoporum LII. presbyterorum XXIIX. & diaconorum XII. Obiit V. Kalen. Aprilis, anno 440. sepultus via Tiburtina ad sanctum Laurentium extra muros, in crypta iuxta corpus eius, Impp. Cæs. Plac. Valentiniano Aug. V. & Anatolio V. C. Conss. Vacat sed. mens.	0	1	13
451	IIII.	Sanctus Leo Magnus Quinctiani filius Romanus, S.R.E. Archidiaconus, Imp. Cæsaribus Theodosio iuniore, Plac. Valentiniano, Fl. Marciano, Fl. Anicio Maximo, Fl. Mæcilio Auito, Fl. Iulio Maioriano, & Fl. Leone Augustis, sed. ann.	20	11	0
		Creatus & consecratus IV. Idus Maij die Dominico. Ordinationes quatuor mense Decembri fecit, Episcoporum CXXCVI. presbyterorum XXCI. & diaconorum XXXI. Obiit III. Idus Aprilis anno 461. & primus omnium Romanorum Pontificum sepultus est in porticu ante basilicam sancti Petri, Seuerino, & Dagalaifo VV. CC. Conss. Vacauit sedes dies			
461	47	Sancta, & vniuersalis synodus IV. Chalcedonensis DCXXX. Episcoporum contra Dioscorum patriarcham Alexandrinum, & Eutychem Abbatem Constantinopolitanum, corpus Christi fantasticum fuisse dicentes coacta, Marciano Aug. & Clodio Adelphio V. C. Conss.	0	0	7
		Sanctus Hilarius Crispini filius Sardus, S.R.E. diaconus, Imp. Cæsare Fl. Leone, Fl. Vibio Seuero, & Fl. Antemio Augustis, sed. ann.	6	3	10
		Creatus & consecratus XIII. Kalen. Maij. Ordi			

nario-

Anni. Christi	Numer. Pōtificū.		Anni.	Mens.	Dies.
		nationes tres menſe Decembri fecit, Epiſcoporum XXII. presbyterorum XXV. & diaconorum, V. Obijt V. Kalendas Auguſti, anno 467. ſepultus ad ſanctum Laurentium extra muros, in crypta iuxta corpus Xyſti III. papæ, Ioanne & Puſæo VV. cc. Conſs. Vacauit ſedes dies	0	0	10
467	48	Sanctus Simplicius Caſtini, alias Caſtorij filius Tiburtinus Latinus, Imp. Cæſaribus Leone Seniorne, Lenone Iuniore, Zenone Fl. Antemio, Fl. Anicio Olybrio, Fl. Glicerio. Fl. Iulio Nepote, Fl. Momylo Auguſtulo Auguſtis, & Rege Gothorum in Italia Odoacre, ſedit ann.	15	6	23
		Creatus, & conſecratus VI. idus Auguſti. Ordinationes tres menſe Februario, & Decembri fecit, epiſcoporum XXCIIX. presbyterorum LVIII. diaconorum XI. obiit VI. Nonas Martij anno 483. ſepultus in porticu ante Baſilicam Sancti Petri apoſtoli in Vaticano, Anicio Fauſto V. C. Sine collega Conſ. Vacauit ſedes dies	0	0	6
483	49	Sanctus Felix II. dictus III. Iunior Felicis preſbeyteri Cardinalis ſanctorum Nerei & Archillei tt. Faſciolæ filius Romanus. Impp. Cęſs. Flauiis, Zenone, & Anaſtaſio Augg. & Odoacre Gothorum in Italia rege, ſedit annos	8	11	17
		Creatus, & conſecratus VII. Idus Martij Ornationes duas menſe Decembri fecit, epiſcoporum XXXI. presbyterorum XXIIX. & diaconorum VI. Obiit V. Kal. Martij, ſepulutus in baſilica ſancti Pauli Apoſtoli, via Oſtienſi anno 492. Imp. Cæſ. Fl. Anaſtaſio. Aug. & Fl. Rufino V. C. Conſs. Vac. ſedes dies	0	0	5
492	50	Sanctus Gelaſius Valerij Epiſcopi filius Afer, Imp. Cæſ. Fl. Anaſtaſio, Dicoro Auguſto, & Fl. Theodorico Amalo Gothorum in Italia rege, ſedit annos	4	8	19
		Creatus & conſecratus V. Nonas Martij. Ordinationes duas menſibus Februario & Decembri fecit, epiſcoporum LXVII. presbyterorum XXXII. & diaconorum II. Obiit XI. Kal. Decębris anno Chriſti 496. ſepultus ad ſanctum Petrum Apoſtolum, Paulo V. C. Sine Collega Cons. Vacauit ſedes dies	0	0	5
496	51	Anaſtaſius II. Iunior Petri filius Romanus de regione Eſquilina Imp. Cæſ. Fl. Anaſtaſio Aug. & Theodorico Italiæ rege, ſedit annum	1	11	24
		Creatus & conſecratus V. Kalend. Decembris. Ordina-			

Anni Christi.	Num. Pont.		Ann	Menses	Dies.
		Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum XVI. presbyterorum XII. & diaconorum :::: Obiit XIII. Kalend. Decembris anno 498. ſepultus ad ſanctum Petrum, Decio Paulino & Ioanne Scytha VV. CC. Conſs. Vacauit ſedes eo mortuo, dies			
498	52	Sanctus Cælius Symmachus Fortunati filius, Sardus, Imp. Cæſ. Fl. Anaſtaſio Auguſto, & Theodorico Gothorum rege, ſedit annos	0	0	2
		Creatus, & conſecratus X. Kal. Decembris Ordinationes quatuor menſe Decembri epiſcoporum CXVII. presbyterorum XCII. & diaconorum XVI. fecit. Obiit XIIII. Kal. Auguſti, anno Chriſti 514. ſepultus ad ſanctum Petrum in Vaticano, M. Aurelio Caſſiodoro Senatore ſine collega Conſ. Vacauit ſed. diem	15	7	28
	5	*Laurentius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis in ſchiſmate contra Symmachum papam electus, ſedit annum*	0	0	1
		Creatus, & conſecratus X. Kal. Decembris, & anno ſequenti pontificatu Romano quum ſe abdicaſſet, factus eſt epiſcopus Nuceſinus, Aſclepio, & Ioanne Gibbo VV. CC. Conſs.	1	...	...
498		*Schiſma V. in S. R. E. inter Symmachum & Laurentium.*			
514	53	Sanctus Cælius Hormiſda Iuſti filius Fruſinas Campanus, vel Latinus, Imp. Cæſs. Anaſtaſio, & Iuſtino Auguſtis, ac Theodorico Italiæ rege, ſedit annos	9	0	18
		Creatus, & conſecratus XIII. Kal. Auguſti. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum LV. presbyterorum XXI. & diaconorum :::: Obiit VIIII. Idus Auguſti, anno 523. ſepultus in baſilica ſancti Petri, Fl. Anicio Maximo C. C. ſine collega Conſ. Vacauit ſedes dies			
523	54	Sanctus Ioannes Conſtantij filius Tuſcus, S. R. E. presbyter Cardinalis SS. Ioannis, & Pauli tt. Pammachij, Imp. Iuſtino Aug. & Theodorico Gothorum in Italia rege, ſedit annos	0	0	5
		Creatus, & conſecratus prid. Idus Auguſti. Ordinationes aliquot epiſcoporum XV. fecit. Exceſſit Rauennæ in carcere à Rege Gothorum Theodorico coniectus VI. Kal. Iunij. Cadauer Romam ilico trãslatum, ad ſanctum Petrum apoſtolum ſepultum eſt anno Chriſti 526. Anicio Olybrio Iuniore V. C. ſine collega Cõſ. Vac. ſed. menſ.	2	9	16
526	55	Sanctus Felix III. dictus IIII. Caſtorij filius Beneuẽtanus Samnis, S. R. E. presbyter Cardinalis ſancti Silueſtri tt. Equitij. Impp. Cæſs. Flauijs Iuſtino, & Iuſtiniano Magno Auguſtis, & Atalarico Gothorum in Italia rege, ſedit annos	0	1	27
			4	2	18

Anni Christi.	Num. Pont.		Anni	Menses.	Dies
		Creatus, & consecratus VIII. kal. Augusti. Ordinationes duas mensibus Februario, & Martio Episcoporum XXIX. presbyterorum LV. & diaconorum IV. fecit. Obiit IV. Idus Octobris anno 530 sepultus ad sanctum Petrum, Postumo Lampadio, & Fl. Oreste VV.CC. Conss. Vacauit sed. dies	0	0	3
530	56	Bonifacius II. Iunior Sigeuultes filius Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis tt. sanctæ Cæciliæ Imp. Cæs. Fl. Iustiniano Aug. & Atalarico Italiæ rege, sedit annum	1	0	2
		Creatus, & consecratus Romæ XVII. kal. Nouembris. Ordinationeq; vna facta obiit XVI. kal. Nouembris anno 531. sepultus ad sanctum Petrum, Post consulatum Lampadij, & Orestis VV.CC. vac. sed. mens.	0	3	5
530	6	*Dinscotus Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis in schismate contra Bonifacium XVII. Kalend. Nouembris creatus, sed. dies*	0	0	28
		Obijt eodem anno pridie Idus Octobris, sepultus ad sanctum Petrum.			
530		*Schisma VI. inter Bonifacium, & Dioscorum.*			
530	57	Ioannes II. Iunior cognomine Mercurius, Proiecti filius Romanus de regione Cælio monte, S.R.E. presbyter Cardinalis tt. sancti Clementis, Imp. Cæs. Fl. Iustiniano Aug. & Atalarico Gothorũ rege, sed. an.	2	4	6
		Creatus, & consecratus XI. kalend. Februarij, 2. P. C. Lampadij, & Orestis VV.CC. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, Episcoporum XXI presbyterorum XV. & diaconorum :::: obiit VI. kalend. Iunij anno Christi 554. sepultus ad sanctum Petrum, Fl. Iustiniano Aug. 3. & Decio Theodoro Paulino V.C. Conss. Vacauit sedes Romana dies	0	0	6
534	85	Sanctus Rusticus Agapetus Gordiani presbyteri cardinalis sanctorum Ioannis & Pauli tt. Pammachij filius Romanus, S.R.E. archidiaconus, Imp. Cæs. 2. Iustiniano Aug. & Theodahato Amalo Italiæ rege, sedit mensis	0	11	19
		Creatus, & consecratus 3. Nonas Iunij. Ordinationem vnam Episcoporum XI. & diaconorum IV. fecit. Obiit Constantinopoli, quo à Theodahato Gothorum Tyranno Legatus fuerat, XII. kal. Iunij anno 535. Romam translatus, sepultus est ad sanctum Petrum XII. Kal. Octob. eiusdem anni F. Belisario V. C. fine consulatu, Vacauit sedes menses	0	1	7
		ad electionem	0	6	11
		ad ordinationẽ			
		San-			

Anni Christi	Num. Pontif.		Anni.	Mens.	Dies
525	59	Sanctus Cælius Siluerius Hormisdæ papæ filius Frusinas, Hernicus, vel Latinus, aut Campanus, S. R. E. subdiaconus regionarius, Imp. Cæs. Iustiniano Augusto Theodahato & Vitige Gothorum in Italia regibus, sedit annum.			
		ab electione	1	10	7
		ab ordinatione	1	5	11
		Creatus XIII. Kalend. Augusti, consecratus verò die Dominico XVII. Kal. Ianuarij. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, Episcoporum XIX. presbyterorum XIIII. & diaconorum V. Pontificatu exactus est 7. Kal. Iunij, anno 537. II. P. C. Fl. Belisarij V. C. & in insulam Pontiam relegatus, vbi anno sequenti 538. XII. Kalend. Iulij mortuus est, ibique sepultus, Ioanne, & Fl. Volusiano VV. CC. Consulibus. Quo deportato vacauit sedes			
		vsq; ad creationem	0	0	1
537	60	vsq; ad consecrationem	0	0	19
		Vigilius Ioannis consularis viri filius Romanus, S. R. E. archidiaconus, Imp. Cæsare Flauio Anicio Iustiniano Aug. Vitige, Ildoualdo Ararico, Tutila & Teio Gothorum in Italia regibus sedit ann.	18	7	15
		à creatione	18	6	28
		à consecratione			
		Creatus VI. Kal Iunij, & consecratus die Dominico XVIII. Kal. Iulij. viuente prædecessore suo Siluerio. Ordinationes duas mense Decembri fecit, Episcoporum XXCI. presbyterorum XLVI. & diaconorum XVI. Obiit Syracusis in Sicilia, Constantinopoli ab Imperatore rediens Romam 4. Idus Ianuarij anno 556. XV. post consulatum Fl. Basilij Iunioris V. C. Cadauer Romam relatum, sepultum est via Salaria in Basilica sancti Marcelli. Quo mortuo vacauit sedes menses			
537			0	3	5
553	V.	*Schisma VII. inter Siluerium, & Vigilium.* Sancta, & vniuersalis synodus V. Constantinopolitana secunda, Episcoporum CLXV. contra hæreticos Origenianistas collecta XII. post consulatum Flauij Basilij Iunioris V. C.			
556	61	Sanctus Pelagius Ioannis Vicariani filius Romanus, S. R. E. archidiaconus, Imp. Cæs. Iustiniano Augusto, sedit ab ordinatione ann.	4	10	18
		Creatus .... ordinatus XVI. Kal. Maij die Dominico pascæ XV. post consulatum Fl. Basilij Iunioris V. C. Ordinationes duas mense Decembri fecit, Episcoporum XLIX. presbyterorum XXVI. & diaconorum IX. Obiit IV. Nonas Martii, anno 565. sepultus ad san-			

Anni Christi.	Num. Pōtif.		Anni.	Mens.	Dies.
		ctum Petrum, post consulatum Fl. Basilii Iunioris V. C. Anno xx. Vacauit eo mortuo sedes Romana			24
		ad electionem	0	2	12
		ad ordinationé	0	4	
561	62	Sanctus Ioannes III. Catellinus Anastasii filius Romanus, Impp. Cæs. Flauiis Iustiniano, & Iustino iuniore Augg. sedit annis			16
		ab electione	13	0	27
		ab ordinatione	12	11	
		Creatus IIII. Kal. Iunij, Consecratus die Dominico XVI. Kal. Augusti. Ordinationibus duabus mense Decembri habitis, episcopos LXI. presbyteros XXIX. & diaconos XIII. fecit. Obijt III. Idus Iulij anno 574. post consulatum Iustini Augusti anno VII. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes mens.			5
		ad electionem	0	10	19
		ad ordinationem	0	10	
575	63	Sanctus Benedictus Bonosus, Bonifacij filius Romanus, Impp. Cæs. Iustino iuniore, & Tiberio Constantino Augg. sedit annos			15
		ab electione	4	2	29
		ad ordinat.	4	1	
		Creatus XVI. Kalend. Iun. consecratus die Dominico IV. Nanas Iun. VIII. P. C. Iustini Aug. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum XXI. presbyterorum XV. & diaconorum II. Obiit III. kalē. Augusti, anno 579. XII. P. C. Diui Iustini, sepultus in secretario beati Petri Apostoli. Vacauit sed. Rom.			10
		ad election.	0	3	0
		ad ordinat.	0	4	
579	64	Sanctus Pelagius II. Iunior Vinigildi filius Romanus, Impp. Cæsaribus Tiberio, & Mauricio Augustis, sedit annos			29
		ab electione	10	2	10
		ab ordinat.	10	2	
		Creatus III. Idus Nouembris. consecratus die sancti Andreæ pridie kalend. Decembris. Ordinationes duas mēse Decembri fecit, episcoporum XLVIII. presbyterorum XXVIII. & diaconorum VIII. Obiit VI. Idus Februar. ex peste, anno 590. VI. P. C. P. Tiberij Flauij Mauricij Augusti, Indictione V. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes mens.			....
		ad creationem	0	....	25
		ad ordinationem	0	6	
590	65	Sanctus Gregorius, magnus ecclesiæ doctor, Gordiani senatoris, & Siluiæ sanctissimæ matronæ filius Romanus monachus, S. R. E. archidiaconus, & apocrisarius Constantinopoli apud Imperatorem, & Anglo-			

Anni Christi	Num. Pont		Anni.	Mens.	Dies.
		rum apostolus, Impp. Cæss. Tiberio Flauio Mauritio, & Flauio Phoca Augustis, sedit annos			
		ab electione	14	....	....
		ab ordinatione	13	6	10
		Creatus.... Ordinatus die Dominico 3. Non. Septemb. Ordinationes duas, vnam in Quadragesima, aliã mense Septemb. fecit, episcoporum LXII. presbyterorum XXXIX. & diaconorum V. Obiit 4. Idus Martij anno Christi 604. sepultus in porticu ante basilicam sancti Petri, prope secretarium, hodie sancta Maria de febre vocatum, Imp. Cæsare Flauio Phoca sine collega Augusto & consule, Indict. 7. Vacauit sedes Romana eo mortuo menses			
604	66	ad electionem	0	5	19
		ad ordinationem	0	6	0
		Sabinianus Boni filius Bleranus Tuscus diaconus Cardinalis, & apocrisarius apostolicæ sedis Constantinopoli apud Imperatorẽ à sancto Gregorio papa creatus, Imp. Cæsare Fl. Phoca Aug. sedit menses			
		à creatione	0	5	19
		ab ordinatione	0	5	7
		Creatus kal. Septembris, consecratus die Dominico Idibus Septembris. Ordinationem vnam episcoporum XXVI. fecit. Obiit XI. kalen. Martij anno Christi 605. & ad sanctum Petrum sepultus, P. C. Fl. Phocæ August. Vac. sed. diem			
605	67		0	0	1
		Sanctus Bonifacius 3. Ioannis Catadiosis filius Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæs. Fl. Phoca Augusto sedit mens.	0	8	23
		Creatus, & ordinatus 9. kalend. Martij die Dominico. Ordinauit episcopos XXI. aliàs XI. Obiit prid. Idus Nouemb. anno Christi 605. sepultus ad sanctum Petrũ. P. C. Imp. Cæs. Fl. Phocæ Aug. Vacauit sedes			
606	68	ad electionem	0	....	....
		ad consecrationem	0	9	15
		Sanctus Bonifacius 4. Ioannis Medici filius Valeriensis Marsus S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæss. Flauiis Phoca & Heraclio Augustis sedit ann.			
		ab electione	....	....	....
		à consecratione	6	8	12
		Creatus .... consecratus die Dominico V. kalen. Septembris, 2. post consulatum Fl. Phocæ Augusti. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum XXXVI. presbyterorum ..... & diaconorum IX. Obiit 8. Idus Maij anno 613. sepultus ad sanctum Petrum, 2. post consulatum Imperatoris Cæsaris Fl. Heraclij Augusti			

Anni Christi.	Num. Pontif.		Anni.	Menses.	Dies
		gusti. Vacauit sedes Romana mēses {ad electionem / ad consecrationē}	0 / 0	5	12
613	69	Sanctus Deus dedit Stephani subdiaconi filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis SS. Ioannis & Pauli, tt. Pammachij à sancto Gregorio papa factus, Imp. Cæsare Fl. Heraclio Augusto sedit ab ordinatione annos	3	0	19
		Consecratus die Dominico XII. kal. Nouembris. Ordinationes tres episcoporum XXIX. presbyterorum XIIII. & diaconorum V. fecit. Obijt VI. Idus Nouembris anno Christi 616. Indict. V. & ad sanctum Petrum sepultus, post consulatum Fl. Heraclij Augusti anno V. Vacauit sedes vsq; ad consecrationem mens.	0	1	16
617	70	Bonifacius V. Neapolitanus Ioannis filius, Imp. Cæsare Flauio Heraclio Augusto, sedit ab ordinatione annos	5	10	0
		Consecratus VII. Kal. Ianuarij ineunte anno Dominicæ natiuitatis 617. Ordinationes duas mēse Decembri episcoporum XXIX. presbyterorum XXVI. & diaconorum IV. fecit. Obiit 8. Kalend. Nouembris, anno 622 sepultus ad sanctum Petrum XI. P. C. Imp. Cæs. Flauij Heraclij Augusti, Vacauit sedes	0	0	12
622	71	Honorius Petronij viri consularis filius Campanus, Imperatore Cæsare Flauio Heraclio Augusto, sedit annos	12	11	7
		Creatus, & consecratus die Dominico VII. Idus Nouembris. Ordinationes tres mense Decembri episcoporum XXCI. presbyterorum XIII. & diaconorum XI. Obijt III. Idus Octobris anno Christi 615. sepultus ad sanctum Petrum XXIIII. post cons. Fl. Heraclij Aug. Vac. Rom. sed. vsque ad consecrationem ann.	1	7	18
637	72	Seuerinus Labieni filius, Romanus. Imperatore Cæsae Flauio Heraclio Augusto, sedit ab ordinatione annum	1	2	4
		Creatus ... consecratus Kal. Iunij die Dominico. Fecit ordinationem vnam, qua Episcopos nouē creauit. Moritur IIII. Non. Augusti, sepultus ad sanctum Petrum anno Christi 638. post consulatum Imp. Cæsaris Flauij Heraclij Augusti anno XXVII. Vacauit sedes vsque ad nouam consecrationem mens.	0	4	22
639	73	Ioannes IIII. Venantij Scholastici filius Dalmata. S. R. E. diaconus Cardinalis, Imperat. Cæs. Fl. Heraclio Augusto, sedit ann.	1	9	18
		Consecratus VIII. Kal Ianuarij die Natalis Domini ineunte anno 639. Ordinationes duas mense Decembri			

Anni Christi.	Num. Ponti.	ROMAN 2	Anni.	Menses.	Dies
		bri fecit, episcoporum XIIX presbyterorum XIX. & diaconorum V. Obiit IIII. Idus Octobris anno 640 sepultus ad sanctum Petrum XXIX post Consulatū Imp. Cæsaris Flauij Heraclij Augusti. Vacauit sedes mensem			
647	74	Theodorus Theodori episcopi filius Hierosolymita Græcus, Impp. Cæsaribus Flauiis Heracliis Constantino, Herocleona, & Constante Augustis, sedit annos	0	1	13
		Consecratus VI. Kal. Decembris die Dominico. Ordinationem vnam mense Decembri episcoporum XLVI. presbyterorum XXI. & diaconorum IV. fecit. Obiit pridie Idus Maij anno 647 & ad sanctum Petrum sepelitur, V. P. C. Imp. Cæs. Flauij Constantis Augusti. Vacauit sedes menses	6	5	19
			0	1	21
647	75	ad electionem ad ad consecrationem	0	4	1
		Sanctus Martinus Fabritij filius Tudertinus Tuscus, Imp. Cæs. Fl. Heraclio Constante Augusto sed. annos	6	4	7
		ab electione à consecratione	6	1	28
		Creatus prid. Nonas Iulij, consecratus die Dominico XVI. kal. Octob. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum XXXIII. presbyterorum XI. & diaconorum V. Obijt Gersonæ in Ponto, vbi in exiliū pro tuenda catholicæ fidei veritate ab Imperatore Constāte actus fuerat prid. Idus Nouembris anno 653			
654	76	bique sepultus P. C. Fl. Constantis Augusti anno XI. Vacauit sedes menses	0	8	28
		Eugenius Rufiniani filius Romanus de regione prima Auentienensi, Imp. Cæs. Fl. Constante Augusto, sedit annos	2	9	24
		Creatus, & consecratus die Dominico IIII. Idus Augusti anno XII. P. C. Constantis Imp. Ordinationes duas episcoporum XXI. fecit. Obiit IV. Nonas Iunij, sepultus, ad sanctum Petrum anno 653. XV. Romana mensem			
657	77		0	1	27
		Vitalianus Anastasij filius Signinus Latinus, Impp. Cæss. Flauiis Heraclijs Constante & Constantino, Augustis, sedit annos	14	5	29
		Consecratus die Dominico III. Kal. Augusti Ordinationes quatuor episcoporum XCVII presbyterorum XXII. & diaconorum XI. fecit. Obiit VI. Kal. Februarij anno 672. sepultus ad sanctum Petrum P. C. Constantini Aug. Vacauit sedes menses	0	2	14

Anni Christi	Num. Pont.		Anni.	Mens.	Dies.
672	78	Adeodatus Iouiani filius Romanus monachus presbyter Cardinalis, Imp. Cæs. Fl. Heraclio Constantino Augusto, sedit annos	4	2	16
		Consecratus 3. Idus Aprilis die Dominico, ordinationem vnam mense Decembri, episcoporum XLVI. presbyterorum XIIII. & diaconorum II. fecit. Obiit 6. kal. Iulij, anno 676. sepultus ad sanctum Petrum IX. P.C. Constantini Aug. Vacauit sedes menses	0	4	6
676	79	Domino, aliàs Donus, aliàs Domnus, Mauricij filius Romanus, Imp. Constantino Augusto, sedit annos	2	5	10
		Creatus die Dominico, 4. Nonas Nouembris, ordinationem vnam episcoporum VI. presbyterorum X. & diaconorum V. fecit. Obiit 3. Idus Aprilis anno 679. sepultus ad sanctum Petrum P.C. Constantini Aug anno XII. Vacauit sedes menses	0	2	28
679	80	Agatho Pannonij filius Panormitanus Siculus monachus, S.R.E. presbyter Cardinalis, Imp. Constantino Aug. sedit annos	2	6	0
		Consecratus 6. Idus Iulij die Dominico. Ordinationem vnam fecit, episcoporum XIIX. presbyterorum decim, & diaconorum III. Obiit IV. Idus Ianuarij, anno 682. P. C. Imp. Constantini Augusti anno XV. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes mens.	0	7	0
681	VI.	Sancta, & vniuersalis synodus VI. Constantinopolitana 3. CCXXCIX. episcoporum contra Monothelitas hæreticos congregata, P.C. Constantini Augusti annis 13. 14. & 15.			
682	81	Sanctus Leo 2. iunior Pauli filius Aidonensis diœc. Catinensis Siculus, S.R.E. presbyter cardinalis, Imp. Cæs. Constantino Augusto, sedit mens.	0	10	19
		Creatus IV. Idus Augusti die Dominico. Ordinationem vnam die 26. Iunij fecit, qua episcopos 23 presbyteros 9. & diaconos 3. creauit. Obiit IV. Kalen Iulij, anno 683. sepultus ad sanctum Petrum, P.C. Imp. Cõstãtini Augusti, anno XVI. Indictione XI. Vac. sed. mẽs.	0	11	21
684	82	Sanctus Benedictus II. Iunior Ioannis filius Romanus, S.R.E. presbyter cardinalis, Imp. Cęsare Heraclio Constantino Augusto sedit mens.	0	10	27
		Consecratus 13 kal Iul. die Dominico. Ordinationẽ vnam episcoporum XII. fecit. Obiit Idibus Maij, anno Christi 685. Imp. Cæs. Fl. Iustiniano iuniore Augusto sine collega Cons. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes { vsque ad consecrationem / vsque ad creationem.	0 0	2 2	9 15

Annii Christi	Num. Pōti.		Annis.	Mensēs.	Dies
		Pontifices, qui deinde fuerunt, creati & consecrati sunt sine Constantinopolitani Imperatoris iussione.			
685	83	Anastasius Bibliothecarius Ioannes V. Cyriaci filius Antiochenus Syrus, S. R. E. archidiaconus Cardinalis, Impp. Cæsaribus Flauiis Heracliis Constantino, & Iustiniano Augustis, sedit à creatione annum	1	0	9
		Creatus VII. kal. Augusti, consecratus III. kal. Augusti. Ordinationem vnam fecit, episcoporum XIII. Obiit IV. Nonas Augusti anno 686. sepultus ad sanctum Petrum post consulatum Fl. Iustiniani Iunioris Aug. Vac. sed. mens.	0	2	18
685	7				
	8	*Petrus Romanus S. R. E. archipresbyter* } *in schismate quod VIII. fuit, creati.*			
		Theodorus S. R. E. presbyter Cardinalis }			
686	84	*Quibus pulsis pontifex Romanus renunciatus est.* Cuno Trax Benedicti filius, S. R. E. presbyter Cardinalis, qui sedit menses	0	11	0
		Creatus, & consecratus XII. kal. Nouemb. die Dominico. Fecit ordinationem vnam episcoporum XVI. Obiit XI. kal. Octobris anno 687. sepultus ad sanctum Petrum, Iterum P. C. Iustiniani. Aug. Vac. sed.	0	2	25
687	9				
	16	*Theodorus presbyter S. R. E.* } *in schismate quòd IX. fuit, creati.*			
		Paschalis Archidiaconus S. R. E. }			
687	85	*Vtrisq; pulsis papa factus est* } Sergius Tiberij filius Antiochenus Syrus Panormi in Sicilia ortus, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. Sanctæ Susannæ ad duas domos à Leone II. papa factus. Imp. Cæsaribus Fl. Iustiniano, Leontio, & Liberio Hablimaro Augustis, sedit annos	13	8	23
		Creatus XVI. kal. consecratus VIII. kal. Ianuarij die natalis Domini. Ordinationes duas mense Martio fecit, episcoporum XCVI. presbyterorum XVIII. & diaconorum IV. Obiit VI. Idus Septembris anno 701. Indictione XIV. sepultus ad sanctum Petrum, post consulatū Tiberij Hablimari Augusti. Vacauit sedes mensem	0	1	20
701	86	Ioannes VI. Græcus Paterni, aliàs Petronij filius, Imp. Tiberio Hablimaro Aug. sed. ann.	3	2	13
		Creatus IV. kal. consecratus III. kal Nouembris. Fecit ordinationem vnam, episcoporum XV. presbyterorum IX. & diaconorum 2. Obiit 7 Idus Ianuarij anno 705 Indict. 3. sepultus ad sanctum Petrum, V. P. C. Tiberij Hablimari Aug. Vacauit sedes mensem	0	1	18
705	87	Ioannes VII. Platonis filius Græcus, diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ Nouæ, Impp. Cæs. Tiberio			

Anni Christi.	Num. Pōti.		Anni.	Menses.	Dies.
		Habſimaro, & Fl. Iuſtiniano iterum Aug. ſedit annos	2	7	17
		Creatus, & conſecratus die Dominico kalēd. Martij. Fecit ordinationem vnam qua epiſcopos XIX. presbyteros X. & diaconos II. creauit. Obiit Romæ iuxta eccleſiam Sanctæ Mariæ Nouæ, quam renouauerat XVI Kalend. Nouembris ſepultus in baſilica ſancti Petri, ante altare ſanctæ Dei genitricis Virginis, quod nunc Sudarij dicitur, anno Chriſti 707. Indictione VI. Imp. Cæſare Fl. Heraclio Iuſtiniano Auguſto II. ſine conſega conſule. Non vacauit ſedes			
707	88	Siſinnius Ioannis filius Syrus, Iuſtiniano Auguſto, ſedit dies	0	0	20
		Creatus XV. kal. Conſecratus X. Kalend. Nouembris Ordinationem vnius epiſcopi in Inſula Corſica fecit. Obiit VIII. Idus Nouembris, ſepultus ad ſanctum Petrum. Vac. ſed. menſ.	0	1	16
707	89	Conſtantinus Ioannis filius Syrus Impp. Cæſſ. Iuſtiniano, & Philippico Bardane Auguſtis, ſedit annos	8	1	20
		Creatus X. Kal. Ianuarij, conſecratus VIII. kal die natalis Domini. Ordinationem vnam epiſcoporum LXIIII. presbyterorum X. & diaconorum II. fecit. Obiit 3. Idus Februarij ann. 716. Indictione XIV. ſepultus ad ſanctum Petrum. Fl. Arthemio Anaſtaſio Aug. Coſ. Vacauit ſedes menſem	0	1	10
716	90	Gregorius II. Iunior Romanus Marcelli filius S.R.E. diaconus Cardinalis à Conſtātino papa factus, Imp. Cæſaribus Flauiis Anaſtaſio Arthemio, Theodoſio Adtramiteno, & Leone Iſauro Auguſtis, ſedit annos	14	10	22
		Creatus XII. Kal Conſecratus XI. Kal. Aprilis. Ordinationes IX menſe Septembri fecit, & vnam menſe Iunio, quibus epiſcopos CXLIX. presbyteros XXXV. & diaconos IV. creauit. Obiit 3. Idus Februarii, Indictione XIV. anno Chriſti 731. P. C. Leonis Auguſti anno XIV. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	21
731	91	Gregorius 3. Ioannis filius Syrus, S.R.E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæſ. Flauio Leone Iſauro Auguſto, ſedit annos	10	8	24
		Creatus III. Non. Martij, conſecratus XV. kalend. Aprilis. Ordinationes tres menſe Decembri fecit, epiſcoporum XXC. presbyterorum XXIV. & diaconorum 3. Obiit IV. kal. Decembris anno 741. dictione X. ſepultus baſilica Sancti Petri apoſtoli, poſt conſulatum Leonis Iſauri Auguſti anno XXIIII. Vacauit ſedes dies	0	0	2

Ita-

Anni Christi.	Num. Pont.		Anni.	Mens.	Dies.
		Italia ab Imp. Constantinopolitano Leone hæretico Iconomacho, auctore Gregorio III. papa defecit.			
741	92	Zacharias Polycronij filius Græcus monachus, S. R. E. presbyter Cardinalis à Gregorio III. creatus, Imp. Cæs. Fl. Constantino Copronymo Augusto, sedit annos	10	3	15
		Creatus Kal. Decembris, consecratus III. Non. Decembris. Ordinationes tres mense Martio fecit, Episcoporum LXXXV. presbyterorum XXX. & diaconorum V. Obiit Idibus Martij anno Christi 752. Indictione V. sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Constantini Copronymi Augusti anno X. Vacauit sedes dies	0	0	8
752	93	Stephanus II. Iunior S. R. E. presbyter Cardinalis sedit dies	0	0	4
		Creatus IX. Kalend. Aprilis. Obiit VI. Kal. Aprilis sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sed. diem	0	0	1
752	94	Stephanus III. dictus II. Iunior Constantini filius Romanus, S. R. E. diaconus cardinalis à Zacharia papa factus, impp. Cæss. Flauiis Constantino Copronymo & Leone Augustis, sedit annos	5	0	29
		Creatus IIII. Kalend. Aprilis, consecratus IIII. Nonas Aprilis. Ordinationem vnam mense Martio Episcoporum IIII. presbyterorum 2. & diaconorum 2. fecit. Obiit VI. kalend. Maij, anno Christi 757. Indictione X. sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Constantini Copronymi Augusti anno XV. Vacauit sedes dies	0	0	32
757	95	Paulus Constantini filius Stephani Iunioris papæ frater Germanus, S. R. E. diaconus cardinalis à Zacharia papa factus, Impp. Cæs. Constantino, & Leone Augg. sedit annos	10	1	0
		Creatus, & consecratus 4. Kal Iunij. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, Episcoporum 3. presbyterorum XII. & diaconorum. 2. Obiit in monasterio sancti Pauli via Ostiensi 4. Kalend. Iulij, anno Christi 767. Indictione V. sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Constantini Copronymi Aug. anno XXV. Vacauit sedes annum	1	1	7
757	11	*Theophylactus Romanus S. R. E. archidiaconus Cardinalis in schismate X. contra Paulum papam creatus sedit*	0	....	....
767	12	*Coactus abdicauit.*			
		Constantinus Nepesinus Ducis Nepesini filius quum laicus esset, cõtra canones Totonis & Paßiui fratrum suorum vi, à Laicis pontifex creatus, prater Cardinalium sententiam sedit annum	1	1	8
		Creatus die Dominico, quo mortuus est Paulus papa IIII. Kal. Iulij, postridie diaconus, & presbyter à Georgio Praenestino Epis.			

Anni Christi	Num. Pontif.		Annii.	Menses.	Dies.
		Episcopo factus, Pontifex vero die Dominico sequenti III. Nonas Iulij apud sanctum Petrum à Georgio Præneſtino, Euſtratio Albano, & Citonato Portuense consecratus Ordinationes fecit, episcoporum VIII. presbyterorum VIII. & diaconorum IIII. Anno sequenti 768. coactus a Christophoro Primicerio, & consiliario apostolicæ sedis, & Sergio eius filio sacellario, abdicauit Lateranj in concilio Episcoporum, & Cardinalium die sabbati, ante ordinationem Stephani papæ VIII. Idus Auguſti, & in monaſterio cellæ nouæ effoſſis oculis, relegatus, monachus factus eſt.			
768	13	*Philippus Romanus monachus abbas monaſterij ſancti Viti S.R.E. presbyter Cardinalis in ſchiſmate contra Conſtantinum à quibuſdam clericis auctore Valdiperto presbytero Longobardo papa factus, ſedit dies*	0	0	5
		Creatus, & consecratus prid. Kal. Auguſti die Dominico, & quinto die pòſt coactus ab eodem Chriſtophoro Primicerio, pontificatu ſe abdicauit pridie Nonas Auguſti, atque ad ſuum monaſterium reuerſus eſt, & poſtridie Stephanus electus.			
767		*Sch ſma XL. in eccleſia Romana maxime turbulentum.*			
768	96	Stephanus IIII. dictus III. Olybrii filius Siculus monachus monaſterij ſancti Chryſogoni Romę ſub Gregorio 3. papa cubicularius Lateranenſis, demum S. R. E. presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Cæciliæ à Zacharia papa factus, Impp. Cæſaribus Conſtantino Copronymo, & Leone Augg. ſedit annos	3	5	27
		Creatus Nonis Auguſti, & conſecratus VII. Idus Auguſti XXVI. P. C. Conſtantini Copronymi Auguſti. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, Epiſcoporum .. .. presbyterorum V. & diaconorum IV. Obiit manè prid. kal. Februarij anno 772. Indictione X. ſepultus ad ſanctum Petrum IJ. poſt conſulatum Leonis IV. Auguſti. Vacauit Romana ſedes dies	0	0	8
772	97	Hadrianus Theodori filius Romanus de regione Via lata prope ſanctum Marcum, nobiliſſimo genere ortus clericus, notarius regionarius, & ſubdiaconus à Paulo papa factus, poſt S. R. E. diaconus Cardinalis à Stephano 3. creatus. Impp. Cæſs. Leone IV. & Conſtantino eius filio Auguſtis, ſedit annos	23	10	17
		Creatus, & conſecratus V. Idus Februarij die Dominico. Ordinationes duas menſe Martio fecit, Epiſcoporum CXXCV. presbyterorum XXIIII. & diaconorum VII. Obiit manè VII. kalend. Ianuarij anno 795. finiente, Indictione IV. ſepultus ad ſanctum Petrum, P. C. Conſtantini Octaui Irenes filij Auguſti, anno XVI.			
789	VII.	Non Vacauit ſedes	0	0	0
		Sancta, & vniuerſalis ſynodus ſeptima Nicæna ſecunda.			

Anni Christi.	Pont. Num.		Anni.	Menses.	Dies
		cunda CCCL. Episcoporum contra Iconomachos collecta P. C. Constantini VIII. Aug. anno X.			
796	98	Leo III. Azzupij filius Romanus S. R. E. presbyter cardinalis tt. sanctæ Susannæ, Constantino VIII. & Nicephoro Augustis, sedit annos	20	5	18
		Creatus VII. Kal. Ianuarij, postridie consecratus. Ordinationes tres mense Martio fecit, Episcoporum CXXVI. presbyterorum XXX. & diaconorum XI. Obiit prid. Idus Iunij anno 816. Indictione IX. sepultus ad			
800		sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	20
816	99	Hic pontifex Carolum Magnum Francorum regem Imperatorem creauit.			
		Stephanus V. dictus IIII. Iulij Marini filius Romanus, S. R. E. diaconus aliàs presbyter Cardinalis à Leone III. papa factus, Ludouico Pio Augusto, sedit mẽses	0	6	23
		Creatus V. Nonas Iulij, consecratus prid. Non. Iulij. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, Episcoporum V. presbyterorum IX. & diaconorum IV. Obiit VIII. Kal. Febr. anno 817. sepultus in basilica			
817	100	sancti Petri apostoli. Vacauit sedes dies	0	0	2
		Paschalis Maximi Bonosi filius Romanus monachus & abbas sancti Stephani prope S. Petrum, S. R. E. presbyter cardinalis tituli sanctæ Praxedis à Leone III. papa factus, Ludouico Pio, & Hlothario Augustis, sedit annos	7	3	17
		Creatus V. Kalend. Februarij consecratus Kal. Februarij. Ordinationes duas mensibus Decemb. & Martio fecit, Episcoporum .... presbyterorum VII. & diaconorum VII. Obiit prid. Idus Maij anno Christi 824.			
824	101	sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	4
		Eugenius II. Iunior Boemundi filius Romanus, S. R. E. archipresbyter cardinalis tt. sanctæ Sabinæ à Leone III. papa factus, Impp. Cæsaribus Ludouico Pio, & Hlothario Augg. sedit ann.	3	6	24
		Creatus XIIII. Kal. & consecratus XI. Kal. Iunij. Obiit prid. Idus Decembris anno 827. sepultus ad			
827	14	sanctum Petrum. Vac. sed. diem	0	0	1
		Zinzinus Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis in schisma-			
		te contra Eugenium electus à minori parte, sedit			
		Coactus non longè pòst abdicauit.	0	....	....
827	102	*Schisma in ecclesia Romana XII.*			
		Valentinus Leontij filius Romanus, S. R. E. archidiaconus Cardinalis à Paschale papa factus, sedit mensem.			
		Creatus XIX. Kal. Ianuarij, consecratus postridie, obiit	0	1	10

obiit XI. kal. Februarij anno Christi 828. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies — 0 | 0 | 3

822 | 103 | Gregorius IV Ioannis filius Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis tt. sancti Marci à Paschali factus. Hludouico Pio, & Hlothario eius filio Augustis, sedit annos — 16 | 0 | 0

Creatus VII. kal. Februar. Ordinationes quinque mensibus Martio, Septembri, & Decembri fecit, episcoporum. presbyterũ, & diaconorum CXXCV. Obiit VIII. kalend. Febr. anno Christi 844. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies — 0 | 0 | 15

844 | 104 | Sergius II. Iunior Sergij filius Romanus, de regione IV. S.R.E. archipresbyter Cardinalis SS. Siluestri, & Martini tt. Equitij à Paschali papa factus, Hlothario Augusto, sedit annos — 3 | 2 | 3

Creatus, & consecratus IIII. Idus Februarij. Ordinationem vnam mense Martio fecit, episcoporum XXIII. presbyterorum 9. & diaconorum 3. Obiit prid. Idus Aprilis anno 847. sepultus in basilica sancti Petri. Non vacauit sedes nisi vsque ad consecrationem — 0 | 2 | 15

847 | 105 | Leo 4. Rodulfi filius Romanus monachus monasterij sanctorum Siluestri & Martini prope sanctum Petrum, S.R.E. presbyter Cardinalis tt. SS. quatuor coronatorum à Sergio II. papa factus, Hlothario, & Hludouico Iuniore Augustis, sed. ann. — 8 | 3 | 6

Creatus die obitus papæ Sergij prid. Idus Aprilis, consecratus VI. Kal. Iulij die Dominico. Ordinationes duas mensibus Martio, & Decembri fecit, episcoporum LXIII. pesbyterorum XIX. & diaconorum 8. Obiit XVI. Kal. Augusti, anno 855. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes — 0 | 0 | 6

vsq; ad electionem — 0 | 2 | 11

vsq; ad consecrationẽ

855 | 106 | Benedictus 3. Petri filius Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis S. Marię Trãstiberim tt. Callisti à Leone 4. factus, Imp. Cæs. Hludouico Augusto Iuniore, sedit — 2 | 8 | 16

ab electione — 2 | 6 | 10

à consecratione

Electus in schismate IX. Kal. Augusti, res turbatæ fuerunt vsque ad 3. Kal. Octobris, quo sedato schismate consecratus est. Ordinationem vnam mense Decẽbri fecit, episcoporum XX. presbyterorum VI. & diaconi vnius. Obiit mane VI. Idus Aprilis anno 858. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies — 0 | 0 | 15

Ana-

Anni Christi.	Num. Pont.		Anni.	Menses	Dies.
855	15	*Anastasius III. Romanus S.R.E. presbyter Cardinalis tt. sancti Marcelli, in schismate contra Benedictum III, ... Kalend. Augusti creatus, sed. mens.*			
		Et non longè post coactus abdicauit.	0	....	...
858	107	*Schisma XIII. in ecclesia Romana.* Nicolaus Magnus Theodori filius Romanus S.R.E. diaconus Cardinalis à Leone IV. factus, Imp. Cæs. Hludouico Iuniore Augusto, sedit annos	9	6	20
		Creatus, & consecratus 8. Kal. Maij. Ordinationes plures mense Martio, & Decembri episcoporum LXV. presbyterorum VII. & diaconorum IV. fecit. Obiit mane Idibus Nouembris anno Christi 867. Indictione prima, sepultus ante fores basilicæ sancti Petri. Vacauit			
867	108	sedes Romana dies	0	0	7
		Hadrianus II. Iunior Romanus Talari episcopi filius, S.R.E. presbyter Cardinalis tt. sancti Marci à Sergio 2. papa factus, Imp. Cæsare Hludouico Iuniore Augusto, sedit annos	4	11	12
		Creatus XI. Kalend. Decembris, consecratus IX. Kalend. Decembris. Obiit Kalend. Nouembris anno 872.			
896		sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes mensem	0	1	12
		Sancta & vniuersalis synodus octaua, Constantinopolitana quarta CCC. episcoporum contra Photium			
842	109	patriarcham Constantinopolitanum coacta. Ioannes 8. Gundi filius Romanus. S.R.E. archidiaconus Cardinalis, Impp. Cæsaribus Hludouico Iuniore, Carolo Iuniore Caluo. Hludouico 3. Balbo, & Carolo 3. Crasso Augustis, sed ann.	10	0	2
		Creatus, & consecratus XIX. kalend. Ianuarij. Obiit XIIX. kalend. Ianuarij anno 882. Indictione prima, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sed. dies	0	0	3
877		Sanctæ, & vniuersalis synodi octauæ Constantinopolitanæ IV. CCCXXCIII. episcoporum pro Photij			
882	110	patriarchatu coactæ, posterior pars Marrinus Palumbi presbyteri filius Galesianus Faliscus, S.R.E. diaconus Cardinalis, Carolo 3. Augusto, sedit annum	1	1	0
		Creatus XIIII. kal. Ianuarij, consecratus die natalis domini. Obiit XV. kal Februarij, anno 884 sepultus ad			
884	111	sanctum Petrum. Vac sedes dies	0	0	2
		Hadrianus III. Romanus (quem alij Agapitum vocant) Benedicti filius, de regione via lata, Carolo 3. Imperatore, sedit annum	1	3	19
		Creatus XII. kal. Februarij, consecratus VII. kalend. Februarij. Obiit VII. Idus Maij, anno Christi 885. sepul-			

Anni Christi.	Num. Pontif.		Anni	Menses.	Dies
		sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes Romana dies	0	0	3
885	112	Stephanus VI. dictus V. Romanus (quem alij Basilium vocant) Hadriani filius, de regione via lata, Impp. Cæs. Carolo III. Crasso, & Arnulfo Augustis, sedit annos	6	0	9
		Creatus III. Idus Maij. Obiit XII. Kal. Iunij anno 891. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	5
891	113	Formosus Portuensis, Leonis filius Episcopus Portuensis à Nicolao papa factus, Arnulfo Imperatore, sedit annos	4	6	18
		Creatus VI. Kalend. Iunij, Indictione IX. Obiit XIX. Kalend. Ianuarij anno 895. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	2
891		*Formosus fuit primus ex Episcopo factus papa.*			
		Sergius III. Benedicti filius Romanus ex comitibus Tusculanis, S.R.E. diaconus Cardinalis in schismate contra Formosum papam creatus sedit	0	....	....
891		*Coactus abdicauit, & in exilium actus est.*			
		Schisma in ecclesia Romana XIIII.			
895	114.	Bonifacius VI. Hadriani Episcopi filius Romanus, Imp. Cæsare Arnulfo Aug. sed. dies	0	0	15
		Creatus XVI. Kal. Ianuarij. Obiit prid. kal. Ianuarii anno 896. ineunte, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	5
896	115	Stephanus VII. dictus VI. Ioannis presbyteri filius Romanus, Episcopus Anagnimus à Stephano V. papa factus, sedit Arnulfo Imperatore annum	1	2	19
		Creatus VIII. Idus Ianuarij. Obiit IX. kalend. Aprilis, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	3
897	11	Romanus Constantini Marini papæ fratris filius Gallesianus Falisscus. Arnulfo Imperatore sedit menses	0	4	23
		Creatus V. kal. April. Obiit XIIII. Kalend. Septemb. anno 897. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
897	117	Theodorus II. Iunior Photii filius Romanus, sedit dies	0	0	20
		Creatus XIII. kal. Septemb. Obiit VI. Idus Septembris, sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sedes diem	0	0	1
897	118	Ioannes IX. Rampoaldi filius, Tiburtinus monachus, diaconus S.R.E. Imp. Cæsare, Arnulfo Augusto, sedit annos	2	0	15
		Creatus V. Idus Septēb. Obiit IX. kalend. Octob. ann. Christi 899. sepultus ad sanctū Petrum. Vac. sed. diem			

Sergius

Anni Christi.	Num. Pont.		Anni.	Menses	Dies.
897		*Sergius III. Benedicti filius Romanus, ex Comitibus Tusculanis, presbyter in schismate iterum contra Ioannem IX. creatus, sedit*			
899	119	*Coactus iterum abdicauit, & in exilium actus est.* Benedictus IIII. Mammoli filius Romanus, Impp. Hludouico IV. Arnulfi filio, sed. ann.	0	...	...
		Creatus VIII. kalend. Octobris. Obiit VI. Idus Aprilis anno 903. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	3	6	15
903	120	Leo V. è villa Priapi agri Ardeatini in Latio, sedit mensem	0	0	6
		Creatus XVII. Kal. Maij. Coactus à Christophoro presbytero Cardinale abdicauit IX. kalend. Iunij, & monachus factus est. Non vacauit sedes	0	1	10
903	121	Obiit paulo pòst, Laterani in basilica Constãtiniana sepultus. Christophorus Leonis filius Romanus, presbyter Cardinalis tt. SS. Laurentij, & Damasi, Cæsare Hludouico IIII. sedit menses	0	0	0
		Creatus VIII. kal. Iunij, coactus à Sergio presbytero abdicauit IX. kal. Ianuarij, & monachus factus est anno 303. Et moriens ad sanctum Petrum sepultus est.	0	7	0
903	122	*Schisma in Romana ecclesia XV. inter Leonem V. Christophorum, & Sergium III.* Sergius III. Benedicti filius Romanus ex comitibus Tusculanis, S.R.E. presbyter Cardinalis, Hludouico IV. Cæsare, sedit ann.	7	3	61
911	123	Creatus VIII. kal. Ianuarij, die natalis Domini ineũte anno 904. Obiit V. Idus Aprilis anno 911. ad sanctum Petrum sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	4
		Anastasius III. Luciani filius Romanus, Cæsare Chũrado sedit annos	2	1	22
913	124	Creatus XVII kal Maij. Obiit pridie Non. Iunij anno 913. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	2
		Lando Tami filius Sabinus, Chunrado Franco Cæsare, sedit menses	0	6	22
914	125	Creatus VII. Idus Iunij. Obiit V. kal. Ianuarij ineunte anno 914. sepultus ad sanctum Petrum Vacauit sedes dies	0	0	26
		Ioannes X. Ioannis filius Rauennas, ex episcopo Bononiensi archiepiscopus Rauennas, Chunrado Franco, & Henrico Aucipe Saxone Cæsaribus, sedit annos	14	2	15
		Creatus IX. kal Febr. Occisus suffocatus Ceruicali super os coniecto, in patriachio Lateranensi VII.			

Anni Christi.	Num Pont.		Anni.	Mens.	Dies.
		Idus Aprilis anno 928. sepultus Laterani. Vacauit sedes dies	0	0	2
928	126	Leo 6. Christophori Primicerij S.R.E. filius Romanus, Henrico Aucipe Saxone Cæsare, sedit menses	0	6	15
		Creatus v. Idus Aprilis. Obiit x. Kal. Nouemb. anno 928 sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diē	0	0	1
928	127	Stephanus 8. dictus 7. Tēdemundi filius Romanus sedit annos	2	1	15
		Creatus IX. kal. Nouem. Obiit VI. Idus Decembris anno 930. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	2
930	128	Ioannis XI. Sergij III. papæ filius nothus Romanus, ex comitibus Tusculanis, Hērico Aucipe Saxone Aug. sedit annos	4	10	15
		Creatus 3. Idus Decembris. Obiit 3. kalend. Nouēbris anno 935. Laterani sepultus. Vacauit sedes diem	0	0	1
935	129	Leo 7. Romanus. Othone magno Cæs. sedit annos	3	6	10
		Creatus 6. kal Nouembris. Obiit prid. Non. Maij anno 939. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes mensem	0	1	0
939	130	Stephanus IX. dictus 8. Romanus, Othone Cæsare, sedit annos	3	4	15
		Creatus 7. Idus Iunij. Obiit XII. Kal. Nouemb. anno 942. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	10
942	131	Marinus II. Iunior Romanus, Othone Imperatore sedit annos	3	6	14
		Creatus Kal. Nouemb. Obiit prid. Idus Maij, anno 946. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	3
946	132	Agapetus 2. Iunior Romanus, Othone Cæsare sedit annos	9	7	10
		Creatus XV. Kal. Iunij. Obiit VI. Kal. Ianuarij anno 956. sepultus in basilica Lateranensi. Vacauit sedes dies	0	0	12
956	133	Ioannes 12. Romanus. Octauianus ex comitibus Tusculanis, Albericiromani principis filius, de regione viæ latæ. S.R.E. diaconus Cardinalis, Imp. Cæsare Othone Aug sedit annos	8	4	6
		Creatus v. Idus Ianuarij, pontificatus ei abrogatus est à Concilio Romano 8. Idus Decembris anno 963. anno sacerdotij sui VII. mense x. die XXVII. Non vacauit sedes			
		Pontificatum fugato Leone 8. 16. Kal. Februarij anni 964. recepit, tenuitque mens. 3. dies 28. Obiit eodē anno pridie Idus Maij, Laterani sepultus. Non vacauit etiam sedes			
963	134	Leo VIII. Romanus, Ioannis protoscriniarij filius de			

Anni Christi.	Num. Pontif.		Anni.	Menses.	Dies
		de regione Cliui argentarij, summæ apostolicæ sedis protoscrinarius, Imp. Cæs. Othone Aug. sedit annum	1	3	21
		Creatus à Synodo Romana, abrogato Ioanne 12. & consecratus die Dominico 8. Idus Decembris. Obiit 16. Kal. April. anno 965. sepultus ad sanctum Petrum.			
963		Vacauit sedes menses	0	8	22
964	16	*Schisma in Ecclesia Romana XVI.*			
		Benedictus V. Romanus, S. R. E diaconus Cardinalis, in schismate post Ioannem XII. contra Leonem VIII. creatus, sed. mens.	0	1	10
		Consecratus die obitus Ioannis pride Idus Maij, Coactus abdicauit eodem anno IX Kalend. Iulij, & in exilium in Saxoniæ oppido Hamburgo actus est, vbi anno 865. obijt.			
965	135	Ioannes 13. Romanus Ioannis episcopi filius episcopus Narnienſis, Imp. Cæs. Othone Magno Augusto sedit annos	6	11	5
		Creatus 6. Non. Octob. Obiit 8 Idus Septembris anno 972. sepultus in basilica sancti Pauli apostoli-			
972	136	Vacauit sedes dies	0	0	13
		Donus, aliàs Domnus, aliàs Domnio 2. Iunior Romanus, Imperatore Cæsare Othone Magno Augusto, sedit menses	0	3	0
972	137	Creatus 12. kal. Octobris. Obiit 14. kal. Ianuarij anno 972. Non vacauit sedes			
		Benedictus v. dictus 6. Hildebrandi filius Romanus, Imp. Cæsare Othone Iuniore Aug. sedit annum	1	3	0
		Creatus 13. Kal. Ianuarij, coactus abdicauit 14. Kal Aprilis anno 974. & in molem Hadriani conclusus. vbi à Cintio Stephani filio iussu Bonifacij 7. successoris sui strangulatus est, & ad sanctum Petrum sepultus			
974		Vacauit sedes dies	0	0	10
974	138	*Schisma in ecclesia Romana XVII. inter Bonifacium VII. & Benedictum VI. dictum VII.*			
		Bonifacius 7. Romanus Franco Ferrutij filius, S. R. E. diaconus Cardinalis, Imp. Cæsare Othone 2. Aug sed. annum	1	1	12
		Creatus 3. Kal. Aprilis coactus abdicauit, & ex Vrbe			
975	139	fugatus est v. Idus Maij anno 975. Vacauit sedes dies	0	0	20
		Benedictus 6. dictus 7. ex comitibus Tusculanis, Deusdedit filius Romanus, episcopus Sutrinus, Othone 2. Imperatore sedit annos	9	1	10
		Creatus kal. Iunij fugato Bonifacio 7. Obiit 6. Idus Iulij anno 984. sepultus ad sanctam Crucem in Hierusalem. Vacauit sedes dies	0	0	5
984	140	Ioannes 14. Papiensis Petrus antea vocatus Episcopus Papiensis, Imp. Cæsare Othone 3. Aug. sed. menses	0	8	0

Anni Christi.	Num. Pont.		Anni.	Menses.	Dies
		Creatus XVII. Kal. Augusti, pontificatu exactus est à Bonifacio VI. in Vrbem reuerso XVII. Kal. Aprilis. Obiit eodem anno 985. in car. ere XIII. Kal. Septembris, sepultus ad sanctum Petrum. Non vacauit sedes.			
985		Bonifacius VI. Romanus Franco Ferrutij filius factione quorundam nobilium Romam reuersus, capto Ioanne XIIII. Romanum pontificatum Imp. Othone III. Augusto. tenuit iterum menses	0	4	6
		Exante diam XVII. Kal. Aprilis, vsque ad XII. kal. Augusti anno 985. Quo mortuus est, & Laterani sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	10
985	141	Ioannes XV. Romanus Leonis presbyteri filius de vico Gallinæ Albæ. Imp. Cæs. Othone 3. Augusto, sedit annos	9	6	10
		Creatus kal. Augusti. Obiit 4. Idus Februarij anno 995. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
995	142	Ioannes XVI. Romanus Roberti filius, sedit menses	0	4	0
		Creatus IIII. Idus Februarij. Obiit V. Idus Iunij anno 995. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sed. dies	0	0	6
995	143	Gregorius V. Saxo Germanus, Bruno Othonis filius ex vrbe Vangia presbyter, & capellanus Imperatoris, Othone III. Augusto, sedit annos	2	8	3
		Creatus, & consecratus XVI. kal. Iulij die Dominico. Obiit XII. kal. Martij anno 998. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	8	13
		Ioannes XVII. Græcus Episcopus Placentinus in schismate contra Gregorium V. creatus, sedit menses	0	10	....
		Coactus ab Imperatore Othone III. abdicauit, & in Germaniam effossis oculis relegatus est.			
996		*Schisma in ecclesia Romana XVIII.*			
998	144	Siluester II. Iunior Aquitanus Gallus, Gerebertus monachus Floriacensis Cœnobij in Galliis, abbas Bobiensis, ex archiepiscopo Remensi Rauennas philosophus eximius, Imp. Cæs. Othone 3. Augusto, sed. annos	4	6	12
		Creatus kal. Nouembris. Obiit 4. Idus Maij anno 1003 Indictione I. sepultus Laterani. Vac. sedes dies	0	0	25
1003	145	Ioannes XVII. Sicco Romanus ignobilis de vico Biberatica, Imp. Cæs. Henrico 2. Iuniore Aug. sedit menses	0	4	25
		Creatus 7. Idus Iunij. Obiit pridie kalend. Nouembris anno 1003. sepultus in ecclesia monasterij sanctæ Sabbæ in cella noua. Vacauit sedes dies	0	0	19
1009	146	Ioannes XIIX. Fasanus, aliàs Fanassus Romanus de vico portæ Metodij, Imp. Cæs. Henrico Iuniore Augusto, sedit annos	5	7	12
		Creatus			

Anni Christi.	Num Ponti		Anni.	Mens.	Dies
1009	147	Creatus XII. kal. Decemb. Obiit XV. Kal. Augusti anno 1009. sepultus Laterani. Vacauit, sedes dies	0	0	30
		Sergius IV. Petrus Martini filius Romanus, sedit annos	2	9	12
1012	48	Creatus XV. Kal. Septemb. Obiit IV. Kal. Iunij, anno 1012. sepultus Laterani. Vac. sed. dies	0	0	8
		Benedictus 7. dictus 8. Romanus, ex comitibus Tusculanis Gregorij filius, Henrico Iuniore Augusto, sedit annos	11	8	21
1012		Creatus VII. Idus Iunij. Obiit 3. kalend. Martij anno 1024. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
1024	149	*Schisma XIX in ecclesia Romana inter Benedictum VIII. et alium quendam, cuius nomen inuenire non potui.*			
		Ioannes XIX. Romanus, ex comitibus Tusculanis Gregorij filius Benedicti 8. frater, episcopus Portuensis, Impp Cæs. Henrico, & Chunrado Iunioribus Augustis, sedit annos	8	9	9
1032	150	Creatus pridie Kal. Martij. Obiit VI. Idus Nouembris, anno 1032. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	2
		Benedictus VIII. dictus IX. Romanus, ex comitibus Tusculanis, Theophylactus anteà vocatus, Alberici Benedicti VIII. & Ioannis XIX. fratris filius, diaconus Cardinalis, Impp. Cæs. Chunrado Saliquo, & Henrico 3. Augg. sed annos	12	4	20
1045	19	Creatus 3. Idus Nouembris, Pontificatu exactus XI kalend. Februarij anno 1045. sacerdotij sui anno XII. mense I. die XII. In eius locum factus est.			
		Siluester III. Romanus Ioannes Laurentij filius, episcopus Sabinus in schismate contra Benedictum IX. creatus, sedit mensem	0	1	19
1045		*Creatus XI. Kalē. Febr. Pontificatu à Benedicto IX. exactus est V. Idus Martij ann. 1045.*			
		Benedictus 8. dictus IX. Romanus pulso Siluestro 3 iterum sedit mensem	0	1	21
		Ex ante diē VI. Idus Martij, vsq; ad Kal. Maij eius anni, quo die quū sponte abdicasset, in eius locum factus est.			
1045	151	Gregorius 6. Romanus Ioannes Gratianus Petri Leonis, archipresbyter sancti Ioannis ante portam Latinam, qui Imp. Cęsare Henrico 3 Augusto, sedit annum	1	7	20
		Creatus kal. Maij Coactus in Concilio Sutrij, ab Imperatore Henrico 3. Aug. congregato, abdicauuit 15 Kal. Ianuarij anno 1046. & ad monasterium Cluniac.			

		cense relegatus, ibidem paulò pòst obiit, & sepultus est. Vacauit sedes Romana dies	0	0	4
1045		*Schisma in ecclesia Romana* XX.			
1047	152	Clemens II. Iunior Saxo Germanus, Suidegerus Bambergensis Episcopus, Henrico 3. Augusto, sedit menses	0	9	15
		Creatus Sutrij in Concilio ab Imp. Henrico 3. congregato XII. Kal. Ianuarij, consecratus, & coronatus Romæ die Natalis Domini 8. Kal. Ianuarij. Obiit Romæ 7. Idus Octob. anno 1047. sepultus Bambergæ in cathedrali ecclesia, cuius Episcopus fuerat. Vacauit sedes menses	0	9	7
1047		Benedictus IX. Romanus pontificatu iam priuatus, mortuo Clemente 2. iterum papatum tenuit menses	0	8	9
		Ex ante diem VI. Idus Nouemb. vsque ad XVI. Kalend. Augusti, quo die cessit, & papa factus est.			
1048	153	Damasus 2. Iunior Bauarus Germanus, Poppo Bagniarius Episcopus Brixinensis, Imp. Cæs. Henrico 3. sedit dies	0	0	23
		Creatus Polethæ in Germania ab Imperatore Henrico 3. consecratus, & coronatus Romæ XVI. Kalend. Augusti die Dominico. Obiit Prænestæ VI. Idus Augusti, Romam relatus in basilica sancti Laurentij extra muros Vrbis via Tiburtina sepultus est. Vacauit sedes menses	0	6	5
1048		Benedictus IX. Romanus, hoc etiam interregno Pontificatum Romanum tertiò administrauit menses	0	6	0
1049	154	Leo IX. Francus Gallus Bruno Comes Dagspurg, aliàs Egghifein Hugonis filius, Tullencis in Leucis Episcopus, Imp. Cæsare Henrico 3. Augusto, sedit annos	5	2	8
		Creatus Frisingæ in Baioria, consecrarus & coronatus Romæ prid. Idus Februarij Dominica prima Quadragesimæ, Indictione 2. Cardinales, quorum memoria extat XXII. creauit, Episcopos VI. presbyteros X. & diaconos VI. Obiit Romæ XIII. Kalend. Maij anno 1054. sepultus ad sanctum Petrum prope Aram sanctorum Andreæ, & Gregorij. Vacauit sedes menses	0	11	24
1055	155	Victor II. Iunior Sueuus Germanus. Gebohardus comes Calbensis Arduigi filius Episcopus Eistatensis, Henrici IV. Imp. Consiliarius, & propinquus, ipso, & eius filio Henrico IV. Augustis, sedit annos	2	3	16
		Creatus			

Anni Christi	Num. Pont.		Anni.	Mens.	Dies.
		Creatus ab Imp. Henrico 3. Maguntiæ, consecratus, & coronatus Romæ Iidibus Aprilis feria v. in cæna Domini. Cardinales Episcopos 2. creauit, & presbyterum vnũ ex antiquo diacono, Ordinatione vna mense Iunio facta. Obiit Florentiæ V. kalend. Augusti anno 1057. ibique in cathedrali sepultus. Vac. sed. dies			
1057	156	Stephanus x. dictus 9. Hlotharingus Gallus Fridericus Gozzelonis ducis Hlotharingiæ filius, S R.E. archidiaconus sanctæ Mariæ in Dominica Cardinalis, Bibliothecarius, & Cancellarius à Leone 9. factus monachus abbas Casinas, & presbyter Cardinalis tt. sancti Grysogoni à Victore 2. consecratus, Imp. Cæsare Henrico 4. Augusto, sedit menses	0	0	4
		Creatus Romæ 4. Nonas Augusti, postridie die Dominico consecratus. Cardinalem Episcopum vnum fecit mense Martio. Obiit Florentiæ 4. kalend. Aprilis anno 1058. sepultus ibidem in ecclesia cathedrali. Vac. sed. dies	0	7	28
1058	20	*Benedictus IX. dictus X. Romanus Ioannes Mincius ex comitibus Tusculanis Guidonis filius, Episcopus Velitternus à Leone IX. papa factus, Henrico IIII. Imp. sedit menses*	0	0	8
		Creatus, & coronatus Romæ Laterani à Laicis contra canones Nonis Aprilis die Dominico, coactus abdicauit IX. Kalend. Februarij anno 1059. & paulò post V. Idus Aprilis moriens, ad sanctam Mariam Maiorem sepultus est. In eius locum factus fuit.	0	9	20
1058	157	Nicolaus 2. Iunior Allobrox, Gerardus Burgundio Episcopus Florentinus, Imp. Cæsare Henrico 2. Rege 4. Augusto, sedit annos	2	6	1
		Creatus Senis, consecratus, & Coronatus Romæ die Dominico 3. Nonas Ianuarij anno 1059. Cardinales fecit VII. Episcopos 2. presbyteros 2. diaconos 3. mense Martio. Obiit Florentiæ V. Non. Iulij anno 1061. ibique sepultus. Vacauit sedes menses	0	2	26
1058					
1061	158	*Schisma in ecclesia Romana XXI.*			
		Alexander 2. Iunior Mediolanensis, Anselmus de Badagio Anselmi filius, canonicus regularis, Episcopus Lucensis in Tuscia, Imp. Cæsare Henrico 4. Aug. sedit annos	11	6	22
		Creatus & consecratus Romæ die Dominico prid. kal. Octobris. Cardinales fecit xxx. Episcopos 8 presbyte			

Anni Christi.	Num. Pontif.		Anni.	Menses.	Dies
		byteros XVI. & diaconos VI. Obiit Romæ X. Kal. Maij, nocte præcedente, anno 1073. & Laterani in basilica Constantiniana sepultus. Non vacauit sedes			
1061	21	*Honorius II. Iunior Parmensis Cadolus Pallauicinus, episcopus Parmensis in schismate contra Alexandrum II. ab Imperatore & episcopis Longobardis creatus sedit annos*	3	....	....
		Creatus Basileæ V. Kal. Nouembris, consecratus .... Pontificatus ei in Concilio Mantuano abrogatus est VI. Kal. Nouembris anno 1064. & non longè pòst Parmæ mortuus est, & sepultus est.			
		Schisma in ecclesia Romana XXII.			
1073	156	Gregorius VII. Soanensis Tuscus Hildebrandus, ex comitibus Pitiliani, & Soanæ Bonicij filius, monachus, & Prior olim Cluniacensis Abbas sancti Pauli Romæ, ex S. R.E. Oeconomo, & subdiacono, archidiaconus Cardinalis sanctæ Mariæ à Nicolao II. factus, Imp. Cæs. Henrico 4. Augusto, sedit annos	12	1	3
		Creatus feria secunda X. kal. Maij. Romæ in basilica sancti Petri ad vincula, die obitus Alexandri II. consecratus 3. Kal. Iulij apud sanctum Petrum Cardinales fecit XX. episcopos III. presbyteros XII. diaconos V.			
		Obiit Salerni 8. kalend. Iunij die Dominico, anno 1085. sepultus ibidē in ecclesia Cathedrali sancti Matthæi. Vacauit sedes annum	1	0	0
1080	22	*Clemens III. Parmensis, Gibertus de Corrigia, archiepiscopus Rauennas ab Alexandro II. factus, olim Imp Henrici IIII. cancellarius, & eo auctore in schismate Romanus pōtifex creatus, cōtra Gregorium VII. & eius successores, Victorem III. Vrbanum II. & Paschalem II. eo Imperante sedit annos*	21	....	....
		Creatus Brixini in Noricis a XXX. episcopis, auctore Henrico IIII. Imperatore, VII Kal. Iulij, feria V. Indictione III. consecratus Romæ ad sanctum Petrum IX. Kalend. Aprilis dominica palmarum anno 1084. Cardinales fecit XIX. episcopos V. presbyteros X. & diaconos IIII. Obijt Romæ in arce sancti Angeli, pòst Kal. Septemb. anno 1101. sepultus Rauennæ in cathedrali ecclesia, & nō longè pòst corpus eius exhumatum, iussu Paschalis II combustum est.			
1080		*Schisma in ecclesia Romana pessimum XXIII.*			
1086	160	Victor III. Beneuentanus, Dauferius pòst Desiderius Beneuentani principis filius, monachus Casinas diaconus Cardinalis à Leone IX. factus, abbas Casinas, & presbyter Cardinalis tt. S. Cæciliæ à Nicolao II. consecratus, in schismate contra Clementem III. Imp. Cæs. Henrico 4. Augusto sedit annum	1	3	24
		Creatus			

Anni Christi	Num. Pont.		Anni.	Menses.	Dies.
		Creatus Romę die Pẽticostes in diaconia sanctę Luciæ, IX. kal. Iunij, consensit Capuæ XII. kalend. Aprilis Dominica palmarum anni 1087. Consecratus Capuæ 7. Idus Maij die Dominico. Obiit in monasterio montis Casini XVI. Kal. Octobris anno 1087, ibiq́ue in capitulo monasterij sepultus. Vacauit sedes menses	0	5	23
1088	161	Vrbanus 2. Iunior Gallus, Otho Milonis filius, ex oppido Castillionis, Remensis diœcesis, canonicus regularis Lateranensis, pòst monachus Cluniacensis, episcopus Ostiensis à Gregorio 7. factus in schismate contra Clementem 3. sedit Imp. Henrico 4. annos	11	4	18
		Creatus & coronatus Tarracinæ 4. Idus Martij, die Dominico. Cardinales fecit XXXVI. episcopos IX. presbyteros XIV. Diaconos 13. mensibus Martio aliis. Obiit Romæ in ædibus Petri Leonis ad sanctum Nicolaum in carcere 3. kalend. Augusti anno 1099. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	14
1099	162	Paschalis 2. Bledensis Tuscus, aliàs ex vico prouincię Flaminię Galliata, Rainerius Crescentij filius, monachus Cluniacensis, abbas sanctorum Laurentij, & Stephani extra muros Vrbis, via Tiburtina, presbyter Cardinalis tt. S. Clemẽtis à Gregorio 7. factus in schismate contra Clementem 3. & eius successores, Impp. Cæs. Henricis 4. & V. Augustis, sedit annos	18	5	9
		Creatus Romæ apud sanctum Clementem, Idibus Augusti. à Cardinalibus L. præter ipsum, consecratus postridie die Dominico. Pluribus ordinationibus per diuersos menses habitis, episcopos C. in his 13. Cardinales creauit, presbyteros verò L. & diaconos XXX. Obiit Romæ apud sanctam Mariam Transpontinam nocte, quæ diem 12. Kal. Februarij secuta est, anno 1118. Laterani sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	3
1101	23	*Albertus Astellanus in schismate post Clementem III. contra Paschalem II. Ricardo Capuano Comite auctore, creatus, sed. mens.*	0	4	....
1102	24	*Captus à militibus Paschalis II. & coactus, quum abdicasset in monasterio sancti, Laurentij Auersæ perpetuo carceri relegatur.*			
		Theodoricus Romanus in schismate post Albertum contra Paschalem II. Cauensium opera creatus, sedit menses	0	3	15
1102	25	*Captus à Paschalis II. præsidijs, & sacerdotio priuatus, in monasterium sanctæ Trinitatis Cauensis truditur, ibi monachus factus, anacoreticam vitam diu duxit*			
		Siluester III. Romanus, Maginulfus monachus, & abbas Farfensis, in schismate post Theodoricum contra Paschalem II.			

Anni	Num. Pontif.		Anni.	Mens.	Dies.
		auctore Vernero Imperatoris Henrici 4. in Italia Duce creatus, sedit menses aliquot.	0	....	....
		Fugatus Latio, & monasterio suo expulsus, animi dolore haud ita multò post mortuus est.			
1118	163	Gelasius II. Iunior Caietanus, Ioannes Crescentij filius monachus Cassinas, S.R.E. diaconorum primus, sanctæ Mariæ in Cosmedin, & cancellarius ab Vrbano 2. factus, Imp. Cæsare Hērico v. Augusto, sed. annū	1	0	5
		Creatus Romæ in monasterio Palladij à XI. VII. Cardinalibus 8. Kal. Feb. Consecratus Caietæ Kal. Martij Cardinalem vnum creauit diaconum, Ordinatione mense Martio facta Obiit 4. Kal. Febr. anno 1119. Cluniaci in Callia, ibiq; in monasterij ecclesia sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	2
1118	26	*Gregorius 8. Hispanus, Mauritius Burdinus Archiepiscopus Bracarensis, in schismate contra Gelasium 2. ab Imperatore Henrico V. Augusto mense Aprilis creatus, sedit eo imperante annos*	3	....	....
		Coactus abdicauit sub Calliſto 2. & in Turri monasterij Casinatis primùm, deinde in monasterio Cauensi sanctæ Trinitatis ab Honorio 2. relegatus ibidem vitam finiuit.			
1118		*Schisma XXIV. in ecclesia Romana.*			
1119	168	Callistus 2. Burgundus, Milo, aliàs Guido, Guillelmi Burgundiæ comitis filius, archiepiscopus Viennensis, & apostolicæ sedis Transalpes legatus, Henrico V. Augusto, sedit ann.	5	10	13
		Creatus Kalend. Februarij Cluniaci in Galliis à 12. Cardinalibus, ibiq́ue consecratus prid. Idus Octobris. Ordinationibus tribus mense Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit XIII. episcopos 2. presbyteros VIII. & diaconos VI. Obiit Romæ idibus Decembris anno 1124. Laterani sepultus. Vacauit eo mortuo sedes diem tantum.	0	0	1
1123		Synodus vniuersalis Lateranensis prælatorum circiter mille.			
1124	165	Honorius 2. Bononiensis, Lambertus de Fagnano ex archidiacono Bononiensi canonicus regularis Lateranensis, episcopus Cardinalis Ostiensis à Paschali II. factus, Impp. Cæs. Henrico, & Hlothario Saxone Augustis, sedit annos	5	2	3
		Creatus Romæ Laterani XIX. Kal. Ianuarij à Cardinalibus, coronatus die Dominico 12. Kalend Ianuarij. Ordinationibus tribus mense Decembri factis, Cardinales fecit 21. episcopos III. presbyteros 16 & diaconos XI. Obiit Romę 14. kal. Martij in monaste-			
		rio			

Anni. Christi	Num. Pont.		Anni.	Menses.	Dies
		rio sancti Gregorij, Laterani sepultus. Vacauit sedes diem			
1124	27	*Cælestinus II. Romanus, Theobaldus Buccapeccus, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Anastasiæ à Paschali 2. factus, in schismate contra Honorium 2. creatus, sedit diem*	0	0	1
1124		*Creatus XIX. Kalend. Ianuarij, et eo die abdicauit, anno 1124.*	0	0	1
1130	166	*Schisma in ecclesia Romana XXV.* Innocentius II. Romanus, Gregorius Ioannis Guidonis filius de papa, de regione Transtiberim canonicus regularis Lateranensis, Prior diaconorum Cardinalium sancti Angeli ab Vrbano 2. factus, Lothario 2. Saxone, & Chunrado Sueuo Augustis, sedit annos	13	7	8
		Creatus in schismate à XVII. Cardinalibus XIII. kal. Martij, consecratus die Dominico proximo Romæ. Ordinationibus VI. mense Decembri factis, Cardinales creauit XLVII. Episcopos IX. presbyteros XX. & diaconos XVIII. Obiit Romæ 8. kal. Octob. anno 1143. sepultus Laterani in concha porphyrite, quæ in mausoleo Hadriani fuerat. Vacauit sedes diem			
130	28	*Anacletus II. Romanus, Petrus Petri Leonis filius, ex diacono Cardinale sanctorum Cosmæ, & Damiani à Paschali 2. facto, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Mariæ Transtiberim à Calixto 2. ordinatus, Imp. Cæs. Lothario 2. Saxone Augusto sedit in schismate ann.*	0	0	2
		Creatus in schismate contra Innocentium 2. à XXI. Cardinalibus XIII. Kal. Martij Romæ, consecratus die Dominico proximo. Ordinationibus aliquot mense Aprili, & Decembri factis Cardinales creauit X. presbyteros V. & diaconos V. Obijt Romæ initio ann. 1138. sepultus Laterani. In eius locum factus est	7	9	....
138	29	*Victor 4. Romanus, Gregorius presbyter cardinalis basilicæ sanctorum XII. apostolorum à Calixto 2. factus, post Anacleti obitum in schismate contra Innocentium 2. creatus, sedit menses*	0	5	....
1130		*Abdicauit IIII. Kal. Iunij in octaua Pentecostes anno 1138. & remansit vt antè presbyter Cardinalis Basilicæ apostolorum.*			
1139		*Schisma in Romana ecclesia XXVI.* Synodus vniuersalis Lateranensis Episcoporum plus minus mille.			
1143	167	Cælestinus II. Tifernas Tuscus, M. Guido de Castello, ex diacono Sanctæ Mariæ in via lata ab Honorio 2. facto, presbyter Cardinalis tt. sancti Marci ab Innocentio 2. ordinatus, Chunrado Sueuo Imp. sedit menses	0	5	13
		Creatus Romæ à XXIIX. Cardinalibus 7. Kal. Octob. ibique VI. Kal. die Dominico consecratus. Ordinatio-			

Anni Christi.	Num. Pont.		Anni.	Menses.	Dies
		natione vna menſe Febru. facta. Cardinales creauit xiiii. presbyteros xii. & diaconos xii. Obiit vii. Idus Martij in palatio Lateranenſi, anno 1144. in baſilica Conſtantiniana ſepultus. Vac. ſedes dies	0	0	2
1144	168	Lucius 2. Bononienſis, D. Gerardus Cæciani micus Alberti filius, canonicus regularis ev congregatione ſancti Fridiani Lucenſis, primus presbyterorum Cardinalium tt. ſanctæ Crucis in Hieruſalem à Calliſto 2. factus, cãcellarius apoſtolicę ſedis ab Innocentio 2. creatus, Imp. Chunrado 2. Sueuo Aug. ſed. menſes	0	11	14
1145	169	Creatus Romæ à XLI. Cardinalibus iiii. Idus Martij, conſecratus die Dominico proximo. Ordinationibus duabus menſibus Maio, & Decembri factis, Cardinales creauit xii. Epiſcopum 1. presbyteros 3. & diaconos 3. Obiit Romæ in monaſterio S. Gregorij V. Kal. Martij anno 1145. Laterani ſepultus. Vacauit ſed. diem	0	0	1
		Eugenius iii. Piſanus, D. Petrus Bernardus ex oppido Montis magni diœceſis Piſanæ, ex vicedomino Piſanæ eccleſiæ, monachus Ciſtertienſis, & ſancti Bernardi Magni Clarauallenſis abbatis diſcipulus, abbas monaſterij ſanctorum Vincentij, & Anaſtaſij ad aquas ſaluias Romæ, Chunrado, & Friderico Barbaruſſa Sueuis Cæſaribus, ſedit annos	8	4	12
		Creatus Romæ extra collegium Cardinalium, in eccleſia ſancti Cæſarij, in patriarchio Lateranenſi à XLII. Cardinalibus iii Kal. Martij. Ordinatus in monaſterio Farfenſi iiii. Non. Martij dominica proxima. Ordinationibus 3. menſe Decembri, & aliis factis Cardinales creauit xxiii. Epiſcopos 2. presbyteros xi & diaconus X. Obiit Tibure viii. Idus Iulij anno 1153. ſepultus Romæ ad ſanctum Petrum prope altare maius. Vacauit ſedes diem	0	0	1
1153	170	Anaſtaſius iv. Romanus, Chunradus de Subura Benedicti filius, canonicus regularis, & abbas ſancti Ruf Valentinę diœceſeos in Galliis, Epiſcopus Cardinalis Sabinus ab Honorio 2. factus, & vicarius papæ in vrbe. Imp. Cæſ. Friderico Ahenobarbo Augu., ſed. annum	1	4	24
		Creatus Romæ à xxxvii. Cardinalibus VI. Idus Iulij, conſecratus iv. Idus Iulij, Epiſcopum Cardinalem vnum creauit Obiit Romæ iii. Nonas Decemb. anno 1154. ſepultus Laterani mauſoleo prophyretico. Vacauit ſedes diem	0	0	1
1154	171	Hadrianus iv. Anglus, D. Nicolaus Brekſpeare, ex			

			Anni.	Menses	Dies.
		ex villa Maluiesbiria oppidi Virulamij, aliàs sancti Albani, Batonienſis diœceſis, Roberti monachi filius, canonicus regularis, & abbas ſancti Rufi Valentiæ in Galliis, Epiſcopus Cardinalis Albanus ab Eugenio 3. factus, Friderico Imperatore ſedit annos	4	8	28
		Creatus Romæ Nonis Decembris die Dominico à xxx. Cardinalibus. Ordinationibus duabus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit 13. Epiſcopum I. presbyteros VI. & diaconos VI. Obiit Anagniæ in Hernicis prima vigilia kal. Septemb. anno 1159. ſepultus ad ſanctum Petrum iuxta Eugenium 3 Vacauit ſedes dies			
1159	172		0	0	3
		Alexander 3. Senenſis Tuſcus, Rolandus Bandinellus Ranutij filius, ex canonico Piſano diaconus Cardinalis ſanctorum Coſmæ, & Damiani, pòſt presbyter tt. ſancti Marci, & cancellarius S. R. E. ab Eugenio 3. factus, Imp. Cæſare Friderico Ahenobardo Auguſto, ſedit annos	21	11	23
		Creatus Romæ in baſilica ſancti Petri in ſchiſmate à XXIII. Cardinalibus Nonis Septembris, conſecratus apud Treſtabernas, aliàs apud Nympham XII. kalend. Octobris. Ordinationibus aliquot menſe Decembri, & aliis menſibus factis, Cardinales creauit XXXIV. epiſcopos 9. presbyteros XVI. & diaconos 9. Obiit Romę 6. kalend. Septembris anno 1181. Laterani ſepultus. Vacauit ſedes diem			
		Sancta Synodus vniuerſalis Lateranenſis pro reſtitutione eccleſiæ habita, epiſcoporum CCXXC.	0	0	1
1159	30	*Victor IIII. Romanus, Octauianus de monticello, ex diacono ſancti Nicolai in carcere Tulliano ab Innocentio II facto, presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Cæciliæ ab Eugenio III ord natus, Imp. Friderico Aug in ſchiſmate contra Alexandrum III. ſedit annos*	4	7	....
		Creatus in baſilica ſancti Petri in ſchiſmate Nonis Septembris à V. Cardinalibus, ibidem IIII. Nonas Octobris coronatus. Obijt Lucæ in Tuſcia circa Idus Aprilis anni 1164. ibiq; ſepultus. In eius locum factus eſt			
1164	31	*Paſchalis III. Cremenſis, Guido ex diacono ſancti Euſtachij, presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Mariæ Tranſtiberim ab Hadriano IIII. factus, Friderico Imp. in ſchiſmate ſedit annos*	5	....	....
		Creatus in ſchiſmate Lucæ in Tuſcia .... Kalend. Maij, ibiq; conſecratus. Obijt Romæ .... anno 1169. ſepultus ad ſanctum Petrum. In eius locum factus eſt			
1169	32	*Calliſtus III. Hungarus, Ioannes Monachus, & abbas Strumienſis Epiſcopus Cardinalis Tuſculanas à IV. factus, in ſchiſma-*			

Anni Christi.	Num. Pōtif.		Anni.	Menses	Dies
		schismate, contra Alexandrum III. Imp. Friderico sedit annos	7	5	....
		Creatus in schismate Romæ, ibiq; consecratus. Abdicauit V. Kalend. Augusti anno 1176. & factus est archiepiscopus Beneuentanus.			
1177	33	*Innocentius III. Lando antè vocatus, in schismate contra Alexandrum III. creatus, sedit mens. aliquot*	0	....	....
		Coactus abdicauit.			
1159		*Schisma maximum in ecclesia Romana XXVII.*			
1181	173	Lucius III. Lucensis Tuscus. Vbaldus Allucingolus Bonagiuntæ filius, ex canonico Lucensi presbyter Cardinalis tt. sanctæ Praxedis ab Innocentio 2. & episcopus Ostiensis & Veliternus, ab Hadriano IV. factus, tunc prior Episcoporum, Imp. Friderico Barbarussa sedit ann.	4	2	28
		Creatus Romæ IIII. Kal. Septemb. à XXV. Cardinalibus, ibidem postridie coronatus. Ordinationibus tribus Decembri, & Februario factis, Cardinales creauit 14. Episcopum vnum, presbyteros 6. & diaconos 7. Obiit Veronæ VII. Kal Decembris, nocte præcedenti, anno 1185. sepultus ibidem in cathedrali. Non vacauit sedes.			
1185	174	Vrbanus 2. Mediolanensis, Lambertus Cribellus Ioannis filius, ex presbytero Cardinale S.R.E. ab Alexandro 3. factus Archiepiscopus Mediolanensis, Imp. Friderico Ahenobarbo Augusto, sedit annum	1	10	25
		Creatus Veronæ à XXIV. Cardinalibus VII. kal. Decembris die obitus Lucij 3. ibiq; IIII. kal. coronatus			1
		Obiit Ferrariæ 14. kal. Nouembris, sepultus in cathedrali anno 1187. Vacauit sed. diem	0	0	
1187	175	Gregorius 8. Beneuentanus. Albertus Spanachionius, aliàs de Mora, ex diacono Cardinale sancti Hadriani, presbyter Cardinalis tt. sancti Laurentij in Lucina ab Hadriano 4 & cancellarius apostolicæ sedis ab Alexandro 3. factus, tunc primus presbyterorum, sedit mensem	0	1	27
		Creatus Ferrariæ à XIX. Cardinalibus XIII. kal. Nouembris, 8. kalend. ibidem consecratus. Obiit Pisis XVII. kalend. Ianuarii, sepultus in cathedrali Pisana anno 1187. Vacauit sedes dies	0	0	20
1188	176	Clemens 3. Romanus Paulus scholaris Ioannis filius de regione Pineæ, Episcopus Cardinalis Prænestinus ab Alexandro 3. factus, sedit Imp. Cæs. Friderico Barbarussa Augusto annos	3	2	20
		Creatus & coronatus Pisis à XIIX. Cardinalibus 8. Idus Ianuarij die Epiphaniæ. Ordinationibus IV. Februa			

Anni Christi.	Num. Pont.		Anni.	Menses	Dies
		bruario, Martio, Aprili, & Septembri factis, Cardinales creauit XXII. episcopi vnius, presbyteros X. diaconos XI. Obiit Romæ 8. Kalend. Aprilis anno 1191. Laterani sepultus. Vacauit sedes dies			
1191	177	Cælestinus 3. Romanus Hiacynthus Bobo Petri filius de regione Harenulæ, sanctæ Mariæ in Cosmedin diaconus Cardinalis à Cælestino 2. factus, Prior eius ordinis, Henrico 6. Imperat. sedit annos	0	0	3
		Creatus Romæ à XXVII. Cardinalibus 4. kal. Aprilis, consecratus die Paschæ XVIII. kal. Martij, apud sanctum Petrum. Ordinationibus duabus mense Decembri factis, Cardinales creauit IX. presbyteros 6. & diaconos 3. Obiit Romæ Idus Ianuarij nocte præcedente anno 1198. sepultus in basilica Lateranensi. Non vacauit sedes.	6	9	11
1198	178	Innocentius 3. Anagninus Hlotharius, ex comitibus Signiæ Transimundi filius, diaconus Cardinalis sanctorum Sergij & Bacchi à Clemente 3. factus, Impp. Cæsaribus Henrico 6. Othone IV. & Friderico 2. Aug sed. ann.	18	6	9
		Creatus Romæ à XXIII. Cardinalibus die obitu Cælestini 3. papæ, 6. Idus Ianuarij, coronatus die Cathedræ sancti Petri 8. kal. Martij. Ordinationibus multis per diuersos menses factis, Cardinales creauit 33. Episcopos 8. presbyteros XII. & diaconos XIIII. Obiit Perusiæ XVII. Augusti anno 1216. ibique in cathedrali ecclesia S. Laurentij sepultus. Vacauit sed. diem	0	0	1
1215					
1210	179	Sancta, magna, & vniuersalis synodus Lateranensis pro reformatione ecclesiæ celebrata prælatorum circiter mille.			
		Honorius 3. Romanus, Cencius Sabellus Aimerici filius ex canonico sanctæ Mariæ maioris, diaconus Cardinalis sanctæ Luciæ in Orthea, & camerarius S. R.E. à Cælestino 3. factus, pòst presbyter tt. sanctorum Ioannis & Pauli ab Innocentio 3. ordinatus, Imp. Cæs. Friderico 2. Augusto, sedit annos	10	8	0
		Creatus Perusiæ à XIX. Cardinalibus, XV. kal. Augusti, ibidem 9. kal. die Dominico coronatus. Ordinationibus quinque mensibus Decembri, & aliis factis, Cardinales creauit 12. Episcopos V. presbyteros V. & diaconos 2. Obiit Romæ XV. kalend. Aprilis nocte sequenti feria VI. hebdomadæ quintæ quadragesimæ anno 1227. sepultus ante aram Præsepis in basilica sanctæ Mariæ maioris. Vacauit sedes diem	0	0	1
		Grego-			

Anni	Num. Pontif.		Anni	Menses	Dies
1127	180	Gregorius IX. Anagninus, Vgolinus ex Comitibus Siginæ, ex diacono Cardinale sancti Eustathij episcopos Ostiensis, & Veliternus, ab Innocentio 3. factus, Imp. Friderico 2. Cæs. sedit annos	14	5	3
		Creatus Romæ prope Septizonium in diaconia S. Luciæ in Septisolio ab XIIII. Cardinalibus, XIII. kal. Aprilis die sabbati, consecratus ibidem die Dominico postridie die sancti Benedicti, coronatus ad sanctum Petrum V. kal. Aprilis die Paschæ. Ordinationibus quatuor mensibus Decembri, & Septembri factis, Cardinales XI. creauit, episcopos V. presbyteros II. & diaconos IV. Obiit Romæ XI. Kal. Septemb anno 1241. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	30
1241	181	Cælestinus IV. Mediolanensis, Gaufridus Castellio, ex presbytero tt. sancti Marci episcopus Cardinalis Sabinus à Cregorio IX. factus, sedit dies	0	0	17
		Creatus Romę ab XI. Cardinalibus, X. Kal. Octobris, non coronatus. Obiit Romæ 8. Idus Octobris, anno 1241. sepultus ad sanctum Petrum, Vacauit eo mortuo Rom. sedes annum	1	8	15
1243	182	Innocentius IV. Genuensis Ligur. Imibaldus de Fliſco, ex Lauaniæ comitibus, Othoboni filius, ex Vicecancellario S.R.E. & auditore literarum contradictarum, presbyter Cardinalis tt, sancti Laurentij in Lucina à Gregorio IX. factus, primus presbyterorum Imp. Friderico 2. Augusto, Chunrado IV. Henrico VII. & Guillelmo, Cæsaribus, sedit annos	11	5	14
		Creatus Anaginæ à IX. Cardinalibus 8. Kal. Iulij, ibique consecratus IV. Kal. Iulij. Ordinationibus quatuor mense Decembri factis, Cardinales creauit XX. episcopos 7 presbyteros 7. & diaconos 6. Obiit Neapoli 7. Idus Decembris anno 1254. ibidem in cathedrali ecclesia sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	13
1244		Sancta & vniuersalis Synodus Lugdunensis comtra Imp. Fridericum 2. congregata.			
1254	183	Alexander IV. Anagninus, Rainaldus ex comitibus Signiæ Gerardi Retraentis aliàs Philippi filius, ex diacono sancti Eustathij episcopus Cardinalis Ostiensis, & Veliternus à Gregorio IX. factus, prior episcoporum, sedit Guillelmo Ricardo & Alfonso Cæsaribus, annos	6	5	13
		Creatus Neapoli ab XI. Cardinalibus, XII. kal Ianu. Coronatus 8. Kal. Ianua. die natalis Domini. Obiit Viterbij 8. kal. Iunij, ibidem in cathedrali ecclesia sancti Laurenrij sepultus anno 1261. Vac. sed. mens.	0	3	5

Vrba.

Anni Christi.	Num. Pontif.		Anni.	Menses.	Dies.
1261	184	Vrbanus 4. Trecensis Campanus Gallus, Iacobus Pantaleo Patriarcha Hierosolymitanus, sedit in interregno, Ricardo & Alfonso Cęsaribus annos	3	1	4
		Creatus extra collegium Cardinalium Viterbij 4. kal. Septembris ab VIII. Cardinalibus, coronatus prid. Non. Septembris. Ordinationibus duabus mense Decembri factis, creauit Cardinales 14. episcopos III. presbyteros VI. & diaconos V. Obiit Perusiæ VI. Nonas Octobris anno domini 1264. sepultus ibidem in cathedrali. Vacauit sedes menses			
1265	185	Clemens IV. Narbonensis Gallus, Guido Grossus Fulcodij filius de villa sancti Egidij, ex episcopo Podiense, archiepiscopus Narbonensis, & deinde episcopus Cardinalis Labinus ab Vrbano IV. factus, sedit Ricardo & Alfonso Cęsaribus ann.	0	4	2
		Creatus absens Perusiæ per compromissum præsentibus XX. Cardinalibus Nonis Februarij, erat enim legatus in Anglia, coronatus Viterbij die cathedræ sancti Petri VIII. Kalend. Martij anno 1266. Obiit Viterbij III. Kal. Decembris anno 1268. sepultus in ecclesia Prædicatorum sanctæ Mariæ ad Gradus. Vacauit	3	9	25
1271	186	sedes annos	2	9	2
		Gregorius X. Placentinus Thealdus Vicecomes archidiaconus Leodiensis, Cæsare Rodulfo. sedit annos	4	4	10
		Creatus Viterbij absens trans mare in Syria extra collegium Cardinalium, Kal. Septembris per compromissum in sex Cardinales factum, præsentibus Cardinalis XVII. consecratus Romæ VI. kal. Aprilis anno 1272. Ordinationem vnam mense Iunio V. episcoporum Cardinalium fecit. Obiit Arretij in Tuscia IV. Idus Ianuarij anno 1276. ibidem in cathedrali ecclesia sepultus. Vacauit sedes dies			
1274		Sancta & vniuersalis synodus Lugdunensis secunda, pro recuperatione terræ sanctæ coacta.	0	0	10
1276	187	Innocentius V. Burgundus, Magister, frater Petrus Tarentasiensis ordinis prędicatorum ex archiepiscopo Lugdunense, episcopus Cardinalis Ostiensis, & Velitrnus, & S. R. E. Maior pœnitentiarius à Gregorio X. factus, Cæsare Rodulfo, sedit menses	0	5	2
		Creatus Arretij XII. kal. Februari à Cardinalibus V. coronatus Romæ die cathedræ sancti Petri 8. Kal. Martij. Obiit Romæ X. kal. Iulij anno 1276. Laterani sepultus. Vacauit sedes dies			
1276	188	Hadrianus V. Genuensis Ligur, Othobonus Fliscus ex Lauaniæ comitibus, Thedisij Innocentij III. fratris	0	0	19

Anni Christi.	Num. Pōtif.		Anni.	Menses	Dies.
		filius, diaconus Cardinalis sancti Hadriani à patruo factus, sedit mens.	0	1	7
		Creatus Romæ à x. Cardinalibus in Palatio Lateranensi 4. Idus Iulij, non consecratus. Obiit Viterbij xv. Kal. Septemb. sepultus ibidem ad Minorum ecclesiam S. Francisci. Vac. sedes dies	0	0	25
1276	189	Ioannes xx. dictus xxi. Vlyxiponensis Lusitanus Hispanus, Magister Ioannes Petrus Iuliani Episcopus Cardinalis Tusculanus à Gregorio x. factus, Cæsare sed. mens.	0	8	8
		Creatus Viterbij à ix. Cardinalibus, Idibus Septembris, coronatus ibidem 12. Kal. Octobris. Obiit Viterbij 13. Kal. Iunij. Anno 1277. ibidem in cathedrali ecclesia sepultus. Vacauit sedes menses	0	6	4
1277	190	Nicolaus 3. Romanus. Ioannes Caietanus Vrsinus primus diaconus Cardinalis sancti Nicolai in carcere Tulliano ab Innocentio 4. factus, sedit Cæsare Rodulfo annos	2	8	29
		Creatus Viterbij à 6. Cardinalibus 7. Kal. Decemb. coronatus Romæ 8. Kalend. Ianuarij. Ordinatione vna mense Martio facta, 9. Cardinales creauit, Episcopos v. presbyteros 2. & diaconos 2. Obiit in castello Sariano Viterbiensis diœcesis, xi. Kalend. Septemb. anno 1280. sepultus Romæ ad sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	6	0
1281	191	Martinus 2. dictus 4. Turonensis, Gallus, Simon de Bria Campaniæ Turonensis diœcesis, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Cæciliæ ab Vrbano 4. factus. Cæsare Rodulfo sedit annos	4	1	7
		Creatus Viterbij à x. Cardinalibus 8 Kalend. Martij, coronatus Vrbeueteri x. Kal. Aprilis. Ordinationem vnam mense Martio fecit, Cardinalium 7. Episcopi vnius, presbyterorum v. & diaconi vnius Obiit Perusiæ iv. Kalend. April. anno 1285. sepultus in ecclesia cathedrali Perusina. Vacauit sedes dies	0	0	4
1285	192	Honorius 4. Romanus, Iacobus Sabellus Lucæ, filius primus diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Cosmedin ab Vrbano 4. factus, Cæsare Rodulfo sedit annos	2	0	2
		Creatus Perusiæ à xvii. Cardinalibus 4. Nonas Aprilis, coronatus Romæ apud sanctum Petrum 17. Kal. Maij, Episcopum Cardinalem vnum creauit mense Decembr. Obiit Romæ 3. Nonas Aprilis apud sanctam Sabinam anno 1287. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	10	18
		Nicolaus			

Anni Christi.	Num. Pont.		Anni.	Menses.	Dies.
1288	193	Nicolaus 4. Asculanus. M. Frater Hieronymus ex ministro generali ordinis Minorum presbyter Cardinalis tt. sanctæ Pudentianæ à Nicolao 3. & Episcopus Prænestinus à Martino 4. factus, Rodulfo & Adolfo Cæsaribus sedit annos	4	1	14
		Creatus Romæ ab 8. Cardinalibus 8. kalend. Martij, coronatus 6 kalend. Martij. Ordinatione vna mense Maio facta. Cardinales 6. creauit, Episcopos duos, presbyteros duos, & diaconos duos. Obiit Romæ prid. Nonas Aprilis anno 1292 sepultus ad sanctam Mariam maiorem. Vacauit sedes annos	2	3	2
1294	194	Cælestinus v. Esernien sis, frater Petrus de Murone Angleri filius Sulmonensis diœcesis, abbas sui monasterij, Cæsare Adolfo sedit mens.	0	5	7
		Creatus Perusiæ ab XI. Cardinalibus Nonis Iulij absens extra collegium, consecratus Aquilæ 4 kalendas Septembris. Ordinatione vna mense Septembri facta, 12. Cardinales creauit, Episcopos 2. presbyteros 7. & diaconos 3. sponte abdicauit eodem anno Neapoli Idibus Decembris Obiit biennio pòst in custodia in arce Fumonis 14. kalend. Iunij anno 1296. sepultus in monasterio sancti Antonij de Ferentino ante aram maximam. Inter sanctos relatus est 4. Non. Maij Auenione à Clemente v. Vac. eo abdicante sedes Rom. dies			
1294	195	Bonifacius 8. Anagninus Hernicus, Benedictus Caietanus Liutfredi filius ex Hispania oriundus, ex diacono Cardinale sancti Nicolai in carcere Tulliano à Martino 4. facto, presbyter tituli sanctorum Siluestri, & Martini à Nicolao 4. ordinatus, Adolfo, & Alberto Cæsaribus, sedit annos	8	9	18
		Creatus Neapoli in arce noua à XXI. Cardinalibus 9. kalendas Ianuarij, coronatus Romæ 17. kal. Februarij. Ordinationibus 4. mensibus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit XV. Episcopos 6. presbyteros 3. & diaconos 6. Obiit Romæ V. Idus Octobris, sepultus ad sanctum Petrum anno domini 1303 Vacauit sedes dies			
1300			0	0	10
1303	196	Hic pontifex Solennem annum Iobileum centesimum instituit, primumq; celebrauit.			
		Benedictus 9. dictus XI. Taruisinus, Magister frater Nicolaus Bocasinus ordinis prædicatorum ex magistro generali, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Sabinæ, pòst Episcopus Ostiensis, & Veliternus à Bonifacio 8. factus, Cæsare Alberto, sedit menses	0	8	6

Anni Christi.	Num. Pôti.		Anni.	Menses.	Dies
		Creatus Romæ à XXII. Cardinalibus, XI. kal. Nouembris, coronatus VI. kal. Nouembris. Ordinationibus duabus mensibus Decembri, & Martio factis, tres Cardinales creauit, episcopum vnum, presbyteros II. Obiit Perusiæ die martis horeIX. Nonis Iulij, anno 1304. sepultus ibidē ad Prædicatores. Vacauit sed. mēs.	0	10	28
1295	197	Clemens V. Burdegalensis Vasco Gallus, Raimundus Gothus Bertrandi filius ex oppido Mihandrau diœcesis Burdegalensis, ex episcopo Conuennarum archiepiscopus eiusdem Vrbis à Bonifacio 8. factus Cæsaribus Alberto & Henrico 7. sedit annos	8	10	16
		Creatus Perusiæ absens à XXI. Cardinalibus extra collegium Nonis Iunij, coronatus Lugduni in ecclesia sancti Iusti 3. Idus Nouembris. Ordinationibus 3. mense Decembri factis, creauit Cardinales 24. episcopos 8. presbyteros X. & diaconos VI. Obiit in Roca Maula supra amnem Rhodanum oppido sito in Prouincia, 12. kalendas Maij anno 1314. sepultus in Vasconia in ecclesia beatæ Mariæ de Vresta Vasconensis diœcesis villula ignobili, ob deuotionem, quam ad eum locum habuerat. Vacauit sedes annos	2	3	17
1311		Sancta vniuersalis synodus Viennensis pro reformatione ecclesiæ habita.			
1316	198	Ioannes 21. dictus 22. Caturcensis Gallus, Iacobus de Ossa Armaldi filius Forudiensis Catrucēsis diœcesis, episcopus Cardinalis Portuēsis, & sanctæ Rufinæ à Clemente V. factus, sedit Hludouico 4. Bauaro Cæs. ann.	18	3	28
		Creatus Lugduni in monasterio Prædicatorum 7. Idus Augusti à 22. Cardinalibus, coronatus Ibidem Nonis Septembris. Ordinationibus quinque mensibus Decembri, & Iunio factis, Cardinales creauit 27. episcopos 8. presbyteros 16. diaconos 5. Obiit Auenione pridie Nonas Decembris anno 1334. sepultus ibidem in cathedrali sanctæ Mariæ de Donis. Vacauit sedes dies	0	0	15
1327	34	*Nicolaus V. Reatinus, Frater Petrus Reinalutij de Carbario, Reatinæ diœcesis, ordinis fratum Minorum in schismate contra Ioannem XXII. auctore Ludouico Bauaro, creatus, sedit annos*	3	3	14
		Creatus, & coronatus Romæ IIII. Idus Maij. Ordinationibus duabus mēsibus Maio, & Ianuario factis, Cardinales VIII. creauit, episcopum vnū, presbyteros V. diaconos 2. Coactus abdicauit Auenione 8. Kal. Septemb. anno 1330. Ibidem obijt, ad Minores sepustus			
1327		*Schisma in Romana ecclesia XXVIII.*			

Bene-

Anni Christi.	Num. Pont.		Anni.	Menses.	Dies
1334	199	Benedictus x. dictus xii. Tolosanus Gallus. Frater Iacobus Fornenus de Sauarduno, Appamiarum diœcesis, prouinciæ Tolosanæ monachus Cistertiensis, Theologus, abbas Fontisfrigidi, Episcopus, Mirapiciensis, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Priscæ à Ioanne xxii. factus. Ludouico Bauaro Imp. sedit annos	7	4	6
		Creatus Auenione apud Prædicatores à 23. Cardinalibus 13 kal. Ianuarij, coronatus ibidem die Dominico 3. Nonas Ianuarij. Ordinatione vna mense Decembri facta vi. presbyteros Cardinales creauit. Obiit Auenione vii. kal. Maij anno 1342. sepultus in cathedrali. Vacauit sedes dies	0	0	11
1334	200	Clemens 6. Lemouiensis Gallus, Frater Petrus Monstrius Rogerij filius Malmonte, Lemouicensis diœcesis, monachus monasterij Casædei Elmomõtanæ diœcesis, Theologus, abbas Fiscanensis, ex archiepiscopo Arelatense, Senonẽsis, pòst Rothomagensis, presbyter Cardinalis tt. sanctorum Nerei & Archilei à Benedicto 12. factus, Imp. Cæs. Ludouico Bauaro, & Carolo 4. Augustis, sedit annos	10	0	7
		Creatus Auenione in monasterio Prædicatorum à xxi. Cardinalibus Non. Maij, coronatus ibidem 14. kal. Iunij die Pentecostes. Ordinationibus quatuor mensibus Septembri, Maio, & Decembri factis, Cardinales xxv. creauit, Episcopos 2. presbyteros xvi. & diaconos 7. Obiit Auenione 8. Idus Decemb. anno 1352. sepultus in monasterio Casædei. Vac. sed. dies	0	0	11
1350					
1352	201	Hic pontifex annum Iobileum quinquagesimum iterum celebrauit.			
		Innocentius 6. Lemouicensis Gallus, Stephanus Alberti, Episcopus, Claromontanus, ex presbytero tt sanctorum Ioannis, & Pauli Episcopus Cardinalis Ostiensis, & Veliternus, & maior pœnitentiarius à Clemente 6. factus. Carolo 4. Augusto, sedit annos	9	8	26
		Creatus Auenione xv. kal. Ianuarij à 24. Cardinalibus. coronatus ibidem in cathedrali 3. kal. Ianua. Ordinationibus tribus, mẽsibus Martio, Septemb. & Decemb. factis, Cardinales creauit xv. episcopum vnum, presbyteros xi. & diaconos 3. Obiit Auenione pridie Idus Septẽb. hora 9. id est, sexta noctis sequentis, anno 1362. sepultus in cathedrali Auenionensi. Vac. sed. dies	0	0	14
1362	202	Vrbanus v. Mimmatensis Gallus, frater, Guillelmus de Grisaco, Grimaldi filius, Mimmatensis diœcesis monachus, & abbas sancti Victoris Massiliæ, Carolo 3. Augusto, sed. annos	8	2	23

Anni Christi.	Num. Ponti.		Anni	Mens.	Dies.
		Creatus Auenione V. Kal. Octobris, à XX. Cardinalibus absens extra collegium nuncius apostolicæ sedis in Italia ad Vicecomites. Coronatus Auenione in Cathedrali 8. Idus Nouembris. Ordinationibus quatuor mensibus Maio, Iunio, & Septembri factis, Cardinales creauit 14. Episcopos 6. & presbyteros XI. Obiit Auenione ætatis anno 61. Christi 1370. 14. Kal. Ianuarij, circa horam 9. sepultus Auenione in cathedrali, deinde anno 1372. translatus ad ecclesias sancti Victoris Massilienſis Nonis Iunij. Vac. sedes dies	0	0	10
1370	103	Gregorius XI. Lemouicensis Gallus, Petrus comes Bellifortis, primus diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ nouæ à Clemente 6. patruo suo factus, Carolo 4. Augusto, sedit annos	7	2	29
		Creatus Auenione 3. kal. Ianuarij à XVII. Cardinalibus, coronatus in cathedrali, Epiphaniæ anno 1371. Die 8. Idus Ianuarij Ordinationibus duabus, mensibus Iunio, & Decembri factis, Cardinales creauit 22. Episcopum vnum, presbyteros XVI. & diaconos V. Obiit Romæ circa horam secundam noctis VI. kal. April. anno 1378. sepultus in diaconia sanctæ Mariæ nouæ. Vac. sedes Dies	0	0	12
		Menses	0	5	22
1378	35	*Clemens VII. Gebennensis Gallus Robertus, ex comitibus Gebennensibus .... filius, Episcopus Cameracensis, presbyter Cardinalis Basilicæ sanctorum 12. apostolorum à Gregorio XI. factus, sedit Auenione in schismate contra Vrbanum VI. Venceslao Cæsare annos*	15	11	28
		Creatus Fundis in Campania, in schismate à XV. Cardinalibus XIII. Kal. Octobris meridie postridie publicatus, ibidem coronatus prid. Kal. Nouemb. Ordinationibus XIII. mensibus Ianuario, Aprili, Maio, Iulio, Octobri, Nouembri & Decembri factis, Cardinales XXIIII. creauit, episcopos 4. presbyteros XVII. diaconos III.			
		Obijt Auenione XVI. Kal. Octobris hora inter nonam & decimam manè anno 1394. sepultus in ecclesia Cœlestinorum ad pontem Sorgiæ. Vac. sedes dies	0	0	11
1394	36	*Benedictus XI. dictus 13. Arrago Hispanus, Petrus de Luna diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Cosmedin à Gregorio XI. factus, Venceslao Roberto, & Sigismundo Cæsaribus post Clementem VII. in schismate, sedit annos plus min.*	30	0	0
		Creatus in schismate Auenione à XX. Cardinalibus 4. Kal. Octobris, ibidem coronatus V. Idus Octobris. Ordinationibus VI. mensibus Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit			

Anni Christi.	Num. Pont.		Anni.	Menses.	Dies
		uit XXVII. Episcopum I. presbyteros X. & diaconos XVI. Bis pontifi atu priuatus primùm in Concilio Pisano die Mercurij Nonis Iunij anno 1490. pontificatus 14. mense 8. die IX. Iterum in concilio Constantiensi, sessione XXXVII. die VII. Kal Augusti anno 1417. pontificatus XXII. mense 9. die XXIX. Non paruit Obijt Paniscola in Hispania :::: Kal. Octobris anno 1424. ibiq; sepultus. In eius locum in schismate auctore Rege Arragonum Alfonso factus est contra Martinum V.			
1424	37	Clemens 8. Hispanus, Egidius Munionis. canonicus Barchinonensis, qui in schismate sedit annos plus minus			
		Creatus Paniscolæ in Arragonia coactus, abdicauit anno 1428 factusq; est à Martino V. Episcopus Maioricensis	4	*****	*****
1378		Schisma omnium pessimum, & diuturnius in ecclesia Romana XXIX. quod quinquaginta annos perdurauit.			
1378	240	Vrbanus 6. Neapolitanus, Bartholomæus Prignanus, regens cancellariæ apostolicæ in absentia Vicecancellarij, ex archiepiscopo Acheruntino, Barensis à Gregorio XI. factus, Veceneslao Aug. sedit in schismate annos	11	6	7
		Creatus extra collegium cardinalium annorum LX. à XVI. Cardinalibus die veneris V. Idus Aprilis Romæ, coronatus ante gradus sancti Petri die Paschæ XIV. kal. Maij. Ordinationibus quatuor mensibus Ianuario, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit 54. Episcopos 4. presbyteros XXXVI. diaconos 14. Obiit Romæ die Veneris Idibus Octobris anno 1389. vixit annos 72. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies			
1389			0	0	17
1389	205	Hic pontifex annum Iobileum XXXVI. instituit. Bonifacius 9. Neapolitanus, Petrus vel Perinus Tomacellus, ex diacono sancti Georgij in Velabro, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Anastasiæ ab Vrbano 6. factus, Veceslao, & Roberto Cæs. sedit annos	14	11	0
		Creatus Romæ die Martis IV. Nonas Nouembris à XIII. Cardinalibus annorum XLV. coronatus apud sanctum Petrum 3. Idus Nouembris Ordinationibus duabus mensibus Ianuario & Decembri factis, Cardinales 6. nouos creauit, Episcopum 1. presbyteros 4. & diaconum 1. Obiit Romæ kal. Octobris anno 1404. ætatis LX. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies			
1390			0	0	15
		Hic pontifex annum Iobileum tertiò celebrauit ab Vrbano VI. indictum			
1400		Hic pontifex annum Iobileum quartò more veteri celebrauit.			

Anni Christi	Nupp. Pont.	PONTIFICES.	Annis	Mensis	Dies
1404	206	Innocentius 7. Sulmonensis Pelignus, Cosmatus Melioratus, diœcesis Valuensis in Aprutio ex archiepiscopo Rauennate, & episcopo Bononiense presbyter Cardinalis tt. sanctæ Crucis in Hierusalem. & S.R.E. Camerarius à Bonifacio 9. factus. Roberto Cæsare sedit annos	2	0	21
1406	207	Creatus Romæ à 7. Cardinalibus XVI. Kal. Nouembris, coronatus apud sanctum Petrum, IIII. Nonas Nouembris. Ordinatione vna mense Iunio facta, XI. creauit Cardinales, presbyteros 8. & diaconos 3. Obiit Romæ 8. Idus Nouembris anno 1406. ætatis ::: . sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies	0	0	23
		Gregorius 12. Venetus, Angelus Corratio. ex patriarcha Constantinopolitano presbyter Cardinalis tt. sancti Marci ab Innocentio 7. factus, Roberto & Sigismundo Augustis, sedit annos	8	7	5
		Creatus Romæ à 13. Cardinalibus pridie kal. Decemb. annorum XXC. coronatus ad S. Petrum Nonis Decembris. Ordinationibus duabus mensibus Iunio & Septembri factis, Cardinales creauit 13. episcopum I. presbyteros X. & diaconos 11. Pontificatu priuatus in concilio Pisano cum Benedicto 13. die Mercurij Non. Iunij anno 1409. papatus vero 2. mense VI. die 6. Non paruit. Sponte abdicauit in Concilio Constantiensi absens per legatos suos die Iouis sessione 14. Quarto Non. Iunij, anno 1415. Obiit Cardinalis Episcopus biennio pòst anno 1417. paulo ante Martini v. electionem annorum XC. in Piceno, sepultus Recaneti in ecclesia, cathedrali. Vacauit sedes post eius in concilio Pisano depositionem dies	0	0	20
1409	208	Sancta synodus Pisana pro tollendo schismate congregata			
		Alexander v. Cretensis, Frater Petrus Philargi ordinis Minorum Theologus, ex archiepiscopo Mediolanense presbyter Cardinalis Basilicæ sanctorum 12. Apostolorum ab Innocentio 7. factus Roberto Cæsare, sedit mens.	0	10	8
		Creatus in concilio Pisano à 23. Cardinalibus vtriusque obedientiæ. Gregorio 12. & Benedicto 13. priuatis 6. Kal. Iulij, annorum LXX. coronatus ibidem in ecclesia cathedrali Nonis Iulij die Dominico. Presbyterum vnum Cardinalem ex diacono fecit. Obijt Bononiæ v. Nonas Maij die Sabbati nocte sequenti, hora v. anno 1410, ætatis LXX. sepultus ibidem ad Minoru ecclesiam. Vacauit sedes dies	0	0	13

Ioan.

Anni	Num. Pontif.		Anni.	Menses	Dies
1410	209	Ioannes XXI. dictus 23. Neapolitanus, Baltasar Cossa, diaconus Cardinalis sancti Eustathij, & Bononiæ legatus à Bonifacio IX. factus, Sigismundo Augusto, sedit annos	5	0	15
		Creatus Bononiæ die Sabbati XVI. kal. Iunij hora XI. à XVI. Cardinalibus ibidé in cathedrali coronatus 8. Kal. Iunij. Ordinationibus tribus mensibus Aprili, Iunio, & Septembri factis, Cardinales fecit XVI. presbyteros 13. diaconos 3. In Concilio Constantiensi 4. Kalend. Iunij die Mercurij sessione 12. depositus. Ipse prid. kalend Iunij die Veneris in oppido Schafusia cófensit. Vac. sed ann.	2	5	10
1414		Obijt Florentiæ episcopus Cardinalis Tusculanus, & diaconus XI. Kalend. Ianuarij, anno 1419. sepultus in baptisterio sancti Ioannis.			
1417	210	Sancta & vniuersalis synodus Constantiensis, pro tollendo schismate congregata, triennio durauit.			
		Martinus 3. dictus V. Romanus. Oddo Columna, Agapeti filius, Domicellus Romanus, diaconus Cardinalis sancti Georgij in Velabro ab Innocentio 7. factus, Sigismundo Cæsare sedit, sublato schismate, ann			
		Natus anno 1368. creatus in Concilio generali Constantiensi à Cardinalibus 22. & XXX. electoribus, ex ordinatione selectis, mane diei 3. Idus Nouembris, coronatus ibidem ante cathedralem ecclesiam XI. Kalend. Decemb. Ordinationibus tribus mensibus Iunio, & Nouembri factis, Cardinales creauit 17. episcopum 1. presbyteros XI. diaconos V. Obijt ex apoplexia Romæ X. kalend. Martij, manè crepusculo diei anno 1431. ætatis LXIII. sepultus in Basilica Lateranẽsi ante capita apostolorum. Vacauit sedes dies			
1423					
1431	211		0	0	10
		Hic pontifex annum Iobileum quintò celebrauit.			
		Eugenius 4. Venetus, D. Gabriel Condelmerius Angeli filius, canonicus Cęlestini coloris ordinis sancti Georgij in alga Venetiarũ, episcopus Senensis, presbyter Cardinalis tt. sancti Clementis à Gregorio 12. factus, Sigismundo, Alberto, & Friderico 3. Augustis sedit annos	15	11	21
		Natus Venetijs anno 1383. Creatus Romæ in monasterio Prædicatorũ ad Mineruam à XIII. Cardinalibus die Sabbati V. Nonas Martij, hora XX. coronatus ad sanctum Petrum V. Idus Martij à Cardinale sancto ctorum quatuor. Ordinationibus VI. mensibus Iulio, Augusto, Septembri, & Decembri factis. Cardinales creauit XXVII. episcopos 2 presbyteros XXII. &			

diaconos 3. Obiit Romæ 7. Kaléd. Martij die Iouis hora 8. noctis præcedentis, aliàs duabus ante lucem horis, anno 1447. ætatis L XIIII. sepultus ad sanctum Petrũ ante ostium sacrarij. Vacauit sedes dies | 0 | 0 | 10

1431 Sancta synodus Basileensis pro reformatione ecclesiastica congregata, durauit annos XII.

1438 Sancta & vniuersalis synodus Ferrariæ congregata, Florentiæ finita, pro erroribus Græcorum tollendis, durauit annum.

1439 38 *Felix IIII. dictus V. Allobrox, Amadeus, olim dux Sabaudiæ, tunc verò Decanus miliũ Iesu Monasterij sancti Mauritij, ordinis sancti Augustini, in solitudine Ripaliæ Gebennensis diœcesis, Friderico 3 Augusto. in schismate sedit annos* | 9 | 5 | ....

Creatus absens ad suum Monasterium Nonis Nouembris in concilio Basileensi, Cardinale vno electoribus XXXII. eligentibus, electio sessione XXXIX. XV. Kalend. Decembris confirmata. Coronatus anno sequenti MCDXL. Basileæ IX. Kalend. Augusti. Ordinationibus quatuor mensibus Aprili, Septembri, & Decembri factis, Cardinales XXIII. creauit, presbyteros XXII. & diaconum vnum. Abdicauit .... Kalend. Maij anno 1449. Eius abdicatio Romæ audita est XXIII. Aprilis die. Obijt episcopus Cardinalis Sabinus, Lausanæ aliquot annis post, ibique sepultus

1439 *Schisma in ecclesia Romana XXX.*

1447 212 Nicolaus v. Sergianensis Lunensis diœcesis, Thomas Lucanus Bartholomæi medici filius, artium, & Theologiæ doctor, ex episcopo Bonienſi presbyter Cardinalis tt. sanctæ Susannæ, ab Eugenio IIII. factus, Imp. Cæsare Friderico III. Augusto, sedit annos | 8 | 0 | 19

Creatus Romę à XVII. Cardinalibus prid. Non. Martij die Lunæ hora tertiarum in Monasterio Prædicatorum ad Mineruam, coronatus ad sanctum Petrum XIIII. Kalend. Aprilis. Ordinationibus tribus mensibus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit XI. episcopum I presbyteros X. Obiit Romæ IX. Kalend. Aprilis hora inter V. & VI. noctis sequentis ann. 1455. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies | 0 | 0 | 14

1550 Hic pontifex annum Iobileum sextò celebrauit.

1455 213 Calliustus III. Valentinus Hispanus, Alfonsus Borgia, ex castello Satiua Valentinæ diœceseos Ioannis filius, ex episcopo Valentino presbyter Cardinalis tt. sanctorum IIII. coronatorum, ab Eugenio IIII. factus, Imp. Cæsare Friderico. III. Augusto, sedit annos | 3 | 4 | 0

Natus anno 1378. creatus Romæ XIIII. Cardinalibus VI. Idus Aprilis die Martis Paschalis hora diei VI. coro-

Anni. Christi	Num. Pont.		Anni.	Menses.	Dies
		coronatus ad sanctum Petrum XII. kalend. Maij. Ordinationibus duabus mensibus Septembri,& Decembri factis. Creauit Cardinales 9. presbyteros VII. & diaconos 2. Obiit Romæ 1458. 8. Idus Augusti, sepultus in sacrario sancti Petri. Vixit annos XXC. Vacauit sedes dies			
1458	214	Pius 2. Senensis, Aeneas Siluius Picolhomineus Siluij filius, ex Episcopo Senensi, diaconus Cardinalis sancti Eustathij, pòst presbyter tt. sanctæ Sabinæ à Callisto 3. factus, Imp. Friderico 3. sedit annos	0	0	12
		Natus Corsiniani in Tuscia 14. kalend. Nouembris anno 1405. creatus Romæ XIIII. kalend. Septembris hora tertiarum, die sabbati à XVII. Cardinalibus, coronatus 3. Nonas Septembris ad sanctum Petrum. Ordinationibus tribus, mensibus Martio, Maio, & Decembri factis, Cardinales 15. creauit presbyteros XI. diaconos 2. Obiit Anconæ in Piceno XIX. kalend. Septembris, hora inter secundam & tertiam noctis sequentis, die Assumptionis anno 1464. Vixit annos 58. menses IX. & dies XXVII. Cadauer sepultum Romæ in Basilica sancti Petri prope aram diuorum Andreæ, & Gregorij. Vacauit sedes dies	5	11	27
1464	215	Paulus 2. Venetus Petrus Barbus Nicolai filius ex electo Episcopo Vicetino, diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ Nouæ, pòst presbyter Cardinalis tt. sancti Marci ab Eugenio 4. factus, Imperatore Cæsare Friderico 3. Augusto, sedit annos	0	0	16
		Natus Venetiis 7. kal. Martij anno 1418. creatus Romæ à XIX. Cardinalibus sero diei Iouis 3. kalend. Septembris, & postridie mane publicatus. Coronatus ad sanctum Petrum XVI. kalend. Octobris. Ordinationibus 3. mensibus Septembri, & Nouembri factis, Cardinales creauit XI. presbyteros 8. diaconos 3. Obiit Romæ 8. kalend. Aug. die Veneris hora tertia noctis sequentis morte repentina anno 1471. Vixit annos LIII menses V. dies 3. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	6	10	26
1474	216	Xystus IIII. Sauonensis Ligur Frater, Franciscus de Ruuere, Leonardi filius, ex ordinis Minorum generali ministro, presbyter Cardinalis tt. sancti Petri ad Vincula à Paulo 2. factus, Friderico 3. Imp. sedit annos	0	0	14
		Natus Cellis Liguræ, in agri Sauonensis pago XI. kalend. Augusti hora XIIX. anno 1414. creatus Romæ à XVII. Cardinalibus V. Idus Augusti, coronatus ad sanctum Petrum VIII. kalendas Septembris. Ordinationi	13	0	4

Anni Christi.	Num. Ponti.	PONTIFICES	Anni	Menses.	Dies.
		tionibus 8. mensibus Februario, Martio, Maio, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales creauit 34. Episcopum 1. presbyteros XXVII. & diaconos 6. Obiit Romæ die Veneris prid. Idus Augusti, inter quartam, & quintam horam noctis sequentis anno 1484. Vixit annos LXX. dies XXII. horas XII. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	16
1475		Hic pontifex annum Iobileum septimò celebrauit.			
1484	217	Innocentius 8. Genuensis Ligur, Ioannes Baptista Cybo, Aaronis filius, ex Melfitense Episcopo Datarius, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Balbinæ, pòst sanctæ Ceciliæ, deinde tt. sancti Laurentij in Lucina à Xysto 4. factus, Friderico 3. Imp. sedit annos	7	10	27
		Natus Genuæ anno 1432. creatus Romæ die Dominico 4. Kalend. Septembris. à XXIIII. Cardinalibus hora 13. Coronatus ad sanctum Petrum pridie Idus Septembris. Ordinatione vna mense Martio facta, creauit Cardinales 8. presbyteros V. diaconos 3. Obiit Romæ 8. Kalend Augusti, die Mercurij, hora noctis sequentis V. Vixit annos LX. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	16
1492	218	Alexander VI. Valentinus, Hispanus, Rodericus Borgia Iofredi filius, electus Episcopus Valentinus, ex diacono Cardinale sancti Nicolai in carcere Tullia à Callisto 3. facto Episcopus Cardinalis Albanus, demùm Portuensis & sanctæ Rufinæ à Xysto 4. creatus, Vicecancellarius S. R. E. & decanus, Imperatore Cæsare Maximiliano Augusto, sedit annos	11	0	8
		Creatus Romæ 3. Idus Aug. à XXII. Cardinalibus, coronatus ad sanctum Petrum 7. Kal. Septemb. Ordinationibus X. mensibus Ianuario, Februario, Martio, Maio, Augusto, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit XLIII. presbyteros XXXI. diaconos XII. Obiit Romæ die Veneris XV. kal. Septembris, hora XIIX. anno 1503. sepultus in sacrario Sancti Petri. Vac. sed. mens.	0	1	3
1500		Hic pontifex annum Iobileum octauò celebrauit.			
1503	219	Pius 3. Senensis Tuscus, Franciscus Todeschinus Picolhomineus Nannis & Laodomiæ Pij 2. sororis filius, ex electo archiepiscopo Senensi, primus diaconus Cardinalis sancti Eustathij à Pio 2. auunculo factus, Cæsare Maximiliano sedit dies	0	0	26
		Natus Senis 7. Idus Maij anno 1439. creatus Romæ die Veneris X. kalend. Octob. hora XV. à XXXVI. Cardinalibus. Coronatis die Dominico VIII. Idus Octob. hora			

Anni Christi.	Num. Pōtif.		Anni.	Menses	Dies
		hora xx. Obiit Romæ xv. Kalend. Nouembris media nocte præcedent', id est, hora inter 6. & 8. diei Mercurij anno 1503. Vixit annos LXIIII. menses v. dies x. sepultus ad sanctum Petrum prope aununculum Pium 2. Vacauit sed. dies			
1503	220	Iulius 2. Sauonensis Ligur, Iulianus de Ruuere Raphaëlis Xysti IV. fratris filius, ex presbytero Cardinale tt. sancti Petri ad Vincula Episcopus Albanus, pòst Ostiensis, & maior pœnitentiarius à Xysto 4. factus, Imperatore Cæsare Maximiliano Augusto, sed. annos	9	3	21
		Natus in villa Albiciola, Sauonensis diœcesis anno 1443. creatus Romæ à XXXVII. Cardinalibus Kalend. Nouembris, die Mercurij hora XVI. coronatus VI. kalend. Decembris die Dominico hora XXII. Ordinationibus sex, mensibus Martio, Maio, Septembri, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales creauit XXVII. Episcopum I. presbyteros XXIII. & diaconos 3. Obiit Romæ 9. kalend. Mar. die Lunæ hora inter x. & XI. præcedentis noctis anno 1513. Vixit annos LXX. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes			
1512		dies	0	0	18
		Sancta & vniuersalis synodus Lateranensis Romæ, pro diffidio ecclesiastico tollendo & reformatione			
1513	221	ecclesiastica congregata, durauit annos V.			
		Leo x. Florentinus, Ioannes Medices Laurentij filius primus diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Dominica ab Innocentio 8. factus, Imperatoribus Cęsaribus Maximiliano & Carolo V. Augustis, sedit annos	8	8	20
		Natus Florentiæ 3. Idus Decembris anno 1475. Creatus Romæ à XXIII. Cardinalibus, V. Idus Martij die Veneris prima noctis sequentis hora Coronatus ad sanctum Petrum XIV. kal. Aprilis. Lateranum solenni pompa profectus est 3. Idus Aprilis. Ordinationibus octo, mensibus Martio, Aprili, Iunio, Augusto, Septembri, & Decemb. factis, Cardinales creauit XLII. presbyteros XXXIX. & diaconos XIII. Obiit Romæ die Lunæ 4. Nonas Decembris noctis præcedentis hora 7. anno 1521. Vixit XLV. menses XI. dies XXI. sepultus ad sanctum Petrum, pòst ad Mineruam translatus. Vacauit sedes mensem			
1522	222		0	1	7
		Hadrianus 6. Traiectensis Flander. vel Brabantinus Florentij filius, ex Episcopo Dertusense presbyter Cardinalis tt. sanctorum Ioannis, & Pauli à Leone x. factus, Carolo v. Augusto, sedit annum	1	8	
		Natus Traiecti inferioris Germaniæ Vrbe, VI. Nonas			

Anni Christi.	Num. Pontif.		Anni.	Mens.	Dies.
		nas Martij anno 1459. Creatus absens à xxxix. Cardinalibus, Prorex enim Hispaniarum erat, die Iouis v. Idus Ianuarij Vrbem ingressus 3. kalend. Septembris, die Dominico pridie Kal. Septembris ad sanctum Petrum coronatus. Ordinatione vna mense Septembri facta, Cardinalem vnum creauit presbyterum. Obiit Romæ die Lunæ 18. kalend. Octobris, hora inter 18. & 19. anno 1523. Vixit annos LXIIII. menses 6. dies XIII. sepultus ad sanctam Mariam de Anima Teutonicorum. Vacauit sedes menses	0	2	4
1523	223	Clemens 7. Florentinus Tuscus, Frater Iulius Mediceus Iuliani filius, ordinis militię Hierosolymitanæ electo archiepiscopo Florentino diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Dominica, pòst presbyter tr. sancti Clementis, deinde tt. sancti Laurentij in Damaso & S. R. E. cancellarius, à Leone x. factus, Imperatore Cæsare Carolo v. Augusto Germanico sedit annos	10	10	7
		Natus Florentiæ 7. Kal. Iunij 1478 creatus Romæ die Iouis 13. kal. Decemb. à 38 Cardinalibus, coronatus ad sanctum Petrum die Iouis 6 Kal. Decemb. Ordinationibus 11. mensibus Ianuario, Februario, Martio, Maio, Iunio, Augusto, Septembri, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales creauit 32. presbyteros 25. diaconos 7. Obiit Romæ die Veneris 7. Kal. Octobris, hora inter 18. & 19 ann. 1534. ætatis LVI. mense 4. sepultus ad sanctum Petrum, deinde cum Leone x. patrue ad Mineruam traslatus Vac. sed. dies	0	0	17
1525		Hic pontifex annum Iobileum nono celebrauit.			
1534	224	Paulus 3. Romanus, Alexander Farnesius, Petri Luisij filius, Ranutij nepos, ex diacono, Cardinale sanctorum Cosmæ & Damiani ab Alexandro 6. facto, diaconus sancti Eustathij à Iulio 2. Episcopus Cardinalis Tusculanus, à Leone x Prænestinus, Sabinus, Portuensis, & Ostiensis à Clemente 7. Decanus, Imp. Cæsare Karolo Augusto & Ferdinando Cæsare sedit annos	15	0	28
		Natus Canini in diœcesi Castrensi pridie Kalendas Martij anno 1468. creatus Romæ à 34 Cardinalibus die Lunæ 3. Idus Octobris hora prima noctis sequentis, postridie publicatus. Coronatus ad sanctum Petrũ, die Martis 3. Non. Nouemb Ordinationibus 14. mensibus Ianuario, Martio, Aprili, Maio, Iunio, Octobri, & Decembri factis, Cardinales creauit LXXI. episcopos 3. presbyteros LIIII. & diaconos XIIII. Obiit Romæ in monte Quirinali IIII. Idus Nouembris, die			

Anni Christi.	Num. Pōti.		Anni.	Menſes.	Dies
		die ſolis hora Gallicinij ante lucem anno 1549. Vixit annos XXCI. menſes 8. dies x. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes menſes			
1545			0	2	29
		Sancta & vniuerſalis ſynodus Tridentina contra Lutheranorum errores congregata, intermiſſa & repetita durauit annos v.			
1550	225	Iulius 3. Arretinus, Ioannes Maria de Monte Vincentij filius, Fabiani nepos, ex archiepiſcopo Sipuntino presbyter Cardinalis tt. ſancti Vitalis, pòſt] epiſcopus Prænestinus à Paulo 3. creatus Imp. Cæſare Carolo v. Auguſto, & Ferdinando Cæſare, ſedit annos	5	1	16
		Natus Romæ in regione Parionis 4. Idus Septembris anno 1478. creatus Romæ à XLVI. Cardinalibus die Veneris 7. Idus Febuarij circa quartam horam noctis ſequentis, ibidem ad ſanctum Petrum coronatus 7. Kalend. Martij, die cathedræ ſancti Petri Antiochenæ. Ordinationibus quatuor menſibus Aprili, Octobri, & Decembri factis, Cardinales creauit 20 presbyteros 15. diaconos v. Obiit Romæ die Sabbeti x. kalēd. Aprilis, hora inter 19. & 20. anno 1555. Vixit annos LXVII. menſes 6. & 14. ſepultus ad ſanctum Petrum			
1550		Vacauit ſedes dies			
1555	226	Hic pontifex annum Iobileum decimò celebrauit.	0	0	17
		Marcellus II. Iunior Politianenſis Tuſcus, Marcellus Ceruinus Ricardi filius, ex epiſcopo Neocaſtrenſi presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Crucis in Heruſalem Paulo 3. factus, Carolo v. Auguſto, ſedit dies	0	0	21
		Natus in oppido agri Piceni Montis Fani prid. Non. Maij anno 1501. creatus Romę die Martis ſancti v. Idus Aprilis, hora 24. à 36. Cardinalibus, Poſtridie coronatus. Obiit die Mercurij Kalend. Maij hora inter 7. & 8. noctis præcedentis. Vixit annos LIIII. menſes XI. dies XXV. ſepultus ad ſanctum Petrum Vacauit ſedes eo mortuo dies			
1555	227	Paulus 4. Neapolitanus, Ioannes Petrus Caraſa, Ioānis Alfonſi Matalunæ comitis filius archiepiſcopus Neapolitanus ex presbytero tt. ſancti Clementis, presbyter tt. ſanctæ Mariæ Tranſtiber. & epiſcopus Cardinalis Albanus, & Sabinus à Paulo III. factus. Tuſculanus, & Oſtienſis à Iulio 3. Decanus, Impp. Cæſs. Carolo x. & Ferdinando Augg ſedit annos	0	0	22
		Natus in oppido ſancti Angeli de ſcala 4. Kalend. Iulij, anno 1476. in Hirpinis, haud procul à Beneuēto. Creatus Romæ auctore Farneſio Cardinale, à XLIIII.	4	2	27

Cardi-

Christi.	Pont.		Anni.	Menses.	Dies
		Cardinalibus de Iouis festo Ascensionis x. Kalend. Iunij mane hora XVI. Coronatus ad sanctum Petrum die Dominico proximo 7. Kalend. Iunij. Ordinationibus tribus mensibus Iunio, & Decembri factis, Cardinales creauit XIX. presbyteros XV. & diaconos IV. Obiit Romæ die Veneris XV. kalend. Septembris, hora inter XXI. & XXII. anno 1559. Vixit anno XXCIII. mensem vnum, & dies XXII. sepultus ad sanctum Petrum, post. à ad Mineruam translatus. Vacauit eo mortuo Romana sedes menses	0	4	7
1369	228	Pius 4. Mediolanensis, Ioannes Angelus Medices Bernardini filius, ex presbytero Cardinale tt. sanctæ Pudentianæ, presbyter tt. sancti Stephani in monte Cœlio, pòst tt. sanctæ Anastasiæ pòst tt. sanctæ Priscæ à Paulo 3. factus, Imp. Cæs. Ferdinando Austrio Augusto, & Maximiliano 2. Cæsare, sedit annos	5	11	15
		Natus die Paschæ prid Kalend. Aprilis anno 1499. Mediolani. Creatus Romæ XLIIII. Cardinalibus, VII. kalend. Ianuarij die Martis nocte præcedenti, hora inter 7. & 8. me electioni præsante, finito anno 1559. Coronatus die Sabbato proximo Epiphaniæ festo VIII. Idus Ianuarij ann. 1560. Ordinationibus quatuor mẽbus Ianuario, & Martio habitis Cardinales creauit XLVI. pesbyteros XXXIX. & diaconos VII. Obiit noctis ante diem IIII. Iduum Decembris hora 2. Anno 1565. ætatis LXVI. mense VIII. di ex. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit eo mortuo sedes dies	0	0	29
1563		Concilium Tridentinum XXV. sessionibus habitis, absolutum & confirmatum.			
1566	229	Pius V. Alexandrinus, Frater Michaël Gislerius ex oppido Boschi, Alexandrinę diœcesis, Lombardus Inuber, ordinis Prædicatorum, lector. officij sanctæ Inquisitionis cõmissarius, Ex Episcopo Sutrino. & Nepesino presbyter Cardinalis tt. sanctæ Mariæ super Mineruã & summus inquisitor à Paulo 4. papa factus, postea episcopus Montis regalis in subalpinis & tt. S. Sabinæ, demum iterum tt. S. Manæ super Mineruam à Pio 4. creatus, Imp. Cæsare Maximiliano II. Austrio Augusto sedet.			
		Natus XVI. Kalend Februarij anno MDV. creatus Romæ à LII. Cardinalibus 7. Idus Ianuarij hora XXII. die Lunę. Coronatus die natalitio suo XVI. kalẽd. Ianuarij, in festo S. Antonij, incunte anno eius vitæ LXII. super gradus ante basilicam Vaticanã ab Vrbinate Cardinale, ne prope sedem astante. Ordinationibus, & cæt.			

Anni Christi	Numer. Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
1572	230	GREGORIVS XIII. antea Hugo dictus Bononien: è Boncompagnorū nobili familia oriundus Patre Christophoro, ex Card. tituli S. Sixti pont. creatur an. 572. & 13. Maij Coronatur apud D. Petrū, 25. eiusdem, sedit ann. Maximiliano II. & Rudolpho Imperatoribus, Vacauit sedes diebus.	12	10	27
		Natus est Grego. post partum Virg. 1502. 7. Ianuarij à Paulo 4. vestę Episcopus ordinatur, & reuersus à Concilio Tridētino Romam, à Pio 4. men. 12. Martij an. 1565. Card. cum titulo S. Sixti creatur, & in Hisp. ad Regem Catholicum Legatus à latere mittitur.	0	0	13
		Cardinales toto su' pontificatus, tēpore creauit triginta tres, inter quos Vrbanū 7. Greg. 14 & Innocentium 9. pontifices maxi. Nonnullos etiam principes & regio sanguine natos			
		Moritur paulo post, decimo nempe Aprilis an. 1585. in senectute bona, postquàm pontificatum 13. annis, mense vno & trib diebus ablatis administrauerat, Sepultus est apud S. Petri in Vaticano, in Sacello, S. Gregor. Nazianzeno à se magnifice exædificato, dotato & dicato.			
1585	231	Sixtus V. ex oppido Montisalti, Marchiæ Anconitanæ Frater Felix Peretti. ordinis Minorū humili loco natus ex Cardinale tituli S. Hieronymi factus pontifex 24. Aprilis coronatur primo Maij sedit ann. 5.			
1590	232	men. 4. d. 3. Morit. 27. Augusti. Vacauit sedes diebus	5	4	3
		Vrbanus VII. Romanus Ioannes Bapt. Castaneus, filius Cosmæ, ex Cardinale tituli S. Marcelli, creatus	0	0	18
1590	233	Papa 15. Septe. sedit d. 13. moritur ante inaugurationem 17. eiusdem: vacauit sedes mensibus, duob. dieb.	0	0	13
		Gregorius XIIII. Mediolanensis, Nicolaus Sfondratus illustri familia oriundus, ex Cardinale tituli S. Ceciliæ Vrbano mortuo denūciatur pontifex 15. Decemb. coronatur 18. eiusdem: moritur 15. Octob. sedit		2	9
1590	234	men. 9. dieb. 10. vacauit sedes dieb	0	9	10
		Innocentius IX. Bononiensis, Ioannes Baptista Facchinetti, ex Cardinale tituli SS. Quatuor pontifex creatus 19. Octob. Coronatur 12 Nouemb. moritur	0	0	13
1592	235	30. Decem. sedit men. 2. dies 1. vacauit sedes mens. 1.	0	2	1
		Clemens VIII. Florentinus, Hippolitus Aldobrandinus, filius Syluestri ex Cardinale tituli S. Pancratij & summo penitentiario creatur pontifex 30. Ian. Coronatus 2. Febru. sedet modo ad gubernacula Ecclesiæ, cui Deus concedat vna cum grege sibi concredito ad vitam peruenire sempiternam.	0	0	1

ONVPHRII PANVINI VERONENSIS FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI,

INTERPRAETATIO VOCVM Ecclesiasticarum, quæ obscuræ, vel barbaræ videntur.

QVVM passim in Historijs ecclesiasticis, & præsertim Romanorum pontificum vitis, multæ voces barbaræ, inusitatæ, ex Græcis Latinæ redditæ, alienis aliquando à suo significatu sensibus, metaphoricè acceptæ, & ideo minus cognitæ, insertæ sint: operæpretium facere existimaui, si breuem earundem interpretationem, & expositionem, ex vetustissimis quibusdam scriptoribus constituerem, quo omnia legentibus clariora, & apertiora sese offerentia, eorum in legendo assiduam curam & diligentiam non remorentur: sunt autem eiusmodi,

OFFICIA Siue Magistratus

Domnus, Papa
Episcopus
Cardinalis
Archipresbyter
Presbyter.
Pœnitentiarius maior
Pœnitentiarij minores
Archidiaconus
Diaconus
Palatinus, vel Basilicarius
Regionarius
Stationarius.
Pater Diaconiæ
Archisubdiaconus vel
Prior Subdiaconorum
Subdiaconus
Regionarius
Basilicarius siue S. R. E.
Palatinus
Oblationarius
Stationarius
Mansionarius
Mans primus
Acoluthus
Regionarius
Stationarius
Supulmentarius
Paracellarius
Primicerius scholæ cantorum
Schola cantorum
Chorus
Primus scholæ paraphonistæ
Secundus scholæ paraphonistæ
Tertius scholæ paraphonistæ
Quartus scholæ, qui & Archiparaphonista
Vicedominus
Maiordomus
Vestiarius
Cancellarius, alias Bibliothecarius
Camerarius
Primicerius S. R. E.
Secundicerius S. R. E.
Arcarius
Sacellarius, alias Saularius
Protoscrinarius
Scriniarij XII.
Primicerius defensorum
Defensores

Defensores regionarij
Aduocatores
Adminiculator
Primicerius Iudicum
Iudices
Primicerius Notariorum
Protonotarij
Notarij regionarij
Nomenclator
Roga.

SACRAE AEDES, ET earum partes.

Ecclesia
Titulus
Parœcia
Oratorium
Martyrium
Diaconia
Xenodochium
Monasterium
Gremium Basilicæ.
Camera Basilicæ
Absis
Confessio
Ambo
Secretarium,

AEDIVM SACRARVM ornatus.

Patenæ, alias Patinæ
Calices ministeriales maiores,
minores
Amulæ, aliàs amæ
Colatorium
Pugillares
Scyphi
Metretæ
Hydriæ
Thymiamaterium
Peluis ad Baptismum
Corona, aliàs pharum cantharum, cum Delphinis totidem
Ceroſtota
Phara canthara cum delphinis totidem, in quibus ardebat oleum
Canthara ceroſtota
Lucerna cum Lychnuchis
Gemelliones.

VESTIVM GENERA.

Anaboladium, aliàs Anabolagium
Alba
Cingulum
Orarium
Mappula
Colobium
Dalmatica
Planeta, aliàs Casula
Pallium
Mitra
Offertorium
Phanon
Naccus.

OFFICIA SIVE MAGISTRATVS.

DOMNVS pro Dominus, per Syncopen dicitur, qua appellatione olim Pontificem Romanum, mox & alios episcopos venerationis causa honorabant. Pontificé enim Domnum apostolicum vocabant: nam dominus terroris, non reuerentiæ vocabulum esse existimabant.

PAPA Græca vox, quæ Latinè dicitur papus, auum significat, id est, patrem patris, Ausonius ad nepotem:

--- Papos auiasq; trementes,
Ante ferunt patribus seri noua cura nepotes.

Apud Bithynios cognomen Iouis erat, qui dicebatur Iupiter papas, id est, pater. Hanc vocem omnes antiqui Christianorum episcopi pro patre, siue maiore patre frequentarunt (auus enim aliquando maior pater dicitur) & præsertim magnarum, & insignium vrbium, vt Romæ, Carthaginis, Alexandriæ, Antiochiæ, Hierosolymorum, & similium Cornelius enim Episcopus Romanus presbyteri eiusdem ecclesiæ, & alij multi in epistolis suis Cyprianum Carthaginensem Episcopum papam, & papatem vocat. Dionysius Alexandrinus Episcopus Heraclam prædecessorem suum, in epistola ad Philemonem presbyterum Romanum, beatum papam nominat. Similiter Athanasius Theophilus, & Cyrillus Episcopi Alexandrini, papæ dicuntur. Sidonius in epistolis suis, passim omnes Galliarum Episcopos, ad quos scribit, papas appellat. Hæc vox, post Gregorij primi tépora, reliquis episcopis adempta, soli Romano pontifici attributa est. Qui & apostolicus est aliquando dictus, ob præcipue apostolicæ sedis, cui præest, reuerentiam.

EPISCOPVS, Magistratus apud veteres nomen fuit, cuius munus erat panis, & cæterarum rerum, quæ ad cibum pertinent, curam habere: vt colligi potest ex verbis Arcadij iurisconsulti Dig. Lib. Tit. L. de muneribus, & honoribus. Quæ vox ab operatione deducta est: nã vel ab ἐπισκοπεῖν venit, quod significat speculari, considerare, vel ab ἐπισκοπεῖσθαι, quod est visito, siue speculor. Quod nomen ad Christianorum pontifices translatum est, qui Episcopi, vel visitatores, seu inspectores, obseruatores, & speculatores dicti sunt, quòd illorum præcipuè officium sit, gregis sibi commissi curam gerere, & mores explorare. Hac voce vsus est Cicero lib. VII. epistol. ad Atticum: Vult Pompeius me esse, quem tota hęc Campania, & maritima ora habebat, Episcopum, ad quem delectus, & negocij summa deferatur.

CARDINALIS vox variè accipitur. Vitruuius lib. IIII. cap. VI. Fores ita compingantur (inquit) vt scapi Cardinales sint ex altitudine luminis totius duodecima parte. Et libro X. cap. XX. ait: Eæ concludantur supernè intercardinatis trabibus, supra trabes collocentur capreoli cardinibus alius in alium concluſi, in altitudine exitati pedes IX. Et capite XXI. eiusdem libri. Erigebantur, & arrectaria duo compacta pedum XXXV. crassitudine sesquipedali, latitudine pedum II. coniuncta capitibus, transuersario cardinato tigno, & altero mediano inter duo scapos cardinato, & laminis ferreis religato. Hic Vitruuius scapis cardinatis, significat cuspidibus & dolatis linguiculis compactos vel incorporatos, ita vt apud Vitruuium idem sit cardinalis, quod annexus, vel insertus, vel compactus. Hæc vox in eandem ferè sententiam frequens est in regiſtro Diui Gregorij, & epistolis pontificum Romanorum de retalibus.

Quibus

Quibus is Cardinalis dicitur presbyter, vel diaconus, qui certæ alicui ecclesiæ vel diaconiæ proprius, & ad certi alicuius tituli siue ecclesiæ ministerium ordinatus, insertus, annexus, & (vt ipse loquitur) incardinatus est: Nam S. Gregorio idem est, Cardinalem constituere in aliquo titulo vel ecclesia, quod incardinare alicui ecclesiæ, vel in aliqua ecclesia cardinare. Idem etiam de Episcopis dicit, quod de sua ecclesia ad aliam necessitatis causa translatos, episcopos quidem ecclesiæ suæ, illius verò, ad quàm translati sunt, sacerdotes, siue pontifices Cardinales vocat: quæ vox non solùm Romanæ, sed omnibus alijs ecclesijs per prouincias communis est. At quoniam episcopus, presbyter, vel diaconus ita cardinatus & constitutus, principem locum in ea ecclesia, cui incardinatus erat, tenebat: hinc factum est, vt cardinalis vocabulum, pro præcipuo siue principali acciperetur, in quam significationem Seruius super 1. Aeneidos: Ventos quatuor Cardinales, principales interpretatur. Et D. Cyprian. libellum de cardinalibus, id est, de principalibus Christi operibus scripsit, & vox cardinalis in antiquis pontificũ decretis, & præsertim S. Siluestri in consilio Romano reperitur. Isq; dicitur presbyter, vel diaconus Cardinalis alicuius tituli, vel diaconię, qui eiusdem præcipuam curam gerit, omnesq; alios earundem ecclesiarum ministros gubernat, & moderatur. Hoc porrò nomen omnibus ecclesijs commune, multis adhuc hæsit, vt Rauennati, Pisanæ, Mediolanensi, Compostellanæ, & alijs, sed potissimùm Romanæ: quia sicut Romanus pontifex omnium Episcoporum princeps est, ita & sacerdotes Romanæ ecclesię omnium ecclesiarum clericos dignitate & honore antecellunt: hinc Cardinales hodie tantùm appellari videntur. sed de hac re latius in libro, quem de origine cardinalatus scripsi, disputaui.

PRAESBYTER Græcè, Latinè senior dicitur. Augustinus, Etiam grandioris ætatis, & (sicut scriptura loquitur) plenum dierum posse dici seniorem, hoc est, presbyterum, quæ vox maioribus natu, & communi cum episcopo concilio, ecclesiam gubernantibus, sacraque mysteria tractantibus, attributa est, vt presbyteri, id est, seniores vocarentur. Hinc Tertullianus in apologetico cap. XXXIX. Nobis præsident probati quique seniores, honorem istum non pretio, sed testimonio adepti. Quorum primus Archipresbyter dicitur, id est, primus presbyter, quemadmodum Archidiaconus, & Archisubdiaconus diaconorum, & subdiaconorum primi, & principes. Ex presbyteris porrò Romanæ ecclesię quidam super pœnitentes constituti sunt à Simplicio papa, vt his verbis docet Bibliothecarius: Hi constituet ad Sanctos Petrum Paulum, & Laurentium hebdomadas, vt presbyteri ibidem manerent propter pœnitentes & baptismum: regionem tertiam ad Sanctum Laurentium, primam ad Sanctum Paulum, & sextam, vel septimam ad Sanctum Petrum. Hi presbyteri pœnitentium vocati sunt, qui eorum exemologeses audiebant. Quorum primus maior pœnitentiarius dictus, hodie est Cardinalis, reliqui minores pœnitentiarij, non Cardinales, vocati.

DIACONVS Græcè, minister Latinè dicitur. Apostoli verbi Dei prædicationi vacantes, quum inopia laborantium subleuationi attendere nequirent, ministros septem, quos diaconos appellauere, elegerunt. Quibus pauperum, & viduarum curam (vt Lucas Acto 6. tradit) demandarunt. Apostolorum exemplo Euaristus papa primus in Romana ecclesia septem diaconos ordinauit, qui, cùm presbyteri docendis populis, & sacramentis administrandis attenderent, ipsi viduis, pupillis, pauperibus, & egenis, ex ecclesiæ thesauris, & oblationibus fidelium, subuenirent. Hi quum antè præscriptum sibi, & certum locum non haberent, sed eorum munia in promiscuo essent, primus vrbis regiones singulis diuisit Fabianus papa, certaq; loca assignauit, quæ dia-

diaconiæ,& pauperum hospitalia dicta sunt:quibus ij præerant, & in suis quisque regionibus fidelium pauperum necessitatibus,ex ecclesiæ pecunia, & Christianorum eleemosynis à subdiaconis collectis, atque ab ipsis custoditis, quantùm in se esset, suppeditabat. Ex ipsis autem primus vel antiquior,cum Episcopi,cleri populique consensu electus Archidiaconus, vel Diaconus Cardinalis,id est,principalis vocabatur, quemadmodum presbyterorum primus archipresbyter. Vnus igitur tantùm vetustissimis temporibus erat diaconus cardinalis,vt ex actionibus synodi Romanæ sub S. Silvestro papa celebratæ,liquet,qui & archidiaconus,& diaconus circumlustrator, & perscrutator vocabatur. Lógo tempore post diaconorum in ecclesia Romana numerus auctus est,& ex septé quatuordecim primùm, deinde XVIII. facti, qui omnes vt ab alijs diaconis non cardinalibus differrent,quorum multi in vrbe erant, Diaconi Cardinales vocati sunt,id est,principales,qui præcipuè hospitalium, & diaconiarum ministri erant. Ex his porrò XVIII.quatuordecim regionarij vocabantur,quòd singularum regionum,quæ XIIII.erant,diaconijs præessent :quatuor palatini, vel basilicarij dicti, quòd in prælatio,& basilica Lateranensi papæ ministrarent. Diaconi verò Stationarij nomen perpetuum non erat,sed ad tempus.Ita enim appellabatur is, qui ea vice pontifici ad stationem aliquam profecto ministraret.Antiquitus erant diaconi testimoniales,qui episcopum prædicantem custodirent,qui vsus iam diu exoleuit. De diaconis, & subdiaconis,ita scribit Ioannes Diaconus in vita sancti Gregorij: Prudétissimus paterfamilias Christi Gregorius,singulis Diaconijs,vel Xenodochijs, viros idoneos deputauit,quos, vt securius imò sagacius in opere pietatis & misericordiæ laborarent, priuilegijs muniendos esse decreuit:Quia(inquit)te virum religiosum,& mensis pauperum exhibendis idoneum nouimus, ideo te diaconiæ eligimus præponendum,& ne qua tibi nascatur ex hac administratione dubietas, hac te munitione prospeximus fulciendum , constituentes,vt de hoc,quod ad mensas pauperum,vel diaconiæ exhibitionem percepisti, siue subinde perceperis erogandum,nulli vnquam hominum cogaris ponere rationem. Hos ego puto in libello Romani ordinis vocari patres diaconiæ.

SVBDIACONVS, quanquàm ordinis subdiaconorum nulla in sacris litteris mentio extet,vetustissimus tamen is in ecclesia est , & sub ipsa apostolorum tempora institutus,de quo Ignatius in epistola ad Antiochenos meminit, qui salutat presbyteros,diaconum & subdiaconum.Hic antiquitus sacer ordo non erat, nec certo deputatus officio,nisi tantùm Clericali,vel diuino:tunc enim in Missa nec euangelium, nec epistola cantabatur. Adiunctus autem fuit diaconorum adiutorio,quibus submistrabat.Fabianus papa Romæ septem subdiaconos primus constituit,qui septem notarijs à Clemente papa institutis imminerent,vt res gestas martyrum in integrum colligerent:& cùm septé diaconi vt ministrarét pauperibus Christianis, totidemq; notarijs vt martyrum facta describerent,per vrbis regiones sparsi essent,ijs ipsi subdiaconi iuncti fuerunt. Ideo etiã subdiaconi regionarij vocati sunt,vt regionú primæ,tertiæ,quartæ,& septimæ:& præsertim postquàm alij septem subdiaconi,qui,quòd Missarú celebrationi in basilica Lateranensi per vices suas deseruirent,S.R.E. siue basilicarij subdiaconi sunt vocati,instituti fuerunt.Nam ecclesiæ maiestate aucta, subdiaconi ad epistolæ lectionem , & ministerium altaris acciti,& sacri ordinis participes facti sunt: & propterea regionarijs , qui per regiones diebus stationum pontifici ministrabant celebranti , septem alij additi,& ad quartumdecimum numerum aucti. Ioannis subdiaconi regionarij regionis primæ mentio est apud Bibliothecarium in vita Sancti Silvestri Papæ. Hi porrò S. R. E. subdiaconi basilicarij: quòd pontifici certis officijs assisterent,

sterent, & seruirent, vt in camera, in mensa, & in processione crucem ante ipsum deferrent: Palatini etiam subdiaconi dicti sunt. His in schola cantorum VII. alij additi, eorumque numerus vnus & viginti factus. Quorum primus Archisubdiaconus, Primus, vel prior subdiaconorum in libris Romani ordinis nuncupatur. Ex his porrò subdiaconis oblationarius dicebatur, ad cuius per vices ministerium pertinebat suscipere oblationes, pontificis Missam celebranti factas, & eas archidiacono præsentare. Stationarius verò erat is, qui hebdomada sua epistolam in stationibus, papa Missam celebrante, cantabat.

MANSIONARIVS, dictus est custos, & conseruator ædium ecclesiasticarum, templorum, & altarium: item familiaris & domesticus, à mansione. Multi ex his erãt in ecclesia Romana, quorũ maior, primus mansionarius vocabatur: Vnius horũ, & eiusdem muneris meminit D Gregorius in libris Dialogorum. Hodie in multis ecclesijs extãt, curamque psalmodiæ, & altarium habent.

ACOLVTVS, à Græcis is dictus est, qui nullis minis ab instituto poterat reuocari. Quare Stoici Acoluti dicti sunt, qui impium putabant, mutare sententiam. A Christianis hoc nomine dicti sunt ij sacrorum ministri, qui, quum ipsi sacris non operarentur, ab illis tamen non excludebantur. Dicti Acoluti, quasi non prohibiti, à priuatiua particula α & κωλύω, quod significat prohibeo. Hinc eorũ ministerium diuersum fuit à diaconorum, & subdiaconorum, qui sacris communicabant, munere. Ministrabant porrò episcopis & ecclesijs, in his, quæ ad sacra facienda pertinent, vt in parandis mappis & in altaribus, luminibusque accendendis, & in ferendis ijs, quibus in sacris faciendis, vsus erat. Fuerunt multi in vrbe Acoluti, Palatini, vel S. R. E. qui Papæ ministrabant in Palatio, & Basilica Lateranensi. Regionarij, qui in regionib⁹ diaconis seruiebãt. Stationarij, qui in stationibus Papæ cetebranti præsto erant.

SVBPVLMENTARIVS. Quid eiusmodi voce veteres significare voluerint, haud certò scio. Nisi Subpulmentarius fuerit, qui pauperibus ea eleemosynarum genera è Palatio Pontificis distribuebat, quæ vel mensæ superfuerant, vel ad cibum pertinebant. Quod innuere videtur Bibliothecarius in vita Hadriani Papæ. Is etiam Paracellarius dicitur.

PRIMICERIVS SCHOLAE CANTORVM. Quanquam tempore S. Siluestri papæ, & posteà plures & magnæ fuerint in Vrbe Basilicę conditę, nó tamen singulę clericos, vel monachos speciatim habebant, qui in illis sacra officia celebrarent. Presbyteri enim titulis, diaconi diaconijs præfecti, suo quisque tantùm muneri vacabat: illi sacris administrandis, hi pauperum subuentioni procurandæ. Psalmodia vero quotidiana in omnibus ecclesijs tunc in vsu non erat. nam singulis Vrbis Basilicis redditus adhuc assigniati non erant, quibus possent singula Collegia canentium nutrire. Ideoque schola cantorum instituta fuit, quæ Vrbi communis erat, & ad Stationes, processiones, singulasque diebus eorundem festis, ecclesias Vrbis conueniebat, ibique sacra officia, & Missarum solennia pontifice, vel presbytero celebrante, decantabat. Hæc schola communibus sumptibus viuebat, habebatque magnæ in Vrbe dignitatis, & existimationis præfectum, qui Primicerius, aliàs prior Scholæ Cantorum vocabatur. cuius opera optimi iuuenes selecti in cantu, lectione sacrorum librorum, & optimis moribus instituebantur: Hinc origo Primiceriorum per alias orbis terrarum ecclesias Cathedrales manauit, de quorum officio, & dignitate XXV. distinctione mentio est. Hanc scholam eam esse opinor, cuius initium scribit Bibliothecarius in vita Hilarij papæ sic: Hic constituit in Vrbe ministrales (id est clericos) qui circumirent constitutas Stationes, id est, ministrando sacris, & psallendo. Quanquàm Ioannes diaconus lib. II.

de vita S. Gregorij papæ ipsam hanc scholam S. Gregorium constituisse scribit: quòd potius de eius quadam reformatione, siue restitutione intelligendum esse opinor, quàm de prima institutione, quæ longè antè fuisse necesse est. Sic autem scribit: Scholam cantorum, quæ hactenus in ijsdem institutionibus in sancta Romana ecclesia modulatur, constituit, eique cum nonnullis prædijs duo habitacula, scilicet, alterum sub gradibus ecclesiæ Sancti Petri apostoli, alterum verò sub Lateranensis patriarchij domibus fabricauit, vbi vsque hodie lectus eius, quo recumbens modulabatur: & flagellū ipsius, quo pueris minabatur veneratione congrua cum authentico antiphonario reseruantur. De hac schola cantorum huiusmodi Statutum reperi in libro peruetusto Romani ordinis: primùm, in quacunq; schola reperti pueri bene psallentes, rollantur, inde nutriantur in schola cantorum, & posteà fiant cubicularij. Si autem nobilium pueri fuerint, statim in cubiculo nutriantur, & hanc accipiant potestatem ab archidiacono, vt liceat eis super linteum villosum sedere, quod mos est ponere super sellam equi. Deinde, sicut Sacramentorū codex continet, quando, & vbi fuerint, vsque in subdiaconatus officium ordinentur. Diaconi verò atq; presbyteri, nunquā, nisi in publica ordinatione. Schola porrò cantorum in plures choros diuidebatur. Chorus autem (auctore Isidoro) proprie est multitudo canētium, inde dictus, quòd initio in modum coronæ circum aras starent, & ita cantores psallerent. In schola cantorum, post primicerium, quatuor maiores reliquis erant, primus, secundus, tertius, & quartus scholæ vocati. Quorum tres primi paraphonistæ, quartus verò archiparaphonista dicebatur. Cuius officium erat pontifici de cantoribus, quum quid opus erat, nunciare. Ita in libello Romani ordinis.

VICEDOMINI, qui & MAIORES DOMVS, à pontifice Romano ex ordine cleri, & aliquando episcopali constituebantur: viri prudentes, & rerum gerendarum peritia insignes, quibus episcopij, vel patriarchij Lateranensis cura, & administratio committebatur, in gubernanda domo, hospitibus suscipiendis, & domesticorum pontificis causis cognoscendis, vt liquet ex epistola B. Gregorij ad Antonium diaconum, & Clementiam patriciā. Bibliothecarius in vita Vigilij papæ: Hic in Sicilia agens, remisit Romam Ampliatum presbyterum, & Vicedominū in suum, & Valentinum episcopum S. Rufinę, ad custodiendum Lateranū, & gubernandum clerum. Hinc in palatio Lateranensi locus erat, vicedominium vocatum, de quo idem Bibliothecarius, in vita Stephani iij. Qui & Vestiarij ibidem mentionem facit, qui pontificis vestes Laterani custodiebat.

CANCELLARIVS, aliàs BIBLIOTHECARIVS. Is, qui romanum pontificem in chartis ecclesiasticis iuuabat, & Orientis Occidentisque Synodicis consultationibus (vt D. Hieronymus in epistola ad Ageruchiam, de monogamia tradit) respondebat: quem antiqui scribam, à libellis: ab epistolis, epistolarum magistrum: nostro tempore secretarium vocant, Cancellarius, in ecclesia Romana appellabatur. Quam vocem à Flauio Vopisco, in Carini vita primùm vsurpatam fuisse obseruauit: Vnum (inquit) ex Cancellarijs suis Vrbi præfectum fecit. Hi quum à secretis, & libellis principum essent, scribendis quoque, ac custodiendis publicis rebus vacabant, & à cancellis, intra quos demandata sibi munera obeuntes, permanebant, appellationem habuere. Quam rem in Epistolis Cassiodorus subinde explicat, qui hoc officium cancellorum decus ita nominat. Hoc igitur laudabile præiudicium, sententia gratiosa, militia domestica à xij. indictione cancellorum tibi decus attribuit, vt consistorij nostri secreta fideli integritate custodias, per te præsentādus accedat, per te nostris auribus desiderium supplicis innotescat, iussa nostra sine studijs venalitatis expedias omnia-

omniaque sic geras, vt nostram possis commendare iustitiam. Respice, quo nomine nuncuperis: Latere non potest, quod inter cancellos egeris. At cancelli ligneæ, aut ferreæ crates sunt, inter se modicis interuallis in quincucem positæ, quibus quum aër aspectusque admittatur, prohibetur accessus. His scenæ fenestræ, iudicum tribunalia scriptorumque subsellia (à quibus cancellarij dicti) muniri solent. Chirius Fortunatianus antiquus scriptor, principum antiquorum & nobilium (vt nos hodiè appellamus secretarios) olim cancellarios dictos refert: Omnium igitur scribarum, notariorum, & scriniariorum S. R. E. princeps cancellarius vocabatur: quod munus diu in ecclesia amplissimum fuit, & non nisi summæ auctoritatis presbyteris, & sæpissimè episcopis concedi solitum: qui quòd bibliothecarum etiam curam haberet, Bibliothecarius etiam dicebatur. Hic epistolas Romani pontificis nomine dictabat, Synodicis episcoporum consultationibus respondebat, sacerdotum Romanorum decreta scribebat. A Cancellario dictus Vicecancellarius, qui Cancellarij vices gerit: de cuius officio, & dignitate librum singularem scripsi.

CAMERARIVS à camera, vox est recèns inuenta. Archidiaconi enim S. R. E. officio Gregorij VII. papæ tempore extincto, in eius locum successit Camerarius, qui quòd pecuniarum ecclesiasticarum, quæ in cameris conseruabantur, curam gereret, ita appellatus est. Est autem propriè camera seu testudo seu fornix, & ipsa pars superior: Item tectum deuexum, & recuruum, à forma testudinis, quasi camuræ, id est, curuæ, vt inquit Seruius super III. Georgicorum: Camuris hirtæ sub cornibus aures. Camera etiam dicitur integra pars ædificij, parietes scilicet ipsi cum fornice.

PRIMICERIVS à cereo fit (vt auctores sunt, Diuus Hieronymus, & Cassiodorus in epistolis) quoniam & Græcè πρωτοκηρίου dicitur, quemadmodum & Secundicerius, quæ officia apud Ammianum Marcellinum inueniuntur, vt Primicerius protectorum, notariorum, domesticorum, & similium: idem autem sonat, quod primus. Cæterùm inter VII. antiquos Romanæ ecclesiæ officiales, primi, & nobilissimi erant, Primicerius, & Secundicerius S. R. E. ab officijs nomina sortiti. Hi papæ continuò assistebant, quorum loca hodiè tenent duo diaconi Cardinales primi, iudicesque rerum Palatinarum erant: à dextera leuaque pontificem in omnibus processionibus comitabantur, sine quorum consilio nihil quòd magni momenti esset, pontifex transigebat: inde pæ Consiliarij dicti. Octauam super episcopos in matutinis festorum solennium lectionem legebant.

ARCARIVS ab arca pecuniarum, quas colligebat, & conseruabat, dictus est, qui tributorum, & vectigalium exactioni præerat.

SACELLARIVS, aliàs SACCVLARIVS, à sacello pecuniarum, quas erogabat, dictus. Is militibus stipendia, operarijs & familiaribus pontificis salaria distribuebat, & sabbatho scrutiniorum eleemosynam dabat, Romano quoque clero & populo presbyteria largiebatur. Hunc hodiè Thesaurarius repræsentat. Cuius muneris Bibliothecarius frequenter in pontificum vitis mentionem facit. Dictus autem est à sacco Saccularius, vel à sacello, id est, paruo sacco saccellarius: quæ vox apud Augustinum extat in commentarijs Psalmorum: Ne amisso (inquit) iudicio pauperis in mala caussa miserícors, cuius si parcis sacello, percutis cor. Eam autem pecuniarum summã, quam Saccellarius vel Saccularius distribuebat, Rogam appellabant: quæ vox sæpè in Bibliothecario legitur, & erogationem, munus, seu donatiuum, vel stipendium significat, ab erogando dicta.

PROTOSCRINIARIVS, is Scriniarijs præerat. Scriniarius porrò à scrinio dictus est, quod est arca, qua se ruantur preciosiora, & secretiora vt scriptiones. XII. porrò in

Romana ecclesia erant Scriniarij, qui scrinia publica scripturarum S. R. E. curabant, Epistolas à Cancellario, & protoscriniario dictatas scribebant, instrumenta, donationes, venditiones, & reliqua eiusmodi conficiebant. Horum munus cum notariatu plerunque coniunctum erat, vt infrà dicam.

PRIMICERIVS DEFENSORVM. Gregorius (vt auctor est Ioannes Diaconus) remotis à suo cubiculo secularibus, clericos prudentissimos, consiliarios, familiaresq; delegit: nemo laicorum quodlibet palatij ministerium, vel ecclesiasticum patrimonium procurabat, sed omnia ecclesiastici iuris munia, ecclesiastici viri subibant: ob quod nonnulli procerum se sub obtentu religionis tonsurare cœperunt. Hæc consuetudo posteà diu obtinuit in Romana ecclesia, vt omnia ecclesiastica ministeria, tum priuatim, tum publicè per solos clericos administrarétur: quare notarij, & defensores ex clericorum quoque ordine sumebantur: quod tamen etiam ante S. Gregorium obseruatum à religiosis pontificibus videtur, vt ex rescriptis Zosimi, & Gelasij pótificum apparet. Quòd autem fuerit defensoris officium, breuiter describitur à Pelagio in rescripto ad Antoninam Patriciam, quæ postulabat monachum fieri defensorem, in quo ostendit officium monachi, & defensoris cõuenire non posse: Illis enim (inquit) quies, oratio, labor manuum, at ijs caussarum cognitio, conuentiones, actus, publica litigia, & quæcunque vel ecclesiastica instituta, vel supplicantium necessitas poscit. Ex decreto Vrbani patet, procuratoris nomine intelligi quemlibet ecclesiasticarum rerum administratorem, vt verbi gratia, præpositum, œconomum, vicedominum: defensoris nomine aduocatum, siue castaldum, & iudicem. Hos aduocatos, siue aduocatores dictos puto: Quorum quidam defensores sine adiectione, quidam defensores regionarij dicti sunt, quòd scilicet in singulis regionibus distributi essent. Quorum primus vel princeps, primicerius defensorum dicebatur, magnæ in ecclesia Romana existimationis.

ADMINICVLATOR ab adminiculando, id est, adiuuando dictus. Septimus erat ex Romanæ ecclesiæ primis officialibus. Hic pro viduis, pupillis, & egenis afflictis, & captiuis procurabat: quod munus hodiè pauperum aduocatus facit.

PRIMICERIVS NOTARIORVM. Notarius à nota dictus, vel à notando, quòd scribendo cuncta notaret. Clemens papa primus septem notarios, per totidem Vrbis regiones instituit, ad res gestas martyrum diligenter scribendas. Quibus notarijs septem subdiaconos ab se recens creatos imminere iussit Fabianus, vt accuratè munus iuui implerent. Quibus ne, pace ecclesiæ parta, & martyrio sublato, desides essent, Iulius papa iniunxit, vt notitia, quæ omnibus fidem faceret, per eos colligeretur, & vt omnium monumentorum in ecclesia confectio, notariorum, & ipsius primicerij munus esset (ita enim ipsorum primus, quem aliquando cancellarij munus obijsse obseruaui, vocabatur) hæc autem, quò ad cautiones, instrumenta, donationes, commutationes, testamenta, colligationes, & manumissiones intelligi voluit. Hi autem notarij, dicti sunt regionarij quia per septem regiones distincti muneri suo vacabant. Quorum vsus diu mansit. Qui etiam inter cætera populo per Vrbem (vt hodiè cursores faciunt) denunciabant, quando papa Litanias, id est, processiones, vel supplicationes facere, aut vbi Missam celebrare, vel stationem indicere constituisset. Aucto deinde notariorum numero, qui ex septem illis primis fuerunt notarij regionarij, vel protonotarij vocati sunt: reliqui notarij simpliciter: Notarijs porrò munus suum promiscuè exercentibus additi sunt 12. scriniarij, qui rebus ecclesiasticis scribendis tantùm, quæ à cancellario, vel protoscriniario pontificis nomine dictabantur, vocabantur, vt bullæ, priuilegia, actiones conciliorum, & similia. Frequenter tamen accidit, vt vna persona duo hæc officia

officia subiret, essetque scriniarius S. R. E. & notarius regionarius.

PRIMICERIVS IVDICVM. Multi in vrbe iudices erant, qui de controuersijs, & litibus populi Romani cognoscebant, quorũ primus iudicum primicerius vocabatur.

NOMENCLATOR. Cuius in Romano ordine mentio est, à nomine calando, id est, vocando, appellationem obtinuit, qui memoriter vnumquenque vocare didicit, vtputà in foro reos, in conuiuio conuiuas, quo sensu in ordine Romano accipitur.

SACRAE AEDES, ET EARVM PARTES.

ECCLESIAE. Vetustissimus, ac ab ipsis Apostolorum temporibus mos in religione nostra visitari cœptus est, vt Christiani homines, quocunque orbis terrarum loco essent, ad res sacras, quæ ad Christi fidem pertinebant, tractandas, & diuina mysteria celebranda, in vnum certum locum conuenire solerent. Cœtus autem illos publicos plurium fidelium in vnum congregatorum ecclesias voce Græca, id est, congregationes appellabant. Ioannes epist. 3. Eijcit eos (inquit) ex ecclesia, seu congregatione, & Paulus 1. ad Corinth. 14. Sicut vbique in omni ecclesia doceo, & cap. 4. Mulieres vestræ in ecclesijs taceant. Conuentus autem hos sacros celebrare, sic notari solebant Apostoli. Conuenire ad audiendum sermonem Dei. Conuenire ad frangendum panem. Conuenire in vnum. Oportuit autem veteres Christianos in locis, & ædificijs certis conuenire. Sed ea priscis ecclesiæ temporibus non vbique fuerunt eiusdem generis. Nam tum in templo Salomonis Hierosolymis, tum in synagogis publicis Iudæorum, tum in scholis, tum in priuatis diuersorum fidelium ædibus, prout Christianis initio commodius fuit, publicos conuentus, vt ex actis Apostolorum constat, egerunt. Cæterùm crescente religione Christiana, eaque per vniuersum ferè orbem terrarum sese diffundẽte, tum Romæ, tum per omnes prouincias, ædificia aliquot publica, tenuia & exilia primùm, deinde pace ecclesijs à Constantino Imperatore, sublatis impijs persequutionum edictis, data magnifica, & varijs ornamentis referta, extructa sunt, quæ à congregationibus, quas in illis publicè Christiani frequentabant, ecclesiæ vocatæ fuerunt, quum res continens appellationem à re contenta suscepisset. Dicebantur etiam Dominica, siue Basilicæ, & Templa, Iudaico & gentili more, quòd ad templorum, & basilicarum gentilium similitudinem ædificata essent. Vocabantur etiam Domus Dei, Domus orationis, oratoria, & martyria: quòd in his, & Deus à fidelibus deprecaretur, & Martyrum memoria sacrosanctè coleretur. Romæ quoque præter supradicta nomina, Tituli, parœciæ, & diaconiæ appellabantur, vt infrà dicam. Hæc ædificia per singulas vrbes pluria, aut paucia erant, tam intùs, quàm extra mœnia, secundum loci qualitatem magnifica, vel parua erant.

TITVLI sunt sacræ ædes, templa, vel (vt hodiè dicitur) ecclesiæ, siue sacra loca in Dei, & Sanctorum memoria erecta, & per Vrbis regiones à Romanis pontificibus antiquitùs distincta, in quibus animarum cura à presbyteris in eisdem commorantibus habebatur. Quibus qui præerant, presbyteri appellabantur Cardinales, id est, principales similitudine à quatuor ventis cardinalibus, hoc est, vt ait Seruius Grammaticus super Vergilium, principalibus, deducta. Quum enim in vno quoque titulo plures essent clerici, qui sacramenta populis exhiberẽt, vel exhibentibus præsto essent, vt subdiaconi, diaconi, presbyteri: is, qui omnibus præerat, Presbyter à cæteris clericis illius tituli, vel à Romano pontifice creatus, dicebatur Cardinalis: quòd omnibus dignior, principaliór esset in eo titulo cómorantiũ, cæterosq; clericos regeret, vel gubernaret in titu-

in titulo sibi commisso viuentes. De quorum origine breuissimè tractaturus, tem paulò altius repetam. Quum beatissimus Apostolorum princeps Petrus Catholicæ Romanæ ecclesiæ Pontifex primus, sacerdotio in Orientalibus ecclesijs, præcipueq; Hierosolymis, & Antiochiæ ritè instituto, in Vrbem Romanam, ecclesiam fundaturus venisset, ex omnium fidelium multitudine, præcipuisque nostræ religionis cultoribus, viros quosdam seniores, bonum testimonium ab his, qui foris sunt, habentes, plenos Spiritu sancto, & sapientia, spectatæ fidei, & raræ probitatis, Hierosolymitanæ, cæterarumque ecclesiarum Orientalium more, delegit, (hi clerici appellati sunt) quos per manuũ impositionem, partim presbyteros, & partim diaconos confecrauit: quorum opera pontifex ipse, siue episcopus Romanus, in instruenda, crescente tunc ecclesia, vteretur: quum ei tot millibus hominum ad fidem Christi quotidiè venientium, consulere non esset integrum. Porrò autem presbyterorum, & diaconorum munia, vt pro se quisque suum officium & nosceret, & impigrè faceret, diuidere in primis conducibile visum fuit. Itaque summam rerum, animarum scilicet curandarum, negotium Presbyteris commisit, vt sacramenta ecclesiastica plebi Dei administrantes, orationi, & ministrationi verbi cum episcopo vacarent. Diaconis autem viduarum, pupillorum, & reliquorum pauperum fidelium subueniendorum curam demandauit, eisque iunxit, vt presbyteris quoque sacra facientibus præsto essent. Quorum omnium numerus, quum prius modicus, & incertus esset, ei modum statuere Cletus, & Euaristus Romani pontifices. Cletus enim (vt auctor est ex Damaso Bibliothecarius) presbyteros ad certum numerum redegit. Euaristus verò Apostolorum more ad septenarium numerum Diaconos in Ecclesia Romana auxit, quibus etiam iniunxit, vt episcopum prædicantem, propter stylum veritatis, custodirent. Porrò autem, ne presbyterorum administratio in promiscuo esset, idem Euaristus, qui tertius post beatũ Petrum Apostolum Romanus pontifex fuit, circiter annum à Christo nato centesimum, titulos vel (vt nunc dicimus) parœcias in Vrbe Roma ipsis presbyteris diuisit, vt singuli à se inuicem secreti, in sua Vrbis regione, titulo vel parœcia, confusionis tollendæ causa diuina mysteria, populum erudientes, sacramenta Dei omnibus ad se venientibus fidelibus exhiberent, singulosque presbyteros in vnoquoque titulo. Sufficere enim tum visum est is numerus, propter credentium paucitatem. Verùm nõ longè pòst fidelium quotidiè crescentium multitudine, permotus Hyginius Romanus Pontifex, quum tot credentibus non sufficerent, hi, plures in vnoquoque titulo, quum clericos, tum presbyteros esse voluit. Hinc autem presbyterorum Cardinalium nomen manasse crediderim, vt is scilicet esset presbyter Cardinalis, id est, principalis, qui cæteris presbyteris eiusdem tituli (quos plures ab Hyginio factos fuisse dixi, quum prius vnus tantùm per singulos titulos Presbyter fuisset) præesset. Satis enim constat, aliquot annis pòst, ante etiam S. Syluestri Papæ tempora, Cardinalis nomẽ in ecclesia Romana vsitari cœptum fuisse: quod non nisi ex Hyginij instituto oriri potuit, quum anteà eo nomine vti opus non esset, quòd non, nisi vnus per singulos titulos presbyter fuisset. Post Hyginij tempora in presbyterorum Romanorum titulis nullam mutationem factam inueni, vsque ad Dionysij papæ pontificatum. Nam sub annum Christi CCLX. Dionysius XXV. post Petrum Apostolum pontifex Romanus Euaristi exemplum sequutus, quum iam religio Christiana mirum in modum in Vrbe creuisset, denuò titulos, vel parœcias in Vrbe Roma, quum eas ampliasset, Presbyteris diuisit, ipsasque, quò quinque finibus, limitibusque contineretur, distribuit, pluribus per singulas, vt Hyginius fecerat, presbyteris constitutis: presbyterorum quoque ecclesia Romanæ curæ, cœmeteria adiunxit: quæ quum plura essent, ea inter presbyteros distribuit gubernanda,

nanda, vt martyrum sepulturis consultum esset. Verùm non longè pòst circa annum Christi CCCV. Marcellus XXIX. post Petrum Apostolum Romanus episcopus tituios Vrbis Romæ ab Euaristo antiquitùs, & primò presbyteris datos, numero limitauit, decreto statuens, XV. aliàs XXV. in Vrbe Roma quasi diœceses esse ad Baptismatis commoditatem, eorumque opportunitatem, qui ad fidem ex gentibus quotidiè veniebant, quin vt etiam martyrum sepulchris consuleretur, vt auctor est ex Damaso Bibliothecarius. Titulos autem Romanos, siue parœcias, cessantibus persequutionibus adauxere, presbyterosq; plures in singulis constituêre: Siluester, qui titulum Equitij: Marcus, qui titulũ S. Marci: Iulius, qui titulũ S Marię Trãstyberim: Damasus qui titulũ S. Laurentij: Innocẽtius, qui titulũ Vestinæ fecerunt, & reliqui põtifices Romani. Quũ enim primò infinita gentiliũ multitudo, mox Vrbs, & Italia omnis fidẽ Christi susceperet, non sufficientibus XV. Titulis, nec his, qui in eis residebant, presbyteris, tum ob necessitatem, tum ad Vrbis, & Romanæ ecclesiæ ornamentum, & maiestatem, & Titulorum, & presbyterorum in vnoquoque numerus auctus est: factiq; sunt tituli XXVIII. quem numerum nunquam excessisse vsque ad nostra tempora satis constat. Qui omnes, quum ecclesiæ essent: vel templa Diuis dicata, nomen sortiti sunt: vel à sanctis, quibus dedicati erant, vt S. Chrysogoni, S. Ceciliæ, S. Anastasiæ, S. Marci, & similium: Vel ab eis hominibus, qui ipsos erexerunt, vt Callisti, Damasi, Equitij, Pastoris, Vestinæ, Eudoxiæ, Lucinę, Tigridę, Pammachij, & similium. Porrò autem XXVIII. Titulorum numerum circa Innocentij primi, vel Zosimi papæ tempora expletum fuisse, multis coniecturis, & rationibus ductus crediderim. Neq; enim facilè post Zosimum papam inueniri potest, aliquem Romanorum pontificum titulum quendam nouum addidisse, sed eos, vel mutasse, vel restituisse, aut tantum exornasse.

PARŒCIA, siue PARŒCHIA, idem est, quod titulus, scilicet sacra ædes, vbi animarum cura à presbytetis gereretur: qui parochi dicti sunt, id est, curati. Parœcia autem dicitur accolatus, siue accolarum conuentus, sacraque vicinia: nam παρὰ iuxta, οἶκος domus: vbi scilicet sunt domus contiguæ. Augustinus lib. 14. de Ciuit. Dei, Presbyter fuit quidam nomine restitutus in parœcia Calamensis ecclesiæ. Et parœci sunt accolæ. Quare qui sacram ædem aliquam accolunt, parœci dicti sunt, eiusdem scilicet fani consortes: Latinè curia, & curiales, & curiones dici possent. Qui parochiam vocãt, eam vocem à parocho deducunt, ἀπὸ τῦ παρὰ ἔχειν, hoc est, à præbendo. Erant enim parochi, qui legatis Romam publicè venientibus, cæterisque alicuius dignitatis hospitibus salem, & ligna præparabant, vt exponit Acron super illud Horatij I. serm. satyra V. Tum parochi, qui debent ligna salemque. Hi Latino vocabulo copiarij dicti sunt, vt auctor est Porphyrius, quòd omnium rerum necessariam copiam regum populorumque legatis suppeditabant. Nam quamuis Horatius, loco iam citato, salis tantùm, & lignorum meminerit, tamen, vt ibidem animaduertit Acron, sub illarum specierum appellatione, omnia hospitibus necessaria, voluit intelligi. A parocho parochia dicitur, quibus singulis sacerdotes sui destinati sunt, ad oblationem scilicet sacrosancti corporis, & sanguinis Christi, sub panis, & vini speciebus.

DIACONIÆ à diaconis dictæ sunt. Erant hæ publicæ pauperum hospitales domus, quæ oratoria, & sacella adiuncta habebant, in quibus à patre diaconiæ, siue diacono egenis necessaria subministrabantur. Nam diaconi, inopia laborantium, viduarum, & pupillorum ministri erant, hisque domibus hospitalibus præerant. Antiquitùs in Romana ecclesia per singulas vrbis regiones diaconi distincti erant, diaconiæque regionarij vel talis regionis appellabantur. Pòst eorum præcipuo vsu exolescente, & hospitalibus domibus ipsorum negligentia dirutis, ipsorum sacella, vel ædiculæ superfuerunt,

runt, quæ diaconiæ nomen retinuerunt, à quibus diaconi Cardinales vrbis Romæ postea denominationem habuerunt, sic: Diaconus cardinalis S S. Cosmæ, & Damiani, vel S. Theodori.

XENODOCHIVM idem est, quod domus publica hospitalis, qua peregrini hospites, & egeni hospitaliter recipiuntur: Hieronymus: Xenodochium in portu Romano situm, totus pariter mundus audiuit. His qui præerat, Xenodochus dicebatur.

MONASTERIA à solitudine dicta, quæ olim in locis abditis, & ab hominum commercio procul remotis condi solebant, ijs hominum cœtibus alendis, qui etiam à solitudine monachi dicti sunt, vbi contemplationi vacantes soli commorabantur.

GREMIVM BASILICAE vocat Bibliothecarius, mediana basilicæ partem, quam nos maiorem nauim dicimus.

CAMERA. Bibliothecarius in vitis pontificum Romanorum frequenter basilicarum variarum Cameras profitetur, vt Lateranenſis, & aliarum, quas etiam ab ijſdem pontificibus exornatas ſcribit. Eas opinor ego fuiſſe ſacraria, vel quid eiuſmodi basilicis adiuncta.

ABSIS, ſiue ASPIS, propriè eſt curuatura rotæ, id eſt, lignum ſuper rotas tenens ſcalas, vel in quo figuntur radij, vel ligneus rotæ circulus, quo ſignificatur alij primam aſpirant ſic, Haſpis ab ἅπτω, id eſt, à tangendo, quòd ea pars, quum tota volutur, terram contingat. Hoc etiam nomine ſignificatur fornicis curuatura, & aliquando integra fornix. Hinc eccleſiaſtici ſcriptores, quam nos eccleſiarum tribunam vocamus, habſidem vocant.

CONFESSIO, quod verbum in Bibliothecario, & alijs eccleſiaſticis ſcriptoribus frequentiſſimum eſt, idem apud Latinos ſignificat, quod apud Græcos martyrium. Hi enim eccleſias Deo priuatim dicatas dominica, martyribus verò martyria vocabant, hoc eſt, in quibus martyrum corpora iacerent, aut eorum memoria coleretur. Hinc baſilicam Vaticanam Apoſtolorum martyrium vocat Ioannes Chryſoſtomus. Quia verò martyr Græcè, Latinè à Cypriano confeſſor, ſiue teſtis exprimitur, à confeſſore Confeſſio manauit, vt à martyre martyrium. Eſt verò confeſſio eccleſia, in qua confeſſorum, hoc eſt, martyrum memoria coleretur. Quos enim nos modò martyres, veteres patres, in his Cyprianus, confeſſores appellant, quòd in tormentis citra mortem intrepidi Chriſtum confeſſi eſſent, epiſt 7 lib. 2. Cleri Romani ad Cyprianum epiſcopum. Quanquàm confeſſorum quoque, quos hic adhuc in carcere dignitas ſuæ confeſſionis incluſit. Item epiſt. 6. lib. 2. Cypriani ad martyres, & confeſſores: Exulto letus, & gratulor ſortiſſimi, ac beatiſſimi fratres, cognita fide ac virtute veſtra, in quibus mater eccleſia gloriatur, gloriata & nuper quidem cum confeſſione perſtante ſuſcepta pœna eſt, quæ confeſſores Chriſti fecit extorres. Confeſſio tamen præſens quantum in paſſione fortior, tantùm clarior, & maior in honore eſt. Creuit pugna, creuit & pugnantium gloria. Nec retardati eſtis ab acie tormentorum metu, ſed ipſis tormentis magis eſtis ad aciem prouocati, fortes, & ſtabiles ad maximi certaminis prælium prompta deuotione prodijſtis, ex quibus quoſdam iam comperi coronatos, quoſdam verò ad coronam victoriæ proximos, vniuerſos autem quos agmine glorioſo carcer incluſit, pari ac ſimili calore virtutis ad gerendum certamen animatos, ſicut eſſe oportet in diuinis caſtris milites Chriſti, vt incorruptam fidei firmitatem, non blanditiæ decipiant, non minæ terreant, non cruciatus ac tormenta deuincant, quia maior eſt, qui in nobis eſt, quàm qui eſt in hoc mundo: & alibi paſſim, qui Chriſtum in tormentis & carcere, citra mortem tamen confeſſi fuerant, modò confeſſores voce Latina, modò etiam voce Græca martyres appellat. Antiquitùs igitur confeſſio

fessio idem erat quod martyrium, scilicet ecclesia in martyrum honorem consecrata. Nunc verò in omnibus totius orbis terrarum Christianorum ecclesijs, quæ duplices sunt, superior scilicet, & inferior (quales multæ per totam Lombardiam & Italiam, Romæ etiam modò extant, & plures extabant) appellatur vsque hodiè inferior ecclesiæ pars sub altari maiori ædificata, vt Parmæ in cathedrali, Veronæ ad Sanctum Stephanum, Romæ ad Sanctam Priscam, Sanctum Martinum in Montibus, & alibi. Earum similitudine confessio dicitur locus imus sub gradibus, & altari maiori ecclesiarum Sancti Petri, Sancti Pauli, Lateranensis, Sancti Laurentij extra muros, Sanctæ Mariæ Maioris, & aliarum. Quæ confessio non sine materiali ecclesia fit. Quod etiam probatur capite vigesimo Concilij Gangrensis, sic: Si quis superbiæ vsus affectu conuentus abominatur, qui ad confessiones martyrum celebrantur, & ministeria, quæ in eis fiunt, simul cum eorum memorijs execratur, anathema sit. Ita vna versio. Alia verò, quæ per confessiones martyrum intelligit, apertissimè exponit basilicas Sanctorum martyrum. Sic enim ait: Si quis per superbiam tanquàm perfectum se existimans, conuentus, qui per loca & basilicas sanctorum martyrum fiunt, accusauerit, vel etiam oblationes, quæ ibidem celebrantur spernendas esse crediderit, memoriasque Sanctorum contemnendas anathema sit. Anastasius Bibliothecarius in vita Xysti III. papæ: Xystus papa (inquit) fecit confessionem beati Laurentij martyris cum columnis porphyreticis, & ornauit transcenam. Fecit quoque ibi ad confessionem, altare S. Laurentij de argento purissimo librarum quinquaginta, cancellos argenteos supra Platonias porphyreticas librarum ;oo. ablidam super cancellos, cum statua beati Laurentij argentea librarum ducentarum.

AMBO dicitur suggestus, seu pulpitum marmoreum, ex quo lector, seu diaconus lectionem, seu euangelium recitabat. Quos multos & magnos, & pulcherrimis tabulis marmoreis ornatos per Vrbis ecclesias, & præsertim apud Sanctum Paulum videmus, quem locum Diui Cypriani lib 4. epist. 5 honeris causa tribunal quoddam ecclesiæ appellauit: ab ambiendo dictum volunt, quòd locus ille vtrinque gradibus ambiatur. Nam in quibusdam ecclesijs duo graduum ordines visuntur: vnus à sinistris, quo fit ascensus versus Orientem: alter à dextris Occidentem spectans, quo fit descensus. In quibusdã verò alijs ecclesijs Diaconus vna, subdiaconus altera via in pulpitum, seu ambonem conscendit. Expositor Romani ordinis Ambonem hanc appellationem ideo habere tradit, quòd ambiat, & cingat, intrantem. Sed verius est Græcam esse vocem ἄμβων ὥνος, quæ inter cætera significat ascensum, & locum editum, à verbo ἀναβαίνω, quod est ascendo. Cap. 15. Concilij Laodicensi, quod Græcè est τοῦ ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαινόντων, Latinè legitur, qui pulpitum ascendunt.

SACRARVM AEDIVM ORNAMENTA.

PATENA, siue PATINA, est genus vasis, à patendo dictum, quo dapes in mensam feruntur. Dicta à Columella patena libr. 12. cap. 43. Columella (inquit) patruus meus, ex ea creta, qua fiunt amphoræ, lata vasa in modum patenarũ fieri videbat. Harum vsus in primitiua ecclesia in oblatione corporis Domini institutus, adhuc vsq; perseuerat. Illud interest, quod hodiè paruæ, antiquitùs magnæ conficiebantur ex auro, & argento, vt Eucharistiam pro tanta multitudine suscipere capaces essent.

CALICES. In vitis pontificum Damasi, & Bibliothecarij, & præsertim in vita Sancti Siluestri

Siluestri frequenter mentio est calicũ maiorum, & minorum, & ministerialium, quos pontifices, & Imperatores, in his præsertim Constantinus in ecclesijs ab se constitutis, aureos & argenteos contulisse leguntur. Ministeriales ideo dicti, quòd administrando sanguinem Christi populo deseruirent. Remigius archiepiscopus Remensis, quum eiusmodi calicem ministerialem fieri iussisset, in ipsius circuitu hosce ab se aditos versiculos posuit:

Hauriat hinc populus, vitam de sanguine sacro
Iniecto, æternus quem fudit vulnere Christus,
Remigius reddit domino sua vota sacerdos.

Amvlam, aliàs Amam, quidam interpretantur phyalam ad vrceoli similitudinem. Certè quo loco 3. Regum 7. Græcè legitur φιάλας, noster interpres vertit amulas. Expositor ordinis Romani: Amula (inquit) vas est, in quo vinum offertur: cuius generis vasa fusilia fecit Rex Solomon DCCC. sicut Iosephus testatur, &c. Sed in gestis pontificalibus legitur religiosos quosque Imperatores, principes, atque pontifices tantum numerum, de amulis, atque patinis, seu alijs vasis atque ornamentis ecclesiasticis ad honorem Dei obtulisse illi, atque illi ecclesiæ, quanta possibilitas fuit vnicuique pro sua deuotione. Nonnunquam, & amæ dicuntur, & per aspirationem hamæ, nonnulli legunt. In vitis Pontificum Bibliothecarij frequenter legitur, hamas argenteas, & aureas donatas ministerio diuino. Hinc hamula, & hamulula deductæ. Columella in cultu hortorum:

Aut habilem lymphis hamulam Bacchive lagenam.

Hodiè etiam hamula ab Italis dicitur vulgò vasculum vitreum ad vsum aquæ, & vini, & præsertim in sacrificio Missæ.

Colatorivm, hoc erat vasculum quoddam subtilissimis foraminibus abimo perforatum, quo vinum ex hamulis calicum refundebatur.

Pvgillares inter instrumenta sacra, quę Pontifici ad stationé procedenti præferebantur, numerantur pugillares aurei siue argentei. Videtur autem ea æras pugillarium nomine intellexisse stylo, seu graphia, siue etiam pennas, vel calamos, quibus litteræ deformantur, & ex hac similitudine fistulas, seu cannas, quibus sanguis è dominico calice exugebatur, quum propriè pugillares sint ipsæ tabulę, in quibus scribi consueuit, quæ Græcè πινακίδια dicuntur. Eiusmodi pugillarium seu fistularum argentearum, & aurearum, quum hæ antiquitùs cuncto populo in communione sanguinis Christi deseruirent, hodiè solus Romanus pontifex vsum adhuc obseruat.

Scyphi Metretae, Hydriae, sunt vasa diuino ministerio ab Imperatoribus, & pontificibus oblata, quæ frequenter Bibliothecarius commemorat. Scyphus autem vasis portorij genus erat, quod propriè Herculi attribuebatur, quemadmodũ Cantharus Libero patri: Quo veteres in sacris & in conuiuijs vsi sunt. Vergil. 4. Aeneidos: Et sacer impleuit dextram scyphus. Horat. epod. 9. Capaciores affer hic puer scyphos. Metreta etiam genus vasis fuit, constans ex duobus batis, id est, decem congios, vel sexaginta sextarios comprehendens. Et quod Dioscorides metretam vocauit, Plinius cadum transtulit. Alij metretam amphoram dicunt. Hydria verò vas aquarum erat, à Græca voce ὕδωρ, id est, aqua, dicta.

Thymiamaterivm, quod Latinè Acerra dicitur, vas erat, in quo odores suauissimi thymi, herbæ odoratæ, naturam referentes in sacris, incendebantur.

Pelvis, quasi Pedalius (vt Varro inquit) à pedum lauatione vas dictum. Alij pelquim à pellucendo dictam tradunt, putantque sinum esse aquarum, in qua variæ res pelluntur. Iuuenalis satyra 3.

Visus

Vt sint contenta patulas effundere pelues.

Veteres Christiani vasa, quibus in baptismo vtebantur, pelues appellabant.

PHARA, Damasus, & Bibliothecarius in Romanorum Pontificum, & præsertim S. Siluestri vita, phara cantharas, ceroſtata, coronas, delphinos, lychnos, & lychnuchos, pro diuersi generis lampadibus, & lucernis in ecclesijs ardentibus, acceperunt.

Pharus igitur insula, & turris amplissima in portu Alexandrino sita erat, saluti nauigantium condita, quæ nocturnis ignibus portum ijs monstrabat. Solinus scribit, ab hac turri pharo, pharos posteà vocari machinas in portibus ad prælucendi ministerium fabricatas: quoniam ex hac pharo Alexandrina, naues nocturnis facibus accensis, dirigebantur. Papinius:

Lumina noctiuagæ tollit pharus æmula lunæ.

Hegesippus lib. 4. tradit à Græcis Latinisque pharon appellari ex ipsius rei vsu, eò quòd longè videatur à nauigantibus, atque ἀπὸ τῦ φανῆ, quod significat lucidum, & immutata littera pharos dicitur. Hinc hodiè triremium Lanternæ fanones & fanales vocantur, & turres in portubus Neapolitano Messinensi, & Genuensi lumina nocturna sustinentes Phari dicuntur. Ecclesiastici igitur scriptores hac voce suggestus aereos, & argenteos in modum turrium, vel columnarum vocabant, quibus annexi erat certum lychnuchorum genus, quod Delphinum vocabant. Ita enim scribitur: Fecit pharum vnum cum x. delphinis. Pharum porrò etiam coronam vocabāt, fortè quòd rotundus esset. Fecit, inquit Bibliothecarius, coronam, id est, pharum cātharum, cum delphinis quattuor oleo ardentibus, vbi illud animaduersione dignum est, quòd quanquàm idem ferè esse lychnuchum, & delphinum dixerim, nonnihil tamen inter se differre opus fuit. Nam delphini ardentes, cum pharis cantharis, vel cum coronis, coniunguntur: lychnuchi verò cum lucernis. Cur autem pharus cantharus dicatur, haud certò scio, nisi in formam vasis magni factum fuerit in extrema parte. Nam poculū fuit, quod Baccho tribuebatur, sicut scyphus Herculi dictus à cantharo, quod erat nauigij genus. Plinius lib. 33. cap. 11. refert, Marium post victoriam Cimbricā cantharis potasse, Liberi patris exemplo. Virgilius:

Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.

Vlpianus tradit cantharos esse, per quos aquæ saliunt.

Præter pharum cantharum, in eodem ferè significatu Bibliothecarius enumerat Ceroſtata, & canthara ceroſtata, quæ lucernæ fortè erant in modum cornu factæ à κέρας, quod est cornu, dicta. Vt autem delphini coronis, & pharis cantharis ardentibus attribuuntur, sic lychni, vel lychnuchi lucernis. Est enim lychnus Græcè, Latinè lucerna. Sed Bibliothecarius lucernam pro lychnorum sustentatione, siue candelabro accepit. Lychnum verò seu lychnuchum pro lampade ipsa ardente.

GEMELLIONES aurei, & argentei dicuntur, qua voce, quid significari possit, nisi vrceoli, vel ampullæ sint, non inuenio.

SACRARVM VESTIVM GENERA.

ANABOLAGIVM, aliàs ANABOLADIVM, à verbo Græco ἀναβάλλω, quod est, supra iacco, vel reijcio, appellabant amictum album lineum, qui, quòd humeris imponeretur superhumerale etiam vocabatur.

ALBA, scilicet vestis, vel camisia, hodiè dicitur Camisium.

CINGVLVM à cingendo, chorda, qua Pontifex cingitur.

ORARIVM vocabant eam fasciam, quam nos stolam dicimus: alij velum, cui

Romanus pontifex,& Archiepiscopi pallium super humeros imponunt,orarium vocant.

MAPPVLAM verò,quam hodiè manipulum appellamus, quæ à mappa, quamuum sordes in mensa abstergimus,dicta est.

COLOBIVM est vestis sine manicis,ac mutilata,à κολοβὸν verbo Græco,quod breue,mutilatum,truncum significat,dicta. Qua olim virgines vtebãtur,& sancti patres, vt Paulus Heremita. Expositor Romani ordinis in candidissimo (inquit)habitu cosobionis,quo vel Apostoli,vel Apostolici viri vsi sunt, quum culparetur à quibusdã nuditas brachiorũ. Siluester papa instituit, vt in ecclesiastico ministerio diaconi delmaticas,id est,tunicas manicatas,& candidas induerent,quales testatur Isidorus episcopus in Delmatia primùm contextas,qua etiam vsi sunt veteres. Lampridius in Comodo,Delmaticatus in publicum processit.

CASVLA,aliàs PLANETA, genus vestis,in sacris à Christianis sacerdotibus vsurpata,ἀπὸ τῆς πλάνης,id est,ab errore dicta. Quoniam quum latissimo initio,& sine manicis esset,eius limbus super brachia,& scapulas proiectus, errabundus totum corpus circumiret. Hodiè ab vtraque parte concisa,antè & retrò tantùm producitur vsque ad talos.

PALLIVM est fascia ex candida lana contexta, habens desuper circulum humeros constringentem,& duas lineas ab vtraque parte dependentes quatuor purpureas cruces,antè,retrò,à dextris,& à sinistris: duplex quidem à sinistris, simplex à dextris, cui in tres partes conciso, tres acus infiguntur, quibus consuitur. Quæ omnia moralibus sunt repleta mysterijs,quorum explicationem vide apud Innocentium III. libr. 10. cap.12: de sacro altaris mysterio. Dictum autem est,vt puto, à verbo Græco πάλλομαι, quod est vibror,agitor: nam circum collum super humeros vibrabatur, agitabatur, circumuoluebatur. In VIII.Synodo Constantinopolitana IIII. posteriore sub Ioanne VIII papa celebratur,Sessione prima, pallium vocatur ἀρχιερατικὴ στολὴ,hoc est pontificalis stola. Vbi illud scitu dignũ,quod in ea synodo exponitur,quomodo Ioannes VIII.papa Photio mittebat pallium & Sandalia, vt ostenderet,se eum in patriarchali Constãtinopolitana sede susciperе. Vbi sunt hæc verba:Quod Dominus noster Apostolicus admittit D.Photium in patriarcham,testatur pontificalis stola, à summo pontifice Domino Ioanne ad eum missa, quã propterea direxit, vt omnes intelligant,& certò sciant,Dominum Photium recipi à summo pontifice in patriarcham:cumq; hoc dixisset,dedit Photio pontificalem stolam,humerale indumentum;penulam,& Sandalia.Paschalis II. Papa:Pallium(inquit)est insigne archiepiscopalis dignitatis, quod assumitur de corpore,id est,de altari B Petri,in signũ vnitatis apostolicæ sedis. Quod archiepiscopo electo apostolica sedes non tradit,nisi prius præstet pro fide,obedientia,& vnitate iuramentum. Antiquitùs candidi agni sine macula nutriebantur à monialibus S.Andreæ prope S.Marcellũ de Vrbe, posteà ea cura ad moniales S.Hagnetis extra Vrbem Via Nomentana translata fuit: hodiè est monialium turris speculi. Qui dominica in albis circuibant altare S.Petri. Ex eiusmodi agnis sumitur lana, de qua per easdem virgines pallia texuntur, quæ Papæ & archiepiscopis per manum primi diaconi initio ipsorum promotionis dari solent. Qui nisi accepto pallio, neminem episcopum consecrare possunt. Eo etiã,præter archiepiscopos,vtuntur episcopi quidam ex priuilegio,vt Lucensis,& ex decreto Marci papæ Ostiensis, in consecratione Romani pontificis. Gregorius papa vetuit aliquid pro susceptione pallij solui. Quod decretum confirmãrunt Leo II.& Vrbanus II,summi pontifices.

MITRA

MITRA, seu MITHRA, à Persis sol dicitur, aliquando pro primario sacerdote po nitur, vt apud Appuleium libro vltimo, ipsumq; Mithram illum suum sacerdotalem pręcipuum sacrorũ ministrum decernit. Mitra etiam sine aspiratione significat quodam capitis ornamenti genus, quo primùm Mœonij, deinde Aegyptij, Syri, Phryges, Lydij, & Persæ vsi sunt. Erat autem pileum acutum. Accipitur & pro muliebri corona, ad ornatum capitis adolescentularum, ex qua pendebant fasciolæ, quæ phylla dicebantur, quòd florum instar penderent. Virg. 9. Aeneid.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Episcopi Christianorum mitra vtuntur, quum rei diuinæ operam dant, quæ pileus lineus, vel è serico albo est, in altum porrectus, & in duas cuspides diuisus. Fiunt mitræ aureæ vnionibus, & gemmis ornatæ. Quarum vsum in Romana ecclesia non ante sexcentos annos esse opinor.

OFFERTORIVM, syndonem sericeum, seu linteamen significat, in quo populorum oblationes reponebantur, ab offerendo dictum: A quo etiam ea Missæ pars vocatur offertorium, quæ dicebatur tempore oblationis.

FANON etiam appellabatur linteamen illud, quæ vox Germanica esse videtur, à quibus vela illa ex hastilibus dependentia fanen vsque hodiè appellantur. Guilielmus Durantes, cum fanone candido exponit cum mappula alba, & nitida. Hodiè Veronæ in patria mea linteamina seritia, & depicta ex hastis dependentia, & in supplicationibus deferri solita, confanones vocantur.

NACVS pro naccho intellexerunt veteres Christiani Romani pannum laneum rubrum, quo equorum sellam, dum pontifex equitabat, cooperiebant, à verbo Græco νάκος, quod lanam siue vellus significat, deriuatum.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI, DE STATIONIBVS VRBIS Romæ libellus.

QVVM stationem rei in Vrbe notissimæ admodum obscura initia sint, non alienum quoque à meo instituto fore existimaui, si breuiter, quæ de stationibus collegi, in medium adferrem. Atqui vt à vocis significatione initium sumam: Statio propriè dicitur ipse standi actus, vnde omnes, de quibus mox dicam, significationes fluxêre. Nam primùm ratio dicitur locus, in quo naues aut milites tutò ad tempus stant, vel in quo frequenter consistunt. Id autem ex Virgilij Aeneid. 2. & 12. atque è Q. Curtio intelligitur. Ille:

Nunc tantum sinus & statio malefida carinis. Item:
Frangere nec tali puppim statione recuso.

Item: cognitum id per exploratores, qui stationes hostium fuerant ingressi. Hinc metaphoricè statio pro temporaria habitatione accipitur. Cicero ad Atticum libro 6. Athenis statio mea nunc placet. Sumpta est hæc translatio à loco littorali, vbi naues

ad tempus subsistunt. Statio etiam appellatur locus ad custodiam assignatus, quando milites stantes vigilant. Virg. Aeneid. lib. 9.

Semamq; vices statione relictæ.

Hinc milites stationarii. Statio quoq; dicitur officina, in quam multi conueniunt, vt de aliqua re decerni possit, vel vt ius dicatur. Gell. lib. 13. ca. 13. Quæsitum esse nemini in plerisque Romæ stationibus, ius publicè dicentium. Et Iuuenalis Satyra 11. omnis Conuictus, thermæ, stationes, omne theatrum. Stationis nomen vel à militia Romana, vel ab alia harum significationum tractum, & vsurpatum, vt alia multa in Christianorum veterum vsu hæsit. Nam quemadmodum milites stationem faciebant stantes, & præsidium certo in loco agitantes, ita & Christiani Tertullianus lib. de oratione: Si statio de militari exemplo nomen accipit (nam & militia Dei sumus) vtique nulla lætitia sine tristitia obueniens, castris stationes militum rescindit. Et in libro de ieiunio aduersus Psychicos: Venit de exitu domini, quem etsi semper commemorari oportet sine differētia horarum, impressius tamen cum eis secundum ipsum stationis vocabulum, addiscimus. Nam & milites nunquā immemores sacramenti magis stationibus parent, &c. Stationis enim voce significabāt antiqui Christiani actum quendam corporis, quo in sacris cōuentibus orātes stabant, nunc in hac basilica, nunc in alia conuenientes, nonnunquàm apud martyria, id est, martyrum sepulchra, Deum stantes, & attenti precabātur, quod præcipuè fiebat Dominico die. Tertullianus in liæro de corona militis, de milite Christiano loquens: Iam (inquit) & stationes aut alij magis faceret quàm Christo, aut & Dominico die quando nec Christo? Quæ vt accuratiùs intelligantur, illud scitu dignum est, apud veteres Christianos inter plura duo fuisse communia precationum genera: Primum, cùm genibus flexis. alterum, cùm stātes orarent. Historia de legione Fulminatrice Christiana in expeditione Germanica M. Antonini, quæ exercitui in ardentissima siti pluuiam precibus à Deo (Tertuliano teste in Apologetico & ad Scapulam) impetrauit, indicant, orantes genibus flexis prouoluisse se in terrā, eumque orandi ritum antiquissimum, & certissimum fuisse, omnibus seculis apparet. Clemens vltimo stromatum refert, orātes solitos abijcere sese in terram; quod de geniculis adorare in libro de Corona militis, & geniculatio in libro ad Scapulam vocat Tertull. Quādo non (inquit) geniculationibus & ieiunationibus nostris etiā siccitates sunt depulsæ? Idem testatur Origenes homilia 4. in Numeros. Aliud porrò precandi genus erat, cùm stantes orabāt: quod de geniculis non adorare vocat idem Tertullianus, quem orādi morem die dominico, & per totum id tempus, quod inter Paschā & Pentecosten est, vsurpabatur. Tertullianus in libro de corona militis. Die dominico ieunium nefas duximus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate à die Paschæ in Pentecosten vsque gaudemus. Quamobrem precationes illæ stationes vocantur, quarum subinde veteres doctores meminerunt. Tertullianus eas ad aram factas solēnioris indicat in libro de oratione: Solennior (inquit) erit statio tua, si ad aram Dei steteris, accepto corpore Domini, & reseruato: vtrunque saluti est, & participatio sacrificij, & executio officij. Testatur in libro de ieiunio, eas stationes interdum in Vesperam vsque productas esse, sic: Arguunt nos Psychici, quòd ieiunia propria custodiamus, quòd stationes plerunq; in Vesperā producamus, quòd etiam Xerophagias obseruemus, siccāres cibū ab omni carne & omni iurulentia. Idem stationes sæpè cōmemorat, vt lib. 2. ad vxorē: Vt si statio facienda est, maritus de die condicat ad tabernas: si ieunia obseruāda sunt, maritus eadē die conuiuium exerceat. Si procedendū erit, nunquā magis familiæ occupatio aduenial. Dies stationibus solēnes recēset in libro de ieiunio cōtra Psychicos: Statiōes dies suos habēt quartę, & sextę feriæ. Et infrà: Cur Stationibus quar-

quartam & sextam sabbati dicamus,& ieiunijs paraſceuen?(.i. Sabbatum) Et lib.de ſu
ga in perſecutione: Tũc & fides in expeditione ſollicitior& diſciplinatior, in ieiunijs
& ſtationibus,& orationibus, & humilitate. Et in libro de oratione, ſimiliter de ſtati-
onũ diebus:Nõ putãt pleriq; ſacrificiorũ orationibus interueniendũ,quod ſtatio ſoluẽ
daſit accepto corpore domini:& in libro de ieiunio aduerſus Pſychicos:propterea per
ſingulas diximus ſpecies ieiunationum Xerophagiarum(.i. aridorum ciborum,nihil
iuris habentium comeſtionum ſtationum. Et paulo infra: Quomodo in nobis ipſam
vanitatem ieiunationum & Xerophagiarum & ſtationum denotatis? Et paulò infra
Conuentus illi ſtationibus prius & ieiunationibus operari norunt. Vbi perpetuo ſe-
rè ſtationibus ieiunia adiungit.Nam ante ſolennes illos conuentus ieiunium premit-
tebãt.Meminit eius geſtus &D.Cyprianus in ſerm.de oratione Dom.Stamus(inquit)
ad orationem:orabant autem orientẽ verſus, vt in Apologetico refert Tertullianus.
Hinc ſtationis vocabulum in hoc ferè ſenſu, vrbi Romæ notiſſimum eſt ex antiqui-
tate relictum,ipſa etiam obſeruatione veteri per manus tradita, & retenta.Nam vete-
res Romani põtifices ſtatis quibuſdam diebus, precipueq; in Quadrageſima,& feſtis,
ad diuerſas vrbis Romæ eccleſias accedebant, vbi ſermone vel concione ad populum
adſtãtem habita,& oratione ad Deum facta, diuina myſteria poſteà cùm clero &po-
pulo Romano celebrantes,participabant. Qui actus,ſtatio appellata eſt,à ſignificatio-
ne,quam Cicero lib. VI. ad Atticum vſurpauit,pro temporaria videlicet habitatio-
ne,vel etiam à ſtando, quod in his accedentes, populi ſtarent. Has ſtationes, hoc eſt,ad
diuerſas eccleſias ſolennes proceſſiones, & conuentus commemorant, Auctor actorũ
Damaſi papæ,& Anaſtaſius Bibliothecarius in vita Hilarij papę.Ille quidem ſic: Popu
lus Romanus per Cœmeteria martyrum ſtationes ſine clericis celebrabat. Et paulò
infrà:Felix Vrbẽ inrupit,& ſtationem in Iulij Baſilica Tranſtiberim dare præſumit.
Hic verò. Hic conſtituit in Vrbe miniſteriales, qui circumirent conſtitutas ſtationes,
fecitq;Schiphũ aureũ anſatũ vel ſtationariũ librarũ VIII. pro vſu ſtationũ. Per mini
ſteriales autẽ,clericos idoneos ad miniſtrandũ, & officiandum in eccleſijs diebus ſta-
tionũ intelligit. Quare diu fuerũt in Vrbe ad hoc Cantores deputati, præbendas pro-
pterea habentes in eccleſia s. Mariæ de roſa,quũ non omnes eccleſiæ Vrbis haberent,
tunc canonicos vel proprios clericos ad diuinũ officiũ peragendum.Eas porrò ſtatio
nes poſteà s.Gregorius papa certo ſub numero limitauit,totidẽ per totum annũ ſtatu
ens videlicet,quatuor Dominicis aduen. feriis 4.6 & ſabbato quatuor tẽporum, vigi
lia,& die natiuitatis Domini,ſancti Stephani,S. Ioannis Euangeliſtæ,ſanctorum Inno
centiũ,Kal.Ian.in cirunciſione D. die Epiph.dominicis in LXX. LX.& L.àſferia 4. ci-
nerũ,vſq; ad Dominicã in albis per totã quadrag.in litanijs maioribus, in die s. Marci
in Aſcenſione D. á vigilia Pentecoſtes, vſq; ad Dominicam Sanctę Trinitatis exclu
ſiuè, in feſtiuitatibus s.Crucis & anniuerſaria dedicatione eccleſiarum s.Saluatoris,&
ſanctorum Petri & Pauli apoſtolorum.Quibus diebus ſequentes pontifices adiunxe-
runt Litanias triduanas ante aſcenſionem,ſolennia B. Virginis Deiparæ, Purificatio-
nis, Annunciationis, Aſſumptionis,&Natiuitatis. Itẽ ſanctorũ Angelorũ,s.Ioãnis Bap-
tiſtæ ſanctorũ apoſtolorũ Petri & Pauli, Laurẽtij,& aliorũ quorundã martyrũ quorũ
poſteà memoria exoluit. Hinc Ioãnes Diaconus libro ſecũdo de vita ſancti Gregorij
papæ: Stationes(inquit)per baſilicas, vel beatorũ martyrũ Cœmetria ſecundũ quod
hactenus plebs Rom.quaſi eo viuente certatim diſcurrit,ſollicitè ordinauit,per quas
& ipſe ſimul diſcurrens, dum adhuc eloqui preualeret,XL.homilias euãgelij coram
eccleſia diuerſo tempore declamauit.Quare ego ex prę ſcriptionibus homiliarum ſua
rum, ſtationes in ea eccleſia eſſe conſtitui, in quas eas habitas fuiſſe ipſarum index ex-

ponit.

ponit. Petrus Mallius in libro hiſtoriæ ſacræ. Sanctus Gregorius papa Roman cantum, primicerium, & ſcholam cantorum inſtituit, docuitq;. Ordinnauit ſtatio propter pœnitentes, quas cum primicerio, cãtoribus, regionarijs, accolutis, cruce ſtna onali præcedente, faciebat. Nam aliter in quadrageſima vſq; ad Paſcha, & aliter in albis dominicis diebus & feſtiuitatibus ſanctorum, ſtatuit antiphonas has proceſſionali ter in quatuor tẽporibus decantari: Dreprecamur te domine &c. Multa ſunt domi ne peccata noſtra, &c. Parce domine, parce populo tuo. & c. In litanijs maioribus ali as antiphonas ordinauit. Fecitq; ad ſanctũ Stephanum æphanotrophiũ, vbi Primice rius & cantores manerent, qui iugiter eſſent cum pontifice, epiſcopis, cardinalibus di aconis, regionarijs, accolutis, cubicularijs, qui eum cuſtodirẽt, & eſſent ei bonũ teſti monium. Et Gelaſij papæ ordinatione repetita, ſanxit, vt eſſent per regiones diaconi, Cardinal. ſubdiaconi, & regionarij In Vrbe verò vnaquæq; eccleſia ſtationalis vicinã aliquã aliam ædem ſacrã habebat, in qua populus die ſtationis colligebatur & ibidẽ dicebatur collecta ſuper populũ collectũ: & exinde oẽs ſimul proceſsionaliter ad ec cleſiã, in qua erat ſtatio, accedebãt, ſolenniq; Miſſarũ ſacrificio & concioni intererãt. Stationes autem, que celebrantur, ſunt q̃ ſuprà commemoraui, à Dominica prima aduẽtus, vſq; ad Sabbatum ante S. Trinitatem cum tribus ferijs quatuor temporum LXXVI. diebus numero tribus & octuaginta, celebratæ. Nã die Natalis tres, & feria quinta, poſt quartã dominicã quadrageſimæ duę ſtationes ſunt. Ad quas aũt eccleſias & quot vicibus nũc ſtatio ſit, vel olim fuerit, paulò infrà ſigillatim aperiã. Illud tantũ in ſumma aperire placuit, noſtro tẽpore ſtationes eſſe in quinque eccleſiis patriarcha libus, omnibus XXVIII. Titulis, excepto SS. Nerei & Achillei, quatuor diaconijs, ſex titulis & S. Maria Rotunda. Sunt aũt omnino eccleſiæ, in quibus nunc ſtatio eſt, tres & quadraginta, ſtationes XXCVI. di bus XXCIII. Pius IIII. noſtro tempore Ther mas Diocletiani eccleſiã S. Mariæ Angelorum dedicauit, & ſtationem in ea conceſsit Sabbato poſt III. Dominicam Quadrageſimæ.

STATIONES, *quæ nostro tempore in singulis Vrbis ecclesijs per annum celebrantur.*

In basilica Patriarchali Lateranensi sunt stationes 8.
Dominica prima quadragesimę vetustissima est statio, cuius in homiliarum 40. s. Gregorij papæ libro mētio extat.
Dominica Palmarum.
Feria 5. in cœna Domini.
Sabbato sancto.
Sabbato in albis vetustissima à tempore s. Gregorij papæ.
Feria 3. Letaniarum triduanarum ante ascensionem Domini recens statio.
sabbato ante Pentecosten.
In Basilica Patriarchali s. Petri apostoli in Vaticano sunt stationes 13. Omnibus quatuor sabbatis quatuor temporum.
Dominica iij. aduentus Domini.
In Epiphania domini vetustissima statio ante mille annos.
Dominica in Quinquagesima vetustissima statio.
Feria 2. Paschæ vetustissima statio.
In dies. Marci in Letanijs maioribus vetus statio.
Feria iiij. Letaniarum triduanarum ante Ascensionem Domini recens statio.
In Ascēsione Dom. vetustissima statio.
In Pentecoste vetustissima statio.
In Basilica Patriarchali s. Pauli Apostoli extra muros Vrbis via Ostiensi sunt statio nes quinque:
In die ss. Innocentium.
Dominica in sexagesima.
Feria iiij. post quartam Dominicam Quadragesimæ.
Feria 3. Paschæ vetustissima statio.
Feria 5. post Pentecosten.
In Basilica Patriarchali s. Mariæ Maioris
In Exquilijs stationes 12.
Dominica prima Aduentus Domini.
Singulis quartis feris quatuor tēporū.
In Vigilia Natalis Domini.
Media nocte in prima Missa Natalis domini ad præsepe vetustissima statio.
In Missa maiori Natalis Domini.
In die s. Ioannis Euangelistę.
Feria 4. maioris hebdomadæ.
In die sancto Paschę vetustissima statio à tempore vsque s. Gregorij papæ.
Feria 2. Letaniarum triduanarum ante Ascensionem Domini recens statio.
In Basilica Patriarchali s. Laurentij extra muros sunt stationes tres:
Dominica in septuag. vetustiss. statio.
Dominica 2. in Quadragesima.
Feria 4. post Pasca vetustissima statio ante mille annos.
In titulo s. Mariæ transtiberim sunt stationes duæ:
In Circūsione Dom. Kal. Ianuarijs.
Feria 3. post 2 Dom. Quadragesimæ.
In Titul. s. Chrysogoni statio Feria 2. post Dominicam passionis.
In Titulo s. Cæciliæ statio Feria 4. post. 2. Dominicam Quadragesimæ.
In Tit. s. Anastasiæ sunt stationes tres:
Die Natalis Domini in Missa Auroræ.
Feria 3. post primam Dom. Quadrag.
Feria 3. post Pentecosten.
In Titulo S. Laurentij in Damaso statio.
Feria 3. post quartā Dom Quadrag.
Feria 4 Letaniarum triduanarum ante Ascensionem Domini est collectio.
In Titulo s. Marci statio Feria 2. post quartam Dominicam Quadrag.
In dies. Marci in Letanijs maioribus ibidem est collectio.
In Titulo s. Martini in montibus statio
Feria 5. post quartā Dominicam Quadragesimæ, quamquam exoleuisset, restituit Paulus papa 4.
In Titulo s. Sabinæ stat. Feria 4. Cinerum.
In Titulo s. Priscæ statio. Feria 3. maioris hebdomadæ.
In Titulo s. Balbinæ statio Feria 3. post Dominicam Quadragesimæ.
In Titulo ss. Nerei, & Achillei olim erat statio Feria 2. maioris hebdomadæ nunc exoleuit.

In Titulo s. Xysti statio Feria 4. post Dominicam 3. Quadragesimæ.
In Titulo s. Marcelli statio Feria 4. de Passione.
In Tit. S. Susannæ statio Sabbato post 3. Dominicam Quadragesimæ.
In Basilica SS. 12. Apostolorú sunt stationes sex, omnibus sextis Ferijs quatuor temporum
Dominica 4. Aduentus Domini.
Feria 5. post Pascha.
In Titulo S. Quirici statio Feria 3. de Passione.
In Titulo s. Eusebij statio Feria 6. post 4. Dominicam Quadrag.
In Titulo s. Prudētianæ stat. Feria 4. post 3. Dominicam Quadrag
In Titulo S. Vitalis statio Feria 6. post 2. Dominicam Quadragesimæ.
In Titulo SS. Marcellini, & Petri statio Sabbato post secundā Do. Quadrag.
In Titulo s. Clementis statio Feria 2. post 2. Dominicam Quadragesimæ.
In Titulo s. Praxedis statio Feria 2. maioris hebdomadæ.
In Tit. s. Petri ad vincula stationes duæ:
Feria 2 post primam Dom. Quadrag.
Feria 2. post Pentecosten.
In Tit. s. Laurentij in Lucina statio Feria 6 post tertiam Dom. Quadrag.
In Tit. s. Crucis in Hierusalē stat. tres:
Dominica 2. Aduentus.
Dominica 4 in Quadragesima
Feria 6 Parasceues.
In Titulo s. Stephani in Cœlio monte stationes 2.
Feria 6 de passione.
In Titulo ss. Ioannis & Pauli statio Feria 6. post Cineres.
In Titulo SS. quatuor coronatorū statio Feria 2. post 4 Dom. Quadrag.
In Diaconia s. Mariæ in Dominica statio Dominica 2. Quadragesimæ.
In Diaconia ss. Cosmæ, & Damiani statio Feria 5. post 4 Do. Quadrag.
In Diaconia s. Georgij in velabro statio Feria 5. post Cineres.
In Diaconia S. Nicolai in carcere Tulliano statio Sabbato post 4. Domin. Quadr.
In Diaconia s. Hadriani collectio Feria 2. Letaniarum triduanarum.
In Diaconia S. Mariæ Nouæ collectio Feria 3. Lætaniarum triduanarum.
In Archipresbyteratu olim, nunc Titulo S. Ioannis ante portam Latinam statio sabbato de Passione.
In Archipresbyeratu olim, nunc Tit. S. Apollinaris statio Feria 5. de Passione.
In Monasterio, & nouo Titulo S. Laurētij in Paneperna statio, Feria 5 post primam Dominicam Quadragesimę.
In Monasterio, & nouo Titulo s. siluestri in Campo, statio, Feria 5. post 4. Dominicam Quadragesimæ
1 In Monasterio, & nouo Titulo s. Pancratij statio Dominica in Albis.
2 In Archipresbyteratu nunc Monasterio & nouo Titulo s. Triphonis statio, sabbato post Cineres.
3 In Monasterio, & nouo Tit. s. Mariæ Angelorum, in Thermis Diocletiani sabbato post 3. Dominicā Quadrag.
4 In Archipresbyteratu, s. Mariæ Rotundæ, aliàs Pantheon stat. Feria 6. post Pascha.

Sunt omnes Ecclesiæ XLiiij.
Stationes XXCVij.
Diebus XXCiij.

Posteaquam stationum seriem ordine Ecclesiarū enumeratę recitauimus, nūc ad faciliorem lectoris intelligentiam, maioremq; commoditatē, easdem, seruato dierum ordine, repetemus.

Dominica igitur prima Aduentus Domini statio ad s. Mariam Maiorem, Domi. secunda statio ad s. Crucem in Hierusalē olim ad s. Petrum, Ex indice Homiliarū D. Gregorij.
Dominica 3. stat. ad s. Petrum, olim ad ss. s. Marcellinum, & Petrum. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.
Feria 4. statio ad Præsepe, aliàs ad s. Mariam Maiorem.
Feria 6. statio ad ss. Apostolos.
Sabbato in 12. lectionibus statio ad s. Petrum, olim ad s. Ioannem Baptistam. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.

In omni-

In omnibus ieiunijs quatuor Temporum similiter eædem sunt stationes.
Dominica 4. Aduentus statio, olim ad s. Petrum, posteà diu vacauit, nunc est ad ss. Apostolos.
In vigilia Natiuitatis Domini statio ad s. Mariam Maiorem.
In 1. Missa eiusdem noctis statio ad Præsepe vetustissima.
Manè statio ad s. Anastasiam.
In Missa maiori antiquitus statio ad s. Petrum, nũc ad s. Mariam maiorem.
In die S. Stephani statio in Ecclesia eius, quæ est in Cœlio monte.
In die S. Ioannis Euangelistæ statio Lateranì olim, nunc ad s. Mariam Maiorem.
In die ss. Innocentium statio ad s. Paulum vbi sunt reliquiæ eorum.
In octaua Natiuitatis domini, antiquitus vacabat, postea à Calisto 2. Papa facta est statio ad s. Mariã Transtiberim, vt ex eius bulla liquet,
In Epiphania Domini statio ad s. Petrũ
In Purificatione B. Mariæ statio ad s. Mariam Maiorem.
In Septuagesima statio ad s. Laurentiũ extra muros vetustissima.
In Sexag. stat. ad s. Paulũ, olim ad s. Petrũ.
In Quinquagesima statio ad s. Petrum.
Feria 4. Cinerum statio ad s. Sabinam.
Feria 5. statio ad s. Georgium.
Feria 6. statio ad ss. Ioannẽ, & Paulum.
Sabbato statio olim ad s. Laurentium in regione 3 posteà diu vacauit, hodie ad s. Thriphonem.
Domi. in Quadrag. statio Laterani.
Feria 2. statio ad s. Petrum ad vincula.
Feria 3 statio ad s. Anastasiam.
Feria 4. statio ad s. Mariã Maiorem.
Feria 5. antiquitus vacabat, postea facta est statio ad s. Laurentũ in Paneperna.
Feria 6. statio ad s. Apostolos.
Sabbato in 12. lectiõib. stat. ad s. Petrũ
Dominica 2. Quadrag. antiquitus vacabat, posteà facta est statio ab s. Mariam in Nauicula, aliás in Dominica.
Feria 2. statio ad s. Clementem.
Feria 3. statio ab s. Balbinam.

Feria 4. statio ad s. Cęciliam, vbi corpus eius requieſcit.
Feria 5. statio ad s. Mariam Transtiberim tituli Callisti.
Feria 6. statio ad s. Lauren. in Lucina.
Sabbato stat ad ss. Petrũ, & Marcellin.
Dominica 3. Quadragesimæ statio ad s. Laurentium foris muros
Feria 2. statio ad s. Marcum.
Feria 3. statio ad s. Prudentianam.
Feria 4. statio ad s. Xystum
Feria 5 stat. ad ss. Cosmã, & Damianũ,
Feria 6. stat. ad s. Laurentiũ in Lucina.
Sabbato antiquitus vacabat, posteà facta est statio ad s. Susan. Pius 4. Papa adiunxit s. Mariam Angelorum, in Thermis Diocletiani.
Dominica quarta Quadragesimę statio ad s. Crucem in Hierusalem.
Feria 2. stat. ad ss. quatuor coronatos.
Feria 3. stat. ad s. Laurent. in Damasco,
Feria 4. statio ad s. Paulum.
Feria 5. duplex statio ad s. siluestrum in campo Martio, & ad s. Martinum in montibus à Paulo 4 restituta.
Feria 6. statio ad s. Eusebium.
Sabbato duplex stat. olim ad s. Laurentium foris muros, quæ exoleuit: & hodie ad s. Nicolaum in carcere Tertulliano, quæ durat.
Dominica de Passiõe statio ad s. Petrũ.
Feria 2. statio ad s. Chrysogonum.
Feria 3. statio ad s. Cyriacum in Thermis olim, nũc ad ss. Quiricũ, & Iulitã.
Feria 4. statio ad s. Marcellum.
Feria 5. statio ad s. Apollinarem.
Feria 6. stat. ad s. Steph. in Cœlio monte
Sabbato quãdo D. Papa dabat elemosynã ad s. Petrum duplex statio ad s. Ioannem ante Portam Latinam, quæ in vsu est, & ad s. Petrum, quæ exoleuit.
Dominica Palmarum statio Laterani in Basilica s. Saluatoris.
Feria 2. duplex statio, antiquitus ad ss. Nereum, & Achilleũ, quæ abrogata est, & hodie ad s. Praxedem, quę durat.
Feria 3. statio ad s. Priscam.
Feria 4. statio ad s. Mariam Maiorem.

feria

Feria 5. statio Laterani.
In Parasceue statio ad s. Crucem in Hierusalem.
Sabbato sancto statio Laterani,
In pascha mane statio ad s. Mariam Maiorem, in Vesperis verò ad s. Ioannem in Laterano.
Feria 2. statio ad S. Petrũ manè, in Vesperis Laterani similiter,
Feria 3. statio ad S. Paulum, in Vesperis Laterani.
Feria 4, staio ad s, Laurentium extra muros.
Feria 5. ad ss. Apostolos olim Laterani
Feria 6. statio ad s. Mariam, ad Martyres, alias Rotundam,
Sabbato in Albis statio Laterani.
Dominica in Albis statio olim Laterani, nunc ad s. Pancratium.
In Letanijs maioribus collectio ad s. Marcum, statio ad s. Petrum.
Feria 2. Letaniarum collectio ad s. Mariam Maiorem, statio Laterani.
Feria 3. collectio ad s. Sabinam, statio ad s. Paulum.
Feria 4. collectio ad s. Eusebium, statio ad s. Laurentium extra muros.

ALIAS.

Feria 4 collectio ad s. Crucẽ in Hierusalẽ, statio ad s. Laurẽt. foris muros

NVNC.

Feria 2. collectio ad s. Hadrianum, statio ad s. Mariam Maiorem.
Feria 3. collectio ad s. Mariam Maiorem, statio Laterani.
Feria 4. collectio ad s. Laurentium in Damaso, statio ad s. Petrum,
In Ascensione Do. statio ad s. Petrum.
Sabbato Pentecostes statio Laterani.
Dominica Pẽtecostes statio ad s. Petrũ.
Feria 2. statio ad s. Petrum ad Vincula.
Feria 3 statio ad s. Anastasium, alias s. Anastasiam.
Feria 4. ad s. Mariam Maiorem.
Feria 5. statio ad s. Paulum.
Feria 6. statio ad ss. Apostolos,
Sabbato in 12. lectionibus statio ad s. Petrum, olim ad s. Laurentium.
In solenitatibus s. Crucis statio Laterani in Basilica s. Saluatoris.

VARIETAS IN STATIONIBVS.

Domin. 2. Aduentus olim statio erat ad s. Petrũ, nũc ad s. Crucem in Hierusalem.
Dominica 3. Aduentus Domini olim statio erat ad s. Ioannem Baptistam, nunc ad s. Petrum in Vaticano.
Do. 4. Aduẽtus Domini olim statio erat ad s. Petrũ, nunc est ad ss. Apost.
Die Natalis Domini ad Missam maiorem olim statio erat ad s. Petrum, nũc est ad s. Mariam Maiorem.
In die s. Ioan. euangelist. olim statio erat Laterani, nunc est ad s. Mariã Maiorẽ.
In octaua Natalis Dom. olim vacabat, hodie est ad s. Mariam Transtiberim.
Dom. in sexagesima olim erat statio ad s. Petrum, nunc est ad s. Paulum.
Sabbato post Cineres olim statio erat ad s. Laurentium in regione 3. hodie est ad s. Thriphonem.
Feria 5. post primam Dominicam in Quadragesima olim vacabat, hodie est ad s. Laurentium in Paneperna.
Dom. 2. Quadragesimæ olim vacabat, hodie est ad s Mariam in Dominica.
Sabbato post 3. Dominicam Quadragesi. olim vacabat, hodie est ad s. Susannam & s. Mariam Angelorum.
Feria 5. post 4. Dominicam Quadra. olim duplex erat statio: ad s. Siluestrũ in Campo Martio, quæ nunc etiã perdurat, & ad s. Martinum in Mõtibus, quã ambrogatã renouauit Paulus 4.
Sabbato post quartam Dominicam Quadragesimæ olim duplex erat statio.
Ad s. Laurentium foris muros, quæ nunc exoleuit, & ad s. Nicolaum in carcere, quæ nunc in vsu est.
Sabbato de Passiõe, duplex olim statio erat ad

rat. Ad s. Petrũ, quæ exoleuit: & ad s. Ioannem ante portam Latinam, quæ nunc perdurat.

Feria 2. maioris hebdomadæ duplex olim statio erat: Ad ss. Nereum, & Achilleum, quæ exoleuit, & Ad s. Praxedem, quæ nunc in vsũ est.

Die s. Paschæ duplex olim erat statio: Manè ad S. Mariam Maiorem vetust. quæ nunc frequentatur, & ad Vesperas Laterani.

Feria 2 Paschæ duplex olim statio erat: Manè ad s. Petrum vetust. quæ perdurat, & Vespere in Basilica s. Saluatoris.

Feria. 5. post Pascha duplex olim erat statio: in Basilica Constantiana, quę exoleuit, nunc est ad ss. Apostolos.

Domini. in Albis olim erat statio in Basilica Constantiana, quæ etiam desijt, & nũc ad s. Pancratium.

In Letanijs maioribus in die s. Marci olim collectio erat Laterani, nunc ad S. Marcum statio verò ad s. Petrum.

In Letanijs maioribus, quas triduanas vocant ante Ascensionem Domini vetustissimis temporibus sub Leone 3. Anno Domini DCCC.

Feria 2. collectio erat ad S. Mariam Maioré, statio verò ad Lateranum.

Feria 3. collectio erat ad s. Sabinam, statio verò ad s. Paulum.

Feria 4. collectio erat ad s. Crucem in Hierusalem, statio verè ad s. Laurentium foris muros.

Posterioribus vero temporibus feria 4. collectio ad s. Eusebium, statio autem ad Laurentium extra muros,

Nostris porrò temporibus feria 2. collectio ad s. Hadrianum, statio verò ad s. Mariam Maiorem.

Feria 3. collectio ad S. Mariam Nouam, statio autem Laterani.

Feriam 4. collectio ad s. Laurentium in damaso, statio verò ad s. Petrum.

Sabbato quatuor Temporum Pentecostes olim statio erat ad s. Laurent. quæ exoleuit, & nunc est ad s. Petrum Apost.

Feria 6. quatuor temporum Septemb. olim statio erat ad s. Clementem, quæ exoleuit, & nunc est ad ss Apostolos.

STATIONES ANTIQVAE, QVAE nostris temporibus exoleuere.

Dominica prima post octauam Paschæ statio ad s. Petrum.

Dominica 2. post octauam Paschæ, statio ad ss. Cosmam, & Damianum.

Dominica infra 8. Ascensionem. quæ de Rosa dicebatur, statio ad s. Mariam Rotundam.

Dominca 1. post Trinit. statio ad s. Laurent.

Dominica 2. post Trinitatem statio ad ss. Apostolos Philippum & Iacobum.

Dominica. 3. statio ad ss. Ioannem, & Paulum:

Dominica .8. statio in Basilica Constantiniana.

Dominica post festum, s. Calliſti mense Octobris statio, ad s. Mariam Transtiberim.

Dominica 20 statio ad s. Clementem.

Pridie Kal. Decembris die, s. Andreæ statio ad s. Andream in Exquilijs.

Pridie Kal. Ianuarij die S. Siluestri statio ad s. Siluestrum.

19 Kalend. Februarij statio ad s. Felicem in monte Pincio.

14. Kal. Febr. statio ad s. Sebastianum.

12. Kal. Februarii statio ad s. Hagnem.

4. Nonas Febrauarij die Purificationis B. Marię Virginis collectio ad s. Hadrianum, statio vero ad s. Mariam Maioré.

8. Kal. Aprilis die Annunciationis statio ad s. Mariam Maiorem.

5. Non. Maij statio ad s. Crucem in Hierusalem.

3. Idus Maij statio ad s. Mariam ad Martyres, aliàs Rotundam.

4. Idus Maij duplex statio ad s. Pancratium, & ad ss. Nereum, & Achilleum.

4. Nonas Iunij statio ad ss. Marcellinum, & Petrum, via Labicana.

Viij. Kalend. Iulij statio in Basilica Cõstantiniana.

iij. Kal Iulij statio ad s. Petrum.

Pride Kal. iulij statio ad s. Paulum.

Vi. Nouas Iulij statio ad ss. Processum. & Martinianum

iiij. idus Augusti statio ad s. Laurentium extra muros.

XViij. Kalend. septembris die Assumptionis statio ad s. Mariam Maiorem.

XVj. Kal. septemb. statio ab s Mammam.

Vj Idus septemb. die Natiuit. B. Mariæ Virginis statio ad s. Mariam Maiorem.

XViij. Kal. Octobris die exaltationis s. Crucis collectio ad Basilicã s. Laurẽtij in palatio, quæ dicitur sancta sanctorum. statio Laterani.

XV. Kal. Nouẽb. die s. Lucæ statio Latera.

V. Idus Nouẽb. die Dedicationis Basilicæ s. saluatoris, statio ad Basilicam Lateranensem.

Xiiij. Kal. Decembris die Dedicationis Basilicarum ss. Petri & Pauli. statio ad vtri usque Basilicas.

jx. Kal. decemb. statio ad s. Felicitatem.

STATIONES QVAE IN SINGVLIS Basilicis exoleuerunt.

In Basilica Constantiniana, die Paschæ ad Vesperas. Feria ii. Paschæ ad Vesperas Feria V. post Pascha, Dominicã in Albis. in Letanijs maioribus collectio in Letanijs minoribus feria ii. Dom. Viij post Trinit. In die s. Ioannis Euangelistæ in inuentione s. Crucis. In festo s. Ioan. Baptistę. In exaltationis s. Crucis. Die s. Lucæ. Die dedicationis Basilicæ s. saluatoris.

Ad S. Petrum.

Dom. ii. Aduent. . iij. Aduentus. Die Natalis Domini ad Missam maiorem. Dominica in Sexagesi. Sabbato de Passione. Dominica prima post octauam Paschæ.

Die dedicationis Basilicarũ Apostolorũ.

Ad S. Paulum.

Feria iij. Triduanarũ. die Cõmemorati. S. Pauli.

Ad S. Mariam Maiorem.

Feria ij. Triduanarum collectio.

Die Purificationis, Annunciationis, Assumptionis, Natiuitatis. B. Virginis.

Ad S. Laurentium extra muros.

sabbato post iiij Dominicã Quadragesimę

sabbato quatuor temporum Pentecostes.

Dominica prima post s. Trinitatem.

Feria iiij. Triduanarum. Dies. Laurentij

Ad S. Martinum in Montibus.

Feria V. post iiij. Dom. XL. eam restituit Paulus iiij.

Ad S. Anastasiam.

Feria iiij. Cinerum collectio.

Ad S. Sabinam.

Feria iij. Triduanarum collectio.

Ad SS, Nereum, & Achilleum

Feria ij. maioris hebdomadæ.

Die eorum solennitatis iiij. idus Maij.

Ad SS. Xii. Apostolos.

Dominica ij. post s Trinitatem.

Ad S. Eusebium.

Feria iiij. Triduanarum collectio.

Ad SS. Marcellinum, & Petrum.

Dominica iij. Aduentus Domini.

Ad. S. Clementem.

Feri iij. quatuor temporum septembris.

Dominica xx. post Trinitatem.

Ad S. Crucem in Hierusalem

Feria iiij triduanarum collectio.

Ad SS. Ioannem, & Paulum.

Dominica iij. post s. Trinitatem.

Ad. SS. Cosmam, & Damianum.

Dominica ij. post octauam Paschæ.

Ad S. Hadrianum.

Collectio in die Purificationis.

Ad S. Ioannem Baptistam

Sabbato quatuor temporum Aduentus.

Ad S. Mariam Rotundam.

iiij. idus Maij, Dies dedicationis eiusdem, à Bonifacio iij. Papa.

Dominica infra octauam Ascensionis, quæ de Rosa dicebatur.

Die s. Andreæ. die s. Siluestri. Die s. Felicis

Die s. Sebastiani. Die s. Agnetis. die s. Pancratij. Die ss. Processi, & Martiniani. die s. Mammæ. Die s. Felicitatis.

Exoleuerunt stationes, quæ erant in eas rundẽ Basilicis, tempore s. Gregorij Papæ vt ex indice homiliarum ab eo, in ijsdem Basilicis stationum diebus editarum, & Ioanne Diacono in eiusdẽ vitæ lib. ij. liquet

BONI-

BONIFACIVS OCTAVVS PAPA OMNES STATIONVM INDVLGENTIAS A PRAEDECESSORIBUS suis conceſſas confirmauit, vt ex hoc eius diplomate conſtat.

BONIFACIVS Epiſcopus, ſeruus ſeruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Sublimi ſedis Apoſtolicæ ſolio diuina diſponente clementia præſidentes. Et ſi de cunctis orbis Eccleſijs, iuxta noſtri officij debitum, indefeſſo ſollicitudinis ſtudio cogitemus, ad earum ſtatum votiuum & proſperum intendendo: de illis tamen, quæ almæ Vrbis latitudo ſinuoſa complectitur, eò propenſius cogitare nos conuenit, & ad ſtatus & honoris earum incrementa felicia, opem, & operam, efficatius impartiri, quo noſtris humeris illarum cura dignoſcitur ſpecialius, & principalius imminere. Sanè frequenti conſiderationis indagine perluſtramus, & infra clauſtra pectoris ſolicita meditatione diſcutimus qualiter doctor optimus eccleſiæ ſanctæ lumen, B. Gregorius, dum adhuc in terris gereret vices Chriſti, patriarchalibus, & quam pluribus alijs eiuſdem Vrbis eccleſijs, primò, prout tradit antiquitas, & alij poſt modum Romani pontifices prædeceſſores noſtri, ad honorem Dei, & ſalutem animarum fidelium, quorum ad Vrbem ipſam de vniuerſis ferè orbis prouincijs innumera confluit multitudo, de Apoſtolicæ ſedis liberalitate munifica, diuerſorum tenorum ſtationarias indulgentias conceſſerunt. Nos igitur prædeceſſorum ipſorum veſtigijs præ ſollicitudinis ſtudio inhærentes, & crebrius reuoluentes in intimis, quod in eadem Vrbe non ſine ſupernæ diſpoſitionis arbitrio glorioſorum Principum orbis terræ, ac aliorum innumerabilia ſanctorum veneranda corpora requieſcant: Et propterea non indignè volentes, ob diuinam, & Principum ac ſanctorum reuerentiam prædictorum, eccleſias ipſas, nec non, & eandem Vrbem, vtpote ipſius Romanæ eccleſiæ filiam ſpiritualem, & ad eius beneplacita exequenda diſpoſitam, quam infra ſacrarium pectoris gerimus prædilectam honoribus condignis attollere, vberibus proſequi gratijs, & præcipuis fauoribus confouere, ac animarum fidelium prouidere profectibus eorundem, vniuerſas ſtationarias indulgentias ſupradictas eiſdem eccleſijs ſub quacunque forma contenentia, ſiue modo eis à prædeceſſoribus ipſis conceſſas, auctoritate Apoſtolica, & ex certa ſcientia confirmamus, easque obtinere volumus perpetuì roboris firmitatem, & vt paternæ lectionis affectum, quem ad Vrbem gerimus prælibatam per effectum operis euidentius oſtendamus: ac ipſam, & eaſdem eccleſias honoris, & gratiæ potioris impendio proſequamur, & ſaluti prouideamus vberius fidelium prædictorum. Nos de omnipotentis Dei miſericordia, & eorundem Principum beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum eius auctoritate confiſi, omnibus verè pœnitentibus & confeſſis, qui ad prædictas Eccleſias à die Cinerum, vſque ad feſtum reſurrectionis Dominicæ incluſiuè, ex tunc proximè ſequuturum, venerabiliter viſitauerint, annuatim vnum annum & quadraginta dies, ac illis etiam, qui in ſtatu huiuſmodi exiſten-

stentes recipiendum benedictionis munus per summum pontificem, qui pro tem
pore fuerit à prædicto die Cinerum, vsque ad festum ipsius similiter inclusiuè supe-
peregrinos, prout moris esse dignoscitur, faciendæ, deuotè accesserint, seu aliàs illi
contigerit interesse, præter alias indulgentias consuetas, centum dies de iniunctis si-
bi pœnitentijs misericorditer relaxamus. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc
paginam nostræ confirmationis, & relaxionis infringere, vel ei ausu temerario
contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit, indigna-
tionem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli
Apostolorum prædictorum se noueritin-
cursum. Datum Laterani VIII.
Idus Aprilis, Pontifica-
tus nostri, Anno
Tertio.

FINIS.

Signatura & att chartæ 90